

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

სამშენებლო ენციკლოპედიური ლექსიკონი

ტომი IV
ს - ფ

პროფესორ დავით გურგენიძისა და პროფესორ თამაზ ხმელიძის
საერთო რედაქციით

დამტკიცებულია საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს
მიერ. 05.07.2019, ოქმი №2

თბილისი

2021

სამშენებლო ენციკლოპედიურ ლექსიკონში თავმოყრილი და გადამუშავებულია 16350 ტერმინი, რომლებიც ეხება სამშენებლო საქმესა და მასთან მონათესავე მიმართულებებს, როგორებიცაა: არქიტექტურა, ხუროთმოძღვრება, საკულტო და საერო ნაგებობები, წყლის ინჟინერია, მენეჯმენტი, ეკონომიკა, უსაფრთხოება, სეისმომდეგობა, მექანიკა, საგანგებო სიტუაციები, გეოინჟინერია, მეტალურგია, ბიზნესი, კომპიუტერული მეცნიერება და სხვ. ტერმინების დიდ ნაწილს თან ახლავს ეტიმოლოგიური კვლევები, რომელთა ბაზისად აღებულია ოქსფორდის უნივერსიტეტის მასალები. ტერმინის განმარტების სრულყოფილად აღქმისათვის ლექსიკონში ჩართულია ფერადი სურათები და ნახაზები, რომელთა რაოდენობა შეადგენს 5155 ერთეულს. ლექსიკონის მოცულობაა 5 ტომი.

ნაშრომი მომზადებულია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამშენებლო ფაკულტეტზე. ძირითადი ავტორების გარდა მასში მონაწილეობდა ფაკულტეტის 48 პროფესორი და სტუდენტი, აგრეთვე სხვა ორგანიზაციების 6 წარმომადგენელი.

ნაშრომის მიზანია ქართველ მშენებლებს მიაწოდოს მშენებლობასთან დაკავშირებული ტერმინების თანამედროვე განმარტებები, ხოლო პროფესიონალ მკვლევრებს, გამომცემლებს და, ზოგადად, ლექსიკოგრაფიითა და ლექსიკოლოგიით დაინტერესებულ პირებს მისცეს ქართველ მშენებლებთან უშუალო დიალოგის შესაძლებლობა.

ლექსიკონი განკუთვნილია მშენებელი ინჟინრების, სტუდენტების, არქიტექტორების, სამუშაოთა მწარმოებლების, ექსპერტების, ბიზნესმენების, საჯარო რეესტრის, სანოტარო ბიუროების, ადვოკატების, სასამართლოების, სამინისტროების, ქალაქებისა და მუნიციპალური სამსახურების, ჟურნალისტების, მშენებელი მუშებისა და ყველა დაინტერესებული პირისათვის.

სარედაქციო კოლეგია:

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტიდან: გურამ აბაშიძე – პროფესორი; ზურაბ გასიტაშვილი – პროფესორი; ზურაბ გედენიძე – პროფესორი; ალექსანდრე გრიგოლიშვილი – ინჟინერ-ენერგეტიკოსი; დავით გურგენიძე – პროფესორი (თავმჯდომარე); როინ იმედაძე – პროფესორი; გიორგი კვეციანი (აკადემიკოსი); ლევან კლიმაშვილი – პროფესორი (თავმჯდომარის მოადგილე); რევაზ მახვილაძე – პროფესორი; ელგუჯა მეტარიაშვილი – აკადემიკოსი; ქეთევან ქორქია – ასოცირებული პროფესორი; მალხაზ წიქარიშვილი – პროფესორი; თამაზ ხმელიძე – პროფესორი (თავმჯდომარის მოადგილე); რამაზ ხუროძე (აკადემიკოსი).

ბელოსტოკის ტექნიკური უნივერსიტეტიდან (პოლონეთის რესპუბლიკა): მარტა კოსიორ-კაზბერუკი პროფესორი (რექტორი); ლებ დზიენისი – პროფესორი, ანატოლი გურინოვიჩი – პროფესორი.

სან დიეგოს შტატის უნივერსიტეტიდან (აშშ): იანუშ სუპერნაკი – პროფესორი.

მეცნიერ-კონსულტანტები:

ნანა მაჭავარიანი – პროფესორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორი; **ბაკურ გულუა** – ინჟინერ-მშენებელი, საქართველოს საპატრიარქოს განვითარების ცენტრის ხელმძღვანელი; **ავთანდილ სილაგაძე**, აკადემიკოსი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო ეკონომიკისა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრის ხელმძღვანელი.

რეცენზენტები: საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამშენებლო ფაკულტეტის პროფესორი **არჩილ მოწონელიძე**, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საინჟინრო ეკონომიკის, მედიატექნოლოგიებისა და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პროფესორი **ვაჟა პაპასკირი**

© საგამომცემლო სახლი `ტექნიკური უნივერსიტეტი, 2019

ISBN 978-9941-28-496-0 (ყველა ტომი)

ISBN 978-9941-28-497-7 (პირველი ტომი)

ჰტტპ://წწწ.გტუ.გე

ყველა უფლება დაცულია. ამ წიგნის არც ერთი ნაწილის (იქნება ეს ტექსტი, ფოტო, ილუსტრაცია თუ სხვა) გამოყენება არანაირი ფორმით და საშუალებით (იქნება ეს ელექტრონული თუ მექანიკური) არ შეიძლება გამომცემლის წერილობითი ნებართვის გარეშე.

საავტორო უფლებების დარღვევა ისჯება კანონით.

წიგნში მოყვანილი ფაქტების სიზუსტეზე პასუხისმგებელია ავტორი/ავტორები.

ავტორის/ავტორთა პოზიციას შეიძლება არ ემთხვეოდეს საგამომცემლო სახლის პოზიცია.

ავტორები და შემდგენლები:

თამაზ ხმელიძე – პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

დავით გურგენიძე – პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ლევან კლიმიაშვილი – პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

კახაბერ ხმელიძე – დამოუკიდებელი მკვლევარ-დიზაინერი

Georgian Technical University

Building Encyclopedic Dictionary

Volume IV

S – F

Under the general editorship of
Professors David Gurgenzidze and Tamaz Khmelidze

Approved by Editorial-
Publishing Council of
Georgian Technical University
05.07.2019, №2

Tbilisi 2021

UDC 030.8:624

The Building Encyclopedic Dictionary features and processes 16350 terms related to civil engineering and close fields such as: architecture, religious and civil buildings, water engineering, management, economics, security, seismicity mechanics, emergency situation, geo-engineering, metallurgy, business, computer science and others. The majority of terms have undergone etymological researches based on Oxford University material. In order to perfectly perceive the term, the dictionary is provided with 5155 colored photos and drafts. The number of volumes of the dictionary is 5.

The Encyclopedic Dictionary is made ready at the faculty of Civil Engineering. Besides the chief authors, 48 professors and students of the faculty participated in the work, as well as 6 representatives of different institutions.

The objective of the dictionary is to provide Georgian civil engineers with modern interpretation of the terms related to the sphere, whereas the professional researchers, publishers and, particularly, the people interested in lexicography and lexicology will gain the opportunity to carry on an immediate dialogue with Georgian civil engineers.

The dictionary is intended for: civil engineers, students, architectures, clerks, experts businessmen, public registry, notary bureaus, lawyers, courts, ministries, cities and municipal services, journalists, house-builders and all concerned.

Editorial Board

Georgian Technical University:

Professors: Guram Abashidze, Zurab Gasitashvili, Zurab Gedenidze, David Gurgeniidze (chairman), Roin Imedadze, Levan Klimiashvili (vice-chairman), Revaz Makhviladze, Malkhaz Tsikarishvili, Tamaz Khmelidze (vice-chairman)

Associated professors: Ketevan Korkia

Academics: Giorgi Kvesitadze, Ramaz Khurodze, Elguja Medzmariashvili

Power engineer – Aleksandre Grigolishvili

Bialystok University of Technology (Poland):

Professors: Marta Kosior-Kazberuk (rector), Lech Dzienis, Anatoli Gurinovich

From San Diego State University (USA): Janusz Supernac - Professor.

Consulting Scientists:

Nana Machavariani – professor, the director of Arnold Chikobava Institute of Linguistics of Georgian State University;

Bakur Gulua – civil engineer, the chief of the Center of Georgian Patriarchy Development

Avtandil Silagadze – academician, the chairman of the Department of International Economics and the History of Economic Teachings at Georgian State University.

Reviewers:

Prof. Archil Motsonelidze – the Faculty of Civil Engineering – GTU,

Prof. Vasja Papaskiri – the Faculty of Engineering Economics, Media Technologies and Social Sciences – GTU

© Publishing house “Technical University”, 2019

ISBN 978-9941-28-496-0 (all volumes)

ISBN 978-9941-28-497-7 (Vol. I)

<http://www.gtu.ge>

Copyright reserved. This book cannot be used in any part of it (will it be the text, photo, illustration or others) and in any form and way (will it be electronic or mechanical) without the consent of the publisher in writing. Copyright infringement is punishable by law.

The author(s) is/are responsible for the accuracy of the facts given in the book.

The author's/s' position may not coincide with that of the publishing house.

Authors and Compilers:

Tamaz Khmelidze – Professor, Georgian Technical University

David Gurgendidze – Professor, Georgian Technical University

Levan klimiashvili – Professor, Georgian Technical University

Kakhaber Khmelidze – Freelance researcher-designer

შემოკლებანი და პირობითი აღნიშვნები

- ავიაც. - ავიაცია
- ავსტრალ. - ავსტრალია
- აზერბ. - აზერბაიჯანული
- ალპინ. - ალპინიზმი
- ამერ. - ამერიკელ ინდიელთა ენები
- ანატ. - ანატომია
- ანგლონორმ. - ანგლონორმანდიული ენა
- ანთროპ. - ანთროპოლოგია
- აიმარ. - აიმარული ენა
- არაბ. - არაბული
- არამ. - არამეული ენა
- არქეოლ. - არქეოლოგია
- არქიტ. - არქიტექტურა
- ასტრ. - ასტრონომია
- ატმ. - ატმოსფერო
- აფრ. - აფრიკანსი (ენა)
- აფრიკ. - აფრიკული ენები
- აცტეკ. - აცტეკური
- ა.შ. - ასე შემდეგ
- ახ. - ახალი
- ახ. ლათ. - ახალი ლათინური ენა
- ბაბილ. - ბაბილონური ენა
- ბერძ. - ბერძნული ენა
- ბერბერ. - ბერბერული
- ბიბლიოთ. - საბიბლიოთეკო
- ბიოლ. - ბიოლოგია
- ბოტან. - ბოტანიკა
- ბრეტონ. - ბრეტონული
- ბულგ. - ბულგარული
- ბულ. - ბულალტერია, საბულალტრო
- გადატ. - გადატანითი მნიშვნელობა
- გალ. - გალიური
- გეოგრ. - გეოგრაფია
- გეოგრ. სახ. - გეოგრაფიული სახელი
- გეოდ. - გეოდეზია
- გეოლ. - გეოლოგია
- გეომ. - გეომეტრია
- გეოფიზ. - გეოფიზიკა
- გერმ. - გერმანული

გვიანდ. - გვიანდელი
გოტიკ. - გოტიკური
გრამატ. - გრამატიკა
დაახლ. - დაახლოებით
დან. - დანიური
დიპლ. - დიპლომატია
დღ. - დღელამე
ებრ. - ებრაული
ეგვიპტ. - ეგვიპტური ენა
ე.წ. - ეგრეთ წოდებული
ეთიოპ. - ეთიოპიური
ეთნ. - ეთნოგრაფია
ეკლ. - საეკლესიო
ეკონ. - ეკონომიკა
ელექტრ. - ელექტროტექნიკა
ესპ. - ესპანური
ესპერ. - ესპერანტო
ესტონ. - ესტონური
ვაჭრ. - ვაჭრობა
ვწყ. სვ. - ვერცხლისწყლის სვეტი
ვ - ვოლტი
ვტ - ვატი
ზედსართ. - ზედსართავი სახელი
ზოოლ. - ზოოლოგია
ზოოტექ. - ზოოტექნიკა
ზღ. დ. - ზღვის დონიდან
თათრ. - თათრული
თეატ. - თეატრი
თურქ. - თურქული
იავ. - იავური
იაკუტ. - იაკუტიური
იაპ. - იაპონური
ივრ. - ივრითი
ინგლ. - ინგლისური
ინდ. - ინდური
ინფორ. - ინფორმატიკა
ინუიტ. - ინუიტური
ირან. - ირანული
ისლანდ. - ისლანდიური
ისტ. - ისტორიული
იტალ. - იტალიური ენა

კდ. - კანდელა
კატალ. - კატალონიური ენა
კელ. - კელვინი
კარიბ. - კარიბული
კელტ. - კელტური
კორნ. - კორნული ენა (ან კორნუოლური ენა)
კეჩ. - კეჩუა
კვ - კილოვოლტი
კვმ - კვადრატული მეტრი
კვტ - კილოვატი
კინემატ. - კინემატოგრაფია
კნ - კილონიუტონი
კნინ. - კნინობითი
კომერც. - კომერციული
კომპ. - კომპიუტერული მეცნიერება
კრებ. - კრებითი
კულინ. - კულინარია
კუნძ. - კუნძული
კჯ. - კილოჯოული
ლათ. - ლათინური
ლაკ. - ლაკური
ლინგვ. - ლინგვისტიკა
ლიტ. - ლიტერატურა
ლოგ. - ლოგიკა
მათემ. - მათემატიკა
მალ. - მალაიური ენა
მალგაშ. - მალგაშური
მამრ. - მამრობითი
მანქ.სთ. - მანქანა საათი
მანქ. ცვლა - მანქანა ცვლა
მანჯურ. - მანჯურიული
მგვტ - მეგავატი
მგჰც - მეგაჰერცი
მდედრ. - მდედრობითი
მდ. - მდინარე
მეგრ. - მეგრული
მედიც. - მედიცინა
მეტალ. - მეტალურგია
მემცენ. - მემცენარეობა
მექ. - მექანიკა
მთ.-მად. - სამთამადნო საქმე

მითოლ. - მითოლოგია
მინერ. - მინერალოგია
მისთ. - მისთანები, მისთანათა
მკმ. - მიკრომეტრი
მკრ. - მიკრონი
მონლ. - მონღოლური
მოძვ. - მოძველებული
მქკ - მარგი ქმედების კოეფიციენტი
მრ.რ. - მრავლობითი რიცხვი
მრეწვ. - მრეწველობა
მუს. - მუსიკა
მშენ. - მშენებლობა
მ.შ. - მათ შორის
მხ.რ. - მხოლოდითი რიცხვი
ნ - ნიუტონი
ნანომ. - ნანომეტრი
ნათეს. - ნათესაობითი ბრუნვა
ნაწილ. - ნაწილაკი
ნიდერლ. - ნიდერლანდური
ოპტ. - ოპტიკა
ორიგ. - ორიგინალი
ნორვეგ. - ნორვეგიული
პ. - პიკო
პალეონტ. - პალეონტოლოგია
პედაგ. - პედაგოგიკა
პეტროგრ. - პეტროგრაფია
პოეტ. - პოეტური
პოზ. - პოზიცია
პოლიგრ. - პოლიგრაფია
პოლინეზ. - პოლინეზიური ენები
პოლიტ. - პოლიტიკური
პოლონ. - პოლონური
პორტუგ. - პორტუგალიური
პროვანს. - პროვანსული
პფ. - პიკოფარადი
რად. - რადიანი
რკ.ბ. - რკინაბეტონი
რუმინ. - რუმინული
რუს. - რუსული
ს. - სოფელი
სავარ. - სავარაუდო

საზღვ. - საზღვაო
მინერ. - მინერალოგია
მისთ. - მისთანები, მისთანათა
მკმ. - მიკრომეტრი
მკრ. - მიკრონი
მონლ. - მონღოლური
მოძვ. - მოძველებული
მქკ - მარგი ქმედების კოეფიციენტი
მრ.რ. - მრავლობითი რიცხვი
მრეწვ. - მრეწველობა
მუს. - მუსიკა
მშენ. - მშენებლობა
მ.შ. - მათ შორის
მხ.რ. - მხოლოდითი რიცხვი
ნ - ნიუტონი
ნანომ. - ნანომეტრი
ნათეს. - ნათესაობითი ბრუნვა
ნაწილ. - ნაწილაკი
ნიდერლ. - ნიდერლანდური
ოპტ. - ოპტიკა
ორიგ. - ორიგინალი
ნორვეგ. - ნორვეგიული
პ. - პიკო
პალეონტ. - პალეონტოლოგია
პედაგ. - პედაგოგიკა
პეტროგრ. - პეტროგრაფია
პოეტ. - პოეტური
პოზ. - პოზიცია
პოლიგრ. - პოლიგრაფია
პოლინეზ. - პოლინეზიური ენები
პოლიტ. - პოლიტიკური
პოლონ. - პოლონური
პორტუგ. - პორტუგალიური
პროვანს. - პროვანსული
პფ. - პიკოფარადი
რად. - რადიანი
რკ.ბ. - რკინაბეტონი
რუმინ. - რუმინული
რუს. - რუსული
ს. - სოფელი
სავარ. - სავარაუდო

საზღვ. - საზღვაო
სამართ. - სამართალი
სამოქ. - სამოქალაქო
საფინ. - საფინანსო
ს.გ. - სამხრეთ განედი
სერბ. - სერბული
სამხ. - სამხედრო
სანსკ. - სანსკრიტი
საპირისპ. - საპირისპირო
საუკ. - საუკუნე
სთ. - საათი
სითბ. - სითბური
სინჰ. - სინჰალური
სკანდ. - სკანდინავიური
სომხ. - სომხური
ს. მეურნ. - სოფლის მეურნეობა
სპარს. - სპარსული
სპეც. - სპეციალური
სპორტ. - სპორტული
ტექ. - ტექნიკური
ტექნ. - ტექნიკა
ტიბეტ. - ტიბეტური
ტოპოგრ. - ტოპოგრაფია
ტუნგუს. - ტუნგუსური
უარყ. - უარყოფითი
უკრ. - უკრაინული
უმართებ. - უმართებულო
უნგრ. - უნგრული
ფ. - ფარადი
ფარმაკ. - ფარმაკოლოგია
ფიზ. - ფიზიკა
ფიზიოლ. - ფიზიოლოგია
ფილოს. - ფილოსოფია
ფინ. - ფინური
ფინანს. - ფინანსები
ფინიკ. - ფინიკიური
ფლამანდ. - ფლამანდიური
ფოტოგრ. - ფოტოგრაფია
ფრანგ. - ფრანგული
ფსიქ. - ფსიქოლოგია
ქ. - ქალაქი

ქართ. - ქართული
ქიმ. - ქიმია
ყაზახ. - ყაზახური
შემოკლ. - შემოკლებით, შემოკლებული
შვედ. - შვედური
შოტლ. - შოტლანდიური
შუაგერმ. - შუაგერმანული
შუაინგლ. - შუაინგლისური
შუაფრანგ. - შუაფრანგული
შუასაუკუნ. - შუასაუკუნეების
ჩ.გ. - ჩრდილოეთ განედი
ჩეხ. - ჩეხური
ჩინ. - ჩინური
ციმბრ. - ციმბირული
ცხ.ძ. - ცხენის ძალა
ძვ. - ძველი
ძვ. ებრ. - ძველი ებრაული
ძვ. ინგლ. - ძველი ინგლისური
ძვ. ნორვეგ. - ძველი ნორვეგიული
ძვ. ქართ. - ძველი ქართული
ძვ. ფრანგ. - ძველი ფრანგული
ძვ. წ. - ძველი წელთაღრიცხვით
ჩვ. წ. - ჩვენი წელთაღრიცხვით
წთ. - წუთი
წ. - წამი
წმ. - წმინდა
წწ. - წელიწადი
წ/ც - წყალცემენტი
ხევს. - ხევსურეთი
ხელოვნ. - ხელოვნება
ხორვ. - ხორვატული
ჰც - ჰერცი
ჰინდ. - ჰინდი ენა
ჰოლანდ. - ჰოლანდიური

ქართული ანბანი

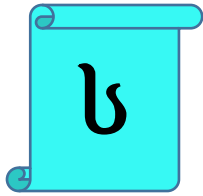
ა (ან)	მ (მან)	ლ (ლან)
ბ (ბან)	ნ (ნარ)	ყ (ყარ)
გ (გან)	ო (ონ)	შ (შინ)
დ (დონ)	პ (პარ)	ჩ (ჩინ)
ე (ენ)	ჟ (ჟან)	ც (ცან)
ვ (ვინ)	რ (რან)	ძ (ძინ)
ზ (ზინ)	ს (სან)	წ (წინ)
თ (თან)	ტ (ტარ)	ჭ (ჭარ)
ი (ინ)	უ (უნ)	ხ (ხან)
კ (კან)	ფ (ფარ)	ჯ (ჯან)
ლ (ლან)	ქ (ქან)	ჰ (ჰან)

ბერძნული ანბანი

A, α (ალფა)	N, ν (ნიუ)
B, β (ბეტა)	Ξ, ξ (ქსი)
Γ, γ (გამა)	O, ο (ომიკრონი)
Δ, δ (დელტა)	Π, π (პი)
E, ε (ეფსილონი)	P, ρ (რო)
Z, ζ (ზეტა)	Σ, σ (სიგმა)
Θ, θ (თეტა)	T, τ (ტაუ)
I, ι (იოტა)	Υ, υ (იფსილონი)
K, κ (კაპა)	Φ, φ (ფი)
Λ, λ (ლამბდა)	X, χ (ხი)
M, μ (მიუ)	Ψ, ψ (ფსი)
	Ω, ω (ომეგა)

ლათინური ანბანი

A, a (ა)	N, n (ენ)
B, b (ბე)	O, o (ო)
C, c (ცე)	P, p (პე)
D, d (დე)	Q, q (ქუ)
E, e (ე)	R, r (ერ)
F, f (ეფ)	S, s (ეს)
G, g (გე)	T, t (ტე)
H, h (ჰაშ)	U, u (უ)
I, i (ი)	V, v (ვე)
J, j (ჯი)	W, w (დუბლ-ვე)
K, k (კა)	X, x (იქს)
L, l (ელ)	Y, y (იგრეკ)
M, m (ემ)	Z, z (ზეტ)

სააბაზანო – 1. სათავსი წყლის პროცედურებისათვის; 2. სათავსი საცხოვრებელი ბინის ან სახლის ნაწილში, რომელშიც შეიძლება ბანაობა ან შხაპის მიღება. ნორმალურ შემთხვევაში სააბაზანოში განთავსებულია საშხაპე, ხელსაბანი ნიჟარა და აბაზანა. სააბაზანოს აქსესუარებია სარკე, თაროები, გამწოვი ვენტილატორი, საპონი, შამპუნი და დასაბანად საჭირო სხვა ნივთები. ხშირად სააბაზანოში დამონტაჟებულია უნიტაზიც; ამ შემთხვევაში სააბაზანო საპირფარეოს ფუნქციასაც ასრულებს.

სააბაზანო

სააბატო – კათოლიკური მრწამსის მქონე მოწესეთა თავშეყრის ადგილი (მონასტერი, ეკლესია, ტაძარი), რომელსაც ხელმძღვანელობს აბატი (აბატისა). სააბატოს დაარსების ნებართვის გაცემის უფლება აქვს მხოლოდ რომის პაპს.

სააგენტოს მიერ გაწეული მომსახურების საფასური – პიროვნების მიერ სააგენტოს ანგარიშზე გადარიცხული თანხა, რომლის ოდენობა დამოკიდებულია იმ სამუშაოს მოცულობაზე, რომელიც შეასრულა სააგენტომ. გადახდის ფორმა შეიძლება იყოს ნაღდი ან უნაღდო. გადასახადის ოდენობა, როგორც წესი, დადგენილია ქვეყნის მთავრობის დადგენილებით შესრულებული მომსახურების ერთეული მოცულობის მიხედვით.

სურ. 1. საადმირალო

საადმირალო – 1. მთავარი საადმირალოს შენობა (რუს. Здание Главного Адмиралтейства) – მსოფლიო მნიშვნელობის არქიტექტურული ძეგლი სანკტ-პეტერბურგში, რუსეთის ფედერაცია (სურ. 1. საადმირალოს მთავარი ნაგებობა). აგებული იყო 1705-1711 წლებში რუსეთის იმპერატორის პეტრე I-ის თანადგომითა და მონაწილეობით. ნაგებობის საერთო სიმაღლეა 72 მ, ხოლო ხის კონსტრუქციებისგან აწყობილი შპილის – 36 მ. შპილის წვეროზე განთავსებულია ოქროს ხომალდი – ფლუგერი (სურ. 2), რომელიც 2 კგ ოქროსგანაა ჩამოსხმული. საადმირალოს შენობა ქ. სანკტ-პეტერბურგის არქიტექტურულ პეიზაჟში ორგანულადაა შერწყმული და დღესაც ამ ქალაქის სიმბოლოდ მოიაზრება; 2. დიდი სამხედრო გემების დაპროექტების, მშენებლობის, ტექნოლოგიური აღჭურვისა და რემონტის ადგილი ზღვის (დიდი მდინარის) ნაპირზე.

სურ. 2

საავადმყოფო – სახელმწიფო ან კერძო სამოქალაქო დაწესებულება, სადაც მკურნალობენ მწოლიარე ავადმყოფებს ან აწარმოებენ სპეციალურ დიფერენციალურ დიაგნოსტიკას. დანიშნულების მიხედვით არსებობს: ბავშვთა, ინფექციური, კანისა და ვენერიული დაავადებების, კარდიო-რევმატოლოგიური, კლინიკური, ნევროლოგიის, ნეიროქირურგიული, ონკოლოგი-

ური, ოფთალმოლოგიური, რესპუბლიკური, საერთო, სამეანო-გინეკოლოგიური, სპეციალური, ტრავმატოლოგიური, უროლოგიური, ფსიქიატრიული, ქირურგიული, ცენტრალური და სხვ.

საავარიო განგაშის სისტემა – საგანგებო ვითარების ან საფრთხის შემცველი ნივთიერებების არსებობის გამაფრთხილებელი სისტემა.

საავარიო გასაღწევი და სამაშველო ღიობი – გასაღები ფანჯარა, კარი ან სხვა ღიობი, საიდანაც შესაძლებელია გაღწევა საგანგებო ვითარების დროს.

საავარიო-აღდგენითი სამუშაოები – სამუშაოები, რომლებიც ტარდება საგანგებო სიტუაციის ზონებში (გაზისა და ნავთობის მაგისტრალები, კომუნალური და საწარმოო კომუნიკაციების ქსელები, სამრეწველო ობიექტები, ნავთობსაცავები და სხვ.) ავარიებისა და დაზიანებების აღმოსაფხვრელად, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ადამიანების სიცოცხლის ხელყოფა, აგრეთვე მოხდეს ტერიტორიების სანიტარული გაწმენდა და გაუსწებოვნება სიცოცხლისთვის საშიში ნარჩენებისგან.

საავარიო-სამაშველო სამუშაოები – სამუშაოები, რომლებიც ტარდება საგანგებო სიტუაციის ზონებში (ხანძარი, ხანძრის ლოკალიზაცია, ხანძრის ჩაქრობა, სათბობის, აირის, ელექტროენერჯის, წყლის მიწოდების ავარიული გამორთვა, გაზის გაჟონვა და სხვ.) დაზარალებული ადამიანებისათვის დახმარების აღმოჩენის საჭიროების შემთხვევაში და მათი სპეციალიზებულ სამედიცინო დაწესებულებებში ევაკუაციის მიზნით.

საავეჯო – სხვადასხვა მასალა (ხე, ქსოვილი, ფურნიტურა და სხვ.) განკუთვნილი ავეჯის დასამზადებლად.

საავიაციო ნავიგაციის სისტემა – ნავიგაციის სისტემა, რომელიც გამოიყენება ჰაერნაოსნობაში.

საავტომობილო გზებზე ნორმატიული დატვირთვა – დატვირთვის დასაშვები მაქსიმალური მნიშვნელობა, რომელიც მოდის საავტომობილო ტრანსპორტის ღერძებზე და თვლების მეშვეობით გადაეცემა გზის საფარს.

საავტომობილო გზების განვითარება – ახალი საავტომობილო გზების მშენებლობა, რაც ხელს უწყობს ქვეყნის საავტომობილო გზების განვითარების ზრდას და, შესაბამისად, ქვეყნის საგზაო პოტენციალის უპირობო განვითარებას.

საავტომობილო გზების მახასიათებელი მაჩვენებლები – მაჩვენებლების ერთიანი კომპლექსი, რომელიც მოიცავს საავტომობილო გზების სატრანსპორტო, ტექნიკური და საექსპლუატაციო მაჩვენებლების მთელ ნუსხას.

საავტომობილო გზების მოვლა-შეკეთება – საგზაო სამუშაოები (მიმდინარე და პერიოდული შეკეთება, რეაბილიტაცია და სხვ.), რომლებიც ითვალისწინებენ გზის მახასიათებელი მაჩვენებლების აღდგენასა და რეაბილიტაციას.

საავტომობილო გზების საექსპლუატაციო მაჩვენებლები – გზაზე ტრანსპორტისა და ტვირთების გამტარუნარიანობა; ტრანსპორტის ნაკადის მოძრაობის სიჩქარე, გზის საფარის თანაბრობა, ხორკლიანობა და ცვეთამედევობა; გზებსა და ხიდებზე მოქმედი დასაშვები დატვირთვები, გზის განვლადობა, გზების მომსახურების ვადები, ავარიულობა და უსაფრთხოება; გზის მოძრაობის რეჟიმის რეგულირების უზრუნველყოფა ტექნიკური საშუალებებით, დამ-

ცავი ნაგებობებითა და კეთილმოწყობის საშუალებებით; მგზავრებისა და ტრანსპორტის მომსახურე ობის სერვისული უზრუნველყოფა და სხვ.

საავტომობილო გზების სატრანსპორტო მაჩვენებლები – მოძრაობის ინტენსივობა, ნაკადების შემადგენლობა და რაოდენობა; გზის მოძრავი სატრანსპორტო საშუალებებით დატვირთვისა და მოძრაობის სიმჭიდროვის დონე; მოძრავი ტრანსპორტის გადაადგილებისთვის საჭირო დრო და სხვ.

საავტომობილო გზების სრულყოფა – სამუშაოების ერთობლიობა, რომელიც ითვალისწინებს გზების რეკონსტრუქციასა და მოდერნიზაციას, არსებული საგზაო ინფრასტრუქტურის გამტანუნარიანობის გაზრდის მიზნით, აგრეთვე გზის ტექნიკური მაჩვენებლების გაუმჯობესებას და სხვ.

საავტომობილო გზების ტექნიკური მაჩვენებლები – მიწის ვაკისის გეომეტრიული პარამეტრები, მიწის ვაკისის მდგრადობა, გზის სამოსის ტექნიკურ-მექანიკური მახასიათებლები, ტრანსპორტის სამოძრაო ზოლების რაოდენობა, გზის საფარის კონსტრუქციის ტიპი და მისი მზიდუნარიანობა, გზის საფარზე მოქმედი მაქსიმალური ნორმატიული დატვირთვა, მოძრაობის საანგარიშო სიჩქარე და სხვ.

საავტომობილო ნავიგაციის სისტემა – ნავიგაციის სისტემა, რომელიც გამოიყენება ავტომობილებში.

საავტორო ზედამხედველობა – მშენებლობის საპროექტო დოკუმენტაციის ავტორის ზედამხედველობა მშენებლობის მსვლელობაზე, რათა უზრუნველყოფილი იყოს შესრულებული სამუშაოების შესაბამისობა დამტკიცებულ პროექტთან. თუ პროექტის ავტორი ვერ ანხორციელებს საავტორო ზედამხედველობას, მაშინ საავტორო ზედამხედველობის განხორციელების უფლება ეძლევა მის წარმომადგენელს ან უფლებამოსილ სამართალმემკვიდრეს. საქართველოში სამშენებლო პროექტზე საავტორო უფლება რეგულირდება კანონით (საქართველოს მთავრობის დადგენილება №57, 2009 წლის 24 მარტი: მშენებლობის ნებართვის გაცემის წესისა და სანებართვო პირობების შესახებ, მუხლი 92).

საავტორო მოწმობა – სახელმწიფოს მიერ გაცემული დოკუმენტი გამოგონების ავტორის სახელზე, რომლითაც დასტურდება წინადადების აღიარება გამოგონებად და მისი ავტორობა. გამოგონების ავტორობა რეგულირდება საქართველოს კანონით №1585, 2005 წლის, 3 ივნისი – საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ.

საავტორო უფლება – მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოები, რომლებიც არის ინტელექტუალურ-შემოქმედებითი საქმიანობის შედეგი, განურჩევლად ნაწარმოების დანიშნულებისა, აკარგიანობისა, ჟანრისა, მოცულობისა, გამოხატვის ფორმისა და საშუალებისა. ს. უ. ვრცელდება ნაწარმოებზე, რომელიც არსებობს ობიექტური ფორმით, მიუხედავად იმისა, მოხდა თუ არა მისი გამოცემა ან საჯარო გაცნობა. ს. უ. არ ვრცელდება იდეებზე, მეთოდებზე, პროცესებზე, სისტემებზე, საშუალებებზე, კონცეფციებზე, პრინციპებზე, აღმოჩენებსა და ფაქტებზე, მაშინაც კი, თუ ისინი გამოხატულია, აღწერილია, ახსნილია, ილუსტრირებულია ან ხორცშესხმულია ნაწარმოებში.

საათი – 1. დროის ერთეული, დღეღამის 1/24 ნაწილი; 2. დროის აღმრიცხველი ხელსაწყო, რომლის მოქმედება ეფუძნება ისეთ მუდმივ პერიოდულ პროცესებს, როგორებიცაა: დედამიწის ბრუნვა, ქანქარას, კვარცხული ფირფიტისა და მოლეკულის ატომების

სურ. 1. საათი

მექანიკური და ელექტრონული რხევები და სხვ. განასხვავებენ საყოფაცხოვრებო (მაგიდის, კედლის, მაჯის, კოშკის და სხვ.) და სპეციალური დანიშნულების (რადიოშუქურა, სასიგნალო, პროცედურული, ასტრონომიული, საჭადრაკო, ტაბელური და სხვ.) საათებს. ყველაზე ზუსტ საათს წარმოადგენს კამერტონული (სურ. 1), რომელშიც გამოყენებულია კამერტონის სტაბილური რხევები, ისრის სვლის სიზუსტით $\pm 0,1$ წმ დღელამეში; კვარცული (სურ. 2) (პიეზოელექტრული ეფექტი) სიზუსტით 100 ნწმ-მდე (10^{-7} წმ) და ატომური (სურ. 3. სტრონციუმის ატომური საათი) (ისრის სვლა რეგულირდება მოლეკულური გენერატორით) – 1 ნწმ-მდე (10^{-9} წმ).

სურ. 2

სურ. 3

სამორტიზაციო ხარჯები – ამორტიზაციის ხარჯები, რომლის დარიცხვა სამშენებლო ობიექტზე ხდება საანგარიშო პერიოდში. ს. ხ. რეგულირდება კანონმდებლობით (საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 111-ე მუხლი).

სამფეთქებლო საქმე – ფიზიკური (იურიდიული) სამეწარმეო პირის საქმიანობა, რომელიც უშუალოდაა დაკავშირებული ასაფეთქებელი მასალების მოხმარებასთან.

სამქრო – სამრეწველო საწარმოს ერთ-ერთი უბანი, რომელიც ასრულებს გარკვეულ ტექნოლოგიურ პროცესებს (მაგ., ლითონების თერმული დამუშავება, დეტალების სამუშაო ზედაპირების გალვანიზაცია, სამღებრო სამუშაოები და სხვ.), ან ამზადებს გარკვეულ პროდუქციას (მაგ., ელემენტები, ბლოკები, დეტალები, კვანძები, კონსტრუქციები და სხვ.). საქარხნო პირობებში სამქრო შეიძლება იყოს: ძირითადი, დამხმარე და თანამდევნი. თავის მხრივ სამქრო იყოფა მალეზად, უზნეზად და სექციეზად (სურ. 1. ფოლადის მილების დასამზადებელი სამქრო). სამქროს სახეებია: აგურის, არმატურის, ბესემერის, ბეტონის, ბლოკის, ბრძმედის, გაუცხიმოების, გოგირდმჟავას, დამამზადებელი, დამხმარე, ელექტროფოლადსადნობი, ენერგეტიკული, ვაგონის, თერმული, თუნუქის, თუჯსასხმელი, მარმარილოს, მარტენის, მახარისხებელი, მექანიკური, მილსაგლინავი, პლასტმასის, ჟანგბადკონვერტერული, რკინაბეტონის, საამწყობო, საამწყობო-საშალი, საბოვე, საგადამკვერელო, საგლინავი, სადამმლელი, სადეფექტო, სადნობი, სადურგლო, საექსპერიმენტო, საზეინკლო, საიარალო, საკონტროლო, სამომსახურეო, სამონტაჟო, სამსხმელი, სამღებრო, სამჭედლო, სარაფინირებელი, სარესორო, სატრანსპორტო, საფუთავი, საქვაბე, საქსოვი, საშემდულეზლო, საშემკეთეზლო, საცდელი, საძარო, სახარატო, სახარატო-მექანიკური, სპილენძის, ტექნოლოგიური, ფოლადსადნობი, ქვის, ძირითადი, ძრავის, ხის დასამუშავებელი, წებოსა და სხვ.

სურ. 1. სამქრო

სამწყობო ერთეული – ერთი მთლიანი ნაკეთობის ცალკეული შემადგენელი ნაწილები, რომელთა შეერთება წარმოებს დამამზადებელი ორგანიზაციის სამქროში სპეციალური სამწყობო ოპერაციების მეშვეობით.

საანგარიშო კრიტერიუმი (ინგლ. design criteria) – რაოდენობრივი პირობები, რომლებიც სრულდება თითოეული ზღვრული მდგომარეობისათვის.

საანგარიშო ოთახები ბინაში – საცხოვრებელი ბინის სასარგებლო ფართობში შემავალი ოთახების რაოდენობა.

საანგარიშო სიტუაცია (ინგლ. design situations) – ყველაზე არახელსაყრელი ფიზიკური პირობების კომპლექსი, რომელიც გაითვალისწინება დაპროექტებისა და მოქმედი რეალური საექსპლუატაციო პირობების დროს დროის გარკვეულ შუალედში.

საანგარიშო სიტუაცია დროებითი (ინგლ. transient design situations) – საანგარიშო სიტუაცია, რომელიც რეალიზდება დროის პერიოდის იმავე თანრიგში, როგორც მზიდი კონსტრუქციის მუშაობის საპროექტო (საანგარიშო) დრო. ს. ს. დ. მიეკუთვნება ნორმალურ საექსპლუატაციო პირობებს.

საანგარიშო სიტუაცია საავარიო (ინგლ. accidental design situations) – საანგარიშო სიტუაცია, რომელიც მოიცავს საგანგებო პირობებს, კერძოდ ხანძარს, აფეთქებას, დარტყმას ან ლოკალურ რღვევას.

საანგარიშო სიტუაცია სეისმური (ინგლ. accidental design situations) – საანგარიშო სიტუაცია, რომელიც ითვალისწინებს საგანგებო პირობებს სეისმური ზემოქმედების დროს.

საანგარიშო სქემა – 1. მოცემული სისტემის პირობითი ან გამარტივებული მოდელი, რომელშიც განივთვებულია მისი ნიშან-თვისებები, მათ შორის ჰიპოთეზები. ს. ს. (მოდელის) შერჩევა გარკვეულწილად საინჟინრო გამოცდილებისა და ინტუიციის პროდუქტია.

საანგარიშო წნევა – გაზსადენში (წყალსადენში) მაქსიმალურად დასაშვები ჭარბი წნევა, რომელზეც ხდება მისი იმ ელემენტების სიმტკიცეზე (ზხარმდეგობაზე) გაანგარიშება, რომელიც უზრუნველყოფს საიმედო ექსპლუატაციას მუშაობის საანგარიშო პერიოდის განმავლობაში.

საანგარიშსწორებო პერიოდი – სამუშაო დღის ნაწილი, რომლის განმავლობაშიც მიმდინარეობს კლიენტის საგადასახადო საბუთების საფუძველზე ფულადი სახსრების გადარიცხვები მიმდინარე კალენდარული თარიღით.

საანკერო ჩალიჩი (რუს. анкерный жгут) – ქარხნული წარმოების ნაკეთობა, რომელიც შედგება ნახშირბადის ბოჭკოებისგან და, რომელიც მიიღება საქსოვი ხლართვის მეთოდით.

საანკერო ჩალიჩი

საარმატურო ნაწარმი (ნაკეთობა) – სამუშაო და სამონტაჟო არმატურებისგან დამზადებული ბადეები (შენადული ან ნაქსოვი) და კარკასები, რომლებიც ეწყობა რკინაბეტონის კონსტრუქციულ ელემენტებში, მათში მოქმედი მღუნავი და მგრები მომენტების, განივი და გრძივი ძალების შესაბამისად. ს. ნ. ბეტონთან ერთად, რკინაბეტონის კონსტრუქციების ძირითადი შემადგენელი ნაწილია.

საარმატურო ფოლადის შერჩევა – არმატურის მასალის (ფოლადის) შესარჩევად გაითვალისწინება დასაპროექტებელი კონსტრუქციის, დეტალის, ელემენტის ტიპი, სამუშაო პირობები (დაძაბული, დაუძაბავი), ნაგებობის საექსპლუატაციო მოთხოვნები, არმატურის კლასი, დიამეტრი, ქიმიურად აგრესიული გარემოს არსებობა და ა.შ. დაუძაბავი რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების არმატურისთვის მიიღება: ა) A-III და At-IIIC კლასის ღეროვანი არმატურა – გრძივი და განივი არმატურისთვის; ბ) At-IVC კლასის ღეროვანი არმატურა – გრძივი არმატურისთვის; გ) Bp-I კლასის საარმატურო მავთული – კარკასებში განივი არმატურის სახით და შედუღებულ ბადეებში; დ) A-I, A-II და Ac-II კლასის ღეროვანი არმატურა – განივი არმატურისთვის, აგრეთვე გრძივი არმატურისთვის, თუ დაუძაბავი არმატურის სხვა სახეობების გამოყენება შეუძლებელია; ე) A-IV, At-IV და At-IVK კლასის ღეროვანი არმატურა

– შეკრული კარკასებისა და ბადეების გრძივი არმატურისთვის; ვ) A-V, AT-V, AT-VK, AT-VCK, A-VI, AT-VII, AT-VII კლასების ღეროვანი არმატურა – გრძივი შეკუმშული არმატურისთვის, აგრეთვე გრძივი შეკუმშული და გაჭიმული არმატურისთვის კონსტრუქციების შერეული დაარმატურებისას (მათში დამაბული და დაუმაბავი არმატურის არსებობისას), შეკრულ კარკასებსა და ბადეებში. დაუმაბავი არმატურის სახით დასაშვებია A-III B კლასის არმატურის გამოყენება შეკრული კარკასებისა და ბადეების გრძივი გაჭიმული არმატურისათვის. A-III, AT-III C, AT-IV C, Bp-I, A-I, A-II, A c-II კლასების არმატურა გამოიყენება შედუღებულ კარკასებსა და ბადეებში. აირების, სითხეებისა და ფხვიერი ნივთიერებების წნევის ქვეშ მყოფ დაუმაბავ კონსტრუქციებში გამოიყენება A-I, A-II, A-III და AT-III C კლასის ღეროვანი არმატურა და Bp-I კლასის საარმატურე მავთული. წინასწარ დამაბული კონსტრუქციების დამაბული არმატურისათვის გამოიყენება: ა) ღეროვანი არმატურა A-V, AT-V, AT-VK, AT-VCK, A-VI, AT-VIK, AT-VII კლასების; ბ) საარმატურე მავთული B-II, Bp-II კლასისა და საარმატურე ბაგირები K-7 და K-19 კლასისა. დამაბული არმატურის სახით დასაშვებია ღეროვანი არმატურის გამოყენება A-IV, AT-IV, AT-IV C, AT-IVK, A-III B კლასების. 12 მ-დე სიგრძის კონსტრუქციებში უპირატესად გამოიყენება ღეროვანი არმატურა AT-VII, AT-VI და AT-V კლასებისა. (შენიშვნა: B7,5-B12,5 კლასის მსუბუქი ბეტონისაგან დამზადებული წინასწარ დამაბული კონსტრუქციების დასაარმატურებლად გამოყენებულ უნდა იქნეს A-IV, AT-IV, AT-IV C, AT-IVK და A-III B კლასის ღეროვანი არმატურა). აირების, სითხეებისა და ფხვიერი სხეულების ზემოქმედების ქვეშ მყოფი წინასწარ დამაბული რკ.ბ.-ის ელემენტებისთვის დამაბული არმატურის სახით გამოიყენებულ უნდა იქნეს: ა) საარმატურე მავთული B-II, Bp-II კლასის და K-7 და K-19 კლასის ბაგირები; ბ) ღეროვანი არმატურა A-V, AT-V, AT-VK, AT-VCK, A-VI, AT-VI, AT-VIK, AT-VII კლასების; გ) ღეროვანი არმატურა A-IV, AT-IV, AT-IVK და AT-IV C კლასების. ასეთ კონსტრუქციებში დასაშვებია აგრეთვე A-III B კლასის არმატურის გამოყენება. აგრესიულ გარემოში მუშაობისთვის განკუთვნილი კონსტრუქციების დამაბული არმატურისთვის უპირატესად გამოიყენება A-IV კლასის არმატურა, აგრეთვე AT-VIK, AT-VK, AT-VCK, AT-IVK. გაანგარიშებით საჭირო არმატურისთვის ფოლადის სახეობისა და მარკის, აგრეთვე, ჩასატანებელი დეტალებისათვის გაგლინული ფოლადის შერჩევისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს კონსტრუქციების ექსპლუატაციის ტემპერატურული პირობები და დატვირთვის ხასიათი. რკ.ბ.-ის და ბეტონის კონსტრუქციების ასაწყობი ელემენტების სამონტაჟო (ასაწევი) მარყუჟებისათვის გამოიყენება ცხლად გლინული A-I და A c-II კლასის საარმატურე ფოლადი (საარმატურე ფოლადის სახეობები მოცემულია რუსული სამშენებლო ნორმებისა და წესების შესაბამისად).

სააქციო საზოგადოება – იხ. აქციონერთა საზოგადოება.

საბადო – 1. დიდი რაოდენობით ბუნებრივად თავმოყრილი მინერალები, რომლებიც ხარისხით, განლაგების პირობებით, ტექნიკური დონითა და ეკონომიკურად მისაღებია სამრეწველო გამოყენებისათვის; 2. ადგილი, სადაც სასარგებლო ნამარხი, კერძოდ მადნეული, მოიპოვება.

საბადო ბუნებრივი – მიწის წიაღში ბუნებრივად დაგროვებული სასარგებლო წიაღისეული, რომლის მოპოვება ხდება დახურული ან ღია წესით.

საბადო ტექნოგენური – წიაღის უბანი შექმნილი სანაყაროთი, ტერიკონიკით, სალექარით, კუდსაცავით, სპეციალური საწყობებით, ბუნებრივი და ხელოვნური წყალსატევებით ან სხვა აკუმულაციური ფორმებით. დროთა განმავლობაში სამთომომპოვებელ, მეტალურგიულ, ქიმიურ, გადამამუშავებელ და მისთ. საწარმოების სიახლოვეს ჩნდება ტექნოგენური საბადო-

ები, რომლებსაც იყენებენ მეორადი წარმოების პროდუქტების მისაღებად. ასეთივე საბადო-ები შეიძლება გაჩნდეს წყალსაცავებში აკუმულირებული ჩამონატანებისგან, დალექილი ნარჩენებისგან და სხვ.

საბაზისო მომსახურება – მომსახურების სახე, რომელიც სრულად აკმაყოფილებს დამკვეთის (მყიდველის) მოთხოვნებს (მაგ., სანარდო სამშენებლო ორგანიზაციის შემთხვევაში, საპროექტო-სამშენებლო სამუშაოების დროულად და მაღალხარისხიანად შესრულება).

საბაზისო ფასი – ფასი, რომელიც შეესაბამება საქონლის ხარისხსა და ასორტიმენტს. თუ საქონლის მიწოდების პროცესში საქონლის ხარისხი არ შეესაბამება (ან პირიქით) ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს, მაშინ შესაძლებელია საქონელზე ფასჩამოკლება (ან ფასდანამატი) წინასწარ, ხელშეკრულებაში დაფიქსირებული ოდენობით.

საბაზო პროფილი – კლასიკური ანტაბლემენტის კარნიზის დეტალი, რომელიც განლაგებულია კარნიზის გვირგვინის ქვეშ.

საბაზო ეკონომიკა – ეკონომიკა, რომელიც დაფუძნებულია თვითრეგულაციის საწყისებზე. ასეთი ეკონომიკის პირობებში მოქმედებათა კოორდინაცია ემყარება თავისუფალ კერძო მეწარმეთა და ინდივიდუალურ მომხმარებელთა ურთიერთქმედებას. ს. ე. თვითონ არეგულირებს საჭირო საქონლისა და მომსახურების რაოდენობას, ღირებულებას და საზოგადოება ეფექტიანად იყენებს არსებულ რესურსებს.

საბანელი (ავაზანი, ემბაზი, ბანა) – იხ. აბანო, ემბაზი და ავაზანი.

საბანკო ანგარიში – ანგარიში, რომელსაც ბანკი უხსნის იურიდიულ ან კერძო პირს. არსებობს მისი სახეები: გაყინული, დაგროვებითი, კერძო, მიმდინარე, ნაკრები, საანგარიშო, საბიუჯეტო, სადაზღვევო, საერთო, სავალუტო, საკორესპონდენტო, სატრანზიტო, საფონდო, ჩეკისა და სხვ.

საბაჟო – სახელმწიფო ორგანო, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის საზღვარზე საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების გადაადგილებას, საბაჟო კონტროლს და საბაჟო გადასახადების ამოღებასა და ტვირთის გაფორმებას. საბაჟო შემოსავლების სამსახურის სტრუქტურული ერთეულია და მასში შედის: ლოგისტიკის, ანალიზისა და მეთოდოლოგიის, მონიტორინგისა და რისკების მართვის, სანიტარიული, ფიტოსანიტარიული და არასატარიფო ღონისძიებების სამმართველოები, აგრეთვე საბაჟო გამშვები პუნქტები (საქართველოში ასეთი პუნქტებია: სადახლო, წითელი ხიდი, ახკერპი, გარდაბანი და მტკვარი, გუგუთი, ლაგოდეხი, სამთაწყარო, ყაზბეგი, ვალე, ნინოწმინდა, სარფი, ფოთისა და ყულევის პორტები, ფოთის თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა, ბათუმის პორტი, თბილისის, ქუთაისის, ბათუმის, სენაკის აეროპორტები და ქუთაისის თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა.

საბაჟო გადასახადი – არაპირდაპირი გადასახადი საიმპორტო, საექსპორტო და ტრანზიტულ საქონელზე საბაჟო ტარიფების განაკვეთების შესაბამისად.

საბაჟო გამშვები პუნქტი – საქართველოს საბაჟო საზღვართან მდებარე საბაჟო კონტროლის ზონა, სადაც მგზავრის, საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალების მიმართ ხორციელდება კოდექსით დადგენილი პროცედურები.

საბაჟო კონტროლი – საბაჟო სამსახურის მიერ ქვეყნის ტერიტორიაზე საქონლის შემოტანასა და საბაჟო ტერიტორიიდან საქონლის გატანასთან დაკავშირებული კანონმდებლობის მოთხოვნათა დაცვის უზრუნველყოფა.

საბაჟო ტერმინალი – საბაჟო კონტროლის ზონა, სადაც ხორციელდება საქონლის შენახვა.

საბაღე პარკეტი – იხ. დეკინგი.

საბეგველა – მარცვლეულის (პური, ქერი, ნამჯა და სხვ.) დასაბეგვი დანადგარი, რომელსაც ძველად საქართველოს სოფლებში იყენებდნენ.

საბერველი – ძველად, სამჭედლოებში ცეცხლის გასაღვივებელი მოწყობილობა, რომელიც წარმოადგენდა ძელების და ფიცრებისგან შეკრულ დასაკვეც-გასაშლელ კარკასზე ტყავგადაკრულ კონსტრუქციას.

საბერველი

საბითუმო ვაჭრობა – სამეწარმეო საქმიანობა საქონლის და მომსახურების გაყიდვაზე, ვინც იძენს მათ საცალო ვაჭრობის ან სხვა საბითუმო ორგანიზაციებისათვის გადაყიდვის მიზნით.

საბინაო და სამოქალაქო მშენებლობა – კაპიტალური მშენებლობის დარგი, სპეციალიზებული საცხოვრებელი სახლებისა და საცხოვრებელი კომპლექსების (კვარტლების, მიკრორაიონების) აგებაზე, აგრეთვე ქალაქთმშენებლობის ამოცანების გადაწყვეტაზე.

საბინაო ფონდი – ყველა საცხოვრებელი სათავსის ერთობლიობა დამოუკიდებლად საკუთრების ფორმისა, მათ შორის საცხოვრებელი სახლი, სპეციალური სახლი (საერთო საცხოვრებელი, სასტუმრო-თავშესაფარი, მარტოხელა მოხუცების თავშესაფარი, ინვალიდებისა და ვეტერანების ინტერნატი), ბინა, სასამსახურო საცხოვრებელი სათავსი და სხვა ტიპის ფართები ვარგისი საცხოვრებელად.

საბირჟო მაკლერი – იხ. დილერი.

საბირჟო საქონელი – ბირჟის მიერ დადგენილი წესით საბირჟო ვაჭრობაზე დაშვებული, ბრუნვაში მყოფი, გარკვეული სახეობისა და ხარისხის სტანდარტული საქონელი, მათ შორის, ამ საქონლის სტანდარტული კონტრაქტი და კონოსამენტი.

საბიძგებელა – მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება ბიძგისებრი მოძრაობისათვის რაიმე სისტემაში (მაგ., მოწყობილობა გვირაბლუმელში ვაგონეტების წაბიძგებისათვის). არსებობს გორგოლაჭებიანი, მექანიკური, სარქვლის, სოკოსებრი, ჯაჭვური, ჰიდრაულიკური და სხვ. ტიპის.

საბიჯელი – კიბის საფეხურის ზედა ჰორიზონტალური ელემენტი (სურ. 1. საბაღე კიბის საბიჯელი); საფეხურებს შორის მანძილი.

სურ. 1. საბიჯელი

საბმური – იხ. კავშირები.

საბორტე აღკაზმულობა – 1. ფორმაწარმომქმნელი ელემენტების ერთობლიობა, რომლის დანიშნულებაცაა ნაკეთობის ზედაპირის შექმნა ქვეშის სიბრტყის მიღმა; 2. საბორტე ქვეები, ფილები და სხვ., რომლებიც გზის სავალ ნაწილს გამოყოფენ ტროტუარის, გვერდასა და გაზონისაგან; 3. დაბალი მცენარეების ვიწრო ზოლი, რომელიც ერთმანეთისგან გამოყოფს გაზონებს, ბილიკებს, უბნებს ბაღებსა და პარკებში.

საბროკერო კომპანია – სავაჭრო შუამავალი (იურიდიული პირი) სასაქონლო ბირჟაზე გამყიდველსა და მყიდველს შორის გარიგებათა დადებისას, რომელიც მოქმედებს კლიენტის დავა-

ლებითა და კლიენტის ხარჯით, აგრეთვე თავისი სახელითა და კლიენტის ხარჯით, ან კლიენტის სახელითა და თავისი ხარჯით.

საბრუნე (გადამყარებელი) – მექანიზმი, რომლის დანიშნულებაცაა ნაკეთობის გადაბრუნება მათი დამზადების, ტრანსპორტირების ან შეფუთვის დროს.

საბუთის უნიკალური კოდი (რეფერენსი) – სპეციალური კოდი, რომელიც ელექტრონულ-ტექნოლოგიური საშუალებებით ავტომატურად ენიჭება თითოეულ ელექტრონულ საგადასახადო საბუთს ქალაქის საგადასახადო საბუთიდან ელექტრონულ ფორმატში გადაყვანისას.

საბურისი – იხ. ძალაყინი.

საბურულე მასალა – შენობის სახურავის ატმოსფერული ნალექებისგან (წვიმა, თოვლი, სეტყვა, ქარი) დამცავი საშენი მასალა. ბურულისადმი წაყენებული ძირითადი მოთხოვნებია: წყალუჟონადობა, ტენმდეგობა, ყინვამდეგობა, სიმსუბუქე, მექანიკური სიმტკიცე, მაღალი წინაღობა გაგლეჯაზე, ხანგამძლეობა, მცირე ანთებადობა, მედეგობა ქიმიურად აგრესიული ნივთიერებების, მზის რადიაციისა და ტემპერატურული ცვალებადობის მიმართ, ეკონომიკურობა დამზადებისა და ექსპლუატაციის დროს. არსებობს საბურულე მასალის სახეები: ალუმინის ფურცლები, ბუნებრივი ქვის ფილები, თუნუქი, კერამოპლასტი, კრამიტი თიხის, კრამიტი ბიტუმის, კრამიტი ფოლადის (მეტალოკრამიტი), კრამიტი ცემენტ-ქვიშის, კრამიტი პოლიმერ-ქვიშის, კუპრი, ლინეკრომი, მინარუბეროიდი, მინაპლასტიკი, ონდულინი, პერგამინი, რუბეროიდი, ტოლი, ფოლადის ფურცლები, ყავარი და სხვ.

საბურულე სამუშაოები – შენობის სახურავის ბურულის მოწყობის სამუშაოები ძირითადად ითვალისწინებს სამ ეტაპს: ა) მზიდი კონსტრუქციების მონტაჟი (ნივნივების სისტემა, კოჭები, გრძივები, შეფიცვრა); ბ) საიზოლაციო ფენის მოწყობა (ორთქლ- და ჰიდროიზოლაცია, დამატბუნებელი); გ) ბურულის მონტაჟი დამცავი ხალიჩით (ქვიშის ზედაპირული ფენით).

საბურულე ფოლადი – მცირედ ლეგირებული ფოლადისაგან დამზადებული ფურცლები სისქით 0,25-2 მმ. კოროზიისგან დაცვის მიზნით ხშირად ფარავენ თუთიის თხელი ფენით (მოთუთიებული ფოლადი). მომხმარებელს მიეწოდება ფურცლების ან გოფრის სახით.

საბურდი მანქანა – თვითმავალ სატრანსპორტო საშუალებაზე დამონტაჟებული გრუნტის საბურდი სპეციალური მოწყობილობა, მცირე სიღრმის ჭაბურღილებისათვის (სურ. 1. საბურდი მანქანა SANY SR220C). არსებობს ორი სახის: სტაციონარული (არამობრუნებადი) და მოსაბრუნებელი. სტაციონარული ს. მ. მონტაჟდება სატვირთო ავტომანქანის ძარაზე, პლატფორმაზე ან ტრაქტორზე და დაკომპლექტებულია ბურღის სამუშაოდ აუცილებელი ჰიდრავლიკური მექანიზმებით, ხოლო მოსაბრუნებელი ს. მ. აღჭურვილია საბრუნე პლატფორმით და დამონტაჟებულია მობილური სატვირთო ავტომანქანის ძარაზე. შესაძლებელია ს. მ. დამაგრება ისრიან ამწეებზეც. მშენებლობაში გამოიყენება შურფების, შპუნტების, სახიმინჯე ჭაბურღილების მოსაწყობად, აგრეთვე ადგილობრივი ელექტროგადამცემი ხაზების საყრდენების, შემოღობვის ბოძების სამონტაჟოდ, აფეთქებითი სამუშაოებისათვის და სხვ.

სურ. 1. საბურდი მანქანა

საბუფეტე – მცირე სათავსი სამზარეულოს ჭურჭლისა და ავეჯეულის შესანახად.

საბძელი – შინაური პირუტყვის საკვები პროდუქტების (ჩალა. ნამჯა, თივა, ბზა, ქატო) შესანახი ერთსართულიანი მართკუთხედის ფორმის მსუბუქი ნაგებობა (სურ. 1. საბძელი,

სოფ. ღოდორა, საჩხერის მუნიციპალიტეტი, საქართველო). ყველაზე მეტად გავრცელებული იყო სამხრეთ საქართველოში (მაცხე-ჯავახეთი), აგრეთვე იმერეთსა და სამეგრელოს მხარეში. ზოგჯერ შედარებით დიდი ფართობის საბძელში განთავსებული იყო ხორბლეულის სალენი კალოც.

სურ. 1. საბძელი

საბჯენი – ადგილი, საგანი, დეტალი, მოწყობილობა, რომელიც რისამეს გადაადგილებას ზღუდავს ან იჭერს.

საგადასახადო ბაზა – გადასახადით დასაბეგრი ობიექტის რაოდენობრივი გამოსახულება, რომელიც გამოითვლება დაბეგვრის ობიექტისა და გადასახადის ერთეულის ბაზაზე.

საგადასახადო განაკვეთი – შემოსავლების, სამომხმარებლო ხარჯების ან მოგების პროცენტული წილი, რომელსაც სახელმწიფოს უხდის ყველა იურიდიული და ფიზიკური პირი, თუკი მათ ქვეყნის კანონმდებლობით შესაბამისი დაბეგვრა ეხებათ.

საგადასახადო კოდექსი – ქვეყნის მთავრობის მიერ გამოცემული საკანონმდებლო აქტი, რომელშიც გაწერილია საგადასახადო სამართლის პრინციპები და დებულებები.

საგადასახადო სარგო – გადასახადის ოდენობა, რომელსაც სუბიექტი ერთი ობიექტიდან იხდის.

საგადასახადო სისტემა – სახელმწიფოს მიერ გადასახადის ადმინისტრირების წესების (გადასახადის გაანგარიშებისა და ამოღების წესების), ფორმების, მეთოდებისა და ინსტიტუტების ერთობლიობა.

საგანგებო ვითარება – დროის გარკვეულ მომენტში კონკრეტულ ტერიტორიაზე საგანგებო სიტუაციათა ზონის დახასიათება, რომელიც მოიცავს საერთო მდგომარეობას, დაზიანების შედეგებს, ჩატარებულ სამუშაოებს და აგრეთვე მონაცემებს გარემო პირობების შესახებ. ს. ვ. შეიძლება გამოიწვიოს რადიაცილმა, ქიმიურმა, ბაქტერიოლოგიურმა დაბინძურებამ, ხანძარმა და სხვ.

საგანგებო მდგომარეობა – სახელმწიფო კანონმდებლობის შესაბამისად, ქვეყნის მთავრობის მიერ გამოცხადებული მდგომარეობა მოსახლეობის უსაფრთხოების მიზნით. ასეთი მდგომარეობის საფუძველი შეიძლება იყოს: ომიანობა, საკუთარი ტერიტორიის ხელყოფა, სამხედრო გადატრიალება, შეიარაღებული ამბოხი, ეპიდემია, ეკოლოგიური კატასტროფა, სტიქიური უბედურება, დიდი ავარია და სხვ., აგრეთვე ისეთი მდგომარეობა, როცა ქვეყნის მთავრობა ვერ ახერხებს კონსტიტუციური უფლება-მოვალეობების ნორმალურ განხორციელებას ქვეყნის ტერიტორიაზე.

საგანგებო მოვლენა – დაუგეგმავი, მოულოდნელი მოვლენა, რომელიც მიმდინარეობს დროის შედარებით მცირე მონაკვეთში.

საგანგებო სიტუაცია – სიტუაცია გარკვეულ ტერიტორიაზე, რომელიც არღვევს ადამიანთა ცხოვრების ნორმალურ პირობებს, საფრთხეს უქმნის მათ ჯანმრთელობასა და სიცოცხლეს, აზიანებს ბუნებრივ გარემოს. ასეთი სიტუაციის გამომწვევი შეიძლება იყოს: სტიქიური უბედურება (მიწისძვრა, ხანძარი, მეწყერი, წარღვნა, გრიგალი, ცუნამი და მისთ.), ავარია, კატასტროფა, ომი და სხვ.

საგანგებო სიტუაცია ლოკალური – ისეთი სიტუაცია, რომლის შედეგები არ სცილდება სამუშაო ადგილს, სამუშაო უბანს, ბინას ან კერძო ნაკვეთს. ამასთან, დაღუპული ან დაზარალებული

ბული ადამიანთა რაოდენობა არ აღემატება 10-ს, ხოლო მატერიალური ზარალი – 4000 აშშ დოლარს.

საგანგებო სიტუაცია მუნიციპალური – სიტუაცია, რომლის შედეგად საგანგებო სიტუაციის ზონა არ გამოდის ერთი დასახლების ტერიტორიის საზღვრებიდან, ამასთან დაზარალებულთა რაოდენობა არ აღემატება 50 კაცს, ხოლო მატერიალური ზარალი – 200 ათას აშშ დოლარს.

საგანგებო სიტუაცია რეგიონალური – სიტუაცია, რომლის შედეგად საგანგებო სიტუაციის ზონა არ სცილდება ერთი რეგიონის ტერიტორიას, ამასთან, დაზარალებულთა რაოდენობა აღემატება 50 კაცს, მაგრამ არაუმეტეს 500 კაცისა, ან მატერიალური ზარალი შეადგენს 200 ათასიდან 20 მილიონამდე აშშ დოლარს.

საგანგებო სიტუაცია სახელმწიფო – რომლის შედეგად დაზარალებულთა რაოდენობა აღემატება 500 კაცს ან მატერიალური ზარალი 20 მლნ. აშშ დოლარზე მეტია.

საგანგებო სიტუაციებზე რეაგირების საშუალებები – ტექნიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური და ინტელექტუალური პროდუქცია. მათ შორის: სპეციალიზებული მართვისა და კავშირის საშუალებები, ტექნიკა, აღჭურვილობა, მოწყობილობა და სხვადასხვა ფასეულობა, რომელიც განკუთვნილია საავარიო-სამაშველო სამუშაოების შესასრულებლად. ასევე მეთოდური ლიტერატურა, ვიდეო, კინო, ფოტო მასალები საავარიო-სამაშველო სამუშაოების ტექნოლოგიებზე, ელექტრონული გამომთვლელი მანქანების პროგრამული პროდუქტი და მონაცემთა ბაზა.

საგანგებო სიტუაციის ზონა – განსაზღვრული ტერიტორია ან აკვატორია, სადაც წარმოიქმნა საგანგებო სიტუაცია.

საგანგებო სიტუაციის ლიკვიდაცია – საგანგებო სიტუაციის წარმოქმნისას ჩატარებული ავარიულ-სამაშველო სამუშაოები, რომლებიც მიმართულია ადამიანების სიცოცხლის გადასარჩენად და ჯანმრთელობის შესანარჩუნებლად, ბუნებრივი გარემოს ზიანისა და მატერიალური ზარალის შესამცირებლად, აგრეთვე საგანგებო სიტუაციის ზონის ლოკალიზებისთვის და მისთვის დამახასიათებელი საშიში ფაქტორების მოქმედების შესამცირებლად.

საგანგებო სიტუაციის პრევენცია – სამართლებრივ, ორგანიზაციულ, ეკონომიკურ, საინჟინრო-ტექნიკურ, სანიტარიულ-ჰიგიენურ, სანიტარულ-ეპიდემიოლოგიურ და სხვა ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელიც ხორციელდება ბუნებრივ გარემოსა და საშიშ საწარმოო ობიექტზე მონიტორინგისა და კონტროლის ორგანიზების, საგანგებო სიტუაციის წარმოქმნის პროგნოზირებისა და პროფილაქტიკის, საგანგებო სიტუაციისათვის მომზადების, ხოლო მისი წარმოქმნის შემთხვევაში - ზარალის (შედეგების) შემცირების (მიტიგაციის) მიზნით.

საგანგებო სიტუაციის რისკი – 1. საფრთხიდან საგანგებო სიტუაციის განვითარების შესაძლებლობა, რომელიც განისაზღვრება საგანგებო სიტუაციის წყაროს (საფრთხის) განვითარების ალბათობითა (ან სიხშირით); 2. საგანგებო სიტუაციის წარმოქმნის შესაძლებლობა ან სიხშირე, რომელიც განისაზღვრება რისკის შესაბამისი მაჩვენებლებით.

საგანგებო სიტუაციის წყარო – საშიში ბუნებრივი მოვლენა, ავარია ან სახიფათო ტექნოგენური შემთხვევა, ადამიანების, სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებისა და მცენარეების ფართოდ გავრცელებული ინფექციური დაავადება და მცენარეთა საკარანტინო მავნებლები,

აგრეთვე დაზიანების საბრძოლო საშუალებების გამოყენება, რის შედეგადაც წარმოიქმნა ან შეიძლება წარმოიქმნას საგანგებო სიტუაცია.

საგანგებო ხმოვანი განგაშის კომუნიკაციები – ხელით სამართავი ან ავტომატური საშუალებები შენობის დამკავებლებისთვის ხმოვანი მითითებების, ასევე, სახანძრო განგაშისა და საევაკუაციო სიგნალების გადასაცემად და გასავრცელებლად.

საგარაჟე კომპლექსი – შენობა ან შენობების ჯგუფი, სადაც ხდება ავტომანქანების შენახვა, პარკირება, ტექნიკური მომსახურება და სხვ., ს. კ. ხშირად ეწყობა ავტოგასამართი სადგურები, სავაჭრო და კვების ობიექტები და სხვ.

საგდები – სარინი; რისამე სხვა მხარეს გადასაშვები, გადასაყვანი (მაგ. არხი, რუ, ნაკადული).

საგდული – 1. ფანჯრის, კარის, ჭიშკრის მოძრავი ნაწილი (სურ.

1. ჭიშკრის საგდული); ალათი; 2. კარის საკეტი, ურდული (სურ. 2. კარის ურდული), რაზა.

სურ. 1. საგდული

საგები – 1. კედლის ან რაიმე ზედაპირის ფენა, რომელზეც მაგრდება მოპირკეთება, ეწყობა საძირკვლები და სხვ.; 2. აგურის ყველაზე ფართო წახნაგი (სურ. 1).

საგები გაკერილი – პოლიმერში გაჟღენთილი მინერალური ბამბის საიზოლაციო ფენა. გამოიყენება მილსადენების თბოიზოლაციისათვის.

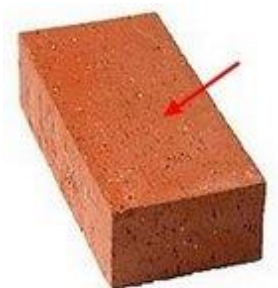
სურ. 2. საგდული

საგემზანო ხის ფენილი – იხ. დეკინგი.

საგვერდული – 1. საბძლის ან გომურის გვერდის ბოძებზე გადებული ძელი, რომელზეც ეწყობა კოჭები სახურავის მოსაწყობად; 2. სატევარი; ხანჯალი.

საგზაო საინჟინრო ნაგებობები – მიწის ვაკისი, გზის სამოსი, მოძრაობის რეგულირების ტექნიკური საშუალებები, გზის მოწყობილობები, წყალამრიდი, ხელოვნური და დამცავი ნაგებობები და სხვ.

საგზაო ზღუდარი (საგზაო ბარიერი, დამცავი ბარიერი) – საავტომობილო გზის კონსტრუქციული ელემენტი, რომლის დანიშნულებაა: 1) ავარიის შემთხვევაში სატრანსპორტო საშუალება დარჩეს სავალ გზაზე (სურ. 1) და არ შეეჯახოს სიცოცხლისათვის საშიშ წინაღობებს, როგორცაა მაგ., ხე, შენობა, კედელი, საგზაო ნიშნის საყრდენი, ხიდის ბურჯი, კაჭარის ან ბეტონის ნატეხების გროვა, მსხვილი სანიაღვრე ჩასადინარი და სხვ.; 2) ტრანსპორტმა იმოძრაოს მხოლოდ მისთვის განაკუთვნილ გზაზე; 3) ფეხით მოსიარულეებმა უადგილო ადგილას არ გადაკვეთონ სატრანსპორტო გზა; 4) დაიცვას გზა უწყურადღებოდ გაშვებული ცხოველებისგან (მალი, კატა, საქონელი, გარეული ცხოველი და სხვ.); 5) ორმხრივი მოძრაობის გზებზე შეამციროს შემხვედრი ტრანსპორტის შუქფარებიდან მომავალი სინათლის სხივების მძლოლის მხედველობაზე უარყოფითი გავლენა; 6) მოძრაობისას მანქანა არ გადავიდეს შემხვედრ ზოლში და სხვ. ს. ზ. კეთდება გზის ორივე გვერდზე (საბორტო) და შუაში (მედიანური) (სურ. 2. კორეული გორგო-

სურ. 1. საგები

სურ. 1. საგზაო ზღუდარი

ლაჭებიანი დამცავი ზღუდარის სისტემა), აგრეთვე სკოლების, ავტოგასამართი სადგურების და მისთ. წინ. კონსტრუქციის სახეობის მიხედვით ს. ზ. დასამზადებლად გამოიყენება რკინა-ბეტონი, ლითონი, ქვა, ბაგირი, პლასტმასი, მერქანი და სხვ.

სურ. 2. საგზაო ზღუდარი

საგზაო მიწის ვაკისი – მიწის საფუძველი მასზე რკინიგზის ხაზის ან საავტომობილო გზის მშენებლობისთვის. ს. მ. ვ. შემადგენლობაში, მიწის ყრილის ტანის გარდა, შედის გზიდან წყლის მოსაცილებელი ნაგებობები: ყრილის ფარდობები, კიუვეტები, არხები, რეზერვები, სადრენაჟო მოწყობილობები.

საგზაო მოძრაობის ორგანიზება – საორგანიზაციო-სამართლებრივი, საორგანიზაციო-ტექნიკური ღონისძიებებისა და განმკარგულებელი მოქმედებების კომპლექსი გზებზე ტრანსპორტის მოძრაობის მართვისათვის, რომლის მიზანია გზებზე უსაფრთხო მოძრაობის უზრუნველყოფა. მის გასაუმჯობესებლად მუნიციპალური სამსახურები მიმართავენ სხვადასხვა სისტემის გამოყენებას, როგორებიცაა მაგ., სარეზერვო ზოლების გამოყენება, ცალმხრივი მოძრაობა, რაციონალური მარშრუტების შერჩევა, შუქნიშნების სამუშაო პროგრამა მწვანე ტალღა და სხვ. ამჟამად, მსოფლიოს ყველა დიდ ქალაქში მოქმედებს მოძრაობის დასარეგულირებელი კომპიუტერული პროგრამები, რომელთა მიხედვით ხდება მუნიციპალური ტრანსპორტის (ავტობუსი, ტროლეიბუსი, სამარშრუტო ტაქსი, სპეტრანსპორტი) მოძრაობის მართვა.

საგზაო პირობები – გზის გეომეტრიული პარამეტრების, საფარისა და კეთილმოწყობის ელემენტების მდგომარეობის და ხარისხის სატრანსპორტო-საექსპლუატაციო მახასიათებლების ერთობლიობა, რომლებიც უშუალო გავლენას ახდენენ საგზაო მოძრაობის პირობებზე. საგზაო პირობების განხილვის ძირითადი მაჩვენებლებია: გზის სიგანე, მიწის ვაკისი, საფარი, გვერდულები, გამყოფი ზოლი, გზის სიმრუდის რადიუსი, ხილვადობა, გრძივი და განივი ქანობები, გამტარუნარიანობა, საფარის თანაბრობა და ხორკლიანობა, დასაშვები დატვირთვები, განვლადობა, ავარიულობა, უსაფრთხოება, ტრანსპორტის მოძრაობის რეჟიმი, დამცავი ნაგებობები, საგზაო ნიშნები და სხვ.

საგზაო სამოსი – საავტომობილო გზის სამომრავო ნაწილის მრავალშრიანი კონსტრუქცია, რომელიც სატრანსპორტო საშუალებებისგან იღებს დატვირთვებს და გადასცემს მას მიწის ვაკისს. იგი შეიძლება იყოს ხისტი (რკინაბეტონი) ან რბილი (ყველა დანარჩენი სამოსი), კაპიტალური (ბეტონი, ასფალტბეტონი) ან შემსუბუქებული (ხრეშისა და ღორღის ნარევი ორგანულ შემკვრელზე). თვით სამოსი სამი შრისგან შედგება: საფარი, საფუძველი და საფუძვლის დამატებითი ფენა, რომლის დანიშნულებაცაა დაიცვას სამოსის ატმოსფეროსთან შეხებაში მყოფი საფარი გაყინვისა (ზამთრის პირობებში) და წყლის მოდინებისგან (ზაფხულის პირობებში).

საგზაო-სამშენებლო მანქანები – მექანიზაციის საშუალებები, გამოყენებული გზებისა და გზისპირა ნაგებობების მშენებლობის, რეკონსტრუქციისა და შენახვისათვის. თითოეული მანქანა შედგება სამუშაო და ძალური მოწყობილობების, ლითონკონსტრუქციების (კორპუსი, ჩარჩო, სამუშაო ორგანო) და მართვის სისტემისაგან. მათ გარდა, მანქანების დიდ ნაწილს აქვთ სავალი მოწყობილობა და ტრანსმისია, რომლის მეშვეობით ძალოვანი ნაწილის ენერგია გარდაიქმნება სამუშაო ორგანოს სასარგებლო ენერგიად. არსებობს ს-ს. მ. სახეები: ამწე-კრანი, ავტობეტონსარევი, ავტოგრეიდერი, ავტოდამტვირთავი, ავტოცემენტმზიდი, ბიტუმზიდი, ბეტონსაზედი, ბეტონსარევი, ბეტონსატეხი, ბეტონსატუმბი, ბულდოზერი, ბუჩქსაჭრელი,

გრუნტსარევი, გუდრონატორი, დამხარისხებელი, ვიბროფილა, ვიბროჩაქუჩი, თოვლსაწმენდი, საგორავი, სამსხვრევი, სატკეპნელა, სამირკვავი, სკრეპერი, ქვასამსხვრევი, ცემენტშიდი, ხესაქცევი და სხვ.

საგზაო-სამშენებლო მასალები – მასალები, გამოყენებული საავტომობილო გზების, მისასვლელებისა და მოედნების მშენებლობისათვის. ასეთი მასალებიდან ყველაზე გავრცელებულ და იაფ მასალას წარმოადგენს საპროექტო გზის ზოლის გრუნტი, აგრეთვე ტრასისპირა და სპეციალურად ამ გზისათვის აღმოჩენილი კარიერები. მათ გარდა გზების მშენებლობისათვის გამოიყენება ხრეში, ღორღი, რიყის ქვა, ნიჟარები, სამთო ქანები და ორგანული და მინერალური შემკვრელები, რომლებიც ემსახურებიან გრუნტის გამაგრებასა და სტაბილიზაციას. სამუშაოების თვითღირებულების შემცირების მიზნით, შესაძლებელია ადგილობრივი მასალებისა და სამრეწველო ნარჩენების გამოყენებაც.

საგიტალური (ლათ. sagitta ისარი) – 1. სიგრძეზე სხეულის ორ თანაბარ ნაწილად გამყოფი; 2. წარმოდგენითი სიბრტყე, რომელიც ვერტიკალურად გაივლის სხეულის შუაზე და მას მარჯვენა და მარცხენა ტოლ ნახევრებად ყოფს.

საგოზავი – 1. ოლიფის, ცარცის, გლიცერინის, თუთიის ქლორჟანგის, მაგნიუმის ქლორჟანგის (სორელის ცემენტი) ან ტყვიასურინჯოვანი თეთრასგან დამზადებული ნივთიერება, რომელიც მერქნის ნაკეთობის წაგლესისთვის გამოიყენება; 2. ზეთოვანი ცომისებრი, პლასტიკური, წებოვანი მასა ღრეჩოების, ბზარების, ნახეთქების ამოსავსებად (ცივ ან ცხელ მდგომარეობაში). შეუცვლელი მასალაა ფანჯრების შემინვის სამუშაოების წარმოებისას.

საგორავი – 1. მანქანა, რომელიც საავტომობილო გზების, აეროდრომების, ჰიდროტექნიკური ნაგებობების მშენებლობაში გამოიყენება შეუკვრელი და ნაკლებშეუკვრელი გრუნტებისა და საფუძვლის ფენა-ფენად შემჭიდროებისათვის დატკეპვნის მეთოდით (სურ. 1. საგზაო სატკეპნი). არსებობს თვითმავალი და მისაბმელი; სტატიკური და ვიბრაციული; ერთ-, ორ- და სამღერძიანი; ერთ-, ორ- და სამვალციანი და სხვ.; 2. მოკლე მრგვალი ძელი, რომელსაც უდებენ მძიმე მორს ერთი ადგილიდან მეორეზე გადასაგორებლად; 3. საქსოვი დაზვის ლილვი.

სურ. 1. საგორავი

საგორავი მღებავის – ხელის ინსტრუმენტი ლაქ-საღებავების და სხვა დეკორატიული საფარვლების დასატანად რაიმე ზედაპირზე. შედგება მბრუნავი გორგოლაჭისა და კრონშტეინისაგან სახელურით. გორგოლაჭის გარე დიამეტრია 15-69 მმ, შიგა – 6-8 მმ; სიგრძე – 50-250 მმ. გორგოლაჭზე გარე მხრიდან გადაკრულია გოხურა, რომელიც შეიძლება იყოს ხაო, პოროლონი, პოლიამიდი, პოლიაკრილი, პოლიესტერი, ბუნებრივი ბეწვი, ველიურა, პოლიურეთანის ბოჭკო და სხვ. (სურ. 1. საგორავი ხაოიანი გორგოლაჭით).

სურ. 1. საგორავი მღებავის

საგუბარი – უმარტივესი ტიპის კაშხლით დაგუბებული წყლის მასა, დროებითი დაბალწნევიანი ჰიდროტექნიკური სარეგულაციო ნაგებობა. აგებენ მცირე მდინარეებზე, შენაკადებზე, არხებზე, ძირითად საირიგაციო დანიშნულებით.

საგუბარი

საგუშაგო (სადარაჯო) – დროებითი ან მუდმივი საყარაულო ან

სათვალთვალო გამაგრებული პუნქტი სახელმწიფოს საზღვარზე [სურ. 1. ქართველი მესაზღვრეების საგუშაგო (საკონტროლო-გამშვები პუნქტი) რუსეთის ფედერაციის საზღვარზე ლარსში, საქართველო], სამხედრო ნაწილში, სასჯელაღსრულების დაწესებულების გალავნის მიმდებარედ, საკონტროლო-გამშვები ნაწილის ტერიტორიაზე, რომლის დანიშნულებაც კონტროლი გაუწიოს ადამიანთა გადაადგილებას. კონტროლი ხორციელდება მაღალი სათვალთვალო კომპის მეშვეობით. დროებით კომპს აგებენ ხის, ხოლო სტაციონალურს – ლითონის, ქვის, რკინაბეტონის კონსტრუქციებისგან.

სურ. 1. საგუშაგო

სადაზღვევო კომპანია – სახელმწიფო, სახელმწიფო-კომერციული, კერძო, სააქციო ან კოოპერაციული ორგანიზაცია, რომელიც აწარმოებს კერძო ან იურიდიული პირების ქონებისა და სიცოცხლის დაზღვევას სადაზღვევო ხელშეკრულების საფუძველზე.

სადარაჯო – იხ. საგუშაგო.

სადაფი (პერლამუტრი) – მტკნარი წყლის ან ზღვის მოლუსკის ნიჟარის შიგა შრე, რომელიც წარმოადგენს ბუნებრივი წარმოშობის ორგანულ (ან არაორგანულ) კომპოზიტს (სურ. 1. ნაუტილუსის ნაირფერადოვანი სადაფი). მიკროსკოპულად შედგება არაგონიტის ექვსკუთხა ფირფიტებისგან (სიგანე – 10-20 მკრ., სისქე – 0,5 მკრ.), რომლებიც პარალელურ შრეებად არის განლაგებული, ხოლო შრეები ერთმანეთისგან გამოყოფილია ორგანული მატრიცის ფურცლებით. ს. გამოიყენება სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო ნივთის, სამკაულის, ჭურჭლის ინკრუსტაციისათვის (სურ. 2. სადაფით ინკრუსტირებული ალავასტრი), ტანსაცმლის დილების, მუსიკალური ინსტრუმენტების კლავიშების დასამზადებლად, დეკორატიულ-გამოყენებით მხატვრობაში და სხვ. მაღალი ხარისხის სადაფის ნიჟარები მოიპოვება აშშ-ს აღმოსავლეთში, კანადაში, მექსიკაში, სპარსეთის ყურეში, წითელ ზღვაში, ცეილონის, იაპონიის, ფილიპინების, ბორნეოს და წყნარი ოკეანის კუნძულებზე. სადაფის ერთ-ერთი უძვირფასესი სახეობაა მარგალიტი.

სურ. 1. სადაფი

სადაყუდებლო – განდევნილი ბერის სამყოფი ნაგებობა. როგორც აკადემიკოსი ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს სადაყუდებლო ქართული სიტყვაა, ისეთ ნაგებობას აღნიშნავს, სადაც ბერი შედიოდა და იშვიათად უნდა გამოსულიყო იქიდან. დაყუდება ძველ ქართულში გაჩუმებას ნიშნავს; სამამაო, სოხასტერი.

სურ. 2. სადაფი

სადაწნეო ტრაქტი – წყალსაცავის ზედა ბიეფში დაგროვილი წყლის გავლილი გზა ჰიდროტურბინამდე. ს. ტ. სისტემაში შედის: წყალმიმღები, სადერივაციო გვირაბი (ან მილსადენი) და სატურბინო მილსადენი, რომლის მეშვეობით წყალი მიეწოდება ტურბინის ფრთებს.

სადგარი – 1. დანადგარის ძირითადი კორპუსის უძრავი ნაწილი, რომელზეც ემაგრება სამუშაო მექანიზმი (სურ. 1. სახერხი დაზვის სადგარი). შესაბამისად მას გადაეცემა მექანიზმის წონით დამოწვეული დატვირთვები და მუშაობის შედეგად აღძრული დინამიკური ძალები; 2. საგლინავი დგანის სამუშაო გალის მასიური დეტალი, რომელიც უზრუნველყოფს გლინების მდგომარეობის ფიქსაციასა და რეგულირებას.

სურ. 1. სადგარი

სადგისი – რისამე (ტყავი, ფირფიტა, პლასტმასი) გასახვრეტი წვეტიანი ლითონის ჩხირი, რომელსაც ხის, ლითონის ან პლასტმასის ტარი აქვს.

სადგომი – 1. დიდ შენობებში კედლებით (ტიხრებით) გამოყოფილი ცალკე სივრცე სხვადასხვა დანიშნულებით; 2. ქალაქის მუნიციპალური სამსახურის ან საზოგადოებრივი ამხანაგობების მიერ მოწყობილი ტერიტორია, რომელიც განკუთვნილია მოძრავი ტრანსპორტის დასაყენებლად. არსებობს ფასიანი და უფასო სადგომები; 3. ისტორიულ პალეოლითისა და ნეოლითის პერიოდებში ნახევრადპირველყოფილი ადამიანების საცხოვრებელი (თავშესაფარი) გამოქვაბულები ან ქვისა და ხისგან აგებული პრიმიტიული ქოხები; 4. შენობა, რომელიც გათვალისწინებულია შინაური საქონლის (პირუტყვის) სამყოფად.

სადგისი

სადგური (ლათ. statio სადგომი, დგომა) – 1. შენობა, მოედანი ან პლატფორმა, სადაც ჩერდება ავტო- ან რკინიგზის ტრანსპორტი ან ორივე ერთად; 2. სპეციფიკური დაწესებულების ან საწარმოს სახელწოდება (მაგ., სისხლის გადასხმის სადგური, მეტროლოგიური სადგური და სხვ.); 3. სატვირთო ავტომანქანაში განთავსებული ლაბორატორია, რომელსაც გადაადგილების საშუალება აქვს და უშუალოდ ადგილზე ემსახურება მომხმარებლებს. ზოგადად, სადგურის უამრავი სახეობა არსებობს: ავტოგასაწყობი, ავტომატიზებული, ავტომატური ტელეფონის, აირის, აირსავსები, ბგერათსაზომი, ბენზინგასაწყობი, ბოლო, გაგზავნის, გადამტვირთავი, გადამცემი, გამოსაცდელი, განმკარგულებელი, გასაორთქლი, გასაწყობი, დანიშნულების, ელექტრული, ვაგონსარეცხი, ვაკუუმსატუმბი, ზონური, კავშირგაბმულობის, კოსმოსური, მაკორექტირებელი, მანქანა-ტრაქტორების, მარეგულირებელი, მართვის, მახარისხებელი, მდინარის, მეტროლოგიური, მეტროპოლიტენის, მიმღები, მიწისზედა, მიწისქვედა, მოდრეიფე, მომარაგების, მომსახურების, მცირე, ნავთობჩასასხმელი, ნახშირშემრევი, ორბიტალური, ორმხრივი, პლანეტთმორისი, პოლარული, პორტის, რადიოგადამცემი, რადიოლოკაციის, რადიომიმღები, რადიოპელენგაციის, რადიორელეური, რადიოსამაუწყებლო, რაიონული, საავტომობილო, საგენერატორო, სადეგაზაციო, სადეზინფექციო, საველე, საზომი, საკვანძო, საკომპრესორო, სამგზავრო, სამთო-სამაშველო, სამრეწველო, სამუხტავი, სარეტრანსლაციო, სარეცხი, სასწრაფო დახმარების, სატელეგრაფო, სატელევიზიო, სატელეფონო, სატვირთო, სატუმბი, საუბნო, საცდელი, სეზონური, სპეციალური, ტბის სადგური, ტექნიკური, ქალაქის, შუალედური, ჩასასხმელი, ჩიხის, ცალმხრივი, ცენტრალური, ძალური, წინასაკვანძო, წყალსიდრმული, ჰელიოელექტრული, ჰიდრომეტრიული და სხვ.

სადები – სრიალის საკისრის შესაცვლელი დეტალი, რომელზეც ეყრდნობა მბრუნავი ლილვის პოჭოჭიკი. ს. ჩვეულებრივ მზადდება ბიმეტალური: თხელი ანტიფრიქციული ფენის გადაკვრით ფოლადის, თუჯის ან ბრინჯაოს საფუძველზე. ს. შეიძლება იყოს მთლიანი ან მილისებრი (მაგ., ბარბაცას დგუშის თავზე), ჭრილი – ორი ან მეტი ნაწილისგან. არსებობს აგრეთვე თხელკედლიანი ს. ბიმეტალური ლენტისგან ფოლადის საფუძველზე.

სადენი – ცალკეული მავთულის ან მავთულების ძნულისგან შემდგარი ელექტროტექნიკური ნაკეთობა, რომელიც ემსახურება ელექტრული დენის გადაცემას დენის წყაროდან მომხმარებლამდე. კაბელისაგან განსხვავებით აკრძალულია სადენის ჩაწყობა მიწასა და წყალში. ს. ორი ძირითადი ელემენტია ლითონის ძარღვი (სპილენძი, ალუმინი) და იზოლაცია (პოლიმერი, ქალაღი, ლაქი, აბრეშუმის ან ბამბის ქსოვილი, მათი კომბინაცია). ლითონის სადენების სახეობა: აბრეშუმით განმხოლოებული, ალუმინის, ანთების, ბიმეტალური, ბრინჯაოს, გადასატანი, გალაქული, განმხოლოებული, გასაცხელებელი, დაგრეხილი, დაეკრანებული, დენგამ-

ტარი, დენმიმეყვანი, ელექტრული, ვოლფრამის, თბომედეგი, თერმოელექტროდული, იზოლირებული, კავშირგაბმულობის, მათანაბრებელი, მიმეყვანი, მკვებავი, მოკალული, მომინანქრებული, მოჯავშნული, მოძრავი შემადგენლობის, მრავალმავთულიანი, მრავალძარღვიანი, რეზინით განმხოლოებული, საავიაციო, საავტომობილო, საგრაგნილე, საკონტაქტო, საკონტროლო, სამონტაჟო, სატელეგრაფო, საჰაერო, სპილენძის, ფიდერის, ფოლადის, ფოლად-ალუმინის, შემეყვანი, შიშველი და სხვ.

სადერივაციო არხი – დედამიწის ერთი რეგიონიდან მეორისთვის წყლის მისაწოდებელი, საირიგაციო ან ჰიდრავლიკური ტურბინებისკენ მიმეყვანი არხი, რომლის დანიშნულებაცაა წყლის ნაკადის ენერჯის გაზრდა.

სადერივაციო არხი

სადიაკვნი – მართლმადიდებლური ტაძარის აღმოსავლეთ ნაწილში განთავსებული საკურთხეველის სამხრეთ მხარეს განლაგებული სათავსი, სადაც ინახება სასულიერო პირთა შესამოსელი და ღვთისმსახურებისათვის საჭირო სხვა ნივთები.

სადილეგო – ძვ. უსინათლო, ბნელი მიწისქვეშა მართკუთხა ან მრგვალი ფორმის საკანი, სადაც ტუსალებს ამწყვდევენ. ჰაერი, სინათლე, წყალი და საკვები ტუსალებს მიეწოდებოდათ სადილეგოს ზედა მხრიდან, რომელიც დახურული იყო რკინის ცხაურით.

სადისპეტჩერო – სპეციალურად მოწყობილი სათავსი, რომელშიც მოთავსებულია საკონტროლო პროცესების მდგომარეობის სადისპეტჩერო მართვისა და ინფორმაციის ცენტრი.

სადრენაჟო მილი – სიღრმითი დრენაჟის სისტემის ძირითადი ელემენტი, რომელიც ასრულებს წყალმიღების და წყალსარინის ფუნქციას, რაც აუცილებელია ტერიტორიის დასაშრობად. ძირითადად გამოიყენება კერამიკული, კერამიტიკისა და პლასტმასის მილები, რომლებსაც კოროზიამედეგობა და ხანგამძლეობა ახასიათებთ, თუმცა ზოგჯერ მისაღებია ბეტონის, რკ.ბ.-ისა და ხის მილების გამოყენებაც. მილის დიამეტრს განსაზღვრავს ტერიტორიის ფართობი, ქანობი და დრენაჟის სახეობა.

სადურგლო ნაერთები – შეერთებები ხის კონსტრუქციებში, სადაც გამოყენებული არაა ლითონის მაკავშირებლები (ლურსმანი, ჭანჭიკი, მოქლონი, სქვალი, მანჭვალი, ხრახნი, საყელური, დაკბილული ფირფიტები, არმატურა და სხვ.). ს. ნ. მიეკუთვნება: ჭდობა, შუბლური მიყრდნობა, პირმიდგმა, ჯიფთი, ირიბი ჩაჭრა, ნახევარჩაჭრა, კოტა, ღარი და თხენი, ნარანდი, ხის წირწვიმალეები და სხვ.

სადურგლო ნაკეთობა – ნაკეთობა, დამზადებული ხის მასალისგან.

სადურგლო ფილა – ფილა, დამზადებული ლარტყის ფარებისგან, რომელსაც ირგვლივ შემოკრული (შემოწებებული) აქვს ხის შპონი. ფილის ზედაპირები შემოსილია ხის შპონით ან სამშენებლო თხელი ფანერით, რითვისაც, როგორც წესი, გამოიყენება სინთეზური წებოები.

საებგურო – შენობაზე აღმართული საზვერავი, სათვალთვალო კოშკი. დამატებით იხ. კალანჩა.

საევაკუაციო გასასვლელი – ხანძრის, დაკვამლიანების, გაზის გაჟონვის, ავარიის, სტიქიური უბედურების დროს შენობიდან გარეთ ან უსაფრთხო ადგილას გასასვლელი.

საევაკუაციო გზა – ხანძრის, დაკვამლიანების, გაზის გაჟონვის, ავარიის, სტიქიური უბედურების დროს სათავსებიდან ადამიანების ევაკუაციის უსაფრთხო გზა, რომელიც მიდის საევაკუაციო გასასვლელთან.

საერთაშორისო (რეგიონული) ორგანიზაციის სტანდარტი – სტანდარტიზაციის საერთაშორისო (რეგიონული) ორგანიზაციის (ISO, IEC ან CEN, CENELEC) მიერ შემუშავებული სტანდარტი, რომელიც ნებისმიერ სახელმწიფოს მთავრობის გადაწყვეტილებით (ოფიციალური ბრძანებით) შესაძლებელია მიღებულ იქნეს ნორმატიულ დოკუმენტად.

საერთაშორისო გადაზიდვა – ნებისმიერი სახის გადაზიდვა (ხალხი, ფოსტა, მზა საქონელი, მადნეული და სხვ.) ნებისმიერი სახის ტრანსპორტით (ავტომობილი, თვითმფრინავი, გემი, მატარებელი და სხვ.) ორ სახელმწიფოს შორის. ს. გ. არ შედის საქონლის გადაზიდვა მილსადენებითა (ნავთობი, გაზი, წყალი) და ელექტროგადამცემი ხაზებით (ელექტრული დენი).

საერთაშორისო სამშენებლო კოდი (IBC) (ინგლ. International Building Code) – საერთაშორისო კოდების საბჭოს [International Code Council (ICC)] მიერ შემუშავებული არასავალდებულო ძალის მქონე სამშენებლო ნორმების კრებული. პირველი რედაქციით გამოიცა 2000 წელს.

საერთაშორისო საწარმო – საწარმო, რომელიც განტავსებულია ინდუსტრიულ ზონაში და მინიჭებული აქვს საერთაშორისო საწარმოს სტატუსი (გადასახადებისგან განთავისუფლების მიზნით).

საერთო – 1. ერთობლივი კერძო საკუთრება ორი და მეტი პირის; 2. ის რაც ყველას ახასიათებს, ყველაზე და ყველაფერზე ვრცელდება, ყველას ეხება, ყველასთვის გამოყენებადი, სავალდებულო, შეუზღუდავი სპეციალური დანიშნულებით, გაერთიანებული, შერწყმული, არაკონკრეტული, ზედაპირული და სხვ.

საერთო გამოყენება – შიდა ან გარე მიმოსვლის ბილიკები, ოთახები, სივრცეები ან ელემენტები, რომლებიც განკუთვნილია არა საზოგადოებრივი, არამედ ორი ან ორზე მეტი ადამიანის საერთო გამოყენებისთვის

საერთო განათება – განათების სისტემა, როცა გასანათებელი არმატურა თანაბრადაა განლაგებული სათავსის ზედა ზონაში (საერთო თანაბარი განათება) ან სამუშაო ადგილების თავზე (საერთო ლოკალური განათება).

საერთო ინვესტიცია – წარმოებაში ჩადებული გარკვეული ინვესტიციები რაიმე დროში, რომლის მიზანია ახალი მშენებლობა, წარმოების საშუალებების შექმნა და საქონლის მატერიალური ბაზის შექმნა.

საექსპერტო ორგანიზაცია – ორგანიზაცია, რომელსაც ქვეყნის კანონმდებლობით ექსპერტიზის ჩატარების უფლება აქვს.

საექსპერტო შეფასება – სამშენებლო ობიექტის მშენებლობის განხორციელებისთვის დოკუმენტებისა და მშენებლობის ეტაპების შეფასება ადამიანებისათვის უსაფრთხო და ჯანმრთელობისთვის უვნებელი გარემოს შექმნის მიზნით.

საექსპლუატაციო ვარგისობის კრიტერიუმი – ზღვრული საექსპლუატაციო მდგომარეობის საანგარიშო კრიტერიუმი.

საექსპლუატაციო ხარჯები – ფინანსური დანახარჯების ჯამი შენობის ამორტიზაციაზე, მიმდინარე და კაპიტალურ რემონტებზე.

საექსპლუატაციოდ მიმღები კომისია – კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი სპეციალისტების სამუშაო ჯგუფი, რომელიც დოკუმენტურად ადგენს დამთავრებული შენობის საექსპლუატაციოდ გადაცემის მზადყოფნას.

სავაგონო ლამფა – 1. გარანდული თხელი ფიცარი ნაწიბურებზე ამოდებული კილოთი და თხემით (ან მეოთხედით), რომელიც გამოიყენება სათვსის ჭერის (კედლის) შესამოსად. ასეთ ფიცრებს შიდა მხარეზე ამოდებული აქვს სავენტოლაციო ღარები. ს. ლ. დასამზადებლად გამოიყენება ნაძვის, ფიჭვის, ვერხვის, ცაცხვისა და სხვა ჯიშის მშრალი მასალა ტენიანობით 10-16%; 2. მოსაპირკეთებელი ფიცრების შეერთების ტიპი.

სავაგონო ლამფა

სავანა (ინგლ. savannah < ესპ. sabana < კარიბის ზღვის ქვეყნების ენიდან) – ბალახით დაფარული ვაკე ტერიტორია, სადაც ჯგუფ-ჯგუფად ხარობს ბაობაბის, პალმის, აკაციის ეკალიპტის და მისთ. ხეები და ბუჩქები (სურ. 1. აფრიკის სავანა). ს. გარეული ცხოველებისა და ნადირის თავშეყრის ადგილია. მისი მიწების მნიშვნელოვან ნაწილს ადგილობრივი მოსახლეობა წარმატებით იყენებს სამოვრებად და სახნავად.

სურ. 1. სავანა

სავანე – ბაღნარი ტერიტორია, რომელიც ეკუთვნის ეკლესია-მონასტრებს.

სავანის ეკლესია (ინგლ. Savana Church) – XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, სავანის წმინდა გიორგის ეკლესია (სურ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს იმერეთის მხარეში, საჩხერის მუნიციპალიტეტში, სოფელ სავანეში.

ეკლესიის სამხრეთისა და დასავლეთის შესასვლელების ტიპიანზე არსებული წარწერების თანახმად ეკლესია 1046 წელს აუგია ადგილობრივ ფეოდალს, ერისთავთერისთავ გიორგი გულზვიადის ძესა და ხუროთმოძღვარ ჰარაბას, ხოლო აღმოსავლეთი ფასადის წარწერაში ნათქვამია, რომ მშენებლობაში მთელი სოფელი იღებდა ნივთიერ მონაწილეობას. საინტერესო ცნობებს შეიცავს ტაძარზე არსებული სხვა წარწერებიც. უდავოდ, სავანის წმ. გიორგის ეკლესია XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთი საუკეთესო ქმნილებათაგანია. შენობის პროპორციები ჰარმონიული და დახვეწილია. მოტივებით უხვი და მდიდარი მორთულობა (სურ. 2. სამხრეთი კარიბჭის მორთულობა) ორგანულადაა შეხამებული ნაგებობის ხუროთმოძღვრულ ფორმებთან.

სურ. 1. სავანის ეკლესია

ეკლესია დარბაზული ტიპის ერთნავიანი ნაგებობაა, რომელსაც სამხრეთით მთელ სიგრძეზე გასდევს მოგვიანებით მიშენებული სტოაკარიბჭე. კარიბჭე და „საქალებო“. ნაგებობა სიდიდით ბევრად სჭარბობს სხვა ერთნავიან ეკლესიებს, მაგრამ სადიაკვნე და სამკვეთლო მას არ აქვს. აფსიდში სარკმლის ორივე მხარეს თითო ღრმა ნახევარწრიული მოხაზულობის თაღოვანი ნიშაა გაკეთებული. ეკლესიას ჩრდილოეთი კედელი ყრუ აქვს. საკურთხევლის გარდა შენობას სამხრეთით სამი, ხოლო დასავლეთით ერთი სარკმელი აქვს. სავანის ეკლესიის გარეგნობა სავსებით

სურ. 2

დასრულებულ, ჩამოყალიბებულ მხატვრულ სურათს წარმოგვიდგენს. უნდა აღინიშნოს, რომ შეკეთებულ და გადაკეთებულ „საქალებოს“ თუ არ მივიღებთ მხედველობაში, ნაგებობამ ხელუხლებლად მოაღწია ჩვენამდე. მთავარი, სავანის წმინდა გიორგის ეკლესიაში, მისი მხატვრული ღირსებაა.

ტაძრის ფასადების პერანგისთვის თბილი, მსუბუქი „აქვარელური“ ფერის წმინდა მარცვლოვანი კრისტალური კირქვაა გამოყენებული. კედლის სიბრტყე აქ არსებით როლს ასრულებს. მიუსედავად თაღებისა და სარკმელებისა, კედლები არაა გადატვირთული. მორთულობის სისტემა არ ჩრდილავს მის მნიშვნელობას. სავანის ოსტატი სავსებით ჩამოყალიბებული პრინციპების, მკაცრი გემოვნების მქონე ხელოვანია. განსაკუთრებით ეს ჩანს აღმოსავლეთ და დასავლეთ ფასადებზე, სადაც არ არის დარღვეული სამთაღიანი კლასიკური კომპოზიციის ფორმულა. ორივე ფასადი სრულიად სიმეტრიულია, განაპირა თაღების არეები სუფთაა, ინტენსიურია შუა ღერძების შემადგენლობა: აღმოსავლეთით კიდებაკეცილი თაღოვანი სათაურით დაგვირგვინებული სარკმელია (სურ. 3. აღმოსავლეთი ფასადის სარკმლის საპირე), რომლის საპირის ქვემო კუთხეებს ებმის ერთნაირი ზომის მცირე მოჩუქურთმებული დისკოები; სარკმლის ზემოთ საფეხურიან კვარცხლბეკზე აღმართული ჯვარია. ფრონტონის კეხის ქვეშ დიდი დისკოა, რომელიც ერთიანადაა შევსებული ცენტრიდან გამომავალი სხივებით. მსგავსი სარკმელი აქვს დასავლეთ ფასადსაც, მხოლოდ მის მაღლა კეხის ქვეშ დისკოს ნაცვლად ხახადაღებული ლომის რელიეფური ფიგურაა ჩასმული. უხვად დაჩუქურთმებული ფართო საპირითაა მოჩარჩოებული ტიმპანიანი შესასვლელი (სურ. 3), რომელიც სამხრეთი კარიბჭის ფარგლებშია მოქცეული. მორთულობის მხრივ ის ერთ-ერთი უმდიდრესია საქართველოში. მდიდარა კარიბჭის ორნამენტაციაც, რომლის პარალელები XI საუკუნის პირველ ნახევარში გვაქვს.

სურ. 3

სურ. 4

ინტერიერში XI საუკუნის მდიდრულად მოჩუქურთმებული თაბაშირის კანკელია, რომელიც XIX საუკუნეში რესტავრაციის დროს ძლიერ დაზიანებულა. ეკლესიის ჩუქურთმებით დამშვენებული კარნიზების, სარკმელებისა და ორი პორტალის საპირეების (სურ. 4. დასავლეთი ფასადის ტიმპანიანი შესასვლელი) დეკორი ახლოსაა კაცხის ეკლესიის გარშემოსავლელთან და ნიკორწმინდის არქიტექტურასთან. ეკლესიის დასავლეთით აგებული სამრეკლო XIX საუკუნის II ნახევარს მიეკუთვნება. ეკლესიის ზომებია: სიგრძე 15,9 მ, სიგანე უკარიბჭეოდ – 8,35 მ, კარიბჭიანად – 14,5 მ, სიმაღლე შიგნით – 10,3 მ.

სავაჟინე – ყურძნის დასაწური და ღვინის დასაყენებელი სათავსი; მარანი.

სავარგული – არასატყეო დანიშნულების (კატეგორიის) მიწა სასოფლო კულტურების გასაშენებლად.

სავარცხელი – 1. კბილანების ამოსაჭრელი ინსტრუმენტი, დამზადებული მაღალი სიმტკიცის ლეგირებული ფოლადისგან; 2. საჭრისი კუთხვილის ამოსაჭრელად. სავარცხლის მრავალი სახეობა არსებობს: ბერკეტის, თითებიანი, კაბელის, ლენტსაწევი, მანაწილებელი, რეგულატორის, საკუთხავი, სამღებრო, ცრუ, ხრახნსაჭრელი და სხვ.

სავარძელი – 1. გამორჩეულად შემკული და მომზადებული საპატიო სკამი [მაგ., სვანეთში ქორა მახვშის სკამი – საკურცხილი (სურ. 1); რაჭაში ოჯახის უფროსის სკამი – საკარცხული და სხვ.]; საუფროსო სკამი; 2. კომფორტული ავეჯის სახეობა ერთი ადამიანის დასაჯდომად საიდაყვეებითა და საზურგით (სურ. 2. რბილი სავარძელი; სურ. 3. ეგვიპტელი ფარაონების დასაჯდომი სავარძელი).

სურ. 1

სურ. 2

სურ. 3

სავაჭრო დახლი – 1. სავაჭრო ობიექტის თავისუფალ სივრცეში განთავსებული საქონლის მოსათავსებელი ადგილი (ვიტრინა, მაგიდა, სტელაჟი, დახლი და სხვ.), სადაც მომხმარებელს თავისუფლად შეუძლია მისვლა, საქონლის დათვალიერება და შეძენა; 2. სავაჭრო საქონლის დასაწყობი ადგილი, რომელიც გარშემორტყმულია გასასვლელებით, პერმანენტული სამარჯვებით (კაზმულობით) ან კედლებით. ს. დ. შეიცავს ისეთ დეტალებს, როგორებიცაა: არაფიქსირებული და მოძრავი მოწყობილობები, ვიტრინები, სტელაჟები, დახლები და ტიხრები, სადაც კლიენტები ათვალიერებენ ან ყიდულობენ საქონელს.

სავაჭრო მარკა – რეგისტრირებული და კანონით დაცული სპეციალური დიზაინის მქონე სახელი ან სიმბოლო, რომელიც გამოიყენება საქონლის, მომსახურების ან ფირმის იდენტიფიკაციისათვის.

სავენტილაციო კამერა – სათავსში ჰაერის გამწმენდი დანადგარის დასამონტაჟებელი ადგილი.

სავენტილაციო კომპლექსი – შუა საუკუნეების სახლის სახურავში დატანებული ნახვრეტი, რომელზეც დაშენებულია ოთხკუთხა ან წრიული კვეთის კვამლსატარი მილი.

სავენტილაციო ჭავლის რევერსია – ჰაერის მოძრაობის მიმართულების ხელოვნური შეცვლა საწინააღმდეგო მიმართულებით.

სავტორო უფლება – გამოგონებაზე ავტორობის სამართლებრივად დამადასტურებელი დოკუმენტი.

საზედამხედველო სადგური – საზედამხედველო ორგანიზაციის კუთვნილი შენობა ან ნაგებობა, სადაც მუდმივად იმყოფება განსწავლული პერსონალი, სასიგნალო შეტყობინებების მიღების და რეაგირებისათვის.

საზედამხედველო სამსახური – სამსახური, რომელსაც ევალება საზედამხედველო შენობის (ტერიტორიის) შემოვლა დადგენილი სვლაგეზის შესაბამისად, ასევე, სტაციონალური ცეცხლსაქრობი სისტემების ან სხვა, სიცოცხლისა და ქონების დასაცავი, სისტემების მუშაობის კონტროლი.

საზედამხედველო სამსახური – სამსახური, რომელსაც ევალება საზედამხედველო შენობის (ტერიტორიის) შემოვლა დადგენილი სვლაგეზის შესაბამისად, ასევე, სტაციონალური ცეცხლსაქრობი სისტემების ან სხვა, სიცოცხლისა და ქონების დასაცავი, სისტემების მუშაობის კონტროლი.

საზეთი მასალა – ბლანტი, მყარი, პლასტიკური ან აირადი ნივთიერება, გამოყენებული მექანიზმების ხახუნის კვანძებში ლითონის ელემენტების ცვეთის შესამცირებლად. არსებობს ს. მ. სახეობები: აზოტი, გრაფიტი, ვოლფრამის დისელენიდი, ბორის ნიტრიდი, ელექტროგამტარი (პასტა), კადმიუმის იოდი, ინერტული აირები, კონსისტენციური, კონსტალინი, ლუბრიკანტი, მინერალური, მოლიბდენის ბისულფიდი, ნავთობის, ნახევრადთხევადი, ნახევრადმყარი, ნახევრადსინთეტიკური, ნახშირყანგის აირი, ორგანული, საკვების, სამრეწველო, სამანქანო, სარედუქტორო, სატრანსმისიო, სილიკონური, სინთეზური, სოლიდოლი, ფთოროპლასტი, ძრავის, ჰიდრავლიკის და სხვ.

საზეთური – 1. მანქანებისა და მექანიზმების ხახუნის კვანძების შესაზეთი მოწყობილობა; 2. ჩასასხმელი ან მცენარეული ზეთის შესანახი და დასახარისხებელი ჭურჭელი. არსებობს მისი სახეები: საზეთურის სახეებია: ბურთულა, ზამბარიანი, მექანიკური, მტვერშეუღწევადი, მუზარადიანი, მწვეთარა, საჭირხნი, ტუმბოიანი (სურ. 1), ხელისა (სურ. 2) და სხვ.

სურ. 1. საზეთური

საზეიმო – ზეიმისთვის განკუთვნილი (მაგ., საზეიმო სვლა, საზეიმო ფორმა).

საზეინკლო სამუშაოები – სამუშაოები ლითონის დეტალების, ელემენტების, ნაკეთობების და მისთ. დასამუშავებლად.

საზეინკლო ხელსაწყოები – ხელსაწყოები, რომლებიც გამოიყენება ლითონის, ხის, პლასტმასის, მინის, კომპოზიტის მასალებისგან დამზადებული დეტალების, ელემენტების, ნაკეთობების მექანიკური დამუშავებისათვის. არსებობს ს. ხ. სახეები: ბრტყელტუჩა, გაზკბილა, გარესახრახნი, გასახსნელი საჭექი, გირაგი, დაზგა, დანა, დელი, ზენკერი, თენგი, კაბელსაჭრელი, კერნერი, კვეჟო, კუთხესანიშნი, მაკრატელი, მკვნეტარა, მრგვალტუჩა, მრგვალკბილა, მილსაღუნი, ორტარი, სანგი, სასვრეტელა, საღრუვი, სახეწი, სახვრეტელა, სახრახნისი, ტორსის საჩარხი, ქლიბი, ციბრუტი, ჭანჭიკსაჭრელი, ღარობსაწელი, ღარობსაფრეზავი, ღოჯი, შაბლონები, შიგსახრახნი, ჩაქური, ხერხი და სხვ.

სურ. 2. საზეთური

საზიარო კედელი – სამეზობლო საზღვარზე ამოყვანილი კედელი, რომლის ნაწილი შეიძლება მომიჯნავე მიწის ნაკვეთზე განთავსებულ შენობასთან საზიარო კედელი იყოს. ს. კ. შეიძლება ჩაითვალოს აგრეთვე საყდენი კედელი, რომელიც განთავსებულია სამეზობლო საზღვარზე.

საზოგადოებრივი – რაც საზოგადოებისთვისაა დამახასიათებელი, არსებული, ადამიანთა საქმიანობასთან დაკავშირებული, საზოგადოების კეთილდღეობისთვის განკუთვნილი.

საზოგადოებრივი ადგილი – გამზირი, ქუჩა, გასასვლელი, მოედანი, ხიდი, სკვერი, პარკი, ბაღი, ხეივანი, წყალსატევისა და მდინარის სანაპირო ზოლი, ბუნებრივი ან ხელოვნური ლან-

დმაფტი და სხვა ადგილები, რომლებიც მდებარეობს განაშენებული ტერიტორიის ფარგლებში და ხელმისაწვდომია ნებისმიერი მაცხოვრებლისათვის.

საზოგადოებრივი გზა – გამოზირი, ქუჩა, ჩიხი და მისთ., გამოყოფილი ქალაქის მუნიციპალიტეტის მიერ საზოგადოებრივი გამოყენების მიზნით, რომლის სუფთა სიგანე არ არის 3 მ-ზე ნაკლები.

საზოგადოებრივი სივრცე – საერთო სარგებლობაში არსებული სივრცე, რომელიც ხელმისაწვდომია ყველა მოსურნე პირისთვის, საკუთრება ის ფორმის განურჩევლად, გარკვეული მოხმარებითი რეჟიმებით ან მათ გარეშე. ასეთი სივრცის მოხმარებითი რეჟიმი შეიძლება განსაზღვრული იყოს: საფასურით, ბილეთით, მოსაწვევით, საშვით ან სხვა სახით. ასეთი სივრცე, ემსახურება საზოგადოებრივ ინტერესებს და ხელს უწყობს სოციალურ ინტერაქციებს. ს. ს. მიეკუთვნება: ქუჩა, გზა, მაგისტრალი, ჩიხი, ტროტუარი, გაზონი, ბაღი, სკვერი, წყლის სარკე, ლანდშაფტური სარეკრეაციო ზონა, საზოგადოებრივი გზა, სერვიტუტი და სხვ.

საზოგადოებრივი მიჯნის ზონა – მიწის ნაკვეთის საზოგადოებრივი საზღვრიდან მომიჯნავე საზოგადოებრივი სივრცის შუა ხაზამდე არაუმეტეს 15 მეტრი სიგრძის (თუ განაშენიანების დეტალური გეგმით მეტი მანძილი არ არის დადგენილი) ზონა.

სამეზობლო მიჯნის ზონა – მიწის ნაკვეთის ნაწილი, რომელიც მიწის ნაკვეთის სამეზობლო საზღვრებიდან 3 მეტრზე ნაკლები მანძილითაა დაშორებული;

საზოგადოებრივი ტერიტორია – იხ. საზოგადოებრივი ადგილი.

საზომთა მეტრული სისტემა – საზომთა სისტემა, რომელიც ემყარება ორ ძირითად ერთეულს: სიგრძის (მეტრი – მ) და მასის (კილოგრამი – კგ). ს. მ. ს. შექმნეს საფრანგეთში XVIII საუკუნის ბოლოს. 1875 წელს პარიზში 17 სახელმწიფომ ხელი მოაწერა მეტრულ კონვენციას და შეიქმნა ზომა-წონათა საერთაშორისო კომიტეტი. საზომთა მეტრულ სისტემაში შედიოდა შემდეგი ერთეულები: სიგრძის (მეტრი), ფართობის (კვადრატული მეტრი), მოცულობის (სტერი – 1 მ წიბოს მქონე კუბის მოცულობა), თხევადი და ფხვიერი სხეულების ტევადობის (ლიტრი – 0,1 მ წიბოს მქონე კუბის მოცულობა) და მასისა (კილოგრამი – 0,1 მ წიბოს მქონე კუბის შემავსებელი წყლის მასა). მეცნიერებისა და ტექნიკის შემდეგმა განვითარებამ გამოიწვია მრავალი ფიზიკური სიდიდის ერთეულის დადგენის აუცილებლობა. შეიქმნა ერთეულთა დარგობრივი მეტრული სისტემები მექანიკური, ელექტრული და მაგნიტური, სითბური, აკუსტიკური და სინათლის სიდიდეებისათვის. დარგობრივი სისტემების ბაზაზე მეცნიერებისა და ტექნიკის ყველა დარგისთვის დამუშავებულია უნივერსალური ერთეულთა საერთაშორისო სისტემა (SI), რომელიც 1960 წელს დაამტკიცა ზომა-წონათა XI გენერალურმა კონფერენციამ.

საზომი ხელსაწყო – საზომი საშუალება გასაზომი ფიზიკური სიდიდის მისაღებად გარკვეულ დიაპაზონში (სურ. 1. სასკოლო ისრიანი ვოლტმეტრი). არსებობს საზომი ხელსაწყოს სახეობები: ამპერმეტრი, ანალოგიური, ბარომეტრი, გადასატანი, დაქანების, დახრილობის, დინამომეტრი, დოზიმეტრი, დონის, დროის, ელექტრული, ელექტრომექანიკური, ვებერმეტრი, ვოლტმეტრი, თერმომეტრი, ინფორმაციის, ისრიანი, კორელაციის, ლაზერული, მანძილზომი (სურ. 2. ლაზერული მანძილზომი) მარტივი, მასის, მაჩვენებლიანი, მაღალი სირთულის, მეტრული, მუშაობის,

სურ. 1. საზომი ხელსაწყო

ომმეტრი, პანელური, პირდაპირი მოქმედების, საკონტროლო, სარეგისტრაციო, საშუალო სირთულის, საჯამებელი, სიგრძის, სიმაღლის, სიმკვრივის, სისალის, სიღრმის, სიჩქარის, სიხშრის, სტაციონარული, ტევადობის, ფაზის, ციფრული, წონისა და სხვ.

საზღვაო ნავიგაციის სისტემა – ნავიგაციის სისტემა, რომელიც გამოიყენება ზღვაოსნობაში.

საზღვარი – რეალური ან წარმოსახვითი ხაზი სივრცეში ან დროში, რომელიც ერთ ობიექტს (ტანი, პროცესი, მდგომარეობა, სახელმწიფო) გამოყოფს მეორესაგან. არსებობს საზღვრის სახეები: ენის, მიწის ნაკვეთის, მცენარეული საფარის, პლატოს, საბაჟოს, საომარი მოქმედებების, სარწმუნოების (მატემატიკურ სტატისტიკაში), სახელმწიფო, ტერიტორიის (ადმინისტრაციული), ტოპოლოგიური, ფაზის, შეწოვის, ხანძრის, ხეობისა და სხვ.

სურ. 2

სათადარიგო (სამარქაფო, სარეზერვო) – საჭიროების შემთხვევაში წინასწარ მომზადებული ან დატოვებული ვინმე ან რამე (დეტალი, ნაწილი, სპორტსმენი და მისთ.), რომელიც რისამე ან ვისიმე შემცვლელად გამოდგება.

სათავე – 1. ადგილი, სადაც რუ, ნაკადული, მდინარე იწყებს დინებას; 2. თავბანდი, თავხე; ხის სახურავის ზედა ჰორიზონტალური ძელი (თავხე), რომელზეც სანივნივე კოჭებია დაყრდნობილი ან შეკიდებული.

სათავე წყალმიმღები ნაგებობა – ჰიდროტექნიკური ნაგებობების კომპლექსი, რომლის შემადგენლობაში შედის: ა) ჰიდროკვანძის ნაგებობისათვის გამოყოფილი გასხვისების ზოლის ფარგლებში მოქცეული მიმდებარე მდინარის (ზედაპირული წყალსადინარის) უბანი; ბ) ჩამკეტ-სარეგულაციო ფარები და მათი ამწე მექანიზმები, რომელთა დარეგულირებით ხდება სათავე ჰიდროკვანძის ფარგლებში მდინარის ნაკადის ტრანზიტულად გატარება, წყლის წყაროდან საჭირო რაოდენობის წყლის აღება და მიმდებარე ტერიტორიის სათავე ჰიდროკვანძის ზედა ბიეფში შეტბორილი წყლის გადადინებისგან დაცვა; გ) ჰიდროტექნიკური გამრეცხი, ნატანდამჭერი და ხრეშდამჭერი გალერეები, სალექრები, ნაგავდამჭერი გისოსები, ნაგებობები და მოწყობილობები, რომლებიც უზრუნველყოფენ წყლის წყაროდან ასაღები წყლის გაწმენდას ნატანისა და შეტივნარებული ნაგვისგან; დ) მაგისტრალური არხის საწყისი მონაკვეთი წყალმიმღები კვეთიდან სათაო ჰიდრომეტრიულ პოსტამდე; ე) თევზგამტარი და თევზდამცავი ნაგებობები და მოწყობილობები; ვ) გეოდეზიური რეპერები და ნიშნები, ჰიდროპოსტების საკონტროლო-გამზომი აპარატურა, ავტომატიკის, ტელემექანიკის, კავშირის საშუალებები და მოწყობილობები, მისასვლელი გზები და ინფრასტრუქტურის ობიექტები.

სათავისი – გრძივი სამშენებლო კონსტრუქციის (სვეტი, კოლონა, დგარი, ბოძი, მილი, ხიმინჯი და მისთ.) ბოლო ზედა ნაწილი. არსებობს სათავისის სახეები: დერეფნისებრი, კოლონის, მილმაბრი სებრი, საყელოსებრი, ჭაბურღილის (სურ. 1), ხიმინჯის და სხვ.

სურ. 1. სათავისი

სათავისი – იხ. ოთახი.

სათავისი ბუნებრივი განათების გარეშე – სათავისი ფანჯრების გარეშე, რომელშიც ნორმირებული წერტილის განათებულობის კოეფიციენტი 0,1-ზე ნაკლებია.

სათავსი განსაკუთრებულად ტენიანი – სათავსი, რომელშიც ჰაერის ფარდობითი ტენიანობა უახლოვდება 100%-ს (კედლები, იატაკი, ჭერი, ფანჯრები და სათავსში განთავსებული საგნები დაფარულია ტენით).

სათავსი ელექტროტექნიკური – შენობაში განთავსებული იზოლირებული სათავსი (ან ბადით შემოფარგლული შენობის ნაწილი), სადაც განლაგებულია წარმოებისთვის საჭირო ელექტროენერჯის მომღები და გამანაწილებელი ელექტროდანადგარი.

სათავსი მეტად ტენიანი – სათავსი, რომელშიც ჰაერის ფარდობითი ტენიანობა ხანგრძლივად აღემატება 75%.

სათავსი მშრალი – სათავსი, რომელშიც ჰაერის ფარდობითი ტენიანობა ხანგრძლივად არ აღემატება 60%.

სათავსი ნორმალური – მშრალი სათავსი, სადაც ადამიანისათვის ნორმალური საარსებო პირობებია შექმნილი, ანუ ტემპერატურა, ტენიანობა, დამტვერიანება, ჰაერის სისუფთავე და სხვ. კანონმდებლობით დადგენილი ზღვრების ფარგლებშია.

სათავსი საზოგადოებრივი დანიშნულების – საცხოვრებელ სახლზე მიშენებული (ან ჩაშენებული) სათავსი, ადგილობრივი მაცხოვრებლების ინდივიდუალური სამეწარმეო ან სხვა საზოგადოებრივი საქმიანობისათვის.

სათავსი საწარმოო – სათავსი, სადაც შესაძლებელია არაელექტროტექნიკური სპეციალობის პირთათვის ადვილად მისადგომ ელექტროდანადგარებთან ან ელექტროქსელების ნაწილებთან შეხება.

სათავსი ტენიანი – სათავსი, რომელშიც წყლის ორთქლი ან კონდენსირებული ტენი გამოიყოფა დროებით, მცირე რაოდენობით და ჰაერის ფარდობითი ტენიანობა მეტია 60%-ზე, მაგრამ არ აღემატება 75%-ს.

სათავსი ცხელი – სათავსი, რომელშიც ჰაერის ტემპერატურა ხანგრძლივად აღემატება +30°C.

სათანჯოს ციხე (ინგლ. Satanjo Castle) – VIII-X საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, ციხესიმაგრე დასავლეთ საქართველოში, გალის რაიონის სოფელ ჭუბურხინჯთან, სათანჯოს მთის მალლობზე. ციხის განლაგების გეგმა ოვალურია. გალავანი ქვისაა სისქით 2 მ-მდე და მთის დამრეც ფერდობებზეა ჩაშენებული. ქვის ეგრისული წყობა კოლხეთის სამეფოს პერიოდის (IV-VII სს.) ქვის წყობის ანალოგიურია. ეზოში დგას უძველესი ქვის კოშკი, რომლის დიდი ოსტატობით ნაწყობი კედლების სისქე 2 მ-ზე მეტია, ხოლო სიმაღლე 5-7 მ-ია. დღეისთვის ციხის ნანგრევებია შემორჩენილი.

სათანჯოს ციხე

სათბობი (საწვავი) – ნივთიერება, რომელსაც უნარი აქვს განსაკუთრებული პროცესების დროს გამოიყოს ენერჯია ტექნიკური მიზნით გამოსაყენებლად. განასხვავებენ მყარ (მერქანი, ფიქალი, საპროპელი, ტორფი, ქვანახშირი), თხევად (ბენზინი, დიზელი, ეთერი, ემულსია, ზეთი, ლიგროინი, მაზუთი, ნავთი, ნავთობი, სპირტი, სარაკეტო საწვავი), აირისებრ (ბუტანი, მეთანი, პროპანი, წყალბადი, ბუნებრივი გაზი) და დისპერსიულ (ქვანახშირის, ალუმინის, მაგნიუმის მტვერი) სათბობს. მიუხედავად სათბობი მასალების დიდი გამისა, სათბობი ენერჯიის ძირითად წყაროდ ჯერ კიდევ რჩება ნავთობი, ბუნებრივი გაზი და ქვანახშირი.

სათბობი მარგი წიაღისეული – წიაღისეულის კატეგორია, რომლებისგანაც შესაძლებელია სა-
თბობი ნედლეულის მიღება. ასეთებია: ქვანახშირი, ტორფი, ნავთობი, ფიქალი, ბუნებრივი
გაზი და სხვ.

სათბური – იხ. ორანჟერეა.

სათელი – ხის, ლითონის, პლასტმასის თამასა, რომელიც გამოიყენება
სამშენებლო კონსტრუქციების შეერთებებში პირაპირების დასაფარავ-
ად.

სათელი

სათესლე ხე – ბუნებრივი განახლების (მოთესვის) ხელშეწყობისათვის
გათვალისწინებული ხე.

სათვალე – ოპტიკური ხელსაწყო სახეობა ადამიანის მხედველობის
კორექციისათვის ან თვალის დასაცავად სხვადასხვა მავნე ზემოქმედე-
ბისგან. მისი ძირითადი ნაწილებია: ლინზები, ჩარჩო, საყურეები, ძგი-
დე, ცხვირმისაბჯენი და სახსრები. არსებობს სათვალის სახეები:
ბიფოკალური, დამცავი, დამცავი სამშენებლო (სურ. 1), დამცავი
სამედიცინო, დამცავი საშემდღულებლო, ლორწეტი, მონოკლი,
ოპტიკური, პენსნე, პერფორაციული, პრიზმული, საკითხავი, სა-
ცურაო, სტერეოფილმების საყურებელი, ტრანსფორმირული,
უნივერსალური, ფერადი, ცილინდრული და სხვ.

სურ. 1. სათვალე

სათვალე დამცავი – ადამიანის მხედველობის ორგანოს (თვალის) დაცვის
ინდივიდუალური საშუალება მავნე საწარმოო ფაქტორების ზემოქმედებ-
ისგან. არსებობს მისი სახეობები: გადასახსნელი, გამჭვირი მინებით, ფე-
რადი მინებით, ფიქსირებული, ჩაჩქანზე მისამაგრებელი, შავი მინებით,
შეჯავშნული მინებით, შუქფილტრით, ცეცხლგამძლე და სხვ.

სათვალთვალე ჭა

სათვალთვალე ჭა – მცირე ზომის ჭა, რომლის საშუალებითაც წარმოებს
დახურული სადრენაჟო სისტემების საექსპლუატაციო სამუშაოები.

სათვალე ბიფოკალური – სათვალე ბიფოკალური ლინზებით.

სათლი – იხ. ჭაღანი.

სათოფური (სათოფე) – ციხესიმაგრის კედელში (ან სხვა ნაგებობაში) დატანებული პატარა
ხვრეტი შიგნიდან გარეთ თოფის სასროლად.

სათხის ეკლესია – X საუკუნის ქართული ხუროთმოძ-
ღვრების ძეგლი. მდებარეობს ქვემო ქართლში, ბოლნ-
ისის მუნიციპალიტეტში, დაბა კაზრეთის სამხრეთით
4 კმ-ში, ტყეში (სურ. 1. ეკლესიის ადგილმდებარეობის
რუკა; სურ. 2. ეკლესიის ნანგრევების ფრაგმენტი).
ეკლესია გეგმით ერთნავიანი უგუმბათო ნაგებობაა
სამხრეთი მინაშენებით გართულებული მოხაზუ-
ლობის. ჩვეულებრივზე საგრძნობლად დაგრძელებუ-
ლი მთავარი ეკლესიის მართკუთხა კორპუსი აღმო-
სავლეთით გამოწეულია გვერდითი სადგომების მიმართ, ხოლო დასავლეთით ერთ ხაზს
ქმნის მათ კედლებთან.

სურ. 1. სათხის ეკლესია

მთავარი ნაგებობის ზომები გარედან 6,6x15,0 მ., ხოლო სიმაღლე შიგნით 8,3 მ. ეკლესიას სამხრეთიდან ეკვრის სტოა (მინაშენი) კარიბჭით, ხოლო დასავლეთით – სტოასთან კუთხით ორგანულად დაკავშირებული ფრონტონიანი სადგომი. ყველა სადგომის კამარა სიძველისგან ჩაქცეულია. სტოა საკმაოდ დანგრეულია, მაგრამ შენარჩუნებული აქვს ყველა არქიტექტურული ელემენტის ფორმა. კარიბჭე-ეგვტერი XIII საუკუნის პირველ ათეულ წლებშია მიშენებული და იმ დროის კარიბჭის ფართოდ გავრცელებულ ტიპს წარმოადგენს. ეკლესიაზე რაიმე შეკეთება-გადაკეთების კვალი არ შეინიშნება (გამონაკლისია ჩრდილო ეკვდერი). ეს ადრინდელი შუა საუკუნეების მცირე ერთნავიანი კაპელა ჩართულია მასზე მიშენებული დიდი ეკლესიის კომპოზიციაში. წარწერის თანახმად აღდგენილია XVII საუკუნეში.

სურ. 2

საქართველოს მრავალრიცხოვან დარბაზულ ნაგებობებთან შედარებით სათხეს თავისებურებაა საკურთხევის კომპოზიციური გადაწყვეტა – გვერდითი სადგომების (სამკვეთლოს და სადიაკვნეს აფსიდის კამერების) განლაგება საკურთხევის ორივე მხარეს კედლის სისქეში. ქართული ხუროთმოძღვრების ისტორიაში მხოლოდ რამდენიმე ასეთი ანალოგიაა ცნობილი. უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად გართულებული გეგმისა, ეკლესიის ინტერიერი მნახველზე ორგანულად მთლიანობის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

სურ. 3

სათხის ძირითადი დარბაზული ტაძარი მაშინდელი სამშენებლო ხელოვნების საერთო მაღალი დონის კიდევ ერთი მაჩვენებელია. ფასადები კარგად გათლილი და ნაწყობი პერანგითაა შემოსილი. ქვის დამუშავებისა და მოპირკეთების უნაკლო ტექნიკა ჩანს ინტერიერის კედლების და კონქის წყობაშიც. ბრწყინვალეააა შესრულებული ტაძრის ჩუქურთმები.

სურ. 4

მთავარი ტაძრის ფასადები მოპირკეთებულია მაღალი სამშენებლო ხარისხის ტუფბრექიისა და ტუფქვიშაქვის სუფთად გათლილი მოყავისფრო კვადრებისაგან (სურ. 5. ფასადის ფრაგმენტი). მთავარი კორპუსის ფასადებზე დაუზიანებელი, ძველი ასომთავრული წარწერებია შემორჩენილი, რომლებიც თავის დროზე შეუსწავლიათ მარი ბროსესა და ექვთიმე თაყაიშვილს. ჩრდილოეთის ფასადი შეუმკობელია, ხოლო დანარჩენ ფასადებზე მრავლადაა მორთულობები და ორნამენტები (სურ. 6. ორნამენტული მოტივი „ბაგირი“; სურ. 7. გეომეტრიული და მცენარეული ორნამენტები; სურ. 8. გეომეტრიული ორნამენტი და წარწერა; სურ. 9. ორნამენტული მოტივი). ეკლესიის ქვების წყობაში რამდენიმე ადგილზეა გამოყენებული ქვაზე ამოკვეთილი ბოლნური ჯვრის გამოსახულება (სურ. 3, 4, 6, 7, 9). შემორჩენილია კედლის მხატვრობის ფრაგმენტები. მოქმედების პერიოდში ეკლესიის ინტერიერს შესანიშნავი, ქვაში ნაკვეთი, კანკელი ამკობდა, რომელიც ექვთიმე თაყაიშვილის ძალისხმევით განადგურებას გადაურჩა და ახლა საქართველოს ხელოვნების მუზეუმშია დაცული. ამჟამად მიმდინარეობს სათხის ეკლესიის რეაბილიტაცია.

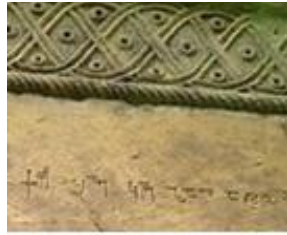
სურ. 5

სურ. 6

სურ. 7

სურ. 8

სურ. 9

საიდინგი (ინგლ. siding გარე მოპირკეთება) – შენობის კედლების ჰორიზონტალურად განლაგებული ერთმანეთზე პირგადადებული მოსაპირკეთებელი მასალა, რომელიც ასრულებს უტილიტარულ (შენობის დაცვა ატმოსფერული ზემოქმედებისგან) და ესთეტიკურ (შენობის ფასადის მორთვა) ფუნქციებს. პირველად გამოყენებული იქნა XIX საუკუნეში ჩრდილოეთ ამერიკაში. გარანდული და შეღებილი ხის ფიცრები მაგრდება კედელზე ისე, რომ ზედა ჰორიზონტალური ფიცარი ოდნავ გადმოდის შემდეგზე – ასეთი განლაგების შედეგად წვიმის წყალი თავისუფლად ჩამოედინება ძირს და კედელი მშრალი რჩება. XX საუკუნის 50-იან წლებში აშშ-სა და კანადაში დაიწყო ვინილის საფასადე პანელების წარმოება, რომელიც გამოირჩეოდა ხანგამძლეობითა და ნაკლები საექსპლუატაციო დანახარჯებით ხის პანელებთან შედარებით; შემდეგ გაჩნდა ლითონის პანელები – ლითონსაიდინგი, ცემენტის – ცემენტსაიდინგი, ფიბროცემენტის – ფიბროცემენტის საიდინგი. ცოკოლის მოსაპირკეთებლად გამოიყენება უფრო მტკიცე – ცოკოლის საიდინგი.

საიდინგი

საიდინგი ფიბროცემენტის (კედრალი) – ფიბროცემენტის საფასადე მასალა ბუნებრივი მერქნის ფაქტურითა და ბეტონის სიმტკიცით. სისქე 10-12 მმ. შედგენილობა: ცემენტი, ქვიშა, წყალი და ცელულოზის ბოჭკო. შედგება ატმოსფერული ზემოქმედების, ტემპერატურული ცვალებადობის, ულტრაიისფერი სხივების, კოროზიის მიმართ. გამოირჩევა ეკოლოგიურობით, ყინვა-და ცეცხლმედეგობით, ხანგამძლეობითა და მონტაჟის სიმარტივით.

საიდინგი ფიბროცემენტის

საიზოლაციო ბაგირი – ბაგირი მოქნილი დიელექტრიკისგან.

საიმედოობა – ნაკეთობის (შენობის, ნაგებობის, კონსტრუქციული ელემენტების, ტექნოლოგიური-საინჟინრო მოწყობილობების) თვისება შეინარჩუნოს საკუთარი საექსპლუატაციო მაჩვენებლები გარკვეულ ნორმატიულ საზღვრებში. ს. შედგება ერთმანეთთან დაკავშირებული თვისებებისგან, როგორცა: ხანგამძლეობა, ვარგისობა (უტყუარობა), რემონტვარგისობა (აღდგენის შესაძლებლობა) და შენარჩუნება (შენახვადაცულობა).

საიმედოობა შენობის – შენობის თვისება, შეინარჩუნოს მასში ჩადებული პარამეტრები გარკვეულ ზღვრებში. ნაგებობის, სამშენებლო კონსტრუქციის, დეტალების, ელემენტების საიმედოობას ამცირებს შენობის ცვეთა, სამსახურის ვადა, ატმოსფერული ზემოქმედებები და სხვ. ს. შეფასება ხდება შეუფერხებელი მუშაობის ალბათობით (ვარგისობით), ხანგამძლეობითა და სარემონტოდ ვარგისობით.

საიმედოობის ოპტიმიზაცია (ინგლ. reliability differentiation) – ღონისძიებები, მიღებული რესურსების სოციალურ-ეკონომიკური ოპტიმიზაციისათვის რომელიც გამოიყენება სამშენებლო სამუშაოებში, ყველა მოსალოდნელი რღვევის შედეგებისა და სამშენებლო სამუშაოების ღირებულების გათვალისწინებით.

საიმპორტო ბაჟი – იხ. გადასახადი იმპორტზე.

საინვესტიციო-სამშენებლო პროექტი – ჩამოყალიბებული მიზნების სისტემა, რომელიც იქმნება ფიზიკური ობიექტების (უძრავი ქონების), ტექნოლოგიური პროცესების, მათთვის ტექნოლოგიური და საორგანიზაციო დოკუმენტაციის, მატერიალური, ფინანსური, შრომითი და სხვა რესურსების რეალიზაციის მიზნით, აგრეთვე ხელმძღვანელობის გადაწყვეტილებით მათი შესრულების თაობაზე.

საინჟინრო – ყოველივე ის, რაც უშუალოდაა დაკავშირებული ინჟინრის საქმიანობასთან.

საინჟინრო დაცვის ნაგებობა – ნაგებობა, რომლის მიზანია მოსალოდნელი საგანგებო სიტუაციის თავიდან აცილება ან/და მისი ზემოქმედების შესუსტება.

საინჟინრო ნაგებობა – სპეციალური მოთხოვნების მიხედვით დაგეგმარებული ნაგებობა, რომელიც შენდება ტერიტორიის (ადგილმდებარეობის) საინჟინრო მოწყობის მიზნით. ასეთებია: ესტაკადა, გზაგამტარი, საყრდენი კედელი, კაშხალი, საირიგაციო არხი, საფორტიკაციო ნაგებობა, ხიდი, აეროდრომი, გვირაბი და სხვ.

საინჟინრო სეისმოლოგია – მეცნიერების დარგი, რომელიც შეისწავლის დედამიწის ზედაპირიდან დიდ სიღრმეებზე ადამიანის საინჟინრო საქმიანობის შედეგების გავლენას ღრმა ჰორიზონტებზე სეისმური თვალსაზრისით.

საინჟინრო-გეოლოგიური პირობები – გეოლოგიური ძიების პროცესი, რომელიც განსაზღვრავს ნაგებობის საინჟინრო კვლევების, მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პირობებს ნულოვან ციკლთან მიმართებაში, აგრეთვე ადამიანის საინჟინრო-სამეურნეო საქმიანობას მშენებლობის დამთავრების შემდეგ პერიოდში. ს.-გ. პ. შედის: გრუნტის მახასიათებლების დადგენა, რელიეფი, ქანების შემადგენლობა, მიწისქვეშა წყლები, გეოლოგიური პროცესები და მოვლენები და სხვ.

საინჟინრო-კომუნალური ქსელები – ქალაქების, დაბების, სოფლების, დასახლებების, კერძო მიწის ნაკვეთების ტერიტორიებზე განთავსებული წყალმომარაგების (საერთო, ლოკალური), კანალიზაციის (წყალარინების), ნავთობის, აირების მილსადენების სისტემა, აგრეთვე ელექტრომომარაგების, სატელეფონო, საკაბელო ტელევიზიებისა და კავშირგაბმულობის საკომუნიკაციო ხაზების ერთობლიობა.

საინსტრუმენტო – 1. ინსტრუმენტისთვის განკუთვნილი, ინსტრუმენტის დასამზადებელი, ინსტრუმენტის გამოსაყვანი (მაგ., ინსტრუმენტული ფოლადი); 2. ინსტრუმენტების დასამზადებელი სახელოსნო; 3. ინსტრუმენტების შესანახი სათავსი.

საინფორმაციო რესურსის მაჩვენებელი [(კომპ.) (ინგლ. Uniform Resource Locator (URL))] – ადგილმდებარეობა ან მისამართი ინტერნეტში, რომელიც მიუთითებს კონკრეტულ ფაილზე, დოკუმენტზე ან სხვა სახის რესურსებზე ქსელში.

საინფორმაციო სისტემა (კომპ.) [ინგლ. Information System (IS)] – ინფორმაციის შეგროვების, ორგანიზების, დამუშავების, შენახვისა და გადაცემის ნებისმიერი ორგანიზებული სისტემა.

კომპიუტერული ს. ს. ტექნიკური და ადამიანური რესურსების ერთობლიობაა, რომელიც ამუშავებს და განმარტავს ინფორმაციას.

საინფორმაციო ტექნოლოგიები (კომპ.) [ინგლ. Information Technology (IT)] – მეცნიერული და ინჟინრული ცოდნის სისტემა, ასევე იმ მეთოდებისა და საშუალებების ერთობლიობა, რომელიც გამოიყენება ელექტრონული მოწყობილობებისა და პროგრამული უზრუნველყოფის სისტემების შემუშავებაში, დანერგვასა და მათ ტექნიკური მომსახურებაში, ელექტრონული მონაცემების შექმნაში, ინფორმაციის შეგროვებაში, შენახვაში, დამუშავებასა და გადაცემაში.

საირიგაციო (ლათ. irrigātiōn < irrigāre დასველება, წყლით კვება) – ყველაფერი, რაც განკუთვნილია ირიგაციისთვის (არხი, წყალსაწნეო სადგური, ტუმბო, ფილტრი და სხვ.).

საიტი (ინგლ. site ადგილი, ადგილმდებარეობა) – ერთ ან რამდენიმე სერვერზე ატვირთული ვებგვერდების, სურათების, ვიდეოების და ა.შ. ერთობლიობა.

საკაბელო არხი – კაბელების ჩასალაგებელი მცირე ზომის ხელით გაჭრილი არხი გრუნტში, ნაგებობის კედელზე, იატაკსა და ჭერზე. სამუშაოების დამთავრების შემდეგ არხი იხურება პლასტმასის სპეციალური ნაკეთობით.

საკაბელო ღარი – ღია კონსტრუქცია კაბელებისა და გამტარების ჩასაწყობად.

საკაბელო შახტი – მიწისქვეშა ვერტიკალური ღრმა ჭა, აღჭურვილი კავებით ან კიბით მომსახურე ადამიანებისათვის.

საკადასტრო მონაცემების ზედდება – უძრავი ნივთის (მისი ნაწილის) საკადასტრო მონაცემების იდენტიფიკაცია უფლებარეგისტრირებული უძრავი ნივთის (მისი ნაწილის) საკადასტრო მონაცემებთან.

საკანალიზაციო ვარდნილი ჭა – საკანალიზაციო ჭის სახეობა, რომელშიც შემავალი მილი მოთავსებულია გაცილებით ზევით, ვიდრე გამომავალი. კეთდება იმ შემთხვევებში, როდესაც რელიეფი არ იძლევა საკანალიზაციო მილსადენის ოპტიმალური დახრის კუთხით გაყვანის საშუალებას.

საკანალიზაციო მაგროვებელი ჭა – ძირითადი და ყველაზე დიდი ზომის საკანალიზაციო ჭა, სადაც თავს იყრის ყველანაირი სიბინძურე და საცხოვრებელი სახლებიდან და საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობებიდან ჩამონადენი წყალი. მისი მოცულობა განისაზღვრება მაცხოვრებლებისა და გამოყენებული წყლის რაოდენობის მიხედვით. ს. მ. ჭ. კეთდება უბნის ყველაზე დაბალ წერტილში, რათა მოხდეს საკანალიზაციო მილგაყვანილობის ოპტიმალური დახრის კუთხის უზრუნველყოფა. ძირითადად მზადდება რკ.ბ.-ის რგოლებისაგა, თუმცა ზოგჯერ აშენებენ აგურისაგან. შესაძლებელია გამზადებული პლასტმასის სეპტიკების გამოყენებაც. ს. მ. ჭ. კედლები და სახურავი აუცილებელია იყოს ჰერმეტიკული, რათა არ მოხდეს ფეკალური მასებისაგან გამოწვეული უსიამოვნო სუნის გაჟონვა ატმოსფეროში.

საკანალიზაციო მფილტრავი ჭა – საკანალიზაციო ჭა ფსკერის გარეშე ან პერფორირებული კედლებით. გამოიყენება საკანალიზაციო სისტემიდან წყლის მოსაცილებლად, რომელიც გაედინება გრუნტში. ხორცი-

საკანალიზაციო ვარდნილი ჭა

საკანალიზაციო მაგროვებელი ჭა

საკანალიზაციო მფილტრავი ჭა

ელდება ფილტრაცია ბუნებრივი გზით. ამ მეთოდით ხდება ჩამდინარი წყლების თხევადი ფრაქციის უტილიზაცია და, შესაბამისად, საკანალიზაციო სისტემის მომსახურებისა და ექსპლუატაციის ხარჯების შემცირება. დასამზადებლად ძირითადად გამოიყენება ბეტონი და რკინაბეტონი.

საკანალიზაციო საბრუნო ჭა – საკანალიზაციო ჭა, რომელიც იდგმება საკანალიზაციო ქსელის იმ ადგილებში, სადაც ხდება მილსადენების განშტოება. ჭისტვის გამოიყენება ბეტონის რგოლები, დიდი დიამეტრის პლასტმასის (ან ფოლადის) მილების გადანაჭრები, ქარხნული წესით დამზადებული პლასტმასის მზა ნაკეთობები და სხვ.

საკანალიზაციო საბრუნო ჭა

საკანალიზაციო სათვალერეხელი ჭა – საკანალიზაციო ქსელის საჭირო უბნებზე ყოველ 15 მ-ში დაყენებული მცირე ზომის ჭა, რომლის დანიშნულებაც ავარიულ სიტუაციებში მილების გაწმენდა, საკანალიზაციო სისტემის პერიოდული დათვალერეხვა და ზოგჯერ გადაკეტვა. ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლის ეზოში პირველი ს. ს. ჭ. ყენდება სახლიდან 3 მ-ის მოშორებით, მაგრამ არაუმეტეს 12 მ-სა. ჭების დასამზადებლად ძირითადად გამოიყენება პლასტმასი, ზოგჯერ კი ბეტონი ან კერამიკა.

საკანალიზაციო სათვალერეხელი ჭა

საკანალიზაციო სეპტიკი (სალექარი) – ლოკალური საწმენდი ნაგებობის ელემენტი. გამოიყენება საყოფაცხოვრებო და სამრეწველო ჩამდინარი წყლების ლოკალური გაწმენდის კომპლექსური სისტემის დაპროექტებისა და მშენებლობის სტადიაზე. ის არ მიეკუთვნება დამთავრებულ გაწმენდ ნაგებობას. მისი მუშაობის პროცესში აუცილებელია გამოყენებული იქნეს ფეკალების გაწმენდის ნიადაგური მეთოდი. ზოგჯერ სეპტიკებს იყენებენ სააგარაკე კოტეჯებიდან ან მცირე დასახლებული პუნქტებიდან ჩამონადენი წყლების გასაწმენდად და სალექარად, როცა ახლოს არ არის ცენტრალური კანალიზაცია. სეპტიკის მუშაობაში ჩადებულია გრავიტაციული და ბიოლოგიური გაწმენდის პრინციპები ბიოფერმენტული პრეპარატების გამოყენებით, აგრეთვე ნიადაგის მეშვეობით ბუნებრივი ან იმულებითი გაწმენდის მეთოდები. ს. ს. შეიძლება იყოს ერთ- (ჩამდინარი წყლების ხარჯი 1 მ³/დღ.), ორ- (1-10 მ³/დღ.), ან სამკამერიანი (მეტი 10 მ³/დღ.).

საკანალიზაციო სეპტიკი

გამწმენდი ნაგებობის სეპტიკური ნაწილის გავლის შემდეგ ჩამდინარ წყლები გაედინება ნიადაგში, სადაც გადის დამატებით გაწმენდას (სურ. 1). თუ ნიადაგური გაწმენდა შეუძლებელია გრუნტის წყლების მაღალი დონის გამო, მაშინ გამოიყენება წვეთოვანი ბიოფილტრები (ბიოსეპტიკები).

სურ. 1. საკანალიზაციო ჭა

საკანალიზაციო ჩამშვები – მილსადენი, რომელიც გამოიყენება შენობა-ნაგებობებიდან ჩამდინარი წყლების გასაყვანად საკანალიზაციო ქსელში.

სურ. 2

საკანალიზაციო ჭა – მოწყობილობა, რომელიც ასრულებს ჩამდინარი წყლების, სიბინძურისა და მილოვანი განშტოების გამანაწილებლის ფუნქციას, აგრეთვე შესაძლებლობას იძლევა მოხდეს საკანალიზაციო მილოვანი სისტემის ცალკეული უბნების გაწმენდა. საკანალიზაციო სისტემაში აყენებენ სხვადასხვა ტიპის ჭას, რომლებიც ასრულებს განსაზღვრულ, მხოლოდ მათთვის მინიჭებულ ფუნქციას. ასეთებია: მაგროვებელი, მფილტრავი, სათვალთვრებელი, საბრუნნი და ვარდნილი. ს. ჭ. შესაძლებელია იყოს კომპლექსური, როდესაც ერთი ჭა ასრულებს ერთდროულად რამდენიმე ფუნქციას. მასალად გამოიყენება ბეტონი, რკ.ბ., აგური (სურ. 1), ბლოკი, პლასტმასი (სურ. 2. სხვადასხვა დიამეტრის პლასტმასის თანამედროვე საკანალიზაციო ჭა), ბეტონის რგოლები (სურ. 3) და სხვ.

სურ. 3

საკანი – საპყრობილეში ოთახი, სადაც დაპატიმრებულ ადამიანებს ათავსებენ.

საკანონმდებლო ღონისძიებები – მუშათა სამსახურში მიღება და დათხოვნა, ურთიერთობები მუშებსა და მშენებლობის ხელმძღვანელებს შორის, შრომისა და დასვენების რეგლამენტირებული ხანგრძლივობა, შრომის პირობების დაცვა.

საკარიერო ველი – ერთკარიერიანი ღია საბადო, რომელიც წინსწრებით დამუშავების პროცესში საფეხუროვან ფორმას იღებს.

საკარიერო ტრანსპორტი – წყვეტილი (ავტომანქანა, რკინიგზა, სკრეპერი, ბულდოზერი, დრაგლინი და სხვ.) ან უწყვეტი (კონვეიერი, საბაგირო გზა, მილსადენი და სხვ.) მოქმედების ტრანსპორტი, რომელიც ემსახურება კარიერიდან სასარგებლო წიაღისეულის ან ფუჭი ქანის გადატანას.

საკარცხული

საკარმიდამო ნაგებობები – ნაგებობები, განლაგებული საკუთარ მიწის ნაკვეთზე. მათ მიეკუთვნება: საზაფხულო სამზარეულო, გარაჟი, აბანო, ფანჩატური, ფარდული, ბოსელი, სასიმიინდე, საბძელი და სხვა სამეურნეო ნაგებობები.

საკარმიდამო ტუალეტი – მსუბუქი ნაგებობა, დადგმული ამოსაწმენდი ორმოს თავზე.

საკედლე პანელი

საკარცხული – ორნამენტებით შემკული ხის სკამი ოჯახის უფროსის ან პატივსაცემი სტუმრისათვის.

საკედლე მასალა – კედლის ამოსაყვანი წვრილ- და მსხვილზომიანი ქვის ნაკეთობები (აგური, ბეტონის წვრილი ბლოკი, ბეტონის მსხვილი ბლოკი, გაზბეტონის, პერლიტისა და კომპოზიტების ბლოკები, ერთშრიანი და მრავალშრიანი პანელები, პლასტიკატები, მერქანმასალები, სამფენიანი ხე-პლასტმასისა და ალუმინის პანელები და სხვ.

სურ. 1. საკეტლი მილსადენის

საკედლე პანელი – სამშენებლო კონსტრუქცია შენობის კედლის შესავსებად. არსებობს გარე და შიგა კედლების ს. პ. პირველს ამზადებენ დაარმირებული მსუბუქი ან უჯრედოვანი ბეტონებისაგან და აქვს მთლიანი განივკვეთი; მეორეს – მძიმე ან კონსტრუქციული მსუბუქი და შეიძლება იყოს მთლიანი განივკვეთის ან კარის ღიობით. ს. პ. გამოიყენება აგრეთვე: ბოჭკოვანი თაბაშირის პანელები, პოლიურეთანისა და ქაფპლასტის სენდვიჩ-პანელები, ხე-ფანერის, ალუმინის, მინაპლასტიკის სამფენიანი

პანელები (იხ. სენდვიჩ-პანელი, სურ. 1) და სხვ.

საკერპე (ბომონი, დაბირი) – არქიტექტურული საკულტო ნაგებობა აღმოსავლეთ სლავების ქვეყნებში.

საკეტი მილსადენის – სამარჯვი, რომელიც ფარავს რომელიმე ნახვრეტს, რათა შეწყვიტოს ან რეგულირება მოახდინოს სითხის, ორთქლის, აირის ან ფხვიერი მასალის მიწოდებისას. არსებობს საკეტის მრავალი სახეობა: ავტომატური, ბარომეტრული, ბუნკერის, ბრუნვის ქვედადერძიანი, განმტვირთავი, დაძირული, დროსელიანი, ერთსაბრუნო, ზეთის, თითებიანი, კასრული, მბრუნავი, მილტუჩა (სურ. 1), მცურავი, ნახევრადჰიდრავლიკური, ორსაბრუნო, სარქველიანი გადასაგდები (გადასახსნელი), სარქველიანი დამწნევი, სასხლეტიანი, სექტორული, სითხიანი, სოლისებრი, სფერული, ტკაცუნა, ფარდისებრი, ფარისებრი, ქვედაფარებიანი, შესაწევი, შიბერული, ჩასასმელი, ცენტრალური, ცილინდრული, წყლის, ჯაჭვებიანი, ჰიდრავლიკური და სხვ.

საკვალთი მილსადენის

საკვალთი – რისამე ჩამკეტი მოწყობილობა.

საკვალთი მილსადენის – მილსადენის გადასაკეტი მოწყობილობა. გამოიყენება წყალ-, ორთქლ- და აირსადენებში.

სურ. 1. საკვამლე მილი

საკვამლე – ნაგებობიდან კვამლის ამოსასვლელი; კვამლსადენი.

საკვამური (საკვამლე მილი) – 1. მექანიზმებში შიგაწვის ძრავის ნამწვი აირების ასარინებელი მოწყობილობა, რომელიც მზადდება ცეცხლგამძლე მასალისაგან; 2. ნაგებობა სახურავზე, რომელიც აგვირგვინებს კვამლსადენს; 3. საკვამლე მილი (სურ. 1).

საკვერი – იხ. თეგი.

საკიდელა – შენობაზე საფასადე სამუშაოების (ღებვა, ლესვა, შებათქაშება, კარნიზების მოწყობა და სხვ.) ჩასატარებლად ჩამოკიდებული ხის ან ლითონის, შეფიცრული ბაქანი (სურ. 1), რომლის ჩამოსაკიდ ბაგირებს, როგორც წესი, ამაგრებენ სახურავიდან შვერილ მყარ კონსტრუქციაზე (სურ. 2). უმეტეს შემთხვევაში, საკიდელა გადასაადგილებად აღჭურვილია ელექტროძრავით.

სურ. 1. საკიდელა

საკიდი – განივი არმატურის სახელწოდება ღუნვად რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში; 2. ლითონის მოღუნული ღერო, რომელიც გამოიყენება მილების დასამაგრებლად, ხის ძელების, ხიმინჯების გადასაბმელად, უირიბზო წამწის ქვედა სარტყლის დასაფიქსირებლად და სხვ.

სურ. 2. საკიდი

საკისარი – მექანიზმის მბრუნავი ღერძის ან ლილვის საყრდენი ნაკეთობა, რომელიც მალთგან იღებს დატვირთვებს. არსებობს სრიალის და გორვის. მზადდება მაღალი სიმტკიცის ფოლადისგან. დანიშნულების მიხედვით საკისრის მრავალი სახეობაა ცნობილი: ანტიფრიქციული, ბაბიტის, ბარბაცას, ბოლო, გამოსართი, გამოჩარხული, გაორმაგებული, გარე, გასართი, გაცვეთილი, გორგოლაჭოვანი, გორვის, დასაშლელი, ერთმაგი საბჯენი, თვით-

საკისარი

დაყენებადი, თვითზეთვადი, თხელკედლიანი, კასრისებრი, კონსოლური, კონუსური, მიმ-ართველი, მოკალული, მოსახსნელი, მოქანავე, მოძრავი, მტვერშეულწვევი, ნემსოვანი, ორმაგი საბჯენი, პრიზმული, რადიალური, რადიალურ-საბჯენი, საბჯენი, საბჯენ-საყრდენი, სავარცხლური, საკიდი, საყენებელი, საყრდენი, საცენტრე, სპილენძგრაფიტის, სრიალის, სფერული, ტალახშეულწვევი, უნაგირა, ღერძის, შუალედური, ძირითადი და სხვ.

საკმარისი პირობა – პირობა, რომლის შესრულებისას მოცემული მტკიცებულება უეჭველად სწორია.

საკმლის ხე (კევის ხე, სალსადაჯი, ფსტა, მარიამსაკმელა) (ლათ. *pistacia mutica*, *pistacia atlantica*) – თუთუბოსებრი გვარის ფოთლოვანი ჯიშის ხე სიმაღლით 2-15 მ მომრგვალო ვარჯით. საქართველოში ხარობს გარე კახეთში, ქიზიყსა და ქართლში, დიდი კორომია შემოღწენილი ვაშლოვანის სახელმწიფო ნაკრძალში. გამოირჩევა მკვრივი, მაგარი მერქნით. გამოიყენება საღურგლო და სახარატო საქმეში, პარფიუმერიაში. მერქნისგან კარგი საღებავი, ხოლო ნაყოფისგან იაფფასიანი ტექნიკური ზეთი მზადდება. მერქანი ტექსტურითა და თვისებებით ჩამოგავს ქართულ ჯაგრცხილას, ნეკერჩხალს, მუხასა და თელას. საქართველოში იშვიათად ამუშავებენ ჯიშის ენდემურობის გამო.

საკმლის ხე

საკოდე – ფშავ-ხევსურეთში – ხატის ნაგებობის ნაწილი, სადაც ლუდს ინახავენ.

საკოდელი – ბრტყელპირიანი ჩაქუჩი, რომლითაც წისქვილის ქვას კოდავენ.

საკოკე – წნელისაგან მოწნული კონუსის ფორმის ჭურჭელი კოკის ჩასადგმელად (ქიზიყში)

საკომი – მცირე ზომის სარკმელი ძველ ფშავურ სახლში.

საკომპრესორო დანადგარი – მოწყობილობების ერთობლიობა შეკუმშული ჰაერის მისაღებად. არსებობს ერთსაფეხურიანი და მრავალსაფეხურიანი. ძირითადად ემსახურება ფოლადსასხმელ და საბრძმედე საამქროებს, სამშენებლო ობიექტებს, ნავთობგადამამუშავებელ, ქიმიურ, კომპოზიტების, პოლიმერების, მეტალოპლასტმასის საწარმოებს, ნავთოსადენებს, აირსადენებს, ცემენტისა და ბეტონის ქარხნებს, წისქვილკომბინატებს და სხვ.

საკომპრესორო დანადგარი

საკომპრესორო სადგური – სტაციონალური ან გადასადგილებელი დანადგარი შეკუმშული ჰაერის მისაღებად.

საკონდიტრო – 1. მაღაზია, რომელიც ტკბილეულით ვაჭრობს; საშაქარლამო; 2. ტკბილეულის დასამზადებელი საამქრო.

საკონსერვო – კონსერვებისთვის განკუთვნილი; კონსერვების დამზადებასთან დაკავშირებული (მაგ., საკონსერვო ქარხანა).

საკონტროლო სიგნალი (შეტყობინება) – სიგნალი, რომელიც მიანიშნებს, რომ საჭიროა შემოვლითი მარშრუტის განხორციელება, ცეცხლსაქრობი სისტემების ან მოწყობილობის ან მასთან დაკავშირებული სისტემების განსაკუთრებული ფუნქციების გააქტიურება.

საკოჭი – მშენებლობაში, გაჭიმვაზე მომუშავე ძელი ან ლითონის ღერო, რომელიც აერთებს სამშენებლო კონსტრუქციის (სანივნივე ფეხი, თალი, კამარა, გარსი) ბოლო კვანძებს (სურ. 1. სახურავის ნივნივის საკოჭი).

სურ. 1. საკოჭი

საკრებელი – ტექნოლოგიური პროცესის მიმდინარეობის პირობებში ნივთიერების მოსაგროვებელი ჭურჭელი.

საკრებულო – 1. საეკლესიო მსახურების შესაკრები სადგომი მონასტერში; 2. ქალაქის მთავრობის საქმიანობაზე კონტროლის უფლების მქონე ქალაქის თვითმმართველობის ორგანო.

საკუთრება (ინგლ. ownership) – მოქმედება, მდგომარეობა ან უფლება რაიმეს ფლობაზე; ყველაფერი ის, რასაც აქვს ფასი და ეკუთვნის ვინმეს. მოიცავს სამ კომპონენტს: ფლობას, სარგებლობასა და განკარგვას. საკუთრება შეიძლება იყოს კერძო, კოლექტიური ან საერთო, ხოლო საკუთრების ობიექტებია: მიწა, უძრავ-მოდრავი ქონება და ინტელექტუალური საკუთრება. საკუთრების შეძენა შესაძლებელია ფულით, გაცვლით, ჩუქებით, მემკვიდრეობით, ლატარის (სანადლეოს) მოგებით, ზარალის ანაზღაურების სახით, ფიზიკური ან გონებრივი შრომით, მომსახურებითა და სხვ. საკუთრების განკარგვის უფლება აქვს მხოლოდ მის მფლობელს.

საკუთრებაში გადაცემა – ადგილობრივი თვითმმართველობის აღმასრულებელი ორგანოს გადაწყვეტილების საფუძველზე არაპრივატიზებულ საცხოვრებელ და არასაცხოვრებელ (იზოლირებული და არაიზოლირებული) ფართობზე კანონიერი მოსარგებლეებისთვის უსასყიდლოდ საკუთრების უფლების მინიჭება.

საკუთრებით სარგებლობა – ნივთით უშუალო სარგებლობა, რომლის მეშვეობით ხდება შემოსავლის მიღება, აგრეთვე მესაკუთრის უფლება, არ ისარგებლოს კუთვნილი ნივთით.

საკუთრების განკარგვა – მფლობელის მიერ საკუთარი ნივთის ბედის გადაწყვეტის უფლება (გაყიდვა, გაჩუქება, განათხოვრება, გადაკეთება, რესტავრაცია, განადგურება და სხვ.).

საკუთრების უფლება – პირის უფლება თვითონ განსაზღვროს მის საკუთრებაში არსებული მატერიალური რესურსების, დოვლათისა და მომსახურების გამოყენების ნებართვა.

საკუთხვილე თავი – მრავალსაჭრისიანი ინსტრუმენტი გარეთა კუთხვილების (ხრახნების) გასაკეთებლად. მარტივი ს. თ. შედგება მრგვალი გარესაზრახნისისა და სადებებისგან, ასევე კორპუსისა და ურთიერთმონაცვლე წრიული ან პრიზმული ფორმის საკუთხვილე სავარცხლებისგან.

საკუთხვილე ინსტრუმენტი – ინსტრუმენტი სხვადასხვა დეტალზე კუთხვილების გასაკეთებლად.

საკურთხეველი (სამსხვერპლო) (ლათ. altare სამსხვერპლო) – ადგილი, სადაც ღმერთებისთვის მიჰქონდათ შესაწირავი, რათა აეცდინათ მათი რისხვა და მფარველობა მოეპოვებინათ. ქრისტიანულ ტაძარში – აღმოსავლეთ ნაწილში ძირითადი სივრცისგან გამოყოფილი ამაღლებული ადგილი, სამსხვერპლო, რომელიც გავკუთვნილია ადამიანის ღმერთთან შეხვედრის, მასთან დაახლოების, ლოცვა-კურთხევისა და წმინდა სერობისთვის. საკურთხეველში დგას მაგიდა (ტრაპეზი), რომელზედაც სრულდება

საკურთხეველი

ღვინისა და პურის ქრისტეს სისხლად და ხორცად გადაქცევის საიდუმლო წესი. საკურთხეველი შუა ტაძრისგან გამოყოფილია სპეციალური აღმართული კედელით, რომელსაც კანკელი ჰქვია. კანკელის ცენტრში არის კარი, რომლითაც მხოლოდ მღვდელმსახურები სარგებლობენ ღვთისმსახურების დროს და ამ კარს აღსავლის კარი ეწოდება. კანკელზე, რომელიც საკურთხეველს ჰყოფს შუა ტაძრისგან, შესაბამისი კანონიკით, წმიდა ხატებია დაბრძანებული. უსათუოდ, უნდა იყოს ღვთისმშობლის, მაცხოვრის და ტაძრის წმიდანის ხატები. თავად საკურთხეველი სამ ნაწილად იყოფა. საკურთხეველის უმნიშვნელოვანესი ნაწილი, უშუალოდ საკურთხეველია, სადაც არის ოთხკუთხა მაგიდა, რომელიც ზოგიერთ შემთხვევაში ქვისგან, ზოგჯერ კი ხისგან არის მოპირკეთებული. ამ მაგიდას წმინდა ტრაპეზი ეწოდება. ტრაპეზზე ხდება წირვის შესრულება, ღვთისადმი პურისა და ღვინის შეწირვა, რომელიც წირვის დროს, მაცხოვრის უხრწნელ სისხლად და ხორცად გადაიქცევა. ტრაპეზზე შეხების უფლება ერისკაცს არ აქვს. ტრაპეზს მხოლოდ და მხოლოდ სასულიერო პირები ეხებიან და ემსახურებიან. ტრაპეზი სიმბოლურად, მოწამეთა საფლავს წარმოადგენს, რომელზეც ლიტურგიას აღვასრულებთ. ტრაპეზის ჩრდილოეთ მხარეს განლაგებული არის სამკვეთლო, მცირე ზომის ხის ან ქვის შემოსილი მაგიდა. აქ ხდება, მღვდელმსახურების მიერ პურისა და ღვინის მომზადება წირვისათვის, ხოლო სამხრეთ მხარეში განლაგებულია სადიაკვნე. სადიაკვნეში ღვთისმსახურთა შესამოსელია დასვენებული. სტიქრები და ყველა ის საჭირო ინვენტარია განლაგებული, რაც ღვთისმსახურებისთვის არის საჭირო. მართლმადიდებელი ეკლესიის ტრადიციის მიხედვით, საკურთხეველში არ შედიან მანდილოსნები.

საკურთხეველის ძგიდე – ტიხარი, რომელიც ქრისტიანულ ტაძარში ნავს (ნეფს) გამოყოფს საკურთხეველისგან.

საკუჭნაო – 1. საცხოვრებელ ბინაში ნივთებისა და სურსათის შესანახი მცირე სათავსი; 2. საჭმელთ სამარხავი სახლი (საბა).

სალარო – 1. დაწესებულებაში ფულადი ოპერაციების (მიღება, გაცემა) საწარმოებელი სათავსი; 2. ლართ საუნჯე (საბა); 3. განმსაცავი ძველ საქართველოში; 4. ფულის შესანახი ყუთი, კარადა.

სალექარი (საწდომი) – აუზი, რომელშიც დაბალი სიჩქარით მოძრავი სითხის ნაკადიდან გამოიყოფა და დაილექება მასში შეტივტივებული მინარევები. ს. იყენებენ წყლის გასაწმენდად ჰიდროკვანძების, საირიგაციო ნაგებობების, წყალმომარაგებისა და კანალიზაციის სისტემებში და სხვ.

სალექარი

სალი – ვრცელი, მაღალი, ძნელად სავალი კლდე (საბა).

სალიანდაგო – ყოველივე ის, რაც განკუთვნილია რკინიგზის ლიანდაგისათვის.

სალიცილი – იხ. სალიცილმჟავა.

სალიცილმჟავა (ფენოლის მჟავა) (< ლათ. salix ტირიფი) – ორგანული ნივთიერება, რომელიც მიიღება ტირიფის ქერქისგან. ქიმიური ფორმულა C₇H₆O₃. უფერო კრისტალები. კარგად იხსნება ეთანოლში, დიეთილის ეთერსა და სხვა პოლარულ ორგანულ გამხსნელებში, არ იხსნება წყალში. გამოიყენება მედიცინაში (ანთების საწინააღმდეგოდ, სიცხის დამწვევად, კანის დაავადებების სამკურნალოდ და სხვ.), კვების მრეწველობაში (კვების პროდუქტების კონსერვაციისათვის), მშენებლობასა (საღებრების წარმოება) და სხვ.

სალოდე – იხ. დურო.

სალონი (ფრანგ. salon < იტალ. salone დიდი გარბაზი) – 1. ცნობილ ხელოვანთა, მწერალთა, არქიტექტორთა, საზოგადოებრივ მოღვაწეთა თავშეყრის ადგილი; 2. სტუმრების მისაღები მდიდრულად გაფორმებული ოთახი; 3. ძვირფასი სავაჭრო საქონლის სადემონსტრაციო დარბაზი; 4. მხატვართა სურათების საგამოფენო აპარტამენტი, ფოიე, ვესტიბიული, პანორამული სივრცე, დარბაზი; 5. ავტომანქანების, კოსმოსური ტექნიკის, საყოფაცხოვრებო ტექნიკის, მოტოციკლების, ველოსიპედების, ავეჯის და მისთ. საერთაშორისო გამოფენა.

სალოცავი (სამლოცველო) – 1. მორწმუნეთა ლოცვისათვის განკუთვნილი შენობა ან სადგომი; 2. ღვთაება, ხატი, რომელსაც მორწმუნეები ლოცვით მიმართავენ.

სალტაცია (ლათ. saltātiō ცეკვა < saltare ხტომა, ცეკვა) – გეოლ. ნახტომისებრი პროცესი ნაწილაკების გადაადგილებისა სითხის ან ჰაერის ნაკადში.

სალტე – იხ. გვერგვი.

სალტესალფნი – დანადგარი სპილენძის (ალუმინის) დენგამტარი სალტეების მოსაღუნად. არსებობს ჰიდრავლიკური ელექტროამძრავითა და ხელის მექანიკური.

სალტესაჭრელი – დანადგარი სპილენძის (ალუმინის) დენგამტარი სალტეების დასაჭრელად.

სალხინობელი (კივორიუმი) – 1. საკურთხეველში ქვის ტრაპეზზე დადგმული, ოთხ სვეტზე დაყრდნობილი საჩრდილობელი; 2. ჩარდახი, ბალდახინი; ბოძებზე ან ლატნებზე დამაგრებული უძრავი ან გადასატანი საჩრდილობელი.

სამაგრი – 1. შენობის ძირი ან ყორღანის საყრდენი კედელი; 2. ლითონის, ხის ან რკ.ბ.-ის სპეციალური კონსტრუქცია სანგრის, გვირაბის (სურ. 1. გვირაბის ტიუბინგური სამაგრი), შახტისა და მისთ. გასამაგრებლად. არსებობს სამაგრის მრავალი სახეობა: ბატარეული, ბეტონის, ბიგური, გადასატანი, გადასახური, განივი, განმბჯენი, განუცალკავებელი, განცალკავებული, გვირგვინული, გრძივი, დამყოლი, დამჭერი, ერთმჭკრივა, თაღური, კამარის, დაკიდებული, კომპლექტური, ლითონის (სურ. 2), მარგილური, მადაროს, მესრული, მოქნილი, მოძრავი, მუდმივი, ნახევრადგანცალკევებული, ნივნივური, ორმჭკრივა, პოლიგონური, საკაბელო, სამინე, საჩარჩოებელი, სახსრიანი, სპეციალური, ტიუბინგური, ქარგილქვეშა, ქვის, შერეული, შუალედური, ჩარჩოთშორისი, ჩასასობი, ჩასამშვები, ძელური, ხის, ჯარგვლური, ჯგუფური და სხვ.

სურ. 1. სამაგრი

სურ. 2. სამაგრი

სამაგრი მასალა – საშენი მასალა, გამოყენებული სამთო სამაგრისათვის: ხე, ბეტონი, რკინა-ბეტონი, ცემენტი, ტოლი, რუბეროიდი, თხევადი მინა და სხვ.

სამამაო (სამღვდელი) – 1. საკრებულო; საპატიო სტუმრების მისაღები და საერთო სამონასტრო საქმეებზე მსჯელობისათვის განკუთვნილი საკრებულო დარბაზი მონასტერში; 2. სადაყუდებლო, სოხასტერი; განდევილის სადგომი.

სამანი (ალიზის აგური, თიხაბეტონი, თიხაფიბრაბეტონი) (თურქ. saman ჩალა, ბურდო) – ჰაერზე გამომშრალი აგური, დამზადებული ქვიშის, თიხისა და ჩალის ნარევისგან. გამოიყენება ტყით ღარიბ ადგილებში საშენ მასალად, კერძოდ, აზიაში, სამხრეთ

სამანი

უკრაინასა და მოლდავეთში, ირანში, აფრიკის ჩრდილოეთში, ცენტრალურ ამერიკასა და სხვ. სამანის კედლებს წარმატებით იყენებდნენ ძვ. ეგვიპტეშიც ჩვ. წ.-მდე 5-4 ათასი წლის წინ.

სამანქანო დროის ნორმა – მანქანის (მექანიზმის) მუშაობის დროის დადგენილი რაოდენობა, რომელიც საჭიროა ხარისხიანი სამანქანო პროდუქციის ერთეულის წარმოებისათვის შრომის სწორი ორგანიზაციის პირობებში. მისი საზომი ერთეულია – მანქ./სთ.

სურ. 1. სამართი

სამართი (საწრფევი) – ხელის ინსტრუმენტი გლუვი ხის ან ლითონის ძელის (ძელაკის) სახით (სიგრძე 2 მ-მდე), რომელიც გამოიყენება იატაკზე დასხმული ბეტონის ან შებათქაშებული კედლის გასასწორებლად (სურ. 1. თარაზოიანი ალუმინის სამართი).

სურ. 1. სამარჯვო

სამარკო – საქონლის მარკა, რომელსაც წლების განმავლობაში აქვს აღიარებული მაღალი ხარისხი. მაგ., სამარკო ღვინო, სამარკო კონიაკი და სხვ.

სამარტვილე – ქრისტეს სჯულის მიმდევართა სამლოცველო ადგილი, სადგომი; მათი სასაფლაო.

სამარქაფო – სათადარიგო, სარეზერვო, სამარაგო (მაგ., სამარქაფო ცხენი).

სურ. 2

სამარხი (სამძლე) – დასაფლავების ადგილი. ვიწრო გაგებით ს. მიეკუთვნება ყორღანის ტიპის საფლავს, რომელსაც არა აქვს ზედნაყარი.

სამარჯვი (სამართული, სარგულა) – ტექნიკური აღჭურვილობის ნაწილი, რომელიც გამოიყენება ნამზადისა და მჭრელი იარაღის დასამარგებლად საჭირო მდგომარეობაში, აგრეთვე საამწყოზო ოპერაციის საწარმოებლად. სამარჯვის სახეობებია: ამწევი, ასამუშავებელი, გადასაბმელი, გასაწყობი, დამცავი, დამჭიმი, დამხმარე, დამჭერი, მაკავშირებელი, მამჭიდროებელი, მისაბმელი, მომჭერი (სურ. 1), მოსახსნელი, მცველი, ნიადაგჩამჭიდი, ნორმალიზებული, რეგულირებადი, საბუქსირო, სადაზგე, საზეთი, საკონტროლო, სამიზნებელი, საყენებელი, საწყობო (სურ. 2. მოწყობილობა საფასადე აგურის წყობისათვის), საჩარხო, საჩერებელი, სპეციალური (სურ. 3. მოწყობილობა ხის სტანდარტული ნიმუშების გამოსაცდელად კუმშვაზე ბოჭკოების გასწვრივ), უნივერსალური, უნივერსალურ-გასაწყობი, შესაბმელი, ხანძარსაქრობი და სხვ.

სურ. 3

სამაცივრო დანადგარი – მანქანებისა და მოწყობილობების კომპლექსი, გამოყენებული ხელოვნური გაცივებისთვის.

სამაჯური – შემამჭიდროებელი დეტალი, გამოყენებული ჰიდრავლიკურ სისტემაში, რომელიც მუშაობს უკუქცევით-წინსვლითი მოძრაობის პირობებში (სურ. 1. პოლიურეთანის ჰიდრავლიკური სამაჯური). ის ეწინააღმდეგება შიდა დახურული მოცულობიდან საითხის გარეთ გაჟონვას.

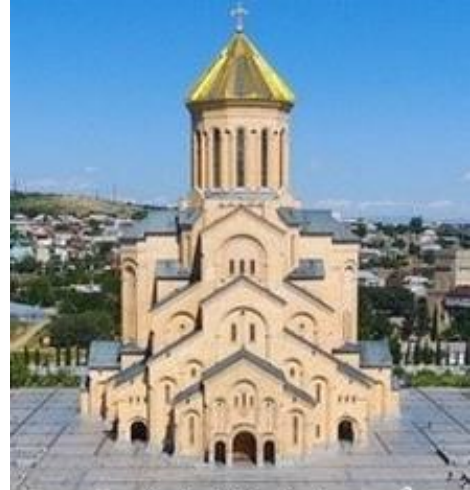
სურ. 1. სამაჯური

სამგანზომილებიანი [ინგლ. three-dimensional (3D)] – რაიმე მატერიალური ან ვირტუალური ობიექტის ვიზუალური გამოსახულება, რომელსაც აქვს, ან ჩანს რომ აქვს, სამი განზომილება – სიგანე, სიმაღლე და სიღრმე (X, Y და Z სიდიდეები დეკარტის კოორდინატთა სისტემაში). მაგ., ჩვენი ფიზიკური გარემო სამგანზომილებიანია.

სამგზავრო – მგზავრობისათვის განკუთვნილი, მგზავრობასთან დაკავშირებული.

სამდინარო სადგური – შენობა-ნაგებობებთან და მოწყობილობების კომპლექსი მგზავრების მომსახურებისათვის, რომლებიც სარგებლობენ სამდინარო ტრანსპორტით.

სამება (წმიდა სამების საკათედრო ტაძარი) (ინგლ. Holy Trinity Cathedral) – თანამედროვე ქართული ხუროთმოძღვრების ბრწყინვალე ძეგლი, მთავარი მართლმადიდებლური ქრისტიანული ტაძარი საქართველოში (სურ. 1. საერთო ხედი; სურ. 2, სურ. 3: პანორამული ხედი). მდებარეობს ქ. თბილისში, ელიას გორაზე, ავლაბარში. აშენდა 1995-2004 წლებში არქიტექტორ არჩილ მინდი-აშვილის პროექტით.

სურ. 1. სამება

ტიპოლოგიურად წმიდა სამების ტაძარი ჯვრულ მოხაზულობაში ჩასმული ტრიკონქია, რვა სვეტზე დაყრდნობილი გუმბათით. ტაძარს შესასვლელი სამი მხრიდან – დასავლეთ, სამხრეთ და ჩრდილოეთ მკლავებში დატანებული პორტიკებიდან აქვს. ამათგან მთავარი კარიბჭე დასავლეთ მკლავშია, რომელსაც გარედან ვრცელი გალერეა აკრავს. ტრიკონქის მკლავები გუმბათქვეშა სივრცესთან ერთად ტაძრის ერთიან მთავარ მოცულობას წარმოადგენს, რომელსაც მოხდენილად აგვირგვინებს მასიური გუმბათი. გუმბათის გარე რადიუსი 9,50 მ-ია. გუმბათის ყელს გარსშემოსავლელი ბაქანი შემოუყვება. ტაძრის დასავლეთ ფასადზე სამი სამიარუსიანი შვერილია, რომელთა პროპორციები მასიურს ქმნის ტაძრის საერთო მოცულობას. სამხრეთი და ჩრდილოეთი ფასადი ასევე საკმაოდ რთული კონსტრუქციითაა გადაწყვეტილი. ტაძრის ფასადის მორთულობის მხრივ, აღმოსავლეთ ნაწილი ყველაზე მდიდრულია (სურ. 4. აღმოსავლეთი ფასადის მორთულობა). აღმოსავლეთ შუა შვერილზე თითქოსდა მიდგმულია მრავალწახნაგა აფსიდა, რომელზეც მასიური ჩუქურთმადამშვენებული ჯვარია გამოსახული. ოთხივე ფასადი მრავალფეროვანი ორნამენტების მწკრივითა და თაღებითაა შემკული. საერთო სიმაღლე ნულოვანი ნიშნულიდან ჯვრის ჩათვლით 86,10 მ-ია (უშუალოდ ჯვრის კონსტრუქციის სიმაღლე 7,5 მ-ია). ლავრის მიწისქვეშა ნაწილში ორი სართული მდებარეობს. ტაძრის ფუნდამენტი 14,07 მ-ის სიღრმეზეა, ქვედა სართულის იატაკი –13,07 მ-ზე (ამას ემატება ერთი მეტრის სისქის ფუნდამენტი). ნაგებობის საერთო სიმაღლე, ამ მონაცემებით, 100,17 მ-ია. წმ. სიგრძე – 70,450 მ, სიგანე – 64,68 მ-ია. სამების ტაძარი შუა საუკუნეების ქართული

სურ. 2

სურ. 3

საეკლესიო არქიტექტურის ტრადიციების დაცვითაა აგებული, ხოლო არქიტექტურულ-მხატვრული გადაწყვეტით იგი უნიკალური ნაგებობაა ქართულ მართლმადიდებლურ სივრცეში. ტაძარი ორი – მიწისზედა და მიწისქვეშა ნაწილისგან შედგება და აერთიანებს რვა ეკლესიას: მთავარანგელოზთა, იოანე ნათლისმცემლის, წმ. ნინოს, წმ. ანდრია პირველწოდებულის, ხარების, წმ. გიორგის, წმ. ნიკოლოზის და წმ. მოციქულთა, აგრეთვე ქვედა იარუსში განთავსებულ საეკლესიო მუზეუმს. სამების ტაძარი შთამბეჭდავია გარედანაც და შიგნიდანაც თავისი უზარმაზარი, საზეიმო შიდა სივრცით (სურ. 5, სურ. 6: ინტერიერი; სურ. 7. კანკელი).

სურ. 4

სურ. 5

სურ. 6

ეკლესია უზვადაა მორთული ქვაზე კვეთილობით, ხატებით (მათ შორისაა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის მიერ დაწერილი წმ. სამების ხატიც). ტაძრის საძირკველის კურთხევის ცერემონიალზე საძირკველს ჩააყოლეს წმინდა ად-

გილებიდან ჩამოტანილი სიწმინდეები, მაგ., მდინარე იორდანეს ქვა, მიწა იერუსალიმის წმ. ჯვრის ქართველთა მონასტრიდან, გოლოგოთისა და თაბორის მთიდან წამოღებული მიწა, ბაგრატიონთა სამეფო ტახტის ნაწილი სვეტიცხოვლიდან, წმინდანთა საფლავებიდან და საქართველოს სხვადასხვა მონასტრებიდან ჩამოტანილი ქვები და მიწა. ძველი ტრადიციის დაცვით საძირკველში ჩადეს ოქროს მონეტებიც. ტაძრის ირგვლივ უზარმაზარი სივრცე იშლება. ეზოში დგას სამრეკლო (სურ. 8. სამრეკლო), წმ. ელიას ეკლესია, მამათა მონასტერი და სხვა ნაგებობები. ტაძარი თბილისის მრავალი წერტილიდან ჩანს.

სურ. 7

სამეთვალყურეო სადგური – ობიექტი, რომელიც ღებულობს შეტყობინებას და თავისი პესონალით რეაგირებს მასზე.

სამეთვალყურეო სამსახური – სამსახური, რომელსაც ევალება შენობასა და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე თვალყურის დევნება და რაიმე დარღვევის შემჩნევისას ინფორმაციის გადაცემა ობიექტის დაცვის სამსახურისათვის.

სამელიორაციო და საირიგაციო ნაგებობა – ნაგებობათა კომპლექსი, რომელიც ემსახურება ტერიტორიების გაწყლოვანებას.

სამერცხული (ლუკარნა) – შვეული ფანჯარა, რომელიც სახურავის ქანობის სიბრტყიდან გარეთაა გამოტანილი. გამოიყენება სხვენის სათავის ბუნებრივი განათებისა და განიავებისათვის, ზოგჯერ – სახურავზე გასასვლელად.

სამერცხული

სამერცხული "წარბი" (სამერცხული ქუთუთო; სამერცხული ხარის თვალი) – სახურავზე განლაგებული ორიგინალური ფორმის ფანჯარა, რომელიც გამოიყენება სხვენის გასანათებლად და გასანიაველად.

სამერცხული აივნით – სახურავზე განლაგებული დეკორატიულად გაფორმებული ფანჯრის სახეობა, რომელიც გამოიყენება სხვენის გასანათებლად, გასანიაველად და სახურავზე გასასვლელად.

სამერცხული ერკერული – სახურავზე განლაგებული მრავალფრთიანი ფანჯრის სახეობა, რომელიც გამოიყენება სხვენის გასანათებლად, გასანიაველად და სახურავზე გასასვლელად.

სამერცხული "წარბი"

სამერცხული აივნით

სამერცხული ერკერული

სამერცხული ვალმური – სახურავზე განლაგებული სამკუთხა ფანჯრის სახეობა, რომელიც გამოიყენება სხვენის გასანათებლად და გასანიაველად.

სამერცხული კედლის – შენობის ფასადის კედლის სიბრტყეში განთავსებული ფანჯარა, რომლის წინა მხარე კედლის გაგრძელებაა და მთავრდება კარნიზის ზემოთ.

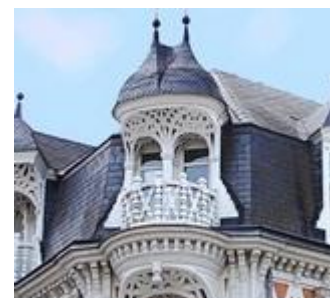
სამერცხული კოშკური – სახურავზე განლაგებული ფანჯრის სახეობა, რომელიც გამოიყენება სხვენის გასანათებლად, გასანიაველად და სახურავზე გასასვლელად.

სამერცხული ვალმური

სამერცხული კედლის

სამერცხული კოშკური

სამერცხული ნახევარწრიული – სახურავზე განლაგებული ფანჯრის სახეობა, რომელიც გამოიყენება სხვენის გასანათებლად, გასანიაველად და სახურავზე გასასვლელად.

სამერცხული – 1. არქიტრავი; ძელი, რომელიც აერთიანებს ცალკეულ საყრდენებს, სვეტნარს და მას გადასცემს ზევით მდებარე კონსტრუქციების დატვირთვას; 2. იხ. ბულაური.

სამეურნეო – ის რაც მეურნეობისთვისაა განკუთვნილი, მეურნეობასთანაა დაკავშირებული, მეურნეობის ხასიათისაა.

სამზადი – კუთხ. ოჯახის სამზარეულოს სახელწოდება დასავლეთ საქართველოში (ძირითადად იმერეთსა და გურიაში).

სამერცხული ნახევარწრიული

სამზარეულო – საჭმლის მოსამზადებელი ოთახი (კუთხე) საცხოვრებელ ბინაში ან საზოგადოებრივი კვების ობიექტში.

სამზერი მოედანი – ადგილი ამაღლებულ ან მთიან ტერიტორიაზე, საიდანაც კარგად აღიქმება მიდამოს პანორამული ხედი. ასეთ ადგილზე, როგორც წესი, აგებენ სათვალეირებელ მოედანს (სურ. 1. სამზერი მოედანი "5 თითი" კრიპენშტაინის მთაზე, ალპები, ავსტრიის რესპუბლიკა).

სურ. 1. სამზერი მოედანი

სამზეური – შენობის მზის სხივებისგან დაცვის მიზნით გარედან მოწყობილი საჩრდილობელი; მარკიზა, საჩეხი.

სამთავისის ტაძარი (სამთავისის უფლის ამაღლების სახელობის საკათედრო ტაძარი) (ინგლ. Samtavisi Cathedral) – XI საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ხუროთმოძღვრების უმშვენიერესი ძეგლი (სურ. 1. პანორამული ხედი; სურ. 2. საერთო ხედი). მდებარეობს შიდა ქართლის მხარეში, კასპის მუნიციპალიტეტში, ქ. კასპიდან 11 კმ-ის დაშორებით, მდინარე ლეხურის მარცხენა ნაპირზე, სოფელ სამთავისის ცენტრში (სურ. 3. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: მთავარი ტაძარი, გალავანი, სამრეკლო, მცირე ეკლესია და ეპისკოპოსის რეზიდენცია.

სამზეური

გადმოცემის მიხედვით სამთავისის ტაძარი თბილისის სიონის, წილკნის, ერთაწმინდისა და მეტეხის ტაძრებთან ერთად V საუკუნეში აუგია ქართლის მეფე ვახტანგ გორგასალს. სამთავისის ძველი ეკლესიის აშენების თარიღად 472 წელია მიჩნეული. მისგან აღარაფერია შემორჩენილი. დღევანდელი ტაძარი, დასავლეთ ფასადზე არსებული წარწერის თანახმად, 1030 წელს ააგო ილარიონ ვაჩეს ძე ყანჩაელმა, ანუ იგივე ილარიონ სამთავნელმა, რომელიც სამთავნელი ეპისკოპოსი იყო. მასვე 1050 წელს სამთავისის კათედრალისათვის აუშენებია მარანი და საწნახელი. 2005 წელს ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრებით დადგინდა, რომ XI საუკუნის ტაძარი დაშენებულია ძველი ეკლესიის ადგილზე VI საუკუნეში აგებულ ბაზილიკაზე. XII-XIII საუკუნეებში სამთავისი ჯერ ქართლის კათოლიკოსს მიქაელს ეკავა, ხოლო შემდეგ მწიგნობართუხუცესის ანტონ ეპისკოპოსის სამფლობელო იყო. XIV საუკუნის დასაწყისიდან ტაძარი ზევდგინიძე-ამილახვრებს ებოძათ (გიორგი ბრწყინვალეს მეფობის დროს). XV საუკუნეში ძველი სერიოზულად დაზიანდა (ჩამოინგრა გუმბათი, თაღები, პილონები, ფასადის ნაწილი). XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე იგი აღადგინეს ადგილობრივმა ფეოდალებმა ამილახვრებმა. 1679 წელს განახლდა მოხატულობა (ქტიტორები იყვნენ გივი ამილახვარი და მისი მეუ-

სურ. 1. სამთავისის ტაძარი

სურ. 2

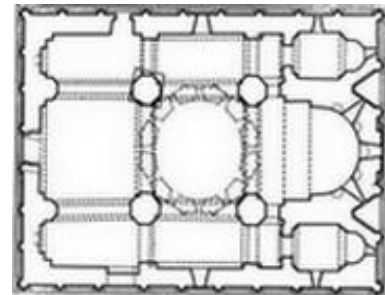
ლლე თამარი, მხატვარი მელიტონ სამთავნელი). XIX საუკუნის 40-იან წლებში ჩატარდა ძეგლის რესტავრაცია: გააუქმეს სამხრეთის შესასვლელი, მოხსნეს დაზიანებული კარიბჭეები, შეაკეთეს ფასადები, ინტერიერში შელესეს კედლების ნაწილი და სხვ.

მთავარი ტაძარი ჯვარგუმბათოვანი ნაგებობაა (სურ. 4. გეგმა) ზომებით: სიგრძე – 25 მ; სიგანე – 18 მ; სიმაღლე გუმბათის წვერამდე – 27 მ; მკლავების სიმაღლე გარედან ფრონტონის წვერამდე – 20 მ. ტაძრის არქიტექტურა გამოირჩევა პროპორციათა ჰარმონიულობითა და ვირტუოზულად შესრულებული მორთულობით. მას ახასიათებს ზოგი თავისებურება, რომელიც საფუძვლად დაედო ქართულ ხუროთმოძღვრების შემდგომ განვითარებას. მოპირკეთებულია სუფთად გათლილი მოყვითალო და მონაცრისფრო-მომწვანო კვადრებით, ფასადები მორთულია ჩუქურთმებითა და დეკორატიული ბარელიეფებით.

სურ. 3

განსაკუთრებით მიმზიდველია აღმოსავლეთის ფასადი, რომელიც პირველი სახითაა შემორჩენილი. იგი ხუთი თალითა და ორი, კედლის სიღმეში 25 სმ-ის სიღრმის ნიშითაა დანაწევრებული. შუა მაღალი თალით შემოსაზღვრულ სიბრტყეზე, ერთ შვეულ ღერძზე წარმოდგენილია კომპოზიცია მდიდრულად მოჩუქურთმებული ჯვრის რელიეფური გამოსახულებით (სურ. 5, სურ. 6: აღმოსავლეთი ფასადის რელიეფები) ქართული ასომთავრული წარწერებით, ფაქიზი ჩუქურთმის წნულით დამშვენებული წრით, სარკმლითა და ორი რომბით. კომპოზიცია ასახავს სიცოცხლის ხეს – ჯვარი წარმოადგენს სიცოცხლის ხეს, რომელიც აღმოცენებულია მყარ ფუძეზე, ფუძე წარმოდგენილია გეომეტრიული ფიგურებით: წრე ანუ დედამიწა, მართკუთხედი და რომბები – ფესვები. ფასადის საზეიმო განწყობას კიდევ უფრო აძლიერებს მარჯვენა კუთხეში გამოსახული ფასკუნჯის ბარელიეფი (სურ. 7. აღმოსავლეთი ფასადის ფასკუნჯის ბარელიეფი), ყურძნისა და ბროწეულებისაგან შედგენილი ორნამენტული მოტივები. სავარაუდოდ, ფასკუნჯის ბარელიეფი ფასადის მარცხენა კუთხეშიც უნდა ყოფილიყო.

სურ. 4

თაღნარებით მორთული სამხრეთი ფასადი (სურ. 8. სამხრეთი ფასადი) სამ ნაწილად იყოფა. სამი მაღალი თალი ტაძრის სამხრეთი მკლავის მთელ სიმაღლეზეა ატყორცნილი. სამ-სამი თალი კი ფასადის გვერდითი კალთების ლავგარდნის ქვემოთა განაწილებული, თანაც აღმოსავლეთის სამი თალი ერთნაირი განისა და სიმაღლისაა, დასავლეთის კი სხვადასხვა განისა და სიმაღლის (სიმეტრია დარღვეულია). აღმოსავლეთის მკლავის სამხრეთი ფასადის ზედა სიბრტყე დანაწევრებულია ხუთი ნახევარწრიული თალით, დასავლეთის მკლავის სამხრეთი სიბრტყე კი თავისუფალია (სავარაუდოდ დაზიანების შემდეგ აღარ აღუდგენიათ). ფასადზე შემორჩენილია კარიბჭის პილასტრებიანი ლილვების კონა (სურ. 9. სამხრეთი კარიბჭის ნაშთი).

სურ. 5

სურ. 6

ჩრდილოეთი ფასადი სამხრეთი ფასადის ზუსტ პირს წარმოადგენს, იმ განსხვავებით, რომ

ქვედა თაღები ყველა ერთნაირი ზომისაა და სიმეტრიულობა დარღვეული არაა, ზედა ნაწილში კი ყველა (ათივე) თაღი ადგილზეა.

დასავლეთი ფასადი, დანარჩენ ფასადებთან შედარებით, მორთულობებით ნაკლებად საყურადღებოა, რაც იმით აიხსნება, რომ ბოლო რესტავრაციის დროს სრულად აქვს დაკარგული პირვანდელი სახე. აქ გამოსარჩევია მხოლოდ პორტალი, ჯვრის ქვედა მკლავი და მის გვერდებზე არსებული მოჩუქურთმებული საპირეებით შემკული ორი სარკმელი.

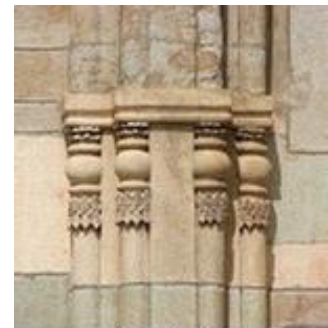
სურ. 7

ტაძრის ჩამოშლილი გუმბათი აღდგენილი იქნა XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე. მასში არცერთი ძველი ფრაგმენტი არ არის ჩატანებული. არსებულ ცამეტწახნაგა გუმბათის ყელში 7 ნამდვილი და 6 ცრუ სარკმელია, მაგრამ მათი მორთულობა იმდენად ერთნაირია, რომ განსვავება მათ შორის არ იგრძნობა. გუმბათის ყელის დიამეტრი და სიმაღლეც რვა მეტრის ტოლია. ამავე სიმაღლეზეა აზიდული გუმბათის კონუსი.

სურ. 8

ტაძრის ინტერიერი მოხატულია 1679 წელს, 1964 წელს კი მოხდა მისი რესტავრაცია. საკურთხევლის კონქში, ბემის ორსაფეხურიან თაღში, მეორე, მესამე, მეოთხე რეგისტრებში წარმოდგენილია ვედრების კომპოზიცია, ქერუბინები, ძუელი დღეთაი, საყდარნი, მთავარანგელოზები. გამოსახულია მოციქულთა ზიარება, წმინდანები. სარკმლის წირთხლები დათმობილი აქვს მთავარანგელოზთა ფიგურებს. გუმბათის საყრდენ სვეტებზე წინასწარმეტყველებია გამოსახული, რომელსაც თან ახლავს ქართული ასომთავრული, ბერძნული და არაბული წარწერები. გუმბათის სამივე რეგისტრი დატვირთულია ქრისტეს, მახარებელთა, ღვთისმშობელი ყრმით, წინასწარმეტყველთა, მთავარანგელოზთა და წმინდანთა გამოსახულებებით.

სურ. 9

გალავანი, რომელიც გეგმით მრავალგვერდაა და სიმაღლით 3-5 მ-მდე მერყეობს, თარიღდება XVII საუკუნის II ნახევრით. ნაგებია რიყის ქვითა და აგურით. კედელი ორიარუსიანია და ქონგურებით მთავრდება. გალავანში ჩართულია XVIII საუკუნის სამრეკლო, რომლის პირველი სართული ჭიშკარია, მეორე – საყარაულო, მესამე კი სამრეკლო. იქვეა ორსართულიანი საეპისკოპოსო პალატი, რომელიც ტაძრის ჩრდილო-აღმოსავლეთით გალავანშია ჩართული.

სურ. 10

კომპლექსში ასევე არის მცირე ზომის დარბაზული ეკლესია (სურ. 10. მცირე ეკლესია), რომელიც დიდი ტაძრის სამხრეთით გალავანს ეკვრის. იგი ნაგებია რიყისა და თლილი ქვით. XV საუკუნეში ტაძარი მიწისძვრის შედეგად ძლიერ დაზიანდა, ჩამოინგრა გუმბათი, მოიშალა კედლის მხატვრობა, თუმცა XVI საუკუნის დასაწყისში კი კვლავ აღდგენილ იქნა ადგილობრივი ფეოდალების, გაიანე და სიომ ამილახვრების მიერ, რომელთა სახელები დასავლეთის ფასადზეა შემორჩენილი. ხელმეორედ ტაძრის მოხატულობა 1679 წელს მელიტონ სამთავნელის მიერ იქნა შესრულებული. 1847 წელს ძველზე ჩატარდა სარესტავრაციო სამუშაოები: ამოაშენეს სამხრეთის შესასვლელი, მოხსნეს დაზიანებული კარიბჭეები, შეაკეთეს ფასადების ქვედა მონაკვეთები, ინტერიერში შელესეს კედლები.

2007 წლის 24 ოქტომბრიდან სამთავისის კომპლექსი შეტანილია UNESCO-ს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა საცდელ სიაში.

სამთავრო – 1. შუა საუკუნეებში – სახელმწიფოს ნაწილი, მონარქიული წარმონაქმნი, რომელსაც მთავარი მართავდა; 2. ძვ. საბატონო; 3. სამთავროს დედათა მონასტერი მცხეთაში.

სამთავროს მონასტერი (ინგლ. Samtavro Monastery) – XI საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, სამთავროს დედათა მონასტერი (სურ. 1. პანორამული ხედი; სურ. 2. საერთო ხედი). მდებარეობს შიდა ქართლის მხარეში, მცხეთის მინიციპალიტეტში, 1. მცხეთის ცენტრში (სურ. 3. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: მაცხოვრის ფერისცვალების სახელობის საეპისკოპოსო ტაძარი (მთავარი ტაძარი), წმ. ნინოს ეკლესია, სამრეკლო და გალავანი კოშკით.

სურ. 1. სამთავროს მონასტერი

ისტორიული წყაროების მიხედვით მცხეთაში ყოფილა ქართლის ერისმთავრის სამყოფელი, საიდანაც წარმოდგარა სახელი – სამთავრო. ამ მონასტერში უცხოვრია საქართველოში ქრისტიანობის პირველ მქადაგებელს წმ. ნინოს. ამ ადგილზე საქართველოს პირველ ქრისტიან მეფეს მირიანს აუგია ეკლესია. მიიჩნევენ, რომ აქვე დაკრძალული მეფე მირიანი და დედოფალი ნანა (XIX საუკუნეში ქართველ თავადაზნაურთა სახსრებით სამხრეთ შესასვლელთან, მარცხნივ გაკეთდა მათი საფლავის ქვები, რომელიც დაშალეს 2000-იანი წლების დასაწყისში), აგრეთვე ერთ-ერთი 13 ასურელ მამათაგანი – აბიბოს ნეკრესელი.

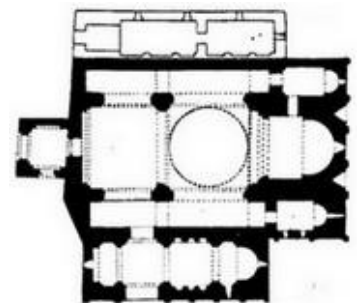

სურ. 2

მთავარი ტაძარი წარმოადგენს ჯვარგუმბათოვან გეგმით მართკუთხა (27x23 მ) ნაგებობას (სურ. 4. გეგმა). ნაგებია მოყვითალი-მოყავისფრო კარგად გათლილი კვადრებით. შესასვლელი სამხრეთ კარიბჭიდანაა. გუმბათი ეყრდნობა თავისუფლად მდგარ ორ სვეტსა და საკურთხევლის შვერილებს. აღმოსავლეთის ნახევარწრიულ აფსიდს განიერი ზემა ეკვრის. საკურთხევლის აფსიდის ორივე მხარეს ორ სართულად განლაგებულია გვერდითი სათავსები – სადიაკვნე და სამკვეთლო. ტაძარს სამხრეთიდან მიშენებული აქვს კამარებით გადახურული დიდი ეგვტერი – კარიბჭე. მეორე მინაშენი ჩრდილოეთის მხარესაა. ცამეტწახნაგა გუმბათის ყელში (1283 წელს დაინგრა მიწისძვრის შედეგად და აღადგინეს XIII-XIV საუკუნეებში) გაჭრილი ცამეტი სარკმლიდან შემოსული შუქით განათებულია ტაძრის ცენტრალური სივრცე, გვერდის ნაწილები კი დაჩრდილულია. საკურთხეველსა და გუმბათზე შემონახულია XVII საუკუნის მოხატულობის ფრაგმენტები.

სურ. 3

სურ. 4

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ტაძრის დეკორატიული მორთულობა. სადა და ლაკონურ აღმოსავლეთის ფასადზე გამოყენებულია უწყვეტი ხუთთაღიანი

კომპოზიცია (სურ. 2), რომლის შუა, ამალღებულ თაღში მოთავსებულია ორნამენტულსაპირიანი ცენტრალური სარკმელი. მის გვერდებზე კი აჟურული ფესტონებით მორთული მაღალი და ღრმა ნიშებია. მთისკენ მიმართული დასავლეთის სადათაღებიანი ფასადი თითქმის მოურთველია. მასში ადრე კარიბჭე ყოფილა, რომელიც ამჟამად გაუქმებულია. დასავლეთის ფასადზე მიდგმული დახრილსახურავიანი შენობა ორგანულადაა ჩართული ტაძრის საერთო კომპოზიციაში. უფრო ინტენსიურად და ბრწყინვალედაა დამუშავებული სამხრეთისა (სურ. 5. სამხრეთი ფასადის ფრაგმენტი) და ჩრდილოეთის ფასადები, რომლებიც გაფორმებულია შესანიშნავი ჩუქურთმებითა და მორთულობებით.

სურ. 5

სამთავროს სამონასტრო კომპლექსიდან ყველაზე ძველია გუმბათოვანი ტიპის, IV საუკუნის, რიყის ქვითა და აგურით ნაგები წმ. ნინოს სახელობის მცირე ეკლესია (სურ. 6. წმ. ნინოს ეკლესია). იგი დგას ეზოში, დიდი ტაძრის აღმოსავლეთით. ისტორიული წყაროებით, მცხეთაში მოსული ნინო პირველი სამი წლის განმავლობაში სწორედ აქ „ილოცვიდა ფარულად ადგილსა ერთსა შებურვილსა ბრძამლითა მაყუალისაითა...“. ეკლესია არაერთხელ შეუკეთებიათ.

სურ. 6

ეკლესიის შესასვლელში მოთავსებული წარწერა გვამცნობს, რომ 1879 წელს ტაძარი შეაკეთებინა სამთავროს მონასტრის წინამძღვარმა დედა ნინომ (ამილახვარი). 1981 წელს მას სარესტავრაციო სამუშაოები ჩაუტარდა, რის შედეგადაც გაიწმინდა ერთ მეტრამდე სიღრმის მიწაში ჩამჯდარი ეკლესია, აღდგა მისი დაზიანებული ცოკოლი, კედლები, გუმბათი, ლავგარდანი და გადაიხურა კრამიტით. მისი ინტერიერი მოხატულია.

სურ. 7

სამსართულიანი სამრეკლო აგებულია XV-XVI საუკუნეებში (სურ. 7. სამრეკლო; სურ. 8. სამრეკლოს მორთულობის ფრაგმენტი). გეგმაში მისი ზომებია 5,8x4,7 მ. საშენ მასალად გამოყენებულია მოყვითალო-მონაცრისფრო ქვიშაქვის კვადრები. მესამე სართულის ფანჩატური აგურისაა. სამრეკლოს ჩრდილოეთი კედელი მონასტრის გალავანშია ჩაშენებული. გუმბათს, მთავარი ტაძრის გუმბათის ანალოგიურად, მრავალწახნაგა პირამიდული სახურავი აქვს.

მონასტრისათვის გალავანი XVIII საუკუნეში შემოურტყამთ, რომლისგან მხოლოდ დაზიანებული ცილინდრული კოშკი შემორჩა. არსებული გალავანი XIX საუკუნისაა.

სამთავროს მონასტერი სვეტიცხოველთან და მცხეთის ჯვრის მონასტერთან ერთად შეტანილია UNESCO-ს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა სიაში.

სურ. 8

სამთო ქანი დანალექი – მაგმურ ქანზე ტემპერატურის ცვალებადობის, მზის რადიაციის, წყლის, ატმოსფერული აირების ზემოქმედებით წარმოქმნილი ქანი, რომელიც შეიძლება იყოს მონატეხი (ხრეში, ღორღი, ქვიშა,

თიხა), ქიმიური (კირქვა, დოლომიტი, თაბაშირი) და ორგანოგენური (კირქვა-ნიჟარა, დიატომიტი, ცარცი).

სამთო ქანი მაგმური – დედამიწის სიღრმიდან გამდნარი მაგმის პირველადი ამოფრქვევის შედეგად გაცივებული სამთო ქანი. მისი სტრუქტურა და თვისებები დამოკიდებულია მაგმის გაცივების პირობებზე, ამიტომ განასხვავებენ მაგმური ქანების ორ ძირითად ტიპს: სიღრმულს (ინტრუზიული), როდესაც მაგმა დედამიწის ქერქის სიღრმეში ცივდება (გრანიტი, სიენიტი, დიორიტი, გაბრო და სხვ.) და ვულკანურს (ეფუზიური), როდესაც ლავის სახით ამონთხეული მაგმა დედამიწის ზედაპირზე ცივდება (პორფირი, დიაბაზი, ბაზალტი და სხვ.).

სამთო ქანი დანალექი

სამთო ქანი მაგმური

სამთო ქანი მეტამორფული – მაგმური და დანალექი ქანებისგან წარმოქმნილი სახენაცვალი ქანი, რომელიც მიიღება მაღალი ტემპერატურისა და წნევის ზემოქმედებით დედამიწის ქერქის აწევა-დაწევის პროცესში (თიხოვანი ფიქალი, მარმარილო, კვარციტი).

სამთო ქანი მეტამორფული

სამთო წნევა – სამთო ქანების მასივში წარმოქმნილი წნევა სამთო გამონამუშევრის, ჭაბურღილის, მთელანის კედლის სიახლოვეს ქანი-სამაგრის კონტაქტის ზედაპირზე, რასაც იწვევს გრავიტაციული და ტექტონიკური ძალები, აგრეთვე ტემპერატურის ცვალებადობა დედამიწის ქერქის ზედა ფენებში.

სამიკიტო – ძვ. სასადილო-დუქანი, სადაც უმთავრესად მაგარი სასმელებით ვაჭრობდნენ; სახამრო, სარაჯხანა.

სამინისტრო – სახელმწიფო მმართველობის ორგანო მოქმედების სხვადასხვა სფეროში. სამინისტროს ხელმძღვანელობს მინისტრი. ზოგიერთ ქვეყანაში (აშშ, შვეიცარიის კონფედერაცია, ფილიპინების რესპუბლიკა) სამინისტროს ჰქვია დეპარტამენტი, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ჰონგ-კონგის სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონში – ბიურო. ამჟამად საქართველოს მთავრობის შემადგენლობაში 10 სამინისტროა.

სამკაპა დაშტამპული

სამკაპა – ფიტინგის სამნახვრეტიანი ნაისახეობა, რომელიც გამოიყენება მილგაყვანილობის ძირითად ხაზთან შტოების მისაერთებლად. ძირითადად მზადდება უჟანგავი ფოლადისაგან, აგრეთვე პოლიმერული მასალებისგან.

სამკაპა უნაკერო

სამკაპა დაშტამპული – მილის ნაჭრებისგან (ან ფურცლოვანი ნაგლისგან) დამზადებული სამკაპა ცხელი შტამპვის მეთოდით შედუღების გარეშე.

სამკაპა უნაკერო – სამკაპა, დამზადებული უნაკერო მილისგან ცხელი შტამპვის ან ჰიდროშტამპვის მეთოდით.

სამკაპა შენადული – სამკაპა, დამზადებული უნაკერო ან ელექტროშენადული მილისაგან შტუცერის ჩაჭრის მეთოდით.

სამკაპა შენადული

სამკარედი (ბერძ. triptychos სამმაგი) – ტრიპტიქი; სამფრთიანი დასაკეცი შირმა, ხატი და მისთ.

სამკარედი

სამკვეთლო – მართლმადიდებლური ტაძარის აღმოსავლეთ ნაწილში განთავსებული საკურთხეველის ჩრდილოეთ მხარეს განლაგებული სადგომი, სადაც ღვთისმსახურების ერთ-ერთი წესის – სეფისკვერიდან ნაწილის ამოდების აღსრულება ხდება.

სამკითხველო – ბიბლიოთეკაში გამოყოფილი ოთახი, დარბაზი ან კუთხე, წიგნებისა და ჟურნალ-გაზეთების საკითხავად.

სამკუთხედი – ევკლიდეს სივრცეში, გეომეტრიული ბრტყელი ფიგურა, შედგენილი სამი გვერდითა და სამი კუთხით, რომლებიც ერთ წრფეზე არ მდებარეობენ. ს. არის ერთ-ერთი გეომეტრიული ფიგურა, რომელიც ყველგან გამოიყენება მეცნიერებასა და ტექნიკაში.

სამკუთხედი

სამლოცველო – 1. იგივეა, რაც სალოცავი (სურ. 1. ალტა-ვიტას სამლოცველო, კარიბის ზღვის კუნძულ არუბაზე, ნიდერლანდების სამეფოს ავტონომია); 2. ეგვიპტის, საჟამნო; ეკლესიას მიშენებული სადგომი ან მის შორიახლოს აგებული შენობა სალოცავად; 3. მცირე ზომის ტაძარი.

სურ. 1. სამლოცველო

სამონტაჟო – კონსტრუქცია, დეტალი, ელემენტი, რაც მონტაჟისთვისაა განკუთვნილი.

სამონტაჟო სამუშაოები – ხის, ლითონის, რკ.ბ.-ის პლასტმასის სამშენებლო კონსტრუქციებისა და ტექნოლოგიური მოწყობილობების პროექტის შესაბამისად აწყობის სამუშაოები.

სამონტაჟო სამუშაოები სიმაღლეზე – სამუშაოების კომპლექსი (მშენებლობა, მონტაჟი, დემონტაჟი, რემონტი, რეკონსტრუქცია, გამლიერება და სხვ.), რომელიც სრულდება სამშენებლო მოედნიდან ზევით გარკვეულ სიმაღლეზე ამწეების მეშვეობით.

სამონტაჟო ღიობი – ღიობი შენობის (ნაგებობის) კედელში, სართულშუა გადახურვაში ან სახურავში დიდგაბარიტიანი კონსტრუქციების ან ელემენტების ადგილზე მისატანად და დასამონტაჟებლად.

სამორიგეო განათება – ობიექტის განათება უქმე დღეებში ან არასამუშაო დროს.

სამორიგეო სადგური – შენობის ნაწილში განლაგებული სამსახური განგაშისა და საზედამხედველო სიგნალების მისაღებად და რეაგირებისათვის შესაბამის დანაყოფებში გადასაგზავნად.

სამორინე – დაწესებულება, სადაც სათამაშო აპარატების და მაგიდების მეშვეობით ხდება ფულადი მოგების გათამაშება.

სამოსახლო ტერიტორია – მიწის ნაკვეთი გამოყოფილი მუნიციპალური სამსახურების მიერ კერძო პირებისათვის საცხოვრებელი სახლების ასაშენებლად; 2. ტერიტორია, განკუთვნილი საქალაქო მშენებლობისათვის; 3. მიწის ნაკვეთები, დაკავებული ქალაქებისა და ქალაქის ტიპის დასახლებული პუნქტებით.

სამოქალაქო თავდაცვა – ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც იქმნება ქვეყნის ტერიტორიაზე საომარი მოქმედებების დროს ან ამ მოქმედებების შედეგად წარმოქმნილი საფრთხეებისგან მოსახლეობის, მატერიალური და კულტურული ფასეულობების დაცვის მიზნით.

სამოქლონო ინსტრუმენტი – ხელის სამონტაჟო ინსტრუმენტი ლითონის დეტალების შესაერთებლად. შედგება ორი ერთმანეთთან შეერთებული სახელურისა და სამუშაო ნაწილისაგან, რომელშიც იდგმება საცმი მოქლონისათვის. შესართები ელემენტები წინასწარ გამჭოლად არის გახვრეტილი. მასში თავსდება მოქლონის თავი, ხოლო მოქლონის ღერო – ინსტრუმენტის საცმში. სახელურების მექანიკური მოჭიმვით ხდება ნაკეთობის ფიქსაცია. პროცესი შეიძლება განხორციელდეს პნევმატიკური ძალითაც (ამ შემთხვევაში ორი სახელურის ნაცვლად ინსტრუმენტს აქვს ერთი სახელური აღჭურვილი ჩახმახით). მოქლონის დიამეტრი მიიღება 2,4 მმ-დან 6,4 მმ-მდე.

სამოქლონო ინსტრუმენტი

სამრავალკაცო – რამდენიმე აკლდამისგან შემდგარი სამარხი, რომელიც გარსშემორთყმულია დამცავი კედლით, გალავნით, ქვყარილით ან ქვის ღობით.

სამრეკლო – ზარების ჩამოსაკიდებელი ცალკე მდგომი ნაგებობა ან ტაძრის ნაწილი (იხ. სამება, სურ. 7) პირველი სამრეკლო განვითარებული შუა საუკუნეებიდან ჩნდება (გუდარები, 1278 წ.) და შემდეგი პერიოდის ეკლესია-მონასტრების აუცილებელ ნაგებობას წარმოადგენდა.

სამრეწველო – ის რაც მრეწველობისთვისაა განკუთვნილი, დამახასიათებელი, მრეწველობასთანაა დაკავშირებული.

სამრეწველო ალბინიზმი – სამშენებლო ობიექტებზე სამუშაოების შესრულების ტექნოლოგია, როდესაც სამუშაო ადგილზე წვდომისათვის მემონტაჟე იყენებს საწევარას ან ბაგირს.

სამრეწველო ნაგებობა – გარკვეული ფუნქციის მატარებელი ნაგებობა, რომელიც ზიდავს მუდმივ, დროებით, ტექნოლოგიურ და საკომუნიკაციო დატვირთვებს. არსებობს მისი სახეები: კომუნიკაციური (გვირაბი, არხი, მილსადენი, ელექტროგადამცემი ხაზი, საყრდენი, საკვამლე მილი, საყრდენი კედელი და სხვ.), სატრანსპორტო (ესტაკადა, გზაგამტარი, ხიდი, გალერეა და სხვ.), აირის, სითხის, ფხვიერი მასალის შესანახი (რეზერვუარი, სილოსი, ბუნკერი, გაზ-ჰოლდერი, ნავთობსაცავი, აუზი და სხვ.), ვენტილაციისა და კანალიზაციის სისტემები (შხეფ-საცივარი, საშხეფი აუზი, სალექარი, წყალსადები, წყალსაწნეო კომპი, კანალიზაციის ქსელი, საწმენდი მოწყობილობა და სხვ.) და ტექნოლოგიური დანადგარების საყრდენები (სამირკველი, კვარცხლბეკი, თარო, ჩასაშვები ჭა და სხვ.).

სამრეწველო ნარჩენები – მრეწველობის მყარი ნარჩენები, მიღებული ბუნებრივი წარმოშობის მასალების ქიმიური და თერმული გადამუშავების შედეგად.

სამრეწველო საწარმო – დამოუკიდებელი დაწესებულება (ფაბრიკა, ქარხანა, შახტი, კარიერი, საბადო, კომბინატი, ელევატორი და სხვ.), რომელიც აწარმოებს სამრეწველო პროდუქციას.

სამრეწველო ტრანსპორტი – სამრეწველო საწარმოს ტრანსპორტი, რომელიც ახდენს საწარმოს კუთვნილი შრომის საგნებისა და პროდუქტების გადაზიდვას.

სამრეწველო უსაფრთხოება – მაღალი საშიშროების საწარმოო ობიექტებზე მომსახურე პერსონალის ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების დაცულობა.

სამრეწველო შენობა

სამრეწველო შენობა – სამრეწველო წარმოებისთვის განკუთვნილი შენობა, რომელიც უზრუნველყოფს ტექნოლოგიური პროცესების შესრულებისა და შრომისათვის საჭირო პირობების შექმნას. განასხვავებენ წარმოების დარგისა (მშენებლობა; მეტალურგია; სამთო, მსუბუქი, მძიმე, კვებისა და ა.შ. მრეწველობა და სხვ.) და სახეობის, ხოლო ცალკეული საწარმოებისთვის დანიშნულების მიხედვით (ძირითადი, დამხმარე, ენერგეტიკული, სატრანსპორტო, სასაწყობო, ადმინისტრაციული, საყოფაცხოვრებო და სხვ.).

სამსახურის ნორმატიული დრო – ნაგებობის ექსპლუატაციისათვის საჭირო რეკომენდებული დრო სარემონტო სამუშაოებამდე. განისაზღვრება ლაბორატორიული ხანმოკლე გამოცდების შედეგების დამუშავებით შედგენილი ტექნიკური დოკუმენტაციით ან ანალოგიური კონსტრუქციის ექსპლუატაციის სტატისტიკური მონაცემებით.

სამსახურის ოპტიმალური დრო – სამსახურის ვადა, რომლის დროსაც კუთრი დანახარჯები შენობის ექსპლუატაციაზე მინიმალური სიდიდისაა.

სამსახურის საშუალო დრო – ერთი ტიპის კონსტრუქციის ექსპლუატაციის ვადა, გამოთვლილი ამ კონსტრუქციის მტყუნებების სტატისტიკური დამუშავების საფუძველზე ექსპლუატაციის გარკვეულ პერიოდში.

სამსახურის ფაქტური დრო – კონკრეტული კონსტრუქციის ექსპლუატაციის ვადა მზიდუნარიანობის დაკარგვამდე.

სამსჯვარი – 1. ლითონის ცილინდრული ღერო, რომლითაც საკედლე ქვის ბლოკებს ერთმანეთთან აკავშირებენ; 2. სატაკელაჟო ინსტრუმენტი ხის ან ლითონის წაწვეტებული ღეროს სახით, რომელიც ბაგირის წნულის მავთულების ერთმანეთისგან განსაცავებლად გამოიყენება; 3. ძველად ლურსმნის დასახელება.

სურ. 1. სამსჯვარი

სამსხვერპლო აკლდამა – აკლდამა ბრტყელი სახურავით.

სამსხვერვე-სახარისხებელი – ქარხანა, კვანძი, დანადგარი, სადაც ხდება საშენი მასალის (ქვა, სამთო ქანი, ხრეში და სხვ.) დამსხვრევა და დახარისხება სხვადასხვა ფრაქციებად. არსებობს სტაციონალური და გადასაადგილებელი.

სამსხვერვე ჩაქურჩებიანი

სამსხვერვე – ქვის მასალების დასაქუცმაცებელი მანქანა (სურ. 1. მობილური სამსხვერვე). დანიშნულების, კონსტრუქციისა და მოქმედების პრინციპის მიხედვით არსებობს: ყბებიანი, კონუსური, ლილვაკებიანი, დარტყმითი მოქმედებისა და რბიები და დეზინტეგრატორები.

სამსხვერვე ჩაქურჩებიანი – დარტყმითი მოქმედების ქვასამსხვერვე, რომელშიც მექანიკური დარტყმის ზემოქმედებით მასალა იმსხვრევა – მოძრავი სხეულების (ჩაქურჩების) კინეტიკური ენერგია მთლიანად ან ნაწილობრივ გადადის დეფორმაციისა და რღვევის ენერგიაში. ს. ჩ.,

ისევე. როგორც როტორული, ხასიათდება მაღალი ხვედრითი მწარმოებლობით, კონსტრუქციის სიმარტივითა და პროდუქტის მაღალი ხარისხით.

სამტებლო – საბადო, სადაც წარმოებს ქვის მოჭრა, ამოღება და დამუშავება.

სამტრედე (სამერცხლე) – 1. შენობის სახურავზე, ბოძზე ან მიწაზე განთავსებული მინიატურული ხის ნაგებობა (სურ. 1. სამტრედე ბადენ-ბადენის პარკში, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა) ან ქვის, ალიზის, აგურის კოშკი მტრედების (ან სხვა გარეული ფრინველების) საბუდეებად. ცნობილია ირანის ისლამური რესპუბლიკისა და ეგვიპტის (სურ. 2. წითელი ზღვის სანაპიროზე აგებული სამტრედეები, ქ. ხურგადა, ეგვიპტის არაბული რესპუბლიკა) ტერიტორიაზე აგებული სამტრედეები კოშკების სახით. ირანელები და ეგვიპტელები მტრედებს იშინაურებდნენ არა იმიტომ, რომ მათი ხორცი ეკვებათ, არამედ იმიტომ, რომ ისლამურ რელიგიაში განსაკუთრებულ პატივს მიაგებდნენ მშვიდობის სიმბოლოდ აღიარებულ ამ უნიკალურ ფრინველს. გარდა ამისა, მტრედის ექსკრემენტებით ადგილობრივი მოსახლეობა ანოყოფიერებდა მიწას. აღსანიშნავია ის, რომ ქ. ისპაჰანში (ირანის ისლამური რესპუბლიკა) მტრედებისათვის აგებული იქნა დაახლოებით 3000 კოშკი, რომელთაგან დღემდე სამასია შემორჩენილი. თითოეულ ასეთ კოშკში 14 ათასამდე მტრედის ბუდე იყო მოწყობილი.

სურ. 1. სამტრედე

სურ. 2. სამტრედე

სამურავი – აკლდამა მიცვალებულის ნემტის შესანახად.

სამუშაო – 1. მიზანმიმართული მოქმედება, მეცადინეობა, შრომა, საწარმოო საქმიანობა რაიმეს შესაქმნელად; ნებისმიერი სახის შრომა – სამშენებლო, სარემონტო, სამონტაჟო, სამეცნიერო-კვლევითი, საცდელ-საკონსტრუქტორო, ტექნოლოგიური, საპროექტო-მიეზიტი და სხვ., რომლის დანიშნულებაც მიღებული შედეგების რეალიზაცია; 2. ერთი ტიპის ენერჯის გარდაქმნის პროცესი მეორე ტიპის ენერჯიად. არსებობს სამუშაოს სახეები: ავტოგენური, აკორდული, ასაფეთქებელი, ასფალტბეტონის, ალდგენითი, ბეტონის, ბურღვა-აფეთქებითი, გადასახსნელი, გასამართი, გეოლოგიური, გვირაბგასაყვანი, დამცავი, დასაშრობი, დატვირთვა-განტვირთვის, ზეგანაკვეთური, ზედაპირული, თუნუქის, კამერული, კესონის, ლაბორატორიული, მავნე, მაფრთხილებელი, მინის, მიწასახაპი, მიწის, მიწისზედა, მიწისქვეშა, მოზაიკის, მომიჯნავე, მოპოვების, მოსამზადებელი, მოსაპირკეთებელი, ნაპირსამაგრებელი, ნიჩბით, პლასტმასის, საავარიო, საამწვევო, საამწყობო, საარმატურო, საბათქაშე, საბურღი, საგვირაბო, საგზაო, სადაზვერვო, სადემონტაჟო, სადრენაჟო, სადურგლო, საველი, საზეინკლო, საზეინკლო-საშემკეთებლო, სათლელი, საიზოლაციო, საკანალიზაციო, სამანევრო, სამართავი, სამაღლივო, სამელიორაციო, სამთო, სამთო-მოსამზადებელი, სამონტაჟო, სამღებრო, სამშენებლო, სამშენებლო-ალდგენითი, სამჭედლო, სანარდო, სანაღმო, სარინი, საროთის, სარჩილი, სალუმელე, საყალიბო, საშემდულებლო, საშემკეთებლო, საჩარხო, საჩორტნი, საცდელი, საძებნო, საძერწი, საწმენდი, საწნევი, სახუროო, სეზონური, სველი, სველი, სიდრმული, ტოპოგრაფიული, ტყის, ფოლადის, ქანის, ქვის, ღია, შიგასაკარიერო, ციკლური, ძირითადი, წვრილმანი, წყალქვეშა, ხიმინჯის, ხის, ჰიდრომეტრული, ჰიდროტექნიკური და სხვ.

სამუშაო ადგილი – 1. საწარმოთა წარმოებრივი სტრუქტურის პირველადი რგოლი, სადაც უშუალოდ ხორციელდება წარმოების პროცესი; 2. მომუშავეთა მუდმივი ან პერიოდული ყო-

ფნის ადგილი, რომელიც საჭიროა საწარმოო პროცესების ჩატარებისა და მათზე დაკვირვებისთვის; 3. სივრცის ნაწილი გამოყენებული თანამშრომლების (ან თანამშრომელთა ჯგუფის) მიერ საწარმოო სამუშაო დავალების შესასრულებლად; ს. ა. შეიცავს: საწარმოო საშუალებებს (ჩარხები, მექანიზმები, აგრეგატები, დამცავი საშუალებები, ენერგეტიკული დანადგარები, კომუნიკაციის საშუალებები და სხვ.), ტექნოლოგიურ და ორგანიზაციულ საშუალებებს, მოწყობილობებს, ინსტრუმენტებს (სამონტაჟო მაგიდები, დაზგები, თაროები და სხვ.). განასხვავებენ სამუშაო ადგილებს ძირითად, დამხმარე და მოსამსახურე მუშების, ინჟინერ-ტექნიკური და ადმინისტრაციულ-მმართველობითი პერსონაჟისთვის. ს. ა. ორგანიზებისას გაითვალისწინება საწარმოს ტექნიკური მონაცემები, შრომის ორგანიზაციის მეცნიერული მიღწევები, ფიზიოლოგიის, ფსიქოლოგიისა და ჰიგიენის რეკომენდაციები; შრომის დაცვის, ერგონომიკის, საინჟინრო ფსიქოლოგიისა და ტექნიკური ესთეტიკის მოთხოვნები და სხვ. სამუშაო ადგილს დასაშვებია ჰქონდეს გასანიავებელი მოწყობილობა, ხანძრისგან დამცავი მექანიზმები, ელექტრომექანიზმები და გადამამუშავებელ-სამეცნიერო დანიშნულების მქონე სხვა მოწყობილობები.

სამუშაო ადგილი ოპერატორის – ობიექტი, რომელიც აღჭურვილია ინფორმაციის ასახვის საჭირო საშუალებებით და დამხმარე მოწყობილობებით. სამუშაო ადგილი შეიძლება იყოს ინდივიდუალური და კოლექტიური. მისი ორგანიზება დამოკიდებულია ოპერატორის მიერ გადასაწყვეტი ამოცანების ხასიათზე და საგნობრივ-სივრცობრივი გარემოს თავისებურებაზე, რომლებიც განსაზღვრავენ ოპერატორის სხეულის სამუშაო მდგომარეობას, დასვენებისთვის პაუზების შესაძლებლობას, მართვისა და ასახვის საშუალებების განლაგებას, ინდივიდუალური დაცვის საშუალებების აუცილებლობას, მოწყობილობების რემონტისა და აღჭურვისთვის საჭირო სივრცესა და სხვ.

სამუშაო ადგილის ორგანიზაცია – სამუშაო ადგილის ორგანიზაციაში იგულისხმება ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს სამუშაო ადგილზე მაღალმწარმოებლურ შრომასა და მაღალი ხარისხის პროდუქციის გამოშვების აუცილებელი პირობების შექმნას, მოწყობილობის საუკეთესოდ გამოყენებას, შრომის შინაარსიანობისა და მიმზიდველობის ამაღლებას, მომუშავეთა ჯანმრთელობის შენარჩუნებას და სხვ.

სამუშაო დრო – დრო, რომლის განმავლობაში მომუშავე პირი, კანონმდებლობის შესაბამისად, ასრულებს მასზე დაკისრებულ შრომით მოვალეობებს. შრომით საქმიანობაში მონაწილეობის ხანგრძლივობა იზომება საათებში. საქართველოს კანონმდებლობით ერთ კვირაში სამუშაო დროის ხანგრძლივობა არ აღემატება 41 საათს.

სამუშაო დროის გამოყენების მაჩვენებელი – გამომუშავებული სამუშაო დღეები და საათები, სამუშაო დღის ხანგრძლივობა, კალენდარული დღეებისა და დროის ბალანსი.

სამუშაო დროის დანაკარგები – დროის სიდიდე, რომლითაც მცირდება სამუშაო დღის ნორმირებული ხანგრძლივობა. მისი გამომწვევი მიზეზი შეიძლება იყოს სამუშაო დროის ბალანსში გათვალისწინებული გეგმური დანაკარგები, სამუშაო პროცესის მოულოდნელი შეფერხება ან მუშაკის უღისციპლინობა.

სამუშაო დროის მოქნილი რეჟიმი – სამუშაო დროის ორგანიზების ფორმა, რომლის დროსაც მუშაკისთვის განსაზღვრულ პირობებში, ნებადართულია სამუშაო დღის ხანგრძლივობის თვითრეგულირება ისე, რომ საერთო ხანგრძლივობა შენარჩუნებული იყოს.

სამუშაო დროის ფონდი – წლის, კვარტლის, თვის განმავლობაში მუშაკის, საწარმოს, ფირმის, დარგის, სახალხო მეურნეობის მუშაობის ერთობლივი დაგეგმილი ან ფაქტობრივი დრო.

სამუშაო დროის შიგაცვლური დანაკარგები (მოცდენები) – საწარმოო პროცესის რეჟიმის, შრომითი დისციპლინის დარღვევითა და არარეგულარული შესვენებებით გაცდენილი დრო, რასაც იწვევს: შრომისა და წარმოების ცუდი ორგანიზაცია, შეფერხებები მასალების მიწოდებაში, შრომის უხარისხო ორგანიზაცია, დაგვიანება სამსახურში და სამუშაოს უდროო მიტოვება, საჭირო იარაღების უქონლობა და სხვ.

სამუშაო დღე – ქვეყნის კანონმდებლობით დადგენილი სამუშაო დროის ხანგრძლივობა დღე-ღამეში. იგი შეიძლება იყოს ნორმირებული და არანორმირებული, რაც განისაზღვრება ორგანიზაციასა და მუშაკს შორის დადებული შრომითი ხელშეკრულებით.

სამუშაო დღე არასრული – მოკლე სამუშაო დღე.

სამუშაო დღის განაწესი – სამუშაო დღის განმავლობაში მუშაობისა და დასვენების დროის განსაზღვრული სახის მონაცვლეობის მარეგულირებელი დადგენილი წესი (რეჟიმი). მისი დამუშავების მიზანია მომუშავეს შრომისუნარიანობის უზრუნველყოფა, დასვენებისას შრომისუნარიანობის სრული აღდგენა. მუშაობისა და დასვენების რაციონალური მონაცვლეობა აუცილებელია როგორც ფიზიოლოგიური, ისე ეკონომიკური თვალსაზრისით.

სამუშაო ეტალონი – რაიმე სიდიდის ერთეულის კვლავწარმოების, შენახვისა და გადაცემის ამსახველი ხელსაწყო.

სამუშაო ზედაპირი – განათებული ზედაპირი, რომელზეც ხდება მუშაობა.

სამუშაო ზონა – სამუშაო სივრცე ან მოედანი იატაკიდან 2,2 მ სიმაღლამდე.

სამუშაო იზოლაცია – დანადგარის დენგამტარი ნაწილის (სადენების) ელექტროიზოლაცია.

სამუშაო მავნე – საწარმოო გარემო ან/და სამუშაო პროცესი, რომლის ადამიანზე ზემოქმედებას გარკვეულ პირობებში (ინტენსივობა, ხანგრძლივობა და სხვ.) შეუძლია გამოიწვიოს პროფესიული დაავადება, შრომისუნარიანობის დროებითი ან მდგრადი დაქვეითება, გაზარდოს სომატური და ინფექციური დაავადებების სიხშირე და დაარღვიოს შთამომავლობის ჯანმრთელობა.

სამუშაო მიმღე – სამუშაო პროცესი, რომელიც ზემოქმედებას ახდენს უპირატესად ადამიანის ორგანიზმის საყრდენმამოძრავებელ აპარატსა და ფუნქციურ სისტემებზე (გულ-სისხლძარღვთა, სასუნთქი და სხვ.), რომლებიც უზრუნველყოფს მის საქმიანობას, და რომელიც ხასიათდება ფიზიკური დინამიკური დატვირთვით, ასაწევი და გადასაადგილებელი ტვირთის მასით, სტერეოტიპული სამუშაო მოძრაობების საერთო რაოდენობით, სტატიკური დატვირთვის სიდიდით, სამუშაო პოზის ფორმით, სხეულის დახრის ხარისხით და სივრცეში გადაადგილებით.

სამუშაო ნახაზები – სამშენებლო ობიექტის საპროექტო დოკუმენტაციის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი, რომლის მიხედვით ხდება კონსტრუქციების, ნაკეთობების, კვანძების და მისთ. დამზადება და სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების შესრულება.

სამუშაო საათები მოქნილი – მუშაკთა მიერ დაწესებული ინდივიდუალური სამუშაო გრაფიკი, რომელიც შეთანხმებულია წარმოების (ორგანიზაციის, ფირმის) ხელმძღვანელობასთან და არ არღვევს ქვეყნის კანონმდებლობას.

სამუშაო საათები ცვალებადი – კერძო ფირმის, კომპანიის, ორგანიზაციის მიერ დაწესებული სამუშაო დრო, რომელიც რაოდენობრივად ერთი კვირის განმავლობაში არ აღემატება 41 საათს (საქართველოსთვის).

სამუშაო საშიშპირობებიანი – საწარმოო გარემო ან/და სამუშაო პროცესი, რომელიც შეიძლება გახდეს მწვავე დაავადების, ადამიანის ჯანმრთელობის უეცარი, მკვეთრი გაუარესების ან გარდაცვალების მიზეზი.

სამუშაო სივრცე – ყველა სამუშაო ადგილისა და იმ ტერიტორიის ერთობლიობა, სადაც დასაქმებული და სხვა პირი იმყოფებიან/გადაადგილდებიან სამსახურებრივი დანიშნულებით და რომლებსაც პირდაპირ ან არაპირდაპირ დამსაქმებელი აკონტროლებს.

სამუშაო ფრონტი – მშენებარე ობიექტის ნაწილი (ზოლი, სართული, მოედანი, ფართობი, მოცულობა და სხვ.), სადაც განთავსდება მომუშავეთა განსაზღვრული რაოდენობა (ბრიგადა) აუცილებელ შრომის იარაღებსა და სამშენებლო მანქანებთან ერთად.

სამუშაო ციკლის დრო – დრო, რომელიც იხარჯება ერთი ნორმირებული სამუშაო ციკლის შესრულებაზე.

სამუშაო ძალა – ადამიანის ცნობიერებაში ჩადებული შრომის უნარი, რომელიც გამოიყენება მატერიალური კეთილდღეობის შესაქმნელად. იგი ნებისმიერი საზოგადოებისთვის არსებობის ძირითადი პირობაა.

სამუშაო ძალის ხარისხი – შრომის პროცესში გამოვლენილი ადამიანის თვისებების ერთობლიობა (ჯანმრთელობა, ფიზიკური და გონებრივი შესაძლებლობა, დაინტერესება და სხვ.), რომელშიც შედის: ფიზიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, სოციალური მდგომარეობა, ადაპტირებულობა, მობილურობა და სხვ.

სამუშაოები ავარიულ-სამაშველო – საგანგებო სიტუაციის ზონაში მიმდინარე სამუშაოები, რომელიც ემსახურება ადამიანთა მატერიალური და კულტურული ფასეულობების გადარჩენას, გარემოს დაცვასა და საშიში ფაქტორების შესაძლო მინიმალურ დონემდე დაყვანას. ასეთ სამუშაოს ასრულებენ სპეციალური მომზადებისა და ეკიპირების მქონე სამაშველო ბრიგადები.

სამუშაოები დამატებითი – სამუშაოების ჩამონათვალი, რომლებიც შეტანილი არ იყო მშენებლობის საპროექტო დოკუმენტაციაში, მაგრამ მათი შესრულება საჭირო ხდება მშენებლობის პროცესში. ასეთი სამუშაოების დასაფინანსებლად აუცილებელია დამატებითი საპროექტო-სახარჯთაღრიცხვო დოკუმენტაციის მომზადება (ადგენს ძირითადი დამპროექტებელი ორგანიზაცია).

სამუშაოები ზამთრის – სამშენებლო სამუშაოები ზამთრის პირობებში (ტემპერატურა ნაკლები +5°C-ზე).

სამუშაოები ძაბვის ქვეშე – სამუშაოები ძაბვის ქვეშე მყოფ დენგამტარ უბნებზე.

სამუშაოების ორგანიზაცია – ღონისძიებების კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს შრომის პროცესებისა და წარმოების ნივთობრივი ელემენტების რაციონალურ შეხამებას. იგი ითვალისწინებს

სწინებს აგრეთვე მშენებლობის მიმდინარეობაზე კონტროლის საოპერაციო ტექნოლოგიური ქარტის შედგენას, ადამიანური რესურსების ოპტიმალურ განაწილებას, შრომის უსაფრთხოებას და სხვ.

სამუშაოების წარმოების პროექტი – 1. მშენებლობის ორგანიზაციის პროექტის საფუძველზე საპროექტო ან გენერალური სამოიჯარო ორგანიზაციის მიერ მომზადებული სახელმძღვანელო დოკუმენტი, რომლის დანიშნულებაა აამაღლოს მშენებლობის ორგანიზაციულ-ტექნიკური დონე და უზრუნველყოს სამშენებლო ობიექტის დროულად ჩაბარება. ს. წ. 3. შედის: კომპლექსური, ქსელური, კალენდარული, მასალებისა და მოწყობილობების მოწოდების, ადამიანური რესურსების გამოყენების გრაფიკები, ტექნოლოგიური ქარტები, მითითებები უსაფრთხოების, სახანძრო უსაფრთხოებისა და შრომის დაცვის საკითხებზე და სხვ.; 2. ობიექტის მშენებლობის საერთო პროექტის ნაწილი, რომელიც მუშავდება მთელი შენობის, ცალკეული ნაწილების (მიწისქვეშა ან მიწისზედა ნაწილის, სექციის, მალის, სართულის, იარუსის აგებისთვის), ტექნიკურად რთული სამშენებლო და მოსამზადებელი პერიოდის სამუშაოებისთვის და წინ უსწრებს სამშენებლო სამუშაოების დაწყებას.

სამუშაოზე დაშვება – სამშენებლო ობიექტზე მუშაკის სამუშაოზე დაშვების ნებართვის გაცემა.

სამუშაოზე მიღება – სამშენებლო ობიექტზე მუშაკის სამუშაოზე მიღების იურიდიული გაფორმება (ბრძანება, განკარგულება, ხელშეკრულება, კონტრაქტი).

სამუშაოთა კატეგორიები – სამუშაოთა დაყოფა სიმძიმის მიხედვით ორგანიზმის საერთო ენერგოდანახარჯების საფუძველზე: I კატეგორია – მსუბუქი ფიზიკური სამუშაოები; II კატეგორია – საშუალო სიმძიმის ფიზიკური სამუშაოები; III კატეგორია – მძიმე ფიზიკური სამუშაოები.

სამუშაოს ანალიზი – კონრეტული სამუშაო ადგილის ან თანამდებობის შესახებ ინფორმაციის შეგროვებისა და ანალიზის პროცესი.

სამუშაოს სპეციფიკაცია – სანარდო ხელშეკრულების დანართი, რომელშიც გაწერილია შესასრულებელი სამუშაოების პირობები, შესრულების მეთოდები, მოთხოვნები შესრულებულ სამუშაოებზე, სამუშაოების მატერიალური უზრუნველყოფა და სხვ.

სამუშაოს შემსრულებელი (მენარდე) – იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ასრულებს სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოებს სანარდო ხელშეკრულების შესაბამისად. მას უფლება აქვს შეასრულოს ხელშეკრულებით გაუთვალისწინებელი სამუშაოებიც დამატებითი ანაზღაურების მიღების შემთხვევაში ქვეყანაში მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად.

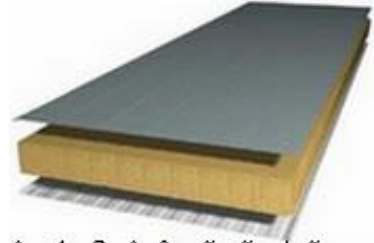
სამუხრუჭე გზა – მანძილი, რომელიც ჭირდება მოძრავ ტრანსპორტს გასაჩერებლად, ანუ მანძილი, რომელსაც გაივლის მოძრავი ტრანსპორტი დამუხრუჭების დაწყებიდან გაჩერებამდე. სამუხრუჭე გზის სიგრძე დამოკიდებულია ტრანსპორტის მოძრაობის სიჩქარეზე, გზის საფარისა და მანქანის საბურავების სახეობასა და მდგომარეობაზე, ამინდზე, სამუხრუჭე სისტემის ეფექტურ მუშაობასა და სხვა მონაცემებზე.

სამფენიანი პანელი – თანამედროვე სამშენებლო კონსტრუქცია, რომელიც წარმოადგენს ორი ხისტი ფენის (ალუმინი, ფანერა, კომპოზიტი, ფოლადი, მინაპლასტიკი, მინატექსტოლიტი და სხვ.) და ერთი შუა დამატებულებელი ფენის (ქაფპლასტიკი, ქაფპოლისტირენი, ქაფპოლიურე-

სურ. 1. სამფენიანი პანელი

თან, მინერალური ბამბა და სხვ.) ერთობლიობას. კონსტრუქციის მიხედვით არსებობს: ხე-ფანერის, ალუმინის, ფოლადის, პლასტმასის, ბეტონის (სურ. 1. გარე ფენა – ფოლადის ბადით დაარმირებული და დეკორატიული მასალით მოპირკეთებული ბეტონი, შუა ფენა – მინერალური ბამბა ან ქაფპოლისტირენი, შიდა ფენა – ალუმინი ან დეკორატიული პლასტიკი) და სენდვიჩ-პანელი (სურ. 2. შემოსვები ძირითადად ფოლადის ფურცლების, შუა ფენა – ქაფპოლიურეთანი ან ქაფპოლისტირენი).

სურ. 2. სამფენიანი პანელი

სამღებრო აპარატი – შეკუმშულ ჰაერზე მომუშავე მცირე ზომის აპარატი, რომელიც კედლების, ჭერის, ფასადების შესაღებად გამოიყენება. მისი ძირითადი ელემენტებია: კომპრესორი, საღებავის საფრქვევი დამბაჩა, ტევადობა საღებავით და მიღების სისტემა.

სამღებრო აპარატი

სამღებრო სამუშაოები – შენობის ცალკეული ნაწილის (კედელი, ტიხარი, ჭერი, ფასადი, სახურავი და ა.შ.) ზედაპირის დამუშავება და დაფარვა წყალემულსიური, წებოვანი, სინთეზური ან ზეთოვანი საღებავებით ესთეტიკური და სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების გაუმჯობესების მიზნით.

სამღებრო ფუნჯი – ხელის მარტივი ინსტრუმენტი საღებავის დასატანად რაიმე ზედაპირზე. ჯაგრისა და სხვადასხვა ცხოველის (ძირითადად ცხენის, აგრეთვე ციყვის, ეგვიპტური მანგუსტის, თხის, კვერნის, სიასამურის, მაჩვის, წავის, ფარაონის თაგვის) კუდის თმებისაგან. სამღებრო საქმეში ის ყველაზე მეტად გავრცელებული ინსტრუმენტია. არსებობს სამღებრო ფუნჯის სახეები: ბრტყელი, ბუნებრივი ჯაგრით, მრგვალი, მქნევარა, რადიატორული, სალირსე, შუბლა, ძენძის, ხელის, ხელოვნური ჯაგრით და სხვ.

სამღებრო ფუნჯი

სამყოფი – საცხოვრებელი სახლის, ბინის, ოფისის, სავაჭრო, საყოფაცხოვრებო, კულტურული, სპორტული მომსახურებისათვის გამოყენებული ფართობი, რომელიც გამოიყენება ადამიანთა ხანგრძლივი დროით დაყოვნებისათვის.

სამშენებლო (ინგლ. construction) – ყველაფერი ის, რაც შენებასთან, მშენებლობასთან, სამშენებლო საქმესთანაა დაკავშირებული ან მისთვისაა განკუთვნილი (მასალა, კონსტრუქცია, მექანიზმი, პროექტი, ფირმა, ინდუსტრია, მიწის ნაკვეთი, მოედანი, ყალიბი და ა.შ.).

სამშენებლო არმატურის სახეები – სხვადასხვა განივკვეთისა და ფორმის ფოლადის ღეროები, ბაგირები, წნულეები, რომლებიც იღებენ გამჭიმ და მხებ ძაბვებს, წარმოშობილს რკ.ბ.-ის ელემენტებში გარე დატვირთვებისა და კონსტრუქციის საკუთარი წონისგან. განივკვეთის პროფილის მიხედვით არმატურა არის წრიული განივკვეთის, გლუვზედაპირიანი (ნაჭდევების გარეშე) და პერიოდული პროფილის (ნაჭდევებით). დამზადების შრომატევადობისა და დიამეტრის მიხედვით – მსუბუქი (12 მმ-მდე დიამეტრის) და მძიმე (დიამეტრით 12-40 მმ). რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებსა და ნაკეთობებში გამოყენებული არმატურა იყოფა სახეებად: მუშა, გამანაწილებელი, საკიდები და სამონტაჟო (სურ. 1. არმატურის განლაგება რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში). მუშა არმატურა ღებულობს გამჭიმ ძალებს; გამანაწილებელი – აფიქსირებს მუშა არმატურის ღეროებს საპროექტო მდგომარეობაში და ანაწილებს დატვირთვებს მათ შორის; საკიდები კრავს არმატურებს ერთიან კარკასად და იცავს საყრდენებთან ბეტონს

დახრილი ბზარების გაჩენისგან; სამონტაჟო არმატურა არავითარ ძალებს არ იღებს, ის ემსახურება არმატურის კარკასის აწყობასა და უზრუნველყოფს მუშა არმატურისა და საკიდების ზუსტ განლაგებას კონსტრუქციის დაბეტონებისას. ცოცვადობის დეფორმაციის საწინააღმდეგოდ დაბეტონების პროცესში ახდენენ არმატურის ბოლოების მოღუნვას კაკვის სახით. პერიოდული პროფილის არმატურის გამოყენებისას აუცილებელი არ არის ბოლოების აღუნვა. დაყენების ხერხის მიხედვით არმატურა არსებობს: ღეროვანი (სურ. 2), არმატურის ბადეები, არმატურის კარკასები და არმატურული კონსტრუქციები. ღეროვანი არმატურა შეიძლება იყოს წრიული განივკვეთის მავთულოვანი (სურ. 3) ან ხისტი გაგლინული ფოლადის პროფილებით (ორტესებრი, შველერი, კუთხედი, რელსი, მილი და სხვ.). ბადეები ურთიერთგადამკვეთი ღეროების ერთობლიობაა, შეერთებული გადაკვეთის წერტილებში შედუღებით ან მავთულით. გამოიყენება ძირითადად ფილების დასაარმირებლად. კარკასები შედგება გრძივი მუშა არმატურისა და მათი შემაერთებელი განივი არმატურისგან (საკიდები). ის შეიძლება იყოს ბრტყელი ან სივრცითი. ძირითადად გამოიყენება კოჭებისა და სვეტების დაარმირებისათვის. არმატურულ კონსტრუქციებს მიეკუთვნება გამზადებული შენადული ბადეები და კარკასები. წინასწარ დამზადებული კონსტრუქციებისათვის მაღალი სიმტკიცის ღეროების პარალელურად გამოიყენება ფოლადის ბაგირები, წნელები და წნულები, დამზადებული მაღალი სიმტკიცის მავთულისაგან დიამეტრით 3 მმ.

სურ. 1. სამშენებლო არმატურის სახეები

სურ. 2

სურ. 3

სამშენებლო აწევა – მცირე აღუნვა სამშენებლო კონსტრუქციის დამზადების პროცესში. ის საშუალებას აძლევს ნაგებობას საექსპლუატაციო დატვირთვების მოდების შემდეგ მიიღოს საპროექტო ფორმა, აუმჯობესებს კონსტრუქციის საექსპლუატაციო და არქიტექტურულ ხარისხს.

სამშენებლო დოკუმენტები – 1. მშენებლობის ნებართვის მისაღებად აუცილებელი ვერბალური, გრაფიკული და დასურათებული დოკუმენტები, რომლებიც აღწერენ პროექტის ელემენტების დიზაინს, მდებარეობასა და ფიზიკურ მახასიათებლებს; 2. კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესაბამისად დამტკიცებული დოკუმენტები, რომელთა საფუძველზე გაიცემა მშენებლობის ნებართვა.

სამშენებლო დოკუმენტის დარღვევა – შენობა-ნაგებობის ან მისი ნაწილ(ებ)ის სამშენებლო დოკუმენტისგან ისეთი განსხვავებული განხორციელება (მშენებლობა), რაც საჭიროებს მშენებლობის ახალ ნებართვას.

სამშენებლო ეზო (საქმიანი ეზო) – მშენებლობისათვის გამოყოფილი ტერიტორიის შემოღობილი ნაწილი, სადაც განთავსებულია მშენებლობისთვის საჭირო დამხმარე წარმოებები – ბეტონის კვანძი, ლითონისა და ხის საამქროები, სამშენებლო ტექნიკისა და მანქანების სადგომი, საშენი მასალის საწყობები, ცემენტის შესანახი ბუნკერი, წყლის რეზერვუარი, სამუშაოთა მწარმოებლის ოფისი და სხვ.

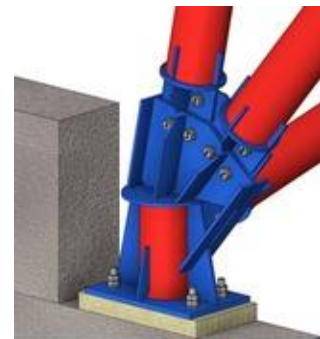
სამშენებლო თბოტექნიკა – სამშენებლო ფიზიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის სითბოს გადაცემის პროცესს და მის გავლენას სხვა ფიზიკურ პროცესებზე, რომლებიც წარმოებს შენობა-ნაგებობებში და მათ კონსტრუქციებში. ს. თ. ძირითადი ამოცანაა – შემომზადლუდავი კონსტრუქციების თბოტექნიკური თვისებების დადგენა, რომელიც უზრუნველყოფს ტემპერატურული და ტენიანობის ჰიგიენური პირობების შენარჩუნებას საცხოვრებელ, საზოგადოებრივ და საწარმოო სათავსების შიგნით. სამშენებლო თბოტექნიკის როლი იზრდება შემსუბუქებული შემომზადლუდავი კონსტრუქციების მშენებლობაში გამოყენებასთან ერთად.

სამშენებლო ინდუსტრია – ქვეყნის სამრეწველო საწარმოების ერთობლიობა ნაკეთობების, ელემენტების, დეტალების, კონსტრუქციებისა და ა.შ. დასამზადებლად, რომელიც გამოიყენება სამოქალაქო, სამრეწველო, სამხედრო, სპეციალური და სხვა დანიშნულების სამშენებლო ობიექტების ასაგებად.

სამშენებლო ინჟინერია (ინგლ. Construction Engineering) – 1. მშენებლობის პროცესის სრული საინჟინრო უზრუნველყოფა, რომელიც მოიცავს საინვესტიციო-სამშენებლო პროექტების ყველა ფაზას: დაპროექტება, მშენებლობა და ექსპლუატაცია; 2. სამრეწველო, ინფრასტრუქტურული და სხვა ობიექტების საინჟინრო-საკონსულტაციო მომსახურება.

სამშენებლო კერამიკა – კერამიკული მასალები და ნაკეთობები, რომლებიც გამოიყენება მშენებლობაში. ს. კ. მიეკუთვნება: საკედლე მასალები, გადახურვის ღრუტანიანი პანელები, ფასადებისა და შიდა სათავსების ზედაპირების დასაფარი ფილები (როგორც კედლებისთვის, ისე იატაკისთვის), კრამიტი, საკანალიზაციო მილები, მჟავამედეგი ნაკეთობები (აგური, ფილები), მოსაპირკეთებელი თბოსაიზოლაციო მასალები, სპეცდანიშნულების ნაკეთობები (კლინკერი, ქვები მიწისქვეშა ნაგებობებისთვის) და სხვ.

სამშენებლო კვანძი – კვანძი, სადაც ხდება სამშენებლო კონსტრუქციების, ელემენტებისა და მისი შემადგენელი ნაწილების შეერთება (სურ. 1. ლითონის კონსტრუქციების საყრდენი კვანძი). ზოგადად, შენობა-ნაგებობას აქვს უამრავი კვანძი, მაგ.: საძირკვლის შეერთება კოლონასთან, კოლონის – სანივნივე კონსტრუქციასთან, კოლონის – საკედლე პანელებთან, გადახურვის ფილის – რიგელთან, რიგელის – კოლონასთან, თავხის კოჭის – სანივნივო ფეხთან, კარნიზის, ცოკოლის, კეხის კვანძები და სხვ.

სურ. 1. სამშენებლო კვანძი

სამშენებლო კლიმატოლოგია – სამშენებლო ფიზიკის ნაწილი, რომელიც განიხილავს კლიმატური ფაქტორების გავლენას შენობა-ნაგებობებზე. ის ვითარდება ატმოსფეროს ფიზიკისა და საერთო კლიმატოლოგიის მიღწევათა საფუძველზე.

სამშენებლო კომპანია – იურიდიული პირის უფლების მქონე კომპანია, რომელიც აწარმოებს სამშენებლო პროფილის სამუშაოებს. ფინანსური და ადამიანური რესურსებიდან გამომდინარე შეიძლება იყოს ერთ- ან მრავალპროფილიანი. ერთპროფილიანი ს. კ. სპეციალი-

ზებულა ერთი ტიპის სამშენებლო სამუშაოების შესრულებაზე (მაგ., საცხოვრებელი სახლები, გზები, ჰიდროტექნიკური ნაგებობები, კეთილმოწყობა, საბაგრო გზები, სპორტული მოედნები და ა.შ.), ხოლო მრავალპროფილიანი (კომპლექსური) – აწარმოებს პრაქტიკულად ყველა სახის სამშენებლო სამუშაოს. სამშენებლო სტატუსის მქონე კომპანიას აქვს საკუთარი ოფისი, ამწე-სატრანსპორტო მანქანების ბაზა, საქმიანი ეზო, ყავს ხელმძღვანელობა, საინჟინრო და ტექნიკური კადრები, მშენებელთა სპეციალიზირებული ბრიგადები და პასუხისმგებელია შესრულებული სამუშაოების ხარისხზე. უზრუნველყოფს ქვეყანაში მოქმედი სამშენებლო ნორმებისა და წესების უპირობო დაცვას. თანამედროვე სამშენებლო კომპანიები ხშირად ითავსებენ გამშენებლისა და დეველოპერის ფუნქციებსაც.

სამშენებლო კომპლექსი – მატერიალური საწარმოო დარგების, სამშენებლო პროფილის სამეცნიერო-კვლევითი, საპროექტო-სამიეზო, სამშენებლო-სამონტაჟო, საშენი მასალებისა და ნაკეთობების, მექანიზაციისა და ტრანსპორტის საჯარო სამართლის იურიდიულ და კერძო სამართლის იურიდიულ და ფიზიკურ პირთა ერთობლიობა.

სამშენებლო კონსტრუქციები – შენობა-ნაგებობის ძირითადი შემადგენელი ელემენტები, რომლებიც ასრულებენ მზიდ, შემომზღუდავ ან ორივე ფუნქციას ერთად და მათი ზომები დგინდება გაანგარიშების შედეგად, რაც საფუძვლიანად განასხვავებს მათ არქიტექტურული კონსტრუქციებისაგან. ძირითად მასალაზე დამოკიდებულებით განასხვავებენ შემდეგ სამშენებლო კონსტრუქციებს: ქვის, დაარმირებული ქვის, ხის, ლითონის (ფოლადის, მსუბუქი შენადნობების), რკინაბეტონის, ბეტონის, კომპოზიტის, პლასტმასის, მინისა და კომპლექსურს; გეომეტრიული ფორმის მიხედვით არის მასივი, ძელი, ფილა, გარსი და ღეროვანი სისტემები; საანგარიშო სქემის მიხედვით – სტატიკურად რკვევადი და სტატიკურად ურკვევი; დამაბულ-დეფორმირებული მდგომარეობის მიხედვით – უმარტივესი, მარტივი და რთული. ს. კ. უნდა აკმაყოფილებდნენ სიმტკიცის, სიხისტის, მდგრადობის, საიმედოობის, უსაფრთხო ექსპლუატაციის, ეკოლოგიურობის, ტექნიკურ და ეკონომიკურობის მოთხოვნებს.

სამშენებლო კონსტრუქციების გაანგარიშება – კონსტრუქციების გაანგარიშება შენობებისა და ნაგებობების უსაფრთხო ექსპლუატაციის პირობების დაცვისათვის. მოიცავს ორ ეტაპს: 1. სტატიკური (ან დინამიკური) გაანგარიშება, რომელიც ითვალისწინებს რეალური პირობების შესაბამისი საანგარიშო სქემის შედგენას და შიდა ძალების (მღუნავი მომენტი, გრძივი და განივი ძალები და სხვ.) განსაზღვრას დასაპროექტებელი კონსტრუქციის სახიფათო განიკვეთებში. ეს გაანგარიშება ხორციელდება მასალათა გამძლეობის ფორმულებითა და სამშენებლო მექანიკის ზოგადი წესებით; 2. კონსტრუქციული გაანგარიშება – მასალების, რაციონალური ფორმებისა და განივი კვეთების ზომების, მასალების მარკისა და კლასების შერჩევა. ცნობილია კონსტრუქციების გაანგარიშების სამი მეთოდი: დასაშვები ძაბვების, მრღვევი დატვირთვებისა და ზღვრული მდგომარეობის. საქართველოში მიღებულია გაანგარიშების ზღვრული მდგომარეობის მეთოდი (იხ. ზღვრული მდგომარეობა), რომლის მიზანია არ დაუშვას ზღვრული მდგომარეობა შენობის ექსპლუატაციის მთელ პერიოდში.

სამშენებლო კონსტრუქციის ტიპი მასალის მიხედვით – სამშენებლო კონსტრუქციის სახეობა ძირითადი საშენი მასალის მიხედვით (მაგ., ხის, ლითონის, რკინაბეტონის, აგურის, პლასტმასის, კომპოზიტის, მინის სამშენებლო კონსტრუქცია, ფოლადბეტონის შედგენილი სამშენებლო კონსტრუქცია და სხვ.).

სამშენებლო მანქანები – მშენებლობაში გამოყენებული მანქანები. შესასრულებელი სამუშაოს სახეობის მიხედვით იყოფა შემდეგ ჯგუფებად: მოსამზადებელი (ბუჩქმჭრელი, ამომძირკველი, გამაფხვიერებელი); მიწის მთხრელი (ექსკავატორი, მიწისმთხრელ-სატრანსპორტო მანქანა, მანქანა მიწის სამუშაოების ჰიდრომექანიზაციისათვის); შემამკვრივებელი (სტატიკური და ვიბრაციული მოქმედების მგორავი სატკეპნი, ვიბროშემამკვრივებელი მანქანა); საბურღი (დარტყმით-ბაგიროვანი, ბრუნვადი, პნევმოდარტყმითი, საბურღი ჩაქუჩი); ხიმინჯის ჩასასობი (ხიმინჯის ურო, ვიბროჩამსმელი და სხვ.); ამწე-სატრანსპორტო (ამწე-კრანი, ჯალამბარი, დომკრატი და სხვ.); საგზაო-სამშენებლო (ბეტონჩასაგები, გუდრონატორი, ასფალტ-ბეტონჩასაგები და სხვ.), სამსხვრევ-დამახარისხებელი მოწყობილობა (სამსხვრეველა, ცხავი და სხვ.); შემრევი (ბეტონშემრევი, დულაბშემრევი); მოსაპირკეთებელი (საბათქაშე, სამღებრო, იატაკის მოსახვეწი და სხვ.); ქვიშაჭავლური (სახეხ-სალესი, საღებავ-საშხეფი, პარკეტ-მოსაპირკეთებელი და სხვ.); ხელის მანქანები (მექანიზებული ხერხი, შემამკვრივებელი, გამპრიალებელი და სხვ.).

სამშენებლო მექანიკა – სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის ღეროვანი სისტემების სიხისტეზე, სიმტკიცესა და მდგრადობაზე გაანგარიშების მეთოდებს. ს. მ. ძირითად ამოცანებს წარმოადგენს – გარე დატვირთვების, ტემპერატურული ცვლილებებისა და სხვ. გავლენის შედეგად ნაგებობათა ნაწილებში წარმოქმნილი შინაგანი ძალებისა და დეფორმაციის განსაზღვრის მეთოდების დამუშავება, მდგრადობის პირობების შესწავლა და ა.შ. ს. მ. მჭიდროდ არის დაკავშირებული თეორიულ მექანიკას, მასალათა გამძლეობას, დრეკადობის თეორიასა და პლასტიკურობის თეორიასთან.

სამშენებლო მინა – მინა, რომელიც გამოიყენება შუქდიობის შესამინად, გამჭვირვალე ტიხრის მოსაწყობად, ნაგებობის გარე და შიგა მოპირკეთებისათვის და სხვ. ს. მ. მიეკუთვნება: ჩვეულებრივი (ფანჯრის, ვიტრინის); სპეციალური (თბოშთანთქმელი, დაარმირებული); დეკორატიული (ფერადი, მაროლიტი, სტემალიტი, მოხატული); კონსტრუქციულ-სამშენებლო (მინაბლოკი, მინაპაკეტი, მინაპროფილიტი, ნაწრთობი მინის ნაკეთობები); დეკორატიულ-მოსაპირკეთებელი (ფილა, მოზაიკა, სმალტა, ვიტრაჟი) ფურცლოვანი მინა; თბოსაიზოლაციო მასალები (ქაფმინა, მინაბამბა და მისგან დამზადებული ნაკეთობები), სათავსების შიგა მოწყობილობის ნაკეთობები (კარის დეტალები, ჩაშენებული ავეჯი, გამანათებელი არმატურა) და სხვ.

სამშენებლო მიწის ნაკვეთი – 1. საკადასტრო ერთეული, რომელზეც მოქმედი კანონმდებლობით დაშვებულია სამშენებლო სამუშაოს გარკვეული ტიპები, ხოლო საზოგადოებრივ ადგილებში სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის უფლებამოსილი დაწესებულების ან ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის გადაწყვეტილების საფუძველზე მშენებლობისთვის განსაზღვრული ტერიტორია; 2. საინჟინრო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურით სათანადოდ უზრუნველყოფილი მიწის ნაკვეთი, რომელსაც უკავშირდება არანაკლებ ერთი მისასვლელი, მათ შორის სერვიტუტის გამოყენებით.

სამშენებლო მიწის ნაკვეთის საზოგადოებრივი საზღვარი – როდესაც სამშენებლო მიწის ნაკვეთი ესაზღვრება ქუჩას ან სხვა საზოგადოებრივ სივრცეს (გარდა ჩიხისა).

სამშენებლო მიწის ნაკვეთის სამეზობლო საზღვარი – როდესაც სამშენებლო მიწის ნაკვეთი ესაზღვრება სამშენებლო მიწის ნაკვეთს, ან ისეთ არასამშენებლო მიწის ნაკვეთს, რომელიც არ წარმოადგენს საზოგადოებრივ სივრცეს.

სამშენებლო მიწის ნაკვეთის სახეობები – არსებობს სამშენებლო მიწის ნაკვეთის სამი სახეობა: 1. სამშენებლო მიწის ნაკვეთი; 2. სამშენებლოდ შეზღუდული მიწის ნაკვეთი; 3. სამშენებლოდ შეუსაბამო მიწის ნაკვეთი. სამშენებლოდ შეზღუდული მიწის ნაკვეთის სახეობებში შედის სასოფლო-სამეურნეო ზონის მიწის ნაკვეთები, რომლებზეც კანონით დაშვებულია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების შენობა-ნაგებობის, აგრეთვე, ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლის მშენებლობა. სხვა დანარჩენი ობიექტების მშენებლობისათვის საჭიროა განაშენიანების რეგულირების გეგმით შესაბამისი ტერიტორიის ფუნქციური ზონის შეცვლა.

სამშენებლო მოდული – პირობითად მიღებული პარამეტრი ან ზომა, რომელიც გამოიყენება შენობა-ნაგებობის, კონსტრუქციის, ნაკეთობის, მოწყობილობისა და მათი ელემენტების ზომის საკოორდინაციოდ და საუნიფიკაციოდ.

სამშენებლო მოედანი – 1. ტერიტორია, რომელზეც განლაგებულია მშენებლობაში მყოფი ნაგებობები, დროებითი, ადმინისტრაციული და სამეურნეო შენობები, დამხმარე წარმოებები, საწყობები და ამ მშენებლობისათვის საჭირო სხვა ნაგებობები; 2. მიწის ნაკვეთი, რომელიც გამოყოფილია დადგენილი წესით სამშენებლო ობიექტის განსაზღვრულად და შეიცავს აგრეთვე მშენებლობის საჭიროებისთვის აუცილებელ დროებით ფართობებს.

სამშენებლო მოედნის კვლევა – სამშენებლო მოედანზე ან მიმდებარე ტერიტორიებზე შესასრულებელი სამუშაოები, რაც აუცილებელია კონკრეტული მიწის ნაკვეთის სამშენებლოდ გამოყენების პირობების დასადგენად, კერძოდ, ტოპოგოდეზიური, საინჟინრო-გეოლოგიური და მიწის ნაკვეთზე არსებული შენობა-ნაგებობების კვლევა.

სამშენებლო მოედნის საანგარიშო სეისმური ინტენსივობა – სეისმური ზემოქმედების საანგარიშო სიდიდე, გამოსახული ბალებში სეისმური სკალის მიხედვით, აჩქარებებში ან სხვა ფიზიკური სიდიდეებით.

სამშენებლო მრეწველობა – სახალხო მეურნეობის დარგი, რომელიც საშენ მასალებს (ცემენტი, ბეტონი, აგური, ბლოკი, ფიცარი, ძელი, საღებავი და სხვ.), სამშენებლო კონსტრუქციებს და მშენებლობისათვის საჭირო სხვადასხვა ნაკეთობას (კარ-ფანჯარა, პარკეტი, კიბის საფეხური, კოსოური, დაპროფილებული ფოლადი, ხელოვნური ქვის ფილა, პლასტმასის მილი და ა.შ.) აწარმოებს.

სამშენებლო ნაკეთობა – სამშენებლო კონსტრუქციის ელემენტი (ან კონსტრუქცია მთლიანად), დამზადებული არა გამოყენების ადგილზე (კედლის პანელი, სანივნივე კოჭი, გადახურვის ფილა, კიბის მარში, ჰაერსატარის რგოლი, ჭის რგოლი, ფანჯრის თაროს ფიცარი, სანიტარულ-ტექნიკური კაბინა და სხვ.).

სამშენებლო ნორმები და წესები (ინგლ. construction norms and rules) – სავალდებულო ნორმატიულ დოკუმენტთა ერთობლიობა, რომლებიც გამოიყენება მშენებლობაში. შედგება 4 ნაწილისაგან: 1) საერთო დებულებები; 2) დაპროექტების ნორმები; 3) სამუშაოთა წარმოებისა და ჩაბარების ნორმები; 4) სახარჯთაღრიცხვო ნორმები და წესები (შესაბამის სახარჯთაღრიცხვო ნორმების კრებულების თანხლებით).

სამშენებლო ობიექტი – 1. შენობები და სამოქალაქო საინჟინრო ნაგებობები; 2. ცალკე მდგომი შენობა ან ნაგებობა, სამუშაოს სახე ან კომპლექსი, რომელზეც უნდა შედგეს ინდივიდუალური პროექტი და ხარჯთაღრიცხვა.

სამშენებლო ორგანიზაციის თანამშრომელთა რაოდენობრივი მაჩვენებელი – რაოდენობრივი (დროის განსაზღვრული მომენტისთვის) ან შუალედური მაჩვენებელი (საანგარიშო პერიოდში).

დისათვის). რაოდენობრივი მაჩვენებლიდან გამოყოფენ, როგორც ფაქტურ, ისე ფარულ მომუშავეთა მაჩვენებელს.

სამშენებლო პროდუქტის თვისებები – სამშენებლო პროდუქტის თვისებები მისთვის დადგენილ ძირითად მახასიათებლებთან მიმართებით, რომელიც გამოხატულია კლასების ან დონეების სახით, ან შესაბამისი აღწერით.

სამშენებლო პროდუქტების ნაკრები – ერთი მწარმოებლის მიერ ბაზარზე განთავსებული სამშენებლო პროდუქტი, რომელიც შედგება სულ მცირე ორი განცალკევებული კომპონენტისგან და ერთობლივად გამოიყენება სამშენებლო ობიექტების მშენებლობისას.

სამშენებლო პროდუქტი – ნებისმიერი პროდუქტი ან პროდუქტების ნაკრები, რომელიც წარმოებულია და ბაზარზე განთავსებულია სამშენებლო ობიექტში ან მის ნაწილებში მუდმივი ინტეგრირების მიზნით და რომლის თვისებებიც ზეგავლენას ახდენს სამშენებლო ობიექტის თვისებებზე.

სამშენებლო პროდუქტის დანიშნულების მიხედვით გამოყენება – სამშენებლო პროდუქტის გამოყენება შესაბამისი ტექნიკური სპეციფიკაციებით, მათ შორის სტანდარტებით გათვალისწინებული დანიშნულებით.

სამშენებლო პროდუქტის თვისებების დონე – სამშენებლო პროდუქტის ძირითად მახასიათებლებთან დაკავშირებული თვისებების შეფასების შედეგი, გამოხატული რაოდენობრივი მნიშვნელობით.

სამშენებლო პროდუქტის თვისებების ზღვრული დონე – სამშენებლო პროდუქტის ძირითადი მახასიათებლების თვისებების მინიმალური ან მაქსიმალური დონე.

სამშენებლო პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლი – სამშენებლო პროდუქტის თანმიმდევრული და ურთიერთდაკავშირებული სასიცოცხლო ეტაპების ერთობლიობა, ბუნებრივი გზით მოპოვებული ან შექმნილი პირველადი ნედლეულიდან მის საბოლოო ფორმით გამოყენებამდე.

სამშენებლო პროდუქტის ტიპი – სპეციფიური საწარმოო პროცესის შედეგად, ნედლი მასალის ან სხვა ელემენტების კომბინაციით მიღებული სამშენებლო პროდუქტის, წარმომადგენლობითი დონე ან კლასი, რომელიც დაკავშირებულია მის ძირითად მახასიათებლებთან.

სამშენებლო პროდუქტის ძირითადი მახასიათებლები – სამშენებლო პროდუქტის ის მახასიათებლები, რომლებიც დაკავშირებულია სამშენებლო ობიექტების ძირითად მოთხოვნებთან.

სამშენებლო პროდუქცია – მშენებლობადადამთავრებული და ექსპლუატაციაში შესული შენობები და ნაგებობები; არქიტექტურული გეგმარებით გათვალისწინებული კონსტრუქციული და საორგანიზაციო ტექნოლოგიური გადაწყვეტები; შენობებისა და ნაგებობების ცალკეული ნაწილები, კონსტრუქციები, სექციები და დეტალები.

სამშენებლო პროდუქციაზე მოთხოვნილება – შენობა-ნაგებობების საჭიროება, რომელიც აუცილებელია ნორმალური საცხოვრებელი პირობების შესაქმნელად ადამიანებისთვის და საზოგადოების ფუნქციონირებისთვის.

სამშენებლო პროცესი – მუშათა მოქმედების ერთობლიობა, მიმართული საშენი მასალების, ნახევარფაბრიკატების, კონსტრუქციების, დეტალების, ნაკეთობების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლების გადასამუშავებლად და გარდასაქმნელად. ამისათვის გამოიყენ-

ნება სხვადასხვა ტექნიკური საშუალებები, როგორცაა ინსტრუმენტი, მოწყობილობა, დანადგარი და მექანიზმი. კონსტრუქციული ელემენტის შესაქმნელად სწორედ რამდენიმე ოპერაციისაგან შედგენილი მარტივი პროცესის შესრულებაა საჭირო (მაგ., რკ.ბ.-ის რიგელის დასამზადებლად საჭიროა საყალიბე, საარმატურე და ბეტონის სამუშაოები). მარტივი პროცესების ერთობლიობა კი ქმნის კომპლექსურ ტექნოლოგიურ პროცესს, რომლის შესრულების შედეგად შენდება შენობა-ნაგებობები. სამშენებლო პროცესები შეიძლება დაიყოს: სირთულის ხარისხის, მექანიზაციის ხარისხის (მექანიზებული, ნახევრადმექანიზებული, ხელით შესასრულებელი), დანიშნულებისა (ძირითადი, დამხმარე, მოსამზადებელი, დამამზადებელი და სატრანსპორტო პროცესები) და შესასრულებელი (უწყვეტი, ზოგადსამშენებლო, სპეციალური და დამხმარე სამუშაოები) პროცესების მიხედვით. ზოგადად ს. პ. მოიცავს: მოსამზადებელ, მიწისქვეშა, მიწისზედა, მოპირკეთებისა და კეთილმოწყობის სამუშაოებს.

სამშენებლო რეგლამენტი – სამშენებლო საქმიანობის მარეგულირებელი ნორმატიული აქტი, რომელიც მოიცავს სამშენებლო-ტექნიკურ ნორმებს, სამშენებლო სტანდარტებსა და რეკომენდაციებს.

სამშენებლო სამართალდარღვევა – საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი მოთხოვნების დარღვევა ან შეუსრულებლობა, რისთვისაც პასუხისმგებლობა განსაზღვრულია კანონით.

სამშენებლო სამართალდარღვევის გამოსწორება – სამშენებლო საქმიანობაზე სახელმწიფო ზედამხედველობის ორგანოს მითითების ან დადგენილების საფუძველზე დამრღვევის მიერ განხორციელებული მშენებლობის სამშენებლო დოკუმენტის ან სამშენებლო რეგლამენტის მოთხოვნებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფა (არ საჭიროებს მშენებლობის ნებართვას).

სამშენებლო სამართალდარღვევის საქმის წარმოება – სამშენებლო სამართალდარღვევის გამოსწორების ან დამრღვევისათვის კანონით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის დაკისრების მიზნით ჩატარებული საქმის წარმოება.

სამშენებლო სამუშაოები – სამშენებლო მოედანზე შესრულებული საწარმოო პროცესები, შენობა-ნაგებობათა მშენებლობის, რეკონსტრუქციის ან რემონტის მიზნით. იგი ორგვარია: საერთო-სამშენებლო და სპეციალური. ს. ს. იყოფა მთავარ, დამხმარე და სატრანსპორტო პროცესებად, ხოლო ტექნოლოგიური სირთულის მიხედვით – უმარტივეს, მარტივ და რთულ პროცესებად.

სამშენებლო სამუშაოს მოცულობა – დროის გარკვეულ პერიოდში შესრულებული სამუშაო (მ², მ³, გრმ.მ., ცალი და სხვ.).

სამშენებლო საფრთხე (ინგლ. construction hazard) – უჩვეულო მდგომარეობა სამშენებლო ობიექტზე მძიმე შედეგებით, მაგალითად, ზესაანგარიშო ან ეკოლოგიური ზემოქმედება, არასაკმარისი სიმტკიცე ან მეტისმეტი გადახრა საწყისი ზომებიდან.

სამშენებლო საქმიანობა – ტერიტორიის სივრცითი მოწყობისა და დასახლებათა განვითარების დაგეგმარების დოკუმენტების მომზადების, არქიტექტურული პროექტების მომზადების, სამშენებლო მოედნის, შენობა-ნაგებობებისა და სხვა საჭირო კვლევების განხორციელების, შენობა-ნაგებობათა ან მათი ნაწილების მშენებლობის განხორციელების დოკუმენტების მომზადების, მშენებლობის წარმოებისა და სანებართვო პირობების შესრულების მთელი პროცესი.

სამშენებლო საქმიანობის ექსპერტი – სპეციალისტი, რომელიც უზრუნველყოფს განხორციელებული ან განსახორციელებელი სამშენებლო საქმიანობის საექსპერტო შეფასებას.

სამშენებლო საქმიანობის ობიექტი – მიწის ნაკვეთი და მასზე განთავსებული ძირითადი, დამხმარე და დროებითი შენობა-ნაგებობები. ს. ს. ო. შექმნა და გამოყენება რეგულირდება კანონმდებლობისა და სამშენებლო რეგლამენტის მოთხოვნათა დაცვით.

სამშენებლო საქმიანობის ძირითადი სპეციალისტები – ფიზიკური ან იურიდიული პირები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სამშენებლო სამუშაოების დაწყებას, მიმდინარეობასა და ექსპლუატაციაში გადაცემას. მათ მიეკუთვნება: ა) ტერიტორიისა და დასახლებათა დამგეგმარებელი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს ტერიტორიის სივრცითი მოწყობისა და დასახლებათა განვითარების დაგეგმარებას; ბ) გეოდეზისტი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს ტერიტორიის აგეგმვასა და შენობა-ნაგებობების დაკვალვას; გ) ინჟინერ-გეოლოგი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს მიწის ნაკვეთისა და საჭიროების შემთხვევაში მიმდებარე ტერიტორიის საინჟინრო-გეოლოგიურ კვლევას; დ) არქიტექტორი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს შენობა-ნაგებობების ან მათი ნაწილების სივრცით-გეგმარებით დაპროექტებას, შეიძლება იყოს: შენობა-ნაგებობის, ლანდშაფტის, ინტერიერის/დიზაინის ან/და ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობის უძრავი ძეგლის არქიტექტორი; ე) შენობა-ნაგებობების ინჟინერ-დამპროექტებელი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს შენობა-ნაგებობების ან/და მათი ნაწილების კონსტრუქციული სისტემებისა და ელემენტების დაპროექტებას; ვ) წყალმომარაგებისა და წყალარინების სისტემების ინჟინერ-დამპროექტებელი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს წყლისა და წყალარინების სისტემების დაპროექტებას; ზ) ელექტროსისტემების ინჟინერ-დამპროექტებელი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს ელექტროსისტემების დაპროექტებას; თ) მექანიკური სისტემების ინჟინერ-დამპროექტებელი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს შენობა-ნაგებობების ან მათი ნაწილების მექანიკური სისტემების დაპროექტებას; ი) გათბობა-ცხელი წყლით მომარაგების სისტემების ინჟინერ-დამპროექტებელი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს შენობა-ნაგებობების ან მათი ნაწილების გათბობა-ცხელი წყლით მომარაგების სისტემების დაპროექტებას; კ) აირმომარაგების სისტემების ინჟინერ-დამპროექტებელი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს აირმომარაგების სისტემების დაპროექტებას; ლ) შენობა-ნაგებობების ინჟინერ-მშენებელი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს შენობა-ნაგებობების ან მათი ნაწილების მშენებლობას; მ) ხაზობრივი ნაგებობების ინჟინერ-მშენებელი – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს ხაზობრივი ნაგებობების ან მათი ნაწილების მშენებლობას; ნ) წყალმომარაგებისა და წყალარინების სისტემების მემონტაჟე – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს წყლისა და წყალარინების სისტემების მონტაჟს; ო) ელექტროსისტემების მემონტაჟე – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს ელექტროსისტემების მონტაჟს; პ) მექანიკური სისტემების მემონტაჟე – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს შენობა-ნაგებობების ან მათი ნაწილების მექანიკური სისტემების მონტაჟს; ჟ) გათბობა-ცხელი წყლით მომარაგების სისტემების მემონტაჟე – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს შენობა-ნაგებობების ან მათი ნაწილების გათბობა-ცხელი წყლით მომარაგების სისტემების მონტაჟს; რ) აირმომარაგების სისტემების მემონტაჟე – სპეციალისტი, რომელიც ახორციელებს აირმომარაგების სისტემების მონტაჟს. ეს სპეციალისტები პასუხისმგებელნი არიან მათ მიერ მომზადებული დოკუმენტისა და შესრულებული სამუშაოს მართებულობაზე.

სამშენებლო ტექნიკა – მანქანები, მექანიზმები, ინსტრუმენტები, აპარატურა სამშენებლო სამუშაოების წარმოებისთვის. მათ მიეკუთვნება: ამწე, მიწასათხრელი მანქანები, ბულდოზერე-

ბი, სატვირთო ავტოტრანსპორტი, ბეტონსაზელი კვანძი, კომპრესორები, სტენდები, ელექტროშემდუღებელი მოწყობილობა, გეოდეზიური ხელსაწყოები და სხვ.

სამშენებლო ტვირთი – შენობა-ნაგებობების ასაგებად სამშენებლო მოედანზე მიწოდებული მასალები და ელემენტები. ფიზიკური და გეომეტრიული მახასიათებლების მიხედვით ის 9 სახეობად იყოფა: 1) ფხვიერი (ქვიშა, ხრეში, ღორღი, გრუნტი, სამშენებლო ნაგავი); 2) ფხვნილისებრი (ცემენტი, თაბაშირი, კირი, ცარცი, გაჯი, პლასტიფიკატორი, საღებავი); 3) ცომისებრი (ბეტონის ნარევი, დუღაბი, კირის ცომი, საგოზავი); 4) წვრილცალობითი (აგური, ბლოკი, რიყის ქვა, იატაკის ფილა, საღებავი კასრით, ტვირთი ტომრებსა და ყუთებში, ჩასატანებელი დეტალი, შუადი, ქვესადები, ანკერი და სხვ.); 5) ცალობითი (კარ-ფანჯრის ბლოკი, რკ.ბ.-ის პანელი, გადახურვის ფილა); 6) ზომაგრძელი (რკ.ბ.-ს, ლითონისა და ხის სვეტი, წამწე, კოჭი, რიგელი, კავშირის ელემენტები, მილი, ხის მასალა); 7) მსხვილმოცულობითი (სანტექნიკური კაბინა, ბლოკ-ოთახი, ლიფტის შახტის ბლოკი, მსხვილგაბარიტიანი კონტეინერი); 8) თხევადი (ბენზინი, ნავთი, საპოხი მასალები, პლასტიფიკატორი, საღებავი); 9) მძიმეწონიანი (რკ.ბ.-ის კონსტრუქცია, ტექნოლოგიური მოწყობილობა, სამშენებლო მანქანა, ყალიბი, ვიბრომოედანი და სხვ.).

სამშენებლო ურნალი – 1. ხიმინჯსასობი მოწყობილობის დამჭერი, აგრეთვე გრუნტში ჩასობისას ხიმინჯის მიმართველი მანქანა. კონსტრუქციის მიხედვით არსებობს კომპური (სტაციონალური) და ამწეს სახის (თვითმავალი); 2. იხ. ურნალი.

სამშენებლო ფიზიკა – სამეცნიერო დისციპლინათა კომპლექსი (გამოყენებითი ფიზიკის ნაწილი), რომელიც შეისწავლის შემომზღუდავ და სხვა კონსტრუქციებში, ნაგებობებში მიმდინარე ფიზიკურ პროცესებს, რომლებიც დამოკიდებულია კლიმატურ პირობებსა და ექსპლუატაციის რეჟიმზე. ძირითადი ნაწილებია – სამშენებლო კლიმატოლოგია; სამშენებლო თბოტექნიკა; სამშენებლო აკუსტიკა; სამშენებლო შუქტექნიკა.

სამშენებლო ფილა მინაკრისტალური – ფილა, რომელიც მზადდება უფერო ან ფერადი მინის გრანულების თერმოდამუშავებით (შეცხოვით) კაჟმიწასთან ერთად. გარე ზედაპირი პრიალდება ცეცხლის მეშვეობით, რის შედეგად ფილა იღებს ბუნებრივი ქვის ფაქტურას. მისი ზომებია: 150x300 მმ და 300x300 მმ. გამოიყენება კედლების მოსაპირკეთებლად და იატაკების მოსაწყობად.

სამშენებლო ფილა მინამოზაიკური – დაყუჩებული ფერადი წვრილი ფილა ზომებით 21x21x5 მმ. მზადდება გლინვით. გამოიყენება ფასადის მოსაპირკეთებლად და თემატური პანოს მოსაწყობად. არსებობს სხვადასხვა ფერის, პრიალა, გლუვი, დაღარული ფაქტურით და სხვ.

სამშენებლო ფოლადი – დაბალნახშირბადიანი ჩვეულებრივი ხარისხის ფოლადი. ხასიათდება კარგი შედუღებადობითა და დამაკმაყოფილებელი მექანიკური თვისებებით (დამატებითი თერმული დამუშავების გარეშე).

სამშენებლო ქაფ-ცემენტი მაკროფლექსი – შემკვრელი მზა მასალა პოლიურეთანის საფუძველზე. გამოიყენება საშენი მასალების, დეტალების, ელემენტების შესაერთებლად, ბლოკების წყობის აღსადგენად, კარის, ფანჯრის ბლოკების, რაფების დასამონტაჟებლად. კარგ ჰერმეტიზაციას უკეთებს პირაპირებს, აუმჯობესებს კონსტრუქციების თბო- და ბგერაიზოლაციას. სამუშაოთა წარმოების ტემპერატურული დიაპაზონი: -5°C-დან +35°C-მდე. სიმკვრივე – 20 კგ/მ³; შეკვრის ხანგრძლივობა – 5-9 წთ; სრული გამყარების დრო – 30 წთ; შეკლება – 5%;

წყალშთანთქმა – 1% 24 საათში, 10% – 28 დღეში; ბგერაშთანთქმადობა – 60 დეციბელი; სრული გამყარების შემდეგ მუშაობის ტემპერატურული დიაპაზონი – -40-დან +90°C-მდე.

სამშენებლო ყალიბი – დამხმარე კონსტრუქცია ხის, ლითონის ან სხვა მასალისგან, ბეტონის, რკ.ბ.-ის, გრუნტისა და სხვა სამშენებლო დულაბებისათვის გარკვეული პარამეტრების (ფორმა, გეომეტრიული ზომები, მდებარეობა სივრცეში, ზედაპირის სტრუქტურა და სხვ.) მისაცემად. ყალიბი ან ყალიბების სისტემა შედგება ფორმაწარმოქმნელი ელემენტებისგან, რომელიც იჭერს კონსტრუქციასა და მაკავშირებლებს. დულაბის გამყარების შემდეგ, როგორც წესი, ახდენენ განყალიბებას. არსებობს სტაციონალური ყალიბიც, რომელიც რჩება ადგილზე და კონსტრუქციის ნაწილს შეადგენს. ს. ყ. უნდა აკმაყოფილებდეს სიმტკიცის, გეომეტრიული ზომების სტაბილურობისა და სივრცეში მდებარეობის მოთხოვნებს. ყალიბზეა დამოკიდებული აგრეთვე მონოლითური კონსტრუქციების ზედაპირის ხარისხი. მოსახსნელი ს. ყ. კლასიფიცირდება ფუნქციური დანიშნულების, კონსტრუქციისა და მასალის მიხედვით. დანიშნულების მიხედვით არსებობს ს. ყ. სახეები: გადახურვის, კედლის, კოლონის, სამირკვლის, ლიფტის შახტისა და ა.შ.; მასალის მიხედვით – ხის (სურ. 1. ხის ყალიბი), ფოლადის, ალუმინის, ფანერის (სურ. 2. ფანერის ყალიბი), პლასტმასის; კონსტრუქციის მიხედვით – ჩარჩოვანი, კოჭური და კარკასული სისტემის. გადახურვის ყალიბის მოწყობისათვის (სურ. 3. გადახურვის ყალიბი) გამოიყენება ტელესკოპური დგარები, აღჭურვილი გარე კუთხვილიანი ქუროებით, რომლითაც ადვილად მიიღწევა დგარის საჭირო სიმაღლე. მშენებლობაში ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ხის ყალიბი მონტაჟის სიმარტივისა და მასალის სიმსუბუქის გამო. ალუმინისა და ფოლადის ყალიბი ღირებულებით ბევრად აჭარბებს ხის ყალიბს, ამიტომ ისინი ძირითადად გამოიყენება დიდი და საპასუხისმგებლო ნაგებობებისათვის. ხშირად მიმართავენ ფანერის ყალიბის გამოყენებასაც. ლითონის ყალიბის შიგა ზედაპირი მოთუთიებული ან გალვანიზებულია ფხვნილოვანი საფარვლით, რაც იცავს ფოლადს კოროზიისაგან და უზრუნველყოფს ყალიბის სწრაფ გასუფთავებას. ალუმინის ყალიბი მსუბუქია და კარგი მოსახმარია, მაგრამ სწრაფად კარგავს საწყის გეომეტრიას და თანაც ბევრად ჩამორჩება ფოლადის ყალიბს განმეორებადობით და რემონტიც პრაქტიკულად შეუძლებელია. სტაციონალური ყალიბებისთვის უმეტესად იყენებენ ფოლადს ან ქაფპოლისტირენს. ჩარჩოვანი სისტემები შედგება ფარების, საყრდენი ელემენტების, ჭანჭიკოვანი შეერთებებისა და მაკავშირებლებისგან (სურ. 4. ლითონის მოდულური ჩარჩოვანი ყალიბი); ლითონის კარკასი უზრუნველყოფს კონსტრუქციის სიხისტეს, აჩქარებს და ამსუბუქებს მოდულური ელემენტების მონტაჟს. კოჭოვან სისტემაში შედის კოჭები, საყალიბე ფილები, კავშირისა და საყრდენი ელემენტები, რიგელი, ხარაჩოები და ხე-ტყე. გვირაბებისათვის გამოიყენება მრუდე ზედაპირის მქონე ფოლადის მოსახსნელ-გადასატანი ფარები, რომელთა მეშვეობით სერიულად აწარმოებენ ერთნაირი სექციების დაბეტონებას. მონტაჟი მიმდინარეობს ამწის მეშვეობით.

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

სამშენებლო შუქტექნიკა – 1. სამშენებლო ფიზიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის მშენებლობასა და არქიტექტურაში სხივური ენერგიის სპექტრის ოპტიკური ნაწილის გამოყენებას; 2. სამშენებლო ტექნიკის ნაწილი, რომელიც ამუშავებს ულტრაიისფერი, ხილული და ინფრაწითელი გამოსხივებების გამოყენებას შენობათა და შემომზღუდავი კონსტრუქციების დაპროექტებისას; განათების გამოყენებას უტილიტარული და სამხატვრო მიზნებისთვის. შუქტექნიკის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს დაპროექტების მეთოდები და განათების დაყენება.

სამშენებლო წარმოება – მოსამზადებელი და ძირითადი სამშენებლო-სამონტაჟო და სპეციალური სამშენებლო სამუშაოების კომპლექსის შესრულება ყველა ტიპის შენობებისა და ნაგებობების აგების, რეკონსტრუქციის, ტექნიკური გადაიარაღებისა და კაპიტალური რემონტისათვის, ნებისმიერ კლიმატურ პირობებში.

სამშენებლო წარმოების ტექნოლოგია – მეცნიერება, რომელიც სწავლობს სამშენებლო სამუშაოების თანამიმდევრობასა და მეთოდებს, რომლის შედეგია სამშენებლო წარმოების პროდუქცია სამრეწველო, სამოქალაქო, საცხოვრებელი შენობების, გზების, ხიდების, კაშხლების, ელექტროსადგურების, მილსადენებისა და ა.შ. სახით. შენობებისა და ნაგებობების მშენებლობისას სრულდება ზოგადსამშენებლო, სპეციალური და სამონტაჟო სამუშაოები, შედგენილი სხვადასხვა მარტივი და რთული სამშენებლო პროცესებისგან, რომელიც არის მშენებლობასთან დაკავშირებული მოქმედებების ერთობლიობა. ს. წ. ტ. განიხილავს მშენებლობის ტექნიკურ საშუალებებს, ტექნოლოგიურ გადაწყვეტებს, შრომით რესურსებს, საორგანიზაციო და ეკონომიკური ურთიერთკავშირის სისტემას, მშენებლობის უსაფრთხოებას, ეფექტურობას, მასალებს, ხანგრძლივობას, მოცულობებსა და სხვ.

სამშენებლო წიაღისეულის ჯგუფი – გრანიტი, გნეისი, კირქვა, მარმარილო, თიხა, ხრეში, ქვიშა, თიხნარი და სხვ.

სამშენებლო ხანძარსაწინააღმდეგო დაპროექტება (ინგლ. Construction fire-fighting design) – შენობა-ნაგებობის დაპროექტება სახანძრო უსაფრთხოების გათვალისწინებით.

სამშენებლო ხის ფილა – 1. ძელაკებისა და ლარტყებისგან შედგენილი ხის ფილა (სურ. 1), რომელიც გარეგნულად ჩამოჰგავს მერქანბურბუმელოვან ფილას, მაგრამ მისგან ძირეულად განსხვავდება. სისქეში ერთნაირი და სიგანეში სხვადასხვა ზომის ხის ელემენტები წებდება და იფარება მოსაპირკეთებელი მასალით (შპონი, მერქანბოჭკოვანი ან მერქანბურბუმელოვანი ფილა). შესაძლებელია სხვადასხვა ტიპის პლასტიკების გამოყენებაც. რადგანაც ასეთ ფილაში წებოს მცირე რაოდენობაა, ის საკმაოდ მსუბუქი მასალაა და ერთდროულად მტკიცეა. მას მშენებლობის გარდა წარმატებით იყენებენ ავეჯის წარმოებაშიც; 2. წიწვოვანი ჯიშის ხის ნაფოტებისგან (ანათალი, ბურბუშელა) დამზადებული საშენი მასალა (სურ. 2), რომელიც გამოიყენება სახურავის, იატაკის, შიდა და გარე კედლების ასაშენებლად და სხვ.

სურ. 1. სამშენებლო ხის ფილა

სურ. 2. სამშენებლო ხის ფილა

სამშენებლო ჯალამბრები – ჯალამბრები, რომლებიც ფართოდ გამოიყენება სხვადასხვა ასაწევი-სატრანსპორტო ოპერაციების შესასრულებლად, ლითონის კონსტრუქციებისა და მოწყობილობების დასამონტაჟებლად, ურნალებისა და საწეველების დაკომპლექტებისათვის

და სხვა სახის სატვირთავ-გასატვირთი სამუშაოების შესასრულებლად. ს. ჯ. შეიძლება იყოს: სამანევრო, ფრიქციული, ხელის, ბერკეტული და სხვ.

სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები – ახალი მშენებლობის, კაპიტალური შეკეთების, რეკონსტრუქციის, საწარმოთა ახალი ტექნოლოგიებით აღჭურვის, აღდგენითი და სარესტავრაციო სამუშაოები. არსებობს ს.-ს. ს. სახეები: ბეტონის, ბურულის, მიწის, რკინაბეტონის, საბათქაშე, სამღებრო, ქვისა და სხვ.

სამშენებლოდ შეზღუდული მიწის ნაკვეთი – ნაკვეთი, რომელიც მოქცეულია შემდეგი კონკრეტული ფუნქციური ზონების საზღვრებში: ა) ლანდშაფტურ-სარეკრეაციო ზონა; ბ) სასოფლო-სამეურნეო ზონა; გ) სარეკრეაციო ზონა; დ) სპეციალური ზონა; ე) სატრანსპორტო ზონა 1; ვ) სანიტარიული ზონა; ზ) სამხედრო დანიშნულების ზონა 2. ს. შ. მ. ნ. დაშვებულია ტერიტორიის ძირითადი ფუნქციით განპირობებული შენობა-ნაგებობების მშენებლობა, აგრეთვე ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლის მშენებლობა ქვეყნის მოქალაქეების, ოჯახების (კომლების) კერძო საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების, მათ შორის, საკომლო მეურნეობის მიწის ნაკვეთებზე. სხვა დანარჩენი ობიექტების მშენებლობისათვის საჭიროა განაშენიანების რეგულირების გეგმით შესაბამისი ტერიტორიის ფუნქციური ზონის ცვლილება. განვითარების პირობები განისაზღვრება კანონმდებლობით, მათ შორის, ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტებით.

სამძიმი – გადახურვებში დიდი ქვების ან მოსაკირწყლავი მძიმე და მსუბუქი სისტემების ერთობლიობა, რომელიც გამოიყენება აწვევის მედეგობისთვის გადახურვის ისეთ სისტემებში, რომლებიც არაა მიწებებული ან მექანიკურად დამაგრებული სახურავის ფენილზე.

სამწახნაგა – 1. ერთი წერტილიდან გამოსული სამი არაკოლინეარული ვექტორისგან შექმნილი გეომეტრიული ფიგურა; 2. სამწახნაგა, რომელსაც ქმნის სივრცითი წირის ყოველ წერტილში გავლებული მხების, ნორმალისა და ბინორმალის მგეზავი ერთეულოვანი ვექტორი. ეს ვექტორები ურთიერთმართობულებია და შეიძლება ისინი მივიღოთ კოორდინატთა სისტემის ღერძებად. ამ სისტემას უწოდებენ კოორდინატთა ბუნებრივ სისტემას ანუ ბუნებრივ სამღერძს აღებულ წერტილში.

სამწვერისის ტაძარი (ინგლ. Samtsevrissi Orthodox Church)

– სამწვერისის წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი, VII საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი. მდებარეობს ქარელის მუნიციპალიტეტში, მისგან დასავლეთით 4,5 კმ-ში, სოფელ სამწვერისის მახლობლად (სურ. 1. საერთო ხედი). ნაგებობა დგას სამსაფეხურიან ცოკოლზე, რომლის ქვეშ განიერი ბაქანი კლდეს ემყარება. სამწვერისის წმ. გიორგის ეკლესია თავისუფალი ჯვრის ტიპის ჯვარგუმბათოვანი ნაგებობაა (9,6×8,8 მ, სიმაღლე გუმბათქვეშ 10,6 მ), ნაშენია მონაცრისფრო-მოყვითალო ქვიშაქვის კარგად გათლილი მოზრდილი კვადრებით. გეგმის ჯვრისებრი მოხაზულობა მკაფიოდაა გამოვლენილი ინტერიერში და გარე მასებშიც. ნაგებობის აღმოსავლეთ-დასავლეთ ღერძი რამდენადმე წაგრძელებულია. შესასვლელი დასავლეთიდანაა. ეკლესიის ინტერიერი წარმოადგენს ერთიან სივრცეს. ცენტრალურ გუმბათქვეშა კვადრატში ყოველი მკლავის წინ დამატე-

სურ. 1. სამწვერისის ტაძარი

სურ. 2

ბულია განიერი თალი. კვადრატისგან გუმბათზე გადასვლა განხორციელებულია ტრომპების სისტემით. ინტერიერში სარკმლების განთავსება მხატვრულად გააზრებულია: ერთი აღმოსავლეთითაა, საკურთხეველში, მეორე – სამხრეთით, შესასვლელის თავზე, მესამე – დასავლეთით, კამარასთან. სარკმლების განლაგების დონე თანდათან მალდება აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ. ამით მიღწეულია შიდა სივრცის თანაბარი განათება. ჯვრის მკლავები გადახურულია ცილინდრული კამარებით. გუმბათის სფეროში რელიეფური ჯვარია. ეკლესიის ფასადებისა და ინტერიერის მხატვრულ-ტექნიკური გამომხატველობა მიღწეულია ოსტატურად ამოყვანილი კედლის სიბრტყეებით. მკაცრად არის დაცული წყობის რიგების ჰორიზონტალური სწორხაზოვნება. ფასადებზე შემკულობით ხაზგასმულია მხოლოდ შესასვლელი და სარკმლები (სურ. 2. საკურთხეველის სარკმელი არქიტექტურული დეტალით). გუმბათის ყელში გაჭრილი ვიწრო სარკმლები მოურთველია, რადგან ისინი ქვევიდან ძნელად იკითხება. ძეგლზე შემორჩენილია ორი წარწერა. პირველი (აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმლის სათაურის ქვემოთ) X საუკუნისაა და სოფელ სამწერისში არხის გაყვანას გვაუწყებს; მეორე (სამხრეთ ფასადის ზემო მონაკვეთში) უშუალოდ ტაძარს ეხება: "მეორედ მაშენებელსა ფანასკერტელს მერაბს შეუნდვნეს ღმერთმან. ზედამდეგს ცოდვილს საბას შეუნდვნეს ღმერთმან". XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე ამ ადგილის მფლობელებს – ფანასკერტელ-ციციშვილებს (კერძოდ, მერაბ ციციშვილს) ეკლესია შეუკეთებიათ და უკურთხებიათ წმინდა გიორგის სახელზე (თავდაპირველად წმ. ჯვარი ეწოდებოდა). წარწერაში მოხსენიებული ზედამდეგი საბა ეკლესიის განახლებას ხელმძღვანელობდა. ტაძარი გადახურული იყო კრამიტით. თავდაპირველ კრამიტთან ერთად გვხვდება XV-XVI საუკუნეების და XIX საუკუნის კრამიტიც. ძეგლი საგრძნობლად დააზიანა 1940 წლის ძლიერმა მიწისძვრამ, რის შემდეგაც მას სარესტავრაციო სამუშაოები ჩაუტარდა (ხელმძღვანელი არქიტექტორი ლევან ხიმშიაშვილი).

სამჭედლო ინსტრუმენტი – ინსტრუმენტი ხელით და მანქანური ჭედვისათვის. სამჭედლო-საშტამპავი სამუშაოების შესრულებისას გამოიყენება, როგორც გადასაადგილებელი, დამჭერი, მომჭერი, გამოზომი ხელით ჭედვის სამჭედლო ინსტრუმენტები (გრდემლი, სანგი, ხელჩაქუჩი, მარწუხი, სახვრეტელა, ლოჯი, ქვესარტყამი, მოსაჭიმი), ისე სტაციონალური მანქანური ჭედვის სამჭედლო ინსტრუმენტები (ბრტყელი საცემი, ამოჭრილი საცემი, მომრგვალებული საცემი, მოსაჭიმი, საბრტყელებელი, გამწევი, ვაზნა და სხვ).

სამხატვრო გალერეა – შენობა, სადაც ეწყობა სახვითი ხელოვნების ნაწარმოებთა გამოფენა (სურ. 1. ალბერტის ულტრათანამედროვე სამხატვრო გალერეა, ქ. ედმონტონი, კანადა).

სურ. 1. სამხატვრო გალერეა

სამხოლოვებელი ლენტი (იზოლენტი) – ლენტი, გაჟღენთილი წებოვანი რეზინით. არსებობს მისი მრავალი სახეობა: ქარსის, მინაქსოვილის (უძლებს 200°C ტემპერატურას), ქალაღის, პოლიეთერული, პოლიამიდური, პოლიტეტრაფთორ-ეთილური, ეპოქსიდური, აცეტატური ქსოვილის, პოლივინილქლორიდის საფუძველზე და სხვ. ლენტი, გაჟღენთილი წებოვანი რეზინით. გამოიყენება სადენების (გაყვანილობების) ელექტროსაიზოლაციოდ.

სამხრე – რიზალიტი; შენობის გამოწეული ნაწილი.

სანაგვე (ნაგავსაყრელი) – ადგილი, სადაც ყრიან სხვადასხვა ნარჩენებს.

სანაგირის მონასტერი (ინგლ. Sanagire Monastery) – ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, X-XI საუკუნეების მონასტერი გურჯაანის მუნიციპალიტეტის სოფ. ვაზისუბნის მახლობლად, ტყეში. მონასტრის ძირითადი ნაგებობებია: წმინდა გიორგის სახელობის სამნავიანი ბაზილიკა (X-XI სს.), მასზე მიდგმული ერთნავიანი ბაზილიკა (შუა საუკუნეები), სატრაპეზო (ნანგრევები) და გალავანი. სამნავიანი ბაზილიკა ნაგებია აგურით, რიყისა და შირიმის ქვით. კომპლექსს აშკარად ეტყობა ბიზანტიური არქიტექტურისა და სამშენებლო ტექნიკის გავლენა. გადმოცემის მიხედვით სამონასტრო კომპლექსის ძირითადი ეკლესია მეფე ვახტანგ გორგასლის მიერ აგებულ ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ეკლესიაზეა დაშენებული. მონასტრის ტერიტორიაზე შემორჩენილია გორგასლისეული გვირაბები და გალავნის ნაშთი. ინტერიერი თავდაპირველად მთლიანად მოხატული ყოფილა. მხოლოდ დასავლეთის კედელზეა შემორჩენილი იესოს და ღვთისმშობლის ფრესკები. დროთა განმავლობაში ეკლესია საკმაოდ დაზიანდა. განადგურდა სატრაპეზო, გალავანისა და მოხატულობის დიდი ნაწილი. ამჟამად ეკლესია რესტავრირებულია ავთენტურობის სრული შენარჩუნებით. მიშენებული ერთნავიანი ეკლესია ორგანულადაა შერწყმული მთავარ ტაძართან.

სანაგირის მონასტერი

სანავიაციო სისტემა – ელექტრონული სისტემა დაყენებული სატრანსპორტო საშუალებაზე მოძრაობის ოპტიმალური მარშრუტის დასადგენად. მისი სახეობებია: საავიაციო, საავტომობილო და საზღვაო.

სანათლაფი – ცალკე შენობა ან ტაძრის ნაწილი, სადაც ხდება ნათლისღება.

სანათური – 1. სარკმელი, მცირე სასინათლო ღიობი; 2. სხვადასხვა სახის სანათი არმატურა. ის შეიძლება იყოს ღია, გადახურული, მტვერშეუღწევი, ჰერმეტიული, აფეთქებისგან დაცული და სხვ.

სანაპირო – 1. ნაგებობა, რომელიც გარს ეკვრის წყალსატევის ნაპირს და იცავს მას წარეცხვისაგან; 2. გასასვლელი წყალსატევის ნაპირის გასწვრივ; 3. წყლის ნაპირას მდებარე ტერიტორია (ქვეყანა, მხარე); 4. კედლით ამოშენებული წყლის ნაპირი; ასეთ ნაპირას გამავალი ქუჩა; 5. საერთოდ რისამე განაპირას მდებარე ადგილი; 6. საზღვართან მდებარე ადგილი; სასაზღვრო.

სანარდო – ნარდად მუშაობისათვის განკუთვნილი.

სანარდო ვაჭრობა – მოიჯარის არჩევანი შესასრულებელ სამუშაოსა და გაწეულ მომსახურებას შორის კონკურენციის პირობებში.

სანატორიუმი (ლათ. sanatorium < sanare მკურნალობა, წამლობა, განკურნება) – სამკურნალო-დასასვენებელი დაწესებულება აგარაკზე.

სანაყარო – ადგილი, სადაც თავსდება ფუჭი ქანი.

სანაყი – პატარა წისქვილი ქვის მასალის გასაფხვიერებლად და დასამუშავებლად.

სანგარი – 1. გრძელი და ვიწრო თხრილი (ტრანშეა) მიწაში მოწინააღმდეგის ტყვიებისგან თავდასაცავად; 2. ჭა, დატოვებული ბეტონის საძირკველში ან იატაკში საანკერო ჭანჭიკების ან მოწყობილ-

სანგარი

ობების დასაყენებლად; 3. ძვ. მცირე ზომის მიწის საფორტიფიკაციო ნაგებობა საარტილერიო იარაღის დასაცავად.

სანგი – 1. ხელის დასარტყმელი ინსტრუმენტი (ფოლადის, რკინის, თუჯის) მძიმე უროს სახით, რომელიც გამოიყენება ქვის სამსხვრევად, ლითონების ხელით ჭედვისთვის, სამშენებლო კონსტრუქციების მონტაჟისა და ობიექტზე სადემონტაჟო სამუშაოების შესასრულებლად. ჩაქურჩისგან განასხვავებს დიდი მასა და გრძელი ტარი; 2. ძვ. რკინის დიდი კვერი.

სანგი

სანგრევი – ექსკავატორით სასარგებლო წიაღისეულის საბადოს დამუშავების ადგილი, რაც მოითხოვს ს. სიმაღლის სწორად შერჩევას, რათა არ მოხდეს გრუნტის ჩამოქცევა ტრანსპორტში გრუნტის ჩატვირთვისას. პირდაპირი ნიჩბით მუშაობა შეიძლება წარმოებდეს ორი ხერხით: გვერდითი სანგრევით – სატრანსპორტო გზების განლაგებით ექსკავატორის გავლის გასწვრივ და შუბლური ს. – ტრანსპორტის მიწოდებით ექსკავატორის უკანა მხრიდან თხრილის ძირში. ს. სიგანე და მანძილი გზის ღერძსა და ექსკავატორის გრძივ ღერძს შორის უნდა უზრუნველყოფდეს ბაქნის მობრუნებას გეგმაში მინიმალური კუთხით.

სანდალის ხე (ლათ. pterocarpus santalinus) – მარადმწვანე არომატულმერქნიანი ტროპიკული ხე, რომლის მერქანი მდიდარია ეთეროვანი ზეთებით. გამოიყენება სანაკეთო სამუშაოებისთვის და წითელი ფერის საღებავის მისაღებად.

სანდარაკი (ბერძ. sandarake წითელი დარიშხანი, თაგვისწამალი) – ყვითელი ფისი, რომელსაც იღებენ კვიპაროსის ოჯახის ზოგი ხისგან; მისგან დამზადებულ ლაქებს იყენებენ სურათების დასაფარავად (ფერწერაში), მუყაოს გასაჟღენტად და სხვ.

სანდრიკი – კარის ან ფანჯრის ღიობის თავზე მოთავსებული მცირე ზომის კარნიზი ან ფრონტონი, რომელიც ზოგჯერ ეყრდნობა ორ კონსოლს. ს. კლასიკური არქიტექტურული ფორმაა, რომელიც გამოიყენება, როგორც ინტერიერის, ასევე ფასადის დამუშავებისას.

სანდრიკი

სანებართვო მოწყობა – ნებართვის ფლობის დამადასტურებელი საბუთი.

სანთურა – აირისებრი, თხევადი ან მტვრისებრი სათბობისა და ჰაერის ან ჟანგბადის ნარევის შესაქმნელი და დაწვის ადგილზე მისი მისაწოდებელი მოწყობილობა. ს. მიეკუთვნება: აირის სანთურა, ფრქვევანა და მტვრისებრი სათბობისთვის განკუთვნილი სასანთურე მოწყობილობა.

სანთურა

სანიავებელი – იხ. ვენტილატორი.

სანიაღვრე კანალიზაცია – წყალშემკრებების, მილების, არხებისა და კოლექტორების სისტემა, სახურავებიდან და მოედნებიდან ჩამონადენი წყლის მოსაგროვებლად და გასაყვანად ტერიტორიიდან (სურ. 1). ასეთი სისტემები ეწყობა ინდივიდუალურ ნაკვეთებზე, შენობების ჯგუფის, ქუჩებისა და სამრეწველო კომპლექსებისათვის. არსებობს წვიმის წყლის ტერიტორიიდან გაყვანის სისტემის სამი ტიპი: 1) დახურუ-

სურ. 1. სანიაღვრე კანალიზაცია

ლი წყალსარინი – რთული ვარიანტი, რომლის განსახორციელებლად საჭიროა ს. კ. სერიოზული ჰიდრავლიკური გაანგარიშება. ამ შემთხვევაში, წყალი იკრიბება სპეციალურ წყალშემკრებებში, შემდეგ გადადის მილების სისტემაში, რომლებშიც გადაადგილდება თვითდინებით (ან ტუმბოებით), შემდეგ კი კოლექტორის მეშვეობით ჩაედინება წყალსატევებში, ხრამებში ან სადრენაჟო სისტემებში. ასეთი სისტემა უმეტესად მონტაჟდება ქალაქის ქუჩებში ან სამრეწველო საწარმოების ტერიტორიაზე (სურ. 1); 2) ღია წყალსარინი – მარტივი ვარიანტი, რომლის განსახორციელებლად წყლის შეკრება და ტერიტორიიდან გაყვანა ხდება კოლექტორის მიმართულებით დახრილი ქანობის არხებში ჩაწყობილი ღარების მეშვეობით (სურ. 2). ძირითადად გამოიყენება კერძო ნაკვეთის კეთილმოწყობისთვის; 3) შერეული წყალსარინი – სადაც ერთდროულადაა გამოყენებული ღია და დახურული წყალსარინი სისტემები. ასეთი წყალსარინები კეთდება დახურული წყალსარინების მოწყობისთვის ფინანსური დანახარჯების შემცირების მიზნით.

სურ. 2

სანიველირე ნიშანი – ტერიტორიაზე (მიწაზე) ჩამაგრებული ნიშანი გეოდეზიური წერტილის ფიქსაციისთვის, რომლის სიმძლავრე განსაზღვრულია ნიველირებით. ს. ნ. სახეებია: ფუნდამენტური რეპერი, გრუნტის რეპერი, საკედლე თუჯის ნიშანი (მარკა), საკედლე თუჯის რეპერი.

სანიტარია (ლათ. *sānitās* ჯანმრთელობა) – სისუფთავისა და მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვისთვის საჭირო ღონისძიებათა ერთობლიობა.

სანიტარულ-დამცავი ზონა – ზონა, რომელიც სამრეწველო საწარმოს გამოყოფს სამოსახლო ტერიტორიისაგან. ს.-დ. ზ. დადგენა აუცილებელი მოთხოვნაა სამრეწველო შენობა-ნაგებობების მშენებლობისა და რეკონსტრუქციის დროს. ამ ზონის სიგანე მიიღება სამრეწველო წარმოების მიერ გამოყოფილი მავნე ნივთიერებების გათვალისწინებით.

სანიტარულ-ტექნიკური ნაწარმი – საშენ მასალათა მრეწველობაში ერთ-ერთი ქვედარგის პირობითი სახელწოდება, რომელიც უზრუნველყოფს საცხოვრებელი სათავსების სანიტარულ კეთილმოწყობას (უნიტაზი, პირსაბანი, სიფონი, სასაპნე, ჩამრეცხი ავზი და ა.შ.).

სანიტარულ-ტექნიკური სამუშაოები – სამშენებლო სამუშაოები დაკავშირებული შენობაში გათბობის, ვენტილაციის, სითბოს, გაზომმარაგების, წყლის მიწოდებისა და კანალიზაციის სისტემების დამონტაჟებასთან. განარჩევენ ს.-ტ. ს. ორ ძირითად ჯგუფს: გარეთას, რომელიც მოიცავს დასახლებული პუნქტებისა და საწარმოების გარე ქსელების ჩაწყობას და წყალმომარაგებისა და კანალიზაციისათვის სათავო ნაგებობების მშენებლობას და შიგას, რომელიც ითვალისწინებს სამრეწველო და სამოქალაქო შენობა-ნაგებობებში სანიტარულ-ტექნიკური, გათბობა-ვენტილაციისა და გაზის მოწყობილობების სამონტაჟო სამუშაოებს.

სანიტარულ-ჰიგიენური ღონისძიებები – სამშენებლო ობიექტზე შრომისა და დასვენების ნორმალური პირობების შექმნა.

სანიტარული კვანძი – მომიჯნავე სათავსების ერთობლიობა, რომელშიც განლაგებულია სანიტარული ხელსაწყოები, მათთან დაკავშირებული მილსადენები და სხვა მოწყობილობა (საპირფარეშო, სააბაზანე, საშხაპე, სამრეცხაო და სხვ.). ინდუსტრიული ხერხით აგებული შენობებისთვის არსებობს სპეციალური სანიტარული ბლოკები, რომელიც წარმოადგენს ბეტონის პანელს სისქეში ჩატანებული სანიტარული დანიშნულების მილებით.

სანიტარული ტექნიკა – წყალმომარაგების, კანალიზაციის, გათბობის, განიავების, თბომომარაგების, აირმომარაგებისა და სხვ. სისტემების ტექნიკურ საშუალებათა ერთობლიობა.

სანიტარული ხელსაწყოები – ჩამდინარი წყლების მიმღებები (უნიტაზი, ნიჟარა, ბაკანი და სხვ.), რომლებსაც დგამენ საცხოვრებელ, საზოგადოებრივ და საწარმოო შენობებში. ს. ხ. უერთებენ წყალსადენისა და კანალიზაციის შიგა ქსელებს, დგამენ სააბაზანოებში, პირის დასაბან და საშხაპე სათავსებში, ტუალეტისა და საპირფარეშოს სათავსებში, სამზარეულოში. ს. ხ. დასამზადებლად გამოიყენება მომინანქრებული თუჯი, კერამიკა, მომინანქრებული ფურცლოვანი ფოლადი, პლასტმასები და სხვ. ს. ხ. აყენებენ აგრეთვე წყალდასახარჯავ არმატურაზე წყლის ხარჯის დასაფიქსირებლად, საკანალიზაციო სიფონებზე – გაჭუჭყიანებული ჰაერისგან სათავსის დასაცავად და სხვ.

სანკვანძი შეთავსებული – სათავსი, გაწყობილი უნიტაზით, აბაზანითა (ან შხაპით) და პირსაბნით.

სანტექნიკა – სხვადასხვა სახის ნაკეთობა, რომელიც წყალგაყვანილობის, კანალიზაციის, გათბობის, ვენტილაციის, კონდიციონერებისა და ნაგავგამტარების მოსაწყობად გამოიყენება. სანტექნიკურ ნაკეთობებს მიეკუთვნება: აბაზანა, ხელსაბანი, ნიჟარა, ბიდე, ხელსაბანი, ნიჟარა, უნიტაზი, კარი, კაფელი, მეტლაზი, საშხაპე კაბინა, პისუარი, შხაპი, ონკანი, ფიტინგი, ლამინანტი, ბუნებრივი ქვის ფილები, ვენტილები, ლითონისა და პლასტმასის მილები და ა.შ.

სანტი (ლათ. centum ასი) – ერთეულის დასახელების თავსართი: სანტიმეტრი; სანტილიტრი. 1 სმ = 10^{-2} მ; 1 სლ = 10^{-2} ლ.

სანტიმეტრი (ფრანგ. centimètre < ლათ. centum ასი და ბერძ. métron გაზომვა) – სიგრძის ძირითადი ერთეული ერთეულთა CGS სისტემაში; ტოლია 0,01 მეტრისა.

სანქცია (ლათ. sanctio დაკანონება, დაწესება) – 1. ზემდგომი ორგანოს მიერ რაიმე აქტის დამტკიცება, რაც მას იურიდიულ ძალას ანიჭებს; 2. იძულების, ზემოქმედების ზომა კანონის დარღვევისათვის; 3. ეკონომიკური, ფინანსური, სამხედრო ღონისძიებები გამოყენებული საერთაშორისო სამართალში იმ სახელმწიფოების წინააღმდეგ, რომლებმაც დაარღვიეს საერთაშორისო ხელშეკრულებები; 4. მოწონება, დადასტურება, თანხმობა, ნებართვა.

საოპერაციო დანახარჯები – ხარჯები, რომლებიც საწარმოთა ძირითადი ანუ მაპროფიტული საქმიანობის განხორციელებაზე იხარჯება. საოპერაციოს მიეკუთვნება პროდუქციის დამზადებაზე ან მომსახურების გაწევაზე გაწეული მატერიალური და შრომითი დანახარჯები, კომერციული (მარკეტინგის) ხარჯები და საერთო ადმინისტრაციული ხარჯები.

საოპერაციო დღე – სამუშაო დღის ის ნაწილი, რომლის განმავლობაშიც ბანკი ახდენს კლიენტურის, ან "კლიენტ-ბანკის" სისტემით ელექტრონული საგადახდო საბუთების მიღებას და ანგარიშსწორებას; საოპერაციო დღის ხანგრძლივობას განსაზღვრავს ბანკი.

საორბისი (ინგლ. Saorbisi) – XII საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, საორბისის წმინდა გიორგის ეკლესია (სურ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს შიდა ქართლის მხარის გორის მუნიციპალიტეტის სოფელ ფიცესის სამხრეთით, მდ. თეძმის მარცხენა ნაპირას, მაღალ

სურ. 1. საორბისი

კლდოვან ბორცვზე.

ერთნავიანი დარბაზული ტიპის (17,0x12,5 მ) ეკლესია ნაგებია კარგად გათლილი ქვის კვადრებით. შემორჩენილია მაღალი ხარისხის მოხატულობის ფრაგმენტები. ყურადღებას იპყრობს ოსტატურად შესრულებული ჩუქურთმები (სურ. 2). მაღალ ცოკოლზე მდგარი შენობის დასავლეთი ფასადი კლდოვან ფერდს გადაჰყურებს. სარკმლების საპირეები შემკულია კარგად ნაკვეთი მცენარეული და გეომეტრიული ორნამენტებით. აღმოსავლეთის ფასადზე, ფრონტონის წვერში, გამოსახულია შუა საუკუნეების ქართული ეკლესიებისათვის დამახასიათებელი თანაბარმკლავებიანი ბოლნური ჯვარი (სურ. 3). მის ქვემოთ, სარკმლის თავზე, კედელში ჩასმული ქვის ფილაზე ამოკვეთილი ლაპიდარული წარწერა გვამცნობს ეკლესიის აშენების ვინაობას (კახა ერისთავთ-ერისთავი) და აგების თარიღს (1152 წ.). ეკლესია შემოვლებული აქვს ქვის გალავანი. ეკლესია ამჟამად ძლიერ დაზიანებულია.

სურ. 2

სურ. 3

საორთქლებელი – სითხის ასაორთქლებელი თბოგადამცემი აპარატი.

საოსტიგნე (საოსტიგნო) – საერთო სასაბუღალტრო ან მისაღები ოთახი მონასტერში; სატრაპეზო; სამზარეულო; საკუჭნაო.

საოჯახო საბავშვო ბაღი – დაწესებულება, სადაც უვლიან 2,5 წლის ან უფრო მცირე ასაკის ხუთზე მეტ ბავშვს.

საოჯახო სასტუმრო – გასაქირავებლად მოწყობილი ან გამოყენებული შენობა, სადაც უზრუნველყოფენ ან არ უზრუნველყოფენ კვებას. იგი არ წარმოადგენს ერთი ოჯახის საცხოვრებელ ერთეულს.

საპარადო – იხ. საზეიმო.

საპატიმრო – ტუსაღების დასამწყვდევნი შენობა; საპყრობილე.

საპატრონიკე – პატრონიკე, პატრონიკონი, საქცეველი, ტრიფორიუმი; ტაძარში გრძივი თაღის თავზე მოწყობილი ვიწრო ბაქანი, რომელიც მანდილოსნებისთვის არის განკუთვნილი.

საპირე – 1. პირი; ფანჯრის, კარის ღიობის და მისთ. გლუვი ან დაპროფილებული ხის (სურ. 1), ქვის, ბეტონის ან ლითონის მოჩარჩოება; 2. თამასა.

სურ. 1. საპირე

საპირე ქვა – ბუნებრივი ან ხელოვნური მოსაპირკეთებელი ქვა.

საპირფარეშო – 1. ოთახი, სადაც იცვამენ და ირთვებიან მსახიობები (თეატრში); 2. მორთვა-მოკაზმვისათვის განკუთვნილი; 3. ოთახი ან ნაგებობა ბუნებრივ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

საპირწონე – ტვირთი, რომელიც გამოიყენება მანქანებში მოქმედი ძალისა და მომენტის გასაწონასწორებლად. დანიშნულების მიხედვით გვხვდება მრავალი სახის: ამწევი, აწყობილი, ბორბლის, განმხოლოებული, მოძრავი, შეწონასწორებული, ჩამიწებული, ჭარბი და სხვ.

საპობელა – სპეციალური ნაჯახი მორის (შეშის) დასაპობად (სურ. 1). საგრძნობი წონისა (1-4 კგ) და გრძელი ტარის მეშვეობით ის დარტყმისას ანვითარებს გაცილებით მეტ ზემოქმედებას, ვიდრე ჩვეულებრივი ნაჯახი, თანაც არ ჭირდება დიდი ფიზიკური ძალა. საჭრელი პირი შეიძლება ჰქონდეს პირდაპირი ან ნახევარწრიული. ზოგჯერ საპობელა შეთავსებულია სანგთან (ერთ მხარეზე საჭრელი პირი აქვს, მეორე მხარეზე – ურო).

სურ. 1. საპობელა

საპონიტი [ლათ. sapo (saponis) საპონი] – შრეული სილიკატების ქვეკლასის თიხოვანი მინერალი; აქვს ბენტონიტის თვისება. ფერი ყავისფერ-მოწითალო, ზოგჯერ თეთრი მოყვითალო, მომწვანო, მოწითალო შეფერილობით. ხშირად შეიცავს ნიკელის, მარგანეცის და ქრომის მინარევებს. ქიმიური ფორმულა (გამარტივებული) – $Mg_3[Si_4O_{10}](OH)_2 \cdot nH_2O$; სიმკვრივე – 2240-2300 კგ/მ³; სიმაგრე მინერალური სკალის მიხედვით – 2,5. გამოიყენება მრეწველობაში ნავთობის გაწმენდისა და კრეკინგის დროს, სოფლის მეურნეობაში კომბინირებული საკვების დანამატად, ნიადაგის გამჟანგავად და სხვ.

საპონიტი

საპობი – ნივთიერება დატანილი საკონტაქტო ზედაპირებზე ხახუნის ძალის შესამცირებლად.

საპროგენური ბაქტერიები – ლპობის გამომწვევი ბაქტერიები.

საპროექტო დოკუმენტაცია – კანონმდებლობით განსაზღვრულ დოკუმენტთა ერთობლიობა, რომლის საფუძველზე ხორციელდება სამშენებლო სამუშაოები, მათ შორის სამშენებლო კომპლექსისთვის, რაც წარმოადგენს მშენებლობის ნებართვის გაცემის ერთ-ერთ საფუძველს.

საპროექტო დოკუმენტაციის სახელმწიფო ექსპერტიზა – ექსპერტიზის სახეობა, რომელსაც ატარებს ქვეყნის აღმასრულებელი ხელისუფლება.

საპროექტო დოკუმენტაციის სახელმწიფო ექსპერტიზა – ექსპერტიზის სახეობა, რომელსაც ატარებს იურიდიული პირი ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად.

საპროექტო მოცემულობა – პროექტის შედგენის პირველი ეტაპი, რომელიც ასაბუთებს ნაგებობის ტექნიკურ შესაძლებლობას და ეკონომიკურ მიზანშეწონილობას.

საპროექტო ნიშნული – იხ. წითელი ნიშნული.

საპროექტო სამუშაოები – სამუშაოთა ერთობლიობა, რომლის შედეგად იქმნება მშენებლობის განხორციელების დოკუმენტები.

საპროექტო სამუშაოების საწყისი მონაცემები – მონაცემები (დოკუმენტები, ინფორმაცია), რომელიც აუცილებელია საპროექტო სამუშაოების დასაწყებად. მას განეკუთვნება: ა) მიწის ნაკვეთზე საკუთრების ან სარგებლობის დამადასტურებელი დოკუმენტი (ინფორმაცია); ბ) მიწის ნაკვეთის ტოპოგრაფიული რუკა არსებული მდგომარეობით (მასშტაბი 1:500, 1:1000); გ) მიწის ნაკვეთზე არსებული შენობა-ნაგებობების აღწერა (ძირითადი მონაცემები); დ) ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტების, მათ შორის, განაშენიანების რეგულირების გეგმის მოთხოვნები, როდესაც მიწის ნაკვეთი მდებარეობს ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტების მოქმედების არეალში; ე) საჭიროების მიხედვით სხვა მონაცემები (დოკუმენტები, ინფორმაცია) კანონმდებლობის მოთხოვნით ან დამკვეთის გადაწყვეტილების საფუძველზე.

საპროექტო-სამშენებლო საქმიანობის ლიცენზია – სპეციალური ნებართვა, რომელიც მის მფლობელს უფლებას აძლევს ეწეოდეს საპროექტო-სამშენებლო საქმიანობას ლიცენზიით ნებადართული სამშენებლო სახეობების ჩამონათვალის შესაბამისად. ზემოაღნიშნული ლიცენზია მოქმედებს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე. უცხო ქვეყნებში გაცემული ლიცენზიები განსახილველ ქვეყანაში არ მოქმედებს.

საპროექტო-სამშენებლო საქმიანობის სახეობები – ა) საინჟინრო-საძიებო სამუშაოები; ბ) ქალაქთგეგმარება; გ) საცხოვრებელი, სამოქალაქო და საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობა-ნაგებობების დაპროექტება; დ) სამრეწველო, საწარმოო და სასოფლო-სამეურნეო შენობა-ნაგებობათა დაპროექტება; ე) სატრანსპორტო ობიექტების დაპროექტება; ვ) ენერგეტიკის, ჰიდროტექნიკური და სამელიორაციო ობიექტების დაპროექტება; ზ) წყალსამეურნეო, საინჟინრო სისტემებისა და ქსელების დაპროექტება; თ) მშენებლობის პროექტების ექსპერტიზა; ი) ისტორიისა და კულტურის ძეგლების კონსერვაცია, რესტავრაცია-რეკონსტრუქცია, ადაპტაცია; კ) სამშენებლო კონსტრუქციების წარმოება; ლ) საცხოვრებელი, სამოქალაქო და საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობა-ნაგებობების მშენებლობა; მ) სამრეწველო და საწარმოო დანიშნულების შენობა-ნაგებობების მშენებლობა; ნ) ენერგეტიკის ობიექტების მშენებლობა; ო) საინჟინრო სისტემებისა და კომუნიკაციების მშენებლობა; პ) სატრანსპორტო ობიექტების მშენებლობა; ჟ) ხიდებისა და გვირაბების მშენებლობა; რ) საკაბელო ხაზების, რადიო-სატელეფონო და სატელევიზიო-სარელეო ხაზების, რადიოსადგურების მშენებლობა; ს) სპეციალური ნაგებობების მშენებლობა; ტ) სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ობიექტების მშენებლობა; უ) ჰიდროტექნიკური და მელიორაციული მშენებლობა; ფ) ტექნოლოგიური მოწყობილობებისა და კომუნიკაციების მონტაჟი და გასამშვებ-გამმართავი სამუშაოები.

საპროექტო-საძიებო სამუშაოები – ტოპოგრაფიულ, გეოლოგიურ, ჰიდროგეოლოგიურ, ლაბორატორიულ კვლევებთან, მშენებლობასთან, რეკონსტრუქციასთან, კაპიტალურ შეკეთებასთან, აღდგენასთან, რესტავრაციასთან და საწარმოთა ახალი ტექნოლოგიებით აღჭურვასთან დაკავშირებული კომპლექსური ტექნიკური დოკუმენტაცია.

საპროექტო-სახარჯთაღრიცხვო დოკუმენტაცია – დოკუმენტების კომპლექსი, რომელშიც მოცემულია პროექტის არსი და მისი მიზანმიმართულობისა და რეალიზაციის დასაბუთება; დოკუმენტაცია, რომელიც შეიცავს ტექსტურ და გრაფიკულ მასალას და რომელიც განსაზღვრავს არქიტექტურულ, ფუნქციონალურ-ტექნოლოგიურ, კონსტრუქციულ და საინჟინრო-ტექნიკურ გადაწყვეტებს მშენებლობის, რეკონსტრუქციის, კაპიტალური მშენებლობის ობიექტების ტექნიკური გადაიარაღების, საინჟინრო კომუნიკაციების უზრუნველყოფისათვის. ს.ს. დ. შინაარსი და მოცულობა განისაზღვრება ქვეყნის ნორმატიული დოკუმენტაციითა და პროექტებისა და ხარჯთაღრიცხვების ინსტრუქციებით. საპროექტო დოკუმენტაციის შემადგენლობაში შედის: განმარტებითი ბარათი, სამშენებლო მიწის ნაკვეთის გეგმა, არქიტექტურული გადაწყვეტები, კონსტრუქციები და არქიტექტურულ-მოცულობითი გადაწყვეტები, საინჟინრო-ტექნიკური უზრუნველყოფის ქსელები – ელმომარაგება, წყალმომარაგება, წყალარინება, გათბობა, განიავება და ჰაერის კონდიცირება, თბოქსელები, კავშირგაბმულობის ქსელები, აირმომარაგების სისტემა, ტექნოლოგიური გადაწყვეტები, საინჟინრო მოწყობილობების ავტომატიზაცია, მშენებლობის ორგანიზაციის პროექტი, ობიექტის დემონტაჟის სამუშაოების ორგანიზაციის პროექტი (საჭიროების შემთხვევაში), გარემოს დაცვის პროექტი, სახანძრო უსაფრთხოების ღონისძიებების ჩამონათვალი, კაპიტალური მშენებლობის ობიექტების ხარჯთაღრიცხვა.

საპროპელი (ბერძ. sapos დამპალი, ხრწნადი და pelos ლამი, შლამი) – დამდგარი მტკნარი წყალსატევების ლამიანი ნალექი, რომელიც უხვად შეიცავს ორგანულ ნივთიერებებს კოლოიდურ მდგომარეობაში. წარმოადგენს წყალმცენარეების, ცოცხალი ორგანიზმების, პლანქტონისა და ნიადაგის დამპალი ნაწილაკების ნარჩენს. მდიდარია ორგანული ნივთიერებებით – ჰუმუსით. მოიპოვება წყალსატევების ფსკერიდან ამწე მანქანების მეშვეობით. მდიდარია მინერალური მიკროელემენტებით, როგორებიცაა: Cი, Mn, Cu, B, Br, Mo, V, Cr, Be, Ni, Ag, Sn, Pb, As, Ba, Sr და Ti; აგრეთვე B (B1, B12, B3, B6), E, C, D და P ვიტამინებით. გამოიყენება სოფლის მეურნეობაში, როგორც უნიკალური ორგანული სასუქი და კომბინირებული საკვების დანამატი.

საპროპელი

საპროპელიტები – მყარი საწვავი სასარგებლო წიაღისეული; წარმოიქმნება წყლის უდაბლესი ცხოველური და მცენარეული ნარჩენების გარდაქმნით (სხვანაირად: საპროპელური ნახშირი).

საპროფესორო – 1. პროფესორისთვის განკუთვნილი; 2. უმაღლეს სასწავლებელში – ოთახი პროფესორ-მასწავლებელთა დასასვენებლად.

სარგებლის განაკვეთი – განაკვეთი, რომელიც განისაზღვრება მოლაპარაკებათა პროცესში და ყალიბდება სასესიო კაპიტალის ბაზარზე კრედიტზე მოთხოვნისა და მისი მიწოდების გავლენით. ის ვარირებს იმ რისკის მიხედვით, რომელიც ახლავს მოცემულ სესხს სიდიდეზე, დაფარვის ვადაზე, მსესხებლის სადეპოზიტო ანგარიშის მდგომარეობასა და უზრუნველყოფაზე დამოკიდებულებით.

საჟამნო – იხ. ეგვტერი.

საჟენი (რუს. сажень) – ძველი რუსული სიგრძის ერთეული; უდრის 3 არშინს (2 მ და 13 სმ).

სარანდი დაზგა – 1. ლითონსაჭრელი დაზგა, რომელიც გამოიყენება ბრტყელი და მრუდი ზედაპირების დასამუშავებლად. მთავარი მოძრაობა – უკუქცევით-წინსვლითი, გადაცემის მოძრაობა – წინსვლითი პერიოდული. განივსარანდი დაზგების მუშაობისას მთავარ მოძრაობას ასრულებს საჭრის ცოცხასთან ერთად, ხოლო გრძივსარანდი დაზგების შემთხვევაში – თავად ნაკეთობა; 2. ხის დასამუშავებელი დაზგა – მბრუნავი დანები, რომლებიც გლუვი ზედაპირის მისაღებად გამოიყენება (უმთავრესად გახერხვის კვალის მოსასპობად, ზუსტი ზომების, მრუდი ზედაპირისა და ა.შ. მისაღებად) (სურ. 1. კომბინირებული სარანდი დაზგა).

სურ. 1. სარანდი დაზგა

სარაჯი – 1. ქვაში ან ხეში ამოკვეთილი ხელოვნური რუ, არხი; 2. აუზი შადრევნით.

სარბიელი – ასპარეზი; სპორტული თამაშების, შეჯიბრების ჩასატარებლად საგანგებოდ მოწყობილი მოედანი, ბილიკი და ა.შ.; 2. მოქმედების, მოღვაწეობის არე; 3. მოედანი მასობრივი ცეკვებისათვის.

სარბოდი (სერბოდი) – 1. მიწისქვეშა ნაგებობა შუა საუკუნეების ქალაქებში; 2. თოვლშესანახი ნაგებობა, მაცივარი; 3. წყლის ცისტერნები საქარავნო გზებზე შუა აზიის ქვეყნებში.

სარგულა – დასამუშავებელი ნაკეთობის ან მჭრელი იარაღის ლითონსაჭრელ ჩარხზე დასამაგრებელი სამარჯვი, რომელსაც ცენტრში აქვს ნახვრეტი.

სარდაფი – 1. საცხოვრებელი ან საწარმოო შენობის პირველი სართულის ქვევით, მიწის დონეზე დაბლა მდებარე სართული (სურ. 1. კობურის სასახლის ღვინის სარდაფი, ვენა, ავსტრიის რესპუბლიკა; სურ. 2); იყენებენ რისამე შესანახად (ზოგჯერ საცხოვრებლადაც); 2. სპეციალური შენობა (ჩვეულებრივ მიწის ზემოთ) ღვინის შესანახად; 3. ძვ. სამიკიტნო, რომელიც მიწის დონეზე ქვემოთ მდებარე სართულში იყო მოწყობილი.

სურ. 1. სარდაფი

სარდაფი თბილი – სარდაფი, რომელშიც განთავსებულია გასათბობი ხელსაწყოები საჭირო ტემპერატურის შესანარჩუნებლად.

სურ. 2

სარდაფი ცივი – სარდაფი, რომელშიც განთავსებული არ არის გასათბობი ხელსაწყოები.

სარდიონი (სერდოლიკი, სარდონიკი, კარნეოლი) [ინგლ. carnelian, cornelian < ლათ. sarda < ბერძ. sardios ლიდის სახელმწიფოს დედაქალაქ (ძვ. წ. VII-VI სს.) სარდისის სახელის მიხედვით] – ნახევრადძვირფასი ქვა, ქალცედონის ერთ-ერთი ნაირსახეობა. სიმკვრივე – 2590-2610 კგ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალის მიხედვით – 6-7. უხვად შეიცავს რკინას, რომელიც მას მოწითალო ფერს აძლევს. ის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის და ჰარმონიის ქვად ითვლება. ს. ერთ-ერთი ყველაზე ძველი სანახელავო ქვაა. მისი სახელი 4000 წლის წინანდელ წყაროებშია ნახსენები. მას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ქრისტიანულ რელიგიაში. სარდიონის ყველაზე დიდი საბადოებია ბრაზილიაში, ურუგვაიში, ინდოეთში, მადაგასკარსა და აშშ-ში. გამოიყენება საიუველირო საქმეში.

სარდიონი

სარდონიქსი (ონიქსი, კარლეონი) [ბერძ. sardónyx < ლათ. sarda < ბერძ. Sardios ლიდის სახელმწიფოს დედაქალაქ (ძვ. წ. VII-VI სს.) სარდისის სახელის მიხედვით და ლათ. onyx < ბერძ. ónyx ლურსმანი, ბრჭყალი, მარღვიანი ქვა] – თეთრი, მოწითელო და შავი მოხატულობის ყავისფერი მინერალი, კვარცის ქალცედონური (ბოჭკოვანი) სახეობა, რომელშიც მცირე რაოდენობის მინარევები ქმნიან ფერად შრეებს. ჯერ კიდევ ისტორიამდელ პერიოდში გამოიყენებოდა მცირე ზომის ჩუქურთმებიანი მხატვრული ნაკეთობების (გლიპტიკა) დასამზადებლად, შემდეგში კი სარდონიქსის გამოყენებას ფართო არეალი აქვს არა მარტო საიუველირო საქმეში, არამედ მშენებლობაში (მოსაპირკეთებელი, დეკორატიული, შემოსვის ფილები, მოზაიკა) ხელოვნებაში (ლარნაკები, სასანთლები, კოლოფები), ყოფაცხოვრებაში და სხვ.

სარდონიქსი

სარეგისტრაციო ობიექტი – უძრავი ან მოძრავი ნივთი, არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე.

სარეგისტრაციო წარმოება – საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს საქმიანობა რეგისტრაციის მიზნით.

სარევი – მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება მშრალი და თხევადი მასალების (სუსპენზიების) ასარევად, შესარევად, ცირკულაციისა და

სარევი

დისპერგირებისათვის, აგრეთვე ერთგვაროვნების შესანარჩუნებლად. არსებობს ს. სხვადასხვა სახეობა, მაგ.: სტაციონალური და გადასატანი; დისკოიანი, გვერდული, ემულსიფიკატორი, ვაკუუმური, ვერტიკალური, მექანიკური, პლანეტარული, პროპელერიანი, ფრთებიანი, დოლური, კუთხვილიანი, ჯაჭვური და სხვ.

სარევი გვერდული – სარევი, რომლის მექანიკური ნაწილი მოცულობაზე დაყენებულია გვერდიდან დახრილ მდგომარეობაში. როტორის ბრუნვა ქმნის ნაკადს, მიმართულს მოცულობის ფსკერისკენ, ხოლო შემდეგ კედლის ზედაპირის მეშვეობით მიდის ზევით და ხდება ნივთიერებების შერევის პროცესი, რასაც ხელს უწყობს მოცულობის ფსკერის მრუდი ფორმა. ს.გ. მონტაჟი ხორციელდება დეცენტრალიზებულიად, რაც უზრუნველყოფს წრიული ნაკადის შექმნას. ამგვარად მიიღწევა ასარევი (შესარევი) პროდუქტის სრული ჰომოგენიზაცია.

სარევი ემულსიფიკატორი – ჰერმეტიულად დახურული სარევი სამშენ-ბლო პასტებისა და საყოფაცხოვრებო კრემების დასამზადებლად. მექანიკური ნაწილი შედგება ერთ ღერძზე განლაგებული, სხვადასხვა სიჩქარით მბრუნავი, ორი ფრთისგან, რომლებიც მოცულობაში ქმნიან ცენტრიდანულ ნაკადს. არსებობს ჩვეულებრივი და ვაკუუმური.

სარევი ემულსიფიკატორი

სარევი ვაკუუმური – სარევი, რომლის მექანიკური ნაწილი მოცულობაზე დაყენებულია ცენტრალურად ზევიდან ან გვერდიდან მოცულობის ქვედა ნაწილში. მუშაობისას მოცულობაში იქმნება ვაუმი, რაც ხელს უწყობს მასალების შერევის პროცესს.

სარევი ვერტიკალური – სარევი, რომლის მექანიკური ნაწილი მოცულობას ედგმება ზევიდან. ასარევი პროდუქტის წრიული მოძრაობის საწინააღმდეგოდ ს. ვ. მონტაჟი ხორციელდება ექსცენტრულად ან დანადგარის ცენტრში დამატებითი ტიხრების მოწყობით. მუშაობის პრინციპი დამოკიდებულია გამოყენებული პროპელერის ტიპზე.

სარეზერვო დანადგარი – სტაციონალური (ან გადასაადგილებელი) დანადგარი, რომელიც რეზერვუარებიდან თხევადი გაზით ამარაგებს მრავალსართულიან საცხოვრებელ სახლებს, საზოგადოებრივ შენობებს, კომუნალურ, სამრეწველო, სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებს და სხვ.

სარეზერვო ელემენტი – ობიექტის ელემენტი, რომლის დანიშნულებაა ძირითადი ელემენტის ფუნქციების შესრულება ამ უკანასკნელის მტყუნების დროს.

სარეკლამო ინფორმაცია – მყიდველებისათვის შეტყობინების მიწოდება საქონლის, მისი თვისებების, გაყიდვის ადგილისა და პირობების, შეთავაზებული მომსახურების შესახებ.

სარეკრეაციო ტერიტორია – დასახლებული ან დაუსახლებელი ტერიტორია, რომლის განვითარების ძირითადი პოტენციალია ტურიზმი და რეკრეაცია და რომელიც მოიცავს ერთმანეთთან დაკავშირებულ ბუნებრივ და კულტურულ კომპლექსებს, ტურისტული და საკურორტო ინფრასტრუქტურის ობიექტებს და შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ადამიანთა დასვენებისთვის, მათი რეკრეაციული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად.

სარემონტოდ ვარგისობა – ელემენტის მზადყოფნა (თვისება) რემონტის ან ტექნიკური მომსახურების მიმართ, ანუ აღიდგინოს წესიერულობა და მუშაობის უნარი.

სარეცხელა – აპარატი, რომელიც გამოიყენება გაზის ნარევიდან მყარი (მტვერი, ფისი და სხვ.) და გაზისებრი (გოგირდწყალბადი, ამიაკი და სხვ.) მინარევების დასაჭერად. ს. არის: ღრუ საცმის გარეშე, რომლებშიც მინარევების დაჭერა ხდება გაფრქვეული სითხით; საცმით (კერამიკული ან ფაიფურის რგოლებით), გაზისა და სითხის მიმხების ადგილზე განვითარებული ტენიანი ზედაპირის შექმნისათვის და მექანიკური, რომელშიც გაზებთან მშთანთქავი სითხის შერევა ხორციელდება მბრუნავი ნიჩბებით. მასში მშთანთქავის დაშლა მიმდინარეობს ზევიდან ქვევით მოძრაობისას, ხოლო გაზი ამ დროს მოძრაობს საპირისპირო მიმართულებით.

სარეცხი დოლი

სარეცხი დოლი – მბრუნავი ცილინდრული ან კონუსური დოლი, გამოყენებული ქვიშის გასარეცხად.

სართული – 1. სივრცის ნაწილი შენობის ორ ჰორიზონტალურ გადახურვას შორის (იატაკსა და ჭერს შორის), სადაც განთავსდება სათავსები. სართული იზომება, როგორც შვეული მანძილი კოჭების ორი ერთმანეთის მომდევნო რიგის ან მოპირკეთებული იატაკის ზედაპირების თავიდან თავამდე. ბოლო სართული კი იზომება იატაკის მოპირკეთებიდან ჭერის კოჭების თავამდე, ან სადაც ჭერი არ არის, სახურავის ნივნივების თავამდე; 2. შახტის ველის საზღვრებში განვრცობით გავრცელებული ფენის ნაწილი, რომელიც აღმავლობით და დაქანებით შემოსაზღვრულია შახტის ველის საზღვრებამდე გაყვანილი ძირითადი შტრეკებით.

სართული არასრული – სართული, რომლის საშუალო სიმაღლე იატაკის ზედაპირის ნიშნულიდან ჭერის ზედაპირამდე 1,8 მ-დან 2,5 მ-მდეა.

სართული მიწის დონის ზემოთ – ნებისმიერი სართული, რომლის მოპირკეთებული იატაკის ზედაპირი მთლიანად მიწის დონის ზემოთაა, ან სადაც იატაკის მოპირკეთებული ზედაპირი არის: 1. 1,8 მ-ზე მაღლა მიწის დონიდან; 2. 3,7 მ-ზე მაღლა მოპირკეთებული მიწის ნიშნულის ნებისმიერი წერტილიდან.

სართული მიწის დონის ქვემოთ – სართული, რომელიც არ არის მიწის დონის ზემოთ.

სართული სრული – სართული, რომლის საშუალო სიმაღლე იატაკის ნიშნულიდან ჭერამდე არის 2,5 მეტრი ან მეტი.

სართული ტექნიკური – საინჟინრო მოწყობილობათა განსათავსებელი ან კომუნიკაციების გასაყვანი სართული, რომლის საშუალო სიმაღლე იატაკის ნიშნულიდან ჭერამდე 1,8 მ-ზე ნაკლებია.

სართულიანობა – მიწისზედა სართულების რაოდენობა, მათ შორის ტექნიკური სართული, მანსარდი, აგრეთვე ცოკოლის სართული, თუ მისი ჭერის ნიშნული მიწის საპროექტო ნიშნულზე 2 მ-ით და მეტით მაღლაა. ს. მიხედვით შენობები არსებობს: მცირე-, საშუალო-, მრავალსართულიანი და ცათამბჯენები, რომელთა სართულიანობა შეიძლება 100 მ და მეტი იყოს. დღეისათვის ყველაზე მაღალი ცათამბჯენი (162 სართული, სიმაღლე 829,8 მ შპილის ჩათვლით, 643 მ სახურავის მიხედვით) აშენებულია ქ. დუბაიში (არაბთა გაერთიანებული საამიროები).

სართულის განაშენიანების ფართობი – სართულის გეგმის გარე კონტურში მოქცეული ფართობი, ტერასების ფართობის გამოკლებით.

სართულის სიმაღლე – 1. იატაკის ძირითადი კონსტრუქციის ზედა ნიშნულსა და სართულშუა გადახურვის ძირითადი კონსტრუქციის(ებ)ის ზედა ნიშნულ(ებ)ს შორის საშუალო ვერტიკალური მანძილი (როდესაც იატაკი მდებარეობს ერთ ნიშნულზე); 2. სართულის დონეების საშუალო სიმაღლე (როდესაც იატაკი მდებარეობს სხვადასხვა ნიშნულზე).

სართულის ფართობი – სართულის შემომსაზღვრელ კედლებსა და კოლონებს შორის არსებული ფართობი მათ შორის არსებული საყრდენი კედლებისა და კოლონების ფართობის გამოკლებით, აივნებისა და ტერასების ფართობების დამატებით.

სართულშუა გადახურვა – შენობის კონსტრუქციული ელემენტი, რომელიც მას სართულებად ყოფს, იღებს ტიხრების, მოწყობილობის, ავეჯის, ადამიანთა და სხვ. დატვირთვებს და მათ კაპიტალურ კედლებს გადასცემს. ს. გ. შეიძლება მოეწყოს ხის, ლითონის, რკ.ბ.-ის, პლასტმასის ან მინის კონსტრუქციებისგან.

სართულშუა სიმაღლე – მანძილი იატაკიდან ჭერამდე.

სარი – იხ. პალო.

სარინელი – იხ. შემოკირწყვლა.

სარინი – ღარი, არხი, მილი, დრენაჟი და მისთ. წყლის მოსაცილებლად, გასაყვანად, გადასადგეზად, შესაკრებად და სხვ.; 2. მილსადენის ფასონური დეტალი ტრანსპორტირებადი სითხის მიმართულების შესაცვლელად.

სარკე – გაპრიალებულ ზედაპირიანი ტანი, რომელიც იძლევა საგნების ოპტიკურ გამოსახულებას (მათ შორის სინათლის წყაროს) და ირეკლავს სინათლის სხივებს. ს. არსებობს: ბრტყელი, რომელიც იძლევა უაბერაციო გამოსახულებას (იხ. აბერაცია); ჩაზნექილი და ამოზნექილი სხვადასხვა ფორმის ზედაპირით, რომლებიც ფლობენ ყველა სახის აბერაციას (ქრომატულის გარდა). ტექნიკური დანიშნულების მინის ს. მზადდება ამრეკლავი ფენით, რომლისთვისაც გამოიყენება ოქრო, ვერცლი, ტყვია, ალუმინი, პალადიუმი, პლატინა, ქრომი, ნიკელი და სხვ. ტექნიკაში ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ჩაზნექილზედაპირიანი სარკეები (ტელესკოპი, სამედიცინო რეფლექტორი, პროჟექტორი და სხვ.). ლინზებთან ერთობლიობაში სარკე ქმნის სარკე-ლინზის სისტემების ფართო ჯგუფს, რომელიც წარმატებით გამოიყენება სამრეწველო ხელსაწყოებში, ასტრონომიაში, ფოტოგრაფიასა და სხვ. მშენებლობაში ს. გამოიყენება ინტერიერებისა და ფასადების მოსაწყობად, ტიხრებად დარბაზებში და ა.შ.

სურ. 1. სარკმელი

სარკინიგზო – რკინიგზასთან დაკავშირებული; რკინიგზისათვის განკუთვნილი; რაც რკინიგზაზე წარმოებს.

სარკმელი – 1. საჰაერო, შუკუმი; ფანჯრის საგდული ნაწილი, რომელიც დამოუკიდებლად იღება და სადგომის გასანიაველად არის განკუთვნილი (სურ. 1); 2. ფანჯარა; შემინული ღიობი კედელში, შენობის განათებისა და განიავებისათვის (სურ. 2).

სურ. 2. სარკმელი

სარკმელი საზენიტო – ბრტყელ სახურავზე განლაგებული ფანჯრის სახეობა, რომელიც გამოიყენება სხვენის გასანათებლად და გასანია-

ვებლად.

სარკმლის ალათა – სარკმლის ჩარჩოში მოთავსებული მინების დასამაგრებელი კარკასი.

სარკოფაგი (ბერძ. sarkophagos ხორცისმჭამელი) – 1. ლუსკუმა; მოხატვით ან რელიეფით შემკული მონუმენტური კუბო; 2. კუბოს ფორმის აკლდამა.

საროტი – მოზაიკა, სოფიის კენჭი; მონუმენტური ფერწერის სახეობა, სადაც გამოსახულება მიიღება სხვადასხვა მასალის (მარმარილოს, მინის, კენჭისა და ა.შ.) ნაჭრების მიჯრით დალაგებით.

სარკმელი საზენიტო

სარტყელი – 1. შენობის კედლის ჰორიზონტალური ელემენტი. შეიძლება იყოს ზედა ან ქვედა (სართულშორისი). ქვედა სარტყელი წარმოადგენს კარკასის დასაყრდენს, საფუძველს; 2. სართულშორისი ლავგარდნები, შესრულებული უწყვეტი (მთლიანი) ლენტის სახით, რომლებიც იცავენ შენობის კედლებს წვიმისგან; 3. შენობის სართულის გარე პერიმეტრზე გაყოლებული უწყვეტი ქვის ან რკ.ბ.-ის მონოლითური კონსტრუქცია (სურ. 1), რომელსაც ანტისეისმური დანიშნულება აქვს; 4. დეკორატიული ნაძერწი რგოლი ან ლენტა ძველბერძნულ, რომაულ და გოტიკურ არქიტექტურაში; 5. კლასიკურ შენობაში კარნიზის თავზე გაყოლებული აგურების ჰორიზონტალური რიგი.

სურ. 1. სარტყელი

სარტყელი ანტისეისმური – მონოლითური რკინაბეტონის სარტყელი, რომელიც ეწყობა შენობის განივ და გრძივ კედლებზე სართულშუა გადახურვის დონეზე და რომელიც წარმოქმნის უწყვეტ დაარმირებულ ჰორიზონტალურ ჩარჩოს. შენობებში, სადაც გადახურვებში გამოყენებულია კაპიტალურ კედლებზე კონტურით დაყრდნობილი რკინაბეტონის ფილა, სარტყლის მოწყობა სავალდებულო არაა და ფილა უკავშირდება კედელს ფოლადის ანკერებით. აგურის (ბლოკის) შენობებში სარტყლის სიგანე კედლის სისქის ტოლია. თუ კედლის სისქე მეტია 500 მმ-ზე, მაშინ შესაძლებელია სარტყლის სიგანე შემცირდეს 150 მმ-ით ფასადის მხრიდან. ბეტონის კლასი მიიღება არანაკლები B12,5. 7 და 8 ბალიანი საანგარიშო სეისმურობის დროს სარტყელი დაარმატურდება 4Φ10 ღეროებით, 9 ბალიანისას – 4Φ12 ღეროებით.

სარტყელი ანტისეისმური

სარტყელი არკატურული – იხ. არკატურა.

სარტყლის კოჭი – ხის გადახურვის ელემენტი – კოჭი, რომელიც მთელ პერიმეტრზე შემოკვეება სართულშუა ან სხვენის გადახურვას (დანიშნულებით ანალოგიურია რკ.ბ.-ის ანტისეისმური სარტყლის).

სარქველი – 1. დეტალი ან მოწყობილობა გაზის, ორთქლის ან სითხის ხარჯის სამართავად მანქანებში ან მილსადენებში, რომელიც მიიღწევა გამტარის განივკვეთის შემცირებით. მანქანებში (ტუმბო, კომპრესორი, შიგაწვის ძრავა, ჰაერსაბერი და სხვ.) და მილსადენებში (სურ. 1. მილსადენის სარქველი) წარმოადგენს ნივთიერების ხარჯვის

სურ. 1. სარქველი

განაწილების მექანიზმს ან მართვის მექანიზმის ნაწილს. აქვს კორპუსი და ჩამკეტი, რომელიც გადაადგილდება კორპუსში და ცვლის გამტარი განივკვეთის ფართობს, და, შესაბამისად, გამტანუნარიანობას. ს. დანიშნულებაა შექმნას წნევათა სხვაობა, არ დაუშვას სითხის უკუდინება, მოახდინოს გაზის, ორთქლის, სითხის ნაწილობრივი გაშვება წნევის აწევისას დადგენილზე ზევით, დაარეგულიროს წნევა ან ხარჯი, შეამციროს წნევა ან დაიჭიროს იგი მუდმივ დონეზე. ამას გარდა ს. გამოიყენება, როგორც ჩამკეტი არმატურა მილსადენების, ტექნოლოგიური აპარატების, თბოენერგეტიკული დანადგარებისა და სხვ. ჰერმეტიკული გათიშვებისთვის; 2. რაბსა და ტიხარში, აგრეთვე, ჭაურის პირზე მოწყობილი ადამიანების სასვლელი, რომელიც დროებით იხსნება ადამიანების გავლისას; 3. თავსახური, სახურავი, ხუფი.

სარქველი ატმოსფერული – სარქველი, რომელიც რაიმე მოცულობაში შიდა წნევის ატმოსფერულ წნევასთან გათანაბრებას ემსახურება.

სარქველი დამცავი – ავტომატური სარქველი ჩაკეტილ მოცულობაში ან სისტემაში წნევის დასარეგულირებლად. არსებობს ბერკეტული და ზამბარული, რომლებშიც წნევა რეგულირდება, შესაბამისად, ბერკეტის სიგრძითა და ზამბარის შესაკუმში ძალით.

სარქველი თევზა – სარქველი, რომელიც მილში გადასატანი გარემოს მოძრაობის მიმართულეებით იღება.

სარქველი საკვამლე – სარქველი ნორმირებული ცეცხლმდეგობის ზღვრით, რომელიც იხსნება ხანძრის დროს.

სარჩელი – სასამართლოში შეტანილი განცხადება რაიმე დავის გადასაწყვეტად.

სარჩელი ნეგატორული – სარჩელის ტიპი, რომლის საშუალებითაც მესაკუთრეს, რომელსაც სხვისი უკანონო მოქმედების გამო ხელი ეშლება თავისი ნივთით სარგებლობაში, უფლება ეძლევა მოსთხოვოს დამრღვევს ხელშეშლის აღკვეთა.

სარჩილავი – ხელის ინსტრუმენტი, რომელიც გამოიყენება ლითონების მისარჩილად. ს. წინა სპილენძის ღერო ცხელდება ელექტრული დენით (ელექტროსარჩილავი).

სარჩილი – ლითონი (კალა, ტყვია, სპილენძი, ალუმინი, კადმიუმი, ვერცხლი, თუთია და სხვ.) ან შენადნობი, შეყვანილი შესაერთებელი დეტალების ღრეჩოში. რჩილვის პროცესში ჩნდება შუაშრე, რომლის ტემპერატურა ოდნავ ნაკლებია შესაერთებელი დეტალების ნაწიბურების ტემპერატურაზე, ხოლო სარჩილსა და დეტალების მასალას შორის განვითარებული დიფუზიური პროცესის შედეგად მიიღება ხისტი შეერთება.

სარჩილი კომპოზიციური – სარჩილი, რომელიც თავის მოცულობაში შეიცავს შემავსებელს ანუ მასალას, რომელიც შესადუღებელ ღრეჩოში ქმნის კაპილარების სისტემას და შეერთებას აძლევს განსაკუთრებულ თვისებებს.

სარჩილი მილისებრი – მილის ან მრავალარხიანი ღეროს ფორმის სარჩილი, რომლის შიგა მოცულობა შევსებულია ფლუსით ან სარჩილის კომპონენტებით.

სარჩილი ფლუსური – სარჩილი, რომელსაც ფლუსის თვისებები აქვს.

სარჩილი ფორმირებული – სარჩილი მოცემული ფორმის ნაკეთობის სახით.

სარჩილი ფხვნილის – სარჩილი ფხვნილის ან ლითონის ფხვნილის სახით, რომელიც დნება რჩილვის პროცესში და ხისტად აერთებს დეტალებს.

სარჩუტი – ძველი, ლპობაშეპარული სარი, რომელიც ვაზისათვის შესადგმელად აღარ გამოდგება.

სარწმუნო ინტერვალი – მათემატიკურ სტატისტიკაში, სარწმუნოების ზღვრის მახასიათებელი, რომელშიც მოცემული ალბათობით ჩადებულია განსაზღვრული მაჩვენებლის ჭკმმარიტი მნიშვნელობა.

სარწმუნოების ზღვარი – მათემატიკურ სტატისტიკაში, გაზომვის შედეგების ცდომილების სარწმუნოების ინტერვალის ზედა და ქვედა საზღვრები. ექსპერიმენტის ის შედეგი, რომელიც ამ საზღვრების გარეთაა, ითვლება არასანდოდ და შედეგების ერთობლიობიდან გამოირიცხება.

სარწყავ-სავენტილაციო დანადგარი – თვითმავალი მანქანა კარიერების გასანიაველად და მოსარწყავად. განიავება ხდება საავიაციო ძრავით და საჰაერო ხრახნით, მორწყვა – ჰიდრომონიტორისა და ფრქვევანა კოლექტორის საშუალებით.

სარწყავი – მოწყობილობა წყალხსნარის გასაშხეფებლად.

სარწყავი სისტემა – ჰიდროტექნიკური ნაგებობების კომპლექსი წყლის წყაროდან წყლის ასაღებად, გასანაწილებლად მოსარწყავ ფართობზე და მელიორაციისთვის. რეგულარულად მოქმედი თვითდინებადი ს. ს. შემადგენლობაში შედის: წყლის წყარო, მთავარი წყალმიმღები ნაგებობა, მაგისტრალური არხი, გამანაწილებელი არხების ქსელი, შიდასამეურნეო არხების ქსელი, წყლის საღვრელი (სადრენაჟე) ქსელი, ნაგებობები არხებზე (წყლის ასაღები, ვარდნილი, სწრაფსადენები, წყლის გადამგდები, აკვედუკი, დიუკერი და სხვ.). მექანიკურ სარწყავ სისტემებზე, გარდა ამისა, არის სატუმბი სადგურები, საწვიმარი დანადგარები, გამყვანი მილები და სხვ.

სარჭი – ლითონის სამაგრი ნაკეთობა ღეროს სახით გარე ხრახნით, რომელიც ქმნის შეერთებას ქანჩთან ან ხრახნულ ნახვრეტთან ერთად.

სარჭი

სასამართლო – 1. ორგანო, რომელიც კანონით განსაზღვრული წესის მიხედვით იხილავს სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეებს; ამ ორგანოს საქმიანობასთან დაკავშირებული. საქართველოში მოქმედებს შემდეგი სახის სასამართლოები: უზენაესი, სააპელაციო, საკონსტრუქციო და საერთო (საოლქო, საქალაქო).

სასანთურე მოწყობილობა – სანთურა, ინტეგრირებული ამნთებ მოწყობილობასთან, სათბობის ჩამკეტ სარქვლებთან, სამზერთან, ავტომატური მართვის, რეგულირებისა და სიგნალიზაციის საშუალებებთან (თუ ისინი გათვალისწინებულია კონსტრუქციით).

სასარგებლო წიაღისეული – დედამიწის ქერქის მინერალური წარმონაქმნები, რომელთა ქიმიური შედგენილობა და ფიზიკური თვისებები საშუალებას იძლევა ეფექტურად გამოვიყენოთ მატერიალური წარმოების სფეროში. არსებობს მყარი (ნახშირები, მადნები, არამადნეული), თხევადი (ნავთობი, მინერალური წყლები) და აირმაგვარი (ბუნებრივი აირები).

სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრება – მინერალური ნედლეულის (მადანი, ნახშირი და სხვ.) გადამუშავების ფიზიკური და ფიზიკურ-ქიმიური მეთოდების ერთობლიობა, რომელთა მიზანია ფუჭი ქანების მოცილება და სასარგებლო წიაღისეულის სუფთა კონცენტრატის მიღება. სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრება დაფუძნებულია სიმკვრივის მიხედვით თითოეული შემადგენლის დაცალკვებაზე (გრავიტაციული გამდიდრება), მაგნიტურ

მგრძობელობაზე (მაგნიტური გამდიდრება), ზედაპირების ფიზიკურ-ქიმიურ თვისებებზე (ფლოტაცია) და ა.შ. სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრების შედეგად მიიღება პროდუქტები ძვირფასი შემადგენლობის მაღალი შემცველობით – კონცენტრატები, რომლებიც შემდეგ ექვემდებარება დამუშავებას და გამდიდრების ნარჩენები, ე.წ. კუდები. სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრება ხდება სპეციალურ საამქროებსა და გამამდიდრებელ ფაბრიკებში.

სასაფლაო – მიცვალებულთა დასამარხად სპეციალურად გამოყოფილი ტერიტორია. ს. ტიპს განსაზღვრავს ამა თუ იმ ხალხში, სარწმუნოებაში, სოციალურ ჯგუფში მიღებული დაკრძალვის წესები. პირველყოფილი თემური წყობილებისა და ადრინდელი ფეოდალური საზოგადოების სამარხთა ჯგუფებს სამაროვანი ჰქვია, ანტიკური სამყაროსას (ძველი აღმოსავლეთი, ხმელთაშუაზღვისპირეთი, შავისღვისპირეთი) – ნეკროპოლისი, გამოჩენილ ადამიანთა დასაკრძალავ ადგილს – პანთეონი. ზოგჯერ საფლავის ქვებსა და სტელებს მხატვრული ღირებულება, ხოლო წარწერებს (ეპიტაფიები) ისტორიული მნიშვნელობა აქვს. საქართველოში სასაფლაოები ძირითადად ეკლესიამონასტრების გვერდით არის მოწყობილი.

სასაქონლო ნიშანი – 1. ამა თუ იმ ქვეყანაში დადგენილი წესით რეგისტრირებული, ორიგინალურად გაფორმებული გრაფიკული, ტექსტური, რელიეფური ან სხვაგვარი ნიშანი, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა საწარმოს მიერ წარმოებული ერთგვაროვანი ნაწარმის ერთმანეთისგან გასამიჯნად. არსებობს მისი ორი სახე: სავაჭრო მარკა და სავაჭრო სახელწოდება; 2. სიმბოლო ან სიმბოლოთა ერთობლიობა, რომელიც გამოისახება გრაფიკულად და განასხვავებს ერთი საწარმოს საქონელსა და მომსახურებას მეორე საწარმოს საქონლისა და მომსახურებისაგან. სიმბოლო შეიძლება იყოს სიტყვა ან სიტყვები (სურ. 1), აგრეთვე, ადამიანის სახელი, ასოები, ციფრები, გამოსახულება, სამგანზომილებიანი ფიგურა ან ასოებისა და სიტყვების გარკვეული შეხამება.

სურ. 1. სასაქონლო ნიშანი

სასვრეტელა

სასვლელი – მისასვლელი, გამოსასვლელი, შესასვლელი და ა.შ.

სასვრეტელა (დრელი) – ხელის, პნევმატიკური ან ელექტრული ხელსაწყო, რომელსაც მოძრაობაში მოჰყავს ბურღი ან სხვა მჭრელი ინსტრუმენტი ნაკეთობაში სვრეტის (ნახვრეტის) გასაკეთებლად. გამოიყენება სამშენებლო, სადურგლო, საზეინკლო და სხვა სახის სამუშაოების შესასრულებლად.

სასიმინდე

სასიმინდე – ტაროიანი სიმინდის შესანახი წნული ან ფიცრული ნაგებობა, სადაც არის დაყრილი ტაროების განიავეებისა და გაშრობის საშუალება. არსებობს ერთ-, ორ- და სამთვლიანი. ძირითადად გავრცელებულია იმერეთში, გურიასა და აჭარაში, სადაც მას ნალიასაც უწოდებენ. აღმოსავლეთ საქართველოში უმეტესად გავრცელებული იყო ერთთვლიანი მოწნული სასიმინდე (ძარი, ზარი, ჯინგოდორა).

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა – მიწის სახეობა, რომელშიც შედის: ა) სახნავი, მრავალწლიანი ნარგავებით დაკავებული მიწა, ბუნებრივი და გაკულტურებული სათიბები და საძოვრები; ბ) კანონმდებლობით დადგენილი წესის მიხედვით სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებით გამოყენებული ან გამოსაყენებლად ნებადართული წყლის ფონდისა და

ტყის ფონდის მიწები; გ) საკარმიდამო, საბაღე, საბოსტნე და სააგარაკო ნაკვეთები; დ) დასახლებული პუნქტების ფარგლების გარეთ მდებარე მრეწველობის, ტრანსპორტის, კავშირგაბმულობის, ენერგეტიკის, თავდაცვის, დაცული ტერიტორიებისა და სხვა არასასოფლო-სამეურნეო მიწის ის ნაკვეთები, რომლებიც გამოიყენება სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებით; ე) ქალაქის, დაბის, სოფლის, კურორტისა და სხვა ტიპის დასახლებათა ფარგლებში მდებარე მიწის ის ნაკვეთები, რომელთა მიზნობრივი დანიშნულება არ არის შეცვლილი და რომელთა სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებით გამოყენება ნებართულია კანონმდებლობით დადგენილი წესის მიხედვით; ვ) სამელიორაციო ქსელებით დაკავებული მიწები; ზ) სხვა მიწა, რომელიც "სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ" საქართველოს კანონის შესაბამისად, ითვლება სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწად.

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის კატეგორია – სამოვარი, სათიბი, სახნავი (მრავალწლიანი ნარგავებით დაკავებული, საბაღე, საბოსტნე) და საკარმიდამო მიწის ნაკვეთი.

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის კატეგორიის შეცვლა – სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის დაბალი ინტენსივობის სავარგულის კატეგორიიდან მაღალი ინტენსივობის სავარგულის კატეგორიაში გადაყვანა.

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების შენობა – ნაგებობა, რომლის დაგეგმარება და მშენებლობა განხორციელებულია სამეურნეო ნივთების/იარაღების, თივის, მარცვლეულის, ფრინველის, საქონლის ან მეზღვების პროდუქტების მოსათავსებლად. ეს ნაგებობა არ გამოიყენება ადამიანის საცხოვრებლად ან ადგილად, სადაც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების გადამამუშავდება, დამუშავდება ან ფასოვდება/იფუთება, ასევე, არ გამოიყენება საზოგადოებრივი დანიშნულებით.

სასრული – ყოველი შემოსაზღვრული ნივთი, პროცესი ან მოვლენა, რაც მქდავდება მისი ზღვარდებული არსებობით დროსა და სივრცეში ან მისი რაოდენობრივი და თვისებრივი მრავალფეროვნების ამოწურვადობით. ლოგიკასა და სიმრავლეთა თეორიაში სასრულის ცნებები მოდელირდება სასრულ სიმრავლეთა ცნებებით.

სურ. 1. სასტუმრო

სასტუმრო – 1. გასაქირავებელი საცხოვრებელი ოთახების, საზეიმო დარბაზებისა და სასამსახურო სათავსების შემცველი შენობა (სურ. 1. სასტუმრო ბელაჯიო, ლას-ვეგასი, აშშ; სურ. 2. სასტუმრო ამბასადორი, თბილისი, საქართველო); 2. სტუმრის მისაღები ოთახი ბინაში.

სურ. 2. სასტუმრო

სასტუმრო ოთახი – ზედა ოთახი შუა საუკუნეების სახლში.

სასულე – ღუმლიდან გახურებული ჰაერის გამოსაშვები ხვრეტი.

სასწავლებელი – 1. დაწესებულება, სადაც მოსწავლეებს ასწავლიან; სკოლა; 2. რაც უნდა ისწავლონ; სასწავლო.

სასწორი – მასის გასაზომი ხელსაწყო, რომელშიც გამოყენებულია გრავიტაციული ძალების ეფექტი. მოქმედების პრინციპის მიხედვით სასწორი არის: ბერკეტული, ელექტრული, ჰიდროსტატიკური, ზამბარული; დანიშნულების მიხედვით: სანიმუშო, ლაბორატორიული, საერთო დანიშნულების (მაგიდის, გადასატანი, სტაციონალური), სპეციალიზებული და სხვ.

სატარიფო განაკვეთი (სატარიფო თანრიგი) – სამუშაოს სირთულისა და მომუშავეს კვალიფიკაციის დონის მაჩვენებელი. ყველა სახის სამუშაო, მათი შესრულების სირთულის შესაბამისად, იყოფა რამდენიმე საკვალიფიკაციო ჯგუფად. თითოეულ ჯგუფს მიეკუთვნება საკვალიფიკაციო თანრიგი. სატარიფო ბადეში თანრიგის რიგითი ნომერი მიუთითებს, რომელ საკვალიფიკაციო ჯგუფს მიეკუთვნება იგი. სირთულის მიხედვით უმარტივესი სამუშაოები მიეკუთვნება პირველ თანრიგს. სამუშაოთა სირთულის ზრდასთან ერთად იზრდება მისი სატარიფო თანრიგის ნომერიც. ხელფასის ორგანიზაციისას პრაქტიკაში ხდება როგორც სამუშაოების, ისე მომუშავეთა (მუშების) ტარიფიკაცია ერთიანი სატარიფო-საკვალიფიკაციო ცნობარის შესაბამისად. მუშების ტარიფიკაცია გულისხმობს საკვალიფიკაციო თანრიგების მიკუთვნებას საკვალიფიკაციო მომზადების დონიდან გამომდინარე.

სატარიფო კოეფიციენტი – კოეფიციენტი, რომელიც გვიჩვენებს მეორე თანრიგიდან დაწყებული სატარიფო განაკვეთი რამდენჯერ აღემატება პირველი თანრიგის სატარიფო განაკვეთს. კვალიფიკაციის ამაღლებით მუშაკთა მატერიალური დაინტერესების მიზნით, სატარიფო ბადეებში თანრიგის ზრდასთან ერთად ადგილი აქვს ს. კ. როგორც აბსოლუტურ, ისე შეფარდებით ამაღლებას. თითოეული შემდგომი ს. კ. წინასთან შედარებით შეფარდებითი ამაღლება გვიჩვენებს მოცემული თანრიგის მომუშავეს ანაზღაურების დონე რამდენჯერ აღემატება წინა თანრიგის მომუშავეს ანაზღაურების დონეს.

სატაცი – 1. ამწევ ბაგირზე ან ჯაჭვზე ჩამოკიდებული ტვირთამწევი მანქანის ნაწილი ტვირთების წატაცებისა და შეკავებისათვის (ერთმაგი და ორმაგი კაკვები, კავები, გრეიფერები, ელექტრომაგნიტები და სხვ.); 2. ღერძებისა და ლილვების ნაწილები, რომლებიც უშუალოდ ეხება საკისრებს.

სატელიტი [ლათ. satelles (satellit) თანამგზავრი, თანამზრახველი] – 1. ქალაქის მახლობლად განლაგებული დასახლება, რომლის მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი ქალაქში მუშაობს; ქალაქი-თანამგზავრი; 2. ასტრ. პლანეტის თანამგზავრი; 3. ტექნ. კბილანა, რომელიც გადაბმულია მეორე, წამყვან კბილანაზე; 4. ფიზიკ. სპექტრის სუსტი ზოლი ძლიერი ზოლის მეზობლად; 5. სახელმწიფო ან მთავრობა, რომელიც ფორმალურად დამოუკიდებელია, მაგრამ სინამდვილეში ემორჩილება სხვა სახელმწიფოს.

სატენდერო ხარჯთაღრიცხვა – პრეტენდენტის მიერ შესყიდვების ერთიანი ელექტრონული სისტემის მეშვეობით შემსყიდველისათვის წარდგენილი, სატენდერო წინადადების საბოლოო ფასის შესაბამისი ხარჯთაღრიცხვა.

სატენი – 1. თბოიზოლაციისა და ფილტრაციის, აგრეთვე ხმაურისა და დატყმების, ხახუნისა და ცვეთის შესამცირებელი საშუალება. არსებობს სატენის სახეები: აზბესტის, ბაბიტის, ლითონის, მავთულის, მფილტრავი, ტყავის, ქერის, ჩობალისა და სხვ.; 2. ძენძი, ბოჭკოვანი ქსოვილი, რომელიც გამოიყენება მილტურზე დასახვევად მათი ჩახრახვით შეერთებისას.

სატერფული – 1. იგივე პედალი; 2. ბარის ტარზე გვერდიდან გაკეთებული კოტა ფეხის დასაჭერად; 3. მართვის სისტემის დეტალი, რომლის მეშვეობითაც ხორციელდება ზემოქმედება სამუხრუჭო გამშვებ ელემენტებზე. არსებობს სატერფულის სახეები: გამშვები, აქსელერატორის, გადაბმულობის, გადაცემის ამომრთველი, გასათიში, დროსელიანი, მუხრუჭის, ფეხის, ქუროსი და სხვ.

სატეხი – 1. იარაღი ან ხელსაწყო, რომლითაც ტეხენ რასმე; სამტვრევი (სურ. 1. ფოლადის სატეხები მარკით LUX-TOOLS); 2. სადურგლო იარაღი, რითაც ხეზე ჭრიან ნახვრეტებს,

ღრუებს და მისთ.; 3. ქვაზე ჩუქურთმის საჭრელი იარაღი; 4. საბურღი იარაღის ძირითადი ელემენტი, რომელიც გამოიყენება ბურღვის პროცესში მთის ქანების დასარღვევად საბურღ ჭაბურღილში. იგი შეიძლება იყოს ექსცენტრიკული, საფხვიერებელი, ხელის.

სურ. 1. სატეხი

სატვირთველი – თვითმავალი სატვირთო მანქანა, რომლის დანიშნულებაც ტვირთის წატაცების, აწევის, გადატანის და სატრანსპორტო საშუალებებში თაკარებად ან ნაყარად დაწყობის ოპერაციების შესრულება. განასხვავებენ ზოგადი დანიშნულების (უნივერსალურ) და სპეციალურ ს. ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ავტო- და ელექტროსატვირთველი.

სატვირთო ამწევი – ამწე, საცალო და დაფასოებული სამშენებლო ტვირთების გადასადგილებლად. დაყენების სახის მიხედვით არის თავისუფლადმდგომი – გადასაყენებელი და გადასადგილებელი სარელსო გზაზე და მისადგმელი.

სატვირთო ეფექტი – ძალა, ძაბვა, დეფორმაცია, ბზარების გახსნა, გამოწვეული ძალოვანი ზემოქმედებით.

სატკეპნელა ხელის

სატიტულო სია – კაპიტალური მშენებლობის იმ ობიექტების ჩამონათვალი, რომელთა პროექტები და ხარჯთაღრიცხვა უკვე დამტკიცებულია.

სატკეპნელა ხელის – ინსტრუმენტი ფხვიერი საშენი მასალების ხელით დასატკეპნად.

სატკეპნი – მანქანა გრუნტის ან ასფალტის დასატკეპნად. ს. ძირითადი ელემენტია ცილინდრული ფორმის ფოლადის ვალცი (თვალი), რომელიც განთავსებულია ბორბლის ადგილზე. ს. თავისი დიდი წონით ტკეპნის შესამჭიდროებელ ნივთიერებას. მანქანას აქვს წამყვანი ვალცი, რომელსაც ძრავისგან გადაეცემა მგრები მომენტი და ამყოლი ვალცი, რომელიც ასრულებს მიმართველის ფუნქციას. თანამედროვე ს. ძირითადად აღჭურვილია ჰიდრავლიკური მექანიზმით, რაც მნიშვნელოვნად ამალავს მანქანის საიმედოობას მუშაობაში.

სატკეპნი

სატრანსპორტო დანახარჯები – დანახარჯები ტვირთის გადატანაზე ან მგზავრების გადაყვანაზე, რომელიც სრულდება საწარმოს მიერ ნებისმიერი სახეობის ტრანსპორტით.

სატრანსპორტო კატასტროფა – დიდი ავარია, რომელსაც მნიშვნელოვანი ადამიანური მსხვერპლი ახლავს.

სატრანსპორტო საშუალება – ძრავიანი ავტოსატრანსპორტო საშუალება ან მისი მისაბმელი.

სატრანსპორტო საშუალება – საშუალება, რომელიც უზრუნველყოფს საშენი მასალების, სამშენებლო კონსტრუქციების, დამხმარე ტექნიკური საშუალებებისა და მისთ. ტრანსპორტირებას ძირითად სამშენებლო ობიექტზე.

სატრანსფორმატორო ქვესადგური – ელექტროდინამიკური ერთი ძაბვის ელექტროენერჯის გარდასაქმნელად მეორე ძაბვის ელექტროენერჯად ტრანსფორმატორის მეშვეობით.

სატრაპეზო – საოსტიგენე; მონასტრის საერთო სასაბუღალტრო დამხმარე სათავსებით.

სატრაქტორო მატარებელი – ტანდემი, რომელიც შედგება ტრაქტორისა და მისაბმელისაგან (ან მისაბმელებისაგან). მისაბმელი შეიძლება იყოს ერთ-, ორ- ან სამღერძა. გამოიყენება ნახევარმისაბმელი საშუალებებიც. მისაბმელის დანიშნულებაა ფხვიერი და წვრილნატეხი საშენი მასალების (ქვიშა, გრუნტი, მოზაიკა და სხვ.) ტრანსპორტირება ტარის გარეშე საბაზო მანქანის მეშვეობით. გადაზიდვის ოპტიმალური მანძილია 0,5-1 კმ.

სატრაქტორო მატარებელი

სატუმბი სადგური – ნაგებობის, მანქანებისა და მოწყობილობების კომპლექსი სითხის გადასადგილებლად წნევის მეშვეობით. ჩვეულებრივ შედგება: წყალმიმღები მოწყობილობის, შემწოვი მილების, ტუმბოების, ძრავებისა და სადაწნევო მილებისაგან. ს. ს. შედის წყალმომარაგების, კანალიზაციის, მელიორაციის, ჰიდროტექნიკური ნაგებობების, ნავთობსადენებისა და მისთ. სისტემის შემადგენლობაში.

სატურატორი (ლათ. saturator გამჯერებელი) – აპარატი (პულსოქსიმეტრი) სითხეების გასაჯერებლად ნახშირორჟანგით.

სატურაცია (ლათ. saturatio გაჯერება) – 1. სითხის გაჯერება ნახშირმჟავა გაზით; 2. შაქრის წარმოებაში: შაქრის წვენის ქიმიური დამუშავება ნახშირმჟავათი (კირის მოსაშორებლად, გამოსადევნად).

სატყეო მიწები – მიწების კატეგორია, რომელიც ვარგისი და გამოყენებულია ტყის მოსაშენებლად. ს. მ. იყოფა შემდეგ სახეებად: დაფარული ტყით, დაუფარავი ტყით, შეუკრავი ტყის კულტურები, ტყის პლანტაციები და სანერგეები, ბუნებრივი კორომები.

სატყეო უბანი – სატყეო-სამეურნეო ღონისძიებათა ოპტიმალურად ორგანიზების მიზნით გამოყოფილი სახელმწიფო ტყის ფონდის ტერიტორია.

სატყეო ურთიერთობები – სატყეო-სამეურნეო ღონისძიებების განხორციელებისა და ტყითსარგებლობის დროს წარმოშობილი ურთიერთობები.

სატყეო ფონდი – ერთობლიობა ადმინისტრაციულ-სამეურნეო ტერიტორიების (სატყეო, ტყის საწარმო, რაიონი, მხარე, რესპუბლიკა, ქვეყანა) სატყეო და არასატყეო მიწებისა.

საუკეთესო არსებული ტექნოლოგია – ტექნოლოგია, რომელიც ეფუძნება მეცნიერებისა და ტექნიკის უკანასკნელ მიღწევებს, მიმართულს გარემოზე ნეგატიური ზემოქმედების შემცირებისკენ და რომელსაც აქვს პრაქტიკული გამოყენების დადგენილი ვადა ეკონომიკური და სოციალური ფაქტორების გათვალისწინებით.

საურავი – იხ. ჯარიმა.

საფართი – 1. საჭრელი ინსტრუმენტი, გამოყენებული გაბურღული ნახვრეტის კიდეების საბოლოოდ გასასუფთავებლად. არსებობს ხელის და ჩარხზე სამუშაო. ფორმის მიხედვით განასხვავებენ ცილინდრულ და კონუსურს.

საფარი – 1. კონსტრუქციის, გზის სამოსისა და მისთ. ზედა ფენა, რომელიც ქმნის სწორ ზედაპირს და უზრუნველყოფს გზის საექსპლუატაციო მახასიათებლებს; 2. მოწყობილობა, რომლითაც ხდება არხის, ღარისა და ა.შ. კვეთის ფართობის შეცვლა და ამგვარად, მასში გამავალი აირის, სითხის მოცულობის რეგულირება. საფარი კეთდება მოსაბრუნებელი, დამაგრებული ღერძზე (დროსელის) და მასალის ნაკადის მართობულად გადასადგილებელი (შიბერის).

სკრეპერის ციხევის წინა საფარში ხდება მასში შესული (თხრის პროცესში) და გამოსული (განტვირთვის პროცესში) გრუნტის რაოდენობის რეგულირება.

საფარი საკვამლე მილის – კვამლსატარის უკანა სქელი კედელი.

საფარის მონასტერი (ინგლ. Safara Monastery) – X საუკუნის მნიშვნელოვანი არქიტექტურული ძეგლი, საფარის სამონასტრო კომპლექსი. მდებარეობს საქართველოში, ისტორიულ მესხეთში, ახალციხის მუნიციპალიტეტში, ახალციხიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით ათიოდე კილომეტრის დაშორებით, მაღალი მთის ტერასაზე ტყით დაბურულ ვიწრო ხეობაში (სურ. 1. საერთო ხედი); რომლის ქვემოთ ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდინარე ურაველისწყალი მიედინება. სამონასტრო კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: წმ. საბა განწმენდილის მთავარი ტაძარი, ყოვლადწმიდა

სურ. 1. საფარის მონასტერი

ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესია, მცირე სამლოცველოები, სამრეკლო, ჯაყელთა სასახლე და ციხე-გალავანი (სურ. 2. გალავნის ფრაგმენტი), რუსი ბერების დროინდელი სამონასტრო ნაგებობები.

სურ. 2

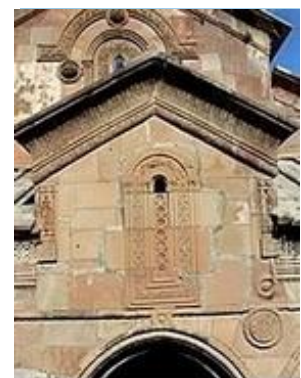
დღემდე მოღწეულ ნაგებობებიდან უძველესია ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ტაძარი. იგი X საუკუნით თარიღდება. მას მოგვიანებით მიადგეს წმიდა საბას სახელობის ეკლესია, რომლის თანადროულია იქვე, დასავლეთით მდგარი სამრეკლო.

წმ. საბა განწმენდილის მთავარი ტაძარი XIII-XIV საუკუნეების მიჯნაზეა აგებული. იგი დიდებულ გრანდიოზულ შთაბეჭდილებას ტოვებს. გეგმაში მისი ზომებია: 21,6x16,6 მ, სიმაღლე გუმბათის წვერამდე – 22,5 მ. ნაგებობა შვეული კლდის პირზეა აღმართული და ირგვლივ მერცხლის ბუდეებივით ეკვრის დანარჩენი მცირე ეკლესიები: სამხრეთით – მიძინების ტაძარი (ყველაზე ძველი შენობა მონასტრის ტერიტორიაზე), აღმოსავლეთით – წმ. დიმიტრის სახელობის სამლოცველო, აქვეა წმ. გიორგის სახელობის პატარა ეკლესია და ჩრდილო-აღმოსავლეთით – იოანე ოქროპირის სამლოცველო.

სურ. 3

მთავარი ტაძრის ასაშენებლად საჭირო გამხდარა არა მარტო ადგილის მოშანდაკება, არამედ კლდის ქიმზე საგანგებო საყრდენის ამოყვანაც. რთულ რელიეფიან ხევში მშენებლებს საგანგებო ბაქანი შეუქმნიათ და ამისთვის ხელსაყრელ ადგილად უკვე არსებული მიძინების ეკლესიის მიმდებარე ტერიტორია მიუჩნევიათ, ამიტომაც წმინდა საბას ტაძარი უშუალოდ არის მიდგმული ძველ საყრდენთან. ახალი ტაძრისთვის სამი მხრიდან – დასავლეთიდან, სამხრეთიდან და ჩრდილოეთიდან მშენებლებს დაუტოვებიათ შესასვლელები, მაგრამ მხატვარს სამხრეთის კარი ამოუშენებია და მთელი ფასადი ერთიან მოსახატ სიბრტყედ გადაუქცევია (სურ. 3. წმინდა საბას ტაძრის მოხატულობა: ჯაყელების პორტრეტი, XIV ს.). ტაძრის შიდა სივრცის

სურ. 5

მთავარი ნაწილი შექმნილია ცენტრალური ჯვრით, რომლის აღმოსავლეთის მკლავი აფსიდით მთავრდება, დანარჩენი კი მართკუთხაა. ამათგან სამხრეთის და ჩრდილოეთის

მკლავები ვიწროებია, ხოლო დასავლეთისა მათ თითქმის ორჯერ აღემატება. აფსიდისა და ბემისაგან შემდგარი საკურთხეველი შეისრული კონქითა და კამარითაა გადახურული. საკურთხეველის ცენტრში ტრაპეზია. საკურთხეველის სამხრეთით და ჩრდილოეთით სადიაკვნო და სამკვეთლოა. ორივე სათავსო ერთნარია. მათი ძირითადი სივრცის საფუძველი კვადრატს უახლოვდება და აღმოსავლეთით ღრმა აფსიდით მთავრდება. ამ სათავსოთა განათება აღმოსავლეთის მხრიდან არსებული თითო სარკმლით ხდება. სადიაკვნესა და სამკვეთლოს თავზე ე.წ. საიდუმლო ოთახებია განლაგებული. სადიაკვნესა და სამკვეთლოს შესასვლელები დარბაზიდანაა, სამკვეთლო საკურთხეველთან კართაა დაკავშირებული. ტაძრის ცენტრალური სივრცე გვირგვინდება გუმბათით, რომელიც საკურთხეველის კუთხეებსა და დასავლეთის ბურჯებს ეყრდნობა. აქ კვლავ ჩნდება დიდი ხნის წინ მივიწყებული პატრონიკე. ის ორადაა გაყოფილი – ერთი ინტერიერის სამხრეთ-დასავლეთ კუთხეშია გამართული, ხოლო მეორე ჩრდილო-დასავლეთში, მაგრამ ისინი ერთმანეთს არ უკავშირდება და არც ასასვლელი კიბე აქვთ გაკეთებული. ტაძრის შიდა სივრცე საშუალოდაა განათებული. სინათლის ძირითადი წყარო გუმბათის ყელში არსებული რვა სარკმელი (სურ. 4. გუმბათის ყელი) და ჯვრის ყოველ მკლავში განლაგებული თითო სარკმელია. გუმბათის ყელი დადაბლებული და გაფართოებულია, რის შედეგადაც შენობის კორპუსი უფრო მაღალი ჩანს (ქვემო კორპუსი სიმაღლით გაცილებით აღემატება გუმბათის ყელს სახურავიანად). დასავლეთი კარიბჭე უჩვეულოდ მაღალია. მისი შიგა სივრცე, ღია თაღები, ვარსკვლავისებრი კამარები უხვადაა შემკული ჩუქურთმებითა და რელიეფებით (სურ. 5 - სურ. 7). შენობაზე ბევრი წარწერაა.

სურ. 6

სამრეკლო ადრინდელი ქართული სამრეკლოების ტიპისაა. მონასტრის ტერიტორიაზე გაფანტული სხვა სამლოცველოები XIV-XVI საუკუნეებს მიეკუთვნება. აღსანიშნავია, რომ საფარის ტაძრის შიდა სივრცე წარმოადგენს, ერთი მხრივ ტრადიციების გაგრძელებას, ხოლო მეორე მხრივ, მასში ძალიან ბევრი რამ ახლებურადაა გადაწყვეტილი. ექსტერიერშიც დაახლოებით ასეთივე სურათია და სწორედ ეს აქცევს მას ეპოქალურ ტაძრად. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ტაძრის არცერთი ფასადი მორთულობით გადატვირთული არ არის. ორიგინალური გადაწყვეტით კი აღმოსავლეთის ფასადი გამოირჩევა, რომლის პირდაპირი ანალოგია არ მოიძებნება. მისი დამახასიათებელი ნიშანი ფასადის ცენტრალურ შვერილ ნაწილზე არსებული სამი სარკმელია, რომელთაგან პირველი და მესამე ცენტრში არსებული მოზრდილი მაღალი სარკმლის ზემოთ, მარჯვნივ და მარცხნივ არიან განლაგებული და მათი ზომები ძალზე მცირეა, რის გამოც „ხარისთვალა“ სარკმლებადაა სახელდებული. საფარის ტაძრის ოსტატის მიერ შექმნილ აღნიშნულ კომპოზიციას არც წინამორბედი ჰყოლია და არც მიმდევარი. ფასადებიდან თავის ხანას ყველაზე უკეთ ჩრდილო ფასადი წარმოადგენს. ჩრდილო ფასადზე ჯვრის მოთავსების ტრადიცია მანამდე არ არსებობდა.

სურ. 7

მიძინების ეკლესიის დაარსების შესახებ წერილობითი წყაროები არ არსებობს, მაგრამ მისი ხუროთმოძღვრული ფორმებისა და ჩუქურთმების ხასიათი მოწმობს, რომ იგი X ს-შია აგებული. მიძინების ეკლესია ერთნავიანი, დარბაზული ტიპის, კრამიტით გადახურული, უგუმბათო შენობაა. რაც შეეხება საქართველოში ერთ-ერთ უძველეს, თლილი ქვით ნაგებ

სამრეკლოს, მას არავითარი მორთულობა არ აქვს და, ჩვეულებისამებრ, ორსართულიანია. მონასტერს თავს დაჰყურებდა ციხე, რომელსაც გარშემო დიდი გალავანი ერტყა.

საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ საფარის მონასტერი ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთი გამორჩეული ტაძარია. მასში, ერთი მხრივ, ნათლად ჩანს წინა საუკუნეების დიდებული მემკვიდრეობითობა და, მეორე მხრივ, იმ დაღმართის საწყისი ეტაპი, რაც შემდეგდროინდელი ქართული სატაძრო არქიტექტურისთვის იყო დამახასიათებელი.

საფეხურები გამჭვირვალე – კიბის საფეხურები, როდესაც კიბის სვლის ქვედა საფეხურის ზედა ჰორიზონტალურ სიბრტყესა და ზედა საფეხურის ვერტიკალურ სიბრტყეს შორის ცარიელი სივრცეა.

საფეხური – 1. კიბის სვლის ნაწილი, რომელიც შეიცავს ვერტიკალურ და ჰორიზონტალურ სიბრტყეებს; 2. სხვადასხვა ელემენტებისაგან შედგენილი, ზედაპირზე წარმოქმნილი სიმაღლე-

თა სხვაობა; 3. განვითარება, დაწინაურება, ცოდნის დონე, სწავლების დონე, ზევით ასასვლელი ადგილი.

საფეხური კონსოლური – გამჭვირვალე საფეხური, რომელიც მიმაგრებულია ერთი გვერდითი მხარით დახრილ მზიდ კოჭთან (კოსოურთან, ჩანასთან).

საფეხური შემორბენითი – საფეხური, რომლის ერთი გვერდის სიგრძე მეორე გვერდის სიგრძეზე ნაკლებია; გვხვდება კიბის სვლის მოხვევისას.

საფეხურის ნაშვერი – კიბის საფეხურის ჰორიზონტალური ზედაპირის ან კიბის მარშის თავში მდებარე ბაქნის წინა კიდე.

საფეხუროვანი საფარველი – დახრილი სახურავის კედელთან მიერთების კონსტრუქცია, რომელიც შენობის შიდა სივრცეს იცავს ატმოსფერული ნალექების ჩადინებისგან.

საფეხურქვეში – კიბის კონსტრუქციული დეტალი: საფეხურის გარე შვეული ელემენტი.

საფითხი (შპატელი) – ინსტრუმენტი სამღებრო, საფითხნი და სარემონტო-მოსაპირკეთებელი სამუშაოების შესასრულებლად. ამზადებენ თხელი, დრეკადი, სწორპირიანი უჟანგავი ფოლადის ზოლისგან სახელურით. გამოიყენება ბზარების, ღრეჩოების ამოსავსებად, კედლის უთანაბრო ზედაპირების გასასწორებლად, კედლებიდან და ჭერიდან ძველი საღებავების, წებოს და შპალერის მოსაცილებლად და სხვ.

საფითხი

საფითხნი – ნივთიერება, რომელიც გამოიყენება წებოვანი ან სილიკატური საღებავების ქვეშ შესაღები ზედაპირის გასასწორებლად.

საფირმო მარკა – სახელწოდება ან ემბლემა, ნიშანი, სიმბოლო, რომელიც იძლევა საშუალებას, მოცემული საქონელი სხვა საქონლის მასისგან გამოიყოს. იგი საქონლის "სახის" განუყოფელი ელემენტია. საქონელი საფირმო მარკით შეიძლება გაიყიდოს ნებისმიერი სავაჭრო ობიექტიდან.

საფირონი (ბერძ. sappheiros < ძვ. ებრ. ספיר לურჯი ქვა) – ლურჯი, უმაღლესი კატეგორიის ძვირფასი საიუველირო ქვა, ჟანგულების ჯგუფის მინერალი. ს. მიეკუთვნება ყველა არაწითელ, ყვითელ, ნარინჯისფერ, ლურჯ, მწვანე, შავ და სხვა ფერის კორუნდს. ძირითად ქანებში

საფირონი

გვხვდება მარმარილოებში, ბაზალტებსა და პეგმატიტებში.

საფორტიფიკაციო ნაგებობა – საციხო ნაგებობა; სამხედრო-საინჟინრო საქმეში – თავდაცვითი ნაგებობათა კომპლექსი, ციხესიმაგრე (სურ. 1. გამაგრებული ქალაქი კარკასონი, საფრანგეთის რესპუბლიკა).

სურ. 1. საფორტიფიკაციო ნაგებობა

საფრთხე – ბუნებრივი ან საწარმოო სიტუაცია, რომელმაც გარკვეულ პირობებში შეიძლება გამოიწვიოს არასასურველი მოვლენები ან პროცესები, რაც, თავის მხრივ, გამოიწვევს: ავარიებს ან კატასტროფებს ტექნოსფეროში; ადამიანების ჯანმრთელობისა და გარემოს მდგომარეობის გაუარესებას. ს. სიტუაციაა, რომელიც მუდმივად არსებობს ბუნებრივ და საწარმოო გარემოში, და რომელსაც გარკვეულ პირობებში არახელსაყრელი მოვლენების (საშიში ფაქტორების) რეალიზაციის უნარი აქვს. ს. რეალიზაცია, ჩვეულებრივ, შემთხვევითი მოვლენაა და საშიში ფაქტორის აღძვრა ხასიათდება მოვლენის ალბათობით. ს. აღწერს ტექნიკური, ბუნებრივი და სოციალური ხასიათის ზოგი პირობის განხორციელების შესაძლებლობას, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს არახელსაყრელი მოვლენები და პროცესები, მაგ., ავარიები სამრეწველო საწარმოში, ბუნებრივი კატასტროფები ან უბედურებები, ეკონომიკური ან სოციალური კრიზისები. ს. ცოცხალი ან არაცოცხალი მატერიის ნეგატიური თვისებაა, რომელსაც შეუძლია ზიანი მიაყენოს თვით მატერიას – ადამიანებს, გარემოს, მატერიალურ ფასეულობებს. ს. წყარო შეიძლება იყოს როგორც ცოცხალი, ისე არაცოცხალი, და საფრთხე ემუქრება როგორც ცოცხალს, ისე არაცოცხალს. საფრთხე არსებობს სივრცესა და დროში. განასხვავებენ ბუნებრივი, ტექნოგენური და ანთროპოგენული წარმოშობის საფრთხეებს. ბუნებრივ საფრთხეებს ქმნის სტიქიური მოვლენები, კლიმატური პირობები, რელიეფი.

საფრთხე ანთროპოგენული – ადამიანების მცდარი ან არასანქცირებული ქმედებების შედეგად წარმოქმნილი საფრთხე.

საფრთხე რეალური – სივრცესა და დროში კოორდინირებული საფრთხე, რომელიც ყოველთვის დაკავშირებულია კონკრეტულ საშიშროებასთან. (მაგ., გზატკეცილზე მოძრავი ცისტერნა, წარწერით "ცეცხლსაშიშია", გზის სიახლოვეს მყოფი ადამიანისათვის რეალურ საფრთხეს წარმოადგენს. როგორც კი ავტოცისტერნა გავა ადამიანის ყოფნის ზონიდან, ის გადაიქცევა ადამიანის მიმართ პოტენციური საფრთხის წყაროდ).

საფრთხე ტექნოგენური – 1. ტექნიკური სისტემის, სამრეწველო ან სატრანსპორტო ობიექტისთვის დამახასიათებელი მდგომარეობა, რომელიც რეალიზდება ტექნოგენური საგანგებო სიტუაციის წარმოქმნისას ადამიანზე და გარემოზე ტექნოგენური საგანგებო სიტუაციის წყაროს გამანადგურებელი ზემოქმედების სახით ან ამ ობიექტების ნორმალური ექსპლუატაციის პროცესში ადამიანისა და გარემოსთვის პირდაპირი ან ირიბი ზიანის სახით; 2. ტექნიკური საშუალებებით შექმნილი საფრთხე.

საფრთხეები ბუნებრივი – ბუნებრივი მდგომარეობა, რომელიც თავისი ინტენსივობით, გავრცელების მასშტაბითა და ხანგრძლივობით უარყოფით გავლენას ახდენს საკუთრებაზე, გარემოზე, ადამიანის სიცოცხლეზე და სხვ. მას მიეკუთვნება: კლიმატური პირობები, რელიეფი, მიწისძვრა, ვულკანის ამოფრქვევა, ქარიშხალი, გრიგალი, მეწყერი, ზვავი, გამყინვარება, წყალდიდობა, ღვარცოფი, ხანძარი და მისთ.

საფრთხის შემცველი (საშიში) საწარმოო ნივთიერება – ნახევრადგამტარების წარმოებასთან დაკავშირებული მყარი ნივთიერებები, სითხეები ან აირები, რომლებიც ჯანმრთელობის, აალებადობის ან რეაქტიულობის გათვალისწინებით, მიეკუთვნება მე-3 ან მე-4 კლასის საფრთხის კატეგორიას. ისინი გამოიყენება კვლევებში, ლაბორატორიულ ან წარმოების პროცესებში და მათი საბოლოო პროდუქტი არ არის საფრთხის შემცველი მასალა.

საფრთხის შემცველი ნივთიერებები – ქიმიური ნივთიერებები, რომლებიც ქმნის ფიზიკურ ან ჯანმრთელობისთვის საფრთხეებს, სახმარად ვარგის ან არავარგის მდგომარეობაში.

საფრთხის შემცველი საწარმოო ფართობი – ფართობი საეარმოში, ასევე, სამეცნიერო კვლევებისთვის გამოყოფილი ფართობი, სადაც გამოიყენება საფრთხის შემცველი საწარმოო ნივთიერებები. ამგვარ ფართობებზე დასაშვებია დამხმარე ოთახების, ასევე, გასახდელებისა და ოფისების არსებობა, რომლებიც უშუალოდაა დაკავშირებული საწარმოო ფართობებზე მიმდინარე პროცესებთან.

საფრქვეველ-გამომშრობი – მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება კერამიკული ფილების წარმოებაში. საშუალებას იძლევა ტექნოლოგიური პროცესიდან ამოვარდეს მასის შრობისა და გრანულაციის ოპერაცია და პირდაპირ იქნეს მიღებული სტაბილური მარცვლოვანი შედეგნილობისა და ტენიანობის საწნეხი ფხვნილი.

საფსალმუნე – იხ. ამბიონი.

საფუძველი – 1. რაიმე ნაკეთობის ქვედა საყრდენი, რომელზედაც ეყრდნობა ამ ნაკეთობის დანარჩენი ნაწილი, მაგ., ბაზისი, კარკასი, ჩონჩხი, სვეტი და სხვ.; 2. ცოკოლი, ზემირკველი; შენობის ქვედა, შეკობული ნაწილი; 3. საგზაო სამოსის ქვედა კონსტრუქციული ფენა, ფენილი, გრუნტი. მტკიცე საგზაო სამოსი შეიძლება აიგოს მხოლოდ ერთგვაროვანი, კარგად შემჭიდროებული და გამომშობილი გრუნტის საფუძველზე; 4. პნევმოქსოვილის (გამოიყენება პნევმატიკურ კონსტრუქციებში) ძირითადი შრე – გრძივი ძაფები.

საფხვიერებელი – მისაბმელი ან დასაკიდებელი მოწყობილობა მუხლუხა ტრაქტორზე მძიმე ქანების, აგრეთვე ძველი ასფალტ-ბეტონის საგზაო საფრების მოსანგრევად წინასწარი გაფხვიერებისათვის საავტომობილო გზის რემონტის დროს. მისი სამუშაო ორგანო დამონტაჟებულია მზიდ ჩარჩოზე და აღჭურვილია ცვეთამედეგი ბუნიკით.

საფხვიერებელი

საქალაქთმშენებლო დოკუმენტაცია – გრაფიკული, კარტოგრაფიული, ტექსტური, საანგარიშო და სხვ. ტიპის მასალების კომპლექტი, დაფუძნებული ტერიტორიისა და მისი გაშენების მეცნიერულ პროგნოზზე.

საქალაქთმშენებლო რეგლამენტი – გაშენების წესებითა და ნორმებით დადგენილი პარამეტრებისა და სახეების ერთობლიობა მიწის ნაკვეთებისა და უძრავი ქონების გამოყენებისთვის ქალაქისა და სოფლის დასახლებებში, მუნიციპალურ წარმონაქმნებში, აგრეთვე თითოეული ზონის ფარგლებში, საქალაქთმშენებლო მოქმედების განხორციელებისას და უძრავი ქონების ობიექტების შესაძლო ცვლილებებისას.

საქალაქთმშენებლო წესდება (კოდექსი) – კანონი, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის ტერიტორიაზე საქალაქთმშენებლო მოქმედების განხორციელების წესს.

საქალაქო აგლომერაცია – 1. დასახლებული პუნქტების კომპაქტური თავმოყრა, ძირითადად საქალაქო, რომელიც გაერთიანებულია ინტენსიური საწარმოო, სატრანსპორტო და კულტურული კავშირების რთული მრავალკომპონენტური დინამიკური სისტემით; ის ურბანიზაციის ერთ-ერთი სტადიაა. განასხვავებენ მონოცენტრულ (მაგ., ნიუ-იორკის აგლომერაცია) და პოლიცენტრულ (მაგ., გერმანიის რურის რაიონში თავმოყრილი სამრეწველო ქალაქების ერთობლიობა) აგლომერაციებს; 2. ქალაქის, რაიონის, უბნის, სასოფლო დასახლების მიწების გარე საზღვარი, რომელიც გამიჯნავს მას სხვა კატეგორიის მიწებისგან.

საქალაქო გზები – საქალაქო ტრანსპორტის მოძრაობისთვის განკუთვნილი გზები არასაცხოვრებელ უბნებში, ქვეითად მოსიარულეებისაგან სრული იზოლაციით; ქუჩისებისაგან განსხვავებით ს. გ. არ აქვთ პირდაპირი კავშირი გარემომცველ განაშენიანებასთან და მისგან გამოყოფა გამწვანების ზოლებით ან შემოღობვით. ჩქაროსნული ს.გ. უმეტესად გამოიყენება ქალაქისგან მოშორებული უბნებისა და საავტომობილო გზების ერთმანეთთან დასაკავშირებლად. ხშირ შემთხვევაში ს. გ. განალაგებენ ნათხარებზე, ყრილებსა და ესტაკადებზე. ადგილობრივი მოძრაობის ს. გ. დანიშნულებაა დააკავშიროს სამრეწველო საწარმოები და საწყობები მაგისტრალურ ქუჩებსა და გზებთან.

საქალაქო კანალიზაცია – რთული საინჟინრო კომპლექსი საყოფაცხოვრებო ჩამდინარი წყლების შეგროვებისა და გადამუშავებისათვის. ის სათავეს იღებს ადმინისტრაციულ და საცხოვრებელ სახლებში. შენობიდან გამოსასვლელში დგება პირველი საკანალიზაციო ჭა, რომლის დანიშნულებაც მოხდეს ექსტრემალური ჩარევა სისტემაში ქსელის დანაგვიანების დროს. დანარჩენი ჭების დანიშნულებაც იგივეა, მაგრამ პირველი ჭა მათგან განსხვავებით, თავის თავზე იღებს მაქსიმალურ დატვირთვას. ჭები წარმოადგენს კვანძებს, რომლებიც განსაზღვრავენ საკანალიზაციო სისტემის სტრუქტურას. მასში ხდება სისტემის სხვადასხვა მიწების თავმოყრა და სავენტილაციო მილის მიერთება. დიდ ქალაქებში, სადაც გამოყვანილი საკანალიზაციო მილის მაქსიმალური დიამეტრი (ან მილების ჯამური დიამეტრი) ვერ ატარებს ჩამდინარი წყლების რეალურ რაოდენობას, მიმართავენ კოლექტორების მოწყობას, რომელიც ერთდროულად ასრულებს სავენტილაციო მილის ფუნქციასაც. საკანალიზაციო მილებს აქვთ ბუნებრივი დახრილობა გამწმენდი ნაგებობების მიმართულებით და მასში სიბინძურე მოძრაობს თვითდინებით. თუ ამის საშუალება არ არის, მაშინ ჩამდინარი წყლის მასას სწევენ მაღლა სპეციალური ფეკალური ტუმბოების მეშვეობით და შემდეგ თვითდინებით გაჰყავთ ქალაქიდან გამწმენდი ნაგებობამდე (სურ. 1. საქალაქო ცენტრალური კანალიზაციის ქსელის მონტაჟი).

სურ. 1. საქალაქო ცენტრალური კანალიზაციის ქსელის მონტაჟი

საქალაქო ხიდი – ხიდი ტრანსპორტისა და ფეხით მოსიარულეთათვის, რომელიც განლაგებულია ქალაქის საზღვრებში. ყველაზე მეტად გავრცელებულია რკ.ბ.-ისა და ფოლადის ხიდები ზედა სვლით. მალის კონსტრუქციის მიხედვით განასხვავებენ თაღოვან, კოჭოვან, კონსოლურ-კოჭოვანსა და დაკიდებულ ს. ხ. ხიდის სიგანეს ადგენენ ტრანსპორტის მოძრაობის ზოლების მიხედვით და იღებენ 3,5-ის ჯერადს. საქალაქო ხიდის წინა მოედნებზე ხდება სატრანსპორტო ნაკადის ორგანიზებული განტვირთვა.

საქართველოს ტყის ფონდი – სახელმწიფო ტყის ფონდისა და საქართველოში საკუთრების სხვა ფორმებით არსებული ტყეებისა და მათი რესურსების ერთობლიობა.

საქვაზე დანადგარი – მოწყობილობებისა და აგრეგატების კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს წყლის ორთქლის ან ცხელი წყლის მიღებას სათბობის წვის ხარჯზე. შედგება საქვაზე აგრეგატისა და დამხმარე მოწყობილობებისაგან.

საქვე – მთაგორიან რელიეფზე მაღალი ექსპოზიციის ადგილებში საფეხურებად მოწყობილი ტერასები მესხეთში; ის მრავალიარუსიანი ნაგებობაა, რომლის ნიადაგი ნაკლებნოყიერია, საჭიროებს ქვებისგან გაწმენდასა და განოყიერებას.

საქვე

საქმიანი მერქანი – მრგვალი ან ნაპობი ხე-ტყე, გარდა შეშისა და მერქნისა, რომელიც უვარგისია სამრეწველო გადამუშავებისთვის.

საქმიანი ნარჩენები – ნარჩენები, რომელთა გამოყენება შესაძლებელია სხვადასხვა დანიშნულების ნაკეთობების დასამზადებლად.

საქმიანობა – სამეწარმეო, სამეურნეო, ტექნიკური ან ყველა სხვაგვარი საქმიანობა, განსახლებისა და განვითარების გეგმებისა და პროექტების განხორციელება, ინფრასტრუქტურული პროექტების, განაშენიანებისა და სექტორული განვითარების გეგმების, ქვეყნის ტერიტორიაზე არსებული წყლის, ტყის, მიწის, წიაღისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების დაცვის, გამოყენებისა და სარგებლობის პროექტებისა და პროგრამების განხორციელების ჩათვლით, საკანონმდებლო დებულებების, პროგრამებისა და გადაწყვეტების განხორციელება, ასევე არსებული საწარმოების მნიშვნელოვანი რეკონსტრუქცია, ტექნიკური და ტექნოლოგიური განახლება, რომლებიც გავლენას ახდენენ გარემოს მდგომარეობის ხარისხზე.

საქონელი – საწარმოო და პირადი მოხმარების საგნები და მომსახურება, რომლებიც განკუთვნილია ამა თუ იმ სახის მოთხოვნილებისა და საჭიროებების დაკმაყოფილებისთვის და რაც იყიდება ბაზარზე. ის შეიძლება იყოს ნივთი, მომსახურება, იდეა, სამუშაო ძალა, ადგილი, საწარმო, ორგანიზაცია და სხვ. გამოყენების დროის ხანგრძლივობის მიხედვით საქონელი შეიძლება იყოს: ხანმოკლე სარგებლობის, ხანგრძლივი სარგებლობის და აგრეთვე მისი სპეციფიკური ფორმა – მომსახურება. მომსახურების ხასიათის გათვალისწინებით ს. შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად: ფართო მოხმარებისა და საწარმოო დანიშნულების საქონლად.

საქონელმცოდნეობა – მეცნიერება, რომელიც სწავლობს საქონლის სახმარ ღირებულებას.

საქონლის გამოსავლიანობა – გადამუშავებული საქონლის რაოდენობა ან პროცენტული მაჩვენებელი, რომელიც მიღებულია გადამუშავების პროცესში მოქცეული გარკვეული ოდენობის საქონლის გადამუშავების შედეგად.

საქონლის გაფორმება – საქონლის გაშვებისთვის აუცილებელი ღონისძიებების განხორციელება.

საქონლის გაშვება – დეკლარანტისთვის საქონლის განკარგვის ან/და საქონლით სარგებლობის უფლების მინიჭება საქონლის მიმართ გამოყენებული სასაქონლო ოპერაციის პირობების შესაბამისად.

საქონლის დეკლარირება – ქმედება, რომლითაც პირი აცხადებს საქონლის მიმართ სასაქონლო ოპერაციის გამოყენების განზრახვას.

საქონლის მიწოდება – პირის მიერ სხვა პირისთვის საქონელზე საკუთრების უფლების გადაცემა სასყიდლით (მათ შორის საქონლის რეალიზაცია, გაცვლა, ხელფასის ან ნატურალური ფორმით ანაზღაურება) ან უსასყიდლოდ.

საქონლის პროპაგანდა – რეკლამის სახეობა, რომლითაც ხდება საქონლის შესახებ ცნობების გავრცელება და გაღრმავებული განმარტება მყიდველზე ზემოქმედების მიზნით.

საქონლის წარდგენა – შემოსავლების სამსახურის მიერ განსაზღვრულ ადგილზე საქონლის მიტანის შესახებ ინფორმაციის მიწოდება.

საქრევი – სავენტილაციო ღიობი, ნახვრეტეი ქანობიან სახურავზე.

საქსაული (ლათ. halóxylon) – დაბალი ტანის ხის ჯიში, მეტწილად ბუჩქის სახით. სიმაღლე 12 მ-მდე. აქვს ფაშარი ან ხშირი ვარჯი, ზოგჯერ დაკიდებული, მტვრევადი ტოტებით. დანაწევრებულ მწვანე ყლორტებზე უფერული, ქერცლისებრი, წვრილი ფოთლები განლაგებულია ერთმანეთის საპირისპიროდ, ზოგჯერ ისინი ხორკლის მსგავსია. ს. 10-მდე სახეობა გავრცელებულია ხმელთაშუაზღვისპირა ქვეყნებში, ირანში, ავღანეთში, შუა აზიაში, მიანმასა (მიანმარის კავშირის რესპუბლიკა, აგრეთვე ბირმა) და ჩინეთში, უმეტესად ბარის ქვიშიან და მლაშობ უდაბნოებში. ის საუკეთესო მცენარეა გასამწვანებლად და მოძრავი ქვიშის გასამაგრებლად. მერქანი მაღალი მექანიკური თვისებებით ხასიათდება. გამოიყენება წვრილი ნაკეთობების დასამზადებლად, აგრეთვე საწვავ მასალად (შეშად), რადგან ახალმოჭრილი ს. ტენიანობა 20%-ს არ აღემატება.

საქსაული

საქუსლე – საყრდენი მოწყობილობა, რომელშიც ქუსლის ბრუნვა ხდება.

საქშენი – დახურული დაპროფილებული არხი სამუშაო გარემოს გაქრევისა და ნაკადისათვის გარკვეული მიმართულებისა და სიჩქარის მისაცემად. არსებობს საქშენი საფრქვევი და საჭირხნი. ფართოდ გამოიყენება ტექნიკაში – რეაქტიულ ძრავებში, ტურბინებში, აეროდინამიკურ მილებში, ჭავლურ აპარატებსა და სხვ. საქშენში სამუშაო გარემოს წნევის პოტენციალური ენერგია გადადის კინეტიკურ ენერგიაში.

საქშენი ლავალის – განსაკუთრებული პროფილის (შუაში შევიწროებული ყელით) აირული არხი, რომლის დანიშნულებაცაა მასში გამავალი აირის ნაკადის სიჩქარის შეცვლა (შენელება). გამოიყენება ტიპურ ორთქლის ტურბინებში, სარაკეტო და საავიაციო ზეზგერითი მფრინავი აპარატების ძრავებში და სხვ.

საქშენი ლავალის

საქცეველი – პატრონიკე, პატრონიკონი, საპატრონიკე, ტრიმორიუმი; ტაძრის გრძივი ნაგებობის გამყოფ თაღების თავზე მოწყობილი ბაქანი მანდილოსნებისთვის.

სადარავი (ფრეზი, ფრეზა) – ინსტრუმენტი ერთი ან რამდენიმე მჭრელი პირით (კბილებით; ღარაკის კიდის გასწვრივ განლაგებული კბილებით), რომელიც ბრუნვის დროს ამუშავებს, ღარავს ლითონის თუ სხვა მასალის ზედაპირს. გეომეტრიის მიხედვით ფრეზი არსებობს – კიდური, კონუსური, სოგმანური, ტორსული, ფასონური, ჭიახრახნული, ცილინდრული, დისკური (სურ. 1) და სხვ.; დასამუშავებელი მასალის მიხედვით – ალუმინის, გრაფიტის, თუჯის, ნაწითელი ფოლადის, სპილენძის, ფოლადის, ხისა და სხვ.; მჭრელი ნაწილის მიხედვით – ალმასის, ლითონკერამიკის, მაგარი შენადნობის, მინერალური

სურ. 1. სადარავი

კერამიკის, სწრაფმჭრელი ფოლადისა და სხვ.; კონსტრუქციისა და კბილების ტიპის მიხედვით – მასიური (მთლიანად ერთი მასალისაგან), შენადული (ბოლო და მჭრელი ნაწილები შედგება სხვადასხვა მასალისაგან და შეერთებულია ერთმანეთთან შედუღებით), დარჩილული (დარჩილული მჭრელი ელემენტებით) და ასაწყობი. ფ. თავი მზადდება მაგარი შენადნობებისგან დამზადებული შეცვლადი ფირფიტებისაგან ან სწრაფმჭრელი ფოლადისაგან; 2. საგზაო მანქანის სამუშაო ორგანო გრუნტის გაფხვიერება-დაქუცმაცებისათვის, რომელიც პარალელურად ახდენს მის შერევას შემკვრელ მასალებთან. გამოიყენება საგზაო და აეროდრომების საფუძვლების მშენებლობის დროს. საგზაო ფ. შეიძლება იყოს თვითმავალი, საკიდი ან მისაბმელი; 3. ნიადაგის, მიწის გასაფხვიერებელი თვითმავალი მანქანა.

საღებავი – პიგმენტებისა და აფსკვარმოქმნელი ნივთიერებების ერთგვაროვანი სუსპენზია. მზადდება ოლიფის, ლაქის, პოლიმერის წყალხსნარების და წყალდისპერსიების, ხსნადი მინის და მისთ. საფუძველზე. გაშრობისას ს. თხელი ფენები წარმოქმნიან გაუმჭვირ საფარს, რომელიც იცავს ზედაპირს აგრესიული აგენტების ზემოქმედებისგან და ანიჭებს მას მიმზიდველ გარეგნულ სახეს. სათავსის შიგა კედლებისა და ჭერისთვის ძირითადად გამოიყენება წყალდისპერსიული, ხოლო გარე ზედაპირებისათვის – ზეთოვანი საღებავი. მშენებლობაში გამოყენებული საღებავის სახეებია: აკრილური, ალიზარინის, ალკიდური, ანილინის, ასფალტის, ბუნებრივი, დამცავი, ემალის, ემულსიური, ზეთოვანი, თბომგრძნობიარე, თბომდეგი, კაზეინის, კერამიკული, კირის, ლაქის, ლითონური, მინერალური, მუქი, მშრალი, ორგანული, პოლიმერცემენტის, რბილი, საგრუნტო, საყალიბო, სახარში, სილიკატური, სინთეზური, სრესილი, ტყვიის, ღია, ცემენტის, ცეცხლდამცავი, ცეცხლმდეგი, წებოვანი, ჭიქურზედა, ჭიქურქვეშა, წყლისა და სხვ.

საღებავი აკრილური – წყალემულსიური საღებავი, მიღებული პოლიაკრილატებისა და მისი თანაპოლიმერების საფუძველზე. ს. ა. საღებავების ძალზე გავრცელებული სახეობაა ფერთა ფართო გამის, უნივერსალურობისა და სიმტკიცის გამო. გამოიყენება მშენებლობაში შიგა და გარე სამღებრო სამუშაოების შესასრულებლად და მხატვრობაში.

საღებავი ალკიდური – ემალური საღებავის სახესხვაობა. მიიღება მცენარეული ზეთების სინთეზით სპირტებთან, ანჰიდრიდებთან და ორგანულ მჟავებთან. გამოირჩევა მაღალი ატმოსფერომდეგობით, ბზინვით; მდგრადია სარეცხი საშუალებების და მინერალური ზეთების მიმართ, ინარჩუნებს თვისებებს -50 -დან $+60^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურამდე. გამოიყენება ლითონისა და ხის კონსტრუქციების შესაღებად, აგრეთვე, შენობის ინტერიერის გასალამაზებლად.

საღებავი ასფალტის – ასფალტის საფუძველზე დამზადებული ზეთიანი საღებავი. გამჭვირვალობის, შესანიშნავი ყავისფრისა და მოხმარების სიმარტივის გამო ფართოდ გამოიყენება მუქი ფერის ნაკეთობის მოჭიქვაში. ადვილად ერევა სხვა საღებავებს (თეთრის გარდა) და აძლევს მათ ხავერდოვან სახეს. ახასიათებს შრობის დიდი დრო.

საღებავი ზეთოვანი – პიგმენტებისა და შემცვლების სუსპენზია ოლიფაში. მზადდება საქარხნო პირობებში ოლიფისა და პიგმენტების გაქნით სპეციალურ მანქანებში (საღებავსარესებში). გასრესით მიიღება ერთგვაროვანი სუსპენზია. ეს საღებავი არ იცვლის მოცულობას გამყარებისას, ახასიათებს მედეგობა და ხანგამძლეობა. ს. ზ. დიდი უპირატესობაა გაუმჭვირობა, უარყოფითი – ხანგრძლივი შრომა. გამოიყენება მშენებლობაში ლითონის კონსტრუქციების კოროზიისაგან, ხოლო ხის კარ-ფანჯრების ტენისაგან დასაცავად, აგრეთვე კედლებისა და ცალკეული კონსტრუქციების შესაღებად. გამოდის მზა სახით ან სქლადსრესილი.

საღებავი კირის – კალციუმის ნაერთი წყალთან. საღებავის დასამზადებლად გამოიყენება კირქვის გამოწვით მიღებული კირი, რომელსაც აქრობენ წყალში და მისგან ამზადებენ კირის საღებავსა და ბათქაშს. ს. კ. გამოირჩევა კარგი სინათლემდეგობით, ხანგამძლეობით, სიიაფით. წყალშეკავებადობის ასამაღლებლად საღებავს დამზადების პროცესში უმატებენ სპეციალურ დანამატებს: კალციუმის ქლორიდს, სუფრის მარილს, ალუმინის შაბს. თეთრისაგან განსხვავებული ფერის მისაცემად შესაძლებელია არაორგანული პიგმენტის გამოყენება.

საღებავი მინერალური – საღებავი არაორგანულ მჭიდა მასალებისა და წებოს საფუძველზე. არსებობს კირის, სილიკატური, ცემენტისა და წებოს. ძირითადად მზადდება ფხვნილის სახით და საჭირო კონსისტენციამდე დაჰყავთ წყლის დამატებით. ს. მ. სამუშაოების წარმოება დასაშვებია მხოლოდ დადებითი ტემპერატურის პირობებში. მინერალური საღებავი მიიღება მინერალური ნედლეულის საფუძველზე, ამიტომ ის ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტია. ამ საღებავებს აქვთ საკმარისი ორთქლშეღწევადობა, მაღალი ყინვამდეგობა, ხოლო ფუნქციური დანამატები (სინთეზური ფისები) აუმჯობესებენ ტექნოლოგიურ და სამშენებლო-ტექნიკურ თვისებებს: ადჰეზიას საფუძველთან, გაუმჭვირობას, ჰიდროფობულობას, პლასტიკურობას, სედიმენტალურ მედეგობასა და სხვ. გამოიყენება კერამიკული (სილიკატური) აგურის, ბეტონის, კერამიკბეტონის შებათქაშებული ფასადების დამცავ-დეკორატიული საფარვლისათვის, აგრეთვე სარესტავრაციო და სარემონტო სამუშაოების ჩასატარებლად.

საღებავი პოლიმერცემენტის – მშრალი პიგმენტის სუსპენზია, რომელიც შედგება თეთრი პორტლანდცემენტის, სამშენებლო დაფქული კირის, სინათლე- და ტუტემდეგი პიგმენტებისა და პოლიმერის წყლის დისპერსიული შემცვლების – პლასტიფიცირებული პოლივინილაცეტატის ემულსიის ან ცემენტისადმი მედეგი სინთეზური ლატექსებისგან. გამოიყენება შენობის გარე და შიგა მოკაზმვისათვის ბეტონზე, გაზობეტონზე, აგურზე, ბათქაშის, რკ.ბ.-ის პანელების, მერქანბოჭკოვანი ფილების ზედაპირებზე და სხვ. პოლიმერცემენტის საღებავების გამოყენებით სამუშაოები ტარდება მხოლოდ დადებითი ტემპერატურის პირობებში.

საღებავი სილიკატური – ტუტემდეგი პიგმენტებისა (ჟანგმიწა, სურინჯი) და შემცვლების (ცარცი, ტალკი) სუსპენზია, რომელშიც სილიკატიზატორად გამოყენებულია თუთიის თეთრა და კალციუმის ბორატი თხევადი კალიუმის მინის დანამატით. აქტიური კაჟმიწის შემცვლებად – დანაწევრებული კვარცის ქვიშა, დიატომიტი და ტრეპელი. ს. ს. მომხმარებელს მიეწოდება ორი შეფუთვით – მშრალი ნაწილისა და კალიუმის თხევადი მინის სახით. შერევა ხდება მასის მიხედვით. ს. ს. წყალში ხსნადი, არატოქსიკური, წყალმედეგი, ტემპერატურამედეგი, დაბალი ჰიდროფობულობის ნივთიერებაა. გამოიყენება ფასადებისა და შიგა სათავსების მორთვა-მოკაზმვისათვის, აგრეთვე ხის კონსტრუქციების დასაცავად ცეცხლისაგან. ცემენტის ან ცემენტ-კირქვის ბათქაშზე დატანილი ს. ს. საგრძნობლად ამალლებს შენობის გარე კედლების მედეგობას ატმოსფერული ზემოქმედებისადმი.

საღებავი ცემენტის – საღებავი, რომელშიც მჭიდა ნივთიერებად გამოყენებულია თეთრი ან ფერადი პორტლანდცემენტი ტუტეებისადმი მდგრადი პიგმენტებით. წყალშემკავებელი თვისებების ასამაღლებლად ს. ც. უმატებენ 15%-მდე ჩამქრალ კირს და კალციუმის ქლორიდს, ატმოსფერომედეგობის ასამაღლებლად – 1% ჰიდროფობულ ნივთიერებას (კალციუმის სტეარიტს). ს. ც. წყალმედეგი საღებავებია, ამიტომ მას ფართოდ იყენებენ გარე და შიგა ტენიანი სათავსების სამღებრო სამუშაოებისათვის ბეტონზე, აგურსა და ბათქაშზე. საღებავების დატანის შემდეგ ზედაპირი გარკვეული დროით საჭიროებს დატენიანებას.

საღებავის გრუნტი – ნივთიერება შესაღები ზედაპირის გასწორებისთვის. შედგება პიგმენტის, შემვსებისა და შემკვრელისგან. გამოიყენება საღებავის ეკონომიისათვის, კოროზიისაგან დასაცავად, მერქნის და სხვა მასალების წინასწარი დამუშავებისათვის.

საღებავსასრესი – აპარატი საღებავის დასრესისათვის მოძრავ და უძრავ ვერტიკალურ დისკოებს შორის ან ჰორიზონტალურ დოლაბებს შორის. გამოიყენება ძირითადად ფხვიერი და გრანულირებული სახის საღებავებისათვის.

საღებავსაფრქველი

საღებავსაფრქველი – ხელის ინსტრუმენტი საღებავის, ლაქის, ემალის, ემულსიის დასატანად შენობა-ნაგებობების მასიური ელემენტებისა და დიდი ფართობის მქონე ზედაპირებზე შეკუმშული ჰაერით გაფრქვევის გზით. შეკუმშული ჰაერი მიეწოდება რეზინის (პლასტმასის) მოქნილი მილის მეშვეობით.

საღებავსაშხეფი – გადასატანი აპარატი, რომელიც გამოიყენება საღებავების შესაფრქვევად მცირე ფართობის მქონე ზედაპირებზე შეკუმშული ჰაერის მეშვეობით. შედგება კორპუსის, სითხის ჭურჭლის, ჩახმახის, გამფრქვევი სათავის, საჰაერო სარქველისა და ჰაერის დამჭირხნი ტევადობისგან. სითხიანი ჭურჭელი მაგრდება გამფრქვევის ზევით ან ქვევით. კონსტრუქციის მიხედვით არის პნევმატიკური და ელექტრული. წარმადობა არ აღემატება 0,4 ლ/წთ, ხოლო ჭურჭლის მოცულობაა 0,4-1,0 ლ. მუშაობს ავტონომიურ რეჟიმში.

საღებავსაშხეფი

საღებარი – ფერადი (იისფერი, ლურჯი, მწვანე, ყვითელი, ნარინჯისფერი, წითელი, ყავისფერი და შავი) ორგანული ნაერთი, რომელსაც უნარი აქვს გაჟღენთოს შესაღები მასალა დიფუზიის პროცესის გამოყენებით და მისცეს მის მთელ მოცულობას განსაზღვრული ფერი. ტერმინები "საღებარი" და "პიგმენტი" განსხვავებული ცნებებია: საღებარი კარგად იხსნება გამხსნელში, შედის შესაღები მასალის სიღრმეში და ქმნის მეტნაკლებად მყარ კავშირს ბოჭკოებთან, ხოლო პიგმენტი წვრილდისპერსიული მინერალია (არ იხსნება გამხსნელში) და პიგმენტისანი საღებარის თვისებები დამოკიდებულია შემკვრელზე და არა პიგმენტზე. ს. კლასიფიკაცია ხდება ქიმიური თვისებების მიხედვით. გამოიყენება საფეიქრო მასალის, ტყავის, ქაღალდის, პლასტმასის, რეზინისა და სხვათა შესაღებად. საღებარის სახეებია: აკრიდინული, ალიზარინის, ანთრაქინონის, არილმეთანური, აქტიური, გოგირდიანი, დიარულმეთანური, დისპერსიული, ერიოქრომის, ინდოფენოლური, მაქრომირებელი, მჟავა, ნარევი, ნიტრო, ნიტროზული, პიგმენტური, სინთეზური, სუბსტანტური, როდამინური, ტრიალურმეთანური, ფერსაჭერი, ფთალციანინური, ფუმე, ოქსადინური, ოქსაზონური, ქრომის, ცინინური, ცხიმში ხსნადი და სხვ.

საღებარი გოგირდიანი – სინთეზური საღებარი, რომელიც მიიღება გოგირდის მოქმედებით არომატულ ნაერთებთან (ნიტრო- და ამინონაერთებთან). ს. გ. არ იხსნება წყალში და ორგანულ გამხსნელებში. ბამბის ქსოვილების შეღებვისას ს. გ. გადაჰყავთ თხევად მდგომარეობაში (გოგირდოვანი ნატრიუმის წყალხსნარით). ეს საღებრები შედარებით იაფია და იძლევიან უმთავრესად მშვიდი (არამკვეთრი) ფერის ტონებს – შავს, ყავისფერს, მწვანეს, ლურჯს, ყვითელსა და ნარინჯისფერს.

საღრუვი ინსტრუმენტი

საღრუვი ინსტრუმენტი – მრავალპირიანი საჭრელი ინსტრუმენტი

დეტალებში კონუსური ან ცილინდრული სიღრმული ნახვრეტის გასაკეთებლად, აგრეთვე ნახვრეტის ირგვლივ ნაზოლის მოსაჭრელად. გამოიყენება გაბურღული ნახვრეტების (დიამეტრით 0,5 მმ-დან 12 მმ-მდე) დასამუშავებლად ჭანჭიკების, ხრახნების, მოქლონების თავების ქვეშ.

საყალიბე – 1. გეოლ. მყარი, წვრილფორებიანი მსუბუქი ქანი რუხი ან შავი შეფერილობის; ძირითადად შედგება წვრილმარცვლოვანი ოპალისაგან (90%-მდე) ქვიშის შენარევით, თიხის ნაწილაკებით და სხვ. სიმკვრივე 2300-2500კგ/მ³; წყალში არ სველდება. ს. გამოყენებით ახლოსაა დიატომიტთან და ტრეპელთან. სუფთა ქანები ძლიერი ადსორბენტებია; 2. ჩამომსხმელ საწარმოში – სამარჯვი ხისტი ჩარჩოს სახით (ღია ყუთის), რომელიც ემსახურება საყალიბეში ფორმის მისაცემი ნარევის გამაგრებას ერთჯერადი ქვიშის ფორმების დამზადებისას, ტრანსპორტირებას და შემდეგ გამდნარი ლითონის ჩასხმას ყალიბში. ს. დასამზადებლად გამოიყენება ფოლადი, თუჯი და ალუმინის შენადნობები.

საყარაულო (საგუმზაგო) – მცირე ნაგებობა ან სათავსი შენობის, ნაგებობის, ციხესიმაგრის შესასვლელში, სადაც განთავსებულია მცველი ან მცველების რაზმი.

საყდარი – 1. ეკლესია, ტაძარი, ნაგებობა, სადაც ხდება ღვთისმსახურება და რელიგიურ წესრეგულებათა შესრულება. ს., როგორც ეკლესიის სინონიმი, XIV საუკუნეში შემოდის. XIV საუკუნემდე საყდარი იმ ეკლესიას ეწოდებოდა, რომელიც ეპისკოპოსის ან ქორეპისკოპოსის საჯდომად ითვლებოდა; 2. ტრაპეზის გასწვრივ კედელზე მიდგმული სამღვდელმთავრო საჯდომი საკურთხეველში, რომლისგან ქვევით შეკიბული იყო ხარისხედი მღვდელმსახურთათვის.

საყე – მარტივი გეოდეზიური ინსტრუმენტი წრიული განივკვეთის მქონე ჯოხის სახით, რომლის სიგრძეა 1,8 მ-მდე (ზოგიერთი საყე იშლება 6 მ-დე). წვეროზე აქვს GPS-ის სიგნალის მიმღები და ამრეკლი მოწყობილობა.

საყევარი – სამარჯვი ხის გრძელტარიანი რკინის კაკვით, რომელსაც მორების წყალზე დაცურების დროს და სახერხ საამქროში მორების გადასაბრუნებლად გამოიყენებენ.

საყელო – რკინის დამცავი არშია სახურავის გამოშვერილი ელემენტებისათვის.

საყელური – ბრტყელი რგოლის ფორმის საფენი (სადები) ქანჩის ან ჭანჭიკის თავის ქვეშ შესაერთებელ დეტალებზე ძალების გადასანაწილებლად, აგრეთვე იცავს დეტალის ზედაპირს ქანჩის მოჭერისას და ზრდის საყრდენ ზედაპირს. ქანჩის თვითმოშვების თვიდან ასაცილებლად იყენებენ გაჭრილ ზამბარისებრ საყელურს (გროვერის საყელური), ვარსკვლავისებრ საყელურს გადასაკეცი ბოლოებით და სხვ. დანიშნულების მიხედვით ცნობილია საყელურის სახეები: დროსელის, განმბჯენი, გაჭრილი, მაცენტრებული, მაჭიდრობელი, მიმმართველი, მიმჭერი, მუმტა, კორპის, საკონტროლო, საყელური-სოგმანი, საჩერებელი, ფრიქციული, ქეჩის და სხვ.

საყელური საჩერებელი – საყელური, რომელიც ეწინააღმდეგება სამაგრი ნაკეთობების თვითამოხრახნას კონსტრუქციული ელემენტების (თათი, კბილი, ტუჩი და სხვ.) მეშვეობით.

საყე

საყელური საჩერებელი

საყველური – იხ. გვერგვი.

საყივარა (მინარა, მინარეთი) – მაჰმადიანურ არქიტექტურაში მეჩეთთან (მიზგითთან) აშენებული ან მასზე დაშენებული კოშკური ნაგებობა, რომლის ზედა ბაქნიდან მუეძინი მაჰმადიანებს ლოცვაზე უხმობს. საყივარების რაოდენობა შეიძლება იყოს 1-დან 9-მდე (ანუ ნაკლები ვიდრე ქ. მექის ალ-ჰარამის მეჩეთში). ადრეული ხანის ს. ჰქონდა სპირალური კიბე ან პანდუსი გარედან, შემდეგ კი კიბე კოშკის შიგნით გადაიტანეს. არქიტექტურული კონსტრუქციის მიხედვით განასხვავებენ ორ ძირითად ტიპს: ოთხკუთხას (ჩრდილოეთ აფრიკა) და მრგვალს (ახლო აღმოსავლეთი). ს. მორთულია ფიგურული აგურის წყობით, ჩუქურთმებით, ხვეულებით, მოჭიქული კერამიკით, აჟურული აივნებითა და სხვ.

საყივარა

საყირავი – მექანიკური მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება ვაგონეტების გადასაყირავებლად მათი განტვირთვის მიზნით.

საყოფაცხოვრებო ნარჩენები – მყარი ნარჩენები, რომელიც რჩება ადამიანის საყოფაცხოვრებო მოქმედების შედეგად.

საყრდენი – 1. საბ(რ)ჯენი, საყრდნობი, ბურჯი; 2. მოწყობილობა ნაგებობის მზიდი კონსტრუქციის (სვეტი, დგარი, ბოძი, კედელი და მისთ.) ან მანქანის დეტალის შესაკავებლად და მისამაგრებლად, მბრუნავი ნაწილის შესაკავებლად და სხვ. დანიშნულებისა და კონსტრუქციის მიხედვით ს. არის: ანკერული, ბურთულა და გორგოლაჭებიანი, დრეკადი, სახსრული, სფერული, ხისტი და სხვ.; 3. სიმაღლეზე მომუშავის ძირითადი ან დამზღვევი თოკის დასამაგრებელი კონსტრუქციული დეტალი.

საყრდენი არამოქანავე – კაბელური ამწეს საყრდენი, რომელსაც საშუალება არ აქვს შეცვალოს დახრის კუთხე ჰორიზონტთან, მზიდ ბაგირებში ძაღვების ცვლილებისას.

საყრდენი გამოტანილი – მოწყობილობა, ამწეს საყრდენი კონსტრუქციის გასაზრდელად სამუშაო მდგომარეობაში. ს. გ. ზრდის ამწეს მდგრადობას, საიმედოობასა და ტვირთამწეობას.

საყრდენი გამოტანილი

საშხეფარი – ავზში წყლის გასაფრქვევი ან ცხელ საამქროში ჰაერის დასატენიანებელი მოწყობილობა.

საყრდენი დამბა – ღვარცოფსაწინააღმდეგო ნაგებობის ერთ-ერთი ტიპი, რომელიც წარმოადგენს საშუალო სიმაღლის მასიურ (ბეტონის ან ქვის) ან გამჭოლ (რკინაბეტონის ან ლითონის კონსტრუქციები) კაშხალს. ს. დ. ღვარცოფსაწინააღმდეგო ნაგებობათა ყველაზე გავრცელებულ ტიპს წარმოადგენს. ცალკეულ ს. დ. ზოგჯერ აშენებენ ღვარცოფგამტარი ნაგებობის წინ ღვარცოფის მყარი შემადგენლობის მასის ნაწილობრივი შეკავების მიზნით; ამ ნაგებობათა მცირე ჯგუფებს აწყობენ სუსტ- და საშუალოდაქტიურ ღვარცოფულ აუზებში, როგორც დატერასებისა და ტყის გაშენების დამატებით ღონისძიებას. ხშირ შემთხვევებში, საყრდენი დამბების სისტემა ეწყობა ათეულობით ცალკეული ნაგებობის სახით ღვარცოფული კალაპოტის მთელ სიგრძეზე – სათავიდან გამოტანის კონუსამდე. დამბები, რომლებიც განთავსებულია ერთმანეთისაგან 40-120 მ-ის დაშორებით, გარდაქმნიან კალაპოტის გრძივ პროფილს საფეხურისებრ პროფილად. დამბებს შორის მანძილი იანგარიშება იმის გათვალისწინებით, რომ საფეხურის ქანობი მიახლოებული იყოს გამათანაბრებელთან, ანუ ქანობთან, რომლის

დროსაც წყდება მდინარის კალაპოტის გარეცხვა. ამდენად, დამბების სისტემა, ცალკეული ნაგებობებისგან განსხვავებით, ზემოქმედებას ახდენს ღვარცოფული პროცესის მიმდინარეობაზე – მნიშვნელოვნად ამცირებს ან სრულად აღმოფხვრის აუზის ღვარცოფულ აქტივობას.

საყრდენი კედელი – საინჟინრო ნაგებობა, რომელიც მის უკან მდებარე გრუნტს იკავებს. ყველაზე მეტად გავრცელებულია ჰიდროტექნიკური ნაგებობების (სანაპიროების, მისადგომების, დამბის კამერების, ვარდნილებისა და ა.შ.), გზების, ესტაკადების, სერპანტინებისა და მთაგორიან ადგილებში სამრეწველო და სამოქალაქო დანიშნულების ობიექტების მშენებლობისათვის. მასალად გამოიყენება ბუნებრივი ქვა, მძიმე ბეტონი, რკ.ბ.-ნი, ნაკლებად – ლითონი და ხის მასალა.

საყრდენი კედელი

საყრდენი მოქანავე – კაბელური ამწეს საყრდენი, რომელსაც საშუალება აქვს შეცვალოს დახრის კუთხე ჰორიზონტთან, მზიდ ბაგირებში ძაღვების ცვლილებისას.

სურ. 1. საყრდენი რგოლი

საყრდენი რგოლი – 1. ცილინდრული ან პრიზმული ფორმის კონსტრუქციული ელემენტი, რომელიც გუმბათის საყრდენის მოვალეობას ასრულებს. შეიძლება იყოს ზედა და ქვედა. ქვედა საყრდენი რგოლი ყოველთვის მუშაობს გაჭიმვაზე და თავის თავზე ღებულობს გუმბათში წარმოშობილ განმბჯენ ძალას, ხოლო ზედა – შეკუმშულია. ს. რ. შეერთება გუმბათთან არის სახსროვანი, ნახევრადსახსროვანი ან ხისტი, შესაბამისად, გარსში (გუმბათში) ძაბვების გამოსათვლელად გამოიყენება უმომენტო, ნახევრადმომენტური ან მომენტური თეორიები. რგოლის დასამზადებლად ძირითადად გამოიყენება რკინაბეტონი, ლითონი, ხე და სხვ. საშენი მასალა; 2. საკანალიზაციო (ან საკაბელო) ჭის ამოსაშენებელი ან სახურავის დამჭერი რგოლური კონსტრუქციული ელემენტი, რომლის დასამზადებლად ძირითადად გამოიყენება ბეტონი, იშვიათად – პლასტმასი, ქვიშაპოლიმერი (სურ. 1)) ან ლითონი (სურ. 2).

სურ. 2. საყრდენი რგოლი

საყრდენი ქვესადგური – ქვესადგური, რომელიც ენერგოსისტემის მკვებავ წყაროსთან არანაკლებ ორი დამოუკიდებელი ხაზითაა დაკავშირებული.

საყურე – ადამიანის ყურზე ჩამოსაკიდი სამშენისი.

სამემსრულებლო დოკუმენტაცია – სამუშაო ნახაზების კომპლექტი, დამუშავებული საპროექტო ორგანიზაციის მიერ, და ახალი ჩანაწერებით, ამ ნახაზების მიხედვით რეალურად შესრულებული სამშენებლო სამუშაოების შესაბამისობის ან შეტანილი ცვლილებების შესახებ, განხორციელებული სამუშაოების წარმოებაზე პასუხისმგებელი პირის მიერ.

საშენი მასალა – მასალა, გამოყენებული მშენებლობაში შენობა-ნაგებობების ასაგებად, რემონტისა და რეკონსტრუქციისათვის. პირველი საშენი მასალების (თიხა, ქვიშა და სხვ.) ფორმირება მოხდა კაიზონოური ერის (60-70 მლნ.წ. ჩვენს ერამდე) მეოთხეულ დროის ეპოქაში (1,8 მლნ.წ. ჩვენს ერამდე). უძველეს საშენ მასალებთან (მერქანი, ქვა, აგური) ერთად, სამრეწველო რევოლუციის (XVIII-XIX სს.) დასაწყისიდან მშენებლობაში დაიწყო ახალი მასალების (ბეტონ-

ნი, ფოლადი, მინა, პლასტმასი) გამოყენება, რომელსაც შემდეგ დაემატა წინასწარ დამაბული რკინაბეტონი, ლითონპლასტიკები და კომპოზიტები.

საშენი მასალები და ნაკეთობები შეიძლება დაიყოს შემდეგ ჯგუფებად:

1. ბუნებრივი:

- არაორგანული (ქვის მასალები და ნაკეთობები);
- ორგანული (ხის მასალები, ჩალა, კაჭაჭი, ლელქაში, ჩენჩო, მატყლი, კოლაგენი).

2. ხელოვნური:

- გამოუწვავი (მყარი ნორმალურ პირობებში) და ავტოკლავური (გამყარება 175-200°C ტემპერატურასა და წყლის ორთქლის წვევისას 0,9-1,6 მპა);
- არაორგანული (კლინკერული და კლინკერის შემცველი, თაბაშირიანი, მაგნეზიური ცემენტები და სხვ.);
- ორგანული (ბიტუმის შემკვრელი, ემულსია, პასტა);
- პოლიმერული (თერმოპლასტიკური და თერმორეაქტიული პლასტმასები);
- კომპლექსური:
 - შერეული (მინერალების ნარევი);
 - დაკომპაუნდირებული (ორგანული მასალების ნარევი და შენადნობები);
 - კომბინირებული (მინერალებისა და პოლიმერების ერთობლიობა);
- გამომწვარი - ცხელი ნადნობის ნარჩენების გამყარება:
 - წიდის (ქიმიური შემადგენლობის მიხედვით);
 - კერამიკული (თიხისა და სხვა კომპონენტების მიხედვით);
 - მინის (შიხტის ტუტთანობის მიხედვით);
 - ქვის (სამთო ქანების სახეობის მიხედვით);
 - კომპლექსური (წიდაკერამიკა, მინაწიდა).

გამოყენების მიხედვით საშენი მასალები იყოფა ორ ძირითად კატეგორიად:

1. კონსტრუქციული – ქვა, მერქანი, ლითონი, აგური, ბეტონი, ცემენტი და სხვ., რომელსაც იყენებენ შენობის ძირითადი ელემენტების (კედელი, სახურავი, საძირკველი, სართულ-შუა გადახურვა, სვეტი, იატაკი და სხვ.) ასაგებად;
2. სპეციალური დანიშნულების – ჰიდროსაიზოლაციო, თბოსაიზოლაციო, აკუსტიკური, მოსაპირკეთებელი და სხვ.

საშენი მასალებისა და ნაკეთობების ძირითადი სახეებია:

- ბუნებრივი ქვის მასალები და ნაკეთობები;
- ორგანული და არაორგანული შემკვრელი მასალები (ცემენტი, ბეტონი, პოლიმერები და სხვ.);
- ხე-ტყის მასალები და ხის ნაკეთობები;
- ლითონის ნაკეთობები;
- კომპოზიტები და კომპოზიტური კონსტრუქციები.

საშენ მასალებსა და ნაკეთობებს უნდა ჰქონდეთ კარგი თვისებები და ხარისხი, მასალის თვისება ესაა მახასიათებელი, რომელიც ვლინდება ექსპლუატაციის, გამოყენებისა და დამუშავების პროცესში, ხოლო ხარისხი – მასალის თვისებების ერთობლიობაა, რომელიც განსაზღვრავს მის უნარს დააკმაყოფილოს განსაზღვრული მოთხოვნები დანიშნულების შესაბამისად.

მასალების თვისებების კლასიფიკაცია მოიცავს ოთხ ძირითად ჯგუფს: ფიზიკური, მექანიკური, ქიმიური და ტექნოლოგიური.

ფიზიკურში შედის: საშუალო, ნაყარი, ნამდვილი და ფარდობითი სიმკვრივე; ფორიანობა, ტენიანობა, ტენგაცემა და თბოგამტარობა;

მექანიკურს მიეკუთვნება – სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე, გაჭიმვაზე, ღუნვაზე, ძვრაზე, დრეკადობა, პლასტიკურობა, სიხისტე და სიმაგრე;

ქიმიური მოიცავს მასალის უნარს წინააღმდეგობა გაუწიოს ქიმიურად აგრესიული გარემოს ზემოქმედებას (რღვევა, ხსნადობა, კოროზიამდეგობა, მდგრადობა ლპობისადმი, გამკვრივება);

ტექნოლოგიურში იგულისხმება ადვილჩაწყობადობა, თბომდგრადობა, ლღობა, გამაგრების სიჩქარე და გამოშრობა.

ჰიდროფიზიკურ თვისებებში შედის: წყალშთანთქმა, წყალუქონადობა, წყალგაუმტარებლობა, წყალმდეგობა, ჰიგროსკოპულობა, ტენის კაპილარული შეწოვა და ტენიანობითი დეფორმაციები.

თბოფიზიკურ თვისებებს მიეკუთვნება: თბოგამტარობა, თბოტევადობა, ცეცხლგამძლეობა, ცეცხლმდეგობა და ხაზოვანი ტემპერატურული გაფართოება.

ბუნებრივი ქვის მასალებია: მაგმური (გრანიტი, სიენიტი, დიორიტი, გაბრო, პორფირი, დიაბაზი, ბაზალტი, ვულკანური ფხვიერი ქანები), დანალექი (ხრეში, ღორღი, ქვიშა, თიხა, კირქვა, დოლომიტი, თაბაშირი, დიატომიტი, ცარცი) და მეტამორფული (თიხოვანი ფიქალი, მარმარილო, კვარციტი).

შემკვრელ მასალებს მიეკუთვნება: ცემენტი, დუღაბი, ბიტუმი, პოლიმერი, ასფალტბეტონი, აგრეთვე სილიკატებზე, კირზე, წიდა-კირზე, აირსილიკატებზე, თაბაშირზე, თაბაშირბეტონზე დამზადებული მჭიდა (შემკვრელი) მასალები.

სამშენებლო დუღაბებია: სამონტაჟო, მოსაპირკეთებელი, საბათქაშე, მარტივი, რთული, მძიმე, მსუბუქი, ჰიდროსაიზოლაციო, წყობის, აკუსტიკური, პემზის, პერლიტის, კერამიტიტის, წიდის და სხვ.

კერამიკულ ნაკეთობებში შედის: აგური, კრამიტი, მცირე ზომის საგზაო და საფასადე ფილები, სადრენაჟე, საკანალიზაციო და წყლის მილები, საყვავილეები, საწრეტი არხების საფარი და სხვ.

სახურავის საბურულე მასალებია: რუბეროიდი, ტოლი, პერგამინი, მეტალოკრამიტი, მინაბოჭკო, მინატილო, კერამოპლასტი, მინაპლასტიკი, პოლიკარბონატი, სოლყავარი და ა.შ.

ხის მასალებს მიეკუთვნება: ფიცარი, ძელი, ძელაკი, ნაგვერდული, მორი, ნახევარმორი, ფანერა, მერქან-ბოჭკოვანი და მერქან-ბურბუმელოვანი ფილები, შპალი, საიდინგი, ულტრალამი და სხვ.

ლითონის მასალებიდან მშენებლობაში ძირითადად გამოიყენება ფოლადი და ალუმინის შენადნობები.

კომპოზიტებიდან სამშენებლო სექტორს თანდათან იკავებს მინაკომპოზიტური არმატურა, მინის, ბაზალტის, ნახშირბადის, არამიდის ბოჭკოების დაარმირებული ფილები, ფურცლები, ლენტები, რომლებიც წარმატებით გამოიყენება ადდგენა-რეკონსტრუქციას დაქვემდებარებულ სამშენებლო კონსტრუქციებში.

საშენი მასალა არამადნეული – არაორგანული მარცვლოვანი ფხვიერი საშენი მასალა, მიღებული მთის ქანებიდან, მათ შორის სამთო-გამამდიდრებელი საწარმოს ნარჩენები, რომელიც გამოიყენება მშენებლობაში ქიმიური შედგენილობისა და მდგომარეობის ფაზის შეუცვლელად.

საშენი მასალა ბუნებრივი – საშენი მასალა, რომელიც მიიღება მაგმური (გრანიტი, გაბრო, ტუფი, ლაბრადორიტი, დიორიტი და სხვ.), დანალექი (კირქვა, ცარცი, კაოლინი, ხრეში, ქვიშა და სხვ.), მეტამორფული ქანებისა (მარმარილო, კვარციტი, ფიქალი და სხვ.) და ორგანული (მერქანი) რესურსებისგან. მოპოვებულ ქვის ქანებს ეწოდება არამადნეული საშენი მასალები. ს. მ. ბ. მიღებული მონოლითური მთის ქანების მარტივი მექანიკური დამუშავებით და ფიზიკური, მექანიკური, ტექნოლოგიური თვისებების შენარჩუნებით, გამოიყენება სამშენებლო საქმეში ფილების, ბლოკების, საბორტე და მოსაპირკეთებელი ქვების, საგზაო ძელების, ყორე ქვის, ღორღის და სხვ. სახით. დიდი რაოდენობით გამოიყენება ფაშარი (ფხვიერი) ქანები: თიხა, კაჭარი, ხრეში, ქვიშა და სხვ. ბუნებრივი მასალა ძვირფასი ნედლეულია ხელოვნური საშენი მასალების (კერამიკა, მინა, ცემენტი, კირი, თაბაშირი და სხვ.) საწარმოებლად. შენობა-ნაგებობების დანიშნულებაზე, მშენებლობის პირობებსა და ექსპლუატაციაზე დამოკიდებულებით, შეირჩევა შესაბამისი საშენი მასალები, რომლებიც აკმაყოფილებენ საპროექტო მოთხოვნებს. ზოგადად, ყველაზე პოპულარულ ბუნებრივ საშენ მასალებს მიეკუთვნება: კირქვა, თიხა, ქვა, ბეტონი, მერქანი, პლასტმასი, კომპოზიტი, მინა, მიწა, ლერწამი, ბალახი, ტყავი, ქსოვილი, ყინული, თოვლი და სხვ.

საშენი მასალა ბუნებრივი არაორგანული – საშენი მასალა, რომელიც წარმოადგენს ბუნებრივი საშენი მასალების ერთ-ერთ ნაწილს, კერძოდ, მასში შედის: ქვის ბუნებრივი მასალები, მიღებული სამთო ქანების მექანიკური დამუშავებით, და ხელოვნური მასალები: კერამიკული, მინერალური ნადნობის (მათ შორის ლითონების) საფუძველზე (თიხა, მინა), აგრეთვე მინერალური მჭიდა ნივთიერებები (კირი, პორტლანდცემენტი). რთული ტექნოლოგიის გამოყენებით ქვისგან შესაძლებელია მდნარი ქვისა და მინერალური ბამბის მიღებაც.

საშენი მასალა ბუნებრივი ორგანული – საშენი მასალა, რომელიც წარმოადგენს ბუნებრივი საშენი მასალის ერთ-ერთ ნაწილს, კერძოდ, მასში შედის: ხის მასალები, ჩალა, ლელქაში, შალი, კოლაგენი და სხვ.

საშენი მასალა ხელოვნური – საშენი მასალა, რომელიც მიიღება ბუნებრივი ნედლეული მასალების, მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის ნარჩენების ან ხელოვნურად მიღებული ნივთიერებებისაგან (დამატებით იხ. საშენი მასალების კლასიფიკაცია).

საშენი მასალები და ნაკეთობები – შენობა-ნაგებობების რემონტისა და მშენებლობის დროს გამოყენებული ბუნებრივი და ხელოვნური მასალები და ნაკეთობები. საშენი მასალების ძირითადი სახეობებია: ბუნებრივი ქვის საშენი მასალები და მათგან შექმნილი ნაკეთობები (ცალკეული ქვები, ღორღი, ქვიშა, გრანიტი, ტუფი, მარმარილო და სხვ.); შემკვრელი მასალები – არაორგანული (ცემენტი, კირი, თაბაშირი და სხვ.) და ორგანული (ბიტუმი, ფისი და სხვ.); ხელოვნური ქვის მასალები, ნაკეთობები და ანაკრები კონსტრუქციები (სამშენებლო კერამიკა, სილიკატური, მინის, ბეტონისა და რკინაბეტონის ნაკეთობები და სხვ.); ხის მასალები და ნაკეთობები (კარისა და ფანჯრის ბლოკები, მერქანბოჭკოვანი და მერქანბურბუშელოვანი ფილები, დახერხილი ხის მასალა, ფანერა და სხვ.); ლითონის ნაკეთობები (მილი, რელსი, გაგლინული პროფილი და სხვ.); სინთეზური ფისები და პლასტმასები (ლინოლეუმი, მინაპლასტიკი, მინატექსტოლიტი, ფიჭაპლასტი, ქაფპლასტი და სხვ.).

საშენი მასალების კლასიფიკაცია – საშენი მასალები და ნაკეთობები, ნორმატიული დოკუმენტების შესაბამისად, იყოფა შემდეგ ჯგუფებად: 1. ბუნებრივი – შემადგენლობისა და შიგა აგებულობის შეუცვლელად: არაორგანული (ქვის მასალები) და ორგანული (ხის მასალები, ლელქაში, ჩალა, კაჭაჭი, ნალესი, მატყლი, კოლაგენი); 2. ხელოვნური – გამოუწვავი (მყარი

ნორმალურ პირობებში); ავტოკლავური (გამყარებული მაღალი ტემპერატურისა და წნევის პირობებში); არაორგანული (კლინკერული და კლინკერის, თაბაშირის, მაგნეზიისა და სხვ. შემცველი ცემენტები); ორგანული (ბიტუმი, ემულსია, პასტა); კომპლექსური (რამდენიმე სახის მინერალური ნივთიერების ნარევი); კომპაუნდირებული (ორგანული მასალების ნარევები და შენადნობები); კომბინირებული (მინერალური ნივთიერებების გაერთიანება ორგანულ ან პოლიმერულ მასალებთან); გამომწვარი (ცხელი ნადნობის გამყარება); წიდური (წიდის ქიმიური შედგენილობის მიხედვით); კერამიკული (თიხისა და მისი კომპონენტების სახეების მიხედვით); მინამასიური (შიხტის ტუტთანობის მაჩვენებლის მიხედვით); ქვის სხმული (მთის ქანის სახეობის მიხედვით); კომპლექსური (შესაერთებელი კომპონენტების მიხედვით, მაგ., წიდაკერამიკული, მინაწიდური და სხვ.). გამოყენების მიხედვით: კონსტრუქციული (აგური, ბეტონი, ცემენტი, ქვა, ლითონი, მინა, ხისა და პლასტმასის მასალები) და სპეციალური დანიშნულების (თბო-, ბგერა- და ჰიდროიზოლაციური, მოსაპირკეთებელი და სხვ.). მშენებლობის დანიშნულების, პირობებისა და შენობების ექსპლუატაციის მიხედვით შეირჩევა საჭირო ხარისხისა და დამცავი თვისებების მქონე საშენი მასალები. მაგ., გარე კედლის მასალას უნდა ჰქონდეს მინიმალური თბოგამტარობა; ჰიდროსამელიორაციო დანიშნულების ნაგებობებს – წყალშეუღწევადობა და მდგრადობა დასველება-გაშრობის მიმართ; გზის საფარს (ასფალტს, ბეტონს) – საკმარისი სიმტკიცე და მცირე ცვეთადობა და ა.შ. საშენი მასალები უნდა აკმაყოფილებდეს შენობისა და მისი კონსტრუქციების მედეგობის, საიმედოობისა და ხანგამძლეობის კონკრეტულ პირობებს.

საშენი მასალების ძირითადი სახეები – შენობა-ნაგებობების დანიშნულების, მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პირობების შესაბამისად, საშენი მასალები პირობითად იყოფა შვიდ ძირითად ჯგუფად: ბუნებრივი ქვის, ხელოვნური ქვის, მჭიდა, ხე-ტყის, ლითონის, პლასტმასის და კომპოზიტური მასალები.

საშენი მასალის კოროზიამდეგობა – ნაკეთობაში ან კონსტრუქციაში საშენი მასალის უნარი, განსაზღვრულ დროში წინააღმდეგობა გაუწიოს აგრესიული გარემოს ზემოქმედებას.

საშენი მასალის კოროზიის სიჩქარე – ნაკეთობის ან კონსტრუქციის მასალის კოროზიის მიმდინარეობის სიჩქარე დროის ერთეულში, გამოწვეული აგრესიული გარემოს ზემოქმედებით.

საშენი მასალის კოროზიის ხარისხი – კოროზიის შედეგად საშენი მასალის თვისებების ცვლილების ტექნიკური მახასიათებელი.

საშენი მასალის კოროზიული რღვევა – კოროზიის შედეგად საშენი მასალის ან კონსტრუქციის მასის, განივი კვეთის, სიმტკიცის ცვლილება ან სხვა რაოდენობრივი მახასიათებლებისა და ხარისხის მაჩვენებლების გაუარესება.

საშიში გეოლოგიური პროცესები – გეოლოგიური პროცესები, რომლებსაც შეუძლია გამოიწვიოს ადამიანის სიცოცხლის მოსპობა ან ჯანმრთელობის დაზიანება, აგრეთვე ქონებრივი ზიანი.

საშიში ზონა – 1. სივრცე, რომელიც აქვს ყოველ მანქანას და რომელშიც მუდმივად ან პერიოდულად წარმოიქმნება ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საშიში ან მავნე საწარმოო ფაქტორი. ს. ზ. შეიძლება იყოს როგორც მანქანის შიგნით, ასევე მის გვერდით. საშიში ზონის არსებობა შეიძლება გამოწვეული იყოს ელექტროდენით დაზიანების, თბური გამოსხივების, ელექტრომაგნიტური და რადიოაქტიური გამოსხივების, ხმაურის, ვიბრაციის, ულტრაბგერის, მავნე აირებისა და ორთქლის, მტვრის არსებობით ან მანქანის მოძრავ ნაწი-

ლებში ჩათრევის, მანქანიდან სხვადასხვა მოძრავი ნაწილის მოწყვეტის საშიშროებით და ა.შ. ს. ზ. სივრცე შეძლება იყოს მუდმივი (ღვედასა და ბორბალს შორის ზონა, ვალცებს შორის ზონა და ა.შ.) და ცვლადი (საგლინავი დგანების არე, მჭრელი ინსტრუმენტის ცვლა და ა.შ.); 2. ზონა, სადაც არსებობს ძაბვის ქვეშე მყოფ ელექტროდანადგარებთან შეხების ან მიახლოების საშიშროება იმ მანძილზე, რომელზეც შეიძლება მოხდეს საპაერო შუალედის გარღვევა; 3. მშენებლობაზე სამონტაჟო სამუშაოების მიმდინარეობისას ტერიტორიის ნაწილი, რომელზეც მოსალოდნელია სამონტაჟო ერთეულის ჩამოვარდნა; 4. სამთო აფეთქებითი სამუშაოების მიმდებარე ტერიტორია.

საშიში ნივთიერება – აალებადი, დამჟანგველი, წვადი, ფეთქებადი, ტოქსიკური, ძლიერტოქსიკური ნივთიერებები; აგრეთვე ნივთიერებები, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან ბუნებრივ გარემოს.

საშიში საქმიანობა – საქმიანობა, რომელსაც შეუძლია გამოიწვიოს ავარია.

საშიში საწარმო – საწარმო, სადაც მიმდინარეობს საშიში საქმიანობა.

საშიში საწარმოო ობიექტი – საწარმო, რომელშიც ხორციელდება საშიში საქმიანობა, სადაც: ა) გამოიყენება მაღალ წნევასა და ტემპერატურაზე მომუშავე მოწყობილობები, ტვირთამწე მექანიზმები, ესკალატორები, საბაგირო გზები, ფუნქციულიორები; ბ) აწარმოებენ სამთო, მიწისქვეშა და მეტალურგიულ-გადამამუშავებელ სამუშაოებს; გ) მიიღება, გამოიყენება, გადამამუშავდება, წარმოიქმნება, ინახება, ტრანსპორტირდება, ნადგურდება საშიში ნივთიერებები.

საშიში სიტუაცია – სიტუაცია, როდესაც მომუშავეზე მოქმედებს ერთი ან მეტი საშიში ფაქტორი. ს. ს. დროს იქმნება უბედური შემთხვევის წარმოქმნის შესაძლებლობა.

საშიშროება – სამუშაო პროცესში წარმოქმნილი ფაქტორები, თავისებურებები და მოვლენები, რომლებსაც შეუძლიათ ისეთი ზიანი მიაყენოს მომუშავეებს, როგორცაა საწარმოო ტრავმა, პროფესიული დაავადება ან გამოიწვიოს გადაჭარბებული ფიზიკური და ფსიქოლოგიური დაძაბულობა. საშიშროების ფაქტორი შეიძლება იყოს ხმაური, იატაკი, რომლის ზედაპირზე ადვილად შეიძლება გაგიცურდეს ფეხი, სამუშაოს ტემპის სიჩქარე ან იძულებითი სამუშაო პოზა და სხვ.

საშპალე მორი – სპეციალური ხის მორი, რომლისგანაც მზადდება შპალი. უპირატესად გამოიყენება ნაძვი, სოჭი, ციმბირის კედარი, უფრო იშვიათად ლარიქსი და მუხა. ს. მ. დიამეტრი არ უნდა იყოს 26 სმ-ზე ნაკლები.

საშპალე მორი

საშრობი – მასალისგან ტენის ასაორთქლებელი მოწყობილობა. ტექნიკაში უფრო გავრცელებულია მყარი მასალის გამოშრობა. მასალასთან სითბოს მიტანის მიხედვით საშრობები არის კონვექციური, კონტაქტური, რადიაციული, ინდუქციური. მუშაობის პრინციპის მიხედვით საშრობი არსებობს: აირმადრევენული, ბუნებრივი ცირკულაციის, გადახურებული ორთქლით მოქმედი, გორგოლაჭებიანი, დოლური (სურ. 1. მერქნის ნარჩენების დოლური საშრობი კამერა), ელექტროკალორიფერიანი, ექვეციური, ექვეციურ-რევერსული, ვენტილაციური, იძულებითი ცირკულაციის, კალორიფერიანი, კამერული, კონდენსაციური, კონვექციული, ლენტური, სექციური, ორთქლის, პერიოდული ქმედების, კონვეიერული, მილოვანი, პირდაპირი

სურ. 1. საშრობი

დინების, პნევმატიკური, რევერსული, სითხიანი, სტაციონარული, უწყვეტი ქმედების, შახტური, შნეკური, ცეცხლის ჰაერული, ხვიმირიანი და სხვ.

საშრობი ფილები – სამსხმელო საშრობი დანადგარის ნაწილი საყალიბე მასალების ან ღეროების გამოსაშრობად. ამზადებენ თუჯისგან და აყენებენ საშრობის საცეცხლის თავზე. გახურებული ფილები გადასცემს სითბოს გამოსაშრობ მასალებს და ასეთ შრობას უწოდებენ კონტაქტურს.

საშრობი ღუმელი – სითბური აპარატი, რომელშიც შრობა მიმდინარეობს ქვანახშირის, მაზუთის, აირის მაღალტემპერატურიანი წვის პროდუქტების უშუალო შეხებით გამოსაშრობ მასალასთან. ს. ლ. მუშაობის რეჟიმის მიხედვით არის უწყვეტი (დოლური, გვირაბული, კონვეიერული, შახტური, პნევმატიკური მდუღარე ფენით) და პერიოდული (ორმოსებრი, კარადის ტიპის, კამერული და სხვ.) მოქმედების, ხოლო სითბომატარებლის გამოყენების მიხედვით – ერთჯერადი და რეცირკულაციური.

საშტატო განრიგი – ორგანიზაციის (საწარმოს და ა.შ.) მესაკუთრის, ხელმძღვანელის ან ზემდგომი ორგანოს მიერ დამტკიცებული ორგანიზაციულ-განმკარგულებელი დოკუმენტი. იგი შედგება მუდმივ თანამშრომელთა თანამდებობების ჩამონათვალისგან, ერთგვაროვან თანამდებობათა რაოდენობის მითითებით (როგორც წესი, მართვის აპარატის) და თანამდებობრივი სარგოების სიდიდისგან.

საშუალება – შენობების, ნაგებობების, ელემენტებისა და ფეხით სავალი ან სატრანსპორტო გზების ყველა ან ნებისმიერი ნაწილი, რომლებიც ადგილზე მდებარეობს და გამოსაყენებლად ვარგისია.

საშუალო აქტივობის რადიოაქტიური ნარჩენი – რადიოაქტიური ნარჩენი, რომელიც შეიცავს ხანგრძლივი სიცოცხლის მქონე რადიონუკლიდებს მნიშვნელოვანი ოდენობით, რის გამოც აუცილებელია ამ ნარჩენების დამარხვა და იზოლაცია უფრო საიმედო პირობებში, ვიდრე ეს უზრუნველყოფილია ზედაპირული დამარხვისას.

საშუალო სიჩქარე – ვექტორი, რომელიც ტოლია დროის რაიმე (მცირე) შუალედში რადიუს-ვექტორის ნაზრდის ფარდობისა დროის ამ შუალედის სიდიდესთან.

საჩერი – დეტალი ან მისი ნაწილი (შვერის ან ღრმულის სახით) ან მოწყობილობა, რომელიც აფიქსირებს, ან აკავებს რაღაც მდგომარეობაში მექანიზმის ნაწილებს. ს. კონსტრუქციულად მრავალგვარია: კონტრქანჩები, სპეციალური საყელურები, სარჭები, მავთულები. ს. მიეკუთვნება აგრეთვე მართვის მექანიზმები: ავტომატური, ზამბარიანი, ფირფიტებიანი, ციცხვის, ხრუტუნა და სხვ.

საჩეხი – 1. დერეფნის პირის საჩრდილობელი ფიცარი; 2. შეშის დასაჩეხი (დასაპობი) ადგილი.

საჩოგბურთო კორტი – მართკუთხედის ფორმის ჩოგბურთის სათამაშო მოედანი (სურ. 1. უიმბლდონის საჩოგბურთო კორტი, ინგლისი), რომლის ზომებია 23,77×8,23 მ-ზე. იგი შუაზე გაყოფილია ბადით, რომელიც დამაგრებულია 0,8 სმ მაქსიმალური დიამეტრის ტროსზე. ბადის სიმაღლეა: ნაპირებთან 1,07 მ, შუაში – 0,914 მ. ს. კ. შემოსაზღვრულია საბაზო ხაზებით, რომლის სიგანე 10 სმ-მდეა. მოედნის შიგა ხაზების სიგანე კი აიღება 2,5-5 სმ-ის ფარგლებში. ოფიციალური შეხვედრების დროს საბაზო ხაზების უკანა სათამაშო სივრცე

სურ. 1. საჩოგბურთო კორტი

უნდა იყოს არანაკლებ 6,4 მ-ისა, ხოლო გვერდითისა – მაქსიმუმ 3,66 მ. კორტების ჰარდის საფარი შეიძლება იყოს ბუნებრივი (გრუნტი დაფარული ქვიშისა და აგურის ნაფხვენით, ბალახით, მერქნით) ან ხელოვნური (ტარაფლექსი, სუპრიმი, რეგუპოლი, ტარტანი, რეზინი, ასფალტი, ხელოვნური ბალახი და სხვ.), ხოლო შენობა – ღია ან დახურული.

საცემელა – ძირითადი სამჭედლო ინსტრუმენტი მანქანური ჭედვისათვის, რომელიც უშუალოდ ახდენს ლითონის დეფორმირებას დარტყმების ან დაწნევის საშუალებით.

საცემი – როტორული ქვასამხვრევის მუშა დამრტყმელი ელემენტი, რომელიც ხისტადაა დამაგრებული როტორზე. მზადდება ცვეთამდეგი ფოლადისგან და მისი კონსტრუქცია მრავალჯერადი გამოყენების საშუალებას იძლევა.

საცერი – მოწყობილობა სხვადასხვა პროდუქტებისა და მასალების დასახარისხებლად სისხოს მიხედვით, რაც ხორციელდება ბადეებში გაცერით. განასხვავებენ ბრტყელზედაპირიან (ვიბრაციული, მოქანავე) და მრუდზედაპირიან დოლურ (მბრუნავ) ს. მათ ძირითადად გამოიყენებენ დახარისხებისას მექანიკურ ცხავეებში და ფქვილის წარმოებაში. ს. ზედაპირი შეიძლება იყოს მავთულის დაწნული ბადე, ფოლადის ფურცელი ხვრეტებით ან რიკულებიანი გისოსი.

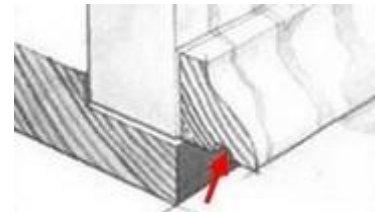
საცერა

საცეცი – 1. დაკალიბრებული ფირფიტა ანაწყობ ზედაპირებს შორის ღრეჩოების შესამოწმებლად. თითო ფირფიტის სისქეა 20 მკმ-დან 1 მმ-მდე; 2. უხერხემლო ცხოველების სხეულის მოძრავი გამონაზარდები, რომლებიც ჩვეულებრივ მოთავსებულია სხეულის წინა ბოლოზე და ასრულებს საკვების მიტაცების, სუნთქვის ან შეხების ფუნქციას.

საცეცხლე – 1. საქვაბე აგრეგატის ან ღუმლის ნაწილი, რომელშიც იწვის ორგანული საწვავი მაღალტემპერატურიანი აირის მისაღებად. მისი სითბური ენერგია გამოიყენება მექანიკური და ელექტრული ენერგიების მისაღებად ან ტექნოლოგიური მიზნებისათვის; 2. მაზდეანთა (ცეცხლმთაყვანისმცემელთა) სამლოცველო, სადაც საგზებელი (მაზდეანთა საკურთხეველი) იყო მოთავსებული.

საცეცხლე სამუშაო – ნებისმიერი სამუშაო, დაკავშირებული ღია ცეცხლის გამოყენებასთან.

საცვრე (საცრემლე) – სიგრძივი ამონაღარი კედლიდან გამოშვებული კარნიზის ფილის ქვეშ, რომელიც წყლის წვეთს მოწყვეტს და კედელზე გადასვლის საშუალებას არ აძლევს (სურ. 1; სურ. 2).

სურ. 1. საცვრე

საცივარი – ნივთიერება, სივრცე, არე, რომელიც ემსახურება გაცხელებული ნაკეთობის გაცივებას. მას მიეკუთვნება: წყალი, ჰაერი, მარილების, მჟავების, ტუტეების, ზეთების ხსნარები და სხვ.

სურ. 2. საცვრე

საცმი ჰიდრაულიკური – მილის მოკლე გადანაჭერი (არხი, სქელ კედელში ხვრელი) სითხეების (ორთქლის ან გაზის) გამოსაშვებად ატმოსფეროში, ან ერთი რეზერვუარიდან მეორეში სითხის გადინებისთვის. ფორმის მიხედვით ს. ჰ. შეიძლება იყოს ცილინდრული, კონუსური და სხვ.

საცრემლე – იხ. საცვრე.

საცხი – ნივთიერება, რომელიც მანქანა-მექანიზმების დეტალების ზედაპირებზე წასასმელად გამოიყენება მათ შორის ხახუნის ძალის შესამცირებლად. ძირითადად ნავთობპროდუქტებისგან მზადდება (მაგ., სოლიდოლი, გლიცერინი, ზეთი, გრაფიტი და სხვ.).

საცხოვრებელი (საცხოვრისი) – შენობა, რომელიც მოიცავს ერთ ან ორ საცხოვრებელ ერთეულს, რომელიც გამოიყენება, გამიზნულია ან დაგეგმარებულია საცხოვრებად, საარენდოდ, სალიზინგოდ, ოთახების გასაქირავებლად და (და)საქირავებლად.

საცხოვრებელი გარემო (ყოფითი გარემო) – ყოფაცხოვრებაში ადამიანზე მოქმედ ფაქტორთა და ელემენტთა ერთობლიობა.

საცხოვრებელი ერთეული – ერთი ერთეული, რომელიც უზრუნველყოფს სრულ, დამოუკიდებელ საცხოვრებლებს ერთი ან მეტი პირისთვის, მათ შორის, მუდმივ პირობებს საცხოვრებლად, დასაძინებლად, სასადილოდ, საჭმლის მოსამზადებლად და სანიტარულ პირობებს.

საცხოვრებელი ნაგებობა – სახლი, აგებული სააგარაკე მიწის ნაკვეთზე, მასში ცხოვრების უფლების რეგისტრაციის გარეშე.

საცხოვრებელი ნორმალური – საცხოვრებელი, რომელიც აკმაყოფილებს შემდეგ პირობებს: 1. დაცულია კლიმატური ზემოქმედებისაგან (წვიმა, ქარი, თოვლი); 2. შეესაბამება მინიმალურ სანიტარულ მოთხოვნებს; 3. ერთ ოთახში მუდმივად მაცხოვრებლების რაოდენობა არ უნდა იყოს ორ ადამიანზე მეტი.

საცხოვრებელი საერთო საძინებლებით – სივრცე შენობაში, სადაც დასაძინებელი ადგილები განთავსებულია ერთ ოთახში, ან ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ ოთახების რიგში და განკუთვნილია პირებისთვის, რომლებიც არ არიან ერთი ოჯახის წევრები, მაგრამ ცხოვრობენ ერთ ჭერქვეშ და ჰყავთ ერთი მმართველობა (მაგ., კოლეჯის საცხოვრებელი საერთო საძინებლებით).

საცხოვრებელი სახლი გალერეის ტიპის – შენობა, ბინების გამოსასვლელით საერთო გალერეაში, რომელსაც აქვს მინიმუმ ორი კიბის უჯრედი.

საცხოვრებელი სახლი დერეფნის ტიპის – შენობა, ბინების გამოსასვლელით საერთო დერეფანში, რომელსაც აქვს მინიმუმ ორი კიბის უჯრედი.

საცხოვრებელი სახლი ინდივიდუალური – ერთიდან ოთხსართულიანამდე საცხოვრებელი სახლი, რომელშიც ყოველ ბინას აქვს დამოუკიდებელი გამოსასვლელი ინდივიდუალურ მიწის ნაკვეთზე.

საცხოვრებელი სახლი სექციური ტიპის – შენობა, შედგენილი ერთი ან რამდენიმე სექციისგან.

საცხოვრებელი სახლის მოდერნიზაცია – საცხოვრებელი სახლის მოცულობით-გეგმარებითი და არქიტექტურული გადაწყვეტების მოყვანა თანამედროვე მოთხოვნებთან შესაბამისობაში (არსებული საცხოვრებელი და არასაცხოვრებელი სათავსების, სექციების, სართულების ნაწილობრივი გადაგეგმარება, მათ შორის, ფუნქციური დანიშნულების შეცვლა), აგრეთვე კონსტრუქციულ-ტექნიკური და საინჟინრო-ტექნიკური გადაწყვეტების კორექტირება საცხოვრებელი სახლის მოცულობის ცვლილების გარეშე (გარდა ლიფტების, ნაგავსატარისა და ნაგავსაკრების მინაშენებისა).

საცხოვრებელი სახლის შენახვა – სამუშაოების კომპლექსი საცხოვრებელი სახლის შენახვის უზრუნველსაყოფად (ტექნიკური ექსპლუატაცია, სანიტარული მომსახურება, მიმდინარე და კაპიტალური რემონტი) და ადამიანების ნორმალური საყოფაცხოვრებო პირობების შესაქმნელად.

საცხოვრებელი სივრცე – სივრცე შენობაში, რომელიც გამოიყენება საცხოვრებლად, დასაძინებლად, სასადილოდ ან საჭმლის მოსამზადებლად. სააბაზანო და ტუალეტის ოთახები, საკვანა-ოები, ჰოლები, სათავსოები, დამხმარე სივრცეები და მსგავსი ფართობები საცხოვრებელ სივრცეებად არ ითვლება.

საცხოვრებელი ფიჭური – პატარა პრიმიტიული ისტორიამდელი ქვის საცხოვრებელი ნაგებობა, რომელიც დღემდე შემორჩენილია აპულიის რეგიონში (იტალია) სახელით "ტრული".

საცხოვრებელი შენობის საექსპლუატაციო მოთხოვნები – ნორმატიული დოკუმენტებით დადგენილი პირობები (მოთხოვნები) საცხოვრებელი შენობისადმი (ელემენტებისადმი), რომელიც უზრუნველყოფს მის ეფექტურ ექსპლუატაციას.

საცხოვრებლად განკუთვნილი – საცხოვრებელი ან საძინებელი ერთეული, რომელსაც მოსარგებლე მუდმივად ან დროდადრო იყენებს ან მომავალში გამოიყენებს, როგორც საცხოვრებელ ადგილს.

სამერწი სამუშაოები – შენობის ფასადზე და ინტერიერში თაბაშირის ან ბეტონის რელიეფური ორნამენტის და სამკაულის დატანა.

სამძლე – იხ. სამარხი.

საძინებელი – საცხოვრებელ სახლში, სასტუმროში, სანატორიუმსა და მისთ. ოთახი განკუთვნილი ძილისათვის.

საძინებელი ერთეული – ოთახი ან სივრცე, სადაც ადამიანები იძინებენ და სადაც შესაძლოა, იყოს მუდმივი პირობები საცხოვრებლად და სასადილოდ. ის მოიცავს სანიტარული ან სამზარეულო მოწყობილობებიდან რომელიმეს, მაგრამ არა ორივეს. ასეთი ოთახები და სივრცეები საცხოვრებელი ერთეულის ნაწილია, მაგრამ არა საძინებელი ერთეულები.

საძირკვავი – მანქანა, რომლის დანიშნულებაცაა ხეებისა და ფესვების ამოძირკვა, ქვების მოშორება მელიორაციული და საგზაო, აგრეთვე ახალი მიწების ათვისების სამუშაოების დროს. ს. საკიდი მოწყობილობა მიმაგრებულია მძლავრ ტრაქტორზე, რომელიც აღჭურვილია ჰიდრავლიკური სისტემით. იმავე მიზნით შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სხვა მანქანაც.

საძირკველი – ნაგებობის მიწისქვეშა საყრდენი ნაწილი, რომელიც შენობის დატვირთვებს ფუძეს გადასცემს. ს. გეომეტრიული ზომები და ჩაღრმავება დამოკიდებულია მოქმედი დატვირთვების სიდიდეზე, მშენებლობის რაიონსა და გრუნტის წინააღობაზე. გამოყენებული მასალის მიხედვით ს. შეიძლება იყოს: ყორული წყობის, ბეტონის, ყორე-ბეტონის, რკ.ბ.-ის და ხის. ეს უკანასკნელი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, თუ ს. მუდმივად წყლის დონის ქვევითაა. ჩაღრმავების სიდიდის მიხედვით – მცირე და ღრმა ჩაღრმავების; კონსტრუქციის მიხედვით – ლენტური, წერტილოვანი (სურ. 1. რკინაბეტონის მონოლითური წერტილოვანი საძირკველი), მთლიანი (მონოლითური) და ხიმინჯოვანი; ფორმის მიხედვით – მართკუთხა, ტრაპეციული, საფეხუ-

სურ. 1. საძირკველი

რებიანი, არასიმეტრიული, წრიული; დამზადების მიხედვით – ასაწყობი და მონოლითური; მუშაობის მიხედვით – ხისტი და მოქნილი. არსებობს აგრეთვე გუმბათოვანი, გარსისებრი, გობისებრი, კესონური, ნაბურღ-ნატენი და სხვ.

საძირკველი ლენტური – კაპიტალური კედლის ქვეშ უწყვეტად ამოყვანილი საძირკველი. არსებობს ყორექვის (დალაგებული ქვებისაგან), ყორებეტონის (შემესები ხრეში, ღორღი, აგურის ნამსხვრევები, ქვის კარიერის ნარჩენები და სხვ.) და ქვიშის (მხოლოდ მცირე, ერთსართულიანი სახლებისათვის). ნებისმიერი სახის საძირკველი, მათ შორის ლენტური, საკუთარ თავზე იღებს მოსულ დატვირთვას, რომელიც გადაეცემა გრუნტს. ს. ლ. ფართო გამოყენებას განაპირობებს მოწყობის სიმარტივე. ის წარმოადგენს რკ.ბ.-ის კონსტრუქციას ერთნაირი კვეთით შენობის მთელ პერიმეტრზე (სურ. 1). სიგანე აიღება მზიდი კედლის ზომის (პრაქტიკაში ის სავარაუდოდ 50 სმ-ია) მიხედვით; ჩაღრმავება დამოკიდებულია დატვირთვებსა და გრუნტის მახასიათებლებზე. საძირკველის მოწყობა ხდება წლის თბილ პერიოდში. მონოლითური საძირკველის კონსტრუქციის ტიპი იძლევა დატვირთვების თანაბრად გადანაწილებას, თუნდაც არაერთგვაროვნად საძირკველის დაჯდომის შემთხვევაში. მსგავსი საძირკველის გამოყენება რეკომენდებულია იმ შემთხვევაშიც, თუ შენობაში იქნება მძიმე გადახურვა ან მოწყობა მასიური კედელი (აგური, ბლოკი, ქვა). მისი გამოყენება ოპტიმალურია იმ შემთხვევაშიც, თუ გათვალისწინებულია ცოკოლის სართულის ან სარდაფის მოწყობა. სახეობის მიხედვით განასხვავებენ ორი ტიპის ს. ლ.: ბლოკურს და მონოლითურს. ბლოკური საძირკველი, რომელიც აწყობილია ბეტონის ბლოკებისგან, მონოლითურ საძირკველზე ნაკლებად მდგრადია. რაც შეეხება მოწყობის ვადებს, ბლოკური გაცილებით სწრაფად ეწყობა, რომელიც ასევე შეიძლება მოწყობისთანავე დაიტვირთოს. მონოლითური ს. ლ. მოწყობის ეტაპებია: 1) მოსამზადებელი სამუშაოები (ნაკვეთის მომზადება, საძირკველის გაანგარიშება, მასალის შემენა); 2) ტრანშეის მოწყობა, რომელიც შესაძლოა მოხდეს ხელით ან სპეცტექნიკის გამოყენებით. ტრანშეის ძირზე უნდა გაკეთდეს ქვიშის "ბალიში" და შესრულდეს ჰიდროიზოლაცია; 3) ყალიბის მოწყობა, რომლისთვისაც ძირითადად გამოიყენება ფიცარი; 4) არმატურის მონტაჟი (ეს პროცესი მიმდინარეობს ყალიბის მოწყობის პარალელურად); 5) ბეტონის ჩასხმა (ბეტონი უნდა ჩაისხას რამდენიმე შრედ); 6) საძირკველის ჰიდროიზოლაცია; 7) გრუნტსა და საძირკველს შორის არსებული შრის ამოვსება (ივსება ხელით, რათა არ დაზიანდეს ჰიდროიზოლაცია).

სურ. 1. საძირკველი ლენტური

საძირკველი ლენტური მცირე ჩაღრმავების – ლენტური ქვის ან ბეტონის საძირკველის ტიპი, რომლის ჩაღრმავება 1,5 მ-ს არ აღემატება, ხოლო სიგანე 60-80 სმ-ის ფარგლებშია. ასეთი საძირკველი ეფექტურია იმ შემთხვევაში, როცა გრუნტის წყლის დონე დაბალია და თვით გრუნტი არ მიეკუთვნება ბურცვად კატეგორიას (წინააღმდეგ შემთხვევაში უკეთესია ხიმინჯოვანი საძირკველის გამოყენება).

საძირკველი სვეტოვანი – საყრდენების ქსელი სვეტების სახით, რომლებიც ეწყობა მზიდი კედლების კონტურის ქვევით და რომელზედაც ეყრდნობა სახლის ქვედა სართული (სურ. 1). სვეტები, როგორც წესი, თავსდება მაქსიმალური დატვირთვების ადგილებში: შენობის კუთხეებში, კედლების გადაკვეთებში და დიდი მალეების (მეტი 2,5 მ) ქვეშ. ს. ს. შორის

სურ. 1. საძირკველი სვეტოვანი

დაშორებები და კვეთები განისაზღვრება გაანგარიშებით და დამოკიდებულია მის სახეობაზე, მასალაზე, შენობის კონსტრუქციულ სქემასა და წონაზე. ს. ს. ძირითადი კონსტრუქციული ელემენტია – საყრდენი (სვეტი), რომელიც შენობიდან მოსულ დატვირთვას გადასცემს გრუნტს. ის შეიძლება იყოს კვადრატული, მართკუთხა ან წრიული განივკვეთის. წრიულისათვის გამოიყენება ლითონის მილი, რომელშიც ისხმება ბეტონი. მზიდუნარიანობის გასაზრდელად, ზოგჯერ, მიმართავენ სვეტის ქვედა ნაწილის გასქელებას. სვეტის თავები იკვრება როსტვერკული სისტემით, რისთვისაც გამოიყენება ხის ძელები, ფოლადისა და რკ.ბ.-ის კოჭები.

სადირკველი უწყვეტი – 1. კაპიტალური კედლის ქვეშ მთელ პერიმეტრზე ამოყვანილი საძირკველი; 2. იხ. საძირკველი ლენტური.

სადირკველი ღობისქვეშა – საძირკვლის ტიპი, რომელიც ეწყობა ტერიტორიის შემომფარგლელი ღობის ქვეშ. იგი შეიძლება იყოს სვეტოვანი (სურ. 1), ლენტური (სურ. 2), სვეტოვან-ლენტური (სურ. 3) და ხიმინჯოვანი. სახეობა დამოკიდებულია ღობის წონაზე (მასალაზე), ღობის კონსტრუქციაზე, ადგილმდებარეობის რელიეფზე, გრუნტის მახასიათებლებზე და ღობის მეპატრონის ფინანსურ შესაძლებლობებზე.

სურ. 1

სურ. 2

სურ. 3

სადირკველი წყვეტილი – საძირკველი, რომელიც ლენტური საძირკვლისგან განსხვავებით შენობის მთელ პერიმეტრს არ გასდევს და საძირკვლის კოჭით გადახურული ცალკეული სუბსტრუქციების სისტემაა.

სადირკველი ხიმინჯოვანი – საძირკველი, რომელშიც გრუნტზე დატვირთვა გადაეცემა ხიმინჯების საშუალებით (სურ. 1). დატვირთვების ხასიათიდან და მნიშვნელობიდან გამომდინარე ს. ხ. შეიძლება იყოს შემდეგი ტიპის: ცალკეული ხიმინჯები (საყრდენების ქვეშ), ხიმინჯების რიგი (კედლების ქვეშ), ბუჩქური ხიმინჯები (კოლონების ქვეშ). ს. ხ. გამოყენება სუსტი გრუნტებისა და მაღალი დონის გრუნტის წყლების შემთხვევაში. ხშირ შემთხვევაში ასეთი საძირკვლების მოწყობა ამცირებს მიწის სამუშაოებს და ბეტონის ხარჯს. მასალის ხარჯისა და შრომის დანახარჯების მიხედვით ს. ხ. 1,5-2-ჯერ, ხოლო დიდი სიღმისას 3-5-ჯერ ეკონომიკურია ლენტურ საძირკველთან შედარებით. ის განსაკუთრებით ეფექტურია გაჯირჯებად და ღრმად გაყინვად გრუნტებში. მასალის მიხედვით არსებობს: ხის, ლითონის, რკ.ბ.-ის, ქვის, აგურის. ს. ხ. გამოყენებაში აქვს შეზღუდვები: მათი გამოყენება არ შეიძლება ჰორიზონტალურად მოძრავ გრუნტებში, რადგან ახასიათებთ არასაკმარისი მდგრადობა ამოყირავების მიმართ და მოითხოვს

სურ. 1. საძირკველი ხიმინჯოვანი

უწყვეტი ხისტი რკ.ბ.-ის როსტვერკის მოწყობას; გამძლეებულია მათი გამოყენება დაბალი მზიდუნარიანობის გრუნტებში ისეთი სახლების მშენებლობისას, რომელთაც აქვთ მძიმე კედლები; რთულდება ცოკოლის მოწყობა, რადგან საჭირო ხდება ხიმინჯებს, კედლებსა და გრუნტს შორის სივრცის შევსება, რაც საკმაოდ რთულად შესასრულებელი სამუშაოებია და სხვ.

სადირკველი ხიმინჯოვანი ხრახნული – ხიმინჯოვანი სადირკველი, რომელიც ეწყობა გარე ხრახნის მქონე ფოლადის მილის ჩახრახვნით გრუნტში. პროცესი, ძირითადად, იწარმოება მძიმე ტექნიკის გამოყენებით (იშვიათად ხელით). ჩახრახვნა გრძელდება მანამ, ვიდრე მილის თავი არ მიაღწევს გრუნტის მყარ ფენას. შემდეგ ხდება მილის შევსება ცემენტ-ქვიშის ხსნარით, რათა არ მოხდეს მილის კოროზია შიგნიდან. ხიმინჯების მონტაჟის შემდეგ მიმდინარეობს კოჭოვანი როსტვერკის ან სადირკვლის ფილის მოწყობა. აღნიშნული მეთოდის გამოყენება შესაძლებელია ნებისმიერი გრუნტისათვის (კლდოვანის გარდა).

სადირკველი ხიმინჯოვანი ხრახნული

სადირკვლის ფილა – სადირკველი შენობის მთელი პერიმეტრისათვის რკ.ბ.-ის მონოლითური დაარმირებული ფილის სახით. ეწყობა სუსტი გრუნტების შემთხვევაში ხიმინჯების ბუჩქის თავზე ან უშუალოდ გრუნტზე დაყრდნობილი, 20-40 სმ სისქის დატკეპნილი ქვიშის ბალიშის მეშვეობით. ფილის სისქე, ბეტონის კლასი და არმატურის სახეობა მიიღება გაანგარიშებით გრუნტის წინააღობისა და სადირკველზე მოსული დატვირთვების მიხედვით.

სადირკვლის ფილა

სადირკვლის ბუნებრივი ფუძე – ბუნებრივი განლაგების პირობებში მყოფი ფუძე-გრუნტები.

სადირკვლის კოჭი – იხ. რანდკოჭი, დირე.

სადირკვლის ფუძე – გრუნტის მასივი განლაგებული სადირკვლის ქვეშ, რომელიც მასზე მდგარი შენობისაგან იღებს დატვირთვას. ის ორგვარია: ბუნებრივი და ხელოვნური. ბუნებრივი ეწოდება ისეთ ფუძეს (გრუნტს), რომელიც მოთავსებულია სადირკვლის ქვეშ და უძლებს მასზე აგებული შენობისგან გადმოცემულ დატვირთვებს, ხოლო ხელოვნური – ხელოვნურად დატკეპნილ ან გამკვრივებულს, რომელსაც ბუნებრივ მდგომარეობაში არ აქვს საკმარისი მზიდუნარიანობა მოცემული ჩაღრმავების პირობებში. სადირკვლის ფუძეზე გადაცემული დატვირთვა გრუნტში იწვევს დამაბულ მდგომარეობასა და დეფორმაციას.

სადირკვლის ჩაღრმავება – მანძილი მიწის ზედაპირიდან სადირკვლის ფუძის ნიშნულამდე. ს. ჩ. განისაზღვრება: ნაგებობის კონსტრუქციული თავისებურებით; დატვირთვის სიდიდისა და ხასიათის მიხედვით; არსებული და დასაპროექტებელი რელიეფის თავისებურებით; ახლომდებარე ნაგებობების სადირკვლის ჩაღრმავებით; სამშენებლო მოედნის საინჟინრო-გეოლოგიური და ჰიდროგეოლოგიური პირობებითა და სხვ.

სადირკვლის ძირი – სადირკვლის ქვედა სიბრტყე, რომლის საშუალებითაც შენობიდან დატვირთვა გადაეცემა საფუძველს (გრუნტს).

სადირკვლის ჭანჭიკი – ჭანჭიკი (ანკერი) სპეციალური ფორმის თავით, რომელიც გამოიყენება დანადგარის სადირკველთან მისამაგრებლად.

საძირკვლის ხელოვნური ფუძე – სპეციალური მეთოდებით შემკვრივებული ან გამაგრებული ფუძე-გრუნტი. გამოიყენება გამაგრების სხვადასხვა მეთოდი, როგორცაა: გამკვრივება, ცემენტაცია, სილიკატიზაცია, ვიბრირება, ბიტუმიზაცია, თერმული დამუშავება და სხვ.

საძირკვლის ჭანჭიტი

საწარმოო პროცესი – შრომის პროცესი, რომელსაც განსაზღვრული ტექნოლოგიური და ორგანიზაციული შინაარსი აქვს. ის მიმართულია მატერიალური კეთილდღეობის შექმნისკენ და ხასიათდება შრომის მთავარი საგნის მუდმივობით. საწარმოო პროცესი სამუშაო პროცესების, ხოლო სამუშაო პროცესი – სამუშაო ოპერაციათა ერთობლიობაა. ს. პ. შედეგად ნედლეული, მასალები, ნახევარფაბრიკატები, მაკომპლექტებელი დეტალები იქცევა მზა პროდუქციად გარკვეულ დროში.

საწარმო – დაწესებულება ან ორგანიზაცია, ორგანიზაციულ-სამართლებრივი და საკუთრების ფორმის განურჩევლად, სადაც მართლზომიერი და არაერთჯერადი საქმიანობით, დამოუკიდებლად და ორგანიზებულად ხორციელდება პროდუქციის შექმნა ან მომსახურება. დანიშნულების მიხედვით ს. შეიძლება იყოს: ძირითადი, დამხმარე, კოოპერირებული, მომიჯნავე, სპეციალიზებული და სხვ.

საწარმოო გარემო – სივრცე, სადაც სრულდება ადამიანის შრომითი საქმიანობა; შრომითი საქმიანობის პროცესში ადამიანზე მოქმედ ფაქტორთა ერთობლიობა.

საწარმოო ინსტრუქცია – სპეციალურად შემუშავებული და ობიექტის ხელმძღვანელის მიერ დამტკიცებული კონკრეტული სამუშაოს ჩატარების წესებისა და თანამიმდევრობის განმსაზღვრელი დოკუმენტი.

საწარმოო ინციდენტი – საწარმოო ობიექტზე გამოყენებული ტექნიკური მოწყობილობების დაზიანება, ტექნოლოგიური პროცესის რეჟიმებიდან გადახრა, აგრეთვე საწარმოო უსაფრთხოების წესებისა და ნორმატიული დოკუმენტების მოთხოვნათა დარღვევა.

საწარმოო სათავსი – შენობაში ჩაკეტილი სივრცე, სადაც ადამიანი ეწევა მუდმივ ან პერიოდულ შრომით საქმიანობას.

საწარმოო სათავსის მიკროკლიმატი – საწარმოო სათავსის გარემოში მეტეოროლოგიური პირობები, რომლებიც განისაზღვრება ადამიანის ორგანიზმზე მოქმედი ტემპერატურის, ტენიანობის, ჰაერის მოძრაობის სიჩქარისა და თბური გამოსხივების შეხამებით.

საწარმოო საქმიანობა – პროცესი, რომელშიც ერთობლიობაში განიხილება გარე ფაქტორებისა და ადამიანის ორგანიზმის თავისებურებანი.

საწარმოო სიმძლავრე – საწარმოს მიერ გამოშვებული პროდუქციის მაქსიმალური რაოდენობა დროის ერთეულში (ჩვეულებრივ წლის განმავლობაში).

საწარმოო ტრამვა – უბედური შემთხვევა, რომელიც წარმოებაში შეემთხვევა მომუშავეს სამსახურეობრივი მოვალეობის შესრულების დროს. ს. ტ. მიეკუთვნება, აგრეთვე, ზეგანაკვეთური სამუშაოსა და სტიქიური უბედურების შედეგების ლიკვიდაციის დროს მიღებული ტრამვა, მივლინებაში ყოფნის დროს მომხდარი უბედური შემთხვევა, საწარმოს ტრანსპორტით სამუშაოზე წასვლისა და სამუშაოდან დაბრუნების დროს მიღებული ტრამვა.

საწარმოო უბანი – ფიზიკური ზონა, სადაც უნდა იმყოფებოდეს ან უნდა გადაადგილდეს მუშაკები შესასრულებელ სამუშაოსთან დაკავშირებით და რომელსაც აკონტროლებს სამუშაოს მიმცემი.

საწარმოო უსაფრთხოება – 1. ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებები ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, გარემოს, მატერიალური ფასეულობების დაცვის უზრუნველსაყოფად; 2. შრომითი საქმიანობის პროცესში მიუღებელი რისკის არარსებობა.

საწარმოო უსაფრთხოების წესები – დადგენილი წესით დამტკიცებული საწარმოო უსაფრთხოების მოთხოვნები, სახელმწიფო სტანდარტები, სამშენებლო, სანიტარიული, ბუნების დაცვის, სახანძრო უსაფრთხოების ნორმები.

საწარმოო ძალები – წარმოების საშუალებებისა და იმ ადამიანების ერთობლიობა, რომლებსაც ისინი მოქმედებაში მოჰყავს. ქვეყნის ეკონომიკის ზრდა უშუალოდაა დაკავშირებული ს. დ. განვითარებასთან, რადგან ს. დ. განვითარების დონე განსაზღვრავს ნაციონალური სიმდიდრისა და საზოგადოებრივი შრომის მწარმოებლობის ზრდის დინამიკას. ს. დ. – თვითგანვითარებადი სისტემაა, რომელშიც ხდება ადამიანის ზემოქმედება შრომის საგნებზე და მისი გარდაქმნა. შესაბამისად, ადამიანი თავისი ინტელექტით, ფსიქოფიზიოლოგიური თვისებებით, პროფესიული ცოდნითა და ჩვევებით, გამოცდილებით, შრომისადმი დამოკიდებულებით, ფასეული ორიენტაციითა და ა.შ. წარმოადგენს ამ სისტემის მთავარ ელემენტს, საზოგადოების მთავარ საწარმოო ძალას. ს. დ. ნივთობრივ ნაწილს და შრომის საშუალებებს (შრომის იარაღები, საწარმოო შენობები, რკინიგზები, მილსადენები, არხები, გზები, მიწა და ა.შ.) ადამიანი იყენებს შრომის საგნებზე ზემოქმედებისათვის.

საწარმოს შიდა სტანდარტი – მეწარმის მიერ შემუშავებული სტანდარტი, რომელშიც მოცემულია სპეციფიკური ტექნიკური მოთხოვნები, რომლებსაც აკმაყოფილებს პროდუქტი, პროცესი ან მომსახურება. ს. შ. ს. სხვა პირებისთვის სტანდარტად არ განიხილება, რეგისტრაციას არ საჭიროებს და მასზე არ ვრცელდება სტანდარტის მოქმედება.

საწდომი – იხ. სალექარი.

საწვეარი – 1. სტაციონარული, გადასატანი ან გადასადგილებელი მექანიზმი, რომელიც გამოიყენება ტვირთების ასაწევად მცირე სიმაღლეზე. საწვეარი შეიძლება იყოს ლარტყიანი, ხრახნული, პნევმატიკური და ჰიდრაულიკური. მათ გამოიყენებენ უმთავრესად სამშენებლო-სამონტაჟო და სარემონტო სამუშაოებზე, აგრეთვე ავტოტრანსპორტის რემონტისათვის; 2. ძრავიანი სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც განკუთვნილია ექსპლუატაციისთვის ნახევარმისაბმელთან ერთად. მისი სახეებია: ბარბაცა, თვლიანი, ორღერძა, საბუქსირო, უნაგირა (სურ. 1) და სხვ.

სურ. 1. საწვეარი

საწვეველა – ციკლური ან უწყვეტი მოქმედების ტვირთამწვევი მანქანა. ტვირთების გარდა, მისი საშუალებით გადაჰყავთ ადამიანები. ამძრავიდან ტვირთშიდ მოწყობილობაზე ზემოქმედების გადასაცემად გამოიყენება ბაგირები, ჯაჭვები, ლარტყები, ხრახნები. უპირატესი გავრცელება მოიპოვა ბაგირულმა ამწვემა, რომელშიც ტვირთამწვევი მოწყობილობა ჩამოეკიდება ფოლადის ბაგირზე, რომელიც გადახვეულია ბაგირშიდ ბორბლებზე ან ეხვევა ამწვევი ჯალამბრის დოლზე. ამძრავი ძირითადად ელექტრულია (იშვიათად ჰიდრაულიკური). საწვეველებს (ამწვევებს) მიეკუთვნება: ლიფტი, ესკალატორი, ფუნქულიორი, სკიპური

(საციცხვე) საწვევი, სამშენებლო ამწვევი (ანძური, ბაგირული, შახტური), პნევმოამწვევი, ანძა-ავტომობილი და სხვ.

საწერტელი – ხელის საზეინკლო ინსტრუმენტი, რომელიც გამოიყენება ნაკეთობის წერტვისთვის. ის ინსტრუმენტალური ფოლადისგან დამზადებული მრგვალი განივკვეთის ღეროა, რომლის ერთი ბოლო (სამუშაო ნაწილი) წვეტით დაბოლოებული კონუსია. კონუსის კუთხე წვეტთან – 100-120°. წერტვა ხდება ს. წვერის საწინააღმდეგო ბოლოზე ჩაქუჩის დარტყმით. ს. გაკეთებული ღრმულები გამორიცხავს ზედაპირზე ბურღის გაცურებას და უზრუნველყოფს გაბურღული ნახვრეტების ზუსტ განლაგებას.

საწერტელი

საწვავი – იხ. სათბობი.

საწვავი აირული – წვადი (ნახშირწყალბადი, ნახშირბადის ჟანგი, წყალბადი) და არაწვადი (აზოტი, ჟანგბადი) აირების ნარევი გარკვეული რაოდენობის მინარევებით (წყლის ორთქლი, გოგირდწყალბადი, მტვერი და სხვ.).

საწვავი ბუნებრივი – მიწის წიაღში ან ზედაპირზე არსებული მყარი, თხევადი ან აირული საწვავი.

საწვავი თხევადი – თხევად აგრეგატულ მდგომარეობაში მყოფი საწვავი.

საწვავი კომბინირებული – სხვადასხვა აგრეგატულ მდგომარეობაში მყოფი საწვავის ნარევი.

საწვავი მყარი – წვადი ნივთიერება, რომლის ძირითად შემადგენელს წარმოადგენს ნახშირბადი (ქვანახშირი, მურა ნახშირი, წვადი ფიქალი, ტორფი, მერქანი და სხვ.) და აქვს მყარი აგრეგატული მდგომარეობა.

საწვავი პირობითი – საწვავის ხარჯის საანგარიშო ერთეული, რომელიც წვის უმცირეს სითბოს (29,3 მჯოული ან 7000 კკალ) შეესაბამება.

საწვავი ხელოვნური – ბუნებრივი სათბობის გადამუშავებით მიღებული ან ტექნოლოგიური პროცესის თანამდევით წვადი პროდუქტი.

საწვეთური – 1. მოწყობილობა სითხის წვეთებად მისაწოდებლად; 2. სახლის ირგვლივ მოწყობილი ღარი სახურავიდან წვიმის წყლის ჩასადენად; 3. მეტალოპლასტმასის ფანჯრის ჩარჩოს ძელაკში გაკეთებული ხვრეტი ჩარჩოს პროფილში მოხვედრილი წვიმის წყლის გარეთ გამოსაშვებად; 4. ცეცხლამრიდი კედლების პარაპეტის ლითონის საფარის ელემენტი, ქვემოთ დახრილი კიდის სახით.

საწვიმური – შენობის სახურავზე, გარკვეულ ადგილებზე, მოწყობილი თუნუქის ძაბრი. რომლის მეშვეობითაც სახურავიდან ჰორიზონტალურ ღარებში დაგროვილი წვიმის წყალი ჩადის საწვიმარ მილში.

საწვიმური

საწიდარი – მარტენის ღუმლის ქვედა ნაწილის კამერა, სადაც მადნის დნობის პროცესში გროვდება მტვერი და წიდის უწვრილესი ნაწილაკები.

საწნახელი – ყურძნის საწური დიდი, გრძელი ჭურჭელი, რომე-

ლსაც ამზადებენ მაგარი ჯიშის ხისგან (შეიძლება იყოს ქვიტკირისაც).

საწონაკი – დაკიდებული თაღის რკალების გადაკვეთაზე მოთავსებული სფეროს ან ნახევარ-სფეროს ფორმის დეკორატიული ელემენტი.

საწრეტი – იხ. დრენაჟი.

საწყაო – სახელურიანი ჭურჭელი (ძირითადად ხის) სითხის, მარცვლეულის ან ფხვიერი მასალის რაოდენობის დასადგენად.

საწყისი კოდი (კომპ.) (ინგლ. source code) – პროგრამირების რომელიმე ენაზე დაწერილი კომპიუტერული პროგრამის საწყისი ტექსტი, რომელიც შემდგომში უნდა გარდაიქმნას, რომ კომპიუტერმა შეძლოს მისი აღქმა და შესრულება.

საწყისი მასალები – დოკუმენტებისა და საინფორმაციო მასალების კომპლექტი, რომელიც აერთიანებს სპეციალურ მოთხოვნებს, რეკომენდაციებს, პირობებს, ნებართვებს, სამართლებრივ მტკიცებულებებს საინვესტიციო-სამშენებლო ეტაპის განსახორციელებლად.

საწყობი – შენობა ან შენობათა კომპლექსი, სათავსი, ნაგებობა, სპეციალური ადგილი მატერიალური ფასეულობების შესანახად და სასაწყობე მომსახურების გასაწევად. დანიშნულების მიხედვით განასხვავებენ შემდეგი სახის საწყობებს: ადრეული შეზიდვის, ზოდების, მზა ნაწარმის, ნამზადის, საწარმოო, სატრანზიტო-გადასატვირთავი, საბაჟო, სეზონური შენახვის, სარეზერვო, საბითუმო განაწილების, კომერციული საერთო სარგებლობის, საცალო, სამხედრო, შუალედური და სხვ., ხოლო შენახვის პირობების მიხედვით – საერთო დანიშნულების, რეზერვუარები, სეიფები და სპეციალიზებული. საჭიროების შემთხვევაში ს. შეიძლება იყოს სიმძლავრეები საქონლის დაფასოების, შეფუთვის, ტესტირებისა და სხვა ოპერაციებისათვის.

საწყობი

საწყობი ადრეული შეზიდვის – საწყობი რაიონში, სადაც ტვირთის განთავსება შესაძლებელია წლის განსაზღვრულ პერიოდში.

საწყობი კომერციული საერთო სარგებლობის – საწყობი, რომელიც ემსახურება საქონლის ნებისმიერ მფლობელს.

საწყობი საბაჟო – ტვირთების დროებითი შენახვის საწყობი საბაჟო შემოწმების გასავლელად (პაკჰაუზი).

საწყობი საბითუმო განაწილების – საწყობი, რომელიც ამარაგებს საქონლის გამტარ ქსელს.

საწყობი სამხედრო – საწყობი სხვადასხვა ტიპისა და შინაარსის საქონლის შესანახად, რომელიც სჭირდება ქვეყნის შეიარაღებულ ძალებს (ცეიჰაუზი).

საწყობი სარეზერვო – საწყობი, სადაც ინახება სახელმწიფო საქონლის (ძირითადად კვების პროდუქტები) მარაგი საგანგებო მდგომარეობისათვის.

საწყობი სატრანზიტო-გადასატვირთავი – საწყობი რკინიგზის სადგურებზე, საზღვაო პორტებში, აეროპორტებში, სამდინარო მისადგომებთან და საავტომობილო ტერმინალებთან, რომლებიც ემსახურება ტვირთების შენახვას ხანმოკლე ვადით.

საწყობი საცალო – სავაჭრო ორგანიზაციის საწყობი.

საწყობი საწარმოო – საწყობი, სადაც ინახება ნედლეული, მაკომპლექტებელი დეტალები, მას-
ალები, მზა პროდუქცია და სხვ.

საწყობი სეზონური – საწყობი სეზონური ხასიათის საქონლის განთავსებისათვის.

საჭდე – ხის, მუყაოს, ტყავის, ქსოვილის, პლასტმასის ან ლითონის-
გან დამზადებული მცირე ზომის დეტალი (იარლიყი, ეტიკეტი),
რომელზეც საქონლის, ტვირთის, შესრულებული სამუშაოს, დავა-
ლიანების და სხვ. ესა თუ ის მონაცემი აღინიშნება (სურ. 1. ქსო-
ვილის საჭდე).

სურ. 1. საჭდე

საჭედარი (ლუმბა, ნალი) – გამწევი საქონლის ჩლიქის მოსარკინი,
დასაცავი საშუალება. გამოჭედილი რბილი ფოლადის ნაჭერი, რომელ-
საც რამდენიმე ლურსმნით აჭედებენ ჩლიქებზე. ნალი ორგვარია: კენტ-
ჩლიქიანებისათვის (ცხენი, ჯორი, სახედარი) მრგვალი, ხოლო წყვილჩ-
ლიქიანებისათვის (ხარი, კამეჩი) – ნახევარმთვარისებრი. თავდაპირვე-
ლად ამ მიზნით იყენებდნენ საქონლის ფეხებზე ამოსაკრავ მცენარეული
წნულის საძირეებს. ლურსმნით დაჭედილი რკინის ნალის გამომგონებ-
ლებად ძველ რომაელებს მიიჩნევდნენ (ახ. წ. III ს.). შემდეგ ნალის ფო-
რმა თითქმის არ შეცვლილა. საინტერესოა, რომ არგონავტების თქმუ-
ლების მიხედვით, კოლხები მიწას სპილენძისჩლიქებიანი ხარებით
ამუშავებდნენ.

საჭედარი

საჭედური – 1. რკალის ფორმის რკინის დეტალი; იხ. საჭედარი; 2. ძვ.
ლუგვი რკინის გადამუშავებით მიღებული რკინა, რომლისგანაც
"დაგვარებით" (სასურველი ნივთის ზომისა და ფორმის შესაბამისი
რკინის ჩამოჭრა ზოდიდან) ამზადებდნენ რკინის ნაჭრებს, კვერებსა და
სხვ.

საჭექი

საჭევარი (საჭეური) – სხვადასხვა კონსტრუქციის ამძრავით საჭესთან
შეერთებული სახელურებიანი (ან უსახელურებო) ბორბალი, რომლის
მობრუნებითაც მიმართულებას აძლევენ თვითმფრინავს, გემს, კომბაინს, ავტომობილს და
სხვ.

საჭექი – სოლისებრი ქვა ქვათაღის წყობის უმაღლეს წერტილში (სურ. 1. საჭექი ქვა ეკლესიის
შესასვლელი კარის თავზე, ჯერსის კუნძული სენტ-ოუნის სრუტეში, დიდი ბრიტანეთის
გაერთიანებული სამეფო).

საჭიმი – 1. მოქნილი სამონტაჟე მოწყობილობა, რომელიც მუშაობს მხოლოდ ჭიმვაზე და
გამოიყენება კონსტრუქციის ორი ელემენტის გარე მხარეზე გადაადგილების საწინააღმდე-
გოდ; 2. იხ. საკოჭი.

საჭირხნი – ჰაერის კომპრესორი, განკუთვნილი შეკუმშული ჰაერის ან საწვავი ნარევის მიწო-
დებისათვის შიგაწვის დგუშიანი ძრავის ცილინდრებში.

საჭრეთელი – ინსტრუმენტი მცირე სიღრმის ბუდის ან ხვრელის
ამოთლა-ამოსატეხად, მასალიდან მცირე სისქის მოსათლელად (გა-
სათლელად), დასაჭრელად და ა.შ. (სურ. 1. ხის ტარიანი საჭრე-
თელების ნაკრები).

სურ. 1. საჭრეთელი

საჭრისი – მჭრელი იარაღი, რომელსაც იყენებენ ნაკეთობათა დასამუშავებლად სახარატო, რევოლვერულ, შიგსაჩარხ, კარუსელურ, სარანდ, სატეხ, კბილსარანდ და სპეციალურ ჩარხებზე. არსებობს საჭრისები ლითონის, ხის, ბეტონის (სურ. 1), მინის, მინაპლასტიკის, პოლივინილქლორიდის, ქაფპლასტის, ლამინანტის (სურ. 2), ქაღალდის, ქსოვილის, ფილების და სხვ. დასაჭრელად.

სურ. 2. საჭრისი

საჭრისის თავი – მრავალსაჭრისიანი ინსტრუმენტი, რომელიც გამოიყენება კონუსური მრუდი ფორმის კბილებიანი თვლის მოსაჭრელად მოგორვის მეთოდით.

სახაზო პერსონალი – საინჟინრო-ტექნიკური პერსონალი, რომელიც ითვლება სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების უშუალო ხელმძღვანელებად მათი წარმოების ადგილას: უფროსი სამუშაოთა მწარმოებელი (უბნის უფროსი), სამუშაოთა მწარმოებელი, მშენებელი ოსტატი და უბნის მექანიკოსი.

სახამებელი – მცენარის ძირითადი სამარაგო ნახშირწყალი, რომელიც წარმოიქმნება უჯრედის ორგანოიდებში და გროვდება თესლში, ძირხვენებსა და ტუბერებში, აგრეთვე ფოთლებსა და ღეროებში. ს. ორი პოლისაქარიდის – ამილოზის (10-30%) და ამილოპექტინის (70-90%) ნაზავია; მათი საერთო ფორმულაა $(C_6H_{10}O_5)_n$. ობის სოკოების ფერმენტი გლუკოამილაზა ს. შლის გლუკოზამდე. ს. და მის წარმოებულებს იყენებენ ქაღალდის, ქსოვილების, წებოს, სამსხმელო წარმოებაში და სხვ. როგორც სამკურნალო საშუალება, სახამებელი შედის სხვადასხვა ფხვნილში, მალამოსა და პასტაში. სახამებლის 1%-იან ხსნარს იყენებენ როგორც ინდიკატორს, იოდის აღმოსაჩენად. მშენებლობაში ს. გამოიყენება შპალერის გასაკრავად, საღებავის შესასქელებლად და სხვ.

საჭრისის თავი

სახანძრო – ხანძრის ჩაქრობისთვის განკუთვნილი.

სახანძრო ავტომატური მექანიზმი ან სისტემა – ხანძრისაგან დამცავი მექანიზმი ან სისტემა, რომელიც საგანგებო ვითარებების დროს ადამიანის ჩაურევლად ასრულებს ფუნქციას და აქტიურდება წინასწარგანსაზღვრული ტემპერატურის მომატების, მისი ზრდის ტემპის ან წვის პროდუქტების მატების შედეგად.

სახანძრო გამაფრთხილებელი – მოწყობილობა ხანძრის შესახებ სიგნალის მისაღებად და გადასაცემად. არსებობს აირის, ალის, კვამლის აღმოსაჩენი და სხვ.

სახანძრო განგაშის საავარიო სისტემა – სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს, როგორც საავარიო სიტუაციებზე, ასევე, საფრთხის შემცველ ნივთიერებებზე მითითებასა და შეტყობინებას.

სახანძრო განგაშის სამართავი ერთეული – სისტემის ნაწილი, რომელიც ავტომატური და ხელით სამართავი სახანძრო განგაშის მოწყობილობებიდან იღებს ინფორმაციას და შეუძლია უზრუნველყოს აღმომჩენი მოწყობილობებისა და რეტრანსლიატორ(ებ)ის ან სათადარიგო გადამცემ(ებ)ის ელექტრომომარაგება. შესაძლოა, სამართავი ერთეული შეტყობინების მოწყობილობებს გადასცემდეს ელექტროენერგიას, აგრეთვე, ინფორმაციას რეაქციებს ან მექანიზმებს, არსებული მდგომარეობის შესახებ.

სახანძრო განგაშის სიგნალი – სიგნალი, რომელსაც გამოსცემს სახანძრო განგაშის მოწყობილობა, მაგ., ხელით მართვადი სახანძრო განგაშის კოლოფი, ცეცხლის ავტომატური აღმომჩენი, წყლის ნაკადის გამშვები და სხვ., რომელთა გააქტიურება მიანიშნებს ხანძრის ან ხანძრის ნიშნების არსებობაზე.

სახანძრო განგაშის სისტემა – სისტემა ან კომბინირებული სისტემის ნაწილი, რომლის კომპონენტები და წრედები ისეა მოწყობილი, რომ გააკონტროლოს და დააფიქსიროს სახანძრო განგაშის ან საკონტროლო სიგნალების გამომცემი მოწყობილობების მდგომარეობა და სათანადოდ რეაგირებდეს ამ სიგნალებზე.

სახანძრო გასასვლელი – გასასვლელი საშუალებების სისტემის ის მონაკვეთი, რომელიც შენობის ან ნაგებობის ინტერიერის სხვა სივრცეებისაგან გამიჯნულია ცეცხლმედეგობის კოეფიციენტის მქონე კონსტრუქციით და ღიობის დამცავებით, რაც აუცილებელია გასასვლელთან მისადგომსა და შენობიდან გამოსასვლელს შორის გასასვლელისაკენ სავალი დაცული გზის უზრუნველსაყოფად. ს.გ. მოიცავს: შენობიდან გამოსასვლელის დონეზე მდებარე ექსტერიერში გასასვლელ კარს, შვეული გასასვლელის შემომზღუდავებს, გასასვლელ გზა-დერეფნებს, ექსტერიერში გასასვლელ კიბე-გზებს, ექსტერიერში გასასვლელ პანდუსებსა და ჰორიზონტალურ გასასვლელებს.

სახანძრო ზოლი – გზა ან სხვა გასასვლელი, რომელიც დატოვებულია სახანძრო ტექნიკის გასატარებლად, მაგრამ სახანძრო ზოლი არ არის განკუთვნილი მხოლოდ სახანძრო ტექნიკისთვის.

სახანძრო მილდგარების სისტემა ავტომატური წყლიანი – წყალმომარაგების მქონე წყლიანი სახანძრო მილდგარების სისტემა, რომელიც ავტომატურად აკმაყოფილებს სისტემის მოთხოვნას.

სახანძრო მილდგარების სისტემა ნახევრადავტომატური მშრალი – მშრალი სახანძრო მილდგარების სისტემა, რომელიც მუშაობს ისეთი მოწყობილობით, როგორცაა წყლის მასიური ჭავლის გამშვები ონკანი, რომლიდანაც წყალი გადადის სისტემის მილებში სახანძრო ონკანთან მოთავსებული დისტანციური სამართავი მოწყობილობის გააქტიურებისთანავე. დისტანციური გამშვები გასააქტიურებელი მოწყობილობა დაყენებულია ყველა სახანძრო ონკანთან. მილდგარების სისტემის წყლით მომარაგება შეესაბამება სისტემის მოთხოვნას.

სახანძრო მილდგარების სისტემა ხელით სამართავი მშრალი – მშრალი სახანძრო მილდგარების სისტემა, რომელსაც არ აქვს სისტემაზე მიერთებული მუდმივი წყალმომარაგება. იგი წყლით მარაგდება სახანძრო ავტომობილების საშუალებით, რომლებიდანაც წყალი გადადის სისტემაში სახანძრო მილსადენების გავლით.

სახანძრო მილდგარების სისტემა ხელით სამართავი წყლიანი – წყლიანი სახანძრო მილდგარების სისტემა, რომელიც მიერთებულია წყალმომარაგების სისტემასთან, მაგრამ არ აქვს საკმარისი წყალმომარაგება, რომელიც დააკმაყოფილებდა სისტემის მოთხოვნას. იგი წყლით მარაგდება სახანძრო ავტომობილის საშუალებით, რომლებიდანაც წყალი გადაიტანება სისტემაში.

სახანძრო მილდგარების სისტემის კლასები – ხანძარსაწინააღმდეგო მილდგარები იყოფა შემდეგ კლასებად: I კლასის სისტემა – უზრუნველყოფს სახანძრო-სამაშველო დაწყობების მიერ 77 მმ სახანძრო სახელოს ქანჩის მიერთებას, და განკუთვნილია მათთვის, ვინც იცის, როგორ მართოს ძლიერი ჭავლი ხანძრის დროს. II კლასის სისტემა – უზრუნველყოფს 51 მმ სახანძრო

ონკანის დახმარებით წყალი მიაწოდოს, უპირველესად, შენობაში მყოფთ ან სახანძრო-სამაშველო დანაყოფს რეაგირებისათვის. III კლასის სისტემა – უზრუნველყოფს 51 მმ ონკანის დახმარებით წყალი მიაწოდოს შენობაში მყოფთ და 77 მმ შლანგის მისაერთებლებს, რომლის საშუალებითაც წყლის უფრო დიდი მოცულობის გამოყენება შეუძლია სახანძრო-სამაშველო დანაყოფს და მათ, ვინც იცის, როგორ მართოს ძლიერი ჭავლი ხანძრის დროს.

სახანძრო მილდგარების ტიპები – 1. ავტომატური მშრალი – მილდგარების სისტემა, რომელიც სავსეა შეკუმშული ჰაერით. სისტემას აქვს სარქველი, საიდანაც წყალი ავტომატურად გადადის სისტემის მილებში სახანძრო ონკანის გახსნისთანავე. ავტომატური მშრალი სახანძრო მილდგარების სისტემის წყალმომარაგება უნდა აკმაყოფილებდეს სისტემის მოთხოვნას; 2. ავტომატური წყლიანი – წყალმომარაგების მქონე წყლიანი სახანძრო მილდგარების სისტემა, რომელიც ავტომატურად უზრუნველყოფს სისტემის მოთხოვნის დაკმაყოფილებას; 3. ხელით მართვადი მშრალი – სახანძრო მილდგარების სისტემა, რომელსაც არ აქვს სისტემაზე მიერთებული მუდმივი წყალმომარაგება. ხელით მართვადი მშრალი სახანძრო მილდგარების სისტემების წყლით მომარაგება ხდება სახანძრო ავტომობილების საშუალებით, საიდანაც წყალი გადადის სისტემაში სახანძრო მილსადენების გავლით.

სახანძრო მილდგარი – წნევის ქვეშე მყოფი ხანძარსაწინააღმდეგო წყალგაყვანილობის სისტემის დგარი.

სახანძრო რისკი – დაცვის ობიექტის სახანძრო უსაფრთხოების რეალიზაციის შესაძლებლობის ზომა და მისი შედეგები ადამიანებისა და მატერიალური ფასეულობების მიმართ.

სახანძრო რისკი დასაშვები – სახანძრო რისკი, რომლის დონე დასაშვები და დასაბუთებულია სოციალურ-ეკონომიკური პირობებიდან გამომდინარე.

სახანძრო რისკი ინდივიდუალური – სახანძრო რისკი, რომელმაც შეიძლება მიგვიყვანოს ადამიანის გარდაცვალებამდე ხანძრის სახიფათო ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად.

სახანძრო საშიშროება – საშიშროება, რომელიც განისაზღვრება სახანძრო-ტექნიკური მახასიათებლებით: წვადობით, აალებადობით, ზედაპირზე ალის გავრცელებით, კვამლწარმოქმნის უნარიანობა და ტოქსიკურობით. ამის მიხედვით სამშენებლო კონსტრუქციები იყოფა არახანძარსაშიმ, ნაკლებად ხანძარსაშიმ, ზომიერად ხანძარსაშიმ და ხანძარსაშიმ კლასებად.

სახანძრო სახელო

სახანძრო სახელო – რეზინიანი ქსოვილისაგან დამზადებული წყლის მილი დანიშნულების ადგილას წყლის ჭავლის მისაწოდებლად.

სახანძრო სიგნალიზაციის სისტემა – სახანძრო სიგნალიზაციის მოწყობილობების ერთობლიობა, დამონტაჟებული ერთ ობიექტზე, რომელიც კონტროლდება საერთო სახანძრო პოსტიდან.

სახანძრო ტექნიკა – ტექნიკური მოწყობილობა ხანძრის თავიდან აცილების, შეზღუდვისა და ჩაქრობის, აგრეთვე ადამიანებისა და მატერიალური ფასეულობების დაცვისთვის.

სახანძრო უსაფრთხოება – საშიში ფაქტორების და ხანძრის ზემოქმედებისგან მოსახლეობის, ეკონომიკის, ობიექტებისა და გარემოს დაცულობის მდგომარეობა.

სახანძრო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა – სახანძრო უსაფრთხოების ნორმატიული საკანონმდებლო აქტების, წესებისა და მოთხოვნების მიღება და დაცვა, აგრეთვე ხანძარსაწინააღმდეგო ღონისძიებათა გატარება.

სახანძრო უსაფრთხოების ფუნქციები – შენობისა და ხანძრის კონტროლის ფუნქციები, რომელთა მიზანია, აამაღლოს დამკავებელთა სიცოცხლის უსაფრთხოების ხარისხი ან აკონტროლოს ხანძრისგან გამოწვეული საზიანო ეფექტების გავრცელება.

სახანძრო ხელის ინსტრუმენტი – ხელის ინსტრუმენტი კონსტრუქციის გასახსნელად ან დასაშლელად საავარიო-სამაშველო სამუშაოების შესასრულებლად ხანძრის პირობებში.

სახანძრო ხელის ინსტრუმენტი

სახარისხებელი მანქანა – საშენი მასალების ზომების მიხედვით დახარისხების მექანიკური დანადგარი. არსებობს მრავალი სახის: დოლური, ინერციული, მოვიბრირე, მოქანავე, ცეცხლრიკებიანი, ცხრილიანი, ხის და სხვ.

სახანძრო გამააქტიურებელი მექანიზმი – სისტემის კომპონენტი, რომელიც იწყებს მდგომარეობის შეცვლას ისეთ მოწყობილობებში, როგორებიცაა: კვამლადმომჩენი, სახანძრო განგაშის ხელით სამართავი კოლოფი ან საზედამხედველო ამომრთველი.

სახარისხებელი მანქანა

სახელმწიფო ეკოლოგიური ექსპერტიზა – გარემოსდაცვითი ხასიათის აუცილებელი ღონისძიება, რომელიც ხორციელდება საქმიანობაზე გარემოსდაცვითი ნებართვის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. საქმიანობა მოიცავს სამეწარმეო, სამეურნეო ან ყველა სხვა საქმიანობას, განსახლებისა და განვითარების გეგმებისა და პროექტების განხორციელებას, ინფრასტრუქტურული პროექტების, განაშენიანების და სექტორული განვითარების გეგმების, საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული წყლის, ტყის, მიწის, წიაღის და სხვა ბუნებრივი რესურსების დაცვის, გამოყენებისა და სარგებლობის პროექტებისა და პროგრამების განხორციელების ჩათვლით, ასევე არსებული საწარმოების მნიშვნელოვან რეკონსტრუქციასა და ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ განახლებას. საქმიანობის კატეგორიათა ჩამონათვალს, რომელიც გარემოსდაცვითი ნებართვის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ექვემდებარება სახელმწიფო ეკოლოგიურ ექსპერტიზას, განსაზღვრავს ქვეყნის კანონმდებლობა. კანონის მოქმედება ვრცელდება მხოლოდ იმ საქმიანობაზე, რომლის განხორციელება დაგეგმილია კანონის ძალაში შესვლის შემდეგ. ექსპერტიზის მიზანია გარემოსდაცვითი მოთხოვნების, რაციონალური ბუნებათსარგებლობისა და მდგრადი განვითარების პრინციპების გათვალისწინების საფუძველზე უზრუნველყოს კონტროლი გარემოს ეკოლოგიური წონასწორობის შენარჩუნებაზე. სახელმწიფო ეკოლოგიური ექსპერტიზის დასკვნა არის აუცილებელი პირობა საქმიანობის განხორციელებაზე გარემოსდაცვითი ნებართვის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მისაღებად.

სახელმწიფო სამეურნეო ტყის ფონდი – სახელმწიფო ტყის ფონდი, სახელმწიფო ტყის ფონდის დაცული ტერიტორიების გარდა.

სახელმწიფო ტყე – სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებული ტყე.

სახელმწიფო ტყის ფონდი – სახელმწიფო ტყის, ქვეყნის კანონმდებლობით მისთვის მიკუთვნიებული მიწებისა და რესურსების ერთობლიობა. იყოფა ორ ნაწილად: ტყით დაფარულ და ტყით დაუფარავ ტერიტორიებად.

სახელმწიფო ქონება – სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ყველა ნივთი და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, გარდა იმ მოძრავი ნივთისა, რომლის განკარგვის შესახებ გადაწყვეტილებას არ მიიღებს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო.

სახელმწიფოთაშორისო სტანდარტი – სტანდარტი, რომელიც ქვეყანაში გამოიყენება სხვა სახელმწიფოთა მთავრობის მეთაურებთან რაიმე ერთობლივი შეთანხმების საფუძველზე.

სახელო – რეზინის, გარეზინებული ქსოვილის, ნაჭრის, პლასტმასის ან სხვა მასალის ნაკეთობა, რომელიც განკუთვნილია ფხვიერი და თხევადი, ზღანტი და მტვრიანი ნამუშევარი აირების მისაწოდებლად და გასაწმენდად. არსებობს სახელოს სახეები: ბადისებრი (სურ. 1), ბენზინმედეგი, ბუნებრივი აირის (სურ. 2), ვინილის (სურ. 3), გალაქტიკის, კომპოზიტური (სურ. 4), ჟანგბადის, მაღალი წნევის (სურ. 5), მდინარის, მინის, მისადგმელი, მოქნილი (სურ. 6), მსორსლავი, ორთქლსადენი, პანტოგრაფის, პნევმატიკური, პოლიპროპილენის, პროპანის (სურ. 7), საბრუნო, სავენტილაციო, სამრეწველო (სურ. 8), სანაწილებელი, სახანძრო, ტელესკოპური, შემონაქსოვიანი, ქშინის, შემწოვი, ხისტი და სხვ.

სურ. 1. სახელო

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

სურ. 5

სურ. 6

სურ. 7

სურ. 8

სახელოსნო – კონკრეტული დანიშნულების მცირე საამქრო, ძირითადად სარემონტო (მაგ., მექანიკური, მოძრავი, საგზაო, სადურგლო, სავეღე, სამჭედლო და სხვ.).

სახელური – ჰორიზონტალური (დაქანებული) გრძივი ელემენტი, რომელსაც ხელით ეყრდნობიან.

სახერხი საამქრო – მრგვალი ხე-ტყის (მორის) პირველადი გადამამუშავებელი საწარმო, რომელიც აღჭურვილია მორის დასანაწევრებელი ყველანაირი სახერხი დანადგარებით, რკინიგზის ჩიხით, ამწეებით, ავტოკარებით, სატვირთო მანქანებითა და ასეთი ინფრასტრუქტურისათვის საჭირო დამხმარე სათავსებით.

სახეწი – იხ. შაბერი.

სახეხელა – ხელის საბათქაშე ინსტრუმენტი კედელზე დატანილი ბათქაშის პირველადი დამუშავებისათვის.

სახეხელა

სახილველი – იხ. თეატრი.

სახიფათო ბუნებრივი მოვლენა – ბუნებრივი წარმოშობის სტიქიური შემთხვევა.

სახიფათო დატბორვის ზონა – ზონა, რომლის ტერიტორია შემოიფარგლება კაშხლიდან (წამლეკი ტალღის მოძრაობის) კალაპოტის იმ განივკვეთით, რომელსაც გარღვევის ტალღა გაივლის წარმოქმნის მომენტიდან 4 საათის განმავლობაში. განსაკუთრებით საშიში დატბორვის ზონის ტერიტორია ჰიდროკვანძის ნაგებობის სადაწნევო ზედაპირიდან შემოიფარგლება კალაპოტის იმ განივკვეთით, რომელსაც გარღვევის ტალღის ფრონტი გაივლის წარმოქმნის მომენტიდან 1 საათის განმავლობაში. ის წარმოადგენს შესაძლო კატასტროფული დატბორვის ზონის საწყის ნაწილს.

სახიფათო კონცენტრაცია – კონცენტრაცია (გაზის მოცულობითი წილი ჰაერში), ტოლი გაზის აალების ქვედა ზღვრის 20%-ისა.

სახიფათო საწარმოო ფაქტორი – საწარმოო ფაქტორი, რომლის ზემოქმედებამ მომუშავეზე შეიძლება გამოიწვიოს მისი ტრავმა.

სახიფათო ტვირთები – ნივთიერებები და საგნები, რომლების ტრანსპორტირების, სატვირთავ-გასატვირთავი სამუშაოების შესრულებისა და შენახვის დროს, შეიძლება გახდეს აფეთქების, ხანძრის ან სატრანსპორტო საშუალების, საწყობების, მოწყობილობების, შენობა-ნაგებობების დაზიანების, აგრეთვე ადამიანებისა და ცხოველების კვდომის, დაშვრობის, დასახიჩრების, მოწამვლის, დასხივებისა და დაავადების მიზეზი.

სახლაკი – მცირე ზომის სახლი.

სახლი – 1. შენობა, რომელიც გამოიყენება საცხოვრებლად (სურ. 1. ორსართულიანი საცხოვრებელი სახლი) ან კულტურული და საზოგადოებრივი დანიშნულებით. ის შეიძლება იყოს ასაწყობი, დასაშლელი, ერთ- ან მრავალბინიანი, შემსუბუქებული ტიპის, ქვის, ხის, რკ.ბ.-ის, აგურის, ფოლადის, მიწის, მინის, პლასტმასის, თოვლისა და სხვ.; 2. შენობა ან შენობების კომპლექსი; 3. ასტროლოგიური ტერმინი; 4. მიწის საკუთრების ერთეული.

სურ. 1. სახლი

სახლი ასაწყობი

სახლი ასაწყობი – სახლი, რომელიც აწყობილია ქარხნული წესით დამზადებული დეტალებისა და კვანძებისაგან (სურ. 1. ასაწყობი სახლი).

სახლი ბარული – ერთთვლიანი სახლი, გავრცელებული ხევსურეთში. იგი მიწისზედა ნაგებობაა და გვიანდელ პერიოდში უნდა იყოს შესული ხევსურეთში.

სახლი ბლოკირებული

სახლი ბლოკირებული – ერთ-, ორ- ან სამსართულიანი საცხოვრებელი სახლი, რომელიც შედგება რამდენიმე ბინისგან ცალკე შესასვლელებით.

სახლი ბლოკური – დიდი ზომის საკედლე ქვებით (ბლოკებით) აგებული სახლი.

სახლი ბლოკური

სახლი ბოყვებიანი – ბოყვებით აგებული ოდა. გავრცელებული იყო დასავლეთ საქართველოში (იხ. ბოყვი).

სახლი დუროებიანი – საცხოვრებელი სახლის ტიპი მთიან რაჭაში, რომელსაც თავდაცვითი დანიშნულებაც ჰქონდა. ოთხსართულიანი კოშკის მეოთხე სართულს დუროები (სათოფურები) ჰქონდა დატანებული ქვითკირით ნაშენ კედლებში. სახლის პირველ სართულს საქონლის სადგომად იყენებდნენ, მეორე სართულზე, ოთახის შუაგულში, კერა იყო გამართული და ოჯახის წევრები ცხოვრობდნენ. მესამე სართული წლის სარჩოს და სასოფლო-სამეურნეო ინვენტარის შესანახად გამოიყენებოდა. სართულები ერთმანეთს შიდა კიბით უკავშირდებოდა.

სახლი კალოიანი – საცხოვრებელი სახლის ტიპი ხევსურეთში. წარმოადგენს ლიტონი ქვისგან აგებულ შენობას. პირველ სართულს ეწოდება სახლი, სადაც განთავსებულია კერა, ადამიანები და საქონელი. მეორე სართულს ეწოდება ჭერხო, რომელიც წარმოადგენს მამაკაცთა თავშესაფარს და ამასთანავე, სამეურნეო მარაგის საცავს, ხოლო მესამე სართულია კალო, ანუ მაღალი ბანი, სადაც ზამთრობით ყინულზე პურს ლეწავენ. აქვე განთავსებულია დახურული სათავსი, სადაც იარაღს ინახავენ. კალოიანი სახლი წარმოადგენს ხევსურეთისთვის ყველაზე დამახასიათებელ საცხოვრისს.

სახლი ლაზური – ქართული (მეგრული) ოდის ნაირსახეობა. იგი არქიტექტურული და დეკორატიული გამომსახველობით საკმაოდ შთამბეჭდავ ნაგებობას წარმოადგენს. ს. ლ. მშენებლები ძირითადად ლაზი ოსტატები იყვნენ, რომლებიც არცთუ იშვიათად გეოგრაფიული და კლიმატური პირობების გათვალისწინებით ქმნიდნენ ლაზური სახლის კომბინირებულ ტიპებს. ამ მხრივ შესაძლოა დასახელებულ იქნეს თრიალეთში

სახლი ლაზური

გავრცელებული ლაზურის ტიპის მიწურბანიანი ოდა. ლაზური სახლი ხასიათდება ქვითხურობის დახვეწილი ფორმებით, რაც გამოიხატება აივნის, ბოძების, ფარდებისა და კარფანჯრების მხატვრული ჭრილებით გაფორმებაში. ლაზურ ორნამენტში განსაკუთრებით გამოკვეთილია ზოომორფული, ასტრალური და მცენარეული (სიცოცხლის ხე) მოტივი, რაც, მჭიდრო სიუჟეტურ მსგავსებას ამჟღავნებს მახლობელი აღმოსავლეთის კულტურულ სამყაროსთან.

სახლი საბმლური – ქვის ორფერდიანი მიწისზედა ნაგებობა, რომელიც გავრცელებული იყო ხევსურეთში, სადაც მას ფშაურ სახლად მოიხსენიებენ.

სახლი საზოგადოებრივი – ერთი ან მრავალსართულიანი, მრავალბინიანი შენობა, რომელიც შედგება სხვადასხვა ფუნქციური დანიშნულების ცალკეული ბლოკებისგან (სურ. 1. რანეუმ ცენტრი, ასტენის საბაზრო კომუნა, ავსტრიის რესპუბლიკა).

სურ. 1. სახლი საზოგადოებრივი

სახლი საცხოვრებელი – დაბალსართულიანი ერთი ან რამდენიმე ბინიანი შენობა ერთი ან რამდენიმე ოჯახისთვის, რომელსაც აქვს ყოველ ბინაში იზოლირებული შესასვლელი.

სახლი საცხოვრებელი

სახლი სტანდარტული – სახლი, რომელიც აშენებულია ქარხნული წესით დამზადებული გარკვეული სტანდარტული ზომის, ფორმისა და კონსტრუქციის ელემენტებისგან (მაგ., ფინური სახლი).

სახლი ფინური – კოტეჯის ტიპის, ძირითადად ერთსართულიანი, ხის ასაწყობი სახლი, დამზადებული ფიცრების, ფარების, სამფენოვანი პანელების, ძელების, ძელაკების ან მორებისგან. მომხმარებელს მიეწოდება დაშლილი სახით კონტეინერებით და აწყობა ხდება ადგილზე. ს. ფ. ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლების ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ტიპია.

სახლი ფინური

სახლი ქარვასლის ტიპის – საცხოვრებელი სახლი მარტოხელა ან მცირე სულადობის ადამიანებისა და ოჯახებისთვის, რომელიც შედგება 10-14 მ² ფართობის ოთახებისგან შეთავსებული სანკვანძითა და კარგად განვითარებული მომსახურების ბლოკით, განთავსებული სახლის პირველ სართულზე ან ცალკე შენობაში და შეერთებული საცხოვრებელ სახლთან დახურული გადასასვლელით. ს. ქ. ტ., როგორც წესი, დაგეგმარებულია კორიდორული ან გალერეიული სქემით.

სახლი ხულა – აჭარლების სადგომი საზაფხულო იალაღებზე (იაილა). ხულა სახლში ქვემო სართული საქონლისთვისაა განკუთვნილი, მეორეზე კი ადამიანები ცხოვრობენ და შედგება სამი განყოფილებისგან: იაზღულის, საცეცხლურისა და სარძიესგან, სადაც რძის პროდუქტებს ამზადებენ და ინახავენ. ხულა სახლის ტიპი იმეორებს რომაელი არქიტექტორისა და ინჟინრის ვიტრუვიუსის მიერ აღწერილ კოლხური სახლის ფორმებს და ქართველთა უძველესი საცხოვრისის განვითარებულ ფორმად წარმოგვიდგება (გ. ჩიტაია).

სახნისი (ლემექსი) – სოლისებრი მოყვანილობის სახვნელი იარაღის შემადგენელი ნაწილი. ამზადებდნენ მთლიანი რკინის ნაჭრისგან ცხელი ჭედვით. იგი დაგებული იყო სახვნელის კბილაზე და მიწას ჰორიზონტალურ სიბრტყეში ჭრიდა. სახნისის სახვნელი იარაღისა და ნიდაგის შესაბამისად, სხვადასხვა ფორმას აძლევდნენ. საქართველოში გვხვდება წვერბუდიანი, ორფრთიანი, ცალფრთიანი, ასიმეტრიული და ეშვიანი სახნისები.

სახრახნისი – საზეინკლო-საამწყობო ხელსაწყო, ხრახნებისა და სჭვალეების ჩასახრახნ-ამოსახრახნად. ჩახრახნის პროცესის დასაჩქარებლად იყენებენ მექანიკურ ს., რომელსაც ამაგრებენ ხელის საბურღი მანქანის ვაზნაში.

სახრახნისი

სახსარი – 1. სამშენებლო კონსტრუქციების და მანქანათა დეტალების მოძრავი შეერთება, რომელიც უზრუნველყოფს ბრუნვას მხოლოდ საერთო ღერძის ან საერთო წერტილის ირგვლივ; 2. ორი სხეულის მოძრავი შეერთება, რომლის დროსაც მათი ფარდობითი მოძრაობა არის მოძრაობა ღერძის ირგვლივ (ცილინდრული სახსარი) ან წერტილის ირგვლივ (ბურთულა სახსარი). მექანიზმებში სახსარს ეწოდება ბრუნვითი კინემატიკური წყვილი. არსებობს სახსრის სახეები: მარტივი, მოძრავი, კარდანის, პლასტიკური, სფერული, სრული, რთული, ცილინდრული, უნივერსალური და სხვ.

სახსარი სფერული – სახსარი, რომელშიც შესაძლებელია შეერთებული სხეულების ფარდობითი ბრუნვა წერტილის გარშემო.

სახსრისანი მექანიზმი – მექანიზმი, რომლის წევრები მხოლოდ მბრუნავ კინემატიკურ წყვილებს (სახსრებს) ქმნის. ასეთი მექანიზმები არის ბრტყელი, სფერული და სივრცული. ბრტყელსახსრისანი მექანიზმებში სახსრების ღერძები პარალელურია, სფერულში – სახსრების ღერძები ერთ წერტილში გადაიკვეთება, სივრცულში – კინემატიკური წყვილების ღერძები სხვადასხვა კუთხით იკვეთება.

სახურავი – შენობის კონსტრუქციის ზედა შემომზღუდავი ნაწილი, რომელიც ასრულებს მზიდ, ჰიდროსაიზოლაციო და თბოსაიზოლაციო ფუნქციებს. მზიდი ნაწილები (ნივნივები, წამწეები, კოჭები, გრძივები, პანელები და ა.შ.), სახურავიდან მოსულ მუდმივ და დროებით დატვირთვებს გადასცემს მზიდ კედლებსა და ცალკეულ საყრდენებს. ს. შეიძლება მოეწყოს სხვენითა და სხვენის გარეშე. უსხვენო სახურავებს, რომლებიც შეთავსებულია სხვენთან გადახურვებთან, ხშირად უწოდებენ დახურვას ან შეთავსებულ სახურავს. არსებობს სახურავის ექვსი ძირითადი სახე: ბრტყელი, ერთფერდა, მრავალფერდა, მიდგმული, მრგვალი (წრიული) და ჰიპერბოლური.

სახურავი

სახურავი ამონაჭრებით

სახურავი ამონაჭრებით (ინგლ. gable roof with cutouts) – ორფერდა სახურავის ტიპი, რომელიც გამოიყენება ისეთ შენობებში, რომლებსაც გარეთ გამოტანილი ტამბური აქვთ.

სახურავი აყურული (ინგლ. openwork roof) – არტდეკოს სტილის გამჭვირვალე სახურავი. როგორც წესი, ეწყობა დიდძალიანი სამრეწველო და საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობების გადასახურავად, სადაც მოითხოვება დღის ბუნებრივი განათება [საამქრო, სავაჭრო ცენტრი, სპორტული მოედანი, საგამოფენო პავილიონი და სხვ.]. მზიდი კონსტრუქციებისათვის (კარკასებისათვის), ძირითადად, გამოიყენება ლითონის ან ხის კონსტრუქციები.

სახურავი აყურული

სახურავი ასიმეტრიული ორფერდა (ინგლ. asymmetric gable roof) – ორფერდა სახურავის ტიპი, რომელშიც ფერდები ერთმანეთისგან განსხვავდება დახრის კუთხითა და ზედაპირის ფართობით. მზიდი კარკასი მზადდება ხის ძელებისა და ფიცრებისაგან ან დაპროფილებული ლითონის ელემენტებისაგან.

სახურავი ასიმეტრიული ორფერდა

სახურავი ბრტყელი (ინგლ. flat roof) – უმნიშვნელო ქანობის (ფაქტობრივად ჰორიზონტალური) სახურავი, რომელიც ფართოდ არის გავრცელებული სამოქალაქო (სურ. 1) და სამრეწველო მშენებლობაში. ქანობიანი სახურავისგან განსხვავებით, ბრტყელ სახურავებში არ გამოიყენება ბურულის ცალობითი და ფურცლოვანი მასალა. აქ საჭიროა ისეთი მასალის გამოყენება, რომელიც შექმნის სახურავის ხალიჩის უწყვეტ ზედაპირს (ბიტუმი, ბიტუმ-პოლიმერი, პოლიმერი, მასტიკა და სხვ.). ტრადიციულად გამოიყენება ნაკლებნალექიან რეგიონებში. თანამედროვე წყალუჯონადი ბურულის მასალის დახმარებით შესაძლებელია დიდი ფართობის სახურავების მოწყობა. თანამედროვე არქიტექტურაში გავრცელებულია მრავალმხრივი დანიშნულების ტერასული ბრტყელი სახურავები (სურ. 2. როკფელერის ცენტრის სახურავის ბაღები მანჰეტენზე, ქ. ნიუ იორკი, ნიუ იორკის შტატი, აშშ).

სურ. 1. სახურავი ბრტყელი

სახურავი გაზებო (ინგლ. gazebo roof) – მსუბუქი არქიტექტურული საბაღე ნაგებობის (ფანჩატურის) სახურავი, რომელსაც გეგმაში წესიერი მრავალკუთხედის (ან წრის) ფორმა აქვს. მის მოსაწყობად ძირითადად გამოიყენება მერქანი, იშვიათად – ლითონი და ქვა.

სურ. 2. სახურავი ბრტყელი

სახურავი გამბლერის (ინგლ. gumbler roof) – მანსარდული ტიპის სახურავი, რომელსაც მხოლოდ ორი დახრა აქვს. უზრუნველყოფს სხვენის დიდ სივრცესა და ფართობს. თოვლის დატვირთვის საწინააღმდეგოდ საჭიროებს მაღალი სიმტკიცის საშენი მასალის გამოყენებას მოჩარჩოების ელემენტების დასაპროექტებლად.

სახურავი გოტიკური (ინგლ. gothic roof) – მკვეთრად დაქანებულკალთებიანი, წვეტურიანი სახურავი (სურ. 1. წმ. ვიტუსის სახელობის საკათედრო ტაძარი, ქ. პრაღა, ჩეხეთის რესპუბლიკა).

სახურავი გაზებო

სახურავი გამბლერის

სურ. 1. სახურავი გოტიკური

სახურავი გუმბათოვანი (ინგლ. dome roof) – სახურავი, რომლის საფუძველს წარმოადგენს გუმბათის ფორმის მოღუნული მზიდი კარკასი, ხოლო ბურულად გამოყენებულია რბილი მასალა, როგორებიცაა: ბიტუმის კრამიტი, მინაიზოლი, კომპოზიტური ფილები, რუბეროიდი, სხვადასხვა პლასტიკი, მოქნილი ლითონკრამიტი და სხვ. გუმბათით შესაძლებელია მთელი შენობის ან მისი ნაწილის გადახურვა. ასეთი სახურავები-

სახურავი გუმბათოვანი

სათვის დამახასიათებელია გუმბათისა და კედლების ერთმანეთში მდოვრე გადასვლა. თვით გუმბათის კონსტრუქცია შეიძლება იყოს: წიბოვანი, წიბოვან-რგოლური, ბადისებრი, ნაოჭისებრი, გუმბათ-გარსი და სხვ.

სახურავი ვალმური (ინგლ. hip roof) – სახურავის ტიპი, რომელსაც აქვს ოთხქანობიანი კონსტრუქცია. მისი ორი მხარე ტრაპეციის ფორმისაა (გრძივი მიმართულებით), ხოლო ორი დანარჩენი – სამკუთხედის ფორმის.

სახურავი ვალმური

სახურავი თაღოვანი (ინგლ. arched roof) – მრუდი სახურავი, რომელსაც თაღის ფორმა აქვს. გამოირჩევა ორიგინალობით, კარგი აეროდინამიკური მახასიათებლებით, სახურავზე არ ჩერდება თოვლი, რის გამოც საყრდენ ნაწილებზე მცირე დატვირთვა მოდის, ზრდის შიდა თავისუფალ სივრცეს. მზიდი საყრდენი კარკასის მოსაწყობად გამოიყენება ხის, ფოლადის, ალუმინისა და რკინაბეტონის კონსტრუქციები. შესაძლებელია ს. თ. მოეწყოს თვითმზიდ კარკასზეც. ბურულისათვის გამოიყენება: ფურცლოვანი ფოლადი, დაპროფილებული ფენილი, ფიჭური პოლიკარბონატი და სხვ.

სახურავი თაღოვანი

სახურავი ისლის (ინგლ. thatched roof) – სახურავი, რომელიც დამზადებულია ისლის ღეროებისაგან. მიუხედავად დაბალი ცეცხლმედეგობისა და ხანგამძლეობისა, მასობრივად გავრცელებულია აზიის, აფრიკის, სამხრეთ ამერიკისა და ოკეანის ცხელ ქვეყნებში. მიეკუთვნება ეკოლოგიურად სუფთა სახურავებს. გამოირჩევა ორიგინალური გარეგნული სახით, საიმედოობით, სიმტკიცით, აგების სიმარტივითა და, რაც მთავარია, შიდა სივრცის სასიამოვნო მიკროკლიმატით.

სახურავი ისლის

სახურავი კამაროვანი (ინგლ. vaulted roof) – მომრგვალებული ან პარაბოლური მოხაზულობის ქანობიანი სახურავის ტიპი. ძირითადად გამოიყენება ისეთი საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობებისა და ობიექტების გადასახურავად, სადაც საჭიროა დიდი თავისუფალი ფართობი საყრდენების გარეშე (საწყობი, სპორტული მანეჟი, ანგარი, საამქრო, სავაჭრო ცენტრი, აკვაპარკი, საცურაო აუზი, საგამოფენო დარბაზი და ა. შ.). ს. კ. სახეობებია: გუმბათისებრი, თაღისებრი, ნახევრადწრიული და მშვილდისებრი. ასეთი სახურავების მზიდი კარკასი სრულდება შესაბამისი ფორმის მქონე ხის ან ლითონის წამწეების, რკალების ან თაღების სახით. ზოგჯერ იყენებენ რკინაბეტონსაც.

სახურავი კამაროვანი

სახურავი კარვისებრი (ინგლ. hip roof) – სახურავი, რომლის დახრილი სიბრტყეები წარმოადგენს ტოლფერდა სამკუთხედებს, რომლებიც თავს იყრის ერთ წერტილში. ასეთი გადახურვის განმსაზღვრელია სიმეტრიულობა. გამოიყენება გვერდში კვადრატული ან წესიერი მრავალკუთხედის ფორმის შენობებისათვის.

სახურავი კასრისებრი (ინგლ. barrel roof) – სახურავი, რომელსაც ნახევარი კასრის ფორმა აქვს (სურ. 1, სურ. 2. კასრი-აბანო).

სახურავი კარვისებრი

სურ. 1. სახურავი კასრისებრი

სურ. 2. სახურავი კასრისებრი

სახურავი კონუსური (ინგლ. conical roof) – სახურავის სახეობა, რომლის ფუძე წარმოადგენს იდეალურ წრეს, ხოლო ზედაპირი – სწორ კონუსს, რომლის წვეროს მდებარეობა ფუძის წრის ცენტრს ემთხვევა (სურ. 1). ს. კ. იშვიათად ხურავს მთელ შენობას, ამიტომ იგი ძირითადად არქიტექტურული პროექტის (სახურავის) ნაწილია (სურ. 2). ასეთი სახურავის მზიდი კარკასის ასაგებად გამოიყენება ხის ან ლითონის ღეროები, რომლებიც ერთ წერტილში (კეხში) იყრიან თავს (სურ. 3). კარკასის ძირითადი ელემენტებია: მაუერლატი, შემკოჭი, დგარი, ნივნივი და მოლარტყვა. კარკასის დასრულების შემდეგ მასზე ეწყობა შეფივრა, ჰიდროიზოლაცია (საჭიროების შემთხვევაში თბოიზოლაცია) და საბურთულე მასალა [ფოლადის (ან სპილენძის) ფურცელი, ბიტუმის (ან კომპოზიტური) კრა მიტი და სხვ.

სურ. 1. სახურავი კონუსისებრი

სურ. 2

სახურავი ლელქაშის (ინგლ. reed roof) – ლელქაშის ღეროებისგან დამზადებული სახურავი (სურ. 1), რომელიც ხარისხით არ ჩამოუვარდება თანამედროვე კერამიკულ თუ მოქნილი კრამიტის სახურავებს. კარგად უძლებს დიდ დატვირთვებს, არ ლპება, გამოირჩევა მაღალი თბო- და ბგერასაიზოლაციო თვისებებით, მონტაჟის სიმარტივით. ბურულის სტანდარტული სისქეა 35 სმ. მონტაჟის შემდეგ მას ამუშავებენ ანტიპირენებით ცეცხლმედეგობის გაზრდის მიზნით, აგრეთვე მღრღნელების საწინააღმდეგოდ. გადახურვის მოსაწყობად ძელაკებისაგან (40x60 ან 50x50 მმ) ეწყობა მოლარტყვა ბიჯით 30 სმ (სურ. 2). ძელაკებში ზემოდან სანახევროდ ჩაეხრახნება შურუპები, რომელთა შორის სახურავის დახრის მართობულად გაიჭიმება მაღალი სიმტკიცის მავთულები. შემდეგ ზემოდან თანაბრად და მჭიდროდ ეწყობა 1,6-2,2 მ სიგრძის ღეროებისგან შეკრული ძნულები. ძნულებში განივად ატარებენ უჟანგავი ფოლადის მავთულებს, რათა ქარისაგან არ მოხდეს სახურავის რღვევა. ბურულის შვერა შვეული გარე კედლიდან არ უნდა იყოს 50 სმ-ზე ნაკლები. კეხის კონსტრუქციის მოსაწყობად მიმართავენ ლელქაშის ღეროების დასველებას, რაც უზრუნველყოფს ღეროების გადაღუნვას ნებისმიერი კუთხით.

სურ. 3

სახურავი ლერწმის (ინგლ. reed roof) – ლერწმის ღეროებისგან დამზადებული სახურავი. გამოირჩევა ეკოლოგიურობით, მაღალი ბგერაშთანთქმადობით, ტენმედეგობით, მონტაჟის

სიმარტივით. ხანგამძლეობა დამოკიდებულია სახურავის დახრაზე. მაგ. თუ დახრაა 25°, მაშინ ხანგამძლეობაა 15 წელი, თუ დახრაა 50°, მაშინ ხანგამძლეობაა – 45 წელი. ფენებად დაწყობილი ბურულის სისქეა 35 სმ; მოლარტყვა და დაწყობის ტექნოლოგია ანალოგიურია ლელქაშის სახურავის.

სურ. 1. სახურავი ლელქაშის

სურ. 2. სახურავი ლელქაშის

სახურავი ლერწმის

სახურავი ლითონის (ინგლ. metal roof) – სახურავის კონსტრუქცია, შედგენილი ლითონის (ან ლითონისა და ხის) მზიდი ელემენტებისა და ლითონის ბურულისაგან. გავრცელებულია ბურულის ორი ძირითადი სახეობა: რულონური (ფურცლოვანი) და დაპროფილებული (ლითონკრამიტის ჩათვლით). ამათგან ყველაზე მეტად პოპულარულია მოთუთიებული ფოლადის ბრტყელი ფურცლები და დაპროფილებული ფენილი.

სახურავი ლითონის

სახურავი მანსარდული (ინგლ. mansard roof) – სახურავი, რომელსაც აკეთებენ მაშინ, როცა საჭიროა სხვენის საცხოვრებელი სათავსის (მანსარდის) მოცულობის გაზრდა. სახურავი ძირითადად შედგება სხვადასხვა დახრის კუთხის მქონე სიბრტყეებისაგან, რომელთაგან ქვედა უფრო დახრილია, ვიდრე ზედა. ასეთი სახურავები პოპულარულია ბინათმშენებლობაში, რადგან სახლის მფლობელს საშუალებას აძლევს სხვენის ხარჯზე საკმაოდ გაზარდოს საცხოვრებელი ფართობი და მოაწყოს იქ საბილიარდო, ბავშვთა ოთახი და სხვ.

სახურავი მანსარდული

სახურავი მინის (ინგლ. glass roof) – სახურავი, რომელიც შედგება ლითონის კარკასისა და მინისაგან. ძირითადად გამოიყენება საავტრო ცენტრების, ვაგზოების, აეროპორტების, საოფისე ცენტრების, სასტუმროების, სანატორიუმების, სათბურების და სხვ. გადასახურავად.

სახურავი მინის

სახურავი მრავალფერდა (ინგლ. sloping roof) – გეგმაში კვადრატული ან მართკუთხა ფორმის სახურავი, რომელსაც ორი ან მეტი ფერდი აქვს. არსებობს მისი მრავალი სახეობა: წვეტურა (მარტივი სახურავის სახეობა, რომელსაც აქვს გადაბრუნებული ლათინური V-ს ფორმა), A-სებრი (ლათინური A-ს ფორმის კარკასის მქონე სახლის სახურავი, რომლის ფერდები შენობის საფუძვლის ხაზის სიახლოვიდან იწყება), რთული და სხვ.

სახურავი მრავალწვეტურა (ინგლ. multi-gable roof) – გეგმაში მრავალკუთხა ფორმის შენობის სახურავი (სურ. 1). გამოირჩევა რთული სანივნივე სისტემით, ენდოვების დიდი რაოდენობით.

დენობით. თუ ზემოდან დავხედავთ სახურავს (სურ. 2), დავინახავთ, რომ ს. მ. წარმოადგენს ერთმანეთისადმი მართი კუთხით განლაგებულ ოთხი ორფერდა სახურავის ერთობლიობას.

სახურავი მრავალფერდა

სურ. 1. სახურავი მრავალწვეტურა

სურ. 2. სახურავი მრავალწვეტურა

სახურავი მრგვალი (ინგლ. round roof) – სახურავი, რომელსაც გეგმაში წრის ფორმა აქვს.

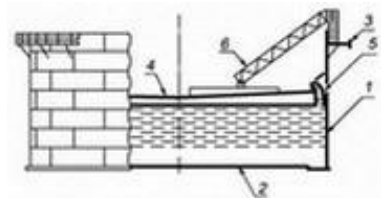
სახურავი მრგვალი

სახურავი მრუდე (ინგლ. curved roof) – სახურავის არასტანდარტული მრავალფუნქციური კონსტრუქცია მხატვრულ-ესთეტიკური დატვირთვით. ასეთი სახურავი აუმჯობესებს შენობის მდგრადობას ქარის ზემოქმედების მიმართ, ამცირებს თოვლის დატვირთვას, საბურულე მასალის ხარჯს, ზრდის სახურავის საექსპლუატაციო ვადას, შიდა სივრცის მოცულობას, გამოირჩევა არქიტექტურული ფორმითა და გამომსახველობით. უარყოფითი მხარეა ის, რომ მისი მოწყობა მოითხოვს გაზრდილ ფინანსურ დანახარჯებს.

სახურავი მრუდე

სახურავი მცურავი (ინგლ. floating roof) – მოქნილი სახურავი, რომელიც ეწყობა ნავთობპროდუქტების შესანახ შვეულ ფოლადის რეზერვუარზე (სურ. 1: 1-კედელი; 2-ძირი; 3-საქარე რგოლი; 4-მცურავი სახურავი; 5-შემამჭიდროებელი ჩამკეტი; 6-მგორავი კიბე), რომლის შიგნით ტემპერატურა არ აღემატება 550C, ხოლო გაჯერებული აირების წნევაა 26,6-93,3 კპა. ასეთ რეზერვუარებს არ აქვთ სტაციონარული სახურავი. ს. მ. რეზერვუარში გადაადგილდება მოცულობის შევსების შესაბამისად, რათა არ მოხდეს აირების დაგროვება, ანუ მცურავი სახურავი მუდმივად კონტაქტშია რეზერვუარში მოთავსებულ ნავთობპროდუქტებთან. რეზერვუარის დიამეტრი მიიღება 12,33 მ-დან 95,4 მ-მდე, ხოლო სიმაღლე – 9-18 მ.

სურ. 1. სახურავი მცურავი

სახურავი ნახევრადგალმური (ინგლ. gambrel roof) – სახურავის ტიპი, რომელსაც აქვს ორი გრძივი ექვსკუთხა ფერდი, ხოლო ტორსული ნაწილები შედგება ტრაპეციული ფერდისა და სამკუთხა ვალმისაგან.

სახურავი ნახევრადგალმური

სახურავი ოთხფერდა (ინგლ. four-pitched roof) – ოთხქანობიანი სახურავი, რომლის ორი დიდი ფერდი ტრაპეციებია, ხოლო ტორსული კედლის მხრიდან – სამკუთხედები.

სახურავი ორთითა („პეპელა“) (ინგლ. butterfly roof) – V-ებრი ფორმის ორფერდა სახურავი, რომლის ფერდები დახრილია ქვევით სახურავის შუა ნაწილისაკენ. ფორმის გამო ასეთ სახურავს „პეპელასაც“ უწოდებენ. იგი ასოცირდება XX საუკუნის ამერიკულ არქიტექტურასთან, თუმცა საკმაოდ გავრცელებული იყო შუა საუკუნეების ქართულ ტერასულ არქიტექტურასა და ბრიტანული ვიქტორიანულ სტილის ქალაქთმშენებლობაში (ე. წ. „ლონდონური სახურავები“).

სახურავი ორფერდა (ინგლ. saddle roof) – ყველაზე გავრცელებული კლასიკური კონსტრუქცია. მას ზოგჯერ წვეტურა სახურავსაც უწოდებენ. მზიდ ელემენტებად გამოყენებულია სამკუთხა ხის ნივნივები (წამწები). დახრილი სიბრტყეების (ქანობების) კუთხე ჰორიზონტთან შეიძლება იყოს ერთნაირი ან სხვადასხვა.

სახურავი ორფერდა

სახურავი ორთითა

სახურავი ორფერდა

სახურავი პაგოდა (ინგლ. Roof Pagoda) – სახურავი, რომელიც ამშვენებს ბუდისტურ, ინდურ ან დაოსურ საკულტო ნაგებობებს. ტაილანდისა და კამბოჯის სამეფოებში, ბირმის კავშირში, შრი-ლანკის დემოკრატიულ სოციალისტურ რესპუბლიკაში, ლაოსის სახალხო დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და კორეაში პაგოდას უწოდებენ ბუდისტურ სტუპას (იხ. სტუპა, სურ. 1), რომელიც წარმოადგენს წმინდა საგნების საცავს, ხოლო იაპონიაში, ნეპალის ფედერაციულ დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, ინდოეთის რესპუბლიკაში (ჩრდილოეთ ინდოეთში), ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკაში (ტიბეტში), ვიეტნამის სოციალისტურ რესპუბლიკასა და ინდონეზიის რესპუბლიკაში პაგოდას უწოდებენ მრავალიარუსიან კოშკებს, რომლებსაც ტაძრების დანიშნულება აქვთ.

სახურავი პაგოდა

სახურავი პირამიდული (ინგლ. pyramidal roof) – ოთხქანობიანი სახურავის კონსტრუქცია, რომლის საფუძველია კვადრატი ან მართკუთხედი, ხოლო საფუძვლის გვერდებიდან, ზედა ცენტრალურ წერტილამდე, მიემართება ოთხი ტოლფერდა სამკუთხედი. მზიდი კარკასის მოსაწყობად გამოიყენება ხის ძელები და ფიცრები ან ლითონის პროფილები. კარკასის ძირითადი ელემენტებია: კეხისა და გვერდითა გრძივები, დიაგონალური ნივნივები, დგარები, ირიბნები, მაუერლატი და წოლანა. კონსტრუქცია გამოირჩევა დიდი მდგრადობით ქარისა და თოვლის დატვირთვების მიმართ.

სახურავი რკალისებრი (ინგლ. arc roof) – სახურავი, რომელსაც წრის რკალის ფორმა აქვს. შედგება ხის ან ლითონის მზიდი კარკასისა და გამჭვირვალე ან გაუმჭვირი ფენილისაგან. მას ძირითადად იყენებდნენ სპეციფიკური დანიშნულებით – საცურაო აუზების, ორანჟერეების, სათბურების, სავაჭრო გალერეების, გადასასვლელების გადასახურავად, თუმცა ამჟამად აქტიურად გამოიყენება საცხოვრებელი სახლების სახურავე ბისტვისაც.

სახურავი რომბისებრი (ინგლ. diamond-shaped roof) – გეგმაში კვადრატის ფორმის მანსარდიანი შენობის სახურავი, ოთხი ბრტყელი რომბული ქანობით. იგი საშუალებას იძლევა ეფექტურად ავითვისოთ მანსარდის ფართობი. ბურულად გამოიყენება ონდულინის ფილები, იშვიათად – მოთუთიებული ფოლადის ფურცლები. სახურავის მოსაწყობად ჩვეულებრივი სანივნივე სისტემა საჭირო არ არის. კარკასის საფუძველს შეადგენს დახრილი ხის ან ლითონის ღეროები, რომლებიც თავს იყრიან სახურავის წვეროში, ხოლო ქვემოთ ეყრდნობიან მაუერლატს. ღეროები განივად იკვრება გრძივებით. სახურავი გამოირჩევა ორიგინალობითა და სიმარტივით.

სახურავი პირამიდული

სახურავი რკალისებრი

სახურავი რომბისებრი

სახურავი საჩეხით (ინგლ. gable roof with visor) – ორფერდა სახურავის ტიპი, რომელსაც ძირითადი კონტურიდან, ფრონტონის მხარეს, გარეთ გამოტანილი საჩეხი აქვს.

სახურავი სოლყავრის (ინგლ. shingle roof) – ხის გრძივებზე მოწყობილი სახურავი, რომელშიც ბურულად გამოყენებულია სოლყავარი (იხ. სოლყავარი, სურ. 1). მიეკუთვნება უმარტივესი ტიპის სახურავებს.

სახურავი სფერული (ინგლ. spherical roof) – სახურავი, რომელსაც სფეროს ნახევრის ან სფეროს სეგმენტის ფორმა აქვს. სფეროს ფორმის მზიდი კარკასი მზადდება ხის ან ლითონის

სახურავი საჩეხით

სახურავი სოლყავრის

სახურავი სფერული

ელემენტებისაგან. ბურულად გამოიყენება რბილი მასალები, აგრეთვე კერამიკული ფილები. XIX საუკუნემდე სფერული სახურავების (გუმბათების) ასაგებად გამოიყენებოდა აგური და მცირე ზომის ბუნებრივი ქვის ბლოკები.

სახურავი ტენტის (ინგლ. awning roof) – ტენტისგან დამზადებული სახურავი, რომლის ქვეშაც წარმატებით შეიძლება განთავსდეს ზამთრის ბაღი, ბარი, საბანკეტო დარბაზი, სამზერი მოედანი, მობილური რესტორანი, სავაჭრო ცენტრი და სხვ. საყოფაცხოვრებო ობიექტი. სახურავის ასეთი კონსტრუქცია ეწყობა იმ ადგილებში, სადაც, ამა თუ იმ მიზეზის გამო, მონუმენ-

სახურავი ტენტის

ტალური მშენებლობა დაუშვებელია. ს. ტ. შესაძლებელია გადაიხუროს ნებისმიერი ფართობის მოედანი შესაბამისი საყრდენების მოწყობით. გამოირჩევა შესანიშნავი არქიტექტურული იერსახით, სიიაფით, მობილურობით. ძირითადად გამოიყენება თბილ ქვეყნებში, სადაც თოვლის დატვირთვა პრაქტიკულად არ არსებობს.

სახურავი ფრონტალური (ინგლ. front roof) – ვალმური სახურავის სახეობა ჩამირული ზედა ფრონტონითა და კარნიზით (სურ. 1). გავრცელებულია დანიის სამეფოში, გერმანიის ფედერაციულ, ავსტრიისა და სლოვენის რესპუბლიკებში, აგრეთვე ინგლისის სამხრეთი რაიონების ტრადიციულ ხის კარკასულ შენობებში. ს. ფ. მიეკუთვნება აგრეთვე ორფერდა სახურავები ტორსული ფრონტონებით (სურ. 2).

სურ. 1. სახურავი ფრონტალური

სახურავი ქვის (ინგლ. stone roof) – სახურავი, რომელშიც ბურულად გამოყენებულია ორგანული წარმოშობის დანალექი სამთო ქანების ქვის ფიქალი. სახურავის მზიდი კონსტრუქცია შედგება ხის დახრილი ნივნივების, მოლარტყვისა და ორმაგი ფიცრული ფენილისგან. ს. ქ. გამოირჩევა იდეალური ბგერაიზოლაციითა და ხანგამძლეობით.

სურ. 2. სახურავი ფრონტალური

სახურავი ყავრის (ინგლ. shingled roof) – ხის გრძივებზე მოწყობილი სახურავი, რომელშიც ბურულად გამოყენებულია ყავარი (იხ. ყავარი, სურ. 1). მიეკუთვნება უმარტივესი ტიპის სახურავებს.

სახურავი შედური (ინგლ. shed roof) – ერთქანობიანი ხერხის კბილესებრივი სახურავი.

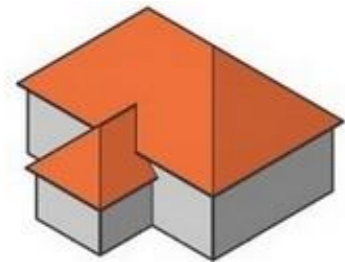
სახურავი ქვის

სახურავი ყავრის

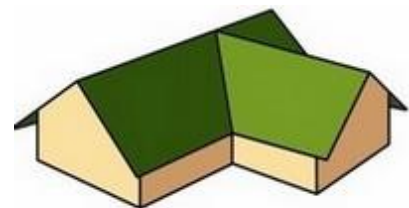
სახურავი შედური

სახურავი შეჭრილი

სახურავი შეჭრილი ტესებრი (ინგლ. mortise t-roof) – სახურავის T-ებრი კონსტრუქცია, სადაც ერთნაირი სიმაღლის ორი სახურავი შეჭრილია ერთმანეთში და კეხის ხაზები ერთმანეთის მართობულია.

სახურავი შვერილიანი (ინგლ. overhanging roof) – სახურავი, რომელიც გადმოშვერილია ძირითადი გარე კედლებიდან. ასეთი სახურავი იცავს კედლებსა და ფანჯრებს წვიმისა და

სახურავი შეჭრილი ტესებრი

თოვლისაგან, აგრეთვე, ნაწილობრივ, მზის სხივების პირდაპირი მოხვედრისაგან. შვერილს ქვემოდან ფარავენ სხვადასხვა მოსაპირ-კეთებელი მასალით (თხელი ფიცარი, ფურცლოვანი ლითონი, პლასტიკატი, საიდინგი, პანელები). შვერილის შეფიცვრას ზოგჯერ მოიხსენიებენ საზღვარგარეთული ტერმინით – „სოფიტი“.

სახურავი შვერილიანი

სახურავი შპილისებრი (ინგლ. steeple roof) – სახურავი, რომელიც შედგება განსაზღვრულ წერტილში ერთმანეთთან მახვილი კუთხით შეერთებული რამდენიმე სამკუთხა ქანობიანი უბნისგან. ასეთ სახურავებს აწყობენ მაშინ, როდესაც ტერიტორიაზე პროექტით გათვალისწინებულია კომპლექსის მშენებლობა.

სახურავი შპილისებრი

სახურავი ცალფერდა (ინგლ. pent-roof) – სახურავის სახეობა (ნივნივების, წამწეების, კოჭების სისტემა), რომელსაც მხოლოდ ერთი ფერდი აქვს. არსებობს სხვადასხვა დანიშნულების: ერთქანობიანი ერთფერდიანი (გამოიყენება მთლიანი სახლის, საწყობის, სამეურნეო შენობის ვერანდის, ტერასის, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მცირემალაიანი გრძელი ფარდულის გადასახურად და სხვ.) და ხერხის კბილების ფორმის ნაკეცებიანი, რომელიც ჩვეულებრივ უზრუნველყოფს შენობის სათავის კარგ ბუნებრივ განათებას და საწარმოში იცავს მომუშავეებს პირდაპირი მზის სხივების ზემოქმედებისაგან.

სახურავი ცალფერდა

სახურავი ცილინდრული (ინგლ. cylindrical roof) – სახურავი, რომელსაც წრის ნახევრის ფორმა აქვს.

სახურავი ცისარტყელასებრი (ინგლ. rainbow roof) – სახურავი, რომლის ბურული გადაწყვეტილია ცისარტყელას ფერებში.

სახურავი წვეტურა (ინგლ. gable roof) – ორფერდა სახურავი, რომლის ფერდები დახრილია გარე კედლების მიმართ. სახურავის სამი ძირითადი ფორმიდან (ცალფერდა, ორფერდა ანუ წვეტურა და ოთხფერდა) ყველაზე მეტად გავრცელებულია ორფერდა (წვეტურა) სახურავი, რასაც განაპირობებს აგების სიმარტივე და სხვენის მოწყობის შესაძლებლობა. ს. წ. ტორსულ ნაწილებში ბოლოვდება სამკუთხა წვეტიანი ფრონტონებით, საიდანაც მოდის მათი დასახელება. სხვენის განათება და განიავება ხდება ფრონტონის ფანჯრებიდან ან ფერდებზე განთავსებული სამერცხულებიდან.

სახურავი ცილინდრული

სახურავი ცისარტყელასებრი

სახურავი წვეტურა

სახურავი ხის (ინგლ. wooden roof) – სახურავის კონსტრუქცია, შედგენილი სხვადასხვა ტიპის ხის ნივნივებისა და ბურულისაგან. აგების მარტივი ტექნოლოგიის გამო ასეთი სახურავი

ყველაზე პოპულარულია კერძო სამშენებლო ობიექტებზე. ს. ხ. სანივნივე სისტემის ძირითადი ელემენტებია: სანივნივე ფეხი ან წამწე, მაუერლატი, გრძივი, შემკოჭი, ირიბები, დგარები, წოლანა, მოლარტყვა, ბურული, კეხი და შვერილი. ბურულად შეიძლება გამოყენებული იყოს გარანდული ფიცარი, სოლყავარი (იხ. სოლყავარი, სურ. 1), თლილი ყავარი (რუს. тес) (სურ. 1) და სხვ.

სურ. 1. სახურავი ხის

სახურავი ჯვრისებრი (ინგლ. cross roof) – მრავალწვეტურა სახურავის ტიპი, რომელიც ეწყობა გეგმაში კვადრატის ან მართკუთხედის ფორმის შენობის გადასახურავად. მას ზედხედში ჯვრის ფორმა აქვს. მონტაჟი საკმაოდ რთულია და კვალიფიციურ შემსრულებლებს მოითხოვს. ახასიათებს საშენი მასალის (ფიცრების) დიდი რაოდენობის ნარჩენები. სამაგიეროდ ძალიან ლამაზია, რაც განაპირობებს მის გამოყენებას საერო თუ საკულტო ობიექტების მშენებლობაში. განსაკუთრებით გავრცელებული იყო ბიზანტიურ და ქართულ ხუროთმოძღვრებაში.

სახურავი ჯვრისებრი

სახურავის ანაწყობი – ატმოსფერული ზემოქმედებისგან დასაცავად და დაგეგმარებაში გასათვალისწინებელი დატვირთვის მიმართ მედეგობის უზრუნველსაყოფად შექმნილი სისტემა. სისტემა შედგება სახურავის ბურულისა და სახურავის ფენილისგან ან ერთი კომპონენტისგან, რომელიც ორივეს როლს ასრულებს. სახურავის ანაწყობში შედის სახურავის ფენილი, ორთქლის შემკავებელი, ქვეშრე ან თერმული ზღუდე, იზოლაცია, ორთქლშემკავებელი და სახურავის ბურული.

სახურავის აღდგენა – მომზადებულ არსებულ სახურავის ბურულზე, მისი აყრის გარეშე, დამატებითი ბურულის დაგების პროცესი.

სახურავის ბურული – ბურული, რომელიც იგება სახურავის ფენილზე ატმოსფერული ზემოქმედებისგან დასაცავად, ცეცხლმედეგობის უზრუნველსაყოფად ან გასაფორმებლად.

სახურავის გამოცვლა – სახურავის არსებული ბურულის აყრის, დაზიანებული ფუძე-ფენის შეკეთებისა და ახალი ბურულის დაგების პროცესი. იშვიათად, მთლიანი სახურავის შეცვლა.

სახურავის განაკიდი – სახურავის შვერის ქვედა გადმოკიდებული მხარე (იხ. განაკიდი, სურ. 1).

სახურავის განიავება (ვენტილაცია) – ბუნებრივი ან მექანიკური პროცესი, რომლის დროსაც კონდიციონირებული ან არაკონდიციონირებული ჰაერი მიეწოდება სახურავის ქვეშ მდებარე სხვენებს (სხვენს), მაღალ ჭერებს ან სხვა დახურულ სივრცეებს ან გამოდის ამ სივრცეებიდან.

სახურავის კალთა – ქანობიანი სახურავის ერთ-ერთი სიბრტყე.

სახურავის ლითონის კანელი – ურთიერთდაკავშირებული ლითონის ფურცლები, რომელთაგან თითოეული ფურცლის, სულ მცირე, 0,28 მ² ფართობი ხვდება ატმოსფერული ზემოქმედების ქვეშ.

სახურავის ლითონის ყავარი – ურთიერთდაკავშირებული ლითონის ფურცლები, რომელთაგან თითოეული ფურცლის 0,28 მ²-ზე ნაკლები ფართობი ხვდება ატმოსფერული ზემოქმედების ქვეშ.

სახურავის მკვეთრი ქანობი – სახურავი, რომლის ქანობი მეტია, ვიდრე ორი შვეული ერთეული 12 თარაზულ ერთეულზე (17%-იანი ქანობი).

სახურავის მოდიფიცირებული ბიტუმის ბურული – პოლიმერ-მოდიფიცირებული ასფალტის ფურცლების ერთი ან რამდენიმე შრე. ფურცლები ეწებება ან მექანიკურად მაგრდება ფუძე-ფენაზე ან ბალასტის ფენაზე.

სახურავის მრავალშრიანი ბურული – ერთმანეთზე დაკრული ტოლის ორი ან რამდენიმე შრე, რომელსაც ზედა შრედ ეკვრება მინერალურზედაპირიანი ტოლი, მინერალური შემცხები, გლუვი ბურული ან მსგავსი მასალა.

სახურავის ორმაგი გადახურვა – სახურავის დამატებითი ბურულის დაგება უკვე არსებულ სახურავის ბურულზე, არსებული სახურავის ბურულის შეუცვლელად.

სახურავის პოზიტიური საწრეტი – საწრეტის მდგომარეობა, როდესაც სახურავის ფენილის დატვირთვის გათვალისწინებით კეთდება დამატებითი ქანობი, რომელიც ნალექიანობის დროს უზრუნველყოფს სახურავის დაწრეტას 48 საათის (ორი დღეღამის) განმავლობაში.

სახურავის საანგარიშო კიდე – ქანობიანი სახურავის შემთხვევაში შენობის საანგარიშო ზედაპირისა და შენობის გადახურვის სიბრტყეების გადაკვეთის წარმოსახვითი ხაზი. ბრტყელი გადახურვისას შენობის საანგარიშო ზედაპირის დამამთავრებელი ხაზი.

სახურავის სასარგებლო ფართობი – სახურავის ბურულის ფართობი, რომელიც წარმოადგენს შენობის სახურავის, ბურულის ფაქტურ ფართობს პირგადადებების ჩათვლელად.

სახურავის სრული ფართობი – მოცემული ფართობის სახურავზე ბურულის მასალის მთლიანი ხარჯი (პირგადადებების ჩათვლით).

სახურავის ფენილი – შენობის სახურავის დახურვა ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან დასაცავად. სახურავის ფენილში არ შედის საყრდენი ნაწილები ან შვეული საყრდენები.

სახურავის ფუძე – ზედაპირი, რომელზეც ეწყობა სახურავის საფარი. ჩვეულებრივ, კეთდება მოლარტყვისა და უწყვეტი ფენილის სახით.

სახურავის შეკეთება – სახურავის შესანარჩუნებლად მასზე არსებული ბურულის რომელიმე ნაწილის გამოცვლა (რეკონსტრუქცია) ან განახლება.

სახურავსზედა ნაგებობა – სახურავის ფენილის ან შენობის, ან მისი ნებისმიერი ნაწილის თავზე აღმართული ნაგებობა.

სახურავსქვეშა აფსკი – აფსკი, რომელიც გამოიყენება სახურავის თბოიზოლაციისათვის და მზიდი კონსტრუქციის ნესტისაგან დასაცავად.

სახშობი – შტუცერის ნაწილი, რომელიც უზრუნველყოფს მის ჰერმეტიულად ჩაკეტვას.

საჯარო ბუღალტრული აღრიცხვა – ბუღალტრული აღრიცხვა, რომელიც მოიცავს აუდიტორულ დასკვნას, ბალანსს, მოგებისა და ზარალის გამოთვლას და სხვა საფინანსო-ბუღალტრულ ანგარიშგებას, რომლებიც არ შეიცავს კომერციულ საიდუმლოებას, და გათვალისწინებულია მოქმედი კანონმდებლობით საფინანსო და ბუღალტრული ანგარიშგების მომხმარებლისთვის წარსადგენად და პერიოდულ პრესაში გამოსაქვეყნებლად.

საჯარო გაცნობა – ნებისმიერი მოქმედება (გამოქვეყნების გარდა), რომლის შედეგადაც უშუალოდ ან ტექნიკური საშუალებით ნაწარმოები, შესრულება, ფონოგრამა, ვიდეოგრამა, მაუწყ-

ებლობის ორგანიზაციის გადაცემა ან მონაცემთა ბაზა საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომი გახდა.

საჯარო მოსამსახურე – პირი, რომელიც კანონით დადგენილი წესით ეწევა ანაზღაურებად საქმიანობას სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის დაწესებულებაში.

საჯარო რეესტრის წარმოება – საჯარო რეესტრის კანონით განსაზღვრული რეესტრის ფორმირება.

საჯარო ჩვენება – ნაწარმოების ორიგინალის ან ასლის დემონსტრირება უშუალოდ ან ეკრანზე ფირის, სლაიდის, კადრის ან სხვა ტექნიკური საშუალების მეშვეობით.

საჯინიზო – 1. ცხენ(ებ)ის სადგომი, თავლა; 2. მაღალი კლასის სპორტული მანქანების ავტოპარკი.

საჰაერო – მცირე ზომის ნახვრეტი შენობის ცოკოლში, კედლებში, გადახურვებში, ჩაკეტილი სივრცეების ბუნებრივი განიავებისათვის.

საჰაერო ბალიში – ჰაერის მაღალი წნევის არე მანქანის ფუძესა და საყრდენ ზედაპირს ან მოწყობილობებისა და მანქანების მექანიზმებში უძრავ და მოძრავ ელემენტებს შორის. განასხვავებენ ს. ბ. წარმოქმნის სტატიკურსა (მაღალი წნევა იქმნება ვენტილატორით ან კომპრესორით) და დინამიკურ (მაგ., მიწის ზედაპირთან მიახლოებისას საფრენი აპარატის ფრთის ქვეშ ჰაერის წნევის მომატება) ხერხებს. გამოიყენება სატრანსპორტო მოწყობილობებში (მაგ., გემი საჰაერო ბალიშზე), ხელსაწყოებში (მაგ., გიროსკოპი) და მექანიზმებში საჰაერო საკისრის დანიშნულებით, რათა შემცირდეს ურთიერთშემხებ ზედაპირებს შორის ხახუნი. ს. ბ. წარმოქმნის ცნობილი სქემებიდან ძირითადია: კამერიანი, საქმენიანი, ხვრელიანი და ფრთიანი.

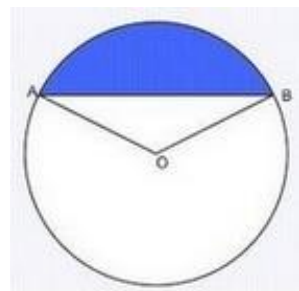
საჰაერო ხრახნი – იხ. პროპელერი.

სგრაფიტო (გრაფიტო) (იტალ. sgraffiare ფხაჭნა, ბათქაშზე კაწვრა მახვილი ინსტრუმენტით < ბერძ. gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – 1. მონუმენტურ-დეკორატიული ფერწერის სახესხვაობა. ბათქაშის ზედა თხელ ფენას ლითონის ინსტრუმენტით კაწრავენ იმდენად, რომ გამოჩნდეს ქვედა ფენა, რომელიც ფერით განსხვავდება ზედა ფენისაგან. წარმოიშვა XV-XVII სს.-ში იტალიაში, საიდანაც გავრცელდა გერმანიაში, ჩეხეთსა და სხვ.; 2. შენობის ფასადის დეკორატიული მოპირკეთების ხერხი (სურ. 1. არტ ნუვოს სტილის სგრაფიტო ფრანგული აივნებით), რომელიც სრულდება ტრაფარეტის გამოყენებით; 3. ნივთსა და არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეზე უფლებათა, ვალდებულებათა, იურიდიული ფაქტების, ყადაღისა და საგადასახადო გირავნობის/იპოთეკის წარმოშობის, მათში ცვლილებისა და მათი შეწყვეტის შესახებ მონაცემთა ერთობლიობა.

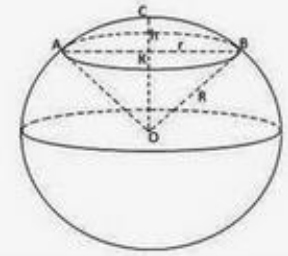
სურ. 1. სგრაფიტო

სეგმენტი (ლათ. segmentum მონაკვეთი) – 1. სწორი ხაზის წერტილების სიმრავლე ხაზის ორივე ბოლოს წერტილების ჩათვლით; იგივეა, რაც რიცხვითი მონაკვეთი; 2. ბრტყელი ამოზნექილი ფიგურის ნაწილი, რომელიც მოთავსებულია წირსა და მის ქორდას შორის; 3. სივრცეში ამოზნექილი ფიგურის (სხეულის) სხეულის ნაწილი, რომელიც შემოსაზღვრულია მკვეთი სიბრტყით და მის მიერ მოკვე-

სურ. 1. სეგმენტი

თილი ზედაპირის ნაწილით; 4. წრის ნაწილი, რომელიც მოთავსებულია წრეწირის რკალსა და მის მომჭიმავ ქორდას შორის (სურ. 1. წრის სეგმენტი); 5. სფეროს ნაწილი, რომელიც მოთავსებულია მკვეთ სიბრტყესა და სფერული ზედაპირის ერთ-ერთ ნაწილს შორის (სურ. 2. სფეროს სეგმენტი); 6. ყველა ნივთიერი x რიცხვების სიმრავლე, რომელიც აკმაყოფილებს უტოლობას $a \leq x < b$ (ან $a < x \leq b$); 7. ელექტრ. გამოსახულების ნაწილი ნიშანმასინთეზირებელ სეგმენტურ ინდიკატორზე.

სურ. 2. სეგმენტი

სეგრეგაცია (ლათ. segregatio გამოყოფა) – 1. სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრებაში, ვიბრაციის გავლენით მინერალურ ნარევიში მარცვლების განაწილება (გაყოფა) სისხოს მიხედვით; 2. მასალის ქიმიური შედგენილობის არაერთვაროვნება, რომელიც თერმული დამუშავებისას წარმოიქმნება.

სედიმენტაცია (შუაფრანგ. sédiment < ლათ. sedimentum დალექვა, ჩაშვება < sedere დაჯდომა, დასახლება) – 1. ფიზიკური, ქიმიური და ბიოლოგიური პროცესების ერთობლიობა, რომელიც მიმდინარეობს დედამიწის ქერქის ზედა ნაწილში და რომელიც ხელს უწყობს დანალექი ქანების წარმოქმნას. ძირითადი ფაქტორებია ტექტონიკური მოძრაობა და ჰავა. ს. ბუნებრივი პროცესია, რომლის შედეგად წყალში ან ჰაერში შეწონილი ან მოძრავი მყარი მასალა ნალექად გადაიქცევა. მიმდინარეობს ოკეანეებში, ზღვებში, ტბებში, მდინარეებსა და ხმელეთზე. ს. გზით წარმოქმნილი ნალექი დიაგენეზისის შედეგად გადაიქცევა დანალექ ქანად; 2. დისპერსიული სისტემების განშრევა სიმძიმის ძალის ზემოქმედებით, რასაც თან ახლავს დისპერსიული ფაზის გამოყოფა ნალექის სახით. გამოიყენება ფხვნილების კლასიფიკაციის (იხ. სედიმენტაციური ანალიზი) და სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრების მიზნით. პროცესი წარიმართება სალექარების, კლასიფიკატორების, სეპარატორების, ცენტრიდანული მანქანებისა და სხვა მოწყობილობების მეშვეობით.

სედიმენტაციური ანალიზი – დისპერსიული სისტემების ანალიზის მეთოდი, რომლის დახმარებითაც განისაზღვრება ნაწილაკის ზომები და სხვადასხვა ზომის ნაწილაკების ფარდობითი შემცველობა ნარევიში სედიმენტაციის (განშრევის) სიჩქარის მიხედვით.

სედიმენტი (შუაფრანგ. sédiment < ლათ. sedimentum დალექვა, ჩაშვება < sedere დაჯდომა, დასახლება) – იხ. ნატანი.

სედიმენტოლოგია (შუაფრანგ. sédiment < ლათ. sedimentum დალექვა, ჩაშვება < sedere დაჯდომა, დასახლება და ბერძ. λόγος სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – მეცნიერება, რომელიც სწავლობს დაჯდომას (შენობის) და დაჯდომად ქანებს.

სევადი (არაბ.) – 1. გრავირება ლითონზე, რომლის შტრიხი ივსება შავი ლითონის შენადნობით (სურ. 1. ქართული სევადი); 2. შავი ფერის ნივთიერება – გოგირდში არეული დამწვარი ტყვია, სპილენძი ან ვერცხლი, რომელიც გამოიყენება ვერცხლის ან ოქროს ნაკეთობებზე სახეების გამოსაყვანად.

სევადი

სევრი (ფრანგ. sèvres < საფრანგეთის ქ. სევრის სახელის მიხედვით) – ფაიფურის ნატიფი, მაღალხარისხოვანი ნაკეთობა.

სეიდაბადი – თბილისის ძველი უბანი მდინარე წავკისისწყლის მარჯ-

ვენა მხარეს.

სეირანი – მეცხოველეობის შენობის მახლობლად ან უშუალოდ მის გარშემო შემოღობილი ნაკვეთი.

სეისმოგენური ღვარცოფი – ღვარცოფის ერთ-ერთი გენეტიკური ტიპი, რომელიც წარმოიქმნება რვა და მეტი ბალის მქონე მიწისძვრის შედეგად. ს. ლ. ჩნდება ფერდობებიდან გრუნტის მასების მოწყვეტისა და, ზოგჯერ, მთის ტბებიდან წყლის გადმოდინების შედეგად. მიწისძვრით გამოწვეული ჩამონაშალი შეიძლება გარდაიქმნას ღვარცოფულ ნაკადად, მეწყერი და ჩამოხვავება ქმნის დროებით კაშხლებს, რომლის გარღვევა ღვარცოფების წარმოქმნის საწინდარია. ს. ლ. ამგვარი მოვლენების იშვიათი ტიპია და დამახასიათებელია მაღალი სეისმური აქტივობის ზონებისათვის.

სეისმოგრამა (ბერძ. seismos მიწისძვრა და gramma ჩანაწერი) – სეისმოგრაფის საშუალებით შესრულებული ჩანაწერი მიწისძვრის ბიძგებისა.

სეისმოგრაფი (ბერძ. seismós მიწისძვრა და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – დედამიწის ქერქის რყევათა ავტომატურად ჩასაწერი ხელსაწყო. რხევის ელექტროდინამიკური ს. ხელსაწყოს კორპუსი თავის თავზე იღებს ინერციული ტვირთის გადაადგილებას, რომელიც ზამბარებით არის კორპუსთან დაკავშირებული და გარდაიქმნება ელექტრონულ რხევებად. თხევად გარემოში (ზღვებში, ჭაბურღილებში) შეკუმშული მოცულობითი ტალღის რეგისტრაციისათვის გამოიყენება პიეზოელექტრული სეისმოგრაფი.

სეისმოდაზვერვის სადგური – მოძრავი კომპლექსი, რომელიც განკუთვნილია სეისმური დაზვერვისას დრეკადი რხევების რეგისტრაციისათვის. ს. ს. ახდენს რხევების რეგისტრაციას სეისმომიმღები ცენტრის ავტომატურად (ან გემის ბაქანზე). მიმღებ პუნქტში მდებარეობს გამაძლიერებლები, სიხშირის ფილტრები, დამარეგისტრირებელი (მაგნიტური, იშვიათად ოპტიკური) და მართვის პულტი. თანამედროვე ს. ს. ახდენენ რხევების ჩაწერას ციფრული ფორმით, რომელიც ძალიან მოსახერხებელია კომპიუტერული გაანგარიშებებისას.

სეისმოიზოლაცია – სეისმოდაცვის ყველაზე ძველი მეთოდი, რომლის დროსაც აღწევენ შენობა-ნაგებობების საძირკველზე სეისმური ზემოქმედების მნიშვნელოვან შემცირებას საძირკველსა და შენობის ფუძეს შორის სპეციალური სისტემების ან ელემენტების მოწყობის გზით. ასეთებია: ა) ელემენტები, რომლებიც ზრდის ნაგებობის საკუთარ რხევებსა და მოქნილობას (მოქნილი ღეროები, რეზინა – ლითონის საყრდენები და სხვ.); ბ) ელემენტები, რომლებიც ზრდის სეისმური რხევების ენერჯის შთანთქმის (დისიპაციის) უნარს (მშრალი ხახუნის დემპფერები, სრიალა საყრდენები, ჰისტერეზისული, ბლანტი დემპფერები) (სურ. 1. ლითონის დემპფერი ქრომისა და ნიკელის მავთულით ნაქსოვი დაწნეხილი საამორტიზაციო ფენებით); გ) სარეზერვო გამოსართავი ელემენტები; დ) ჰორიზონტალური გადაადგილების შემზღუდავი საბჯენები და სხვ.

სურ. 1. სეისმოიზოლაცია

სეისმოკაროტაჟი (ბერძ. seismos მიწისძვრა და ფრანგ. carotte ნაბურღი კერნი) – ჭაბურღილების სეისმური გამოკვლევა დრეკადი ტალღების სიჩქარის, მათი არეკვლის, გავრცელების და ჩაქრობის კოეფიციენტის განსაზღვრის გზით.

სეისმოლოგი – სეისმოლოგიის სპეციალისტი.

სეისმოლოგია (ბერძ. seismos რყევა და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – გეოფიზიკის ნაწილი, რომელიც სწავლობს დედამიწის ქერქის რყევებს, კერძოდ, მიწისძვრებს. ს. ძირითადი ამოცანებია, დაადგინოს: მიწისძვრის გამომწვევი მიზეზები, მისი გავრცელების გეოგრაფია და გეოდინამიკურ პროცესებთან კავშირი; მიწისძვრის პროგნოზირებისა და სეისმური მშენებლობისთვის აუცილებელი კვლევების მეთოდები; არსებული სეისმური მონაცემებით გრუნტის შიგა აგებულება.

სეისმოდგრადობა – შენობის მიერ მიწისძვრით გამოწვეული ძალებისადმი წინააღმდეგობის გაწევის უნარი, რაც მიიღწევა დაგეგმარებითი ღონისძიებების ჩატარებითა და სპეციალური კონსტრუქციების გამოყენებით.

სეისმომედეგი მშენებლობა – სამშენებლო ტექნიკის დარგი, რომელიც ითვალისწინებს შენობა-ნაგებობათა სიმტკიცისა და მდგრადობის შენარჩუნებას 7-, 8- და 9 ბალიანი (12 ბალიანი სეისმური სკალით) მიწისძვრის დროს. ს. მ. ნორმატიულ დოკუმენტებში მოცემულია სეისმურ რაიონებში მშენებლობის ძირითადი პირობები: შენობის გეგმის სიმარტივე და სიმეტრიულობა, შენობის მასის სიმცირე, მისი სიმძიმის ცენტრის დაბალი მდებარეობა, ნაგებობათა მასისა და სისტემის თანაბარსიმეტრიული განაწილება, მზიდი ელემენტების დიდი დასაშვები მოქნილობა და მათი ურთიერთშეერთების ადგილებში (კვანძებში) პლასტიკური დეფორმაციების განვითარების შესაძლებლობა; შენობის შეზღუდული სართულიანობა, განივი მზიდი კედლების ურთიერთდაშორება, შუაკედლებისა და ღიობების ზომები, სართულის სიმაღლისა და კედლის სისქის თანაფარდობა; საკედლე მასალასა და დუღაბს შორის მაღალი შეჭიდულობის უზრუნველყოფა, კედლების ურთიერთგადაკვეთის ადგილებში წყობის დაარმატურება, კედლების გასწვრივ შეკრულკონტურიანი რკ.ბ.-ის სარტყელების მოწყობა და მათთან სართულთშორისი გადახურვების საიმედოდ შეერთება. მრავალსართულიან კარკასულ შენობებში კარგ შედეგებს იძლევა გრძივი და განივი ანტისეისმური დიაფრაგმების მოწყობა.

სეისმომედეგობა შენობა-ნაგებობის – შენობა-ნაგებობის უნარი შეინარჩუნოს პროექტით გათვალისწინებული სიმტკიცე და მდგრადობა საანგარიშო მიწისძვრის ზემოქმედების შემდეგ, რაც გამორიცხავს ნაგებობის გლობალურ ან ნაწილობრივ ჩამონგრევას, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს ადამიანთა მსხვერპლი ან ტრამეები.

სეისმომეტრია (ბერძ. seismos მიწისძვრა და métron გაზომვა) – სეისმოლოგიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს გრუნტის, ნაგებობათა და სხვა ობიექტების რყევის რეგისტრაციისთვის საჭირო ხელსაწყოებსა და მეთოდებს.

სეისმური – მიწისძვრასთან ან მის შესწავლასთან დაკავშირებული.

სეისმური გადატანითი მოძრაობა – ნაგებობისა (შენობის) და საძირკვლის ფუძის ერთობლივი მოძრაობა მიწისძვრის პირობებში, როგორც ერთიანი არადეფორმირებადი მთლიანის.

სეისმური დაზვერვა (სეისმოდაზვერვა) – გეოფიზიკური დაზვერვის მეთოდი, რომელიც გამოიყენება დედამიწის ქერქის ჩამოყალიბების შესწავლის, ნავთობისა და გაზის ბურღვითი სამუშაოების კვლევა-ძიებისათვის და სხვ. ს. დ. ხორციელდება მთის ქანების ხელოვნური აფეთქებით ან სეისმოდაზვერვითი სადგურებიდან დარტყმითი და ვიბრაციული მკვრივი ტალღების აღმრიცხველი გენერატორების ჩანაწერების გაშიფვრით.

სეისმური ინტენსივობა საანგარიშო – სეისმური ზემოქმედება, რომელიც მიიღება ნაგებობის (შენობის) გასაანგარიშებლად სეისმომედეგობის გათვალისწინებით.

სეისმური მშენებლობა (ანტისეისმური მშენებლობა) – ისეთი შენობა-ნაგებობების მშენებლობა, რომელთაც შეუძლიათ გაუძლონ მიწისძვრისას სეისმურ ზემოქმედებებს. ასეთი შენობა-ნაგებობების დაპროექტებისას, ძირითადი დატვირთვების გარდა, გაითვალისწინება მიწისძვრისას წარმოშობილი სეისმური ძალების ინერცია.

სეისმური ნაკერი – შენობის ვერტიკალური ნაკერი, რომელიც დიდი ზომისა და რთული კონსტრუქციის ნაგებობას დამოუკიდებლად რხევის უნარის მქონე ცალკეულ ნაკვეთურებად ჰყოფს.

სეისმური რაიონი – რაიონი, მიწისძვრის დადგენილი და შესაძლო კერებით, რომელიც იწვევს სამშენებლო მოედანზე ექვსი და მეტი ბალის სეისმურ ინტენსივობას.

სეისმური რისკი – ძლიერი მიწისძვრით განპირობებული სოციალური და ეკონომიკური დანაკარგების (ადამიანების მსხვერპლი, ტრავმატიზმი, მატერიალური ზარალი) ალბათობის მახასიათებელი. მისი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მიწისძვრების სოციალური და ეკონომიკური შედეგები იქნება ტოლი ან გადააჭარბებს განსაზღვრულ მნიშვნელობას სამშენებლო ან სხვა ტერიტორიაზე განსაზღვრული ზემოქმედების დროის განმავლობაში. ს. რ. შეფასება და კონტროლი ითვალისწინებს ისეთი პრობლემების გადაწყვეტას, როგორცაა: სეისმური აქტიურობის განსაზღვრა, გრუნტების მოძრაობის პროგნოზი, რღვევა, გათხევადება, დაჯდომა, წაცურება, შემჭიდროება, თელვასა და ძვრაზე სიმტკიცის დაკარგვა, გვერდითი გაფართოება; შენობა-ნაგებობების საექსპლუატაციო ვარგისიანობა, ფუნქციონირება, სიცოცხლის უსაფრთხოების განსაზღვრა სეისმური საფრთხის სხვადასხვა დონისას, მათი საექსპლუატაციო ვადის განმავლობაში და ეკონომიკური ზარალის შედეგების შეფასება; შენობა-ნაგებობების ანტისეისმური ღონისძიებების შემუშავება.

სეისმური სარტყელი – რკინაბეტონის (ლითონის) სარტყელი, რომელიც ნაგებობას ცალკეულ ნაკვეთურებად – იარუსებად ყოფს და აძლიერებს მის სეისმომდგრადობას.

სეისმური ტალღა – მიწისძვრის დროს გამოთავისუფლებული ენერჯის ტალღა.

სეისმური ფარდობითი მოძრაობა – ნაგებობის (შენობის) წერტილების მოძრაობა საძირკვლის ფუძის მიმართ სეისმური ძალების გავლენით.

სეისმურობა საანგარიშო – საანგარიშო სეისმური ზემოქმედების მნიშვნელობა განმეორებადობის მოცემული პერიოდისათვის, გამოსახული ბალებში მაკროსეისმური სკალისათვის ან გრუნტის მოძრაობის კინემატიკურ პარამეტრებში (აჩქარება, სიჩქარე, შვრადობა).

სეისმურობა სამშენებლო მოედნის – საანგარიშო სეისმური ზემოქმედების ინტენსივობა სამშენებლო მოედანზე შესაბამისი განმეორებადობის პერიოდებით ნორმატიულ დროში.

სეისმურობა ტერიტორიის – სეისმური ზემოქმედების მაქსიმალური ინტენსივობა ბალებში, მოცემულ ტერიტორიაზე მიწისძვრის განმეორადობის პერიოდის დასადგენად (მათ შორის ჰიდროტექნიკური ნაგებობის მოედნის).

სეისმურობის მეორადი სქემა – საანგარიშო სქემა, რომელიც ასახავს ნაგებობის (შენობის) მდგომარეობას მიწისძვრის დასრულებიდან სარემონტო სამუშაოების დაწყების პერიოდამდე.

სეიფი (ინგლ. safe უსაფრთხო) – ძნელად გასატეხი, უწყვი ლითონის ყუთი ან კარადა შიგა ძირის ფართობით არაუმეტეს 2 მ² (უფრო დიდი ფართობის – ეს უკვე ფასეულობების საცავია), ძვირფასეულობის, დოკუმენტებისა და ინფორმაციის მატარებლების შესანახად.

სეიფი

სეიფი ჩაშენებული – სეიფი ჩაშენებული იატაკში, კედელში ან სხვა სეიფის შიგნით.

სეიფი ცეცხლგამძლე – ლითონის ყუთი ან კარადა შიგა ძირის ფართობით არაუმეტეს 2 მ², გათვალისწინებული ძვირფასეულობის, დოკუმენტებისა და ინფორმაციის მატარებლების შესანახად, მდგრადი ხანძრისა და გატეხის მიმართ.

სეიში – მდგარი ტალღა, რომლის დროსაც ტბის, ყურის ან ზღვის წყლის მთელი მასა იცვლება ისე, რომ გვაქვს მხოლოდ ჰორიზონტის ვერტიკალური ცვალებადობა, წინსვლითი მოძრაობა კი არ შეიძლება. ამ დროს წყალსაცავის ერთ ნაპირთან წყლის დონე მაღლა იწევს, მეორე ნაპირთან – ქვემოთ, შემდეგ კი პირიქით და ა.შ.

სეიჩენტო (იტალ. seicento ექვსასი) – XVII საუკუნის იტალიური დასახელება, რომელიც იტალიური კულტურისა და ხელოვნების აღორძინების პერიოდს განიხილავს გვიანი აღორძინების ხანიდან ბაროკოს ეპოქამდე. ის იყო XVI საუკუნის ევროპაში დაწყებული მძლავრი იდეოლოგიური პროცესების ლოგიკური გაგრძელება – XVII საუკუნეში ჩამოყალიბდა მანერიზმი, ბაროკო, რეფორმაცია და კონტრ-რეფორმაცია; შეიქმნა პირველი სამხატვრო აკადემიები, გამოიკვეთა მეცნიერების უპირატესობა შუა საუკუნეების მსოფლმხედველობასთან შედარებით და სხვ. სეიჩენტოს პერიოდის ცნობილი არქიტექტურული ძეგლებია: სახალხო მოედანი პიაცა-დელ-პოპოლო (Piazza del Popolo) (სურ. 1), ქ. რომი (1679-1681 წწ.); სამეფო სასახლე მილანში (Palazzo Reale) (სურ. 2), (1646-1660 წწ.); ციხესიმაგრე ვალენტინო (Castello del Valentino) (1633-1660 წწ.), ქ. ტურინი; სასახლე კარინანო (Palazzo Carignano) (1679-1684 წწ.), ქ. ტურინი და სხვ.

სურ. 1. სეიჩენტო

სურ. 2. სეიჩენტო

სეკანსი (ლათ. secans გადამკვეთი) – კუთხის ერთ-ერთი ტრიგონომეტრიული ფუნქცია, რომელიც მართკუთხა სამკუთხედში უდრის ჰიპოტენუზის შეფარდებას მოცემული კუთხის კათეტთან.

სეკვოია [ინგლ. Sequoia < ამერიკელი ინდიელი მეცნიერის სეკვოიას სახელის მიხედვით (ცნობილია აგრეთვე ჯორჯ გუეშის სახელით)] – მარადმწვანე გიგანტური წიწვოვანი ხე. სიმაღლეში აღწევს 110 მ-ს, დიამეტრი 6-9 მ. ს. ჩვენი პლანეტის ყველაზე მაღალი ხეა. ველურად იზრდება ჩრდილოეთ ამერიკაში – კალიფორნიასა და სამხრეთ ორეგონის მთებში. დეკორატიული მცენარეა. მოშენებულია ბალ-პარკებში დასავლეთ ევროპის სამხრეთ ნაწილში. საქართველოში გვხვდება სოხუმში, ბათუმში, ზუგდიდში, ქუთაისში, წინანდალსა და სხვაგან. სწრაფმზარდია.

სეკვოია

ცოცხლობს 2000 წელზე მეტს. მერქანი ხასიათდება კარგი მექანიკური თვისებებით. გამოიყენება რკინიგზის შპალების, სატელეგრაფო ბოძების, ავეჯისა და ფანქრების წარმოებაში.

სეკრეტერი (ლათ. secretarius < secretum < secret საიდუმლო) – კომბინირებული საწერი მაგიდა ან კარადა, რომელსაც აქვს გადმოსაწევი ან გამოსაწევი თარო საწერად. ფართოდ გამოიყენებოდა XVIII-XIX საუკუნეში. ავეჯის თანამედროვე ასორტიმენტში ს. კვლავ მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს თავისი კომპაქტური კონსტრუქციის გამო.

სეკრეტერი

სეკრეცია (ფრანგ. sécrétion < ლათ. secretionem გამოყოფა, განცალკევება) – 1. მომრგვალო ფორმის მინერალური აგრეგატი, რომელიც წარმოიქმნება კრისტალური ან კოლოიდური ნივთიერებით ქანებში არსებული სიღრუეების ამოვსებით. სეკრეციისთვის დამახასიათებელია მინერალური ნივთიერების კონცენტრულ-შრეებრივი დალექვა სიღრუს კედლიდან ცენტრისკენ. ცალკეული შრეები ერთმანეთისაგან განსხვავდება ფერითა და შედგენილობით. მსხვილ სეკრეციას ჟეოდა ეწოდება; 2. მედიც. ორგანიზმისთვის აუცილებელ ნივთიერებათა (სეკრეტების) გამომუშავება და გამოყოფა ჯირკვლების მიერ.

სეკულარიზაცია – 1. საეკლესიო და სამონასტრო საკუთრების გადაქცევა სახელმწიფო საკუთრებად; 2. რისამე გადასვლა საეკლესიო, სასულიერო გამგებლობიდან საერო, სამოქალაქო გამგებლობაში.

სეკუნდი – კუთხისა და რკალის საზომი ერთეული; უდრის 1/3600 ნაწილს. აღინიშნება ორი ირიბი შტრიხით.

სელადონი (ფრანგ. Céladon < XVII საუკუნის ფრანგი მწერლის ონორე დე იურფეს რომანის "ასტრეას" ერთ-ერთი პერსონაჟის მიხედვით, რომლის ტანსაცმელი მორთული იყო ღია-მწვანე ფერის ბაფთებით) – მონაცრისფრო-მწვანე მოჭიქული ჩინური კერამიკა, ფაიფურის მსგავსი. გამოგონებული იყო ძველ ჩინეთში, პროვინცია ჩჟეცზიანში. შემდეგ გავრცელდა იაპონიაში, კორეაში, ტაილანდსა და სხვა ქვეყნებში (ზოგიერთი მკვლევარი ტერმინ სელადონს უკავშირებს სანკრისტულ სიტყვებს: sila მწვანე და dhara ქვა).

სელამლიქი – ქალაქის ტიპის მუსულმანური საცხოვრებელი სახლის მისაღები ნაწილი.

სელენიტი (ბერძ. selēnē მთვარე) – მზონავი მოვარდისფრო ყვითელი ფერის ბოჭკოვანი თაბაშირი, სანაკეთო მასალა, რომელსაც აქვს აბრეშუმისებრი ელვარება და გაპრიალებულ ზედაპირზე ლამაზი მზონავი ოპტიკური ეფექტი (ანალოგიური "კატის თვალის" ეფექტის). სიმკვრივე – 2310-2330 კგ/მ³; სიმკვრივე მოოსის სკალით – 1,5-2. ჩანართების სახით შეიძლება შეიცავდეს თიხის, ქვიშის, გოგირდის, ორგანული ნივთიერებების მინარევებს. გამოიყენება მოსაპირკეთებელ ქვად, წვრილმანი ნაკეთობებისა და ფიგურების დასამზადებლად და სხვ.

სელენიტი

სელექტორული კავშირი (შერჩევითი სატელეფონო კავშირი) – ოპერატიული სატელეფონო კავშირგაბმულობის სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს აბონენტების ერთმანეთთან და ცენტრალურ პუნქტთან კავშირს დიდი რაოდენობის სატელეფონო აპარატების პარალელურად ჩართული სისტემის მეშვეობით. გამოიყენება რკინიგზისა და მდინარის ტრანსპორტზე, ენერგოსისტემებში, მალაროებში, აგრეთვე სააბონენტო პუნქტების განლაგებისას ერთი სატელეფონო ხაზის გასწვრივ დიდ მანძილზე.

სელექცია – 1. ცხოველთა ან მცენარეთა ჯიშების გაუმჯობესება ან ახალი ჯიშების გამოყვანა ხელოვნური შერჩევით, შეჯვარებით. შინაური ცხოველებისა და მცენარეების სელექციის (ხელოვნური გადარჩევის) გზით გამოყვანილი სახესხვაობები ცნობილია როგორც ჯიშები. ორი სხვადასხვა წმინდა სისხლის (ჯიშის) ცხოველების შეჯვარებით მიიღება ჰიბრიდი. თანამედროვე კულტივირებული მცენარეებისა და ცხოველების უდიდესი ნაწილი მრავალსაუკუნოვანი ხელოვნური გადარჩევის ნაყოფია; 2. ელექტრ. მუშაობა განსაზღვრულ სიხშირეზე ან მასზე რეაგირება.

სელი – 1. მინერალური ნაწილაკების, ქვებისა და სამთო ქანების ნატეხების მაღალი კონცენტრაციის ღვარცოფული ნაკადი, რომელიც მოულოდნელად ჩნდება მთის მდინარეების აუზში. გამოიწვევი მიზეზებია კოკისპირული წვიმა ან თოვლის (მყინვარის) სწრაფი დნობა. სელური ნაკადი ხანმოკლე მოვლენაა და გრძელდება 1-3 სთ. სიგრძეში შეიძლება იყოს 30 კმ-მდე და ფაროს 100 კვ. კმ-მდე ფართობი; 2. ერთ ან მრავალწლოვანი მცენარე სელისებრთა ოჯახისა.

სელი

სელიტრა – ტრივიალური დასახელება მინერალებისა, რომლებიც შეიცავენ ტუტე და ტუტე-მიწა მეტალებსა (მათ შორის კრისტალჰიდრატებს) და ამონიუმს. გამოიყენება როგორც აზოტოვანი სასუქი სოფლის მეურნეობაში; კალიუმის ნიტრატი – როგორც დანამატი შავი დენთის წარმოებაში; ამონიუმის ნიტრატი – ასაფეთქებელი ნივთიერებების ამონალისა და ამოტოლის დასამზადებლად; ნატრიუმისა და კალიუმის ნიტრატები – როგორც აქტიური კონსერვანტები ყველისა და ძეხვეულის წარმოებაში და სხვ. არსებობს სელიტრას სახეობები: ამიაკის, ამონიუმის, ბარიუმის, ბარიტის, ინდური, კალიუმის, კალციუმის, კირის, მაგნიუმის, ნატრიუმის, ნორვეგიული, ჩილური და სხვ.

სელსინი [ინგლ. selsyn < self თვითონ და ბერძ. syn (chronos) ერთდროული, სინქრონული] – 1. ელექტრული მოწყობილობა მექანიკური მოძრაობის გადასაცემად გარკვეულ მანძილზე ელექტროსადენების საშუალებით; 2. ინდუქციური ელექტრული მანქანა ღერძების სინქრონულად ან სინფაზურად მოსაბრუნებლად (მაგ., მექანიკურად ერთმანეთთან დაუკავშირებელი ხელსაწყოთა და მანქანის ლილვის). გამოიყენება კონტროლისა და მართვის, სათვალთვალო და დისტანციურ გაზომვათა სისტემებში.

სელური ნაკადი – ღვარცოფის სახეობა, რომელიც წარმოიქმნება მთებში წყალუხვობის შედეგად. ახასიათებს დიდი რაოდენობით ქვატალახოვანი მასა.

სემაფორი [ფრანგ. sémaphore სიტყვასტყვივით: ნიშნების (სიგნალების) მატარებელი < ბერძ. sēma ნიშანი, სიმბოლო; ნიშან-თვისება, ნიშანწყალი და -phōros ტარება, ზიდვა < phérein გადატანა, გადაზიდვა] – 1. რკინიგზის სასიგნალო მოწყობილობა (სურ. 1), რომლის ფრთების მდგომარეობა (ან შუქი) უჩვენებს მემანქანეს – თავისუფალია თუ არა გზა; 2. ზღვაზე – მხედველობითი სიგნალიზაცია, რომელიც ხორციელდება ხელების, ალმების (ღამით – ფარნების) მდგომარეობის ცვლით.

სურ. 1. სემაფორი

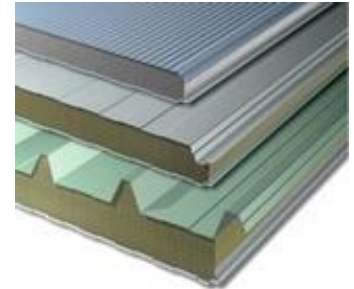
სემინარია (ლათ. seminarium კერა; გადატ. მნიშვნელობით – სკოლა) – სპეციალური საშუალო სასულიერო სასწავლებელი.

სემიოტიკა (სემიოლოგია) (ბერძ. sēmeiōtikós მნიშვნელოვანი) – მეცნიერება, რომელიც იკვლევს ნიშნებს ფორმის, შინაარსისა და გამოყენების მხრივ და ნიშნების სისტემის ფუნქციონირების ზოგად კანონზომიერებებს.

სენაკი – ბერის ან მონაზვნის საცხოვრებელი, ცალკე გამოყოფილი მცირე ოთახი მონასტერში. აქვს მინიმალური შიდა მოწყობილობა: მაგიდა, სკამი, ტახტი, ხშირად წიგნების თარო და ხატის დასადგამი; განმარტოებული სადგომი განდევილისათვის; 2. მცირე სათავსი მონასტერში ან ციხესიმაგრეში; 3. ძვ. მცირე ზომის განმარტოებული სახლაკი (მცირე ზომის სახლი); კვლენი; 3. ქალაქი დასავლეთ საქართველოში, სენაკის მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრი.

სენდასტი (ინგლ. sendast < იაპონიის ქ. სენდაის სახელის მიხედვით) – რკინის შენადნობი კაჟმიწასა (10%) და ალუმინთან (5%), რომელიც გამოირჩევა მაღალი მაგნიტური შეღწევადობითა და ელექტრული წინააღმდეგობით. გამოიყენება ტრანსფორმატორების გულანებისა და მაგნიტური სადენების დასამზადებლად.

სენდვიჩპანელი – მსუბუქი უკარკასო სამფენოვანი პანელი, რომელიც შედგება ორი გარე, გლუვი ან დაპროფილებული (მინაპლასტიკი, ფანერა, ფოლადი, ალუმინი) და შუა დამატბუნებელი ფენებისაგან (ქაფპოლისტირენი, ქაფპოლიურეთანი, ბაზალტის მინერალური ბამბა). გარე ფენები (შემოსვები) უზრუნველყოფს პანელის სიმტკიცესა და მზიდ კონსტრუქციასთან მიმაგრებას. შუა ფენის (შუალი) დანიშნულებაა მიაწოდოს ს.-პ. მაღალი თბო-, ბიო-, ტენ- და ცეცხლმედეგობა. პანელის სისქეს განსაზღვრავს თბოტექნიკური და კონსტრუქციული მოთხოვნები. ფენები ერთმანეთს უერთდება წებოს საშუალებით. ს.-პ. ფართოდ გამოიყენება სამრეწველო და სამოქალაქო მშენებლობაში კარგი ტექნიკური მახასიათებლებისა და ესთეტიკური თვისებების გამო. მსუბუქია, რაც აადვილებს ტრანსპორტირებას და აჩქარებს მონტაჟს. განსაკუთრებით დიდი მოთხოვნილებაა ს.-პ. ლითონის კონსტრუქციებით აგებული სწრაფად ასაშენებელი ობიექტების (სამრეცხაო, ხილ-ბოსტნეულის საცავი, სასაწყობე კომპლექსი, მაცივარი და სხვ.) შემოსვისათვის. პანელების დამზადება ხორციელდება მხოლოდ საქარხნო პირობებში.

სენდვიჩპანელი

სენსიბილიზატორი (ლათ. sensibilis მგრძნობიარე) – ნივთიერება, რომელიც ამაღლებს ასაფეთქებელი ნივთიერების მგრძნობელობას დეტონაციური ან მექანიკური იმპულსის მიმართ. მის შემადგენლობაში შესაძლებელია შედიოდეს: ნიტროგლიცერინი, ჰექსოგენი, ამონიტი, ტროტილი, სხვადასხვა სახის სელიტრები, ჰაერის ან გაზის ბუმბულები და სხვ.

სენსიტომეტრია (ლათ. sensitivus მგრძნობიარე და ბერძ. métron გაზომვა) – მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის შუქმგრძნობიარე მასალების თვისებების დადგენისა და გაზომვის მეთოდებს.

სენსორი (ინგლ. sensor < ლათ. sēnsus შეგრძნება, გაგება, გრძნობა) – მოწყობილობა, რომელიც ცნობს, აღიქვამს ან ზომავს გარკვეულ ფიზიკურ თვისებას (მაგ., სინათლე, ტემპერატურა, წნევა, გამოსხივების დონე და სხვ.) და იწერს, აჩვენებს ან სხვაგვარად რეაგირებს მასზე.

სენსორული – გრძნობის ორგანოებთან დაკავშირებული, შეგრძნებაზე დამყარებული; მგრძნობელობითი.

სენსორული ანალიზი – ექსპერტების მიერ, დაწვრილებით და სტანდარტების შესაბამისად, საქონლის ხასიათისა და ორგანულობის აღწერა. გამოირიცხავს რესპოდენტების სუბიექტურ შეფასებებს.

სენსორული აღქმა – ინფორმაციის მიღებისა და პირველადი გადამუშავების პროცესი.

სეპარატორი (ლათ. separatus გამომცალკავებელი) – აპარატი, რომელშიც წარმოებს 1 მმ-ზე ნაკლები სისხოს მშრალი ფხვნილისებრი მასალების დახარისხება. ასეთ აპარატებს საჰაერო სეპარატორებს უწოდებენ. მათში გამოიყენება ერთი ან რამდენიმე გაყოფის ზონა, რომლებშიც წარმოიქმნება აირებისა და მყარი ნაწილაკების მოძრაობის დამახასიათებელი სქემა. საჰაერო ს. ფართოდ გამოიყენება საფქვავ დანადგარებში ცემენტის, თაბაშირის, კირისა და სხვათა წარმოებაში. ცხელი აირების გამოყენების შემთხვევაში შესაძლებელია მასალების შრობისა და დახარისხების შეთავსება. საშენი მასალების წარმოებაში უპირატესად გამოიყენება გამტარი და ცირკულაციური სეპარატორები.

სეპარაცია (ლათ. separation გამოცალკევება) – 1. მშრალი ფხვნილისებრი მასალის დახარისხება საჰაერო სეპარატორებში, რომლებშიც უფრო მსხვილი ნაწილაკები სათანადო პირობებში გამოეყოფა აირის ნაკადიდან სიმძიმის ძალის ან ცენტრიდანული ძალების გავლენით, ხოლო წმინდა ნაწილაკები აირის ნაკადით გადადის დამლექ მოწყობილობებში. აირმასალის ნაკადის სიჩქარის რეგულირებით შეიძლება გაყოფის სასაზღვრო ნაწილაკის ზომის რეგულირება; 2. ერთი ნივთიერების მეორესაგან გაწმენდა; 3. მყარი, თხევადი ან აირული ნარევების შემადგენელ ნაწილებად დაცალკევება. არსებობს სეპარაციის სახეები: ელექტროსტატიკური, ელექტრული, ვაკუუმური, მაგნიტური, მშრალი, სველი, ხრახნული და სხვ.

სურ. 1. სეპტოკი

სეპაროლი – მინერალური ზეთისაგან დამზადებული ყალიბების დასაზეთი სითხე, რომელიც უზრუნველყოფს ბეტონის ნაკეთობის ზედაპირის სიგლუვეს და ყალიბის სწრაფ და ადვილად მოხსნას კონსტრუქციისგან.

სურ. 2

სეპტიკი (ბერძ. septos დამპალი, გახრწნილი) – 1. ნაგებობა მცირე რაოდენობის ჩამდინარი წყლის გასაწმენდად (სურ. 1); 2. საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო ჩამდინარი წყლების დროებითი ლოკალური გამწმენდი ნაგებობის სალექარი (სურ. 2; სურ. 3). გამოიყენება ინდივიდუალური და დაბალსართულიანი საცხოვრებელი სახლებისათვის ცენტრალური საკანალიზაციო ქსელის არარსებობის შემთხვევაში. ს. მუშაობაში ჩადებულია დალექვის გრავიტაციული და წყლების ბიოლოგიური გაწმენდის პრინციპი (სურ. 1) ბიოფერმენტული პრეპარატების გამოყენებით (ბიოფილტრები, ბიოდატვირთვა და სხვ.). ს. ნაგებობის კონსტრუქცია და სიმძლავრე დამოკიდებულია ჩამდინარი წყლების რაოდენობაზე, გრუნტის სახეობაზე, ჰიდროტექნიკურ პირობებზე, გრუნტის წყლების დონეზე, კლიმატურ ზონაზე, ადგილმდებარეობის რელიეფზე,

სურ. 3

ნაკვეთის გეგმაზე, გრუნტის ფილტრაციის უნარზე, კარსტული ქანების არსებობასა და სხვ. ს. ნორმალური ექსპლუატაციისათვის აუცილებელია მისი პროფილაქტიკა (გაწმენდა ან ფილტრების გამოცვლა) წელიწადში ერთხელ.

სერალი (თურქ. séray სასახლე) – ოსმალეთის (თურქეთის) სულთნის სასახლე; მისი ჰარამ-ხანა.

სერვანტი (ფრანგ. servante < ლათ. servus მონა) – დაბალი ავეჯის სახეობა კარადითა და უჯრებით, რომელიც იდგმება კედლის გასწვრივ და გამოიყენება ჭურჭლის, სათვალეების, კოსმეტიკური ნივთებისა და სასაძილო თეთრეულის შესანახად.

სერვანტი

სერვერი (კომპ.) (ინგლ. server) – კომპიუტერი ან კომპიუტერული პროგრამა, რომელიც გამომთვლელი სისტემების ქსელში მართავს ცენტრალიზებულ საინფორმაციო რესურსთან ან სერვისთან წვდომას. ტიპური გამომთვლელი სერვერებია მაგ., მონაცემთა ბაზის სერვერები, ფაილ-სერვერები, საფოსტო სერვერები, ვებ-სერვერები და სხვ.

სერვისი (ძვ. ფრანგ. servise < ლათ. servitium მონობა < servus მონა) – 1. მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო მომსახურება, რომლის შემადგენლობაში შედის: ადმინისტრაციული, მაგიდის, კლიენტების მომსახურება; სახელმწიფო, საზოგადოებრივი, სამხედრო სამსახური, ინტერნეტი; მომსახურების დიზაინი, მარკეტინგი, მართვა და სხვ.; 2. ორგანიზაციებისა და საწარმოთა მარკეტინგული საქმიანობა მომსახურების სფეროში, რომელიც დაკავშირებულია მანქანა-დანადგარების, სამრეწველო და სხვა სახის პროდუქციის გასაღებასა და ექსპლუატაციასთან.

სერვიტუტი (ლათ. servitus მონობა, დამოკიდებულება) – ანტიკურ, ფეოდალურ და კაპიტალისტურ საზოგადოებაში სხვისი ქონებით სარგებლობის უფლება გარკვეულ ფარგლებში (მაგ., მეზობლის მიწის ნაკვეთზე გავლის, წყლის გაყვანის უფლება, ნახირის გადენის უფლება და სხვ.). საერთაშორისო ს. – ერთი სახელმწიფოს ტერიტორიულ უფლებათა გარკვეული შეზღუდვა მეორე სახელმწიფოს სასარგებლოდ (საზღვაო და სამხედრო ბაზების, სეტლმენტების შექმნა, გზებით სარგებლობა სხვის ტერიტორიაზე და სხვ.).

სერვოამმრავი – შემსრულებელი მექანიზმი, ავტომატური მართვის სისტემებში მარეგულირებელი ორგანოს გადასაადგილებელი ან დისტანციური მართვის მოწყობილობა.

სერია (ლათ. seroes მწკრივი) – 1. ერთგვარი საგნების რიგი, ჯგუფი; საერთო ნიშან-თვისებათა მქონე საგნების, მოვლენების, მოქმედებათა რიგი; 2. ერთგვარი სტანდარტის მიხედვით დამზადებული საგნების, დეტალების რიგი; 3. დიდი კინო- ან ტელეფილმის ნაწილი, რომელსაც, ჩვეულებრივ, დამოუკიდებლად უჩვენებენ; 4. ფასიანი ქაღალდების (ფულის ნიშნების, ობლიგაციებისა და მისთ.), დოკუმენტების თანრიგი, კატეგორია, რომლებიც ციფრებით ან ასოებით არის აღნიშნული.

სერიული – რისამე სერიებით, გარკვეული სტანდარტის მიხედვით დამზადება. მაგ., მანქანების სერიული წარმოება.

სერიული წარმოება – წარმოება, სადაც მზადდება ერთი ტიპის ნაკეთობათა დიდი პარტიები. მას შუალედური ადგილი უჭირავს მასობრივ წარმოებასა (რომელიც უახლოვდება მსხვილ სერიულს) და ინდივიდუალურს შორის (რომელიც უახლოვდება მცირე სერიულს).

სერიციტი (ეპისერიციტი, ლეპიდომორფიტი) (გერმ. sericite < შუა-საუკ. ლათ. sēricus ჩინური აბრეშუმის < ბერძ. sērīkón აბრეშუმის < sērīkós აბრეშუმისებრი მბრწყინავი) – მინერალ მუსკოვიტის წვრილმარცვლოვანი ბოჭკოვანი სახესხვაობა, წარმოქმნილი მინდვრის შპატის ცვლილებით ფიქლებსა და ჰიდროთერმულ ქანებში. ძნელდნობადი მინერალი. არ იხსნება მჟავებში. ძლიერი გაცხელებით (წითელ ფერამდე) იშლება. კვარცთან შეზრდილი სერიციტი მეტად ძვირფასი მასალაა ფაიფურის წარმოებაში. გამოიყენება მშენებლობაში, როგორც მოსაპირკეთებელი მასალა შენობის ინტერიერებისა და ესტერიერების გასაფორმებლად.

სერიციტი

სერპანტინი (ფრანგ. serpentín < ლათ. serpent გველი) – იკანკელი; მთაგორიან რელიეფზე ხრახნისებურად კლაკნილი გზა.

სერპანტინი

სერპენტინი – მინერალი, მაგნიუმის სილიკატი. არსებობს ს. სამი სახეობა: მიკროქერცლოვანი ტიგორიტი, წმინდაბოჭკოვანი ქრიზოტილი და წვრილმარცვლოვანი ლიზარდიტი. ს. სერპენტინიტის ქანთმაშენი მინერალია.

სერპენტინიტი – მომწვანო ფერის მეტამორფული ქანი, რომელიც ძირითადად სერპენტინისგან შედგება. გამოიყენება შესამოს მასალად, რუბეროიდისა და ცეცხლგამძლე ნივთიერებების დასამზადებლად.

სერპენტინიტი

სერტიფიკატი (ფრანგ. certificat < ლათ. certum ალბათ და facere კეთება) – 1. დოკუმენტი, რომელიც საქონლის ხარისხს ამტკიცებს; 2. მოწმობა, წერილობითი ცნობა, რომელიც გაცემულია კანონმდებლობით განსაზღვრული სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოს მიერ და ადასტურებს მისი მფლობელის სათანადო უფლებებს; 3. საფინანსო დოკუმენტი, რომელიც ეძლევა მესაკუთრეს ფასიანი ქაღალდის სანაცვლოდ. ის ინახება საკრედიტო დაწესებულებაში ან ფასიანი ქაღალდების დეპოზიტარიუმში, ან კიდევ დაცულია ჩანაწერების სახით შესაბამისი დაწესებულებების წიგნში; 4. მფლობელის საკუთრებაში არსებული საქონლის გარკვეულ სტანდარტებთან შესაბამისობის დამადასტურებელი დოკუმენტი; 5. პიროვნების ცოდნისა და უნარის დამამტკიცებელი დოკუმენტი.

სერტიფიკატი ტექნიკური – საინსპექციო ორგანოს მიერ გაცემული დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს ობიექტის დადგენილ მოთხოვნებთან სრულ შესაბამისობას.

სერტიფიკატი ხარისხის – საქონლის ხარისხისა და სტანდარტებთან მისი შესაბამისობის დამადასტურებელი ოფიციალური დოკუმენტი. გაცემენ სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ აკრედიტებული დამოუკიდებელი ორგანიზაციები. გამოიყენება საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში.

სერტიფიკაცია – 1. ხარისხობრივი მახასიათებლების შესაბამისობის დადასტურება იმ დონესთან, რომელიც ხარისხის სტანდარტს მოეთხოვება; 2. სერტიფიკატის მიღება; 3. სერტიფიკაციის ორგანოს მიერ ჩატარებული, განსაზღვრულ მოთხოვნებთან შესაბამისობის შეფასების ატესტაცია ობიექტის შესაბამისობის დადასტურების მიზნით.

სერფბორდი [ინგლ. surfboard < surf ზღვის მოქცევა და board ფიცარი] – გრძელი და ვიწრო ფიცარი (კორპისა, ქაფპლასტისა), რომელსაც იყენებენ სერფინგში.

სექსტანტი [ლათ. sextans (sextantis) მეექვსე] – ასტრონომიული კუთხე-საზომი სარკულ-ამრეკლი ინსტრუმენტი, რომლითაც დაკვირვების ადგილის კოორდინატების განსაზღვრის მიზნით ზომავენ ციური სხეულების სიმაღლეს ჰორიზონტის მიმართ ან ნაპირზე მდებარე საგნებს შორის ხილულ კუთხეს. წარმოადგენს წრის $1/6$ ნაწილს, დაყოფილს გრადუსებად.

სექსტანტი

სექსტილიონი – რიცხვი, რომელიც გამოისახება ერთიანით და 21 ნულით (10^{21}).

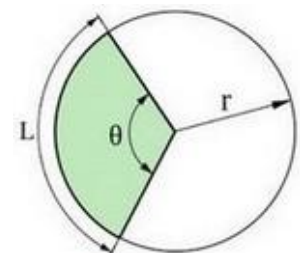
სექტორი (ლათ. sector გამომყოფი, გამკვეთი) – 1. გეომ. რაიმე სიბრტყის ან სივრცის შემოსაზღვრული ნაწილი. არის სამი სახის: ბრტყელი, წრიული და სფერული; 2. საზოგადოებრივი ან სამრეწველო ორგანიზაციის სტრუქტურული ერთეული (მაგ., ფინანსური სექტორი, კერძო სექტორი, საოჯახო სექტორი და სხვ.); 3. გადატ. რაიმე მთლიანის ნაწილი; 4. სპორტ. სტადიონის ტრიბუნების სექცია; სტადიონის ან მოედნის ნაწილი, გამოყენებული სპორტის განსაზღვრული სახეობისათვის (მაგ., ბირთვის კვრის სექტორი, სიმაღლეზე ხტომის სექტორი და სხვ.); 5. კომპ. დისკზე ინფორმაციის შენახვის მინიმალური სამისამართო ერთეული.

სექტორი ბრტყელი – მრუდხაზოვანი ფიგურის ფართობის ნაწილი, შემოსაზღვრული მის შიგნით ერთი წერტილიდან გამოსული ორი სწორით და მათ შორის რკალით.

სექტორი ეკონომიკური – ეკონომიკური მოღვაწეობის კლასიკური დანაწევრება, რომელიც მოიცავს სამ სექტორს: პირველადი – ითვალისწინებს ნედლეულის ამოღებასა და წარმოებას (მაგ., ხორბალი, ქვანახშირი, მერქანი, რკინა და სხვ.); მეორადი – ნედლეულის ან შუალედი პროდუქტის გარდაქმნას საქონლად (მაგ., ფოლადისა ავომანქანად, ქსოვილისა ტანსაცმლად და სხვ.); მესამე – მომხმარებლისადმი (ადამიანი, ფირმა, წარმოება და სხვ.) მომსახურების შეთავაზება (თეატრი, ბანკი, ბავშვის აღმზრდელი, ტრანსპორტი და სხვ.).

სექტორი სფერული – სხეული, წარმოქმნილი წრიული სექტორის ბრუნვით წრის რადიუსის გარშემო.

სექტორი წრიული – წრის ნაწილი, შემოსაზღვრული ორი r რადიუსითა და მათ შორის მოთავსებული წრეწირის L რკალით.

სექტორი წრიული

სექცია (ძვ. ფრანგ. section < ლათ. sectio გაკვეთა, გაყოფა, გაჭრა) – 1. რაიმე მთლიანის (მაგ., შენობის, მანქანის, დანადგარის) ნაწილი, რომელიც თავის მხრივ ნაწილებისა და დეტალებისაგან შედგება; ბლოკი; 2. ორგანიზაციის, დაწესებულების ნაწილი, განყოფილება; 3. ყრილობის, კონფერენციის, თათბირის, სემინარისა და მისთ. ქვეგანყოფილება სპეციალური საკითხების განსახილველად.

სექცია საცხოვრებელი შენობის – შენობის ნაწილი, რომლის ოთახები უშუალოდ ან დერეფნის მეშვეობით გამოდის კიბის უჯრედზე და შენობის დანარჩენი ნაწილისგან გამოყოფილია ყრუ კედლით. საერთო დერეფნის სიგრძე, რომელსაც არ აქვს ბუნებრივი განათება ტორსების მხრიდან და უშუალოდ ესაზ-

სექცია

ღვრება კიბის უჯრედს, არ უნდა აღემატებოდეს 12 მ-ს. სექციის ერთ სართულზე განლაგებული ბინების საერთო ფართობი, როგორც წესი, 500 მ²-ზე ნაკლებია.

სექციური იზოლატორი – საკონტაქტო ქსელის სექციებად დამყოფი ელემენტი. შედგება საკონტაქტო საკიდრებში შეჭრილი იზოლატორებისა და დამატებითი სადენებისაგან. განასხვავებენ ცვლადი და მუდმივი დენის გასატარებელ სექციურ იზოლატორებს: ორსადენიანს – ერთი დამატებითი სადენით და სამსადენიანს – ორი დამატებითი სადენით.

სექციური საცხოვრებელი სახლი – თანამედროვე საცხოვრებელი სახლის ერთ-ერთი გავრცელებული ტიპი. ის, როგორც წესი, მოიცავს ბინებს სხვადასხვა რაოდენობის ოთახებით, რაც საშუალებას იძლევა ს. ს. ს. განთავსდეს ოჯახები სხვადასხვა რაოდენობის წევრებით. სახლის მოცულობით-დაგეგმარებითი ელემენტია შენობის მთელს სიმაღლეზე განთავსებული კიბე მასზე გამომავალი ყველა ბინით, რომელსაც სექციებს უწოდებენ. საერთო დერეფნის სიგრძე, რომელსაც არ აქვს ბუნებრივი განათება ტორსების მხრიდან და უშუალოდ ესაზღვრება კიბის უჯრედს, არ უნდა აღემატებოდეს 12 მ-ს. სექციის ერთ სართულზე განლაგებული ბინების საერთო ფართობი, როგორც წესი, 550 მ²-ზე ნაკლებია.

სემი – იაპონურ სახლებში: მსუბუქი გასაწევ-გამოსაწევი ტიხარი, რომელზეც გაკრულია ბუნდოვნად გამჭვირვალე სპეციალური ქალაქი.

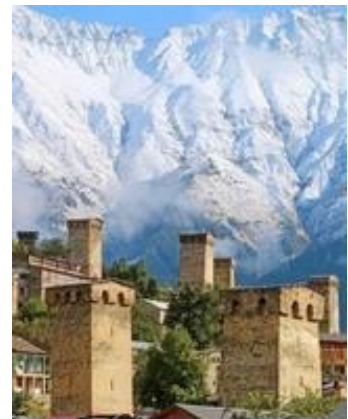
სვანური კოშკი – სვანეთში გავრცელებული თავდაცვითი ნაგებობა, ჩვეულებრივ 20-25 მეტრი სიმაღლისა (სურ. 1). შედგება 4-6 სართულისაგან. ქვედა სართული, რომლის კედლები 1,5 მ-მდე სისქისაა, მეტწილად ყრუა, შესასვლელი მეორე სართულის დონეზეა მოწყობილი. სიმაღლეში კოშკი ვიწროვდება და კედლების სისქეც 0,7-0,8 მ-მდე მცირდება. სართულები შიგნით ერთმანეთთან გადასატანი ხის კიბეებითაა დაკავშირებული. გვირგვინით დასრულებული კოშკის უკანასკნელ სართულზე მოწყობილია საბრძოლო ბაქანი. გადახურულია ორფერდა სახურავით. აღჭურვილია სათოფურებით. სვანურ კოშკს აგებენ რიყის ქვითა და ლოდებით, იყენებენ ფიქალსაც (უშგული). კოშკებს გარედან ლესავენ იშვიათი სიმტკიცის ბათქაშით. სვანური კოშკი ან საცხოვრებელ სახლთანაა დაკავშირებული ან ცალკე დგას (სურ. 2. სვანური კოშკები. ზემო სვანეთი, საქართველო).

სვანური ციხე-სახლი – საცხოვრებლის ერთ-ერთი სახე სვანეთში – კოშკისებრი საცხოვრებელი ნაგებობა, რომელსაც თავდაცვითი ფუნქციაც ეკისრება. სვანური კოშკისგან განსხვავებით ციხე-სახლი უფრო დაბალია და მასიური. შედგება სამი სართულისაგან. პირველი სართული ადამიანთა საცხოვრებლად და საქონლის სადგომადაა გამოყენებული, მეორე სართული სამეურნეო დანიშნულებისაა და მასზე ასასვლელად კედელში დატანებულია ქვის კიბე. მესამე სართული ბანია და თავდაცვითი დანიშნულება აქვს.

სველი პერიმეტრი – სითხის ნაკადის ცოცხალი კვეთის პერიმე-

სურ. 1. სვანური კოშკი

სურ. 2. სვანური კოშკი

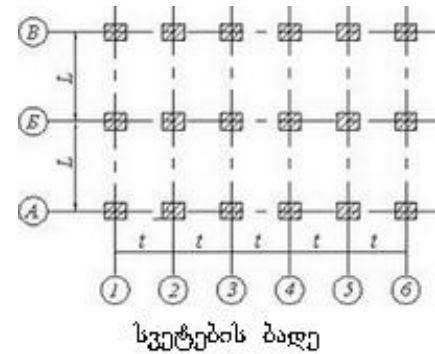

სვანური ციხე-სახლი

ტრის (კონტურის) ნაწილი, რომლის გასწვრივ სითხე ეხება ნაკადის შემომსაზღვრელ მყარ კედელს.

სვეტ-თაღოვანი სისტემა – ორდერული თაღნარის იდეის ლოგიკური გაგრძელება, სადაც თაღები უშუალოდ ეყრდნობა სვეტებს (ან სვეტის კაპიტელებს) და სვეტები, ისევე როგორც კლასიკურ ორდერებში, ასრულებენ მზიდ ფუნქციას. ეს სისტემა ძირითადად გავრცელებული იყო რომის იმპერიის პერიოდში (I-V სს.).

სვეტების ბადე (კოლონების ბადე) – სამშენებლო ობიექტზე სვეტების (კოლონების) განლაგების რიგი ანუ სვეტების განლაგების სპეციალური სქემა წერტილებში, სადაც გადაიკვეთება დაკვალვის ღერძები. პრაქტიკულად ს. ბ. კარკასული შენობის კონსტრუქციულ-დაგეგმარებითი გადაწყვეტის პარამეტრია (სვეტებს შორის ბიჯი და მალი). სვეტების განლაგებას განსაზღვრავს მოდულური ბადე. როგორც წესი, ბადის უჯრედის ზომა საცხოვრებელ შენობებში აიღება 6 მ-ის ჯერადი (იშვიათად 3 მ-ის ჯერადი). სამრეწველო შენობებში შიგა და განაპირა რიგის სვეტებს შორის დაშორება აიღება 6 ან 12 მ, რასაც განაპირობებს საამქროს საერთო ფართობი და ტექნოლოგიური პროცესი.

სვეტთშორისი – მანძილი სვეტების ცენტრებს შორის, რომელიც ქმნის სვეტების რიტმს.

სვეტი (კოლონა) – არქიტექტურულად დამუშავებული შენობის, ნაგებობის მზიდი კონსტრუქციული შვეული ღეროვანი ელემენტი, რომელიც მასზე დაყრდნობილი კონსტრუქციებიდან (რიგელი, წამწე, კოჭი, კამარა, სართულშუა გადახურვა და სხვ.) დატვირთვას გადასცემს საძირკველს და წარმოადგენს შენობის არქიტექტურული კომპოზიციის მნიშვნელოვან ელემენტს. ს. ძირითადი ნაწილებია: სათავე, ტანი და ბაზისი. ის შეიძლება იყოს მთლიან-კვეთიანი, შედგენილი და გამჭოლი. ტანის განივკვეთის მიხედვით – კვადრატული, მართკუთხა, მრავალკუთხა, წრიული, ორტესებრი. სიმაღლის მიხედვით – მთლიან- და ცვლად-კვეთიანი. მასალის მიხედვით – ქვის (სურ. 1), ხის, ლითონის (სურ. 2), რკ.ბ-ის (სურ. 3), პლასტმასის, მინის.

სურ. 1

სურ. 2

სურ. 3

სვეტი ბმული – კედელში ჩადგმული სვეტი, რომელიც კედლის ზედაპირიდან გამოწეულია თავისი სისქის (დიამეტრის) 1/2-ით ან 3/4-ით.

სვეტი ბუჩქური – იხ. სვეტი შედგენილი

სვეტი დორიული – ორდერულ არქიტექტურაში მარტივი კონსტრუქციის მასიური სვეტი, რომელიც ზევით თანდათან ვიწროვდება და დაგვირგვინებულია კაპიტელის მარტივი სქელი კვადრატული ფილით. სვეტის ტანი მთელ სიგრძეზე შემკულია მცირე სიღრმის სწორხაზოვანი კანელურებით (16-20 ცალი ერთ სვეტზე). არ გააჩნია ბაზისი (ბაზა) (სურ. 1: დორიული სვეტები პართენონის შენობაზე, საბერძნეთის რესპუბლიკა).

სურ. 1. სვეტი დორიული

სვეტი იონიური – ორდერულ არქიტექტურაში კლასიკური სვეტის ერთ-ერთი გამორჩეული სახეობა, რომელიც იდგმება საფუძველზე – ბაზაზე (ბაზისზე), რომელიც თავის მხრივ წარმოადგენს ქვის მრგვალ დისკოს დაყოფილს ღარებით. კანელურების რაოდენობა სვეტის ტანზე მეტია, ვიდრე დორიულ სვეტზე (24-მდე) და ერთმანეთისგან გამოყოფილია მცირე ზომის ბრტყელი ზოლებით. იონიური სვეტი დორიულზე უფრო ვიწროა, ზემოთ კი მთავრდება ვოლუტებით შემკული ულამაზესი ფორმის კაპიტელით (სურ. 1).

სვეტი კანელურებიანი – სვეტი, რომელსაც ტანის მთელ სიგრძეზე შვეული ღარაკების აქვს ამოღებული (იხ. კანელურა, სურ. 1). ძირითადად გავრცელებული იყო კლასიკურ ორდერულ არქიტექტურაში.

სვეტი კორინთული – ორდერულ არქიტექტურაში ყველაზე ლამაზი და დეკორატიული სვეტი, თავდაპირველად ძველ ელადაში, შემდეგ კი მცირე აზიისა და ევროპის კონტინენტზე. მხოლოდ მდიდრებსა და წარჩინებულებს ჰქონდათ შესაძლებლობა ასეთი სვეტებით შეემკოთ თავიანთი სასახლეები და თავის სახელზე აგებული საეკლესიო და საკულტო ნაგებობები.

სვეტი ოქტაგონური – რვაწახნაგა სვეტი.

სვეტი როსტრალური – ცალკე მდგარი სვეტი, შემკული ხომალდის ცხვირის სკულპტურული გამოსახულებებით. ს. რ. აგებდნენ საზღვაო ბრძოლაში გამარჯვების აღსანიშნავად ან ქვეყნის საზღვაო სიძლიერის სიმბოლოდ (სურ. 1. როსტრალური სვეტი სანკტ-პეტერბურგში, რუსეთის ფედერაცია). ტრადიცია მოდის ძველი რომიდან.

სვეტი რუსტისებრი – სვეტი, რომლის ტანი დეკორატიულადაა დამუშავებული მონაცვლეობით განლაგებული ცილინდრებითა და ოთხკუთხა კვადრებით.

სურ. 1. სვეტი იონიური

სვეტი კორინთული

სურ. 1. სვეტი როსტრალური

სვეტი რუსტისებრი

სვეტი სოლომონის – სპილენძის, თითბრის ან ბრინჯაოსგან ჩამოსხმული ორი სვეტი, ბოაზი და იაქინი, რომლებიც იდგა იერუსალიმის პირველი ტაძრის – სოლომონის ტაძრის კარიბჭესთან. თითოეული სვეტის სიმაღლე 8,2 მ იყო, დიამეტრი – 1,8 მ. მათ თავზე ედგათ 2,4 მ დიამეტრის თითბრისგან ჩამოსხმული კაპიტელები.

სვეტი სპირალური კანელურებით – სვეტი, რომლის ტანი ბაზისიდან კაპიტელამდე დაღარულია სპირალური კანელურებით.

სვეტი ტრიუმფული – დეკორატიული სვეტი, აგებული სამხედრო გამარჯვების აღსანიშნავად (სურ. 1. ტრაიანეს სვეტი რომში, 113 წ., იტალიის რესპუბლიკა).

სვეტი შედგენილი – სვეტი, ირგვლივ მირთული (ან ნახევრადმირთული) უფრო მცირე დიამეტრის სვეტების ბუჩქით.

სვეტის ტანი – სვეტის ბაზისსა და კაპიტელს შორის მოქცეული გლუვი ან კანელიურებით დამუშავებული ნაწილი.

სვეტისთავი – კაპიტელი; სვეტის დამაგვირგვინებელი ნაწილი, რომელსაც ეყრდნობა არქიტურავი.

სვეტი სოლომონის

სვეტი სპირალური კანელურებით

სურ. 1. სვეტი ტრიუმფული

სვეტიცხოველი (სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარი) (ინგლ. Svetitskhoveli Cathedral) – XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების უბრწყინვალესი ძეგლი, ერთ-ერთი ოთხ დიდ კათედრალთაგან (სვეტიცხოველი, ოშკი, ბაგრატი, ალავერდი). მდებარეობს თბილისიდან 20 კილომეტრის დაშორებით, საქართველოს ყოფილ დედაქალაქ მცხეთაში (სურ. 1. საერთო ხედი; სურ. 2. პანორამული ხედი). სამონასტრო კომპლექსში შედის: ტაძარი, გალავანი (სურ. 3. გალავნის ფრაგმენტი), კარიბჭე, სამრეკლო (სურ. 4. სამრეკლო), სასახლეები და სასულიერო პირთა საცხოვრისები.

სვეტიცხოველში დაკრძალულია უფლის კვართი და წმინდა ელია წინასწარმეტყველის მოსასხამი. ერთ-ერთი მთავარი სიწმინდე ყოფილა საქადაგო ხატი – კარედში ჩაბრძანებული სვეტიცხოვლის ჭედური გამოსახულება, რომლის ზემოთა ნაწილი მოოქროვილია. ხატ-

სურ. 1. სვეტიცხოველი

ში 44 წმინდა ნაწილი ყოფილა ჩატანებული. ხატი ამჟამად შალვა ამირანაშვილის სახელობის საქართველოს ხელოვნების მუზეუმშია დაცული.

ჯერ კიდევ IV საუკუნეში გაქრისტიანებულ მირიან მეფეს წმინდა ნინოს რჩევით აქ პირველი ეკლესია აუშენებია, რომელსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. 1970-1971 წლების სარემონტო-სარესტავრაციო სამუშაოების მიმდინარეობისას გამოვლინდა ადრეული ნაგებობის საძირკვლები, რომლებიც მეცნიერებმა პირველი ეკლესიის კვალად მიიჩნიეს. ნაშთების მიხედვით წმ. ნინოს დროინდელი ნაგებობა მართკუთხა (დაახლოებით 6,0x12,0 მ. ზომის) ნაგებობა უნდა ყოფილიყო, რომელიც ერთი მთლიანი სათავსის და მის წინ მდებარე ანტიბიანი ტალანისგან შედგებოდა. წმ. ნინოს ეკლესიის დაწვრთვის შემდეგ, ქართლის მეფემ ვახტანგ გორგასალმა V საუკუნის II ნახევარში აქვე სამნავიანი ბაზილიკა ააშენა, რომლის მოხაზულობაც აგრეთვე დადგინდა XX საუკუნის 70-იანი წლებში ხსენებული სამუშაოებისას ჩატარებისას. უნდა აღინიშნოს, რომ ვახტანგისეული ბაზილიკა ამის შემდეგაც შეუკეთებიათ თუ გადაუკეთებიათ ახლანდელი საკათოლიკოსო ტაძრის აგებამდე. XI საუკუნეში დაზიანებული ბაზილიკის ადგილზე გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფის ბაგრატ III-ის (1001-1014 წწ.) მეფობის დროს ქართლის კათოლიკოსმა მეღქისედეკმა ახალი ტაძარი ააგო. მან ხუროთმოძღვრად არსუკისძე მიიწვია. სვეტიცხოვლის ტაძრის მშენებლობა 1010 დაიწყო. ძირითადი სამუშაოები მიმდინარეობდა გიორგი I-ის (1014-1027 წწ.) მეფობის პერიოდში, ხოლო დასრულებული სახე ტაძარმა მიიღო ბაგრატ IV-ის (1027-1072 წწ.) დროს. მშენებლობა დასრულდა 1029 წელს.

სურ. 2

არსებობის მანძილზე ტაძარი მრავალჯერ გადაკეთდა. 1283 წელს იგი მიწისძვრამ დააზიანა. XIV საუკუნეში საქართველოს მეფე გიორგი ბრწყინვალემ (1318-1346 წწ.) აღადგინა გუმბათი. იმავე საუკუნის ბოლოს შუა

აზიელი დამპყრობელის თემურ-ლენგის ურდოებმა დაანგრიეს დასავლეთის მკლავის ბურჯები, დააქციეს გუმბათის ყელი, ფასადებს ჩამოაცალეს პერანგის ნაწილი (მთელი ნაგებობის დანგრევა ვერ შეძლეს). XV საუკუნის დასაწყისში სვეტიცხოვლის განახლებაზე ზრუნვას შეუდგა ალექსანდრე I-ის ბებია დედოფალი რუსა. 1412 წელს ტახტზე ასულმა საქართველოს მეფე ალექსანდრე I დიდმა (1412-1442 წწ.), ტაძარი კაპიტალურად შეაკეთებინა. ჩრდილოეთიდან ეგვტერი მიაშენა და „საუკუნოდ საყოფელად“ განიშადა. ტაძრის აღდგენაში დიდი ღვაწლი მიუძღოდა აგრეთვე კათოლიკოს-პატრიარქს მიქაელსაც. 1656 წელს ქართლისა (1633-1658 წწ.) და ქართლ-კახეთის (1648-1656 წწ.) მეფე როსტომისა და მისი მეუღლის მარიამ დედოფლის თაოსნობით კვლავ აღადგინეს გუმბათის სფერო. სვეტიცხოველი შემდგომშიც XVII-XVIII საუკუნეებშიც არაერთხელ შეუკეთებიათ და განუახლებიათ, რასაც გვამცნობს ტაძარზე არსებული წარწერები. დიდი ზიანი მიადგა ნაგებობას XIX საუკუნეში ახალი საეკლესიო ხელისუფლების მხრიდან. ტაძრის „მოწესრიგების“ მიზნით ააფეთქეს სამლოცველო-ეგვტერები, ძველი მხატვრობის დიდი ნაწილი

სურ. 3

შელესეს, ხოლო ნაწილი ახალი ფერწერით დაფარეს, რამაც უფრო მეტად შელახა ინტერიერის მხატვრული სახე.

სვეტიცხოველი ყველაზე დიდი საეკლესიო ნაგებობაა საქართველოში დღემდე გადარჩენილთა შორის. ის საუკუნეთა მანძილზე ქრისტიანულ საქართველოს სარწმუნოებრივ ცენტრს წარმოადგენდა – იყო საპატრიარქო ტაძარი, საქართველოს ეკლესიის მეთაურთა კათოლიკოს-პატრიარქთა რეზიდენცია. სვეტიცხოველში ხდებოდა საქართველოს მეფეთა და ეკლესიის მეთაურთა კურთხევა, ჯვრისწერა, ქართველ უფლისწულთა მონათვლა. აქ კრძალავდნენ ქართველ მეფეებს, დედოფლებს, ბატონიშვილებსა და კათოლიკოს-პატრიარქებს. ტაძარს გააჩნდა უმდიდრესი ბიბლიოთეკა. გადმოცემის თანახმად, მცხეთელი ებრაელი ელიოზი იერუსალიმში ქრისტეს ჯვარცმას დასწრებია. იქიდან მაცხოვრის კვართი ჩამოუტანია საქართველოში. მცხეთის შესასვლელში მას შეგებებია მისი და სიდონია, რომელსაც დიდი სიხარულით ჩაუკრავს გულში კვართი და სული განუტევებია. იგი პერანგიანად დაუკრძალავთ.

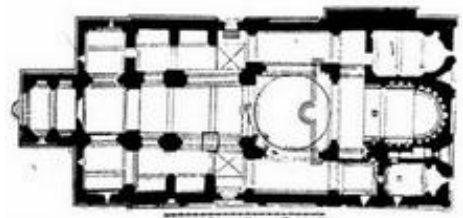
სურ. 4

სიდონიას საფლავზე ამოვიდა ლიბანის კედარი. ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ (337 წ.), მეფე მირიანმა ბრძანა სიდონიას საფლავის ადგილას ტაძარი აეგოთ. მოკვეთეს კედარი, მისგან შვიდი სვეტი დაამზადეს. ექვსი სვეტი რომ აღმართეს, მეშვიდე ჰაერში გაჩერდა. ვერავინ შეძლო მისი ადგილიდან დაძვრა. წმინდა ნინო მთელი ღამე ლოცულობდა და მოხდა სასწაული – "სვეტი ძირთავე მისთა ზედა დაემყარა და მტკიცედ შეერწყა შეუხებლად ხელისაგან კაცთასა". სვეტი გაიფოთლა და მისგან მირონმა იწყო დენა, რომელიც კურნავდა სნეულთ. სვეტს უწოდეს "სვეტი ცხოველი", სიცოცხლისა და სიხარულის მომნიჭებელი (სურ. 5. მირონმდინარე ხის სვეტი საბურვლით). ტაძრის სახელიც სწორედ აქედან მომდინარეობს.

სვეტიცხოვლის ტაძარი გეგმით (სურ. 6. გეგმა) აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ ძლიერ წაგრძელებული მართკუთხედიან შენობას წარმოადგენს (ზომები: სიგრძე – 51,0 მ, სიგანე – 30,0 მ, სიმაღლე შიგნით – 41 მ, გარედან – 48,5). ჯვრის სახე სივრცეშია შექმნილი გუმბათის ოთხივე მხარეს გაწვდილი ოთხი მკლავით. მკლავები მართკუთხაა, გარდა აღმოსავლეთის მკლავისა, რომელიც საკურთხევლის აფსიდით არის დაბოლოებული. საკურთხევლის სამხრეთითა და ჩრდილოეთით ორ სართულად განლაგებულია სათავსები. გუმბათი ოთხ მძლავრ სვეტს ეყრდნობა, გუმბათის ყელში 16 სარკმელია. ტაძრის გარეგანი ფორმებისა და მასების განაწილება, პროპორციები ექვემდებარება შუაში აღმართულ მაღალ გუმბათს, რომლის ქვემოთ ორფერდა სახურავებით გადახურული ჯვრის მკლავებია, ხოლო მკლავებს შორის დაბალი ცალფერდა სახურავით გადახურული სადგომები. ფასადების მორთულობაში ძირითადად გამოყენებულია კედლის დეკორატიული თაღედებისა და შეწყვილებული პილასტრების განვითარებული სისტემა, აგრეთვე სარკმელთა მოჩუქურთმებული საპირეები. ჩუქურთმები მდიდარი და მრავალფეროვანია (მოაღწია მხოლოდ ნაწილმა).

სურ. 5

სურ. 6

ტაძრის ინტერიერში (სურ. 7. ინტერიერი) არის მხატვრობის ფრაგმენტებიც, რომელიც სხვადასხვა პერიოდს განეკუთვნება. ტაძარი თავდაპირველად XI საუკუნეში მოუხატავთ, თუმცა იმდროინდელი მოხატულობიდან თითქმის აღარაფერი შემორჩა (თუ არ ჩავთვლით საკურთხევლის მონუმენტურ კომპოზიციებს, რომელიც თავდაპირველი მხატვრობის ნაშთია). დღეს არსებული ფრაგმენტები XVI-XVIII საუკუნეებს განეკუთვნება, რომელთაგან ნაწილი განახლებულია XIX საუკუნეში. (ამავე დროს გადაწერეს საკურთხევლის უძველესი მხატვრობაც). მოხატულობას თან ახლავს ბერძნულ-ქართული წარწერები. მხატვრობაში აქა-იქ ჩართულია გაურკვეველი შინაარსის ფიგურები, რომლებიც დამატებით შესწავლას საჭიროებს. გვიანდელ მოხატულობებს შორის განსაკუთრებით საყურადღებოა ინტერიერში მდგომი,

სურ. 7

„სვეტიცხოველად“ წოდებული კოშკური ნაგებობის ფრესკები, რომლებზეც ქართლის მოქცევის ამბებია გამოსახული. ტაძრის შიგნით სამხრეთ კედელთან დგას XIII-XIV საუკუნის მცირე ნაგებობა – ქვის გუმბათოვანი ეკლესია. სავარაუდოდ, იგი არის მოდელი იერუსალიმში გოლგოთას მთაზე არსებული ტაძრისა (თუმცა ეს ტრადიციული ქართული მოტივებით შემკული შენობაა და საერთო არაფერი აქვს ქრისტეს საფლავის ეკლესიასთან). ეს სიმბოლური ეკლესია თითქოს განკუთვნილი იყო იმ ქართველი მორწმუნეთათვის, რომელთაც იერუსალიმში მოსალოცად წასვლა არ შეეძლოთ. ტაძრის შესასვლელთან ქართლის მოქცევის დროინდელი ემბაზია, რომელიც სავარაუდოდ, თავდაპირველად ოქროთი იყო მოპირკეთებული. ეს სიწმინდე XIV საუკუნეში თემურ-ლენგმა გაძარცვა და მისი ოქროს საფარი სხვა უამრავ ძვირფასეულობასთან ერთად წაიღო საქართველოდან.

დასავლეთი ფასადი, თითქმის პირვანდელი სახითაა შემორჩენილი. ფასადის მაღალი ნაწილის ფართო დეკორატიული თაღი ნახევარსვეტებს ეყრდნობა. ცენტრალური დიდი სარკმლის მდიდრულ მორთულობას კედლის მთელი არე უჭირავს. ჩუქურთმა მრავალფეროვანია, პლასტიკური, ოსტატურად შესრულებული. ვიწრო სიბრტყეებზე მარჯვნივ და მარცხნივ სიმეტრიულად გამოსახულია დიდი ზომის დეკორატიული სტილიზებული ვაზები. ფასადის კომპოზიცია დასრულებულია სამფიგურიანი რელიეფით – ტახტზე მჯდომი მაცხოვარი და ორი ანგელოზი აქეთ-იქით. ფასადის ქვედა ნაწილში, მარჯვნივ, მოწითალო ქვის დიდი, რელიეფური, მოჩუქურთმებული, XI საუკუნის დროინდელი ჯვარია განთავსებული. აქვე, ტაძრის გალავნის სამხრეთ-დასავლეთ კუთხეში, გათხრების შედეგად აღმოჩენილი, ამავე საუკუნის, მელქისედეკ კათოლიკოსის სასახლის ნაშთია.

სამხრეთ ფასადზე ყველაზე უკეთ ჩანს ტაძრისათვის დამახასიათებელი ასიმეტრიულობა. შემორჩენილია რელიეფურ-სკულპტურულ გამოსახულებათა კომპოზიციები: ვაზი, წმინდა გიორგი, ჯვარი აყვავებული მკლავებით, ვარდული – ქრისტიანობის მარადიული სიმბოლო, ექვსფრთიანი სერაფიმი და ქრისტეს ჯვარცმა. ცენტრალურ თაღს შიგნით მშვენიერი ჩუქურთმით შემკული სამი სარკმელია. საყურადღებოა მარჯვენა სარკმლის ირგვლივ სვასტიკის ნიშნიანი ორნამენტი (სვასტიკა უძველესი დროიდანაა ცნობილი საქართველოში, როგორც მარადიული ცეცხლისა და მზის სიმბოლო).

ჩრდილოეთი ფასადი მორთულობებით ნაკლებადაა დამშვენებული, თუმცა ყურადღებას იქცევს ცენტრალური თაღის ქვემოთავსებული(ა) ადამიანის მარჯვენა მკლავის რელიეფური გამოსახულება გონიოთი (სურ. 8). სვეტიცხოველი არ არის ერთადერთი ტაძარი, რომლის კედელზეც მსგავსი რელიეფია წარმო-

სურ. 8

დგენილი, მაგრამ საკათოლიკოსო ტაძარში ხუროთმოძღვრის ხელის გამოსახულება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მის თანმხლებ და აღმოსავლეთის ფასადის წარწერებთან კომბინაციაში. ის XI სუკუნის საქართველოში ხუროთმოძღვრის მაღალი სოციალური სტატუსის მაჩვენებელია. უნდა აღინიშნოს, რომ ჩრდილოეთი ფასადის რელიეფისა და წარწერის აზრის არასწორმა გაგებამ გვიან შუა საუკუნეებში წარმოშვა თქმულება მშენებელ ოსტატზე, რომელსაც ხელი მოჰკვეთეს იმის გამო, რომ თავის მასწავლებელს აჯობა (აღმოსავლეთი ფასადის წარწერის თანახმად არსუკი(ს)მე ვეღარ მოესწრო სვეტიცხოვლის დასრულებას). ეს ლეგენდა დაუდო საფუძვლად დიდმა ქართველმა კლასიკოსმა მწერალმა კონსტანტინე გამსახურდიამ თავის რომანს „დიდოსტატის მარჯვენა“. რომანში გამოყენებული უძველესი ლეგენდა ოსტატის მოჭრილი მარჯვენის შესახებ, ალბათ ხალხის მდიდარი ფანტაზიის ნაყოფია, რადგან ისტორიული წყაროები ამ ფაქტის შესახებ რაიმე ინფორმაციას არ შეიცავს.

ჩრდილოეთი ფასადი მორთულია დეკორატიული თაღების სისტემით, რომელთაგან ცენტრალური თაღი ამალღებულია, რითაც ხაზს უსვამს ტაძრის სიმალლეს. ფასადის ზედა ნაწილში შუა თაღის ზემოთ, ფრონტონში გამოსახულია ჯვარი, მის მარცხნივ – ქრისტე, მარჯვნივ კი უნიკალური სამშენებლო ამოკვეთილი წარწერაა (ნახსენებია იესო ქრისტე და მელქისედეკი). თაღს ქვემოთ ცენტრალური სარკმლის პერანგად გამოყენებულია ქალის თმის ნაწნავის მსგავსი ჩუქურთმა, რომელიც მსოფლიო ხუროთმოძღვრებაში ცნობილია ქართული წნულის სახელწოდებით. ფასადის ძირში შემორჩენილია ოდესღაც არსებული სტოების ნანგრევები.

სიმეტრიული აღმოსავლეთი ფასადი გამოირჩევა ჩუქურთმების მრავალფეროვნებით და ხარისხით. ფასადების თაღოვან სისტემაში ჩართულია მაღალი სამკუთხა ნიშები, რომლებიც ხაზს უსვამენ საკურთხევლის კედლის სამ ნაწილად დაყოფას და ერთდროულად განტვირთავენ კედლის წყობას ჭარბი მასისაგან. სავარაუდოდ, ამ ნიშებს ანტისეიმური დატვირთვაც ჰქონდათ. ცენტრალური თაღის შიგა ზედა ნაწილი დამშვენებულია მარაოსებრ გამლილი 12 სხივით (სურ. 9. აღმოსავლეთი ფასადის მორთულობა 12 სხივით), რომლებიც დისკოებითაა დასრულებული. მათზე განთავსებულია ცნობილი სამშენებლო წარწერა მელქიზედეკ კათოლიკოსისა და ხუროთმოძღვარ არსუკისძის სახელებით. სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია აზრი, რომ ეს დისკოები წარმოადგენენ ქრისტეს თორმეტი მოციქულის სიმბოლოს, რომელთა სახელზეც აიგო ტაძარი. ოსტატურად არის გამოყენებული პოლიქრომული ეფექტიც. ძირითადი ქვიშისფერი კედლების ფონზე გამოიყოფა საკურთხევლის სარკმლის კაშკაშა წითელი ფერის ქვით აწყობილი მოჩუქურთმებული საპირე, რომელიც ზემოდან გამოყოფილია მდიდრულად მორთული ჰორიზონტალური სარტყლით. ფასადის ზედა ნაწილში გამოსახულია ხარის თავების, ანგელოზების, ლომისა და არწივის (სურ. 10) ვაზის მტევნების რელიეფები, ხოლო ქვედა ნაწილში – ღვთისმშობლის, ქრისტესა და იოანე ნათლისმცემლის რელიეფური სახეები. ეს ფასადი ბოლოს 1674 წელს შეუკეთებიათ. ფასადის მარცხნივ, გალავნის სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში, მდებარეობს XVIII საუკუნის ორსართულიანი ქვის შენობა, რომელიც კათოლიკოს-პატრიარქის ანტონ I-ის რეზიდენცია იყო.

სურ. 9

სურ. 10

სვეტიცხოვლის ტაძრის ფასადები და ინტერიერები მორთულია შესანიშნავი რელიეფებითა და ჩუქურთმებით, რომლებიც განუმეორებელ სილამაზესა და მომხიბვლელობას მატებენ მას.

სვეტიცხოვლის ტაძარს გარს აკრავს გალავანი (121,6×110,5 მ). იგი აგებულია 1787 წელს მეფე ერეკლე II-ის ბრძანებით (ისიც აქაა დაკრძალული), რასაც ადასტურებს სამხრეთის კარიბჭის თავზე ამოკვეთილი წარწერა. ამავე წარწერიდან ირკვევა, რომ სვეტიცხოველს ადრეც ჰქონია გალავანი, რომლის ფრაგმენტები ჩართულია თანამედროვე გალავნის ჩრდილოეთის კედელში. ნაგები ყოფილა რიყის ქვითა და აგურით. გალავანი ორიარუსიანია: ქვედა ნაწილი მთლიანად ყრუა, ზედას კი გასდევს საბრძოლო ბილიკი, კედელში განლაგებული სათოფეები და სალოდეები. გალავანში ჩაშენებულია 6 ცილინდრული და 2 მართკუთხა ფორმის კოშკი. სამხრეთ კედელში გაჭრილია კარიბჭე, დასავლეთ კედელში კი ჩართულია XI საუკუნის მელქისედეკ კათოლიკოსის კარიბჭე (სურ. 3), (პროფესორ ლ. რჩელიშვილს კარიბჭესთან დაკავშირებით გამოთქმული აქვს მოსაზრება, რომ ეს ნაგებობა VIII-IX საუკუნეებშია აგებული. კათოლიკოსმა კი, მხოლოდ მისი დასავლეთი ფასადი გააკეთებინა და კარიბჭეს საბოლოო სახე მისცა), სამრეკლო (სურ. 4) და სხვადასხვა დროს მიშენებული საცხოვრებელი და სამეურნეო დანიშნულების ნაგებობები.

ისტორიული წყაროების მიხედვით ტაძარში დაკრძალულნი უნდა იყვნენ: დავით ულუ, მისი პირველი ცოლი ჯიგდა-ხათუნი და ვაჟი გიორგი, დავით VIII, ლუარსაბ I, სვიმონ I-ის ძვლები, რომელიც სტამბოლიდან ჩამოასვენეს. სვეტიცხოველში დარჩენილია როსტომ მეფის, ვახტანგ V-ის მეუღლის დედოფალ მარიამის და მისი ვაჟის ოტიას, ვახტანგისავე მეუღლის როდამ დედოფლის, ერეკლე II-ის მეუღლის ანნას, თვითონ ერეკლე II-ის და ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის გიორგი XII-ის საფლავები. ტრადიციის თანახმად, სვეტიცხოვლის კათედრალშია დაკრძალული ვახტანგ გორგასალიც (აღსანიშნავია, რომ ვახტანგის, ერეკლე II-ის და გიორგი XII-ის საფლავის ქვები საბჭოთა დროსაა გაკეთებული), დემეტრე თავდადებული, გიორგი ბრწყინვალე, გიორგი VII, გიორგი VIII, ალექსანდრე დიდი, სიმონ I და სხვ., მაგრამ, სამწუხაროდ, ჩვენამდე მხოლოდ ვახტანგ გორგასლის, ერეკლე II-ისა და გიორგი XII-ის საფლავებმა მოაღწიეს.

სვეტიცხოველი განვითარებული შუა საუკუნეების ერთ-ერთი უდიდესი ნაგებობაა. სწორედ ამ დროს იქმნება საქართველოს ხუროთმოძღვრების ისეთი შესანიშნავი ძეგლები, როგორებიცაა: ბაგრატიის ტაძარი, ალავერდი, სამთავისი, სამთავრო, ნიკორწმინდა, მანგლისი, იმხანი და სხვ. ამ შედეგებს შორის სვეტიცხოველს გამორჩეული ადგილი უკავია. დღეს იგი აღმართულია, როგორც ქართველი ხალხის შემოქმედების, კულტურის, ხელოვნების, არქიტექტურის მდიდარი ფანტაზიის მღალადებელი ძეგლი, რომელიც გამოირჩევა არა მარტო მხატვრული ღირსებით, დიდებულებითა და ჰარმონიულობით, არამედ იმ განსაკუთრებული როლითაც, რომელიც მან ქართველი ერის ისტორიაში შეასრულა. საუკუნეების მანძილზე სვეტიცხოველი იყო საქართველოს ქრისტიანული ეკლესიის მეთაური და სარწმუნოებრივი ცხოვრების ცენტრი. მტრის მიერ მრავალგზის ხელყოფილი ის ყოველთვის მკვდრეთით აღსდგებოდა ხოლმე, როგორც ჩვენი ქვეყნის უკვდავების სიმბოლო.

სვეტიცხოველი მცხეთის ჯვრისა და სამთავროს მონასტრებთან ერთად შეტანილია UNESCO-ს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა სიაში.

სვეტნარი – საერთო არქიტრავის ქვეშ განლაგებული სვეტების რიგი (სურ. 1. სვეტნარი წმინდა პეტრეს მოედანზე, ვატიკანის ქალაქ-სახელმწიფო). ის შეიძლება გამოყენებული იქნეს პორ-

სურ. 1. სვეტნარი

ტიკებისა და გალერეების სახით, რომლებიც მთავარი შენობის გაგრძელებას წარმოადგენს და ქმნის ერთიან სივრცეს სასახლეებისა თუ დიდი მოედნების კომპლექსში. ზოგჯერ ს. არის დამოუკიდებელი ნაგებობა, რომელსაც მხოლოდ არქიტექტურულ-დეკორატიული დანიშნულება აქვს. შენობის შიგნით გარს უვლის დიდ დარბაზებს, ქმნის ვრცელ გამჭოლ სივრცეებს, ერთმანეთისაგან აცალკევებს და ამავე დროს აკავშირებს ინტერიერის ცალკეულ ნაწილებს. დახურულ სვეტნარს სტოა ეწოდება. ძირითადად გავრცელებული იყო ძველ ეგვიპტურ, ბერძნულ და რომაულ არქიტექტურაში.

სვიდა (სუდა) (ბერძ. *suídas., súdas*) – ბიზანტიური ხანის ენციკლოპედიური ხასიათის განმარტებითი ლექსიკონი, შედგენილი დაახლოებით X საუკუნეში.

სვლა – 1. დანადგარის, მანქანის რომელიმე დეტალის გადაადგილება; 2. მოძრაობა რაიმე მიმართულებით (მაგ., მატარებლის სვლა); 3. მიმდინარეობა, მსვლელობა (მაგ., დროისა); 4. ჭადრაკში – ფიგურის მორიგი გადაადგილება.

სვლა სამუშაო – სვლის ისეთი პროცესი, როდესაც ესა თუ ის სამუშაო ოპერაცია სრულდება (მაგ., ნაკეთობის გაბურღვა ბურღის წინსვლითი მოძრაობისას).

სვლა უქმი – სვლის ისეთი პროცესი, როდესაც სამუშაო ოპერაცია არ სრულდება (მაგ., ნაკეთობის გაბურღვის დამთავრების შემდეგ ბურღის უკუსვლით მოძრაობა).

სვლაგეზი – 1. წინასწარდასახული გზა, გასაჩერებელი პუნქტებისა და დროის აღნიშვნით ან ჩვეულებრივად დადგენილი მოძრაობის მიმართულება; 2. პროდუქციის დამზადების ტექნოლოგიური ოპერაციების თანამიმდევრობა.

სვრეტი – ნივთიერების ნაწილაკებს შორის არსებული უმცირესი თავისუფალი ადგილი; ფორი.

სიბლანტი – სითხეებისა და აირების თვისება – წინააღმდეგობა გაუწის თავიანთი ერთი ნაწილის გადაადგილებას მეორის მიმართ. სითხეების ს. ძირითადად განისაზღვრება მოლეკულათაშორისი ურთიერთქმედებით და ტემპერატურის შემცირებისას – იზრდება. აირებში ს. განაპირობებს მოლეკულების სითხური მოძრაობა, რომლის დროსაც ისინი ერთ-ერთი შრიდან მეორეში გადადის. მყარ სხეულებში ს. არის თვისება შეუქცევად შთანთქონ ენერგია პლასტიკური დეფორმაციისა და დრეკადობის დროს; 2. სითხეებისა და აირების სიბლანტის მახასიათებელი სიდიდე. არის დინამიკური და კინემატიკური. პირველი შედის ნიუტონის კანონში პროპორციულობის კოეფიციენტის η სახით, ხოლო მეორე – $\nu = \eta/\rho$, სადაც ρ სითხის ან აირის სიმკვრივეა. საერთაშორისო ერთეულთა SI სისტემაში დინამიკური სიბლანტის განზომილებაა პა·წმ, ხოლო კინემატიკურისა – მ²/წმ. არსებობს სიბლანტის სახეები: აბსოლუტური, ანომალიური, დარტყმითი, დიელექტრიკული, დინამიკური, ზედაპირული, კინემატიკური, ლითონის, პირობითი, მაგნიტური, ნავთობპროდუქტების, ნარევის, რღვევის, სითხის, ფარდობითი, შესაძლო, ციკლური, წყლის, ჰაერისა და სხვ.

სიბლანტი დარტყმითი (დინამიკური სიმტკიცე, დარტყმითი სიმტკიცე) – მასალის თვისება წინააღმდეგობა გაუწიოს დამტვრევას დარტყმითი დატვირთვის დროს. მისი მახასიათებელია სტანდარტული ნიმუშის დასამტვრევად დახარჯული მუშაობის რაოდენობის ფარდობა მის მოცულობასთან ან ნიმუშის განივკვეთის ფართობთან. განზომილებაა: ჯ/მ^3 , ჯ/მ^2 . ს. დ. მნიშვნელოვანია ისეთი მასალებისათვის, რომლებიც გამოიყენება მანქანა-დანადგარების საძირკვლებში, საგზაო საფარში, სამრეწველო შენობის იატაკებში და სხვ.

სიბრტყე – 1. უმარტივესი ზედაპირი, რომელიც მიიღება წრფის უწყვეტი გადაადგილებით. აქვს ის თვისება, რომ ნებისმიერი სწორი, რომელიც აერთებს მის ორ წერტილს, ეკუთვნის ამ სიბრტყეს; 2. ზედაპირი, რომელსაც მხოლოდ ორი განზომილება აქვს. არსებობს სიბრტყის მრავალი სახე: ბრუნვის, გადასახური, გამოსახულების, გლინვის, გარდატეხის, დახრილი, დერივაციის, დიამეტრული, ეკვატორული, ვერტიკალური, ირიბი, კოორდინატთა, კრისტალოგრაფიული, მთავარი, მიწოდების, მხები, მხედველობის, მერიდიანული, მკვეთი, ნორმალური, პოლარული, რხევათა, სიმეტრიის, სრიალის, საკონტაქტო, ტექსტურის, ტორსული, ფუძის, ღერძული, ღუნვის, ჭრის, წყობის, შემოგლინვის, შუა, ძვრის, ჰაბიტუსის, ჰორიზონტალური, ჰორიზონტისა და სხვ.

სიბრტყე წყვილძალის – სიბრტყე, რომელშიც მდებარეობს მოცემული წყვილძალის შემადგენელი ძალების ფუძეები.

სიბრტყითი გამჭოლი კონსტრუქციები – კონსტრუქციები, რომლებსაც აქვთ გამჭოლი განივკვეთი (გისოსის ელემენტებით) და გარე დატვირთვებისაგან წარმოშობილი შიგა ძალები მოქმედებენ კონსტრუქციის სიბრტყეში. შედგება ზედა და ქვედა სარტყლებისა და მათი დამაკავშირებელი გისოსის სისტემისგან. სარტყლები შეიძლება იყოს ერთმაგი ან ორმაგი განივკვეთის, ხოლო გისოსის ელემენტები მხები, დგარები და ირიბნები, განხორციელებულია ცალკეული მთლიანკვეთიანი ღეროებისგან. კოჭებისგან განსხვავებით სარტყლების შესაერთებლად მთლიანი კედლის ნაცვლად გისოსის გამოყენება მნიშვნელოვნად ამცირებს მასალის ხარჯს, ამსუბუქებს კონსტრუქციას, მაგრამ ზრდის შრომატევადობას.

სიბრტყითი მთლიანკვეთიანი კონსტრუქციები – კონსტრუქციები, რომლებსაც აქვთ მთლიანი განივკვეთი (გისოსის ელემენტების გარეშე) და გარე დატვირთვებისაგან წარმოშობილი შიგა ძალები მოქმედებენ კონსტრუქციის სიბრტყეში. ასეთი ტიპის კონსტრუქციები შეიძლება იყოს ორი სახის: 1) კოჭები, გრძივები, ნივნივები, დგარები – რომელთა პარამეტრები (სიგრძე, განივკვეთის ზომები) თავსდება გამოყენებული მასალის სორტამენტის მონაცემებში; 2) შედგენილი კოჭები, დგარები, კამარები, ჩარჩოები, სამკუთხა განმზღვნიანი სისტემები – რომელთა გეომეტრიული პარამეტრები აღემატება სორტამენტის მონაცემებს. ს. მ. კ. ძირითადად მზადდება ქარხნული წესით, თუმცა შესაძლებელია მათი დამზადება ადგილზეც – სამშენებლო მოედანზე, კვალიფიციური მუშახელისა და საჭირო ტექნიკური აღჭურვილობის არსებობის პირობებში. კონსტრუქციის ტიპის შერჩევასა საჭიროა მხედველობაში იქნეს მიღებული მზიდ კონსტრუქციებს შორის დაშორება (ბიჯი), მოხაზულობა, შემომფარგვლელი კონსტრუქციის სახეობა, კონსტრუქციის ფარდობითი სიმაღლე, ფორმა, განივკვეთის დასაშვები ზომები, არქიტექტურული და ხანძარსაწინააღმდეგო მოთხოვნები, ადგილობრივი პირობები, კომერციული მხარე, მშენებლობის ხანგრძლივობა და მრავალი სხვა ფაქტორი.

სიგანე – რაიმე ნაკეთობის, შენობის, ნაგებობისა და მისთ. გეომეტრიული ზომა განივი მიმართულებით – მანძილი გრძივ გვერდებს შორის (მაგ., ფიცრის სიგანე, კოჭის განივკვეთის სიგანე და სხვ.).

სიგმა (გერმ. signal < ლათ. signum ნიშანი) – 1. ძველ რომში ნახევარწრიული დასაჯდომი დივანი, რომელიც ზოგჯერ ტრიკლინიუმის ნაცვლად გამოიყენებოდა საზეიმო წვეულებების დროს. (დამატებით იხ. სტიბადიუმი). 2. ბერძნული ანბანის მეთვრამეტე ასო (მთავრული Σ, მხედრული σ).

სიგნალი (გერმ. signal < ლათ. signum ნიშანი) – 1. მხედველობითი, ბგერითი ან სხვა პირობითი ნიშანი რაიმე ცნობის, განკარგულების, ბრძანებისა და სხვ. გადასაცემად; 2. გადატ. გაფრთხილება, ცნობის მიწოდება რაიმე არასასურველის შესახებ, რაც ხდება ან შეიძლება მოხდეს; 3. შეტყობინების მატერიალური განსახიერება მოვლენაზე, შემთხვევაზე, ობიექტის მდგომარეობაზე, მართვის ბრძანებასა და ა.შ. ს. მიწოდება, გარდაქმნა – დროსა და სივრცეში ინფორმაციის სისტემის მდგომარეობის მახასიათებელი ფიზიკური სიდიდის ცვლილების პროცესია. ს. ინფორმაციის შენახვის სისტემებში კოდირებულია მატერიალური მატარებლის (ჩანაწერების) მდგომარეობა. ს. შეიძლება იყოს ხმოვანი, შუქური და სხვ. დიდი მნიშვნელობა აქვს ელექტროსიგნალებს, რომელიც გამოიყენება შეტყობინების გადასაცემად, ობიექტების გამოსავლენად, სივრცეში სატრანსპორტო საშუალებების ორიენტაციის, ავტომატური მართვისათვის და სხვ.; 4. ნაგებობა, რომელიც აიგება გეოდეზიური სამუშაოების წარმოებისას. ზოგადად სიგნალის უამრავი სახეობა არსებობს: აკუსტიკური, ამკრძალავი, ამუშავების, ანალოგიური, არარეგულარული, ბგერითი, ბგერითი თანხლების, ბგერითი, სიხშირის, ბოლო, გაბმული, გამოსაშვები, გასვლის, გზის, დამხმარე, დასანახი, დაშიფრული, დახურული, დემოდულირებული, დისკრეტული, დროის, დღის, ელექტრული, ელექტრომაგნიტური, ეტალონური, ვიბრაციული, ვიწროზოლიანი, იმიტირებული, კვანტური, კოდირებული, კოსმოსური, მაბრკოლებელი, მაკომპენსირებული, მამოდულირებული, მასინქრონებული, მაფრთხილებელი, მახარისხებელი, მემბრანის, მიკროტალღური, მმართველი, მნიშვნავი, მოდულირებული, მრავალარხიანი, მრავალგზისი, მფაზავი, ნებართვის, ოპტიკური, პარაზიტული, პირობითი, რეგულარული, რკინიგზის, საგანგაშო, საკონტროლო, სამანევრო, სამეტყველო, სამიმოსვლო, სარტყამი, სასარგებლო, სატაქტო, სატელეგრაფო, სატელევიზიო, სატელეფონო, საცდელი, საწყისი, საქებნო, საჭირო, სახანძრო, სახმობი, სელექტორული, სინფაზური, სინქრონიზაციის, ტონალური, უკუკავშირის, უკუქცევით გაბნეული, ურთიერთსაწინააღმდეგო, უწყესივრობის, უწყვეტი, ფაზური, ფართოზოლიანი, ფერადი გამოსახულების, ფერადობის, ფერითი, ღამის, შეკავებული, შემოსვლის, ჩამქრობი, ცდომილების, ციფრული, ცრუ, წყვეტილი, ხილული, ხმოვანი და სხვ.

სიგნალი ანალოგიური – სიგნალი, რომლის პარამეტრები (ამპლიტუდა, სიხშირე, ფაზა) აღიწერება დროის ფუნქციითა და შესაძლო მნიშვნელობების უწყვეტი სიმრავლით. ს. ა. ასამუშავებლად სისტემებსა და ქსელებში გამოიყენება კვანტური და ანალოგიურ-დისკრეტული გარდაქმნელები. ასეთი სიგნალებით გადაიცემა სიტყვიერი ინფორმაცია, მუსიკა, გამოსახულება და სხვ.

სიგნალი სინფაზური – ანალოგიური სიგნალის მდგენელი, რომელიც ხასიათდება გამოსავალზე ერთი ნიშნით, ამპლიტუდითა და ფაზით. ელექტრონიკაში, სადაც სიგნალი გადაიცემა ძაბვის გამოყენებით, ს. ს. განისაზღვრება როგორც ძაბვების ნახევარჯამი.

სიგნალიზატორი – მოწყობილობა, რომელიც შედგება ერთი ან მეტი სინათლის ინდიკატორის, ანბანურ-ციფრული ეკრანების ან სხვა საშუალებებისაგან, სადაც თითოეული ინდიკატორი უზრუნველყოფს ინფორმაციას ციკლის, ვითარების ან ადგილმდებარეობის შესახებ.

სიგნალიზაცია – 1. სიგნალების გადაცემა; 2. სიგნალების სისტემა, რომელსაც სადმე იყენებენ; 3. ყურადღების მიპყრობის, ცნობის, ბრძანების გადაცემისა და ორმხრივი ლაპარაკის უზრუნველსაყოფად სიგნალის გადასაცემი პირობითი ნიშნები, მოწყობილობები და სამარჯვები.

სიგნალიზაცია ავარიული – გამოიყენება მოწყობილობის ავარიულად გამორთვის შესახებ მომსახურე პერსონალის შეტყობინებისთვის. ავარიული სიგნალიზაციის მოწყობილობა ჩვეულებრივ დაკავშირებულია დაცვისა და დაბლოკვის სისტემასთან.

სიგნალიზაცია გამაფრთხილებელი – მოწყობილობა, რომელიც მომსახურე პერსონალს ამცნობს ტექნოლოგიური რეჟიმის საშიში ცვლილებების განვითარების შესახებ, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს ავარია, ხანძარი ან აფეთქება. ს.გ. მოწყობილობა შეიძლება იყოს დამოუკიდებლად მოქმედი ან ავტომატური კონტროლის, დაცვის, მართვისა და რეგულირების ხელსაწყოებთან დაკავშირებული.

სიგნალიზაცია საკონტროლო – გამოიყენება ცალკეული მექანიზმებისა და მანქანების მუშაობისა და გაჩერების, კომუნიკაციებზე ჩამკეტი ორგანოების მდგომარეობის შესახებ ავტომატური შეტყობინებისათვის.

სიგრძე – ფიზიკური სიდიდე, რომელიც რაიმე წირის ზომას აღნიშნავს. ვიწრო გაგებით სიგრძის ქვეშ იგულისხმება სხეულის ზომა გრძივი მიმართულებით ანუ ჰორიზონტალური მიმართულებით სხეულის ორ ყველაზე დაშორებულ წერტილს შორის მანძილი, განსხვავებით ვერტიკალური ზომისგან (სიმაღლე). ფიზიკაში სიგრძე ხშირად მანძილის სინონიმად გამოიყენება და აღინიშნება ლათინური ასოთი L ან l . სიგრძის ერთეული საერთაშორისო ერთეულთა SI სისტემაში არის მეტრი (მ). მეტრულ სისტემაში სიგრძის ერთეულად გამოიყენება შემდეგი სიდიდეები: კილომეტრი = 1000 მ; დეციმეტრი = 0,1 მ; სანტიმეტრი = 0,01 მ; მილიმეტრი = 10^{-3} მ; მიკრონი = 10^{-6} მ; ნანომეტრი = 10^{-9} მ; ანგსტრემი = 10^{-10} მ. სიგრძის გაზომვის საზღვაო სისტემა მიზნულია დედამიწის ზომასთან. საბაზისო ერთეულად აღებულია საზღვაო მილი, რომელიც ეკვატორზე 1843 მ-ის ტოლია, ხოლო პოლუსებზე 1861,6 მეტრის. ასტრონომიაში სიგრძის გასაზომად გამოიყენება – ასტრონომიული ერთეული, სინათლის წელიწადი და პარსეკი.

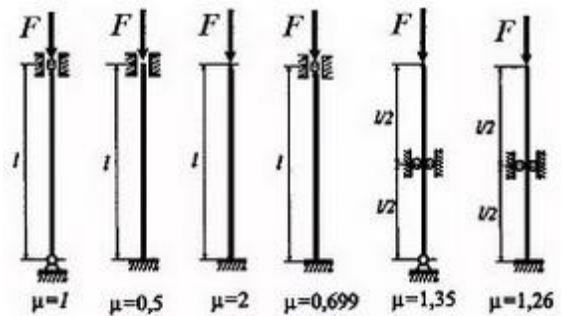
სიგრძე კონსტრუქციული – მოცემულ სიბრტყეზე მანძილი ორ მიმდებარე წერტილს შორის, სადაც ელემენტი დამაგრებულია ამ სიბრტყეში განივი გადაადგილების საწინააღმდეგოდ, ან ერთი ასეთი წერტილის და ელემენტის ბოლოს დამაგრებით.

სიგრძე რკალის – რკალში ჩახაზული ტეხილის სიგრძის ზღვარი, როდესაც ტეხილების რაოდენობა უსასრულოდ იზრდება და თითოეული ტეხილის სიგრძე მიისწრაფის ნულისკენ.

სიგრძე ტეხილის – ტეხილი რგოლების (ტეხილი მონაკვეთების) სიგრძეთა ჯამი.

სიგრძე წრფივი მონაკვეთის – მანძილი წრფივი მონაკვეთის ბოლოებს შორის.

სიგრძის დაყვანის კოეფიციენტი – შეკუმშული ღეროს (სამშენებლო კონსტრუქციის) სიმტკიცეზე გასაანგარიშებელ ფორმულაში შედის გრძივი ღუნვის (მდგრადობის) კოეფიციენტი, რომელიც დამოკიდებულია ღეროს λ მოქნილობაზე; მოქნილობა – ღეროს საანგარიშო l_0 სიგრძეზე, რომელიც გამოითვლება ფორმულით: $l_0 = \mu l$, სადაც l ღეროს გეომეტრიული სიგრძეა, ხოლო μ – სიგრძის დაყვანის (ანუ ღეროს ბოლოების ჩამაგრების) კოეფიციენტი. მისი მნიშვნელობები მოცე-

სურ. 1. სიგრძის დაყვანის კოეფიციენტი

მულია სურ. 1-ზე.

სიდამპლე – ხის მასალის თვისება სოკოვანი დაავადების შედეგად ნაწილობრივ ან სრულად დაკარგოს სიმტკიცე, რასაც თან სდევს ბუნებრივი ფერის შეცვლა.

სიდერიტი (რკინის შპატი) (ფრანგ. sidérite < ბერძ. sideros რკინა) – კალციტის სტრუქტურის მინერალი, რკინის კარბონატი (სურ. 1). ქიმიური ფორმულა – $FeCO_3$; შედგენილობა (%): FeO – 61,1; CO_2 – 37,9; სიმკვრივე – 3960 კგ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალით – 3,75-4,25. ფერი – მოყვითალო-თეთრი, ღია-მწვანე, რუხი, მოწითალო-ყავისფერი მინისებრი ელვარებით. გვხვდება ჰიდროთერმულ ან დანალექ ქანებში. თანამდევი მინერალებია: კასიტერიტი, კრიოლითი, გალენიტი, სფალერიტი, მაგნეტიტი, ქლორიტი, ანკერიტი, ლიმონიტი, ჰემატიტი. ს. რკინის მისაღები საუკეთესო მადანია (შემადგენლობაში შედის 48%-მდე რკინა და არ შეიცავს გოგირდსა და ფოსფორს). გამოიყენება აგრეთვე ჭაბურღილების ცემენტაციის პროცესში ხსნარის სიმკვრივის გასაზრდელად (დამამძიმებელი).

სიდერიტი

სიდიდე – 1. ნივთიერი სამყაროს ობიექტის ან მოვლენის მახასიათებელი, რომელიც ხარისხობრივად საერთოა მრავალი ობიექტის ან მოვლენისთვის, მაგრამ რაოდენობრივად ინდივიდუალურია (კერძოა) თითოეული მათგანისთვის; 2. კონკრეტულ ცნებათა განზომილება: სიგრძის, ფართობის, მასისა და სხვ. გამოიყენება "სიდიდის" მრავალი ფორმა, როგორცაა აბსოლუტური, ალგებრული, ბაზისური, დადებითი, დაყვანილი, ვექტორული, ზღვრული, თანაზომადი, კრიტიკული, მაქსიმალური, მინიმალური, მუდმივი, ნამდვილი, საშუალო, სკალარული, უარყოფითი, უსასრულო, ფარდობითი, ფიზიკური, ტოლფასი და სხვ.; 3. რისამე ზომა, მოცულობა, ტევადობა; 4. ერთ-ერთი ძირითადი მათემატიკური ცნება.

სიდიდე დისკრეტული – სიდიდე, რომლის მნიშვნელობა წყვეტილად იცვლება და ქმნის სასრულ ან თვლად სიმრავლეს.

სიდიდე მუდმივი – სიდიდე, რომლის მნიშვნელობა მოცემული ამოცანის პირობებში უცვლელია.

სიდიდე ცვლადი – სიდიდე, რომლის მნიშვნელობა მოცემული ამოცანის პირობებში შეიძლება შეიცვალოს.

სიდნეის ოპერის თეატრი (ინგლ. Sidney Opera Theatre) – მუსიკალური თეატრი ავსტრალიის ქალაქ სიდნეიში. არქიტექტურული თვალსაზრისით XX საუკუნის ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული შენობა და ერთ-ერთი ყველაზე განთქმული საკონცერტო დარბაზი მსოფლიოში (არქიტექტორი დანიელი იორნ უოტზონი). შენობა მდებარეობს ბენელონგის წერტილზე (Bennelong Point) სიდნეის ყურეში უზარმაზარი ხიდის სიახლოვეს და კომპლექსში განუმეორებელ ესთეტიკურ შთაბეჭდილებას ქმნის. ოპერის თეატრში მოთავსებულია ავსტრალიის ეროვნული საოპერო დასი, სიდნეის თეატრალური კომპანია და სიდნეის სიმფონიური ორკესტრი. შენობა შესრულებულია რადიკალური და ნოვატორული ექსპრესიონიზმის სტილში. შენობის სიგრძეა 185 მ, სიგანე – 120 მ და უჭირავს დაახლოებით 2,2 ჰა ფართობი. ნაგებობა მთლიანად დაყრდნობილია 580 ცალ რკ.ბ.-ის ხიმინჯს. სფერული ნიჟაროვანი სახურავი შედგება

სიდნეის ოპერის თეატრი

წინასწარ დამზადებული 2194 რკ.ბ.-ის სექციისაგან, რომლებსაც იჭერს 350 კმ სიგრძის ფოლადის ბაგირების სისტემა. სექციებისაგან აწყობილი სამკუთხედის ფორმის ბეტონის პანელები ეყრდნობა 32 ცალ ბეტონის ნერვიურას. ნერვიურები მთლიანობაში ქმნის ერთ მთლიან დიდ წრეს, რაც საშუალებას იძლევა სახურავს მიეცეს ერთნაირი ფორმა, ხოლო შენობას მიცემული აქვს ჰარმონიული სახე. სახურავი დაფარულია მოთეთრო-ყვითელი ფილებით, რომლებიც სხვადასხვა რაკურსით განათებისას იძლევა საოცარ ფერთა გამას. ინტერიერების მოსაპირკეთებლად გამოყებულია ვარდისფერი გრანიტი, ძვირფასი ჯიშის მერქანი და ფანერა.

სიენა (ინგლ. siena < იტალიის ქ. სიენას სახელის მიხედვით) – რკინის ოქსიდის მოყავისფრო-ყვითელი ფერის ბუნებრივი პიგმენტი, რომელიც არის რკინის ჟანგის ჰიდრატის ნარევი თიხის მინერალებთან და მანგანუმის ორჟანგთან. გამოიყენება საღებავების წარმოებაში.

სიენიტი [ფრანგ. syénite < ბერძ. syēnē < ეგვიპტის ქ. სიენეს (თანამედროვე ქ. ასუანი) სახელის მიხედვით] – მაღალი სიმტკიცის, ფერით გრანიტზე მუქი ბუნებრივი სიღრმული მაგმური მთის ქანი. გამოიყენება შენობის ფასადების და ძეგლების მოსაპირკეთებლად. დროთა განმავლობაში ადვილად იფიტება (სურ. 1. გომის სიენიტის საბადო, საქართველო).

სურ. 1. სიენიტი

სივრცე – 1. მატერიალური ობიექტებისა და პროცესების თანაარსებობის ფორმა. ხასიათდება მანძილით (სიგრძით), წყვეტადობისა და უწყვეტობის ერთიანობით; 2. მათემ. ლოგიკურად გააზრებული ფორმა (სტრუქტურა), რომელიც წარმოადგენს სხვა ფორმებისა და ამა თუ იმ კონსტრუქციების განხორციელების გარემოს, და რომელშიც დაფიქსირებულია მათ შორის მიმართებანი, მსგავსი ჩვეულებრივი სივრცითი მიმართებებისა (მანძილი წერტილებს შორის, ფიგურების ტოლობა და სხვ.); 3. არქიტექტურული გარემოს ნაწილი, რომელიც აღიქმება შიგნიდან. სივრცის სახეები: ალბათური, არაეკვლიდური, არეკვლის, აფინური, აჩქარების, ბნელი, ბრაუნერის, ბრტყელი, გამაგრებული, განათებული, გარემომცველი, გაუხშობი, გრიგალური, დამუხრუჭების, დაქვემდებარებული, დაჯგუფების, დგუშზედა, ეკვლიდეს, ელექტროდთმორისი, ექვსგანზომილებიანი, ვექტორული, თავისუფალი, კოსმოსური, მაგნიტური, მავნე, მეტრული, მილთმორისი, მკვდარი, მრავალგანზომილებიანი, მრუდე, ნამუშევარი, ნორმირებული, ოთხგანზომილებიანი, ორგანზომილებიანი, პლანეტათმორისი, რგოლური, საენები, საინფორმაციო, სამისამართო, სამუშაო, სამგანზომილებიანი, სამყაროს, სანგრევისპირა, საცეცხლის, საჰაერო, სობოლევის, ტენიანი, ტოპოლოგიური, რვაგანზომილებიანი, უდაბნოს, უჯრედებს-შორისი, უჰაერო, ფაზური, ღუმლის, შვიდგანზომილებიანი, ჩამოქცეული, ცარიელი, ხუთგანზომილებიანი, ჰილბერტისა და სხვ.

სივრცე და დრო – მატერიის არსებობის საყოველთაო ფორმები, რომლებიც არ არსებობენ მატერიის გარეშე და მისგან დამოუკიდებლად. სივრცული მახასიათებლებია სხეულთა კოორდინატები, მათ შორის მანძილები, კუთხეები სხვადასხვა მიმართულებას შორის. დროითი მახასიათებლებია მომენტები, რომლებშიც ხდება მოვლენები, და პროცესების ხანგრძლივობა. თანაფარდობებს სივრცულსა და დროითს შორის მეტრულს უწოდებენ. სივრცული და დროითი სიდიდეების გასაზომად სარგებლობენ ათვლის სისტემით. სივრცე და დრო კლასიკურ მექანიკაში პირველადი ცნებებია, დამოუკიდებელი კატეგორიებია. ამიტომ მიღებულია, რომ დრო ერთნაირად მიმდინარეობს სივრცის ნებისმიერ ადგილას და

ნებისმიერ სხეულზე. ნიუტონის მიხედვით სივრცე და დრო განსაკუთრებული საწყისებია, რომლებიც ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად არსებობენ. ეს დამოუკიდებლობა იმაში გამოიხატება, რომ სივრცის მოცემულ ორ წერტილს შორის მანძილი და ორ მოვლენას შორის დროის შუალედი ერთმანეთისგან დამოუკიდებელია ნებისმიერი ათვლის სისტემაში, ხოლო ამ სიდიდეების შეფარდება (სხეულთა სიჩქარე) შეიძლება ნებისმიერი იყოს. ნიუტონის მექანიკაში როგორც სივრცე, ისე დრო აბსოლუტურია; სივრცესა და დროს არავითარი სტრუქტურა არ აქვს; სივრცე და დრო სრულიად მოწყვეტილია მატერიისაგან და ისინი არსებობენ მატერიის გარეშე. ნიუტონის მიხედვით დრო თავისთავად არის აბსოლუტური და არაფერზე დამოკიდებული, როგორც ისეთი სუფთა ხანგრძლივობა, რომელიც თანაბრად მიმდინარეობს წარსულიდან მომავლისაკენ. ის არის ცარიელი სათავსი მოვლენებისა, რომლებსაც შეუძლიათ ის შეავსონ და შეიძლება არც შეავსონ. მოვლენის მსვლელობა არ მოქმედებს მიმდინარეობაზე. დრო – უნივერსალურია, ერთგვაროვანი, უწყვეტი, უსასრულო, ერთგანზომილებიანი. აბსოლუტური დროიდან ნიუტონმა გამოჰყო ფარდობითი დრო. დროის გაზომვა ხდება საათით, ე.ი. მოძრაობით, რომელიც პერიოდულია. ყველაფერი, რასაც საბოლოოდ ჩვენ ვზომავთ სამეცნიერო ექსპერიმენტებში – ეს არის სივრცითი ინტერვალის სიგრძე და დროის ინტერვალის შუალედი. ყველა სხვა ფიზიკური სიდიდის მნიშვნელობას ჩვენ ვიღებთ მხოლოდ ამ უკანასკნელთა გაზომვის შედეგად.

სივრცით-ტერიტორიული განვითარების რეგლამენტები – ტერიტორიების გამოყენებისა და განაშენიანების პირობები და მახასიათებლები, რომლებიც დადგენილია დასახლებათა ტერიტორიების გამოყენებისა და განაშენიანების რეგულირების წესების საფუძველზე.

სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვა – საქმიანობა, რომელიც არეგულირებს დასახლებათა ტერიტორიების გამოყენების, მიწათსარგებლობის, განაშენიანებისა და კეთილმოწყობის, გარემოსა და უძრავი კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის, რეკრეაციის სივრცით-ტერიტორიული პირობების, სატრანსპორტო, საინჟინრო და სოციალური ინფრასტრუქტურის, ასევე ეკონომიკური განვითარების სივრცით ასპექტებსა და განსახლების ტერიტორიულ საკითხებს.

სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვის განმახორციელებლები – დაგეგმვაზე უფლებამოსილი უწყებები, ფიზიკური და იურიდიული პირები.

სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვის დოკუმენტაცია – კანონით განსაზღვრული წესით შემუშავებული, შეთანხმებული და დამტკიცებული დოკუმენტები, რომლებიც შეიცავს ტექსტურ და გრაფიკულ ინფორმაციას.

სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვის ნორმები და წესები – დაგეგმვაზე უფლებამოსილი აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისი უწყებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის (მმართველობის) ორგანოს მიერ დამტკიცებული კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები.

სივრცითი – სივრცესთან დაკავშირებული, სივრცით განსაზღვრული, სივრცეში განვითარებული (მაგ., სივრცითი კონსტრუქციები).

სივრცითი დაგეგმვის საჭიროება – სივრცითი მოწყობისა და ქალაქთმშენებლობითი დაგეგმვის მიზნების, ამოცანებისა და ძირითადი პრინციპების ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს დაგეგმვის პრიორიტეტებსა და სავალდებულოობას.

სივრცითი მექანიზმი – მექანიზმი, რომელშიც რგოლები ასრულებენ სივრცით მოძრაობას ან მოძრაობებს სხვადასხვა სიბრტყეში.

სივრცითი მოწყობა – ტერიტორიების ფიზიკური გარემოსა და ინფრასტრუქტურის ფორმირებისთვის კანონმდებლობის, ამ დარგის სახელმწიფო და ადგილობრივი პოლიტიკის, სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვის დოკუმენტების, ფიზიკური და იურიდიული პირების მოღვაწეობის ერთობლიობით განსაზღვრული პირობები და პროცესები.

სივრცითი მოწყობის დაგეგმვა – საქმიანობა, რომელიც მიმართულია ქვეყნის მთელი ტერიტორიის ან მისი ნაწილების გამოყენებისა და განვითარების, სოციალური, ეკოლოგიური, ეკონომიკური და განსახლების საკითხების კომპლექსური რეგულირებისაკენ.

სივრცითი მოწყობის საინფორმაციო სისტემა – სივრცითი მოწყობისა და ქალაქთმშენებლობითი დაგეგმვისათვის საჭირო ყველა ინფორმაციის შეგროვება, სისტემატიზაცია და დამუშავება.

სივრცითი სამშენებლო კონსტრუქცია – კონსტრუქცია, რომლის ღერძული ზედაპირი არ ემთხვევა ბრტყელი კონსტრუქციის შვეულ ღერძულ ზედაპირს. ის გაანგარიშდება ორ სიბრტყეში და ყველა ელემენტი მონაწილეობას იღებს კონსტრუქციის მუშაობაში. სივრცითი მუშაობის ეფექტის გამო ს. ს. კ. ხასიათდება დაბალი მასალატევადობით, წონით, ამალღებული სიხისტითა და საიმედოობით. ადგილობრივი დეფექტები და დაზიანებები არ იწვევს ასეთი კონსტრუქციების ავარიულ მდგომარეობას. უმეტეს შემთხვევაში, სივრცით კონსტრუქციებში შეთავსებულია მზიდი და შემომფარგვლელი ფუნქციები, რაც მათი ეკონომიკურობის

სივრცითი სამშენებლო კონსტრუქცია

მაღალ ხარისხს განაპირობებს და ერთდროულად იძლევა დიდი მალეების გადახურვის შესაძლებლობას. გეომეტრიულ ფორმის მიხედვით არჩევენ ს. ს. კ. შემდეგ სახეებს: 1) პრიზმული (ნაკეცი, თაღები); 2) ცილინდრული (ნულოვანი გაუსის სიმრუდის); 3) ელიფსური (დადებითი გაუსის სიმრუდის); 4) ჰიპერბოლური (უარყოფითი გაუსის სიმრუდის). ნაკლები გავრცელება პოვა კომბინირებულმა გარსებმა და ნებისმიერმა ფორმებმა. კონსტრუქციული გადაწყვეტის მიხედვით კი ისინი შემდეგნაირად შეიძლება იქნეს დაჯგუფებული: ქარგილოვან-ბადისებრი; ბრტყელი მზიდი კონსტრუქციები; თხელკედლიანი გარსები; კომბინირებული; თხელკედლიანი დაკიდებული და წიბოვანი გარსები; სტუქტურები. სივრცითი კონსტრუქციების უპირატესობაა ის, რომ შესაძლებლობას იძლევა გადაიხუროს გეგმაში რთული ფორმის სათავსები, მიღწეულ იქნეს შენობის სასარგებლო მოცულობის შესაძლო მაქსიმუმი, რეაქციები საყრდენ კედლებსა და საძირკვლებზე განაწილდეს თანაბრად, ამალღდეს ნაგებობის საიმედოობა და სხვ.

სივრცითი სისტემა (სამშენებლო მექანიკაში) – მზიდი კონსტრუქციების სისტემა (ან საანგარიშო სქემა), რომელიც ხასიათდება ელემენტებში ძალების სივრცითი განაწილებით. სივრცითი სისტემა იყოფა: მასიურ (მაგ., კაშხლები, საძირკვლები, მანქანების სადგარი და სხვ.), თხელკედლიან (ფირფიტების ან გარსების სახით), ღეროვან (ხიდების წამწეები, ანძები, ელექტროგადამცემი ხაზების საყრდენები), სივრცით კარკასებად (ჩარჩოს სისტემებში კავშირების საშუალებით შეერთებული სვეტები და რიგელები) და კომბინირებულად (სხვადასხვა სისტემის შეხამებით მიღებული). ხშირ შემთხვევაში, ს. ს. გეომეტრიულად

უცვლელია, ახასიათებს სტატიკურად განუსაზღვრელობის (ურკვევი) მაღალი ხარისხი, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის მის ეფექტურობას.

სივრცითი ძალთა სისტემა – ძალთა სისტემა, რომელთა ფუძეები ერთ სიბრტყეში არ მდებარეობს.

სივრცითი ძალთა სისტემის წონასწორობა – იხ. ძალთა ნებისმიერი სისტემის წონასწორობა.

სიზალი – მექანიკური აგავა დიდი სქელი ფურცლებით, რომელიც გამოიყენება ბოჭკოს საწარმოებლად.

სიზუსტე – პროცესის, ნივთიერების, საგნის განსახილველი პარამეტრის მნიშვნელობის (სიდიდის) მიახლოების ხარისხი მის თეორიულ ნომინალურ სიდიდესთან. განიხილება ს. სამი ცნება: დამუშავების, გაზომვისა და გამოთვლის. მანქანის გამართული მუშაობისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს აწყობის (მონტაჟის) სიზუსტეს.

სითბო – 1. თერმოდინამიკური სისტემის შიგა ენერგია, რომელიც შეიძლება შეიცვალოს ორი მეთოდით: უშუალოდ სისტემის მუშაობითა და უშუალოდ გარემოსთან თბოგადაცემით. სითბო თერმოდინამიკის ერთ-ერთი ძირითადი სიდიდეა – სითბოს რაოდენობა შედის თერმოდინამიკის პირველ და მეორე კლასიკური განტოლებების მათემატიკურ ფორმულებში; 2. საშუალო ტემპერატურა სიცივესა და სიცხეს შორის; 3. ფიზ. მატერიის მოძრაობის ფორმა – სხეულის ნაწილაკების (მოლეკულების, ატომების და მისთ.) მოძრაობით წარმოქმნილი ენერგია; 4. გადატ. კეთილი, გულთბილი დამოკიდებულება; გულითადობა. არსებობს სითბოს შემდეგი სახეები: აალების, აორთქლების, აფეთქების, აქროლების, აქტივაციის, აღდგენის, გამოყენებული, გამოყოფილი, გამყარების, განზავების, გარდაქმნის, გარე, გახსნის, დალექვის, დაყვანილი, დაშლის, დედამიწის, დესუბლიმაციის, დისოციაციის, დნობის, კონდენსაციის, კრისტალიზაციის, კუთრი, ნარჩენი, ნეიტრალიზაციის, ორთქლწარმოქმნის, რეაქციის, სრული, სუბლიმაციის, სხივური, ფარული, ფიზიკური, ქიმიური, შეერთების, შერევის, შთანთქმის, წარმავალი, წარმოქმნის, წვის, ხახუნის, ჯოჯოხისა და სხვ.

სითბოგადამტანები – თხევადი ან აირადი ნივთიერებები, რომლებიც გამოიყენება მორეაგირე კომპონენტების გასახურებლად. ამ მიზნით ხშირად გამოიყენება წყალი (დუღილის ტემპერატურაზე უფრო დაბალი ტემპერატურის), გლიცერინი, ნავთობის ზეთი, გამდნარი ლითონი (ნატრიუმი, კალა, ტყვია, სპილენძი), სილიციუმორგანული სითხე, გადახურებული წყლის ორთქლი, ჰაერი, აზოტი, ჟანგბადი და სხვ.

სითბოგამცვლელი – აპარატი, რომლის საშუალებითაც მაღალი ტემპერატურის გარემოდან სითბო გადაეცემა დაბალი ტემპერატურის გარემოს. ასეთი აპარატებია: რეკუპერატორი, რეგენერატორი, შემრევი, ციკლონური სითბოგამცვლელი, დეკარბონიზატორი და სხვ.

სითბომდგრადობა შემომსაზღვრელი კონსტრუქციის – შემომსაზღვრელი კონსტრუქციის თვისება, რომელიც განისაზღვრება შიგა ზედაპირის ტემპერატურის რყევის ამპლიტუდისა და თბური ნაკადის ამპლიტუდის ფარდობით ტემპერატურის ჰარმონიული რყევების დროს.

სითბოს ათვისების კოეფიციენტი – სიდიდე, რომელიც ასახავს მასალის უნარს, მიიღოს სითბო მის ზედაპირზე ტემპერატურის ცვალებადობისას.

სითბოს აღმომჩენი – ცეცხლის აღმომჩენი, რომელიც რეაგირებს სითბოზე, მაღალ ტემპერატურაზე ან ტემპერატურის ზრდის ტემპზე ან ორივეზე.

სითბოს სასარგებლო მოქმედების კოეფიციენტი – თბომწარმოებლობის ფარდობა მიყვანილ თბურ სიმძლავრესთან.

სითბოშეთვისება კონსტრუქციის ზედაპირის – შემომსაზღვრელი კონსტრუქციის ზედაპირის თვისება შთანთქმის ან გასცეს სითბო.

სითბური – რაც სითბოს ავრცელებს; სითბოსთან დაკავშირებული.

სითბური გაფართოება – სხეულთა ზომების ცვლილება ტემპერატურის გავლენით. გაცხელებისას, როგორც წესი, სხეულის მოცულობა იმატებს. სხეულის მოცულობითი გაფართოების კოეფიციენტი ეწოდება მისი მოცულობის ერთეულის გადიდებას ტემპერატურის 1°C -ით გადიდების დროს, ხოლო სხეულის სიგრძის ერთეულის გადიდებას ტემპერატურის 1°C -ით გადიდების დროს ეწოდება სხეულის წირითი გაფართოების კოეფიციენტი. მოცულობითი გაფართოების კოეფიციენტის სიდიდე დაახლოებით სამჯერ აღემატება იმავე სხეულის წირითი გაფართოების კოეფიციენტის სიდიდეს.

სითეთრე – თეთრის თვისება; თეთრი ფერის ქონა.

სითხე – 1. ნივთიერება, რომელსაც აქვს დინების უნარი და იღებს იმ ჭურჭლის ფორმას, რომელშიც ასხია; 2. ნივთიერება კონდენსირებულ, მყარ და აირის შუალედურ აგრეგატულ მდგომარეობაში, რომელიც ხასიათდება ზედაპირული დამაბულობით. სხვადასხვა სითხის დინამიკური სიბლანტე სხვადასხვაა. ტემპერატურის დაწვევასთან ერთად სითხის სიბლანტე იმატებს. ტექნიკური თვისებებისა და დანიშნულების მიხედვით არსებობს სითხეები: არანიუტონისეული, აირადი, ანორმალური, აქროლადი, ბაროკლინური, ბაროტროპიული, ბლანტი, გადამეტცივებული, გადახურებული, გაფილტრული, ერთგვაროვანი, ზედენადი, იდეალური, ინტერმიცელური, კვანტური, კუმშვადი, მარტივი, მაცივებელი, მდუღარე, მუშა, მძიმე, ნიუტონისეული, ნორმალური, რთული, საზეთმაცივებელი, საიმერსიო, საზეთმაცივებელი, სამუხრუჭო, სარჩილი, საწრთობი, სქელი, უკუმშველი, უყინი, უძრავი, უწონო, ფელინგის, შეურევი, ცხიმგამხსნელი, ცხიმგაცლილი, წვეთოვანი, ჰიდროსამუხრუჭო და სხვ.

სითხე არანიუტონისეული – სითხე, რომელიც არ ექვემდებარება სიბლანტის ნიუტონისეულ კანონს. მას ზოგჯერ ანორმალურ სითხესაც უწოდებენ. მისი "მოძრაობის მრუდი" არ არის წრფივი, სიბლანტე იცვლება ტემპერატურასა და წნევაზე, აგრეთვე ძვრის დეფორმაციის სიჩქარეზე, ჭურჭლის კონსტრუქციულ თავისებურებებსა და სხვ. დამოკიდებულებით.

სითხე გადამეტცივებული – სითხე, რომლის ტემპერატურა ნაკლებია კრისტალიზაციის ტემპერატურაზე, მოცემული წნევის პირობებში.

სითხე გადახურებული (სითხე მეტასტაბილური) – სითხე, გაცხელებული დუდილის ტემპერატურაზე მეტად.

სითხე ნიუტონისეული – 1. სითხე, რომელიც ექვემდებარება სიბლანტის ნიუტონისეულ კანონს. მას ზოგჯერ ნორმალურ სითხესაც უწოდებენ; 2. ნივთიერება, რომელთა დინება მოცემულია $\tau_{ij} = -p\delta_{ij} + 2\mu\dot{\epsilon}_{ij}$ კანონით, სადაც τ_{ij} არის ძაბვის ტენზორი, რომელიც წრფივად დაკავშირებული დეფორმაციის სიჩქარის $\dot{\epsilon}_{ij}$ ტენზორთან; δ_{ij} – კრონეკერის სიმბოლო; μ – დინამიკური სიბლანტის კოეფიციენტი; p – წნევა; 3. სითხეების დიდი კლასი, რომელთა სიბლანტე იცვლება დეფორმაციის სიჩქარის (ნაკადის ფარდობითი სიჩქარე) შესაბამისად.

სითხე წვეთოვანი – სითხე, რომელსაც აქვს გარკვეული ფორმის თავისუფალი ზედაპირი და ხასიათდება კუმშვისადმი დიდი წინააღმდეგობით – მცირე კუმშვადობით.

სითხის არათანაბარი მოძრაობა – სითხის დამყარებული მოძრაობის სახე, როცა მოძრაობის ძირითადი მახასიათებლები (სიჩქარე და წნევა) იცვლება ნაკადის მოძრაობის მიმართულებით (მაგ., წყლის ნაკადის მოძრაობა კაშხლის წინა შეტბორილ უბანზე, სითხის მოძრაობა მილსადენის კონუსურ უბანზე და სხვ.).

სითხის დამყარებული მოძრაობა – სითხის მოძრაობა, როცა ნაკადის ნებისმიერ წერტილში სიჩქარე და წნევა მუდმივი სიდიდეებია ანუ მათი სიდიდე და მიმართულება დროის მიხედვით არ იცვლება.

სითხის დაუმყარებელი მოძრაობა – სითხის მოძრაობა, როცა ნაკადის ნებისმიერ წერტილში მოძრაობის ძირითადი მახასიათებლები (სიჩქარე და წნევა) იცვლება დროის მიხედვით.

სითხის დაწნევითი მოძრაობა – სითხის მოძრაობა დახშულ სადინარში (მილსადენი, გვირაბი), როცა მათი განივკვეთი მთლიანად შევსებულია სითხით და წნევა ნაკადის ნებისმიერ წერტილში ატმოსფერულ წნევაზე მეტია. ს. დ. მ. ნაკადს არ აქვს თავისუფალი ზედაპირი.

სითხის დენის წირი – წირი, რომლის ყველა წერტილში დროის მოცემული მომენტისათვის სიჩქარის ვექტორს ამ წირის მხების მიმართულება აქვს. სითხის დაუმყარებელი მოძრაობისას ნაკადის ყოველ წერტილზე გადის მხოლოდ ერთი დენის წირი, რომელიც დროის მიხედვით (განუწყვეტლივ) იცვლის თავის ფორმასა და მდებარეობას. დამყარებული მოძრაობისას კი დენის წირი დროის მიხედვით არ იცვლება და ამიტომ, დენის წირი და სათანადო სითხის მოძრაობის ტრაექტორია ერთმანეთს ემთხვევა.

სითხის ზედაპირული ძალები – ძალები, მოქმედი სითხის განსახილველი მოცულობის გარე ზედაპირზე (მაგ., დგუმის წნევის ძალა ცილინდრში მოთავსებული სითხის ზედაპირზე; ატმოსფერული წნევა სითხის თავისუფალ ზედაპირზე და სხვ.).

სითხის თანაბარი მოძრაობა – სითხის დამყარებული მოძრაობის სახე, როცა მოძრაობის ძირითადი მახასიათებლები (სიჩქარე და წნევა) არ იცვლება ნაკადის მოძრაობის მიმართულებით (მაგ., წყლის მოძრაობა მუდმივი განივკვეთის მქონე ღია არხში, სითხის მოძრაობა ცილინდრული განივკვეთის მილსადენში და სხვ.).

სითხის კუთრი წონა (მოცულობითი წონა) – ერთგვაროვანი სითხის G წონის ფარდობა W მოცულობასთან: $\gamma = G/W$. განზომილება ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში – ნ/მ³.

სითხის მასობრივი ძალები (მოცულობითი ძალები) – ძალები, მოქმედი სითხის განსახილველი მოცულობის ყოველ მატერიალურ ნაწილაკზე და პროპორციული ამ მოცულობის მასისა.

სითხის მდოვრედ ცვლადი მოძრაობა – სითხის არათანაბარი მოძრაობა, რომლის დროსაც ნაკადის ცალკეული ჭავლების სიმრუდე და, მათ შორის, კუთხე ძალზე მცირეა.

სითხის მკვეთრად ცვლადი მოძრაობა – სითხის არათანაბარი მოძრაობა, რომლის დროსაც ნაკადის ცალკეული ჭავლების სიმრუდე და, მათ შორის, კუთხე დიდია.

სითხის მოცულობითი კუმშვის კოეფიციენტი – განსახილველი სითხის მოცულობის ფარდობითი შემცირება წნევის 1 ატმოსფეროთი გაზრდის შემთხვევაში უცვლელი ტემპერატურის დროს.

სითხის მოძრაობის რეჟიმი – სითხის სახეობის, მოძრაობის სიჩქარისა და მილსადენის კედლის მახასიათებლების მიხედვით, განასხვავებენ სითხის მოზრაობის ორ ძირითად რეჟიმს: ლამინარულს და ტურბულენტურს. ლამინარული ეწოდება მოძრაობას, როცა სითხის ფენები გადაადგილდება ერთმანეთის პარალელურად ანუ ერთმანეთში შეურევლად (მაგ., ნავთობი, ზეთი და მისთ.), ხოლო ტურბულენტური – სითხის ნაწილაკების უწყვეტი მოძრაობა რთული ტრანეკტორიებით. ს. მ. რ. დასადგენად არსებობს პირობები, რომლის თანახმად ჭავლის სიჩქარე შეიძლება იყოს მეტი ან ნაკლები იმ კრიტიკულ სიჩქარეზე, როდესაც ლამინარული მოძრაობა გადადის ტურბულენტურში და პირიქით. დადგენილია უფრო უნივერსალური კრიტერიუმი, რომელსაც რეინოლდისის კრიტერიუმი ან რეინოლდისის რიცხვი ეწოდება: $Re = vd/V$, სადაც Re – რეინოლდისის რიცხვი; v – სითხის ჭავლის მოძრაობის საშუალო სიჩქარე; d – მილსადენის დიამეტრი; V – სითხის კინემატიკური სიბლანტე. ცდებით დადგენილია, რომ სითხის მოძრაობის ლამინარულიდან ტურბულენტურში გადასვლის მომენტში $Re = 2320$. შესაბამისად, როცა $Re < 2320$, სითხის მოძრაობა ლამინარულია, ხოლო, როცა $Re > 2320$ – ტურბულენტური. აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი სითხის მოძრაობის კრიტიკული სიჩქარე გამოითვლება ფორმულით: $v_{კრ} = 2320v/d$.

სითხის მოძრაობის საშუალო სიჩქარე – ცოცხალი ჭავლის კვეთში ნაწილაკების მოძრაობის საშუალო სიჩქარე.

სითხის ნაკადი – სითხის ელემენტალური ჭავლების ერთობლიობა.

სითხის სიბლანტე – სითხის თვისება, წინააღმდეგობა გაუწიოს თავისივე ნაწილაკების ფარდობით ძვრას მოძრაობის პირობებში.

სითხის სიმკვრივე – ერთგვაროვანი სითხის m მასის ფარდობა w მოცულობასთან: $\rho = m/w$. განზომილება ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში – კგ/მ³.

სითხის ტემპერატურული გაფართოების კოეფიციენტი – განსახილველი სითხის მოცულობის ფარდობითი ნამატი ტემპერატურის 1°C-ით გაზრდისას.

სითხის უდაწნეო მოძრაობა (ღია დინება) – სითხის მოძრაობა, რომლის დროსაც ნაკადს აქვს თავისუფალი ზედაპირი. ამ დროს სითხე მოძრაობს თვითდინებით.

სითხის უწყვეტი მოძრაობა – სითხის მოძრაობა, როცა იგი გადაადგილდება უწყვეტი ჭავლით, რომელიც მთლიანად ავსებს მილსადენის მოცულობას.

სითხის ფარდობითი სიმკვრივე – რაიმე ტემპერატურის დროს განსახილველი სითხის სიმკვრივის ფარდობა +4°C ტემპერატურის მქონე დისტილირებული წყლის სიმკვრივესთან.

სითხის ფარდობითი უძრაობა – სითხის წონასწორობის მდგომარეობა, რომლის დროსაც მოძრავ ჭურჭელში მოთავსებული სითხის ნაწილაკები არ გადაადგილდება არც ერთმანეთის და არც ჭურჭლის მიმართ, ანუ სითხის მთელი მასა უძრავია ჭურჭლის მიმართ, მაგრამ მოძრაობს მასთან ერთად, როგორც ერთი მყარი სხეული.

სითხის შიგა ხახუნი – იხ. სითხის სიბლანტე.

სითხის ჭავლის ცოცხალი კვეთი – სითხის მრუდწირული ზედაპირი, რომლის ნებისმიერი წერტილის ნორმალური ემთხვევა იმავე წერტილში სითხის დენის წირისადმი გატარებული მხების მიმართულებას, ანუ კვეთი, რომელიც მართობულია სითხის ჭავლში ნაწილაკების მოძრაობის მიმართულების.

სითხის ხარჯი (ნაკადის ხარჯი) – სითხის მოცულობა, რომელიც დროის ერთეულში გაედინება ნაკადის (ჭავლის) ცოცხალ კვეთში (სადინარში).

სიკატივი (ლათ. siccativus გამომშრობი) – ცხოველური მჟავების მეტალური მარილების ორგანული ხსნარი. გამოიყენება ლაქებისა და საღებავების შრობის დასაჩქარებლად. შედის ოლიფის, ზეთოვანი ლაქების, ზეთოვანი საღებავების შემადგენლობაში.

სიკრონი – იხ. პოლივინილქლორიდი.

სილა (სპარს.) – 1. წვრილმარცვლოვანი ქვიშა; 2. გაშლილი ხელის შემოკვრა სახეზე.

სილაბეტონი – წვრილმარცვლოვანი ბეტონი, რომლის შემადგენლობაში შედის წვრილი შემავსებელი (ქვიშა, სილა) და შემკვრელი. ის სამშენებლო დულაბის ანალოგიურია შემადგენლობით, მაგრამ ნაკლებ მოძრავია, რაც განაპირობებს განსხვავებას მათი დაგების ხერხში. გამოიყენება იმავე მიზნებისათვის, როგორც ჩვეულებრივ მძიმე ბეტონები.

სილაკფორი – ბგერამშთანთქმელი მასალა, მიღებული ავტოკლავური გამყარებით მსუბუქი აირსილიკატისა და უჯრედოვანი ბეტონისგან. მისგან დამზადებული ფილები გამოიყენება საზოგადოებრივი და საწარმოო შენობების სათავსის კედლებისა და ჭერის დეკორატიული და ბგერამშთანთქმელი მოპირკეთებისათვის, სადაც არის მშრალი ან ნორმალური რეჟიმის გარემო, ჰერის ფარდობითი ტენიანობით არაუმეტეს 75%.

სილალი (ინგლ. sylan < ლათ. silicium კაჟი და ინგლ. alloy შენადნობი) – ლეგირებული თუჯი 5-6% სილიციუმის შემცველობით. გამოირჩევა მაღალი ცოცვა- და მხურვალმედეგობით (800-900°C-მდე).

სილაჭავლური აპრატო – აპრატო ლითონის ზედაპირების, შენობის ფასადებისა და ა.შ. გასაწმენდად შეღებვის წინ. გაწმენდა ხდება შეკუმშული ჰერის ჭავლით, მასში შეწონილი ქვიშის ნაწილაკებით.

სილიკაგელი [ლათ. silex (silicis) კაჟი და ფრანგ. gel სიბინძურე] – მყარი ჰიდროფობული სორბენტი, მიკროფოროვანი სხეული, რომელიც მიიღება პოლისილიციუმშავას გაჯერებული ხსნარის გავარვარებით. გამოიყენება სპირტების, ვიტამინების გასაწმენდად (როგორც ადსორბენტი), აგრეთვე ჰერის, ნახშირმჟავა გაზის, წყალბადის, ჟანგბადის, აზოტის, ქლორისა და სხვა სამრეწველო გაზების გასაშრობად.

სილიკაგელი

სილიკატი [ინგლ. silicates < ლათ. silex (silicis) კაჟი] – 1. მინერალი, რომლის შემადგენლობაში შედის სილიციუმის ჟანგი SiO_2 (კაჟმიწა); ასეთებია: მინდვრის შპატი, ქარსი, აზბესტი, ტალკი, ბენტონიტური თიხა და სხვ.; 2. რკინანახშირბადიანი შენადნობის არალითონური ჩანართის ერთ-ერთი სახე.

სილიკატები სინთეზური – სილიციუმის ან ალუმინსილიციუმშავათა მარტივი ან რთული მარილები. ს. ს. ცემენტის, ცეცხლგამძლე მასალების, წიდევის, წითელი და სილიკატური აგურის, ფაიფურისა და ქაშანურის, მინების, ჭიქურების, მინანქრების, ადსორბენტების, კატალიზატორების შემადგენელი ნაწილია. ტექნიკაში განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს კალციუმის სილიკატებს $3CaO \cdot SiO_2$; $2CaO \cdot SiO_2$ (პორტლანდცემენტის ძირითადი კომპონენტები), მაგნიუმისა და ალუმინის სილიკატებსა (ცეცხლგამძლე მასალების ძირითადი კომპონენტები) და სხვ.

სილიკატიზაცია – სუსტი გრუნტების გამაგრება ქიმიური საშუალებით, სახელდობრ, სილიკატური ხსნარების (მაგ., ნატრიუმისა და ქლოროვანი კალციუმის) გრუნტში დაჭირხნით. ს. გამოიყენება ქვიშოვან, დაჭაობებულ და ლიოსისებრ გრუნტებში. ზრდის გრუნტის სიმტკიცესა და მდგრადობას. შესრულების ტექნოლოგია შემდეგია: გრუნტში 1,5 მპა წნევით შეჰყავთ თხევადი მინისა და CaCl_2 -ის ხსნარი, რომლებიც ქიმიური რეაქციის შედეგად ქმნიან უხსნად ნივთიერებას (კაჟმიჟავას გელს), რომელიც წარმოქმნის წყალგაუმტარ შრეს.

სილიკატიზაცია გრუნტის – გრუნტის გამაგრება შენობისა და ნაგებობის ფუძის გასამლიერებლად ან გრუნტისთვის წყალშეუღწევადობის თვისების მინიჭება ჰიდროტექნიკური შენობებისთვის ფილტრაციისაწინააღმდეგო ფარდის მოწყობით. ხორციელდება გრუნტში ნატრიუმის სილიკატის დაჭირხნით (დანამატების გარეშე) პერფორირებული მილების საშუალებით (ჯდენადი გრუნტებისათვის) ან კოაგულანტის დამატებით (ფოსფორმჟავა).

სილიკატური ბეტონის ნაკეთობები – სილიკატური ბეტონისგან დამზადებული ასაწყობი სამშენებლო კონსტრუქციების ელემენტები (საკედლე და გადახურვის პანელი, საკედლე ბლოკი, სვეტი, კოჭი და სხვ.). ს. ნ. არის უარმატურო და დაარმატურებული. ამ ნაკეთობებს წარმატებით შეუძლიათ შეცვალონ ცემენტის ბეტონისა და რკ.ბ.-ის ნაკეთობები (მათთან შედარებით 10-15%-ით იაფია).

სილიკატური მოდული – პორტლანდცემენტის კლინკერში კაჟმიწის პროცენტული შემცველობის ფარდობა ალუმინისა და რკინის ოქსიდების პროცენტული შემცველობის ჯამთან. რიცხობრივად შეადგენს 1,7-3,5.

სილიკატური ნაკეთობანი – სხვადასხვა საშენი მასალა (აგური, კერამიკა, მინა, საკედლე ბლოკი, მინერალური ბოჭკო, ავტოკლავური მასალა და სხვ.), რომელთა ძირითადი საწყისი ნედლეულია კაჟმიწის შემცველი ბუნებრივი და ხელოვნური მასალა (ქვიშა, დიატომიტი, ტრეპელი, წიდა, ნაცარი და სხვ.). ს. ნ. დამზადება ხდება დანამატების (ფლუსი, მჭიდა ნივთიერება, პიგმენტი, ფორის წარმომქმნელი და სხვ.) ნარევის თბოდამუშავებით.

სილიკო (ლათ. silex, silicis კაჟი) – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი – ნიშნავს კაჟთან დაკავშირებულს.

სილიკოალუმინი – რთული ელექტროთერმული ტექნოლოგიით მიღებული ზღვრული ფეროშენადნობი, რომლის ძირითადი ელემენტებია სილიციუმი და ალუმინი. გამოიყენება, როგორც აღმდგენი სპეციალური შენადნობების საწარმოებლად.

სილიკომანგანუმი – ფეროშენადნობი, რომლის ძირითადი კომპონენტებია: მანგანუმი – 30-75%, სილიციუმი – 8-35% და ნახშირბადი 3%-მდე, აგრეთვე რკინა, გოგირდი, ფოსფორი და სხვ. მიიღება მანგანუმის მადნის შიხტის თერმულ ღუმლებში სილიციუმისა და მანგანუმის ერთდროული აღდგენის გზით. გამოიყენება განმჟანგველად და მალეგირებელ დანამატად ფოლადისა და ფერომანგანუმის გამოდნობისას.

სილიმანიტი – იშვიათი ძვირფასი ქვა, სილიკატების კლასის მოყვითალო ფერის მინერალი, ალუმინის სილიკატი. ქიმიური ფორმულა – $(\text{Al}_2\text{O}_3)(\text{SiO}_2)$. სიმკვრივე – 3,24 გ/სმ³. იყენებენ ცეცხლგამძლე კერამიკულ ნაკეთობათა და თიხამიწით მდიდარი ცეცხლგამძლე მასალების დასამზადებლად. სახელი ეწოდა ამერიკელი ქიმიკოსის ბენჟამენ სილიმანის (1779-1864 წწ.) საპატივსაცემოდ.

სილიმანიტი

სილიცირება – ლითონის დეტალების ზედაპირული შრის გაჯერება სილიციუმით ანტიკოროზიული თვისებების, ცვეთამდეგობისა და მხურვალგამძლეობის გაზრდის მიზნით.

სილიციუმი [ლათ. silix (silicis) კაჟი] – ოთხვალენტიანი მეტალოიდი, ქიმიური ელემენტი ატომური ნომრით 14. სიმბოლო – Si. სიმკვრივე – 2329 კგ/მ³ (თხევად მდგომარეობაში – 2570 კგ/მ³); დნობის ტემპერატურა – 1414°C; დუღილის ტემპერატურა – 3265°C; სიმაგრე მოოსის სკალით – 6,5. სილიციუმი სამყაროში გავრცელებით მერვე ელემენტია წონის მიხედვით. ბუნებაში უძველესი დროიდან გვხვდება, როგორც თავისუფალი ელემენტი. ფართოდაა წარმოდგენილი ქვიშაში, მტვერში, პლანეტოიდებსა და პლანეტებში სილიციუმის დიოქსიდის სხვადასხვა ფორმით (კაჟმიწა) ან სილიკატების სახით. ს. დედამიწის ქერქში გავრცელებით მეორეა ჟანგბადის შემდეგ, რაც ქერქის 25,7%-ზე მეტს შეადგენს მასის მიხედვით. ოქსიდის ან სილიკატის ფორმით სილიციუმი გამოიყენება მინის, ცემენტისა და კერამიკის წარმოებაში.

სილიციუმის ორჟანგი – კაჟმიწა; სილიციუმის ნაერთი ჟანგბადთან. იყენებენ სილიკატურ მრეწველობაში მინის, კერამიკისა და მისთ. დასამზადებლად.

სილიციუმორგანული ნაერთი – ელემენტორგანული ნაერთი, რომელიც შეიცავს მოლეკულაში სილიციუმის ატომს, უშუალოდ დაკავშირებულს ნახშირბადთან. გამოიყენება სილიციუმორგანული სითხეების (სილიკონური ზეთები), კაუჩუკის, წებოების, ლაქების წარმოებაში და სხვ.

სილონი – ერთგვარი სინთეზური ბოჭკო; ასეთი ბოჭკოს ქსოვილი.

სილოსი (ესპ. silos ორმო, სარდაფი მარცვლეულის შესანახად) – დიდი ტევადობის საცავი ფხვიერი მასალებისთვის (ცემენტი, ქვიშა, მარცვლეული, კომბინირებული საკვები, გრანულები და სხვ.). ის არის ვერტიკალურ ცილინდრული ფორმის ფურცლოვანი ლითონის (იშვიათად ხის ან რკ.ბ.-ის) კონსტრუქცია ბრტყელი ან კონუსური ძირით. ს. ვერტიკალური განთავსება უზრუნველყოფს ტერიტორიის მნიშვნელოვან ეკონომიას სხვა ტიპის საწყობებთან შედარებით. საწარმოს ტერიტორიაზე შესაძლებელია განლაგდეს ერთი ან რამდენიმე ათეული სილოსიც კი, რომელთა ჩატვირთვა-განტვირთვა უმეტესად ავტომატიზებულია; 2. საქონლის წვნიანი საკვები, რომელსაც ამზადებენ დაქუცმაცებული საკვები მცენარეების უჰაეროდ დაკონსერვებით (დამჟავებით) სპეციალურ ნაგებობაში (კომპი, ტრანშეა, ორმო).

სილოსი

სილოსი მარცვლეულის – ფურცლოვანი ფოლადისგან დამზადებული ცილინდრული მარცვალსაცავი ბრტყელი ან კონუსური ფსკერით. მისი შემადგენელი ელემენტებია: მოცულობითი ცილინდრი სიხისტის წიბოებით, სახურავი, სილოსის მომსახურების კონსტრუქციები (კიბე, ლუკი), სავენტილაციო, ტემპერატურის საკონტროლო და ჩატვირთვა-გადატვირთვის სისტემები. ს. მ. ჩამონტაჟებულია ტენიანობის, ტემპერატურის, მარცვლეულის დონისა და სხვა ტიპის გადამწოდები, რომელთა მეშვეობით მარტივად კონტროლდება ნებისმიერი სახის მარცვლეულის შენახვის პროცესი. ს. მ. საყრდენად გამოიყენება ბეტონის ან რკინაბეტონის წერტილოვანი საძირკველი, რომელსაც მიემარება სილოსის დგარები საანკერო ჭანჭიკების მეშვეობით. იმ შემთხვევაში, როცა სილოსები განლაგებულია ჯგუფურად, საძირკვლისათვის

იყენებენ ერთიან რკინაბეტონის ფილას. ფოლადის გარდა, ზოგჯერ, ს. მ. რკინაბეტონის კონსტრუქციებისგანაც აშენებენ.

სილოსი ცემენტის – ტევადობა მშრალი ცემენტის, სამშენებლო ნარეგებისა და წვრილდისპერსიული მასალების შესანახად. სტანდარტული კონსტრუქცია წარმოადგენს ფოლადის ცილინდრს ბრტყელი ან კონუსური სახურავით, რომელშიც მოწყობილია სავენტილაციო ხვრელები და ფილტრები; ფსკერი კონუსური ფორმისაა ნახვრეტით, მომარჯვებული ცემენტის გასაცემი შნიკური ჩამკეტით. მონტაჟდება შვეულად რკინაბეტონის საძირკველზე.

სილოქსიდი [ლათ. sil(ex) კაჟი და oxys მჟავე] – კვარცისგან წარმოებული მინა (საშენი მასალა). გამოიყენება ფასადების შესამინად, ინტერიერის ტიხრებისთვის, ქიმიური ჭურჭლის დასამზადებლად და სხვ.

სილუეტი – 1. საგნის, ნაგებობის, ფიგურის და სხვათა დამახასიათებელი მოხაზულობა (კონტურები), რომელიც შორ მანძილზე, ბურუსში ან სიბნელეში აღიქმება; 2. ვისიმე ან რისამე ერთგვარი კონტურული გამოსახულება, დახატული (ან გამოჭრილი და დაკრული) სხვა ფერის ფონზე; 3. XVIII საუკუნეში გავრცელებული გრაფიკური ტექნიკის (გრაფიურა, ფოტოგრაფია) სახესხვაობა. განსაკუთრებით გავრცელდა საფრანგეთში როკოკოს ეპოქაში.

სილუმინი [ლათ. sil(ex) კაჟი და oxi ალუმინი] – ალუმინის შენადნობი სილიციუმთან (23%-მდე) და სხვა ელემენტებთან, ხასიათდება კარგი ჩამოსხმით, მაღალი სიმტკიცითა (200 მპა-მდე) და სიმაგრით, საკმაოდ კარგი პლასტიკურობით. გამოიყენება რთული კონფიგურაციის დეტალების დასამზადებლად, უმეტესად ავტო- და ავიამშენებლობაში.

სილურჯე – მერქნის სოკოვანი დაავადება, ლურჯი ან მომწვანო შეფერილობა, რომელიც ფართოდ არის გავრცელებული. სიმტკიცეზე არ მოქმედებს, მაგრამ მერქანს აძლევს არასასიამოვნო შეფერილობას.

სილფონი – დრეკადი ერთ- ან მრავალფენიანი გოფირებული გარსი (გარსაცმი) ლითონის, არალითონის ან კომპოზიტური მასალისგან, რომელიც ინარჩუნებს სიმკვრივეს და სიმტკიცეს კუმშვის, გაჭიმვის, ღუნვის მრავალციკლური დეფორმაციისას შიგა და გარე წნევის, ტემპერატურისა და მექანიკური დატვირთვის ზემოქმედების პირობებში. გამოიყენება როგორც მაპერმეტიზებული, მგრძნობიარე და ძალური ელემენტი. ს. გამოიყენება მილსადენების არმატურის (კვანძების) მოძრავი დეტალების მამჭიდროვებლად გარემოს მიმართ.

სილფონი

სიმა (ბერძ. kuma ტალღა ან ტალღისებრი სხმული) – კარნიზის ელემენტი, წყლის ჩასადენი ღარაკი. პირველად გამოჩნდა ძველბერძნულ არქიტექტურაში დორიული ორდერის ბატონობის პერიოდში. მზადდებოდა მარმარილოს ან ტერაკოტისაგან და ძირითადი დანიშნულების გარდა იყო შენობის ფასადის ერთ-ერთი სამკაული. ხშირად სიმი შემკული იყო გეომეტრიული ჩუქურთმებით, პალმეტებით ან უფრო რთული დეკორით (განსაკუთრებით იონიურ ორდერში).

სიმა

სიმაგრე (სისალე) – მასალის უნარი, წინააღმდეგობა გაუწიოს მასში სხვა მასალის შეჭრას. მინერალური მასალებისათვის სიმაგრეს ადგენენ მოოსის სკალით. შედგება 10 მინერალისაგან, სიმაგრის პირობითი მაჩვენებლებით 1-დან 10-მდე (1 – ტალკი ან ცარცი, 2 – ქვამარილი, 3 – კალციტი, 4 – მდნობი შპატი, 5 – აპატიტი, 6 – ორთოკლაზი, 7 – კვარცი, 8 –

ტოპაზი, 9 – კორუნდი, 10 – ალმასი). გამოსაცდელი მასალის სიმაგრე არის იმ ორ მინერალს შორის, რომელთაგან ერთი კაწრავს გამოსაცდელ ნიმუშს და მეორეთი კი თვით იკაწრება. მასალის ს. შეიძლება შეფასდეს სხვადასხვა კრიტერიუმით. ხშირ შემთხვევაში ს. განისაზღვრება ზედაპირზე დარჩენილი ნაჭდევის ზომის მიხედვით, მაგ., ბრინელის, ვიკერსისა და როკველის მეთოდებით. აღინიშნება შესაბამისად: HRB, HV და HRC. ს. იზომება სამ დიაპაზონში: მაკრო, მიკრო და ნანო. მაკროდიაპაზონი რეგლამენტირებას უკეთებს ინდენტორზე დატვირთვის სიდიდეს 2 ნ-დან 30 კნ-მდე. მიკროდიაპაზონი – 2 ნ-მდე და ინდენტორის სხეულში ჩაღრმავებას მეტი 0,2 მკმ-ზე. ნანოდიაპაზონი კი მხოლოდ ინდენტორის ჩაღრმავებაზე, რომელიც უნდა იყოს ნაკლები 0,2 მკმ-ზე. ხშირად სისალეს ნანოდიაპაზონში უწოდებენ ნანოსისალეს (ნანოსიმაგრეს). ლითონის, ბეტონის, მერქნის, პლასტმასის სიმაგრე (სისალე) განისაზღვრება ბრინელის მეთოდით, როცა სტანდარტული ფოლადის ბურთულა გარკვეული ძალით იწნეხება მასალაში. სიმაგრე განისაზღვრება დატვირთვისა და ანაბეჭდის ფართობის ფარდობით. დიდი სიმტკიცის მასალა ყოველთვის არ არის დიდი სიმაგრის. მაგ., მერქნის სიმტკიცე ხშირად აჭარბებს ბეტონისას, მაგრამ სიმაგრე ყოველთვის ნაკლები აქვს, ვიდრე ბეტონს. გარდა ზემოთაღნიშნულისა, არსებობს ს. გაზომვის სხვა მეთოდებიც: ასკერის სკალით, ბრინელის, ბუხგოლცის, ვიკერსის, იანკის, კუზნეცოვ-ჰერბერტ-რეზინდერის, მარტენსის, მოოსის სკალით, პოლდის, როკველის, შორის მიხედვით და სხვ.

ზოგიერთი ჯიშის მერქნის ზედაპირული სიმაგრეები ბრინელის მიხედვით შემდეგია: ნაძვი – 1,8; ვერხვი – 1,86; ფიჭვი – 2,5; ლარიქსი – 2,7; თხმელა – 2,7; არყის ხე – 3,0; კაკალი – 3,5; მსხალი – 3,5; რცხილა – 3,7; წაბლი – 3,7; წიფელი – 3,9; კედარი – 4,0; აკაცია – 4,0; ნეკერჩხალი – 4,05; იფანი – 4,1; ბამბუკი – 4,8; მუხა – 4,9; მაჰაგონი – 5,0; პალისანდრი ვ 5,5; აკაცია თეთრი – 7,1; ებონიტი – 8,0.

სიმაღლე – 1. ფიგურის წვეროდან ფუძეზე ან მის გაგრძელებაზე დაშვებული მართობის (პერპენდიკულარის) მონაკვეთი. ტექნ. ნაკეთობის ერთ-ერთი გაბარიტული განზომილება, დაშორება ყველაზე მაღალი წერტილიდან მიწის ზედაპირამდე; ფიზ. ხმის, ბგერის სიმაღლე; გეოდ. ნიშნული ზღვის დონიდან. სიმაღლის ცნების გამოყენების უამრავი მაგალითი შეიძლება დასახელდეს: სამშენებლო, ანტენის, აწევის, დაწნევის, დაჭირხვნის, ვარდნის, საანგარიშო, პირობითი, სიჩქარის, სრული, ტალღის, ყრილის, ჩატვირთვისა და სხვ.; 2. სივრცე და მანძილი დედამიწის ზევით; 3. იგივეა, რაც მაღლობი; 4. გადატ. რისამე მაღალი დონე; 5. სამშენებლო მიწის ნაკვეთზე შენობის მაქსიმალურად დასაშვები სიმაღლე, რომელიც მისი უკანა ეზოსა და საზოგადოებრივი საზღვრ(ებ)ის მხრიდან განისაზღვრება ფორმულით $H = L/Y$, სადაც L არის სამშენებლო მიწის ნაკვეთის საზოგადოებრივი საზღვრის (ქუჩის) მხარეს მდებარე შენობის საანგარიშო ზედაპირის გრუნტის ზედაპირთან შეხების ხაზიდან ქუჩის სიგანის ნახევრის წარმოსახვითი ვერტიკალური სიბრტყის მიმართ მართობული მანძილი. მისი მნიშვნელობა საზოგადოებრივ სივრცესთან შენობის განთავსების მიხედვით იცვლება 6-დან 20 მ-მდე; Y – კოეფიციენტი, რომლის მნიშვნელობაა: 0,35 – დასახლებათა საზოგადოებრივ-საქმიანი და განსაკუთრებული სამშენებლო რეგულირების ზონებისთვის; 0,25 – სამრეწველო ზონებისთვის; 0,4 – ყველა სხვა ზონისთვის; 6. შენობა-ნაგებობის სიმაღლე, რომელიც განისაზღვრება საძირკვლის ყველაზე დაბალი ნიშნულიდან: შენობის შემთხვევაში – შენობის საანგარიშო ზედაპირ(ებ)ის ყველაზე მაღალ ნიშნულამდე, ხოლო ნაგებობის შემთხვევაში – ნაგებობის ყველაზე მაღალ ნიშნულამდე.

სიმბოლოზმი – მიმდინარეობა დასავლეთ ევროპის ხელოვნებასა და ლიტერატურაში XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში. ის ერთგვარი რეაქცია იყო პარნასელთა პოეზიაზე. მისთვის დამახასიათებელია კონკრეტული სახის შეცვლა სიმბოლოთი, ირეალური სინამდვილის ძიება, იდუმალობა, კამერულობა, მაქსიმალური ზრუნვა სიტყვაზე, მუსიკალობის შექმნაზე. სიმბოლოზმი იყო სინამდვილისადმი ოპოზიციის გამოხატვა. მისმა საუკეთესო წარმომადგენლებმა დიდი ამაგი დასდეს ლირიკული აზროვნებისა და ხელოვნების განვითარებას, მისადმი დამოკიდებულებას და სხვ. სიმბოლისტური მიმდინარეობის ცნობილი წარმომადგენლები იყვნენ: შარლ ბოდლერი, პოლ ვერლენი, არტურ რემბო, ჟიულ ლაფორგი, გუსტავ მორო, ოდილონ რედონი, ედგარ მაკსენსი (საფრანგეთის რესპუბლიკა), რაინერ მარია რილკე (ავსტრიის რესპუბლიკა), ჰუგო ფონ ჰოფმანსტალი (გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა), ედგარ ალან პო (აშშ), ვალერი ბრიულოვი, ალექსანდრე ბლოკი, ანდრეი ბელი, კონსტანტინ ბალმონტი, მიხეილ ვრუბელი (რუსეთის ფედერაცია), ობრი ბერდსლეი, ჯორჯ ფრედერიკ უოტსი, უილიამ სკოტი (ინგლისი), ლესია უკრაინკა (უკრაინა), პაოლო იაშვილი, ტიციან ტაბიძე, ვალერიან გაფრინდაშვილი, გიორგი ლეონიძე, სანდრო ცირეკიძე, კოლაუ ნადირაძე (საქართველო) და სხვ.

სიმბოლიკა – 1. სიმბოლოთა ერთობლიობა; 2. სიმბოლო ან ნიშანი, რომელიც გამოიყენება რაიმე ობიექტის, ფუნქციის ან პროცესის წარმოსადგენად.

სიმბოლო (ბერძ. symbolon ნიშანი, ლოზუნგი < syn- ერთად და bole გადაგდება, ჩამოსხმა, დარტყმა, ჭანჭიკი, სხივი) – 1. ნიშანი ან სიტყვა, რომელიც აღიქმება როგორც იდეა, ობიექტი ან ურთიერთობა. ს. იღებს სიტყვის, ბგერის, ჟესტის, იდეის, ვიზუალური სახის ფორმას და გამოიყენება სხვისი იდეის თუ მრწამსის გადასაცემად. მაგ., რვაკუთხედი შეიძლება იყოს "სდექის" სიმბოლო; რუკაზე ლურჯი ხაზი – მდინარის; ციფრები არითმეტიკაში – რიცხვების; საკუთარი სახელები – პიროვნებების; წითელი ვარდი – სიყვარულის, თანაგრძნობის; ჯვარი – ქრისტიანობის, ნახევარმთვარე – ისლამის და სხვ.; 2. საგნის ან ცხოველის გამოსახულება, ნიშანი, რომელიც პირობითად გამოსახავს რაიმე გაგებას, მოვლენას, იდეას, საგნობრივ ვითარებას და მისთ. არსებობს სიმბოლოს სახეები: ალქიმიური, ასტრონომიული, ახალგაზრდობის, პარტიული მოძრაობის, რელიგიური, რწმენის, სარკალური გეომეტრიის, სამიშროების, სახელმწიფოს, სქესის, ქრისტიანობის, შემეცნების, შეფასების, ცოდნის, წმინდანობის, ხელოვნებისა და სხვ.

სიმდიდრე – მატერიალური აქტივების მთლიანი ღირებულება.

სიმდოვრე – მოვლენების, პროცესების მიმდინარეობა თანაბრად, რყევების გარეშე, როდესაც არ იცვლება მახასიათებელი პარამეტრები.

სიმეტრია (ბერძ. symmetria თანაშემოხილობა) – 1. რაიმე მთელის ნაწილების თანაზომიერი, პროპორციული განლაგება ცენტრის, შუაგულის მიმართ; თანაზომიერება, პროპორციულობა რისამე განლაგებაში; 2. გეომეტრიული ფიგურის თვისება – შეუთავსდეს თავის თავს გარკვეული გარდაქმნების შედეგად, რომლებიც ქმნიან ჯგუფს (ამ ფიგურის სიმეტრიის ჯგუფს). გეომეტრიული სიმეტრიის სახეები: სარკისებრი, ღერძული, მბრუნავი, ცენტრული, სრიალის და ხრახნული. 3. სიმეტრია, ანუ სარკული არეკვლა სივრცეში a სიბრტყის მიმართ (სიბრტყეში a წრფის მიმართ) არის სივრცის (სიბრტყის) გარდაქმნა, რომლის დროსაც ყოველი M წერტილი გადადის ისეთ M' წერტილში, რომ MM' მონაკვეთი მართობულია a სიბრტყისა (a წრფისა) და ამ სიბრტყით (წრფით) იყოფა შუაზე. a სიბრტყეს (a წრფეს) ეწოდება სიმეტრიის სიბრტყე (სიმეტრიის ღერძი). ამჟამად სიმეტრიის შესახებ სწავლება საფუძვლად

უდევს კრისტალოგრაფიას და ფართო გამოყენებას პოულობს მეცნიერებაში, ტექნიკაში, მრეწველობასა და სხვ.

სიმეტრია აქსიალური (რადიალური სიმეტრია) – სიმეტრიულობა რაიმე ღერძის ირგვლივ მობრუნების მიმართ ნებისმიერი კუთხით.

სიმეტრია მბრუნავი – ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს ობიექტის სიმეტრიას ყველა ან ზოგიერთი საკუთარი ბრუნვის m -განზომილებიანი ევკლიდური სივრცის მიმართ.

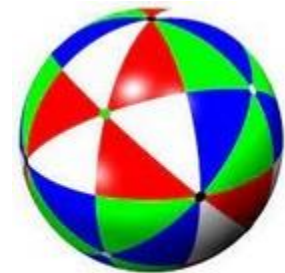
სიმეტრია სარკისებრი – სიბრტყის ასახვა თავის თავზე, რომლის დროს ნებისმიერი X წერტილი გადადის მოცემული სიბრტყის მიმართ სიმეტრიულ X' წერტილში.

სიმეტრია სარკისებრი

სიმეტრია სრიალის – ევკლიდური სიბრტყის იზომეტრია.

სიმეტრია სფერული – სიმეტრიულობა ბრუნვის მიმართ სამგანზომილებიან სივრცეში ნებისმიერი კუთხით.

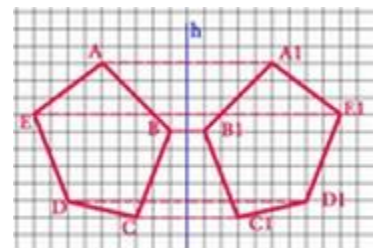

სიმეტრია სფერული

სიმეტრია ღერძული – რაიმე ფიგურის მონაკვეთის A და B წერტილებს სიმეტრიული ეწოდება a წრფის მიმართ, თუ ეს წრფე AB მონაკვეთის მართობულია და მის შუაწერტილზე გადის.

სიმეტრია ცენტრული – ცენტრული სიმეტრია ეწოდება გარდაქმნას, თუ სიბრტყეზე ნებისმიერ A წერტილისათვის მეორე O წერტილის მიმართ მოიძებნება ისეთი B წერტილი, რომ AB მონაკვეთი O წერტილით შუაზე იყოფოდეს. A და B წერტილები O წერტილის მიმართ სიმეტრიული წერტილებია.

სიმეტრიის ცენტრი – სიბრტყის ან სივრცის წერტილი, რომლის გარშემო რაიმე კუთხით მობრუნებისას გეომეტრიული ფიგურა შეუთავსდება თავის თავს. ფიგურებს, რომელთაც აქვთ სიმეტრიის ცენტრი, ეწოდება ცენტრალური. ასეთებია: წრე, ელიფსი, ჰიპერბოლა, ელიფსოიდი, ცალკალთა ჰიპერბოლოიდი, პარალელოგრამი და სხვ.

სიმეტრია ღერძული

სიმკვეთრე – 1. გეომეტრიული ფიგურების ან ტექსტის მკაფიოობა (გარჩევადობა), რომელიც დამოკიდებულია ოპტიკური მახასიათებლების სხვაობაზე გამოსახულების ელემენტებსა და ცალკეული ელემენტების გადასვლის კონტურის სიდიდეს შორის; 2. ტექსტი ან სიტყვა, რომელიც გამოხატავს რაიმეს ან ვინმეს მიმართ ნეგატიურ დამოკიდებულებას; უხეში, უტიფარი, თავხედური, კადნიერი გამონათქვამი.

სიმკვრივე – სკალარული ფიზიკური სიდიდე, რომელიც განისაზღვრება სხეულის მასის შეფარდებით თვით ამ სხეულის მოცულობასთან ან ფართობთან (ზედაპირული სიმკვრივე). განასხვავებენ ს. სამ სახეობას: 1) სხეულის საშუალო ს. – სხეულის მასის ფარდობა მის მოცულობასთან. ერთგვაროვანი სხეულისათვის მას უბრალოდ სხეულის სიმკვრივეს უწოდებენ; 2) ნივთიერების ს. – სხეულის ს., რომელიც შედგება ამ ნივთიერებისაგან; 3) სხეულის ს. წერტილში – სხეულის მასის მცირე ნაწილის (m) ამ მცირე ნაწილის მოცულობასთან (V) ფარდობის ზღვარი, როცა ეს წერტილი ეკუთვნის ამ მცირე ნაწილს და როცა ეს ფარდობა მისწრაფის ნულისაკენ: $\lim m/v$. ასეთი განმარტების დროს უნდა გავითვალისწინოთ ის, რომ

ატომურ დონეზე კი, არ არსებობს იდეალურად ერთგვაროვანი სხეული, ამიტომ უნდა შევჩერდეთ მოცულობაზე, რომელიც შეესაბამება გამოყენებულ ფიზიკურ მოდელს. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³. სამშენებლო საქმეში ჩვეულებრივ გამოიყენება საშუალო ს. ერთგვაროვანი ან არაერთგვაროვანი სხეულის ს. გამოითვლება ფორმულით $\rho = m/v$, სადაც m – სხეულის მასა; v – მისი მოცულობა. ს. წერტილში $\rho = dm/dv$, მაშინ არაერთგვაროვანი სხეულის მასა $m = \int \rho(r) d^3 r = \int \rho(r) v = \int dm$. ტემპერატურის შემცირება ს. ზრდის, თუმცა გვხვდება გამონაკლისებიც, მაგ., წყალი, ბრინჯაო და თუჯი. წყალს მაქსიმალური ს. აქვს 4°C-ზე და მცირდება ტემპერატურის მომატებითაც და მოკლებითაც. ნივთიერების აირმდგომარეობიდან მყარში გადასვლისას ს. იზრდება, მაგრამ არის ისეთი ნივთიერებებიც, რომელთა ს. მყარ მდგომარეობაში გადასვლისას მცირდება (წყალი, სილიციუმი, გერმანიუმი და სხვ.). ყოფაცხოვრებაში ყველაზე მეტად გავრცელებული ნივთიერებების სიმკვრივეები შემდეგია (კგ/მ³): მეთანის – 0,717; აზოტის – 1,25; მშრალი ჰაერის – 1,293; ქლორის – 3,164; ჟანგბადის – 1,429; ნაძვის მერქნის – 450; ფიჭვის მერქნის – 520; მუხის მერქნის – 690; ბენზინის – 740; ლარიქსის მერქნის – 700-1100; მტკნარი წყლის 4°C-ზე – 1000; ებონიტის ხის მერქნის – 1080; გრანიტის – 2600; ალუმინის – 2700; რკინის – 7874; სპილენძის – 8940; ვერცხლის – 10500; ტყვიის – 11350; ვერცხლისწყლის – 13530; ოქროს – 19300; პლატინის – 19590 და სხვ. არსებობს სიმკვრივის სახეები: აირის, აკუსტიკური, ალბათობის, ატომგულის, გალაქტიკათშორისი გარემოს, გამოსხივების, გრავიმეტრიული, დამუხტვის, დატვირთვის, დაყვანილი, დედამიწის, დენის, დეფექტების, დისლოკაციების, ელექტრონთა, ელექტრული, ენერჯის, ვარსკვლავთშორისი გარემოს, ზოგადი, ინვარიანტული, იონიზაციის, კვადრატული, კუთრი, მზის, მაქსიმალური, მინიმალური, მორწყვის, მოცულობითი, მჟავას, მუხტის, ნამდვილი, ნაყარი, ნივთიერების, ოპტიკური, პარციალური, პულპის, რეტიკულური, საშუალო, სითბური ნაკადის, სკალარული, სპექტრული, სტაბილური, ტენზორული, ფარდობითი, ფოტოგრაფიული, ფუძის, ჭეშმარიტი, წირითი, წყლის, წყობის, ხაზოვანი, ხსნარისა და სხვ.

სიმკვრივე ენერჯის – ენერჯის რაოდენობა ერთეულ მოცულობაში.

სიმკვრივე ზოგადი (სიმკვრივე საშუალო) – ერთეული მოცულობის მქონე ნიმუშის (მასალის) მასა ბუნებრივ მდგომარეობაში (ფორების ჩათვლით). გამოითვლება ფორმულით: $\rho = m/V_0$, სადაც m არის ნიმუშის მასა, გ; V_0 – ნიმუშის მოცულობა ბუნებრივ მდგომარეობაში, სმ³. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში ზოგადი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³.

სიმკვრივე მოცულობითი – მასალის ნაწილაკების მასა, გაყოფილი ამ ნაწილაკების მიერ დაკავებულ მოცულობაზე, ანუ ტერმინი "მოცულობითი სიმკვრივე" გამოიყენება სივრცის ერთეულში განაწილებული მყარი ნაწილაკების ან სხვა ფაზური სიდიდეების აღსანიშნავად. წამოადგენს ფხვნილების, გრანულების, მინერალური კომპონენტების ნაწილაკების, ქიმიური ნივთიერებების, ფარმაცევტული ინგრედიენტების, კვების პროდუქტების ან სხვა ნებისმიერი მასის კორპუსკულარული ან მყარი ნაწილაკების თვისებრივ მახასიათებელს. ს. მ. ცვალებადი სიდიდეა; მაგ., არაერთგვაროვანი მყარი ნივთიერებებისათვის და სითხეებში, რომელშიც შეტივტივებულია მყარი ნაწილაკები, მოცულობით სიმკვრივეზე გავლენას ახდენს სტრუქტურის ფორიანობა, აგრეთვე მოლეკულური და სტრუქტურული ერთიანობის რღვევა; ფხვიერ საშენ მასალებში (ქვიშა, ღორღი, ხრეში, ცემენტი, თაბაშირი და სხვ.) კი – დატკეპვნის ხარისხი, რადგან მაგ., განსაზღვრული რაოდენობის ქვიშამ შეიძლება დაიკავოს სხვადასხვა მოცულობა, ხოლო ბუნებრივ მდგომარეობაში ის ხასიათდება ნაყარი სიმკვრივით (იხ.

სიმკვრივე ნაყარი). ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში მოცულობითი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³.

სიმკვრივე ნამდვილი – ერთეული მოცულობის მქონე ნიმუშის (მასალის) მასა აბსოლუტურად მკვრივ მდგომარეობაში. გამოითვლება ფორმულით: $\rho = m/v_s$, სადაც m არის ნიმუშის მასა, გ; v_s – ნიმუშის მოცულობა აბსოლუტურად მკვრივ მდგომარეობაში (ფორების გარეშე), სმ³. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში ნამდვილი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³. საშენი მასალების დიდ უმრავლესობას აქვს ფორები, ამიტომ ს. ნ. ყოველთვის მეტია ზოგად სიმკვრივეზე. მხოლოდ მკვრივ მასალას (ფოლადი, მინა, ბიტუმი და სხვ.) აქვს ერთნაირი ზოგადი და ნამდვილი სიმკვრივეები, რადგან მათში ფორების რაოდენობა უმნიშვნელოა.

სიმკვრივე ნაყარი (ფხვიერი მასალებისთვის) – ერთეული მოცულობის მასა ფხვიერად დაყრილი მარცვლოვანი ან ბოჭკოვანი მასალისა. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში ნაყარი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³. ზოგიერთი საშენი მასალის ნაყარი სიმკვრივე (კგ/მ³) და მოცულობა ერთ ტონაზე (მ³/კგ) დაახლოებით შემდეგია: ცემენტი მშრალი – 1,5 კგ/მ³ და 0,666 მ³/კგ; ქვიშა სველი – 1920 და 520; ქვიშა მშრალი – 1440 და 694; ხრეში მსხვილმარცვლოვანი – 1500 და 666; ხრეში წვრილმარცვლოვანი – 1700 და 588; ღორღი წვრილმარცვლოვანი – 1600 და 625.

სიმკვრივე პარციალური – ნარევის რომელიმე განსაზღვრული კომპონენტის სიმკვრივე. ნარევის სიმკვრივე ტოლია მისი კომპონენტების პარციალური სიმკვრივეების ჯამისა. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში პარციალური სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ³.

სიმკვრივე საშუალო – იხ. სიმკვრივე ზოგადი.

სიმკვრივე ფარდობითი – გამოსაკვლევი ნივთიერების სიმკვრივის ფარდობა ეტალონური ნივთიერების სიმკვრივესთან.

სიმკვრივე ხაზოვანი (სიმკვრივე წირითი) – ფიზიკური სიდიდე, რომელიც განისაზღვრება სხეულის მასის ფარდობით მის სიგრძესთან. გამოიყენება ქსოვილის, მავთულის, ძაფის, თოკის, აფსკის, ქაღალდისა და სხვა ანალოგიური მასალის სისქის, აგრეთვე კოჭების, რელსებისა და სხვათა დასახასიათებლად. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში ხაზოვანი სიმკვრივის განზომილებაა კგ/მ.

სიმპლექსი (ლათ. simplex მარტივი, ერთიანი) – 1. ტელეგრაფის ან ტელეფონის ცალმხრივი კავშირი, რომლის დროსაც ერთი სადგური მხოლოდ გადაცემას აწარმოებს, მეორე კი – მხოლოდ მიღებას; 2. ის, რაც ხასიათდება ერთი ნაწილით ან სტრუქტურით; 3. მარტივი სიტყვა.

სიმპოზიუმი (ლათ. symposium დიდი ნადიმი) – თათბირი, სამეცნიერო კონფერენცია და მისთ. რაიმე სამეცნიერო საკითხის განსახილველად.

სიმპოსიუმი – ძველ საბერძნეთში რიტუალური დიდი ნადიმი, რომელსაც თან ახლავს მხიარული სვლა.

სიმპროლიტი – ზემსუბუქი საშენი მასალა – პოლისტირენბეტონი (სურ. 1), რომელსაც აქვს საუკეთესო სითბური და თბოენერგოეფექტური მახასიათებლები არა მარტო მსუბუქი ბეტონის კლასში, არამედ ზოგადად სამშენებლო ბეტონების ჯგუფში. გამოირჩევა

სურ. 1. სიმპროლიტი

ტენ- და ყინვამდგრადობით, ეკოლოგიურობით, ხანგამძლეობით. სიმკვრივე 600-800 კგ/მ³. გამოიყენება სართულშუა და ჭერის გადახურვებში, იატაკის მოჭიმვისათვის, საკედლე დიაფრაგმების ჩამოსასხმელად, აივნების, ტერასების მოსაწყობად, სამშენებლო ბლოკების (სურ. 2) დასამზადებლად და ა.შ.

სურ. 2. სიმპროლიტი

სიმპტომი – რაიმე მოვლენის დამახასიათებელი გარეგნული ნიშანი.

სიმრავლე – განსაზღვრული, სრულიად განსხვავებული ელემენტების ერთ მთლიანობაში გაერთიანება. ვიღებთ ან მისი ელემენტების ჩამოთვლით, ან ამ ელემენტების მახასიათებელი თვისებების მითითებით, ე.ი. ისეთი თვისებებისა, რომელიც აქვს ამ სიმრავლის ყველა ელემენტს და მხოლოდ მათ. სწორედ ეს საერთო თვისება განსაზღვრავს თვით სიმრავლის სახელწოდებას. თუ მოცემული თვისება არ აქვს არც ერთ საგანს, მაშინ ამბობენ, რომ ეს თვისება განსაზღვრავს ცარიელ სიმრავლეს. სიმრავლის ანუ ერთობლიობის ცნება განეკუთვნება უმარტივეს მათემატიკურ ცნებას.

სიმრუდე – 1. სიდიდე, რომელიც ახასიათებს რაიმე გეომეტრიული ობიექტის (წირის, ზედაპირის, სივრცის) გადახრას მისი ერთგვაროვანი ობიექტისაგან (წრფე, სიბრტყე, ევკლიდეს სივრცე), რომელიც ითვლება უმარტივესად; 2. ხის მანკი, ხის ტანის გრძივი ღერძის გადახრა ტანის გაღუნვის გამო (სურ. 1). ს. გაზომვის დროს ძირიდან 1 მ ტანის სიმაღლე მხედველობაში არ მიიღება. ის მანკის ცუდი სახეობაა, რადგან ასეთი ხის ტანიდან მცირე რაოდენობის დახერხილი მასალა ამოდის. ხდება გრძივი ბოჭკოების ირიბად წაჭრა, რაც აქვეითებს მასალის ხარისხს. სიმრუდე არსებობს მარტივი (ერთი გაღუნვით) და რთული (ორი ან მეტი გაღუნვით).

სურ. 1. სიმრუდე

სიმრუდე ზედაპირის – სიმრუდე, რომელიც ახასიათებს მოცემულ წერტილში ამა თუ იმ სახით ზედაპირის გადახრას სიბრტყისგან.

სიმრუდის ცენტრი – წირის მოცემულ წერტილში გავლებული მიმხები წრეწირის ცენტრი.

სიმსხო – სისქე (მაგ., ძაფის სისქე).

სიმტკიცე – მასალის თვისება გარკვეულ დროში, პირობებსა და საზღვრებში დაურღვევლად გაუწიოს წინააღმდეგობა ამა თუ იმ გარე ზემოქმედებით (დატვირთვები, არათანაბარი ტემპერატურული, მაგნიტური და ელექტრული ველები, არათანაბარი დეფორმაციები და სხვ.) აღძრულ შიგა ძაბვებს ისე, რომ არ დაირღვეს მისი მთლიანობა, ანუ არ დაკარგოს წინააღმდეგობის უნარი. ს. ძირითადი კრიტერიუმებია: პროპორციულობის ზღვარი, დენადობის ზღვარი, ცოცვადობის ზღვარი, დაღლილობის ზღვარი და სხვ. კლასიფიკაციის მიხედვით, ს. შეიძლება იყოს სტატიკური (მუდმივი დატვირთვების მოქმედებისას), დინამიკური (ნიშანცვლადი დატვირთვების მოქმედებისას) და დაღლილობითი (ციკლური ცვლადი დატვირთვების მოქმედებისას). განასხვავებენ ადჰეზიურ, დაღლილობით, დინამიკურ, ელექტრულ, თეორიულ, იმპულსურ, კონსტრუქციულ, მაღალტექნოლოგიურ, პრიზმულ, საკონსტრუქციო, ტექნიკურ, ციკლურ და ხანგრძლივ სიმტკიცეს. ყველაზე ხშირად პრაქტიკაში ვხვდებით სიმტკიცეზე გაანგარიშებებს გაჭიმვის, კუმშვის, ღუნვის, გრეხის, ახლეჩისა და თელვის დეფორმაციების დროს.

სიმტკიცე გაჭიმვისას – ნიმუშის გაწყვეტაზე გამოცდის დროს წარმოქმნილი გამჭიმი ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე, რომელიც მოდის კვეთის პირველსაწყისი ფართობის ერთეულზე.

სიმტკიცე დარტყმითი – იხ. სიბლანტე დარტყმითი.

სიმტკიცე დაღლილობითი – მასალის თვისება არ დაირღვეს დროთა განმავლობაში ცვლადი სამუშაო დატვირთვების (ციკლური დატვირთვების) მოქმედებისას. მასალის რღვევა ხდება მიკრორღვევების, მათი დაგროვების და შემდეგ მაკრორღვევებად გაერთიანების შედეგად (მასალის დაღლილობა). ყველა მასალისათვის არსებობს დაღლილობითი სიმტკიცის ზღვარი, რომელიც გაცილებით ნაკლებია (40-50%-ით) მასალის სიმტკიცის ზღვარზე.

სიმტკიცე დინამიკური – მასალის უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს დინამიკურ დატვირთვებს რღვევის ან ფორმის ცვლილების გარეშე. დამატებით იხ. სიბლანტე დარტყმითი.

სიმტკიცე ზედაპირული – გასაჭიმი ღეროს თხელი ზედაპირული ფენის სიმტკიცე, რომელიც ზოგჯერ მნიშვნელოვნად აჭარბებს ღეროს შიგნით მასალის სიმტკიცეს.

სიმტკიცე თეორიული – იდეალური სტრუქტურის (დაზიანებებისა და დეფექტების გარეშე) მყარი ტანის სიმტკიცე აბსოლუტური ნული ტემპერატურის პირობებში. დამოკიდებულია მასალის სტრუქტურაზე, მოლეკულურ მასასა და მოლეკულურ ორიენტაციაზე.

სიმტკიცე მერქნის – მერქნის თვისება გარკვეულ პირობებსა და საზღვრებში დაურღვევლად გაუწიოს წინააღმდეგობა ამა თუ იმ გარე ზემოქმედებას ისე, რომ არ დაირღვეს მისი მთლიანობა, ანუ არ დაკარგოს წინააღმდეგობის უნარი. მერქანს ახასიათებს საკმაოდ მაღალი სიმტკიცე ძალის მოქმედებისას ბოჭკოების გასწვრივ. ამ დროს ბოჭკოს უჯრედის გარსი მუშაობს ყველაზე ხელსაყრელ პირობებში და მერქანი ამჟღავნებს მაქსიმალურ სიმტკიცეს. მაგ., სუფთა ფიჭვის მერქნის სიმტკიცის ზღვრის საშუალო მნიშვნელობებია: გაჭიმვაზე – 100 მპა, ღუნვაზე – 75 მპა, კუმშვაზე – 40 მპა, მაგრამ რეალურ კონსტრუქციებში არ ხერხდება ასეთი მაღალი სიმტკიცის სრული გამოყენება, რადგანაც ხის კონსტრუქციების მზიდუნარიანობაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მერქნის რეალური ბუნებრივი მანკები – ბზარები, როკები, ირიბბოჭკოიანობა, ორგულიანობა და სხვ., აგრეთვე კონსტრუქციაზე დატვირთვების მოქმედების მიმართულება და ხანგრძლივობა.

სიმტკიცე სტრუქტურული – სიმტკიცე მასალის ნაწილაკებს შორის შინაგანი კავშირების ხარჯზე. მისი მახასიათებელია ძვრის ზღვრული დამაბულობა, რომლის დროსაც მასალა იწყებს დინებას სითხის მსგავსად, ირღვევა შინაგანი კავშირები ნაწილაკებს შორის და, შესაბამისად, სტრუქტურაც.

სიმტკიცე ღუნვისას – ნორმალური ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე, რომლის დროსაც ხდება ღუნვადი ძელის რღვევა ან რღვევადი პლასტიკური დეფორმაცია.

სიმტკიცე შეკუმშვისას – ნიმუშის შეკუმშვაზე გამოცდის დროს წარმოქმნილი შემკუმშვა ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე, რომელიც მოდის კვეთის პირველსაწყისი ფართობის ერთეულზე.

სიმტკიცე ძვრისას – ნიმუშის ძვრაზე გამოცდის დროს წარმოქმნილი მხები ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე, რომლის დროსაც ხდება ნიმუშის რღვევა.

სიმტკიცე ხანგრძლივი – დიდი ხნის განმავლობაში ცოცვადობის პირობებში მყოფი მასალის სიმტკიცე.

სიმტკიცის ზღვარი (დროებითი წინაღობა) – მასალების მექანიკური მახასიათებელი, გამოხატული პირობითი ძაბვით, რომელიც შეესაბამება იმ უდიდეს დატვირთვას, რომელიც მოქმედებს ნიმუშზე უშუალოდ რღვევის წინ, ანუ ის არის ზღვრული სიდიდე, რომლის გადაჭარბებისას მექანიკური ძაბვა დაარღვევს ამა თუ იმ ტანს კონკრეტული მასალისაგან. განასხვავებენ სტატიკურ, დინამიკურ, კუმშვისა და გაჭიმვის ს. ზ. სიმტკიცის მახასიათებლად აგრეთვე მოიაზრება დენადობის, პროპორციულობის, დრეკადობის, გამძლეობის ზღვრები და სხვ.

სიმტკიცის ზღვარი გაჭიმვისას – მუდმივი (სტატიკური სიმტკიცის ზღვრისათვის) ან ცვლადი (დინამიკური სიმტკიცის ზღვრისათვის) ზღვრული სიდიდე, რომლის გადაჭარბებისას მექანიკური ძაბვა გაგლეჯს (დაარღვევს) ამა თუ იმ ტანს კონკრეტული მასალისაგან.

სიმტკიცის ზღვარი კუმშვისას – მუდმივი (სტატიკური სიმტკიცის ზღვრისათვის) ან ცვლადი (დინამიკური სიმტკიცის ზღვრისათვის) ზღვრული სიდიდე, რომლის გადაჭარბებისას მექანიკური ძაბვა შეკუმშავს (დაარღვევს) ამა თუ იმ ტანს კონკრეტული მასალისაგან და აუცილებლად ადგილი ექნება დეფორმაციის განვითარებას.

სიმულატორი – მექანიკური ან კომპიუტერული, მოწყობილობა, რომელიც ახდენს რაიმე პროცესის, დანადგარის ან სატრანსპორტო საშუალების მართვის იმიტაციას.

სიმქისე (ხორკლიანობა) – 1. უსწორობების ერთობლიობა, რომელიც ქმნის დეტალის ზედაპირულ რელიეფს შედარებით მცირე ბიჯებით. ძირითადად ჩნდება ნაკეთობის ზედაპირული ფენის პლასტიკური დეფორმაციის შედეგად, როცა მისი დამუშავება ხდება საჭრელი ინსტრუმენტის უსწორო პირის გამოყენებით. ზედაპირის ს. ნაკეთობის ტექნიკურ მახასიათებლებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სიდიდეა, რომელიც დიდ გავლენას ახდენს ნაკეთობის (დეტალის) საექსპლუატაციო მაჩვენებლებზე (ცვეთამედეგობა, დადლილობითი სიმტკიცე, კოროზიამედეგობა, შეერთებების ჰერმეტიულობა და სხვ.). ს. საზომი ერთეულია მიკრომეტრი.

სიმქისე ზედაპირის – დამუშავებული ზედაპირის მიკროუსწორობების ერთობლიობა საბაზო სიგრძის ზღვრებში, რომელიც ქმნის ზედაპირის რელიეფს. ს. ზ. ხასიათდება რამდენიმე პარამეტრით, როგორცაა უსწორობების შვერების საშუალო და მაქსიმალური სიმაღლეები და მათი სიგანე, საშუალო მანძილი მათ შორის და სხვ.

სიმყიფე – მასალის თვისება, დაიშალოს სტატიკური დატვირთვის დროს უმნიშვნელო დეფორმაციის შედეგად ნარჩენი დეფორმაციის გარეშე.

სიმძიმე – 1. სხეულის თვისება მიიზიდოს დედამიწისაკენ; 2. გადატ. მძიმე, ძნელი, შემაწუხებელი მდგომარეობა.

სიმძიმე აბსოლუტური – სიმძიმე, რომელიც იზომება დედამიწისა და მოცემული სხეულის ურთიერთმიზიდულობის ძალით მსოფლიო მიზიდულობის კანონით.

სიმძიმე ფარდობითი – სიმძიმე, რომელიც იზომება დედამიწის მიზიდულობის ძალისა და დედამიწის ბრუნვის ცენტრიდანული ძალის ჯამით.

სიმძიმის ცენტრი – მყარ სხეულთან უცვლელად დაკავშირებული გეომეტრიული წერტილი, რომელზეც გაივლის ამ სხეულის ნაწილაკებზე მოქმედი ყველა სიმძიმის ძალის ტოლქმედი სივრცეში სხეულის ნებისმიერი მდებარეობის დროს. იგი შეიძლება მოცემული სხეულის არც

ერთ წერტილს არ დაემთხვეს (მაგ., რგოლისათვის). მყარი სხეულის სიმძიმის ცენტრის მდებარეობა სიმძიმის ერთგვაროვან ველში თანხვედბა მისი ინერციის ცენტრის მდებარეობას.

სიმძიმის ძალა – სხეულზე დედამიწის ზემოქმედების ძალა ანუ დედამიწის ზედაპირის მახლობლად მოთავსებულ ნებისმიერ ნივთიერ წერტილზე მოქმედი ძალა, რომელიც განისაზღვრება, როგორც დედამიწის გრავიტაციული ძალისა და დედამიწის დღელამური ბრუნვით განპირობებული ცენტრიდანული (გადატანითი) ინერციის ძალის გეომეტრიული ჯამი.

სიმძლავრე – 1. ენერგეტიკული მახასიათებელი, ტოლი მუშაობის ფარდობისა მისი შესრულების დროის ინტერვალთან. P სიმძლავრე F ძალისა ტოლია ამ ძალის სკალარული ნამრავლისა მისი მოდების წერტილის v სიჩქარეზე. $p = (Fv) = F \cdot v \cdot \cos \alpha$, სადაც α არის კუთხე F და v ვექტორებს შორის; 2. ფიზიკური სიდიდე, რომელიც იზომება დროის ერთეულში შესრულებული მუშაობით. ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში სიმძლავრეს ზომავენ ვატებით $1 \text{ ვტ} = 1 \text{ ჯ/წმ}$. ერთეულთა CGS სისტემაში – ერგ/წმ. ტექნიკაში იყენებენ აგრეთვე ერთეულს – ცხენის ძალას (75 კგმ/წმ). არსებობს სიმძლავრის მრავალი სახეობა: აკუსტიკური, აფეთქების, აფრენის, აქტიური, ბაზისური, ბერის, გაგლეჯის, გამოსავალი, გამოსხივების, განსავითარებელი, გასაცემი, დადგენილი, დადგმული, დაუმახინჯებელი, ეკვივალენტური, ელექტროდაბრკოლებათა, ენტროპიული, ეფექტური, ზღვრული, ზღურბლიანი, თეორიული, ინდიკატორული, სიმძლავრე, კუთრი, კომპლექსური, სიმძლავრე, ლიტრული, მაქსიმალური, მიმოცვლის, მინიმალური, მისაყვანი, მიწისპირა, მოქმედი, მოჩვენებითი, მყისი, ნამდვილი, ნომინალური, ნორმალური, პიკური, პირობითი, რეაქტიული, რხევითი, საათობრივი, საგადასახადო, სამუშაო, სამუხრუჭო, საპროექტო, საწარმოო, საწყისი, სრული, უზრუნველყოფილი, ფაზური, ღუმლის, შესავალი, ჯამური, ძრავას, წარმოების, წვეის, წყალდენის, წყალსადენის, წყალსადინარის, ჭარბი, ჭრის, ხანგრძლივი, ხახუნის, ხილული, ხმაურის, ჰიდრაგულიკური და სხვ.

სინაგოგა (ბერძ. synagogē საკრებულო) – ებრაული სალოცავი ადგილი, ებრაული რელიგიის ძირითადი ინსტიტუტი. როგორც წესი, აქვს ერთი ვრცელი დარბაზი ლოცვისთვის, მცირე ოთახები სასწავლებლად და ხშირად საზოგადოებრივი დარბაზი და ოფისები. ზოგიერთს ასევე ცალკე ოთახი აქვს თორას სასწავლად, რომელსაც სწავლის სახლს უწოდებენ. ს. წმინდა ადგილი არ არის, ასევე ს. არ არის სავალდებულო სალოცავად. ებრაელი ლოცვები შეიძლება ჩატარდეს იქ, სადაც ათი ებრაელი შეიკრიბება. სინაგოგა არ არის ტაძარი და არ ცვლის ნამდვილ, დიდი ხნის წინ დანგრეულ წმინდა ტაძარს იერუსალიმში. სინაგოგა წარმოიქმნა პალესტინაში (ძვ. წ. IV საუკ.), ეგვიპტეში (ძვ. წ. III საუკ.). იერუსალიმის ტაძრის დანგრევის (ახ. წ. 70 წ.) და დიასპორის (პალესტინის ფარგლებს გარეთ ებრაული კოლონიები) გაფართოების შემდეგ ს. არსდება ყველგან, სადაც კი ებრაელები ცხოვრობენ (სურ. 1. ებრაული სინაგოგა ქ. ტრენჩინაში, სლოვაკეთის რესპუბლიკა). სინაგოგაში ასრულებენ ღვთისმსახურებას, კითხულობენ და კომენტარებს უკეთებენ ბიბლიასა და თალმუდს, მართავენ რიტუალურ ტრაპეზებს. შუა საუკუნეებში ვინც იუდეურ დოგმებს გადაუხვევდა, სინაგოგიდან განკვეთდნენ. ს. არქიტექტურული კომპოზიცია და დეკორი ძირითადად მავრიტანულია. ს. შენდებოდა ისეთი ორიენტაციით, რომ შენობის

სურ. 1. სინაგოგა

სურ. 2

ძირითადი ფასადი ყოველთვის მიმართული ყოფილიყო იერუსალიმისკენ. თბილისში სამი სინაგოგაა, რომელთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანია მოქმედი თბილისის დიდი სინაგოგა (სურ. 2), აგებული 1910 წელს. საქართველოში სინაგოგები აგებულია ქუთაისში, ბათუმში (სურ. 3), სენაკში, ონში (სურ. 4), ბანძაში, ახალციხესა და სხვ.

სინათლე – 1. თვალთ აქმული სხივური ენერგია, რომელიც გარე სამყაროს ხილულს ხდის; შუქი; 2. გადატ. განათებული ადგილი, სადაც სინათლეა; გარკვეულობა, სიცხადე; სიკეთე, ბედნიერება; 3. მხედველობა. სინათლის სახეები: აირვარვარული, ანარეკლი, არაკოჰერენტული, ბუნებრივი, გაბნეული, დამაბრმავებელი, დღის, ელიფსურად პოლარიზებული, ვარდნილი, ზედა, თვალისმომჭრელი, ირიბი, კაშკაშა, კოჰერენტული, მეორეული, მზის, მთვარის, მოდულირებული, მონოქრომატული, მოციმციმე, პოლარიზებული, სივრცულ-არაკოჰერენტული, უხილავი, ქუჩის, წრფივპოლარიზებული, ჭერისა და სხვ.

სურ. 3

სინათლე ზედა – სინათლე, რომელიც შემოდის სათავსში ზემოდან, გადახურვიდან (შუქფარანი, სარკმელი, შედური გადახურვა, გამჭვირვალე გარსი და სხვ.).

სურ. 4

სინათლე მეორეული – შენობის შიგა კედელში სარკმლის (ფრამუგის) მოთავსებით გარე კედელს მოცილებული სათავსის ნათელი ოთახიდან განათების ხერხი.

სინათლის ნაკადი – სინათლის ენერგია, რომელიც მოედინება წერტილოვანი წყაროდან ერთი სტერადიანი სხეულოვანი კუთხით, როცა სინათლის ძალა ერთი კანდელის ტოლია. ს. ნ. საზომი ერთეულია – ლუმენი.

სინათლოვნება – ხასიათდება მასალის ზედაპირის ფარდობითი სიკაშკაშით და განისაზღვრება არეკლის კოეფიციენტით.

სინგულარული (ლათ. singularis ცალკეული) – 1. მოცემული მათემატიკური ობიექტისთვის ამა თუ იმ მცდარობის არსებობა იმავე გვარის რეგულარულ ობიექტთან შედარებით; 2. ერთმაგი, ცალფა; ცალკეული, განსაკუთრებული.

სინგულარული ინტეგრალი – მათემ. ფუნქციის წარმოდგენის ერთ-ერთი საშუალება.

სინგულარული წერტილი – მდგომარეობის დიაგრამაზე წერტილი, რომელიც შეესაბამება არადისოცირებულ ქიმიურ ნაერთს.

სინგური – სულფიდების კლასის კაშკაშა, წითელი ფერის, ყველაზე გავრცელებული ვერცხლისწყლიანი მინერალი, ვერცხლისწყლის სულფიდი. სიმბოლო HgS; სიმკვრივე – 8090-8200 კგ/მ³. წარმოადგენს ვერცხლისწყლისა და გოგირდის ნაერთს. შეცავს 85,83 % ვერცხლისწყალს. იხსნება მხოლოდ სამეფო წყალში. ადვილად დნება და ჰაერზე 200°C ტემპერატურამდე გაცხელებისას მთლიანად ქროლდება და წარმოქმნის ვერცხლისწყლის ორთქლს და გოგირდოვან აირს. ს. მოიპოვება ჰიდროთერმალურ მიწის ზედაპირთან ახლოს მოთავსებულ ქანებში. საბადოში სინგურთან

სინგური

ერთად შედის სხვა მინარევებიც, როგორცაა კვარცი, კვარციტი, ბარიტი, ანტიმონიტი, პირიტი, გალენიტი, მარკაზიტი, იშვიათად ოქრო და სხვ. მას მოიპოვებდნენ ძველ რომშიც ვერცხლისწყლისა და წითელი ბუნებრივი პიგმენტის მისაღებად. ცნობილია ორი სახის: ბუნებრივი, მინერალური წარმოშობისა და ხელოვნური გზით მიღებული. უძველესი დროიდან ს. საღებავს იყენებდნენ ხელნაწერების და ბეჭდვითი წიგნების მოსართავად (აზზაფის პირველი ასოების გამოსაყვანად), ხატწერაში, მხატვრობაში და სხვ.

სინდიკატი (ბერძ. syndikos შეთანხმებულად მოქმედი) – მონოპოლიის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც ახორციელებს მთელ კომერციულ საქმიანობას, თუმცა მასში შემავალი საწარმოები ინარჩუნებენ წარმოებრივ და იურიდიულ დამოუკიდებლობას.

სინდიცი – იგივეა, რაც ვერცხლისწყალი.

სინერგისტი – მასალა (ანტიდამჟანგავი დისპერსიული აგენტი), რომელიც აძლიერებს მერქნის წვის ძირითადი შემანელებლის მოქმედებას.

სინეკოლოგია (ბერძ. syn თან, ერთად, oikos სახლი, გარემო და logos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – ეკოლოგიის განყოფილება, რომელიც სწავლობს ცოცხალი ორგანიზმების მრავალსახიან გაერთიანებებს.

სინერგიზმი (ბერძ. syn თან, ერთად და ergon მუშაობა) – 1. კომპონენტების ურთიერთგაძლიერება ცეცხლდაცვის პროცესში; 2. ორგანოებისა (მაგ., კუნთებისა) და სისტემების ერთობლივი და ერთგვაროვანი მოქმედება; 3. ორგანიზმზე სამკურნალწამლო ნივთიერებათა კომბინირებული მოქმედება, რომლის ეფექტი აჭარბებს თითოეული კომპონენტის ცალკე მოქმედებას.

სინთეზი (ბერძ. synthesis შეერთება) – 1. მეცნიერული კვლევის მეთოდი, საგნის ან მოვლენის შესწავლა მთლიანობაში, მისი ნაწილების ურთიერთკავშირში (საპირისპიროა – ანალიზი); 2. შეერთება, განზოგადება; 3. ქიმიური ნივთიერების მიღება მარტივ ნივთიერებათა ან ელემენტთა შეერთების გზით; 4. ინჟინერინგული განლაგება რთული სისტემებისა, რომლებიც შედგენილია სხვადასხვა წინასწარმომზადებული ბლოკებისა და მოდულებისაგან; 5. სხვადასხვა ტიპის კომპონენტების დაბალდონებრივი, ღრმა სტრუქტურული გაერთიანება.

სინთეზური – სინთეზზე დამყარებული; რაც სინთეზით მიიღება: სინთეზური კაუჩუკი – ხელოვნური კაუჩუკი; სინთეზური ბოჭკო – ბოჭკო, მიღებული მარტივი ნივთიერებებიდან (ნეილონი, კაპრონი, ლავსანი და მისთ.) და სხვ.

სინთეზური წიდა – ნადნობი, კალციუმის ჟანგის, თიხამიწის, რკინის ჟანგეულის, მლხობი შპატისა და სხვ. მასალებისგან რკალურ ღუმლებში. გამოიყენება თხევადი ფოლადის რაფინირებისათვის (დესულფურაცია, დეფოსფორაცია, განჟანგვა). მკვეთრად აუმჯობესებს ფოლადის ხარისხს.

სინთეტიკა (ინგლ. synthetic < ბერძ. synthesis შეერთება, გადაბმა, შენაერთი) – ქიმიური სინთეზის გზით მიღებული პროდუქტი (ბოჭკო, ქსოვილი, პლასტმასი, წამალი და სხვ.); ასეთი მასალის ნაწარმი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არ უნდა ავურიოთ ტერმინები "სინთეზური" და "ხელოვნური"; ხელოვნური მასალა არის ნედლეულის ფიზიკური მოდიფიკაციით მიღებული, მაგ., სინთეზური ბოჭკოებია კაპრონი, ნეილონი; ხოლო ხელოვნური – მინის, ვისკოზას, ბაზალტის ბოჭკოები. სინთეტიკას გააჩნია კომპლემენტარულობა ხელოვნურთან მიმართებაში. სინთეზური ტყავი – ტყავის მსგავსი აფსკის გამოზრდა ლაბორატორიულ პირობებში (გამოიყენება ტყავის ტრანსპლანტაციისათვის), ხოლო ხელოვნური ტყავი –

ნედლეულისათვის (ფორებიანი პოლიმერი) გარე სახის და თვისებების მიცემა მოცემული ცხოველის ტყავის თვისებების შესაბამისად. ამ შემთხვევაში სინთეზს განიცდის პოლიმერი, და არა საბოლოო პროდუქტი.

სინი – 1. სხვადასხვა ფორმის სამზარეულო ჭურჭელი. ძირითადად მზადდება სპილენძისა და თითბერისაგან; 2. იხ. ლანგარი.

სინკლინი (ბერძ. synklinō დაბლა ვიხრები) – ჩაზნექილი ნაოჭი (ძირითადად მთის ქანების მიმართ იხმარება), რომლის ფრთები ერთმანეთის შემხვედრი მიმართულებითაა დაქანებული. ს. შებრუნებული ნაოჭია ანტიკლინი. განასხვავებენ სიმეტრიულ, ასიმეტრიულ და სხვ. სახის სინკლინებს.

სინკრიტი (მიკროცემენტი) – ცემენტ-პოლიმერის (ძვ. კირისა და ქვიშის) დეკორატიული შრე სისქით 2-4 მმ ბუნებრივი ქვის, გრანიტის, კლდოვანი ქანის, ფრანგული ქვისა და მისთ. ფაქტურის მისაღებად სპეციალური შტამპის მეშვეობით. გამოიყენება კედლების, კოლონების, კიბეების, საფეხურების, თაროების, ბარების, აბაზანების, ქუჩის ავეჯის, საყრდენი კედლების, წყლის აუზების, შადრევნებისა და ჩანჩქერების საფუძვლებისა და სხვ. ზედაპირების დასამუშავებლად.

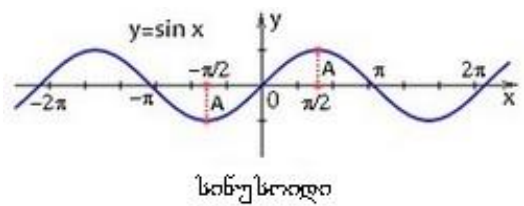
სინონიმი (ბერძ. synonymos < syn თან, ერთად და onoma სახელი) – სიტყვა, რომელიც მნიშვნელობით სხვა სიტყვას ემთხვევა ან ძალიან უახლოვდება, ბგერითი შემადგენლობით კი განსხვავდება მისგან (მაგ., ლამაზი და მშვენიერი, პატარა და მცირე, ნაჯახი და ცული და სხვ.).

სინოპალი – საგზაო მშენებლობაში გამოყენებული ნადნობი ქვის მასალა, რომელსაც აქვს არეკვლის დიდი უნარი, წარმოადგენს თეთრი ფერის ღორღს (სიმკვრივე 1200 კგ/მ³, სიმტკიცე 250-300 მპა). ასფალტბეტონში ჩაყოლებული სინოპალი ზრდის სინათლის არეკვლას, შეჭიდულობას, ამცირებს განათების ხარჯს.

სინოპტიკა (ბერძ. synoptikós ყველაფრის ერთად განმხილველი) – მეცნიერება ამინდის წინასწარი გამოცნობის შესახებ.

სინოპტიკური რუკა – გეოგრაფიული რუკა, რომელზეც ციფრებითა და პირობითი ნიშნებით დატანილია უახლოეს დღეებში დედამიწის დიდ სივრცეზე ამინდის განმსაზღვრელი მონაცემები.

სინუსოიდი (ფრანგ. sinusöide < ლათ. sinus მოხრილი, მოღუნული, მრუდე ზედაპირი; მრუდი, ნაკეცი და ბერძ. -oeidēs მსგავსი, მსგავსება, ფორმა < eidos სახე, ფორმა) – მათემატიკის ფუნქციის $y = \sin x$ გრაფიკი, ტალღისებრი მრუდი ხაზი, რომელიც გამოსახავს სინუსის ცვლილებას α კუთხის ცვლასთან ერთად. ს. ასაგებად, დეკარტის სიბრტყეში, ჰორიზონტალურ x ღერძზე გადაიზომება α კუთხის მნიშვნელობები 0-დან 2π -მდე, ხოლო ვერტიკალურ y ღერძზე სინუსის ფუნქციის შესაბამისი მნიშვნელობები. მიღებული წერტილების ერთობლიობა ქმნის სინუსოიდს. ს. გადაკვეთს Ox ღერძს $180^\circ k$ (πk) წერტილებში; $90^\circ + 360^\circ$ ($\pi/2 + 2\pi k$) ტიპის წერტილებში აქვს მაქსიმუმი, ხოლო $-90^\circ + 360^\circ k$ ($-\pi/2 + 2\pi k$) წერტილებში – მინიმუმი ($k = 0, \pm 1, \dots$). 2π სიდიდეს ეწოდება სინუსოიდის პერიოდი, ხოლო A -ს – ამპლიტუდა.

სინქრონიზატორი – მოწყობილობა კბილანების დაურტყმელად და უზმაუროდ ჩასართველად ავტომობილის ან სხვა რაიმე მექანიზმის გადაცემათა კოლოფში.

სინქრონიზაცია (ბერძ. syn ერთად და chronos დრო) – ორი ან რამდენიმე მოვლენის, პროცესის ზუსტი დამთხვევა დროში, ერთდროულად მიმდინარეობა. ს. დიდი მნიშვნელობა აქვს ტექნიკაში. მექანიზმს ან მოწყობილობას, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება ს., სინქრონიზატორს უწოდებენ (მაგ., მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს კბილანების მდოვრედ ჩართვას ავტომობილის სიჩქარის კოლოფში).

სინქრონიზმი – ორი ან რამდენიმე მოვლენის, პროცესის ზუსტი დამთხვევა დროში, ერთდროულად მიმდინარეობა.

სინქრონული (ბერძ. syn ერთად და chronos დრო) – 1. რასაც სინქრონიზმი ახასიათებს; 2. ერთდროულად მიმდინარე.

სინქრონული რხევები – რხევები, რომლებიც ერთი და იმავე სიხშირით მიმდინარეობს.

სინქროტრონი [ბერძ. synchronos ერთდროული და (ēlek)tron ელექტრონი] – დამუხტული ნაწილაკების მოძრაობის რგოლური ციკლური ამაჩქარებელი, რომელშიც ნაწილაკები მოძრაობენ ორბიტაზე უცვლელი რადიუსით იმის ხარჯზე, რომ მათი ენერგიის ზრდა აჩქარებულ მონაკვეთებში სინქრონიზებულია ორბიტაზე მაგნიტური ველის ზრდის სიჩქარის შესაბამისად. ს. საშუალებას იძლევა მოახდინოს როგორც მსუბუქი (ელექტრონები, პოზიტრონები), ისე მძიმე (პროტონები, ანტიპროტონები, იონები) დამუხტული ნაწილაკების აჩქარება ყველაზე დიდ ენერჯიამდე. იყენებენ გამოკვლევებისათვის ატომურ ფიზიკაში.

სინჯი – გამოსაკვლევი მასალიდან აღებული საჭირო რაოდენობის ნიმუში, რომელიც მასალის თვისებების დასადგენადაა საკმარისი. დაქუცმაცების პროდუქტის მარცვლოვანი შემადგენლობის განსაზღვრის მიზნით გარკვეული რაოდენობის მასალა – სინჯი გაიცრება მრგვალხვრეტებიან საცერზე. ს. მასა (კგ) დაკავშირებულია ნაჭრების მაქსიმალურ სიმსხოსთან შემდეგი დამოკიდებულებით $P = 0,02d + 0,5d$, სადაც d – ნაჭრის მაქსიმალური ზომაა, მმ. გაცრის შედეგად ს. იყოფა ზომის მიხედვით რამდენიმე კლასად. სინჯი შეიძლება იყოს: მშრალი, ნაპერწკლური, საწყისი, ტექნოლოგიური, ტიგელის, ფენური, ცვეთის, ცხელი, წყლის, ჰიდრაულიკური და სხვ.

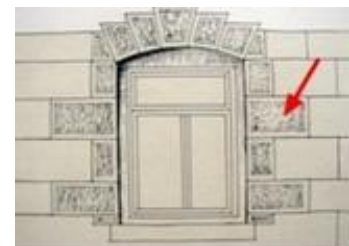
სიონი (ინგლ. Sioni იერუსალიმის წმინდა მთის სახელის მიხედვით) – მაღალი ტაძარი, ღვთის სადგომი, უფალი. საქართველოში ამ ტაძრების საკმაო რაოდენობაა: თბილისის სიონის საკათედრო ტაძარი, ბოლნისის, მანგლისის, დმანისის, ატენის და სხვ.

სირაჯხანა – 1. სირაჯის დუქანი, ღვინის სავაჭრო; 2. (სირაჩხანა) ორი უბნის სახელი ძველად თბილისში: დიდი სირაჩხანა (მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, დარეჯანის სასახლის ძირში) და პატარა სირაჩხანა (მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, ახლანდელი ჟ. შარდენისა და კ. ლესელიძის ქუჩების შესაყარზე).

სირენა (ბერძ. seirēn ცრუ ქალი) – 1. ძლიერი და მკვეთრი ხმის გამომცემი სასიგნალო მოწყობილობა; 2. იგივეა, რაც სირინოზი.

სირენგარიუმი – იასამნების ბაღი.

სირმა – 1, ქვითხურობაში ფანჯრის ჩარჩოს გრძელი ქვა (სურ. 1). პატარა ქვებს ეწოდებოდა „უკარა“, ხოლო შუა ჩამკვეთ ქვას – „ზანგი“; 2. ხალასი ვერცხლიდან გაკეთებული ძაფი, რომელიც ნივ-

სურ. 1. სირმა

თების გრეხილი შემკულობისთვის გამოიყენებოდა.

სირონი – 0,5 მეტრი სიგანის ტყის ზოლი, სადაც იჭრება მერქნიანი მცენარეები ტყით დაფარული ფართობების ურთიერთგამიჯვნისას. გამოიყენება კვარტალების ხელოვნური გამიჯვნისათვის (როცა კვარტალები არ არის გამოყოფილი ბუნებრივი საზღვრით) და ბარის ტყეებში ტყეკაფის მომიჯნავე ტერიტორიისაგან გამიჯვნისათვის.

სისადმინი – (აბრევიატურა) სისტემური ადმინისტრატორი, რომელსაც ავალია კომპიუტერული ტექნიკის პარკის, ქსელისა და პროგრამული უზრუნველყოფის მოვლა და ზედამხედველობა ორგანიზაციაში.

სისალე (სიმაგრე) – მასალის წინააღმდეგობა (გამძლეობა) ადგილობრივი პლასტიკური დეფორმაციისადმი, რომელიც აღიძვრება მასში უფრო მაგარი სხეულის (ინდენტორის) ჩაჭდვის (დაწოლის) შედეგად. მასალის ს. შეიძლება შეფასდეს სხვადასხვა კრიტერიუმით. ხშირ შემთხვევაში ს. განისაზღვრება ზედაპირზე დარჩენილი ნაჭდვის ზომის მიხედვით, მაგ., ბრინელის, ვიკერსისა და როკველის მეთოდებით. აღინიშნება, შესაბამისად: HRB, HV და HRC. მინერალების ს. მათი მნიშვნელოვანი დიაგნოსტიკური და ტიპომორფული ნიშანია; ჩვეულებრივ განისაზღვრება შეფარდებითი მინერალოგიური სკალის ეტალონებით. სისალე განისაზღვრება როგორც ფარდობა დატვირთვის სიდიდისა ზედაპირის ნაჭდვის ფართობთან, ნაჭდვის პროექციის ფართობთან ან ნაჭდვის მოცულობასთან. შესაბამისად, განსხვავებენ ზედაპირულ, საპროექციო და მოცულობით სისალეს. ს. იზომება სამ დიაპაზონში: მაკრო, მიკრო და ნანო. მაკროდიაპაზონი რეგლამენტირებას უკეთებს ინდენტორზე დატვირთვის სიდიდეს 2 ნ-დან 30 კნ-მდე. მიკროდიაპაზონი – 2 ნ-მდე და ინდენტორის სხეულში ჩაღრმავებას მეტი 0,2 მკმ-ზე. ნანოდიაპაზონი კი მხოლოდ ინდენტორის ჩაღრმავებაზე, რომელიც უნდა იყოს ნაკლები 0,2 მკმ-ზე. ხშირად სისალეს ნანოდიაპაზონში უწოდებენ ნანოსისალეს (ნანოსიმაგრეს). გარდა ზემოთაღნიშნულისა, არსებობს ს. გაზომვის სხვა მეთოდებიც: ასკერის სკალით, ბრინელის, ბუხგოლცის, ვიკერსის, იანკის, კუზნეცოვ-ჰერბერტ-რებინდერის, მარტენსის, მოოსის სკალით, პოლდის, როკველის, შორის მიხედვით და სხვ.

სისალე ზედაპირული – დატვირთვის ფარდობა ნაჭდვის ზედაპირულ ფართობთან.

სისალე მოცულობითი – დატვირთვის ფარდობა ნაჭდვის მოცულობასთან.

სისალე საპროექციო – დატვირთვის ფარდობა ნაჭდვის პროექციის ფართობთან.

სისველე – სველის თვისება, სველად ყოფნა; ჭარბი ტენიანობა.

სისიტელი – ანტიკური ტაძარი, რომლის სვეტშორისი სვეტის დიამეტრის ტოლია.

სისტემა (ბერძ. systema შეთანწყობა, შეხამება, გაერთიანება) – 1. გარკვეული წესრიგი, რაც დაფუძნებულია რისამე ნაწილების გეგმაზომიერ განლაგებასა და ურთიერთკავშირზე; 2. ერთობლიობა პრინციპებისა, რომლებიც რაიმე მოძღვრების საფუძველს წარმოადგენს; 3. დაჯგუფება, კლასიფიკაცია; 4. სტრუქტურა, მთლიანობა, რომელიც შედგება ერთმანეთთან კანონზომიერად დაკავშირებული ნაწილებისაგან (მაგ., მზის სისტემა, ნერვული სისტემა). 5. საზოგადოებრივი წყობილების ფორმა (მაგ., სოციალისტური სისტემა, კაპიტალისტური სისტემა, სახელმწიფოებრივი სისტემა); 6. რისამე მოწყობის, ორგანიზაციის ფორმა, წესი (მაგ., საარჩევნო სისტემა); 7. ორგანიზაციულად გაერთიანებულ წარმოებათა, დაწესებულებათა ერთობლიობა; 8. ცოდნის მთლიანობა ბუნებასა და საზოგადოებაზე; 9. მეცნიერებასა და ტექნიკაში – კვანძების, აგრეგატების, ხელსაწყოების, ცნებებისა და ნორმების სიმრავლე, აგრეთვე ავტომატიზებული მართვის და ფიზიკურ ერთეულთა, ათვლისა და ავტომატური

რეგულირების, ადაპტური და გრავიტაციული, ზომათა მეტრული და ჩასმადამშვებათა ს. და სხვ. სამშენებლო საქმეში გამოყენებული სისტემის სახეებია: ადაპტიური, ავტომატური, ათვლის, ათობითი, აირგამოსაშვები, აირდისპერსიული, აირსაუხშოებელი, აკუსტიკური, ან-თების, ანტენათა, არასიმეტრიული, არაწრფივი, აღდგენადი, აღრიცხვის, აწყობილი, ბერკეტული, ბლოკური, ბმული, გადამცემი, გათბობის, გამომსხივებელი, გამრჩევი, განათების, განმზღენი, განმხოლოებელი, განტოლებათა, გაშენების, გაშვების, გაშლის, გაცივების, გეომეტრიულად უცვლელი, გეომეტრიული, გისოსოვანი, გოტიკური წყობის, გრავიტაციული, გუმბათოვანი, დაბრკოლებამდგრადი, დაბრკოლებასაწინააღმდეგ, დაგეგმარების, დაკიდებული, დამუშავების, დამხმარე, დამხსომებელი, დანალექთა, დამშვებათა, დაცენტრებული, დახრილი ფენების, დეარაციის, დეკარტის კოორდინატთა, დენისა და ძაბვის, დიაგნოსტიკური ფენების, დისიპაციური, დისპერსიული, დისტანციური მართვის, დიფერენციალური, დუპლექსური, ელემენტთა მენდელეევის პერიოდული, ელექტროსადგურების, ენერგეტიკული, ერთბლოკიანი, ერთეულთა, ერთეულთა მეტრული, ერთეულთა ტექნიკური, ერთკომპონენტისანი, ერთკონტურიანი, ერთსადენიანი, ერთსტადიური, ეფექტური, ვერტიკალთა, ვერტიკალური, ზედაპირთა ტრიორთოგონალური, ზომათა აბსოლუტური, ზომათა მეტრული, ზონების, თერმოდინამიკური, თერმოელექტრული, თერმოსიფონური, თერმოწყვილთა, თვლის, იზოთერმული, იზოციკლური, იმპულსური, ინვარიანტული, ინვერსიული, კავშირგაბმულობის, კამარული, კამერული, კვანტური, კვების, კოდური, კოლონების, კომბინირებული, კონდენსირებული, კონსოლური, კოორდინატთა, კომპლური, კუბური, ლავების, ლაზერიანი კავშირგაბმულობის, ლილვების, ლინზების, მახლოკირებელი, მაგნიტური, მაკრანებელი, მაინტეგრირებელი, მანაწილებელი, მარეგულირებელი, მართვის ავტომატური, მართვის რთული, მართვის ტექნიკური, მდგრადი, მეოთხეული, მესამეული, მეტრული, მზიდი, მზის, მიმართულ ანტენათა, მიმმართველი, მიმყოლი, მოდულური, მოლეკულური-დისპერსიული, მონოკლინური, მრავალბლოკიანი, მრავალბმისანი, მრავალვარიანტული, მრავალკონტურიანი, ნაკადური, ნაოჭების, ნახვრეტების, ნუმერაციის, ოთხსადენიანი, ოპტიკური, ოპტიმალური, ორზოლიანი, ორკომპონენტისანი, ორსადენიანი, ოცობითი, პანელური, პერიოდული, პიეზოელექტრული, პირდაპირი რეგულირების, პლანეტათა, პოლარული, პოლიბარული, პროგრამული რეგულირების, რეგულირების, რემონტის სტაციონარული, რეფერენციის, რთული, რიგელების, საავარიო, საბრუნო, სადაწნეო, საკიდრების, სამკომპონენტისანი, სამუხრუჭო, სამფაზა, სარადიოლოკაციო, სარწყავი, სასწავლო, სატარიფო, სვეტური, სივრცულ-კოორდინატთა, სკლერონომური, სპექტრალურ-ზონალური, სტატისტიკურად რკვევადი, სტატისტიკურად ურკვევი, სხივური, ტელემართვის, ტელემეტრიული, ტრანსმისიური, ტრიგონალური, ტრიკლინური, უგანმზღენო, უგანწესო, უსასრულოდ მძლავრი, უქმი სვლის, უცვლადი, უძრავი, უძრაობის, უწყვეტი, უწყვეტი რეგულირების, უხვრელო, ფენოვანი, ფიზიკურ-ქიმიური, ფილების, ფოტოელექტრული, ფრიქციული, ღეროვანი, ღია, შეზეთვის, შეკეთების, შემწოვი, შექცეული, შპრენგელური, ჩარჩოების, ჩარჩო-უკარკასო, ციფრული, ძირითადი, წამწეთა, წერტილთა, წონასწორული, წრფივი, წყალმომარაგების, წყალსარინის, წყვეტილი, წყლით გაცივების, ხისტი, ჰელიოცენტრული, ჰეტეროგენული, ჰოლონომური, ჰომეოსტატიკური, ჰომოგენური, ჰორიზონტალური შრეებისა და სხვ.

სისტემა გარე დარმირების კომპოზიტიური მასალით – სისტემა, რომლის შემადგენლობაში შედის თერმორეაქტიული ადჰეზივის გამყარების შედეგად წარმოქმნილი წებოს ფენა, ერთი ან მრავალშრიანი კომპოზიტიური მასალა და, აუცილებლობის შემთხვევაში, დამცავი ფენა, რომელიც უზრუნველყოფს სისტემის დაცვას მაღალი ტემპერატურის, ცეცხლის, ულტრაიისფერი გამოსხივების და მექანიკური დაზიანებებისგან.

სისტემა თბომომარაგების – ერთმანეთთან დაკავშირებული ენერგოდანადგარების ერთობლიობა რაიონის, ქალაქის, საწარმოს თბომომარაგებისათვის.

სისტემა კონსერვატიული – მექანიკური სისტემა, რომლისთვისაც მართებულია მექანიკური ენერგიის შენახვის კანონი: მექანიკური სისტემის კინეტიკური და პოტენციური ენერგიების ჯამი მუდმივია.

სისტემა მდგრადი – სისტემა, რომელიც შემთხვევითი აღმგზნები ზემოქმედების შემდეგ თავისით უბრუნდება საწყის მდგომარეობას.

სისტემა მზიდი – 1. შენობა-ნაგებობის მზიდი ელემენტები ან მათი შეერთებები, რომლებიც დებულობენ დატვირთვებსა და ზემოქმედებებს; 2. საგანგ. მდგომ. სისტემა, რომელიც შედგება მზიდი თოკის (ბაგირის), ჩასაშვები მოწყობილობისა და ჩამოვარდნის დაცვის საშუალებებისაგან. მისი დანიშნულებაა სიმაღლეზე მომუშავეთა დაზღვევა უბედური შემთხვევებისგან.

სისტემა ოპტიმალური – სისტემა, რომლისთვისაც არჩეული გარკვეული კრიტერიუმი (იშვ. იათად რამდენიმე კრიტერიუმი) იღებს ოპტიმალურ მნიშვნელობას. ასეთი კრიტერიუმები შეიძლება იყოს მაგ., სწრაფი ქმედება, მინიმალური დანახარჯი, სიზუსტე ან განზოგადებული კრიტერიუმი, რომელიც წარმოადგენს რამდენიმე სიდიდის ფუნქციას. მართვის ოპტიმალური სისტემების შექმნის მიზანია ავტომატიზებული და მეთვალყურე სისტემების სისწრაფის ამალგება შესაძლო ზღვრამდე. მათი საშუალებით შესაძლებელია გაუმჯობესდეს საქვაბე დანადგარის, სადნობი ღუმლის, ქიმიური რეაქტორის მუშაობის რეჟიმი, გემის, თვითმფრინავისა და სხვ. მოძრავი ობიექტის მანევრირება.

სისტემა საერთო ელექტრომომარაგების – ელექტროენერგიით მომმარაგებელი ორგანიზაციის ელექტროდანადგარებისა და ელექტრომოწყობილობების ერთობლიობა მომხმარებლის ელექტროენერგიით მომარაგებისათვის.

სისტემა სკლერონომური – არათავისუფალი მექანიკური სისტემა, რომლის ყველა ბმა სკლერონომურია.

სისტემა სტატიკურად განსაზღვრული – მექანიკური სისტემა, რომელშიც უცნობი რეაქციების რაოდენობა ტოლია მოცემულ სისტემაზე მოქმედი ძალების წონასწორობის განტოლებების რაოდენობისა.

სისტემა სტატიკურად განუსაზღვრელი – მექანიკური სისტემა, რომელშიც უცნობი რეაქციების რაოდენობა მეტია მოცემულ სისტემაზე მოქმედი ძალების წონასწორობის განტოლებების რაოდენობაზე.

სისტემა ტექნიკური მომსახურების – ერთმანეთთან დაკავშირებული საშუალებების (დოკუმენტაცია, მომსახურება, რემონტი, შემსრულებლები და ა.შ.) ერთობლიობა, აუცილებელი ამ სისტემაში შემავალი დანადგარების ხარისხის შენარჩუნებისა და აღდგენისათვის.

სისტემა უცვლადი – ნივთიერ წერტილთა სისტემა (მექანიკური სისტემა), რომლის მოძრაობისას მის ნებისმიერ ორ წერტილს შორის მანძილი არ იცვლება.

სისტემა ძალთა – სხეულზე (მექანიკურ სისტემაზე) მოქმედ ძალთა რაიმე ერთობლიობა.

სისტემა წყალმომარაგების ადგილობრივი – წყალმომარაგებისა და წყალარინების სისტემა, დაპროექტებული დაბალსართულიანი საცხოვრებელი სახლების განაშენიანების ობიექტებისათვის, 10-დან 200-მდე მაცხოვრებლისათვის.

სისტემა წყალმომარაგების ინდივიდუალური – წყალმომარაგებისა და წყალარინების სისტემა, დაპროექტებული ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლისათვის 10-მდე მაცხოვრებლისათვის.

სისტემა წყალმომარაგების ცენტრალური – წყალმომარაგებისა და წყალარინების სისტემა, დაპროექტებული დაბალსართულიანი საცხოვრებელი სახლების განაშენიანების ობიექტებისათვის, 200-დან 500-მდე მაცხოვრებლისათვის.

სისტემა წყალსარინის – ნაგებობების კომპლექსი გაწმენდილი ჩამდინარი წყლების თავმოყრის, საცხოვრებელი ტერიტორიიდან გაყვანისა და წყალმიღებში ჩაშვებისთვის, აგრეთვე ამ პროცესში დაგროვილი ნალექების გაუწყლოებისთვის.

სისტემა ხაზოვანი – მერხევი მექანიკური სისტემა, რომლის მასა, დრეკადობა და ხახუნის კოეფიციენტი მუდმივია და არ არის დამოკიდებული სისტემაზე მოქმედ ძალებზე, სისტემის გადაადგილებასა და სიჩქარეზე.

სისტემა ჰაერის კონდიციონირების – ტექნიკური დანადგარი, რომელიც შედგება ერთმანეთთან კონსტრუქციული ელემენტებით დაკავშირებული მოწყობილობების კომპლექტისგან, რომლის დანიშნულებაცაა სათავსში, ან მის ცალკეულ ზონებში, მიკროკლიმატის შექმნა და ავტომატურად შენარჩუნება.

სისტემა ჰოლონომური – არათავისუფალი მექანიკური სისტემა, რომლის ყველა ბმა ჰოლონომურია.

სისტემატიზაცია (ბერძ. systema მთლიანი, შედგენილი ნაწილებისაგან) – 1. რაიმე ობიექტების (ელემენტები, საგნები, კონსტრუქციები და სხვ.) მოწესრიგებული განლაგება მათი ნიშნების მსგავსების ან განსხვავებების მიხედვით; 2. აზრობრივი მოქმედება, რომლის პროცესში ხდება შესასწავლი ობიექტების ორგანიზება განსაზღვრულ სისტემაში, არჩეული პრინციპის მიხედვით.

სისტემატური (ბერძ. systematikos მოწესრიგებული) – 1. რაც სისტემას ქმნის; გარკვეული წესის მიხედვით განლაგებული, წარმოებული; 2. მუდმივი, განუწყვეტელი, რეგულარული.

სისტემის ადმინისტრატორი (კომპ.) (ინგლ. system administrator) – იგივე სისადმინი (ინგლ. sysadmin), პიროვნება, რომელიც მართავს კომპიუტერულ სისტემებს, უზრუნველყოფს მათი შემადგენელი კომპიუტერების (განსაკუთრებით მრავალმომხმარებლიანი კომპიუტერების, როგორცაა სერვერები), პერიფერიული მოწყობილობებისა და მთლიანი კომპიუტერული ქსელის გამართულ ფუნქციონირებას.

სისტემის სტაბილიზაცია – სისტემის დინამიკური თვისებების ცვლილება, რომელიც მიმართულია მისი მდგრადობის გაზრდისკენ, მიღწევად პროცესში გადასვლის გასაზრდელად. გარე შემაშფოთებლის ზემოქმედების გავლენის შემცირება მის მდგრადობაზე. სისტემის სტაბილიზაცია მიიღწევა გასაზომი მაჩვენებლების ან სტრუქტურის ცვლილებით. კერძო შემთხვევაში, სტაბილიზაცია ესაა დინამიკური თვისებების კორექცია (შესწორება).

სისტემური პროგრამული უზრუნველყოფა (კომპ.) (ინგლ. system software) – კომპიუტერული პროგრამის ტიპი, რომელიც უზრუნველყოფს კომპიუტერის აპარატურული საშუალებებისა და გამოყენებითი პროგრამული უზრუნველყოფის მუშაობას. ის წარმოადგენს ინტერფეისს აპარატურულ საშუალებებსა და მომხმარებელს შორის. სისტემური პროგრამული უზრუნველყოფის საუკეთესო მაგალითია კომპიუტერის ოპერაციული სისტემა.

სისტელი (ბერძ. systello მოჭერა, მოჭიმვა და stylos სვეტი, ბოძი) – ტამარი, სადაც სვეტებს შორის შუალედები სვეტის ორმაგი დიამეტრია.

სისქე – სხეულის ერთ-ერთი გეომეტრიული ზომა. ის შეიძლება იყოს: არასამუშაო, ასფალტის, ბათქაშის, ვერტიკალური, მაქსიმალური, მინიმალური, პანელის, რეალური, სამუშაო, საშუალო, საძირკვლის ფილის, ფენილის, ფენის, შრის, ჰორიზონტალური და სხვ.

სისქესაზომი – ხელის ინსტრუმენტი მასალის ან მასალის ზედაპირული ფენის (საღებავი, ლაქი, გრუნტი, ნალესი, ჟანგი და სხვ.) სისქის გასაზომად. თანამედროვე ხელსაწყოები საშუალებას იძლევიან გაიზომოს სისქე საფარველის მთლიანობის დაურღვევლად. მუშაობის პირობების და გამოყენების სფეროების მიხედვით არსებობს სისქესაზომის სახეები: გრიგალურდენიანი, ელექტრომაგნიტური, ელექტრომაგნიტურგრიგალურდენიანი, მაგნიტური, მექანიკური, მშრალი შრის, სველი შრის, ულტრაბგერითი (სურ. 1. სისქესაზომი ულტრაბგერითი A1210 ფოლადის მიღების კედლის სისქის განსაზღვრისათვის), ციფრული (სურ. 2. სისქესაზომი ციფრული ET600 ლაქ-საღებავებისათვის).

სურ. 1. სისქესაზომი

სურ. 2. სისქესაზომი

სისხო – სიმსხვილე, სიდიდე (მაგ., მარცვლის სიდიდე).

სიტალი – მონოკრისტალური მასალა, რომელიც მიიღება მინის მართვადი კრისტალიზაციის შედეგად (სურ. 1. სიტალის დამუშავებული ქვები). სიტალებია მუქი ყავისფერი, რუხი და თეთრი ფერის, გამჭვირვალე და გაუმჭვირი, სტრუქტურა მიკრობეტონის მსგავსია, სადაც შემვსებია კრისტალები, შემკვრელი – მინა. სიტალებს აქვთ დიდი სიმტკიცე კუმშვაზე – 500-1500 მპა, გაჭიმვაზე – 25-500 მპა, ქიმიური მედეგობა – 99,8%, დაბალი

სურ. 1. სიტალი

ცვეთადობა – 0,016-0,03 გ/სმ², თბომედეგობა – 200-1100°C. იყენებენ ქიმიურ მრეწველობაში (მილები, ფილები, ტუმბოს დეტალები), ჰიდროტექნიკაში (ტურბინებისა და წყალდასაშვების მოპირკეთება), საგზაო და სამოქალაქო მშენებლობაში (მოსაპირკეთებელი ქვები, კიბის საფეხურები და მარშები, სანტექნიკური მოწყობილობა, სახურავის ტალღოვანი ფურცლები და სხვ.).

სიტუაციური გეგმა – ადგილმდებარეობის გრაფიკული გამოსახულება საგანგებო პირობითი ნიშნების საშუალებით.

სიფი – საგარეო ვაჭრობაში – სავაჭრო შეთანხმების სახეობა, რაც გულისხმობს საქონლის ჩატანას დამკვეთამდე საზღვაო გზით და შეიცავს მის ფასს, დაზღვევისა და გადაზიდვის ხარჯებს.

სიფონი (ბერძ. siphōn მილი) – 1. სხვადასხვა სიგრძის ორი მუხლის მქონე მოღუნული მილი (თუჯის, პლასტმასის, ფოლადის) სითხის გადასასხმელად ერთი ჭურჭლიდან მეორე, უფრო დაბალდონიან ჭურჭელში (სურ. 1. ხელსაბანი ნიჟარის ლითონის სიფონი); 2. ასეთი მილის მქონე ჭურჭელი, ბოთლი, გაზიანი ან მინერალური წყლისათვის; 3. წვევის გასაძლიერებელი მოწყობილობა ორთქლმავლის საცეცხლეში; 4. სპელეოლოგიაში: კლდოვანი ნაპრალი; 5. ჰიდროგრაფიაში: ხელოვნური ან ბუნებრივი წარმოშობის წყალქვეშა გვირაბი, რომელიც მთლიანად წყლითაა ამოვსებული.

სურ. 1. სიფონი

სიღრმე – 1. მანძილი რისამე ზედაპირიდან ფსკერამდე ან რაღაც წერტილამდე; 2. ზედაპირიდან ქვევით ან ნაპირიდან შიგნით დიდ მანძილზე დაშორებული ადგილი; 3. გადატ. რისამე მაღალი დონე, სიდიადე, სიძლიერე, სიმძაფრე.

სიღრმესაზომი – 1. ხელსაწყო, რომელიც ზომავს ნახვრეტის, კილოს სიღრმეს, საფეხურების სიმაღლეს და სხვ. ს. ფუმეს აყენებენ ზედაპირზე, რომლიდანაც ადგენენ სიმაღლეს. მოქმედების პრინციპის მიხედვით არსებობს: შტანგენსიღრმესაზომი (სურ. 1. შტანგენსიღრმესაზომი ციფრული), გაზომვის ზღვრით 500 მმ-მდე და ანათვლის სიზუსტით 0,05 და 0,1 მმ; მიკრომეტრული (სურ. 2) – გაზომვის ზღვრით 150 მმ-მდე და დანაყოფის ფასით 0,01 მმ; ინდიკატორული (სურ. 3) – გაზომვის ზღვრით 100 მმ-მდე და დანაყოფის ფასით 0,01 მმ; 2. მანომეტრის სახესხვაობა წყალში ჩაძირვის სიღრმის დასადგენად. მოქმედების პრინციპის მიხედვით ის შეიძლება იყოს კაპილარული, ბურღონის ღია მილი, ზეთოვანი, დიაფრაგმული და ტენზორეზისტორული (ციფრული).

სურ. 1

სურ. 2

სურ. 3

სიღრმული რეპერი – სპეციალური კონსტრუქციის არაწრფივი რეპერი (რომლის ძირი დგება მკვრივ, დინამიკურად მდგრად გრუნტზე), რომელიც გეოდეზიური საფუძველია შენობის, ნაგებობისა და მიწის ზედაპირზე გეოდეზიური დაკვირვებების შესასრულებლად.

სიყვითლე – ქიმიური შეფერილობის მანკი, რომელიც მერქანს აძლევს ყვითელ ფერს.

სიმტოფი – თიხამიწის წარმოების ნარჩენი 60-65% აქტიური კაჟმიწის შემცველობით. გამოიყენება ცემენტის წარმოებაში როგორც დანამატი.

სიჩქარე – ვექტორული ფიზიკური ერთეული, რომელიც ახასიათებს მატერიალური წერტილის გადაადგილების სისწრაფესა და მოძრაობის მიმართულულებას ათვლის არჩეული სისტემის მიმართ; განსაზღვრების მიხედვით არის წერტილის რადიუს-ვექტორის წარმოებული დროით. ტერმინი "სიჩქარე" მეცნიერებაში გამოიყენება ფართო გაგებით – მის ქვეშ იგულისხმება რაიმე სიდიდის სწრაფი ცვალებადობა დროში. ს. წერტილის მოძრაობის

მხარეს ტრაექტორიის მხები მიმართულებისაა. მისი სიდიდე $v = ds/dt$, სადაც ds – წერტილის მიერ გავლილი გზა (მანძილი) დროის მცირე dt მონაკვეთში. მატერიალური წერტილის ს. ვექტორის პროექციები დეკარტის კოორდინატთა სისტემის ღერძებზე x , y და z კოორდინატებით, გამოისახება თანაფარდობით $v_x = dx/dt$, $v_y = dy/dt$, $v_z = dz/dt$. ს. ერთეული საერთაშორისო ერთეულთა SI სისტემაში არის მ/წმ. სიჩქარის მრავალი სახე არსებობს: აბსოლუტური, ადგილობრივი, ადიდვის, ალის გავრცელების, ამოქმედების, აფრენის, აწევის, ბგერის გავრცელების, ბეტონის გამყარების, ბუნებრივი, ბრუნვის, გადატანითი, გადატანითი მოძრაობის, გავრცელების, გამოდინების, გამოსავალი, გარდაქმნის, გასაშუალოებული, გაფრქვევის, გაშლის, გაცივების, გაცივების კრიტიკული, გაცივების მყისიერი, გახსნის, გახურების, გახურების მყისიერი, გახურების საშუალო, გლინვის, გორვის, გრეხის, გრიგალური, დადგენილი, დაკლებული, დამყარებული, დასაშვები, დატვირთვის, დაღლილობის ბზარის ზრდის, დაშლის, დაჭირხნის, დაჯდომის, დეტონაციის, დეფორმაციის, დეფორმირების, დიდი, დიფუზიის, ეკონომიური, ვარდნის, ვექტორული, ზებგერითი, ზეკრიტიკული, ზღვრული, თანაბარი, კინემატიკური, კლებადი, კომერციული, კონსტრუქციული, კოროზიის, კოსმოსური, კრიტიკული, კრისტალიზაციის, კრიტიკული, კუთხური, მაგნიტური ველის ბრუნვის, მანიპულაციის, მაქსიმალური, მზარდი, მინიმალური, მიწოდების, მოჩვენებითი, მოძრაობის, მჟავაწარმოქმნის, მუდმივი, მყისი, მცირე, მხები, ნამდვილი, ნატანის ჩამირვის, ნომინალური, პიკირების, პულსაციის, რადიალური, რეაქციის, რეგულირებადი, რექტიფიკაციის, რღვევის, რხევითი, სექტორული, საათური, საანგარიშო, საგზაო, საექსპლუატაციო, სამარშრუტო, სამგზავრო, სამსხვრევი, სამუშაო, სამუშაო სვლის, საშუალო, საშუალოტექნიკური, საწყისი, სითბური ტალღის, სინათლის, სინქრონული, სრიალის, სხივური, ტალღის გადაადგილების, ტალღური, ტანგენციური, მხები, ტექნიკური, ტრიალის, უკუგდების, უკუქცევით-წინსვლითი მოძრაობის, უქმი სვლის, ულტრაბგერის, უცვლელი, უხელსაყრელესი, ფაზური, ფარდობითი, ფილტრაციის, ფლოტაციის, ფსკერული, ქიმიური რეაქციის, შეცხოების, შეძენილი, შეწოვის, შვეული, ჩართვის, ცვეთის, ცვლადი, ცოცვადობის, წვის, წირული, წნეხის, წრიული, წრფივი, წყლის ჭავლის, ჭრის, ხანგრძლივი, ჯგუფური და სხვ.

სიჩქარე გადატანითი მოძრაობის – გადატანითად მოძრავი მყარი სხეულის ნებისმიერი წერტილის სიჩქარე.

სიჩქარე გორვის – მგორავი მყარი სხეულის კუთხური სიჩქარე იმ სხეულის მიმართ, რომელზეც იგი მიგორავს.

სიჩქარე კომერციული – ტვირთის მოძრაობის საშუალო სიჩქარე მისი გადაცემის მომენტიდან მომხმარებელთან მიტანამდე ანუ გადაზიდვის მანძილის ფარდობა დატვირთვის, გადაზიდვის, შუალედურ პუნქტებში დგომისა და გადმოტვირთვის ჯამურ დროსთან.

სიჩქარე საწყისი – 1. სიჩქარე დროის საწყის მომენტში; 2. არტილერიაში – ჭურვის (ტყვიის) მოძრაობის საწყისი სიჩქარე ლულის არხიდან გამოსვლისას; ერთ-ერთი მთავარი ბალისტიკური მახასიათებელი, რომელიც განსაზღვრავს ჭურვის (ტყვიის) ფრენის სიშორეს, სიმძლავრესა და განმგრევ მოქმედებას.

სიჩქარე სექტორული – ფიზიკური სიდიდე, რომელიც განსაზღვრავს მრუდზე მოძრავი წერტილის რადიუს-ვექტორის მიერ მონიშნული ფართობის ცვლილებას. ის ვექტორული სიდიდეა და ტოლია რადიუს-ვექტორის ვექტორული წარმოებულის ნახევრისა წერტილის მოძრაობის სიჩქარის ვექტორზე, ანუ მოძრავი წერტილის რადიუს-ვექტორის მიერ შემოწერილი

ფიგურის ფართობის წარმოებულისა დროით. აღსანიშნავია, რომ დროის ერთეულში სექტორული სიჩქარე მუდმივი სიდიდეა. ს. ს. მჭიდროდ არის დაკავშირებული კვლევის მეორე კანონთან.

სიჩქარე ტექნიკური – გაჩერების ორ პუნქტს შორის მოძრაობის საშუალო სიჩქარე.

სიჩქარე ფარდობითი – მოძრავი წერტილის სიჩქარე ათვლის მოძრავი სისტემის მიმართ.

სიჩქარე წრფივი – იმ სხეულის წერტილის სიჩქარე, რომელიც ასრულებს ბრუნვით მოძრაობას.

სიჩქარეთა მყისი ცენტრი (ბრუნვის მყისი ცენტრი) – მყარი სხეულის ბრტყელი მოძრაობის დროს ბრუნვის მყისი ღერძის კვალი მოძრაობის სიბრტყეზე.

სიჩქარეთა შეკრების თეორემა – წერტილის რთული მოძრაობის დროს მისი აბსოლუტური სიჩქარე ტოლია ფარდობითი და წარმტანი სიჩქარეების გეომეტრიული ჯამისა.

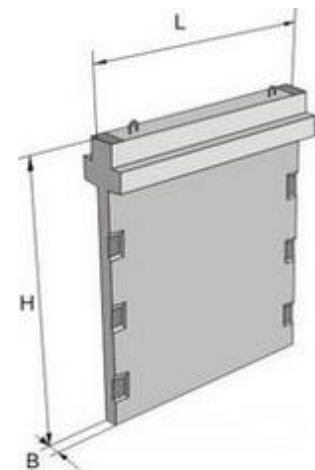
სიცარიელე – 1. შეუვსებლობა, რისამე არქონა; 2. სივრცეში რაიმე ნაწილაკების სრული არქონა – ვაკუუმი; 3. ორმო, გამოქვაბული, ღარი, ღრუ; 4. ფიზ. კოსმოსური სივრცე – მატერიის აბსოლუტური ანტიპოდი.

სიჭარბე – ტექნიკური ნაკეთობის (სისტემის, მოწყობილობის) ნორმალური ფუნქციონირებისთვის საჭირო აუცილებელი, მინიმალურზე მეტი შესაძლებლობების არსებობა. ასეთი შეიძლება იყოს, მაგ., ამწევი ძალის, ელექტროენერჯის, სიმძლავრის, მასის, ჰაერისა და სხვათა სიჭარბე.

სიხისტე – სხეულის ან კონსტრუქციის უნარი გაუწიოს წინააღმდეგობა დეფორმაციის წარმოქმნას. აბსოლუტურად მყარი სხეულის (რომელიც სინამდვილეში არ გვხვდება) ს. უსასრულოდ დიდია, ხოლო რეზინისა – ძალიან მცირე. მათ შორის თავსდება ყველა რეალური მასალა, რომელთა ს. ზემოთხსენებულ საზღვრებშია. მარტივი დეფორმაციების შემთხვევაში (ჰუკის კანონის საზღვრებში) ს. განისაზღვრება დრეკადობის მოდულის ნამრავლით ელემენტის განივი კვეთის ამა თუ იმ გეომეტრიულ მახასიათებელზე (კვეთის ფართობი – გაჭიმვა-კუმშვისა და ძვრისას, ინერციის ღერძულ მომენტზე – ღუნვისას და ა.შ.). სიხისტის შეზღუდვებულ სიდიდეს მოქნილობას უწოდებენ.

სიხისტის დიაფრაგმა – შენობის მზიდი სისტემის ვერტიკალური ელემენტი, რომლებიც იღებს ჰორიზონტალურ დატვირთვებს (ქარის, სეისმურს და სხვ.) და გადასცემს მას საძირკველს. გარდა ამისა, ს. დ. იღებს ვერტიკალურ დატვირთვებს, რომლებიც უშუალოდ მასზეა მოდებული რიგელების, გადახურვის ფილების, კიბეების, საინჟინრო დანადგარებისაგან და სხვ. როგორც წესი, არის დაარმირებული რკ.ბ.-ის (იშვიათად ლითონის) ტიხარი სისქით 10-15 სმ. ს. დ. ყენდება კოლონიდან კოლონამდე, მიემაგრება მათ და მუშაობს მათთან ერთად. კონსტრუქციის მიხედვით არსებობს შემდეგი სახის: ორთაროიანი, ერთთაროიანი, მთლიანი (ბრტყელი), კარის ლიობით, სავენტილაციო არხებითა და შედგენილი.

სიხისტის წიბო – სამშენებლო კონსტრუქციის ელემენტი (სვეტებში, კოჭებში, ფილებში, გარსებში და სხვ.) თხელი ფირფიტის სახით,

სიხისტის დიაფრაგმა

რომლის დანიშნულებაა ცალკეული ელემენტის სიხისტის გაზრდა, რომ არ მოხდეს ამ ელემენტის ადგილობრივი (საერთო) მდგრადობის დაკარგვა.

სიხშირე – ფიზიკური სიდიდე, რომელიც ახასიათებს პერიოდულ პროცესს და ტოლია დროის ერთეულში შესრულებული სრულ ციკლთა რაოდენობისა. მის შებრუნებულ სიდიდეს პერიოდი ეწოდება. ფიზიკის სხვადასხვა დარგში სიხშირე აღინიშნება ლათინური ასოთი f (ეფ) ან ბერძნული ასოთი ν (ნიუ). ს. ერთეული ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში არის ჰერცი (ჰც, Hz). მზრუნავი მექანიკური ხელსაწყოებისა და დანადგარების მოძრაობის დასახასიათებლად ტრადიციულად გამოიყენება აგრეთვე ერთეული ბრუნის წუთში. 60 ბრუნის წუთში 1 ჰერცის ეკვივალენტურია. პერიოდი, როგორც წესი, აღინიშნება ასოთი T , და არის დრო, რომელიც ერთი ციკლის შესრულებას სჭირდება. პერიოდი და სიხშირე დაკავშირებულია ერთმანეთთან ფორმულით: $T = 1/f$. SI სისტემაში პერიოდის ერთეულია წამი. სიხშირის სახეებია: აგზნების, ბგერითი, გადამტანი, გადასვლის, გვერდითი, დაბალი, დარტყმათა, დენის, დისკრეტული, ეტალონური, ზემაღალი, ზღვრული, იძულებითი რხევის, კვაზირეზონანსული, კომბინაციური, კრიტიკული, კუთხური, მამოდულირებელი, მაღალი, მთავარი, მოდულაციის, ნომინალური, ნულოვანი, პაუზების, პულსაციის, რეზონანსული, რხევათა, საკონტროლო, საკუთარ რხევათა, საკუთარი, სამრეწველო, სამუშაო, საშუალო, საწყისი, სხვაობითი, უდაბლესი, ულტრამაღალი, შერთვის, შუალედური, ცემათა, ცვლადი დენის, ციკლური, ძალწირების, ძირითადი, წრიული, ჯგუფური და სხვ.

სკალა (ლათ. scala კიბე) – გაზომვათა საშუალება, ათვლის მოწყობილობის ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს ნიშნულებისა და ათვლის რიცხვების ან სხვა სიმბოლოების ერთობლიობას, რაც შეესაბამება სიდიდეთა რიგ თანამიმდევრობით მნიშვნელობებს.

სკალარი (ლათ. scalaris საფეხურებიანი) – ისეთი სიდიდე, რომლის ყველა მნიშვნელობა (ვექტორულსგან განსხვავებით) შეიძლება იყოს გამოსახული ერთი ნამდვილი რიცხვით, რის გამოც, სკალარულ სიდიდეთა ერთობლიობა შეიძლება გამოისახოს წრფივ სკალაზე. სიგრძე, ფართობი, დრო, მოცულობა, მასა, სიმკვრივე, ტემპერატურა და ა.შ. სკალარული სიდიდეებია.

სკალარული სიდიდე – იხ. სკალარი.

სკალიოლა (იტალ. scalgia ქერცლი) – ალუბასტრისა და მარმარილოს ნაფხვენის შეცემენტებული ხელოვნური ქვა, რომელიც პოპულარული იყო ანტიკურ და XVII-XVIII საუკუნეების არქიტექტურაში.

სკალირება (ინგლ. seoling მასშტაბის განსაზღვრა) – ანალიტიკური ინსტრუმენტის შექმნის საშუალება, რომელიც, პირველ რიგში, მისაწვდომს ხდის ვერბალური გამონათქვამების რაოდენობრივ შეფასებას და მეორეც, მკაცრად შეესატყვისება თვისებრივ მოთხოვნებს, რომლებსაც ტესტების თეორია აყენებს. ს. უზრუნველყოფს ვერბალურ გამონათქვამთა კვანტიფიკაციის შესაძლებლობას. მისი პროცედურის წესები მჭიდროდ უკავშირდება მათემატიკური სტატისტიკის სამუშაო აპარატს. ს. მთავარი ამოცანაა თვისებრივად განსხვავებული მონაცემების მიყვანა შეპირისპირებად რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან. ის შეკრებილი სტატისტიკური, მოპოვებული მასალის ანალიზის საშუალებას იძლევა.

სკალპელი (ლათ. scalpellum < ლათ. scalpere კაწვრა, ჭრა) – 1. მრგვალი ან წახნაგოვანი ფოლადის ღერო, რომლის ერთი ბრტყელი ბოლო წამახვი-

სკალპელი

ლებულია, ხოლო მეორე, ბლაგვ ბოლოზე ხდება ჩაქურჩის დარტყმა. გამოიყენება მოქანდაკეების მიერ, აგრეთვე სარემონტო-სამშენებლო სამუშაოების წარმოებისას; 2. მედიც. ქირურგის სამუშაო ინსტრუმენტი – პატარა ქირურგიული დანა.

სკალპერი (ინგლ. scalper სპეკულანტი ბილეთებით) – დეიტრეიდერი, რომელიც ახდენს დიდი რაოდენობით გარიგებებს ერთი დღის განმავლობაში.

სკამი – დასაჯდომი ავეჯი (დგამი), ჩვეულებრივ ხისა, ფეხებიანი და ზურგიანი.

სკამი საეკლესიო – ხის საჯდომი, ტაძარში მომსვლელთათვის.

სკამლოგინი – მთლიანი ხის გრძელი და ფართო სკამი, რომელსაც საწოლად იყენებენ.

სკანდის ციხე (ინგლ. Skanda Castle) – შუა საუკუნეების ციხესიმაგრე დასავლეთ საქართველოში, იმერეთში, სოფელ სკანდის (თერჯოლის მუნიციპალიტეტი) ჩრდილოეთ მხარეს, მაღალ კლდოვან გორაკზე. ააგო IV საუკუნეში ეგრისის სამეფო ხელისუფლებამ ქართლის საზღვარზე, მნიშვნელოვან გზაგასაყარზე, რომელიც აღმოსავლეთ საქართველოს ქვემო იმერეთთან და შავიზღვისპირეთთან აკავშირებდა. ამჟამად შემორჩენილია ციხის ნანგრევები.

სკამი

სკანდის ციხე

სკანერი (კომპ.) (ინგლ. image scanner) – ელექტრონული მოწყობილობა, რომელიც ასკანერებს დოკუმენტებს, სურათებს და გარდაქმნის მათ ციფრულ მონაცემებად.

სკანირება (ინგლ. scan ხედვის არე, განშლა) – 1. სხივის ან ელექტრონების კონის მართული სივრცითი გადაადგილება (განსაზღვრული) გარკვეული კანონით, რომელიც ქმნის გამოსახულებას. ს. ახდენენ მექანიკური ან არამექანიკური მეთოდებით; 2. კომპიუტერულ საქმიანობაში – ტექსტის ან ფოტოს გადაღება სპეციალური პერიფერიული დანადგარის მიხედვით და ვიზუალური ინფორმაციის ჩაწერა; 3. რადიოლოგიაში – რადიოაქტიური პრეპარატების განაწილების გამოკვლევა, რომლებიც შეჰყავთ ადამიანის ან ცხოველის ორგანიზმში დიაგნოსტიკური, სამკურნალო ან გამოკვლევის მიზნით.

სკანსენი (შვედ. skansen) – ღია ცის ქვეშ მოწყობილი მუზეუმი, სადაც ქვეყნის სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოტანილი და გამართულია საცხოვრებელი და დამხმარე ნაგებობები – შვედეთის დედაქალაქ სტოკჰოლმის გარეუბნის სახელის მიხედვით, სადაც პირველად (1891 წ.) მოაწყვეს ასეთი მუზეუმი.

სკანსენი

სკარნი – მეტასომური ქანი, რომელიც შედგება კალციუმის, მაგნიუმისა და რკინის სილიკატებისაგან. მინერალოგიური და ქიმიური შემადგენლობის მიხედვით არსებობს ორი სახის: კირისა და მაგნეზიური. კირის სკარნებთან დაკავშირებულია რკინის, სპილენძის, ვოლფრამის, მოლიბდენის, ტყვიის, თუთიისა და ბორის მადნების არსებობა, ხოლო მაგნეზიური სკარნებისათვის დამახასიათებელია მაგნიუმის შემცველი მინერალები: დიოფსიდი, ფორსტერიტი, ფლოგოპიტი, დოლომიტი, აპატიტი, სფენი, ორთიტი და სკაპოლიტი.

სკარპელი (იტალ. scarpello < ლათ. scarpellum პატარა დანა) – მოქანდაკის იარაღი ქვის სუფთად დამუშავებისათვის. ის არის ლითონის ღერო, რომლის ერთი ბოლო ნიჩაბივით არის გაფართოებული და აქვს ბასრი, გალესილი პირი, ხოლო მეორე (ბლაგვი) ბოლოდან ურტყამენ ხის ჩაქუჩს.

სკაფანდრი [ფრანგ. scaphandre < ბერძ. skaphē ნავი და anēr (andros) ადამიანი] – მყვინთავის, კოსმონავტის, სტრატონავტის სპეციალური წყალშეუვალი კოსტიუმი, რომელსაც აქვს ჩაფხუტი და სასუნთქი აპარატი.

სკვეომორფიზმი – ფიზიკური ორნამენტი ან დიზაინის ელემენტი, რომელიც გადმოღებულია სხვა ობიექტის ფორმიდან, მაგრამ დამზადებულია სხვა მასალასაგან ან სხვა მეთოდების გამოყენებით,

სკენა (ბერძ. skēnē კარავი, ფარდული) – ძველი ბერძნული თეატრის სასცენო ნაწილი.

სკენე – ძვ. ბერძნულ თეატრში სათავსი (დროებითი ხის ნაგებობა) პროსკენიუმის უკან, სადაც მსახიობები ტანისამოსს იცვლიდნენ (იხ. პროსკენიონი, სურ. 1).

სკენე

სკეტიנג-რინკი – მოსაფალტებული მოედანი ან ხის იატაკი გორგოლაჭებიანი ციგურებით (სკეიტბორდებით) სარბენად.

სკვერი (ინგლ. square კვადრატის ფორმის მოედანი) – კეთილმოწყობილი და გამწვანებული ტერიტორია საცხოვრებელი განაშენიანების შიგნით.

სკიპი (ინგლ. skip < შესაძლებელია ძვ. ისლანდ. skopa გაქცევა < ისლანდ. skoppa გატარება) – ფხვიერი მასალების ამწევ-გადამტანი რკინის ყუთი, რომელიც ავტომატურად იტვირთება და იცლება. სკიპით აღჭურვილია სკიპური გადასაადგილებელი ან სტაციონარული ამწეები. განტვირთვის ადგილზე ს. ავტომატურად აყირავდება ან გასასახსნელი ძირიდან განიტვირთება. ს. უწოდებენ აგრეთვე გრავიტაციული ბეტონშემრევის ჩამტვირთავ ციცხვს. გამოიყენება მადნის, ნახშირის, ქვიშის, ხრეშის, ღორღისა და მისთ. ასაწევად.

სკიპი

სკიპიდარი – მკვეთრი სუნის მქონე მოყვითალო სითხე; წყალში უხსნადი; ადვილად იჟანგება ჰაერზე. მიიღება ფიჭვის მასალის გამოხდით წყლის ორთქლთან, აგრეთვე მერქნის მშრალი გზით გამოხდის ან გამხსნელების ექსტრაქციით. გამოიყენება ლაქსაღებავის, ცხიმის, ქაფურის გამხსნელად, მედიცინაში და სხვ.

სკლერენქიმა (ბერძ. skleros მაგარი და enchyma გავსებული, ქსოვილი) – მცენარეთა მექანიკური ქსოვილი; შედგება სქელკედლებიანი, წაგრძელებული და ბოლოებზეწვეტებული, გახევებული უჯრედებისაგან.

სკლერომეტრი (ბერძ. skleros მაგარი და métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რომლითაც ზომავენ ლითონებისა და მინერალების სიმაგრეს.

სკლერონი – ალუმინის შენადნობი თუთიასთან, სპილენძთან, მანგანუმთან და სხვა ლითონთან. იყენებენ მანქანათმშენებლობაში, საავიაციო მრეწველობაში.

სკლერონომური – სტაციონალური, ავტონომიური – დროსგან დამოუკიდებელი "სივრცით-დროით" კოორდინატთა სისტემაში.

სკლეროსკოპი (ბერძ. skleros მაგარი და skopein ყურება, შესწავლა) – ხელსაწყო ლითონებისა და სხვა მასალების სიმაგრის გასაზომად.

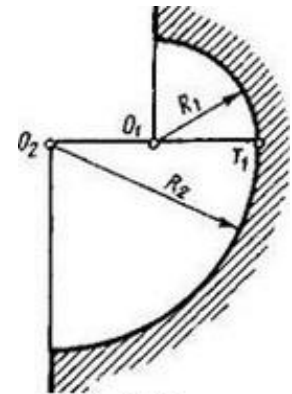
სკონტო – საქონელზე ფასდაკლება (3%-მდე) უშუალოდ ანგარიშსწორების დროს.

სკოპია (ბერძ. skopein ყურება, შესწავლა) – რთული სიტყვის ბოლო შემადგენელი ნაწილი – ნიშნავს დაკვირვებას, რისამე ვიზუალურ შესწავლას.

სკოროდიტი (ბერძ. skorodon ნიორი) – მინერალი, დარიშხანის ნაერთი რკინასთან და ჟანგბადთან. წარმოადგენს ნედლეულს დარიშხანის მისაღებად. დარტყმის დროს გამოსცემს ნივრის სუნს.

სკორჩინგი (ინგლ. scorchen < ძვ. სკანდ. skorpna გამრობა) – იხ. ვულკანიზაცია.

სკოცია (ინგლ. scotia < ბერძ. skotia სიბნელე, წყვდიადი) – კლასიკური არქიტექტურის შეხნეილი მრუდხაზოვანი მოხაზულობის არქიტექტურული ნატეხი, რომელიც მიიღება სხვადასხვა რადიუსის მქონე ორი რკალის შეუღლებით (სურ. 1: $O_1 - R_1$ რადიუსის მქონე წრის ცენტრი; $O_2 - R_2$ რადიუსის მქონე წრის ცენტრი; T_1 – რკალების შეუღლების წერტილი). გამოიყენება სვეტის ბაზისში.

სურ. 1. სკოცია

სკრაპი (ინგლ. scrap < ძვ. სკანდ. skrap ჯართი) – მეტალურგიული წარმოების ნარჩენი, რომელიც გამოიყენება ხელმეორედ გადასადნობად. ზოგჯერ ამ ტერმინით მოიხსენიებენ მთელ მეტალურგიულ და საყოფაცხოვრებო ჯართს.

სკრეპერი

სკრეპერი (ინგლ. skrapper < scrape ფხაჭნა, ფხეკა) – ციკლური მოქმედების მიწისმთხრელი სატრანსპორტო მანქანა, რომელიც აწარმოებს I-III კატეგორიის გრუნტის ფენებად მოჭრას, ტრანსპორტირებას და გადაყრას. სამუშაო ორგანოს წარმოადგენს ციხვი, რომლის განტვირთვა შეიძლება იყოს გრავიტაციული, ნახევრადძილული და იძულებითი. სკრეპერი არის: 1) მისაბმელი (მუხლუხა ან თვლიან ტრაქტორზე), ორღერძიანი შესრულების; 2) ნახევრადმისაბმელი (ორღერძიან ტრაქტორსა და გამწეზე); 3) თვითმავალი (ერთღერძიანი გამწის ბაზაზე).

სკრუბერი

სკრუბერი (ინგლ. scrubber წმინდა) – 1. მყარი და აირადი მინარევების დამჭერი აპარატი; 2. მოწყობილობა (აპარატი) მზრუნავი ღუმლებისა და საშრობი დოლების ნამუშევარი აირების მყარი ნაწილაკებისგან (მტვრისგან) გასაწმენდად. მასში გამოყენებულია სველი გაწმენდის მეთოდი. ამ ტიპის აპარატებს მიეკუთვნება ვერტიკალური სკრუბერი, რომელშიც აირის მოძრაობის სიჩქარე არ აღემატება 6 მ/წმ, ხოლო გაწმენდის ხარისხი შეადგენს 95-98%.

სკრუპულოზური [ლათ. scripulum (scriptulum) მცირე წონა, კენჭი] – 1. ზედმიწევნით ზუსტი; დაწვრილებითი; 2. წვრილმანური.

სკულპტურა (ლათ. sculpture გამოჭრა) – ქანდაკება, ნაქანდაკარი, ნატიფი, ნაძერწი; სახვითი ხელოვნების ნაწარმოები, რომელსაც მოცულობითი ფორმა აქვს და სრულდება მკვრივი (ქვა) ან პლასტიკური (თიხა) მასალისაგან (სურ. 1. სკულპტურა ქ. ბათუმის ზღვისპირა პარკში, საქართველო).

სურ. 1. სკულპტურა

სკუფია (ინგლ. calotte < ბერძ. skuphia < ძვ. ბერძ. skyphos ფინჯანი, თეფში, ჯამი) – 1. გუმბათის დამაგვირგვინებელი ნაწილი, რომელსაც ამავე სახელწოდების თავსაბურავის ფორმა აქვს; 2. წვეტიანი, რბილი, შავი ან იისფერი ნაკეციბიანი ქუდი, რომელსაც ატარებენ მართლმადიდებელი ეკლესიის როგორც თეთრი, ასევე შავი სამღვდლოების მსახურნი.

სლაბი

სლაბი (ინგლ. slab < შუასაუკუნ. ინგლ. sclabbe, slabbe < წარმომავლობა გაურკვეველია) – მართკუთხა განივკვეთის მქონე დიდი, სქელი, ბრტყელი ქვის, ბეტონის ან ფოლადის ნამზადი.

სლაბინგი – დიდი საგლინავი დგანი, რომელშიც ხდება ფოლადის მსხვილი ზოდების გადამუშავება ბრტყელ ნამზადებად (სლაბებად).

სურ. 1. სმალტა

სლოგანი (ინგლ. slogan ლოზუნგი, მოწოდება, დევიზი) – სარეკლამო ლოზუნგი, დევიზი, რომელიც შეიცავს სარეკლამო იდეის შემოკლებულ, ადვილად აღსაქმელ, ეფექტურ ფორმულირებას.

სმალტა (შუაფრანგ. smalt < იტალ. smalto ემალი, ჭიქური < ტერმინი გერმანული წარმომავლობისა) – 1. კობალტის მინა; მუქი ლურჯი მინა, რომელიც მზადდება სილიციუმის ორჟანგის, პოტაშისა და კობალტის ნაერთისგან (ჩვეულებრივ კობალტის ჟანგი ან კობალტის კარბონატი). ს. სინათლემდეგია, გამძლეა მჟავებისა და ტუტეების მიმართ. იყენებენ მოზაიკაში, სამკაულების, საყოფაცხოვრებო (სურ. 1. ვაზა დამზადებული სმალტის მინისგან) და სხვა ნაკეთობების დასამზადებლად; 2. ასეთი მინის დაქუცმაცებით მიღებული პიგმენტი. გამოიყენება მინის წარმოებაში, მხატვრობაში, კერამიკაში, სხვადასხვა სახის მასალების ზედაპირის შესაღებად. სმალტა უძველესი ცნობილი პიგმენტია, რომელსაც იყენებდნენ ძველ ეგვიპტეში; აღსანიშნავია, რომ შუასაუკუნეების ვენეციური ლურჯი მინის წარმოება სმალტის გამოყენებით ხდებოდა; 3. სილიციუმმჟავისა და კობალტისგან მიღებული კაშკაშა ცისფერი საღებავი.

სურ. 1. სმარაგდი

სმარაგდი (ბერძ. smaragdus მწვანე მინერალი მალაქიტის მსგავსი) – 1. მწვანე ფერის მინერალი, ძვირფასი ქვა (სურ. 1); ზურმუხტის ძველი სახელწოდება; 2. წიწვოვანი ჯიშის ხე კომპაქტურად შეკრ-

სურ. 2. სმარაგდი

ული კონუსური ფორმის ვარჯით (სურ. 2).

სმარტფონი (კომპ.) (ინგლ. smartphone) – მობილური ტელეფონი, რომელიც კომპიუტერის მრავალ ფუნქციას ასრულებს. როგორც წესი, მას აქვს სენსორული ინტერფეისი, ინტერნეტთან წვდომა და აქვს განვითარებული ოპერაციული სისტემა, რომელსაც შეუძლია ჩამოტვირთული აპლიკაციების შესრულება.

სმერჩი – იხ. ტორნადო.

სმიტსონიტი (ინგლ. smithsonite < ინგლისელი მინერალოგის დ. სმიტსონის სახელის მიხედვით) – კარბონატების ქვეკლასის მინერალი, რომელიც გვხვდება გროვების სახით თუთიის საბადოებში სფალერიტთან, ჰემიმორფიტთან, გალენიტთან და კალციტთან ერთად. ძირითადად აქვს თეთრი შეფერილობა, თუმცა არსებობს ცისფერიც (ნიუ-მექსიკო, ჩრდ. ამერიკა), რომელიც გამოიყენება საიუველირო საქმეში.

სმოგი (ინგლ. smog < smoke ბოლი, კვამლი და fog ნისლი) – ჰაერის დაბინძურების ტიპი; შავი სქელი ნისლი, რომელიც ფორმირდება ბოლისა და ჭვარტლისაგან დიდ ქალაქებსა და სამრეწველო ცენტრებში.

სმოგი

სნიპ (რუს. СНИП) – რუსული სამშენებლო ნორმები და წესები.

სნოს ციხე (ღუდუშაურის ციხე) ინგლ. (Sno Castle) – XVI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი (სურ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს ისტორიულ ხევში, სტეფანწმინდის მუნიციპალიტეტში, სოფ. სნოს განაპირას, მდინარე სნოსწყლის მარჯვენა ნაპირზე, კლდოვან გორაკზე (სურ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: კოშკი, გალავანი.

სურ. 1. სნოს ციხე

ძნელად მისადგომი ციხე შედგება თითქმის წრიული გალავნისა და ერთადერთი 20 მ-მდე სიმაღლის კოშკისგან, რომლის შესასვლელი მიწიდან 6 მ-ის სიმაღლეზე იყო. ორ იარუსიანი გალავნის კედლები რელიეფის მიხედვით 4-10 მ სიმაღლისაა სათოფურებითა და სალოდეებით მომარჯვებული და, შესაბამისად, საბრძოლო დანიშნულება ჰქონდა. სოფ. სნო თერგის, მთიულეთისა და ფშავ-ხევსურეთის ხეობების თავშეყრის ადგილას მდებარეობდა და სნოს ციხე, არშის ციხესთან ერთად, საქართველოსათვის მნიშვნელოვან სტრატეგიულ საფორტიფიკაციო ნაგებობას წარმოადგენდა.

გადმოცემის მიხედვით სნოს ციხის მფლობელი ყოფილა არხოტის მხარის მმართველი შიოლა ღუდუშაური, საიდანაც მომდინარეობს შიოლაშვილების გვარი. სნო სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსისა და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმინდესი და უნეტარესი ილია მეორის მშობლიური სოფელია.

სოგმანი – ქვის ფილების, ხის ფიცრების ან ლითონის დეტალების დამაკავშირებელი მოგრძო ფორმის ჩანადგამი, რომელიც ძირითადად კუმშვაზე მუშაობს და თავის თავზე იღებს ძვრის ძალებსა და მგრეხ მომენტებს. იგი თავსდება წინასწარ ამოღებულ ბუდეში. ფორმის

სურ. 2. სნოს ციხე

მიხედვით ს. არსებობს: სოლისებრი, პრიზმული, პარალელეპიპედური (სურ. 1), სეგმენტური, ცილინდრული და სხვ. მზადდება მერქნისაგან (ხის კონსტრუქციებისათვის) და მაღალი სიმტკიცის ლითონებისაგან.

სოდა (ნატრონი, ნატრიუმის ბიკარბონატი, ნატრიუმის ჰიდროკარბონატი) (ფრანგ. saude < ლათ. salsus მარილიანი) – ნახშირმჟავას ნატრიუმის მარილების ზოგადი დასახელება. არსებობს მისი მრავალი სახეობა: კალცინირებული Na_2CO_3 , საჭმელი (სასმელი) NaHCO_3 – ნატრიუმკარბონატი, აგრეთვე ბუნებრივი, კალსტიკური, ნეიტრალური, საფეიქრო, წყლიანი და სხვ. კალსტიკურ ს. ტექნიკასა და ყოფაცხოვრებაში უწოდებენ მწვავე ნატრს NaOH . სოდა გამოიყენება მინის, ქაღალდის, საღებავების, საპნისა და მისთ. წარმოებაში.

სურ. 1. სოდა

სოკო მადაროს (ლათ. Tapinella Panuoides) – სოკოს სახეობა, რომელიც შედგება მიცელიუმის, ზონრებისა და ნაყოფიერი ტანისაგან. ღარიბი ბამბისმაგვარი წარმონაქმნი იშვიათად გვხვდება. აქვს მოყვითალო-მომწვანო ფერი. ჩნდება მაღალი ტენიანობის (50-70%) და ნორმალური ტემპერატურის პირობებში. ხეზე შეინიშნება წვრილი პრიზმისმაგვარი წითელი ან მურა-წითელი ოქროსფერი მპალას ფენების სახით.

სოკო საწყობის – სოკოს სახეობა, რომელიც ჩნდება გრუნტთან შეხებაში მყოფ მოჭრილ ხეებზე – მათი შენახვისას ტყეში, საწყობებში ან ხანგრძლივი ტრანსპორტირების დროს. ამ სოკოებს ზოგჯერ დეფექტურ მდგომარეობამდე მიყავთ ღია ჰაერზე მომუშავე ხის სამშენებლო კონსტრუქციები (სვეტები, ანძები, კოშკები, ხიდები) ან მათი ნაწილები.

სოკო სახლის (ლათ. Serpula lacrymans) – სოკოებს შორის ყველაზე მავნე და საშიში, რომლებიც მერქანს არღვევს ხის კონსტრუქციების ექსპლუატაციის დროს. ასეთებია: ჩვეულებრივი, თეთრი, აფსკისმაგვარი და მადაროს სოკოები.

სოკო სახლის აფსკისმაგვარი – სოკოს სახეობა, რომელიც ხის ზედაპირზე ქმნის სუსტად განვითარებულ სოკოვან კოლონიას, ზონრებსა და ნაყოფიერ ტანს. დასაწყისში სოკოს ყვითელი ფერი აქვს, ხოლო დროთა განმავლობაში გადადის მოყავისფროში. ზონრების ფერი ყავისფერი ან შავია დიდი რაოდენობის წვრილი განშტოებებით. ნაყოფიერი ტანი (ანუ სოკო) ადვილად შეიძლება მოვადროთ ხეს. ეს სოკო ყველანაირ მერქანს აზიანებს.

სოკო სახლის თეთრი – სოკოს სახეობა, რომელიც ხის ზედაპირზე ქმნის სოკოვან კოლონიას, ზონრებსა და ნაყოფიერ ტანს, რომელთაგან, სიკვდილის შემდეგაც კი, სოკოს ლაქასა და ზონრებს თეთრი შეფერილობა აქვს.

სოკო მადაროს

სოკო სახლის

სოკო სახლის თეთრი

სოკო ტყის – სოკოს სახეობა, რომელიც უჩნდება ცოცხალ ხეებს ტყეში და ამდენად ხის კონსტრუქციებისთვის უშუალოდ საშიში არ არის. ტყის სოკოებით დაავადებული მერქანი დაბალი ხარისხის მასალას მიეკუთვნება, თუმცა მშენებლობაში მისი გამოყენება არ არის შეზღუდული.

სოკო ტყის

სოკოები (ლათ. Mucetes ანუ Fungi) – ცოცხალ ორგანიზმთა დიდი ჯგუფი, რომელთაც არ აქვთ ფესვი, ღერო და ფოთოლი, რის გამოც უმდაბლეს ან თალუსიან მცენარეებს მიაკუთვნებენ. მოიცავს 100 000 სახეობას, მათ შორის გვხვდება შეუიარაღებელი თვალით უხილავი ორგანიზმები – მიკრომიცეტები და დიდნაყოფსხეულიანი ქუდიანი სოკოები, აბედა სოკოები და სხვ. – მაკრომიცეტები. ს. არ აქვთ ქლოროფილი. ისინი ჰეტეროტროფული ორგანიზმებია, საკვებად ხმარობენ მზა ორგანულ ნივთიერებებს მკვდარი სუბსტრატებიდან (საპროფიტები) ან ცოცხალი ორგანიზმებიდან (პარაზიტები). ის, რაც სოკოების სახელწოდებითაა ცნობილი, ნაყოფსხეულია, ვეგეტატიური სხეული კი სუბსტრატშია ჩამალული და შედგება წვრილი, უმთავრესად თეთრი დატოტვილი ძაფებისაგან, რასაც მიცელიუმი ეწოდება. მიცელიუმის სახელცვლილებები გვხვდება სხვადასხვა ჭიმის ან გამსხვილების სახით, როგორცაა რიზომორფები, სკლეროციუმები და სხვ. ს. მრავლდება სპორებით და ვეგეტატიურად. სპორები თავისი წარმოშობის, ფორმისა და ფერის მიხედვით შეიძლება იყოს ერთუჯრედიანი და მრავალუჯრედიანი, უფერული და შეფერილი, ძაფისებრი, ცილინდრული, თითისტარისებრი, კვერცხისებრი, სფეროსებრი, ვარსკვლავისებრი და სხვ. ს. დიდ როლს თამაშობს ბუნებაში ნივთიერებათა ცვლის პროცესში, როგორც ორგანული ნივთიერებათა აქტიური დამშლელი. მათი მრავალი პარაზიტული სახეობა მცენარის, ცხოველისა და ადამიანის საშიშ დაავადებებს იწვევს. ზოგი სასარგებლოა (იყენებენ ვიტამინების, ანტიბიოტიკების, ლიმონმჟავასა და სხვათა მისაღებად). საფუარის ს. ხმარობენ სპირტის გამოხდის, პურის ცხობისა და ლუდის წარმოებაში. მშენებლობაში ს. უარყოფითი როლი აქვთ, რადგან მნიშვნელოვნად აზიანებენ ხის კონსტრუქციებს, შენობებს, ავეჯს და სხვ.

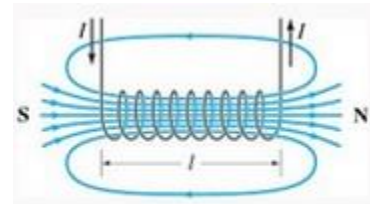
სოკოს ნაყოფიერი ტანი – სოკოვანი ძაფების გადახლართული ქსოვილი (მიცელიუმი), რომელიც ეკვრის ხეს და დროთა განმავლობაში აზიანებს მერქანს, რადგანაც მერქანი სოკოს მკვებავ ნივთიერებას წარმოადგენს.

სოლარიმეტრი (ლათ. söl მზე და ბერძ. métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რომლითაც ზომავენ მზიდან დედამიწაზე დაცემულ სხივურ ენერგიას.

სოლარის ზეთი – ნავთობის გამოხდის პროდუქტი, შუალედური ნავთსა და სამანქანო ზეთს შორის. იყენებენ როგორც საწვავს დიზელების, საცხს მსუბუქი მექანიზმებისათვის და სხვ.

სოლარიუმი (ლათ. sölarium ბალკონი, ტერასა < ლათ. söl მზე) – 1. რომაული საცხოვრებელი სახლის სამხრეთ მხარეზე მოწყობილი ტერასა ან ბრტყელი სახურავი; 2. მზის აბაზანების მისაღებად განკუთვნილი ბაქანი; 3. მზის საათი.

სოლენოიდი (ბერძ. sölēn მილი, მილაკი და ბერძ. -oeidēs მსგავსი, მსგავსება, ფორმა < eidos სახე, ფორმა) – მავთულის სპირალი, რომელშიც უშვებენ ელექტრულ დენს მაგნიტური ველის შესაქმნელად.

სოლენოიდი

სოლვატაცია (ლათ. solvo გახსნა) – გამხსნელის მოლეკულების გახსნილი ნივთიერების ან გაჯირჯვებული მყარი ტანის მოლეკულებთან (იონებთან) კავშირი.

სოლვატი (ლათ. solvo გახსნა) – გახსნილი ნივთიერების ნაერთი გამხსნელთან. მისი კერძო შემთხვევაა სოლვატის ჰიდრატა.

სოლვენი [ლათ. solvens (solventis) გამხსნელი] – ნავთობის ან ქვანახშირის ნედლეულიდან გამოყოფილი მსუბუქი ნახშირწყალბადების ნარევი, ადვილად აალებადი სითხე. მიიღება ქვანახშირის კოქსისა და ნავთობის ფრაქციის პიროლიზის დროს. გამოიყენება ზეთების, ბიტუმის, კაუჩუკის, შარდოვანასა და მელამინფორმალდეჰიდური ოლიგომერების, ტერეფტალატური მჟავების პოლიეთერების, ნავთობის პოლიმერული ფისებისა და სხვათა გამხსნელად, აგრეთვე ბანერებზე გამოსახულების დასატანად, ვინილური თვითწებვადი ფირების, სამშენებლო ბადეების დასამზადებლად, სადეზინფექციო საშუალებად და სხვ. ს. გამოირჩევა თბო- და ატმოსფერომდეგობით.

სოლი – 1. უმარტივესი იარაღი (დეტალი), რომელსაც აქვს ერთი ან ორი სამუშაო წახნაგი დახრილი ზედაპირების სახით. გამოიყენება მრავალგვარი დანიშნულებით, როგორცაა: სატეხი; დასაშლელი შეერთების დეტალი; დასაყენებელ-დასარეგულირებელი დეტალი მანქანების მონტაჟის დროს და სხვ. სოლურ შეერთებაში განივი ძალა 5-ჯერ აღემატება მასზე მოდებულ გრძივ ძალას, თუ სოლის კუთხე მცირეა და ხახუნის კოეფიციენტი ტოლია 0,1; 2. სამკუთხა კვეთის ხის ჩანადგამი, საჭეკი; ასეთივე ქვა ან ლითონის ღერო.

სოლი

სოლიდოლი [ლათ. solidus მკვრივი და ol(eum) ზეთი] – სქელი საზეთი ნივთიერება მანქანა-მექანიზმებისათვის; ტავოტი. მუშაობის უნარს ინარჩუნებს 70°C ტემპერატურამდე.

სოლინარი – ძვ. წყალმილი.

სოლოლაკი (სალალაკი) – თბილისის ერთ-ერთი ყველაზე ძველი უბანი ქალაქის სამხრეთ-აღმოსავლეთ განაპირა მხარეს, ამავე სახელწოდების მთის კალთაზე.

სოლყავარი – მერქნისგან (ნაძვი, ფიჭვი, ვერხვი, ლარიქსი) დამზადებული სოლისებრი ფიცარი, რომელსაც სქელი ნაწიბურის გასწვრივ აქვს ნარანდი. ბურულის მოწყობის დროს ერთი ფიცრის ვიწრო პირი ჩაიდგმება მეორეს კილოში. გამოიყენება ბურულების მოსაწყობად სასოფლო მშენებლობაში.

სოლყავარი

სომი – საჭეკი; სოლისებრი საკამარე ქვა.

სორბენტი (ლათ. sorbentis შთანთქმელი) – მყარი ან თხევადი ნივთიერება, რომელიც გამოიყენება აირების, ორთქლისა და გახსნილი ნივთიერებების შთანთქმისათვის. თხევად (იშვიათად მყარ) ს., რომელიც შთანთქავს აირსა და ორთქლს მთელი მოცულობით, ეწოდება აბსორბენტი. მყარი ს., რომელიც ახდენს აირის, ორთქლის ან გახსნილი ნივთიერების თავის ზედაპირზე კონცენტრაციას, ეწოდება ადსორბენტი. ყველაზე ფართოდ გამოიყენებადი ადსორბენტებია: აქტიური ნახშირი, სილიკოგელი, ალუმინის ჟანგი. არსებობს ს., რომლებიც შთანთქმულ ნივთიერებასთან წარმოქმნის ქიმიურ შენაერთს (მაგ., ლითონების მყარი ჰიდროჟანგები, რომლებიც შთანთქავს ნახშირბადის ორჟანგს). ასეთ ს. ქემოსორბენტები ეწოდება. ს. განსაკუთრებული ჯგუფია – იონცვლადი ფისები (იონიტები).

სორბიტი (ინგლ. sorbite < ინგლისელი მეცნიერის გ. კ. სორბის სახელის მიხედვით) – რკინა-ნახშირბადიანი შენადნობების სტრუქტურული მდგენელი. წარმოადგენს ფერიტისა და ცემენტიტის ნარევს, რომელიც წარმოიქმნება აუსტენიტისაგან გაცივების პროცესში დიფუზიური გარდაქმნის შედეგად. პერლიტისგან განსხვავდება წვრილი (დისპერსიული) სტრუქტურით, რაც უზრუნველყოფს ფოლადის მაღალ სიმტკიცესა და ცვეთამდეგობას.

სორბიტიზაცია – ფოლადის გაკაჟების ნაირსახეობა, საშუალო ნახშირბადიანი ფოლადის თერმული დამუშავება, რაც გამოიხატება მის გახურებაში 800-950°C-მდე; ამ ტემპერატურაზე დაყოვნებით და გარკვეული სიჩქარით გაცივებით (ძირითადად ზეთში, თბილ წყალში ან შეკუმშული ჰაერის ჭავლში). ს. შედეგად ფოლადი იძენს სორბიტის სტრუქტურას. ფართოდ გამოიყენება რელსებისა და სარკინიგზო ტრანსპორტის ბორბლების არტახების დასამზადებლად.

სორბცია (ლათ. sorbere შთანთქმა) – აირების, ორთქლისა და გახსნილი ნივთიერებების შთანთქმა მყარი სხეულებითა და სითხეებით. განასხვავებენ შემდეგი სახის სორბციებს: ადსორბცია, აბსორბცია, ქემოსორბცია, კაპილარული კონდენსაცია. სორბციული პროცესები ფართოდ გამოიყენება მრეწველობაში ქიმიური ნაწარმის, აირებისა და ა.შ. გასაწმენდად.

სორმაიტი – 1. მაღალნახშირბადოვანი და მაღალქრომოვანი რკინის შენადნობების სხმულთა ჯგუფი. გამოიყენება ხელსაწყოებისა და დეტალების სწრაფად ცვეთად ზედაპირებზე რაიმეს დასადუღებლად; 2. ელექტროდის სახეობა დამზადებული რკინის საფუძველზე.

სორსალი – სრესით დამრგვალებული ცომისებრი მასა.

სორტამენტი (ფრანგული სიტყვის, assortment-ის დამახინჯებული ფორმა < ძვ. ფრანგ. sorte სახეობა, ნაირსახეობა, სახესხვაობა; გვარი, ოჯახი, ჩამომავლობა < ლათ. sors ხვედრი, ბედი, ბედისწერა; წილი, მონაწილეობა; წოდება, ხარისხი; თანრიგი) – 1. გამოშვებული ნაკეთობების სორტების ნომენკლატურა; სახელმწიფო საწარმოების მიერ გამოშვებული პროდუქციის სია, სადაც თავმოყრილია ყველა საჭირო გეომეტრიული მახასიათებელი ამ ნაწარმზე; 2. იხ. სორტიმენტი; ტერმინი უმეტესად მეტალურგიულ მრეწველობაში გამოიყენება.

სორტი (ძვ. ფრანგ. sorte სახეობა, ნაირსახეობა, სახესხვაობა; გვარი, ოჯახი, ჩამომავლობა < ლათ. sors ხვედრი, ბედი, ბედისწერა; წილი, მონაწილეობა; წოდება, ხარისხი; თანრიგი) – 1. თანრიგი, ხარისხი, სახეობა; 2. ელემენტების ფარდობითად მდგრადი და დამოუკიდებელი ერთობლიობა, რომელიც შეიძლება გამოიყოს ყველა განსახილველ სიმრავლეში (საგნების არეში); 3. კულტურული მცენარეების ჯგუფი, რომელსაც სელექციის შედეგად აქვს განსაზღვრული სასარგებლო ან დეკორატიული თვისებები, განსხვავებული ასეთივე სახის მცენარეების სხვა ჯგუფთან შედარებით.

სორტიმენტი (ფრანგული სიტყვის, assortment-ის დამახინჯებული ფორმა; ძვ. ფრანგ. sorte სახეობა, ნაირსახეობა, სახესხვაობა; გვარი, ოჯახი, ჩამომავლობა < ლათ. sors ხვედრი, ბედი, ბედისწერა; წილი, მონაწილეობა; წოდება, ხარისხი; თანრიგი) – 1. ერთგვაროვანი ნაკეთობების ან მასალების ნიშანთვისებათა (მაგ., სახეობა, კლასი, ხარისხი, ზომა) ერთობლიობა, რომლის მიხედვითაც ისინი მიეკუთვნებიან ამა თუ იმ სორტს; 2. ერთი და იმავე სახეობის პროდუქტის სხვადასხვა სორტების ერთობლიობა; 3. განსაზღვრული დანიშნულების ხე-ტყის მასალა; 4. ხე-ტყის მასალის წარმოებაში ტერმინი სორტიმენტი დამატებით აღნიშნავს მორების, ფიცრებისა და სხვ. მრგვალ, ნაპობ, დახერხილ ნამზადს, რომელიც გამოიყენება ამა თუ იმ ნაკეთობის დასამზადებლად.

სორტირება – რისამე განაწილება სორტებად; დახარისხება.

სოფა (ფრანგ. sofa < არაბ. *ṣuffah* დასაჯდომი პლატფორმა) – ფართო დაბალი დივანი, რომლის საიდაყვეები საზურგის სიმაღლის დონისაა. ევროპაში გავრცელდა XVII საუკუნეში ოსმალეთის იმპერიიდან. როგორ წესი, ს. დგამდნენ არისტოკრატიულ სასტუმროებში და სასახლეებში. სოფას კარკასი მზადდება ძვირფასი ჯიშის მერქნისგან (კედარი, ლარიქსი, წითელი ხე და სხვ.), გადასაკრავად გამოიყენება აბრეშუმის ქსოვილი ან ტყავი, ხოლო ბალიშების შიგთავსად – ცხვრის მატყლი ან ცხენის ძუა. (დამატებით იხ. დივანი).

სოფა

სოფიზმი (ბერძ. *sophisma* ოსტატობა, უნარი, მოხერხება, სიბრძნე, ხრიკი, გაქნილი გამონათქვამი) – ფორმალურად სწორი, მაგრამ არსებითად მცდარი დასკვნა, რომელიც ემყარება ცნებათა ორაზროვნებას, ამოსავალ დებულებათა განზრახ უმართებულოდ შერჩევას.

სოფიის კენჭი – იხ. მოზაიკა.

სოფიტი (იტალ. *soffitto* ჭერი) – 1. კოჭის, თადის, კამარის, ლავგარდნისა (სურ. 1) და შენობის სხვა ნაწილების ქვევიდან ხილული, არქიტექტურულად დამუშავებული ზედაპირი; 2. თეატრში – ნათურები ან პროექტორი სცენისა და დეკორაციების გასანათებლად; 3. კარნიზში დაფარული მოწყობილობა, რომელიც გაფანტულ სინათლეს გამოსცემს.

სურ. 1. სოფიტი

სოციალური ქსელი (კომპ.) (ინგლ. *social network*) – სპეციალური ვებ-საიტი ან სხვა აპლიკაცია, რომლის საშუალებითაც მომხმარებლები ერთმანეთთან ურთიერთობენ ინფორმაციის, კომენტარების, შეტყობინებების, სურათებისა და სხვ. მონაცემების განთავსებით. სოციალურ ქსელში ადამიანებს შეუძლიათ ისაუბრონ და გაუზიარონ ერთმანეთს იდეები, ინტერესები, შეიძინონ ახალი მეგობრები. ცნობილია, რომ ეს ტერმინი სამეცნიერო კონტექსტით პირველად გამოიყენა ავსტრალიის და ბრიტანეთის სოციალურმა ანთროპოლოგმა ჯონ არუნდელ ბარნსმა (John Arundel Barnes) 1954 წელს. თანამედროვე (2016 წ.) პოპულარული სოციალური ქსელებია: Facebook, Twitter, Google+, LinkedIn, Instagram, Pinterest, Reddit, Tumblr და სხვ.

სოციალური ჭრა – კანონმდებლობით გათვალისწინებული არაკომერციული მიზნით, მოსახლეობის, საბიუჯეტო ორგანიზაციის, საჯარო სამართლის იურიდიული პირის ხე-ტყით უზრუნველყოფისათვის შესაბამის ღონისძიებათა განხორციელება.

სოჭი (ლათ. *Abies*) – ტანმადალი, მარადმწვანე, ვერცხლისფერი შეფერილობის ხე (სურ. 1. კავკასიური სოჭი). თვისებებით ძალიან ჩამოჰგავს ნაძვს, თუმცა მასზე ოდნავ რბილია, არ აქვს ფისსავალი გზები და არ შეიცავს ფისს. სიმკვრივე – 370-600 კგ/მ³. გავცელებულია ჩრდილოეთ ნახევარსფეროში. საქართველოში მხოლოდ ერთი სახეობაა – კავკასიური სოჭი და ინტროდუცირებულია 13 სახეობა. დიდი რაოდენობითაა გავრცელებული ჩრდილოეთ ამერიკის წყნარი ოკეანის სანაპიროზე და აღმოსავლეთ აზიაში (განსაკუთრებით იაპონიაში). ს. მერქანი ძირითადად გამოიყენება ქალაქის წარმოებაში, მშენებლობასა და მუსიკალური რეზონანსული ინსტრუმენტების დასამზადებლად. ის ლამაზი, დეკორატიული ხეა. ბაღებსა

სურ. 1. სოჭი

და პარკებში აშენებენ უმეტესად მის მტირალა, ხშირტოტიან და ნაირფერწიწვიან ფორმებს. მსოფლიოში ს. 50-მდე სახეობაა ცნობილი, რომელთაგან შეიძლება დავასახელოთ შემდეგი ჯიშები: ციმბირული (სურ. 1), კავკასიის, ევროპული, ამურის, დუგლასის (სურ. 2), თეთრი, მაკედონიის, კილიკიის, სიცილიის, ნორდმანის (სურ. 3), მარისის, კავაკამის, კორეული (სურ. 4), ორფოთლიანი, ფრეიზერის, კორეის, სახალინის, ვიჩის, დურანგო, გვატემალის, შენსიისკის, სემიონოვის, სუბალპური (სურ. 5), გიკელი, ესპანური, ნუმიდიის, ჩენგის, ფაბრის, ფორესტის, ჰიმალაიური და სხვ.

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

სურ. 5

სოჭი ერთფეროვანი (ლათ. *Abies concolor*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში (ნახ.1). იზრდება სიმაღლით 60 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 1,9 მ-მდე. ქერქი მაგარი და ღია ფერისაა (სურ. 2). ნაქურთენიც ღია ფერისაა, გულს კი აქვს ყავისფერ-მოწითალო შეფერილობა (ნახ. 3). მერქანი გამოირჩევა შედარებით უხეში სტრუქტურით. არ აქვს სპეციფიკური გემო და სუნი. შრობის პროცესში არ იბრიცება. მდგრადია დარტყმითი დატვირთვების მიმართ. კარგად იჭერს წებოსა და საღებავს. ცუდად იჭერს ლურსმანს. სიმკვრივე – 435-490 კგ/მ³; დრეკადობის მოდული – 10300 მპა; სიმტკიცის ზღვარი გაჭიმვაზე – 67,6 მპა; სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 40,0 მპა; სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე ბოჭკოების განივად – 3,65 მპა; სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 40,0 მპა; შეკლება: რადიალური მიმართულებით – 3,3%, ტანგენციალური მიმართულებით – 7,0%. გავრცელებულია ჩრდილოეთ ამერიკის კონტინენტის დასავლეთ და სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში. თეთრი სოჭის წარმოებას კანადისა და აშშ-ის მრეწველობისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. მისი მერქანი მიეკუთვნება უნივერსალურ წიწვოვან ჯგუფს და წარმატებით გამოიყენება სხვადასხვა საშენი მასალის (დროებითი ხის კონსტრუქციები, ხის ტარა, კარისა და ფანჯრის ბლოკები, საიდინგი, ნივნივები, ყალიბები, კედლის კარკასები, სამშენებლო ფანერა, სადურგლო ნაკეთობები და სხვ.) დასამზადებლად, რომელთაგან ხაზგასმით შეიძლება გამოვყოთ საყრდენები და ხიმინჯები.

სურ. 1. სოჭი ერთფეროვანი

სურ. 2

სოჭი ესპანური (ლათ. *Abies pinsapo*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში (ნახ.1). იზრდება სიმაღლით 25 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 1 მ-მდე. ქერქი ყავისფერ-მონაციფრო ფერისაა. პირამიდის ფორმის ვარჯი შემკულია უიშვიათესი სილამაზის, 15-18 სმ სიგრძის, ზევით

მიმართული მოწითალო გირჩებით, რაც მცენარეს ანიჭებს მაღალ დეკორატიულ გამომსახველობას (სურ. 2). გავრცელებულია ესპანეთის რესპუბლიკის სამხრეთში (მალაგის პროვინცია) და მაროკოს სამეფოს ჩრდილოეთის მთებში. გვხვდება საქართველოში შავი ზღვის სანაპირო ზოლში. ძირითადად გამოიყენება, როგორც დეკორატიული მცენარე ბაღებისა და პარკების გასაშენებლად.

სურ. 3

სოჭი თეთრი ევროპული (ლათ. *Abies alba*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში (ნახ.1; ნახ.2). იზრდება სიმაღლით 30-65 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 2 მ-მდე. სიმკვრივე 480 კგ/მ³. გავრცელებულია კარპატებში, ცენტრალურ და სამხრეთ ევროპაში, იტალიის მთებში, ჩეხეთისა და პოლონეთის მაღლობებზე. გამოირჩევა მაღალი ტექნიკური თვისებებით, არა აქვს ფისსავალი გზები, მედეგია ლპობისადმი, კარგად ექვემდებარება შრობას, ჭრას, ხერხვას, რანდვას, პობას. მშენებლობაში გამოიყენება, როგორც მოსაპირკეთებელი მასალა. ხარისხით ჩამოუვარდება ნაძვისა და ფიჭვის მასალას.

სურ. 1. სოჭი ესპანური

სურ. 2. სოჭი ესპანური

სურ. 2. სოჭი თეთრი ევროპული

სურ. 1. სოჭი თეთრი ევროპული

სოჭი კავკასიური (ლათ. *Abies Nordmaniana*) – მარადმწვანე, წიწვოვანი ხე. სიმაღლე – 50-60 მ, ვარჯი – კონუსისებრი, დახრილი; მთავარი ღეროს ქერქი – რუხი ნაცრისფერი. შეიცავს მთრიმლავ ნივთიერებებს, წიწვები – ეთერზეთებს. გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოში, აგრეთვე ქართლში – მდ. პატარა ლიახვის აუზამდე და თრიალეთის ქედზე სოფ. მანგლისამდე, ხარობს ზღ. დ. 800-2200 მ-მდე. დეკორატიულია. გამოიყენება მშენებლობაში, ქალაქის წარმოებაში, საყოფაცხოვრებო ნივთების დასამზადებლად და სხვ. შესანიშნავი დეკორატიული ხეა ბაღებისა და პარკების გასაშენებლად.

სოჭი კორეული (ლათ. *Abies koreana*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში (ნახ.1). იზრდება სიმაღლით 15 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 0,8 მ-მდე. ქერქი გლუვზედაპირიანი და ღია-ნაცრისფერია. ნაქურთენიც ღია ფერისაა, გულს კი აქვს შედარებით მუქი შეფერილობა. გავრცელებულია კორეის ნახევარკუნძულის სამხრეთში. ძირითადად დეკორატიული დანიშნულების მცენარეა. დეკორატიულობას ვარჯის კონფიგურაციის გარდა ანიჭებს იისფერი, ზევით მიმართული, გირჩები (სურ. 2).

სოჭი კავკასიური

სოჭი მაღალი (ლათ. *Abies procera*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარად-მწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში. იზრდება სიმაღლით 65 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 2,5 მ-მდე. ყველაზე დიდი ხე ცოცხლობს აშშ-ის ნაციონალურ ნაკრძალში „გიფორდი“ (Gifford Pinchot National Forest) სიმაღლით 85 მ და ტანის დიამეტრით 8,6 მ. ქერქი ყავისფერ-მომწვანო ფერისაა სისქით 25 მმ-მდე. სიმკვრივე 480 კგ/მ³. გავრცელებულია აშშ-ის დასავლეთ ოკეანის სანაპიროს მცირე ტერიტორიაზე (ვაშინგტონის, ორეგონის და კალიფორნიის შტატები). მშენებლობაში გამოყენების ხაზით არავითარი შეზღუდვა არ აქვს.

სურ. 1. სოჭი კორეული

სოჭი ციმბირული (ლათ. *Abies sibirica*) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარად-მწვანე წიწვოვანი ხის ჯიში, ლამაზი კონუსური ვარჯით. იზრდება სიმაღლით 30 მ-მდე. აქვს ყვითელი რბილი მერქანი. სიმკვრივე – 390-430 კგ/მ³; სიმტკიცის ზღვარი გაჭიმვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 67 მპა; სიმტკიცის ზღვარი კუმშვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 39 მპა; სიმტკიცის ზღვარი სტატიკურ ღუნვაზე – 68,5 მპა; სიმტკიცის ზღვარი ახლეჩაზე: რადიალური – 6,4 მპა, ტანგენციალური – 6,5 მპა. გავრცელებულია ჩრდილო-დასავლეთ ციმბირში, ჩრდილო-აღმოსავლეთ ჩინეთში, ჩრდილო-აღმოსავლეთ ევროპაში, მონღოლეთში, ყაზახეთის რესპუბლიკაში. გამოიყენება მშენებლობაში, როგორც მორი და დახერხილი მასალა (ფიცრები, ძელაკები, ძელები), გემის გემბანის იატაკებისათვის, ფანერის, მუსიკალური ინსტრუმენტების, შპალეების, მალაროს ბიგების და სხვ. დასამზადებლად.

სურ. 2. სოჭი კორეული

სოხანე – ძვ. დატკეპნილი მიწის იატაკი.

სოხასტერი – ძვ. სადაყუდებლო. განდეგილის სადგომი.

სოხტოროტი – შუა საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი ისტორიულ ტაოში (ამჟამად თურქეთის რესპუბლიკის ფარგლებშია).

სოჭი მაღალი

სპაიდერი (ინგლ. spider ობობა) – ავტომატური მექანიზმი, რომელიც გამოიყენება ნავთობისა და აირის ჭაბურღილების რემონტისას, სატუმბო კომპრესორული მილების ჩავლების, შეკავების, განთავისუფლების პროცესების ავტომატიზაციისათვის.

სპეისერი (ინგლ. spacer < ლათ. spatium სივრცე) – იხ. დისტანციური ლარტყა.

სპეკალი – ძვირფასი ქვების საერთო სახელწოდება.

სპელეისტიკა – სპელეოლოგიის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის ხელოვნურ გამოქვაბულებს.

სპელეოლოგია (ბერძ. spēlaion გამოქვაბული და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – ბუნებისმეტყველების დარგი, რომელიც შეისწავლის ბუნებრივად წარმოშობილ მღვიმეებსა და ხელოვნურ გამოქვაბულებს. ადგენს მღვიმეების წარმოშობას, ასაკს,

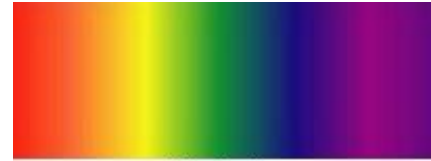
სოჭი ციმბირული

ევოლუციას, სტრუქტურას, მორფოლოგიასა და ეკოსისტემებს.

სპელესტოლოგია – ხელოვნური გამოქვაბულებისა და მიწისქვეშა ნაგებობების შესწავლა სპეციალისტების (არქეოლოგები, გეოლოგები, ისტორიკოსები და სხვ.) მიერ.

სპენი (ინგლ. spen) – ბრიტანული სიგრძის ერთეული 1 სპენი = 0,2286 მ.

სპექტრი (ლათ. spectrum მოჩვენება, წარმოდგენა, სახე) – 1. სხვადასხვა მნიშვნელობების ერთობლიობა, რომელიც შეიძლება მიღებულ იქნეს ფიზიკური სიდიდეების მიერ. ყველაზე ხშირად მცნება "სპექტრი" გამოიყენება რხევით პროცესებთან მიმართებით. ამ პროცესებით განიხილება მარტივი ჰარმონიული რხევების ერთობლიობა, რომლებზეც შესაძლებელია გაშლილი იქნეს რთული რხევითი პროცესი; 2. სხვადასხვა ფერის ზოლი, რომელიც მიიღება პრიზმაში ან სხვა გარდამტეხ გარემოში სინათლის სხივის გავლის დროს. არსებობს ს. სხვადასხვა სახეები: აკუსტიკური, ამპლიტუდური, აფეთქების, ბგერითი, ელექტრული სიგნალის, ვიბრაციული, ვიდეოსიგნალის, მაგნიტური, მეორეული, მზის სპექტრი, მოლეკულური, ნაპერწკლის, ოპტიკური, რადიოსიხშირული, რენტგენის, როტაციული, სიხშირული, ტემბრული, უწყვეტი, ფაზასიხშირული, ფაზური, შექცეული, შთანთქმის, წყვეტილი, ხაზოვანი, ხარისხოვანი, ხილვადი და სხვ.

სპექტრი

სპექტრი ოპტიკური – განსახილველი სხეულის ოპტიკური გამოსხივების (გამოსხივების სპექტრი) ინტენსივობის განაწილება სიხშირეების ან ტალღების სიგრძის მიხედვით, ან შუქის შთანთქმის ინტენსივობა მისი გავლისას განსახილველ ნივთიერებაში (შთანთქმის სპექტრი). ოპტიკური სპექტრი არის ხაზოვანი, რომელიც შედგება ცალკეულ დისკრეტული სპექტრალური ხაზებისგან; ზოლოვანი, რომელიც შედგება ცალკეული დისკრეტული ჯგუფებისგან (მჭიდროდ განლაგებული სპექტრალური ზოლები); მთლიანი, რომელიც შეესაბამება შედარებით ფართო სპექტრში განლაგებული ყველანაირი სიხშირის მქონე შუქის გამოსხივებას ან შთანთქმას. ოპტიკურ სპექტრს განიხილავენ სპექტრული ხელსაწყოების დახმარებით, როგორცაა: სპექტროგრაფი, სპექტრომეტრი, სპექტროსკოპი, სპექტროფოტომეტრი.

სპექტროგრაფი (ლათ. specere ხედავ და ბერძ. gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – ოპტიკური ხელსაწყო, რომელსაც შეუძლია მიიღოს და რეგისტრაცია გაუკეთოს გამოსხივების სპექტრს. გამოიყენება სპექტრული ნივთიერებების სამეცნიერო კვლევებისა და ციური სხეულების გადაადგილებაზე დაკვირვებისათვის.

სპექტროსენსიტომეტრი – ოპტიკური ხელსაწყო ფოტომასალების სპექტრული მგრძობელობის რაოდენობრივი განსაზღვრისათვის.

სპექტროსკოპი (ლათ. spectrum მოჩვენება, წარმოდგენა, სახე და ბერძ. skopein ყურება, შესწავლა) – ოპტიკური ხელსაწყო სპექტრული გამოსხივების ვიზუალური დაკვირვებისათვის. გამოიყენება ქიმიურ და მეტალურგიულ საწარმოებში ნივთიერების სწრაფი და ხარისხიანი სპექტრული ანალიზის ჩასატარებლად.

სპექტროსკოპია – მეცნიერების დარგი, რომელიც შეისწავლის ელექტრომაგნიტური გამოსხივების სპექტრს, რომელსაც გამოასხივებს, შთანთქმავს ან გააზნვეს გამოსაკვლევი ნივთიერება. ელექტრომაგნიტური გამოსხივების ტალღის სიგრძის დიაპაზონის მიხედვით არსებობს სპექტროსკოპიის სახეები: რადიო, ოპტიკური, ინფრაწითელი, ულტრაიისფერი, რენტგენული და

გამასპექტროსკოპია. თითოეულ ატომს ან მოლეკულას აქვს თავისი დამახასიათებელი სპექტრი, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელია ნივთიერების აგებულების დადგენა. ელემენტის სპექტრის ხაზების ინტენსივობა გამოიყენება მისი კონცენტრაციის საზომად (რაოდენობრივი ანალიზი).

სპექტროფოტომეტრი (ლათ. spectrum მოჩვენება, წარმოდგენა, სახე, ბერძ. photo სინათლე და métron გაზომვა) – ბიოქიმიური პარამეტრების გასაზომი ხელსაწყო, რომელიც კომპიუტერიდან იმართება და აქვს ძალიან მაღალი სიზუსტე.

სპექტროპელიოგრაფი (ლათ. specere ხედვა, ბერძ. hēlios მზე და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – სპექტრული ასტრონომიული ხელსაწყო მზის დისკოს გადასადებად მონოქრომატულ სინათლეზე. ს. გვეხმარება მზის ზედაპირზე ტალღებისა და მოცემულ სპექტრში გამოსხივების წარმოშობისა და მშთანთქმელი განათების აღმოსაჩენად.

სპექტროპელიოსკოპი – ასტროფიზიკური ინსტრუმენტი მზეზე ვიზუალური დაკვირვებისათვის მონოქრომატული განათების დროს. მისი მეშვეობით აკვირდებიან მზის აქტივობას.

სპექტრული ანალიზი – ობიექტის ხარისხობრივი და რაოდენობრივი შემადგენლობის განსაზღვრის მეთოდთა ერთობლიობა, რომელიც ეფუძნება მატერიისა და გამოსხივების ურთიერთქმედებით წარმოქმნილი სპექტრის შესწავლას. ატომური და მოლეკულური სპექტრული ანალიზი საშუალებას იძლევა, განისაზღვროს საკვლევი ელემენტის ატომური და მოლეკულური შემადგენლობა.

სპეციალიზაცია – 1. წარმოების ორგანიზაციის რაციონალური ფორმა, რომელიც უზრუნველყოფს პროდუქციის ნომენკლატურის შემცირებასა და ნაკეთობის გამოშვების სერიულობას ამ წარმოებაში. ს. ხორციელდება მრეწველობის დარგებში, საწარმოთა ჯგუფებში, ცალკეულ საწარმოებში, მათ სამქროებსა და უბნებში. არსებობს საგნობრივი ს. – ერთნაირი დასახელების ნაწარმის მიხედვით (მაგ., ტელევიზორები, კომბაინები); ტექნოლოგიური – ტექნოლოგიური პროცესების ცალკეული სახეობების მიხედვით (მაგ., ლითონჩამომსხმელი კერამიკული წარმოება); დეტალური – ცალკეული ტიპის დეტალებისა და კვანძების წარმოების მიხედვით (მაგ., საბურავები, ბურთულსაკისრები). ს. უზრუნველყოფს წარმოების მექანიზაციასა და ავტომატიზაციას. ხელს უწყობს შრომატევადობისა და ღირებულების შემცირებას; 2. რაიმე სფეროში სპეციალური ცოდნის, უნარ-ჩვევების შეძენა; 3. შრომის ცალკეულ ოპერაციებად დაყოფა; 4. გონებრივ-ფიზიკური შესაძლებლობების კონცენტრირება საქმიანობის ცალკეულ მიმართულებაზე.

სპეციალიზაცია ტექნოლოგიური – ტექნოლოგიური პროცესის ცალკეული სტადიის ან ფაზის შესრულების გეგმაზომიერად გამოყოფისა და დამკვიდრების ოპერაცია ცალკე წარმოებად (მაგ., საკედლე პანელების დამზადება, ავეჯის ფურნიტურის წარმოება, მეტალოპლასტმასის კარ-ფანჯრების წარმოება და სხვ.).

სპეციალიზებული ბრიგადა – ერთი პროფესიის რგოლებისგან შედგენილი ჯგუფი, რომელიც განსაზღვრული სახის სამუშაოს ასრულებს (25-30 კაცი).

სპეციალისტი (ფრანგ. specialiste < ლათ. specialis ინდივიდუალური, კერძო) – ადამიანი, რომელსაც სპეციალური ცოდნა აქვს მეცნიერების ან ტექნიკის რაიმე დარგში; რაიმე სპეციალობის წარმომადგენელი.

სპეციალობა (გვიანდელი შუაინგლ. specialite < გვიანდელი ლათ. specialitās განსაკუთრებული < ლათ. specialis ინდივიდუალური, კერძო) – 1. რაიმე საქმიანობა, ხელობა, პროფესია, რომე-

ლიც საგანგებო დახელოვნებას მოითხოვს; კვალიფიკაცია (მაგ., მშენებლის, სანტექნიკოსის, შემდუღებლის და ა.შ.); 2. მეცნიერების, ტექნიკის, ხელოვნების ან ოსტატობის ცალკე დარგი.

სპეციალური (ინგლ. special < ლათ. specialis ინდივიდუალური, კერძო) – 1. განსაკუთრებული, საგანგებო დანიშნულების მქონე; 2. რაიმე სპეციალობასთან დაკავშირებული; 3. ნაგებობის კონსტრუქცია, დეტალი, ნაკეთობა და სხვ., რომელიც მხოლოდ ამ ნაგებობისათვისაა განკუთვნილი.

სპეციალური (ზონალური) შეთანხმება – შეთანხმება, რომლის მიღება სავალდებულოა უძრავ ქონებაში (ობიექტში) ცვლილებების შეტანამდე, ამ ქონების (ობიექტის) ისეთი გამოყენებისას, რომელიც კანონით დადგენილი წესით მოითხოვს სპეციალურ (ზონალურ) შეთანხმებას.

სპეციალური გასართობი შენობა – სპეციალური გასართობი შენობა არის ნებისმიერი დროებითი ან მუდმივი შენობა ან მისი ნაწილი, რომელიც გამოიყენება გასართობი ან საგანმანათლებლო მიზნით და მასში განთავსებულია მექანიზმი ან სისტემა, რომელსაც ადამიანები გადაჰყავს ან უზრუნველყოფს სავალ გზებს სვლაგეზის გასწვრივ, გარშემო ან თავზე ნებისმიერი მიმართულებით ისე, რომ გასასვლელ საშუალებებთან მისვლა გაძნელებულია ვიზუალური თუ აუდიო გასართობების გამო ან საგანგებოდაა დახლართული და ძნელად მისადგომი ატრაქციონის სახეობიდან ან გადასაადგილებელი საშუალებიდან გამომდინარე.

სპეციალური დანიშნულების მიწა – ტყის ფონდის ტერიტორიაზე მიწის კატეგორია, რომელიც გამოიყენება სატყეო მეურნეობის მომსახურებისა და წარმოების, სასარგებლო წიაღისეულისა და საშენი მასალების მოპოვების, აგრეთვე მეზღვეობისა და მეღვინეობისათვის.

სპეციალური ფირნიში – ფირნიში, რომელიც ადასტურებს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევებში მრგვალი ხე-ტყის (მორის) კანონიერ წარმოშობას და დადგენილი წესით აღირიცხება მონაცემთა ერთიან ბაზაში.

სპეციალური ფუნქციები – ფუნქცია ან ფუნქციათა კლასი, რომელიც გამოიყენება ბუნების-მეტყველებისა და ტექნიკის მრავალი ამოცანის ამოხსნისას (მაგ., γ ფუნქცია, სფერული ფუნქცია, ცილინდრული ფუნქცია და სხვ.).

სპეციფიკა (ლათ. specificus თავისებური) – მხოლოდ მოცემული საგნის, ნაკეთობისა და მოვლენის დამახასიათებელი განსაკუთრებული, განმასხვავებელი ნიშანი.

სპეციფიკაცია (ლათ. specificatio < species ტიპი, სახე, სახესხვაობა და facio კეთება) – 1. ნაკეთობის ტექნიკური საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციის ერთ-ერთი ძირითადი დოკუმენტი, რომელიც ცხრილის სახითაა შედგენილი. მასში მითითებულია ნაკეთობის ნაწილები (საამწყობო ერთეულები), შემადგენელი ელემენტები, მასალები და მასები. ს. გამოიყენება ნაკეთობის დაკომპლექტებისათვის მათი აწყობისა და მონტაჟის დროს, აგრეთვე წარმოების დაგეგმვის დროს და სხვ. მიზნით; 2. რისამე სპეციფიკური თავისებურების განსაზღვრა და ჩამოთვლა. ს. შესრულების წესებს ადგენს სახელმწიფო სტანდარტი.

სპეციფიკაციის უწყისი – დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს მოცემული კომპლექსის ან კომპლექტის ყველა სპეციფიკაციის ჩამონათვალს.

სპეციფიკური (< ლათ. specificus თავისებური) – რაც დამახასიათებელია მხოლოდ გარკვეული საგნის ან მოვლენისათვის; თავისებური, განსაკუთრებული, სხვისგან განსხვავებული.

სპეციფიკური ტექნიკური დოკუმენტაცია – დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებენ, რომ თვისებების უცვლელობის შეფასებისა და ვერიფიკაციის სისტემა ჩანაცვლებულ იქნა სხვა მეთოდებით, და რომ აღნიშნული მეთოდების შედეგად მიღებული შედეგები ეკვივალენტურია სტანდარტებით გათვალისწინებული გამოცდის მეთოდების გამოყენებით მიღებული შედეგებისა.

სპიდომეტრი (ინგლ. speed სიჩქარე და ბერძ. métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რომელიც უზენეს მანქანის მოძრაობის სიჩქარეს (კმ/სთ). არსებობს მაგნიტონდუქციური და მექანიკური. ათვლა ხორციელდება ან ტრანსმისიიდან ან ბორბლიდან. ძირითადად, სპიდომეტრთან ერთად ერთ კვანძში ეწყობა მანძილის ამთვლელი მექანიზმი (კმ).

სპილენძი (ლათ. cuprum < კუნძულ კვიპროსის სახელწოდების მიხედვით) – ქიმიური ელემენტი, მოწითალო-მოვარდისფრო რბილი და კარგად ჭედადი პლასტიკური ლითონი (სურ. 1). აღნიშნება სიმბოლოთი Cu, ატომური ნომრით 29. სიმკვრივე – 8920 ტ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალით – 2,5-3; დნობის ტემპერატურა – 1083,4°C; დუღილის ტემპერატურა – 2567°C. გამოირჩევა მაღალი ელექტრო- და თბოგამტარობით. ს. გამოიყენება: მავთულისა (სურ. 2) და დენგამტარი ნაწილების, ქიმიური აპარატების, მილების, არმატურის დასამზადებლად, საშენ მასალად, შენადნობების (თითბერი, ბრინჯაო, მელქიორი) წარმოებაში, ქიმიურ მრეწველობაში, გალვანურ ტექნიკაში, ფხვნილების მეტალურგიაში, საყოფაცხოვრებო ნივთების დასამზადებლად და სხვ.

სურ. 1. სპილენძი

სურ. 2. სპილენძი

სპილენძის კარბონატები – სპილენძის ნახშირმჟავა მარილები. ბუნებაში გვხვდება ძვირფასი ქვების – მალაქიტისა და აზურიტის სახით.

სპილენძის შენადნობები – სპილენძის შენადნობები კალასთან, თუთიასთან, ალუმინთან, ტყვიასთან, ნიკელთან, მანგანუმთან, რკინასთან, ფოსფორთან, სილიციუმსა და სხვ. მალეგირებელი კომპონენტების დამატებით ს. შ. შეიძლება იყოს პლასტიკური, მტკიცე, ანტიფრიქციული, კოროზიამდედგი, მაღალი ელექტრო- და თბოგამტარობისა და სხვ.

სპილიტი [ინგლ. spilite < spilos (spilos spot) ლაქა, ფრიალო კლდე] – წვრილმარცვლოვანი ექსტრუზიული პალეოტიპური ბაზალტური შედგენილობის ქანი. გვხვდება იქ, სადაც ამოფრქვეული ვულკანური ლავა ჩაედინება ზღვაში. მის შემადგენლობაში შედის: კაჟმიწა (40%), ნატრიუმი, ბაზალტი, მანგანუმი, მაგნიუმი, რკინის ორჟანგი, ალუმინის ორჟანგი და სხვ. გამოიყენება საშენ მასალად.

სურ. 1. სპირალი

სპირალი (ბერძ. speira ხვეულა) – 1. მათემ. მრუდი, რომელიც უსასრულო რაოდენობის ხვეულებს აკეთებს წერტილის ირგვლივ და თანდათან შორდება ან უახლოვდება ამ წერტილს; 2. ამ სახით დახვეული მავთული ან ზამბარა სხვადასხვა დანიშნულების. არსებობს სპირალის ნაირსახეობები: არქიმედეს ხვია, ლოგარითმული ხვია, ჰიპერბოლური ხვია და სხვ.

სპირალური კლასიფიკატორი – კლასიფიკატორი, რომელიც მიეკუთვნება მექანიკურ დამხარისხებელს, რომელსაც აქვს წყალში შემღვრვისა და განტვირთვის მექანიზმი სპირალის სახით. იყენებენ ქვიშების სველი მეთოდით გამდიდრებისათვის. ასეთი კლასიფიკატორები შეიძლება იყოს ერთ- და ორსპირალიანი.

სპირალური მილი

სპირალური მილი – სითხის გასათბობი კლავილა მილი ავზებში (საქვაბებში). არსებობს ფოლადის, სპილენძის, თუთიის, ალუმინის, მინისა და სხვ.

სპირალურობა – ხის მანკი. წარმოადგენს სპირალის მსგავს ხის ტანს, რომლის გადანაჭერი გვამღვეს ხელოვნურ ირიბფენიანობას [სურ. 1. ფიჭვის ერთ-ერთი სახეობის ხის (ლათ. Pinus contorta) გამოფიტული დერო ძლიერი სპირალურობით]. სპირალურობა სიმრუდის ნაირსახეობაა.

სურ. 1. სპირალურობა

სპირაჯო – 1. მცირე სიგრძისა და განივკვეთის გვირაბი; 2. გეოლ. პროცესი, რომლითაც ხდება მთის ქანის მსხვრევა და მაგმის ალმავალი მოძრაობის შეჩერება.

სპირტი (ლათ. spiritus სული) – ალკოჰოლი, ორგანული შენაერთების კლასი. ნახშირწყალბადების წარმოებული, ხასიათდება მოლეკულაში ერთი ან რამდენიმე ჰიდროქსილური ჯგუფის (-OH) არსებობით. შენაერთებს, რომლებშიც ეს ჯგუფი დაკავშირებულია ნახშირბადის ატომთან ეწოდება ფენოლები. OH – ჯგუფების რაოდენობით განსხვავებენ ერთ, ორ ან მრავალატომიან ს. OH ჯგუფთან შეერთებული

ნახშირბადის ატომის ხასიათის მიხედვით განასხვავებენ – პირველადს RCH_2OH , მეორეულს $(R_2)CHOH$ და მესამეულს $(R_3)COH$. მნიშვნელოვანი სპირტებია: მეთილური CH_3OH , ეთილური ან ღვინის C_2H_5OH , ეთილენგლიკოლი $CH_2(OH)-CH_2(OH)$, გლიცერინი $CH_2(OH)-CH(OH)-CH_2(OH)$. ს. ფართოდ გამოიყენება გამსხნელებად ეთერების, წამლების, სინთეტიკური ფისებისა და სხვათა სინთეზისთვის. ზოგი ს. სურნელოვანი ნივთიერებაა. ეთილური ს. მზადდება ალკოჰოლური სასმელები.

სპირტოვანი ლაქები – ლაქები, რომლებშიც გამსხნელად გამოიყენება ეთილური სპირტი (იშვიათად ენბუთილური). სპირტოვან ლაქებს ამზადებენ ბუნებრივი (შელაქი, კოპალი, სანდარაკი, კანიფოლი) და სინთეტიკური (ფენოლალდეჰიდური) ფისების, მერქნის ეთილის საფუძველზე. აფსკარმომქმნელი შემცველობით განასხვავებენ სპირტულ ლაქებს (30-40%) და პოლიტურას (10-20%). გამოიყენება ავეჯის, ტყავისა და სხვათა დასამუშავებლად.

სპლიტსისტემა – კონდიციონერი განცალკევებული ტიპის, რომელიც შედგება ორი ან მეტი გარე და ერთი ან რამდენიმე შიგა ბლოკისგან.

სპოილერი (ინგლ. Spoiler დაბრკოლება < to spoil გაფუჭება, ხელის შეშლა) – მოწყობილობა, რომელიც ჰაერის ტურბულენტურ ნაკადს გარდაქმნის ლამინარულ ნაკადად და ამცირებს ჰაერის წინააღმდეგობას (სურ. 1. მსუბუქი ავტომობილის სპოილერი).

სურ. 1. სპოილერი

სპონგოლითი – წვრილფორიანი ფხვიერი ან შეცემენტებული დანალექი ქანი. შედგება ოპალის, ზოგჯერ ქალცედონის ნაწილაკგლობულებისა და ორგანული ღრუბლოვანი ნარჩენებისგან. გამოიყენება ცემენტის ჰიდრავლიკურ დანამატად, ნედლეულად აგურის წარმოებაში, აბრაზიულ მასალად და სხვ. ს. ძირითადი საბადოებია ბრაზილიასა და ავსტრალიაში. საქართველოში მოიპოვებენ თერჯოლის რაიონში (აჯამეთი, ნახშირღელე).

სპონსორი (ლათ. spondeo თავდებობა, გარანტიის მიცემა) – 1. ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელიც აფინანსებს ეკონომიკურ პროექტს, სოციალური ღონისძიებებს და სხვ.; 2. შემკვეთი, ორგანიზატორი, მსხვილი ღონისძიებების მომწყობი.

სპრედინგი – გეოდინამიკური პროცესი, რომელიც ნიშნავს ოკეანის ფსკერის გაზრდას, გაგანიერებას.

სპრინკლერი (ინგლ. sprinkler სარწყავი, გამშხეფებელი) – ავტომატურად ჩართვადი, წყლის გამშხეფი საცმი ხანძარსაწინააღმდეგო მომარაგების სპრინკლერული სისტემების მიღებზე. ს. სარკველი დაფარულია ადვილად დნობადი მინადულით. ხანძრის დროს მინადული დნება და წნევის ქვეშ მყოფი წყალი იშხეფება სპრინკლერიდან და რამდენიმე კვ.მ.-ის ფართობს რწყავს, ასველებს.

სპრინკლერი

სრა – სასახლე (მეფისა, თავადისა და სხვ.).

სრიალა – 1. რაც სრიალით მოძრაობს; 2. სწორი, გლუვი ზედაპირის მქონე.

სრიალი – 1. ხახუნის გამომწვევი მოვლენა, რომლის დროსაც ერთი სხეულის ერთი და იგივე წერტილი თანამიმდევრულად ეხება სხვა სხეულის სხვადასხვა წერტილებს; 2. გლუვ ზედაპირზე, წყალში ან ჰაერში მსუბუქი ნარნარი მოძრაობა.

სრიალის ხახუნი – წინააღმდეგობა, რომელიც ჩნდება ორი სხეულის ერთმანეთის მიმართ ფარდობითი სრიალის დროს. ერთ-ერთ მოხახუნე სხეულზე მოდებული ს. ხ. ძალა მეორე სხეულის მიმართ მისი ფარდობითი სიჩქარის საწინააღმდეგოდ არის მიმართული.

სრიალის ხახუნის ნორმალური წნევა – სრული წნევა მოხახუნე ზედაპირების მთელ ფართობზე.

სრულად დაკომპლექტებული სატრანსპორტო საშუალება – სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც ამა თუ იმ ტიპის მრავალეტაჰიანი დამტკიცების პროცესის შედეგად, აკმაყოფილებს შესაბამის ტექნიკურ მოთხოვნებს.

სრული – 1. მთლიანი, მთელი, საბოლოო, გადამწყვეტი, მტკიცე, მსხვილი, დიდი, ფართო, განიერი; 2. რასაც (ვისაც) არაფერი უშლის ხელს, არ აბრკოლებს.

სრულუფლებიანი – 1. ყველა კანონიერი უფლების მქონე; 2. გარკვეული უფლებებით აღჭურვილი; 3. შეუზღუდველი ძალაუფლების მქონე.

სრულფასოვანი – მაღალი ღირსებისა, მაღალი ხარისხისა.

სრულყოფილი – დახვეწილი, გაუმჯობესებული.

სრუტე – ორი ზღვის ან ოკეანის შემაერთებელი წყლის ვიწრო სივრცე (მაგ., ბოსფორის, დარდანელის, გიბრალტარისა და სხვ.).

სტაბილიზატორი (ფრანგ. stabilisateur < ლათ. stabilis მდგრადი, მყარი) – 1. ცვალებადი აღგზნების მოქმედების პირობებში დასარეგულირებელი სიდიდის საჭირო მნიშვნელობის გარკვეული სიზუსტით შენარჩუნების მოწყობილობა. ს. მუშაობის ხარისხი ფასდება დასარეგულირებელი პარამეტრის გადახრით მოცემული მნიშვნელობიდან; 2. პლასტმასის დანამატი, რომელიც ხელს უწყობს პლასტმასის თავდაპირველი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების შენარჩუნებას ხანგრძლივი ექსპლუატაციის პირობებში ანუ ამცირებს დესტრუქციის პროცესების სიჩქარეს სხვადასხვა ფაქტორების მოქმედებისას (ტემპერატურა, მზის რადიაცია). გამოიყენება ანტიოქსიდანტები (ეწინააღმდეგებიან ჟანგვას), ანტირადები (აფერხებენ დაძველებას გამოსხივებისას), ინჰიბიტორები (ანელებენ ფოტოლიზის, ფოტოდაჟანგვისა და პლასტმასის გამყარების პროცესს), ფოტოსტაბილიზატორები და ა.შ.; 3. ავტომატიკაში – ხელსაწყო, რომელიც გარკვეული სიზუსტით ავტომატურად ინარჩუნებს მოცემულ რეგულირებად სიდიდეს, რომლის ცვლილება გამოწვეულია შეშფოთებით. არსებობს: ელექტროდენის, ძაბვის, მაგნიტური ველის ტემპერატურის, კუთხური სიჩქარისა და სხვ. პარამეტრების ს. მისი ძირითადი სახეებია: პარამეტრული, რომელიც წარმოადგენს პარამეტრების არაწრფივად შემზღვეველს და სტაბილიზატორი უკუკავშირით. ს. დამახასიათებელია მოცემული პარამეტრებიდან შესაძლო გადახრები; 4. ავიაციაში – თვითმფრინავის ჰორიზონტალური ფრთასხმულობის აპარატი, რომელიც ემსახურება ფრენის გრძივი მდგრადობის უზრუნველყოფას; 5. დისპერსიულ სისტემებში (დისპერგატორი, ემულგატორი, ქაფწარმომქნელი) – ნივთიერება, რომელიც ანელებს კოაგულაციაში ფაზის დისპერსიისადმი მიდრეკილებას, დალექვის (სედიმენტაციის) შემნელებელი. არსებობს სტაბილიზატორის სახეები: აირიანი, აირსავსე, ალის, ბომბის, დენის, ელექტრონული, ელექტრონულ-მექანიკური, იარაღის, კამერტონიანი, კაჟბადიანი, კვარციანი, მაგნიტოსტრიქციული, მაგნიტური, მოძრავი, ნეონური, პიეზოელექტრული, სიჩქარის, სტაციონალური, ფერორეზონანსული, ძაბვის, ჰიდრავლიკური და სხვ.

სტაბილიზაცია – მდგრადი მდგომარეობა, განმტკიცება, მუდმივობა.

სტაბილიზაცია გრუნტის – გრუნტის თვისებების შეცვლა მისი სიმტკიცის გაზრდის მიზნით. მიმართავენ საგზაო საფუძვლების გასაუმჯობესებლად (გასამაგრებლად), რისთვისაც მასში შეაქვთ მინერალური დანამატები, ამუშავებენ გრუნტს მინერალური (ცემენტი, კირი) ან ორგანული (ბიტუმი) შემკვრელი მასალებით. გრუნტის გაუმჯობესების უმარტივესი მეთოდია თიხისა და ქვიშის ან ქვის მასალების ნარევის დამატება.

სტაბილური (ლათ. stabilis მდგრადი, მუდმივი, უცვლელი) – ის, რაც სტაციონალურად, მყარად, უცვლელად მიმდინარებს (მაგ., სტაბილური კურსი, სტაბილური განათება და სხვ.).

სტაგნაცია (ლათ. stagno ვაჩერებ, უმოძრაოს ვხდი) – წარმოების, ვაჭრობისა და სხვა ეკონომიკური პროცესების განვითარების შენელება, შეფერხება; ეკონომიკური ზრდის უკიდურესად დაბალი (3%-ზე ნაკლები) ტემპი ან ეკონომიკური ვარდნა; ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე დაბალი აქტივობის პერიოდი.

სტაგფლაცია (ინგლ. stagflation უძრაობა) – ეკონომიკის მდგომარეობა, როდესაც ერთმანეთს ერწყმის უძრაობა (სტაგნაცია) და ფულის გაუფასურება (ინფლაცია).

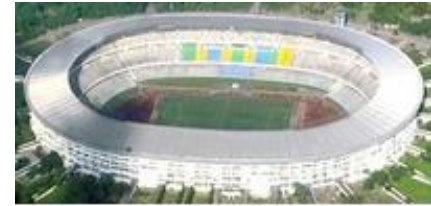
სტადია [ბერძ. stadion სტადი (სიგრძის საზომი)] – განსაზღვრული საფეხური, პერიოდი ან ეტაპი რაღაც პროცესების განვითარებაში, რომელთაც აქვთ თავისი ხარისხობრივი თავისებურებანი.

სტადიონი [ბერძ. stadion (სიგრძის საზომი); ასპარეზი, მოედანი] – სპორტული შეჯიბრებისა და ვარჯიშისთვის განკუთვნილი ნაგებობა, რომელსაც აქვს ფეხბურთის მოედანი, სარბენი ბილიკები და გარს ერტყმის მაცურებელთა ტრიბუნები. ს. შეიძლება გაიმართოს აგრეთვე სხვა ღონისძიებებიც, მაგ.: კონცერტი, ფესტივალი, კარნავალი და სხვ. ანტიკურ ხანაში სტადიონის სიგრძე დაახლოებით 175 მ იყო, ხოლო მოკლე და გრძივი გვერდების შეფარდება – მკაცრად 1:7.

მსოფლიოს უდიდესი სტადიონებია – 1. პირველი მაისის სახელობის სტადიონი (May Day Stadium), ქ. ფხენიანი, კორეის სახალხო-დემოკრატიული რესპუბლიკა, ტევადობა 150 000 კაცი. მსოფლიოს უდიდესი სტადიონი (სურ. 1). აშენდა 1989 წელს; 2. ინდოელი ახალგაზრდების სტადიონი (Stadium of the Indian Youth ან Salt Lake Stadium), ტევადობა 120 000 კაცი, აშენდა 1984 წელს, ქ. კოლკატა (ყოფილი კალკუტა), ინდოეთის რესპუბლიკა (სურ. 2); 3. მიჩიგანის სტადიონი ენ-არბორი (Michigan Stadium), ტევადობა 109 901 კაცი, აშენდა 1927 წელს, მიჩიგანის შტატი, აშშ; ამერიკის კონტინენტზე ყველაზე დიდი სტადიონი; 4. პენსილვანიის უნივერსიტეტის სასპორტო არენა (Beaver Stadium), ტევადობა 105 572 კაცი, აშენდა 1960 წელს, შტატი პენსილვანია, აშშ; სიდიდით მეორე სტადიონი აშშ-ში; 5. აცტეკას სტადიონი (Azteca), ტევადობა 105 064 კაცი, აშენდა 1968 წელს, ქ. მეხიკო, მექსიკის შეერთებული შტატები; ყველაზე დიდი სტადიონი ლათინურ ამერიკაში; 6. ნეილენდის სტადიონი (Neyland Stadium), ტევადობა 102 455 კაცი, აშენდა 1921 წელს, ქ. ნოქსვილი, შტატი ტენესი, აშშ; 7. ოჰაიოს სტადიონი (Ohio Stadium), ტევადობა 102 329 კაცი, აშენდა 1922 წელს, ქ. კოლუმბუსი, შტატი ოჰაიო, აშშ; ოჰაიოს უნივერსიტეტის სასპორტო არენა; 8. ბრაიანტ დენი სტადიონი (Bryant Denny Stadium), ტევადობა 101 821 კაცი, აშენდა 1928 წელს, ქ. ტუსკალუკა, შტატი ალაბამა, აშშ; 9. ბუკიტ ჯალილი (Bukit Jalil), ტევადობა 100 200 კაცი, აშენდა 1998 წელს, ქ. კუალა-ლუმპური, მალაიზია; 10. დარელ კროიალი (Darrell K Royal, ძველი სახელი Texas Memorial Stadium), ტევადობა 100 119 კაცი, აშენდა 1924 წელს, ქ. ოსტინი, შტატი ტექსასი, აშშ; ამერიკული ფეხბურთის საუნივერსიტეტო გუნდის სასპორტო არენა; 11. მელბურნის კრიკეტის მოედანი (Melbourne Cricket Ground), ტევადობა 100 018 კაცი, აშენდა 1954 წელს ზაფხულის ოლიმპიური თამაშების სამასპინძლოდ, ქ. მელბურნი, ავსტრალიის კავშირი; ყველაზე დიდი სტადიონი ავსტრალიის კონტინენტზე და ყველაზე დიდი კრიკეტის სტადიონი მსოფლიოში; 12. კამპ ნოუ (Camp Nou), ტევადობა 99 453 კაცი, აშენდა 1957 წელს, ქ. ბარსელონა, ესპანეთის სამეფო; ყველაზე ტევადი სტადიონი ევროპაში; 13. სოკერ სიტი (Soccer City), ტევადობა 94 736 კაცი, აშენდა 1989 წელს, ქ. იოჰანესბურგი, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა; 14. როუზ ბოული (Rose Bowl), ტევადობა 94 392 კაცი, აშენდა 1922 წელს, ქ. პასადენა, შტატი კალიფორნია, აშშ; 15. ლოს-ანჯელეს მემორიალ კოლიზეუმი (Los Angeles Memorial Coliseum), ტევადობა 93 607 კაცი, აშენდა 1923 წელს, ქ. ლოს-ანჯელესი, შტატი კალიფორნია, აშშ; 16. სენფორდის სტადიონი (Sanford Stadium), ტევადობა 92 746 კაცი, აშენდა 1929 წელს, ქ. ათენი, შტატი ჯორჯია, აშშ); 17. ტაიგერ სტადიონი (Tiger Stadium), ტევადობა 92

სურ. 1. სტადიონი

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

სურ. 5

542 კაცი, აშენდა 1924 წელს, ქ. ბატონ-რუჟი, შტატი ლუიზიანა, აშშ; 18. კოტონ ბოული (Cotton Bowl), ტევადობა 92 100 კაცი, აშენდა 1930 წელს, ქ. დალასი, შტატი ტექსასი; 19. აზადი (Azadi), ტევადობა 91623 კაცი, აშენდა 1971 წელს, ქ. თეირანი, ირანის ისლამური რესპუბლიკა; 20. უემბლი (Wembley), ტევადობა 90 000 კაცი, აშენდა 2007 წელს, ქ. ლონდონი, ინგლისი (სურ. 3). გარდა ჩამოთვლილისა, შესანიშნავი სტადიონებია აშენებული: მილანში (სან სირო, იტალიის რესპუბლიკა); მადრიდში (სანტიაგო ბერნაბეუს სტადიონი, ესპანეთის სამეფო); პარიზში (სტად დე ფრანსი, საფრანგეთის რესპუბლიკა); რომში (სტადიო ოლიმპიკო, იტალიის რესპუბლიკა), მიუნხენში (ალიანც არენა, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა, სურ. 5), მოსკოვში (ლუჟნიკები, რუსეთის ფედერაცია), მანჩესტერში (ოლდ ტრაფორდი, ინგლისი), ამსტერდამში (ამსტერდამ არენა, ნიდერლანდები), ათენში (ოლიმპიური სტადიონი, საბერძნეთის რესპუბლიკა), რიო-დე-ჟანეიროსა (მარაკანა, ბრაზილიის ფედერაციული რესპუბლიკა) და სხვ.

სტაკკორხე

სტაკვირხე – ხის კარკასული ეკლესიის ტიპი გავრცელებული სკანდინავიაში XI საუკუნიდან.

სტაკერი (ინგლ. stacker < stack დაწობა თაკარებად) – მოძრავი მანქანა-მექანიზმი, რომელიც გამოიყენება მოკლე ხის (ლითონის) მასალის თაკარად დასაწობად (დასაშტაბელებლად). გადაადგილდება გაგანიერებული რელსის მარგალით. თაკარას (შტაბელის) სიმაღლე სტაკერში ზოგჯერ 30-35 მ აღწევს.

სტაკერი

სტალაგმიტი (ბერძ. stalagmos წვეთი) – გამოქვაბულის ძირიდან კონუსისებურ სვეტად აღმართული შვერილი, რომელიც წარმოქმნილია თალიდან ჩამონადენი კირიანი წყლის წვეთებისგან (სურ. 1. სტალაგმიტები ბაკენის კირქვის მღვიმეების სამეფო გამოქვაბულში, აღმოსავლეთ გიპსლენდის რეგიონი, ვიქტორიის შტატი, ავსტრალიის კავშირი).

სტალაგნატი (სტალაქტონი, აგლომერაციული სვეტი) – კარსტულ მღვიმეებში სვეტი ჭერიდან იატაკამდე, რომელიც წარმოიქმნება სტალაქტიტისა და სტალაგმიტის შეერთებით, ან როცა სტალაქტიტი შეუერთდება იატაკს (სურ. 1. სტალაგნატი კანგოს მღვიმეებში, სვორტბერგის მთისწინეთი, ქ. აუდსჰორნის სიახლოვეს, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა).

სტალაქტიტი (ბერძ. stalaktos ჩამონაწვეთი) – 1. დეკორატიული მოტივი "საწვეთური" – საფეხურებად განლაგებული პრიზმული ფიგურები, რაც ფართოდაა გამოყენებული ისლამურ არქიტექტურაში ლავარდანისა და სხვა გამოშვერილი დეტალების დამუშავებისას; 2. გამოქვაბულის თალიდან კონუსისებურ სვეტად ჩამოგრძელებული შვერილი, რომელიც წარმოქმნილია ჩამოჟონილი კირიანი წყლის წვეთებისგან (სურ. 1. ჯენოლანის მღვიმე, ქ. ობერონი, ახალი სამხრეთ უელსის შტატი, ავსტრალიის კავშირი).

სურ. 1. სტალაგმიტი

სურ. 1. სტალაგნატი

სურ. 1. სტალაქტიტი

სტალინისტური არქიტექტურა (ინგლ. Stalinist Architecture) – ტერმინი, რომელიც საბჭოთა კავშირის არქიტექტურას დაერქვა დაწყებული 1933 წელს ბ. იოფანის საბჭოების სასახლის პროექტის ოფიციალური დამტკიცებიდან, 1955 წლამდე, როდესაც ნ. ხრუმჩოვმა დაგმო გასული ათწლეულების გადაჭარბებულობა და დაშალა საბჭოთა კავშირის არქიტექტურის აკადემია. ს. ა., როგორც ასეთი, არ არის არქიტექტურული სტილი თვითმყოფადი ფორმებით. უფრო ზუსტად ეს ტერმინი აღწერს არქიტექტურას, რომლის მეშვეობით სახელმწიფო მასებზე იდეოლოგიურ ზეგავლენას ახდენდა, იყენებდა რა ამგვარ კონსტრუქციებს სახელმწიფოს ძლიერების გამოხატვის საშუალებად. პარადული მონუმენტალიზმის, პატრიოტული ხელოვნების დეკორაციებისა და ტრადიციული მოტივების კომბინაცია გახდა ზოგადად არქიტექტურაში საბჭოთა წვლილის ყველაზე მკაფიო ნიმუშები. შენობათა უმრავლესობა, სველი ბათქაშის მდიდრული ზედაპირის შიგნით, მარტივი აგურის წყობით იყო ნაგები. გამონაკლისს წარმოადგენდა ა. ბუროვის საშუალო ზომის ბეტონის ფილების სახლები და დიდი ზომის ნაგებობები, როგორცაა ე.წ. "შვიდი დობილი" (მოსკოვის სტალინის-დროინდელი ცათამბჯენები), რომლებიც სიდიდის გამო მოითხოვდა ბეტონის გამოყენებას (სურ. 1. საცხოვრებელი სახლი კოტელნიკოვის სანაპიროზე, ქ. მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია). 1917 წლამდე რუსული არქიტექტურული სცენა იყოფოდა ე.წ. "რუსკი მოდერნად" (არტნუვოს ადგილობრივი მიმართულება, განსაკუთრებით ძლიერი მოსკოვში) და ნეოკლასიკური აღორძინება (ძლიერი სანკტ-პეტერბურგში). ნეოკლასიკური სკოლის აღზრდილი არქიტექტორები იყვნენ ა. შჩუსევი, ი. ჟოლ-ტოვსკი, ი. ფომინი, ვ. შუკო და ა. ტამანიანი. რევოლუციის დროისათვის ისინი უკვე დამკვიდრებული პროფესიონალები იყვნენ ორმოცი წლის ასაკში, საკუთარი პრაქტიკით, სკოლებითა და მიმდევრებით. სწორედ ისინი გახდნენ ს. ა. მამები და მათ ეკუთვნით ამ პერიოდის საუკეთესო ნიმუშები.

სურ. 1. სტალინისტური არქიტექტურა

ქალაქგეგმარება ცალკე ვითარდებოდა. საბინაო კრიზისი დიდ ქალაქებში და ინდუსტრიალიზაცია მოშორებულ რეგიონებში მოითხოვდა მასობრივ საბინაო მშენებლობას, ახალი ტერიტორიების ათვისებასა და ძველი ქალაქების რეკონსტრუქციას. თეორეტიკოსებმა შეიმუშავეს რამდენიმე სტრატეგიული მიმართულება, რომელიც გაცხოველებული პოლიტიზებული დებატების საგანი გახდა, თუმცა მცირე პრაქტიკული შედეგით. სტალინის პირადი გემოვნება არქიტექტურაში და ამ პროცესში ჩარევის მასშტაბი ძირითადად 1931-1933 წლების საბჭოების სასახლის პროექტის კონკურსის ირგვლივ ტრიალებს. სტალინმა ბ. იოფანი აირჩია ერთი პროექტისთვის, თუმცა ქვეყნის მშენებლობაში ყველა დანარჩენი კონკურენტი არქიტექტორიც დაასაქმა. დ. ხმელნიცკის სიტყვებით "შედარება ნაცისტურ არქიტექტურასთან გარკვეულწილად აქტუალურია, თუმცა ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავებით. სტალინს არასდროს აურჩევია ერთი არქიტექტორი ან ერთი სტილი, როგორც ჰიტლერმა აირჩია შპეერი. ვერცერთი ელიტური ჯგუფი ვერ გაიმარჯვებდა, ვერც კონსტრუქტივისტები და ვერც ტრადიციონალისტები. სტალინმა შექმნა საკუთარი შპეერი ყველაფრისაგან რაზეც ხელი მიუწვდებოდა". ასევე მნიშვნელოვანი იყო ის ფაქტიც, რომ დამოუკიდებელ ჯგუფთა დაშლამდე, სტალინის მეგაპროექტებმა ათასობით პროფესიული სამსახური შექმნა. შედეგად, ერთდროს ხმამაღალი ახალგაზრდობა რეალურ პროექტებში დასაქმდა და მათი უფროსების მსგავსად, გამაღიზიანებელი პოლემიკისთვის ვეღარ მოიცალა.

ერთბაშად ყველას უამრავი საქმე გაუჩნდა. ამ პერიოდის პირველი წლები აღინიშნა ცალკე მდგომი შენობების პროექტებით. მოსკოვის უზარმაზარი სივრცეების აღმშენებლობა გაცილებით ძნელი აღმოჩნდა ვიდრე ისტორიული უბნების დანგრევა. ამ პერიოდის სამი ყველაზე მნიშვნელოვანი შენობა დგას ერთსადაიმთხვე მოედანზე, სამივე აგებული 1931-35 წლებში, თუმცა თითოეული პროექტი დამოუკიდებლად დამუშავდა და ნაკლები ყურადღება დაეთმო ადგილის საერთო ანსამბლს. სამივე შენობამ განვითარების საკუთარი ვექტორი განაპირობა მომდევნო ორი ათწლეულისთვის: 1. მოხოვაიას ქუჩის შენობა (არქ. ი. ჟოლტოვსკი), რომლის იტალიური რენესანსის მოტივები, დასაბამი გახდა ომის შემდგომი ექსტერიერის ფუფუნებისა (სტალინის იმპერიული სტილი). თუმცა მისი ზომა ეხამება მიმდებარე მე-19 საუკუნის შენობებს; 2. სასტუმრო "მოსკოვი" (არქ. ა. შჩუსევი) პროექტი, პირქუში და მძიმე, ყველაფერს მის ირგვლივ ჯუჯად წარმოაჩენს (სურ. 2. სასტუმრო "მოსკოვი", ქ. მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია). განვითარების ეს მიმართულება მოსკოვისთვის ჩვეული არ ყოფილა, თუმცა მსგავსი ბუმბერაზი ნაგებობები ბაქოსა და კიევშიც გაჩნდა. მოსკოვის აივნების რომაული ვიწრო თაღები 1930-იან წლებში მთელ ქვეყანაში გავრცელდა. ომის შემდეგ ისინი უმეტესად სამხრეთულ ქალაქებში ჭარბობს, ამასობაში თითქმის სრულიად გაქრა მოსკოვის პროექტებში; 3. ა. ლანგმანის სახელმწიფო საგემო კომიტეტის შენობა (ამჟამად სახელმწიფო დუმა): მოკრძალებული, თუმცა არა პირქუში ნაგებობა მკვეთრი ვერტიკალური დეტალობით (სურ. 3. სახელმწიფო დუმის შენობა, ქ. მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია). ეს სტილი, ამერიკული არტდეკოს გონებამახვილი ინტერპრეტაცია, მოითხოვდა ძვირადღირებული ქვისა და ლითონის მოპირკეთებას და ამგვარად მცირე გავრცელება პოვა – საბჭოების სახლი ლენინგრადში (დანგრეული 1941 წელს) და ტვერის ქუჩა მოსკოვში.

სურ. 2

სურ. 3

1932-1938 წლებში აღმოცენდა განვითარების განკერძოებული მიმართულება, სახელწოდებით "ადრეული სტალინიზმი" ან "პოსტკონსტრუქტივიზმი". მისი საფუძვლები შეიძლება მოიძებნოს გამარტივებულ არტდეკოში (ვ. შუკოსა და ბ. იოფანის მეშვეობით), და თვითმყოფად კონსტრუქტივიზმში, რომელიც თანდათან ნეოკლასიციზმში გადადის (ი. გოლოსოვი, ვ. ვლადიმროვი). ეს შენობები ინარჩუნებს კონსტრუქტივიზმის მარტივ მართკუთხა ფორმებსა და ვრცელ მინის ზედაპირებს, მაგრამ ასევე შეიცავს ორნამენტულ აივნებს, პორტიკებსა და სვეტებს. 1938 წლისთვის ის მოდიდან გადადის და ომის დასრულებამდე აღარ წარმოჩენილა. ერთმანეთისგან დამოუკიდებელი პროექტების განხორციელება სტილებისა და ზომების შეუსაბამობის საშიშროებას წარმოადგენდა. 1935 წლის ივლისში სახელმწიფო კომისიამ შეაფასა მიმდინარე პროექტების შედეგები და საბოლოოდ გამოსცა განკარგულება მოსკოვის გენერალური გეგმის შესახებ. ეს გეგმა მკაფიოდ ასახავდა სტალინის ურბანული განვითარების ხედვას: 1. ახალი განაშენიანება მთელი არქიტექტურული ანსამბლის შესაბამისად, უნდა განხორციელდეს და არა ცალკეული შენობებით; 2. ქალაქის კვარტლის ზომა უნდა გაიზარდოს მიმდინარე 1,5-2-დან 9-15 ჰა-მდე; 3. ახალი განაშენიანების სიმჭიდროვე არ უნდა აღემატებოდეს 400 ადამიანს ჰა-ზე; 4. შენობები უნდა იყოს არანაკლებ 6 სართულის; 7-14 სართული პირველი კატეგორიის ქუჩებში; 5. სანაპიროები პირველი კატეგორიის ქუჩებია, რომელთა ზონირება ხდება პირველი

კატეგორიის ბინებისა და დაწესებულებებისთვის. ამ წესებმა ეფექტურად აკრძალა იაფფასიანი მასობრივი მშენებლობა ძველ ქალაქში, პირველი კატეგორიის ქუჩებზე და დასაბამი მისცა მოსკოვის ცენტრალური ნაწილის გეგმაზომიერ არქიტექტურულ განვითარებას, რომელმაც დღევანდელი გადასახედიდანაც კი, შესანიშნავი შედეგი გამოიღო. უშუალოდ სტალინის დავალებით, 1939 წელს მოსკოვის ჩრდილოეთით გაიხსნა სახალხო სამეურნეო მიღწევათა გამოფენა, სადაც 1,36 კვ. კილომეტრ ფართობზე 250 პავილიონი იქნა აშენებული. პავილიონები იქმნებოდა საბჭოთა რესპუბლიკებისა და რეგიონების ეროვნულ სტილში; გამოფენაზე გასეირნება ამ უზარმაზარი სახელმწიფოს მრავალფეროვნების ეფექტურ ვიზუალურ შედეგს ქმნიდა. 1939 წლის პავილიონები არის სტალინის მონუმენტური პროპაგანდის ბოლო და ერთადერთი ნიშანი მათი თავდაპირველი გარემოთი. ამგვარ პროპაგანდისტულ ნიმუშებს მხოლოდ დროებითი დანიშნულება ჰქონდა.

ომისშემდგომი არქიტექტურა, ხშირად გაიგივებული უნიფორმულ სტილთან, დაიყო სულ მცირე ხუთ განვითარების ვექტორად: 1. მაღალი კლასის საცხოვრებელი და საოფისე მშენებლობა ახლადამოცნებულ გამარჯვებულთა თაობისთვის – ომისშემდგომი ელიტისთვის; 2. ძლიერამოსილი ინფრასტრუქტურის პროექტები (მეტრო ლენინგრადსა და მოსკოვში, ვოლგა-დონის არხი); 3. ომით დანგრეული კიევის, სმოლენსკის, სტალინგრადის, ვორონეჟისა და ასობით მცირე ქალაქის აღდგენა; 4. ახალი, იაფი ტექნოლოგიების შემუშავება საბინაო კრიზისის დასაძლევად, რომელიც განსაკუთრებით მწვავედ დადგა 1948 წელს და ოფიციალური სახელმწიფო პოლიტიკა გახდა 1951 წლიდან; 5. ახალი ქალაქების მშენებლობა, განსაკუთრებით ციმბირში: ნოვოსიბირსკი, კემეროვო, ძერჟინსკი და სხვ. ს. ა. ბრწყინვალე ნიმუშად ითვლება მსოფლიოში ერთ-ერთი უდიდესი და უმდიდრესი მოსკოვის მეტრო, რომლის მშენებლობა დაიწყო 1931 წელს. მეტროს მშენებლობის მეორე ეტაპზე (1935 წლიდან) შეიქმნა ისეთი გამორჩეული ნიმუშები, როგორცაა: "მაიაკოვსკაია" (1938 წ.), "ელექტროზავოდსკაია" და "პარტიზანსკაია" (1944 წ.). 1944 წლის სადგურები გახდა პირველი მუდმივი პატრიოტული ომის მემორიალები. ეს სადგურები გამარჯვებას მიეძღვნა. ლ. პოლიაკოვის სადგური "ოქტიაბრსკაია" აიგო კლასიციური ტაძრის იერზე, ბრწყინვალე თეთრ-ლურჯი საკურთხევლით რკინის ჭიშკარს მიღმა – სრული განდგომა ომამდელი ათეიზმისგან. ამ საკურთხევლის სანახავად მგზავრს უნდა გაევიდოთ თაბაშირის დევიზების, ბრინჯაოს სასანთლებებისა და სამხედრო გამოსახულებათა გრძელი რიგი; სადგური "პარკ კულტური" წმინდა გოტიკური შანდლებით იყო მორთული; გმირულ შრომას მიეძღვნა "კოლცევიას" ხაზის მეორე მონაკვეთი და სხვ. სტალინის 1946 წლის იდეა, მოსკოვის პანორამა ცათამბჯენებით მოეფინა, იყო საფუძველი 1947 წლის იანვრის განკარგულებისა, რომლითაც დაიწყო ექვსწლიანი სახალხო კამპანია. ოფიციალური საფუძვლის ჩაყრის ცერემონიისთვის (სექტემბერი, 1947 წ.), მონიშნული იყო ადგილი რვა ცათამბჯენისთვის (ერთი, "ზარიადნოე", არ აშენდა). ჩამოყალიბდა რვა საპროექტო ჯგუფი, რომელთაც ხელმძღვანელობდა მთავარ არქიტექტორთა ახალი თაობა (37-62 წლის ასაკის). გუნდის საქმიანობას თვალყურს პირადად სტალინი ადევნებდა. ყველა წამყვანი არქიტექტორი წინასწარი პროექტებისთვის 1949 წლის აპრილში სტალინის პრემიით დაჯილდოვდა. ცვლილებები და ჩასწორებები ხორციელდებოდა თითქმის მშენებლობის დასრულებამდე. ყოველი შენობა ზემტკიცე ფოლადის კარკასით იგებოდა, ბეტონის ჭერებით, ბლოკებითა და აგურის ტიხრებით. ცათამბჯენის პროექტები მოითხოვდა მრავალ ახალ მასალას (განსაკუთრებით კერამიკულს) და ტექნოლოგიას. ამ პრობლემათა გადაჭრამ მოგვიანებით ხელი შეუწყო ბინათმშენებლობისა და ინფრასტრუქტურის განვითარებას. მსგავსი ცათამბჯენები აიგო ვარშავაში, რიგაში, კიევში, თბილისსა და სხვა ქალაქებში; 8-12 სართულიანი კომპლექსები

ედგმებოდა 4-5 სართულის სიმაღლის ომისშემდგომი რეგიონული ცენტრების ნაგებობებს (სურ. 4. მეცნიერებათა აკადემიის შენობა რუსთაველის გამზირზე, ქთბილისი, საქართველო). სტალინის პრემიამ 1949 წლისთვის (გამოცხადდა 1950 წლის მარტში) გამოაშკარავა სტალინისტური არქიტექტურის მკაფიო, თანამედროვე მიმართულება – ექსტრავაგანტული, ძვირი შენობები კვლავაც განდიდებული იყო, მაგრამ ასევე უპირატესი იყო სტალინისტური სტილის ხელმისაწვდომობისთვის მცდელობა. ის ასევე ხაზს უსვამდა იმ დროის კლასების ფენებად დაყოფას შესაბამისი საცხოვრებელი ფართობის განაწილების მიზნით. ეროვნულ რესპუბლიკებს უფლება ჰქონდათ საკუთარი სტალინისტური სტილები განეითარებინათ, მეტნაკლები თავისუფლებით. როდესაც ადგილობრივი ძალები არასაკმარისი იყო, იგზავნებოდა რუსი არქიტექტორები (ა. შჩუსევმა დააპროექტა ტაშკენტის აღმოსავლური იერის თეატრი; ა. ტამანიანი, ერევნის მთავარი არქიტექტორი, იყო მთავარი განმხორციელებელი სტალინისტური არქიტექტურის სომხური ნაირსახეობისა და სხვ.). სტალინისტური არქიტექტურა ომისშემდგომ პერიოდში ევროპის აღმოსავლეთში გავრცელდა. ლ. რუდნევის ვარშავის კულტურის სასახლე, საბჭოთა ხალხის საჩუქარი პოლონეთს, სავარაუდოდ ამგვარი სტილის ექსპორტის ყველაზე შთამბეჭდავი ნიმუშია (სურ. 5. ვარშავის კულტურის სასახლე, პოლონეთის რესპუბლიკა). ზოგი მათგანი დაცული ძეგლი გახდა, მათ შორის სტალინალეე ბერლინში, ძირითადად დაპროექტებული ყოფილი მოდერნისტების ჰერმან ჰენსელმანისა და რიხარდ ჰაულიკის მიერ. ახალი ქალაქები მსგავსად ნოვა ჰუტასი პოლონეთში, სტალინვაროსი უნგრეთში და სტალინშტადტი გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში კლასიციზტური სტალინიზმის ესტეტიკის დანერგვის ადრეული მცდელობები იყო. დამთრგუნველი სიდიადის ცენტრალური შენობების ნიმუშებია კასა სკანტეი (რუმინეთი) და ლარგოს კომპლექსი სოფიაში (ბულგარეთის რესპუბლიკა). ყველა ეს პროექტი სტალინის ეპოქას ეკუთვნოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგი მათგანი მისი გარდაცვალების შემდეგ დასრულდა. პარლამენტის უზარმაზარი შენობა ბუქარესტში (1984 წ) ამ სტილის ყველაზე გვიანდელი ნიმუშია. აღმოსავლეთ აზიაში მოიძებნება რამდენიმე ნიმუში ჩრდილო კორეასა და ჩინეთში, მაგ., შანხაის საგამოფენო ცენტრი, თავდაპირველად აგებული როგორც ჩინეთ-საბჭოთა მეგობრობის სასახლე. სტალინისტური სტილი გამოყენებული იყო საბჭოთა საელჩოებში საზღვარგარეთ, მათ შორის აღსანიშნავია საელჩო ჰელსინკიში (ფინეთი). ს. ა. სტილს მიეკუთვნება რუმინეთის პარლამენტის სასახლე ბუქარესტში; რუსეთის თეთრი სახლი, ტრიუმფის სასახლე, გალს-ტაუერი (რუსეთის ფედერაცია) და სხვ.

სურ. 4

გავრცელდა. ლ. რუდნევის ვარშავის კულტურის სასახლე, საბჭოთა ხალხის საჩუქარი პოლონეთს, სავარაუდოდ ამგვარი სტილის ექსპორტის ყველაზე შთამბეჭდავი ნიმუშია (სურ. 5. ვარშავის კულტურის სასახლე, პოლონეთის რესპუბლიკა). ზოგი მათგანი დაცული ძეგლი გახდა, მათ შორის სტალინალეე ბერლინში, ძირითადად დაპროექტებული ყოფილი მოდერნისტების ჰერმან ჰენსელმანისა და რიხარდ ჰაულიკის მიერ. ახალი ქალაქები მსგავსად ნოვა ჰუტასი პოლონეთში, სტალინვაროსი უნგრეთში და სტალინშტადტი გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში კლასიციზტური სტალინიზმის ესტეტიკის დანერგვის ადრეული მცდელობები იყო. დამთრგუნველი სიდიადის ცენტრალური შენობების ნიმუშებია კასა სკანტეი (რუმინეთი) და ლარგოს კომპლექსი სოფიაში (ბულგარეთის რესპუბლიკა). ყველა ეს პროექტი სტალინის ეპოქას ეკუთვნოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგი მათგანი მისი გარდაცვალების შემდეგ დასრულდა. პარლამენტის უზარმაზარი შენობა ბუქარესტში (1984 წ) ამ სტილის ყველაზე გვიანდელი ნიმუშია. აღმოსავლეთ აზიაში მოიძებნება რამდენიმე ნიმუში ჩრდილო კორეასა და ჩინეთში, მაგ., შანხაის საგამოფენო ცენტრი, თავდაპირველად აგებული როგორც ჩინეთ-საბჭოთა მეგობრობის სასახლე. სტალინისტური სტილი გამოყენებული იყო საბჭოთა საელჩოებში საზღვარგარეთ, მათ შორის აღსანიშნავია საელჩო ჰელსინკიში (ფინეთი). ს. ა. სტილს მიეკუთვნება რუმინეთის პარლამენტის სასახლე ბუქარესტში; რუსეთის თეთრი სახლი, ტრიუმფის სასახლე, გალს-ტაუერი (რუსეთის ფედერაცია) და სხვ.

სურ. 5

სტანდარტი (ინგლ. standard ნორმა, ნიმუში, საზომი) – 1. კონსენსუსის საფუძველზე შემუშავებული და სტანდარტების ორგანოს მიერ რეგისტრირებული დოკუმენტი, რომელიც საყოველთაო და მრავალჯერადი გამოყენებისათვის ადგენს წესებს, ზოგად პრინციპებს ან მახასიათებლებს სხვადასხვა საქმიანობისათვის (მოქმედებისათვის) ან მისი შედეგებისათვის გარკვეულ სფეროში ოპტიმიზაციის მიზნით. ს. დაცვა სავალდებულო არ არის. ის ასევე

შეიძლება მოიცავდეს ან ექსკლუზიურად ეხებოდეს ტერმინოლოგიის, სიმბოლოების, შეფუთვის, ნიშანდების ან ეტიკეტების მოთხოვნებს საქონლის, პროცესის ან წარმოების მეთოდის მიმართ; 2. სტანდარტიზაციის ობიექტებისათვის ნორმების, წესების, მახასიათებლების კომპლექსის შესახებ დოკუმენტი, რომელიც ეხება სხვადასხვა სახეობის საქმიანობას ან მის შედეგებს და მიზნად ისახავს გარკვეულ სფეროში ოპტიმალური წესრიგის მიღწევას, შემუშავებულია კონსენსუსის საფუძველზე და დამტკიცებულია უფლებამოსილი ორგანოს მიერ; 3. ნიმუში, ეტალონი, მოდელი, რომელიც მიიღება ძირითადად სხვა მის მსგავს ობიექტთან შესადარებლად. ს. როგორც ნორმატიულ-ტექნიკურმა დოკუმენტმა შეიძლება მოიცვას, როგორც პროდუქცია, ასევე ობიექტი. არსებობს საერთაშორისო, რეგიონული, ნაციონალური და ცალკეული ორგანიზაციების ს. სისტემის სტანდარტიზაციის მიხედვით სტანდარტი შეიძლება დავყოთ თემებად: ხარისხის, სოციალური, განათლების, ტერმინოლოგიის, ტექნიკური მოთხოვნების, შრომის უსაფრთხოების, სახანძრო უსაფრთხოების, დოკუმენტაციის გაფორმების, ეკოლოგიის, შინაური ცხოველების ჯიშებისა და სხვ.

სტანდარტი დეკლარირებული – სტანდარტი, რომელსაც მწარმოებელი იყენებს და რომლის გამოყენების შესახებაც მიუთითებს, მათ შორის, საწარმოს შიგა სტანდარტზე.

სტანდარტი რეგიონული – სტანდარტების საერთაშორისო რეგიონული ორგანიზაციის მიერ მიღებული სტანდარტი.

სტანდარტი საერთაშორისო – სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ მიღებული სტანდარტი.

სტანდარტი საქართველოს – საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს სტანდარტებისა და მეტროლოგიის ეროვნული სააგენტოს მიერ რეგისტრირებული სტანდარტი, რომელიც შეიძლება მიღებულ იქნეს როგორც საერთაშორისო ან რეგიონული სტანდარტის საფუძველზე, ისე შესაბამისი ტექნიკური კომიტეტის მიერ.

სტანდარტი სახელმწიფო – სტანდარტი, რომელიც მიღებული ან დამტკიცებულია სახელმწიფოს სათანადო ორგანოების მიერ და სახელმწიფოს მთელ ტერიტორიაზე გამოშვებულ პროდუქციაზე ვრცელდება. საქართველოში სტანდარტების შემუშავებას, რეგისტრაციასა და ამ სტანდარტების გავრცელებას ახორციელებს საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს საჯარო სამართლის იურიდიული პირი (სსიპ) საქართველოს სტანდარტებისა და მეტროლოგიის ეროვნული სააგენტო. საქართველოში მოქმედი სტანდარტების სახეობა: საქართველოს სტანდარტი, საერთაშორისო/რეგიონალური ორგანიზაციის სტანდარტი, სახელმწიფოთაშორისო სტანდარტი და საწარმოს შიგა სტანდარტი. სტანდარტის შემუშავება (რეგისტრაცია) ხდება დაინტერესებული პირის მიმართვის საფუძველზე შესაბამისი ტექნიკური კომიტეტის საშუალებით და შემდეგ წარმოებს მისი რეგისტრაცია საქართველოს სტანდარტების რეესტრში.

სტანდარტი უცხო ქვეყნის – სტანდარტი, რომელიც მიღებული ან აღიარებულია სხვა ქვეყნის მიერ.

სტანდარტიზაცია – 1. სტანდარტის დადგენისა და გამოყენების პროცესი, რომლის მიზანია სამეურნეო და სამრეწველო მოღვაწეობის მოწესრიგება ნაკეთობების რაციონალური ნომენკლატურის დადგენითა და მათდამი მოთხოვნებით. ს. ქმნის სერიული და მასობრივი წარმოების წინაპირობას, ხელს უწყობს სპეციალიზაციას და მამასადამე, მექანიზაციისა და

ავტომატიზაციის დანერგვას წარმოებაში; 2. სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ნორმების თანამიმდევრობა; 3. გადატ. შაბლონურობა, ტრაფარეტულობა.

სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია (ისო) (ინგლ. International Organization for Standardization, ISO) – საერთაშორისო სტანდარტის მიმღები ორგანო, რომელიც შედგება სხვადასხვა ქვეყნის სტანდარტების ორგანიზაციების წარმომადგენლებისგან. ორგანიზაცია დაარსდა 1947 წლის 23 თებერვალს. ის მთელ მსოფლიოში ავრცელებს კერძო სამრეწველო და კომერციულ სტანდარტებს. ორგანიზაციის მთავარი ოფისი მდებარეობს ქ. ჟენევაში (შვეიცარია). მიღებულია, რომ ორგანიზაციის დასახელების აბრევიატურა ყველა ქვეყნისთვის ერთნაირია "ისო" და შეესაბამება ბერძნულ სიტყვას ἰσοζ – თანაბარი. ისო-ს მოქმედების სფერო ეხება ყველა დარგს, გარდა ელექტროტექნიკის და ელექტრონიკისა, რომლებიც შედის საერთაშორისო ელექტროტექნიკური კომისიის კომპენტეციაში. ოფიციალური ენებია: ინგლისური, ფრანგული და რუსული. მის შემადგენლობაში შედის მსოფლიოს 165 ქვეყნის სტანდარტიზაციის ნაციონალური ორგანიზაციები. ხელმძღვანელი ორგანოებია: გენერალური ანსამბლეა, საბჭო და ტექნიკური ბიურო, სამუშაო ორგანოებია: ტექნიკური კომიტეტები, ქვეკომიტეტები და ტექნიკური საკონსულტაციო ჯგუფები.

სტანდარტული – 1. რაც სტანდარტს შეესაბამება; ტიპობრივი; 2. გადატ. შაბლონური, ტრაფარეტული.

სტანდარტული ნიმუში – ერთეული სიდიდის კვლავწარმოების ზომა, რომელიც ახასიათებს ნივთიერების თვისებებს ან შემადგენლობას. ს. ნ. იყენებენ მეტროლოგიურ სამუშაოებში ნედლეულისა და პროდუქციის ხარისხის კვლევისას; მეცნიერებაში ლაბორატორიული გამოცდების ჩასატარებლად და სხვ. ს. ნ. სახეები, საერთო მოთხოვნები და წესები გაწერილია ქვეყნის ნორმატიულ და ტექნიკურ დოკუმენტაციაში.

სტანდარტული ტემპერატურული რეჟიმი – ტემპერატურის ცვლილების რეჟიმი კონსტრუქციების ცეცხლმედეგობაზე გამოცდის დროს, რომელიც დადგენილია სტანდარტით. საერთაშორისო ნორმების თანახმად "სტანდარტული ხანძრის" შესაბამისი ტემპერატურა გამოითვლება ფორმულით $T = T_0 + 345I_g(8\tau + 1)$, სადაც T არის ხანძრის ტემპერატურა, °C; T_0 – საწყისი ტემპერატურა, °C; τ – დრო ხანძრის დაწყებიდან, წთ. მიღებულია, რომ ყველა სახის გამოცდა ცეცხლმედეგობაზე უნდა ჩატარდეს ამ ტემპერატურის შესაბამისად.

სტანცები (ლათ. stanza ოთახი) – ოთახები ვატიკანში, რომლებიც 1508-1517 წლებში რაფაელმა და მისმა მოსწავლეებმა მოხატეს (Stanze di Raffaello): სტანცა დელ ინჩენდიო დი ბორგო (Stanza dell'Incendio di Borgo), სტანცა დელლა სენიატურა (Stanza della Segnatura), სტანცა დელიოდორო (Stanza d'Eliodoro). ამ ოთახების ყოველი კედელი ფრესკულ კომპოზიციას უკავია ანუ ყოველ ოთახში ოთხი ფრესკული კომპოზიციია. სტანცების საუკეთესო ფრესკად და რაფაელის უდიდეს ნაწარმოებად მიჩნეულია "ათენის სკოლა" – რენესანსული ხელოვნების ერთ-ერთი შედევი (სურ. 1. რაფაელის ფრესკის ფრაგმენტი).

სურ. 1. სტანცები

სტაჟიორი (ფრანგ. stagiaire სტაჟიორი) – ახალ სამუშაოზე მოწყობილი პიროვნება. მისი შესაძლებლობებისა და უნარის, შეფასებისა და გამოცდილების ათვისების მიზნით, იგი განსაზღვრული დროის პერიოდში მუშაობს შესაბამის ორგანიზაციაში.

სტარტერი (ინგლ. starter < start დაწყება, საქმეში გაშვება) – 1. ავტომატური მოწყობილობა სატრანსპორტო საშუალების ასამუსავებლად (გასაშვებად); მოქმედების პრინციპის მიხედვით არსებობს: ინერციული, პირდაპირი მოქმედების და კომბინირებული. ს. მართვა შესაძლებელია უშუალოდ პედალზე ფეხის დაჭერით ან დისტანციურად ხელით; 2. შუქტექნიკაში – მოწყობილობა ლუმინესცენციური ნათურის ასანთებად; 3. სარკინიგზო მართვის სიგნალი სადგურიდან (ან სხვა ადგილიდან) მატარებლის გასაშვებად; 4. ადამიანი, რომელიც იძლევა შეჯიბრის დაწყების სიგნალს; 5. თემა, საკითხი ან სხვა ელემენტი, რომელიც საჭიროა რაიმე კურსის შესწავლის დასაწყებად.

სტატიკა (ბერძ. statikós იძულებით დადგომა, დაყენება) – მექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის ძალთა ერთი სისტემის გარდაქმნას მის ეკვივალენტურ სხვა უფრო მარტივ სისტემად და ნივთიერი სხეულების წონასწორობის პირობებს მასზე მოდებული ძალების მოქმედებისას.

სტატიკურად რკვევადი სისტემა – მექანიკურ სისტემა, რომელშიც უცნობი რეაქციების ძალთა რაოდენობა ტოლია მოცემულ სისტემაზე მოქმედი ძალების წონასწორობის განტოლებების რაოდენობისა.

სტატიკურად ურკვევი სისტემა – მექანიკურ სისტემა, რომელშიც უცნობი რეაქციების ძალთა რაოდენობა მოცემულ სისტემაზე მოქმედი ძალების წონასწორობის განტოლებების რაოდენობაზე მეტია.

სტატიკური გაანგარიშება (ინგლ. global analysis) – კონსტრუქციაში შიდა ძალების (ძალა, მომენტი) განსაზღვრა ზემოქმედების კონკრეტული კომბინაციით.

სტატიკური მომენტი – მექანიკური სისტემის სტატიკური მომენტი წერტილის (სიბრტყის, ღერძის) მიმართ წარმოადგენს სიდიდეს, რომელიც მათემატიკურად გამოისახება სისტემის (სხეულის) თითოეული წერტილის მასისა და მისი შესაბამისი რადიუს-ვექტორის (მოცემულ სიბრტყემდე მანძილის) ნამრავლის ჯამით (ინტეგრალით). ნაკვთის (განივი კვეთის, ფიგურის) სტატიკური ღერძული მომენტი ეწოდება გეომეტრიულ მახასიათებელს, რომელიც გამოითვლება გამოსახულებით: o_x ღერძის მიმართ $S_x = \int y dA$; o_y ღერძის მიმართ $S_y = \int x dA$, სადაც y არის მანძილი ელემენტალური dA ფართობიდან o_x ღერძამდე; x – მანძილი ელემენტალური dA ფართობიდან o_y ღერძამდე (იხ. ინერციის მომენტი, სურ. 1). მარტივად რომ ვთქვათ, განივი კვეთის (ნაკვთის, ფიგურის) სტატიკური მომენტი რაიმე ღერძის მიმართ, არის ამ განივი კვეთის ფართობის ნამრავლი განივი კვეთის სიმძიმის ცენტრიდან ღერძამდე მანძილზე. განზომილებაა: $სმ^3$; $დმ^3$; $მ^3$. თუ ფიგურა შედგენილია ცალკეული მარტივი ფორმის (სამკუთხედი, კვადრატი, მართკუთხედი და ა.შ.) ნაკვთებისგან, რომელთა სიმძიმის ცენტრების მდებარეობა ცნობილია, მაშინ მთელი ფიგურის ს. მ. ტოლია ამ ცალკეული ნაკვთების ს. მ. ჯამისა, რაც ეფუძნება განსაზღვრული ინტეგრალის თვისებას. ინერციის მომენტის ცნება ფართოდ გამოიყენება მექანიკისა და ტექნიკის მრავალი ამოცანის ამოხსნისას.

სტატიკური მუშაობა – ადამიანის სხეულის დაძაბვა სივრცეში სხეულის, ხელების ან ფეხების გადაადგილების გარეშე.

სტატიკური სიმტკიცის ზღვარი – მუდმივი მექანიკური ძაბვის ზღვრული სიდიდე, რომლის გადაჭარბებისას მექანიკური ძაბვა დაარღვევს ამა თუ იმ ტანს კონკრეტული მასალისგან. ზოგჯერ მას რღვევის დროებით წინააღმდეგ უწოდებენ ანუ ის არის ძაბვა, შესაბამისი

უდიდესი ძალისა, რომელიც წინ უსწრებს ნიმუშის რღვევას სტატიკური მექანიკური გამოცდისას. ტერმინი წარმოდგება მოსაზრებიდან, რომლის მიხედვით მასალას შეუძლია უსასრულოდ დიდხანს გაუძლოს ნებისმიერ სტატიკურ დატვირთვას, თუ ის აღძრავს ძაბვას, რომელიც ნაკლებია სტატიკურ სიმტკიცის ზღვარზე ანუ არ აჭარბებს დროებით წინაღობას. დროებითი წინაღობის შესაბამისი დატვირთვისას კი მასალა დაირღვევა დროის სასრულ მომენტში.

სტატისტი (ბერძ. statós მდგომარე) – 1. ადამიანი, რომელიც პასიურად მონაწილეობს რამეში; 2. უსიტყვო როლების შემსრულებელი მსახიობი.

სტატისტიკა (ბერძ. statizein დამტკიცება, ჩვენება; ლათ. status მდგომარეობა) – 1. მეცნიერება მონაცემების შეგროვების, დამუშავების, ანალიზისა და მათზე დაყრდნობით დასკვნების გაკეთების შესახებ; 2. შემთხვევით სიდიდეებზე დაკვირვების შედეგების ფუნქცია; 3. საზოგადოებრივი მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის მასობრივი საზოგადოებრივი მოვლენებისა და პროცესების რაოდენობრივ მხარეს თვისებრივ მხარესთან მჭიდრო კავშირში ადგილისა და დროის განსაზღვრულ პირობებში; 4. მათემატიკის დარგი, რომელიც მიძღვნილია სტატისტიკური მონაცემების სისტემატიზაციის, დამუშავებისა და კვლევის მათემატიკური მეთოდებისადმი მეცნიერული და პრაქტიკული დასკვნების გასაკეთებლად.

სტატისტიკა მათემატიკური – სტატისტიკის ქვედარგი, რომელიც ამ დარგის თეორიულ ასპექტებს სწავლობს.

სტატისტიკოსი – ადამიანი, რომელიც კარგადაა გათვითცნობიერებული სტატისტიკური ანალიზის მეთოდებში და შეუძლია მათი პრაქტიკულად გამოყენება.

სტატისტიკური თერმოდინამიკა – სტატისტიკური ფიზიკის განყოფილება, რომელიც სწავლობს თერმოდინამიკური სისტემის მახასიათებლებს.

სტატისტიკური მეთოდი – მეთოდი, რომლითაც ხდება ამა თუ იმ მონაცემების დამუშავება სხვადასხვა მაჩვენებლების (კოეფიციენტების) დადგენის მიზნით.

სტატისტიკური ფიზიკა – თეორიული ფიზიკის განყოფილება, რომელიც სწავლობს დიდი რაოდენობის ნაწილაკებისგან შემდგარი სისტემის თვისებებს.

სტატორი (ლათ. stator უძრავად მდგარი) – 1. ელექტრომანქანის (გენერატორი, ძრავა, ტურბინა) უძრავი ნაწილი, რომლის შიგნით ბრუნავს მოძრავი ნაწილი – როტორი.

სტატუა (ლათ. statua) – ქანდაკების ერთ-ერთი ძირითადი სახეობა. ადამიანის ან ცხოველის ფიგურა, რომელსაც, ჩვეულებრივ, დგამენ კვარცხლბეკზე (სურ. 1. თავისუფლების მონუმენტური სტატუა, ქ. თბილისი, საქართველო).

სტატუეტი – მცირე ფორმის სტატუა.

სტატუსი (ლათ. status მდებარეობა, მდგომარეობა) – 1. სახელმწიფოს, საერთაშორისო ორგანიზაციის, თანამდებობის პირის ან მოქალაქის სამართლებრივი მდგომარეობა; 2. სოციალურ კავშირთა სისტემაში ადამიანის მიერ დაკავებული რეალური ან მოსალოდნელი ადგილი ანუ ინდივიდის რანგი. იგი შეიძლება იყოს ფორმალური და არაფორმალური. პირველი განისაზღვრება დაკავებული თანამდებობით, ხოლო მეორე – პიროვნული თვისებებით, როგორცაა: ასაკი, ცოდნა, გამოცდი-

სურ. 1. სტატუა

ლება, კულტურა, კავშირები, ზნეობრივი თვისებები და ა.შ.

სტაციონალური (ლათ. stationarius უძრავი) – მუდმივი, ერთ ადგილას მოთავსებული, არამობრავი.

სტაციონალური დამაგრება – დამაგრების სახეობა, რომლის დანიშნულებაცაა, მოახდინოს გადახურვის მზიდი კონსტრუქციების ერთ მთლიან, ხისტ სისტემად გადაქცევა და უზრუნველყოს ქარის დატვირთვით წარმოქმნილი ძალების მიღება და გადაცემა საყრდენებისათვის, რომლებიდანაც ეს ძალები გრძივი და შვეული დახრილი კავშირების (სვეტებს შორის) საშუალებით გადაეცემა საძირკვლებს.

სტაციონალური მდგომარეობა – სისტემის მდგომარეობა, როდესაც მისი ზოგი მნიშვნელოვანი თვისება დროში არ იცვლება.

სტაციონალური ძრავა – ძრავა, დამაგრებული უძრავ ხისტ საყრდენზე (საძირკველზე), რომელსაც მოძრაობაში მოყავს სტაციონალური დანადგარი.

სტაციონარული ევრანი – ელექტროდანადგარის კონსტრუქციის აუცილებელი ნაწილი, რომელიც იცავს პერსონალს საექსპლუატაციო სამუშაოების (დანადგარის დათვალიერება, ოპერატიული გადართვა და ა.შ.), ამომრთველების მიმდინარე და კაპიტალური შეკეთების დროს. ს. ე. მზადდება ლითონის ბრტყელი ფარების სახით. ეს შეიძლება იყოს წინაფრა, ფარდული, ტიხარი, შეკიდებული ფარი და სხვ. სტენდი – მანქანების, ხელსაწყოებისა და სხვათა ასაწყობი ან გამოსაცდელი სპეციალური დანადგარი. ცნობილია მოძრავი და უძრავი სტენდები, საამწყობო, საცდელი, უნივერსალური და სხვ. სტენდებზე გამოიყენება სპეციალური დამტვირთველები, შეხამებული საექსპლუატაციო რეჟიმთან.

სტეკა

სტაციონარული ქვაბი – საძირკველზე უძრავად დაყენებული ქვაბი.

სტეარტი (ინგლ. stearyt საპნის ქვა) – ქანის მინერალური შრე სილიკატების ქვეკლასიდან. ტალკის მკვრივი სახესხვაობა. გამოიყენება ცეცხლგამძლე და ელექტროსაიზოლაციო მასალად.

სტეკა (იტალ. stecca ჩხირი, პატარა ღერო) – ხის (მუხა, კოპიტი, ბზა, აკაცია, წიფელი, ლარიქსი და სხვ.), ძვლის ან ლითონის საჭრისი, ნიჩბისებრი გაფართოებული ბოლოთი, რომელსაც მოქანდაკეები იყენებენ თიხის ან პლასტილინისგან რისამე ძერწვისას.

სურ. 1. სტელა

სტელა (ბერძ. stēlē ბოძი, სვეტი) – ვისამე ან რისამე უკვდავსაყოფად აღმართული მემორიალური ნაგებობა, რომელიც წარმოადგენს შვეულად დაყენებულ ქვის ფილას (სვეტს) წარწერით ან რელიეფური გამოსახულებით [სურ. 1. ქვის სტელა (VI ს.), ნასოფლარი ხანდისი, ატენის ხეობა, საქართველო].

სტელაჟი (გერმ. stellage < ნიდერლ. stellen დადგმა, მოთავსება) – მრავალიარუსიანი მოწყობილობა, რომელიც შედგება ვერტიკალური დგარების ან კედლებისგან თავისი თაროებით, ყუთებით, კრონშტეინებით და რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა მასალების დასაწყობებისა და

სტელაჟი

შენახვისათვის, აგრეთვე გასაშრობი მასალების დასადებად (მაგ., აგური, ტორფი). ს. შეიძლება იყოს მზრუნავი (მაგ., სამედიცინო ინსტრუმენტებისთვის, წამლებისთვის), სტაციონალური და გადასადგილებელი (მექანიკური ან ელექტრული ამძრავით) ტვირთებისთვის, რომელთა გაცემა ხდება გარკვეულ ადგილებში.

სტელიტი (ინგლ. stellite < ლათ. stella ვარსკვლავი) – კობალტის ან ნიკელის საფუძველზე შექმნილი მაგარი შენადნობების ჩამოსხმული დანადგარების ჯგუფის საერთო სახეწოდება, რომელშიც ასევე შედის ქრომი, ვოლფრამი, სილიციუმი და სხვ. ელემენტები. ახასიათებთ მაღალი სიმაგრე, თბო-, ცვეთა- და კოროზიამედეგობა. გამოიყენება მანქანა-დანადგარებისა და ხელსაწყოების ზედაპირის დასაფარავად მათი ცვეთამედეგობის გასაუმჯობესებლად. ს. არ არის ჭედადი და არ ექვემდებარება ჩვეულებრივ ჭრას.

სტემალიტი (ემელიტი) – სხვადასხვა ფაქტურის მქონე ფურცლოვანი მინა, რომელიც ერთი მხრიდან დაფარულია ყრუ (გაუმჭვირი) კერამიკული საღებავით. ს. დეკორატიული თვისება – მკვეთრი, გაუხუნებელი ფერი, ზედაპირის მაღალი ხარისხი – შეხამებულია ატმოსფერულ ნალექებთან, დიდ მედეგობასთან, სიმტკიცესა და ზედაპირულ სიმყარესთან. გამოიყენება შენობა-ნაგებობების გარე და შიგა მოპირკეთებისთვის და მრავალფენიანი შესაკიდებელი პანელების დასამზადებლად.

სტენდერი (ინგლ. stander < ბერძ. histánai სტენდის გაკეთება) – 1. ასავსებ-დასაცლელი მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება თხევადი პროდუქტების (წყალი, ნავთობი, ნავთობპროდუქტები) დასატვირთვად მოსატვირთი ოპერაციების შესასრულებლად (სურ. 1); 2. მოსახსნელი მოწყობილობა სახანძრო ჰიდრანტზე წყლის ასაღებად.

სურ. 1. სტენდერი

სტენდი (ინგლ. stand < ძვ. ინგლ. standan დგომა) – 1. დაფა ან კედლის ნაწილი, რომელზეც გამოფენის ექსპონატებია მოთავსებული; 2. ქარხანაში ან ლაბორატორიაში: აწყობილი მანქანების, აპარატების გამოსაცდელი დანადგარი ან ადგილი; 3. ლითონის კონსტრუქციების ასაწყობი და შესადუღებელი მოწყობილობა; 4. მოედანი სასტენდო სროლისთვის. სტენდის სახეებია: დახრილი, ვერტიკალური, მოძრავი, მრგვალი, საამწყობო, სამუხრუჭო, სარეკლამო, სატრანშეო, საცდელი, საცივებელი, სტაციონალური, უნივერსალური, უძრავი, ჰორიზონტალური და სხვ.

სტერადიანი (ინგლ. stéradian < ბერძ. stereós სივრცითი და radian რადიანი) – სივრცითი კუთხის საზომი ერთეული – სივრცითი კუთხე, რომელიც ამ კუთხის წვეროზე შემოწერილ R რადიუსის სფეროზე ამოჭრის ზედაპირს, რომლის ფართობი რადიუსის კვადრატის (R^2 -ის) ტოლია. სრული სფერო შეიცავს 4π სტერადიანს. სივრცითი კუთხე არ შეიძლება იყოს 4π სტერადიანზე მეტი. ტერმინი 1881 წელს პირველად გამოიყენა ამერიკელმა მათემატიკოსმა ჯ. ჰოლსტედიმ.

სტერეობატი (კრეპიდომა) (ფრანგ. stéréobate < ბერძ. stereós მყარი, მტკიცე და batēs ფუძე, საფუძველი; საწყისი, საბაზისო, ამოსავალი წერტილი < baínein სიარული, ფეხით სეირნობა) – ანტიკური შენობის ან სვეტნარის საფეხურებად დაყოფილი ცოკოლი, რომელიც შენობის ოთხივე მხარეს გამოდის (იხ. ორდერი იონიური, სურ. 1. პოზ. 10).

სტერეომეტრია (ბერძ. stereós მყარი, მტკიცე და métron გაზომვა) – გეომეტრიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს სივრცითი ფიგურების (მაგ., პრიზმა, პირამიდა, სფერო და სხვ.) თვისებებს. ს. ძირითადი ცნებებია: წერტილი, წრფე, სიბრტყე, მანძილი, სიმრავლე, ასახვა და სხვ.

სტერეოსკოპი (ბერძ. stereós მყარი, მტკიცე და skopein ყურება, შესწავლა) – ოპტიკური ხელსაწყო, რომლის მეშვეობით ადგილის ან ცალკეული საგნის ფოტოსურათს სივრცულად აღიქვამენ.

სტერილიზაცია – ნივთიერებაში, მასალაში, სხეულში მიკროორგანიზმების მოსპობა გამოხარშვით, გაორთქლით, ფილტრაციით, ტემპერატურით, დასხივებით, ქიმიურ ნივთიერებათა ზემოქმედებითა და სხვ. ს. ფართოდ გამოიყენება ხის კონსტრუქციებისა და ავეჯის წარმოებაში.

სტერილური (ლათ. sterilis უნაყოფო) – მთლიანად განთავისუფლებული მიკროორგანიზმებისგან სტერილიზაციის გზით.

სტერლინგი (ინგლ. sterling) – 1. ძველებური ინგლისური ვერცხლის მონეტა; იჭრებოდა XII საუკუნიდან; 2. ინგლისური ოქროს ან ვერცხლის ფულის სინჯის დაკანონებული სტანდარტი. გირვანქა სტერლინგი – დიდი ბრიტანეთის ფულადი ერთეული, უდრის 100 პენსს.

სტექიომეტრია (ბერძ. stoikheion element და métron გაზომვა) – კანონების, წესებისა და ტერმინების სისტემა, რომელიც არეგულირებს ქიმიურ რეაქციებში ნივთიერების შემადგენლობისა და ნივთიერების მასებს შორის რაოდენობრივი თანაფარდობის გაანგარიშების საკითხებს.

სტიბადიუმი (ლათ. stibadium ნახევარწრიული სასადილო სოფა < ბერძ. stibas ნამჯის, ჩალის, ლერწმის ან ფოთლების საწოლი) – ძველ რომში სასადილო ოთახის ნახევარწრიული ფორმის დივანი ან ტახტი, რომელზეც ერთდროულად ეტეოდა 6-7 ადამიანი.

სტიბიუმი (ანტიმონიუმი, სურმა) [მოძვ. ინგლ. stibine სტიბნიტი < ლათ. stibium შავი სტიბიუმი (სტიბიუმის ტრისულფიდი) < შესაძლ. ბერძ. stibi კოსმეტიკური ფხვნილი] – ქიმიური ელემენტი, სიმბოლო Sb, ატომური ნომერი 51, სტიბიუმის მადანი, მზრწყინავი ნაცრისფერი გაუმჟვირვალე მეტალოიდი. სტიბიუმის მინერალების ბუნებრივი დანაგროვი. სიმკვრივე – 6697 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 630,63°C; დუღილის ტემპერატურა – 1635°C. გავრცელებულია დაბალ და საშუალოტემპერატურულ ჰიდროთერმულ ძარღვებში ვერცხლის, კობალტის და ნიკელის მადნებთან ერთად, ასევე რთული შემადგენლობის სულფიდურ მადნებში. გამოიყენება ნახევარგამტარებში დიოდების, ინფრაწითელი დეტექტორების, ჰოლის ეფექტის მოწყობილობების წარმოებისას. არის ტყვიის შენადნობების კომპონენტი, რომელიც ზრდის მის სიმკვრივეს და მექანიკურ სიმტკიცეს. გამოყენების დარგებია: ბატარეები, ანტიფრიქციული შენადნობები, ტიპოგრაფიული შენადნობები, სასროლი იარაღები და ტრასირებული ტყვიები, კაბელების გარსები, ასანთი, მედიკამენტები, წამლები, სარჩილავი მასალა და სხვ. კალასთან და სპილენძთან ერთად სტიბიუმი წარმოქმნის ლითონურ შენადნობს – ბაბიტს, რომელსაც გააჩნია ანტიფრიქციული თვისებები და გამოიყენება სრიალის საკისრებში. სტიბიუმის ნაერთები ოქსიდების, სულფიდების ფორმით, ნატრიუმის ანტიმონატი და სტიბიუმის ტრიქლორიდი გამოიყენება ცეცხლგამძლე ნაერთების წარმოებაში, კერძოდ: კერამიკული მინანქარი, მინა, საღებავების და კერამიკული ნაკეთობები. სტიბიუმის სულფიდი არის ასანთის თავის ერთ-ერთი ინგრედიენტი.

სტიბნიტი (ანტიმონიტი) [მოძვ. ინგლ. stibine სტიბნიტი < ლათ. stibium შავი სტიბიუმი (სტიბიუმის ტრისულფიდი) < შესაძლ. ბერძ. stibi კოსმეტიკური ფხვნილი] – სტიბიუმის კრიალა, სულფიდური მინერალი ქიმიური ფორმულით Sb_2S_3 (71,38% Sb; 28,62% S); სიმკვრივე – 4500-4600 კგ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალით – 2-2,5. შედგენილობაში ხშირად შედის სხვა მინარევებიც, როგორცაა As, Bi, Pb, Fe, Cu, Au, Ag. მყიფე, რუხი ფერის, კრისტალური აგებულებისა და მეტალური ბრწყინვალეების მქონე რუხი ფერის ნივთიერება (სურ. 1. სტიბნიტი იჩინოკავას მაღაროდან, ქ. საიჯო, ეპიმეს პრეფექტურა, იაპონია), რომელიც ბუნებაში გვხვდება თავისუფალი ან კომბინირებული სახით სტიბიუმ-ვერცხლისწყლის მადნებში. სტიბნიტი მეტალოიდ სტიბიუმის (ანტიმონიუმის) და მისი შენაერთების მიღების ძირითადი წყაროა.

სურ. 1. სტიბნიტი

სტილბი (ბერძ. stilbē ვკაშკაშებ, ვბრწყინავ) – სიკაშკაშის ერთეული ერთეულთა CGS სისტემაში.

სტილეტი (იტალ. stiletto < ლათ. stilus მჭრელი ინსტრუმენტი) – ცივი იარაღი, ხანჯალი, ზოგჯერ სამი პირის მქონე.

სტილი (ფრანგ. style < ბერძ. stylos მახვილწვერიანი საწერი ჩხირი) – 1. ხელოვნებაში – გარკვეული ეპოქის, ერის, მიმართულების ან ცალკეული შემომქმედის დამახასიათებელი გამოძახატველი ხერხების, მხატვრული თავისებურებების ერთობლიობა, რაც შეპირობებულია იდეური, საზოგადოებრივ-ისტორიული შინაარსის ერთიანობით; 2. ენობრივი თავისებურებანი, რომლებიც ახასიათებს ამა თუ იმ მწერალს, ლიტერატურულ მიმდინარეობას, ჟანრს; 3. ქცევის ან მოქმედების თავისებურებანი, მანერა; 4. მასის (წონის) ერთეული XVII-XVIII საუკუნეების ირანსა და საქართველოში; შეადგენდა ლიტრის 1/20 ნაწილს.

სტილიზაცია – 1. გასული წლების არქიტექტურული სტილების იმიტაცია, მიბაძვა, ცნობილი ოსტატის სტილის მიმსგავსება ან წარსულის არქიტექტურული ძეგლის ფორმალური გადმოტანა (გადმოთამაშება). ს. როგორც წესი მოკლებულია ორიგინალის სიღრმისეულ შინაარსს, სტილის ბუნებრიობას, ფორმასა და შინაარსს შორის ორგანულ კავშირს; 2. პირობით, დეკორაციულ ფორმათა გამოყენება ხელოვნებაში.

სტილიზაცია არქიტექტურაში – ძველი მხატვრული მიმართულების (სტილის) მიბაძვა, გამოხატული გარე დეკორატიულ-გამოყენებითი ფორმების გადაღებაში, რომელიც არ შეესაბამებოდა უფრო თანამედროვე ხუროთმოძღვრების ნაწარმოებების ფუნქციებსა და კონსტრუქციებს; ასეთი ფორმალური ტენდენციების გაჩენა გამოიწვია არქიტექტურაში რომანტიკულმა მიმდინარეობამ.

სტილობატი (ბერძ. stylos კოლონა და batēs ფუძე, საფუძველი; საწყისი, საბაზისო, ამოსავალი წერტილი) – 1. ანტიკურ არქიტექტურაში, ძველი ბერძნული ტაძრის საფეხურისებრი ცოკოლის სტერეობატის ზედაპირი (იხ. ორდერი იონიური, სურ. 1, პოზ. 9); 2. სვეტნარის საყრდენი ქვის ფილა (სურ. 1. სვეტების ქვეშ პირველი ჰორიზონტალური ქვის ფილა არის სტილობატი, ქვედა ორი – სტერეობატი); 3. კედლის ცოკოლის სიბრტყიდან გამოშვებული კიბური ზედაპირი.

სურ. 1. სტილობატი

სტილოსი (ლათ. stylus საწერი ჩხირი) – ძვლის ან ლითონის წვერწამახული ჩხირი, რომელიც გამოიყენებოდა ძველად საწერ იარაღად.

სტილოსკოპი (ინგლ. steel ფოლადი და ბერძ. skopein ყურება, შესწავლა) – სპექტროსკოპი, რომელიც გამოიყენება ფოლადისა და შენადნობების ქიმიური შემადგენლობის გამოსხივების სპექტრების ვიზუალური დაკვირვებისათვის. ნივთიერების ნიმუში ორთქლდება ნაპერწკლოვან ან რკალურ განმუხტვაში და წარმოქმნილი გამოსხივების სპექტრს აკვირდებიან მონოქრომატორის უკან დამაგრებულ ოკულარში, რომლის სკალაზე დატანილია დანაყოფები, რომლებიც შეესაბამება აუცილებელ კომპონენტებს (რკინა, ნიკელი, სპილენძი, კობალტი, მაგნიუმი და სხვ.).

სტირენი (ვინილბენზოლი) [ინგლ. styrene < ბერძ. styrax სტირენი და -ēnē ბოლოსართი, რომელიც აღნიშნავს დაწყებას ან წყაროს] – არომატული ნახშირწყალბადი, რომელიც ადვილად განიცდის პოლიმერიზაციას და წარმოქმნის მაგარ მინისებრ მასას; ფართოდ იყენებენ პლასტმასებისა და სინთეზური კაუჩუკის წარმოებაში, აგრეთვე პოლიეთერული ფისების გამხსნელად.

სტიუდენტის განაწილების კვანტილი (სტიუდენტის კოეფიციენტი) (ინგლ. studentis distribution quintiles) – 1. რიცხვითი მახასიათებელი, რომელიც ფართოდ გამოიყენება მათემატიკური სტატისტიკის ამოცანებში, ისეთებში, როგორცაა სარწმუნო ინტერვალების აგება (სარწმუნოების ზღვრების) და სტატისტიკური ჰიპოთეზების შემოწმება. ამ კოეფიციენტის მნიშვნელობები მოცემულია სპეციალურ ლიტერატურაში ცხრილის სახით; 2. დამოუკიდებელი შემთხვევითი სიდიდეები.

სტიქია (ბერძ. stoicheion ელემენტი) – 1. იგივეა, რაც სტიქიონი; 2. გადატ. ვისიმე მოქმედების, მოღვაწეობის ჩვეული, კარგად ცნობილი, საყვარელი არე, გარემო.

სტიქიონი – ბუნების მძლავრი მოვლენა, დამანგრეველი ძალა (ქარიშხალი, სმერჩი, ხანძარი, წყალდიდობა, მიწისძვრა, მეწყერი და სხვ.).

სტიქიური – 1. სტიქიით, სტიქიონით გამოწვეული; 2. გადატ. არაორგანიზებული, შეგნებული ხელმძღვანელობის გარეშე მიმდინარე.

სტიქიური უბედურება – 1. კატასტროფული ხასიათის უბედურება, რომელსაც თან ახლავს ადამიანთა მსხვერპლი და მნიშვნელოვანი ზარალი, გამოწვეული დამანგრეველი ბუნებრივი და ბუნებრივ-ანთროპოგენური პროცესებით. ასეთ პროცესებს განეკუთვნება: წყალდიდობა, ტაიფუნი, მიწისძვრა, ვულკანის ამოფრქვევა, გვალვა, ცუნამი, მეწყერი, ღვარცოფული ნაკადი, თოვლის ზვავი და სხვ. უკანასკნელ პერიოდში, წარმოებისა და მოსახლეობის სიმჭიდროვის ზრდასთან ერთად, შეინიშნება სტიქიური უბედურებით გამოწვეული ადამიანების მსხვერპლთა და ეკონომიკური ზარალის რაოდენობის განუწყვეტილი ზრდა; 2. სწრაფად (ხშირად მოულოდნელად) განვითარებული კრიზისული ლოკალური ან რეგიონული ეკოლოგიური სიტუაცია, რომლის დროსაც არახელსაყრელად მოქმედებს ერთდროულად სამი ფაქტორი: ექსტრემალური გეოფიზიკური მოვლენა, დედამიწის ზედაპირზე ამ მოვლენით გამოწვეული ზემოქმედება და მოსახლეობის უუნარობა საკმარისი წინააღმდეგობა გაუწიოს ამ ზემოქმედებას.

სურ. 1. სტოა

სტოა (ბერძ. stoa < steg დახურვა, ხურავს) – 1. ანტიკური საბერძნეთის საზოგადოებრივი დანიშნულების ნაგებობა, კედლის გასწვრ-

ივ ერთ ან ორ რიგად განლაგებული, შენობაში შემალული სვეტნარი (სურ. 1. ძველი ათენის აგორის რეკონსტრუირებული ათალოსის სტოა, საბერძნეთის რესპუბლიკა); 2. კარიბჭე, ნართექსი; სვეტებიანი, გვერდლია, კამაროვანი ნაგებობა – ტაძრის მთავარი შესასვლელი ან გარემოსავლელი. დროთა განმავლობაში სტოას პირვანდელი სახე შეიცვალა და სვეტებს შორის ადგილი კედლით ამოშენდა.

სტოკერი (ინგლ. stoker < stoke საცეცხლეს დატვირთვა) – მოწყობილობა, რომელიც მექანიკურად ასრულებს ზოგი სახის სამუშაოს – ყრის სათბობს ორთქლმავლის საცეცხლეში, აწვდის ნედლეულს ან დეტალებს დამამუშავებელ საჭრისს, ტვირთავს ავტომობილს და სხვ.

სტოკნოტი – დახერხილი ხის მასალისადმი წაყენებული დაწვრილებითი სპეციფიკაცია მისი საზღვარგარეთ ექსპორტისას. მასში შედის: სტოკნოტის ნომერი, დატვირთვის პორტის დასახელება, ჯიში, ზომები, სორტი, დატვირთვის დრო და დახერხილი მასალის საერთო რაოდენობა სორტების მიხედვით. აგრეთვე, მიეთითება მისაწოდებელი მასალის სახე – პაკეტებად შეკრული ან დაყრილი.

სტორნო (იტალ. storno ანგარიშის გადაყვანა) – ბუღალტრული ანგარიშის გატარება, როგორც წესი, გათვალისწინებული შეცდომით წარმოებული ჩანაწერის გასასწორებლად.

სტოქასტიკური პროცესი – შემთხვევითი, ალბათური პროცესი.

სტოქასტური ეფექტი – რადიაციულად ინდუცირებული (გამოსხივებით გამოწვეული) ზემოქმედება ადამიანის ჯანმრთელობაზე, რომლის წარმოქმნის ალბათობა იზრდება გამოსხივების უფრო მაღალი დოზებისას, ხოლო მათი გამოხატულების (თუ კი აქვს მას ადგილი) სიმძიმე არ არის დამოკიდებული დოზაზე.

სტრატეგია (ბერძ. stratos ჯარი და agō მიმყავს) – რაიმეს წარმოების გრძელვადიანი გეგმა.

სტრატოგრაფია – (ლათ. stratum საფარი, საწოლის გადასაფარებელი, საბანი და ბერძ. gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – გეოლოგიის დარგი, რომელიც შეისწავლის გეოლოგიური წარმონაქმნების (სურ. 1. გეოლოგიური ფენები, ქ. სალტა, არგენტინის რესპუბლიკა) ჩამოყალიბების თანამიმდევრობას და მათ პირვანდელ სივრცით ურთიერთდამოკიდებულებას. სტრატოგრაფია ეწოდება აგრეთვე ამა თუ იმ ქვეყნის ან რეგიონის გეოლოგიური წარმონაქმნების განლაგების თანამიმდევრობის აღწერას (მაგ., ალპების სტრატოგრაფია, კავკასიის სტრატოგრაფია, ანდების სტრატოგრაფია და ა.შ.).

სურ. 1. სტრატოგრაფია

დედამიწის სხვადასხვა რეგიონში პალეონტოლოგიური ან ლითოლოგიური მონაცემების საფუძველზე გამოყოფენ ადგილობრივ სტრატოგრაფიულ ერთეულებს: სერიებს, წყებებს, დასტებს, ჰორიზონტებს და სხვ. ს. დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს გეოლოგიური აგეგმვისა და სასარგებლო წიაღისეულის საბადოთა ძებნისა და ძიებისათვის.

სტრატოსფერო (ლათ. stratum ფენა, შრე და sphaira ბურთი, სფერო) – ატმოსფეროს ნაწილი, რომელიც მდებარეობს ტროპოსფეროს ზევით.

სტრიკტინერი – ერთგვარი პნევმატიკურბორბლებიანი კონტეინერი ტვირთის გადასატანად საავტომობილო გზებზე.

სტრიმი – 1. პატარა ვიწრო მდინარე; 2. სითხის, ჰაერის ან აირის უწყვეტი ნაკადი.

სტრობოსკოპი (ბერძ. strobos ტრიალი, უსისტემო მოძრაობა და skopein ყურება, შესწავლა) – ხელსაწყო პერიოდულად მოძრავი ობიექტის ერთი და იმავე მდგომარეობის წყვეტილი დაკვირვებისათვის. ობიექტი ამის გამო წარმოგვიდგება უძრავად. ხელსაწყო აგრეთვე გამოიყენება ობიექტის მოჩვენებით უწყვეტ მოძრაობაზე დასაკვირვებლად, რომელიც სინამდვილეში შედგება მოძრაობის ცალკეული ფაზების წყვეტილი გამოსახულებებისაგან. ს. პრინციპს იყენებენ კინოში.

სტრობოსკოპი

სტრობოსკოპული ეფექტი – სინათლის პულსაცია (ფეთქებადობა) ძაბვის სიხშირეზე ორჯერ მეტი სიხშირით. ამ დროს გზაზე მოძრავი საგნები ადამიანის (მძღოლის) მიერ აღიქმება, როგორც გაორებული, გასამებული ან საწინააღმდეგო მიმართულებით მოძრავი ან უფრო მცირე სიჩქარით მოძრავი ან უძრავი საგნები. მოძრავი საგნების მიმართ ასეთი მხედველობითი შთაბეჭდილება ძალზე სახიფათოა მძღოლებისა და ფეხით მოსიარულეთათვის და იწვევს თვალის სწრაფ დაღლას.

სტროტექსი – თბო- და ჰიდროსაინჰოლაციო მემბრანა, რომელიც შეიცავს პოლიეთილენს, დაარმირებულს პოლიპროპილენის ბადით. გამოირჩევა მონტაჟის სიმარტივითა და სისწრაფით. გამოიყენება შენობის სახურავის, ჭერის, კედლების საინჰოლაციოდ.

სტრუქტურა (აგებულება) (ლათ. structure მშენებლობა, განლაგება, წესრიგი) – 1. მონაცემების ერთობლიობა მასალის აგებულებაზე, აღნაგობაზე, სტრუქტურული ელემენტების განლაგებაზე, მათ რაოდენობრივ თანაფარდობასა და ურთიერთკავშირზე, რომლებიც ქმნიან ერთიან მთლიანს (მაგ., ტანის აგებულება, ლითონის სტრუქტურა, გრუნტის მარცვლოვანი აგებულება და მისთ.); მაგ., ლითონის კრისტალური გისოსის სტრუქტურა, ბეტონის ქვის სტრუქტურა, მერქნის სტრუქტურა და სხვ; მასალის სტრუქტურის უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელია სიმკვრივე, რომელთანაცაა დაკავშირებული სიმტკიცე და სხვა თვისებები. მასალის სტრუქტურის შესწავლისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ „მასშტაბის დონე“. „მასშტაბის დონის“ და შესწავლის მეთოდების მიხედვით არჩევენ: მაკროსტრუქტურას – აგებულებას, დანახულს ოპტიკურ მიკროსკოპში შეუიარაღებელი თვალით; მიკროსტრუქტურას – აგებულებას ატომურ-მოლეკულურ-იონურ დონეზე, რომელიც შეისწავლება ელექტრონული მიკროსკოპის, რენტგენოსტრუქტურული ანალიზის, ტერმული, ქრომატოგრაფიული, სპექტროსკოპული და სხვა მეთოდებით. ულტრამიკროსტრუქტურის დონეზე შეისწავლება ნივთიერების კრისტალური, ამორფული აგებულება, ქიმიური კავშირების სახეობანი და სხვ.; 2. ობიექტის მდგრადი კავშირების ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს მის მთლიანობას და ძირითადი თვისებების (მახასიათებლების) შენარჩუნებას გარე და შიგა ცვლილებების პირობებში; 3. სივრცითი გადახურვის სახეობა (დეროვანი სისტემა). მშენებლობაში გავრცელებული სტრუქტურის სახეებია: ანომალური, ბადისებრი, ბეტონის, ბოჭკოვანი, გაუმჯობესებული, გეოლოგიური, გისოსის, დაფუჭვილი, დაშლილი, ერთგვაროვანი, ზოლოვანი, იზომეტრიული, კარკასული, კლისტალური, ლითონის, ლითონური, მარცვლოვანი, მთის ქანების, მინის, მკვრივი, მოზაიკური, მოწესრიგებული, მსხვილმარცვლოვანი, ნემსოვანი, ნიადაგის, ოლითური, პერლიტური, პწკაროვანი, სადაფისებრი, საშუალომარცვლოვანი, საწყისი, სუბკრისტალური, ტალღისებრი, ტოლმარცვლოვანი, ტორსული, უჯრედოვანი, ფარულკრისტალური, ფირფიტოვანი, ფიქლის, ფიჭური, ქერცლოვანი, ქსოვილთა, შენადნობთა, შერეული, შინაგანი, შრეული, ცემენტის, ხის, წვრილმარცვლოვანი, წვრილქერცლოვანი, წრთობისა და სხვ.

სტრუქტურა ბეტონის – ბეტონის სტრუქტურა ნედლ და გამყარებულ მდგომარეობაში ერთნაირია, ამიტომ მისი კლასიფიკაციისათვის მნიშვნელობა აქვს ცემენტის ქვის შემცველობასა და განთავსებას ბეტონში. შესაბამისად, ბეტონის თვისებების განმსაზღვრელია სიმკვრივე და ფორიანობა. სხვა ყველა თანაბარი პირობებისას, მოცულობა და ფორიანობის ხასიათი განსაზღვრავს ბეტონის ძირითად ტექნიკურ თვისებებს, როგორცაა ხანგამძლეობა, მედეგობა სხვადასხვა პირობებში და სხვ., ამიტომ ბეტონის სტრუქტურა კლასიფიცირდება მისი სიმკვრივის მიხედვით. მისი სახეებია: 1. მკვრივი სტრუქტურა, შედგენილი მყარი მასალის უწყვეტი მატრიცისაგან (მაგ., ცემენტის ქვა), რომელშიც შერეულია სხვა მყარი მასალის მარცვლები (შემვსებები), მტკიცედ დაკავშირებული მატრიცის მასალასთან. ასეთ სტრუქტურას, თავის მხრივ, შესაძლებელია ჰქონდეს შემვსებების სხვადასხვა განაწილება: პირველი, როცა შემვსებების მარცვლები გამოყოფილია ერთმანეთისგან ცემენტის ქვის თხელი ფენით, და მეორე, შემვსებების "მცურავი" განლაგება, როცა მარცვლები განლაგებულია ერთმანეთისაგან საკმაოდ დაშორებით; 2. მკვრივი სტრუქტურა ფოროვანი შემვსებებით; 3. უჯრედოვანი სტრუქტურა, როცა მყარი მასალის უწყვეტ გარემოში განაწილებულია სხვადასხვა ზომის ფორები, პირობითად ჩაკეტილი უჯრედების სახით; 4. მარცვლოვანი სტრუქტურა, რომელიც წარმოადგენს ერთმანეთთან გადაბმულ მყარი მასალის მარცვლების ერთობლიობას. ასეთ სტრუქტურის ფორიანობა უწყვეტი და ანალოგიურია ნაყარი მასალის ფორიანობის. ყველაზე დიდი სიმტკიცე აქვს მკვრივი სტრუქტურის ბეტონებს, ხოლო მინიმალური – მარცვლოვანს. არსებობს ბეტონის მაკროსტრუქტურა (ქვიშა, ცემენტის ქვა, ჰაერის ფორები) და მიკროსტრუქტურა (ცემენტის ქვა). საერთოდ, ბეტონის სტრუქტურა არაერთგვაროვანია – მასივში ცალკეული მოცულობები შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს ერთმანეთისაგან, რაც გავლენას ახდენს მასივის თვისებებზე; არაერთგვაროვანია კონტაქტური ზონაც (ზხარები, დეფექტები, სიცარიელები) და სხვ. ბეტონის სტრუქტურული თვისებებზე აუცილებელია მხედველობაში იქნეს მიღებული ბეტონისა და რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების დაპროექტებისას.

სტრუქტურა კოაგულაციური – სტრუქტურა, რომლის ნაწილაკებს შორის ბმა ხორციელდება თხევადი გარემოს ფენებით, შედარებით სუსტი ვან-დერ-ვაალსის მოლეკულათაშორისი მიზიდულობის ძალებით. კოაგულაციური სტრუქტურის მასალებს თხევადი გარემოს შემცველობაზე დამოკიდებულებით ახასიათებს ძვრადობა, პლასტიკურობა, ტიქსოტროპიულობა და ნაკლები სიმტკიცე.

სტრუქტურა კონდენსაციური – სტრუქტურა, რომლის ნაწილაკებს შორის უშუალო კონტაქტი იქმნება ქიმიური, ვალენტური, იონური ბმების ხარჯზე. ასეთი სტრუქტურის მასალებისათვის დამახასიათებელია მაღალი სიმტკიცე, სიხისტე და შეუქცევადობა მექანიკური თუ თეორიული რღვევის დროს.

სტრუქტურა კრისტალიზაციური – სტრუქტურა, რომლის ნაწილაკებს შორის კონტაქტი ხორციელდება პირდაპირი შეზრდით, სივრცობრივი ბადის ან ჩონჩხის (კარკასის) მეტნაკლებად სწორი აგებულებით. კრისტალიზაციური სტრუქტურების მექანიკური თვისებები განისაზღვრება კრისტალური აგებულების ხასიათით.

სტრუქტურა მთის ქანების – მინერალური მარცვლების, ნაწილაკების, ნატეხების შემადგენლობის თავისებურებათა კომპლექსი, რომელიც დაკავშირებულია მათ მორფოლოგიასთან, კრისტალურობის ხარისხთან და განლაგებასთან. მთის ქანების სტრუქტურა მჭიდროდაა დაკავშირებული ს. მ. ქ. გენეზისთან.

სტრუქტურა ფოლადის – ფოლადის აგებულება, ფორმა, ზომები და დამახასიათებელი ფაზების განლაგების ხასიათი. ფოლადის სტრუქტურულ-აღქმითი თვისებები დამოკიდებულია თერმულ დამუშავებაზე. მიკროსტრუქტურა შედგება ფაზებისაგან, შესაბამისად, არსებობს ფოლადი ერთ-, ორ- და მრავალფაზიანი. სტრუქტურა დამოკიდებულია იმაზე, თუ კომპონენტები (ფოლადში შემავალი ქიმიური ელემენტები) რა რეაქციებში შედიან ერთმანეთთან. მათ შეიძლება შექმნან შემდეგი ფაზები: თხევადი ხსნარი, მყარი ნარევი და ქიმიური ნაერთი. მყარ მდგომარეობაში ფოლადებში შეიძლება არ იყოს კომპონენტებს შორის ურთიერთქმედება, ასეთ დროს სტრუქტურა წარმოადგენს მექანიკურ ნარევს, შემდგარს ორი ან მეტი ფაზისგან. ფოლადებში კომპონენტების ურთიერთხემოქმედების პირობები ქმნის შემდეგი ტიპის შეერთებების წარმოქმნას: 1. მყარი ნარევი, რომელშიც ძირითადი კომპონენტი (გამხსნელი) ინარჩუნებს კრისტალური მესრის თავის ტიპს, ხოლო გახსნილი კომპონენტის ატომები ცვლიან ატომების ნაწილს ამ მესერში ან ინერგება კვანძებს შორის. მყარი ნარევებია აუსტენიტი და ფერიტი; 2. ქიმიური ნაერთი, რომელსაც აქვს ახალი ტიპის კრისტალური მესერი, რომელიც განსხვავდება მისი შემადგენელი კომპონენტების კრისტალური მესრისგან. ამიტომ, ქიმიურად სუფთა ელემენტის მსგავსად, დნება მუდმივ ტემპერატურაზე. ის წარმოიქმნება ქიმიური ელემენტების მკაცრი სტექიომეტრიული თანაფარდობით, ანუ აქვს ქიმიური ფორმულა (Fe_3C – ცემენტიტი), რომელიც ერთფაზიანი შენადნობია რკინის საფუძველზე (ნახშირბადის შემცველობაა 6,67%). ქიმიური ნაერთი შეიძლება იყოს ფაზაც და სტრუქტურაც (ოქსიდი FeO , კარბიდები VC , WC , TiC და ინტერმეტალოიდი $FeAl$); 3. მექანიკური ნარევი ფაზებისა, რომლებიც არ იხსნებიან ერთმანეთში და ინარჩუნებენ თავიანთ კრისტალურ მესერს. მექანიკური ნარევი ყოველთვის სტრუქტურაა.

ფოლადების სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეაქვს პლასტიკურ დეფორმაციას, რადგან დეტალის ფორმის ცვლილება თავის მხრივ იწვევს თითოეული მარცვლის პლასტიკურ დეფორმაციას სხვადასხვა სიბრტყეში და მიმართულებით და, შესაბამისად, ეს მარცვლებიც იცვლიან ფორმას. იცვლება სტრუქტურაც. საჭიროების შემთხვევაში, საწყისი კრისტალური სტრუქტურის აღსადგენად, მიმართავენ ფოლადის რეკრისტალიზაციურ გამოწვას.

სტრუქტურული კონსტრუქციები (სტრუქტურები) – რეგულარულ-დეროვანი ან რეგულარულ-ფირფიტოვანი ელემენტებისაგან შედგენილი სივრცითი ფილები და გარსები. სტრუქტურებს ძირითადად ამზადებენ ფოლადის, ხისა და ალუმინისგან, იშვიათად – არმოცემენტისა და რკინაბეტონისაგან. ნებისმიერი სტრუქტურა შედგება ორი ბადისებრი სარტყლისგან, რომლებიც ერთმანეთთან დაკავშირებულია დგარებითა და ირიბებით. სტრუქტურის სახეობა დამოკიდებულია კვანძებში შემავალი დეროების (ან წამწეების) რაოდენობაზე და მათ დახრაზე. ისეთი სტრუქტურები, რომლებიც შედგენილია ურთიერთგადამკვეთი სამი მიმართულების ხაზოვანი ელემენტებისაგან, კარგად მუშაობს გრეხაზე და ხასიათდება ამალღებული სიხისტით. უფრო ნაკლები სიხისტე აქვთ ს. კ., შედგენილს ორი მიმართულების ურთიერთგადამკვეთი ელემენტებისაგან. ს. კ. დადებით თვისებებს მიეკუთვნება: კონსტრუქციული ელემენტების უნიფიკაცია, მონტაჟის სიმარტივე, კონსტრუქციის მაღალი სივრცითი სიხისტე, არქიტექტურული გამომსახველობა, სისტემის მრავალბმულობა, რაც ამალღებს კონსტრუქციის საიმედოობის ხარისხს ლოკალური ავარიების შემთხვევაში, კვანძების სიხშირე, რაც აადვილებს შეკიდებული ტრანსპორტის მოწყობილობების დამაგრებას, სამშენებლო სიმაღლის შემცირება, ტრანსპორტირების სიადვილე და სხვ. უარყოფით თვისებას კი წარმოადგენს დამზადებისა და აწყობის დიდი შრომატევადობა.

სტრუქტურული კონსტრუქციები

სტუკო – მაღალხარისხოვანი ბათქაში (ალეხასტრისა და დაქუცმაცებული მარმარილოს ნარევი), რომელიც იძლევა გაპრიალების და საჭრისით დამუშავების საშუალებას. გამოიყენება შენობის ინტერიერებში.

სტუპა (სანსკ. stūpa კენწერო, მავზოლეუმი, ქვების გროვა, მიწის ბორცვი) – 1. ბუდისტურ არქიტექტურაში მონუმენტური სიმბოლური და მემორიალური ნახევარსფეროს ფორმის ნაგებობა, მიწის ან ქვის დიდი ბორცვი, რელიქვიების საცავი (სურ. 1). მისი აშენება დაიწყო ბუდიზმის მიმდევრებმა რელიგიური სიწმინდეების შესანახად და ბუდასადმი სამლოცველოდ. ამ ვებერთელა გორაკს თავზე მსუბუქი ფანტური ედგა. პირველი სტუპა აშენდა ძვ. წ.-ით I საუკუნეში ინდოეთის სოფელ სანჩისში; 2. ხელის ინსტრუმენტი (კერამიკის, ფაიფურის, მეტალის, მერქნის) რაიმეს დასანაყად და გასასრესად. პროდუქტს ათავსებენ სტუპაში და მასზე ზემოქმედებას ახდენენ წაგრძელებული საგნით – ქვასანაყით.

სურ. 1. სტუპა

სუბარენდა – არენდატორის მიერ არენდით აღებული ქონების არენდით გადაცემა სხვა პირზე. ხელშეკრულებაში ქონების პირველი არენდატორი ფიგურირებს, როგორც არენდის მიმცემი.

სუბლიმაცია (ლათ. sublimo ვამაღლებ) – იხ. აქროლა.

სუბლიმაციული შრომა – მასალებიდან (პროდუქტებიდან) ტენის მოშორება გაყინვით და შემდეგ ყინულის გადასვლით ორთქლის მდგომარეობაში გაუხშობითა და დადებითი ტემპერატურით.

სუბმიკრონული ნაწილაკი – მყარი ნაწილაკი რომლის ზომა ერთ მიკრონზე ნაკლებია.

სუბსიდია (ლათ. subsidium დახმარება) – დახმარება ფულადი ფორმით სახელმწიფოს ან იურიდიული პირის მიერ სხვა იურიდიულ ან ფიზიკურ პირზე, აგრეთვე სხვა სახელმწიფოზე.

სუბსტანცია (ლათ. substantia არსი) – 1. ობიექტური რეალობა, პირველსაწყისი მატერია, ყველა საგნისა და მოვლენის არსი; 2. სხვაზე დამოუკიდებლად, თავისთავად არსებული.

სუბსტრატ (ლათ. substratum საფენი, საფუძველი) – 1. ორი სხვადასხვა შეჭიდული სხეულის ფუძე (მაგ., მერქანი არის სუბსტრატ, მასზე დასხმული ლაქი კი ადჰეზივი); 2. ბიოლ. საკვები გარემო (ჩვეულებრივ, მიკროორგანიზმებისათვის); 3. ფილოს. რაიმე მოვლენათა საერთო საფუძველი.

სუბსტრუქცია (ლათ. sub ქვე და structure მშენებლობა, განლაგება, წესრიგი) – 1. ნაგებობის მოსათავსებლად გაკეთებული ხელოვნური კონსტრუქცია, მოშანდაკებული ბაქანი, საყრდენი კედელი და სხვ.; 2. სამშენებლო კონსტრუქცია, რომელიც ქვემოდან იჭერს არქიტექტურული ნაგებობის რაიმე ნაწილს.

სუბტროპიკები (ლათ. sub ქვე და ბერძ. tropikos ტროპიკები) – დედამიწის სფეროს ორი ფიზიკურ-გეოგრაფიული ზონა, რომლებიც ჩრდილოეთითა და სამხრეთით აკრავს ტროპიკებს.

სუბტროპიკული – თბილი, მშრალი კლიმატი წვიმიანი სეზონებით.

სუბურბანიზაცია (ლათ. sub ქვე და urbanus საქალაქო < urbs ქალაქი) – მსხვილი ქალაქების საგარეუბნო ზონების ზრდისა და განვითარების პროცესი, რის შედეგად ხდება საქალაქო აგლომერაციის ფორმირება.

სუბ-ჩარჩო (ინგლ. sub-frame) – დამხმარე ჩარჩო, რომელიც დიდი ჩარჩოს ნაწილია, მაგრამ კონსტრუქციის გაანგარიშებისას განიხილება როგორც დიდი ჩარჩოს ცალკე ელემენტი.

სუეცის არხი (ინგლ. Suez Canal) – სანაოსნო არხი ევროპასა და აზიას შორის აფრიკის შემოვლის გვერდის ავლით. მდებარეობს სინას ნახევარკუნძულის დასავლეთით. სიგრძე 163 კმ, სიგანე საშუალოდ 300 მ. მის ერთ ბოლოში ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროსთან მდებარეობს პორტ-საიდი, ხოლო მეორე ბოლო წითელ ზღვაზე – სუეცი. გაიხსნა 1869 წელს.

სუეცის არხი

სუზანი – ბამბის ან აბრეშუმის ქსოვილზე ნაქარგი დეკორატიული პანო, რომელიც ძირითადად გავრცელებულია ტაჯიკეთსა და უზბეკეთში. გამოიყენება ინტერიერების მოსართავად, მაგიდაზე, ტახტზე გადასაფარებლად, კედელზე გასაკრავად და სხვ.

სუიტი – იხ. ანფილადა.

სუკულენტი (ლათ. sūculentus < sūcus წვენი < succus წვენი, მცენარის წვენი) – მცენარეთა ჯგუფი გამსხვილებული ღეროებითა და სქელი ფოთლებით, რომლებსაც უნარი აქვთ მოაგროვონ და შეინახონ წყალი შედარებით დიდი ხნით. ყველაზე გავრცელებულ სუკულენტებად ითვლება: ეჩევერია (ქვის ვარდი), კრასულა (მსუქანა), სედუმი, კალანხოე, ალოე, ეპიფილუმი (კაქტუსი) და სხვ.

სუცესია (ლათ. successio მემკვიდრეობა) – ერთი ტიპის ეკოსისტემის მეორეთი თანდათანობითი შეცვლა.

სულფატები (ლათ. sulphur, sulfur გოგირდი) – გოგირდმჟავას მარილები, გავრცელებული თაბაშირის ან ანჰიდრიდის სახით. არსებობს ორი სახის: საშუალო (ნორმალური) და მჟავური (ჰიდროსულფატები). ს. კრისტალჰიდრატებს აჯასპები ეწოდება, ორმაგ მარილს – შაბი. ბუნებრივი ს., როგორცაა თაბაშირი, ალუნიტი, ანჰიდრიტი, ბატიტი – წარმოადგენენ მნიშვნელოვან სასარგებლო წიაღისეულს. პრაქტიკაში ყველაზე მეტადაა გავრცელებული მანგანუმის სულფატი – ღია-მოვარდისფრო კრისტალური ნივთიერება $Mn(SO_4)$, რომელიც გამოიყენება სასუქად, ფუნგიციდად, კერამიკულ პიგმენტად და ქსოვილური მასალების საღებრად.

სულფიდები (ლათ. sulphur, sulfur გოგირდი) – ბუნებრივი ლითონებისა და ზოგიერთი ნახევარლითონის გოგირდიანი ნაერთის მინერალთა კლასი.

სულფიტი (ლათ. sulfur გოგირდი) – 1. ქიმიური ნაერთი, რომელიც შეიცავს სულფიტის იონს SO_3^{2-} ; 2. გოგირდოვანი მარილი (მაგ., H_2SO_3 არის გოგირდოვანმჟავა ანუ გოგირდის სულფიტი, ხოლო H_2SO_4 – გოგირდმჟავა ანუ გოგირდის სულფატი).

სუმილიტი – იხ. პოლივინილქლორიდი.

სულფიტი (ლათ. sulfur გოგირდი) – 1. ქიმიური ნაერთი, რომელიც შეიცავს სულფიტის იონს SO_3^{2-} ; 2. გოგირდოვანი მარილი (მაგ., H_2SO_3 არის გოგირდოვანმჟავა ანუ გოგირდის სულფიტი, ხოლო H_2SO_4 – გოგირდმჟავა ანუ გოგირდის სულფატი).

სუპერთაბაშირი – მაღალი სიმტკიცის თაბაშირის შემკვრელი; იღებენ თაბაშირის ქვის თბო-დამუშავების გზით, შერევით მოდიფიკატორთან ნაჯერი წყლის ორთქლის არეში წნევის ქვეშ.

სუპერმარკეტი (ლათ. super -ზე, ზემოთ, ზემოდან, მიღმა, დამატებით; განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით და mercātus ვაჭრობა, ბაზარი, ყიდვა-გაყიდვა < mercārī ვაჭრობა, ყიდვა < merx საქონელი) – დიდი საცალო მაღაზია, სადაც იყიდება კვების პროდუქტები და საყოფაცხოვრებო მოხმარების საქონელი. როგორც წესი, მუშაობს თვითმოსამახურების პრინციპით.

სუპერპლასტიფიკატორი (ლათ. super -ზე, ზემოთ, ზემოდან, მიღმა, დამატებით; განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით და plasticus ჩამოსხმასთან დაკავშირებული < plastikós ის, რაც შეიძლება ჩამოსხას, დაყალიბდეს < plássein დაყალიბება, ფორმირება) – ბეტონის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური დანამატი (ლიგნოსულფონატი), რომელიც მკვეთრად ზრდის ბეტონის ნარევის პლასტიკურობას და მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს ბეტონის სამშენებლო-ტექნიკურ თვისებებს. ის სინთეზური პოლიმერული ნივთიერებაა, რომელიც შეყავთ ბეტონის ნარევი ცემენტის მასის 0,2-1,5%. ნარევი შეყვანიდან მისი მოქმედების დრო შეზღუდულია 2-3 სთ-ით. ტუტე გარემოს ზემოქმედებით განიცდის ნაწილობრივ დესტრუქციას, გადადის სხვა ნივთიერებაში, რომელიც უსაფრთხოა ბეტონისათვის და არ აყოვნებს მის გამაგრებას. ს. საგრძნობლად ათხელებს ბეტონის ნარევი, 20-30%-ით ამცირებს ბეტონის ნარევის წყალმობიანობას, რაც საშუალებას იძლევა გამოვიყენოთ დაბალი წყალცემენტის ფარდობის (0,4 და ნაკლები) ბეტონი, შევამციროთ ცემენტის ხარჯი (40%-მდე), დავაბეტონოთ რთული კონფიგურაციის კონსტრუქცია და მარტივი გზით მივიღოთ მაღალი ხარისხის ბეტონი. წყალცემენტის დაბალი მაჩვენებელი საშუალებას იძლევა დამზადდეს ბეტონი, რომლის სიმტკიცე ორჯერ აღემატება გამოყენებული ცემენტის მარკას.

სუპერპოზიცია (ლათ. super -ზე, ზემოთ, ზემოდან, მიღმა, დამატებით; განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით და positiō დადება, მოთავსება, განთავსება, დადასტურება < pōnere დადება, მოთავსება) – ერთის მეორეზე დადება, ზედდება, ფუნქციის კომპოზიცია (რთული ფუნქცია). მაგ.: მექანიკაში – პრინციპი, რომლის თანახმად ნივთიერი წერტილი ორი ძალის მოქმედებით ისე მოძრაობს, როგორც ამ ძალების გეომეტრიული ჯამის ტოლი ერთი ძალის მოქმედებით; ელექტროდინამიკაში – პრინციპი, რომელიც გამოხატავს წრფივ გარემოში ელექტრომაგნიტური ველის თვისებას, რომლის თანახმადაც ელექტრომაგნიტური ველების ზედდებისას მათი ელექტრული და მაგნიტური დამახლოებები გეომეტრიულად იკრიბება; კვანტურ მექანიკაში – ფუნდამენტური პრინციპი (ერთ-ერთი ძირითადი პოსტულატი), რომლის თანახმად კვანტურ მექანიკაში სისტემის მდგომარეობა უნდა გამოისახებოდეს წრფივი სივრცის ვექტორით, კერძოდ, ტალღური ფუნქციით; გეოლოგიაში – ზედაქანები, განლაგებული დედამიწის ზედაპირთან უფრო ახალგაზრდაა, ვიდრე ქვედა ქანები; არქიტექტურაში – კლასიკური ორდერული არქიტექტურის პრინციპი: თუ შენობა ორ და მეტ სართულიანია, მაშინ პირველ იარუსზე განლაგებენ უფრო მძიმე ორდერებს (ტოსკანური, დორიული), უფრო ზემოთ – მსუბუქს (იონიური), შემდეგ კორინთულს ან კომპოზიტურს და ა.შ.

სუპერფიციესი (ლათ. superficiēs ზემო მხარე < < super -ზე, ზემოთ, ზემოდან, მიღმა, დამატებით; განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით და faciēs სახე, სახის გამომეტყველება; შესახედაობა, გარეგნული სახე) – სხვის მიწაზე ნაგებობის აშენებისა და მცენარეების დარგვის ნებართვა.

სუპორტი (ლათ. sub ქვემოდან, ქვეშ და portare ტარება, გადატანა) – საჭრისის დასამაგრებელი მოწყობილობა ამა თუ იმ დანიშნულების ჩარხზე. ის შეიძლება იყოს განივი, გრძივი, დახრილი, ვერტიკალური, სახეხი, წინა, უკანა, ხერხიანი და სხვ.

სურა (არაბ. sūra) – მუცელგამობერილი და ყელწვრილი თიხის (ვერცხლის, ოქროს, სპილენძისა და სხვ.) ჭურჭელი წყლისა, ღვინისა და მისთ. (სურ. 1. ქართული სურა).

სურ. 1. სურა

სურათი – დამოუკიდებელი მხატვრული ფერწერული ნაწარმოები; დამთავრებული ხასიათის მქონე ნახატი. სრულდება ქალაქში, მუყაოზე, ტილოზე, კედელზე და ა.შ. წყალში ხსნადი და ზეთოვანი საღებავების მეშვეობით. შესანიშნავი ატრიბუტია შენობის სათავსების ინტერიერების გასალამაზებლად.

სურამის კვირაცხოვლის ტაძარი (ინგლ. Surami Kviratskhoveli Church) – თანამედროვე ქართული ხუროთმოძღვრების ულამაზასი ძეგლი, კვირაცხოვლის სახელობის ტაძარი. მდებარეობს ქართლში, ხაშურის მუნიციპალიტეტში, დაბა სურამში, დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის გვერდით, შემადლებულ ბორცვზე, იმ ადგილას, სადაც უწინ ეკლესია ყოფილა. აგებულია 1998 წელს ქტიტორების – ვალერი გელაშვილისა და ბეითან ნოზაძის თანადგომით. არქიტექტორი – არჩილ მინდიაშვილი. კვირაცხოვლის გუმბათიანი ტაძარი სულიერ დარაჯად ადგას სურამს და სამართლიანად ითვლება თანამედროვე ქართული ხუროთმოძღვრების უმშვენიერეს ძეგლად

სურამის კვირაცხოვლის ტაძარი

სურამის ციხე (ინგლ. Surami Fortress) – XI-XII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ცნობილი ძეგლი (სურ. 1. პანორამული ხედი). მდებარეობს შიდა ქართლში, ხაშურის მუნიციპალიტეტში, დაბა სურამში, მდინარე სურამულის მარცხენა ნაპირზე, კლდოვან გორაკზე (სურ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ციხე, გალავანი, წმინდა გიორგის ეკლესია, სასახლე.

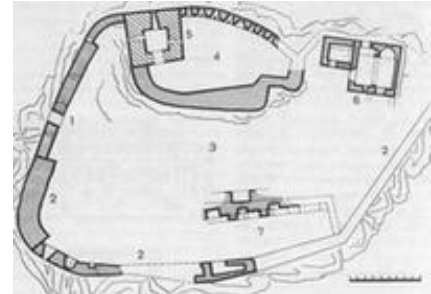
სურ. 1. სურამის ციხე

ციხის აგების მრავალი ვერსია არსებობს (ქართული, სპარსული, თურქული), რომელთაგან რეალობასთან ყველაზე ახლოსაა თანამედროვე ქართველი ისტორიკოსების მოსაზრება, რომლის მიხედვით ციხე აგებულია ქართლის საერისთაოს მთავრების სურამელთა საგვარეულოს მიერ. მიჩნეულია, რომ სურამის ციხესიმაგრე მათ რეზიდენციას წარმოადგენდა. ქართულ ისტორიულ წყაროებში იგი როგორც ძლიერი ციხესიმაგრე პირველად მოხსენიებულია 1625 წელს გიორგი სააკაძესთან (1570-1629 წწ.) დაკავშირებით. 1692 წელს ციხე თურქების ხელშია. 1701 წლიდან მას მეფისწული ვახტანგი ფლობს, შემდეგ კი ყიზილბაშები. 1742-45 წლებში ირანის წინააღმდეგ ბრძოლის დროს სურამის ციხე ზემო ქართლის სადროშოს უფროსის გივი

სურ. 2

ამილახვრის ძირითადი დასაყრდენი იყო. ხანგრძლივი ბრძოლისა და მოლაპარაკებების შემდეგ აჯანყებული გივი ამილახვარი დანებდა მეფე თეიმურაზს. 1750-იან წლებში ციხე ირანის მმართველმა ნადირ შაჰმა დაანგრია (კეხვის ციხესთან ერთად). 1756 წელს კახეთისა და ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-მ (დ. 1720 - გ. 1798 წ.) აღადგინა. შემდეგ ხან იტრიელი მხეიძეების ხელში იყო, ხან სურამელი მურვანიშვილები ფლობდნენ. 1764 წელს ერეკლე II-მ სურამის ციხე ოსიურის ციხესთან ერთად დროებით სარგებლობაში გადასცა თარხანოვებს. XVIII საუკუნის 80-90-იან წლებში იგი ზემო ქართლში ლეკიანობის წინააღმდეგ ბრძოლის მთავარი დასაყრდენი პუნქტია. 1829 წლიდან ახალციხის მხარის შემოერთების შემდეგ სურამის ციხემ დაკარგა ძირითადი ფუნქცია და მხოლოდ ისტორიულ ძეგლად იქცა.

სურ. 3

ციხე მნიშვნელოვანია, როგორც ისტორიული მონუმენტური ხელოვნების ნიმუში. იგი ორი მთავარი გზის შესაყარზე მდებარეობს; ერთი მიემართება ლიხის გადასასვლელებით დასავლეთისაკენ, მეორე კი – ბორჯომის ხეობით სამხრეთისაკენ. გალავანი რელიეფს მიჰყვება (სურ. 3. გენგემა: 1-შესასვლელი, 2-გალავანი, 3-ქვედა ეზო, 4-შიდაციხე, 5-კოშკი, 6-წმინდა გიორგის ეკლესია, 7-სასახლე). მას რთული მოხაზულობა აქვს, რადგან მშენებლებს კლდოვანი კონცხის ყველა ადგილი გამოუყენებიათ. ნაგებია ნატეხი და თლილი ქვით. გაირჩევა რამდენიმე სამშენებლო ფენა. შესასვლელი ჩრდილოეთ კედლის შუა ნაწილშია. აქ კლდეში ამოკვეთილია საფეხურები. გალავნის ამ მონაკვეთის ზედა ნაწილში ვიწრო სათოფურებია, ჩრდილო-დასავლეთით ყრუ კედელია. გალავნის დასავლეთი ნაწილი დანგრეულია, შემორჩენილია მხოლოდ 8 მ სიგრძისა და 2 მ სიმაღლის კედელი, რომელზეც ეზოს მხრიდან სასახლე იყო მიშენებული (აღადგინეს 1980-იან წლებში). გალავანში აღმოსავლეთით ჩართულია შიდაციხის კედელი, რომელიც ნაკლებადაა დაზიანებული (სურ. 4. შიდაციხის კედელი და ქვედა ეზო). გვიანდელი სამშენებლო ფენა (XVII ს.) თხელია, მის აღმოსავლეთ კედელში ერთ რიგად განლაგებულია სათოფურები. ციხის თავდაპირველი კედლის ქონგურები გამოყვანილია უხეშად და განაწილებულია არათანაბრად; უფრო გვიან ნაშენი კედლებისა კი, პირიქით ხშირი, ვიწრო და მომრგვალებულია, ქონგურები განლაგებულია თანაბრად. ციხის ფართობია 1200 კვ. მ. იგი შედგება ორი ნაწილისაგან: შიდაციხისა (ციტადელი) და ქვედა ეზოსაგან. შიდაციხეს უჭირავს მთის ზედა ნაწილი, ქვედა ეზოს კი მთის ფერდობები. შიდაციხე გეგმით არასწორი მრავალგვერდაა (52,4×29,3 მ). შედგება გალავნისა და პირამიდული კოშკისაგან (21,2×12,7 მ). მისი ტერიტორია ნანგრევებითაა დაფარული. კოშკის მხოლოდ ორი სართული იყო შემორჩენილი, მაგრამ XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს მას რესტავრაცია ჩაუტარეს და მთლიანად აღადგინეს კოშკი, ციხის დასავლეთისა და აღმოსავლეთის კედლები. კოშკს ეზოდან აქვს შესასვლელი. მე-2 სართულის სქელ კედლებში ვიწრო სარკმლებია. ნაგებობა მოპირკეთებულია თლილი ქვით.

სურ. 4

წმინდა გიორგის ეკლესია, აგებული XI-XII საუკუნეებში, მდებარეობდა ქვედა ეზოს სამხრეთ-აღმოსავლეთის ნაწილში. დაშენებული იყო პირდაპირ კლდის კონცხზე. იგი 1991 წლის აპრილის მიწისძვრამ დააზიანა, მთლიანად ჩამოიქცა მისი გადახურვა და განადგურდა შემო-

რჩენილი მხატვრობის ფრაგმენტები. დარბაზული ტიპის ეკლესია (5,9×6,1 მ), ნაგები იყო თლილი ქვით. მას ორი შესასვლელი ჰქონდა – დასავლეთითა და ჩრდილოეთით. ეკლესიას განიერი თალი ორ თანაბარ ნაწილად ყოფდა. სამხრეთი ნაწილი აფსიდით მთავრდებოდა, ჩრდილოეთი ნაწილი კი მართკუთხა იყო. ორივე ნაწილი გადახურული იყო ერთი ცილინდრული კამარით, რომელიც აერთიანებდა მათ ერთ დიდ დარბაზად. თითოეულ დარბაზს თითო სარკმელი ჰქონდა აღმოსავლეთითა და დასავლეთით.

სასახლე მდებარეობდა ქვედა ეზოს სამხრეთ მონაკვეთში. იგი ძლიერ დაზიანებულია: შემორჩენილია მხოლოდ ორი სართულის ნანგრევი.

უძველესი დროიდან სურამის ციხეზე არსებობს თქმულება, თითქოს მისი უძლეველობის მიზეზი ისაა, რომ შიდაციხის აღმოსავლეთის კედელში ცოცხლად არის ჩაკირული დედასერ-

ვაჟი ზურაბი. ანალოგიური ლეგენდა არსებობს რაჭაში, სოფელ წესში არსებულ მინდა ციხის, სიღნაღის ციხის, ილორის წმინდა გიორგის ეკლესიის, კელასურის კედლის შესახებაც. მსგავსი შინაარსის თქმულებები გავრცელებულია მსოფლიოს სხვა ხალხის ფოლკლორშიც. მას იცნობს: რუმინული, უნგრული, სერბული, გერმანული, ბერძნული, ბულგარული, სპარსული, იაპონური, ინდური, ბირმული და სხვ. ფოლკლორი.

სურინჯი – მოაგურისფრო მოწითალო ჟანგეულების ჯგუფის მინერალი.

სურინჯი რკინის – ბუნებრივი არაორგანული პიგმენტი ყვითელ-წითლიდან ალუბლის ფერამდე; ძირითადი კომპონენტებია რკინის ოქსიდი, თიხოვანი მინერალები და კვარცი. გამოიყენება ლაქსაღებავების წარმოებაში.

სურინჯი ტყვიის – ბუნებრივი პიგმენტი ღია ნარინჯისფრიდან წითელ ფერამდე; ძირითადი კომპონენტია ტყვიის ოქსიდი. გამოიყენება ლაქსაღებავების წარმოებაში.

სუროგატი (ლათ. surrogatus სხვის ნაცვლად მოთავსებული) – 1. ყალბი, ფალსიფიცირებული პროდუქტი; 2. რისამე შემცვლელი, რომელსაც ნამდვილი საგნის, პროდუქტის მხოლოდ ზოგი თვისება აქვს.

სუსპენზია (ლათ. suspensio ჩამოკიდება) – დისპერსული სისტემა სითხის დისპერსული გარემოთი და მყარი დისპერსული ფაზით, რომლის ნაწილაკები საკმაოდ მსხვილია, რაც წინააღმდეგობას უწევს ბრაუნის მოძრაობას. მაღალდისპერსიული სისტემებისაგან განსხვავებით სუსპენზიაში ნაწილაკები შედარებით სწრაფად ილექება ან ამოტივტივდება. ს. ხშირად იყენებენ სამშენებლო ტექნოლოგიებში ინერტული მასალების გამდიდრებისთვის. სუსპენზატორად იყენებენ მაგნეტიტებსა და სხვა მაღალი სიმკვრივის მასალებს.

სუსტი – 1. გამძლეობას, სიმკვრივეს მოკლებული; 2. დაბალი ხარისხისა, ცუდი, მდარე, უხეირო; 3. განუვითარებელი, მცირე შესაძლებლობის მქონე; 4. სიმაგრეს, სიცხარეს, სიმწვავეს მოკლებული (ხსნარი, ნარევი და სხვ.); 5. მცირე ძალის ან ძაბვის მქონე; 6. ძალას, ღონეს მოკლებული, გამხდარი, არაჯანმრთელი, ავადმყოფი, სნეული.

სუფთა – 1. რასაც ჭუჭყი არა აქვს; გაწმენდილი, გარეცხილი, დაგვილ-დაწმენდილი; 2. ისეთი რაზედაც (ან რაშიც) ჯერ არ დაუწერიათ არაფერი; 3. გადატ. რაც გარკვეულ ცოდნას, კვალიფიკაციას მოითხოვს; არაუხეში, ოსტატური.

სუფოზია (ლათ. suffusio ძირის გამოთხრა) – ქანებში ჩაჟონილი წყლის მიერ წვრილი მინერალური ნაწილაკებისა (მექანიკური სუფოზია) და ხსნადი ნივთიერებების გამოტანა (გამოტუტვა) გრუნტიდან. ს. არღვევს გრუნტის მიკროაგრეგატულ სტრუქტურას, წარმოქმნის

მიწისქვეშა სიღრუეებს და იწვევს მასზე განლაგებული შენობა-ნაგებობების არათანაბარ დაჯდომას, რის გამოც ასეთ გრუნტებზე მშენებლობა რეკომენდებული არაა.

სუფრა – 1. მაგიდაზე გადასაფარებელი ქსოვილი; 2. იგივეა, რაც ტაბლა; 3. პურის საჭმელად მომზადებული მაგიდა.

სფალერიტი (ბერძ. sphaleros ცრუ) – მინერალი, გოგირდოვანი თუთია; წარმოადგენს თუთიის ძირითად მადანს (სხვანაირად – თუთიის კრიალა).

სფენი (ბერძ. sphēn ტიტანიტი) – მინერალი, ტიტანისა და კალციუმის სილიკატი. ქიმიური ფორმულა $CaTiSiO_5$. არის ნახევრადმვირფასი ქვა ზურმუხტის ბზინვარებით. გვხვდება გრანიტების აქცესორულ მინერალებში, ტუტე მაგმურ ქანებში, გნეისებში, კრისტალურ ფიქლებში, კვარცულ ძარღვებსა და სხვ. მოიპოვება მსოფლიოს ყველა კონტინენტზე. გამოიყენება მეტალური ტიტანის წარმოებაში, საავიაციო და თავდაცვით მრეწველობაში.

სურ. 1. სფენი

სფერო (ბერძ. sphaira ბურთი, სფერო) – 1. წერტილთა სიმრავლე სამგანზომილებიან ევკლიდეს სივრცეში, რომლის ყოველი წერტილი თანაბრად დაშორებული ერთი წერტილიდან (სფეროს ცენტრიდან). წერტილთა ამ სიმრავლეს უწოდებენ აგრეთვე სფერულ ზედაპირს. მონაკვეთს, რომელიც სფეროს ცენტრს აერთებს მის რომელიმე წერტილთან, ეწოდება სფეროს რადიუსი (R); 2. რისამე მოქმედების, გავრცელების არე; 3. საზოგადოებრივი გარემოცვა, გარემო.

სფეროიდი [ბერძ. sphaira ბურთი, სფერო (დედამიწა) და -oidēs მსგავსი, მსგავსება, ფორმა < eidos სახე, ფორმა] – ბრუნვის ელიფსოიდი, როდესაც ნახევარღერძებს შორის ასეთი დამოკიდებულებაა: $a = b > c$.

სფერომეტრი (ბერძ. sphaira სფერო, ბურთი და métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რითაც ზომავენ რისამე ამოხნეკილ ან ჩაზნეკილ ზედაპირს.

სფერული – 1. სფეროსთან დაკავშირებული; სფეროს, ბურთის მოყვანილობისა; 2. მათემ. სფეროს ზედაპირისათვის დამახასიათებელი, სფეროს მსგავსი.

სფერული ასტრონომია – ასტრონომიის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის მნათობთა ხილულ მოძრაობას ცის სფეროზე.

სფერული გარსი – გარსი, რომლის შუა ზედაპირი წარმოადგენს სფეროს.

სფერული გეომეტრია – მათემატიკური დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის გეომეტრიულ ფიგურებს სფეროზე, მსგავსად პლანიმეტრიისა, რომელიც შეისწავლის სიბრტყეზე მდებარე გეომეტრიულ სხეულებს.

სფერული გუმბათი – გუმბათი, რომლის ფორმა უახლოვდება ნახევარსფეროს.

სფერული ზედაპირი – იხ. სფერო.

სფერული მოძრაობა (სხეულის ბრუნვა უძრავი წერტილის გარშემო) – მყარი სხეულის მოძრაობა, როდესაც ამ სხეულის ერთი წერტილი უძრავად არის ჩამაგრებული, ხოლო დანარჩენი წერტილები მოძრაობენ წირებზე, რომლებიც მდებარეობენ კონცენტრირებულ სფეროებზე. ამ სფეროების ცენტრი ჩამაგრების უძრავი წერტილია.

სფერული საკისარი – გორვის საკისრების ერთ-ერთი სახე, რომლის რგოლების სამუშაო ზედაპირები არის სფერული ფორმის, რაც უზრუნველყოფს დატვირთვის მოხსნის შემდგომ თვითდაყენებას.

სფერული სამკუთხედი – გეომეტრიული ნაკვთი სფეროზე, რომელიც მიიღება სფეროს სამი წერტილით (რომლებიც არ მდებარეობენ ერთ დიდ წრეწირზე) და ამ წერტილების შემაერთებული დიდი წრეწირების რკალებით, როცა რკალების სიგრძეები ნაკლებია დიდი ნახევარ-წრეწირის სიგრძეზე.

სფერული სარტყელი (სფერული შრე) – სფეროს ზედაპირის ნაწილი, რომელიც მოთავსებულია სფეროს გადამკვეთ პარალელურ სიბრტყეებს შორის. ს. ს. ფართობი $S = 2\pi Rh$, სადაც R – სფეროს რადიუსი, h – მკვეთ სიბრტყეებს შორის მანძილი.

სფერული სეგმენტი – სფეროს (ბირთვის) ნაწილი, რომელიც მოკვეთილია რომელიმე სიბრტყით. მისი მოცულობა: $V = \pi h^2(3R-h)/3$. გვერდითი ზედაპირის ფართობი: $S = 2\pi Rh$, სადაც R – სფეროს რადიუსი, h – სფერული სეგმენტის სიმაღლე.

სფერული სექტორი – სფეროს (ბირთვის) ნაწილი, რომელიც შემოსაზღვრულია სფეროს ცენტრში მოთავსებული წვეროს მქონე წრიული კონუსური ზედაპირით და ამ კონუსური ზედაპირით ამოკვეთილი სფერული ზედაპირით.

სფერული ტრიგონომეტრია – სფერული სამკუთხედის ტრიგონომეტრია ანუ მათემატიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის დამოკიდებულებას სფერული სამკუთხედის გვერდებსა (მათ სიგრძეებსა) და კუთხეებს (მათ სიდიდეებს) შორის.

სფერული ქანქარა – ნივთიერი წერტილი, რომელიც დაკიდებულია იდეალურად დრეკადი, უქიმადი და უწონადი თოკის ბოლოზე და რომელსაც შეუძლია პერიოდული მოძრაობა სფერულ ზედაპირზე.

სფინქსი (ბერძ. sphinx < sphiggo ვუჭერ, ვგუდავ < sphingein მკვირვად ხატვა) – 1. ძველ ეგვიპტეში – უზარმაზარი ქვის ფიგურა – ადამიანის თავის მქონე მწოლიარე ლომი (ფარაონის ძლიერების განსახიერება). ს. ყველაზე ცნობილი ქანდაკება, რომელმაც მოაღწია ჩვენამდე მდებარეობს გიზის დიდი პირამიდის სამხრეთით (სურ. 1. გიზის სფინქსი). იგი გამოკვეთეს დაახლოებით ძვ. წ. 2500 წელს, რათა დაეცვა პირამიდა. მისი თავი, სავარაუდოდ, მეფე-ღმერთის ხეფრეს ხატის მიხედვითაა შექმნილი; მითური არსების სფინქსის ქანდაკება, მეტად გავრცელდა ძველი ეგვიპტის არქიტექტურულ ანსამბლებში; 2. ძველი ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, ლომისტანიანი და ქალისთავიანი ფრთოსანი ურჩხული, რომელიც ცხოვრობდა თებეს ერთ-ერთი მთავარი შესასვლელის მახლობელ კლდეზე და გამვლელ-გამომვლელს გამოცანას ეუბნებოდა. გადატანილი მნიშვნელობით უცნაურ, გამოუცნობ ადამიანს ან გამოცანას ნიშნავს.

სურ. 1. სფინქსი

სფუმატო (იტალ. sfumato კვამლივით გამქრალი < ლათ. fūmāre კვამლი, გაბოლება) – ფერწერულ ნაწარმოებში გამოსახულების მკაფიო კონტურების ერთგვარი შერბილება, გაბუნდოვნება, რითაც სურათზე ნათლად გადმოიცემა განათებისა და სივრცის ეფექტი. თეორიულად და პრაქტიკულად დამუშავებული იქნა დიდი იტალიელი მხატვრის ლეონარდო და ვინჩის მიერ.

სქელი – 1. რასაც დიდი განივკვეთი აქვს; დიდი სისქისა; 2. მჭიდრო, მკვრივი; 3. ისეთი რასაც წყალი შედარებით ნაკლები აქვს (ბეტონი, დუღაბი, ხსნარი და სხვ.); 4. მსუქანი, ტანმსხვილი, ჩასკვნილი.

სქელტანიანი – დიდი მოცულობისა, მრავალფურცლიანი.

სქელფისი – კუპრის ან ფისის გამოხდის მყარი ნარჩენი. გამოიყენება სქელფისის ლაქის დასამზადებლად, ჰიდროსაიზოლაციო მასალად ტოლისა და რუბეროიდის წარმოებაში.

სქემა (ბერძ. schema გარეგანი სახე, ფორმა, მონახაზი) – 1. ნაკეთობის ძირითადი და დამხმარე ელემენტებისა და კავშირთა ჯგუფის ერთობლიობა, აგრეთვე საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციის შემადგენელი ნახაზი, რომელიც ასახავს კვანძის, მოწყობილობის, დანადგარის მუშაობის პრინციპსა და პროცესის თანამიმდევრობას და სხვ. ს. სრულდება პირობითი გრაფიკული აღნიშვნებითა და მარტივი გეომეტრიული ფიგურებით, მათ შორის კავშირების სტანდარტული აღნიშვნებით და მასშტაბის დაცვის გარეშე; 2. რისამე გადმოცემა, აღწერა ზოგადად, ძირითად ხაზებში; 3. წინასწარი მონახაზი, გეგმა. სქემის მრავალი სახე არსებობს: ასამუშავებელი, აღრიცხვის, აწყობის, ბოგური, გაგლუვების, გადათვლის, გამდიდრების, გამმართველი, განიავების, განლაგების, განივი, გაყოფის, გამლილი, დაბრკოლებასაწინააღმდეგობის, დამუშავების, დამხსომებელი, დასექციების, დაუმთხვევობის, დიოდური, დონეთა, ეკვივალენტური, ელექტროგაყვანილობის, ელექტრომეტრული, ელექტრონმილაკიანი, ელექტრული, ვარსკვლავთა, ვენტილაციის, ზოგადი, ზონური, თვისებრივი, ინტეგრალური, კინემატიკური, კომუტაციის, კონტაქტური სისტემის, ლოგიკური, მარაოსებრი, მარტივი, მეტროპოლიტენის, მიერთების, მორწყვის, მყარი, პნევმატიკური, პრინციპული, რეგენერაციული, რეფლექსური, რთული, რხევასაწინააღმდეგობის, საანგარიშო, საბადოს გახსნის, საგროვებელი, საერთო, სამონტაჟო, სამწერტილიანი, სასხლეტი, სიმეტრიული, სტაბილიზაციის, რხევასაწინააღმდეგობის, სტრუქტურული, სუპერჰეტეროდინული, ტალღაჯგუფური, ტექნოლოგიური, ტიპობრივი, ტრიგერული, უნიპოლარული, ფაზაინვერსული, ფუნქციური, ქართა განმეორებადობის, "ქართა ვარდის", შეერთებათა, შეზღუდვის, შემკრები, ჩამქრობი, ჩანაცვლების, ჩართვის, ხაზური, ჰიდრავლიკური და სხვ.

სქემა კონსტრუქციული – მშენებლობის განხორციელებისთვის საჭირო კონსტრუქციული გადაწყვეტისა და გაანგარიშების ამსახველი ძირითადი დოკუმენტი, რომელიც ქვეყნის მთავრობის შესაბამისი დადგენილებით განსაზღვრულ მოთხოვნებს აკმაყოფილებს.

სქემა ტექნოლოგიური – მშენებლობის განხორციელებისთვის საჭირო ტექნოლოგიური მოწყობილობა-დანადგარების ან/და სისტემების მონტაჟისა და ფუნქციონირების ამსახველი ძირითადი დოკუმენტი.

სქემატური – 1. სქემის სახით წარმოდგენილი; 2. ზოგადად, ძირითად ხაზებში მოცემული; გაუბრალოებულ-განზოგადებული სახით წარმოდგენილი.

სცენა – თეატრის შენობის ნაწილი – ბაქანი, რომელზეც ტარდება თეატრალური წარმოდგენა. ს. იგება იმ მასალებისგან, რომლებიც საჭიროა იმ ტიპის კონსტრუქციის შენობის იატაკისთვის, სადაც ასეთი სცენები მდებარეობს. ს. იატაკში გამავალ ღიობებს უკეთდება კარგად მორგებული, მასიური ხის, საკეტიანი ლუკი/კარი. ს. სიმაღლე იზომება სცენის იატაკის ყველაზე დაბალი წერტილიდან ან სცენის იატაკის ფენილიდან ჭერის ყველაზე მაღალ წერტილამდე.

სცენის ცხაური – სცენის თავზე მოწყობილი სტრუქტურული კარკასი, რომელსაც ეყრდნობა მოწყობილობა, რომელიც განკუთვნილია დეკორაციისა და სხვა სასცენო ეფექტების ჩამოსაკიდებლად ან სამოდრაოდ.

სცინტალატორი – ნივთიერება ან მისი ხსნარი, რომელშიც მაიონიზებელ გამოსხივებათა ზემოქმედებით წარმოიქმნება სინათლის აალება – სცინტილაცია.

სცინტილაცია (ლათ. scintillatio ციმციმი) – ფიზ. სინათლის მცისეული აალება, რომელიც წარმოიქმნება ზოგ ნივთიერებაში (სცინტილატორებში) მაიონიზებელ გამოსხივებათა შედეგად.

სწორი – 1. გლუვი, უხორკლო (ზედაპირი); ვაკე (ადგილი); 2. პირდაპირ, მიხვევ-მოხვევის გარეშე მიმართული; 3. ვითარების შესაბამისი; მართალი, ნამდვილი, ჭეშმარიტი, წესიერი; 4. თანასწორი, თანატოლი; თანაბარი.

სწრაფმყარებადი ცემენტი-ბესალიტი – განსაკუთრებით სწრაფმყარებადი მჭიდა მასალა, მიღებული სულფოალუმინატურ-ბელიტური კლინკერისა და თაბაშირის ერთდროული წმინდა დაფქვით. მზადდება სამი მარკის – 300, 400 და 500. გამოიყენება წყალმდეგი (წყალშეუღწევი) ნაკეთობების დასამზადებლად, სარემონტო და აღდგენითი სამუშაოების დროს.

სჭვალი – ხრახნი, რომლის დიამეტრი $d < 12$ მმ. აქვს სფერული ან ბრტყელი თავი განაჭერით, რომელშიც ჩადის ხელის ან ელექტრო-სახრახნისის პირი, რომელთა მეშვეობით ის ჩაიხრახნება მერქანში (სურ. 1). თუ ხრახნის დიამეტრი $d > 12$ მმ, მაშინ მას უწოდებენ ყრუ ჭანჭიკს, რომელსაც კვადრატული ან ექვსკუთხა თავი აქვს და ჩაიხრახნება მერქანში ქანჩის გასაღების საშუალებით (სურ. 2).

სურ. 1. სჭვალი

სხალთა (ინგლ. Skhalta Cathedral) – XII-XIII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, სამონასტრო კომპლექსი (სურ. 1. საერთო ხედი; სურ. 2. პანორამული ხედი). მდებარეობს აჭარაში, ხულოს მუნიციპალიტეტში, მდ. სხალთის (ხიხანის) ხეობაში, სოფელ ყინჩაურში. კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ტაძარი, მცირე ეკლესია, მარანი, სამარხები.

სურ. 2. სჭვალი

დიდი დარბაზული ტიპის ტაძარი შუა საუკუნეების საკულტო არქიტექტურისა და მონუმენტური კედლის მხატვრობის ერთადერთი ნიმუშია აჭარაში. გადმოცემის თანახმად მონასტრის აგება თამარ მეფისა და აჭარის მმართველების აბუსერისძეთა სახელებთანაა დაკავშირებული. სხალთის ტაძარი დარბაზული ტიპისაა საკურთხევის შვერილი წახნაგოვანი აფსიდით. შესასვლელი სამხრეთიდან (სურ. 3. სამხრეთი შესასვლელი) და დასავლეთიდან (გაუქმებულია) აქვს. ამჟამად ტაძარს სამივე მხრიდან აქვს მინაშენი. როგორც ჩანს, რესტავრაციამდე მხოლოდ სამხრეთი ფასადის ფართო თაღებით სამხრეთ გახსნილი კარიბჭე იყო შემორჩენილი (არსებული ფოტოების მიხედვით).

სურ. 1. სხალთა

ნაგებია თლილი ქვის კვადრებითა და რიყის ქვით. შენობის ფართო და მაღალი შიდა სივრცე ნახევარწრიული კამარით არის გადახურული. ნაგებობის გრძივი კედლები სამსაფეხუ-

სურ. 2

რიანი პილასტრებითაა დანაწევრებული. კედლიდან მძლავრად გამოწეულ პილასტრებს კედლის თაღები და კამარის საბჯენი თაღები ეყრდნობა. თაღების ზემოთ, პილასტრების იმპოსტების დონეზე ვიწრო სარტყელია გავლებული. უკანასკნელი აფსიდზეც გადის. თაღის მალეში კარები და სარკმლებია გაჭრილი. ამის გარდა, აქ მოწყობილია ფართო, ღრმა ნიშები. ტაძრის საკურთხევლის ნაწილი გამოყოფილია დამატებითი განიერი თაღით, რომელიც სქელ, მძიმე, წაკვეთილ პილასტრებს ეყრდნობა. აფსიდის სამი თანაბარი სიდიდის სარკმელი მოთავსებულია ერთ დონეზე. სარკმლების ქვემოთ სამი ნიშია, რომელთაგან შუა გამოირჩევა თავისი სიდიდით. მარჯვენა ნიშის თაღის ერთი ქვა ჩუქურთმით არის დაფარული. ასეთივე მოჩუქურთმებული ქვები ჩაყოლებულია კიდეც ძველის კედლების სხვადასხვა ადგილას. საინტერესოა ჩრდილოეთ ფასადის კედელში ჩატანებული ქვა, რომლის ჩუქურთმის მოტივი X-XI საუკუნეთა მიჯნით თარიღდება. ტაძრის გარეგანი ფორმები მასიურია და მძიმე. დარბაზული სივრცის ძირითადი მასივი დახურულია მაღალი ორქანობიანი სახურავით, ხოლო საკურთხევლის აფსიდი – კონუსური სახურავით.

სურ. 3

ფასადების დიდი გლუვი სიბრტყეები მხოლოდ კარ-სარკმლების მოჩუქურთმებული საპირეებით არის მორთული (სურ. 4. სარკმლის მორთულობა). სარკმელთა თავზე ერთი რიგის საპირე ქვების გამოტოვებით, გავლებულია კარნიზი. ფასადს აგვირგვინებს მაღალი, კონუსისებური სახურავი. კარის მოჩარჩოება სარკმელთა საპირეებთან საერთო ხასიათისაა. ტაძარი კარიბჭითურთ მთლიანად იყო მოხატული. დღეისათვის ფრესკები ძირითადად საკურთხეველში, კამარაზე და დასავლეთ კედელზე შემორჩა. 1997 წელს ჩატარებული ფართო მასშტაბის სარესტავრაციო სამუშაოების შემდეგ (რესტავრატორი გ. ჭიიშვილი) წარმოჩნდა, რომ სხალთის მოხატულობა ქართული მონუმენტური ფერწერის ერთ-ერთი საინტერესო და თავისი დროის გამორჩეული ნიმუშია. მხატვრულ-სტილისტური თავისებურებებით ტაძრის მხატვრობა XIV-XV საუკუნეებს უნდა განეკუთვნებოდეს. მარანი, რომელიც გზის პირას, ტაძრიდან მოშორებით მდებარეობს, მართკუთხა ფორმის მოზრდილი ნაგებობაა. მისი შიდა გადახურვა კამაროვანია. აქ დღესაც ინახება ძველი საწნახელი და მიწაში ჩამარხული უზარმაზარი ქვევრები. სხალთის ტაძრის მიმდებარე ტერიტორიაზე, განსაკუთრებით კი მცირე ეკლესიის მახლობლად, შუა საუკუნეებშივე გაჩნდა სასაფლაო, რომელიც რამდენიმე ასეული წელი ფუნქციონირებდა. სამაროვანის სიდიდე და მრავალფეროვანება მოწმობს, რომ განვითარებულ შუა საუკუნეში სხალთის მოსახლეობა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი იყო. 1981 წელს წარმოებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად სამარხთა ოთხი ძირითადი ტიპი გამოვლინდა: ორმო-სამარხები, ამოშენებულკედლიანი სამარხები, ქვის სამარხები და აკლდამა. მოსახლეობის სოციალურად დაწინაურებული ფენის ნაწილი ტაძარში და მის გარეთ, აღმოსავლეთის კედელთან იყვნენ დაკრძალული. საინტერესოა, რომ წარმართული რელიგიისათვის დამახასიათებელი სამარხული ინვენტარის ჩაყოლების წესი აქ ქრისტიანულ საფლავებშიც შემორჩა: სასმისები, რკინის და ბრინჯაოს ჯვრები, ზანზალაკები, მონეტები და ა.შ.

სურ. 4

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ჩატარებული სარესტავრაციო სამუშაოების შედეგად განახლებული ტაძარი მოქმედ ეკლესიათა რიგში ჩადგა და, ამჟამად, წარმოადგენს სხალთის ეპარქიის საკათედრო ტაძარს.

სხდომათა დარბაზი – შეკრებების, თათბირების, კონფერენციების, პრეზენტაციების და მისთ. ჩასატარებელი დიდი მოცულობის დარბაზი საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობაში.

სხდომათა დარბაზი

სხეული (ტანი) – სივრცის ნებისმიერი შემოფარგლული ნაწილი თავისი საზღვრებით (მაგ., სფერო, პრიზმა, ცილინდრი და სხვ.). სხეულს ვუწოდებთ ბუნებაში მილიონობით არსებულ სხვადასხვა გეომეტრიული ფორმის, ზომისა და მასალის ნაწილაკებს, ნაჭრებს, დეტალებს. მათგან ყველაზე მეტად ცნობილია სხეულები:

აბსოლუტურად მყარი, ამორფული, ანიზოტროპიული, არაერთგვაროვანი, გეომეტრიული, დრეკადი, ერთგვაროვანი, თავისუფალი, იზოტროპიული, პლასტიკური, უცხო, ფიზიკური, ციური, წონადი, ხისტი, ჰიგროსკოპიული და სხვ; 2. ადამიანის (ცხოველის) ორგანიზმი, მისი გარეგანი და ფიზიკური აგებულება.

სხეული არაერთგვაროვანი – სხეული, რომლის ფიზიკური თვისებები სხვადასხვა წერტილში სხვადასხვაა.

სხეული გეომეტრიული – სივრცის ნებისმიერი არე თავისი საზღვრითურთ ანუ ყველა მხრიდან შემოსაზღვრული სივრცის ნაწილი. სხეულს ყოველთვის აქვს სიგრძე, სიგანე და სიღრმე.

სხეული ერთგვაროვანი – სხეული, რომლის ფიზიკური თვისებები მის ყოველ წერტილში თანხვედრილია გარკვეული მიმართულებებით.

სხეული თავისუფალი – სხეული, რომელსაც შეუძლია სივრცეში ნებისმიერი მიმართულებით გადაადგილება.

სხეული წრფივად დრეკადი (კლაპეირონის დრეკადი სისტემა) – ნივთიერი სისტემა, რომელშიც წერტილზე მოქმედი დატვირთვის შედეგად გამოწვეული წერტილის გადაადგილების კომპონენტები წარმოადგენს ამ დატვირთვის ერთგვაროვან წრფივ ფუნქციას.

სხეულის გადატანითი მოძრაობა – სხეულის მოძრაობა, როდესაც სხეულში ნებისმიერად აღებული წრფის მონაკვეთი თავისთავის პარალელური რჩება. ასეთი მოძრაობის დროს სხეულის ყველა წერტილს ერთნაირი ტრაექტორია, სიჩქარე და აჩქარება აქვს. ეს თვისება საშუალებას იძლევა, სხეულის მოძრაობა შესწავლილი იქნეს ერთი წერტილის მოძრაობით. ს. გ. ბ. მაგალითია ორთქლის მანქანის დგუმის მოძრაობა.

სხეულის განივკვეთის გეომეტრიული მახასიათებლები – სიდიდეები დამოკიდებული სხეულის კვეთის ფორმასა და ზომებზე, რომლებიც გამოიყენება მასალათა გამძლეობის, დრეკადობის თეორიის, სამშენებლო მექანიკის ფორმულებში. განსაკუთრებით ხშირად გვხვდება გეომეტრიული მახასიათებლები: კვეთის ფართობი, სტატისტიკური მომენტი (დერძული, ცენტრიდანული, პოლარული, სექტორიალური), ინერციის რადიუსი, ინერციის მომენტი, წინაღობის მომენტი და სხვ.

სხეულის მდგრადობა (მდგრადი წონასწორობა) – მცურავი სხეულის უნარი, აღიდგინოს გარე ძალების მოქმედებით დარღვეული წონასწორობა ამ ძალების ზემოქმედების შეწყვეტის შემდეგ.

სხეულის ცურვადობა – სხეულის უნარი ცურავდეს სითხეში მოცემული წონისას.

სხვაობა – 1. იგივეა, რაც განსხვავება; 2. გამოკლების შედეგად მიღებული რიცხვი.

სხვენი – თავანი; შენობის ზედა სართულის ჭერის კოჭებსა და სახურავის ნივნიებს შორის მოქცეული სივრცე. აქვს არასტანდარტული ფორმა, ამიტომ ს. საცხოვრებლად მოუხერხებელ სივრცედ ითვლება. მიუხედავად ამისა, ის ხშირად დაყოფილია ოთახებად ან გამოიყენება ერთიან სივრცედ, როგორც საცხოვრებლად, ასევე ნივთების შესანახი ადგილის დანიშნულებით. მას უკეთებენ კარებსა და ფანჯრებს. ს.

სხვენი

შეიძლება იყოს მთლიანად დახურული ან ნაწილობრივ ღია – აივნის ტიპის. საძინებლის დანიშნულებით ს., ძირითადად, იმ შემთხვევებში გამოიყენება, როცა სახლში მცირე საცხოვრებელი ფართია, მაგრამ მისი კეთილმოწყობის შემთხვევაში მსგავსი საძინებელი ოთახი იმავე კომფორტს უზრუნველყოფს, როგორსაც ჩვეულებრივი ოთახში მოწყობილი საძინებელი. ამ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ ს.

აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ფანჯრები და კარგი სავენტილაციო სისტემა. ს. გამოიყენება სახლში ტემპერატურის კონტროლის მიზნითაც, ვინაიდან მასში ჰაერი ნელა მოძრაობს. სახლის ქვედა სართულებიდან წამოსული თბილი ჰაერი ხშირად გროვდება სხვენიში, რაც მის არასტუმართმოყვარე რეპუტაციას კიდევ უფრო ამძიმებს. მაგრამ, თანამედროვე თბო- და ჰიდროსაიზოლაციო მასალების გამოყენებისას სხვენის გათბობის ხარჯი 15%-მდე მცირდება და იზრდება მისი უსაფრთხოება. სამშენებლო ნორმების მიხედვით, თუ სხვენი აქტიურად არ გამოიყენება, აუცილებელია, რომ იგი კარგად ნიავედებოდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ს. იქმნება მაღალი ტემპერატურა, გროვდება ნესტი, რაც ხელს უწყობს ხის სამენ მასალაზე ობის გაჩენასა და ჭერის კონსტრუქციების ნაწილების ლპობას. არსებული სტანდარტებით, სხვენის სავენტილაციო ფართობი უნდა იყოს არანაკლებ სხვენის ფართობის 1/150 ნაწილი და ამ სავენტილაციო სივრცის არანაკლებ 50% განთავსებული უნდა იყოს ს. ზედა ნაწილში. ვენტილაციისთვის გამოიყენება სხვადასხვა ტიპის გამწოვ სისტემაზე მომუშავე დანადგარები. ს. ასასვლელად ხშირად იყენებენ როგორც ჩვეულებრივ, ისე სპეციალურ დასაშვებ-ასაკვე კიბეს, რომელიც ს. იატაკშია დამონტაჟებული და ხელს უწყობს ს. ქვევით არსებულ სართულზე ფართობის ეკონომიას. უმეტეს შემთხვევებში, ს. დასაშვებ-ასაკვე კიბეებს აქვს თოკი, ზამბარის ან ჰიდრავლიკური სისტემები, რომელთა საშუალებითაც კიბეს უშვებენ და კეცავენ. ეს კიბე მზადდება ხის, ფოლადის, ალუმინის, მინის ან პლასტმასისაგან და გამოიყენება იმ სახლებში, სადაც ს. ძირითადად ნივთების შესანახი დანიშნულება აქვს. ს. სამი ძირითადი ფორმა არსებობს: სამერცხულიანი (სახლებში რომლის ს. აქვს აივანი ან ტერასა); "ველუქსის" ტიპის (ჰაერის შახტით) და ჩვეულებრივი (მანსარდით).

სხვენი თბილი – სხვენი, რომლის სივრცეში ჰაერი ხვდება შენობის სათავსებიდან.

სხვენის გადახურვა – გადახურვა, რომელიც გამოყოფს შენობის ზედა სართულს სხვენისაგან და სართულშია გადახურვისაგან განსხვავებით, არ აქვს მზიდი იატაკი.

სხვილოს ციხე (ინგლ. Skhvilos Castle) – X-XIV საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, სხვილოს (ცხვილოს) ციხე-დარბაზის კომპლექსი (სურ. 1. პანორამული ხედი; სურ. 2. საერთო ხედი). მდებარეობს შიდა ქართლის მხარეში, კასპის

სურ. 1. სხვილოს ციხე

მუნიციპალიტეტში, სოფელ ქვემოჭალის ჩრდილო-აღმოსავლეთით 3 კმ-ში, მდ. ლეხურას ხეობაში, მაღალი მთის კალთაზე (სურ. 3. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: გალავანი, მთავარი კოშკი, კოშკი, საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები, წყალსაცავი.

ციხე აგებულია XIV საუკუნეში, თუმცა ისტორიული წყაროების მიხედვით („მატიანე ქართლისა“) აქ ციხე არსებულა X საუკუნეშიც. ციხე ზევდგენიძეთა (ამილახვარნი) ფეოდალურ საგვარეულოს ეკუთვნოდა. აქ იყო მათი რეზიდენციაც. XVI-XVII საუკუნეებში ამილახვრებმა რეზიდენცია ქვემოჭალაში გადაიტანეს და სხვილოს ციხე-დარბაზმა მხოლოდ ციხესიმაგრის ფუნქცია მიიღო. XVII საუკუნის 30-იან წლებში ციხე მეფე როსტომმა ძალის გამოყენებით დაისაკუთრა. 40-იან წლებში სხვილოს ციხე ირანის აგრესიის წინააღმდეგ მებრძოლი ქართლის გამგებლის გივი ამილახვარის დასაყრდენი იყო. XVIII საუკუნის ბოლომდე სხვილოს ციხე ამილახვართა საგვარეულოს ეკუთვნოდა.

სურ. 2

ციხე წარმოადგენს წაგრძელებული მართკუთხედის ფორმის ნაგებობას (18,4x37,3 მ) დასავლეთიდან ერთი შესასვლელით. ქონგურებიანი ციხის კედლების სიმაღლეა 11-14 მ, სისქე – 2 მ. კედლებს მთელ სიგრძეზე მიუყვებოდა საბრძოლო ბილიკი და გარედან 7 ბურჯით იყო გამაგრებული. კედლები მომარჯვებული იყო სათვალთვალოებით, სათოფურებით, სალოდეებითა და მეომრების სადგომი ბაქნებით. ციხის თავსა და ბოლოში თითო თავდაცვითი კოშკი დგას. მათგან მთავარი იყო ჩრდილოეთის კოშკი (8,4x8,9 მ) (სურ. 4. მთავარი კოშკი). პირველი სართულის გადახურვა ქვის იყო, დანარჩენი სართულებისა კი – ხის. თავდაპირველად ორივე კოშკი ხუთსართულიანი ყოფილა. სამხრეთის, შედარებით პატარა კოშკის (7,0x6,8 მ) პირველი და მეორე სართულები გადახურული ყოფილა ქვის კამარებით, დანარჩენი – ხის კონსტრუქციებით. ორივე კოშკს ეზოს მხრიდან ჰქონდა შვერილი ხის აივნები.

სურ. 3

ეზოში მდგომი ეკლესია ორსართულიანი ნაგებობაა (7,5x5,1 მ). იგი თავდაპირველად ერთსართულიანი ყოფილა (წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესია). მოგვიანებით ზედ დაუშენებიათ მეორე ეკლესია (წმინდა თევდორეს სახელობის ეკლესია). ორივე ეკლესია დარბაზულია. ნაგებია მოცისფრო ნატეხი ქვით. დასავლეთის ფასადზე შემორჩენილი ასომთავრული წარწერის თანახმად ეკლესია აუგიათ ზევდგენიძეებს საქართველოს მეფის ალექსანდრე I-ის (1412-1442 წწ.) დროს.

სურ. 4

ეკლესიის დასავლეთით ციხის კედელთან დიდი ზომის წყალსაცავია (3,5x7,4 მ), რომელიც სავარაუდოდ ციხეს წყლით ამარაგებდა. ნაპოვნია წყალსადენის კერამიკული მილებიც. რაც შეეხება საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო დანიშნულების შენობა-ნაგებობებს, მათგან მხოლოდ ნანგრევებია დარჩენილი.

სხივი – 1. სინათლის ვიწრო ზოლი, რომელსაც გამოსცემს მანათობელი სხეული; 2. რისამე ენერჯის ნაწილაკების კონის ნაკადი; 3. წრფე, რომელიც ცალი მხრიდან შემოსაზღვრულია. არსებობს სხვადასხვა ტიპის სხივი: ანარეკლი, ანოდის, ანტენის, ატომური, განშლადი,

გარდატეხილი, ელექტრომაგნიტური, ელექტრონული, ეტალონური, ზედაპირული, თბური, ინფრაწითელი, იონური, კათოდის, კათოდმილმა, კოსმოსური, კრებადი, ლაზერის, მაგეგმი-
ლებელი, მზის, მხედველობის, პირდაპირი, პოლარიზებული, რადიალური, რადიაოქტიური, რადიოლოკაციური, რენტგენის, სინათლის, ულტრაიისფერი, უხილავი, ხილული, ჰეტერო-
გენული, ჰომოგენური და სხვ.

სხივური – სხივის დამახასიათებელი.

სხივური არქიტექტურული სტილი – ფრანგული გოტიკური სტილი, გამორჩეული მასიური მრგვალი ვიტრაჟებითა და უწყვეტი აჟურით; სახელი მიიღო გოტიკური ვარდის ფანჯრებიდან (სურ. 1: სხივური არქიტექტურული სტილის ბრწყინვალე ნიმუში – სენტ-შაპერის ტაძრის ეგვტერი, ქ. პარიზი, საფრანგეთის რესპუბლიკა) შემოსული სხივების მიხედვით. ფართოდ გამოიყენება შენობების ინტერიერების გასაფორმებლად (სურ. 2: ტორშერის პლაფონ-ბუტონი, ფლორენცია, იტალიის რესპუბლიკა).

სურ. 1. სხივური არქიტექტურული სტილი

სურ. 2

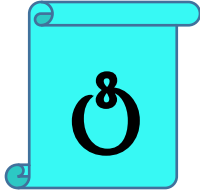
სხივური ენერჯია – ელექტრომაგნიტურ ტალღათა ენერჯია.

სხივური წყალასადები ნაგებობა – მიწისქვეშა წყლების წყალასადები ნაგებობა, რომელიც შედგება ჰოროზონტალური ან დახრილი წყალმიმღები რადიალურად განლაგებული სხივ-ფილტრებისაგან.

სხმული – 1. დაყალიბებით მიღებული ნაკეთობა (სურ. 1); ნამზადი ან დეტალი, რომელიც მიღებულია (დამზადებულია) გამდნარი ლითონის, მთის ქანის, წიდის, შუმის, პლასტიკური მასის და სხვ. ჩამოსხმით სამსხმელო ყალიბში. ყალიბიდან ამოღებული სხმული ექვემდებარება გაწმენდა-გახეხვას, რომლის დროსაც მოსცილდება ნამეტები. სხმულის სახეობებია: ალუმინის, ანტიკოროზიული, ანტიფრიქციული, ბაზალტის, გათეთრებული, დნობადი მოდელით, ზრდამდედგი, თეთრგულა, თუჯის, კოკილის, კოროზიამდედგი, მთლიანი, მხურვალგამძლე, ნაწრთობი, პრეციზიული, რთული, სამანქანო, სამშენებლო, საღი, სპილენძის, ფასონური, ფოლადის, ჩასატანებელი, ცენტრიდანული, ცვეთაგამძლე, წვრილი, წნეხილი და სხვ.; 2. ჩაღრმავებული, ფოსოიანი ან ამოხნეკილი დეკორატიული ზედაპირი; დეკორატიული ზედაპირი ან მრუდხაზიანი ზოლი, რომელიც გამოიყენება სამშენისად, მოსართავად ან მოსაპირკეთებლად.

სურ. 1. სხმული

ტაბაკინის მონასტერი (ინგლ. Tabakini Monastery) – VII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, ძღვევის წმინდა გიორგის სახელობის მამათა მონასტერი. მდებარეობს ზემო იმერეთის მხარეში, ზესტაფონის მუნიციპალიტეტის სოფელ ტაბაკინში, მდინარე აჯამურის ხეობაში, ზესტაფონიდან 7 კმ-ის დაშორებით. მონასტრის ძირითადი ნაგებობებია: წმინდა გიორგის სახელობის ორნავიანი ეკლესია კრიპტითა და მინაშენით, სამრეკლო, ბერების სენაკები, თორმეტი მოციქულის სახელობის ერთნავიანი ტაძარი. წმინდა გიორგის ეკლესია (სურ. 1) ორნავიანი ნაგებობაა (12,09x8,18 მ). ნაშენია თლილი ქვითა და კირხსნარით. თავდაპირველად დახურული ყოფილა კრამიტით, 1980-86 წლებში ჩატარებული რეკონსტრუქციის შემდეგ – თუნუქით. ინტერიერი მთლიანად მოხატული და ასომთავრული, ნუსხური და მხედრული წარწერებით დაფარული იყო, რომელთა ნაწილი დღემდეა შემორჩენილი. კედლებზე გამოსახულია ქრისტეს, ღვთისმშობლის, წმინდა გიორგის ცხოვრების ამსახველი სურათები. აქვეა ეკლესიის ქტიტორის, იმერეთის მეფე ბაგრატ III-ის (1510-1565 წწ.) გამოსახულება. ეკლესიის ვიწრო ჩრდილოეთი ნავი დარბაზთან დაკავშირებულია ოთხკუთხა ბოძზე დაყრდნობილი განიერი ორთაღედით. ნავის აღმოსავლეთ ნაწილში ცალკე გამოყოფილი აფსიდისანი სათავსია. ეკლესიას სამხრეთით აქვს დამოუკიდებელი სტოა, რომელსაც ჩვეულებრივი კავშირი ეკლესიასთან არ გააჩნია (ყრუ კედლით იყო გამოყოფილი ნავისგან. სამხრეთი კარი მოგვიანებითაა გაჭრილი), თუმცა დასავლეთის კედელი ფართო თალითაა გახსნილი. ე.ი. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ კავშირი შესაძლებელია ამ ღიობისა (დასავლეთის მხარეს თალით გახსნილი გასასვლელით) და ეკლესიის დასავლეთის კარის საშუალებით ხორციელდებოდა. სამხრეთ სტოას აფსიდი და სამთაღიანი შესასვლელი ჰქონდა. ისეთივე, როგორც ქართლ-კახეთის ბაზილიკებსა და სამეკლესიან ბაზილიკებშია. ტაძარში მშენებლობის ოთხი ფენა შეიმჩნევა: პირველი VI–VII საუკუნეების; მეორე, დაახლოებით, X საუკუნის; მესამე განახლებისა და მოხატვის – 1510-1529 წწ. და მეოთხე 1529 წლის შემდეგ. ქვითკირის ორსართულიანი სამრეკლო (სურ. 2), სავარაუდოდ, XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზეა აგებული და ყურადღებას იპყრობს არქიტექტურული ფორმის სიმკაცრითა და დახვეწილი პროპორციებით. სამონასტრო კომპლექსის ახალ ნაწილს წარმოადგენს 1990 წელს აგებული თორმეტი მოციქულის სახელობის ერთნავიანი ტაძარი (სურ. 3) და ბერების საცხოვრებელი სახლი.

სურ. 1. ტაბაკინის მონასტერი

სურ. 2

სურ. 3

ტაბელი (ლათ. tabella ფიცარი, ცხრილი) – 1. დაფა, რომელზედაც ჩამოკიდებულია ჟეტონები მუშა-მოსამსახურეთა სამსახურში გამოცხადებისა და იქიდან წასვლის აღრიცხვისათვის; თვით ასეთი ჟეტონი; 2. რისამე მოწესრიგებული სია, განრიგი, უწყისი; 3. ბრტყელი, როგორც წესი, შვეული ზედაპირი.

ტაბერნა – სავაჭრო სადგომი, ზარაფხანა ძველ რომში. დამატებით იხ. ტავერნა.

ტაბიკურა (ომბოხი) (რუს. костыль ძვლის ჯოხი, კვერთხი) – 1. ლითონის დეტალი ყველა ტიპის რელსის ხის შპალებთან დასამაგრებლად (სურ. 1). ტ. აქვს განსაკუთრებული კონსტრუქცია, რომელიც ითვალისწინებს თავის (ქუდის) გადანაცვლებას ერთ მხარეს. სწორედ ამ გამოწვევით ებჯინება რელსის ფუძე შპალს. ტ. ჩასობა ხის შპალში ხორციელდება სპეციალური მოწყობილობით (სურ. 2) ან ხელით. ხის შპალსა და რელსს შორის მოთავსებულია ლითონის ქვესადები გამჭოლი ხვრეტებით, რომელშიც გადის ტ.; 2. შენობის კარნიზის კიდულების დასამაგრებელი ზოლოვანი ლითონის ნაკეთობა.

სურ. 1. ტაბიკურა

ტაბლა – 1. სქელი ხის ფიცრებისგან დამზადებული ფეხებიანი, დაბალი სუფრა. სიგრძე – 2 მ-მდე, სიგანე – 36-40 სმ, ფეხების სიმაღლე 40 სმ-მდე. ტერმინი იხსენიება ძველ ქართულ წყაროებში. სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით ტაბლა „ფიცრის სუფრაა ფეხედი“. ტაბლა სასულიერო მწერლობაში ევსტათი მცხეთელის მარტვილობაშია (VI ს.) მოხსენიებული, ხოლო საერო საისტორიო წყაროებში XI საუკუნიდან გვხვდება. სვანეთში ხის დაბალ სუფრას ტაბაკი ჰქვია, მთიულეთსა და ფშავ-ხევსურეთში – ტაბლა, ხევში – ტაბლა-ხონჩა. სვანეთში ოთხფეხა დაბალი სუფრის პარალელურად გავრცელებული იყო მასიური ფიცრისგან გამოთლილი სამფეხიანი ხის მრგვალი ტაბლა, რომელიც ფეხების გარეშე აჭარულ ფეშუმს ჰგავს. ეთნოგრაფ ლ. ბედუკიძის აზრით ტაბლათა სიმრგვალე უძველეს რწმენა-შეხედულებებს უკავშირდება და სუფრად ხმარებული ტაბლის ფორმაც ასტრალურ მსოფლმხედველობასთან უნდა იყოს დაკავშირებული; 2. სარიტუალო პური; 3. მატყლის სართავი ჯარას ნაწილი; 4. ჭურჭლის დასამზადებელი ჩარხის დეტალი; 5. მატყლის საჩეჩელის ნაწილი.

სურ. 2. ტაბიკურა

ტაბლეტური კომპიუტერი (კომპ.) (ინგლ. tablet computer) – მცირე ზომის პორტატიული კომპიუტერი, რომელიც ინფორმაციის შეტანას უზრუნველყოფს პირდაპირ სენსორულ ეკრანზე და არა კლავიატურის ან კომპიუტერის თავისი მეშვეობით.

ტაბლინუმი (ლათ. tabulīnum < tabula ფიცარი, ფირფიტა, თამასა, მაგიდა) – რომაული სახლის ატრიუმის სიღრმეში განლაგებული ოთახი, რომელიც ატრიუმისგან გამოყოფილი იყო შირმით ან ტიხრით.

ტაბლო (ძვ. ფრანგ. tablel სურათი, სახატავი ზედაპირი, პატარა მაგიდა < ლათ. tabula ფიცარი, ფირფიტა, თამასა, მაგიდა) – საკონტროლო დაფა, რომელზეც მოთავსებულია სხვადასხვა პირობითი გამოსახულება, შუქოვანი ან სხვაგვარი სასიგნალო მოწყობილობა.

ტაბლო

ტაბულარიუმი (ლათ. tabula ფიცარი, ფირფიტა, თამასა, მაგ-

იდა) – სახელმწიფო არქივის შენობა ძველ რომში.

ტაბულატორი (ლათ. tabula ფიცარი, ფირფიტა, თამასა, მაგიდა) – ელექტრომექანიკური ციფრული გამომთვლელი მანქანა, რომელიც ავტომატურად ამუშავებს პერფორირებულ ბარათზე მოცემულ ციფრულ და ასოით ინფორმაციას და გამოთვლის შედეგები გადააქვს ქაღალდის ლენტზე ან სპეციალურ ბლანკზე.

ტაბულირება – სხვადასხვა მათემატიკური ცხრილის შედგენა და კონსტრუირება.

ტაბურეტი (ფრანგ. tabouret < tambour დოლი) – უბრალო უზურგო სკამი, რომელიც ერთი ადამიანის დასაჯდომადაა განკუთვნილი.

ტაგრუცი – თაბუთი, ყორღანი, "მაღლა ნაგები საფლავი" (საბა).

ტავერნა (ძვ. ფრანგ. taverne ფიცრული ფარდული, ჯიხური < ლათ. taberna ქობმახი, სამიკიტნო, სასტუმრო) – სამიკიტნოს დასახელება იტალიასა და ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში.

ტავოტი – იხ. სოლიდოლი.

ტაიგა (რუს. тайга < მონღ.) – ხშირი წიწვოვანი ტყის ფართობი ევროპის, აზიისა და ამერიკის კონტინენტების ჩრდილოეთ ნაწილში (სურ. 1. ციმბირის ტაიგა). ის დედამიწის ყველაზე დიდი ბუნებრივი ზონაა (უჭირავს ხმელეთის 11%).

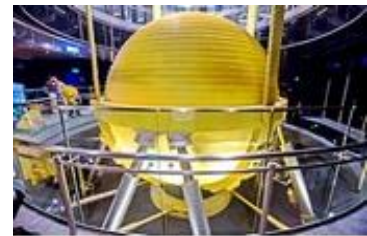

სურ. 1. ტაიგა

ტაიპეი 101 (ტაიბეის მსოფლიო ფინანსური ცენტრი) (ინგლ. Taipei 101, ფორმალურად Taipei Financial Center Corporation) – 101 სართულიანი ცათამბჯენი ტაივანის დედაქალაქ ტაიბეიში (ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა) სიმაღლით 509,2 მ, რომელშიც შეთავსებულია თანამედროვე პოსტმოდერნისტული და ძველი ჩინური არქიტექტურული ტრადიციები (არქიტექტორი სუ უაი ლი) (სურ. 1). ტ. იყო ყველაზე მაღალი შენობა მსოფლიოში 2003-2007 წლებში. მინის, ფოლადისა და ალუმინისაგან აგებულ შენობას იჭერს 380 ცალი მაღალი სიმტკიცის (70 მპა) ბეტონის ხიმინჯოვანი საყრდენები ჩასობილი მიწაში 80 მ სიღრმეზე. მიწისძვრისას სეისმური ძალების ჩასაქრობად შენობის 87-დან 91 სართულამდე სივრცეში განლაგებულია 660 ტონიანი სფერო-ქანქარა – ინერციული დემპფერი (დიამეტრით 5,4 მ) (სურ. 2). ცენტრში ასეულობით მაღაზია, რესტორანი, კლუბი და ოფისია. ცათამბჯენის კონსტრუქციაში გამოიყოფა 8 სექცია, რომელთაგან თითოეული შედგება 8 სართულისაგან (ჩინურ კულტურაში ციფრი 8 ასოცირდება წარმატებასა და აღორძინებასთან). შენობის განმეორებადი სეგმენტები გვაგონებს აზიაში გავრცელებულ არქიტექტურულ რიტმს – პაგოდას (კოშკი, რომელიც აერთებს ზეცასა და მიწას). კვირის მიმდინარე დღის მიხედვით, ცათამბჯენის სექციები ნათდება სინათლის სპექტრის ფერებად, ანუ ყოველ დღეს თავისი ფერი შეესაბამება.

სურ. 1. ტაიპეი 101

სურ. 2. ტაიპეი 101

ტაიფუნი (ინგლ. typhoon < ჩინ. тай фын დიდი ქარი) – გამანადგურებელი ქარიშხალი (ციკ-

ლონი), რომელიც ხშირად მძვინვარებს წყნარი ოკეანის დასავლეთ ნაწილში, იაპონიაში, ჩინეთსა და ინდოჩინეთის ქვეყნებში. გამოირჩევა დიდი დამანგრეველი ძალით.

ტაკელაჟის სამუშაოები – მანქანისა და მისი ცალკეული კვანძების გადაადგილებისა და დანიშნულების ადგილზე დაყენების ოპერაციების ერთობლიობა, დამხმარე სამუშაოების ჩათვლით. ტაკელაჟი – მანქანის მონტაჟის საწყისი და მნიშვნელოვანი ნაწილია, ამიტომ დიდი ყურადღება ეთმობა ტაკელაჟის საშუალებების სწორ შერჩევასა და გამოყენებას.

ტალავერი – ვაზით ან სხვა ხვიარა მცენარეულით გადახურული მსუბუქი კონსტრუქციის საჩრდილობელი. დამატებით იხ. თალარი, ფანჩატური.

ტალანი – წინათახი; სათავსი ბინაში, რომლის მეშვეობით საცხოვრებელი ოთახები კიბის ბაქანს უკავშირდება.

ტალახის ნაკადი – ღვარცოფული ნაკადის ერთ-ერთი ტიპი მასალის შემადგენლობის მიხედვით, რომელიც წარმოდგენილია უპირატესად მტვრიან-თიხოვანი და ქვიშის ნაწილაკებით, მსხვილი ნატეხების ჩათვლით. ტალახის ნაკადი მიეკუთვნება მაღალი სიმკვრივის ნაკადებს, დამახასიათებელია თიხოვანი ფიქლებითა ან ლიოსისებრი ქანებით შედგენილი ღვარცოფული აუზებისათვის. მოძრაობის ხასიათით უმრავლესობა მიეკუთვნება ბმული ღვარცოფული ნაკადების კლასს.

ტალვეგი – (გერმ. Talweg < Tal ხეობა და Weg გზა) – 1. ხეობის ფსკერი; 2. ხაზი, რომელიც აერთებს მდინარის, ხეობის, ხრამის, კოჭისა და რელიეფის სხვა წაგრძელებული ფორმის ყველაზე ჩაღმავებულ ნაწილებს (სურ. 1).

ტალვეგი

ტალი (ნიდერლ. talie < ლათ. tālea ჩამონაჭერი) – 1. ტვირთის ასაწევი შეკიდებული მოწყობილობა, რომელსაც აქვს ხელის, ელექტრული (სურ. 1) ან პნევმატიკური ამძრავი; შედგება ჯალამბრისა და ურიკისაგან. აქვს ერთ- ან ორრელსიანი სამომდრო ლიანდაგი (დახრა 2%-მდე), გადამყვანი ისრები. ელექტროტალს, რომელსაც ერთრელსიანი ურიკა აქვს, ტელფერი ეწოდება; 2. მაგარი ჯიშის შედგენილობის ქვა, კაჟი, რომლის კვესზე ჩამორტყმის შემდეგ აინთება აბედი. ტალ-კვესის შეთანწყობა აისახა ხალხური მეტყველების ხატოვან თქმაში - ერთიანობის, შეთანხმებულობის მნიშვნელობით.

სურ. 1. ტალი

ტალკი (ლათ. talcum < არაბ. talg ქარსი) – 1. ვაშლისებრ მწვანე ან თეთრი მონოკლინური კრისტალური მინერალი; სანახელო ქვა 2. კოსმეტიკური პრეპარატი, რომელიც შედგება სურნელოვანი ფხვნილისებრი მინერალური ტალკისაგან.

ტალრეპი – მოწყობილობა კაბელის, ბაგირის, ტროსის, ჯაჭვის, ტაკელაჟის და მისთ. დასაჭიმად. არსებობს ტალრეპის ტიპები: კავი-კავი, კავი-რგოლი (სურ. 1), რგოლი-რგოლი, ჩანგალი-ჩანგალი და სხვ.

ტალრეპი

ტალღა (ინგლ. wave) – გარემოს მდგომარეობის ცვლილება (შემფოთება), რომელიც ვრცელდება გარემოში და გადააქვს ენერგია. არსებობს ტალღის რამდენიმე ძირითადი სახე: ა) დრეკადი ტალღები – აღიმგრება მყარ სხეულებში, სითხეებსა და

აირეზში (ზგერიტი და სეისმური ტალღები დედამიწის ქერქში დრეკადი ტალღების კერძო შემთხვევა); ბ) ელექტრომაგნიტური ტალღები (რადიოტალღები, სინათლე, რენტგენის სხივები და სხვ.). ზოგადად ტალღის მრავალი სახეობა არსებობს: აკუსტიკური, ალბათობის, ალის, ანარეკლი, არამილევადი, არაპოლარიზებული, არაწრფივი, აფეთქების, ბალისტიკური, ბგერის, ბრტყელი, გადაადგილების, გამვლელი, გამოსხივებადი, გა(ნ)ზნეული, განივი, გრეხითი, განშლადი, გარდატეხილი, გასწვრივი, გრავიტაციული, დამრეცი, დარტყმითი, დეციმეტრული, დე ბროილის, დიფრაგირებული, დიფრაქციული, დრეკადი, ელექტრომაგნიტური, ზედაპირული, ზვირთცემის, ზღვრული, ინერციული, იძულებითი, კოსმოსური, კოჰერენტული, კრებადი, მდგარი, მვარდნი, მზიდი, მიკრონული, მილევადი, მიმოქცევის, მიწისპირა, მოდულირებული, მოკლე, მომდევნო, მომვლები, მონოქრომატული, მოქცევის, მოხეტიალე, მსრბოლი, ნეგატიური, პარციალური, პირდაპირი, პოზიტიური, პოლარიზებული, რეზონანსული, საკონტროლო, საკუთარი, სამუხრუჭო, საპოლარიზაციო, საშუალო, სეისმური, სივრცული, სითბური, სიღრმის, სინუსოიდური, სპირალური, სფერული, ტროპოსფერული, უკუცემის, ულტრაბგერული, ულტრამოკლე, შუალედური, შუქის, ციური, ძაბვის, ძირითადი, წაკვეთილი, წინამავალი, წნევის, წრიული, წრფივი, ცილინდრული, ჰაერისა და სხვ.

ტალღა გრავიტაციული – ტალღის სახეობა, რომელიც არის სივრცე-დროის გავრცელებადი შემფოთება ფარდობითობის ზოგად თეორიაში.

ტალღა დე ბროილის – ტალღა, რომელიც კვანტურ მექანიკაში აღწერს ნაწილაკების ტალღურ ბუნებას.

ტალღა ელექტრომაგნიტური – ტალღა, რომელიც ვაკუუმში ვრცელდება სინათლის სიჩქარით. მას მიეკუთვნება: მიკროტალღა; ინფრაწითელი, ხილული, რადიო, ულტრაიისფერი, რენტგენისა და გამა გამოსხივება.

ტალღა ზედაპირული – დეფექტი, რაიმე ნაკეთობის ზედაპირზე ნებისმიერი მიმართულების თანამიმდევრულად განმეორებადი ამოზნექილ-ჩაზნექილი ადგილების სახით, რაც ტალღებს მოგვაგონებს.

ტალღა ინერციული – ტალღა, რომელიც არსებობს მბრუნავ სითხეში. ამ ტალღის აღმდგენ ძალას კორიოლისის ძალა ეწოდება.

ტალღა სეისმური – რხევები, რომლებიც ვრცელდება დედამიწაში მიწისძვრის, აფეთქებებისა და რხევის სხვა წყაროების კერებიდან. ეპიცენტრიდან მოშორებით სეისმური ტალღები დრეკადი ტალღებია. განარჩევენ P გრძივ, S განივ და L ზედაპირულ სეისმურ ტალღებს. P ტალღებში რხევა მიმდინარეობს ტალღის გავრცელების მიმართულებით, S ტალღებში კი ტალღის გავრცელების მართობულად. გრძივი და განივი ტალღების გავრცელების სიჩქარე ერთსა და იმავე გარემოში განსხვავებულია. P და S ტალღები წყაროდან ყველა მიმართულებით ვრცელდება, ამიტომ მათ მოცულობით სეისმურ ტალღებს უწოდებენ. სეისმური ტალღები სხვადასხვა დრეკადი თვისებების მქონე გარემოთა გამყოფ ზედაპირებზე გარდატყდება და აირეკლება – წარმოიქმნება გარდატეხილი და არეკვლილი სეისმური ტალღები დედამიწის ზედაპირთან (აგრეთვე ორი გარემოს გამყოფ ზედაპირთან დედამიწის წიაღში). L ზედაპირული სეისმური ტალღების ამპლიტუდა მეტია, ვიდრე გრძივი და განივი სეისმური ტალღებისა, გავრცელების სიჩქარე კი განივისაზე ნაკლებია. სეისმური ტალღების გარბენის დროის განსაზღვრით დედამიწის სხვადასხვა სიღრმეზე, გამოითვლება მათი გავრცელების სიჩქარე, რაც საშუალებას იძლევა შესწავლილი იქნეს დედამიწის სიღრმული აგებულება.

ტალღამტეხი (ბრეკვატერი) – ჰიდროტექნიკური ნაგებობა – წყალში შეჭრილი ქვის ზღუდე ნავსადგურის ან სანაპიროს დასაცავად ტალღებისაგან. მოლისაგან განსხვავებით ტალღამტეხი არ უერთდება ნაპირს.

ტალღამტეხი

ტალღის გარდატეხა – ტალღის გავრცელების მიმართულების ცვლილება, რომელიც გამოწვეულია ტალღის გავრცელების სიჩქარის ცვლილებასთან ერთი გარემოდან მეორეში გადასვლის დროს.

ტალღის დისპერსია – ტალღის გარდატეხის მაჩვენებლის დამოკიდებულება სიხშირეზე.

ტალღის დიფრაქცია – ტალღის გავრცელების დეფორმაცია, გამოწვეული წინააღმდეგობის არსებობით. მოვლენა განსაკუთრებით ძლიერია, როდესაც დაბრკოლების ზომა ტალღის სიგრძის რიგისაა.

ტალღის ინტერფერენცია – ორი ტალღის სუპერპოზიცია რაიმე გარემოში ერთდროულად გავრცელებისას.

ტალღის სიგრძე – ტალღის სივრცითი პერიოდი, ე.ი. მანძილი ტალღის იმ ორ უახლოეს წერტილს შორის, რომელთა რხევის ფაზა ერთნაირია. ტალღის სიგრძე λ რხევის T პერიოდსა და ტალღის გავრცელების v სიჩქარესთან დაკავშირებულია თანაფარდობით: $\lambda = Tv$.

ტალღის შთანთქმა – ტალღის ენერჯის გარდაქმნა სხვა ტიპის ენერჯიად, მაგ., სითბოდ.

ტალღის წრფივი გავრცელება – ტალღის გავრცელება ერთგვაროვან გარემოში წინააღმდეგობის გარეშე.

ტალღოვანი – 1. ის, რაც ტალღას გვაგონებს; 2. არათანაბარი ზედაპირი, რომელსაც გააჩნია ჩაღრმავებები და მაღლობები; 3. აღელვებული წყლის ზედაპირი.

ტალღოვანი რკინა – დაღარული ან გოფირებული გალვანიზებული საბურთულე მასალა.

ტალღოვნობა – მერქნის მანკი, უთანაბრო განახერხი, რომელიც ნაკეთობის ზედაპირს ტალღისებრ ფონს აძლევს.

ტამბური (ფრანგ. tambour დოლი) – 1. შენობაში შესასვლელი სათავსი თანამიმდევრობით გასაღები კარით, რომელიც წინააღმდეგობას უწევს გარემოდან ცივი ჰაერის შეჭრას; 2. წინკარი – ტამბური; საცხოვრებლად გამოუყენებელი სათავსი, რომელიც საცხოვრებელ ოთახებს ქუჩასთან აკავშირებს, ჩვეულებრივ, გარე კიბის საშუალებით; 3. რკინიგზის სამგზავრო ვაგონის დახურული მოედანი გარე და შიგა კარებს შორის; 4. შენობის ცილინდრული ან მრავალწახნაგა ნაწილი, რომელსაც ეყრდნობა გუმბათი.

ტამბური

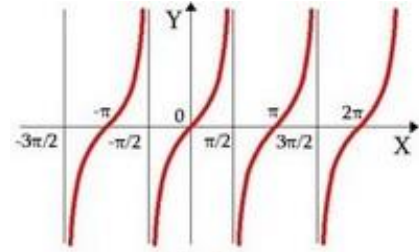
ტამპონაჟი (ფრანგ. tamponnage < tampon საცობი, ტიზი) – სპეციალური ხსნარის დაჭირხვნის პროცესი ქანში (არსებულ სივრცეებში ან ამოვსება ცემენტით), რათა თავიდან იქნეს აცილებული წყლის გაჟონვა სამთო გვირაბში, ჭაბურღილსა და მისთ. იყენებენ ჰიდროტექნიკურ მშენებლობასა და სამთო საქმეში ქანის მასივის გასამაგრებლად, აგრეთვე ჰიდროსაიზოლაციო და ფილტრაციის საწინააღმდეგო ფარდის შესაქმნელად. გამოყენებული სატამპონაჟო

ხსნარის მიხედვით განასხვავებენ ქანის ცემენტაციას, გათიხვას, ბიტუმიზაციასა და სილიკატიზაციას, ასევე ქანის მასივის გამაგრებას სინთეზური ფისების მეშვეობით.

ტამპონი (ფრანგ. tampon საცობი, ტიზი) – ბამბის ქულა, რომელიც მარლაში ან სხვა რბილ ქსოვილშია გახვეული. გამოიყენება ნაკეთობის ზედაპირზე ლაქსადებავის ხელით დასატანად ან საფარის ზედაპირის გასაპრიალებლად.

ტანგენსი (ლათ. tangere შეხება) – მახვილი კუთხის ტრიგონომეტრიული ფუნქცია, რომელიც მართკუთხა სამკუთხედში უდრის მოცემული კუთხის პირდაპირ მდებარე კათეტის სიგრძის შეფარდებას მეორე კათეტის სიგრძესთან.

ტანგენსოიდა (ლათ. tangere შეხება და ბერძ. Eidos სახე, მოყვანილობა) – მრუდი ხაზი, რომელიც გრაფიკულად გამოხატავს ტანგენსის ცვლილებას კუთხის ცვლილებასთან დაკავშირებით.

ტანგენსოიდა

ტანდემი (ინგლ. tandem განლაგება წალიკად) – 1. აგრეგატში მანქანების ან მანქანის ნაწილების განლაგება ერთიმეორის მიყოლებით, ერთ ღერძზე, ერთ ხაზზე; 2. მრავალცილინდრიანი მანქანა, რომელშიც სამუშაო ცილინდრები ამ წესით არის განლაგებული; 3. ორადგილიანი ველოსიპედი, რომელზეც უნაგირები და ორი წყვილი პედალი ერთიმეორის უკან არის განლაგებული; 4. პარაშუტის სისტემა, როდესაც მგზავრი ან ტვირთი მიერთებულია ინსტრუქტორის ჩამოსაკიდ მოწყობილობას.

ტანი – იხ. სხეული.

ტანინი (ფრანგ. tanin თრიმლვა) – მთრიმლავი ნივთიერება, მოყვითალო ფხვნილი, რომელსაც იღებენ ზოგი მცენარის ქერქიდან, ფოთლიდან და ნაყოფიდან; იხმარება ტექნიკაში, მედიცინასა და სოფლის მეურნეობაში (ღვინის წარმოებაში).

ტანტარა – გადაბმული წყვილი კიბე, რომელსაც ხმარობენ მხატვრები.

ტანძის წმინდა ნიკოლოზის ეკლესია – გვიანი შუა საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, წმინდა ნიკოლოზის სახელობის ტაძარი. მდებარეობს ქვემო ქართლის მხარის ბოლნისის მუნიციპალიტეტში, მდინარე ხრამის მარჯვენა ნაპირზე ს. ტანძიაში, ბოლნისიდან 16 კმ-ის დაშორებით. აგებულია 1683 წელს დიდი ქართველი მამულიშვილის სულხან-საბა ორბელიანის მამის ვახტანგ მდივანბეგის მიერ და წლების განმავლობაში ორბელიანების კარის ეკლესია იყო. ეკლესია შეისწავლა და აღწერა ექვთიმე თაყაიშვილმა. ეკლესია ნაგებია ალგეთის ქვითა და კირით. ეკლესიის სიახლოვეს განლაგებულია სულხან-საბა ორბელიანის ლიტერატურული მუზეუმი (სურ. 2), სადაც დაცულია მისი ნაწარმოებების თემაზე შექმნილი ქართველი მხატვრების ფერწერული, გრაფიკული ნამუშევრები, ფოტომასალა, დოკუმენტები და სულხან-საბას სხვადასხვა პერიოდის გამოცემები.

სურ. 1. ტანძის წმინდა ნიკოლოზის ეკლესია

სურ. 2

ტარა (იტალ. tara < არაბ. tarh ნარჩენები) – ჩამოსხმული პლასტმასის, მუყაოს, ასაწყობი ხის ან ლითონის კონსტრუქცია, რომელსაც იყენებენ რაიმეს შესაფუთად, ჩასაწყობად, ჩასალაგებლად (სურ. 1. პლასტმასის ტარა). ის შეიძლება იყოს ერთჯერადი ან მრავალჯერადი გამოყენების.

სურ. 1. ტარა

ტარი – ხელით სამუშაო იარაღის ის ნაწილი, რომელსაც უშუალოდ ხელით ეხებიან (მაგ., ნაჯახის, ბარის, ჩაქურჩის, უროს და მისთ.). მის დასამზადებლად ძირითადად ფოთლოვანი ჯიშის მაგარი ხის მერქანი გამოიყენება.

ტარირება (გერმ. tarieren ტარის წონის განსაზღვრა) – საზომი ხელსაწყო შემოწმება. მდგომარეობს შესამოწმებელი ხელსაწყო ჩვენების შედარებაში სხვა, უფრო ზუსტი ხელსაწყო ჩვენებასთან, რომელიც მიღებულია ერთნაირ პირობებში და დგინდება ხელსაწყო ცდომილება. იმავე გზით წარმოებს ტ. და ხელსაწყო მასშტაბის დაზუსტება. მაგ., სამუშაო დინამომეტრის ტ. წარმოებს მე-2 და მე-3 კლასის სანიმუშო დინამომეტრით და ეტალონური ტვირთების ნაკრებით. უწყვეტი მოქმედების დოზატორის ტ. ახდენენ სინჯების აწონით, რომლებსაც შეარჩევნებენ დოზატორის მუშაობის საკონტროლო დროში. ციკლური დოზატორის ტ. აწარმოებენ სანიმუშო გირის გამოყენებით, მანამდე კი საჭიროა ცარიელი დოზატორის სასწორების ტ. მაჩვენებელი ისრის ნულზე დაყენება.

სურ. 1. ტარკუთხვილა

ტარიფი (იტალ. tariffa < არაბ. tarif განცხადება) – 1. იმპორტზე დაწესებული გადასახადი ანუ ბაჟი; 2. განაკვეთთა სისტემა, რომელიც განსაზღვრავს სხვადასხვა მომსახურების საფასურის ოდენობას; 3. შრომის ანაზღაურების განაკვეთთა სისტემა.

ტარიფიკაცია – ტარიფების, ფასების, ანაზღაურების მკაფიოდ დადგენილი დონე; ნიხრი.

ტარკუთხვილა – ხელსაწყო კუთხვილის მოსაჭრელად ლითონის მილის გარე ზედაპირზე. არსებობს ელექტრო (სურ. 1) და ხელის (სურ. 2). ხელსაწყო მუშაობს გარესახრახნის პრინციპით. აქვს რეგულირების მექანიზმი და საცვლელი მჭრელი ფირფიტები, რაც საშუალებას იძლევა ხრახნი მოიჭრას სხვადასხვა დიამეტრის მილზე.

სურ. 2. ტარკუთხვილა

ტარტანი (ფრანგ. tartane < ძვ. ფრანგ. tiretaine მატყლი) – 1. უმაღლესი კლასის სინთეზური ხელოვნური საფარის ტიპი სტადიონებზე სარბენი ბილიკის მოსაწყობად; 2. ტრადიციული შოტლანდიური ქსოვილის ორნამენტი, რომელიც შედგება ურთიერთგადამკვეთი ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ფერადი ხაზებისაგან (სურ. 1); 3. იალქნიანი ნავის ტიპი.

სურ. 2. ტარტანი

ტაუ (წმინდა ანტონის ჯვარი, ებრაული ჯვარი) – 1. ჰერალდიკური ფიგურა; 2. ბერძნული ალფავიტის ერთ-ერთი ასო (Τ).

ტაუერი – ლონდონში, XVI-XVII საუკუნემდე მეფის ციხე-დარბაზი, შემდეგ, XIX საუკუნემდე – სახელმწიფო საპატიმრო; ამჟამად – სამხედრო-ისტორიული მუზეუმი. ლონდონის ერთ-ერთი ღირსშესანიშნაობა.

ტაფობი – რელიეფის უარყოფითი ფორმა, ჩაღრმავება ხმელეთის საზღვრებში (სურ. 1. უბსუნურის ტაფობი, მონღოლეთი), ოკეანეების ან ზღვების ფსკერზე. არსებობს მისი სახეები: ტექტონიკური (დედამიწის ქერქის ჩაღრმვა), ცინულოვანი (მორენებს შორის ჩაღრმვა), ვულკანური (კალდერა, კრატერი), ეროზიული, კარსტული, გამყინვარებული (შავკარსტული), ნაცრისებრი, სუფოზური (დაჯდომადი) და შერეული.

სურ. 1. ტაფობი

ტაფტა (ფრანგ. taffetas < სპარს. taftan ქსოვილი) – ბამბის ან აბრეშუმის მტკიცე პეწიანი ქსოვილი. გამოიყენება ავეჯის, ტანსაცმლის წარმოებაში, შენობის ინტერიერის გასაფორმებლად და სხვ.

ტაფტა

ტაქომეტრი (ბერძ. tachos სიჩქარე და métron გაზომვა) – მანქანის (მექანიზმის) ლილვის ბრუნვის სიხშირის გასაზომი ხელსაწყო.

ტაქომეტრი ელექტრული – ხელსაწყო, რომელშიც შეთავსებულია მანძილსაზომის, ციფრული თეოდოლიტისა და აღებული ანათვლების მახსოვრობის მოდული. ის უზრუნველყოფს კუთხური და ხაზოვანი გაზომვების დიდ სიზუსტეს, ავტომატურად იწერს ანათვლებს და ამით ამაღლებს საველე სამუშაოების ეფექტურობას (სიჩქარეს).

ტაქომეტრი ელექტრული

ტაქსაცია (ლათ. taxatio შეფასება) – 1. ტყის მატერიალური შეფასება (ხეების რაოდენობის, მერქნის მარაგის, ტყის ნამატის, ხე-ტყის მასალების დასამზადებელი მოცულობის განსაზღვრა და შეფასება); 2. რისამე ნიხრის, ზომებისა და ხარისხის დადგენა.

ტაქტი (ლათ. tactus შეხება) – 1. რაიმე პროცესის ცალკეული მონაკვეთი, მაგ., აფეთქების, გამოდენის, გაფართოების, შეკუმშვის, შეწოვისა და სხვ.; 2. რისამე მექანიზმის სამუშაო ციკლის ნაწილი; 3. რაიმე ერთგვაროვანი მოქმედების, მოძრაობის თითოეული ნაწილი; დრო თანაბარ დარტყმებს შორის.

ტაქტილური გაფრთხილება – ზედაპირის სტანდარტული დეტალი, რომელიც ჩამენებული ან მიმაგრებულია სავალ ზედაპირზე ან სხვა ელემენტზე იმ მიზნით, რომ უსინათლო ადამიანი გააფრთხილოს მიმოსვლის ბილიკზე არსებული საფრთხის შესახებ.

ტაქტური სიხშირე (კომპ.) (ინგლ. clock rate or clock speed) – კომპიუტერის ცენტრალური პროცესორის ტაქტური გენერატორის მიერ გამომუშავებული ელექტრული იმპულსების რაოდენობა ერთ წამში, რომელიც იზომება ჰერცებში ან ჰერცის [herz (Hz)] წარმოებულებში [მაგ., მეგაჰერცი (MHz), გიგაჰერცი (GHz)]. რაც მეტია ტ. ს. მით უფრო დიდია პროცესორის მიერ ელემენტარული ოპერაციების შესრულების ტემპი, ინფორმაციის დამუშავების სისწრაფე და, შესაბამისად, მაღალია კომპიუტერის მუშაობის საერთო სისწრაფე.

ტაშტი

ტაშტი (ტასტი, გობი, ვარცლი) – ლითონის ან პლასტმასის მოზრდილი, გაშლილი, მრგვალი (ან მოგრძო) თავლია ჭურჭელი.

ტაძარი – 1. ქალაქის ან მონასტრის მთავარი საეკლესიო ნაგებობა, სადაც ღვთისმსახურებას ასრულებს ეპისკოპოსი (არქიეპისკოპოსი, მიტროპოლიტი, პატრიარქი). ტაძრის ნაწილებია: ა) საკურთხეველი, სადაც მღვდელი აღასრულებს უმთავრეს საღმრთისმეტყველო მოქმედებებს; ბ) ტაძრის შუა ნაწილი, სადაც მორწმუნენი იკრიბებიან ლოცვისთვის; გ) სტოა, რომელიც უწინ განკუთვნილი იყო კათაკმეველთათვის, ანუ მოსანათლად გამზადებულთა და მონაწილე ცოდვილებისთვის. ტაძრის სახე და მისი განვითარების ისტორია განპირობებულია არა მარტო საკულტო მოთხოვნილებებით, არამედ ხალხისა და ქვეყნის არქიტექტურისა და სამშენებლო ტექნიკის განვითარების დონით და, შესაბამისად, ატარებს მკვეთრად გამოხატულ ეროვნულ ხასიათს. ძველ ქართულ ძეგლებში ტაძარი გვხვდება როგორც უფლის (ღმერთის) სახლის, სამლოცველო სახლის (ეკლესია), ისე უფლის (მეფე, მთავარი) რეზიდენციის, სასახლის მნიშვნელობით; ტაძარს სახელს არქმევენ ტაძრისთვის ადგილის კურთხევის დროს, როცა საძირკველში ქვაკუთხედი იდება; ტაძარს აკურთხებენ მაცხოვრისა და ღმრთისმშობლის მიწიერი ცხოვრების ამსახველი მოვლენების ან წმიდანთა პატივსაცემად; 2. საკულტო ნაგებობა ღვთისმსახურებისა და რელიგიურ წეს-ჩვეულებათა შესასრულებლად; 3. ღმრთისადმი მიძღვნილი და ღმრთისმსახურებისთვის განკუთვნილი განსაკუთრებული შენობა.

ტაძრისი (ინგლ. Tadzrisi) – IX-X საუკუნეების ეროვნული მნიშვნელობის კულტურული ძეგლი, ტაძრისის ეკლესიათა კომპლექსი. მდებარეობს სამცხე-ჯავახეთის მხარეში, ბორჯომის მუნიციპალიტეტის სოფ. ტაძრისში.

ბორჯომისა და ბაკურიანის ეპარქიაში სოფელი ტაძრისი გამორჩეული ადგილია. როგორც დასახელება მიგვანიშნებს, ეს სახელწოდება მას ტაძრების სიმრავლის გამო მიუღია და ასე შემორჩა დღემდე. ტაძრისის მონასტრის ისტორია კი ორ სულიერ წინამძღვართან გრიგოლ ხანძთელთანა და გიორგი მთაწმინდელთან არის დაკავშირებული.

ისტორიული ცნობების თანახმად, ტაძრისის სამონასტრო კომპლექსი სამონასტრო ეკლესიების, წინამძღვრის რეზიდენციისა და ციხისგან შედგებოდა. ამჟამად ამ ტერიტორიაზე მხოლოდ ორი ტაძარი: წმინდა გიორგი მთაწმინდელის სახელობისა (სურ. 1) და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის სახელობის ერთნავიანი ბაზილიკებია შემორჩენილი. აქ სამონასტრო ცხოვრება XVI საუკუნის შუა წლებამდე გრძელდებოდა, ვიდრე ამ მხარეს თურქეთის ოტომანთა დინასტია არ დაეპატრონა. ტაძრისის მონასტერი განადგურდა. XVIII საუკუნეში, რეგიონი ისევ საქართველოს სამეფოს ნაწილად იქცა, მაგრამ მონასტერი არ განახლებულა. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის ლოცვა-კურთხევით, 2009 წელს, ღირსი გიორგი მთაწმინდელის დაბადებიდან 1000 წლისთავის აღსანიშნავად ტაძრისში ღვთისმსახურება კვლავ აღდგა.

სურ. 1. ტაძრისი

სამონასტრო ნაგებობები წარმოადგენს ერთმანეთთან მიჯრილ, მცირე ზომის, წაგრძელებული ოთხკუთხედის ფორმის კომპარტიმენტებს, რომლებიც დიდი ზომის, დაუმუშავებელი ქვებით არის ამოყვანილი, დულაბის გარეშე. მონასტრის განვითარების შემდგომ ქრონოლოგიურ ეტაპს (დაახლოებით XI ს.) წარმოადგენს მისგან ოდნავ მოცილებული, სამხრეთ-დასავლეთით, ბორცვის თავზე განთავსებული ციხის გალავნით გარშემორტყმული წინამძღვრის რეზიდენცია. კომპლექსი არის შედარებით უფრო დიდი ზომის სათავსებიც, რომელთა შორის გამოიყოფა დიდი, სამნაწილიანი დარბაზი ოდნავ მომრგვალებული კუთხეებით. მცირე ზომის დამხმარე სათავსები კი ერთ მწკრივშია განთავსებული.

წმინდა მარიამის სახელობის მოკრძალებული ზომის, სადა დარბაზული ეკლესია განთავსებულია მონასტრის ტერიტორიაზე, სამეკლესიანი ბაზილიკის ჩრდილოეთით. პატარა ზომის დარბაზული ეკლესია ნაგებია რუხი ფერის ფორებიანი ქვის წყობით.

მონასტრის მთავარი ნაგებობაა **წმინდა გიორგის** ეკლესია. იგი წარმოადგენს დიდი ზომის სამეკლესიანი ბაზილიკას (15,0x6,0 მ.), რომელიც გარედანაც და შიგნიდანაც ნაგებია ღია ფერის საშუალო ზომის ქვიშაქვით. ეკლესია გეგმით განიერ, სივრცობრივ დარბაზს წარმოადგენს, რომელიც აღმოსავლეთით ნახევარწრიული მოხაზულობის, გაშლილი ფორმის საკურთხევლით სრულდება. საკურთხევლის ცენტრში, სარკმელია გაჭრილი, რომელიც ფლანკირებულია ღრმა, მაღალი ნიშებით. ნიშები ტრაპეციის ფორმისაა, ზევითკენ შევიწროებული, თაღოვანი დასრულებით. აფსიდის ცენტრში კედელზე მიდგმული სადა ტრაპეზის ქვაა მოთავსებული.

მონასტრის ტერიტორიაზე დაცულ ნაგებობათა ქრონოლოგიური დიაპაზონი საკმაოდ დიდია: სამონასტრო ეკლესიები – X საუკუნე, წინამძღვრის რეზიდენცია – XI საუკუნე, ციხე – XIII საუკუნე. ტაძრის კომპლექსი სხვადასხვა დროის (X-XIII სს.) ნაგებობათა ერთიანობას წარმოადგენს. მას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ქვეყნის ისტორიული და სულიერი განვითარების გზაზე. იგი ერთიან წარმოადგენს გვიქმნის შუა საუკუნეების საქართველოს სამონასტრო ცხოვრებაზე. ასეთი სტრუქტურის მქონე სამონასტრო ანსამბლი, რომლის შემადგენლობაში წინამძღვრის რეზიდენციაა დაცული, იშვიათობაა დღემდე გამოვლენილ ქართულ სამონასტრო არქიტექტურის მეგლებს შორის.

ტაძრის ეკლესიათა კომპლექსს 2006 წელს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი მიენიჭა.

ტახტი – 1. ოთხფეხიანი დასაწოლი ან დასაჯდომი ავეჯის სახეობა (სურ. 1). საქართველოსი მისი მრავალი სახეობა არსებობდა (იხ. ლამარა ბედუკიძის შრომები): თუმცაში ტახტი წარმოადგენდა კედლის გასწვრივ გაკეთებულ მაღალფეხიან ხის საწოლს, რომელიც არყის ხის მსხვილი ჯოხებით კედელთან იყო მიმაგრებული და წნელით ძირგამოწნული. ტახტზე ქერის ბზით გატენილი ლეიბი ან მხოლოდ ნაბადი ეფინა; ქიზიყური ტახტი წარმოადგენდა დიდი ზომის მაღალფეხიან ხის საწოლს, რომელსაც ჰქონდა მოაჯირიანი გვერდები და ზურგი. თავთან ედო ბალიშიანი ხის თავსადები ასახდელი სახურავით, რომელიც გამოიყენებოდა აგრეთვე წვრილმანი ნივთების ჩასაწყობად. საწოლი განსაზღვრული იყო დიდი ოჯახებისთვის. დღისით ტახტზე აფენდნენ ხალიჩას, ფარდას ან ჯეჯიმს; ხევსურული ტახტი წარმოადგენდა ოჯახის დასაძინებელ მაღალფეხიან ხის საწოლს. პირიქითა ხევსურეთში ტახტს ლოგინად იხსენიებენ;

1. მეფეთა და იმპერატორთა დასაბრძანებელი სავარძელი (სურ. 2. ნაპოლეონის ტახტი; სურ. 3. რომის პაპის ტახტი; სურ. 4. ქართლ-კახეთის მეფის გიორგი XII-ის ტახტი; სურ. 5. რუსეთის იმპერატორის ივანე მრისხანეს ტახტი).

სურ. 1. ტახტი

სურ. 2

სურ. 3

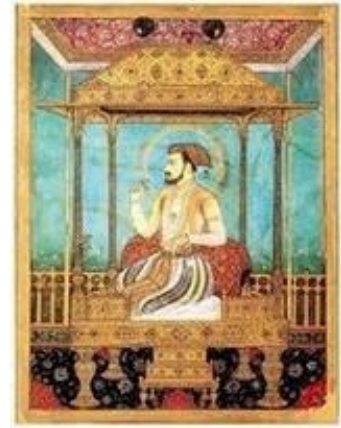

სურ. 4

სურ. 5

ტახტი ფარშავანგის – 1739 წელს სპარსეთის ნადირშაჰის მიერ ინდოეთიდან გატანილი დიდ მოგოლთა ოქროს ტახტი. მას შემდეგ იგი წარმოადგენდა ირანის მონარქიის სიმბოლოს. ფარშავანგის ტახტი დამზადებული იქნა XVII საუკუნეში მოგოლი იმპერატორისათვის შაჰ-ჯაჰანის მიერ. ეს იყო მსოფლიოში ყველაზე მდიდრული ტახტი. ქვეშევრდომები უახლოვდებოდნენ მას ვერცხლის კიბეებით. ჰქონდა ძვირფასი ქვებითა და მინერალებით მორთული ოქროს ფეხები. ზურგი შემკული იყო მინანქრით, ოქროთი, ალმასებითა და ლალებით დამშვენებული ფარშავანგის ორი კუდით. ტ. ფ. დამზადებისათვის დაიხარჯა ორი ტონა სუფთა ოქრო და ხუთ ტონაზე მეტი ლალის, ზურმუხტის და ალმასის თვალი. ირანში ამ სიმდიდრის გადატანას 21 აქლემი დასჭირდა.

ტახტი ფარშავანგის

ტბა – ბუნებრივი წყალსატევი (სურ. 1. რიჩის ტბა, აფხაზეთი, საქართველო), რომელსაც კავშირი არა აქვს ზღვასთან ან ოკეანესთან.

ტბების პროფილაქტიკური დაცლა – გარღვევსაშიში ტბების ხელოვნური დაცლა, კატასტროფული ღვარცოფებისა და წყალმოვარდნების თავიდან აცილების მიზნით. ხდება ნაგუბარი და ხშირად მყინვარულ-ნაგუბარი ტიპის ტბების პროფილაქტიკური დაცლა, რომელიც მყინვარული ღვარცოფების წარმოქმნის კერაა. მყინვარული კაშხლების წყლის კონტროლირებადი დაცლა ხორციელდება გვირაბების გაყვანის ან ფხვიერ-მონატეხი მასალის საფარის გაწმენდის გზით.

სურ. 1. ტბა

ტბეთის მონასტერი (ინგლ. Monastery of Tbeti) – ტბეთის ღვთისმშობლის სახელობის X საუკუნის ქართული მართლმადიდებლური მონასტერი ისტორიულ სამხრეთ საქართველოში. მდებარეობს თანამედროვე თურქეთში, მდინარე იმერხევის მარჯვენა ნაპირზე, ახლანდელი ქ. შავშათიდან 15 კილომეტრში, სოფ. ტბეთის (თურქული სახელწოდება *Cevizli*, ჯევიზლი, ნიშნავს „კაკლიანს“) შუაგულში. მონასტრის მთავარი ტაძარი წარმოადგენდა შავშეთის საერისთავოს მთავარ ჯვარგუმბათოვან ეკლესიას, რომელიც ერისთავთერისთავის აშოტ კუხის მიერ იყო აგებული [აშოტ ბაგრატიონი (კუხი)]

სურ. 1. ტბეთის მონასტერი

გარდაიცვალა 918 წელს). მანვე დანიშნა ტბეთის პირველი ეპისკოპოსი სტეფანე მტბევარი, რომელმაც XI საუკუნის პირველ ნახევარში ააგო ციხესიმაგრე და დაიცვა მხარე ბიზანტიის აგრესიისაგან. ტბეთის მონასტერი რამდენიმე სამონასტრო ნაგებობას მოიცავდა, რომელთაგან დღეისათვის მხოლოდ მთავარი ტაძრის ნანგრევებია შემორჩენილი (სურ. 1. მთავარი ტაძრის ნანგრევები).

სავარაუდოდ აშოტ კუხის აშენებული თავდაპირველი ნაგებობა რვამკლავიან ტაძარს წარმოადგენდა, რომელიც მალევე დაინგრა და მის ნაცვლად აიგო იმავე გეგმის ახალი ეკლესია. შესაძლებელია მოხდა ნაწილობრივი (მხოლოდ ფასადების) რეკონსტრუქცია, რომლის დროს არ დარღვეულა ტაძრის სივრცობრივ-მოცულობითი სტრუქტურა.

X საუკუნის ბოლოს რვააფსიდიანი ნაგებობის ადგილას მესამე, უფრო მოზრდილი და განსხვავებული ტიპის კათედრალი აიგო, რომლის ზოგდი კომპოზიცია არსებითად არ შეუცვლია მომდევნო საუკუნეების აღდგენა-გადაკეთებას. დღეს ტბეთის დიდებული ტაძარი დანგრეული და გამარცხულია.

რვამკლავიანი ტაძრის ნაშთები გარედან მოპირკეთებულია მოწითალო-მონარინჯისფრო ქვიშაქვის დიდი კვადრატული ფორმის ფილებით. ზოგ ადგილებში გვხვდება ღია ქვიშისფერი ან უფრო მუქი მოშავო-მოწითალო ქვებიც. მათი წყობა მკაცრად მოწესრიგებულია, რიგები დაცულია და ძირითადად წახნაგიდან წახნაგზე გადადის. შიდა მოპირკეთება ჩრდილოეთის კედელზე შემომარცვულია. შემორჩენილია მხოლოდ ქვების ბუდეები, რომელთა მოწესრიგებული წყობაც შიდა პერანგის სისუფთავესა და აკურატულობაზე მეტყველებს (დ. ხომტარია).

მესამე ტაძრის გეგმა წარმოადგენს ჯვარს ოთხი მკლავით, რომელთაგან აღმოსავლეთისა აფსიდიანია, ხოლო დანარჩენი სამი მართკუთხაა. მიუხედავად არაერთი გადაკეთებისა, მესამე მშენებლობის დროინდელი ზოგიერთი დეტალი ტბეთის მთავარი ტაძრის ინტერიერში დღემდეა შემორჩენილი, მათ შორისაა სატრიუმფო თალის იმპოსტები, რომლებსაც ხვეული ჩუქურთმებით მორთული ქვედა ნაწილი და მის თავზე გამოწეული ლილვი გააჩნია, ასევე თარო, რომელიც შემკულია დისკოების მწკრივით. მესამე მშენებლობის დროინდელია ასევე ჩრდილოეთისა და სამხრეთის მკლავების წინა თალების იმპოსტები, რომლებიც ნატიფი დამუშავებით და მდიდრულობით გამოირჩევა (დ. ხომტარია). ინტერიერისგან განსხვავებით ტაძრის ექსტერიერის დეტალები ნაკლებადაა შემონახული, თუმცა წნული და ხვეული ჩუქურთმებით შემკული არქიტექტურული ორნამენტები დღესაც ყურადღებას იქცევს შესრულების საოცარი დონითა და მიმზიდველობით (სურ. 2. ექსტერიერის ორნამენტი).

მთავარი ტაძრის მომდევნო რეკონსტრუქცია შესრულებული XI საუკუნის მეორე ნახევარში, მიზნად ისახავდა მოცულობის გაზრდასა და ფასადების უფრო მდიდრულად

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

სურ. 5

მორთვას. ამ პერიოდში ტაძარს ჩრდილოეთის მკლავზე მიაშენეს ეგვიპტური და მის თავზე მოაწყვეს პატრონიკე. გადაკეთდა საკურთხეველიც. დააგრძელეს პასტფორიუმები, რის გამოც დაიკარგა აფსიდის გარე შვერილობა და აღმოსავლეთიდან შეიქმნა ღრმა თაღნარიანი ერთიანი ფასადის სიბრტყე, რომლის სამი თაღიდან შუა უფრო ფართო და მაღალია, ვიდრე ორი გვერდითი თაღი (სურ. 3. აღმოსავლეთი ფასადი სამი თაღით). ანალოგიური თაღნარებია სამხრეთისა და ჩრდილოეთის ფასადებზეც.

XI საუკუნეში მშენებლობა განახლდა და უფრო დამშვენდა საფასადო მორთულობა (მრგვალი სარკმლების საპირეები, განედლებული ჯვრის რელიეფი, აღმოსავლეთის მკლავის დახვეწილი ჩუქურთმებით (სურ. 4. აღმოსავლეთის ფასადის ჩუქურთმა) წარმოდგენილი კარნიზები და სხვ. (შემორჩენილია დღემდე).

XIII საუკუნეში აღადგინეს სამხრეთი მკლავი (მეხუთე მშენებლობა) (სურ. 5. მორთულობა სამხრეთ ფასადზე: თაღები და შეწყვილებული სარკმლები), ხოლო XIV საუკუნეში აღადგინეს დანგრეული გუმბათი (მექვესე მშენებლობა). აღდგენილი გუმბათი თექვსმეტწახნაგას წარმოადგენდა, რომელშიც ერთმანეთს ენაცვლებოდა სარკმლიანი და უსარკმლო წახნაგები. 3. ზაქარაიას აზრით ეს გუმბათი პროპორციებით, გაფორმებითა და ცალკეული დეტალებით ყველაზე ახლოს გერგეტის სამების გუმბათთან დგას და მისი თანადროული უნდა იყოს. სამწუხაროდ ტბეთის გუმბათმა ჩვენამდე ვერ მოაღწია.

შემორჩენილი ფრაგმენტებით დასტურდება, რომ ტაძარი ძალიან მაღალი ხარისხის ფრესკებითა და წარწერებით ყოფილა დამშვენებული.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტბეთის ტაძარი მშენებლობის ხარისხით, დახვეწილი ქართული ჩუქურთმებით, ინტერიერისა და ექსტერიერის მორთულობით უცილობლად შედის შუა საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების საუკეთესო ძეგლთა სიაში.

ტბორი (ტბორე) – დაგუბებული წყალი, ხელოვნური წყალსატევი, რომელიც განკუთვნილია წყალმომარაგებისათვის, სარწყავად, თევზის გამრავლებისთვის, ფრინველებისათვის და ასევე სანიტარული და სპორტული მოთხოვნილებებისათვის. პირობითად, ხელოვნურ წყალსატევს, რომლის წყლის მოცულობა 1 მლნ. კუბურ მეტრამდეა – ტბორი ეწოდება, ხოლო უფრო მეტი მოცულობისას – წყალსაცავი. ტ. შეიძლება საზრდოობდეს მცირე ნაკადულებით, გრუნტისა და წვიმისწყლებით. დასვენების ზონებში ტ. თევზჭერისა და სხვადასხვა სპორტული შეჯიბრებების ჩატარების ობიექტია. ის ხშირად გარშემორტყმულია ხე-მცენარეულობით, რის შედეგადაც ქმნის საკმაოდ კარგ დასასვენებელ ადგილს. ტბორი, როგორც წყლის ობიექტი, შეადგენს ჰიდროლოგიურ ელემენტს.

ტეგულა – 1. ბურულის (სახურავის) კრამიტი ზევით აღუნული კიდეებით; 2. ნებისმიერი მასალის ბურული, სახურავი.

ტევალობა – შინაგანი მოცულობა; უნარი დაიტოს რისამე გარკვეული რაოდენობა. ტევალობის სახეებია: აკუმულატორის, არაწრფივი, ბაზრის, ბუფერული, გადასასვლელი, გამავალი, გამყოფი, განაწილებული, გაბნევის, გასავლელი, დაყვანილი, დინამიკური, ეკვივალენტური, ელექტროდმორისი, ელექტროსტატიკური, ელექტრული, ენერგეტიკული, ვაგონის, კონდენსატორის, კუთრი, ლიანდაგების, ლიფტის, მაკონპენსირებული, მანეიტრალეხელი, მოძრავი შედგენილობის, ნარჩენი, ნომინალური, პარაზიტული, რეზერვუარის, სადგურის, საინფორმაციო, სამუშაო, სატელეფონო ქსელის, საწყისი, სილოსის, სტადიონის, სტატიკური, ტენდერის, შიგა, ცვლადი, წყალსაცავისა და სხვ.

ტეგულა

ტევრი – ხშირი, დაბურული, რელიქტური ტყე.

ტელამონი (ბერძ. Telamōn მითური გმირის სახელი; telamōn მეზარგული, ბურჯი, მხარდამჭერი) – იხ. ატლანტი.

ტელე – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი, აღნიშნავს: 1) შორ მანძილზე მოქმედს; 2) ტელევიზიასთან დაკავშირებულს.

ტელებინოკლი (ბერძ. tēle შორს და ფრანგ. binocle < ლათ. bini წყვილი, ორი და oculus თვალი) – სპეციალური ბინოკლი ძალზე დაშორებული ობიექტების ნათლად დასანახად.

ტელეგრაფი (ბერძ. tēle შორს და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – ელექტრო- და რადიოკავშირგაბმულობის სახეობა, კავშირგაბმულობის დაწესებულება ან ცნობების მიმღებ-გადამცემი აპარატი, რომელთა საშუალებით შესაძლებელია ცნობის გადაცემა შორ მანძილზე.

ტელევიზია (ინგლ. television < ბერძ. tēle შორს და ლათ. visio ხედვა) – გამოსახულებათა და ხმის გადაცემა შორ მანძილზე ელექტრო და რადიოკავშირგაბმულობის საშუალებათა გამოყენებით.

ტელეკომუნიკაცია (კომპ.) (ინგლ. telecommunication) – კომუნიკაცია მანძილზე, ინფორმაციის გადაცემა ნებისმიერი საკომუნიკაციო ხაზით, რომელიც შეიძლება იყოს ელექტრული, ხმოვანი (აკუსტიკური) ან ოპტიკური.

ტელეობიექტივი (ბერძ. tēle შორს და ლათ. objectivus საგნობრივი) – ფოტო ან კინო აპარატურის ობიექტივი, რომელიც საშუალებას იძლევა გამოსახულება მივიღოთ შორი მანძილიდან.

ტელესკოპი (ბერძ. tēle შორს და skopein ყურება, შესწავლა) – ასტრონომიული ხელსაწყო, რომელსაც იყენებენ ციურ ობიექტებზე დასაკვირვებლად. არსებობს სამი ტიპის: ლინზიანი (რეფრაქტორები), სარკიანი (რეფლექტორები) და სარკიან-ლინზიანი სისტემები.

ტელესტერიონი (ბერძ. tēle შორს და -tērion ადგილი) – ქალღმერთების – დემეტრასა და პერსეფონესადმი მიძღვნილი მონუმენტური წმიდათაწმიდა ტაძარი ანტიკურ საბერძნეთში, დასავლეთ ატიკის ძველ ქალაქ ელევსისში [სურ. 1. ტელესტერიონის რეკონსტრუირებული ნიმუში (მაკეტი), ელევსისის არქეოლოგიური მუზეუმი, საბერძნეთის რესპუბლიკა]. აგებულ იქნა ძვ. წ.-ის V საუკუნეში არქიტექტორ იქტინოსის პროექტის მიხედვით. ერდროულად იტევდა რამდენიმე ათას ადამიანს. ტაძრის შესასვლელთან მთავრდებოდა წმინდა გზა, რომელიც ძველად ათენიდან მოემართებოდა.

სურ. 1. ტელესტერიონი

ტელეფერიკი – საჰაერო-საბაგრო გზის სახელწოდება საფრანგეთში.

ტელეფონი (ბერძ. tele შორს და phone ბგერა) – აპარატი ბგერის გადასაცემად და მისაღებად შორ მანძილზე. თანამედროვე ტელეფონები გადაცემას ახორციელებენ უშუალოდ ელექტროსიგნალებით. ტელეფონის ძირითადი სახეობა: დიდწინაღობიანი, ელექტროდინამიკური, ვიდეო, თანამგზავრული, ინდუქტორული, მობილური, მცირეწინაღობიანი, ოპტიკური, რადიო, სადენიანი, საველე, უსადენო, ფიჭური და სხვ.

ტელეფონიზაცია – ტელეფონის ქსელის გაყვანა-დამონტაჟება.

ტელფერი (ბერძ. tele შორს და phero მიმაქვს) – ტვირთის ასაწევი მანქანა (ჯალამბარი), რომელიც მოძრაობს დაკიდებულ რელსზე. შედგება ელექტროძრავისა და ბაგირის დამჭიმი დოლისაგან. გამოიყენება ტვირთის ვერტიკალური ან ჰორიზონტალური გადაადგილებისათვის.

ტემენოსი (ბერძ. temnein მოჭრილი, მოკვეთილი) – ზღუდარით შემოფარგლული წმინდა მიწის ნაკვეთი, რომელზეც განლაგებულია ბერძნული ტამარი და მის აღმოსავლეთის ფასადის წინ, ღია ცის ქვეშ – საკურთხეველი.

ტემპერა (იტალ. tempera, temperare საღებავებით ფერწერა) – ფერწერა ისეთი საღებავებით, რომელშიც შემკვრელ ნივთიერებად გამოყენებულია ქათმის კვერცხის გულზე ან გულისა და ცილის ნარევეზე მიღებული ნატურალური ემულსია (სურ. 1. ტემპერითა და ოქროთი ხეზე შესრულებული ნახატი - მარიაში ყრმით, XIII ს., დუჩო, სიენა, იტალიის რესპუბლიკა). ხელოვნური ტემპერის დასამზადებლად კი გამოიყენება წებოიანი დულაბი და მცენარეული ზეთი. გასათვალისწინებელია ის, რომ ნატურალური ტემპერა არ ახშობს ბათქაშის (კედლის) ფორებს და სათავის კედელი თავისუფლად სუნთქავს.

სურ. 1. ტემპერა

ტემპერატურა (ლათ. temperatura თანაშეზომილობა, ნორმალური მდგომარეობა) – 1. სისტემის თბური მდგომარეობის ერთ-ერთი ძირითადი პარამეტრი. ცნობილია: აბსოლუტური, დუდილის, დნობის, ინვერსიის, ფაზური გადასვლის, სხეულისა და სხვ. ტემპერატურები, აგრეთვე ტემპერატურული წნევები და ძაბვები. ტემპერატურის საზომ ერთეულს წარმოადგენს გრადუსი ცელსიუსის სკალაზე და კელვინი ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში; 2. ფიზიკური სიდიდე, რომელიც ახასიათებს მაკროსკოპული სისტემის თერმოდინამიკური წონასწორობის მდგომარეობას; 3. ნივთიერების სითბოს ხარისხი, დონე. არსებობს ტემპერატურის სახეები: აალების, აბსოლუტური, აორთქლების, აფეთქების, აქტიური, ბოლო, ბუნებრივი, გათხევადების, გამყარების, გარდაქმნის, გარემოს, გაფართოების, გაფრქვევის, გაყინვის, გამგიფვის, გახურების, გლინვის, დადებითი, დამყარებული, დარბილების, დასაკვირვებელი, დაყვანილი, დნობის, დუდილის, ევტექტიკური, ელექტრონული, ვარვარის, ზომიერი, ზღვრული, თერმოდინამიკური, თვითაალების, ინვერსიული, კაზმის, კრისტალიზაციის, კრიტიკული, კრიოჰიდრატული, კრისტალიზაციის, ლხობის, მაქსიმალური, მახასიათებელი, მინიმალური, მომატებული, მოშვების, მოწვის, ნიადაგის, ნორმალური, ოთახის, ოპტიმალური, რადიაციული, სამუშაო, საშუალო, საწყისი, სიკაშკაშის, სპინური, ფერიითი, შედუღების, შუალედური, ტემპერატურა, უარყოფითი, წრთობის, წყლის, ჭედვის, ჭრის, ხანძრის, ჰაერის, ჰომოლოგიური და სხვ.

ტემპერატურა აქტიური – ჰაერის ტემპერატურა, მეტი ბიოლოგიურ მინიმუმზე, ვეგეტაციის მთელი პერიოდის განმავლობაში.

ტემპერატურა გამინების – ზღვრული ტემპერატურა, რომლის ქვევითაც ნივთიერება ხდება მინისებრი (მყარი), ხოლო ამ ტემპერატურის ზევით – თხევადი.

ტემპერატურა გახურების – სითბური აგენტის ზემოქმედების შედეგად სხეულის ზედაპირის საბოლოო ტემპერატურა.

ტემპერატურა დნობის – ტემპერატურა, რომელზეც კრისტალური ტანი გადადის თხევად მდგომარეობაში.

ტემპერატურა დუდილის – ტემპერატურა, რომელზეც ხდება მუდმივი წნევის ქვეშ მყოფი სითხის ადუღება. ტ. დ. შეესაბამება ადუღებული სითხის ბრტყელ ზედაპირზე გაჯერებული

ორთქლის ტემპერატურას, რადგან სითხე ყოველთვის მეტადაა გადახურებული დუღილის ტემპერატურასთან შედარებით.

ტემპერატურა კრისტალიზაციის – ტემპერატურა, რომელზეც თხევადი ნივთიერება გადადის მყარ (კრისტალურ) მდგომარეობაში.

ტემპერატურა კრიტიკული – ნივთიერების ტემპერატურა, მყოფი კრიტიკულ მდგომარეობაში. სუფთა ნივთიერების კრიტიკული ტემპერატურა არის ის მაქსიმალური ტემპერატურა, რომლის დროსაც შესაძლებელია ორთქლის არსებობა სითხესთან ერთად წონასწორობაში. ორთქლის გათხევადება ხდება მხოლოდ სითხის კრიტიკული ტემპერატურის დაწევით.

ტემპერატურა მაქსიმალური – ჰაერის, ნიადაგის ან წყლის ყველაზე მაღალი ტემპერატურა დროის გარკვეულ შუალედში.

ტემპერატურა მინიმალური – ჰაერის, ნიადაგის ან წყლის ყველაზე დაბალი ტემპერატურა დროის გარკვეულ შუალედში.

ტემპერატურა ნორმალური – 20°C ტემპერატურა.

ტემპერატურა ჰაერის – ატმოსფეროს მდგომარეობის ერთ-ერთი თერმოდინამიკური პარამეტრი. იზომება თერმომეტრით. ტ. ჰ. სივრცისა და დედამიწის ყველა წერტილში მუდმივად იცვლება; დედამიწის ზედაპირზე ამ ცვლილებას საკმაოდ დიდი დიაპაზონი აქვს. დღემდე დაფიქსირებული მისი ექსტრემალური მნიშვნელობებია: +58,4°C (საუდის არაბეთი, 13.09.1922 წ.) და -91,2°C (ანტარქტიდა, 03.08.2004 წ.).

ტემპერატურაგამტარობა (ტემპერატურაგამტარობის კოეფიციენტი) – 1. ნივთიერების ფიზიკური პარამეტრი, რომელიც ახასიათებს მისი ტემპერატურის ცვლილების სისწრაფეს არასტაციონალურ სითხურ პროცესებში; 2. ნივთიერების თვისება მასში ტემპერატურის გათანაბრებისა, რომელიც განისაზღვრება თბოგამტარობის შეფარდებით მისი ერთეული მოცულობის თბოტევადობასთან.

ტემპერატურამდგრადობა – მასალის უნარი შეინარჩუნოს თავისი სტრუქტურა და ფიზიკური თვისებები ტემპერატურაზე, რომელიც შეესაბამება მისი ხანგრძლივი ექსპლუატაციის პირობებს.

ტემპერატურამედეგობა – მასალის უნარი შეინარჩუნოს თავისი თვისებები (სტრუქტურა, სიმტკიცე, თბოგამტარობა და სხვ.) მაღალ ტემპერატურაზე.

ტემპერატურული ხაზოვანი გაფართოება – ტანის ხაზოვანი ზომების ცვლილება ტემპერატურაზე დამოკიდებულებით. მისი მახასიათებელია მასალის ხაზოვანი გაფართოების ტემპერატურული კოეფიციენტი.

ტემპი (იტალ. tempo < ლათ. tempus დრო) – რისამე განხორციელების, მიმდინარეობის სისწრაფე (მაგ., მშენებლობის ტემპი, ტერიტორიის ათვისების ტემპი და სხვ.).

ტემპიეტო (იტალ. Tempietto) – ცალკე მდგარი როტონდა-საყარაულო, აგებული მილანელი არქიტექტორის დონატო ბრამანტეს მიერ 1502 წელს რომის რაიონ ტრასტევერეში (Trastevere), მდინარე ტიბრის დასავლეთ სანაპიროზე, იანუკულოს (Gianicolo) ბორცვზე, როგორც სამონასტრო კომპლექსს სან-პიეტრო-ინ-

სურ. 1. ტემპიეტო

მონტორიოს (San Pietro in Montorio) ნაწილი (სურ. 1. ტემპიეტო, ავტ. დონატო ბრამანტე, 1502 წ., რომი, იტალიის რესპუბლიკა). მშენებლობის დამკვეთი იყო ესპანეთის მონარქი ფერდინანდი (ფერნანდო V) და დედოფალი იზაბელა I კასტილიელი. გადმოცემის თანახმად ამ ადგილას უწამებიათ იესო ქრისტეს ერთ-ერთი მოციქული პეტრე.

ნაგებობამ ნამდვილი სენსაცია მოახდინა რომაელებზე – მათ წინაშე პირველად წარსდგა მაღალი აღორძინების ნაწარმოები. მიუხედავად მინიატურული ზომებისა (რომაულ ძველ ტაძრებთან მიმართებით), უნიკალურად შერჩეული პროპორციები ტაძარს წარმოაჩენს ერთდროულად გრაციოზულ და დიდებულ ნაგებობად. ტაძარი დგას სამსაფეხურიან პოდიუმზე და შემოსაზღვრულია 16 ცალი რომაულ-დორიული გრანიტის სვეტით, ზევით კი – ბალუსტრადითა და გუმბათით. ტაძრის სიმაღლეა 11 მ. შიდა დიამეტრი 4,5 მ-ია. გუმბათის რადიუსი მისი სიმაღლის ტოლია. იატაკი მოპირკეთებულია ფერადი მარმარილოთი კოსმატესკოს სტილში (სურ. 2. ტაძრის მარმარილოს იატაკი).

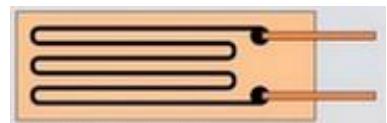

სურ. 2. ტემპიეტო

ტემპლეტი (ინგლ. template შაბლონი, ლეკალო, მოდელი) – 1. მოწყობილობის ბრტყელი მასშტაბური მოდელი, რომელიც ფოტომოდელირების ან კოპირების სხვა მთოდითაა დამზადებული; 2. ლითონმცოდნეობაში, ლითონის ნაკეთობიდან ან ნამზადიდან გრძივად ამოჭრილი ბრტყელი ნიმუში მაკროსტრუქტურის შესასწავლად.

ტენდერი (ინგლ. tender < tend მომსახურება) – 1. საწარმოს მიერ მყიდველისათვის შეთავაზებული ფასი, რომლის განსაზღვრის დროსაც ამოსავალია არა საქონლის საკუთარი დანახარჯების დონე ან მასზე მოთხოვნა, არამედ კონკურენტთა მიერ დადებული ფასი; 2. სამუშაოს, მომსახურების, საქონლის სახელმწიფო შესყიდვის ერთ-ერთი ფორმა, რომლის საშუალებით შესყიდვის განხორციელება სავალდებულოა, როდესაც საქონლისა და მომსახურების ღირებულება აღემატება რაღაც გარკვეულ თანხას (მაგ., საქართველოში 100-200 ათას ლარს); 3. ორთქლმავლის მისაბმელი ნაწილი, რომელშიც სათბობისა და წყლის საჭირო მარაგია მოთავსებული; 4. ერთანძიანი იახტა 2 ან 3 სამკუთხა წინა იალქნით.

ტენზოგადამწოდი (ლათ. tensus დაძაბული, დაჭიმული და sensor გადამწოდი) – მყარი სხეულის დეფორმაციის ელექტრულ სიგნალში გარდამქმნელი (სურ. 1. მავთულიანი გადამწოდი). კონსტრუქციულად ის არის წვრილი მავთული, რომელიც ეკვრება გამოსაკვლევი დეტალის ზედაპირზე. კუმშვა-გაჭიმვის დეფორმაციისას ის იცვლის ელექტრულ წინაღობას, რაც აისახება სიგნალზე.

სურ. 1. ტენზოგადამწოდი

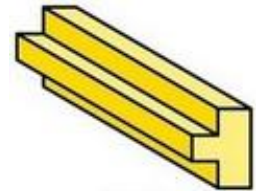
ტენზომეტრი (ლათ. tensus დაძაბული, დაჭიმული და ბერძ. métron გაზომვა) – დეფორმაციების გასაზომი ხელსაწყო. არსებობს მექანიკური (სურ. 1. უნივერსალური ტენზომეტრი DX2-5000 მოძრავი მავთულის, ძაფის, ლითონის კორდის, ნართის და სხვ. დაჭიმვის სიდიდის დასადგენად) და ელექტრონული. გამოიყენება ძირითადად დრეკადი მასალების სიმტკიცის მახასიათებლების განსაზღვრისათვის, აგრეთვე რთულ პირობებში სტატიკური და დინამიკური დეფორმაციების გასაზომად.

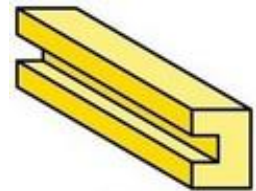
სურ. 1. ტენზომეტრი

ტენტობოდამუშავება – ხის მასალის შრობის ტექნოლოგიური პროცესი, რომელიც საშუალებას იძლევა თავიდან ავიცილოთ მასალაში შიგა დაზიანების გაჩენა (განსაკუთრებით სითხეებში შრობისას). ამ მეთოდის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ შრობის დამთავრების მომენტში ან დაზიანების ნიშნის ცვლილების დროს მერქანზე მოქმედებენ მაღალი ტემპერატურისა და ტენიანობის ჰაერით, რომლის საშუალებითაც ზედაპირული ფენები ტენიანდება და წარმოიშობა შეკლების ნარჩენი დეფორმაციები, რომლებიც კომპენსაციას უკეთებენ შრობის ადრეულ ეტაპზე გაჩენილ წაგრძელების დეფორმაციებს და ამგვარად ქრება დაზიანების წარმოშობის მიზეზი. რაც უფრო სქელია მასალა, მით უფრო მეტია სისქეში ტენიანობის ცვლილება და, შესაბამისად, შიგა დაზიანების მოსახსნელად საჭირო ხდება ტ. მრავალჯერადი ჩატარება. ტ. ჩვეულებრივ საშრობ კამერებში არ წარმოებს. მისთვის შექმნილია სპეციალური ჰერმეტიკული კამერა აღჭურვილი კალორიფერებითა და წყლის გასაფრქვევი მილებით. ჩვეულებრივი ფიცრების ($\delta = 22-31$ მმ) ტენტობოდამუშავების ხანგრძლივობა გრძელდება 2-6 სთ. შრობის დამთავრების შემდეგ მასალა კამერაში რჩება 1-2 დღე, რათა გაცივდეს $30-40^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურამდე და შემდეგ ხდება მისი გადმოტვირთვა და გაგზავნა დანიშნულებისამებრ.

ტენია (ბერძ. tainía ზონარი, ლენტი, ვიწრო ზოლი) – დორიული ორდერის არქიტექტურული ნატეხი თაროს მსგავსი, რომელზეც თანდართულია დაპროფილებული ელემენტები [სურ. 1. ტენია პირდაპირი (Fillet raised); სურ. 2. ტენია შექცეული (Fillet sunk)].

სურ. 1. ტენია

სურ. 2. ტენია

ტენიანობა – ტენის შემცველობა მყარ სხეულში, ფხვნილსა ან აირში. აბსოლუტური ტ. არის სითხის მასის ფარდობა მასალის მშრალი ნაწილის მასასთან, ხოლო ფარდობითი ტ. განისაზღვრება სითხის მასის ფარდობით ტენიანი მასალის (სხეულის) მასასთან. ტ. ცნებაში არ განიხილება ქიმიურად შეკავშირებული ან კრისტალებში შემავალი სითხე, რომელიც მხოლოდ ქიმიური დაშლის შედეგად გამოიყოფა. სამშენებლო კონსტრუქციებში ტ. ყველაზე დიდი გავლენა აქვს ხის კონსტრუქციებზე, ნაკლები ბეტონზე, ლითონზე, ფოროვან მასალებზე, ქვაზე. მერქნის დატენიანობა და გამოშრობა იწვევს მისი უჯრედების კედლების ზომების ცვლილებას, რასაც მოსდევს მერქნის ელემენტების გაჯირჯვებისა და შეშრობის დეფორმაციები. იმის გამო, რომ ამ დეფორმაციათა სიდიდეები სხვადასხვა მიმართულებით სხვადასხვაგვარია, მერქნის ტენიანობის ცვლილება იწვევს დახერხილი ხის მასალის დაბრეცას, დააფრაკებასა და ბზარების გაჩენას, ხოლო მომატებული ტ. (მეტი 20%-ზე) ლპობის ძირითადი მიზეზია. ყველაზე მაღალი ტ. (200%-მდე) აქვს მდინარეში დაცურებულ მორებს. ახლადმოჭრილი ხის მერქნის ტ. 80-100 %-ია. დასაწყობების პროცესში და შრობისას მერქნის ტ. მცირდება 40-დან 10%-მდე. მშრალად ისეთი მერქანი ითვლება, რომლის ტენიანობა $W < 15\%$. მერქანში შეიძლება იყოს ორი სახის წყალი (ტენი) – შეკავშირებული (ჰიგროსკოპული) და თავისუფალი (კაპილარული). შეკავშირებული წყალი იმყოფება მერქნის ბოჭკოების შიგნით, ხოლო თავისუფალი – ავსებს სიცარიელეს ბოჭკოებს შორის. მათ გარდა მერქანში აგრეთვე შეიძლება იყოს ქიმიურად შეკავშირებული წყალი, რომელსაც მხოლოდ მერქნის ქიმიური გადამუშავების დროს აქვს მნიშვნელობა. მერქნის ტ. გასაზომად არსებობს პირდაპირი და ირიბი მეთოდები. პირდაპირს და ყველაზე ზუსტს წარმოადგენს საშრობ-წონითი მეთოდი, რომელიც გამოიყენება ეტალონად. ირიბს მიეკუთვნება ნემსოვანი, ტევადობითი, ზემდალსიხშირიანი, ოპტიკური, რადიომეტრული, ინფრაწითელი და კომბინირებული. დღეისათვის პრაქტიკაში ყველაზე მეტად არის გავრცელებულ-

ლი გამოშრობის, ნემსოვანი (კონდუქტომეტრული) და ტევადობითი (დიელკომეტრული) მეთოდები.

ტენიანობა აბსოლუტური – ნივთიერებაში არსებული ტენის მასის შეფარდება ამ ნივთიერების მასასთან აბსოლუტურად მშრალ მდგომარეობაში, გამოხატული პროცენტებში.

ტენიანობა მერქნის – ტენიანობა, რომელიც დამოკიდებულია მერქანში თავისუფალი და შეკავშირებული წყლის რაოდენობრივ მაჩვენებელზე. ის პროცენტებში იზომება და გამოითვლება ფორმულით: $W = [(G_1 - G_2) / G_2] \cdot 100$, სადაც G_1 – ნიმუშის წონა გამოშრობამდე; G_2 იმავე ნიმუშის წონა გამოშრობის შემდეგ. ტენის პროცენტული შემცველობის მიხედვით მრგვალი და დახერხილი ხის მასალა, ჯიშისაგან დამოუკიდებლად, იყოფა ხუთ ძირითად ჯგუფად: 1) სველი, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში იმყოფება წყალში, $W > 100\%$; 2) ახლადმოჭრილი, რომელსაც შენარჩუნებული აქვს ცოცხალი ხის ტენი, $50-100\%$; 3) ნედლი, $W = 25-50\%$; 4). ჰაერზე გამომშრალი, $W = 20-25\%$; 5). ოთახში გამომშრალი, $W < 15\%$. გარდა ამ ჯგუფებისა, შეიძლება იყოს აგრეთვე აბსოლუტურად მშრალი ($W = 0$) მერქანი.

ტენიანობა სორბციული – წონასწორული ჰიგროსკოპიული ტენიანობა განსაზღვრულ პირობებში (როცა მიღწეულია სითბოსა და ტენის წონასწორული მდგომარეობა) გარკვეული დროის განმავლობაში.

ტენიანობა ფარდობითი – ნიმუშში არსებული ტენის მასის შეფარდება თვით ამ ნიმუშის მასასთან ბუნებრივ მდგომარეობაში. იზომება პროცენტებში და გამოითვლება ფორმულით $W = [(G_1 - G_2) / G_1] \cdot 100$, სადაც G_1 – ნიმუშის წონა გამოშრობამდე; G_2 – ნიმუშის წონა გამოშრობის შემდეგ.

ტენიანობა ჰაერის – ჰაერში წყლის ორთქლის შემცველობა; კლიმატის ყვალაზე არსებითი თვისება. ტ. ჰ. დიდი მნიშვნელობა აქვს ზოგიერთ ტექნოლოგიურ პროცესში. მისი შეფასებისათვის გამოიყენება წყლის ორთქლის დრეკადობა (პარციალური წნევა) (პა) ან ჰაერის ერთეულ მოცულობაში წყლის ორთქლის რაოდენობა (გ/მ³). აბსოლუტური ტ. ჰ. ხასიათდება ჰაერის ერთეულ მოცულობაში წყლის ორთქლის რაოდენობით ან მისი დრეკადობით; ფარდობითი ტ. ჰ. – ჰაერის ტენიანობის აბსოლუტური მნიშვნელობის ფარდობით მაქსიმალურთან (გაჯერებულთან) მოცემულ ტემპერატურაზე (%). დედამიწის ზედაპირთან ჰაერში წყლის ორთქლი შეადგენს მოცულობის 0,2-2,5%. ადამიანისათვის ყველაზე კარგია ფარდობითი ტენიანობა 40-60% ნორმალურ კლიმატურ პირობებში. სათავსებში ტენიანობის უკუგავლენის საპირისპიროდ გამოიყენება ჰაერის ვენტილაცია, კონდიციონერება და სხვ.

ტენის გაცემა – მასალის თვისება დაკარგოს მასში არსებული ტენი. მის რიცხვით მახასიათებელს წარმოადგენს ნიმუშიდან აორთქლებული წყლის რაოდენობა (%) ერთი დღე-ღამის განმავლობაში 20°C ტემპერატურისა და ჰაერის 60%-იანი ფარდობითი ტენიანობის პირობებში. ტ. გ. მხედველობაში მიიღება, მაგ., ბეტონის გამყარებისას, კირის დულაბით შებათქაშებული კედლის შრობისას. პირველ შემთხვევაში სასურველია შენელებული, ხოლო მეორე შემთხვევაში – ტენის სწრაფი გაცემა.

ტენმდეგობა – მასალის, საფარვლის და ნაკეთობის თვისება, გაუძლოს ტენის ზემოქმედებას ხარისხის გაუარესების გარეშე. მაღალი ტენმდეგობის მასალა ხანგრძლივად ინარჩუნებს თავის მექანიკურ (სიმტკიცე), ელექტრულ (კუთრი წინაღობა, ძაბვა) და სხვა (მაგ., ფერი) თვისებებს ინტენსიური დატენიანების პირობებში.

ტენმედევობა აბსოლუტური – მასალის თვისება, შეინარჩუნოს თავისი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები ნებისმიერ ტენიან გარემოში.

ტენსაზომი – გაზის, სითხის და მყარი ტანის ტენიანობის გასაზომი ხელსაწყო (სურ. 1. მერქნის ტენიანობის გასაზომი ნემსებიანი ტენსაზომი). ჰაერის ტენიანობის გასაზომად გამოიყენება ფსიქომეტრი და გიგრომეტრი; სითხეების (რომელშიც წყალი არ არის ძირითადი კომპონენტი, მაგ., ნავთობი, სპირტი) – ტევადური, რომლის მუშაობა დაფუძნებულია სითხეში დიელექტრიკული მუდმივას ან დიელექტრიკული დანაკარგის განსაზღვრაზე; კონდუქტომეტრიული – რომელიც დაფუძნებულია სითხის ელექტროგამტარობის განსაზღვრაზე; გიგროსკოპული ელექტროქიმიური – გამოიყენება აორთქლებადი გაზებისათვის. მყარი სხეულების ტენიანობის გასაზომად გამოიყენება ტევადური, კონდუქტომეტრიული და რადიოიზოტოპური ტ., რომლის მუშაობის პრინციპი ემყარება წყლის წყალბადის ბირთვის მიერ რეზონანსული რადიოტალღების შთანთქმას.

სურ. 1. ტენსაზომი

ტენტი (ლათ. tent გაჭიმული) – ქსოვილური, სინთეზური ან კომბინირებული ტილო, გადაჭიმული ლითონის ან ხის კარკასზე, ბუჩქის ან კლდის შვერილებზე საჭიმრების დახმარებით (სურ. 1. ტენტისგან დამზადებული ტურისტული კარავი). ტ. დანიშნულებაა დაიფაროს ადამიანი ან მალეფუჭებადი საქონელი მზის, ატმოსფერული ნალექების ზემოქმედებისაგან. ტ. შეიძლება იყოს საქარხნო დამზადების ან თვითნაკეთი (მაგ., ჩამოწერილი პარაშუტი). გამოიყენება საავტომობილო ტრანსპორტის, მისაბმელის, ნახევრადმისაბმელის ძარის გადასახურავად, აგრეთვე მცურავ საშუალებებზე, საზაფხულო დანიშნულების რესტორნების, კაფეების, დასასვენებელი სახლების, სანატორიუმების, პლაჟების, ორანჟერეების, სათბურების კეთილმოწყობისათვის.

სურ. 1. ტენტი

ტეპიდარიუმი (ლათ. tepidarium < tepidus თბილი, ნელთბილი) – თბილი სათავსი რომაულ აბანოებში.

ტერა (ბერძ. téras ურჩხული) – თავსართი იმ ჯერადი ერთეულების სახელწოდებათა შესაქმნელად, რომლებიც ოდენობით 10^{12} ამოსავალ ერთეულს უდრის.

ტერაზიტი (ლათ. terra მიწა) – კირისა და ცემენტის შეღებილი ნარევი; იხმარება ფერადი ბათქაშისათვის.

ტერაკოტა (იტალ. terracotta გამომწვარი თიხა) – მოუჭიქავი კერამიკული ნაკეთობა, რომელსაც გამომწვარი თიხის ბუნებრივი ფერი და ფაქტურა აქვს (სურ. 1. ტერაკოტისგან დამზადებული ჯამი).

სურ. 1. ტერაკოტა

ტერაომმეტრი (ბერძ. téras ურჩხული, ინგლ. ohm გერმანელი მეცნიერის გ. ს. ომის სახელის მიხედვით და ბერძ. métron გაზომვა) – ომმეტრი ძალიან დიდი წინაღობის გასაზომად (ასეულობით ტერაომი).

ტერარიუმი (ლათ. terra მიწა) – სათავსი (ყუთი, შემოღობილი მიწის ნაკვეთი და სხვ.), სადაც ინახავენ წყალხმელეთა ცხოველებსა და ქვეწარმავლებს მათზე დაკვირვების საწარმოებლად.

ტერასა (ფრანგ. terrasse < ლათ. terra მიწა) – იხ. ბანი.

ტერასული ფიცარი ეკოდეკი – რუსული წარმოების, მერქნის ალტერნატიული, თანამედროვე საშენი მასალა, დამზადებული მერქან-პოლიმერული კომპოზიტისგან. არ საჭიროებს შეღებვას, გალაქვას, მდგრადია ბიომავნებლების, მექანიკური და ატმოსფერული ზემოქმედებისადმი, ადვილად ირეცხება. გამოიყენება ეზოს ტერასების, ბილიკების, ფანჩატურების, ღია კაფეების მოსაწყობად და სხვ.

ტერასული ფიცარი ეკოდეკი

ტერაცო – მოზაიკური იატაკი.

ტერგალი – იხ. ლავსანი.

ტერიგენული (ლათ. terrigena მიწიერი) – არაერთგვაროვანი, ჭუჭყიანი, გასვრილი.

ტერიკონიკი (ფრანგ. terri ნაყარი ქანი და conique კონუსური) – მადარობიდან ამოღებული ფუჭი ქანების კონუსისებრი ნაყარი მადაროსთან, მიწის ზედაპირზე.

ტერილენი – იხ. ლავსანი.

ტერიტორია (ლათ. territorium < terra მიწა) – გარკვეულ საზღვრებში მოქცეული მიწის სივრცე.

ტერიტორია სამოსახლო – ქალაქის ძირითადი ნაწილი, რომელიც განკუთვნილია საცხოვრებელი სახლებისა და საზოგადოებრივი შენობების მშენებლობისათვის. სამოსახლო ტერიტორიაზე ეწყობა ბაღები, პარკები, ბულვარები, იქმნება გამზირების, მოედნების, საზოგადოებრივი ცენტრების არქიტექტურული ანსამბლები და სხვ.

ტერიტორია საწარმოო – ტერიტორია, გამოყოფილი მშენებლობის განსახორციელებლად ან საწარმოო საქმიანობისათვის, ამ ტერიტორიაზე არსებული შენობა-ნაგებობების ჩათვლით.

ტერიტორია ურბანული – ქალაქის ტიპის დასახლებათა (ქალაქის, დაბის) განაშენიანებული ტერიტორია.

ტერიტორიის ზონირება – დასახლებული პუნქტის, პარკის, ბაღის, ნაკვეთის ტერიტორიის დაყოფა ზონებად სხვადასხვა ფუნქციური დანიშნულებით.

ტერიტორიის საინჟინრო დაცვის სისტემა – სხვადასხვა დანიშნულების ჰიდროტექნიკური ნაგებობები, გაერთიანებული ერთიან ტერიტორიულ სისტემაში, ტერიტორიის დასაცავად წყალდიდობისა და წყალმოვარდნისაგან.

ტერიტორიის საინჟინრო მომზადება – საინჟინრო ღონისძიებების კომპლექსი ტერიტორიის ასათვისებლად. ამ ღონისძიებებში შედის: ტერიტორიის ვერტიკალური დაგეგმარება, გრუნტის წყლების დონის დაწევა, ტერიტორიის დაცვა დატბორვისაგან, ნაპირგამაგრებითი სამუშაოები, წყალსაცავების რეკონსტრუქცია და სხვ.

ტერიტორიული წყლები – ზღვის ან ოკეანის ზოლი ნაპირის გაყოლებაზე, რომელიც შედის სანაპირო სახელმწიფოს შემადგენლობაში.

სურ. 1. ტერმინალი

ბეზით, საიდანაც ხდება პროდუქციის (ნავთობპროდუქტების, ხორბლის, კვების პროდუქტებისა და მისთ.) რეალიზება მსხვილ მომხმარებელზე (სურ. 1. ჰამბურგის ნავსადგურის ტერმინალი, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა); 2. ბოლო სადგური (რკინიგზისა, მეტროპოლიტენისა, ნავთობსადენისა); 3. მოწყობილობა (დამაბოლოებელი მოწყობილობა, კვანძი), რომელიც მომხმარებელს აერთებს კავშირგაბმულობის ქსელთან; 4. მოწყობილობა გამოთვლითი სისტემის შემადგენლობაში; განკუთვნილია სისტემაში ინფორმაციის შესატანად და იქიდან ინფორმაციის გამოსატანად.

ტერმინოლოგია (ლათ. terminus ტერმინი და ბერძ. λόγος სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – მეცნიერების, ტექნიკის, ხელოვნების რაიმე დარგში ხმარებულ ტერმინთა ერთობლიობა.

ტერპლენი (ლათ. sufferre < sub- ქვევით და ferre ზიდვა) – სამხედრო არქიტექტურაში, ჰორიზონტალური მოედანი ბასტიონში ქვემეხების განსათავსებლად.

სურ. 1. ტერსერონები

ტერსერონები (ფრანგ. tiercerons < ძვ. ფრანგ. tierce < ლათ. tertia მესამე < tres სამი) – კამარის საყრდენიდან გამომავალი მცირე ზომის დიაგონალური წიბოები, რომლებიც ლიერნებთან ერთად ქმნიან "ვარსკვლავურ ნახატს" (სურ. 1).

ტესლა – მაგნიტური ინდუქციის ნაკადის სიმკვრივის საზომი ერთეული ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში. ტერმინი დაკავშირებულია სერბი გამომგონებლის ნიკოლა ტესლას (1856-1943 წწ.) სახელთან.

ტესტერი [ინგლ. tester < შუა საუკ. ლათ. testerium < testera თავი < გვიანდ. ლათ. testa (capitis) თავის ქალა] – 1. ხელსაწყო ან პროგრამა რისამე (მაგ., ელექტრონათურების, ელექტროწრედის) ვარგისიანობის შესამოწმებლად; 2. ადამიანი, რომელიც ამოწმებს რაიმეს, განსაკუთრებით ახალ პროდუქტს.

ტესტი (ლათ. testum თიხის ქოთანის < testa გამომწვარი თიხის ნატეხი, თიხის ქოთანის, ნიჟარა) – 1. წინასწარი პროცედურა რაიმეს ხარისხის, მწარმოებლობის, საიმედოობის დასადგენად; 2. მოძრავი კერა რევერბერაციულ ღუმელში, რომელიც გამოიყენება ოქროსა და ვერცხლის განსაცავებლად ტყვიისაგან; 3. სამედიცინო ანალიზური პროცედურა; 4. ანკეტა (კითხვარი), რომელსაც ავრცელებენ, როგორც მასალას კონკრეტული სოციოლოგიური კვლევითი მიზნებისათვის.

ტესტირება (გამოცდა) – 1. შესაბამისობის შეფასების ობიექტის ერთი ან მეტი მახასიათებლის განსაზღვრა პროცედურების შესაბამისად; 2. სასწავლებელში მსმენელის ცოდნის შეფასების ერთ-ერთი მეთოდი.

ტეტრონი – იხ. ლავსანი.

ტეტრა (ბერძ. tetraédros ოთხმხრიანი, ოთხგვერდა) – რთული სიტყვის საწყისი ნაწილი, ნიშნავს ოთხს (მაგ., ტეტრალოგია, ტეტრაედრი და სხვ.).

ტეტრაედრი (ბერძ. tetra ოთხი და hedra ფუძე, ზედაპირი, გვერდი) – წესიერი მრავალწახნაგა, რომელსაც აქვს 4 სამკუთხა წახნაგი, 6 წიბო და 4 წვერო; ყოველ წვეროში თავს იყრის 3 წიბო. ტ. წარმოადგენს წესიერ

ტეტრაედრი

სამკუთხა პირამიდას. ნებისმიერ ტეტრაედრში შეიძლება ჩაიხაზოს სფერო და ნებისმიერ ტეტრაედრზე შეიძლება შემოიხაზოს სფერო. თუ წიბოს სიგრძეა b , მაშინ ტ. მოცულობა $V = 0,1179b^3$, ზედაპირის სრული ფართობი $S = 1,7321b^2$.

ტეტრაკონიონი – ერთ კომპოზიციაში გაერთიანებული ცალკე მდგომი საყრდენი სვეტი სახურავის გარეშე. განსხვავდება ტეტრაპილონისაგან იმით, რომ გზების გადაკვეთის ცენტრი დახურული არ არის სახურავით (ღიაა), ხოლო ოთხი საყრდენი სვეტი ცალ-ცალკე დგას (სურ. 1. ტეტრაკონიონი პალმირაში, სირიის არაბული რესპუბლიკა).

სურ. 1. ტეტრაკონიონი

ტეტრაკონქი (ინგლ. tetraconch < ბერძ. tetra ოთხი და conch ნიჟარა) – 1. ცენტრალური ტაძარი, სადაც შენობის, კვადრატული მოცულობას ოთხი აფსიდა უერთდება (სურ. 1. ტეტრაკონქი. სამწევრისის ოთხაფსიდიანი ტაძარი სოფელ სამწევრისში, საქართველო); 2. ოთხაფსიდიანი ცენტრული ეკლესია (ან რაიმე სხვა შენობა), რომელშიც ნახევრადწრიული აფსიდები სიმეტრიულ-ჯვრისებრ არის განლაგებული ცენტრალური (ჩვეულებრივ, გუმბათქვეშა) სივრცის ირგვლივ. ტ. გავრცელებული იყო ადრინდელ ქრისტიანულ არქიტექტურაში (VI ს.), განსაკუთრებით კი – საქართველოსა და სომხეთში (ავანი, რიფსიმეს ეკლესია, ზვართნოცი).

გეგმის მქონე ცენტრალურ

სურ. 1. ტეტრაკონქი

ტეტრაპილონი (ლათ. tetrapylon < ბერძ. tetras ოთხი და pylon ჭიშკარი) – ტრიუმფული თაღი ორი ურთიერთგადამკვეთი გასასვლელით. ის რომის ანტიკური არქიტექტურის აყვავების ხანის ტიპური ნაგებობაა (სურ. 1. ტეტრაპილონი – იანუსის თაღი, რომი, 356 წ., იტალიის რესპუბლიკა). უმეტესად გეგმით კვადრატული, თითოეულ მხარეზე შესასვლელით. ოთხივე კუთხეში დგას კოლონა ან სხვა მზიდი კონსტრუქცია. ტ. გასავალი გზები ქმნის ჯვარს. მოპირდაპირე კედლის თაღები მკაცრად სიმეტრიულადაა განლაგებული. ასეთ თაღებს აგებდნენ მნიშვნელოვან გზაჯვარედინებზე ან უბრალოდ, სილამაზისათვის. მათ სიმბოლური ან ეზოთერმული დანიშნულებაც ჰქონდა (იანუსის კულტის, ოთხი ევანგელისტის სიმბოლო, კარის, შესასვლელის და გამოსასვლელის ღმერთი და სხვ.). ამჟამად ტ. გვხვდება ყოფილი რომის იმპერიის სამხრეთის, ახლო და შორეული აღმოსავლეთის, აგრეთვე მექსიკის ძველი, მსხვილი ქალაქების ტერიტორიებზე. ასეთებია: თებესა (ალჟირი), კარნუნტი (აბსტია), კაპერა (სურ. 2), პლასენსია (ესპანეთის სამეფო), ანტინოპოლე (ეგვიპტის არაბული რესპუბლიკა), სალონიკი (საბერძნეთის რესპუბლიკა), პარიზი, კავაიონი, ვიენი, რუანი (საფრანგეთის რესპუბლიკა), რომი, ვერონა (იტალიის რესპუბლიკა), აკაბა, ჯერაში (იორდანის ჰაშემიტური სამეფო), ტრიპოლი, ლეპტის-მანგა (ლიბიის რესპუბლიკა), ანჯარე (ლიბანის რესპუბლიკა), ლატაკია, ბოსრე, უგარიტე, პალმირა (სირიის არაბული რესპუბლიკა), სტამბოლი,

სურ. 1. ტეტრაპილონი

სურ. 2

სურ. 1. ტეტრაპილონი

აფროდისია (თურქეთის რესპუბლიკა), ვიენტიანი (ლაოსის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკა, სურ. 3), ფხენიანი (კორეის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკა), მეხიკო (მექსიკის შეერთებული შტატები) და სხვ.

ტეტრასტილი (ბერძ. tetra ოთხი და stylos სვეტი, ბოძი) – 1. ტაძარი ან სხვა შენობა, რომელსაც აქვს ოთხსვეტიანი პორტიკი (სურ. 1. რომაული დორიული ტაძრის რეკონსტრუქცია); ასეთი არქიტექტურული სტილი წარმოიშვა ანტიკურ საბერძნეთში. 2. შენობა ან შენობის ნაწილი (პორტიკი) რომელსაც ოთხი სვეტი აქვს.

ტეტრაფორი – ოთხი კარიატიდისაგან შემდგარი ჯგუფი.

ტეტრილი (ტრინიტროფენილმეთილნიტრამინი) – ფეთქებადი ნივთიერება. გამოიყენება სამშენებლო მოედნის მოსასწორებელი სამუშაოებისათვის, აგრეთვე სამხედრო საქმეში.

ტეფლონი (პოლიტეტრაფთორეთილენი) (ინგლ. teflon) – თერმოპლასტიკური პლასტმასი, თეთრი ფერის ნივთიერება. ჩამოჰგავს პარაფინს და პოლიეთილენს. აქვს მაღალი თბო- და ყინვაგამძლეობა, რჩება მოქნილი და ელასტიკური $-70 - +270^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის ფარგლებში, შესანიშნავი საიზოლაციო მასალაა. აქვს ადჰეზიის დაბალი თვისება, არ სველდება წყალში, ცხიმში, გამხსნელებში, ამიტომ უნიკალურია საოჯახო ტაფების შიდა სამუშაო ზედაპირისათვის. მედეგია ტუტეებისა და მჟავების მიმართაც. შლის მხოლოდ ფთორი და ტრიფთორქლორიდი. 200°C ტემპერატურის ზევით იწყებს მომწამლავი ნივთიერებების გამოყოფას, ამიტომ, მაღალ ტემპერატურაზე, აუცილებელია გავითვალისწინოთ დამატებითი დამცავი ღონისძიებები.

პირველად მიღებული იყო 1938 წელს ამერიკელი ქიმიკოსის როე პლანკეტის მიერ. თანამედროვე მსოფლიოში გავრცელებულია ტეფლონის ოთხი სახეობა: ფტოროპლასტი 4, ფტოროპლასტი 3, ფტოროპლასტი 2 და ფტოროპლასტი 40, რომელთაგან ყველაზე მეტად ცნობილია ფტოროპლასტი 4, ფორმულა $(-\text{C}_2\text{F}_4-)_n$.

ტეფლონი მომხმარებელს მიეწოდება ფურცლების (სისქე 1-60 მმ; ზომები 100x100 მმ და 1000x1000 მ, აფსკების(სისქე 10-100 მკმ, სიგანე – 300 მმ-მდე), ღეროების (დიამეტრი 10-300 მმ, სიგრძე – 50-2000 მმ), დისკების, ძელების (სიგრძე 70-300 მმ, სიგანე – 40-200 მმ და სისქე – 2-200 მმ), ბურბუმელას და ფხენილის სახით. რუსეთში ტეფლონის სახელწოდებაა – ფტოროპლასტი.

გამოიყენება სამშენებლო გადახურვების, მაღალი წნევის მილების, საკისრების, პირსაბნის ნიჟარების, უნიტაზების, სამზარეულოს იატაკის ფილების, ლაქსადებავების, საყოფაცხოვრებო ტექნიკის დასამზადებლად, აგრეთვე სამხედრო საქმეში (ტანკის ლულის შიდა საფარი, სარაკეტო ძრავები და სხვ.).

ტექნიკური მახასიათებლები: სიმკვრივე – 2,18-2,21 გ/სმ³; წყალშთანთქმა – 0%; სიმტკიცის ზღვარი გაჭიმვაზე – 20-30 მპა; სიმტკიცის ზღვარი გაღლეჯაზე – 30-35 მპა; სიმტკიცის ზღვარი ჩაწნევაზე – 12 მპა; სიმტკიცის ზღვარი ღუნვაზე – 11-14 მპა; დრეკადობის მოდული ჩაწნევისას – 700 მპა; დრეკადობის მოდული ღუნვისას – 470 მპა; კუთრი დარტყმითი სიბლანტე – >10 მპა; სიმაგრე ბრინელის მიხედვით – 3-4H (30-40 მპა); სიმაგრე შორის მიხედვით სკალა D – 55-65; დნობის ტემპერატურა (კრისტალურ მდგომარეობაში) – 327°C საექსპლუატაციო ტემპერატურა – -269°C -დან $+260^{\circ}\text{C}$ -მდე; თბოგამტარობის კოეფიციენტი – 0,21 ვტ/(მ·K); თბოტევადობა ვიკის მიხედვით – 110°C ; ხაზოვანი გაფართოების კოეფიციენტი

ტეფლონი

– (1,09...2,165)·10⁻⁴; ზედაპირული წინაღობა – ≥ 10 ; გამინების ტემპერატურა – 127°C (ფტოროპლასტი 4); 50°C (ფტოროპლასტი 3); –30...–20°C (ფტოროპლასტი 2); –90°C (ფტოროპლასტი 40); დაშლის ტემპერატურა – +415°C.

ტექნიკა (ბერძ. technē ხელოვნება, ოსტატობა) – ადამიანის მოღვაწეობის საშუალებების ერთობლიობა, რაც ათავისუფლებს ადამიანს ფიზიკური და გონებრივი შრომისაგან. ტ. ადამიანის შემოქმედების ნაყოფია, რომელიც მასვე ეხმარება ბუნების გარდაქმნაში მის სასარგებლოდ. ტ. უზარმაზარი პროგრესი განიცადა შრომის პრიმიტიული იარაღებიდან თანამედროვე ავტომატიზებულ და რობოტიზებულ სისტემებამდე. ტ. განვითარებისა და ფუნდამენტური აღმოჩენების შედეგია ახალი, გაუმჯობესებული ტიპის მანქანების, მოწყობილობების, ხელსაწყოების, მასალების, ტექნოლოგიური პროცესების შექმნა და დანერგვა. ტ. ადამიანის ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია – ზრდის შრომის ნაყოფიერებას. ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით განასხვავებენ: განათლების, ენერგეტიკულ, კავშირგაბმულობის, კვლევით, კულტურის, საავიაციო, საგზაო, სამაცივრო, სამედიცინო, სამელიორაციო, სამეცნიერო, სამშენებლო, სამხედრო, საყოფაცხოვრებო, საწარმოო, უსაფრთხოებისა და სხვ. სახის ტექნიკას.

ტექნიკური – 1. ტექნიკასთან, მის გამოყენებასთან დაკავშირებული; 2. მანქანებისა და მექანიზმების მუშაობასთან, რისამე წარმოების პროცესთან დაკავშირებული; 3. რაც უნდა გამოიყენონ ან უნდა დაამუშაონ მრეწველობაში; 4. სხვადასხვა დამხმარე სამუშაოს შემსრულებელი რაიმე საქმეში (ტექნიკური მდივანი, ტექნიკური რედაქტორი); 5. სასწავლებლის პროფილი (მაგ., ტექნიკური უნივერსიტეტი).

ტექნიკური აღწერილობა – დოკუმენტი, რომელიც მუშავდება ტექნიკური პირობების ან საერთო ტექნიკური მოთხოვნებისა და სტანდარტის დანართის სახით. მასში შედის: ნაკეთობის დანიშნულება, გამოყენების არეალი, სასაქონლო ხარისხი, მოპირკეთების სახეები და კატეგორიები. იგი ვრცელდება ნაკეთობის ერთ ან მთელ ჯგუფზე სერიული ან მასობრივი წარმოებისათვის. ეს დოკუმენტი შესაძლებელია გამოყენებული იქნეს, როგორც ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტაცია რაიმე პროდუქციის წარმოებასა და მისი ხარისხის შეფასებისათვის სხვა ნორმატიულ დოკუმენტებთან ერთად. როგორც წესი, ტ. ა. შედის შემდეგი ინფორმაცია: პროდუქციის სრული დასახელება, აღწერა, მისი ძირითადი მახასიათებლების ჩამონათვალი, დოკუმენტის გამოყენების არეალი, კონსტრუქციის ან გარკვეული მოდელისათვის წაყენებული ძირითადი მოთხოვნები, საწყისი ნედლეულის, მასალის, მავომპლექტებელი დეტალების, მოწყობილობების ჩამონათვალი, უსაფრთხოების პირობები, ინფორმაცია მზა პროდუქციის შენახვაზე, ტრანსპორტირებაზე, შეფუთვაზე და სხვ. საჭიროების შემთხვევაში დოკუმენტს თან ახლავს მზა პროდუქციის ესკიზი ან ფოტოსურათი.

ტექნიკური აღჭურვილობა – წარმოების იარაღებისა და საშუალებების დანამატი ძირითად ტექნოლოგიურ მოწყობილობაზე, რომელიც განკუთვნილია ტექნოლოგიური პროცესის გარკვეული ნაწილის შესასრულებლად. ესენია: მჭრელი იარაღები, სამარჯვები, დეტალების ტრანსპორტირებისა და საამწყობო ოპერაციების საშუალებები, თვითმავალი და სტაციონალური ამწეები, ინვენტალური ხარაჩოები, გამზომი ხელსაწყოები და სხვ.

ტექნიკური გადაიარაღება – რეკონსტრუქციის ინოვაციური პროცესის ლოკალური სახესხვაობა, რომელიც ხორციელდება ცალკე ობიექტის რეკონსტრუქციის ფარგლებში პროცესების ნაწილის შეცვლის გზით.

ტექნიკური გამოყენების კოეფიციენტი – ექსპლუატაციის გარკვეულ პერიოდში ობიექტის მუშაობაში ყოფნის დროის ინტერვალების მათემატიკური ლოდინის შეფარდება იმავე პერიოდში ობიექტის მუშაობაში ყოფნის დროის ინტერვალების, ტექნიკური მომსახურებისა და რემონტებით გამოწვეული მოცდენების დროის ინტერვალების მათემატიკურ ლოდინთა ჯამთან.

ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტო – პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის კოდექსისა და "საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ" საქართველოს კანონის საფუძველზე სახელმწიფო ქონების ბაზაზე შექმნილი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. სააგენტოს საქმიანობის ძირითადი სფეროა მომეტებული ტექნიკური საფრთხის შემცველი სამშენებლო ობიექტების სახელმწიფო კონტროლისა და ზედამხედველობის განხორციელება და საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე განსაკუთრებული მნიშვნელობის ობიექტების (მათ შორის, რადიაციული და ბირთვული ობიექტების) მშენებლობის ნებართვის გაცემა და სანებართვო პირობების შესრულების კონტროლი.

ტექნიკური დავალება – საწყისი დოკუმენტი, რომლის მიხედვითაც წარმოებს ახალი ნაკეთობების გამოკვლევისა და დაპროექტების პროცესი, ტექნიკური საექსპლუატაციო მოთხოვნების განსაზღვრა. მასში მოცემულია სამუშაოთა წარმოების ეტაპები, ხარისხის მაჩვენებლები და ტექნიკურ-ეკონომიკური მოთხოვნები.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა – ნაკეთობებისა და ტექნიკური სისტემების მდგომარეობის მახასიათებელი ნიშნების დადგენა და შესწავლა მათი პარამეტრების გადახრების წინასწარი განჭვრეტის მიზნით, რასაც შეიძლება მოჰყვეს მტყუნება. ტ. დ. მეთოდების დამუშავება და გამოყენება დროულად ააცილებს მანქანა-ნაკეთობას მუშაუნარიანობის დაკარგვის შედეგად გამოწვეულ უარყოფით შედეგებს.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა არაგეგმური – დიაგნოსტიკა, რომელიც ხორციელდება წინასწარი დანიშვნის გარეშე.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა გეგმური – დიაგნოსტიკა, რომელიც ხორციელდება ნორმატიულ-ტექნიკური ან/და საექსპლუატაციო დოკუმენტაციის მოთხოვნების შესაბამისად.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა კომბინირებული – დიაგნოსტიკა, რომელიც წარმოადგენს რეგლამენტირებული და ტექნიკური მდგომარეობის დიაგნოსტიკების ერთობლიობას.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა პერიოდული – დიაგნოსტიკა შესრულებული ობიექტის საექსპლუატაციო დოკუმენტაციით დადგენილი დროის ინტერვალის მიხედვით.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა რეგლამენტირებული – დიაგნოსტიკა, რომლის დროსაც დიაგნოსტიკური ოპერაციების ნომენკლატურა, მოცულობა და პერიოდულობა განისაზღვრება ნორმატიული და საექსპლუატაციო დოკუმენტაციის შესაბამისობაზე დამოკიდებულებით.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა საერთო – შესამოწმებელი ობიექტის მდგომარეობის ინტეგრალური შეფასება განზოგადებული პარამეტრების მიხედვით.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა უწყვეტი – უწყვეტ ციკლად მიმდინარე დიაგნოსტიკა ტექნიკური დიაგნოსტიკისათვის საჭირო მოწყობილობების მეშვეობით.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა ჩაღმავებული – ობიექტის შემადგენელი ნაწილების ტექნიკური მდგომარეობის უფრო ზუსტი შეფასება საერთო ტექნიკურ დიაგნოსტიკის მიმართ და უწყესივრობის ადგილისა და მიზეზების დადგენა.

ტექნიკური დოკუმენტაცია – ტექნიკური დოკუმენტების ერთობლიობა, რომელიც გამოიყენება წარმოების, ექსპლუატაციისა და რემონტის, პროდუქციის გამოცდის, აწყობისა და მონტაჟის ორგანიზაციისა და განხორციელებისათვის. მისი ძირითადი სახეებია: საპროექტო-საკონსტრუქტორო და ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტები.

ტექნიკური ესთეტიკა – სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის ადამიანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობისთვის საჭირო გარემოსათვის საგნების შექმნის საწარმოო საშუალებების ტექნიკურ და ესთეტიკურ პრობლემებს. ის წარმოადგენს დიზაინის თეორიულ საფუძველს. ქმნის რა მხატვრული კონსტრუირების მეთოდებს, ტ. ე. აუმჯობესებს შრომის, დასვენებისა და ყოფაცხოვრების პირობებს და დიდ როლს თამაშობს ადამიანის ჰარმონიული განვითარების საქმეში.

ტექნიკური ექსპლუატაცია – 1. შენობის ვარგის მდგომარეობაში შენახვის პროცესების ერთობლიობა; 2. ობიექტის სასიცოცხლო ციკლის სტადია, რომელზეც ხდება მისი ხარისხის რეალიზაცია, შენარჩუნება და აღდგენა.

ტექნიკური ზედამხედველი – ობიექტის ხელმძღვანელის ინდივიდუალური ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით დანიშნული სპეციალისტი, რომელიც პასუხისმგებელია პროექტის შესაბამისად, სამუშაოების უსაფრთხო წარმოებაზე.

ტექნიკური კიბერნეტიკა – სამეცნიერო მიმართულება, რომელიც უკავშირდება მართვის ტექნიკური სისტემების ერთიანი იდეებისა და მეთოდების შესწავლას. ის მოიცავს მართვის ავტომატიზებული სისტემების თეორიას, ოპტიმალური სისტემების თეორიას, ადაპტური და შემსწავლელი სისტემების თეორიასა და საიმედოობის თეორიას. ტ. კ. ახდენს მართვის სისტემების სტრუქტურისა და პარამეტრების განსაზღვრას და არ აწარმოებს ამ სისტემის გაანგარიშებასა და დაპროექტებას.

ტექნიკური კონტროლი – ნედლეულის, ნახევარფაბრიკატებისა და მზა პროდუქციის ანალიზი, რომელსაც ატარებს საწარმო. ანალიზის სახეები, მეთოდები, ტექნიკა, რეაქტივები და მისთ. დადგენილია სახელმწიფო სტანდარტით, რომელიც სავალდებულოა როგორც დამკვეთის, ისე მომხმარებლისათვის. არსებობს მისი სხვადასხვა სახე, მაგ., შესავალი, ოპერაციული, მისაღები, მიყოლებული, ამორჩევითი და სხვ.

ტექნიკური კულტურა – კულტურის სახე, რომელიც მოიცავს საწარმოო პროცესების კომპლექსურ მექანიზაციასა და ავტომატიზაციას, მოწინავე ტექნოლოგიას, წარმოების სრულყოფილ ორგანიზებას, მენეჯმენტს, მოტივაციას, მართვასა და სხვ.

ტექნიკური მდგომარეობის კატეგორია – მზიდი სამშენებლო კონსტრუქციის, შენობის, ნაგებობის საექსპლუატაციო ვარგისობის ხარისხი, რომელიც განისაზღვრება მზიდუნარიანობისა და საექსპლუატაციო მახასიათებლების დონის შემცირების მიხედვით.

ტექნიკური მდგომარეობის მუშაუნარიანობა – ტექნიკური მდგომარეობის კატეგორია, რომლის დროსაც ზოგიერთი შეფასების პარამეტრი არ პასუხობს პროექტის მოთხოვნებს ან სამშენებლო ნორმებს, მაგრამ კონკრეტული ექსპლუატაციის პირობებში ეს დარღვევები გავლენას არ ახდენენ კონსტრუქციის მუშაუნარიანობაზე, ხოლო ძირითადი მზიდი კონსტრუქ-

ციის მზიდუნარიანობა უზრუნველყოფილია არსებული დეფექტებისა და დაზიანებების გათვალისწინებით.

ტექნიკური მდგომარეობის შეფასება – სამშენებლო კონსტრუქციის, შენობის, ნაგებობის დაზიანების ხარისხის დადგენა ფაქტობრივად აღრიცხული და რაოდენობრივად შეფასებული ნიშნების შედარებით იმ ნიშნებთან, რომლებიც პროექტით ან ნორმატიული დოკუმენტებითაა დადგენილი.

ტექნიკური მდგომარეობის შეფასების კრიტერიუმი – პროექტით ან ნორმატიული დოკუმენტით დადგენილი პარამეტრების რაოდენობრივი ან ხარისხობრივი მაჩვენებელი, რომელიც ახასიათებს სამშენებლო კონსტრუქციების სიმტკიცეს, დეფორმაციებს, სიმაგრეს, ტენიანობას, წყალშთანთქმას, ყინვაგამდევობასა და სხვა ნორმირებულ სიდიდეებს.

ტექნიკური მეთოდი – ტექნიკური საშუალებების გაანგარიშება და გამოცდა, რომლის შედეგების მიხედვით დადგინდება ყველაზე უფრო საიმედოთა ნომენკლატურა. გამოსაცდელი ტექნიკური საშუალებები შესაძლებელია იყოს სახანძრო დაცვის პასიური და აქტიური საშუალებები, მანქანები, მექანიზმები, სამარჯვები და სხვ.

ტექნიკური მომსახურება – მანქანებისა და მოწყობილობების ექსპლუატაციის ეტაპი, რომელიც მოიცავს მათი საიმედოობისა და მზადყოფნის ორგანიზაციულ და ტექნიკურ ღონისძიებებს. მასში შედის: პროფილაქტიკა, მიმდინარე რემონტი, კონტროლი, აგრეთვე კონკრეტული ღონისძიებები (რეგულირება, გაწყობა საწვავით, შეზეთვა და სხვ.) კვანძებისა და აგრეგატების მოხსნის გარეშე. ტ. მ. პარამეტრებს წარმოადგენს მომსახურე პერსონალისა და სათანადარიგო ელემენტების რაოდენობა და დროითი მაჩვენებლები.

ტექნიკური მომსახურების აგრეგატი – მოწყობილობა, რომელიც დამონტაჟებულია მაღალი გამავლობის ავტომობილის შასიზე, ტრაქტორის მისაბმელზე ან თვითმავალ შასიზე სხვადასხვა მანქანის ტექნიკური მომსახურებისათვის.

ტექნიკური ნორმირება – დადგენილი ტექნოლოგიური პროცესის საფუძველზე შრომისა და წარმოების რაციონალური ორგანიზაციის პირობებში სამუშაოს შესრულების დროის განსაზღვრა. ტ. ნ. საფუძველზე გაანგარიშდება დროისა და გამომუშავების ნორმები.

ტექნიკური პირობები – 1. ნაკეთობის, დეტალის, კონსტრუქციის, მასალისა და მისთ. დამზადებისათვის აუცილებელი პირობები, რომელიც პროდუქციის ხარისხს, ნორმალურ საექსპლუატაციო პირობებსა და მისი დამზადების უსაფრთხოებას უზრუნველყოფს (მაგ., წნევა ავტოკლავში, ტემპერატურა ღუმელში, შედუღების ნაკერის მინიმალური სიგრძე ლითონის ელემენტების შედუღებისას და სხვ.); 2. ტექნიკურ მაჩვენებელთა ერთობლიობა რაიმეს დახასიათებისათვის; 3. პირობები საწარმოს, დანადგარის, მანქანისა და მისთ. ნორმალური ფუნქციონირებისათვის; 4. დოკუმენტი, რომელიც ადგენს ტექნიკურ მოთხოვნებს, რომელიც უნდა დააკმაყოფილოს ამა თუ იმ კონკრეტულმა ნაკეთობამ, მასალამ, ნივთიერებამ და ა.შ. ან მათ ჯგუფმა. ტ. პ. მუშავდება ერთ ან რამდენიმე კონკრეტულ ნაკეთობაზე, მასალაზე, ნივთიერებაზე იმ პირობით, რომ მასში ჩამოთვლილი მოთხოვნები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს სახელმწიფო ან სახელმწიფოთაშორისო სტანდარტებს, რომელიც ვრცელდება ამ პროდუქციაზე.

ტექნიკური პროექტი – პროექტის დამუშავების მეორე ეტაპი, რომელიც აზუსტებს საპროექტო მოცემულობას (ექვიზურ პროექტს), სამუშაო ნახაზების შესადგენად.

ტექნიკური რესურსი – ობიექტის ნამუშევარი მისი ექსპლუატაციის დაწყებიდან ზღვრულ მდგომარეობამდე.

ტექნიკური სართული – საგანგებო სართული მრავალსართულიან შენობაში, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა სახის სანტექნიკური მილგაყვანილობის, სავენტილაციო არხებისათვის და მისთ. ის ჩვეულებრივ სართულზე ნაკლები სიმაღლისაა.

ტექნიკური სერტიფიკატი – საინსპექციო ორგანოს მიერ გაცემული დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს ობიექტის დადგენილ მოთხოვნებთან სრულ შესაბამისობას.

ტექნიკური სწავლების საშუალებები – სწავლების პროცესში ინფორმაციის დამუშავებისა და წარდგენის აპარატურა, მოწყობილობა და სისტემა, რომელიც ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით არის საინფორმაციო, მაკონტროლებელი და სასწავლო. ყველაზე სრულყოფილია ავტომატიზებული სასწავლო სისტემა, რომელიც იქმნება გამოთვლითი ტექნიკის ბაზაზე და მუშაობს დიალოგის რეჟიმში.

ტექნიკური უსაფრთხოება – შრომის დაცვის ერთ-ერთი ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს წარმოების საშიში შემოქმედებისაგან მომუშავეთა დაცვის ტექნიკური ღონისძიებებისა და საშუალებების სისტემას.

ტექნიკური ქსოვილი – ქსოვილი, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა ტექნიკური დანიშნულებისათვის – საინჟინერიოდ, გადასაფარებლად, გადასახურად, შუასადებად და ა.შ.

ტექნიკური წესები – სავალდებულო მოთხოვნები, რომელიც არეგულირებს სამშენებლო ორგანიზაციის მშენებლობის ორგანიზაციას და ტექნოლოგიას მაჩვენებლების რაოდენობრივი გამოხატულების გარეშე.

ტექნოგენური (ბერძ. techne ხელოვნება, ოსტატობა და genos გვარი, წარმოშობა) – ადამიანთა ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ საქმიანობასთან დაკავშირებული.

ტექნოგენური შემოქმედება – სტატიკური და დინამიკური დატვირთვები შენობებისა და ნაგებობებისაგან, ტერიტორიების შეტბორვა და დაშრობა, გრუნტების დაჭუჭყიანება, მიწისქვეშა წყლების დაბინძურება და გაშრობა, აგრეთვე გეოლოგიურ გარემოზე ფიზიკური, ქიმიური, რადიაციული, ბიოლოგიური და სხვა სახის შემოქმედება.

ტექნოგენური საგანგებო სიტუაცია – მდგომარეობა, რის შედეგადაც ობიექტზე, განსაზღვრულ ტერიტორიაზე ან აკვატორიაში ტექნოგენური საგანგებო სიტუაციის წყაროს გაჩენის შედეგად ირღვევა ადამიანთა ცხოვრებისა და საქმიანობის ნორმალური პირობები, ექმნება საფრთხე მათ სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას, ზიანდება მოსახლეობის ქონება, სახალხო მეურნეობა და ბუნებრივი გარემო.

ტექნოგენური საშიშროება – ტექნიკური სისტემის, სამშენებლო და სამრეწველო ობიექტების შინაგანი მახასიათებელი, რომელიც რეალიზდება საგანგებო სიტუაციის წარმოქმნის დროს საწარმოს პერსონალზე და გარემოზე დამაზიანებელი შემოქმედების ან ამ ობიექტების ნორმალური ექსპლუატაციის პროცესში საწარმოს პერსონალზე და გარემოზე მიყენებული პირდაპირი ან ირიბი ზიანის სახით.

ტექნოგენური შეტბორვა – ტერიტორიის დატბორვა და შეტბორვა, გამოწვეული სამშენებლო და საწარმოო საქმიანობის შედეგად.

ტექნოლასტი (ბერძ. techne ხელოვნება, ოსტატობა და elastos ჭიმვადი, ბლანტი) – რულო-ნური მიმართვადი საბურულე და ჰიდროსაინჰოლაციო მასალა ამაღლებული საიმედოობის. მზადდება ელასტიკური პოლიესტერისა და მოდიფიცირებული ბიტუმის დატანით მინა-ბოჭკოვან ან პოლიესტერულ საფუძველზე. გამოიყენება ბრტყელი სახურავებისათვის. და-გება ხდება პროპანის გაზის სანთურას მეშვეობით.

ტექნოლოგია (ბერძ. technē ხელოვნება, ოსტატობა და λόγος სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარ-დობა) – 1. მზა პროდუქციის წარმოების პროცესში გამოყენებული ნედლეულის მასალებისა და ნახევარფაბრიკატების მიღების, დამუშავების, ფიზიკური მდგომარეობის შეცვლის და სხვა მოქმედებათა მეთოდების ერთობლიობა. ტექნოლოგიის დამუშავება ხორციელდება დარგების მიხედვით – სამშენებლო წარმოების, მანქანათმშენებლობის, ხელსაწყოთმშენე-ბლობისა და სხვ.; 2. ორგანიზაციული ღონისძიებების, ოპერაციებისა და მეთოდების კომპ-ლექსი, რომელიც მიმართულია ოპტიმალური დანახარჯებით ნომინალური ხარისხის ნაკეთ-ობის დამზადებაზე, მომსახურებაზე, რემონტზე ან ექსპლუატაციაზე. ტექნოლოგიური პროცესი განისაზღვრება პარამეტრებით, რომლებიც უზრუნველყოფენ მათ ნორმალურ მსვლელობას; 3. საბუნებისმეტყველო მეცნიერება ნედლეულის პროდუქტად გადამუშავების პროცესების შესახებ, რაც ხორციელდება ქიმიური და ფიზიკურ-ქიმიური ოპერაციების მონაწილეობით. ქიმიური გარდაქმნა ძირითადი პროცესია არა მარტო ქიმიური და ნავთობ-ქიმიური წარმოებისათვის, არამედ საფუძველია სამშენებლო და მჭიდა მასალების, ლითო-ნების, სამედიცინო მრეწველობისა და მიკრობიოლოგიური წარმოებების, წვის პროცესების ენერგეტიკასა და ტრანსპორტზე, ლუდის, პურისა და საკონდიტრო ნაწარმის ტექნოლოგიაში და სხვ.

ტექნოლოგია ბეტონის – სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის ბეტონის მიღებისა (შედგენილობა, გამყარება, თვისებები, დანამატები და სხვ.) და ექსპლუატაციის პროცესებს.

ტექნოლოგია ლაზერული – სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის იმპულსური, იმპულსურ-პერიოდული, უწყვეტი ლაზერული გამოსხივებით მასალების დამუშავების ტექ-ნოლოგიურ პროცესებს.

ტექნოლოგია ლითონთა – სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც მოიცავს ლითონური მასალე-ბის მიღებისა და დამუშავების წესების ერთობლიობას.

ტექნოლოგია მერქნის გადამუშავების – სპეციალური ტექნოლოგია, რომელიც უზრუნველყ-ოფს მერქნის სამრეწველო გამოყენებას დამუშავებისა და გადამუშავების გზით (მექანიკური დამუშავება; ქიმიური და ბიოლოგიური გადამუშავება).

ტექნოლოგია საუკეთესო – ტექნოლოგია, რომელიც ეფუძნება მეცნიერებისა და ტექნიკის უკანასკნელ მიღწევებს, რომელიც მიმართულია გარემოზე ნეგატიური ზემოქმედების შემცი-რებისაკენ და რომელსაც აქვს პრაქტიკული გამოყენების დადგენილი ვადა ეკონომიკური და სოციალური ფაქტორების გათვალისწინებით.

ტექნოლოგიური გადაწყვეტა – წარმოების ტექნოლოგიური სქემის არჩევა (ნაკადური, აგრე-გატულ-ნაკადური, კონვეინერული და ა.შ.), რომელიც მოიცავს საწარმოო პროცესში ძირი-თადი ტექნოლოგიური ნაკადების დამუშავებას, ტექნოლოგიური დანადგარების შერჩევასა და განლაგებას, სამუშაო რეჟიმის დადგენას (ერთცვლიანი, ორცვლიანი, უწყვეტი).

ტექნოლოგიური დოკუმენტაცია – პროდუქციის დამზადების პროცესის განმსაზღვრელი გრაფიკული და ტექსტური დოკუმენტები. მას მიეკუთვნება: ტექნოლოგიური რუკა, სამშე-

ნებლო წარმოების პროექტი, სვლაგეზის რუკა, საოპერაციო რუკა, ინსტრუქციები, საკონსტრუქტორო დოკუმენტაცია, ხარჯების ნორმები და სხვ.

ტექნოლოგიური ექსპლუატაცია – შენობის გამოყენება დანიშნულების შესაბამისად.

ტექნოლოგიური თვისებები – მასალის უნარი, გარკვეული ოპერაციების შედეგად მიიღოს საჭირო ფორმა, ზომა და ა.შ. ისეთი ტექნოლოგიური თვისებები, როგორცაა: დაფქვა, დახერხვა, დალურსმნა, ხეხვა და ა.შ. მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან მათზეა დამოკიდებული ნაკეთობისა და კონსტრუქციის ხარისხი და ღირებულება. ზოგი მასალის ტექნოლოგიური თვისების შეფასებისთვის დამუშავებულია რიცხობრივი მაჩვენებლები (ქვის მსხვრევა-დობა, ბეტონის ნარევის ძვრადობა და ადვილჩაწყობადობა, საღებავის დაფარვადობა და სხვ.). მასალების უმრავლესობისათვის კი დადგენილია ტექნოლოგიური თვისებების ხარისხობრივი მაჩვენებლები.

ტექნოლოგიური კვანძი – კონსტრუქციულად და ტექნოლოგიურად გამართული სამშენებლო ობიექტის ნაწილი, რომლის ტექნიკური მზადყოფნა სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების დამთავრების შემდეგ, უზრუნველყოფს ავტონომიურად, ობიექტის სრულად მზადყოფნისგან დამოუკიდებლად, აწარმოოს გაშვება-გამართვის სამუშაოები, ინდივიდუალური გამოცდები და აგრეგატების, მექანიზმებისა და მოწყობილობების კომპლექსური შემოწმება.

ტექნოლოგიური მილსადენი – მილსადენი, სამრეწველო საწარმოს ან სამრეწველო საწარმოების გაერთიანებულ ტერიტორიაზე სხვადასხვა ნივთიერების (ნედლეული, ნახევარფაბრიკატი, რეაგენტი და სხვ.) ტრანსპორტირებისათვის, რომელიც აუცილებელია ტექნოლოგიური პროცესის წარმართვისა და მოწყობილობების ექსპლუატაციისათვის.

ტექნოლოგიური მოთხოვნები – პირობების კომპლექსი, რომელმაც უნდა დააკმაყოფილოს კონკრეტულმა შენობამ, ნაკეთობამ, მასალამ, ნივთიერებამ, მანქანა-დანადგარმა ან მათ ჯგუფმა, ექსპლუატაციის პროცესში. მაგ., სამრეწველო შენობას წაეყენება შემდეგი ძირითადი ტ. მ.: შენობის ფართობმა და კონსტრუქციულმა ზომებმა უნდა უზრუნველყოს მოცემული მოცულობის პროდუქციის წარმოება; ტექნოლოგიური პროცესის უნდა მიმდინარეობდეს შრომისათვის მოხერხებულ, თავისუფალ პირობებში; შენობის არქიტექტურულმა და კონსტრუქციულმა გადაწყვეტებმა უნდა უზრუნველყოს ნორმატიული სიხისტე და ხანგამძლეობა მშენებლობის გეოგრაფიული რაიონის კლიმატური პირობების გათვალისწინებით; შენობის ეკონომიკურობა; მშენებლობის პროცესში ქარხნული დამზადების კონსტრუქციებისა და დელალების მაქსიმალური გამოყენება; შენობის ექსპლუატაციის ხელსაყრელი პირობები; შრომის პროცესის უსაფრთხო და კომფორტული გარემოს შექმნა; შენობაში შესასვლელების, გასასვლელების, კიბის უჯრედების, სანიტარული კვანძების, საყოფაცხოვრებო სათავსების, საინჟინრო ქსელების, სატვირთო ბაქნების და ა. შ. მოხერხებული განლაგება და სხვ.

ტექნოლოგიური პარამეტრები – გაზომვადი სიდიდეები, რომლებიც განსაზღვრავენ პროცესში წარმოქმნილ ნივთიერებათა მდგომარეობას და მათ რეაქციისუნარიანობას. ტ. კ. მიეკუთვნება: ნივთიერებათა ტემპერატურა და კონცენტრაცია აპარატში შესასვლელსა და გამოსასვლელზე, თხევადი და აირადი ნივთიერებების წნევა, მიწოდებულ ნივთიერებათა მოძრაობის სიჩქარე და რაოდენობა, მათი შერევის ინტენსივობა, მყარი მასალების შემადგენლობა და დისპერსიულობა, პროცესის ხანგრძლივობა და სხვ.

ტექნოლოგიური პროცესი – ქიმიური და ფიზიკური მოვლენების ერთობლიობა და ურთიერთდაკავშირებული პროცესები (სტადიები), რომელიც მოიცავს: 1) მორეაგირე კომპონენტების მიწოდებას რეაქციის ზონაში; 2) ქიმიურ რეაქციას; 3) მიღებული პროდუქტის გამოყვანას რეაქციის ზონიდან. ტ. პ. განისაზღვრება პარამეტრით, რომელიც უზრუნველყოფს მის ნორმალურ ფუნქციონირებას.

ტექნოლოგიური რეგლამენტი – ძირითადი ტექნიკური დოკუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს რეცეპტურას, ტექნოლოგიური პროცესის რეჟიმსა და ოპერაციების ჩატარების თანამიმდევრობას. ტექნოლოგიური რეგლამენტის ყველა მოთხოვნის ზედმიწევნით შესრულება აუცილებელია და უზრუნველყოფს დამზადებული პროდუქციის საჭირო ხარისხს, საწარმოო პროცესის რაციონალურად და ეკონომიურად ჩატარებას, მოწყობილობის შენარჩუნებასა და შრომის უსაფრთხოებას.

ტექნოლოგიური რეჟიმი – ძირითადი ფაქტორების (პარამეტრების) ერთობლიობა, რომელიც გავლენას ახდენს პროცესის სიჩქარეზე, პროდუქტის გამოსავალსა და ხარისხზე. ტ. რ. ძირითადი პარამეტრებია: ტემპერატურა, წნევა, კატალიზატორის გამოყენება და მისი აქტივობა, მორეაგირე ნივთიერებათა კონცენტრაცია, რეაგენტების არევის მეთოდი და ხარისხი. განსხვავებენ დამოუკიდებელ პარამეტრებს, რომლებიც იცვლება სხვებისგან დამოუკიდებლად, და დამოკიდებულ პარამეტრებს, რომელთა რიცხოვრივი მნიშვნელობა დამოუკიდებელი პარამეტრების სიდიდეზეა დამოკიდებული. დამოუკიდებელი პარამეტრების საერთო რაოდენობას ეწოდება პროცესის თავისუფლების ხარისხი ანუ ვარიანტულობა. ტექნოლოგიური პარამეტრების ერთობლიობა განსაზღვრავს წარმოების ტექნოლოგიურ რეჟიმს.

ტექნოლოგიური რუკა – ტექნოლოგიური დოკუმენტაციის ფორმა, რომელშიც გაწერილია ნაკეთობის დამუშავების მთლიანი პროცესი, მითითებულია ოპერაციები და მათი შემადგენელი

ნაწილები, მასალები, საწარმოო მოწყობილობები, იარაღები, ტექნოლოგიური რეჟიმები, ნაკეთობის დასამზადებლად საჭირო დრო, მუშახელის კვალიფიკაცია და სხვ.

ტექნოლოგიური საშუალება – ნებისმიერი ტექნოლოგია, მოწყობილობა ან მისი კომპონენტი, რომელთა ნორმალურად ფუნქციონირების დროს აღკვეთილია ან იზღუდება მოქმედებები, რომლებიც არ არის ნებადართული საავტორო ან სხვა უფლებების მფლობელის მიერ; ტექნოლოგიური საშუალება ქმედითად ჩაითვლება, თუ დაცული ნაწარმოების ან სხვა ობიექტის გამოყენებისას უფლებათა მფლობელი მასთან წვდომას აკონტროლებს იმ პროცესების მეშვეობით (დაშიფრვის, კოპირების შეზღუდვისა და სხვა გზით), რომლებიც ემსახურება დაცვის მიზანს.

ტექნოლოგიური სისტემა – მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს სადგურზე ნავთობპროდუქტების, აირების და სხვა ტვირთების მიღებას, შენახვასა და გაცემას.

ტექნოლოგიური სქემა – 1. ტექნოლოგიური ოპერაციის (პროცესის) თანამიმდევრული აღწერა ან გრაფიკული გამოსახულება, რომლის თანახმად ნედლეული გარდაიქმნება მზა პროდუქტად; 2. ტექნოლოგიური სამშენებლო პროცესებისა და მათი ელემენტების ძირითადი და დამხმარე ოპერაციების წარმოება თანამიმდევრული, პარალელური, თანამიმდევრულ-პარალელური და კომბინირებული რიგით; 3. ნედლეულის დამუშავებისათვის საჭირო ოპერაციებისა და პროცესების თანამიმდევრული ჩამონათვალი გადამუშავების რეჟიმების მითითებით (დრო, ტემპერატურა, ტენიანობა, დაფქვის ხარისხი და სხვ.).

ტექნოლოგიური ღუმელი – თბური დანადგარი, რომელშიც მიღებული სითბო გადაეცემა გადასამუშავებელ მასალას და ამის შედეგად მიმდინარეობს ქიმიური პროცესები განსაზღვრული პროდუქტის წარმოქმნით.

ტექნოლოგიური შედუღებადობა – ლითონის ტექნოლოგიური მახასიათებელი, რომელიც განსაზღვრავს მის რეაქციას შედუღებაზე, აგრეთვე უნარი, წარმოქმნას შენადული შეერთება მოცემული საექსპლუატაციო თვისებებით.

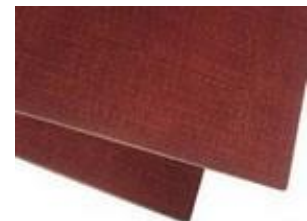
ტექნოლოგიურობა – ნაკეთობის შესაბამისობა წარმოებისა და ექსპლუატაციის მოთხოვნებთან. ტ. უზრუნველყოფა ნაკეთობის კონსტრუქციის დამუშავებისას უნდა მოხდეს. ტექნოლოგიურია ისეთი კონსტრუქცია, რომელიც უზრუნველყოფს პროდუქციის საექსპლუატაციო ხარისხს და მისი დამზადება მოითხოვს შრომისა და მასალების მინიმალურ დანახარჯებს. ტ. მიღწევის მნიშვნელოვან საშუალებას წარმოადგენს ახალ კონსტრუქციაში იმ დეტალებისა და კვანძების გამოყენება, რომლებიც უკვე შედიოდნენ ამავე ნაკეთობის ძველ კონსტრუქციაში, აგრეთვე ნორმალური და სტანდარტიზებული დეტალებისა და საამწყობო ერთეულების გამოყენება.

ტექნოსფერო (ბერძ. technē ხელოვნება, ოსტატობა და sphaira სფერო, ბირთვი) – ქალაქის ან სამრეწველო ზონის რეგიონი, საწარმოო ან საყოფაცხოვრებო გარემო.

ტექსი – ბოჭკოს ან ძაფის ხაზოვანი სიმკვრივის არასისტემური ერთეული, რომელიც ტოლია მასის ფარდობისა სიგრძესთან: 1 ტექსი = 1 გ/კმ = 1 მგ/მ.

ტექსტილი (ლათ. textile ქსოვილი, მატერია) – ნაკეთობა, რომელსაც იღებენ საქსოვ დაზგებზე ურთიერთმართობული და ერთმანეთთან ხლართებით შეერთებული გრძივი (ქსელი) და განივი (მისაქსელი) ძაფებისაგან. ტექსტილი შეიძლება იყოს: ბამბის, შალის, აბრეშუმის, სელის, ქიმიური ბოჭკოსი და სხვ. საქსოვი დაზგიდან მოხსნილ ტ. ეწოდება ხამი ქსოვილი, ხოლო ტ. მისაღები ტექნოლოგიური პროცესების ერთობლიობას – საფეიქრო წარმოება.

ტექსტოლიტი (ლათ. textum ქსოვილი და ბერძ. lithos ქვა) – ელექტროსაიზოლაციო კონსტრუქციული ფენოვანი ფურცლოვანი მასალა ბოჭკოვან ქსოვილზე, რომელიც გაჟღენთილია თერმორეაქტიული ფისით (ბაკელიტი, პოლიეთერი, ეპოქსიდი). ტ. მინაბოჭკოზე ეწოდება მინა-ტექსტოლიტი. ტ. კარგად მუშავდება ყველა სახის მექანიკური დამუშავებით. გამოიყენება კბილანების, სრიალის საკისრების, პანელების, შუასადებების, ტექნიკური დანიშნულების ამორტიზებული ნაკეთობების დასამზადებლად. ტ. ნაკეთობანი უზრუნველყოფენ უხმაურობას მუშაობისას, აქვს სამსახურის დიდი ვადა, ლითონის ნაკეთობებთან შედარებით ნაკლები ხვედრითი წონა. მზადდება ფურცლების სახით (სურ. 1).

სურ. 1. ტექსტოლიტი

ტექსტურა

ტექსტურა (ლათ. textura ქსოვილი, აგებულება, კავშირი) – უპირატესი ორიენტაცია მარცვლებისა პოლიკრისტალში ან მოლეკულებისა მყარ სხეულში ან თხევად კრისტალებში, ნივთიერების აგებულების თავისებურება, რომელიც განპირობებულია მისი შემადგენელი ნაწილების, ფენების განლაგებით.

ტექტონიკა (ბერძ. tektonikós მშენებლობის ხელოვნება) – 1. არქიტ. შენობის ნაწილების, ურთიერთგანლაგებისა და მისი ფორმების, პროპორციების შეფარდების თავისებურებანი; 2.

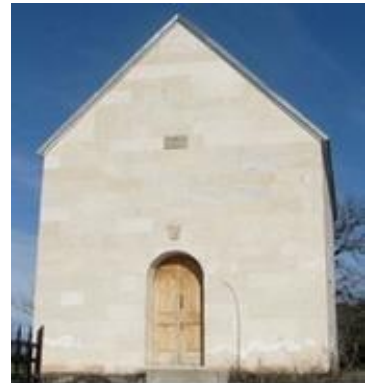
გეოლოგიის დარგი, რომელიც სწავლობს დედამიწის ქერქის მოძრაობასა და დეფორმაციებს და მათთან დაკავშირებულ თავისებურებებს.

ტექტონიკური მოძრაობა – მიწის ქერქის მოძრაობა, რომელიც იწვევს ქანების განლაგების ფორმის ცვლილებას.

ტეშენიტი [ავსტრია-უნგრეთის იმპერიის ყოფილი ქალაქის, Teschen-ის (გერმ.) მიხედვით) – ანალციმური გაბრო; სიღრმისეული ქანი, წითელი ფერის მოსაპირკეთებელი ქვა. მოიპოვება დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ სოფელ კურსებში. იქვე მუშაობს მოსაპირკეთებელი ფილების დამამზადებელი ქარხანა. დამატებით იხ. ანალციმი და გაბრო.

ტეჩნორა – იხ. არამიდი.

ტეხილი – ნიმუშის ან ნაკეთობის რღვევის შედეგად მიღებული ზედაპირი. არსებობს ტ. შემდეგი სახეები: მყიფე (მინის, კერამიკის, ნაწრთობი ფოლადებისათვის); ბლანტი – ზედაპირზე ადგილობრივი პლასტიკური დეფორმაციის ნაკვალევით (ლითონებისათვის); დაღლილობითი – რღვევა მრავალჯერ განმეორებადი დატვირთვების მოქმედების შედეგად (მზიდუნარია-ნობა) და შენელებული – რღვევა ხანგრძლივად მოქმედი სტატიკური დატვირთვის შედეგად. ტ. შეიძლება განვიხილოთ, როგორც რღვევის პროცესის მყისიერი ფოტოსურათი. ამიტომ ტეხილის ანალიზი და სწორი "წაკითხვა" დიდ როლს თამაშობს ავარიების მიზეზების კვლევაში. ტეხილის სტრუქტურის მიკროსკოპული ანალიზს ეწოდება ფრაქტოგრაფია.

სურ. 1. ტეხისის ეკლესია

ტეხისის ეკლესია (ინგლ. Tekhisi Church) – ტეხისის წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი, VI-VII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი (ზუსტი თარიღი უცნობია). მდებარეობს ქვემო რაჭაში, ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სოფელ თლულში, შემადგენულ ადგილზე. აქედან ხელისგულივით მოჩანს ნიკორწმინდისა და ხოტევის მთავარანგელოზის ტაძრები. ეს სამი საყდარი თითქოს ღვთიურ სამკუთხედს ჰქმნის და მცველად ადგას საქართველოს ერთ-ერთი ულამაზესი კუთხის, ქვემო რაჭის ძირძველ მოსახლეობას. ადრეფეოდალური ხანის ტეხისის ეკლესია (5x8,8 მ) ნაგები იყო თლილი ქვით და შემკული ყოფილა ჩუქურთმებითა და მოხატულობით. დროთა განმავლობაში დანგრეული ნაგებობა აღადგინეს XVII საუკუნეში (ისტორიკოს გ. ბოჭორიძის აზრით), ხოლო XIX საუკუნეში გადაკეთებული იქნა (მიემატა დასავლეთი ნაწილი და სამრეკლო). 1926 წლის აღწერით ეკლესიაში ჯერ კიდევ შემორჩენილი იყო ჩუქურთმებიანი ტრაპეზის მთლიანი ქვა, სამხრეთისა და დასავლეთი კარი, მხატვრობის ნაწილი, წარწერები და სხვ. 1927 წელს საბჭოთა მთავრობის მითითებით ეკლესია ახალგაზრდობას დაუქვევია და თლილი (ნაწილობრივ შირიმის) ქვების დიდი ნაწილი სკოლის მშენებლობისთვის გამოუყენებიათ, ხოლო ნაწილი მოსახლეობას დაუტაცია. 1991 წელს

სურ. 2

სურ. 3

საქართველოში მომხდარი ძლიერი მიწისძვრის შედეგად დანგრეული სკოლის ეზოდან, მოსახლეობას კი საკუთარი კარ-მიდამოდან, ქვები ეკლესიის ტერიტორიაზე დაუბრუნებიათ.

ნანგრევებადქცეული ტაძრის აღდგენა (სურ. 1. საერთო ხედი; სურ. 2. ინტერიერი) რამდენიმე წლის წინ რაჭის ეპისკოპოსის მეუფე ელისეს (ჯობაძე) ლოცვა-კურთხევითა და დავით გურგენიძის თანადგომით განხორციელდა. ტაძარი დარბაზული ტიპის ერთნავიანი ნაგებობაა, რომელსაც შესაძლებლობის ფარგლებში ავთენტურობა შეუნარჩუნდა. ეკლესიას მამა სერაფიონის ძალისხმევით დაუბრუნდა გადარჩენილი სიწმინდეები – უძველესი სამღვდელმსახურო რკინის ჯვრები და ხატი (სურ. 3. უძველესი სამღვდელმსახურო რკინის ჯვრები და ხატი).

სურ. 4

გადმოცემით ცნობილია, რომ აქაურებს ტეხისის სამლოცველოს დიდი შიში და მორიდება ჰქონიათ. ლეგენდის თანახმად ერთი ტეხისელი გლეხისთვის ურემი მოუპარავთ. ქურდი ვერ უპოვნიათ. გლეხი წასულა ეკლესიაში და დახმარება წმინდა გიორგის ხატისთვის უთხოვია. შეშინებულმა ქურდმა ურემი მეორე დღესვე დაუბრუნა პატრონს. ამ ამბის შემდეგ, თუ სოფელში ვინმე რაიმე დანაშაულს ჩაიდენდა აქ ტეხდნენო (სურ. 4). ამიტომაც დარქმევია ტაძარს ტეხისის წმინდა გიორგის სახელი.

ტვარონი – იხ. არამიდი.

ტვირთამწევი მანქანა – მოწყობილობა ტვირთის ან ხალხის გადასაყვანად ვერტიკალურ ან დახრილ სიბრტყეზე (სატვირთო და სამგზავრო ლიფტი, ამწე, შახტური და სამშენებლო ამწე, საწევარა, ტალი, ტელფერი, მრავალჭაღი, თვითმავალი ამწე და სხვ.). ტ. მ. შეიძლება იყოს სტაციონარული და გადასაადგილებელი, პერიოდული და უწყვეტი მოქმედების, ელექტრული ან შიგაწვის ამძრავით. მათი ტვირთამწეობა რამდენიმე კგ-დან რამდენიმე ტ-დეა.

ტვირთამწეობა – სატრანსპორტო საშუალებებისა და მანქანა-მექანიზმების ძირითადი საექსპლუატაციო მახასიათებელი. ის არის ტვირთის მაქსიმალური მასა, რომელიც შეუძლია გადაიტანოს ან აწიოს სატრანსპორტო ან ტვირთამწე საშუალებამ.

ტვირთბრუნვა – დროის ერთეულში გადაზიდული ტვირთის რაოდენობა.

ტვირთი – 1. საგანი ან საგანთა ერთობლიობა, რომელიც ექვემდებარება გადატანას, გადაზიდვას, ტრანსპორტირებას. ის შეიძლება იყოს მყარი, თხევადი, აირის. ტ. უამრავი სახეობა არსებობს, რომელთაგან უნდა გამოვყოთ: ადვილად აალებადი, არაგაბარიტული, გაუწონასწორებელი (დებალანსი), თავმოყრილი, მალფუჭებადი, მშრალი, ნაკრები, ნაყარი, ბალანსირი, საკონტროლო, ცალობითი, ცოცხალი და სხვ.; 2. მეტნაკლებად მძიმე საგანი; სიმძიმე; 3. გადატ. სიმძიმე, სიძნელე; გაჭირვება.

ტვირთნაკადი – ტვირთის ტრანსპორტირება დროის გარკვეულ მონაკვეთში რაიმე მიმართულებით.

ტვირთსათრევი ფანჯარა – პატარა ფანჯარა, გამოჭრილი ხის ძეგლურაში ორ ერთმანეთზე დადებულ მორში. ის შიგა მხრიდან იხურება ფიცრებისგან გაკეთებული თლილი ჩამკვეტით.

ტვირთსათრევი ფანჯარა

ტვირთტევადობა – სატრანსპორტო საშუალებაში ან სათავსში მოსათავსებელი ტვირთის რაოდენობრივი მაჩვენებელი.

ტვირთამჭერი (ტვირთსატაცი) – მოწყობილობა ან მექანიზმი, რომლითაც აღჭურვილია ტვირთამწევი მანქანა და გამოიყენება სხვადასხვა ტვირთის ჩასაბმელად, გადასატანად და განსატვირთავად. შესაბამისად, არსებობს ტ. ფხვიერი ტვირთებისათვის (გრეიფერი, ციცხვი) და ჩასასხმელი ტვირთებისათვის (ბადიები, სპეც. ტევადობები). ტ. ერთ-ერთ სახეს მიეკუთვნება ამწევი ელექტრომაგნიტები, ვაკუუმური ტვირთამჭერები, ავტოჯალამბრები და სხვ.

ტივფრა – 1. სხეულის ზედაპირზე (ლითონზე, მერქანზე და სხვ.) გამოსახულების, ნახატის, ნახჭის დატანის – ამოტივფრის პროცესი; 2. ლითონის ფორმის მეშვეობით დეტალების ან სხვა წვრილმანი საგნების სერიულად დამზადების პროცესი.

ტივფრი (შტამპი) (იტალ. stampa ბეჭდვა) – 1. ესტამპი, ანაბეჭდი გრავიურიდან; 2. ლითონის ფორმა მანქანების დეტალების ან წვრილმანი საგნების სერიულად დასამზადებლად.

ტივი

ტიველი (ბუთა) – ცეცხლგამძლე კერამიკული ან ლითონის ჭურჭელი, რომელშიც ადნობენ ან ახურებენ სხვადასხვა მასალას, ნივთიერებას.

ტივი – ერთიმეორეზე მიჯრით შეკრული დიდი მორები (ძელები) მდინარეზე დასაცურებლად.

ტივტივა – 1. სითხის დონის სარეგულაციო მოწყობილობა, რომელიც სითხეში არ იძირება; 2. კორპის ან ხის ნაჭერი, რომელიც ანკესის ძაფზე ან სათევზაო ბადეზეა მიბმული. ის არც თვითონ იძირება და არც მათ აძლევს წყალში ჩაძირვის საშუალებას.

სურ. 1. ტიკვის ხე

ტიზი – ის, რაც გამოიყენება რაიმე ხვრელის დასაგმანად; საცობი.

ტიკი – 1. სელის ან ბამბის მკვრივი ქსოვილი, ჩვეულებრივ ზოლიანი; იყენებენ მატრასებისათვის, ავეჯის შალითებად, ფარდებად და სხვ.; 2. ოთხში (გუდად) ამოღებული; შიგნიდან მოკუპრული ცხვრის, თხის ან ხბოს ტყავის ჭურჭელი; 3. იხ. ტიკის ხე.

სურ. 2

ტიკის ხე – მაგარმერქნიანი ფოთლოვანი ჯიშის ხე (სურ. 1; სურ. 2). იზრდება ინდოჩინეთში, სუმატრასა და იავაზე. სიმაღლეში აღწევს 40 მ-ს. ზრდასრული ტ. ხ. დიამეტრია 1,2-1,8 მ. აქვს მკვრივი, მაგარი, მტკიცე, ოქროსფერ-მოყავისფრო შეფერილობის მერქანი, მსხვილი სასიამოვნო ტექსტურა, შეიცავს ეთეროვან ფისებს, გამოირჩევა მაღალი მედეგობით ბიომანებლებისა და ნესტისადმი. გამოიყენება მშენებლობაში [მოსაპირკეთებელი ფიცრები (სურ. 3), პარკეტი, კარისა და ფანჯრის კონსტრუქციები], საბაღე ავეჯის წარმოებაში, გემთმშენებლობაში (გემბანებისათვის), მსუბუქი ავტომანქანების სალონების გასაწყობად და სხვ.

სურ. 3

ტილო (აფრისი) – სელის ძაფის უხეში მტკიცე სქელი ქსოვილი, რომელშიც ძაფები ერთის გამოტოვებით ურთიერთმარობულად არის გადახლართული. გამოირჩევა მაღალი ცვეთამედეგობით. გამოიყენება სათავსის ჭერის მოსაწყობად, ზეთის საღებავებით სახატავად (ხის ჩარჩოზე გადაჭიმული), ტექნიკური მიზნებისათვის,

იალქნების, კარვების, ზურგჩანთების, შალითების, ფეხსაცმლის და სხვა ნაკეთობათა დასამზადებლად, სადაც საჭიროა მასალის დიდი სიმტკიცე. თანამედროვე ტილო, როგორც წესი, მზადდება ბამბის ან სელის ძაფებისაგან, თუმცა ისტორიულად მას ქსოვდნენ კანაფის ძაფებისაგან.

ტიმოთესუბნის (კიმოთესუბნის) მონასტერი (ინგლ. Timotesubani Monastery) – XII-XIII საუკუნეების მიჯნის ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლი, ტიმოთესუბნის მონასტერი (სურ. 1. პანორამული ხედი). მდებარეობს სამხრეთ საქართველოში, ისტორიული თორის შუაგულში, ბორჯომის მუნიციპალიტეტში, დაბა წაღვერიდან 3 კმ-ში, მტკვრის მარჯვენა შენაკადის მდ. გუჯარეთისწყლის მარჯვენა ნაპირზე. სამონასტრო შენობები განლაგებულია ტერასებზე, ტყიანი მთის ფერდობზე. კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის მთავარი ტაძარი, წმ. ბარბარეს სახელობის მცირე ეკლესია, სატრაპეზო, გალავანი, აგურის კამაროვანი ნაგებობა, რომელსაც გალავანში შესასვლელის ფუნქცია აქვს, საძვალე, სამონასტრო ნაგებობათა ნაშთი.

კომპლექსის მთავარი ნაგებობა – ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ტაძარი აიგო თამარის მეფობის ეპოქაში (XII-XIII საუკუნეების მიჯნა) თორის ერისთავთ-ერისთავის, დიდი ქართველი პოლიტიკური მოღვაწის, მეჭურჭლეთუხუცესის და მანდათურთუხუცესის შალვა თორელი-ახალციხელის მიერ ძველი მონასტრის ნანგრევებზე. მანვე საგრძნობლად გააფართოვა მონასტერი. ტაძარი აშენებულია მოვარდისფრო ქართული აგურით. ტაძრის ზომებია: სიგრძე 13,8 მ, სიგანე – 20,0 მ, სიმაღლე (ჯვართან ერთად) – 28 მ. ჩახაზული ჯვრის ტიპის ცენტრალურ-გუმბათოვან ნაგებობას აღმოსავლეთ მხარეს საკურთხევლისა და პასტოფორიების სამი შვერილი აფსიდა აქვს. შიგნით გუმბათქვეშა კვადრატი დაყრდნობილია დასავლეთით ორ თავისუფლად მდგარ გეგმით რვაწახნაგა ბოძს და აღმოსავლეთით აფსიდის შვერილებს. მოგვიანებით, სხვადასხვა დროს, ტაძრისათვის დასავლეთის მხრიდან აგურის, ხოლო სამხრეთის მხრიდან – გათლილი ქვის კარიბჭეები მიუშენებიათ (სურ. 2. სამხრეთი კარიბჭის ფრაგმენტი). საყურადღებოა, რომ ინტერიერში თაღებს მკვეთრი შეისრული ფორმა აქვთ. პროპორციების მხრივ ტიმოთესუბანი უფრო თანაბარზომიერია, ვიდრე ამ ჯგუფის სხვა ძეგლები. მისი ფასადები სრულიად მოკლებულია დეკორს, ისევე როგორც აგურით ნაშენი სხვა ტაძრები. გარკვეულ მხატვრულ შთაბეჭდილებას აქ ნაგებობის ფერი ქმნის, ფასადები მოვარდისფრო აგურისა და დულაბის ფენების მონაცვლეობითაა შედგენილი. ტაძრის „სუფთა“ პერანგთან კონტრასტს ქმნის გუმბათის ყელი, ლეკალური აგურის ლილვებით გამოყვანილი თაღებით და კედლის შვეული სვეტებით. სარკმლების გარშემო ჩარჩოები კედლის სიბრტყეების ჩარმავებითაა მიღებული.

სურ. 1. ტიმოთესუბნის (კიმოთესუბნის) მონასტერი

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

ძლიერ მხატვრულ ეფექტს ქმნის ფირუზისფერი კერამიკული ჩანართები გუმბათის ყელზე - ჯვრები და მივივით ასხმული სხვადასხვა ზომის დისკოების სარტყლები შორიდან ძვირფასი ქვებით ბრწყინავს. დიდი ფირუზისფერი დისკოებია ჩასმული მკლავების ფრონტონების კეხსა და სარკმელს შორისაც. აღსანიშნავია, რომ ტიმოთესუბანში გუმბათის ყელისა და სამხრეთი ფასადის სარკმლებში შემორჩენილია თავდაპირველი ალათები, კერამიკული მთლიანი დაფა შუაში შვეულ ხაზზე ამოჭრილი მრგვალი ნახვრეტებით. ალათები სარკმლის მთელ ღიობს ავსებდა, რის გამოც ეკლესიაში თავდაპირველად ნაკლები შუქი იყო ვიდრე ახლანდეს.

ტიმოთესუბნის ტაძარი უფრო მეტად თავისი ფრესკებითაა ცნობილი. ინტერიერი თავიდანვე ერთიანად იყო მოხატული. მხატვრობა შესრულებულია XIII საუკუნის დასაწყისში და თამარ მეფის ეპოქის ბრწყინვალე ძეგლთა რიცხვს მიეკუთვნება. შეიძლება ითქვას, რომ ტიმოთესუბნის ტაძარში ერთ-ერთი ყველაზე რთული მხატვრობაა თავისი პერიოდისათვის. მისი იკონოგრაფიული პროგრამა არაჩვეულებრივად მდიდარი და ტიპურად ქართულია.

ტაძრის ჩრდილოეთით სამონასტრო ნაგებობათა ნაშთია. ზედა ტერასაზე დგას XI საუკუნის თლილი ქვით ნაგები წმინდა ბარბარეს სახელობის მცირე დარბაზული ეკლესია (სურ. 3. ბარბარეს სახ. ეკლესია). მონასტრის ტერიტორიაზე შემორჩენილია სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო და საცხოვრებელი შენობების ნანგრევი (სურ. 4. სამონასტრო ნაგებობათა ნაშთი). ცენტრალური ტაძრის ჩრდილო-აღმოსავლეთით ქვისგან ნაგები თაღოვანი საძვალეა. გამოთქმულია ვარაუდი, რომ ეკლესიის ტერიტორიაზე უნდა იყოს დაკრძალული შალვა თორელ-ახალციხელი.

ტიმპანი (ბერძ. tympanon დოლი < tympe ვურტყამ, ვცემ) – 1. ფრონტონის თარაზულ და დახრილ ზოლურებს შორის მოქცეული ჩაღრმავებული სამკუთხა ან მრუდხაზოვანი არე (სურ. 1); 2. კედლის ნახევარწრიული ფრაგმენტი თაღოვანი კარის (ფანჯრის) კარნიზის თავზე; 3. შენობის ინტერიერში კედლის ურბანული დეკორატიული ელემენტი სხვადასხვა ფორმის პატარა ფრონტონის სახით; 4. პილასტრს, თაღსა და არქიტრავს შორის მოქცეული მრუდხაზოვანი ან სამკუთხა არე.

სურ. 1. ტიმპანი

ტინი – ძვ. მაგარი, გამჭვირვალე, პიტალო დიდი კლდე.

ტინოლი – რუსული წარმოების პასტისებრი ნივთიერება, რომელიც შეიცავს 63% კალასა და 37% ტყვიას. გამოიყენება ფლიუსად ელექტრორკალურ შედუღებაში.

ტიოკოლი (ინგლ. thiokol < ბერძ. thion გოგირდი) – შავი ფერის ნახევრადსულფიდური სინთეზური კაუჩუკი, რომელსაც წარმატებით იყენებენ მეტალოპლასტმასის ფანჯრების მინა-პაკეტების ჰერმეტიზაციისათვის, აგრეთვე შენობა-ნაგებობებში სხვადასხვა ტიპის ღრეჩოს, ნაპრაღის, ბზარის ამოსავსებად.

ტიპაჟი – 1. რაიმე ნაკეთობათა ტიპების, მოდელების ერთობლიობა; 2. ხელოვნ. ადამიანთა რაიმე საზოგადოებრივი თანრიგის, ტიპის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებათა ერთობლიობა.

ტიპი (ბერძ. typos ანაბეჭდი, ფორმა, ნიმუში) – 1. საგნების, მოვლენების გარკვეული ჯგუფის ნიმუში, მოდელი, ფორმა; 2. ამერიკელ ინდიელთა საცხოვრებელი გუმბათისებრი ქოხი, აგებული ხის ტოტების, ლერწმის ღეროებისა და მისთ.; იგივეა, რაც ვიგვამი; 3. ხელოვნ. მხატვრული სახე, რომელშიც განზოგადებულია ადამიანთა გარკვეული ჯგუფის თვისებები.

ტიპიზაცია (ინგლ. typification < ბერძ. typos ანაბეჭდი, ფორმა, ნიმუში) – 1. მასობრივი მშენებლობისათვის გათვალისწინებული უნიფიცირებული ნაწილების, კომპლექსების, დეტალების ნომენკლატურის შედგენა და დაპროექტება; 2. ტიპური კონსტრუქციების ან ტექნოლოგიური პროცესების დადგენა რიგი ნაკეთობების ან პროცესებისათვის საერთო ტექნიკური მახასიათებლების საფუძველზე. ტ. სტანდარტიზაციის ერთ-ერთი მეთოდია, რომელსაც ხშირად საბაზო კონსტრუქციათა მეთოდს უწოდებენ; 3. ერთ გარკვეულ ტიპზე დაყვანა.

ტიპობრივი (ტიპური) – გარკვეული ტიპის შესაბამისი, დამახასიათებელი; სტანდარტული.

ტიპობრივი პროექტი – საცხოვრებელი სახლის, საზოგადოებრივი ან სამრეწველო შენობის პროექტი, რომელიც უნიფიცირებულ კონსტრუქციებსა და არქიტექტურულ დეტალებზეა დაფუძნებული.

ტიპოლოგია (ბერძ. typos ანაბეჭდი, ფორმა, ნიმუში და logos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – საგნების ან მოვლენების კლასიფიკაცია მათი საერთო ნიშან-თვისებების მიხედვით.

ტიპური ქალაქური სახლი – ქალაქის საერთო განაშენიანების ერთიან სივრცეში ჩართული სახლი.

ტირი – სპეციალურად მოწყობილი ადგილი (ღია ან ნახევრადდახურული) მიზანში ან სასწავლო სროლისათვის პერსონალური პნევმატიკური ან ცეცხლსასროლი იარაღიდან. ავტომატური, მსხვილკალიბრიანი ან საცდელი ცეცხლსასროლი იარაღისათვის გამოიყენება დასახლებული პუნქტებიდან დაშორებული სასროლეთი – პოლიგონი.

ტირიფი (ლათ. salix) – ხის ჯიში; მიეკუთვნება ტირიფისებრთა ოჯახის ფოთოლმცვივან მცენარეთა გვარს. გვარი მოიცავს 600-მდე სახეობას, რომლებიც გავრცელებულია ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს ზომიერი და ცივი ჰავის სარტყლებში. საქართველოში ბუნებრივად გავრცელებულია 17 სახეობა. უმეტესობა მთის შუა, სუბალპურ და ალპურ სარტყლებში იზრდება. ეტანება მთის ჩრდილოეთ ფერდობებსა და ნოყიერ ტენიან ნიადაგს. დაბლობში კი, მდინარეთა ნაპირების გასწვრივ და ჭალის ტყეებში ხარობს. მეტწილად გავრცელებულია წნორი ანუ თეთრი ტ. მის ყვითელყლორტებიან ფორმებს "მანეულსა" და "ყვითელ ტირიფს" – საგანგებოდ აშენებენ და საკალათე წნელად და ჭიგოდ იყენებენ. ნამდვილი საკალათე ტ. – "მანეული" ჩვენში ბუნებრივად იზრდება მხოლოდ ბაკურიანისა და ციხიჯვრის მიდამოებში. ტ. ძირითადად დეკორატიული ხეა. მშენებლობაში არ გამოიყენება.

ტირიფი

ტირიფი თეთრი

ტირიფი თეთრი (ლათ. salix alba) – ფოთლოვანი ხის ჯიში, სიმაღლით 20-30 მ, აქვს მოყვითალო მერქანი და მომწვანო ქერქი. საქართველოში გავრცელებულია ყველგან – ზღვის დონიდან 1600 მ-მდე, ძირითადად, მდინარეთა ნაპირების გაყოლებით. ქერქი გამოიყენება მედიცინაში მთრიმლავი ნივთიერებების მისაღებად, წვრილი ტოტები – კალათების მოსაწნავად. დეკორატიულია. გამოიყენება ბაღებსა და პარკებში, როგორც შესანიშნავი სილამაზის დეკორატიული ხე.

ტიტანი (ლათ. titanium < ბერძ. titanos ტიტანი) – 1. დაბალი სიმკვრივის (4500 კგ/მ³) და დიდი სიმტკიცის (700-1200 მპა) კოროზიამედეგი მოვერცხლისფრო-თეთრი ფერის მსუბუქი ლითონი (სურ. 1. კრისტალური ტიტანის ღერო). მაღალი ღირებულებისა და დეფიციტურობის გამო ტიტანი (ძირითადად ტიტანის შენადნობები) მშენებლობაში გამოიყენება მხოლოდ უნიკალური ნაგებობებისათვის; 2. ბერძნულ მითოლოგიაში უკვდავი არსებები, გიგანტები, რომლებიც შეებრძოლნენ ოლიმპიელ ღმერთებს; 3. იტყვიან ძალიან დიდ მოაზროვნეზე, გენიოსზე; 4. პლანეტა სატურნის თანამგზავრი; 5. წყლის ასადუღებელი დიდი ჭურჭელი განსაკუთრებული მოწყობილობისა.

სურ. 1. ტიტანი

ტიტანის თეთრა – ტიტანის მეტალის ორჟანგი. გამოიყენება მშენებლობაში კედლების, ჭერის შესათეთრებელ ნივთიერებად.

ტიტანიტი – იხ. სფენი.

ტიტვრა – ნაკეთობის (სხეულის) ზედაპირზე რაიმე ნახატის დატანა.

ტიტული (ლათ. titulus წარწერა, საპატიო წოდება, სამართლებრივი საფუძველი) – 1. კაპიტალური მშენებლობის ხარჯთაღრიცხვის დასახელება იმ ობიექტების მიხედვით, რომლებიც შეტანილია სატიტულო სიებში; 2. წიგნის სათაური; წიგნის პირველი გვერდი, რომელზეც მოთავსებულია სათაური, ავტორის გვარი, გამოცემის ადგილი, წელი და სხვა; სატიტულო ფურცელი; 3. საგვარეულო ან ბოძებული საპატიო წოდება.

ტიუდორის ყვავილი – 1. კვადრატული ორნამენტი, რომელსაც საფუძვლად უდევს სუროს ოთხი ფოთლის სტილიზებული გამოსახულება; 2. დიდი ბრიტანეთის ტრადიციული ჰერალდიკური ემბლემა (ტიუდორების დინასტიის) შესრულებული ბუნებრივ ფერებში: თეთრი ყვავილი დადებული ალისფერ ყვავილზე (სურ. 1).

სურ. 1. ტიუდორის ყვავილი

ტიქსოტროპია (ბერძ. thixis შეხება და tropos მობრუნება) – პლასტიკურ-ბლანტი ნარევის უნარი, შეიცვალოს თავისი რეოლოგიური თვისება მექანიკური ზემოქმედების შედეგად და აღიდგინოს იგი ამ მოქმედების შეწყვეტის შემდეგ. ამ თვისებას იყენებენ ბეტონის ნარევის ტუმბოებით გადატანის, ვიბროშემკვრივებისა და ნაკეთობის დამზადების დროს.

ტიხარი – 1. სამგიდე, მგიდე; ოთახის სივრცის გამომყოფი კედელი, რომელსაც კაპიტალური კედლისაგან განსხვავებით კონსტრუქციული დატვირთვები არ გადაეცემა; 2. შუა საუკუნეების არქიტექტურაში ხის კედელი კორიდორის ბოლოში, რომელიც, როგორც წესი, ამთავრებდა კორიდორს. ტიხარი შეიძლება იყოს: აგურის, ასაწყობი, ბადური, ბლოკის, გამყოფი, გასაწვევი, ერთმაგი, თბოშეუღწევი, თიხაწული, მზიდი, მონოლითური, მოფიცრული, მრავალშრიანი, პანელური, რკინა-აგურის, სამფენოვანი, ყრუ, წყალშეუღწევი, ხანძარსაწინააღმდეგო, ხისა და სხვ.

ტიხარი კარკასული

ტიხარი კარკასული – შენობის მზიდი ნაწილის კარკასის სივრცეში მოწყობილი ტიხარი, რომელიც შედგება დგარების, შევსებისა და შემოსვისაგან.

ტიხარი საფილტრავი – ზედაპირი ნახვრეტებით (ღრეჩოებით) ან ზედაპირი ფორებიანი მასალისაგან, რომელიც ატარებს დისპერსიულ გარემოს, თხევადი არაერთგვაროვანი სისტემების გაყოფისას ფილტრებსა და ცენტრიფუგებში.

ტიხარი საფილტრავი არაკუმშვადი – საფილტრავი ტიხარი, რომელიც წნევის სხვაობის გაზრდისას არ განიცდის ფორების დეფორმაციას.

ტიხარი საფილტრავი კუმშვადი – საფილტრავი ტიხარი, რომელიც წნევის სხვაობის გაზრდისას განიცდის ფორების დეფორმაციას და მათი თავისუფალი კვეთის შემცირებას.

ტიხარი სტაციონალური – ტიხარი, აწყობილი ხის, ალუმინის, ფოლადის ან პოლივინილქლორიდის პროფილების კარკასზე, რომელზეც მიმაგრებულია პანელი. ასეთ კონსტრუქციებს გამოარჩევს ის, რომ ტ. ს. ემაგრება იატაკსა და ჭერს, რის შემდეგაც მათი კონფიგურაცია აღარ იცვლება.

ტიხარი სტაციონალური

ტკეპნა – 1. დაწოლით ან დარტყმით რისამე შემჭიდროება და მოსწორება; 2. გრუნტის, ხრეშის, ქვიშის და მისთ. შეუკავშირებელი მასალების ზედაპირული დარტყმითი შემჭიდროება.

ტკეჩადობა – მინერალის გახლეჩის უნარი ამა თუ იმ მიმართულებით, რომლის შედეგადაც მასზე წარმოიქმნება ბრტყელი ზედაპირები. ტკეჩადობის სიბრტყე მინერალის კრისტალური სტრუქტურის ყველაზე მჭიდრო ბადეების პარალელურია, ვინაიდან ქიმიური ბმის ძალები ასეთ ბადეებს შორის ყველაზე სუსტია. ტკეჩადობის სიბრტყის ორიენტაციაზე გავლენას ახდენს აგრეთვე ქიმიური ბმის ტიპიც (მაგ., ალმასისა და სფალერიტის სტრუქტურები მსგავსია, მაგრამ მათი ტკეჩადობის მიმართულება განსხვავდება იმის გამო, რომ ალმასში გვაქვს ბმის კოვალენტური ტიპი, სფალერიტში კი ნაწილობრივი იონური). მინერალოგიაში განასხვავებენ ტკეჩადობის 5 სახეს: ფრიად სრულს (მაგ., ქარსები, ქლორიტები), სრულს (მაგ., გალენიტი, კალციტი), საშუალოს (მაგ., მინდვრის შპატები), არასრულს (მაგ., აპატიტი, კასიტერიტი) და ფრიად არასრულს (მაგ., კორუნდი, ოქრო). ტკეჩადობა მინერალთა ერთ-ერთი დიაგნოსტიკური თვისებაა.

ტკეჩი – 1. სიგრძეზე ვიწროდ დაჭრილი თხელი ფიცრები (სურ. 1. საბათქაშე ტკეჩი); 2. ზოგიერთი ხის (თხილის, შინდისა და მისთ.) სწორი წვრილი ტოტის სიგრძივი ანახეთქი; იხმარება კალათის (გოდრის) დასაწნავად.

სურ. 1. ტკეჩი

ტკეჩი საკასრე – დაპობით ან დახერხით მიღებული ტკეჩი კასრის ტანის დასამზადებლად. ძირითადად გამოიყენება მუხის, ვერხვის, წიფლის, წაბლისა და წიწვოვანი ჯიშის მერქანი.

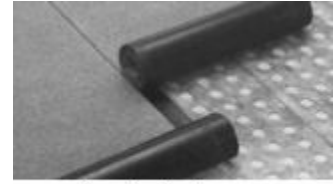
ტკეჩი საპარკეტი – დახერხილი ნამზადი-ფრიზა, რომლისაგანაც შემდეგ პარკეტი მიიღება. ამ მიზნით მაგარი ფოთლოვანი ჯიშის (მუხა, წიფელი, იფანი) მერქანი გამოიყენება, თუმცა ზოგჯერ ლარიქსისა და ფიჭვის მერქანსაც იყენებენ.

ტლუა (ლითონის) – ვიწრო ლითონის ლენტის მიღების ხერხი.

ტოლდიდი – ეკვივალენტური, ტოლი, ჰომოლოგრაფიკული, ერთნაირი.

ტოლდიდი ფიგურები – ბრტყელი ფიგურები ტოლი ფართობებით ან გეომეტრიული სხეულები ტოლი მოცულობებით.

ტოლი (ფრანგ. tôle ფურცლოვანი რკინა < ლათ. tabula ფირფიტა, ფიცარი) – 1. სახურავისა და კონსტრუქციების ჰიდროსაიზოლაციო მასალა, რომელიც მიიღება საბურთულე მუყაოს გაყდენთვით ქვანახშირის ან ფიქალის კუპრით. გამოდის რულონების სახით (სურ. 1. ჰიდროსაიზოლაციო ტოლი). სხვა საბურთულე მასალებთან შედარებით (პერგამინი, რუბეროიდი) ტოლის სამსახურის ვადა გაცილებით ნაკლებია, ამიტომ ის უპირატესად გამოიყენება დროებითი ნაგებობების ბურულის მოსაწყობად, სამაგიეროდ ფართოდ იყენებენ სამშენებლო კონსტრუქციების ჰიდრო- და ორთქლ-საიზოლაციოდ; 2. ამხანაგი, მეგობარი, სწორი; თანაბარი, თანასწორი; 3. იგივეა, რაც ტრინიტროტოლოლი; 4. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში (ხევსურეთი, ფშავი, თუშეთი, მთიულეთი) გავრცელებული შინ ნაქსოვი ქსოვილი.

სურ. 1. ტოლი

ტოლმხარა – თანაბარმხრებიანი ბერკეტი.

ტოლუოლი (მეთილბენზოლი) (ინგლ. toluene < ესპ. tolu ტოლუანური ბალზამი, კოლუმბიის ქ. სანტიაგო დე ტოლუს სახელის მიხედვით) – არომატული უფერო თხევადი ნახშირწყალბადი, რომელიც შედის ქვანახშირის ფისის და ნავთობის შემადგენლობაში; გამოიყენება ორგანულ სინთეზში გამხსნელად, აგრეთვე, ფეთქებადი ნივთიერებების, საღებავების, სამკურნალო პრეპარატების წარმოებაში და სხვ.

ტოლფასი – იხ. ეკვივალენტი.

ტოლქმედი – სხეულზე მოდებული სამი და მეტი ძალის ძალთა სისტემის ეკვივალენტური ძალა, რომელიც სხეულის მოძრაობის სიჩქარეზე ისეთივე გავლენას ახდენს, როგორც ეს ძალთა სისტემა. ძალთა სისტემას აქვს ტ. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მისთვის არსებობს დაყვანის ისეთი ცენტრი, რომლის მიმართ სისტემის მთავარი მომენტი ნულის ტოლია. წყვილძალას (ორი ძალის სისტემა) არ აქვს ტოლქმედი.

ტოლქმედი ძალა – ისეთი ერთი ძალა, რომელიც ძალთა მოცემული სისტემის ტოლფასია.

ტოლჩა (ინგლ. pewter < შუაფრანგ. peutre < წარმომავლობა უცნობია) – ნაცრისფერი ჭედადი ლითონური შენადნობი. ტრადიციულად შედგება 85-99% კალისა და სპილენძის, სტიბიუმის (სურმა), ბისმუტის და ზოგჯერ ტყვიისაგან. იშვიათად გამოიყენება ვერცხლიც. არქეოლოგიური ძიების შედეგების თანახმად, ტ. პირველად გამოყენებული იქნა ბრინჯაოს ხანაში ახლო აღმოსავლეთში, ხოლო ტოლჩისგან დამზადებული საგნები აღმოაჩინეს ძვ. წ. 1450 წლის ეგვიპტურ სარკოფაგში. თანამედროვე ტიპური ევროპული ტოლჩა შეიცავს 94% კალას, 5% ბისმუტსა და 1% სპილენძს (ტყვია საერთოდ ამოიღეს შენადნობიდან მომწამლავი თვისებების გამო, თუმცა შეიძლება შეგვხვდეს ანტიკვარულ ნაკეთობებში). კალაზე დამზადებული ასეთი ნაკეთობები (ძირითადად ჭურჭელი) ფართოდ გამოიყენებოდა ძველ ეგვიპტეში, რომსა და შემდეგ ევროპაში, ვიდრე ყოფაცხოვრებაში არ შემოვიდა ფაიფური, კერამიკა და მინა. XIX საუკუნიდან დღემდე ტოლჩისგან ამზადებენ (ჩამოსხმის გზით) ჩაიდნებს, მაღალყელიან დოქებს (საქართველოში ძირითადად გამოიყენება ღვინის ჩამოსახმელად), სასანთლეებს, სანათურებს, სადგამებს, ნაკეთობებს მოვერცხლისათვის, სამკაულებს, სამშვენისებსა და სხვ.

ტომპაკი (თითბრის ნაირსახეობა) (ფრანგ. tombac < მალ. tambaga სპილენძი) – სპილენძის შენადნობი თუთიასთან (3-12%), შეიცავს აგრეთვე ტყვიას, რკინას, ფოსფორს, დარიშხანს; კარგად მიედუღება ფოლადს, გამოიყენება ფოლადი-თითბრის ბიმეტალების მისაღებად. აქვს ოქ-

როსფერი შეფერილობა; გამოიყენება მხატვრულ ნაკეთობათა, ორდენების, მედლების, ფურ-ნიტურისა და სხვათა დასამზადებლად.

ტონა (ფრანგ. tonne < ლათ. tunna კასრი) – მასის მეტრული ერთეული (სისტემის გარეშე), რომელიც ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში გამოიყენება კილოგრამთან ერთად $1 \text{ ტ} = 1000 \text{ კგ}$.

ტონა-ძალა – ძალისა და წონის ერთეული. მეტრული $1 \text{ ტძ} = 1000 \text{ კგძ} = 9,80665 \text{ კნ}$.

ტონალობა – არქიტექტურაში ფერების შერჩევა, ერთი ტონის სიჭარბე.

ტონაჟი – 1. სატრანსპორტო საშუალებათა (ავტომობილი, ვაგონი, გემი, თვითმფრინავი და სხვ.) ტვირთმზიდობა; 2. რაიმე საქონლის (პროდუქტის) გამოშვება წონით.

ტონდო (იტალ. tondo წრიული) – წრიული ფორმის დეკორაციული დეტალი.

ტონი (ბერძ. tonos აწევა, ამალღება < ბერძ. teino გაჭიმვა, გაძლიერება) – 1. საღებავის ელფერი, ხასიათი სიმკვეთრისა და კოლორიტის მიხედვით; 2. ფერწერაში სურათის ძირითადი ფონი; 3. ბგერა, რომელსაც იწვევს ჰაერის პერიოდული რხევა და აქვს გარკვეული სიმაღლე. ტონი შეიძლება იყოს: დაბალი, დამატებითი, დამთხვევის, კომბინაციური, მაღალი, მუსიკალური, ნაწილობრივი, პარციალური, სუბიექტური, სხვაობითი, ძირითადი, ჯამური და სხვ.

ტონირება – 1. ქანდაკების დეკორატიული გაფორმება; 2. შავ-თეთრი ფოტოსურათის ქიმიური რეაქტივებით დამუშავება მისთვის რაიმე გარკვეული ელფერის (ტონის) მისაცემად; 3. ქიმიური ნივთიერებებით მყარი სხეულის ზედაპირის დამუშავება.

ტოპაზი [ძვ. ფრანგ. topaze < ბერძ. topazos < ქვის სახელწოდება მომდინარეობს წითელი ზღვის კუნძულ ტოპაზოს (ამჟამად ზაგარბადი) სახელის მიხედვით] – ნახევრადმვირფასი ქვა, ალუმინის სილიკატების ჯგუფის მინერალი. ქიმიური ფორმულა $\text{Al}_2\text{SiO}_4(\text{F}, \text{OH})_2$; სიმკვრივე $3490\text{--}3570 \text{ კგ/მ}^3$; სიმაგრე მოოსის სკალით 8. ფერი: უფერო, წყლისებრ-გამჭვირვალე, ყვითელი, მონაცრისფრო, მომწვანო, ყავისფერი, იშვიათად ვარდისფერი, იისფერი, მწვანე, ცისფერი (სურ. 1), ჩალისებრ-ყვითელი. გამოირჩევა მაღალი მდგრადობით. არ იხსნება მჟავებში. იშლება ფოსფორის მარილში. გამოიყენება საიუველირო ხელოვნებაში, აგრეთვე სიმაგრის მინერალოგიური სკალის (მოოსის სკალა) ეტალონად, ფარდობითი სიმაგრის დასადგენად კაწვრის მეთოდით.

სურ. 1. ტოპაზი

ტოპიარია (ბერძ. τόπος ადგილი) – ძველ რომში წარმომოხილი საბალო დეკორატიული ხელოვნება – ხეებისა და ბუჩქებისათვის სხვადასხვა ცხოველის, პირამიდებისა და მისთ. ფორმის მიცემა (ნახ. 1. ლევენს ჰოლის ბაღი, ქ. კენდალი, ინგლისი).

სურ. 1. ტოპიარია

ტოპო (ბერძ. topos ადგილი, ადგილმდებარეობა) – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი – ნიშნავს რაიმე ადგილთან დაკავშირებულს (მაგ., ტოპოლოგია, ტოპოგრაფია და სხვ.).

ტოპოგრაფია (ბერძ. τόπος ადგილი, მდებარეობა და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – გეოდეზიის ნაწილი, რომლის ამოცანას შეადგენს კარტოგრაფიის უზრუნველყოფა მაღალი სიზუსტის გეოდეზიური საფუძვლის ბაზაზე შექმნილი მსხვილმასშტაბიანი რუკებით; იმავე ბაზაზე საკუთარი საყრდენი საფუძვლის შექმნა შედარებით მცირე სივრცეებისათვის; ადგილის

აგეგმვა; განაზომთა მათემატიკური დამუშავება გამონათვალთა გრაფიკულად გამოხაზვა ტოპოგრაფიული რუკებისა და გეგმების სახით. ტ. შეისწავლის აგრეთვე ტოპოგრაფიული რუკების დახაზვის მეთოდებს. ტ. სფეროს ინტერესებში შედის ტოპოგრაფიული რუკების შედგენა-განახლების მეთოდიკა, სიზუსტისა და კლასიფიკაციის საკითხებისა და ადგილის სხვადასხვა ინფორმაციის დამუშავება; 2. ქვეყნის ან ადგილის ზედაპირი და მისი ნაწილების, პუნქტების ურთიერთგანლაგება.

ტოპოგრაფიული აგეგმვა – სამუშაოების კომპლექსი, რომელიც მიზნად ისახავს ტოპოგრაფიული რუკის შედგენას, ადგილის დაგეგმარებასა და ტოპოგრაფიული ინფორმაციის მიღებას სხვა ფორმაში. აერთიანებს მიწისზედა და მიწისქვეშა კონსტრუქციებს. აგეგმვის საბოლოო პროდუქტია ადგილის ტოპოგრაფიული გეგმა, რომელიც წარმოადგენს რელიეფის ადგილისა და სიტუაციის ელემენტების კარტოგრაფიულ გამოსახულებას. მიწისზედა აგეგმვა არის გეგმური, სიმაღლებრივი და კომბინირებული. GPS-ისა და GLONASS-ის გამოჩენამ შესამჩნევად შეამსუბუქა ტოპოგრაფიული აგეგმვითი სამუშაოების ჩატარება. ტოპოგრაფიული გეგმის ძირითადი მახასიათებლებია: მასშტაბი (1:100 – 1:1000), რელიეფის კვეთის სიმაღლე (0,10 მ; 0,25 მ; 0,50 მ; 1,00 მ და ა.შ.), კოორდინატების სისტემა (ადგილობრივი, პირობითი და ა.შ.) და სიმაღლეების სისტემა (ბალტიის ზღვის, პირობითი).

ტოპოგრაფიული გადაღება – მშენებლობისათვის გამოყოფილი მიწის ნაკვეთის ზედაპირის გადაღება მისი შესწავლის მიზნით.

ტოპოგრაფიული მიმზღველი – ტოპოგრაფიული ხელსაწყო, დაყენებული მოძრავ ფუძეზე და აღჭურვილი მოწყობილობით წერტილის ადგილმდებარეობის მართკუთხა კოორდინატების ავტომატური განსაზღვრისათვის და გავლილი გზის გეგმაზე გამოსახაზად.

ტოპოგრაფიული სახაზავი – სახაზავი სამუშაო ზომებით, რომლითაც შესაძლებელია ტოპოგრაფიულ გეგმაზე მართკუთხა ბადის აგება. ასეთი სახაზავის გადაადგილება ხდება საწყისი მდგომარეობის პარალელურად.

ტოპოგრაფიული სახაზავი

ტოპოლოგია (ბერძ. topos ადგილი, ადგილმდებარეობა და logos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – მათემატიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის გეომეტრიული ფიგურების უზოგადეს თვისებებს.

ტოპონიმია (ბერძ. topos ადგილი, ადგილმდებარეობა და onyma სახელი) – 1. რაიმე ადგილის გეოგრაფიულ სახელთა (დასახლებული პუნქტების, მდინარეების, მთების, ხეობებისა და მისთ.) ერთობლიობა; 2. ლექსიკოლოგიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს გეოგრაფიულ სახელებს.

ტორეტიკა (ბერძ. toreuo ვჭრი, ვთეგავ) – ლითონზე მხატვრული რელიეფის დამუშავების ხელოვნება. ლითონის საგნების რელიეფურად და მხატვრულ-სკულპტურულად დამუშავების, ჭედვის, კვერვის ხელოვნება, ოქრომჭედლობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი დარგი, რომელიც უპირატესად ვერცხლის მჭედლობას გულისხმობს. ტ. გავრცელებული იყო უძველესი დროიდან (ბრინჯაოს ხანა) მცირე აზიაში, ასურეთში, ბაბილონში, საქართველოში (სურ. 1. ვერცხლის თასი, თრიალეთის კულტურა, სავარაუდოდ ძვ.წ.-ის III ს.), სპარსეთსა (სურ. 2. აქემენიდური

სურ. 1. ტორეტიკა

ტორეტიკა, ვერცხლი, ძვ.წ.-ის V ს.) და სხვა ქვეყნებში.

ტორკრეტბეტონი (ლათ. tor ბათქაში, cret შემკვრივებული და ფრანგ. béton ბეტონი < ლათ. bitūmen მინერალური ფისი; ასფალტი) – ქვიშა-ცემენტის ნარევი დისპერსიული ჩანართებით, რომელთა მაქსიმალური ზომა არ აღემატება 8 მმ-ს და დატანილი მაღალი წნევის ქვეშ დასამუშავებელ ზედაპირზე. თუ შემკვრის ზომაა 8-25 მმ, მაშინ საქმე გვაქვს ნაშხეფ-ბეტონთან, რომელიც ზედაპირზე დაიტანება შპრიც-მანქანის მეშვეობით.

სურ. 2. ტორეტიკა

ტორკრეტბეტონის ნარევი შედის შემდეგი კომპონენტები: 1. შემკვრელი კომპონენტი (უბრალო პორტლანდცემენტი ან პორტლანდცემენტი წიდი); 2. შემკვრელი, რომელიც წარმოადგენს სხვადასხვა ფრაქციის მთის ქანებს (ქვიშა, მსუბუქი შემკვრელი, ხრეში ან ღორღი); 3. მინერალური ან ქიმიური დანამატები, რომელთა დანიშნულებაა: ბეტონს მიაწოდოს პლასტიკურობა, დააჩქაროს გამყარებისა და სტაბილიზაციის პროცესი და მიაღწიოს სხვა ეფექტებს (კალმაფლექსი, მიკროკაჟმიწა, ნაცარი); 4. წყალი, როგორც ამდულა-ბებელი; 5. ბოჭკოები, როგორც მაარმირებელი კომპონენტები (მავთული, ნადნობი, ფურცლის მორგძო ნაჭრები და სხვ.); 6. პიგმენტი (საჭიროების შემთხვევაში ბეტონის დეკორატიული ზედაპირის მისაღებად). ამ ჩამონათვლიდან საჭირო კომპონენტების რაოდენობა განისაზღვრება პროექტის მიხედვით. ტორკრეტბეტონის არსებობს მშრალი და სველი მეთოდი. მშრალი პროცესისათვის გამოიყენება მშრალი ცემენტი დანამატებით და წყალი წნევის ქვეშ. ამ ორი ფაზის შერევა და დატანა ზედაპირზე ხორციელდება გამფრქვევი მოწყობილობით, ხოლო სველისას – გამფრქვევ დანადგარს (ბეტონტუმბო) მიეწოდება წინასწარ მომზადებული ბეტონის ხსნარი. ორივე შემთხვევაში ტორკრეტბეტონი მიმდინარეობს რეზინის სპეციალური შლანგისა და შეკუმშული ჰაერის გამოყენებით. ბეტონის მინიმალური დანაკარგების მიზნით, შლანგის მიმართულება მართობული უნდა იყოს დასამუშავებელი ზედაპირის. ტორკრეტბეტონის გამოყენება საშუალებას იძლევა სწრაფად და ხარისხიანად დაიფაროს დიდი ფართობები და მივიღოთ მტკიცე და გლუვი ზედაპირი მინიმალური დანახარჯებით.

ტორკრეტირება (ლათ. tor ბათქაში და cret შემკვრივებული) – სპეციალური პნევმატიკური აპარატის ან ცემენტსატყორცის მიერ შეკუმშული ჰაერით მოწოდებული ცემენტის ხსნარის (ან ტორკრეტბეტონის) ფენის დატანა რაიმე ზედაპირზე. ტ. იყენებენ დანადგარს, რომელშიც შედის ცემენტსატყორცი (ბეტონშპრიცმანქანა) და კომპრესორი. მიღებული შრის სისქეა 10-15 მმ. ტ. ფენილი გამოირჩევა მაღალი მექანიკური სიმტკიცით, სიმკვრივით, წყალშეუღწევადობითა და ყინვამედეგობით. შემავსებლის სისქის მიხედვით განასხვავებენ ტორკრეტბეტონსა (10 მმ-მდე) და შპრიცბეტონს ანუ ნაშხეფბეტონს (25 მმ-მდე). ტორკრეტს იყენებენ თხელკედლიანი რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების (გარსი, კამარა, რეზერვუარი და სხვ.) აგების, გვირაბის მოპირკეთების, ასაწყობი კონსტრუქციების ელემენტების ჰიდროიზოლაციისა და ნაკეთობების რემონტისა და გაძლიერებისას. ტორკრეტი, სისქით არანაკლებ 3 სმ-ისა, დაიტანება 2 ან 3 ფენად.

ტორკრეტირება

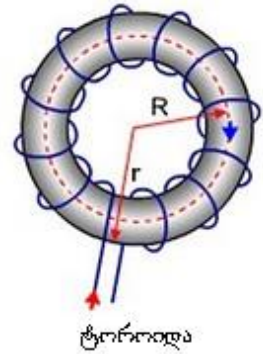
ტორნადო (ესპ. tronada ჭექა-ქუხილი) – ჰაერის მძლავრი მბრუნავი სვეტი, რომელიც ერთბაშადაა კონტაქტში დედამიწის ზედაპირთან და

ტორნადო

საავდრო ღრუბლებთან. ტ. უმეტესობა წარმოიშობა ატმოსფეროში ელ-ჭექის დროს თბილი ტენიანი და მშრალი ცივი ჰაერის შეჯახებისგან გამოწვეული არასტაბილურობის გამო. ქარის მიმართულების ცვლა და მისი სიჩქარე, სიმაღლის ზრდასთან ერთად, წარმოქმნის უხილავ ჰორიზონტალურ ბრუნვის ეფექტს ატმოსფეროს ქვედა ფენებში. ყველაზე ძლიერ ტ. უდიდესი დამანგრეველი ძალა აქვს და ქარის სიჩქარე ამ დროს 500 კმ/სთ-საც კი აჭარბებს ხოლმე.

ტოროიდა – ზედაპირი, რომელიც მიიღება წრეწირის ბრუნვის შედეგად ამ წრეწირის სიბრტყეში მდებარე იმ წრფის გარშემო, რომელიც არ კვეთს მოცემულ წრეწირს (სურ. 1). ტ. ზედაპირის ფართობი და მოცულობა გამოითვლება ფორმულებით: $S = 4\pi^2 Rr$; $V = 2\pi^2 Rr^2$, სადაც r – მოცემული წრეწირის რადიუსი, R – მანძილი წრეწირის ცენტრიდან ბრუნვის ღერძამდე.

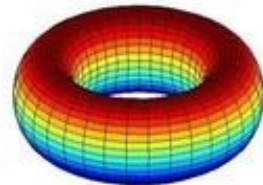
ტოროიდა

ტორსი (იტალ. torso გული, გულ-გული) – 1. რაიმე კონსტრუქციის ან ნაკეთობის ბოლოების განივი კვეთი; 2. ადამიანის სხეულის სკულპტურული ან ფერწერული გამოსახულება.

სურ. 1. ტორუსი

ტორსიონი (ფრანგ. torsion დაგრეხა, გრეხა) – დაბალი სიხისტის მოქნილი ლილვი ბრუნვის მომენტის გადასაცემად. არის ზამბარა ან თხელი ღერო, რომელიც მუშაობს გრეხაზე. გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა მექანიზმში ხისტი ლილვის მონტაჟი კონსტრუქციული მოსაზრებით შეუძლებელია.

სურ. 2. ტორუსი

ტორუსი (ლათ. torus შესივება, ამოზნექილობა, მრგვალი სხმული, მუთაქა, კულული, ნასკვი, ღვედი) – 1. არქიტ. არქიტექტურული ნატეხი (წარბი) – ნახევარწრიული განივკვეთის ამობურცული დეტალი, რომელიც გამოიყენება სვეტის ბაზისის ქვედა ნაწილში; კლასიკური იონიური სვეტის ბაზისის ლილვი (სურ. 1. ერექთეიონის იონიური მარმარილოს სვეტის ტორუსი, დაახლ. ძვ. წ. 421-406 წწ.). ტორუსი ასევე გვხვდება სხვა არქიტექტურულ ორდერებშიც; 2. ტოროიდა; გეომეტ. ბრუნვის ზედაპირი, რომელიც მიიღება წრეხაზის მსახველის ბრუნვით ისეთი ღერძის გარშემო, რომელიც ამ წრეხაზის სიბრტყეში მდებარეობს და არ კვეთს მას (სურ. 2).

ტორუსი ბაგირისებრი

ტორუსი ბაგირისებრი [ინგლ. rope torus/twisted cord (cable)] – არქიტექტურული ნატეხი, ტორუსის ფორმის კარნიზი, რომელსაც სპირალურად დახვეული ბაგირის სახე აქვს.

ტორუსი კანელურებით

ტორუსი კანელურებით (ინგლ. fluted torus) – არქიტექტურული ნატეხი, ტორუსის ფორმის კარნიზი, რომელსაც კანელურებიანი სახე აქვს.

ტორუსი ჩალის მწულისებრი (ინგლ. reeded torus) – არქიტექტურული ნატეხი, ტორუსის ფორმის კარნიზი, რომელსაც მიჯრით მიწყობილი ჩალის ღეროების სახე აქვს.

ტორფი (გერმ. torf < არაბ. turap მიწა) – მკვრივი მასა, წვადი სასარგებლო წიაღისეული, რომელიც წარმოქმნილია ჭაობის მცენარეების ლპობის შედეგად, ჭარბი დანესტიანებისა და თითქმის უჰაერობის პირობებში (სურ. 1. ჭაობის შავი ტორფი; სურ. 2. ტორფიანი გრუნტი). აქვს რთული ქიმიური შემადგენლობა. მისი წვადი ნაწილის ძირითადი კომპონენტებია: ნახშირბადი (50-60%), წყალბადი (5-6,5%), ჟანგბადი (30-40%), აზოტი (1-3%), გოგირდი (0,1-1,2%, ზოგჯერ 2,5%-მდე). ბუნებრივ პირობებში ჭარბად შეიცავს ტენს (88-96%) და ფორიანია (96-97%), აქვს ერთგვაროვანი ან შრეებრივი ტექსტურა; ყვითელი, მურა ან შავია. სიმკვრივე 300 კგ/მ³. თბოუნარიანობა (40%-იანი ტენიანობის დროს) 2650-3120 კკალ/კგ. თბოუნერგეტიკის გარდა გამოიყენება სოფლის მეურნეობაში (სასუქი), მშენებლობაში (საწვავი, თბოსაიზოლაციო მასალა), ქიმიურ მრეწველობაში და სხვ.

ტორფის ჩალის მწულვისებრი

სურ. 1. ტორფი

ტორფსაიზოლაციო მასალა – საიზოლაციო მასალა, რომლებიც მიიღება ახალი ტორფისაგან პულპის მომზადების გზით, შემდეგი დაყალიბებითა და თბური დამუშავებით. საყალიბე მასა შედგება წყლისა და 5-10% ტორფისაგან; საშუალო სიმკვრივეა 200-300 კგ/მ³.

სურ. 2. ტორფი

ტორფული კოქსი – მცირენაცრიანი ტორფის თერმული დაშლის მყარი ნახშირბადიანი ნარჩენები. გამოირჩევა იმით, რომ მცირე რაოდენობით შეიცავს გოგირდსა და ფოსფორს, შესაბამისად, წვისას ნაკლებად ტოქსიკურია. გამოიყენება ლითონების შედუღების და ჭედვისას, თუჯის გამოსადნობად, ფეროშენადნობებში, ნედლეულად რკინის მადნების აგლომერაციისათვის და სხვ.

ტორშერი

ტორშერი (ძვ. ფრანგ. torche ჩალის წნული < ლათ. torqua დაგრებილი რამ; გრებილი ლითონის საყელო < torquere დაგრება) – იატაკზე დასადგმელი მაღალფეხიანი სანათი არმატურა.

ტოტემი (ამერიკანიზმი < ოჯიბვეს ენა nindoodem ჩემი ტოტემი) – სათაყვანო საგანი (ხშირად ცხოველი ან მისი გამოსახულება), რომელსაც პირველყოფილ საზოგადოებაში მიეწერებოდა ოჯახის წარმოშობა და კეთილდღეობა.

ტოტი – 1. ხის ან ბუჩქის გამონაზარდი; შტო, რტო; 2. გადატ. მდინარის განშტოება; 3. შედგენილი სვეტის ერთი ნაწილი.

ტოქსიკური ნივთიერებები – 1. ქიმიური ან ბიოლოგიური ნივთიერებანი, მათი შენაერთები ან შენაერთების ნარევი, რომლებსაც თავიანთი ფიზიკურ-ქიმიური თვისებებით შეუძლიათ მავნე ზემოქმედება მოახდინონ ადამიანის ჯანმრთელობაზე; 2. შხამიანი, მომწამვლელი.

ტრაექტორია (ლათ. trajectory გადაადგილებასთან დაკავშირებული) – უწყვეტი წირი, რომელსაც აღწერს ნივთიერი წერტილი მოძრაობის დროს. თავისუფალი ნივთიერი წერტილის ტრაექტორიის სახე დამოკიდებულია მასზე მოქმედ ძალებზე, მოძრაობის საწყის პირობებზე, აგრეთვე იმაზე, თუ ათვლის რომელი სისტემის მიმართ განიხილება მოძრაობა. ის შეიძლება იყოს სწორხაზოვანი ან მრუდწირული. არათავისუფალი ნივთიერი წერტილისათვის ტრაექტორიის სახე დამოკიდებულია მექანიკურ ბმებზე. თუ წერტილის მოძრაობა განისაზღვრება

დიფერენციალურ განტოლებათა სისტემით, მაშინ ლაპარაკია დიფერენციალურ განტოლებათა სისტემის ტრანექტორიაზე.

ტრანექტორია აბსოლუტური – წერტილის ტრანექტორია ათვლის უძრავი სისტემის მიმართ.

ტრანექტორია გლუვი – ტრანექტორია, რომლის წერტილის მხები რეაქცია ნულის ტოლია.

ტრანექტორია ფარდობითი – წერტილის ტრანექტორია ათვლის მოძრავი სისტემის მიმართ.

ტრანექტორიის რეაქცია – არათავისუფალ ნივთიერ წერტილზე მოქმედი პასიური ძალა, როდესაც წერტილი იძულებულია იმოძრაოს გარკვეული წირის გასწვრივ ან გარკვეულ ზედაპირზე.

ტრავეა (ლათ. trabs სხივი) – რომანულ და გოტიკურ არქიტექტურაში ნავის სივრცითი უჯრედი, შემოზღუდული 4 საყრდენით, რომლებზეც დაყრდნობილია ჯვრისებრი ან შეკრული კამარა.

ტრავეა

ტრავერსა – დიდგაბარიტიანი სამშენებლო კონსტრუქციის ასაწევად გამოყენებული დამატებითი მოწყობილობა, რომელიც ჩამოეკიდება ამწის კავზე და საშუალებას იძლევა ასაწევ ტვირთს ბაგირი ჩაებას ორ (ან მეტ) წერტილში.

ტრავერსა

ტრავერსი (ფრანგ. traverse გადასვლა < ლათ. transversus განივი) – 1. ჰორიზონტალური ან სპეციალური ფორმის კოჭი, რომელიც ეყრდნობა ვერტიკალურ დგარებს. ის სხვადასხვა კონსტრუქციებისა და მანქანების ნაწილს წარმოადგენს ძირითადად სადგარებში. მაგ., ბეტონშემრევი კონუსური დასახრელი დოლით, შედგება ჩარჩოსაგან, რომელზეც სპეციალურ დგარებში ჩადგმულ საკისრებში დაყენებულია ტ., რომელსაც ეყრდნობა შემრევი დოლი; 2. დამცავი ნაგებობა; 3. ალპინ. მიმართულება, რომელიც მართობულია მთაზე ასვლის (დაშვების) მიმართულების; 4. ალპინ. არანაკლები ორი მწვერვალის დალაშქვრა იმ პირობით, რომ დაშვება წინა მწვერვალიდან უნდა მოხდეს შემდეგი მწვერვალის მიმართულებით და არ უნდა ემთხვეოდეს ასვლის მარშრუტს; 5. მიმართულება, მართობული ხომალდის მოძრაობის მიმართულების.

ტრავერტინი [იტალ. travertino < ლათ. Tibur ძვ. იტალიაში არსებული ქ. ტიბურის (ახლანდელი ტივოლი) სახელის მიხედვით] – 1. ფორიანი, მცირე სიმკვრივის ნახევრადკრისტალური მყარი წვრილმარცვლოვანი ქანი, რომელიც წარმოიქმნება ცხელი ან ცივი წყაროებისგან, კალციუმის კარბონატის (უფრო ხშირად არაგონიტის) დალექვის შედეგად. ხშირად შეიცავს მცენარეების ანაბეჭდებს, ხმელეთის ან მტკნარი წყლის მოლუსკების (გასტროპოდების) ნიჟარებს. სიმკვრივე 1400-1800 კგ/მ³. იყენებენ საშენ მასალად და კირის გამოსაწვავად. ხშირად ტ. გამოიყოფა მიწისქვეშა წყლებიდან და მღვიმეებში ქმნის სტალაქტიტებსა და სტალაგმიტებს. ტ. დაგროვებით ზოგ მღვიმურ მდინარეთა კალაპოტებში ბუნებრივი კაშხლებია გაჩენილი. საქართველოში ტ. კარგადაა გამოხატული თრუსოს ხეობაში. ასევე ფართოდ ცნობილია ბრითათის ტ. გვხვდება ასევე მდინარე პატარა ლიახვის სათავესა და მდინარე ლეხურას ხეობაში, ჯვრის უღელტეხილზე, რაჭაში, იმერეთსა და სვანეთში. დიდი რაოდენობით მოიპოვება რუსეთში

ტრავერტინი

(პიატიგორსკი, კამჩატკა), იტალიაში, ირანში, გერმანიაში, თურქეთში, ყირგიზეთში, ტაჯიკეთში, სომხეთში, აზერბაიჯანსა და სხვ. ძირითადად იყენებენ როგორც დეკორატიულ მასალას (მას რომაულ ქვასაც ეძახიან); 2. კირიანი ტუფი.

ტრაკაცია – წინასწარი წინადადება საქონლის გაყიდვის ან ყიდვის შესახებ, იმ მიზნით, რომ გაირკვეს დაინტერესებულ პირთა რეაქცია.

ტრამვაი (ინგლ. tramway < tram ვაგონი და way გზა) – ქუჩის რელსიანი საზოგადოებრივი ტრანსპორტის სახე, როგორც წესი, ელექტრო გაწევით; გამოიყენება მეტწილად ქალაქებში ფიქსირებულ მარშრუტებზე მგზავრების გადასაცემად. შედგება ერთი ან რამდენიმე ვაგონისაგან.

ტრამპლინი (ფრანგ. tremplin < იტალ. trampolino < trampolo ოჩოფეხები) – 1. თხილამურებით ხტომისათვის გამოყენებული სპეციალური ასასხლეტი მოწყობილობა ხტომის სიგრძისა და სიმაღლის გასადიდებლად (სურ. 1. ტრამპლინი ჰოლმენკოლბაკენი, ქ. ოსლო, ნორვეგია); 2. გადატ. საყრდენი, ამოსავალი პუნქტი რაიმე მოქმედებისათვის.

სურ. 1. ტრამპლინი

ტრანზიტი (ლათ. transitus გავლა) – ტვირთების გადაზიდვა, მგზავრების გადაყვანა შუალედური პუნქტის გავლით.

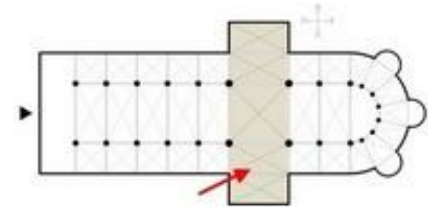
ტრანს (ლათ. trāns -ით, გავლით) – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი – აღნიშნავს: 1) მოძრაობას რისამე გავლით (მაგ., ტრანსციმბირის მაგისტრალი), ფარგლებს გარეთ არსებობას; 2) რისამე საშუალებით გადაცემას ან აღნიშვნას.

ტრანსბორდერი [ლათ. trāns განივ, გასწვრივ, გაღმა მხარეზე და ძვ. ფრანგ. bordure ნაწიბური, ნაკერი, ფარის კიდე, საზღვარი < შუა ზემოგერმანული bort გვერდი (განსაკუთრებით გემისა), მხარე] – სარელსო ტრანსპორტის ძრავიანი ურიკა, რომელიც საამქროს ერთი მალიდან მეორე მაღში ტვირთის გადასაადგილებლად გამოიყენება.

ტრანსბორდერი

ტრანსეპტი (ლათ. trāns -ით, გავლით და saepēs ზღუდე, გალავანი) – არქიტ. ბაზილიკის საკურთხევლის აფსიდსა და ნავეს (ნეფებს) შორის მოთავსებული განივი ნავი (ნეფი) (სურ. 1. ტრანსეფტი ტაძრის გეგმაზე).

სურ. 1. ტრანსეპტი

ტრანსვერსალურად იზოტროპიული მასალა – მასალა, რომლის ფიზიკურ-მქანკური თვისებები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ორი ურთიერთმართობი მიმართულებით.

ტრანსვერსალური (შუასაუკ. ლათ. transversālis < transverse განივი და -all ბოლოსართი) – ხაზი, რომელიც კვეთს ორ ან მეტ ხაზს.

ტრანსლიტერაცია – ერთი დამწერლობის ასოების გადმოცემა სხვა დამწერლობის ასოებით.

ტრანსმისია (ლათ. transmission გადაცემა, გადასვლა) – მოწყობილობა, რომელიც განკუთვნილია ბრუნვითი მოძრაობის გადასაცემად ძრავიდან ენერგიის მომხმარებელ სამუშაო მანქანამდე. ზოგჯერ ტრანსმისიას ძალურ გადაცემასაც უწოდებენ.

ტრანსნაციონალური კომპანია – ფირმა, რომელიც თავისი ოპერაციების ძირითად ნაწილს განახორციელებს ქვეყნის გარეთ.

ტრანსპაკეტი (ლათ. trāns -ით, გავლით და გერმ. pack ფუთა, შეკვრა) – გარკვეული რაოდენობის მასალა (ტვირთი), რომელიც სატრანსპორტოდაა შეკრული ან შეფუთული.

ტრანსპირაცია (ლათ. trāns -ით, გავლით და spiro სუნთქვა, ამოსუნთქვა) – წყლის აორთქლება მცენარეთა მიერ. მცენარე წყალს ძირითადად ფოთლებიდან აორთქლებს. წყლის ორთქლი მეზოფილის უჯრედებიდან ატმოსფეროში გამოიყოფა ბაგეების ან ეპიდერმისის უჯრედების გარეთა კედლებიდან. ტ. უზრუნველყოფს ფესვებიდან ფოთლებისაკენ წყლისა და მასში გახსნილი ნივთიერებების მოძრაობას, იცავს ფოთლებს გადახურებისაგან.

ტრანსპორტი (ინგლ. trāns- გადმა მხარეზე, შორეულ მხარეზე, გადაღმა, მიღმა, გამჭოლად და portāre ტარება, გადატანა) – საშუალებების ერთობლიობა, რომელიც ახორციელებს მგზავრების, ტვირთის ან ინფორმაციის ერთი ადგილიდან მეორეში გადატანას. ტ. არის პირადი და საერთო გამოყენების, აგრეთვე სამრეწველო დანიშნულების. ტრანსპორტის მრავალი სახეობა არსებობს: საჰაერო, საწყლოსნო, სახმელეთო, მიწისქვეშა და მიწისზედა, პერიოდული და უწყვეტი, თვლებიანი და გრავიტაციული, სარელსო და საავტომობილო, ქარხნისა და საამქროს-შიგა, ჰიდრავლიკური და პნევმატიკური, საბაგრო და მონორელსური და სხვ. მანქანები, რომლებიც სატრანსპორტო ქსელში მოძრაობს არის ავტომობილები, ავტობუსები, მატარებლები, თვითმფრინავები, გემები და სხვ., ხოლო მართვა მოიცავს ამ მანქანებისა და კონსტრუქციების ოპერირებასა და მასთან დაკავშირებულ პროცედურებს, როგორცაა ფინანსირება, პოლიტიკა და იურიდიული მომსახურება.

ტრანსპორტი გარე – ტრანსპორტის სახე, რომლითაც ტვირთები გადააქვთ საერთო სარგებლობის გზების გამოყენებით. ამ დროს კონსტრუქციების, მასალების, ტექნოლოგიური მოწყობილობების ტრანსპორტირება სამშენებლო მოედანზე ხდება კარიერებიდან, ქარხანა-მომწოდებლიდან, ცენტრალური საწყობებიდან ან საკუთარი სამრეწველო საწარმოებიდან.

ტრანსპორტი გორგოლაჭიანი – სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც მოძრავი გორგოლაჭებითაა აღჭურვილი (გორგოლაჭებიანი ტრანსპორტიორი). ის ძირითადად, საცალო და ფხვიერი ტვირთების გადასაადგილებლად გამოიყენება.

ტრანსპორტი ვერტიკალური – სატრანსპორტო საშუალება მგზავრების ან ტვირთის ვერტიკალურად გადასაადგილებლად (ლიფტი, ელევატორი და სხვ.).

ტრანსპორტი ლენტური – სატრანსპორტო საშუალება, რომლის სამუშაო ორგანოა ფოლადის ან რეზინიანი ქსოვილისგან დამზადებული ლენტა. გამოიყენება ფხვიერი მასალის (ქვიშა, ნახშირი, ფქვილი, მარცვლეული და მისთ.) გადასაადგილებლად მცირე მანძილზე (400 მ-მდე).

ტრანსპორტი მილსადენის – პერსპექტიული ტრანსპორტის სახე. მისთვის დამახასიათებელია მცირე ოპერაციულობა, ნაკლები შრომატევადობა და პროცესის ავტომატიზაციის მაღალი ხარისხი. ამ სახის ტრანსპორტის უარყოფითი მხარეა მაღალი ენერგოტევადობა და მილსადენების ინტენსიური ცვეთა.

ტრანსპორტი რკინიგზის – თანამედროვე სატრანსპორტო საშუალება, რომლის განვითარებას ხელი შეუწყო სხვადასხვა სახის ენერჯის გამოყენების შესაძლებლობამ და მცირე ხარჯმა; მოძრავი შემადგენლობის სამსახურის შედარებით დიდმა ვადამ და მაღალმა სიმტკიცემ, მნიშვნელოვან მანძილზე ტვირთების ტრანსპორტირებამ; კლიმატური პირობებისაგან დამოუ-

კიდებელმა მუშაობამ. მის წილად მოდის ტვირთების საერთო მოცულობის 13-18%. წყლის ტრანსპორტთან ერთად ის ტვირთების გადაზიდვის ყველაზე იაფი საშუალებაა.

ტრანსპორტი საავტომობილო – ტრანსპორტის სისტემის ნაწილი, რომელიც მოიცავს საავტომობილო ტრანსპორტირებას და მასთან დაკავშირებულ საქმიანობას: მგზავრთა გადაყვანას, ტვირთების გადაზიდვას, ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის სატრანსპორტო-საექსპედიციო და სხვა სახეობის მომსახურების გაწევას, ტვირთების დაცვასა და სხვ. ტ. ს. ამავე დროს ის ძირითადი საშუალებაა, რომელიც სხვა სახის ტრანსპორტთან კომბინაციაში გამოიყენება.

ტრანსპორტი სალოკომოტივო – მიწისქვეშა ტრანსპორტის ძირითადი სახე, რომელიც გამოყენებულია ჰორიზონტალურ გვირაბებში მარგი წიაღისეულის, ფუჭი ქანისა და სხვა ტვირთის რკინიგზაზე მოძრავი ვაგონებითა და ლოკომოტივებით ტრანსპორტირებისათვის.

ტრანსპორტი საობიექტო – ყველა სახის ტრანსპორტი, რომელიც გამოიყენება უშუალოდ სამშენებლო მოედნის ფარგლებში.

ტრანსპორტი სატრაქტორო – ტრანსპორტის სახე, რომელიც გამოიყენება ტვირთების გადასადგილებლად ცუდ გზებზე და უგზოობის პირობებში.

ტრანსპორტი საქალაქო – სხვადასხვა ტიპის ტრანსპორტის კომპლექსი (ტრამვაი, ტროლეიბუსი, ავტობუსი, სამარშრუტო მიკროავტობუსი, მეტროპოლიტენი, საბაგირო გზა და სხვ.), რომელსაც გადაჰყავს მოსახლეობა და გადააქვს ტვირთი ქალაქის ტერიტორიაზე და უახლოეს საგარეუბნო ზონებში, ასევე ასრულებს ქალაქის კეთილმოწყობის სამუშაოებს. ტ. ს. მოიცავს: სატრანსპორტო საშუალებებს (მოძრავი შემადგენლობა); საგზაო მოწყობილობებს (ლიანდაგის გზებს, გვირაბებს, ესტაკადებს, ხიდებს, გზაგამტარებს, სადგურებს, გაჩერებებს); ნავმისადგომებსა და ნავსადგურებს; ენერგომომარაგების საშუალებებს (საწვევ ელექტროსადგურებს, საკაბელო და საკონტაქტო ქსელებს, გამწყობ სადგურებს; სარემონტო სახელოსნოებს, ქარხნებს, დეპოს, ფარეხებს, ტექნიკური მომსახურების სადგურებს; მანქანების გამშვებ პუნქტებს; ხაზოვან მოწყობილობებს (კავშირი, სიგნალიზაცია, ბლოკირება); სადისპეტჩერო სამმართველოს.

ტრანსპორტი საჰაერო – ტრანსპორტის სახე ტვირთების მისაწოდებლად დიდი ტვირთამწეობის თვითმფრინავებით რთულად მისადგომ რაიონებში. გამოიყენება შვეულმფრენები და დირიჟაბლები. თანამედროვე შვეულმფრენების ტვირთამწეობა 40 ტ-ს აღწევს, ხოლო დირიჟაბლებით შესაძლებელია ერთჯერადად ასობით ტონა ტვირთის გადატანა. ძირითადად გამოიყენება კავშირგაბმულობის სამხედრო დანიშნულების ობიექტების ასაგებად მაღალმთიან ადგილებში; მაგ., ანტენების, ანძების, კოშკების, რადიორეფლექტორების, სამშენებლო კონსტრუქციების, საცხოვრებელი კონტეინერებისა და მისთ. დამონტაჟება.

ტრანსპორტი სპეციალური – ტრანსპორტის სახე, რომელსაც მიეკუთვნება: საბაგირო გზა, მილსადენი, ლენტური ტრანსპორტიორი, ჰიდრო- და პნევმოტრანსპორტი. გამოიყენება ნავთობპროდუქტების, სამთო გამონამუშევრების, ფხვიერი მასალებისა და მისთ. დიდ მანძილზე გადასატანად. ტ. ს. მიეკუთვნება აგრეთვე ავტობეტონსაზიდი, ავტობეტონტუმბო, ავტობეტონსარევი და სხვა ტექნოლოგიური დანიშნულების სატრანსპორტო საშუალება.

ტრანსპორტი უწყვეტი მოქმედების – საკონვეიერო, ჰიდრავლიკური, დაკიდებული ბაგირგზები სარკინიგზო უსასრულო ბაგირით.

ტრანსპორტი შეკიდებული – სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც ბაგირზე, რელსებსა ან ჭერზეა ჩამოკიდებული (საბაგირო ტრანსპორტი, ტელფერი, ტალი და სხვ.).

ტრანსპორტი წვეტილი მოქმედების – რკინიგზის ტრანსპორტი სალოკომოტივო წვეთა და დაკიდებული ბაგირით, საავტომობილო, სატრაქტორო, კაბელ-ამწე, სასკიპე საწვეველა და სხვ.

ტრანსპორტი ჰიდრავლიკური (ჰიდროტრანსპორტი) – მყარი ფხვიერი მასალების გადატანა (ტრანსპორტირება) სითხის ნაკადის მიერ მილსადენებში, ღარებში, არხებსა და სხვ.

ტრანსპორტი ჰორიზონტალური – ტრანსპორტის სახე, რომლითაც ტვირთები გადააქვთ მიწების ადგილიდან სამშენებლო ობიექტამდე ან უშუალოდ სამშენებლო ობიექტზე, როდესაც მიმდინარეობს სამშენებლო კომპლექსის მშენებლობა. განსხვავებენ გარე და საობიექტო ჰორიზონტალურ ტრანსპორტს.

ტრანსპორტიორი (კონვეიერი) (ლათ. transporto გადამაქვს) – 1. ადამიანი ან მოწყობილობა, რომელიც გადაზიდავს რაიმეს; 2. დიდი სატრანსპორტო საშუალება ფხვიერი, დამსხვრეული ან საცალო ტვირთების გადასატანად, როგორც ჰორიზონტალურად, ასევე ვერტიკალურ სიბრტყეში (დახრილად). ტ. ფართოდ გამოიყენება კარიერებსა და ინერტული მასალების სასაწყობო მეურნეობაში, ქარხნისა და საამქროს შიგნით ტვირთების გადასატანად და სხვ. ტრანსპორტიორი შეიძლება იყოს: ბაგირ-დისკური, ბაქნიანი, გამაუწყლოებელი, განივი, განმტვირთავი, გრძივი, გორგოლაჭიანი, დახრილი, თეფშა, ლენტური (სურ. 1), მარცვლის, მიძღები, მკვებავი, მოძრავი, პნევმატიკური, პორტალური, საკიდლიანი, საკრები, სანგრევის, სატყორცნი, სიგრძივი, ტილო-თამასოვანი, ფირფიტებიანი, ღარიანი, ჩამტვირთავი, ჩამჩიანი, ციცხვიანი, ხვეტია, ხრახნული, ჯაჭვთამასოვანი, ჯაჭვიანი, ჰიდრავლიკური და სხვ.

სურ. 1. ტრანსპორტიორი

ტრანსპორტიორი

ტრანსპორტიორი (ლათ. transportāre გადმა მხარეზე გადატანა < ლათ. trāns -ით, გავლით და portāre ტარება, გადატანა) – ნახაზებზე კუთხეების ასაგები და გასაზომი ხელსაწყო, რომელსაც აქვს გრადუსებად დაყოფილი ნახევარწრე.

ტრანსსასაზღვრო წყლის ობიექტი – სახელმწიფოს სასაზღვრო ზოლში განლაგებული მდინარე, ტბა და სხვა ზედაპირული წყალსატევი, რომლის ნაპირების მხოლოდ გარკვეული ნაწილი ეკუთვნის ამ სახელმწიფოს.

ტრანსფერარი – თვითმავალი რკინიგზის ვაგონი, რომლის ხვიმირი ფხვიერი მასალებისთვისაა განკუთვნილი.

ტრანსფერი – 1. უცხოური ვალუტის ან ოქროს გადაზავნა ერთი ქვეყნიდან მეორეში; 2. სახელობით ფასიან ქაღალდებზე უფლების გადაცემა ერთი პირის მიერ მეორისათვის; 3. სახელმწიფოთა შორის მოსახლეობის გაცვლა საერთაშორისო შეთანხმების საფუძველზე, მოქალაქეობის ავტომატური შეცვლა; 4. სპორტსმენების (მაგ., ფეხბურთელების) ყიდვა-გაყიდვა; 5. სწავლებისა და აზროვნების ფუნდამენტური უნარი, რომელიც თან ახლავს ცოდნის შეძენას, სტრატეგიების გააზრებასა და განწყობათა გამოხატვას – ყველაფერს, რასაც შევისწავლით ერთი კონტექსტისთვის, ხოლო გამოყენება შესაძლებელია განსხვავებულ ვითარე-

ბაში გახდეს საჭირო. ტ. შეიძლება იყოს ახლო და შორი, პოზიტიური და ნეგატიური, მარტივი და რთული, კაპიტალური და სპეციალური, მიზნობრივი და გამოთანაბრებითი და სხვ.

ტრანსფერი გამოთანაბრებითი – ექსკლუზიურ უფლებამოსილებათა განხორციელების უზრუნველსაყოფად ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტისათვის საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ფინანსური დახმარების სახით გამოყოფილი სახსრები, რომელთა გამოყენების მიმართულებებს დამოუკიდებლად განსაზღვრავს ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანო.

ტრანსფერი კაპიტალური – ტრანსფერის სახეობა, რომელიც გამოიყოფა კაპიტალური პროექტის განსახორციელებლად. ის არის სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის რესპუბლიკურ და თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტებს შორის გაწეული ფინანსური დახმარება, რომელიც დაკავშირებულია ტრანსფერის მიმღების არაფინანსური აქტივების ზრდასთან.

ტრანსფერი მიზნობრივი – დელეგირებულ უფლებამოსილებათა განსახორციელებლად ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის მიერ საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ან/და ავტონომიური რესპუბლიკების რესპუბლიკური ბიუჯეტებიდან ფინანსური დახმარების სახით მიღებული სახსრები.

ტრანსფერი სპეციალური – ტრანსფერის სახეობა, რომელიც გამოიყოფა სტიქიური მოვლენების, ეკოლოგიური და სხვა სახის კატასტროფების, საომარი მოქმედებების, ეპიდემიების და სხვა საგანგებო სიტუაციების შედეგების (ზიანის) სალიკვიდაციოდ, აგრეთვე სხვა ღონისძიებების განსახორციელებლად. სპეციალური ტრანსფერი არის სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის რესპუბლიკურ და თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტებს შორის გაწეული ფინანსური დახმარება.

ტრანსფერკარი (ინგლ. transfercar < ლათ. trānsfero გადამაქვს, გადავაადგილებ და ინგლ. car ვაგონი, ურიკა) – თვითგანტვირთადი ელექტროძრავიანი ნახევარვაგონი; უპირატესად იყენებენ მეტალურგიულ ქარხნებში.

ტრანსფინიტური რიცხვები – უსასრულო სიმრავლისათვის რიგობითი რიცხვის ცნების განზოგადება. ტრანსფინიტური ინდუქცია ხდება ტრანსფინიტური რიცხვებით.

ტრანსფორმატორი (ლათ. transformo გარდამქმნელი < trāns -ით, გავლით და formo სახის მიცემა) – სტატიკური ელექტრომაგნიტური მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება ელექტრომაგნიტური ინდუქციის საშუალებით ცვლადი დენის წრედში ერთი ძაბვის მეორე ძაბვად გარდაქმნისთვის, სიხშირის შეუცვლელად და მცირე სიმძლავრის დანაკარგებით (სურ. 1. სამფაზიანი ზეთიანი ძალური ელექტროტრანსფორმატორი). ტ. შედგება ერთი ან რამდენიმე კოჭისაგან, რომელზეც დახვეულია იზოლირებული გამტარები და მოქცეულია ერთიან მაგნიტურ ველში. ეს გამტარები დახვეულია მაგნიტურ გულარზე, რომელიც დამზადებულია ფერომაგნიტური მასალისგან. თუ ტ. შედგება ერთი კოჭისაგან მას ავტოტრანსფორმატორი ეწოდება. არსებობს ტრანსფორმატორის სახეები: ავტო, ანოდური, ბაზისური, ბრუნვის, გადასვლითი, გამოსავალი, დაბალი სიხშირის, დამწვევი, დასექციებული, დატვირთვის, დენის, დიფერენციალური, ვარვარის, ზეთის, იმპულსური, კავშირის, კასკადის, მათანხმებელი, მაღალი სიხშირის, მიკროფონის, მცირე სიმძლავრის, ორგრაგნილიანი, პიკური, რეზონან-

სურ. 1. ტრანსფორმატორი

სული, საზომი, საკომუტაციო, სამუხტავი, სამფაზიანი, საშემდუღებლო, საცდელი, საჰაერო, სიხშირის, სტაციონარული, ტონალური, ტოროიდული, ღეროიანი, ღუმლის, შესავალი, შუა-ლედური, ჩამამიწებელი, ძაბვის, ძალური, წევის, ხაზისა და სხვ.

ტრანსფორმაცია – გარდაქმნა, სახეცვლილება.

ტრანსფორმირებადი ტიხარი – საოფისე ტიხრები, რომლებიც გამოიყენება საოფისე სათავსის ოპერატიული გადაგეგმარებისათვის. ასეთი ტიხრები არის ჭერზე შეკიდებული (ან იატაკზე გორგოლაჭებით დაყრდნობილი) დასაკეც-გასაშლელი კონსტრუქციები.

ტრანსფორმირებადი ტიხარი

ტრანსცენდენტური – მათემ. რასაც ალგებრულად ვერ გამოიანგარიშებენ, რაც ალგებრულად არ გამოისახება.

ტრანსციმბირის სარკინიგზო მაგისტრალი [რუს. Транссибирская железнодорожная магистраль (Транс-сиб), Великий Сибирский Путь (ისტორიული სახელი)] – ელექტროფიცირებული რკინიგზა, რომელიც ევრაზიის კონტინენტს ჭრის და რუსეთის ფედერაციის დედაქალაქს მოსკოვს აკავშირებს აღმოსავლეთ ციმბირისა და შორეული აღმოსავლეთის უმსხვილეს სამრეწველო ქალაქებთან. მაგისტრალის სიგრძეა 9288,2 კმ. ის ყველაზე გრძელი რკინიგზაა მსოფლიოში (სურ. 1; სურ. 2). მისი მშენებლობა დაიწყო 1891 წელს და სრულად დამთავრდა 2002 წელს. მაგისტრალის უმაღლესი წერტილია იაბლონის უღელტეხილი (1019 მ ზღვის დონიდან). ტ. ს. მ. საწყისი პუნქტია მოსკოვი (იაროსლავის სადგური), ხოლო საბოლოო – ქ. ვლადივოსტოკი. გამტარუნარიანობა შეადგენს 100 მლნ. ტ. ტვირთს წელიწადში. მაგისტრალის მშენებლობაში გარკვეული წვლილი აქვთ შეტანილი ქართველ მშენებლებსაც, რომლებმაც ციმბირულ მონაკვეთში დააარსეს მშენებელთა დაბანია-გრუზინსკაია.

სურ. 1. ტრანსციმბირის სარკინიგზო მაგისტრალი

სურ. 2

ტრანშეა (ფრანგ. tranchée თხრილი) – ვიწრო და გრძელი, საშუალო სიღრმის თხრილი, რომელსაც მრავალგვარი გამოყენება აქვს: სამხედრო დანიშნულების (სურ. 1. სათავდაცვო ტრანშეა); სამთომადნო მრეწველობაში ღია, ტრაპეციული კვეთის ამონაღები; ლენტური სამირკვლის მოსაწყობად (სურ. 2); მიწებისა და კაბელების ჩასაწყობად (სურ. 3), სადრენაჟო (სურ. 4) და სხვ. ტრანშეის გასათხრელად იყენებენ სატრანშეო და შებრუნებულციცხვიან ექსკავატორებს. არსებობს ტრანშეის სახეები: ამოსასვლელი, დანაწევრებული, გამხსნელი, კაბელის, მაკუმულირებელი, მთავარი, მოსამზადებელი, მოქმედი, მრუდხაზოვანი, სწორხაზოვანი, შესავალი, წყალამოსაღვრელი, წყალსაგდები, წყალსარინი და სხვ.

სურ. 1. ტრანშეა

სურ. 2

სურ. 3

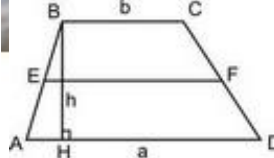
სურ. 4

ტრანშეასათხრელი (არხსათხრელი) – მოწყობილობა ან მანქანა სარწყავი, საწრეტი, სადრენაჟო არხების, ტრანშეების, კიუვეტების და ა.შ. მოსაწყობად. არსებობს პასიური, აქტიური, კომბინირებული და გუთნისებრი სამუშაო ორგანოთი. სამუშაო ორგანოს მოწყობილობის მიხედვით არის ხვეტია, ჯაჭვური მრავალციცხვიანი, როტორული მრავალციცხვიანი და როტორული უციცხვო (ფრეზერული). შეიძლება იყოს თვითგადაადგილებადი მანქანა ან ტრაქტორზე მისაბმელი. გამოიყენება საგზაო და სარკინიგზო მშენებლობაში, მელიორაციაში, ტორფის მოსაპოვებელ მრეწველობაში და სხვ. დამატებით იხ. ექსკავატორი სატრანშეო.

ტრანშეასათხრელი

ტრაპეზი (ბერძ. trapeza მაგიდა) – 1. ქრისტიანულ ტაძარში ღვთისმსახურების უსისხლო მსხვერპლშეწირვის ადგილი, საიდანაც ხდება კურთხევა. ბიზანტიურისგან განსხვავებით ძველი ქართული ტრადიციით, ტრაპეზად მოიაზრება, როგორც საკურთხევლის ნაწილი, ისე თავად ოთხკუთხა ქვის ან ხის მაგიდა, რომელიც საკურთხევლის შუაგულში მდებარეობს (როგორც ნიშანი ყველგანმყოფი ერთი ღმერთისა) ან უშუალოდ აღმოსავლეთ კედელთანაა მიდგმული. ტრაპეზზე საიდუმლოდ, უხილავად სუფევს თვით უფალი, როგორც მეუფე და მბრძანებელი ტაძრისა. მასთან მიახლება და ამბორი მხოლოდ ღვთისმსახურებისთვისაა დასაშვები. ტრაპეზი ოთხკუთხა და მბრძანებელი მაგიდაა ძვირფასი ქსოვილით შემკული. მასზე ასვენია ლიტურგიისათვის აუცილებელი სიწმინდეები: ოდიკი, სახარება, წმიდა სანაწილე, ჯვარი, შვიდსანთლა (სურ. 1); 2. მაგიდა, სუფრა; 3. საერთო მაგიდა მონასტერში, საკვების მისაღებად.

ტრაპეცია

ტრაპეცია (ლათ. trapezium < ბერძ. trapezion პატარა მაგიდა < trapeza მაგიდა) – 1. ამოზნექილი ABCD ოთხკუთხედი, რომლის ორი გვერდი AD და BC პარალელურია (ფუძეები), ორი AB და CD არაპარალელური (ფერდები). ტრაპეციის შუა ხაზი EF მისი ფუძეების ნახევარჯამის ტოლია. ფუძეების შემაერთებელ BH მართობს ტრაპეციის სიმაღლე ეწოდება; 2. ცირკში – ტანვარჯიშული იარაღი – წყვილი ბაგირით, თოკით ჩამოკიდებული ჰორიზონტალური ღერძი.

ტრაპეციოიდი (ბერძ. trapezion ტრაპეცია და eidos მსგავსება) – ტრაპეციის მსგავსი ოთხკუთხედი პარალელური გვერდების გარეშე.

ტრაპი (შვედ. trappa კიბე) – 1. წყლის მიმღები და გადამყვანი მოწყობილობა საკანალიზაციო ქსელში (სურ. 1); 2. საჭიროებისამებრ მისადგმელი კიბე გემზე, თვითმფრინავზე (სურ. 2); 3. სცენაზე ასასვლელი კიბე.

სურ. 1. ტრაპი

ტრასა (გერმ. trasse გზის მიმმართველი ხაზი < ფრანგ. trace ხაზი, შემომფარგვლელი) – 1. ხაზი, რომელიც აღნიშნავს რისამე (მაგ., გზის, არხის, მილსადენისა და მისთ.) მიმართულებას; გეზნიშანი; 2. გზა, მარშრუტი ზოგი სპორტული შეჯიბრების ჩასატარებლად (ფორმულა ერთის სარბოლო ტრასა, სათხილამურე ტრასა [სურ. 1. სათხილამურე ტრასა, გუდაური, საქართველო), მარათონის ტრასა და სხვ.]; 3. კვალი, რომელსაც ჰაერში ტოვებს სატრასირებელი ტყვია ან ჭურვი; 4. ავიაციაში – ზოლი, რომლის თავზეც გადის საავიაციო ხაზი – თვითმფრინავების რეგულარული ფრენის მარშრუტი.

სურ. 2. ტრაპი

ტრასატი (გერმ. trassat < იტალ. trassare გაანაღდოს თამასუქით) – პირი, რომელიც ვალდებულია გადაიხადოს თანხა გადასაპირებელი თამასუქის მიხედვით (თამასუქი გაანაღდოს).

სურ. 1. ტრასა

ტრასი (იტალ. terrazzo ფენილი) – ვულკანური წარმოშობის ფორებიანი ტრაქიტული ტუფი, რომელსაც მშენებლობაში ხშირად უწოდებენ პეშას. გამოიყენება ცემენტისა და მსუბუქი ბეტონების წარმოებაში, იატაკების თბოსაიზოლაციოდ და სხვ. დამატებით იხ. პეშა.

ტრასირება (ფრანგ. trais ნიშანი) – 1. გზის, სარწყავი არხის, მილსადენის ან სხვა ხაზოვანი ნაგებობის დაპროექტება და გაყვანა ადგილზე; 2. ტრანშეის გრძივი ღერძის დადგენილი მდგომარეობა გეგმასა და პროფილში; 3. ვალის გადახდის ხერხი უცხოურ ვალუტაში.

ტრაფარეტი (იტალ. traforetto გახვრეტილი) – 1. თხელი ფირფიტა, რომელშიც ამოჭრილია რაიმე სახე ან ასოები; იყენებენ, მაგ., კედლის მოსახატად, წარწერების გასაკეთებლად; 2. გადატ. ერთხელ და სამუდამოდ მიღებული, გაცვეთილი ფორმა, მზა ნიმუში, შაბლონი.

ტრაქელიუმი (კაპიტელის ყელი) (ბერძ. trachelos კისერი, ყელი) – კლასიკურ დორიულ და იონიურ ორდერებში სვეტის კაპიტელის ყელის სახელი. ტ. არის სივრცე ექინის ანულებებსა და სვეტის კაპიტელისა და ტანის შეერთების განმსაზღვრელ ღარებს შორის. დამატებით იხ. ჰიპოტრაქელიუმი.

ტრაქელიუმი

ტრაქიტი (ბერძ. trachys მქისე, ხორკლიანი) – ეფუზიური პორფირული ქანი. ვულკანურ მინაში ჩართული პორფირული გამონაყოფები და მიკროლითები. წარმოადგენს პლაგიოკლასს, ბიოტიტს, პიროქსენს ან ანფიბოლს. საშუალო ქიმიური შედგენილობა: SiO₂ (58-64%), TiO₂ (15-20%), Fe₂O₃ (2-3%), FeO (2-3%), MgO (1-2%), CaO (2-4%), Na₂O (3-6%), K₂O (4-6%). არსებობს ტრაქიტული შედგენილობის მქონე ვულკანური მინა და პეშა. გამოიყენება მშენებლობაში საშენ მასალად, აგრეთვე დეკორატიულ და სანახელოვო ქვად.

ტრაქიტი

ტრაქტატი (ლათ. tractatus განხილვა) – საერთაშორისო ხელშეკრულება, შეთანხმება.

ტრაქტი (ლათ. tractus ადიდვა, გამოჭიმვა < traho მივათრევ) – 1. შუა საუკუნეებში გაუმჯობესებული გრუნტის გზა, აგრეთვე დიდი, ფართო გზა, რომელიც აერთებდა მნიშვნელოვან დასახლებულ პუნქტებს. ტრაქტის საშუალებით ხდებოდა მგზავრების რეგულარული გადაყვანა, ტვირთისა და ფოსტის გადატანა. ბოლო შემთხვევაში ტ. ეწოდებოდა საფოსტო ტრაქტი, შესაბამისად, გზებზე გაჩნდა საფოსტო სადგურები. ტ. ინფრასტრუქტურის ელემენტებს შეადგენდა მუდმივი ეზოები (სამიკიტნოები), გზისპირა სასტუმროები სასაუზმეებით. ინტენსიურმა მოძრაობამ ტრაქტების გასწვრივ გამოიწვია დასახლებული და საცხოვრებელი პუნქტების გაჩენა, რამაც დასაბამი მისცა ახალი დიდი ქალაქების მშენებლობას. XIX საუკუნიდან, როცა დაიწყო ტრაქტზე მყარი საფარვის მოწყობა, სახელი შეეცვალა და დღემდე უწოდებენ გზატკეცილს; 2. ტელეკომუნიკაციის ორგანიზების ელემენტი (ტრაქტების ფენა); 3. ცოცხალი ორგანიზმის ღრუ ბგერის წყაროს ახლოს, რომელშიც ივილტრება ბგერა.

ტრაქტორი (ლათ. tractor < traho მივათრევ) – თვითმავალი მანქანა, რომელიც განკუთვნილია მასთან მისაბმელი ან მასზე დაკიდებული მანქანა-იარაღების (მოწყობილობების) მოქმედებაში მოსაყვანად, საბიძგებლად, გამწეებად (სურ. 1). სავალი ნაწილის კონსტრუქციის მიხედვით ტ. არის მუხლუხა და თვლებიანი. ტრაქტორებზე ძირითადად ყენდება დიზელის ძრავა, იშვიათად კარბურატორიანი შიგაწვის ძრავა, ხოლო ტრანსმისიად გამოიყენება მექანიკური და ჰიდრომექანიკური გადაცემები.

სურ. 1. ტრაქტორი

ტრევერი – მოწყობილობა გეოდეზიური ინსტრუმენტის (თეოდოლიტი, ტაქსომეტრი და სხვ.) დასამაგრებლად სადგამზე (შტატივზე).

ტრევერი

ტრევირა (ლავსანი) – პლასტმასის ნაირსახეობა, რომელიც წარმოადგენს ცეცხლმდეგ პოლიესტერის ბოჭკოს და გამოიყენება ქსოვილების წარმოებაში (სურ. 1. საავეჯე ტრევირას ქსოვილი). ტ. მიესადაგება ნებისმიერ დიზაინერულ კონცეფციას, უზრუნველყოფს კომფორტის უმაღლეს დონეს და შესანიშნავი მასალაა სასტუმროს, ბარის, რესტორნის, ღამის კლუბის, კაზინოს, სილამაზის სალონის ინტერიერის მოსაწყობად (კედელი, რბილი ავეჯი, დახლი, მაგიდის გადასაფარებელი, ფარდა, ზეწარი და სხვ.).

სურ. 1. ტრევირა

ტრეიდერი (ვაჭარი) (ინგლ. trader ვაჭარი) – საბროკერო ფირმის მუშაკი, რომელიც უშუალოდ მონაწილეობს საბირჟო ვაჭრობაში;

ნებისმიერი იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელსაც ბირჟაზე გარიგების დადების უფლება აქვს. ტ. სამუშაო პირობები – სახლი, ოფისი, კომპიუტერი, ინტერნეტი, ხელშეკრულება ბროკერთან, ცოდნა. ის ყიდულობს და ყიდის ფასიან ქაღალდებს (აქციები, ვალუტა, ობლიგაციები) ერთადერთი მიზნით – შექმნას შემოსავალი. ტ. მუშაობს ფინანსურ ორგანიზაციაში და ასრულებს გარიგებებს კომპანიის და კლიენტების ფინანსებითა და ინტერესებით. დამოუკიდებელი ტ. გარიგებებს ასრულებს საკუთარი ფინანსებით.

ტრეიდერი

ტრეიდერი პოზიციური – ტრეიდერი, რომელიც ახდენს მოკლევადიან (რამდენიმედღიან) გარიგებებს.

ტრეილერი (ინგლ. trailer < trail თრევა, ზიდვა) – მრავალღერძიანი ღია ან დახურული მისაბმელი, რომელსაც ტვირთის გადასაზიდად იყენებენ შორ მანძილებზე.

ტრეკი სარბოლო

ტრეკი (ინგლ. track კვალი, გზა) – სპორტული ნაგებობა წრიული (ოვალური) ტრასით ველო- და მოტოსპორტში შეჯიბრებათათვის.

ტრეკი სარბოლო – ავტოდრომი, სასპორტო ნაგებობა, სადაც ტარდება შეჯიბრი ველო- და მოტოსპორტში, სპორტულ სიარულსა და სირბილში, ცხენოსნობაში და სხვ.

სურ. 1. ტრელაჟი

ტრელაჟი (ფრანგ. treillage < ლათ. trilix სამფენოვანი) – 1. მსუბუქი ცხაური ხვიარა მცენარეებისათვის საბაღე არქიტექტურაში (სურ. 1). დახურული ფანჯატური ან კედელი, შექმნილი მის საძირკველთან დარგული ხვიარა ან მოსაფენი მცენარეებისაგან (ყურძენი, სვია, სურო და სხვ.), რომლებიც მოედება ცხაურის ზედაპირს. ტ. დასამზადებლად გამოიყენება ხის, ბამბუკის, თოკის, ლითონის კონსტრუქციები, თუმცა ამ უკანასკნელს ერიდებიან, რადგან ზაფხულში მზის სხივები აცხელებს ლითონს, რაც ხელს უშლის მცენარის ზრდა-განვითარებას; 2. ავეჯის ნაკეთობა – დასაკეცი მაგიდა სამნაწილიანი სარკით (სურ. 2).

სურ. 2. ტრელაჟი

ტრენინგი (ინგლ. training სწავლება, აღზრდა) – წვრთნა, წვრთნის რეჟიმი; მენეჯერებისა და პერსონალის კვალიფიკაციის ასამაღლებელი მომსახურება სწავლების აქტიური ფორმებით: საქმიანი თამაშები, სიტუაციის ანალიზი და სხვ.

ტრეპელი (კროკუსი, მთის ფეკილი, ინფუზორული მიწა) (გერმ. tripel < ჩრდილოეთ აფრიკის ქ. ტრიპოლის სახელის მიხედვით) – წვრილფორებიანი ფხვიერი ან სუსტად შეცემენტებული დანალექი ქანი. ძირითადად შედგება ოპალის, ზოგჯერ ქალცედონის სფერული ფორმის 0,01-0,02 მმ ზომის ნაწილაკების – გლობულებისაგან. მეტად მსუბუქია. იყენებენ საიზოლაციო, აბრაზიულ და საშენ მასალად, აგრეთვე როგორც შთანთქმელს და კატალიზატორს.

ტრეპელი

ტრესტი (ინგლ. trust რწმუნება) – 1. მეწარმეთა გაერთიანება, რომლის შემადგენლობაში შემავალი საწარმოები კარგავენ წარმოებრივ, კომერციულ და იურიდიულ დამოუკიდებლობას და ერთიან მმართველობას ექვემდებარებიან; 2. სოციალისტური მრეწველობის ორგანიზაციის ერთ-ერთი ფორმა ყოფილ საბჭოთა კავშირში, რომელიც აერთიანებდა რაიმე დარგის საწარმოებს (ფაბრიკებს, ქარხნებს, შახტებს, სამშენებლო სამმართველოებსა და მისთ.).

ტრეჩენტო

ტრეჩენტო (იტალ. trecento სამასი) – XIV საუკუნის იტალიური დასახელება, რომელიც კულტურისა და ხელოვნების ისტორიაში გამოიყენება იტალიური აღორძინების ხელოვნების განვითარების პროტორენესანსული პერიოდის აღსანიშნავად. ტრეჩენტო არის პროტორენესანსული პერიოდის დასასრული.

ტრი (ბერძ. tri- სამი) – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი – ნიშნავს სამი რისამე შემცველს, სამი რამისაგან შემდგარს (მაგ., ტრიპლექსი, ტრიპტიხი და სხვ.).

ტრიალი – 1. მოძრაობა რისამე ირგვლივ, წრიულად ან საკუთარი ღერძის გარშემო; ბრუნვა; 2. გადატ. მუშაობა, გარჯა, საქმიანობა; 3. ფულის მიმოქცევა.

ტრიანგულაცია (ლათ. triangulum სამკუთხედი) – 1. გეოდ. საყრდენი გეომეტრიული პუნქტების ქსელის შექმნის ერთ-ერთი მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს ადგილმდებარეობის პუნქტების სამკუთხა ქსელის აგებას, სადაც გაზომილია ყველა კუთხე და ზოგიერთი ბაზისური გვერდების სიგრძეები (ადგილის ტოპოგრაფიული გადაღებისთვის); 2. მათემ. ზედაპირის დაყოფა სამკუთხედად; 3. ნებისმიერი კონსტრუქცია, დაფუძნებული მეზობლად განლაგებული სამკუთხა სისტემაზე, ამ კონსტრუქციისათვის მედეგობის (მდგრადობის) მისანიჭებლად.

ტრიანგულაცია

სურ. 1. ტრიანგულაციური პუნქტი

ტრიანგულაციური პუნქტი (გეოდეზიური პუნქტი) – გეოდეზიური ნიშანი კოორდინატებიტა და აბსოლუტური სიმაღლის აღმნიშვნელით. განლაგებულია ისე, რომ პუნქტიდან იმზირებოდეს მინიმუმ ორი მეზობელი პუნქტი. როგორც წესი, ტ. პ. იდგმება მაღლობზე (მთის წვერზე). კონსტრუქცია შეიძლება იყოს ხის, ბეტონის (სურ. 1), ლითონის (სურ. 2) ან ქვის.

სურ. 2

ტრიბოლოგია (ბერძ. tribos ხახუნი და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – სამეცნიერო მიმართულება, რომელიც შეისწავლის ერთმანეთის მიმართ გადაადგილებადი ზედაპირების ურთიერთქმედებას, როდესაც ისინი განიცდიან ხახუნის მოქმედებას. ტ. სწავლობს ხახუნის პროლემებს გამოყენებითი თვალსაზრისით, რათა გაახანგრძლივოს მანქანის სამუშაო ელემენტების ფუნქციონირება.

ტრიბოლუმინესცენცია (ბერძ. tribos ხახუნი და lumenescencia სუსტი სინათლე) – ნათება, რომელიც წარმოიქმნება ხახუნით, რისამე გატეხით, გაჭყლეტითა და სხვ.

ტრიბოტექნიკური ნაერთი – ნივთიერება, რომლის შეტანა ორი სხეულის ხახუნის სიბრტყეში ძირეულად ცვლის იქ მიმდინარე პროცესებს კონტაქტში მყოფი ზედაპირების თვისებების შეცვლით. ტ. ნ. არ წარმოადგენს საპოხ ნივთიერებას, რომელიც ანცალკევეს ხახუნის ზედაპირებს.

სურ. 1. ტრიბუნა

ტრიბუნა (ლათ. tribuna < ლათ. tribunus ტომის ბელადი) – 1. ამაღლებული ადგილი ორატორისათვის (სურ. 1); 2. სტადიონებზე, მოედნებზე ნაგებობა, რომელსაც აქვს საფეხურებივით ამაღლებული რიგები მაყურებელთათვის; 3. გადატ. ადგილი, სფერო, საშუალება, რომელსაც იყენებენ პოლიტიკური, პუბლიცისტური ან საზოგადოებრივი მოღვაწეობისათვის.

ტრიბუნა გადახურული – ორი ან ორზე მეტი რიგის სიმაღლის ტერასულად განთავსებული დასაჯდომები, რომლებიც ეყრდნობა მათთვის აგებულ ნაგებობას (სურ. 1. ქ. ფოთის სტადიონის ტრიბუნა, საქართველო). იგი შენობის ელემენტად არ ითვლება. დანიშნულებაა მაყურებელთა დაცვა ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან.

სურ. 1. ტრიბუნა გადახურული

ტრიგა – სამცხენიანი ეტლის ქანდაკება, რომელიც ზოგჯერ აგვირგვინებს ტრიუმფალურ თაღს ან შენობას.

ტრიგლიფი (ბერძ. triglyphos < ბერძ. treis სამი და gluphē ჩუქურთმა, ამოჭრა) – კლასიკური დორიული ორდერის ფრიზზე – მეტოპის შემცვლელი ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს ოთხკუთხა პროფილის ვერტიკალურ ოდნავ გამოწეულ ფილას, რომელსაც აქვს ორი მთელი და კიდევში ნახევარ-ნახევარი ღარაკი (სურ. 1. ვენერას ტაძარი, ადრიანეს ვილა ქ. ტიროლში, იტალიის რესპუბლიკა).

ტრიგა

ტრიგლიფონი – იგივეა, რაც ფრიზი (ტრიგლიფონი ძველი ბერძნული სახელია). დორიული ორდერის ანტაბლემენტზე ტრიგლიფონი არის ტრიგლიფებისა და მეტოპების ერთობლიობა.

ტრიგონომეტრია (ბერძ. trigonon სამკუთხედი და métron გაზომვა) – მათემატიკის განყოფილება, რომელიც შეისწავლის ტრიგონომეტრიულ ფუნქციებს: სინუსს, კოსინუსს, ტანგენსს, კოტანგენსსა და სხვ.

სურ. 1. ტრიგლიფი

ტრიედრი (ბერძ. tri- სამი და hédra ფუძე, წახნაგი) – ერთი წერტილიდან გამოსული სამი ურთიერთმართობი ერთეულოვანი ვექტორის ერთობლიობა (სისტემა).

ტრიერი (ფრანგ. trieur არჩევა, დახარისხება) – სასოფლო-სამეურნეო მანქანა მარცვლეულის დასახარისხებლად და გასაწმენდად მინარევებისაგან.

ტრივიალური – სიახლეს მოკლებული, არაორიგინალური, გაცვეთილი, ბანალური, უფერული, უხამსი, ვულგარული.

სურ. 1. ტრიკლინიუმი

ტრიკლინიუმი (ლათ. triclinium < ბერძ. triklinion < triklinos ოთახი სამი ტახტით < tri- სამი და klinē ტახტი; სარეცელი) – სასადილო ოთახი რომაულ საცხოვრებელ სახლში (სურ. 1. რომაული ტრიკლინიუმი მიუნხენის არქეოლოგიურ კოლექციაში, გერმანია).

ტრიკონქი (ბერძ. treis სამი და kónkhē ორკარედი ნიჟარა, საჭმელად ვარგისი მოლუსკი, ნიჟარის მსგავსი ღრუ) – სამაფსიდიანი ნაგებობა; ჯვრის სამი მკლავი (აღმოსავლეთის, სამხრეთის და ჩრდილოეთის); შუა საუკუნეების ქრისტიანული ტაძრის ტიპი (მისი აღმოსავლეთი ნაწილი), რომლის სამფურცლოვანი (სამაფსიდიანი) გეგმა შედგენილია ტაძრის შიგა კვადრატულ გეგმაზე სამი მხრიდან მიკედლებული აფსიდებით (სურ. 1. წმინდა გიორგის სახელობის

სურ. 1. ტრიკონქი

ტადარი ვორონეცის მონასტერში, ქ. გურა ჰუმორულუი, რუმინეთი).

ტრიკოტაჟი (ფრანგ. tricotage ნაქსოვი ნაკეთობა) – ტექსტილური მასალა (ტრიკოტაჟის ტილო) ან მზა ნაკეთობა ტრიკოტაჟის ტილოსგან, აგრეთვე მთლიანად მოქსოვილი ნაკეთობა, რომლის სტრუქტურა წარმოადგენს მარყუჟებით შეერთებული ძაფების ერთობლიობას. ტრიკოტაჟული ნაკეთობისათვის დამახასიათებელია გაჭიმვადობა, ელასტიკურობა და სირბილე.

ტრილატერაცია (ლათ. trilaterus სამგვერდიანი) – გეოდეზიური პუნქტების ადგილმდებარეობის განსაზღვრის მეთოდი ადგილზე მოსაზღვრე სამკუთხედების აგების გზით, სადაც იზომება სამკუთხედების გვერდების სიგრძეები. წარმოადგენს ადგილზე გეოდეზიური კოორდინატების განსაზღვრის ერთ-ერთ მეთოდს ტრიანგულაციისა (იზომება შესაბამისი სამკუთხედების კუთხეები) და პოლიგონომეტრიის (იზომება კუთხეები და მანძილები) მეთოდებთან ერთად.

ტრილიონი (ფრანგ. trillion) – ათასი მილიარდი, ანუ რიცხვი 10^{12} (ზოგიერთ ქვეყანაში რიცხვი 10^{18}).

ტრიმერი (ინგლ. trimmer < trim წესრიგში მოყვანა) – 1. გამოსატყორცნი კონვეიერი, თვითმავალი დამტვირთავ-განმტვირთავი მანქანა, რომელიც ანიჭებს ტვირთს (მაგ., გრუნტს) კინეტიკურ ენერგიას როტორის ფრთების, დისკის ან მოძრავი ლენტის საშუალებით. ტვირთი გადაიტყორცნება 30 მ მანძილამდე; 2. სახერხი დანადგარი, რომელიც ერთ ღერძზე დამაგრებული რამდენიმე ხერხისაგან შედგება. გამოიყენება მორებისა და ფიცრების განივად დასახერხად. აღჭურვილია მექანიკური ან პნევმატიკური მიმწოდ მიწყობილობით.

ტრინიტროტოლუოლი (ტროტილი) – მყარი კრისტალური ან ფხვნილისებრი ძლიერფეთქებადი ნივთიერება (ტროტილი). გამოიყენება აფეთქებითი სამუშაოებისათვის, საბრძოლო მასალების წარმოებაში.

ტრიპ-ფოლადი – 0,3% ნახშირბადის შემცველი საკონსტრუქციო ფოლადი, რომელიც დამატებით ქრომს, ნიკელს, მანგანუმს, სილიციუმს და მოლიბდენს შეიცავს.

ტრიპლეტი (ფრანგ. triplet < ლათ. triplus სამმაგი) – 1. სამი ნაწილისაგან შემდგარი რაიმე სისტემა, მოწყობილობა; 2. რაიმე ნივთის მესამე ეგზემპლარი.

ტრიპლექსი (ლათ. triplex სამმაგი) – მინა, რომელიც შედგება გამჭვირვალე პლასტმასით (აფსკით, სპეციალური სითხით) დაწებებული ორი ან სამი ფენისაგან; დაზიანებისას ნამსხვრევები არ სცვივა.

ტრიპლიკატი (ბერძ. tri- სამი და ლათ. plicatus დაკეცილი) – დოკუმენტი, რომელიც შედგენილია სამ ეგზემპლარად. საერთაშორისო ვაჭრობაში: კონტრაქტის მესამე ეგზემპლარის ბეჭდით დამოწმება.

ტრიპოლისი (ბერძ. tri- სამი და polis ქალაქი) – სამი ქალაქის ჯგუფი.

ტრისკელიონი (ტრისკელი, "სიცოცხლის სპირალი") (ბერძ. triskelés სამფეხა; სამფეხი < tri- სამი და skélos ფეხი) – ორნამენტული მოტივის დეტალი, სადაც გამოსახული სამმაგი სპირალი ერთგვარ მბრუნავ სიმეტრიას ქმნის (სურ. 1. ფერადი ლითონისგან დამზადებული, ტრისკელიონის ფორმის თანამედროვე ნაკეთობები) სამმაგი სპირა-

სურ. 1. ტრისკელიონი

ლი შეიძლება შედგებოდეს ურთიერთდაკავშირებული არქიმედეს სპირალებისგან ან გამოსახავდეს ადამიანის სამ მოხრილ ფეხს. ამ მისტიკურ სიმბოლოში კარგად იყო შერწყმული სილამაზე (სიმეტრია, გეომეტრია) და ენერგია. ტ. გავრცელებული იყო ძველი მალტის კულტურაში, ცნობილი იყო თანამედროვე ევროპისა და ცენტრალური აზიის ძველ მკვიდრთათვის, ასევე კრეტა-მიკენელთა (ეგეოსის კულტურა), ეტრუსკთა და იაპონელთათვის. ითვლება, რომ ტრისკელიონი ერთ-ერთი უძველესი სიმბოლოა ირლანდიაში. იქ უძველესი კელტური ტ. აღმოჩენილია ნიუგრენჯში (კორიდორული სამარხი – აგებულია დაახლ. ძვ. წ. მე-4, მე-3 ათასწლეულების მიჯნაზე; ზოგიერთი წყაროს მიხედვით დაახლ. ძვ. წ. 3200 წელს; მდებარეობს ქ. დუბლინის სამხრეთით, დაახლ. 40 კილომეტრში) – წინაისტორიული, ნეოლითური, არქეოასტრონომიული მეგალითური ძეგლის ქვის ლოდების [სურ. 2. შესასვლელის ქვა (მეგალითური ხელოვნების ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ნიმუში) ზედაპირზე ამოკვეთილი ტრისკელიონით, მითის საგრაფო, ირლანდიის რესპუბლიკა]. ტრისკელიონი აგრეთვე ტრადიციული სიცილიური (ხმელთაშუაზღვის უდიდესი კუნძული, იტალიის რესპუბლიკის დამოუკიდებელი რეგიონი) სიმბოლოა. ის გამოსახულია სიცილიის დროშასა და გერბზე. ტერმინი წარმოიშვა ძვ. წ. VIII საუკუნეში, ხმელთაშუა ზღვაში ახალი ტერიტორიების აღმოჩენის მიზნით წარგზავნილი ბერძნული ექსპედიციის მიერ კუნძულ სიცილიის აღმოჩენის შემდეგ. შემორჩენილია ძველი ბერძნული კერამიკული ნაკეთობანი, რომლებზედაც გამოსახულ მებრძლთა ფარებზე ტრისკელიონი ჰერალდიკური ემბლემის ფორმითაა ნაჩვენები.

სურ. 2. ტრისკელიონი

ტრისტილი (ბერძ. tri- სამი და stylos სვეტი, ბოძი) – ანტიკური ტაძრის კლასიკური პორტიკი სამი სვეტით მთავარ ფასადზე (სურ. 1. აპოლონის ტაძრის სამსვეტიანი პორტიკის ნანგრევები, საბერძნეთის რესპუბლიკა).

სურ. 1. ტრისტილი

ტრიუმი – 1. სათავსი თეატრის სცენის ქვეშ; 2. გემის ნაწილი ფსკერსა და ქვედა გემბანს შორის.

ტრიუმო (ფრანგ. trumeau ხბოს, ნუკრის ფეხი) – 1. ორნამენტებით მორთული კედელი ფანჯრებს შორის (შუაკედლისი); 2. შუაკედლისზე ან იატაკზე განთავსებული მაღალი სარკე; 3. შენობის ცოკოლის შესასვლელის ცენტრალური შვეული ქვის საყრდენი.

ტრიუმფი [ლათ. triumphus < ბერძ. thriambos სადღესასწაულო სვლა ღვინისა და მხიარულობის ღმერთის ვაკხას (ბახუსის) პატივსაცემად] – 1. გამარჯვებული ჯარის საზეიმო შესვლა ძველ რომში. ეწყობოდა სენატის გადაწყვეტილებით და წარმოადგენდა მხედართმთავრისათვის უმაღლეს ჯილდოს; 2. გადატ. დიდი წარმატება, ბრწყინვალე გამარჯვება.

ტრიუმფული (სატრიუმფო, ტრიუმფალური) – ტრიუმფის ხასიათისა, საზეიმო, სადღესასწაულო; რასაც დიდი წარმატება ხვდა წილად; ჭიშკრის მსგავსი ერთ- ან სამთაღიანი არქიტექტურული ნაგებობა ქუჩის, მოედნის დასამშვენებლად (ძველ რომში – გამარჯვებული სარდლის, იმპერატორის პატივსაცემად და უკვდავსაყოფად).

ტრიუმფული თაღი (სატრიუმფო თაღი, ტრიუმფალური თაღი) (ფრანგ. Arc de Triomphe) – ცალკე მდგომი სტაციონალური ან დროებითი მემორიალური ნაგებობა თავისებური

კარიბჭის სახით, ერთ ან სამმალიანი თაღოვანი გასასვლელით, აგებული რომელიმე გამოჩენილი პიროვნების უკვდავსაყოფად ან რაიმე ისტორიული ამბის აღსანიშნავად [სურ. 1. პარიზის ტრიუმფული თაღი (სრული სახელი: ფრანგ. Arc de triomphe de l'Étoile – ვარსკვლავის სატრიუმფო თაღი; შენდებოდა 1806-1836 წწ.). პირველად გაჩნდა ძველ რომში და შემდეგ ფართოდ გავრცელდა რენესანსის ეპოქაში.

სურ. 1. ტრიუმფული თაღი

ტრიფოლიუმი (სამყურა) (ლათ. trifolium < très სამი და folium ფოთოლი) – 1. ტაძრის ტიპი სამი აფსიდით; 2. ორნამენტული მოტივი სამყურა ფოთლის სახით; გოტიკურ ხელოვნებაში მიიღება სამკუთხედის წვეროებზე შემოწერილი წრეხაზებით.

ტრიფორა (იტალ. trifora < ბერძ. tri- სამი და ლათ. foris კარს მიღმა, გარეთ < fores კარი) – რომანულ-გოტიკური არქიტექტურის ეპოქის სამფრთიანი ფანჯარა, რომლის ღიობი სამადაა გაყოფილი შუა სვეტებით და დაგვირგვინებულია წრიული ან ისრისებრი მოხაზულობის თაღებით. განაპირა ფრთების თაღების ქუსლები ეყრდნობა შუა სვეტების ანალოგიურ ნახევარსვეტებს, ხოლო ფანჯრის მთელი ღიობი დაგვირგვინებულია ერთი საერთო თაღით – ტიპმანით, რომლის სივრცე შევსებულია წრიული, ფიგურული ნახვრეტებით, დეკორატიული სამშვენისებით ან გერბებით (სურ. 1. ტრიფორა წმინდა მარკოზის ბაზილიკაზე, ქ. ვენეცია, იტალიის რესპუბლიკა).

სურ. 1. ტრიფორა

ტრიფორიუმი (საქცეველი) (ბერძ. tri- სამი და ლათ. foris კარს მიღმა, გარეთ < fores კარი) – რომაულ და გოტიკურ არქიტექტურაში ვიწრო გრძივი გალერეა ტაძრის გრძივი ნავეების გამყოფი თაღების თავზე კედლის სისქის გარგლებში, რომელიც იხსნება ცენტრალურ ნეფში სამმაგი ან ორმაგი თაღის ღიობებით (სურ. 1. ტრიფორიუმი წმ. მარიას კათედრალურ ტაძარში, ქ. სოლსბერი, ინგლისი). ტ. ხშირად დეკორატიული დანიშნულება აქვს.

სურ. 1. ტრიფორიუმი

ტროგი (მცინვარული ხეობა) (გერმ. trog ვარცლი) – მცინვარის მიერ გამოიმუშავებული მაღალმთიანეთის ხეობა, რომელიც გამოირჩევა ვარცლისებრი მოხაზულობით (U-სებრი) და დამუშავებულია მცინვარის მიერ. ტროგული რელიეფი განეკუთვნება ძველი გამყინვარების რელიეფის ფორმებს. იგი გავრცელებულია მსოფლიოს მრავალ ადგილას (გამყინვარების მხარეებში). ტ. სხვა მცინვარულ ფორმებთან ერთად იქმნება მცინვარული ეროზიის შედეგად. დამახასიათებელია ფართო ძირი და ციცაბო ფერდობები. წარმოადგენს მთის ხეობას, რომელშიც მოძრაობდა მცინვარი და რომელმაც გამოიმუშავა ალუვიური ტერასები და ბრტყელი კალაპოტი (სურ. 1. ტროგული ხეობა ფსეაშხოს უღელტეხილზე, ადიღეს რესპუბლიკა, ჩრდილოეთ კავკასია, რუსეთის ფედერაცია). ხშირად ჩაკეტილია მცინვარული ცირკებითა და მორენებით. იქ, სადაც მცინვარი აღწევს ან აღწევდა ზღვის დონეს, ტროგული ხეობა გრძელდება ფიორდის სახით, რომელიც თავის მხრივ, ზღვითაა დაძირული. საქართველოში ტროგული ფორმები საკმაოდ ფართოდაა გავრცელებული, განსაკუთრებით კავკასიონის მაღალმთიან ქედებზე:

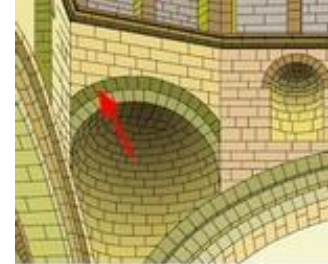

სურ. 1. ტროგი

გაგრის, ბზიფის, კოდორის, ლეჩხუმის, გერმუხის, ქართლისა და სხვ. მცირე ტროგები გვხვდება სამხრეთ საქართველოშიც.

ტრომელი – ცხავი, ცხრილი, საცერი, დოლი და მისთ., რომლებიც გრანულირებული (ფხვნილოვანი) მასალების დასაცალკეებლად გამოიყენება.

ტრომპი (ფრანგ. trompe რქა, ხორთუმი) – ნახევარძაბრის, კონუსის ნაწილის ან სფერული გუმბათის ნაოთხალის ფორმის კამარა, რომელიც მოთავსებულია სათავის კუთხეში და მართკუთხა გეგმიანი მოცულობიდან წრიულ ან მრავალწახნაგა გუმბათის ყელზე და რვაკუთხა ან თექვსმეტკუთხა ზედა ნაწილზე გადასვლის საშუალებას იძლევა.

ტრომპი

ტროსტიტი (ფრანგ. troostite ფრანგი ქიმიკოსის ლ. ჯ. ტროსტის სახელის მიხედვით) (ტროსტიტი, ტრუსტიტი) – რკინანახშირბადიანი შენადნობების (თუჯი, ფოლადი) სტრუქტურული მდგენელი; მაღალდისპერსიული პერლიტი. ტ. წარმოიქმნება აუსტენიტის დაშლის შედეგად 600°C-ზე დაბალ ტემპერატურაზე დიფუზური გზით. დაშლის პროცესში შეიცავს ცემენტიტს ან მარცვლოვან ცემენტიტს. პერლიტს, სორბიტი და ტროსტიტი ერთნაირი სტრუქტურებია, რომელთაც აქვთ ერთნაირი ბუნება (ფერიტი + ცემენტიტი), თუმცა განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან დისპერსიულობის ხარისხით.

ტროპოპაუზა (ბერძ. trópos < tropé გარდამტეხი და paúsis შეჩერება) – დედამიწის ატმოსფეროს ფენა, ეგრეთ წოდებული გარდამავალი ფენა ტროპოსფეროსა და სტრატოსფეროს შორის. სისქე რამდენიმე ასეული მეტრიდან 2-3 კმ-მდე. ტ. სიმაღლე დამოკიდებულია გეოგრაფიული განედზე (პოლარულში დაბლაა, ტროპიკულში მაღლა), წელიწადის დროზე (ზაფხულში უფრო მაღლაა, ვიდრე ზამთარში), აგრეთვე ციკლონურ მოქმედებაზე (ციკლონებში უფრო დაბლაა, ვიდრე ანტიციკლონებში).

ტროპოსფერო (ბერძ. trópos < tropé გარდამტეხი და sphaira სფერო, ბირთვი) – დედამიწის ატმოსფეროს ქვედა ნაწილი, რომელშიც სიმაღლის მატებასთან ერთად ეცემა ტემპერატურა. ტ. საშუალო სიმაღლეა: პოლარულ განედებში 8-10 კმ, ზომიერში – 10-12 კმ, ტროპიკულში – 16-18 კმ. ტ. თავზე განლაგებულია სტრატოსფერო, რომლისგანაც იგი გამოყოფილია გარდამავალი ფენით – ტროპოპაუზით, რომელშიც სიმაღლის მატებასთან ერთად ტემპერატურა აღარ იცვლება. ტ. განთავსებულია ატმოსფეროს ჰაერის მასის 80%-ზე მეტი, ძლიერ გავრცელებულია ტურბულენტობა და კონვექცია, თავმოყრილია წყლის ორთქლის უმეტესი ნაწილი, ჩნდება ღრუბლები, წარმოიშობა ციკლონები და ანტიციკლონები, აგრეთვე სხვა პროცესები, რომლებიც განსაზღვრავენ ამინდსა და კლიმატს. ტ. ნაწილს, რომელშიც დედამიწის ზედაპირზე შესაძლებელია მყინვარებისა და თოვლნარების წარმოშობა, უწოდებენ ჰიონოსფეროს.

ტროსი – თოკის, კანაფის, ბაგირის, ფოლადის მავთულის ან ბოჭკოვანი მასალისგან დამზადებული ნაკეთობების საერთო დასახელება.

ტროტილი – ფეთქებადი ნივთიერება. იგივეა, რაც ტრინიტროტოლუოლი.

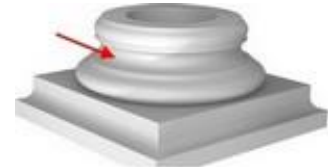
ტროტუარი (ფრანგ. trottoir < trotter ჩქარი სიარული) – ოდნავ შემადლებული საქვეითო გზა ქუჩის, მოედნის კიდეებზე, მოასფალტებული ან ქვის ფილებით დაფენილი.

ტროტუარი

ტროფეი (ბერძ. tropaion ძეგლი, მტრის იძულებითი გაქცევის აღსანიშნავად) – 1. დეკორატიული ელემენტი მოგროვილი სამხედრო იარაღის სახით, როგორც გამარჯვების სიმბოლო; 2. მონადირის ან მეთევზის ნადავლი; 3. სპორტულ შეჯიბრში მოპოვებული ჯილდო; 4. რამე ძეგლი ისტორიული გამარჯვების აღსანიშნავად.

ტროქილი – ასტრაგალებით დამუშავებული იონიური ორდერის სვეტის ბაზისის ფოსო.

ტროქილი

ტრულო (იტალ. trullo < აპულიური დიალექტი truddu < გვიანდ. ბერძნული τρύλλος გუმბათი < ლათ. trulla ციცხვი, ჩამჩა) – ტრადიციული ქვის ფიჭური საცხოვრებელი სახლი იტალიაში, აპულიის რეგიონის დასახლებებში, რომელსაც ჰქონდა კონუსური ქვის სახურავი და აგებდნენ წინაისტორიული ტექნოლოგიით – მშრალი წყობით, დუღაბის გარეშე. როგორც წესი, ტრულო გამოიყენებოდა დროებით თავშესაფრად, სამეურნეო საწყობად ან როგორც სოფლის მშრომელების მუდმივი საცხოვრებელი სახლი. დღემდე შემორჩენილი ყველაზე ძველი ტრულო, რომლის აგების წელი (1559 წ.) შენობის კედელზეა ამოჭრილი, აპულიის რეგიონში, იტრიას ველზე მდებარეობს. ამავე რეგიონის კომუნა ალბერობელოში ტრულოების მთელი უბანია (სურ. 1), რომელიც შეტანილია UNESCO-ს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში (1996 წ.). ტრულოები განსაკუთრებით პოპულარული იყო XIX საუკუნის ბოლო ათწლეულებში, როდესაც რეგიონში ძლიერ განვითარდა მევენახეობა.

სურ. 1. ტრულო

ტუალეტი (ფრანგ. toilette < toile ტილო < ლათ. tela ქსოვილი) – 1. საპირფარეშო; 2. სარკიანი მაგიდის სახეობა; 3. ჩაცმულობა, მორთულობა (უპირატესად ქალისა).

სურ. 1. ტუბინი

ტუბი – თავსახურიანი რბილი მილი (პლასტმასის, ტყვიის, თუთიისა და სხვ.), რომელშიც მოთავსებულია პასტა, მაღამო, კრემი, ზეთის საღებავი ან სხვა რამ მისთანა; შიგთავსი გამოდის ხელის მოჭერით.

ტუბინი (ინგლ. tubing < tube მილი) – სეგმენტის სახის ლითონის (სურ. 1) ან რკინაბეტონის ფილა, რომელსაც იყენებენ მაღაროებისა და გვირაბების გასამაგრებლად. ყველაზე მეტად გავრცელებულია გვირაბის კედლების ამოსაფენი (სამაგრი) ტუბინები, ჩვეულებრივ წრიული ფორმისა.

ტუია

ტუია (ლათ. Thuja) – წიწვოვან მცენარეთა გვარი კვიპაროსისებრთა ოჯახისა. სიმაღლე 20-60 მ. აქვს ბრტყელი ყლორტები, ქერქლისებრი მოპირისპირედ განლაგებული წიწვები, პატარა და მოგრძო გირჩა. გვარი შეიცავს ხუთ სახეობას, რომლებიც ბუნებრივად არის გავრცელებული ჩრდილოეთ ამერიკასა და აღმოსავლეთ აზიის სუბტროპიკული ზომიერი ჰავის სარტყლებში. საქართველოში მის ინტროდუცირებულ სამ სახეობას იყენებენ მწვანე მშენებლობაში. შესანიშნავი დეკორატიული ხეა. მერქანი რბილია, მაგრამ გამძლე. ტ. ამზადებენ ბოძებსა და შპალებს, ხმარობენ ქალაქის მრეწველობაში.

სურ. 1. ტუმბა

ტუმბა (ბერძ. tymbos ყორღანი) – 1. დაბალი მასიური ბოძი, ბოძკინტი, რომელიც ტროტუარს გამოჰყოფს ქუჩისგან; 2. პატარა დაბალი კარადა

საწოლთან დასადგამად (სურ. 1) ან საწერი მაგიდის საყრდენად; 3. მრგვალი ნაგებობა აფიშებისა და განცხადებების გასაკრავად; 4. ძვ. ბერძ. საფლავსზედა ძეგლი.

ტუმბლერი (ინგლ. tumbler < tumble გადაბრუნება) – ელექტრული დენის მცირეგაბარიტული მექანიკური გადამრთველი ორ ან სამ მდგომარეობაში.

ტუმბო – ჰიდრომანქანა, რომელიც მიყვანილ ენერგიას გარდაქმნის სითხის ნაკადის ჰიდრავლიკურ (მექანიკურ) ენერგიაში. ტუმბო-დანადგარით წარმოებს აგრეთვე ჩაკეტილი მოცულობიდან აირების გამოდევნა. არსებობს ტუმბოს მრავალი სახეობა: ალვეიერის, ამომწოვი, ბალანსირული, ბენზინის, გრიგალური, დაკიდებული, დამხმარე, დგუშიანი, დიაგონალური, დიაფრაგმიანი, დიფერენციალური, დიფუზიური, ელექტრომაგნიტური, ერთსაფეხურიანი, ეტალონური, ექსცენტრიკული, ვაკუუმური, ვერცხლისწყლიანი, ზეთის, თვითმემწოვი, ინდუქციული, ინჟექტორული, კაფსულიანი, კბილა, კბილანა, კონდენსატის, მარტივი ქმედების, მაუხშობელი, მაღალვაკუუმური, მადაროს, მაჩქარებელი, მბრუნავი, მემბრანაიანი, მექანიკური, მიმწოდი, მკვებავი, მოცულობითი, მრავალსაფეხურიანი, ნავთობის, ნელსვლიანი, ორთქლის, ორთქლჭავლური, ორმაგი ქმედების, ორყვინთა, პნევმატიკური, პულპის, რადიალურ-დგუშიანი, როტაციული, საბურღე, საკანალიზაციო, საკონდენსაციო, საქრევი, საწვავის, საჭირხნი, სახანძრო, სითბური, სიღრმითი, სპირალური, სორბციული, სწრაფსვლიანი, უდგუშო, ფეკალური, ფრთიანი, ფრქვევანა, ქსლის, ღერძული, ყვინთიანი, შემწოვი, შლამის, შნეკური, ჩამოსასხამი, ჩაყვინთული, ცალმაგი, ცენტრიდანული, ციბრუტა, ძრავიანი, წყალამოსადგრელი, წყალჭავლური, წყლის, ჭავლური, ხელის, ჰაერისა და სხვ.

ტუმბლერი

ტუმბო გრიგალური – 1. ვაკუუმური ტუმბო, რომლის მუშაობის პრინციპია დაბალი წნევის შექმნა გრიგალის ღერძზე, რომელიც იქმნება სამუშაო გაზის ნაკადის გავლით აგრიგალებული კამერის მხების მიმართულებით (სურ. 1. საავტომობილო გრიგალური ტუმბო). ტ. გ. გაზის გაუხშობის დონეა 3 კპა-მდე (≈ 20 მმ ვერცხლ. წყ. სვ.); 2. ჰიდრავლიკური მანქანა, რომელიც ენერგიას გადასცემს სითხის აგრიგალებით სამუშაო ღერძის საშუალებით.

სურ. 1. ტუმბო გრიგალური

ტუმბო დგუშიანი – ტუმბო დგუშის უკუქცევით-წინსვლითი მოძრაობით, რომლის სამუშაო ორგანოებია ერთი ან რამდენიმე დგუში (სურ. 1). ძირითადად გამოიყენება წყალმომარაგების სისტემებში, კვებისა და ქიმიურ მრეწველობაში, ყოფაცხოვრებაში, ბენტონიტის ხსნარის გადასატუმბად (სიმკვრივით არაუმეტეს 25 კგ/მ^3) და სხვ.

სურ. 1. ტუმბო დგუშიანი

ტუმბო ვაკუუმური – ჭურჭლიდან გაზისა და ორთქლის მოსაცილებელი მოწყობილობა გაუხშობელი გაზის (ვაკუუმის) მისაღებად. არსებობს ტ. ვ. შემდეგი ნაირსახეობები: მექანიკური (დგუშებიანი, წყალრგოლიანი, მოლეკულური), ჭავლური (დიფუზიური, ორთქლზეთიანი), სორბციული, იონური, კრიოგენული (კონდენსაციური) და კომბინირებული სორბციული (გეტერულ-იონური). ტ. ვ. ძირითადი პარა-

მეტრებია: ზღვრული ვაკუუმი და ამოტუმბვის სიჩქარე.

ტუმბო ინდუქციული – ტუმბო, რომელიც გამოიყენება დენგამტარი სითხეების გადასადგილებლად ელექტრომაგნიტური ძალების მეშვეობით, რომლებიც წარმოიშობა ტუმბოს ინდუქტორისა და ინდუქცირებული სითხის მაგნიტური ველების ურთიერთქმედებით. გამოიყენება თხევადი ტუტე მეტალების (1000°C-ზე მეტი ტემპერატურით) მისაწოდებლად მეტალურგიაში, ატომურ ენერგეტიკასა და ტექნიკის სხვა დარგებში.

ტუმბო მოცულობითი – ტუმბო, რომელშიც სითხეების ან აირების გადაადგილება ხორციელდება სამუშაო კამერის მოცულობის პერიოდული ცვლილებით. ძირითადი სახეებია: დგუშიანი, დიაფრაგმული, ფრთიანი, როტორული და სხვ.

ტუმბო პულპის – სატუმბავი აგრეგატი პულპის გადასადგილებლად მილებში წნევის ქვეშე. გადასატანი მასალის მიხედვით მას აგრეთვე უწოდებენ ნახშირსაწოვს, მადანსაწოვს, მიწასაწოვსა და ა.შ.

ტუმბო რადიალურ-დგუშიანი – როტორული ტუმბო, როტორის ბრუნვითი და დგუშის უკუქცევით-წინსვლითი მოძრაობით (სურ. 1). როტორის ბრუნვის ღერძი დგუშის ღერძთან ადგენს 45-დან 90°-მდე კუთხეს, წნევა 10 მპა-მდე. გამოიყენება მაღალი წნევის ჰიდრავლიკურ სისტემებში.

სურ. 1. ტუმბო რადიალურ-დგუშიანი

ტუმბო სიღრმითი (სიღრმული, ჩაძირული) – ცენტრიდანული დგუშიანი ან სხვა ტიპის ვერტიკალური ელექტროტუმბო, რომელიც ჩვეულებრივ ყენდება ჭაბურღილებში ჩაძირულ მდგომარეობაში. ტ. ს. აქვს შედარებით მცირე განივი ზომები. გამოიყენება მიწისქვეშა წყლით წყალმომარაგების, მშენებლობაზე მიწისქვეშა წყლის დონის დაწევის, ნავთობმოსაპოვებელი სამუშაოებისათვის და სხვ. (სურ. 1).

სურ. 1. ტუმბო სიღრმითი

ტუმბო სორბციული – ვაკუუმური ტუმბო, რომლის მოქმედება დაფუძნებულია აირშთანქმელების მიერ ქიმიურად აქტიური აირების შთანქმეაზე (სორბციაზე). სორბციული ტუმბოს ნაირსახეობებია: ადსორბციული, ჰეტერული და კრიოგენური.

ტუმბო ღერძული – ტუმბო, რომელშიც სითხე გადაადგილდება სამუშაო თვლის ღერძის გასწვრივ. გამოირჩევა კონსტრუქციის სიმარტივით, მცირე გაზარტებითა და მაღალი მ.ქ.კ. -ით. ტ. ლ. ჰაერისა და აირების გადასადგილებლად უწოდებენ ვენტილატორს ან კომპრესორს.

ტუმბო ყვინთიანი – დგუშიანი ტუმბო, რომლის სამუშაო ორგანოა წაგრძელებული დგუში (ყვინთა). გამოიყენება მცირე ნაკადებისთვის, როცა სისტემაში მოითხოვება მაღალი წნევა და ერთდროულად სითხის ზუსტი დოზირება.

ტუმბო შნეკური – ხახუნის ტუმბო, რომელშიც თხევადი გარემო გადაადგილდება ხრახნული შნეკის დახმარებით მისი ღერძის მიმართულელებით.

ტუმბო ჭავლური – ტუმბო, რომლის მოქმედება დაფუძნებულია ამოსაქაჩი (გადასაქაჩი) სითხის წატაცებაზე სხვა სითხით, გაზით ან ორქთლით (სურ. 1. ჭავლური ტუმბოს სქემა: 1-

კონუსური შესაყარი საცმი; 2-შემწოვი მილყელი; 3-შერევის კამერა; 4-დიფუზორი). აირით ან სითხით რეზერვუარების დამჭირხნ ჭავლურ ტუმბოს უწოდებენ იჟექტორს, გამოსატუმბს – ეჟექტორს, ხოლო ჰიდრონარევის ტრანსპირტირებისას – ჰიდროელევატორს. ჭავლის ნივთიერების აგრეგატულ მდგომარეობაზე დამოკიდებულებით არსებობს თხევადჭავლური, გაზ-ჭავლური და ორთქლჭავლური ტუმბოები.

ტუმბო-ფრქვევანა – ინდივიდუალური ერთყვინთიანი საწვავის ტუმბო გაერთიანებული ერთ აგრეგატში ფრქვევანასთან. გამოიყენება დიზელის საწვავ კამერაში საწვავის შესაფრქვევად. ტუმბოსა და ფრქვევანას ერთ აგრეგატში გაერთიანება ამცირებს საწვავის კუმშვადობის გავლენას და დრეკად რხევებს ტუმბოში ჩვეულებრივ საწვავის მიმწოდებელ სისტემასთან შედარებით.

ტუნდრა (ინგლ. tundra < ფინ. tunturi უტყეო, შიშველი მაღლობი) – დედამიწის არქტიკული სარტყლის სამხრეთი ზონა – უტყეო სივრცე, სადაც მარადი გაყინულობაა.

ტუნელი (ფრანგ. tonele < tonnelle ძაბრისებრი ქსელი) – ჰორიზონტალური მიწისქვეშა გვირაბი, რომელსაც აქვს ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო გამოსასვლელი მიწის ზედაპირზე და ემსახურება ტრანსპორტის მოძრაობას, წყლის გატარებას, საკომუნიკაციო ხაზებსა და ა.შ. (მაგ., მიწისქვეშა გადასასვლელი, გასასვლელი სპორტულ სტადიონზე, საიდანაც მოთამაშეები ამოდიან სათამაშო მინდორზე და სხვ.).

ტურბე – სამკვლე ნაგებობა მუსლიმანური აღმოსავლეთის ქვეყნებში.

ტურბინა (ფრანგ. turbine < ლათ. turbo გრიგალი, ბრუნვა დიდი სიჩქარით) – პირველადი ძრავა სამუშაო ორგანოს, როტორის ბრუნვითი მოძრაობით და უწყვეტი სამუშაო პროცესით – გარდაქმნის სამუშაო სხეულის (ორთქლი, აირი, წყალი) კინეტიკურ ენერგიას მექანიკურში. ის ნიჩბებიანი მანქანაა: მრუდხაზოვან ნიჩბებზე, რომლებიც როტორზეა დამაგრებული, მოხვედრილი აირის, ორთქლის, წყლის ჭავლის ზემოქმედებით ბრუნვით მოძრაობაში მოდის როტორი. ტ. ფართოდ იყენებენ ელექტრული გენერატორების ამძრავებად.

ტურბოგენერატორი – გენერატორი, რომელსაც ამოძრავებს ორთქლის ტურბინა.

ტურბოკომპრესორი – 1. ტურბოკომპრესორიანი ძრავის ძირითადი აგრეგატი, რომელიც შედგება მექანიკურად დაკავშირებული კომპრესორისა და საავიაციო აირტურბინისაგან; 2. აირების შესაკუმში და მისაწოდებელი ნიჩბოვანი კომპრესორი, რომელიც უზრუნველყოფს დგუშიან კომპრესორზე მაღალ მარგი ქმედების კოეფიციენტს და გამორიცხავს მიწოდებული აირის წნევის პულსაციას.

ტურბომატარებელი – ერთი ან რამდენიმე ვაგონისაგან შემდგარი მატარებელი, რომელიც აღჭურვილია აირტურბინული ძრავით.

ტურბულენტობა – მცირე მოცულობის გრიგალისებრი, ქაოტური მოძრაობა ქარის საერთო ნაკადში, რომელიც იწვევს ტურბულენტური სითხოს გაცვლას დედამიწის ზედაპირსა და ატმოსფეროს შორის.

ტურბულენტური დინება – სითხის ან აირის დინება, რომლის დროსაც სითხის ნაწილაკები მოძრაობს მოუწესრიგებლად, ქაოტურად, რთული ტრაექტორიით.

ტურელი (ფრანგ. tourelle < ლათ. turris კოშკი) – 1. არქიტექტურული ელემენტი კედლიდან ან სახურავიდან გამოშვებული პატარა კოშკის სახით (სურ. 1); 2. სამხ. ტყვიამფრქვევის ან ავტომატური ქვემეხის დასამაგრებელი მოწყობილობა.

ტურმალინი (ფრანგ. tourmaline < სინგ. turmali სარდიონი) – სხვადასხვა ფერის მინერალი, ალუმინისა და ბორის სილიკატი. მისი გამჭვირვალე კრისტალები განეკუთვნება ძვირფას ქვებს. იყენებენ ზუსტი ხელსაწყოების დასამზადებლად და რადიოტექნიკაში. 450-650°C ტემპერატურაზე გაცხელებით მიიღება გაკეთილშობილებული ძვირფასი ქვა (წითელ-ყავისფერი ხდება ვარდისფერი, ხოლო მწვანე – ზურმუხტისფერი). ხელოვნური ტ. არ არსებობს; გვხვდება მისი იმიტაცია მინისგან.

სურ. 1. ტურელი

ტურნიკეტი (ფრანგ. tournique < tourner ტრიალი, ბრუნვა) – მოწყობილობა მბრუნავი ჯვრის სახისა (პარკების, სტადიონების, სადგურებისა და მისთ. შესასვლელებში) მიმსვლელთა თითო-თითოდ გასატარებლად.

ტურმალინი

ტუფბეტონი – მსუბუქი ბეტონი, რომლის შემცვებია ვულკანური ტუფი. სიმკვრივე – 1200-1800 კგ/მ³. გამოიყენება საკედლე პანელების დასამზადებლად, აგრეთვე მსუბუქი ბეტონისა და რკინაბეტონის კონსტრუქციების დასამზადებლად.

ტურნიკეტი

ტუფი (იტალ. tufo < ლათ. tōfus) – მკვრივი ვულკანური წვრილ-მარცვლოვანი ქანი, რომელიც წარმოიქმნება ვულკანის ამოფრქვევის დროს ამოსროლილი მასალის (ვულკანური ფერფლი, წიდა, ლაპილები) შეცემენტების შედეგად. ზოგჯერ დანალექი ფოროვანი ქანია. აქვს სხვადასხვა ფერი. ძვირფასი საშენი მასალაა (სურ. 1). გამოიყენება როგორც მსუბუქი საკედლე მასალა და მსუბუქი ბეტონის შემავსებელი. საქართველოში ცნობილია ტ. მრავალი სახესხვაობა, რომელთაგან აღსანიშნავია: თემისის, ბოლნისის, აკურთის (მწვანე ტუფი), გორიჯვრის, ზემო სკრის (იისფერი ტუფი), სამშვილდის (ყვითელი ტუფი) და სხვ. საბადოები. ტუფის გათლილი ფილებითა და კვადრებითაა მოპირკეთებული საქართველოს მთავრობის სასახლე, თბილისის სიონის ტაძარი, საქართველოს ფოსტა (ბოლნისის ტუფი), ფოკის წმინდა ნინოს დედათა მონასტრის ეკლესია, ელიას მთაზე მდებარე წმ. ელია წინასწარმეტყველის სახელობის ტაძარი (წითელი ტუფი) (სურ. 2) და სხვ.

სურ. 1. ტუფი

სურ. 2. ტუფი

ტუფი ბოლნისის – ვულკანური ქანი. კვარცპორფირული შედგენილობის ტუფლავა ან ლავა. ყვითელ ფონზე სხვადასხვა ტონის ყავისფერი კლაკნილი ზოლები, რომელსაც რკინის ჰიდროქსატი აჩენს, ორიგინალურ იერს და სილამაზეს სძენს მა. საბადო მდებარეობს თბილისიდან 60 კმ-ზე ბოლნისის რაიონის სოფლების ხატისოფლის, სარაჩლოს, ფახრალოს, შიხალის, ქვეშის, ზედა გულავერის მიდამოებში. პროდუქტიული ფენა წარმოადგენს ზედაცარცული ასაკის ვულკანოგენური წყების ერთ-ერთ ჰორიზონტს. ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები: სიმკვრივე – 1975-2280 კგ/მ³, დროებითი წინაღობა გაჭყლეტაზე მშრალ მდგომარეობაში – 403-1229 კგ/სმ², წყალშთანთქმა – 3,5-10,35%, ცინვაგამძლეობა – ნორმალური. კარგი დეკორატიული თვისებების გამო ტ. ბ. ფართოდ იყენებენ მონუმენტურ ნაგებობათა მშენებლობაში. ბოლნისის ტუფის საბადოს ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში ამუშავებდნენ.

ტუფი ბოლნისის

ტუფი თეძმის – ვულკანური ფერფლისგან შემდგარი დაახლოებით ანდეზიტური შედგენილობის ეოცენური ასაკის ნაცრისფერი, ალაგ-ალაგ მომწვანო ფერის ქანი. თეძმის ტუფი ნაწილობრივ გათიხებული და გაცეოლითებულია. ადვილად იფიტება. იყენებენ სამშენებლო მიზნებისათვის, გავრცელებულია თეძმის ხეობაში. აქ გვხვდება ანდეზიტ-ბაზალტური შედგენილობის მოიისფრო და მომწვანო ფერის ტუფიც, რომელიც სასიამოვნო შესახედავია. გამოყენებულია ქართლის ისტორიულ ძეგლებსა (მაგ., სვეტიცხოვლის ტაძრის გუმბათი) და თანამედროვე ნაგებობებში, როგორც მოსაპირკეთებელი მასალა.

ტუფი კლინოპტილოლითური – საშუალო სიმტკიცის საშენი მასალა, რომელიც შეფერილია თეთრ, ნაცრისფერ, მომწვანო და ვარდისფერ ფერებში. ქანებში მათი შემცველობა ჩვეულებრივ 50-90%-ია. ქ. კ. ძირითადად შედგება მინარეცებისაგან, როგორცაა მონტმორილონიტი, ქლორიტი, სელადონიტი, კვარცი და სხვ.

ტუფიტი – ვულკანოგენურ-დანალექი ქანი, რომელიც შედგება ვულკანის ამოფრქვევის დროს ამოსროლილი (წიდა, ფერფლი, პემზა, ქანის ნატეხები) და მასთან შერეული დანალექი (10-50%) მასალისაგან. ნატეხები შეცემენტებულია კარბონატული ან თიხოვანი მასით. გამოიყენება საშენ მასალად (სურ. 1. სომხური სეკვარული ტუფიტი).

სურ. 1. ტუფიტი

ტუფლავა – ვულკანური ქანი, რომელიც წარმოადგენს შედუღებულ ლავას, ვულკანურ ფერფლსა და ვულკანურ მინის ნატეხებს. გარდამავალი ქანია ლავასა და ტუფს შორის. გამოიყენება საშენ მასალად.

ტუში – სპეციალური წყლის საღებავი შავი ან წითელი ფერისა, რომელსაც იყენებენ სახაზავად, სახატავად, საწერად და სხვ.

ტყე – 1. მეტნაკლებად ვრცელი ფართობი ხეებით დაფარული; 2. გეოგრაფიული ლანდშაფტის ნაწილი, რომელიც მოიცავს კანონმდებლობით ტყისთვის მიკუთვნებული ხეების, მათი გავრცელების არეალში მოქცეული მიწის, აგრეთვე ბუჩქების, ბალახების, ცხოველებისა და სხვათა ერთობლიობას, რომლებიც თავიანთი განვითარების პროცესში ურთიერთდაკავშირებულნი არიან ბიოლოგიურად და გავლენას ახდენენ გარემოზე.

ტყე მეორე ჯგუფის – ტყე, რომელიც გაშენებულია მჭიდროდ დასახლებულ რაიონებში და აქვს დამცავი და შეზღუდული საექსპლუატაციო მნიშვნელობა.

ტყე მესამე ჯგუფის – უხვტყიანი რაიონი, რომელსაც ასაექსპლუატაციო დანიშნულება აქვს და გამოიყენება სახალხო მეურნეობის მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად მერქანზე.

ტყე პირველი ჯგუფის – ტყე, რომელიც ასრულებს წყალდაცვის, ფერდოს გამაგრების, ქარსაფრისა და სხვ. ფუნქციებს.

ტყე ტროპიკული – ტყე, არსებული დედამიწის ზედაპირის იმ ნაწილში, სადაც ყოველწლიურად, სულ მცირე, 1500 მმ ნალექი მოდის (ეკვატორული, სუბეკვატორული და ტროპიკული სარტყლები). ამ ტყეებს დედამიწის ზედაპირის ფართობის მცირე პროცენტი უჭირავს, მაგრამ ჟანგბადის 40%-ს გამოიმუშავებს.

ტყე-პარკი – კეთილმოწყობილი ტყის მასივი, ორგანიზებული განსაზღვრული ლანდშაფტურ-მოცულობით-დაგეგმარებითი სისტემით ნარგავების თანდათანობითი რეკონსტრუქციისათვის, სავალი გზების, სასაფარიტო ხეივანების, საცალფეხო ბილიკების, მდელოების, წყალჩა-საღვრელებისა და სხვ. ორგანიზებით. გამოიყენება მოსახლეობის ხანმოკლე დასვენებისათვის ბუნებრივთან მიახლოებულ გარემოში.

ტყეთმოწყობა – სახელმწიფო ტყის ფონდის აღრიცხვის სისტემის შემადგენელი ნაწილი.

ტყეკაფი – ტყის ფონდის უბანი, რომელზეც განსაზღვრულია მოსაჭრელი ხეების რაოდენობა და მონიშნულია მოსაჭრელი ხეები. ტ. ფართობი მიიღება 7-15 ჰა.

ტყეკაფის ათვისება – ხე-ტყის (მათ შორის, ძირნაყარი) დამზადება, ნარჩენებისაგან ტყეკაფის გაწმენდა და დამზადებული ხე-ტყის სახელმწიფო ტყის ფონდიდან გამოზიდვა.

ტყეკაფის მონიშვნა – ტყეკაფის გამიჯვნა მოსაზღვრე ტერიტორიისაგან, დასამზადებელი ხე-ტყის აღრიცხვა, ტყეკაფის აღრიცხვის უწყისის, ტყეკაფის პასპორტისა და შესაბამისი კარტოგრაფიული მასალის შედგენა.

ტყვია – მონაცრისფრო-ცისფერი რბილი და მძიმე ლითონი (სურ. 1. თვითნაბადი ტყვია; სურ. 2. ტყვიის გრანულები). სიმბოლო – Pb; სიმკვრივე – 11341,5 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 327,46°C; დუღილის ტემპერატურა – 1749°C; აორთქლებას იწყებს 400-500°C ტემპერატურაზე. ტ. ძირითადად მიიღება გალენიტის შემცველი მადნისაგან ფლოტაციის მეთოდით. გამოიყენება: აკუმულატორების, კაბელების, საკისრების შენადნობების (ბაბიტების), საფანტის, ცეცხლსასროლი იარაღის ტყვიის; ქიმიური პროცესებისათვის ჭურჭლისა და კამერების; ქიმიური აპარატურის ამონაგის, γ- და რენტგენის სხივებისაგან დამცავი ტანსაცმლის, სათვალის, იზოტოპების შესანახი და გადასატანი კონტეინერების დასამზადებლად; ტექტონოლოგიისა და ტყვიის პიგმენტის მისაღებად და სხვ.

ტყვიის თეთრი – თეთრი პიგმენტი, რომლის შერევით ოლიფასთან თეთრი ფერის საღებავი მიიღება.

სურ. 1. ტყვია

სურ. 2. ტყვია

ტყვის მწვანა – პასტა, რომელიც მიიღება მშრალი ტყვის კრონის, მშრალი რკინის ლაჟვარდის, შემვისებისა და ოლიფის შერევით. გამოიყენება ატმოსფერმედეგი საფარვლების წარმოებაში.

ტყით დაფარული ფართობი – 0,3 ჰა და მეტი ფართობი, რომელიც წარმოდგენილია 2 მეტრი და მეტი სიმაღლის ხეებით ან 1,5 მეტრი და მეტი სიმაღლის მერქნიანი ბუჩქოვანი მცენარეების ერთობლიობით, რომელთა ვარჯების პროექცია შეადგენს ფართობის 30%-ს და მეტს.

ტყითმოსარგებლე – ქვეყნის კანონმდებლობით უფლებამოსილი პირი, რომელიც ახორციელებს ტყითსარგებლობას.

ტყითსარგებლობის სახეები – ქვეყნის ტყის ფონდის ტერიტორიაზე განხორციელებული ტყითსარგებლობის სახეებში შედის: ხე-ტყის დამზადება; სატყეო პლანტაციური მეურნეობის წარმოება; ტყის მერქნიანი მცენარეების პროდუქტისა და ხის მეორეხარისხოვანი მასალების (თესლის, ნაყოფის, ძირკვის, ლაფნის, ფიჩხის, ნეკერის და სხვ.) დამზადება; ტყის არამერქნული რესურსებით (სოკოებით, სამკურნალო და ტექნიკური ნედლეულით, სხვა ბალახეული, ბუჩქოვანი მცენარეებითა და მათი პროდუქტებით) სარგებლობა; სასოფლო-სამეურნეო მიზნით ტყითსარგებლობა; სპეციალური, სამეცნიერო-კვლევითი, სასწავლო, საკურორტო, რეკრეაციული, სპორტული და სხვა კულტურულ-გამაჯანსაღებელი მიზნით სარგებლობა; სამონადირეო და თევზის მეურნეობის მოწყობა; ნადირობა; სახელმწიფო ტყის ფონდში მიწის ნაყოფიერი ფენის მოხსნა; არასასოფლო-სამეურნეო მიზნით სარგებლობა; ცხოველთა თავშესაფრებისა და სანაშენების მოწყობა და სხვ. მოსახლეობის ტყეში ყოფნა ტყითსარგებლობად არ ითვლება.

ტყის აღდგენა – სატყეო-სამეურნეო ღონისძიებათა მრავალწლიანი ციკლი, რომლის მიზანია ტყით დაუფარავ ფართობებზე, დაბალი სიხშირისა და დეგრადირებულ კორომებში ბუნებრივი განახლების ხელშეწყობა, ტყის გაშენება და გაშენებული ნარგაობის მრავალწლიანი მოვლა.

ტყის განახლება – ახალი თაობის ტყის წარმოქმნის პროცესი განაკაფებზე, ნახანძრალეებზე, დამრეცებზე და სატყეო მიწების სხვა კატეგორიებზე. განასხვავებენ ბუნებრივს და ხელოვნურს. ტ. გ. პროცესის დასაჩქარებლად, ხელსაყრელი პირობების შემთხვევაში, მიმართავენ ბუნებრივ განახლებას ხელოვნურის ელემენტების ჩართვით (ახალი ნერგების დარგვა, გადარგვა, გამოხშირვა, გასუფთავება, ქიმიური ღონისძიებები და სხვ.), რაც კარგ შედეგებს იძლევა. ხელოვნური განახლება ძირითადად გამოიყენება კლიმატური კატასტროფების (გვალვა, ხანძარი, მეწყერი, ღვარცოფი, წყალმოვარდნა და სხვ.) შედეგად განადგურებული ტყის მასივების აღსადგენად, რაც ითვალისწინებს ტერიტორიის გასუფთავებას და მასზე ახალი ტყის გაშენებას.

ტყის გაწმენდა – სატყეო-სამეურნეო სამუშაოების კომპლექსი, რომელიც მოიცავს ტყიდან და ტყეკაფიდან ყოველგვარი ზედმეტის გატანას (მაგ., ტყის ჭრის ნარჩენები, გამხმარი ხეები, ბუნებრივად ჩამოცვენილი ტოტები და სხვ.).

ტყის კულტურები – თესვით ან დარგვით გაშენებული ტყის მერქნიან სახეობათა ნარგავები.

ტყის მოვლა – სატყეო-სამეურნეო ღონისძიებათა სისტემა, რომლის მიზანია ტყის მდგრადი და მაღალპროდუქტიული კორომების ჩამოყალიბება, ტყის ბუნებრივი სასარგებლო თვისებებისა და სანიტარიული მდგომარეობის გაუმჯობესება, ტყის ფონდის დაცვა ხანძრების, ბიოლოგიური მავნებლებისა და ფიტო დაავადებებისაგან.

ტყის მოწყობა – ღონისძიებების ერთობლიობა, მიმართული სატყეო მეურნეობის რაციონალურ გამოყენებაზე. მისი შემადგენელი ნაწილია ტყის ფონდის ინვენტარიზაცია, რომლის მონაცემებზე დაფუძნებულია ტყის სახელმწიფო აღრიცხვა.

ტყის რესურსი – ტყის ფონდში არსებული მიწის ნაყოფიერი ფენა, მერქნიანი და არამერქნიანი მცენარეების პროდუქტები, არამერქნული რესურსი და ხის მეორეხარისხოვანი მასალები.

ტყის საწარმოები – ტყის მიწების კატეგორია, რომელშიც შედის ნაკვეთები, სადაც გამოჰყავთ მცენარეთა ნერგები შემდეგში სატყეო კულტურის შესაქმნელად.

ტყის საწყობები – არასატყეო მიწების კატეგორია, გამოყენებული ტყის პროდუქტების შესანახად.

ტყის სერტიფიცირება – კომპეტენტური ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ ტყის ეკოლოგიური მდგომარეობის, მისი რესურსების, ტყის დაცვის ღონისძიებებისა და სხვათა საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის აღიარება.

ტყის საწარმოები

ტყის სიმწიფის ასაკი – მდგომარეობა, რომელიც შეესაბამება ტყის ფუნქციურ დანიშნულებას. ამ პერიოდში შესაძლებელია ტყეში ხეების გამოხშირვითი ჭრა, რომლის დაწყება დამოკიდებულია ხეების ჯიშზე და წლოვანების მიხედვით შეადგენს: ფიჭვი სამხრეთის რაიონების – 65, ფიჭვი ჩრდილოეთის რაიონების – 70-80, ლარიქსი – 60, ნაძვი და სოჭი – 80-90, მუხა – 60-120, კოპიტე – 60, რცხილა – 80, არყის ხე – 70, ვერხვი – 50, თხმელა – 40 წელი და სხვ.

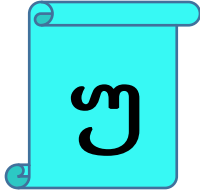
ტყის სუბალპური ზოლი – ტყის სუბალპური ზონის მიმდებარე 300 მეტრი სიგანის ტყის გავრცელების არეალი.

ტყის ფონდი – სახელმწიფო ტყის ფონდი, გარდა სახელმწიფო ტყის ფონდის დაცული ტერიტორიებისა.

ტყის ფონდის მონიტორინგი – ტყის ფონდის შეფასების, მისი მდგომარეობის დინამიკაზე უწყვეტი დაკვირვების, ანალიზისა და პროგნოზირების სისტემა.

ტყის წარმომქმნელი ჯიშები – ხის ჯიში, რომელიც თავისი არეალის ზღვრებში ქმნის ნარგავების ძირითად იარუსს, რომელიც გამოირჩევა ბიოლოგიური და მორფოლოგიური მდგრადობით და სპეციფიკური კომპლექსით თანმხლები მცენარეებისა და ცხოველების მიმართ.

ტყის ჯგუფი – სატყეო კანონმდებლობით გათვალისწინებული სახელმწიფო ტყის ფონდის ნაწილი. არსებობს ტყის სამი ჯგუფი: I – დამცავი ფუნქციების მქონე, რომელშიც შედის ტყეები, განლაგებული მდინარეების, ტბების, წყალსაცავების ნაპირებზე, რკინიგზის მაგისტრალის, საავტომობილო ცენტრალური გზების, არხების გასწვრივ; ეროზიის საწინააღმდეგო და სახელმწიფო დამცავი ზოლები, მთიანი ტერიტორიები, ნაციონალური ნაკრძალები და პარკები, საკურორტო ზონები, განსაკუთრებით ძვირფასჯიშის ტყის მასივები; II – ტყეები, გაშენებული მჭიდროდ დასახლებულ და განვითარებულ სატრანსპორტო ქსელის მქონე რეგიონებში; III – ტყეები საექსპლუატაციო დანიშნულების. ტყეების დაყოფა ჯგუფებად ეყრდნობა ეკოლოგიურ მოთხოვნებს და ითვალისწინებს ბუნების დაცვით ფუნქციებს.

უადი – სეზონური მდინარე არაბეთისა და ჩრდილოეთ აფრიკის უდაბნოებში.

უაიტ-სპირიტი – ნავთობის ფრაქცია. გამოიყენება ლაქებისა და საღებრების გამხსნელად.

უარყოფითი – 1. რაც გამოხატავს უარყოფას, უკუგდებას, ცუდს, ჩრდილოვანს და მისთ.; 2. მათემ. ნულზე მცირე, რაც აღინიშნება "მინუს" ნიშნით; 3. ელექტრობის იმ სახეობასთან დაკავშირებული, რომლის მატერიალურ ნაწილაკებს ეწოდებათ ელექტრონები.

უბანი – 1. დასახლებული ადგილი (ქალაქის, დაბის ან სოფლის ნაწილი); 2. ამა თუ იმ დანიშნულების ფართობი (მაგ., სამშენებლო უბანი, ავეჯის დამამზადებელი უბანი, საწარმოო უბანი და სხვ.); 3. გადატ. საზოგადოებრივი საქმიანობის გარკვეული სფერო, დარგი; 4. ასაშენებელი ობიექტის ნაწილი, რომლის საზღვრებშიც ვითარდება და ერთმანეთს უთავსდება საობიექტო ნაკადის შემადგენლობაში შემავალი სპეციალიზებული ნაკადები.

უბე – 1. სამკუთხედის ფორმასთან მიახლოებული ზედაპირი, შექმნილი თაღის აწევის ისრითა და მართკუთხა ღიობით, რომელშიც ეს თაღია ჩაწერილი (სურ. 1); 2. ორ განსხვავებულ გარემოს შორის მოქცეული ადგილი (მაგ., მადლობებს შორის ვაკე; მოხნულფართობებს შორის მოუხნავი ფართობი და სხვ.); 3. ოკეანის, ზღვის, ტბის, წყალსაცავის ხმელეთში შეჭრილი მცირე ნაწილი; ყურე; მსოფლიოში ცნობილი უბეებია: მეკლენბურგის, ლიუბეკის, კილის, ვისმარის, პომორის, ჩემის, სამსუნის, სენის, ზიენტიაუს, პროას და ა.შ.

სურ. 1. უბე

უბედური შემთხვევა – 1. ტრავმით დამთავრებული უეცარი და დაუგეგმავი შემთხვევა; 2. ტექნოლოგიური (კონსტრუქციული, საწარმოო, სატრანსპორტო, საექსპლუატაციო და სხვ.) მიზეზებითა და გარე შემთხვევითი ხასიათის ზემოქმედებათა შედეგად გამოწვეული საგანგებო შემთხვევა, რომელსაც მოსდევს ადამიანების ტრავმა, ნაგებობებისა და ტექნიკურ მოწყობილობათა დაზიანება, მწყობრიდან გამოსვლა ან ნგრევა და სხვ.

უბისა (უბისის სამონასტრო კომპლექსი) (ინგლ. Ubisa) – IX-XII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი და სამონასტრო კომპლექსი (სურ. 1, სურ. 2: საერთო ხედი). მდებარეობს იმერეთში, ხარაგაულის მუნიციპალიტეტში, ქ. ზესტაფონიდან აღმოსავლეთით 15 კმ-ის დაშორებით, სოფელ უბისას ჩრდილო-აღმოსავლეთით (სურ. 3. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: წმინდა გიორგის ეკლესია მიწაშენებით, კოშკი ("უბისის სვეტი"), კარიბჭე და ახალი გალავანი.

სურ. 1. უბისა

უბისის სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობას საფ-

უძველი ჩაყარა IX საუკუნეში და იგი ცნობილი მწიგნობრისა და საეკლესიო მოღვაწის გრიგოლ ხანძთელის სახელთანაა დაკავშირებული, რომელმაც აფხაზთა მეფის მოწადინებით, მშენებლობის ადგილად უბისა შეარჩია. 1141 წელს, საქართველოს მეფე დიმიტრი I-ის დროს, მონასტერი განახლდა, ხოლო გვიან შუა საუკუნეებში (XIV ს.) წმ. გიორგის სახელობის მთავარი ტაძარი უნიკალური ფრესკებით შეიმკო. XVI-XIX საუკუნეებში უბისის სამონასტრო კომპლექსის მოვლისა და განახლების ეტაპი დაკავშირებულია იმერეთის მთავრების – აბაშიძეების მოღვაწეობასთან.

სურ. 2

კომპლექსის გალავნის ცენტრში აღმართული მთავარი ნაგებობაა წმინდა გიორგის სახელობის დარბაზული ეკლესია (სურ. 4), რომელსაც გეგმაში მართკუთხა ფორმა აქვს მინაშენებით სამხრეთიდან, დასავლეთიდან და ჩრდილოეთიდან. შირიმის ქვით ნაგები ეკლესიის კედლები სადადაა გადაწყვეტილი, რაც კომპლექსის მშენებლობის ეპოქის დამახასიათებელი ნიშანია. კარგად თლილი მოყვითალო ქვების წყობა ზუსტი და სიმეტრიულია. ეკვდერები უშუალოდ ტაძარზეა შემოყოლებული და სამეკლესიანი ბაზილიკის ტიპის ნაგებობის შესახედაობას ანიჭებს მას. ჩრდილო ეგვტერი თავისი შესასვლელით უშუალოდ ეკლესიასთან არის დაკავშირებული, ხოლო სამხრეთ ეკვდერში დამოუკიდებელი კარით შეიძლება მოხვედრა. თავად ტაძარი მაღალია, მინაშენები კი მასზე ბევრად დაბალი. შიდა დანაწევრებული სივრცე შექმნილია პილასტრებზე დაყრდნობილი თაღებით. აღმოსავლეთი ფასადი შემკულია ლომის ბრტყელი რელიეფური გამოსახულებიანი ჩადგმული ფილით. სამხრეთი ეკვდერის სარკმლის თავსართი გამშვენებულია სადა, ქვაზე ამოტვიფრული, ბადისებრი ნაქარგობის მსგავსი ჩუქურთმით (სურ. 5. სამხრეთი ეკვდერის სარკმლის თავსართის რელიეფი).

სურ. 3

სურ. 4

უბისის ტაძრის მხატვრობამ ქართული ფერწერული სკოლის უნიკალური ნიმუშები შემოგვინახა. იგი XIV საუკუნეშია შესრულებული და მხატვარ დამიანესა და მის მოსწავლეს გერასიმეს ეკუთვნის. ამაზე მეტყველებს ერთ-ერთი კომპოზიციის ("საიდუმლო სერობა") ქვედა ნაწილში შემორჩენილი წარწერა (შ. ამირანაშვილი, ვ. ბერიძე). ტაძრის ფრესკულ მხატვრობაში გამოვლენილია რეალისტური ახალი სტილი, მიმართულება. წმინდანთა სახის გადაწყვეტაში იკონოგრაფიული მეთოდი ადგილს უთმობს უფრო ცხოვრებისეულ მანერას, პეიზაჟი უფრო ემსგავსება ნამდვილს. წარმოდგენილია ყველა საუფლო დღესასწაულის კომპოზიციები: ხარება (სურ. 6), ბზობა, ჯვარცმა, აღდგომა, ნათლისღება, მამა ყოვლისმპყრობელი (სურ. 7) და სხვ. ფრესკებს

სურ. 5

შორის გამოირჩევა „უბისის წმინდა გიორგის ფრესკა“ (სურ. 8) და „საიდუმლო სერობა“ (სურ. 9). გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ უბისას ტაძრის ფრესკები ქართული საეკლესიო მხატვრობისა და კულტურის ფასდაუდებელი ნიმუშია.

სამონასტრო კომპლექსში გამორჩეულია კოშკი („უბისის სვეტი“) (სურ. 10), რომელიც ჩვენამდე გადაუკეთებლადაა მოღწეული. სვეტში შესასვლელი პირველი სართულიდან ყოფილა. პირველ სართულშია საკუჭნაო (2,20×2,20 მ), ღრმა და ფართო დარბეზიანი განჯინებით. იქ მისადგმელი კიბით ჩადიოდნენ მეორე სართულიდან, რომელიც საცხოვრებელ ოთახს წარმოადგენდა (2,55×3,00 მ), დიდი ბუხრით, განჯინებითა და საპირფარეშოთი. კარგად ყოფილა გაშუქებული სამი სარკმელითა და ფართო კარით. ამ ოთახიდან ქვის მოსახერხებელი კიბის საშუალებით მესამე სართულის ოთახში (3,05×3,30 მ) ადიოდნენ, რომელიც სალოცავად და სამუშაოდ იყო განკუთვნილი. მის სამ კედელში თითო სარკმელია დატანებული. აქვე ყოფილა ღრმა ნიშები, ალბათ, სქელტანიანი ხელნაწერი წიგნების დასაწყობად. ამ სართულის ოთახის კუთხეში მეოთხე სართულზე ასასვლელი ხვრელია. ეს თავდასაცავად განკუთვნილი სართულია სალოდეებით. ცნობილია, რომ თამარ მეფეს დიდად ჰყვარებია უბისის სამონასტრო კომპლექსი და მუდმივად ზრუნავდა მის კეთილმოწყობაზე. მონასტერში საუკუნეების განმავლობაში ხდებოდა წიგნების გადაწერა, არსებობდა ჭედურობისა და ხატწერის სკოლები.

ყურადღებას იქცევს მდ. ძირულას მარცხენა მხარეს, ტაძრის სიახლოვეს, "ყინციბოურის" მაღალ გორაკზე შემორჩენილი ნანგრევები, სადაც დაცულია წყლისა და ღვინის შესანახი 100-200 ფუთიანი ტევადობის ქვევრები.

უდაბნო – 1. განმარტოებით მდგარი ძველი მონასტერი; 2. გაუკაცრიელებული უწყლო და უმცენარო ტერიტორია; 3. VI საუკუნის ქართული მონასტერი შუა საუკუნეების დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსში (საქართველო, საგარეჯოს მუნიციპალიტეტი).

უზორიტი – დეკორატიულ-მოსაპირკეთებელი ფილები მინის წარმოების ნარჩენებისაგან. გამოიყენება კედლების გარე და შიგა ზედაპირების, კოლონების მოსაპირკეთებლად, იატაკების მოსაწყობად, შენობების ფასადების და ინტერიერების გასაფორმებლად,

სურ. 6

სურ. 7

სურ. 8

სურ. 9

საბაღე ავეჯის (სურ. 1) დასამზადებლად და სხვ.

უზუფრუქტი – უფლება სხვისი ქონებითა და მისი შემოსავლით სარგებლობისა იმ პირობით, თუ ამ ქონებას არაფერი დააკლდება; უძრავი ნივთის გადაცემა სხვა პირის სარგებლობაში. პირი უფლებამოსილია, როგორც მესაკუთრემ, გამოიყენოს ეს ნივთი და არ დაუშვას მესამე პირთა მიერ მისით სარგებლობა, თუმცა მესაკუთრისაგან განსხვავებით, მას არ აქვს ამ ნივთის გას-ხვისების, დაგირავების ან მემკვიდრეობით გადაცემის უფლება. ამ ნივთის გაქირავების ან გადაცემისთვის საჭიროა მესაკუთრის თანხმობა. უზუფრუქტის გაუქმების შემდეგ მესაკუთრე ხდება არსებული ქირავნობის ან იჯარის ურთიერთობის მონაწილე; უზუფრუქტი შეიძლება იყოს სასყიდლიანი და უსასყიდლო, დროებითი ან მისი მიღების (უზუფრუქტუარის) სიცოცხლის ხანგრძლივობის მანძილზე.

სურ. 10

უთო (სპარს.) – 1. გლუვიპირიანი, სახელურიანი გასახურე-ბელი ხელსაწყო ქსოვილის გასასწორებლად (სურ. 1. ელექტ-როუთო; სურ. 2. ძველებური ნახშირის უთო); 2. მეტალო-პლასტმასის კონსტრუქციების საამწყოზო საამქროს დანა-გარი, რომელიც ახდენს პლასტმასის პროფილების კუთხურ შეერთებას (სურ. 3).

სურ. 1. უზორიტი

სურ. 1

სურ. 2

სურ. 3

უკანასაყრდენი – კედელი ან ზედაპირი, რომელზეც მაგრდება მოსაპირკეთებელი მასალა.

უკმარამოჭმა – ნაგლის ზედაპირის დეფექტი ლაქების ან ზოლების სახით, რომელიც ამოჭმის ტექნოლოგიური პროცესის დარღვევისას წარმოქმნება.

უკმარგახეხილი – გახეხილი მასალის ზედაპირის გაუხეხავად დარჩენილი უბანი.

უკმარტვირთული – 1. არასრულად დატვირთული; 2. სატრანსპორტო საშუალების ტვირთ-ამწობის ნაწილობრივი გამოყენება.

უკონდიციო – უხარისხო, საჭირო კონდიციის არმქონე, გამოსაყენებლად უვარგისი.

უკოჭო გადახურვა – სართულშუა ბრტყელი გადახურვა კოჭებისა და რიგელების გარეშე. მასში შედის 3 ძირითადი ელემენტი: კაპიტელი, სვეტებსშორისი ფილა და ცენტრალური

ფილა. კაპიტელი ეყრდნობა სვეტის გაფართოებას, სვეტებსშორისი ფილა – კაპიტელს, ხოლო ცენტრალური ფილა – სვეტებსშორის პანელებს. გამოიყენება შენობებში ბრტყელი ჭერით (მრავალსართულიანი საწყობი, მაცივარი, ხორცკომბინატი და სხვ.), სადაც საჭიროა დიდი შიდა სივრცე და დატვირთვები თანაბრად განაწილებული გადახურვაზე.

უკუგამოსყიდვა (ბაიბეკი) (ინგლ. buyback გამოსყიდვა) – საქონელგაცვლის გრძელვადიანი ოპერაცია, რომლის დროსაც მანქანა-მოწყობილობების მისაწოდებლად გაცემული კრედიტი შემდეგში იფარება მათი მეშვეობით წარმოებული პროდუქციით.

უკუპროპორციული სიდიდეები – სიდიდეები, რომელთა ნამრავლი მუდმივია.

უკუქმდება – ძალა, რომლითაც ნიუტონის მესამე კანონის თანახმად მეორე ნივთიერი წერტილი მოქმედებს პირველზე.

უკუწნევა – მილსადენების არმატურაში ჭარბი წნევა არმატურის გამოსასვლელში (დამცავ სარქველში, კონდენსატარინში და სხვ.). უ. არის ჯამი გამოსაშვებ სისტემაში სტატიკური წნევისა და წნევისა, რომელიც გამოწვეულია სამუშაო გარემოს მოძრაობის წინააღმდეგობით.

ულვაშა ხოჭო – საკმაოდ მოზრდილი მწერი (სიგრძე 25-35 მმ), რომელიც ჭუპრებთან ერთად აზიანებს ხის შიგა ნაწილს და ზედაპირზე არ გამოდის.

ულტიმო – კომერციულ და საბირჟო პრაქტიკაში: თვის ბოლო დღე, რომელიც დადგენილია როგორც გარიგების დამთავრების ვადა.

ულტრა (ლათ. ultra უფრო, მეტი, ზე-, გარეშე) – რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი. აღნიშნავს რისამე ფარგლებს გარეთ მყოფს, უკიდურესს (ულტრაიისფერი სხივები), ულტრამოკლეს (ტალღები) და სხვ.

ულტრაბგერა – 16-20 კვც-ზე მაღალი სიხშირის რხევები, რომლებსაც ადამიანის ყური ვერ აღიქვამს. უ. სიმძლავრე რამდენიმე კილოვატს აღწევს. ხშირად გვხვდება ბუნებაში – ახლავს ფოთლების შრიალს, ზღვის მოქცევის ხმაურს, შედის ქარის ხმაურში, მას გამოსცემენ ღამურები, თევზები, მწერები. უ. შეიცავს მანქანის ხმაურს. ცხოველთა სამყაროში მისი დახმარებით სრულდება მთელი რიგი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ფუნქციები: ღამურების ექოლოკაცია, მწერების სიგნალები და სხვ. ულტრაბგერული რხევა ფართოდ გამოიყენება მრეწველობაში (მყარ და მსხვრევად მასალათა მექანიკური დამუშავება, შედუღება, მოკალვა, ლითონის ზედაპირიდან ჭუჭყისა და ცხიმის მოშორება, შენადნობთა მიღება, რჩილვა, კომპოზიტური მასალების მექანიკური დამუშავება, დეფექტოსკოპია, აირთა ანალიზი, ტექნოლოგიური პროცესების ტექნიკური კონტროლი, გაზომვები და ა.შ.) და მედიცინაში. ზოგჯერ ულტრაბგერის წარმოქმნა თან ახლავს ზოგი მოწყობილობის (რეაქტიული ძრავის, აირტურბინის, მძლავრი პნევმოძრავის და სხვ.) მუშაობას, როგორც თანაური პროცესი. დაბალსიხშირული უ. მაღალსიხშირულ ხმაურთან ერთად კარგად ვრცელდება ჰაერში, მაგრამ სმენადი ბგერითი ტალღებისაგან განსხვავებით მნიშვნელოვნად სუსტდება რხევის წყაროდან დაშორებასთან ერთად და ახასიათებს საჰაერო სივრცეში არათანაბარი ინტენსივობა.

სურ. 1. ულტრალამი

ულტრალამი (ინგლ. Laminated Veneer Lumber დახერხილი მასალა დაწებებული შპონისაგან) – მაღალი სიმტკიცის ამერიკული წარმოების კომპოზიტური ერთგვაროვანი კონსტრუქციული მასალა (ფიცარი, ძელი, ფილა), დამზადებული

3 მმ სისქის ბუნებრივი მერქნის ანათალი შპონებისაგან და გაუმჯობესებული ტექნოლოგიურად (სურ. 1). უ. ტექნიკური მახასიათებლები მნიშვნელოვნად აჭარბებს მთლიანკვეთიანი, დაწებებული მერქნის თუ უმაღლესი ხარისხის დახერხილი ხის მასალის პარამეტრებს. ფანერისგან განსხვავებით მასში შპონების ბოჭკოების მიმართულეობა პარალელურია. მაღალი დრეკადობის მოდული, წინაღობა ღუნვაზე, ბიომედეგობა, ეკოლოგიურობა და სხვა ფიზიკური მახასიათებლები უზრუნველყოფენ ულტრალამისგან დამზადებული კონსტრუქციების მაღალ მზიადუნარიანობას და დამსახურებულად აყენებენ მას თანამედროვე მშენებლობაში გამოყენებული ყველაზე პერსპექტიული ტექნოლოგიური კონსტრუქციული მასალების გვერდით. შპონების შესაწებებლად გამოიყენება ფენოლფორმალდეჰიდური, ფენოლ-რეზორცინული და სხვ. სახის წებოები. დადებითი თვისებები: ერთგვაროვნება, მაღალი სიმტკიცე, წყალმედეგობა, ცეცხლმედეგობა, ატმოსფერომედეგობა, მანკების გავლენის დაბალი დონე, ბზარმედეგობა, ხანგრძლივად გეომეტრიული ფორმის შენარჩუნება, საწყის ნედლეულად შედარებით დაბალი ხარისხის მერქნის გამოყენება, ადვილდამუშავებადობა, საიმედოობა მუშაობაში და სხვ. უარყოფითი თვისებები: შედარებით მაღალი ფასი (დაახლოებით 1,5-ჯერ ძვირია ჩვეულებრივ მერქანთან შედარებით).

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

სურ. 5

მასალა პირველად შეიქმნა აშშ-ის ტყითსარგებლობის ფედერალურ ლაბორატორიაში 1935 წელს, ხოლო მისი კომერციული წარმოება დაიწყო 1960-იან წლებში (კომპანია „ვეიზერჰაუზერი“). ევროპაში LVL-ის დამზადება, სავაჭრო მარკით Kerto, პირველად დაიწყო ფინურმა კომპანიამ Metsa Wood და ამჟამად წელიწადში ნაწარმის მოცულობა დაახლოებით შეადგენს 200 ათას მ³-ს. 2009 წლიდან ქარხანა (Талион Терра) მუშაობს რუსეთშიც (ქ. ტორჟოკი) წარმადობით 150 ათასი მ³ პროდუქცია წელიწადში, შემდეგ ანალოგიური ქარხანა ამუშავდა ქ. ნიაგანშიც (ЛВЛ Югра).

სურ. 6

ცნობილია ულტრალამის 5 სახეობა: Ultralam Rb, Ultralam Rs, Ultralam R, Ultralam X და Ultralam I. მათი დრეკადობის მოდულის მნიშვნელობები სახეობების მიხედვით იცვლება ზღვრებში: 16000-12700 მპა, ხოლო საანგარიშო წინაღობა ღუნვასა და კუმშვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 23,5-22 მპა.

გამოყენების სფერო: დაბალსართულიანი შენობების მზიდი კარკასის ელემენტები (სვეტი, რიგელი, კოჭი, ნივნივი, გრძივი), კარ-ფანჯრები, ტიხრები, აივნისა და კიბის მოაჯირები,

მაურლატები, სასოფლო დანიშნულების შენობები (სურ. 2), კანოე, ბაიდარკები და იახტები (სურ. 3), კარკასული სახლები (სურ. 4), საცხენოსნო-სპორტული კომპლექსები, მრავალბინიანი სახლები, კარის კარკასები, სართულშუა გადახურვები, კარკასულ-პანელური სახლები (სურ. 5), ხიდები (სურ. 6), სამშენებლო სისტემები, მანსარდები, დაშენებები, დროებითი ნაგებობები, სტრუქტურული კონსტრუქციები (სურ. 7), გუმბათები (სურ. 8), ენერგოეფექტური სახლები და სხვ.

სურ. 7

ულტრამარინი (ბერძ. ultramarin < ლათ. ultra უფრო, მეტი, ზე-, გარეშე და marinus ზღვის) – სინთეზური არაორგანული ცისფერი პიგმენტი, რომელიც არის გოგირდის შემცველი ნატრიუმის ალუმინსილიკატი.

სურ. 8

ულტრამეტამორფიზმი (ლათ. ultra უფრო, მეტი, ზე-, გარეშე და ბერძ. metamorphō გადავაქცევ) – დედამიწის ქერქის ღრმა ფენებში სამთო ქანების რეგიონული მეტამორფიზმი, რომელსაც თან ახლავს მიგმატიტების განვითარება.

ულტრამიკროსკოპი (ინგლ. ultramicroscope < < ლათ. ultra უფრო, მეტი, ზე-, გარეშე, ბერძ. mikrós პატარა, მცირე და skopein ყურება, შესწავლა) – ოპტიკური ხელსაწყო ძალიან მცირე ზომის (2^{10} ნმ-მდე) ნაწილაკების აღმოსაჩენად, რომელთა აღმოჩენა ჩვეულებრივი მიკროსკოპით შეუძლებელია. უ. საშუალებით შესაძლებელია მათი კონცენტრაციისა და საშუალო ზომის დადგენა. გამოიყენება დისპერსიული სისტემების გამოსაკვლევად, ჰაერისა და წყლის სისუფთავის საკონტროლოდ და სხვ.

ულტრამოკლე – ზღვრულად მოკლე.

ულტრამჩატე დიატომიტი – მასალა, დამზადებული კაჟმიწის ორგანული დანალექი ქანების (დიატომიტი, ტრეპელი) საფუძველზე, რომელიც ძირითადად შედგება ამორფული კაჟმიწისაგან ორგანული ამოწვადი დანამატით. ნაკეთობის ფორმირებას ახდენენ პლასტიკური მეთოდით ლენტურ წნეხებზე შემდეგი შრობითა და გამოწვით. საშუალო სიმკვრივე 400-500 კგ/მ³.

ულტრამჩატე ქაფდიატომიტი – უმჩატესი კერამიკული მასალა, დამზადებული დიატომიტური შლიკერისა და ტექნიკური ქაფის შერევით შემდგომი ფორმირებით, შრობითა და გამოწვით. საშუალო სიმკვრივე 300-400 კგ/მ³.

ულტრალვარცოფული ნაკადი – გრანდიოზული მასშტაბის ღვარცოფული ნაკადი.

ულუმბოს მონასტერი (ინგლ. Ulumbo Monastery) – XIX საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, სამონასტრო კომპლექსი ქართლში, მდინარე ჭერათხევის მარჯვენა შენაკადის, ალისწყლის ხეობაში, ხაშურის მუნიციპალიტეტში, სოფელ ალის მახლობლად (სურ. 1. საერთო ხედი; სურ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობით, მონასტერი VI საუკუნის შუაწლებში დაუარსებია საქართველოში მოსული 13 ასურიელი მამათაგან ერთ-

სურ. 1. ულუმბოს მონასტერი

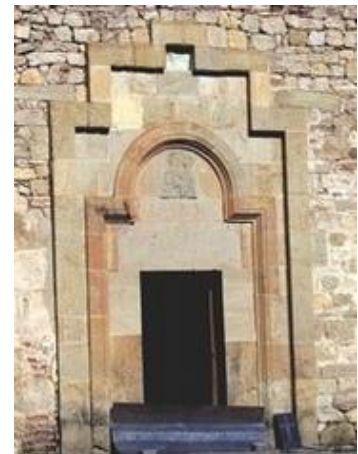
ერთს მიჰქაელ ულუმბოელს (დაკრძალულია იქვე). როგორც წერილობითი წყაროებიდან ირკვევა (ამირეჯიბთა სიგელი), XIII საუკუნეში აქ უკვე დიდი ტაძარი მდგარა.

XIV-XV საუკუნეებში მონასტერი საქართველოს მნიშვნელოვან კულტურულ კერას წარმოადგენდა. შუააზიელი ემირის თემურ-ლენგის ლაშქრობის შედეგად დანგრეული ტაძარი 1400-1415 წლებში ალის ხეობის მფლობელს ქუცნა ამირეჯიბს ხელახლა აუშენებია. ამჟამად მის ადგილზე ღთისმშობლის დარბაზული ეკლესია დგას, რომელიც, როგორც სამხრეთის შესასვლელის (კარის) თავზე მოთავსებულ მხედრულ წარწერაშია ნათქვამი, 1871 წელს სანახევროდ დანგრეული ძველი ეკლესიის

სურ. 2

(სავარაუდოდ სიგრძით 24 მ) აღმოსავლეთ მონაკვეთის კედლებზე დაუშენებიათ. ახლანდელი ეკლესია (16,0x9,3 მ) ძველზე უფრო პატარაა. ნაგებია ნატეხი ქვითა და ქვიშაქვის კვადრებით. აქვს ორი მოქმედი კარი – სამხრეთისა [სურ. 3. სამხრეთის კარი (პორტალი)] და დასავლეთის, რომელთაგან სამხრეთის კარი ძველ ეკლესიას ეკუთვნის. განირჩევა ორი სამშენებლო ფენა. ტაძრის კედლებში ჩართულია სანახევროდ მიწით დაფარული ძველი ეკლესიის ფრაგმენტები, რომელთა მიხედვით დადგენილია, რომ ძეგლს ჩუქურთმები და მოხატულობა ამკობდა (სავარაუდოდ XI საუკუნის). შიდა სივრცის გადახურვა თაღოვან-კამაროვანია. ეკლესიას ექვსი სარკმელი აქვს: ორ-ორი სამხრეთ და ჩრდილოეთ კედლებში და თითო-თითო დასავლეთით და აღმოსავლეთით (ანათებს აფსიდიან საკურთხეველს). მხატვრობის საყურადღებო მცირე ფრაგმენტები შეიმჩნევა ჩრდილოეთის კედელზე.

სურ. 3

ულუსი (მონღ. ulus ბანაკი, ურდო) – 1. გვარ-ტომობრივი გაერთიანება განსაზღვრული ტერიტორიით, რომელიც ემორჩილებოდა ხანს (ბელადს) შუა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში ფეოდალიზმის პერიოდში; 2. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული რუსეთში (ბურიატიაში, კალმიკეთსა და იაკუტიაში); 3. მონღოლური თემი ქ. ქაბულში (ავღანეთის ისლამური რესპუბლიკა).

უმალესი – ყველაზე მაღალი, დიდი, უდიდესი, ყველაზე სრულყოფილი, ყველაზე განვითარებული, შედარებით მაღალი, ყველაზე მაღალი ინსტანციისა.

უმბრა (ლათ. umbra ჩრდილი) – თიხოვანი წარმომავლობის ყავისფერი მინერალური პიგმენტი შეფერილი რკინისა და მანგანუმის ჟანგით. გამოირჩევა ამაღლებული სინათლემდეგობითა და მედეგობით ტუტეებისა და ატმოსფერული ზემოქმედების მიმართ. უძველესი დროიდან იყენებდნენ ფერწერაში, როგორც პიგმენტს. მოიხმარება საღებავების, ლინოლეუმის, მუშაობისა და სხვათა წარმოებაში.

უმტყუნებლობა – 1. მაქსიმალური ალბათობა, რომლის დროსაც მოვლენა (შეცდომა) ითვლება პრაქტიკულად შეუძლებლად; 2. ტექნიკაში, ობიექტის თვისება შეინარჩუნოს სამუშაო მდგომარეობა განსაზღვრულ დროში. გამოიყენება უ. შემდეგი მაჩვენებლები: უმტყუნებლად მუშაობის ალბათობა (ალბათობა იმისა, რომ მოცემული ნამუშევრის ზღვრებში

ობიექტის მტყუნება არაა მოსალოდნელი); გამა-პროცენტული ნამუშევარი მტყუნებამდე (ნამუშევარი, რომლის განმავლობაში ობიექტის მტყუნება არ ხდება პროცენტებით გამოხატული ალბათობით); საშუალო ნამუშევარი მტყუნებამდე (ობიექტის ნამუშევარის მათემატიკური მოლოდინი პირველ მტყუნებამდე); საშუალო ნამუშევარი მტყუნებაზე (აღდგენადი ობიექტის ჯამური ნამუშევრის ფარდობა მტყუნებების რიცხვის მათემატიკურ მოლოდინთან ამ ნამუშევრის განმავლობაში); მტყუნებების ინტენსივობა (ობიექტის მტყუნებების გაჩენის ალბათობის პირობითი სიმკვრივე, რომელიც განისაზღვრება იმ პირობით, რომ დროის განსახილველ მომენტამდე მტყუნება არ ხდება); მტყუნებების ნაკადის პარამეტრი (აღდგენადი ობიექტის საკმაოდ მცირე ნამუშევრის მოსალოდნელი მტყუნებების რიცხვის მათემატიკური მოლოდინის ფარდობა ამ ნამუშევრის მნიშვნელობასთან); მტყუნებების ნაკადის გასაშუალებული პარამეტრი (აღდგენადი ობიექტის საბოლოო ნამუშევრის მოსალოდნელი მტყუნებების რიცხვის მათემატიკური მოლოდინის ფარდობა ამ ნამუშევრის მნიშვნელობასთან).

უმფორმერი (გერმ. umformer გარდამქმნელი) – ელექტრული მანქანა, რომელიც მუდმივ დენს გარდაქმნის ცვლად დენად.

უმცირეს კვადრატა მეთოდი – მათემატიკური მეთოდი, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა ამოცანების ამოსახსნელად, დაფუძნებული კვადრატების ჯამის მინიმალიზაციაზე, ზოგი ფუნქციის უცნობი ცვლადების გადახრებით.

უმცირესი სიმრუდის პრინციპი (ჰერცის პრინციპი) – მექანიკის ვარიაციული პრინციპი, რომლის თანახმად, აქტიური ძალების არარსებობისას ნივთიერი წერტილის მოძრაობის ყველა კინემატიკურად შესაძლო (ზმებით განპირობებული) ტრაექტორიებს შორის ნამდვილი იქნება უმცირესი სიმრუდის მქონე ტრაექტორია.

უნგრული პარკეტი – პარკეტის სახეობა, რომლის ელემენტების პირით ზედაპირს არ აქვს როკები და ბზარები, თუმცა დასაშვებია წერტილოვანი 1 მმ-მდე ზომის როკების არსებობა ფართობის არაუმეტეს 3%-ისა. ფერი დამოკიდებულია მერქნის ჯიშზე.

უნჯეთი – ქვის საჩუქურთმებელი, საჭრელბედი იარაღი, რომელსაც აქვს მაღალი ტანი და ჩაქუჩის საცემი თავი.

უნივერმალი (უნივერსალური მაღაზია) – სავაჭრო დიდი მაღაზია საქონლის ფართო ასორტიმენტით, განლაგებული ცალკე შენობაში ან სავაჭრო ცენტრში. გამოირჩევა მაღალი რენტაბლობით, საქონელბრუნვითა და დაბალი საექსპლოატაციო ხარჯებით შენობის შენახვაზე. ერთი უ. მშენებლობა გაცილებით ნაკლებია ჯდება, ვიდრე იმავე ფართობის რამდენიმე მაღაზიისა. უმეტესად აშენებენ დიდი ქალაქის ცენტრალურ რაიონებში.

უნივერმალი

უნივერსალი (ინგლ. universal < ლათ. universalis საერთო, საყოველთაო) – 1. პირი, რომელიც თავისი პროფესიით ყველა სპეციალობას ფლობს; 2. ავტომობილის ძარის ტიპი (სამი რიგი სავარძლებითა და ხუთი კარით).

უნივერსალური – მრავალმხრივი, ყოველმხრივი, ყოვლისშემცველი; სხვადასხვა მიზნით გამოსაყენებელი.

უნივერსალური ელექტროძრავა – თანამიმდევრობითი აგზნების ერთფაზიანი კოლექტორული ძრავა, რომელიც მუშაობს, როგორც ცვლად, ისე მუდმივ დენზე. ორივე შემთხვევაში აქვს თითქმის ერთნაირი სამუშაო მახასიათებლები.

უნივერსალური სერიული მაგისტრალი (კომპ.) [ინგლ. Universal Serial Bus (USB)] – პერიფერიული მოწყობილობების კომპიუტერთან მიერთების სტანდარტიზებული ტექნოლოგია. სხვადასხვა თავსებადი მოწყობილობების მისაერთებლად გამოიყენება კომპიუტერის შესაბამისი პორტი.

უნივერსალური სერიული მაგისტრალის ფლემ-მეხსიერება (კომპ.) (ინგლ. USB flash drive) – მცირე ზომის, პორტატიული მონაცემების შემნახველი მოწყობილობა, რომელიც უერთდება კომპიუტერის უნივერსალურ სერიულ მაგისტრალს (USB). ფლემ-მეხსიერების ტევადობები, მონაცემების ჩაწერისა და წაკითხვის სიჩქარეები განსხვავებულია.

უნივერსალი (ლათ. universalis საერთო) – სუპერმარკეტის პრინციპზე აგებული მაღაზია, რომელშიც საქონელი განთავსებულია ღია ვიტრინებში და მყიდველს საშუალება აქვს მისთვის საჭირო პროდუქცია აიღოს დამოუკიდებლად, ხოლო ფულს გამოსვლისას იხდის სალაროში. სუპერმარკეტისაგან განსხვავდება შედარებით მცირე ზომებით. უ. უმეტესობა სპეციალიზებულია კვების პროდუქტებზე.

უნივერსალი

უნივერსიტეტი (ლათ. universitas ერთობლიობა, ერთობა) –

1. უმაღლესი სასწავლებელი და სამეცნიერო დაწესებულება, რომელსაც აქვს სხვადასხვა ჰუმანიტარული და საბუნებისმეტყველო-მათემატიკური განყოფილებანი (ფაკულტეტები); 2. სახელწოდება დაწესებულებისა, რომელიც განკუთვნილია ზოგადსაგანმანათლებლო და სამეცნიერო-პოპულარული ცოდნის ასამაღლებლად. უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულებს ენიჭებათ აკადემიური ხარისხი. ითვლება, რომ პირველი უმაღლესი სასწავლებელი – აკადემია დაფუძნებული იყო ძვ. წ. 387 წელს ბერძენი ფილოსოფოსი პლატონის მიერ აკადემოსში ათენთან ახლოს და ასწავლიდნენ ფილოსოფიას, მათემატიკასა და ტანვარჯიშს. ის მიიჩნევა თანამედროვე ევროპული უნივერსიტეტების წინაპრად. უძველეს დროში უნივერსიტეტების არსებობდა ისეთ ქვეყნებში, როგორებიცაა ჩინეთი, ეგვიპტე და ინდოეთი. შუასაუკუნეების ევროპის პირველი უნივერსიტეტი იყო მანგანის უნივერსიტეტი კონსტანტინოპოლში (ამჟამად სტამბოლი, თურქეთის რესპუბლიკა) დაფუძნებული 849 წელს, შემდეგ მას მოჰყვა ბოლონიის უნივერსიტეტი ბოლონიაში (იტალიის რესპუბლიკა) და პარიზის უნივერსიტეტი პარიზში (საფრანგეთის რესპუბლიკა). შემდეგ გავრცელდა პრაქტიკულად ყველა ქვეყანაში. ახალგაზრდა მამაკაცები უნივერსიტეტში შედიოდნენ ტრივიუმისა (მოსამზადებელი კლასი გრამატიკაში, რიტორიკასა და ლოგიკაში) და ქვადრივიუმის (მოსამზადებელი კლასი არითმეტიკაში, გეომეტრიაში, მუსიკასა და ასტრონომიაში) შესწავლის დასრულების შემდეგ.

სურ. 1. უნივერსიტეტი

საქართველოში ფუნქციონირებს 15 სახელმწიფო და 23 კერძო უნივერსიტეტი, რომელთაგან მაღალი რეიტინგით გამოირჩევიან: თბილისის სახელმწიფო (სურ. 1), საქართველოს

ტექნიკური, ქუთაისის სახელმწიფო, ბათუმის შოთა რესთაველის სახელმწიფო, თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტები და სხვ.

უნივერსალური ათობითი კლასიფიკაცია (უაკ) (ინგლ. Universal Decimal Classification) – ყველა ბეჭდვითი საინფორმაციო წყაროს ათობითი კლასიფიკაციისა და ინდექსაციის ერთიანი საერთაშორისო უნივერსალური სისტემა. ის წარმოდგენილია ცხრილების სახით, რომლის ათ ძირითად განყოფილებაში (კლასში) ჩამოთვლილია მეცნიერების, ტექნიკის, ლიტერატურის, ხელოვნების ყველა ნაწილი. ამ ცხრილების მიხედვით ნებისმიერ ბეჭდვით წყაროს მიენიჭება ინდექსი და მოიძებნება მისთვის ადგილი ერთიან ბიბლიოგრაფიულ კართოთეკაში.

უნივერსუმი (ლათ. universum ერთობლიობა, ერთობა, ერთიანობა < summa rerum ერთობლიობა ყველაფრის, მსოფლიო როგორც ერთიანი) – ობიექტური რეალობა დროსა და სივრცეში. ზოგადად იგივეა, რაც სამყარო, მთელი ქვეყანა, მსოფლიო.

უნიტაზი (ესპანური კომპანია Unitas-ის სახელის ან ინგლისელი მწარმოებლის, თომას უილიამ ტვაიფორდის მიერ შექმნილი ტუალეტის მოწყობილობის მოდელის – Unitas-ის მიხედვით < ლათ. unitas ერთიანობა, ერთნაირობა, ერთფეროვნება; თანხმობა < minus ერთი) – სანიტარულ-ტექნიკური მოწყობილობა ფეკალური მასისა და წყლის ჩასადენად საპირფარეოში. ჩამრეცხი სისტემა შეიძლება იყოს ავტომატური ან ნახევრადავტომატური. როგორც წესი, ამზადებენ სანტექნიკური კერამიკისაგან. ძირითადი კონსტრუქციული ნაწილებია: ჯამი, ჩამრეცხი ავზი და საჯდომი. არსებობს უ. ჩამრეცხი ავზის გარეშეც, რომლის მოვალეობას ასრულებს ჩამრეცხი ონკანი.

უნიტაზი

უნიფიკაცია (ლათ. unus ერთი და facio ვაკეთებ) – გაერთიანება; ერთიანი ნორმების შემუშავება; გაერთიანება.

უნიფიცირებული ნაკეთობა – ნაკეთობა, მიღებული უნიფიკაციის შედეგად ხარისხობრივად ახალ მდგომარეობაში, რომელიც გამოიყენება ორ ან მეტ კონსტრუქციაში. ის უზრუნველყოფს ურთიერთშეცვლადობას მანქანების კონსტრუქციულ-უნიფიცირებული რიგის ზღვრებში, ოჯახში ან სისტემაში. მანქანების (კვანძების) კონსტრუქციულ-უნიფიცირებული რიგი არის ერთი და იმავე ან მომიჯნავე ფუნქციური დანიშნულების მანქანების (კვანძების) ერთობლიობა, რომელიც ქმნის ოპტიმალურ ტიპურ ზომათა რიგს, აგებულს მანქანის ძირითადი კვანძებისა და აგრეგატების კონსტრუქციულ მსგავსებაზე. კონსტრუქციულ-უნიფიცირებული მანქანების ოჯახი არის საბაზო მანქანის (ან რამდენიმე საბაზო მანქანის) და ყველა ერთი და იმავე ზომისა და ერთნაირი ან განსხვავებული ფუნქციური დანიშნულების მოდიფიკაციების ერთობლიობა, რომლებსაც აერთიანებთ მთავარი პარამეტრის ერთი მნიშვნელობა, რაც უზრუნველყოფს ამ ოჯახის მანქანების ძირითადი კვანძებისა და აგრეგატების მაღალ უნიფიკაციას.

უნიფიკეფსი – რულონური საბურღლე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალა პოლიეთერის ან მინაბოჭკოს საფუძველზე, რომელიც ორივე მხრიდან გაქლენთილია ბიტუმ-პოლიმერული შემკვრელით. უ. მიეკუთვნება ბიზნეს-კლასის იდეალურ მასალას ნებისმიერი სახის თანამედროვე სამშენებლო კონსტრუქციებისა და სახურავების ჰიდროიზოლაციისათვის. მასალა პირის მხრიდან დაფარულია ქვიშის მოყრით, ხოლო ქვედა მხრიდან – პოლიმერული

ავსკით. გამოიყენება ბურულის ხალიჩის ზედა ფენის მოსაწყობად, ხოლო თუ მასალა ორივე მხრიდან დაფარულია პოლიმერული აფსკით – რულონის ხალიჩის ქვედა ფენის მოსაწყობად, აგრეთვე სხვადასხვა კონსტრუქციებისა და ნაგებობების ჰირდროიზოლაციისათვის. მისი ძირითადი მწარმოებელია რუსული კომპანია "ტექნონიკოლი". ძველი ბურულის მოუხსნელად სახურავის რემონტის დროს გამოიყენება უნიფლექსი ბენტი (სურ. 1). ის არის ულპობი პოლიეთერის ან მინაბოჭკოს ქსოვილის საფუძველზე დამზადებული რულონური მასალა, რომლის საფუძვლის ორივე მხარეზე დატანილია ბიტუმ-პოლიმერის შემკვრელი. უნიკალური რელიეფის გამო, ძველ და ახალ ფენებს შორის რჩება ბურულის სასუნთქი არხები, რაც გამორიცხავს საჭაერო ბუმტების გაჩენას და ზედაპირი მიიღება სწორი, ტალღების გარეშე.

სურ. 1. უნიფლექსი

უნჯუფა – ძვ. თბილი სახლი.

ურასა – იაკუტების საცხოვრებელი სახლის სახეობა, რომლის ჩონჩხს წარმოადგენს მიწაში ჩაფლული ბომბების რიგი, ზემოდან შეკრული ხის ქერქით.

ურბანიზაცია (ფრანგ. urbanisation < ლათ. urbanus საქალაქო < urbs ქალაქი) – სოფლის მაცხოვრებელთა მიგრაცია დიდ ქალაქებში.

ურბანიზმი (ფრანგ. urbsnisme < ლათ. urbs ქალაქი) – თეორია, რომელიც ქადაგებს მატერიალური და სულიერი კულტურის თავმოყრას დიდ ქალაქებში და ქალაქის შემდგომ განვითარებას.

ურბანისტი – ურბანიზმის მიმდევარი.

ურბანისტიკა – არქიტექტურის დარგი, რომლის საქმეა თანამედროვე დიდი ქალაქების დაპროექტება და მშენებლობა.

ურბანული განახლება (ინგლ. Urban Renewal, ან Urban Regeneration) – სახელმწიფო პროგრამა აშშ-სა და მრავალ სხვა განვითარებულ ქვეყანაში, რომელიც მიზნად ისახავს მჭიდროდ დასახლებული ქალაქური უბნების გადახალისებას. ეს პროცესი 1940-იან წლებში დაიწყო და დღემდე გრძელდება. მას მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს ქალაქის ზოგად იერზე. ეს მექანიზმები გადამწყვეტ როლს ასრულებს მსოფლიოს ქალაქების ისტორიასა და დემოგრაფიაზე. უ. გ. ითვალისწინებს მცირე თუ დიდი წარმოებების დანგრევას, ადამიანთა გადასახლებას და უძრავი ქონების ნაციონალიზაციას, დაკნინებული საცხოვრებელი უბნების, კომერციული და ინდუსტრიული კვარტლების გადახალისების აუცილებლობას და სხვ.

ურდული – 1. საკვალთი, საგდული, რაზა; კარის საკეტი ძელაკი ან ლითონის ღერო; 2. კარის ან ჭიშკრის შიგნიდან დასაკეტი მოწყობილობა.

ურდული

ურელსო ტრანსპორტი – პერიოდული მოქმედების სატრანსპორტო მანქანა, რომელიც გადაადგილდება რელსების გარეშე. პირობითად უ. ტ. შეიძლება იყოს შიდასაამქრო (ტვირთების გადატანა საამქროს, საწყობის ტერიტორიაზე, დასატვირთ-გადმოსატვირთ მოედნებზე და ა.შ.) და შიდასაქარხნო (ტვირთების გადატანა ქარხნის ტერიტორიაზე საამქროებს შორის, დასატვირთ და გადმოსატვირთ პუნქტებს შორის, კარიერებიდან საამქროებამდე და ა.შ.). უ. ტ. მოძრავ შემადგენლობებს მიეკუთვნება: ხელისა და თვითმავალი

ურიკები, სატვირთო მოტოროლერები, ელექტრო- და ავტოსატვირთელები, ავტოსაწევრები მისაბმელით, თვითსაცლელი ავტომობილები, მიწასაზიდი ავტომობილები, ელექტრო ავტოსაწევრები დისტანციური მართვით, დიზელ-ტრალერმზიდები და სხვ.

ურთიერთმოქმედება – 1. ურთიერთზე, ერთმანეთზე მოქმედება, ზეგავლენა; 2. ერთობლივი, შეთანხმებული მოქმედება.

ურთიერთშეცვლადობა – ერთი და იმავე ნაკეთობის (დეტალის, საამწყობო ერთეულის) თვისება, რომელიც აწყობის პროცესში მისი დაყენების ან შეცვლის საშუალებას იძლევა წინასწარი მორგების გარეშე, მუშაობისადმი მოთხოვნების დაცვით. უ. საფუძველია ნაკეთობის (დეტალის, საამწყობო ერთეულის) ზომებისა და სხვა პარამეტრების დაშვებათა რაციონალური სისტემა. ის წარმოების სპეციალიზაციისა და კოოპერირების საშუალებას იძლევა.

ურთიერთშეწონილი ფასი – მოთხოვნისა და მიწოდების გაწონასწორების შედეგი, როდესაც საქონლის რაოდენობა, რომლის შექმნა სურს მყიდველს, შეესაბამება მის იმ რაოდენობას, რომელსაც გამყიდველი სთავაზობს ბაზარს, ანუ უ. ფ. ისეთი დონის ფასია, როდესაც მოთხოვნის მოცულობა შეესაბამება მიწოდების მოცულობას.

ურთხელი (უთხოვარი) (ლათ. Taxus) – ფოთლოვანი მცენარეების ურთხლისებრთა ოჯახის წარმომადგენელი მოწითალო-მოყავისფრო თხელი ქერქით. სიმაღლეში იზრდება 28 მ-მდე, იზრდება ძალიან ნელა, მაგრამ ხასიათდება სიცოცხლის დიდი ხანგრძლივობით. ხის მაქსიმალური დაფიქსირებული დიამეტრია 4 მეტრი. ქერქისგან ხდიან წებოს. არსებობს ლამაზი ლეგენდა, უთხოვრის შესახებ, რომელიც თამარ მეფეს სახელთან არის დაკავშირებული: ერთ გლეხს ხეივანი გაუშენებია და თამარ მეფის ხე მოსწონებია, უთხოვია მისთვის ეჩუქებინა, მაგრამ თამარ მეფეს უარი უთქვამს, ამიტომაც ამ ხეს უთხოვარი დაერქვა.

ურთხელი

ურიგელო კონსტრუქციული სქემა – სისტემა, რომელსაც არ აქვს რიგელები და გადახურვა მუშაობს როგორც ფილა, დაყრდნობილი ცალკეულ კოლონებზე.

ურიგელო კონსტრუქციული სქემა

ურიკა – თვლებიანი მომცრო საზიდარი (მაზიდა), რომელსაც ამოძრავებენ ხელით, რამეზე მიზმით ამ მასზე დადგმული ძრავათი. დანიშნულების მიხედვით არსებობს ურიკის სახეები: აკუმულატორიანი, ამწის, არათვითმავალი, გადამწოდი, გადასაადგილებელი, გასაწყობი, თვითმავალი, დაკიდებული, ლიანდაგსაზომი, მოძრავი, მუხლუხა, ორთვალა და ორღერძა, პლატფორმიანი (სურ. 1), საბაღე, სამშენებლო, საოჯახო, სატვირთო, სატრანსპორტო, ჩამომყრელი, ხელისა და სხვ. სავალი ურიკებით არის აღჭურვილი ბეტონდამგებები რკ.ბ.-ის ნაკეთობათა წარმოებაში, გადამწოდი ურიკა-მზიდგავებით – საყალიბე საამქროებში. გადამწოდი ურიკებია გამოყენებული აგურის დამწყობგანმტვირთავ და ტრანსპორტირების მოწყობილობებში.

ურიკა მუხლუხა (მინი დუმპერი) – სავალი მექანიზმი, რომელიც გამოიყენება მძიმე, მაგრამ მცირე გაბარიტების მქონე სამუშაო აგრეგატების, ძალოვანი დანადგარების, კონვეიერული

მოწყობილობების და მისთ. გადასატანად მცირე მანძილებზე. აღჭურვილია ელექტრო ამპრავებით.

ურიკა საოჯახო – საყოფაცხოვრებო მოხმარების მსუბუქი თვლებიანი დასაკეცი ურიკა მცირე რაოდენობის საქონლისა და ტვირთის გადასატანად ჩანთებით, ტომრებით ან ყუთებით.

სურ. 1. ურიკა

ურიკა მუხლუნა

ურიკა საოჯახო

ურნა (ლათ. urna < urceus დოქი, კოკა, თუნგი) – 1. კრემაცია-ქმნილი მიცვალებულის ნეშტის შესანახი კერამიკული, ქვის, იშვიათად – ლითონის ჭურჭელი; 2. ლარნაკი; სითხის შესანახი კერამიკული ან ლითონის ჭურჭელი ანტიკურ რომში; 3. საყოფაცხოვრებო ნაგვის მოსათავსებელი ჭურჭელი (სურ. 1); 4. სპეციალური ყუთი, რომელსაც აქვს ჭრილი ბიულეტენების ჩასაყრელად ფარული კენჭისყრის დროს.

სურ. 1. ურნა

ურნალი – 1. სამშენებლო მანქანა სახიმინჯე უროს ან ვიბრო-ჩამოსხმის ჩამოსაკიდად და მიმმართველად, ჩასმისას ხიმინჯის მოსაჭიმად, ასაწევად და მიმმართველად (სურ. 1). უ. არის ელექტრული, დიზელის, მარტივი, უნივერსალური, თვითმავალი, არათვითმავალი. უ. შედგება მიმმართველი ანძისაგან ხიმინჯისა და უროსათვის; ტვირთამწევი მექანიზმისაგან უროსა და ხიმინჯის ასაწევად; ჩარჩოსაგან, რომელზეც მონტაჟდება ყველა მექანიზმი; სავალი მექანიზმისაგან თვითმავალი ურნალებისათვის; 2. სამთოტექნიკური ნაგებობა, რომელიც უშუალოდ შახტის თავზეა აღმართული. გამოიყენება შახტიდან მადნეულის ამოსაღებად და სატრანსპორტო საშუალებებში ჩასატვირთად. ის შეიძლება იყოს დროებითი (ასაწივ-დასაშლელი) და მუდმივი მოქმედების (სტაციონალური); მისი დამზადებისათვის ძირითადად ხისა და ფოლადის კონსტრუქციები გამოიყენება; 3. დანადგარი, რომლის მეშვეობით ხდება მსხვილი ლითონის ჯართის დამსხვრევა; 4. მოწყობილობა დარტყმითი მექანიკური გამოცდებისთვის.

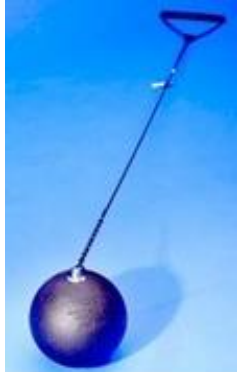

სურ. 1. ურნალი

ურო (ვარიოზი) (ინგლ. hammer < ძვ. სკანდ. hamarr ქვის ინსტრუმენტი) – 1. დიდი ჩაქუჩი (სურ. 1); 2. ლითონის ნამზადების სამჭედლო მანქანა, რომელიც მუშაობს ვარდნილი ნაწილის დარტყმის მეშვეობით. არსებობს უ. ჭედვის (სურ. 2. სამჭედლო ურო), მოცულობითი და ფურცლოვანი შტამპვისათვის. ამძრავის მიხედვით უ. არის ორთქლჰაეროვანი, რომელიც მოქმედებს ორთქლის ან შეკუმშული ჰაერისაგან; პნევმატიკური, რომელიც მოქმედებს ჰაერის შეკუმშვა-გაჯერების ხარჯზე; მექანიკური, რომლის მოძრავი ნაწილები მექანიკურად არის დაკავშირებული ძრავთან; ჰიდრავლიკური, რომლებიც მოძრაობაში მოიყვანება მაღალი წნევის სითხის დაწნევითა და სხვ. მუშაობის ხერხის მიხედვით განასხვავებენ მარტივ (ვარდნილი ურიკა) და ორმაგი მოქმედების უ. (უფრო ხშირად გამოიყენება), როდესაც ვარდნილ ნაწილებს დამატებით აჩქარებას ანიჭებენ. არსებობს უ. შაბოტის გარეშე, რომელსაც აქვს ერთმანეთის შემხვედრად თანაბარი სიჩქარით მოძრავი კინემატიკურად დაკავშირებული კუტი, რის შედეგადაც დარტყმის ენერჯია არ გადაეცემა საძირკველს. სულ უფრო მეტ გავრცელებას პოულობს მაღალი სიჩქარის უ., რომელთა კუტის სიჩქარე აღწევს 25 მ/წმ (ჩვეულებრივ უ. კუტის სიჩქარეა 3-6 მ/წმ); 3. 7,26 კგ წონის სფერული სატყორცნელი სასპორტო იარაღი (სურ. 3).

სურ. 2

სურ. 3

უსადენო დამცავი სისტემა – სისტემა ან სისტემის ნაწილი, რომელსაც შეუძლია შეტყობინების მიღება-გაცემა სადენის გარეშე.

უსადენო ლოკალური ქსელი (კომპ.) [ინგლ. Wireless Local Area Network (WLAN)] – უსადენო კომპიუტერული ქსელი, რომელიც აკავშირებს მოწყობილობებს ერთი ან რამდენიმე მიმდებარე შენობის ფარგლებში სხვადასხვა რესურსის განაწილებისა და მონაცემთა გაცვლის მიზნით.

სურ. 1. ურო

უსადენო წვდომის წერტილი (კომპ.) (ინგლ. wireless access point) – კომპიუტერულ ქსელში უმეტესად სადენით ჩართული მოწყობილობა, რომლის საშუალებითაც კომპიუტერები, მობილური ტელეფონები, სათამაშო კონსოლები და სხვ. შესაბამისი აპარატურული საშუალებებით უსადენოდ უკავშირდება იმავე ქსელს.

უსასრულო – საზღვრების არარსებობა და საგნის რაოდენობრივ და თვისებრივ მახასიათებელთა უსაზღვრობა. შემეცნების პროცესში უსასრულო ობიექტების აზრობრივი განხილვა არის გარკვეული აბსტრაქცია, რადგან უსასრულობა არ შეიძლება იყოს ემპირიულად განცდადი. ლოგიკასა და სიმრავლეთა თეორიაში უსასრულოს ცნება მოდელირდება უსასრულო სიმრავლეთა ცნებით.

უსასრულობა – ადამიანური აზროვნების კატეგორია, რომელიც გამოიყენება უსაზღვრო, ამოუწურავი საგნებისა და მოვლენების დასახასიათებლად, რომელთათვისაც შეუძლებელია საზღვრისა და ზომის რაოდენობრიობის მითითება. ხშირად გვხვდება მათემატიკასა და ფიზიკაში, და აღნიშნავს მახასიათებელს საზღვრის ან დაბოლოების გარეშე. მათემატიკის სხვადასხვა დარგში წარმოიშვა სასრულის საპირისპიროდ.

უსასრულოდ დიდი – ცვლადი სიდიდე, რომელიც მოცემულ პროცესში ცვლილებისას ხდება და რჩება აბსოლუტური სიდიდით მეტი ნებისმიერ წინასწარ დასახელებულ რიცხვზე.

უსასრულოდ მცირე – ცვლადი სიდიდე, რომელიც მოცემულ პროცესში ცვლილებისას ხდება და რჩება აბსოლუტური სიდიდით ნაკლები ნებისმიერ წინასწარ დასახელებულ რიცხვზე.

უსასრულოდ მცირე გაღუნვა – ცნება, რომელიც პირველად წარმოიშვა სამგანზომილებიან ევკლიდურ სივრცეში S ზედაპირის დეფორმაციის აღწერისას, რომლის დროსაც S ზედაპირზე წირის სიგრძის ცვლილება წარმოადგენს უფრო დაბალი რიგის მცირე სიდიდეს, ვიდრე ამ წირის წერტილებს შორის სივრცითი მანძილის ცვლილება.

უსასრულოდ მცირე სიდიდე – ცვლადი სიდიდე, რომლის ზღვარი ნულის ტოლია. უ. მ. ს. მათემატიკური ანალიზის ძირითადი ცნებაა, რომელიც გამოიყენება უფრო რთული ცვლადი სიდიდეების შესასწავლად.

უსაფეხურო გადაცემა – გადაცემის თანაფარდობის (რიცხვის) მდოვრედ შეცვლის მექანიზმი, რომელიც შეიძლება იყოს მექანიკური, ელექტრული და ჰიდრავლიკური. შედარებით ფართოდაა გავრცელებული მექანიკური უსაფეხურო გადაცემა: ფრიქციული – დრეკადი ელემენტით (სოლური ღვედი ან სპეციალური ჯაჭვი) და გასაწევი კონუსური ბორბლებით, ხისტი რგოლებით (გორგოლაჭებით, ჯამებით), შუალედური ბურთულებითა (სფეროებით) და სხვ. მექანიკურ და ჰიდრავლიკურ უ. გ. ვარიატორებს უწოდებენ.

უსაფრთხოება – 1. მოღვაწეობის მდგომარეობა, რომლის დროსაც გამორიცხულია საშიშროების გამოვლენა. უ. განსაზღვრავს იმის თავდაჯერებულობას, რომ არსებული საფრთხეები არ გამოიწვევს ზიანს. სამუშაო ადგილი შეიძლება ჩაითვალოს უსაფრთხოდ, თუ იქ წარმოქმნილი რისკები წინასწარაა გამოვლენილი და შეფასებული; 2. დაცვის ობიექტის მდგომარეობა, რომლის დროსაც მასზე ნითიერებების, ენერგიებისა და ინფორმაციების ყველა ნაკადის ზემოქმედება მაქსიმალურ დასაშვებ მნიშვნელობას არ აღემატება; 3. შინაგანი და გარეგანი საფრთხეებისგან პიროვნების, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ინტერესების დაცულობა. უ. ნიშნავს არა მარტო საფრთხეებისგან სოციალურ რეალურ დაცულობას, არამედ ნებისმიერ პირობებში მის სტაბილურ განვითარებას; 4. უბედური შემთხვევების ავარიებისა და კატასტროფების არასასურველი შედეგებისაგან ადამიანის, გარემოს, სამრეწველო ობიექტებისა და მატერიალური ფასეულობების დაცული მდგომარეობა. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით ტერმინ „უსაფრთხოებას“ საფუძვლად უდევს ტერმინი „საფრთხე“, რომელიც ამავე ლექსიკონში განმარტებულია, როგორც საშიში, სახიფათო რამე, ხიფათი, საშიშროება. არსებობს უსაფრთხოების სახეები: ბიომეტრული, ბირთვული, ვირუსული, ელექტრო, ინფორმაციული, მეტეოროლოგიური, მშენებლობის, რადიაციული, საგზაო, საველე, საზღვაო, სანიტარული, სარკინიგზო, სატრანსპორტო, საწარმოო, სახანძრო, საჰაერო, ტექნოგენური, ფრენის, შრომის დაცვისა და სხვ.

უსაფრთხოება ბუნებრივი – ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც მიმართულია ადამიანისა და გარემო ობიექტების დასაცავად ისეთი ბუნებრივი ფაქტორებისაგან, როგორცაა ხანძარი, წყალდიდობა, მიწისძვრა, ზვავი, მეწყერი, ღვარცოფი, ქარიშხალი და ა.შ.

უსაფრთხოება ეკოლოგიური – პიროვნების, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ინტერესების დაცულობა საფრთხეებისაგან, რომლებიც წარმოიქმნება გარემოზე ანთროპოგენული ან სხვა ზემოქმედების შედეგად.

უსაფრთხოება შრომის – შრომის პირობების მდგომარეობა, რომლის დროსაც მომუშავეზე არ მოქმედებს საშიში და მავნე ფაქტორები.

უსაფრთხოების არქიტექტურა – უსაფრთხოებას მიკუთვნებული ობიექტებისა და მონაწილეების არქიტექტურა, აგრეთვე, ინფორმაციისა და ნაკადების სრული უმრავლესობა უსაფრთხოების მახასიათებლების რეალიზაციის მიმართ.

უსაფრთხოების დეკლარაცია – დეკლარაცია, რომელშიც ასახულია სამრეწველო ობიექტის საფრთხეთა ხასიათი და მასშტაბი, რომელიც წარმოიქმნება საწარმოო საქმიანობის პროცესში, აგრეთვე სამრეწველო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით შემუშავებული ორგანიზაციულ, ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ ღონისძიებათა კომპლექსი და ტექნოგენურ საგანგებო სიტუაციაში მოქმედებისათვის მზადყოფნა. დეკლარაცია უნდა შემუშავდეს როგორც მოქმედი, ისე დაპროექტების სტადიაზე მყოფი საწარმოსათვის.

უსაფრთხოების ნიშანი – გარკვეული სიდიდისა და ფერის ფირფიტა ტექსტით ან გამოსახულებით: ამკრძალავი, მაფრთხილებელი, მაჩვენებელი.

უსაფრთხოების სისტემა – ორგანიზაციული და ტექნიკური ზომების კომპლექსი, რომელიც განკუთვნილია როგორც შიგნიდან, ისე გარედან ნებისმიერი უარყოფითი ზემოქმედებისგან დასაცავად.

უსაფრთხოების სისტემის ტექნიკური საშუალებები – ტექნიკურ გადაწყვეტილებათა და მოწყობილობათა კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს დასაცავი ობიექტის კონტროლს. თანამედროვე უსაფრთხოების სისტემები ესაა მაღალტექნოლოგიური პროგრამულ-სააპარატო კომპლექსები, რომლებიც მოიცავენ თვალთვალის, პერიმეტრის დაცვის, სახანძრო და დამცავი სიგნალიზაციის სისტემებს, ასევე, დაშვების მართვისა და კონტროლის სისტემებს და სხვ.

უსაფრთხოების ტექნიკა – ორგანიზაციული ღონისძიებებისა და ტექნიკური საშუალებების სისტემა, რომლის მიზანია საშიში საწარმოო ფაქტორების ზემოქმედების თავიდან აცილება. უ. ტ. იგულისხმება: საწარმოო მოწყობილობების, პროცესების უსაფრთხოება; საწარმოში ახალი მანქანების, მექანიზმების, ინსტრუმენტების, შემოღობვითი და მახლოკირებელი სისტემების, ავტომატური სიგნალიზაციის, კომპიუტერული სისტემების დანერგვა და სხვ.

უსახო – სადა ზედაპირის მქონე, რაზედაც არაფერი არ არის გამოსახული.

უსწორმასწორო – არასწორი, მრუდე, უთანასწორო, ოღროჩოდრო.

უსწორო – იხ. უსწორმასწორო.

უტილი (ლათ. utilis გამოსადეგი) – მოუჭიქავი გამომწვარი ნაკეთობა კერამიკულ წარმოებაში.

უტილიზაცია (ინგლ. utilization < ლათ. utilis სასარგებლო) – 1. რაიმეს სასარგებლოდ გამოყენება (მაგ., ნარჩენების უტილიზაცია); 2. ძირითადი ნედლეულის ნარჩენების კვლავ სასარგებლოდ გამოყენების პროცესი, რომელიც საშუალებას იძლევა უვარგისი ნარჩენებიდან კვლავ მივიღოთ სახალო მეურნეობისათვის გამოსაყენებელი ნედლეული, მასალა, ენერჯია, ნაკეთობა და სხვ. ასეთებია: ქაღალდი, მუყაო, გაზეთი, ქსოვილი, შესაფუთი მასალები, მინისტარა, მინამაშალერი, აგური, ბეტონი, მინა, ლითონები, ქიმიური რეაქტივები, ბიტუმი, ზეთი, ასფალტი, სხვადასხვა სახის პლასტმასი (პოლიეთილენტერეფტალატი, პოლივინილქლორიდი, პოლიეთილენი, პოლისტირენი და ა.შ.), ავტომობილის საბურავი, რეზინა, ჩამდი-

ნარი წყლები, აკუმულატორი, მავთული, მექანიკური და ელექტროხელსაწყო, ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, ავეჯი, ბიოგაზი და სხვ.

უტილიტარული (ლათ. utilitas სარგებლობა) – პრაქტიკული, გამოყენებითი.

უტოლობა – მათემ. ტერმინი, რომელიც მიგვანიშნებს, რომ ესა თუ ის სიდიდე მეტია (>) ან ნაკლებია (<) მეორეზე.

უტყეო მიწა – სპეციალური სამეურნეო დანიშნულების სავარგულები და მიწა, უვარგისი ტყის გასაშენებლად ან ვარგისი სამელიორაციო ღონისძიებების ჩატარების შემდეგ.

უფლება აქცესორული – უფლება, რომელიც ისეა დაკავშირებული სხვა უფლებასთან, რომ მის გარეშე არ შეიძლება ის არსებობდეს (მაგ., იპოთეკის უფლება აქცესორული უფლებათა ვალის მოთხოვნის უფლებასთან მიმართებაში).

უფლებრივი ზონირება – ქვეყნის კანონმდებლობით დადგენილი დასახლებათა ტერიტორიების ცალკეული ზონებისათვის სივრცით-ტერიტორიული განვითარების პირობების დადგენა.

უფლისციხე (ინგლ. Uflistsikhe) – კლდეში ნაკვეთი ქალაქი, კავკასიის ერთ-ერთი უძველესი დასახლება და საქალაქო ცენტრი. მდებარეობს შიდა ქართლის მხარეში, გორის მუნიციპალიტეტში, ქ. გორის აღმოსავლეთით 10 კმ-ში, სოფელ ქვახვრელის ჩრდილოეთით, მდინარე მტკვრის მარცხენა ნაპირას (სურ. 1. პანორამული ხედი; სურ. 2. საერთო ხედი; სურ. 3. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: დიდი კლდეკარი (გრძელი ნაგებობა ანუ გვირაბი), მცირე კლდეკარი, დასავლეთის ეკლესია, ეზოიანი და ერდოიანი სახლები, ერთსვეტიანი (სურ. 4) და კესონებიანი (სურ. 5) დარბაზები, კოხტა სახლი, მაღალტახტიანი ოთახის კომპლექსი, მთავარი ქუჩის თავში მდებარე ნაგებობა, მიუვალი ნაგებობა, სადა ოთახი, ორსვეტიანი და ოთხსვეტიანი (სურ. 6) დარბაზების (მთავარი ტაძრის) კომპლექსი, უფლისწულის ეკლესია (სურ. 7; სურ. 8), ქარაფისპირა სახლი, ქუჩისპირა ბაქანი, შეწყვილებულ კოჭებიანი დარბაზი, წითელი ოთახის კომპლექსი, მაგისტრალური და დამხმარე გზების სისტემა, წყალსაწრეტი არხების ქსელი, ეკლესია და სხვ. უ. წერილობით წყაროებში პირველად VII საუკუნეში იხსენიება, თუმცა ნაქალაქარში დაცულია არქეოლოგიურ და ხუროთმოძღვრულ ძეგლთა ჯგუფი, რომელთაგან უძველესი ადრინდელი ბრინჯაოს ხანისაა და მტკვარ-არაქსის კულტურის წრეს განეკუთვნება. ძვ. წ. I ათასწლეულის I ნახევრიდან იქმნებოდა უ. ხუროთმოძღვრული კომპლექსი, რომლის ძირითადი ნაწილი უმთავრესად გამოკვეთილია ადრინდელ ანტიკურ ხანაში (ძვ. წ. VI-IV საუკუნეები), როცა იგი შიდა ქართლის ერთ-ერთი უძლიერესი პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული ცენტრი და დიდხანს სამეფო ქალაქიც იყო. ძვ. წ. II-I სს. უ.

სურ. 1. უფლისციხე

სურ. 2

სურ. 3

ტიპური ელინისტური ქალაქია თავისი ციტადელით, ქალაქით, საგარეუბნო სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებით, სოციალური იერით, ვაჭრობით, ხელოსნობით და ა.შ. IV ს.

30-იან წლებში საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ, უ. საქალაქო ცხოვრება დაქვეითდა, მაგრამ ფეოდალურ ხანაში იგი მაინც უძლიერეს ციხესიმაგრედ ითვლებოდა. VIII ს. ქართლის ქალაქებს შორის ერთ-ერთი უპირველესი ფორპოსტი იყო საქართველოს არაბებისგან განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში. IX-X სს. ციხე-ქალაქი პოლიტიკური მოვლენების ცენტრში მოექცა. იგი ხელიდან ხელში გადადიოდა. მის დასაუფლებლად იბრძოდნენ ქართველი ბაგრატიონები, ტაო-კლარჯეთისა და სომხეთის მეფეები, აფხაზეთისა და კახეთის მთავრები, არაბი სარდლები. ფეოდალური საქართველოს გაერთიანების შემდეგ, ერთი პერიოდი, უფლისციხე საქართველოს პირველი მეფის, ბაგრატ III-ის რეზიდენცია გახდა და იქ შიდა ქართლის მმართველად, რამდენიმე წლის განმავლობაში, დედამისი, გურანდუხტ დედოფალი იჯდა. მონღოლების მრავალგზისი შემოსევების (XIII ს. პირველი ნახევარი) შედეგად უ. ძლიერ დაზიანდა, ხოლო XV ს. საბოლოოდ დაეცა და გვიანდელ ფეოდალურ ხანაში დაიცალა მოსახლეობისგან.

სურ. 4

სურ. 5

სურ. 6

უფლისციხე გამოკვეთილია კვერნაქის ქედის სამხრეთ ფერდობზე ქვიშაქვის მასივში და მისი საერთო ფართობი 9,5 ჰექტარია. უშუალოდ კლდეში ნაკვეთი კომპლექსი მიეკუთვნება შუა საუკუნეებს. შედარებით უკეთაა დაცული შიდა ქალაქი (ფართობი 4 ჰა), რომელიც მთელი ძეგლის კომპოზიციურ ცენტრს წარმოადგენს. იგი დასავლეთი და სამხრეთი მხრიდან ბუნებრივადაა დაცული. აღმოსავლეთი და ჩრდილოეთი მხრიდან კი შემოვლებული ჰქონდა კლდეში გაჭრილი დიდი თხრილი, რომელსაც შიგა მხარეს ოთხკუთხაკოშკებიანი განიერი კედელი მიუყვებოდა. ქალაქი დასერილია კლდეში ნაკვეთი ქუჩების ქსელით, მათგან ერთი მაგისტრალურია, ხოლო დანარჩენი – გვერდითი, რომელთა გაყოლებით სხვადასხვა დანიშნულების მრავალი ხუროთმოძღვრული კომპლექსი, დარბაზი და ნაგებობაა შემორჩენილი. გამოქვაბულები განლაგებულია ცალკე ჯგუფებად, ზოგი ერთმანეთთან დაკავშირებულია ფართო გასასვლელებითა და გზა-ბილიკებით. ქალაქის ზედა ნაწილში განლაგებული დარბაზების კომპლექსიდან აღსანიშნავია კლდეში ნაკვეთი დიდი დარბაზი, რომლის ნახევარწრიული კამარა დამუშავებულია კლდეშივე ნაკვეთი რვაკუთხა კესონებით (სურ. 5).

კლდეში ნაკვეთი საცხოვრებელი და საზოგადო დანიშნულების სათავსები ტერასებადაა განლაგებული. ქალაქს შემოვლებული ჰქონდა მძლავრი ქვის გალავანი რამდენიმე შესასვლელით. ჩრდილოეთით მდებარე მთავარი შესასვლელი (დიდი კლდეკარი) წარმოადგენს კლდეში ამოკვეთილ თავგახსნილ გვირაბს (სიგრძე 150 მ, სიგანე 2,5 მ, სიმაღლე 10 მ-მდე). თარიღდება ძვ. ს. IV-III საუკუნეებით. ის იყო უძველესი სავაჭრო-სატრანსპორტო გზა, რომელიც შავი ზღვისა და კასპიის ზღვის აუზებს ერთმანეთთან აკავშირებდა. ქალაქის სამხრეთ-

დასავლეთ ნაწილში მდებარეობს მცირე კლდეკარი, რომელიც მთლიანად კლდეშია ჩაკვეთილი (სიგრძე 60 მ, სიგანე 1,5 მ) და წარმოადგენს შიდა ქალაქში ძირითად შესასვლელს. არსებობდა აგრეთვე, სამხრეთით მდებარე, საიდუმლო გვირაბი (პოტერნა) დიამეტრით 3 მ, რომელიც მდ. მტკვრის ნაპირზე ჩადიოდა.

შიდა ქალაქის შუა უბანში, ამალღებული კლდის მასივზე მდებარეობს აგურით ნაშენი უფლისწულის ეკლესია (სამეკლესიო ბაზილიკა) გეგმაში ზომებით 18,5x13,8 მ, რომელიც სტილისტიკური ნიშნებით IX-X საუკუნეებს მიეკუთვნება. იგი თითქმის თავდაპირველი სახითაა შემონახული (სურ. 7). დაგეგმარების მხრივ აღსანიშნავია დაახლოებით ერთი სქემით განლაგებული კომპლექსები: ეზო, წინიდან პორტალის მსგავსი ღია სადგომი, სიღრმეში კი სიგრძივი (თუ ერთი ან ორი ოთახია) ან სიგრძივი და განივი ღერძების მიხედვით (თუ ოთახთა რაოდენობა მეტია) დაჯგუფებული ოთახები. ეს კომპლექსები თავისი სტრუქტურებით ვანის ქვაბებს ენათესავენ.

კესონებიანი დარბაზის (ანტიკური თეატრონი) სიხლოვესაა „თამარის დარბაზი“ (ორსვეტიანი ტაძარი) [სურ. 8. თამარის დარბაზი (ორსვეტიანი ტაძარი)], რომელიც თავდაპირველად წარმართული ხანის საზეიმო საკულტო ცერემონიისათვის ყოფილა განკუთვნილი. დარბაზის ჭერს გასამაგრებლად შუაში შედგმული ჰქონდა კლდეში გამოკვეთილი ორი სვეტი, რომელიც დღეს აღარ არსებობს (შემორჩენილია სვეტების საყდენი ნაწილები). ჩრდილოეთ ნაწილში კლდეში გამოკვეთილია მარანი. დარბაზის გასანათებლად კლდეში გაჭრილია წრიული ფორმის ხვრელი, რომელსაც ერთდროულად სავენტილაციო დანიშნულებაც ჰქონდა.

სურ. 7

უფლისციხესა და მის ცივილიზაციაზე გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს არქეოლოგიური გათხრებით გამოვლენილი არტეფაქტები: გვიანდელი ბრინჯაოსა და ადრინდელი რკინის ხანის წარმართული სალოცავის ნანგრევები ყათლანხევის ბორცვზე, კლდეში ნაკვეთი საწნახლები, მარნები, ვაზის სასხლავი დანები, ბრინჯაოსა და კაჟის ნამგლები, ანტიკური კერამიკული მილები, რიტუალური დანიშნულების ნივთები, ოქროს, ვერცხლის, რკინის, ძვლის, ქვის, თიხის სამკაულები და სამშვენისები, ქანდაკებები, რკინის სახნისები, კვერები, ყურძნის მარცვლის წიპწები და ა.შ. ხელოსნური ნაწარმის სიმრავლით, მრავალფეროვნებითა და მხატვრული სინატიფით უფლისციხე ძველი დროის ხელოსნური წარმოების მნიშვნელოვან ცენტრად ითვლება. ამჟამად, უფლისციხის კომპლექსი საქართველოს ისტორიულ-არქიტექტურულ მუზეუმ-ნაკრძალს წარმოადგენს.

სურ. 8

უფორმო – რასაც გარკვეული ფორმა არ აქვს; რაც ფორმას არ შეესაბამება.

უფსკრული – 1. მეტისმეტად ღრმა, თვალჩაუწყვდენი ხევი, ხრამი; 2. გადატ. დიდი ხიფათი, ფათერაკი, დაღუპვა; შეურიგებელი უთანხმოება.

უქიმერიონი – 1. VI საუკუნის ისტორიული ციხესიმაგრე დასავლეთ საქართველოში, ეგრისის სამეფოს მნიშვნელოვანი თავდაცვითი ნაგებობა; 2. გორა ქუთაისში სადაც დგას ბაგრატის ტაძარი.

უცვლელი სისტემა – მექანიკური სისტემა, რომელშიც ცალკეულ ნივთიერ წერტილებს შორის მანძილი უცვლელი რჩება.

უძრავი ნივთი – მიწის ნაკვეთი მასზე არსებული შენობა-ნაგებობით ან მის გარეშე, შენობა-ნაგებობა (მშენებარე, აშენებული ან დანგრეული), შენობა-ნაგებობის ერთეული (მშენებარე, აშენებული ან დანგრეული) და ხაზობრივი ნაგებობა.

უძრავი საყრდენი – საყრდენი, რომელიც ახორციელებს სხეულის ერთ წერტილში უძრავად ჩამაგრებას.

უძრავი ქონება – უძრავ ქონებაზე მიკუთვნებადობის ძირითად კრიტერიუმს წარმოადგენს ობიექტის მტკიცე კავშირი მიწასთან და მისი გადაადგილებადობის შეუძლებლობა დიდი მატერიალური დანახარჯების გარეშე. მას მიეკუთვნება: შენობები, ნაგებობები და დაუმთავრებელი მშენებლობები. მშენებლობა უძრავ ქონებად რეგისტრაციის დროს ფიქსირდება როგორც შენობა. უძრავი ქონების რეგისტრაციისას კი აუცილებელია გათვალისწინებული იქნეს ობიექტის ტექნიკური (მაგ., მონტაჟი სპეციალურ საძირკველთან, სტაციონალური კომუნიკაციების მიყვანა, მშენებლობის კაპიტალურობა, ნულოვანი ციკლის სამუსაოების ხასიათი და სხვ.) და იურიდიული კრიტერიუმები.

უძრავი ქონების დეველოპმენტი – დაპროექტების პროცესი, რომელიც მატერიალურ-ნივთობრივი შემადგენლობის მხრივ მოიცავს 2 ნაწილს: 1) სამშენებლო ან სხვა რაიმე სახის სამუშაოები შენობა-ნაგებობებზე და მიწაზე; 2) ფუნქციური გამოყენების თვალსაზრისით, შენობა-ნაგებობების ან მიწის შეცვლა.

უწესივრობა – ობიექტის მდგომარეობა, რომლის დროსაც ის არ შეესაბამება ნორმატიული ტექნიკური დოკუმენტაციით დადგენილ ერთ მოთხოვნასაც კი.

უწვი მასალა – მასალა, რომელიც ცეცხლისა ან მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედებით არ აალებს, არ ღვივდება და არ ნახშირდება. მას მიეკუთვნება: ლითონი, ბეტონი, დუღაბი, ბლოკი, აგური, არმოცემენტი, მინა, ქვა და სხვ.

უწონობა – მატერიალური სხეულის მდგომარეობა, რომელშიც მასზე მოქმედი გარე ძალები ან მისი მოძრაობა არ იწვევს ნაწილაკების ურთიერთდაწოლას. სხეული იმყოფება უწონობის მდგომარეობაში, თუ სხეულში გამოყოფილ ნებისმიერ ელემენტზე მოქმედი შიგა ძალების ტოლქმედი ნულის ტოლია.

უწყება – 1. მოკლე ოფიციალური წერილი, შეტყობინება ვისიმე სადმე მიწვევის შესახებ; 2. დაწესებულება ან დაწესებულებათა სისტემა, რომელიც ემსახურება სახელმწიფო მმართველობის რომელიმე დარგს.

უწყვეტი გარემო – გარემო, რომელიც განიხილება როგორც უწყვეტი და მხედველობაში არ მიიღება მისი დისკრეტული ატომურ-მოლეკულური აგებულება. განასხვავებენ: ერთგვაროვან, არაერთგვაროვან, იზოტროპიულ და ანიზოტროპიულ უ. გ. ფართოდ გამოიყენება აირებისა და სითხეების მექანიკაში, დრეკადობის თეორიაში, ელექტროდინამიკაში და სხვ.

უწყვეტი გარემოს მექანიკა – მექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის აირის, სითხის, პლაზმისა და დეფორმირებადი მყარი სხეულის მოძრაობასა და წონასწორობას. უ. გ. მ. განეკუთვნება ჰიდროაერომექანიკა, აირების დინამიკა, დრეკადობის თეორია, პლასტიკურობის თეორია და სხვ. უ. გ. მ. ძირითადი დაშვებაა ის, რომ ნივთიერება შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც უწყვეტი, მთლიანი გარემო, უგულებელვყოთ მისი მოლეკულური (ატომური)

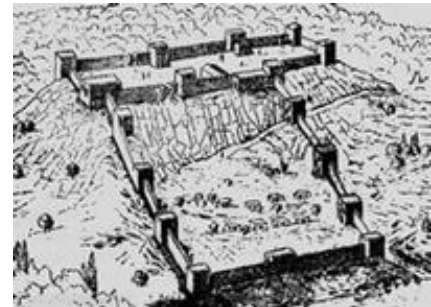
აგებულია და ერთდროულად მისი ყველა მახასიათებელი (სიმკვრივე, ძაბვა, ნაწილაკთა სიჩქარეები და სხვ.) ჩავთვალოთ უწყვეტი განაწილების მქონე სიდიდეებად. ეს გამართლებულია იმით, რომ მოლეკულათა ზომები ბევრად მცირეა იმ ნაწილაკთა ზომებზე, რომლებიც განიხილებიან ამ დარგში თეორიული და ექსპერიმენტული კვლევის დროს.

უწყვეტი კვების წყარო (UPS) – მოწყობილობა, რომლის საშუალებითაც ქსელში ძაბვის მნიშვნელოვანი ვარდნის ან "დენის წასვლის" შემთხვევაში აპარატურას (არა მარტო კომპიუტერულს) გარკვეული დროის განმავლობაში კვლავ მიეწოდება ელექტროენერგია.

უხილავი ზედაპირი – ექსპლუატაციაში მყოფი ნაკეთობის ზედაპირი, უხილავი წინა და გვერდითი მხრიდან.

უხმაურო – რაც ხმაურს არ იწვევს, რასაც ხმაური არ ახლავს; ჩუმი.

უჯარმის ციხე-ქალაქი (ინგლ. Ujarma Fortress) – ქართული ხუროთმოძღვრების უძველესი ძეგლი, ისტორიული ციხე-ქალაქი კახეთის მხარეში, საგარეჯოს მუნიციპალიტეტის სოფელ უჯარმის ჩრდილოეთით 4 კმ-ის დაშორებით, გომბორის უღელტეხილის მახლობლად, მდინარე ივრის მარჯვენა ნაპირზე (სურ. 1. უჯარმის ციხე-ქალაქის რეკონსტრუქცია. ავტორი აკად. ირაკლი ციციშვილი). უჯარმის აშენების პერიოდად III-IV საუკუნეთა მიჯნა, მეფე ასფარუგის მეფობის პერიოდი მიიჩნევა. მის მშენებლობა-გამდიერებაზე ზრუნავდნენ მეფეები ვახტანგ გორგასალი და დაჩი (V საუკუნის მეორე ნახევარში ცოტა ხნით უჯარმა ქართლის სამეფოს დედაქალაქიც კი იყო). მათ დროს აიგო ციტადელი მძლავრი კოშკებითა და მტკიცე კედლებით, სასახლეებით და ეკლესიებით. მას შემდეგ რაც ვახტანგ მეფემ V საუკუნის მეორე ნახევარში უჯარმა თავის ერთ-ერთ რეზიდენციად აქცია, ციხე-ქალაქმა განსაკუთრებული აღმავლობა განიცადა.

სურ. 1. უჯარმის ციხე-ქალაქი

სურ. 2

IV-VIII უჯარმა საუკუნეებში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ქვეყნის ისტორიაში. უჯარმის კომპლექსი ორ ნაწილად იყოფა: ქვედა ციხე (გალავანი, კოშკები) და შიდაციხე (სასახლე, კუთხური კოშკი, ეკლესია „ჯვარ-პატიოსანი“, დიდი შენობა, დიდი წყალსაცავი, მცირე წყალსაცავი, ჩრდილო-დასავლეთის კოშკი, გალავანი, კოშკები). გამოვლენილია ძეგლის მშენებლობის სამი ძირითადი პერიოდი: პრველ პერიოდში (III-X საუკ.) მიმდინარეობდა ციხე-ქალაქის მშენებლობა ერთიანი გეგმით; მეორე პერიოდში (X-XIII საუკ.) ძირითადად აღუდგენიათ მორღვეული და დაზიანებული ზღუდე-კოშკები, აუგიათ საცხოვრებელი თუ სამეურნეო შენობები; მესამე პერიოდში (XVI-XVIII საუკ., გვიანი ფეოდალური ხანა) წარმოებდა შიდა ციხის ნაგებობათა და კოშკების მცირე შეკეთება. ყველა კოშკი (სულ 17 კოშკი) და გალავანი (სიგრძით დაახლოებით 700 მ) აგებულია ადგილობრივი ქვის წესიერი კვადრებით. ქვების გარეპირი

სურ. 3

მოსწორებულია და ნაპირები წათლილი, რაც მათ მკვეთრ მართკუთხოვან ფორმას ანიჭებს. ქვები დაწყობილია ზუსტ ჰორიზონტალურ რიგებად კირის დუღაბის თხელ ფენაზე. ქვების ზომები იცვლება 12-26 სმ-ის ფარგლებში, თუმცა კუთხეების გადაბმის ადგილებში გვხვდება 50-70 სიგრძის კვადრებიც. ქვების წყობის ხასიათის მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ უჯარმაში გვაქვს ელინისტური სამშენებლო ტექნიკის ე.წ. იზოდომის თვალსაჩინო მაგალითი. ამჟამად ციხის მხოლოდ ნანგრევებია შემორჩენილი (სურ. 2. უჯარმის ციხის ნაშთის საერთო ხედი; სურ. 3. ციხის ნანგრევები). უჯარმის ციხე-ქალაქისათვის ადგილმდებარეობის შერჩევა, საერთო კომპოზიცია, ნაგებობათა დიადი, სადა, ხალისიანი ფორმები, არქიტექტურული ფორმებისა და დეტალების დახვეწილი გემოვნება და მშენებლობის სრულყოფილი ტექნიკა საფუძველს იძლევა უჯარმა საქართველოს ციხესიმაგრეთა შორის ერთ-ერთ საუკეთესო და თავისებურ ძეგლად განვიხილოთ.

უჯერი (გაუჯერებული) – ის რაც არ შეიცავს რაიმე ნივთიერების ზღვრულ რაოდენობას. მაგ., უჯერი დუღაბი, რომელშიც გახსნილი ნივთიერების კონცენტრაცია ნაკლებია, ვიდრე გაჯერებულ დუღაბში, და რომელშიც, მოცემულ პირობებში, კიდევ შეიძლება ამ ნივთიერების გახსნა.

უჯრა – გამოწვევით გასახსნელი რისამე შესანახი ყუთი (მაგიდისა, კარადისა და მისთ.).

უჯრედი – 1. თითოეული მართკუთხედი, რომელიც მიღებულია პარალელური და მართობული ხაზების გადაკვეთით; 2. რისამე (ბადის, ფიჭის, სტრუქტურისა და სხვ.) ცალკეული დანაყოფი; 3. ორგანიზმის აგებულების უმარტივესი ერთეული – ცოცხალი ნივთიერების ძირითადი ფორმა, რაც დამახასიათებელია ცხოველური და მცენარეული სამყაროსათვის.

უჯრედოვანი – უჯრედების მქონე, უჯრედებისგან შემდგარი.

უჯრედოვანი მინა – იხ. ქაფმინა.

უჯრედული ლენტი – ბამბულის ლენტი სარჩული ან დიაგონალური გადახლართვით. გამოიყენება ელექტროსამონტაჟო სამუშაოებში, სამხედრო ტანსაცმლისა და აღჭურვილობის წარმოებაში, ზედა ტანსაცმლის ნაკერების კიდეების შემოსაკონტურებლად, ნაკეთობების შესაფუთად, საკანცელარიო საქონლის (საქაღალდეების) დასამზადებლად, წიგნის ყდაში ჩასასმელად და სხვ.

ფაბლეტი (კომპ.) (ინგლ. phablet) – სმარტფონი ისეთი ზომის ეკრანით, რომელიც შუალედური ტიპურ სმარტფონსა და პლანშეტურ კომპიუტერს შორის.

ფაბრიკა (ლათ. fabrica სახელოსნო) – მანქანების გამოყენებაზე დაფუძნებული გადამამუშავებელი სამრეწველო საწარმო, სადაც ესა თუ ის პროდუქცია იწარმოება (სურ. 1. სამკერვალო ფაბრიკა). ეკონომიკური თვალსაზრისით ფაბრიკასა და ქარხანას შორის განსხვავება არ არის.

სურ. 1. ფაბრიკა

ფაბრიკატი (ლათ. fabricates დამზადებული) – გადამამუშავებელი მრეწველობის დამთავრებული პროდუქტი, მზა ნაწარმი.

ფაბრიკაცია (ლათ. fabricatiōn < fabricātus გაკეთება < შუა ფრანგ.

fabriquer ფაბრიკა < ლათ. fabrica ხელობა, განსაკუთრებით ლითონების დამამუშავება და მშენებლობა; სახელოსნო) – 1. რაიმეს დამზადების ან გამოგონების პროცესი; 2. გადატ. რაიმე ნაყალბევის შეთხზვა-გავრცელება.

ფაგი (ბერძ. phagos მჭამელი) – რთული სიტყვის ბოლო შემადგენელი ნაწილი; ნიშნავს მჭამელს, შთანთქმელს (მაგ., ბაქტერიოფაგი).

ფაზა (ფრანგ. phase < ბერძ. phasis გამოჩენა) – 1. პერიოდი, საფეხური რომელიმე მოვლენის განვითარებაში; 2. გენერატორის გრაგნილების ცალკეული ჯგუფი, აგრეთვე მასთან შეერთებული სადენი, რომლითაც ელექტროდენი გადაიცემა; 3. შენადნობის სტრუქტურული მდგენელი, რომელსაც აქვს ერთგვაროვანი (ჰომოგენური) კრისტალური აგებულება და აგრეგატული მდგომარეობა, გამოყოფილი სხვა ნაწილებისაგან ზედაპირული საზღვრით, რომლის დარღვევისას შემადგენლობა და თვისებები იცვლება ნახტომისებურად. ფაზის სახეები: აირგანაწილების, აირული, ბოლო, გეომეტრიული, დისპერსიული, თანაწონასწორული, თხევადი, ინკონგრუენტულად დნობადი, თერმოდინამიკური, ინკონგრუენტულად ხსნადი, კონგრუენტული, კონდენსირებული, კრისტალთშორისი, მდოვრე, მთვარის, მოსაზღვრე, მყარი, პირველადი, რხევის, საწყისი, ტოპოლოგიური, უწონასწორო, შეუღლებული, ძვრის, ცვლადი შედგენილობისა და სხვ.

ფაზა რხევებისას – სიდიდე, რომელიც განსაზღვრავს რხევითი პროცესის მდგომარეობას დროის თითოეულ მომენტში. იზომება პერიოდის მეთაქვებში, ხოლო სინუსოიდური სიდიდეებისათვის – რკალურ და კუთხურ ერთეულებში.

ფაზენდა (პორტ. fazenda მამული) – ზოგიერთ ქვეყანაში (ბრაზილია, არგენტინა, პორტუგალია) მსხვილი მამულის ადმინისტრაციული ტერმინი.

ფაზომეტრი (ბერძ. phasis გამოჩენა და métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რომელიც გამოიყენება როგორც ერთფაზა, ისე სამფაზა ცვლადი დენის წრედებში სიმძლავრის კოეფიციენტის გასაზომად.

ფაზური სიჩქარე – ნივთიერი წერტილის გადაადგილების სიჩქარე, რომელსაც სივრცეში მოცემული მიმართულებით აქვს რხევითი მოძრაობის მუდმივი ფაზა. როგორც წესი, ეს მიმართულება თანხვედილია ტალღური ვექტორის მიმართულების, და ფაზური ეწოდება სიჩქარეს, რომელიც იზომება სწორედ ამ მიმართულებით (თუ სხვა მიმართულება არ არის მითითებული).

ფათხა (ფათხი, ჩხაჟი) – ბადის საქსოვარი ჩხირი. დამატებით იხ. ჩხირი.

ფაიალიტი (რკინის ქრიზოლითი) [ფრანგ. fayalite < კუნძულ ფაიალის (აზორის კუნძულები) სახელის მიხედვით] – რკინით მდიდარი ოლივინის ჯგუფის მომწვანო-მოყვითალო ფერის მინერალი. ფორმულა – Fe_2SiO_4 . სიმკვრივე – 4390 კგ/მ³. გავრცელებულია დედამიწის ტუტე და მჟავე მაგმურ ქანებში. გამოირჩევა მაღალი სიმკვრივით. იხსნება მარილმჟავაში. გამოიყენება მეტალურგიაში დანამატად თერმო- და კოროზიამდედგი ლითონის შენადნობების მისაღებად.

ფაილი (ინგლ. file < ლათ. filum ძაფი) – აზრობრივად რაიმე საერთო ნიშნების მქონე მონაცემთა ერთობლიობა. ფ. სახით ინფორმაციის შენახვის მეთოდი ფართოდ გამოიყენება კომპიუტერის დამახსოვრების მოწყობილობებში. ფ. დაწყება-დასასრული სპეციალური ნიშნებით აღინიშნება.

ფაილური სისტემა (კომპ.) (ინგლ. file system) – ოპერაციულ სისტემებში მონაცემების შენახვის საერთო სტრუქტურა, რომლის მიხედვითაც ხდება კომპიუტერის ფაილების ორგანიზება, შენახვა და მათთვის სახელების მინიჭება.

ფაიფური (თურქ. farfur, fagfur < სპარს. "ფეგ ფუნ" – არაბებში ჩინეთის იმპერატორის ტიტულის მიხედვით) – სხვადასხვა სახის ნაკეთობა, რომელიც მზადდება ორგანოს გამომწვარი და მოჭიქული მინარევიანი (მარმარილო, ცარცი და სხვ.) მაღალხარისხოვანი თიხის მინირებული მასისაგან (სურ. 1. ჩინური ფაიფურის ვაზა). ფ. ჩვეულებრივ იღებენ კაოლინის, პლასტიკური თიხის, კვარცისა და მინდვრის შპატის წვრილ-დისპერსიული ნარევის მაღალ ტემპერატურაზე გამოწვით. ტექნიკის განვითარებასთან ერთად გაჩნდა ფ. სახესხვაობანი: თიხამიწიანი, ცირკონიუმიანი, ბორკალციუმიანი, ლითიუმიანი და სხვ.

სურ. 1. ფაიფური

ფაკულტეტი (ლათ. facultas შესაძლებლობა, უნარი) – უმაღლესი სასწავლებლის განყოფილება, სადაც ასწავლიან გარკვეულ მომიჯნავე სასწავლო დისციპლინებს.

ფალანგი – იხ. ხარაჩო.

ფალსიფიკაცია (ლათ. falsifico ვაყალბებ) – რაიმე ნამდვილის, ჭეშმარიტის შეცვლა მცდარით, ყალბით; რისამე ვაყალბება, ხარისხის გაუარესება.

ფალცი (გერმ. falz < falzen გაღუნვა) – 1. ფიცრის (ქვის და მისთ.) გაყოლებაზე ამოღარული ხაზი, რომელშიც იდება მასთან შემერთებელი დეტალის შვერილი (სურ. 1); ნარიმანდი; 2. ლითონის ფურცლების (თუნუქის) შეერთების ადგილი, ნაკერი (სურ. 2).

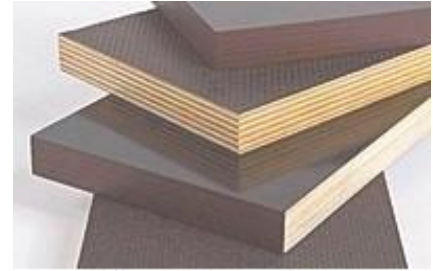
სურ. 1. ფალცი

ფანერა ამაღლებული წყალმდედგობის – ფანერა, რომელსაც აქვს ამაღლებული სიმტკიცის ზღვარი ახლესაზე (შპონებს შორის წებოვანი ნაკერის) ადუღებულ წყალში გამოხარშვის შემდეგ. ფ. ა. წ. მიეკუთვნება არყის ხის ფანერა მარკით $\Phi C \Phi$ (რუსული წარმოების) (იხ. ფანერა სამშენებლო, სურ. 1), რომელიც დამზადებულია ფენოლფორმალდეჰიდურ წებოზე, სწორედ ამ წებოს გამოყენება ანიჭებს ფანერას წყალმდედგობას, რადგანაც ის მედეგია ტენის, სოკოებისა და მავნე მიკროორგანიზმების მიმართ.

სურ. 2. ფალცი

ფანერა გარანდული – ხის ძვირფასი დეკორატიული ჯიშებიდან (მუხა, კაკალი, კოპიტი, ნეკერჩხალი, წიფელი) დამზადებული ფანერა, რომელიც ავეჯისა და სამშენებლო ნაკეთობების დასაფანერებლად გამოიყენება.

ფანერა დაბაკელიტებული

ფანერა დაბაკელიტებული – ფანერა, დამზადებული წყალმდეგი ბაკელიტის წებოზე არყის ხის შპონისაგან. გამოიყენება მომატებული ტენიანობის პირობებში მომუშავე მსუბუქი კონსტრუქციული ელემენტებისათვის.

ფანერა დეკორატიული – ფანერა, დამზადებული ფისში გაჟღენთილი შპონების შეკვრის დაწნეხით მაღალ ტემპერატურაზე. ცხელი დაწნეხა უზრუნველყოფს ზედაპირის დეკორატიული გამომსახველობის მკვეთრ გაუმჯობესებას. ხშირად ზედაპირის ტექსტურის გასალამაზებლად იყენებენ ფისში გაჟღენთილ ქაღალდს, ქსოვილს, აფსკსა და 0,08-0,1 მმ სისქის მიკროშპონს, რომელსაც იღებენ წვრილფოროვანი ჯიშის ხის მორის დაჩურჩვით.

ფანერა დეკორატიული

ფანერა კომბინირებული (ფანერის ფილა) – ფანერა (ფანერის ფილა) შპონის ფენებით, დამზადებული სხვადასხვა ჯიშის მერქნისაგან, განლაგებული სიმეტრიულად ცენტრალური ფენის მიმართ.

ფანერა ლამინირებული

ფანერა ლამინირებული – ფანერა ლამინირებული ზედაპირით, რომელიც მზადდება ხის სქელი შპონების (0,35-4 მმ) ფურცლების შეწყობებით ჩვეულებრივი ფანერის ანალოგიურად. გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცითა და ფორმის სტაბილურობით. აკეთებენ 3 ან 5 ფენიანს წყალმდეგი წებოების გამოყენებით. მცირე წონა, მაღალი მდგრადობა ტემპერატურული ცვალებადობის მიმართ, შესანიშნავი ფაქტურა, დაბალი ფასი – ეს ის თვისებებია, რომელიც ლამინირებულ ფანერს ხდის ძალზე პოპულარულს სამშენებლო საქმეში. განსაკუთრებით დიდი მოთხოვნაა ამ ფანერზე ყალიბების დასამზადებლად, რომლებსაც იყენებენ სამოქალაქო თუ სამრეწველო დანიშნულების ორიგინალური ნაგებობების მშენებლობისათვის. ეს ყალიბები თავისი სიმსუბუქით, მოხერხებულობით, მრავალჯერადი გამოყენებადობით, ზედაპირის თვისებებით, ფასით, ხელმისაწვდომობით გაცილებით მიმზიდველი მასალაა, ვიდრე ლითონი, ფიცარი ან პლასტმასი.

ფანერა სამშენებლო (ფირფიცარი) – კონსტრუქციული, მრავალფენიანი, ქარხნული წესით დამზადებული ფურცლოვანი საშენი მასალა. შედგება კენტი რაოდენობის შპონების თხელი ფენებისაგან. შპონები მზადდება არყის ხის ან სხვა წიწვოვანი ჯიშის მერქნისაგან. მეზობელი შპონების ბოჭკოები ურთიერთმართობი მიმართულებითაა განლაგებული, ხოლო ფანერის გარე შპონებს ერთნაირი მიმართულება აქვთ. სამშენებლო საქმეში ძირითადად გამოიყენება დაწებებული და დაბაკელიტებული წყალმდევეგი ფანერა. ფანერის შპონების დაწებება ხდება ფენოლფორმალდეჰიდური ტიპის წყალმდევეგი სინთეზური წებოების გამოყენებით, რაც იძლევა ამაღლებული წყალმდევეგობის მარკის ფანერს, რომლის გამოყენება დაშვებულია ტენიანობის ყველა ჯგუფის შენობა-ნაგებობების კონსტრუქციებში. დაწებებული ფანერის ფურცლების სისქეა 1,5-15 მმ. 15 მმ-ზე მეტი სისქის ფანერს ფანერის ფილები ეწოდება და მისი სისქე 120 მმ-ს აღწევს. დაწებებული ფანერის სიმტკიცე გარე ფენების მიმართულებით უფრო მაღალია, ვიდრე განივად, რადგანაც გრძივად ფენების რაოდენობა ერთით მეტია და გარე ფენები განლაგებულია ღუნვისას მაქსიმალური ძაბვების ზონაში. ჭრაზე ფანერის სიმტკიცე 2,5-ჯერ აღემატება მერქნის სიმტკიცეს ჭრაზე ბოჭკოების მიმართულებით, რაც ფანერის დიდ უპირატესობაზე მიუთითებს. მანკების გავლენაც ფანერაში მცირეა. ჯვარედინა სტრუქტურის გამო ფანერს მერქანთან შედარებით ნაკლები ანიზოტროპიულობა ახასიათებს. ამასთან, მას უფრო მაღალი სიმტკიცის მაჩვენებლები, დაბალი ბგერა- და თბოგამტარობა, ქიმიურად აგრესიული გარემოსა და ატმოსფერული ზემოქმედებისადმი მაღალი მედეგობა აქვს. ამ დადებითი თვისებების ერთობლიობა სამშენებლო კონსტრუქციებში მისი ფართოდ გამოყენების შესაძლებლობას იძლევა, უპირველეს ყოვლისა, შემომფარგვლელი კონსტრუქციების, წებოფანერის კოჭების, პანელების, წიბოვანი და ქარგილოვან-ბადისებრი თალების დასამზადებლად. ზედაპირის სისუფთავის მიხედვით არსებობს გაუხეხავი ზედაპირებით, ერთ მხარეს გახეხილი და ორივე მხარეზე გახეხილი ფანერა. ფენების რაოდენობის მიხედვით – სამფენიანი, ხუთფენიანი და მრავალფენიანი. მერქნის ჯიშის მიხედვით – არყის ხისა და წიწვოვანი მერქნის (ლარიქი, ფიჭვი, სოჭი, ნაძვი).

ფანერა სამშენებლო

ფანერის ამობერილობა – ფანერის დეფექტი, რომელიც მის ზედაპირზე ამობურცული წარმონაქმნების სახით გამოიხატება, რაც ზედაპირული შპონის ფურცელსა და შიგა ფენების ფურცელს შორის შეუწყბავი ადგილების არსებობით ან მათ შუა მოხვედრილი უცხო სხეულითაა გამოწვეული.

ფანჯა

ფანერის მიღები – არყის ხის მერქნისაგან ფენოლფორმალდეჰიდურ წებოზე დამზადებული ნაკეთობები, რომელიც უძლებს შიგა 12 ატმ. წნევას. გამოიყენება სითხეებისა და ფხვიერი მასალების პნევმოტრანსპორტირებისათვის (დიამეტრი 1,5 მ-მდე).

ფანკოილი

ფანჯა (ჩინ. fan მეცნიერება და czi ქალის სახელის წარმომქმნელი აფიქსი) – ქვის, ალიზის ან ხის კარკასიანი პატარა სახლი ჩინეთში.

ფანკოილი – მარტივი დანადგარი, რომელიც შედგება გათბობისა და გაგრილების სითბოს მცვლელითა და ვენტილატორისაგან. არის სისტემის ნაწილი, რომელიც გამოიყენება საცხოვრებელ,

კომერციულ და ინდუსტრიულ შენობებში ტემპერატურის კონტროლის მიზნით იმ სივრცეში, რომელშიც ის დამონტაჟებულია ან ემსახურება რამდენიმე სივრცეს ერთდროულად. დანადგარის სამუშაო ციკლი ხორციელდება ჩართვა-გამორთვის მექანიზმით ან თერმოსტატით.

ფანტური – ბუდისტური სტუპას თავზე დადგმული დეკორატიული დანიშნულების მსუბუქი ნაგებობა (ნაკეთობა).

ფანჩატური – ფოთლის დერეფანი; საჩრდილობელი; ცოცხალი მცენარის ტოტებითა და ფოთლებით გადახურული მსუბუქი უკედლებო საბაღე ნაგებობა (მახ. 1; სურ. 2). დამატებით იხ. თალარი, ტალავერი და მყოდოლი.

სურ. 1. ფანჩატური

ფანჯარა (სპარს.) – 1. სარკმელი; შენობის კედელში დაყოლებული ღიობი (სინათლისა და ჰაერისათვის), რომელშიც მომინული ჩარჩოა ჩასმული. ქართულ ხალხურ ქვითხურობაში განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ქვის ჩარჩოიანი ფანჯრები (იხ. სირმა) რომლებიც გამიზნული იყო როგორც ჩარჩოს სიმაგრისათვის, ასევე არქიტექტურულ სამშვენისად; 2. ძვ. სარკმლის ბაღე ან შემადლებული (გადასავარდნი) ადგილის მოაჯირი. ამ მნიშვნელობით ტერმინმა თითქმის XIX საუკუნამდე მოაღწია, როდესაც მან თავისი დღევანდელი მნიშვნელობა მიიღო. არსებობს ფანჯრის სახეები: აირსარკმელი, ასაწევი, ბიფორიუმი, ბრამანტის, ბრმა, გადასაშვები, გადასახსნელი, გადმოსაწევი, გამომშვერილი, გამომშვები, გამოსაბოლქვი, გასაწევ-გამოსაწევი, დაწოლილი, გოტიკური, დაკიდებული, ერთფრთიანი, ვარდი, ვენეციური, ზედა შუქის, თაღოვანი, თევზის ბუშტი, თერმული, კასრისებრი, კოლოფა, კომბინირებული, მანსარდული, მარაოსებრი, მეზონინური, მეორადი სხივის, მრგვალი, მშვილდა, ნახევარწრიული, ნახევარწრიული სარკისებრი, ორფრთიანი, პალადიოს, პანორამული, ჟალუზური, საბრუნე ვერტიკალური, საბრუნე ჰორიზონტალური, საგდულიანი, სავენტილაციო, საკეცი, სამერცხული, სამმაგი, სამფრთიანი, სამცენტრიანი, სარკისებრი, საჭვრეტელი, სერლიანა, ტვირთსათრევი, ფანჯარა აკორდეონი, ფიჭასებრი, ფლორენციული, ფრანგული, ყრუ, შემშვები, ჩასატვირთავი, ცრუ, ხანძარსაწინააღმდეგო, ხარის თვალი, ჰოლანდიური და სხვ.

სურ. 2. ფანჩატური

ფანჯარა-აკორდეონი (ინგლ. accordion window) – დასაკეც-გასაშლელი ფრთებიანი ფანჯარის ტიპი. ძირითადად გამოიყენება ვიტრაჟებისა და ტიხრების მოსაწყობად.

ფანჯარა ასაწევი [ინგლ. sash (double hung) window] – ჰოლანდიური ფანჯრის ტიპი შვეულად მოსრიალე ფრთებით, რომელსაც აქვს ასაწევ-დასაშვები ინერციული მექანიზმი. ფრთები იწევა ღიობის ნახევრამდე, ფიქსირდება საჭირო სიმაღლეზე და ქმნის ღია სივრცეს. ძირითადად გამოიყენება კოტეჯების, აივნების, ზამთრის ბაღების, ვერანდების, ოფისების და მისთ. შესამინად.

ფანჯარა ბერლინური (ინგლ. Berlin window) – ფართო სამფრთიანი ფანჯარა განთავსებული ინტერიერის კუთხეში, რომელიც გამოიყენება სახლის ორი ფლიგელის გადაკვეთით შექმნილი სათავსის ბუნებრივი განათებისათვის.

ფანჯარა-აკორდეონი

ფანჯარა ასაწვევი

ფანჯარა ბერლინური

ფანჯარა ბიფორა

ფანჯარა ბრამანტეს

ფანჯარა გადმოსაწვევი

ფანჯარა გამოსვერილი

ფანჯარა გასაწვევ-გამოსაწვევი

სურ. 1. ფანჯარა გოტიკური

ფანჯარა დაკიდებული

ფანჯარა დასაკეცი

ფანჯარა ბიფორა (ინგლ. Biforium window) – განსხვავებული ფორმის ფანჯარა (რომაული, ბიზანტიური, გოტიკური, მავრიტანული), შედგენილი, სვეტით ან ღიობით გაყოფილი, ორი ერთნაირი ფრთისაგან, რომლებიც ერთ საპირეშია ჩასმული და ფანჯარა მთლიანად ერთიან ანსამბლს წარმოადგენს.

ფანჯარა ბრამანტეს (ინგლ. Bramantovo window) – ფანჯრის ღიობის ტიპი ნახევარწრიული თაღოვანი დაბოლოებით, რომელიც ჩართულია მართკუთხა ფორმატის მოჩარჩოებაში. სახელი ეწოდა იტალიელი არქიტექტორის დ. ბრამანტეს საპატივსაცემად (XVI ს.).

ფანჯარა გადმოსაწევი (ინგლ. hopper window) – ფანჯრის ტიპი, რომლის მოძრავი ფრთა სახსროვნად არის დამაგრებული ფანჯრის ჩარჩოს ქვედა ჰორიზონტალურ ძელთან და იღება ზევიდან ქვევით. ძირითადად გამოიყენება ფრამუგების მოსაწყობად.

ფანჯარა გამოშვებული (ინგლ. projected window) – კომბინირებული ფანჯრის ტიპი დაყოფილი ჰორიზონტალურ ნაწილებად, რომლის ზოგი ფრთა სათავსის შიგნით იღება, ზოგი – გარეთ.

ფანჯარა გასაწევ-გამოსაწევი (ინგლ. sliding window) – ფანჯრის ტიპი, რომლის ფრთა თავის სიბრტყეში მოძრაობს.

ფანჯარა გოტიკური (ინგლ. Gothic window) – 1. ისრული, გოტიკური თაღით დაგვირგვინებული სარკმელი (სურ. 1. წმ. იოანე ნათლისმცემლის სახელობის ეკლესიის ერთ-ერთი სარკმელი, ს. იგთფილდი, შროფშირის საგრაფო, ინგლისი); 2. იხ. ტრიფორა.

ფანჯარა დაკიდებული (ინგლ. awning window) – გადმოსაწევი ფანჯრის შებრუნებული ვარიანტი, როცა მოძრავი ფრთა სახსროვნად არის დამაგრებული ფანჯრის ჩარჩოს ზედა ჰორიზონტალურ ძელთან და იღება ქვევიდან ზევით.

ფანჯარა დასაკეცი (ინგლ. folding window) – ფანჯრის ტიპი, რომელიც შედგება ერთმანეთთან სახსრულად დაკავშირებული რამდენიმე ფრთისაგან. საჭიროების შემთხვევაში, ეს ფრთები იკეცება ერთმანეთზე და ხსნის ღია სივრცეს. გამოიყენება ოფისებში ტიხრებად, ზამთრის ბაღში, ეზოში ან ქუჩაში გასასვლელად და სხვ.

ფანჯარა დიოკლეტიანეს (ინგლ. Diocletian window) – დიდი ზომის ნახევარწრიული მოხაზულობის ფანჯარა ორი შვეული დგარით (სურ. 1. ფანჯარა დიოკლეტიანეს; სურ. 2. რომაული თერმები). გავრცელებული იყო ძველი რომის აბანოებში (თერმებში).

სურ. 1. ფანჯარა დიოკლეტიანეს

სურ. 2. ფანჯარა დიოკლეტიანეს

ფანჯარა ვარდული (ინგლ. Rose window) – მრგვალი ფორმის კონსტრუქცია გოტიკურ არქიტექტურაში, რომელსაც ათავსებდნენ ტაძრის ცენტრალური შესასვლელის თავზე. ვარდის ფორმის საოცარი სილამაზის აჟურულ ფანჯარას აქვს ცენტრიდან გამომავალი სიმეტრიულად განლაგებული სხივები.

ფანჯარა თაღოვანი (ინგლ. Arched window) – თაღოვანი ზღუდართან დამთავრებული ფანჯარა.

ფანჯარა თევზის ბუშტი (ინგლ. fish bubble window) – წაგრძელებული ფორმის რთული, აჟურული კონსტრუქცია, შედგენილი მრუდხაზოვანი ელემენტებისაგან, რომლებიც ერთმანეთშია გადახლართული და შორიდან ცეცხლის ალს მოგვაგონებს.

ფანჯარა კასრისებრი (ინგლ. Barrel window) – ერკერის ტიპის, კედლის სიბრტყიდან წინ გამოწეული ფანჯარა, რომელსაც კასრის ნახევრის ფორმა აქვს.

ფანჯარა კოლოფა – ერკერის ტიპის, კედლის სიბრტყიდან წინ გამოწეული ფანჯარა, რომელსაც ოთხკუთხედის ფორმა აქვს.

ფანჯარა კომბინირებული (ინგლ. combination window) – ფანჯრის ტიპი, რომლის ერთი ჰორიზონტალური დიდი ნაწილი ყრუა, ხოლო მეორე შედარებით ვიწრო ნაწილი – მოძრავი.

ფანჯარა კუთხის (ინგლ. Corner window) – ორი დამოუკიდებელი ფანჯრის კონსტრუქცია, შეერთებული ერთმანეთთან 90° ან 135° -იანი კუთხით. მათ აყენებენ ოთახის კუთხეში ან ერკერის კონსტრუქციაში.

ფანჯარა მანსარდული (ინგლ. Roof window) – სახურავზე (ქანობის სიბრტყეში) განლაგებული ფანჯრის სახეობა, რომელიც გამოიყენება სხვენის გასანათებლად და გასანიაველად.

ფანჯარა მარაოსებრი (ინგლ. Fan window) – 1. ფანჯარა კარის თავზე; 2. ფანჯარა, რომლის ზედა ნაწილი შედგება მარაოსებრ განლაგებული ნახევარწრეებისაგან. აღმოცენდა რომაულ არქიტექტურაში, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იყო ნახევარწრიული ფორმები, თაღები და კამარები. გამოიყენებოდა ტაძრებსა და მონასტრებში. ფ. მ. ითვლება რომაული სტილის შენობების ძირითად დეკორატიულ ელემენტად.

ფანჯარა მეზონინური (ინგლ. Mezzanine window) – სახლის ზედა სართულის ფანჯრები, რომლებიც განთავსებულია ბელეტაჟის ძირითადი რიგის მაღალი ფანჯრების თავზე (იხ. მეზონინი, სურ. 1).

ფანჯარა მეორადი შუქის (ინგლ. Second light window) – ერთი სივრცის მქონე მოცულობითი სათავსის პირველი რიგის ფანჯრების თავზე განლაგებული დამატებითი ფანჯრები, რომელთა დანიშნულებაა სათავსში ბუნებრივი განათების გაზრდა.

ფანჯარა ნახევარწრიული სარკისებრი – 1. ერკერის ტიპის, კედლის სიბრტყიდან წინ გამოწეული ფანჯარა, რომელსაც ნახევარწრის ფორმა აქვს; 2. დამატებით იხ. ფანჯარა კასრისებრი.

ფანჯარა პალადიოს (ინგლ. Palladio window) – სამნაწილიანი ფანჯრის ღიობი, რომლის განიერი თაღისებრი შუა ნაწილი განაპირა მართკუთხა ღიობებისგან გამოყოფილია მცირე სვეტებით ან პილასტრებით. კომპოზიცია მთლიანად ჩასმულია ერთ მართკუთხა ჩარჩოში. სახელი ეწოდა იტალიელი არქიტექტორის ა. პალადიოს საპატივსაცემად (XVI ს.).

ფანჯარა ვარდული

ფანჯარა თაღოვანი

ფანჯარა თევზის ბუშტი

ფანჯარა კასრისებრი

ფანჯარა კოლოფა

ფანჯარა კუთხის

ფანჯარა მანსარდული

ფანჯარა მარაოსებრი

ფანჯარა მერაღი შუქის

ფანჯარა პალატიოს

ფანჯარა პანორამული

ფანჯარა ვალუზური

ფანჯარა პანორამული (ინგლ. Panoramic window) – დიდი ზომის ფანჯრის კონსტრუქცია იატაკიდან ჭერამდე. ფრანგული ფანჯრისგან განსხვავებს პარაპეტების არსებობა ჭერისა და იატაკის გაყოლებაზე. მისი დანიშნულებაა სათავსის ინსოლაციის გაზრდა და გარემოზე პანორამული ხედის გახსნა.

ფანჯარა ჟალუზური (ინგლ. louvered window) – ფანჯრის ტიპი, რომლის ჩარჩოში ჩასმულია ორი ან მეტი, შედარებით ვიწრო, ჰორიზონტალური ფრთა, რომლებსაც საშუალება აქვთ მობრუნდნენ საკუთარი ჰორიზონტალური ღერძის გარშემო.

ფანჯარა საბრუნვი ვერტიკალური

ფანჯარა საბრუნვი ვერტიკალური [ინგლ. pivoting (vertical) window] – საგდულიანი ფანჯრის ტიპი, რომლის მოძრავი ალათა შეიძლება შემობრუნდეს საკუთარი ვერტიკალური ღერძის მიმართ 90°-მდე კუთხით.

ფანჯარა საბრუნვი ჰორიზონტალური [ინგლ. pivoting (horizontal) window] – საგდულიანი ფანჯრის ტიპი, რომლის მოძრავი ალათა შეიძლება შემობრუნდეს საკუთარი ჰორიზონტალური ღერძის მიმართ 90°-მდე კუთხით.

ფანჯარა საგდულიანი (ინგლ. casement window) – ფანჯრის ტიპი, რომელსაც მოძრავი ფრთები (საგდულები) აქვს. როგორც წესი, ასეთი ფანჯარები იღება სათავსის შიგნით.

ფანჯარა საბრუნვი ჰორიზონტალური

ფანჯარა სამერცხული (ინგლ. Dormer window) – არქიტექტურული ელემენტი ვერტიკალურად ჩასმული ფანჯრით, რომელიც ცვლის ქანობიანი სახურავის კონფიგურაციას.

ფანჯარა სამფრთიანი (ინგლ. mull window) – ფანჯარა, რომლის ღიობი სამნაწილადაა გაყოფილი. თითოეული ფრთა შეიძლება იყოს მოძრავი ან უძრავი.

ფანჯარა სამერცხული

ფანჯარა სერლიანა (ინგლ. cerlian's window) – სამნაწილიანი ფანჯრის ღიობი სვეტებითა და პილასტრებით, რომლის შუა ნაწილი დაბოლოებულია ნახევარწრიული სეგმენტით (სურ. 1. ვიქტორ ემანუილ III-ის გალერეა, XVI ს., იტალიის რესპუბლიკა). სახელი ეწოდა იტალიელი არქიტექტორის ს. სერლიოს საპატივსაცემად (XVI ს.).

ფანჯარა ფიჭასებრი (ექვსკუთხა, ჰექსაგონალური, წისქვილის) – ექვსკუთხედის ფორმის ფიგურული ფანჯარა, რომელიც მოგვაგონებს ფუტკრის ფიჭას ან გრაფიტის კრისტალურ მესერს. არის წესიერი ან წაგრძელებული ფორმის, იმპოსტით ან მის გარეშე, გასაღები ან ყრუ. ძირითადად გამოიყენება სხვენის სივრცის გასანათებლად ან დეკორატიულ ელემენტად საცხოვრებელ სახლებში. გავრცელებული იყო ჩრდილოეთ ევროპის ქვეყნებში.

ფანჯარა სამფრთიანი

ფანჯარა ფლორენციული (ინგლ. Florentine window) – რთული

საფანჯრე კონსტრუქცია, შედგენილი რამდენიმე (ხშირად ორი) თაღოვანი ფანჯრისაგან და გაერთიანებული ერთი კამარით.

სურ. 1. ფანჯარა სერლიანა

ფანჯარა ფიჭასებრი

ფანჯარა ფლორენცული

ფანჯარა ფრანგული (ინგლ. french window) – 1. სამშენებლო დიზაინის თანამედროვე მიმდინარეობა – დიდი ზომის ფანჯრები (იატაკიდან ჭერამდე), რომელიც გამოიყენება საცხოვრებელი სახლების, კოტეჯების, აგარაკებისა და მისთ. პანორამული შემინვისათვის. ის ხშირად კარის ფუნქციასაც ითავსებს (სურ. 1. თანამედროვე ფრანგული ფანჯარა); 2. საგდულიანი ფანჯრის ტიპი, რომლის ფრთები სათავსის გარეთ იღება; 3. XVII საუკუნის ფრანგული არქიტექტურის დამახასიათებელი ელემენტი ძლიერ წაგრძელებული შვეული ღიობის სახით, დანაწევრებული შემინვით, თაღითა და გისოსებიანი პატარა ფრანგული აივნით ქვედა ნაწილში (სურ. 2. XVII საუკუნის ფრანგული ფანჯარა).

ფანჯარა ყრუ (ინგლ. deadlight window) – 1. ფანჯარა, რომლის ღიობი შევსებულია უძრავი ფრთით (ალათით) (სურ. 1); 2. ყრუ ნიში კედელში, რომელიც სტილიზებულია როგორც ფანჯარა.

ფანჯარა ხანძარსაწინაღობი – ფანჯარა, რომელიც შედგება სპეციალური ლითონის დაპროფილებული ჩარჩოსა და მრავალშრიანი ცეცხლგამძლე მინისაგან ან მინაპაკეტისაგან. მინებს შორის მოთავსებულია ჰერმეტიკული აფსკი, რომელიც მაღალი ტემპერატურის გავლენით აფუვდება და ხანძრის გავრცელების საწინააღმდეგოდ დამატებითი დაბრკოლების ფუნქცია აქვს. ცეცხლმდეგობის თვალსაზრისით ეს ფანჯრები სამი სახისაა: ცეცხლმდეგობის ზღვრით 60 წთ-მდე, 30 წთ-მდე და 15 წთ-მდე. მათი შერჩევა დამოკიდებულია შენობის კატეგორიაზე.

სურ. 1. ფანჯარა ფრანგული

სურ. 2. ფანჯარა ფრანგული

სურ. 1. ფანჯარა ყრუ

ფანჯარა ხარის თვალი – მრგვალი ან ოვალური ფორმის ფანჯარა. გავრცელდა საფრანგეთის ბაროკოს სტილის არქიტექტურაში.

ფანჯარა ჰოლანდიური – იხ. ფანჯარა ასაწევი.

ფანჯრის ალათი – მინების დასამაგრებელი, მოძრავი (ზოგჯერ უძრავი) კარკასი, რომელიც კედელში ჩამაგრებულ ჩარჩოში თავსდება.

ფანჯრის ბლოკი – ფანჯრისა და მისი ჩარჩოსაგან შემდგარი ნაკეთობა.

ფანჯრის ბრუნსაკეტი – საფანჯრე ფურნიტურის ელემენტი, რომლის ბრუნვითაც ხდება ფანჯრის ჩაკეტვა.

ფანჯრის ფრთა – ასაწეობი ერთეული ჩარჩოვანი კონსტრუქციის ფანჯრის ბლოკისა, რომელიც უერთდება ჩარჩოს სახსრული ან მოსრიალე მაკავშირებლებით. თუ ფრთა ყრუა (არ იღება), მაშინ მისი შეერთება ჩარჩოსთან ხორციელდება უსახსროდ (სურ. 1. ფანჯრის ფრთა: მარცხნივ – გაღება-გადმოკიდება; შუაში – ყრუ; მარჯვნივ – მოძრავი).

ფარადა (ინგლ. farad < ინგლისელი ფიზიკოსის მ. ფარადეის სახელის მიხედვით) – ფიზ. ელექტრული ტევადობის საზომი ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში. 1 ფარადა არის ისეთი კონდენსატორის ტევადობა, რომელზეც 1 კულონი მუხტის მოთავსებისას შემონაფენებს შორის ძაბვა იქნება 1 ვოლტი.

ფარგალი (ლათ. circulus წრე) – სახაზავი იარაღი წრეწირისა და მისი რკალის გამოსახაზად, ხაზოვანი ზომების ასაღებად და გადასატანად.

ფარდაგი – მსხვილი მატყლის ძაფის უხაო ქსოვილი საფენად ან კედელზე გასაკრავად.

ფარდახტი – ბათქაში; განსაკუთრებული ხსნარით (გაჯისა და კირლამის ნარევი) შეღესილი შრე კედლის ან ჭერის ზედაპირზე.

ფარდობა – ერთი სიდიდის მეორეზე გაყოფით მიღებული შედეგი. ფ. სიდიდით ხასიათდება ესა თუ ის მოვლენა, ნარევის შედგენილობა, გადაცემა მექანიკურ ამძრავებში და სხვ. მაგ., გადაცემის ფ., წყალცემენტის ფ. ბეტონის ნარევეში, მასების ფ. ფრაქციების მიხედვით, კონსტრუქციების ზომების ფ., მათემატიკურ სიდიდეთა ფ. და სხვ.

ფარდობითი კუთრი წონა – განსახილველი სითხის წონის ფარდობა იმავე მოცულობის დისტილირებული წყლის წონასთან $+4^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურისას.

ფარდობითი მოძრაობა – წერტილის (სხეულის) მოძრაობა ათვლის იმ მოძრავი სისტემის მიმართ, რომელიც თვითონ გარკვეული სახით გადაადგილდება რომელიმე სხვა, ათვლის ძირითადი სისტემის მიმართ (რომელსაც პირობითად "უძრავს" უწოდებენ).

ფარდობითი სიმკვრივე – მოცემული კომპონენტის სიმკვრივისა და ჰაერის ნარევის საშუალო სიმკვრივის რიცხვითი სიდიდეების ერთმანეთთან შედარება.

ფანჯარა ხარის თვალი

ფანჯრის ბრუნსაკეტი

სურ. 1. ფანჯრის ფრთა

ფარდობითი შევიწროება – მასალის პლასტიკურობის მახასიათებელი გაჭიმული ნიმუშის განივკვეთის შემცირების მიხედვით (მაგ., ლითონის გაჭიმულ ნიმუშში ე.წ. "ყელის" გაჩენა). განასხვავებენ თანაბარ, შეყურსულ და სრულ ფარდობით შევიწროებას.

ფარდობითი შეცდომა – მათემატიკურ სტატისტიკაში, შედეგების საშუალო მნიშვნელობიდან გადახრის ხარისხის მახასიათებელი ჭეშმარიტ მნიშვნელობასთან მიმართებით.

ფარდობითი ცდომილება – სიდიდის გაზომვის აბსოლუტური ცდომილების შეფარდება გასაზომი სიდიდის ზუსტი მნიშვნელობის მოდულთან.

ფარდობითი წონასწორობა – მექანიკური სისტემის წონასწორობა მოძრავი სისტემის მიმართ.

ფარდობითობის თეორია – ფიზიკური თეორია, რომელიც შეისწავლის სივრცისა და დროის თვისებებს. ფ. თ. კვანტურ მექანიკასთან ერთად თანამედროვე ფიზიკისა და ტექნიკის საფუძველია.

ფარდული – 1. სამეურნეო დანიშნულების მავთულბადით შემოფარგლული სასაწყობო მცირე ნაგებობა; 2. დგარებზე შეყენებული ჩარდახი, სვეტებზე დაყრდნობილი სახურავი.

ფარდული

ფარენჰაიტის თერმომეტრი – თერმომეტრი, რომლის სკალაზე-დაც ყინულის დნობის წერტილი აღნიშნულია +32 გრადუსით, ხოლო წყლის დუღილის წერტილი +212 გრადუსით. იყენებენ ინგლისსა და აშშ-ში.

ფარეში – ხის (ან რკინის) ჩხირი რისამე ნაწილების ერთმანეთზე გადასაბმელად; ჭანჭიკი.

ფართო – 1. რასაც დიდი განი აქვს; 2. ბევრის მომცველი, ბევრისთვის განკუთვნილი; მასობრივი, მრავალრიცხოვანი.

ფართო არეალის ქსელი (კომპ.) [ინგლ Wide Area Network (WAN)] – სატელეკომუნიკაციო ან კომპიუტერული ქსელი, რომელიც ვრცელდება დიდ გეოგრაფიულ ფართობზე. ინტერნეტი შეიძლება განვიხილოთ როგორც ფართო არეალის ქსელი.

ფართობთა კანონი – ცენტრალური ძალების ზემოქმედებით ნივთიერი წერტილის (სხეულის მასების ცენტრის) მოძრაობის კანონი, რომლის თანახმად: ა) წერტილის ტრაექტორია წარმოადგენს ძალების ცენტრზე გამავალ სიბრტყეში მდებარე ბრტყელ წირს; ბ) ფართობი, რომელსაც შემოწერს ძალების ცენტრიდან გავლებული წერტილის რადიუს-ვექტორი, იზრდება დროის პროპორციულად, ე.ი. წერტილი მოძრაობს მუდმივი სექტორული სიჩქარით ($V = dS/dt = \text{const}$).

ფართობი (ფართი) – ბრტყელი გეომეტრიული ფიგურისა და ზედაპირის ერთ-ერთი რაოდენობრივი მახასიათებელი. მართკუთხედის ფართობი ტოლია ორი მიმდებარე გვერდის სიგრძეთა ნამრავლის. ნებისმიერი ბრტყელი ფიგურის ფართობი განისაზღვრება როგორც მასში ჩაწერილი ან მასზე შემოწერილი საფეხურებიანი (ერთმანეთის მიმდებარე რამდენიმე მართკუთხედის) ფიგურების ზღვარი (ფართობების ჯამი). მას ხშირად იყენებენ ტექნიკურ გაანგარიშებებში: არმატურის კვეთი, განივი კვეთი; დაყვანილი, თელვის, სასარგებლო, საანგარიშო, საყრდენი, შეხების, შუბლური და სხვა ფართობი.

ფართობი არაიზოლირებული – საცხოვრებელი ან არასაცხოვრებელი ფართობი, რომლითაც სარგებლობა დამოკიდებულია სხვა საცხოვრებელი ან არასაცხოვრებელი ფართობით სარგებლობაზე.

ფართობი არასაცხოვრებელი – შენობის ის ნაწილი, რომელიც არ გამოიყენება საცხოვრებლად.

ფართობი იზოლირებული – საცხოვრებელი ან არასაცხოვრებელი ფართობი, რომლითაც სარგებლობა არ არის დამოკიდებული სხვა საცხოვრებელი ან არასაცხოვრებელი ფართობით სარგებლობაზე.

ფართობი სასარგებლო – საცხოვრებელი და დამხმარე სათავსების ფართობების ჯამი; ბინის საერთო ფართობი.

ფართობი საცხოვრებელი – 1. შენობის ის ნაწილი, რომელიც გამოიყენება საცხოვრებლად; 2. ბინის საცხოვრებელი ოთახების საერთო ფართობი.

ფართობი საწარმოო – ყველა სათავსის ფართობი, დაკავშირებული ძირითად საწარმოო პროცესთან.

ფართობიანიობა – მერქნის მანკი, ხის წლიური რგოლების სისქის გაზრდა. ახასიათებს მიანდის ნაძვს, რომელიც იზრდება ტენიან ადგილებში. მერქანი რბილია და ნაკლები სიმტკიცის.

ფარი – 1. არხის წყლის შესაგუბებელი და დასაცლელი ჰიდრაულიკური კონსტრუქცია (ჩამკეტი ფ.); 2. ბულდოზერისა და გრეიდერის სამუშაო ორგანო, რომელიც განკუთვნილია გრუნტის მოსაჭრელად ან მოსასწორებლად და აღჭურვილია მჭრელი დანით; 3. ძვ. საზრდოლო იარაღი.

ფაროსი (ინგლ. pharos < ბერძ. pharus < ეგვიპტის ქ. ალექსანდრიასთან მდებარე კუნძულ ფაროსის სახელის მიხედვით) – შუქურა ძველ საბერძნეთსა და რომში.

ფარული სამუშაოები მშენებლობაში – სამუშაოები, რომელთა შემოწმება ნატურაში შეუძლებელია მიმღები კომისიის მიერ, შენობებისა და ნაგებობების ექსპლუატაციაში ჩაბარებისას (მაგ., არმატურის დაყენება მონოლითური რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების მოწყობისას). სამშენებლო ნორმებისა და წესების შესაბამისად, სამშენებლო ორგანიზაცია წარუდგენს მიმღებ კომისიას დასათვალიერებლად და შესამოწმებლად ფარულ სამუშაოს, სანამ ის არ დაიფარება მომდევნო სამუშაოთი.

ფარული ფასი (ჩრდილოვანი ფასი) – პროდუქტის ან მომსახურების ალტერნატიული ღირებულება, რომელიც შეიძლება საბაზრო ფასისგან ან რეგულირებადი ტარიფისგან განსხვავდებოდეს. ეკონომიკურ ანალიზში ფარული ფასები გამოიყენება საზოგადოებისათვის რესურსის რეალური ღირებულების და პროდუქტის რეალური სარგებლის უკეთესად ასახვისთვის.

ფარღია – ძვ. ლოჯია, აივანი, "სახლი გვერდღია" (საბა). დამატებით იხ. პასტადი.

ფარჩხატი – ერთმანეთს დაშორებული ნაწილებისაგან შემდგარი; თხელი, მეჩხერი.

ფარცვა – იხ. ნარიმანდვა.

ფარცხი – სასოფლო-სამეურნეო იარაღი ნიადაგის წმინდად გასაფხვიერებლად. ამავე დროს ფ. ჰქვია მექანიკური შემრევების იმ ნაწილს, რომელიც უშუალოდ ახდენს ზემოქმედებას შესარევ მასალაზე ხვეტიების საშუალებით. მაგ., შლამშემრევი ცემენტის წარმოებაში ტრავერსაზე დაკიდებული ფარცხებით, რომლებიც გადაადგილდება ავზში და ახდენს წყალში მექანიკურად შერეული ნედლეული მასალის (კირქვის, თიხის, მერგელის) დაქუცმაცებას.

ფასადების ჰიდროფობიზაცია – ფასადების დამუშავება სპეციალური ქიმიური ნივთიერებებით (ჰიდროფობიზატორებით), ყინვაგამძლეობისა და თბოსაიზოლაციო თვისებების ასამაღლებლად, მარილებისა და ობის გაჩენის საწინაარმდეგოდ, გრუნტის ხარისხის გასაუმჯობესებლად.

ფასადი (ფრანგ. façade < იტალ. facciata < faccia სახე; წინა მხარე < ლათ. faciēs სახე, სახის გამომეტყველება; შესახედაობა, გარეგნული სახე) – 1. შენობის მთავარი მხარე, რომელიც ჩვეულებრივ ქუჩაში ან ღია სივრცეში გამოდის. განასხვავებენ წინა, გვერდითა, უკანა, ქუჩისა და ეზოს ფასადებს. ფ. დეკორსა და პროპორციებს განსაზღვრავს არქიტექტურული ნაგებობის დანიშნულება, კონსტრუქციული და სტილისტური გადაწყვეტები, ადგილმდებარეობა, ლანდშაფტი და სხვ. ფასადის ელემენტებია: არქიტექტურული პორტალი, პორტიკი, ფრონტონი, სვეტნარი, პილასტრები, კარიატიდა, მოაჯირი, კარი, ფანჯრები და სხვ. ფ. შეიძლება იყოს: ქვის, აგურის, ხის, ალუმინის, უჟანგავი ფოლადის, მინის, პლასტმასის, მონოლითური ბეტონის, ბათქაშის (შედებილი), შუქგამჭვირვალე, ვერტილირებადი, საიდინგის, კომპოზიტური პანელების და სხვ. ფასადების მხატვრული გაფორმებისათვის გამოიყენება ფასადური სისტემები, კერძოდ: ნამერწი რელიეფი, შორენკეცი (კერამიკული ფილა), ჩუქურთმებიანი და ჩვეულებრივი ბუნებრივი ქვა (მარმარილო, გრანიტი, კირქვა, ტრავერტინი, დიორიტი, გაბრო და ა.შ.), დეკორატიული ბათქაში (მინერალური, პოლიმერული, მოზაიკური, სტრუქტურული და ა.შ.), საღებავი და სხვ.; 2. ტექნიკურ ხაზვაში: შენობის ვერტიკალური სიბრტყის ორთოგონალური გეგმილის ნახაზი; 3. დაპროექტების შაბლონი პროგრამირებაში.

ფასადი აგურის – ფასადი, რომელიც გადაწყვეტილია სამშენებლო აგურის წყობით (იხ. აგური სამშენებლო, სურ. 1). არსებობს ორი სახის: 1. აგურს ერთდროულად შეთავსებული აქვს მზიდი და საფასადე ფუნცია; 2. აგური გამოიყენება მხოლოდ ფასადის მოსაპირკეთებლად. მშენებლობაში გავრცელებულია ვენტილირებადი ფასადის მოსაპირკეთებელი სიღრუებიანი აგური (სურ. 1), რომელიც არა მარტო შენობის გარე მორთულობის შესანიშნავი საშუალებაა, არამედ მკვეთრად აუმჯობესებს მის ენერგოეფექტურობას.

სურ. 1. ფასადი აგურის

წარმატებით გამოიყენება, როგორც ძველი სახლების ფასადების მოსაპირკეთებლად (სურ. 2), არამედ ახალ მშენებლობებშიც. შენობის აგურით მოპირკეთება ამცირებს გათბობის ხარჯს, მონტაჟი სწრაფად მიმდინარეობს, ფასადის ზედაპირზე არ ჩნდება მარილიანი ლაქები, მრავალსართულიან სახლებში სართულშუა გადახურვის უბნებში არ ჩნდება „სიცივის ბოგირები“, ამადლებს კედლების ბგერა-იზოლაციას, არ საჭიროებს ძვირადღირებულ სარემონტო სამუშაოებს და სხვ. ფასადის აგურს შეიძლება ჰქონდეს ნებისმიერი ფერი. პრაქტიკაში ყველაზე მეტად გავრცელებულია ყავისფერი, წითელი და

სურ. 2

თეთრი ფერის საფასადე აგური. ეს მასალები განსხვავდებიან ფორმის, ზომებისა და სხვა მაჩვენებლების მიხედვით. პოპულარულობით სარგებლობს დეკორატიული სილიკატური (იხ. აგური სილიკატური), დეკორატიული ჰიპერდაწნეხილი, კერამიკული (იხ. აგური კერამიკული) და „რაუფის“ მარკის (სურ. 3) საფასადე აგური.

სურ. 3

ფასადი გამჭვირვალე – ფასადის ორიარუსიანი მოდელი, რომელიც მოიცავს ქვედა ტექნიკურ მოდულს გათბობის, გაცივებისა და ვენტილაციის საინჟინრო დანადგარებით, და ზედა მოდულს – მთლიანად ან ნაწილობრივ გამჭვირვალეს გალებისა და მზის სხივებისგან დაცვითი სისტემით. ხშირ შემთხვევებში ასეთი ფასადები აღჭურვილია ფოტოგალვანური ელემენტებით, რომლებიც გამოიმუშავენ ელექტროენერჯის.

ფასადი ვენტილირებადი – კონსტრუქცია რომელიც შედგება ფასადის დამცავ-მოსაპირკეთებელი მასალისა და კედელზე მისი სამაგრი ქვეკონსტრუქციისგან. ქვეკონსტრუქცია მაგრდება შენობის ფასადზე ისე, რომ მოსაპირკეთებელ მასალასა და კედელს შორის დარჩეს საჭირო შრე, რომელიც მოქმედებს ბუნებრივი სავენტილაციო გამწოვი მილის პრინციპით – ატმოსფერულ ნალექებს და ტენს აცილებს შენობის კედლებს, უზრუნველყოფს კედლების მუდმივ დაცვას, ამცირებს თბოდაზარალებებს. ვენტილირებადი ფასადი გამოიყენება როგორც ახალი, ასევე ძველი შენობების რეკონსტრუქციისათვის. ფ. ვ. გამოირჩევა შემდეგი უპირატესობებით: შენობის მზიდი კონსტრუქციების მუდმივი დაცვა კლიმატური და ფიზიკური ზემოქმედებისაგან; კედლების თერმული დეფორმაციის თავიდან აცილება; ფასადის მონტაჟის შესაძლებლობა წელიწადის ყველა დროს; მოსაპირკეთებელი კედლების დეფექტებისა და ზედაპირის გასწორების შესაძლებლობა; ნებისმიერი მასალით აშენებული კედლის (ბეტონი, აგური, ბლოკი, ხე, ლითონკონსტრუქცია) მოპირკეთების შესაძლებლობა; ფასადის ხანგრძლივი საექსპლოატაციო ვადა (50 წლამდე). მთელი ამ ხნის განმავლობაში არ საჭიროებს რემონტს; შენობის რეკონსტრუქციის შემთხვევაში ფასადის კონსტრუქციების ხელახლა გამოყენების შესაძლებლობა; პრესტიჟულობა; კარგი თბოიზოლაცია, ცეცხლმედეგობა, მაღალი ჰიდრო- და ბგერაიზოლაცია; არქიტექტურული შემოქმედების ფართო შესაძლებლობა და სხვ. გარდა აღნიშნულისა ფასადის ზედაპირი წინააღმდეგობას უქმნის ღია ალს, ირეკლავს მზის სხივებს, ხელს არ უწყობს წვას, გაცხელებისას არ გამოყოფს მავნე ქიმიურ ნივთიერებებს და სხვ.

ფასადი ვენტილირებადი

ფასადი სხივამტარი – ფასადი, რომლის მზიდი და არამზიდი კონსტრუქციები შედგება სხივამტარი ან თვითმზიდი სხივამტარი ელემენტებისგან. ფასადს შეიძლება ჰქონდეს ბრტყელი (ზოგჯერ დახრილი), გუმბათისებრი, კამარისებრი, ნაოჭისებრი და სხვ. ფორმა. ფ. ს. ელემენტების ცეცხლმედეგობის ზღვარი არ არის ნორმირებული.

ფასეტი (ფრანგ. facette პატარა სახე) – 1. რისამე ირიბად შემოჭრილი კუთხე ან კიდე, დაცვრებული გვერდითი წახნაგი (მაგ., სარკის ფასეტი) (იხ. ნაზოლი, სურ. 1); 2. გახეხილი ქვის წახნაგი; 3. გეომ. მრავალწახნაგას ან გეომეტრიული სტრუქტურის ელემენტი, რომლის განზომილება ერთი ერთეულით ნაკლებია თვით სტრუქტურის ზომებზე; 4. საჭრელი ქვის

ერთი პატარა გაპრიალებული ბრტყელი ზედაპირი; 5. კლდის გაპრიალებული ზედაპირი წყლის ან ქარით მოტანილი ქვიშის ხანგრძლივი ზემოქმედების შედეგად; 6. სვეტის ნებისმიერი წახნაგი მრავალკუთხედის ფორმისა.

ფასეულობათა ანალიზი – ხარჯების შემცირების ერთ-ერთი მეთოდი, რომლის დროსაც პროდუქტის შემადგენელი კომპონენტების შესწავლა ხდება იმ მიზნით, რომ დადგინდეს, შესაძლებელია თუ არა მათი დიზაინის შეცვლა, სტანდარტიზაცია ან ნაკლებდანახარჯიანი საწარმოო მეთოდით მიღება.

ფასი – 1. საქონლის ღირებულება ფულად გამოსახულებაში; 2. საბაზრო ურთიერთობათა რგოლი, რომელიც უზრუნველყოფს კავშირს მწარმოებლებსა და მომხმარებელს შორის და ამით წონასწორობაში მოჰყავს ბაზარზე საქონელსა და მომსახურებაზე მოთხოვნა-მიწოდება; 3. რისამე წინა მხარე; 4. სამხ. მუდმივი ან ძელმიწური საცეცხლე წერტილი, რომლის ნაგებობის მხარე, მოწინააღმდეგისკენ არის მიმართული; 5. ყიდვა-გაყიდვის, გარიგების სახეობა საქონლის საზღვაო გადაზიდვის დროს. არსებობს ფასების სხვადასხვა სახეები: აბსოლუტური, ადმინისტრაციული, "დამამშვიდებელი", ზღვრული მაქსიმალური, ზღვრული მინიმალური, მერყევი, მიზნობრივი, მიწოდების, მოთხოვნის, მოქნილი, მსოფლიო, მტკიცე, მწარმოებლის, ნომინალური, საბაზისო, საბაზრო, საბითუმო, საფაქტურო, საცალო, საცნობარო, ტრანსფერული, ფიქსირებული, შევაჭრებითი, წონასწორობისა და სხვ.

ფასი მიწოდების – ფასი ნაჩვენები ოფერტში დაქვითების გარეშე.

ფასი მოთხოვნის – ფასი არსებული მყიდველის ბაზარზე.

ფასი მონოპოლიური – მონოპოლიების მიერ დადგენილი ფასი, რომელიც არის წარმოების ფასზე მაღალი ან დაბალი დონის.

ფასი მოქნილი – ფასი, რომელიც დგინდება დროის მოცემულ მომენტში ბაზრის კონიუნქტურის მაჩვენებლებზე დამოკიდებულებით. ასეთი ფასების დადგენა გამართლებულია მხოლოდ ისეთ ბაზარზე, სადაც შესაძლებელია მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის დიდი რყევები დროის მცირე პერიოდში.

ფასი მსოფლიო – ფასი, რომელიც განისაზღვრება საქონლის სახეობასთან დამოკიდებულებით, ზოგიერთი საქონლის (ნედლეულის) მიხედვით ქვეყანა ექსპორტიორების ან ქვეყანა იმპორტიორების ფასების დონით, სხვა საქონლისათვის – ბირჟებზე, აუქციონებზე, ხოლო მზა პროდუქციაზე – მსოფლიოს წამყვანი ფირმების მიხედვით.

ფასი მტკიცე – ხელშეკრულებაში დაფიქსირებული ფასი, რომელიც არ შეიძლება შეიცვალოს ხელსეკრულების მოქმედების ვადაში.

ფასი მცოცავი – ხელშეკრულებაში დაფიქსირებული ფასი, რომელიც დგინდება ზოგიერთი პირობების გათვალისწინებით.

ფასი ნომინალური – ფასი, რომელიც ქვეყნდება პრეისკურანტებში, ცნობარებში.

ფასი საბაზისო – საქონლის ასორტიმენტის ან ფიქსირებული პარამეტრების ხარისხის შესაბამისი ფასი, რომელიც მიწოდებული საქონლის საბოლოო ფასის დადგენის საფუძველია.

ფასი საბაზრო – თავისუფალი საბაზრო ფასი, რომელიც ყალიბდება ბაზარზე იდენტური საქონლის, სამუშაოს, მომსახურების მოთხოვნისა და მიწოდების ურთიერთქმედებისას და

შესაბამის ბაზარზე იმ პირებს შორის დადებული გარიგების საფუძველზე, რომლებიც არ წარმოადგენენ ურთიერთდამოკიდებულ პირებს. ს. ფ. შეიძლება იყოს საბითუმო და საცალო.

ფასი საბითუმო – ფასი, რომელსაც იხდიან სავაჭრო ორგანიზაციები ან საწარმოები საქონლის დიდი პარტიების შესყიდვისას. პრაქტიკულად, ფ. ს. არ ასახავს რეალურ მდგომარეობას.

ფასი საცალო – ფასი, რომელსაც იხდიან სავაჭრო ორგანიზაციები, საწარმოები ან ცალკეული პირები საქონლის მცირე პარტიების შესყიდვისას.

ფასი საცნობარო – ფასი, რომელიც არის გასული პერიოდისათვის ფაქტობრივად დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე დადგენილი ფასი და იყენებენ მოლაპარაკების დროს.

ფასიანი ქაღალდები – დადგენილი ფორმის საფინანსო დოკუმენტი, რომელშიც აისახება მისი მფლობელის გარკვეული ქონებრივი უფლებები და რომლის რეალიზაცია შესაძლებელია მხოლოდ ამ დოკუმენტის წარდგენის შემთხვევაში. ფასიანი ქაღალდებს მიეკუთვნება: ჩეკი, თამასუქი, აკრედიტივი, აქცია, ობლიგაცია, კონოსამენტი, ლომბარდის საგირავნო ბილეთი, შემნახველი ბანკის წიგნაკი, ფულად-ნივთობრივი ლატარიის ბილეთი, რომელსაც მოგება ხვდა და სხვ. ფ. ქ. შეიძლება იყოს სახელობითი და წარმომადგენლობითი.

ფასონური – 1. გარკვეული ფასონის, ნიმუშის მიხედვით გაკეთებული; 2. რასაც რთული განიკვეთი, რთული კონფიგურაცია აქვს; რელიეფური.

ფასონური ნახვრეტი – ნახვრეტი, რომლის ფორმა განსხვავდება წრისაგან.

ფასცია (ინგლ. fascia < ლათ. fascia სახვევი, ზოლი, კარის ჩარჩო) – 1. არქიტექტურული ნატეხი, ზოგიერთი კლასიკური არქიტექტურული ორდერის (დორიული, ტოსკანური) არქიტრავის ჰორიზონტალური ნაშვერის შუბლი (სურ. 1); 2. თელის ან არყის ხის წნელებით, წითელი შნურით ან ღვედით შეკრული ძნული – რომის მეფეებისა და კონსულების ძალაუფლების ატრიბუტი. არსებობს მოსაზრება, რომ ძველად ფასციას ნაჯახთან ერთად იყენებდნენ გასაროზგად და სიკვდილით დასჯის ინსტრუმენტად. იტალიის პრემიერ-მინისტრმა ბენიტო მუსოლინიმ, რომელიც შეპყრობილი იყო რომის იმპერიის აღდგენის იდეით, პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ფასცია აირჩია თავისი პარტიის სიმბოლოდ, საიდანაც გაჩნდა მისი დასახელება – ფაშისტური; 3. შემაერთებელი ქსოვილის თხელი გარსი, რომელიც ფარავს ცალკეულ კუნთებს ან კუნთების ჯგუფს, აგრეთვე ზოგიერთ ორგანოს.

სურ. 1. ფასცია

ფასწარმოქმნა – ფასების ჩამოყალიბების, მათი დონისა და თანაფარდობის განსაზღვრის პროცესი. როგორც წესი, ფასწარმოქმნაში გაითვალისწინება: პირდაპირი და ზედნადები ხარჯები, მეწარმის მოგება და არაპირდაპირი ხარჯები.

ფასწარმოქმნა მშენებლობაში – სამშენებლო ბაზარზე მომსახურებისა და მასალების ღირებულების წარმოქმნის მექანიზმი.

ფასწარმოქმნის ადეკვატურობის შესახებ დასკვნა – შესაბამისი საექსპერტო დაწესებულების მიერ გაცემული დადებითი ან უარყოფითი დასკვნა, რომელშიც ერთმნიშვნელოვნად არის დადასტურებული ან უარყოფილი პრეტენდენტის მიერ წარდგენილი და, საჭიროების შემთხვევაში, დაკორექტირებული ხარჯთაღრიცხვით გათვალისწინებული ღირებულებით (ერთეულების გათვალისწინებით) მომსახურების გაწევის შესაძლებლობა.

ფაუნა (ლათ. fauna რომაულ მითოლოგიაში ტყეებისა და მინდვრების ღმერთი, ცხოველების დამცველი) – რაიმე ადგილის ან გეოლოგიური პერიოდის ცხოველთა ყველა სახეობის ერთობლიობა; ცხოველთა სამყარო.

ფაუტი – ფუტურო, დამპალი და მშრალად გამოფიტული, სიმკვრივეს მოკლებული ხე.

ფაქსიმილე (ლათ. facsimile გააკეთე მსგავსი) – 1. ვისიმე ხელმოწერა, ხელმოწერის კლიშე, ბეჭედი; 2. ხელნაწერის, საბუთის, ხელმოწერისა და მისთ. ზუსტი ასლი, რომელიც გადაღებულია ფოტომექანიკური წესით.

ფაქსიმილია – კლიენტის მიერ თავისი პირადი ხელმოწერის ზუსტი შესრულება მექანიკური საშუალებების გამოყენებით.

ფაქტი (ლათ. factum გაკეთებული) – 1. სინამდვილე, რეალურობა; 2. ნამდვილი, ჭეშმარიტი, არა გამოგონილი ამბავი, შემთხვევა, მოვლენა; 3. მონაცემი, მასალა რაიმე მოსაზრების დასადასტურებლად, დასკვნის გამოსატანად.

ფაქტორები ტემპერატურული – ცალკეულ ექსტრემალურ სიტუაციებში (ხანძარი საწარმოში, სინათლის გამოსხივების ზემოქმედება, ზვავი, კატასტროფები ზღვაში და სხვა კრიტიკული სიტუაციები) აღძრული მაღალი და დაბალი ტემპერატურების ზემოქმედება. ტემპერატურული ფაქტორის ზემოქმედების შედეგად ჩნდება ხანძარი, დაბალი ტემპერატურის შემთხვევაში ადგილი აქვს გათბობისა და წყალსადენების ქსელის გაყინვას, ცალკეული საწარმოებისა და ტრანსპორტის მუშაობის გაჩერებას.

ფაქტორები ფიზიკური – ადამიანზე მოქმედი გარემოს ბუნებრივი და ანთროპოგენული ფაქტორების ზემოქმედება. ასეთებია: ტემპერატურა, ტენიანობა, ჰაერის მოძრაობა, მზის რადიაცია, ატმოსფერული წნევა, გრავიტაცია, დედამიწის მაგნიტური ველი, ატმოსფერული ელექტრობა, კოსმოსური გამოსხივება და სხვ.

ფაქტორი (ლათ. factor შემქმნელი, მიზეზი) – 1. საწარმოს (ეკონომიკის) განვითარების ერთ-ერთი ძირითადი რესურსი (მიწა, შრომა, კაპიტალი, მეწარმეობა); 2. აგენტი, რომელსაც ევალება და აქვს საქონლის გაყიდვის უფლებამოსილება; 3. მიზეზი, მამოძრავებელი ან ზემოქმედი ძალა რომელიმე პროცესის ან მოვლენისა, რომელიც განსაზღვრავს მის ხასიათს ან მის ცალკეულ ნიშნებს. მაგ., გადამყვანი, გრანულომეტრული, დინამიკური, კონცენტრაციის, სიმძლავრის, წყალცემენტის, კლიმატური და სხვ. ფაქტორები.

ფაქტორი ანთროპოგენური – ეკოლოგიური ფაქტორი განპირობებული ადამიანის ბუნებაზე ზემოქმედების სხვადასხვა ფორმით, რომელსაც მივყავართ რაოდენობრივ და ხარისხობრივ ცვლილებებთან. იგი, აბიოტურ და ბიოტიკურ ეკოლოგიურ ფაქტორებთან ერთად, წარმოადგენს ბიოსფეროს ეკოლუციურ ფაქტორს.

ფაქტორიალი (ლათ. factorialis მოქმედი, თანამამრავლი) – მათემ. ნატურალური რიცხვების ნამრავლი 1-დან რომელიმე მოცემულ რიცხვამდე. აღინიშნება ! სიმბოლოთი.

ფაქტორინგი (ინგლ. factor აგენტი, შუამავალი) – ფინანსური ინსტრუმენტი, როდესაც დაფინანსების საფუძველია ფაქტორის (ბანკის) მიერ კლიენტის (გამყიდველის) დებიტორული დავალიანების შესყიდვა. ფ. ძირითად მახასიათებელს წარმოადგენს ის, რომ აძლევს რა გადავადებული გადახდის შესაძლებლობას მყიდველს, გამყიდველი მიწოდებული საქონლის (გაწეული მომსახურების) ანაზღაურებას იღებს საქონლის მიწოდებისთანავე. ფ. წარმოადგენს კომპლექსურ მომსახურებას. ფინანსირების მიღმა იგი ასევე მოიცავს გადაუხ-

დელობის რისკის დაზღვევას, საინფორმაციო-ანალიტიკურ და შემგროვებლის მომსახურებას.

ფაქტურა (ლათ. factura დამუშავება, აგებულება) – 1. კედლის, ჭერის და სხვა არქიტექტურული ფორმის, ელემენტის და, აგრეთვე, მხატვრული ნაწარმოების (ფერწერა, ქანდაკება, გამოყენებითი ხელოვნება და ა.შ.) ზედაპირის თავისებურება, აღნაგობა, ხილული აგებულება, დამუშავების ტექნიკა და სხვ.; მასალის ფ. ხასიათდება რელიეფის და ბზინვის ხარისხით. 2. გამყიდველის მიერ მყიდველის სახელზე გამოწერილი და საქონლის ან მომსახურების და მათი ღირებულების ფაქტობრივი მიწოდების დამადასტურებელი დოკუმენტი, რომელშიც აღნიშნულია საქონლის სახელწოდება, რაოდენობა, გასაყიდი ფასი და სხვ.

ფაქტურა გლუვი – თანაბრად მქისე ზედაპირი დამუშავების კვალის გარეშე, მიღებული დამზადების პროცესში.

ფაქტურა წერტილოვანი – სამშენებლო ქვის დამუშავებული ფაქტურის ტიპი.

ფაცეტი (ფრანგ. facette < face სახე) – დაწახნაგებული მინის გაპრი-ალებული ზედაპირი. დამატებით იხ. თრაში.

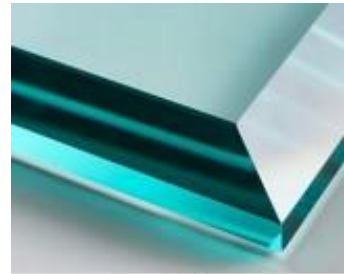
ფაციესი (ლათ. facies სახე, იერი) – დანალექი ქანების (ან თანამედროვე ქანების) იმ თავისებობათა ერთობლიობა, რომელიც გვიჩვენებს მათი წარმოქმნის პირობებს.

ფაცხა – ლარი, ლაჭყორი, ჩოდოლი, ჩალური, ხარგა; უფიცრო და უყავრო, პრიმიტიული საცხოვრებელი სახლის ტიპი – წნული ქოხი დასავლეთ საქართველოში (ძირითადად სამეგრელოსა და აფხა-ზეთში).

ფახვერკი (სათხელელი) – შენობის გრძივი დაბოლოების შემომ-ზღუდავი სიბრტყის თვითმზიდი კარკასი (ხის, ლითონის, რკინაბეტონის), რომელიც ქარის დატვირთვებს (ჰორიზონტალური დატვირთვა) გადასცემს შენობის ძირითად (გრძივ) კარკასს (სურ. 1, სურ. 2).

ფანდაზი – იგივეა, რაც ფეინდაზი; გრძელი და ვიწრო მჭირფასი ნოხი დასაფენად.

ფეთქებადი აირები – აირები (მეთანი, უმაღლესი ნახშირბადები, წყალბადი, ნახშირბადის ჟანგი და სხვ.), რომლებიც ფეთქდება გარკვეული პროპორციით ჰაერთან შერევისას. მეთანის ნარევი ატმოსფერულ ჰაერთან ფეთქდება მასში მეთანის შემცველობის 5-დან (აფეთქების ქვედა ზღვარი) 16%-მდე (აფეთქების ზედა ზღვარი) ფარგლებში. შედარებით ძლიერი აფეთქება ხდება მეთანის 9,5% კონცენტრაციის დროს, როდესაც რეაქციაში შედის მეთანისა და ჟანგბადის მთელი შემცველობა. მეთან-ჰაერის ნარევის აალება ხდება 650-750°C ტემპერატურის დროს. აალების შესაძლებლობა იზრდება მაღალი ტემპერატურის წყაროს ზემოქმედების დროსა და აირის წნევის ზრდისას, კატალიზატორების

ფაცეტი

ფაცხა

სურ. 1. ფახვერკი

სურ. 2. ფახვერკი

არსებობისას და დამოკიდებულია ასაფეთქებელი ნარევის ხასიათზე. მეთანისა და ჰაერის ნარევის აფეთქებას თან სდევს სითბოს მნიშვნელოვანი გამოყოფა. აფეთქების პროდუქტების ტემპერატურა აღწევს 2000-2500°C-ს, ხოლო აფეთქებით გამოწვეული წნევა – ათეულობით ატმოსფეროს. გაზების ნარევის აფეთქების თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია გამოვრიცხოთ წვადი გაზების დაგროვება ფეთქებადსაშიშ კონცენტრაციამდე, აგრეთვე არ დავუშვათ აალების წყაროს არსებობა ფეთქებადი ნარევის შესაძლო გამოყოფის ზონებში.

ფეთქებადი ნივთიერებები – ქიმიური ნაერთი, ნარევი ან მექანიზმი, რომლის უმთავრესი ან ზოგადი დანიშნულებაცაა ფუნქციონირება აფეთქების საშუალებით. ტერმინში ნაგულისხმევია შემდეგი (მაგრამ არა მხოლოდ ისინი): დინამიტი, დენთი, საფანტი ფხვნილი, მაპროვოცირებელი ასაფეთქებელი ნივთიერება, დენოტატორები, დისტანციური ასაფეთქებელი, პეტარდა, დეტონაციური კაბელი, საალებელი (ამაალებელი) კაბელი, საალებლები (ამაალებლები), ფეიერვერკები და ა.შ.

ფეთქებადმდგრადობა – მოწყობილობების, სამშენებლო კონსტრუქციების, სატრანსპორტო საშუალებების, ენერგეტიკული სისტემების თვისება სიმტკიცის მარაგისა და მიზანშეწონილი განლაგების წყალობით წინ აღუდგეს აფეთქების დამანგრეველ ქმედებას.

ფეთქებადსაშიშო ობიექტი – ობიექტი, სადაც ინახება, გამოიყენება, იწარმოება ან ტრანსპორტირდება ისეთი ნივთიერება, რომელსაც გარკვეულ პირობებში აქვს აფეთქების უნარი.

ფეთქებადსაწინააღმდეგო დაცვა – ტექნოლოგიური, სამშენებლო და ორგანიზაციული ღონისძიებების კომპლექსი, რომელიც მიმართულია აფეთქების თავიდან ასაცილებლად, ან აფეთქების დამანგრეველი და გამანადგურებელი ფაქტორების შესამცირებლად.

ფეთქვა – წვადი ნარევის ორთქლის ხანმოკლე აალება, გამოწვეული მასთან ღია ცეცხლის ან გავარვარებული საგნის შეხებით. ფეთქვის დროს გამოყოფილი სითბო არ არის საკმარისი დანარჩენი ნივთიერების გასახურებლად აალების ტემპერატურამდე, ამიტომ წვადი მასალა არ ინთება.

ფეთქვის ტემპერატურა – მინიმალური ტემპერატურა, რომლის დროსაც იწყება წვადი მასალის ორთქლის საწყისი ფეთქვა.

ფეთხაინი – თბილისში, მტკვრის მარჯვენა მხარეს, ქვემოთუბანში მდებარე ერთ-ერთი მიკროუბანი.

ფეკალია – ადამიანის შარდისა და განავლის ნარევი.

ფეკალური (ინგლ. fecal < ლათ. faex ნალექი) – ფეკალიასთან დაკავშირებული, ფეკალიების შემცველი, ფეკალიებისათვის განკუთვნილი (მაგ., სასუქი).

ფელოგენი (კორპის კამბიუმი) (ბერძ. phellos კორპი) – მცენარის მეორეული წარმოშობის ქსოვილი, რომელიც შედგება თხელკედლიანი პარენქიმული უჯრედებისგან.

ფელოდერმა (ბერძ. phellos კორპი და derma ტყავი) – მცენარის საფარი ქსოვილის (პერიდერმის) შიგნითა ფენა, რომელიც წარმოიშობა ფელოგენის უჯრედების გაყოფით ხის ტანის ზედაპირის პარალელურად.

ფენა – 1. დახერხილ მასალებში გრძივი განიერი მხარე; 2. ერთგვაროვანი ნივთიერების მასა, ზოლად გაშლილი სხვა ნივთიერებათა შორის და მათგან განსხვავებული; შრე; 3. გადატ.

საზოგადოებრივი ჯგუფი, საზოგადოების ნაწილი, რომელიც გამოირჩევა რაიმე თავისებურებით.

ფენილი – 1. გადახურვის კოჭებზე, ნივნივებზე, ლართებზე, ბაღის ბილიკებზე, ტერასებზე (სურ. 1) და მისთ. მიჯრით დაწყობილი ფიცრები (ფიცარფენილი, ფიცარნაგი) ან ძელები (ძელჭერი); 2. საავტომობილო გზის ან ქუჩის სავალი ნაწილის სავარი ან საფუძველი. შეიძლება იყოს ასფალტფენილი, ბეტონფენილი, ქვაფენილი (სურ. 2. ქვაფენილი) და სხვ.

სურ. 1. ფენილი

ფენოვანი საბადო – სწორი ფორმის საბადოს ტიპური მაგალითი, სადაც მარგი წიაღისეული განლაგებულია ფენების სახით.

ფენოლი (კარბოლმჟავა) (ბერძ. phaino ვანათებ და ლათ. oleum ზეთი) – 1. არომატული ნახშირწყალბადი, დამახასიათებელი სუნის უფრო ნემსისებრი კრისტალური მყარი ნივთიერება.

სურ. 2. ფენილი

ქიმიური ფორმულა – C_6H_5O ; სიმკვრივე – 1070 კგ/მ^3 ; დრობის ტემპერატურა – $40,5^\circ\text{C}$; დუღილის ტემპერატურა – $181,7^\circ\text{C}$; აალების ტემპერატურა: 79°C (დახურულ ტიგელში), 85°C (ღია ტიგელში). წყალში იხსნება ზომიერად, სპირტში და აცეტონში – კარგად. ფ. არომატული ნაერთების უმარტივესი ოქსინაწარმია. კანზე მოხვედრისას იწვევს დამწვრობას. მიეკუთვნება საშიშ მომწამლავ ნივთიერებას. გამოიყენება ბისფენოლ A-ს (რომლისაგან მიიღება პოლიკარბონატი და ეპოქსიდური ფისი), ფენოლფორმალდეჰიდური ფისის, ციკლოჰექსანოლის (რომლისგანაც მიიღება ნეილონი და კაპრონი), ანტიოქსიდების, სხვა ფენოლების (მაგ., კრეზოლის), სამკურნალო პრეპარატების (მაგ., ასპირინის), ანტი-სეპტიკების (მაგ., ქსეროფორმი, ორასეპტი, ფუკორცინი), პესტიციდების საწარმოებლად, აგრეთვე სადეზინფექციო საშუალებად.

ფენოლკრეოზოლფორმალდეჰიდი – იხ. პოლიმერი ფენოლკრეოზოლფორმალდეჰიდური.

ფენოლფორმალდეჰიდი – ფენოლისა და ფორმალდეჰიდის პოლიმერიზაციის პროდუქტი.

ფენომენოლოგია (ბერძ. phainomenon მოვლენილი და λόγος სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – XX საუკუნის იდეალისტური ფილოსოფიის მიმდინარეობა, რომელიც ფენომენს აღწერს ისე, როგორც მას განიცდის კონკრეტული ადამიანი. იგი ცდილობს თავიდან აიცილოს წინასწარ მიკვრებული სამეცნიერო, რელიგიური თუ კულტურული კვლევები და ტრადიციები; სწავლობს და მივყავართ აპრიორული შემეცნების სისტემამდე; განიხილავს კონკრეტულ გამოცდილებას და ცდილობს აღწეროს იგი შესაძლებელი მინიმალური ცდომილებით.

ფენოპლასტი – პლასტიკური მასალა (ტექსტოლიტი, მინატექსტოლიტი, აზბოტექსტოლიტი, გეტინაქსი, ფენოქაფლასტი, ფიჭაპლასტი) დამზადებული ფენოლფორმალდეჰიდური ფისების ფუძეზე. ფ. დამზადებულ ნაკეთობებს ახასიათებს მაღალი თბო-, წყალ- და მჟავამდეგობა, კარგი ელექტროსაიზოლაციო თვისებები, მექანიკური სიმტკიცე და სხვ. დამზადებული მასალის სახეობა დამოკიდებულია შემვსებზე, რომლის მიხედვით ფ. არის ორი სახის: დისპერსიულ შემვსებზე და დაარმირებული. შემვსები წარმოადგენს დაწნეხილ ფხვნილს. მის გარდა ფ. შემადგენლობაში შედის: ფენოლფორმალდეჰიდური ფისი, ორგანული კაჟმიწა, პლასტიფიკატორი, სტეარინის ზეთი, ოლეუმი (SO_3 -ის ხსნარი გოგირდმჟავაში) და პიგმენტი. ფ. წარმოების პროცესი დაფუძნებულია ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი

კომპონენტის გამყარებაზე, რომელიც მიმდინარეობს მაღალ ტემპერატურაზე. მიღება ხდება ჩამოსხმის ან დაწნეხის მეთოდით. მზა პროდუქცია იყოფა ექვს ჯგუფად: საერთო დანიშნულების, უამიაკო, ელექტროსაიზოლაციო, ტენ- და ქიმიურად მედეგი, დარტყმადეგი და მზურვალგამძლე. ყველა ტიპის ფ. გამოირჩევა სიმტკიცით, სიმსუბუქით, სიაფით, პლასტიკურობით, თბოსაიზოლაციო თვისებებით, დაბალი ბგერაგამტარობით, ულტრაიისფერი სხივების კარგი გატარებით, ადვილად იღებება, მედეგია ქიმიურად აგრესიული გარემოს მიმართ, აქვს მაღალი ანტიფრიქციული მახასიათებლები და სხვ. გამოიყენება მშენებლობაში (მაღალი ბგერასაიზოლაციო ბეტონები), საავიჯო, გემთ-, ავია- და ავტომობილების წარმოებაში და სხვ.

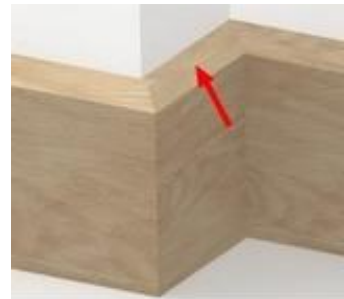
ფერადი ეტალონების კარტოტეკა – სხვადასხვა ფერის ბარათების კომპლექტი, სადაც თითოეულ ფერს მინიჭებული აქვს განსაზღვრული ნომერი (მაგ., გერმანული სტანდარტი DIN 5033 - 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

ფერადი ლითონები – რკინის გარდა ყველა ლითონის სამრეწველო სახელწოდება. ის იყოფა შემდეგ ჯგუფებად: მსუბუქი (ალუმინი, მაგნიუმი, ტიტანი, ბერილიუმი, ლითიუმი და სხვ.), მძიმე (სპილენძი, ნიკელი, კობალტი, ტყვია, კალა, თუთია და სხვ.), ძნელდნობადი (ვოლფრამი, მოლიბდენი, ტანტალი, ქრომი, ცირკონიუმი, ნიობიუმი და სხვ.), კეთილშობილი ანუ ძვირფასი (ოქრო, ვერცხლი, პლატინა და პლატინური ლითონები), გაფანტული (გალიუმი, ინდიუმი, თალიუმი), იშვიათმიწიერი (სკანდიუმი, იტრიუმი, ლანთანი და ყველა ლანთანიოდი), რადიოაქტიური (ტექნეციუმი, ფრანციუმი, რადიუმი, პოლონიუმი, აქტინიუმი, თორიუმი, პროტაქტინიუმი, ურანი და ყველა ტრანსურანული ელემენტი). მეტალებს, რომელთა მოპოვება და გამოყენება შეზღუდულია, უწოდებენ იშვიათს. მას მიეკუთვნება ყველა გაფანტული, იშვიათმიწიერი, რადიოაქტიური, ძნელდნობადების უმეტესი ნაწილი და ზოგი მსუბუქი მეტალი.

სურ. 1. ფერდო

ფერდი – 1. სამკუთხედის წვეროდან ფუძეზე დახრილად დაშვებული მონაკვეთი; 2. ადამიანის ან ცხოველის სხეულის ნაწილი ნეკნებიდან თეძომდე.

სურ. 2. ფერდო

ფერდო (მთის კალთა) (ინგლ. chamfer < ახ. ფრანგ. chamfrein წათლილი კიდე) – 1. მდინარის, მთის (სურ. 1), ნაკეთობის, დეტალის და მისთ. დაქანებული გვერდი; 2. არქიტექტურული ნატეხი, სიბრტყის კიდეზე სიმეტრიული დახრილი ზედაპირი (სურ. 2); შენობის ფასადის ან ინტერიერის გრძივი ელემენტი (კარნიზი), რომელსაც ზედა მხრიდან აქვს ქანობი (ჩამონათალი).

ფერდობი – იხ. ფერდო.

ფერდობის დატერასება – ფერდობზე საფეხურების მოწყობა (ხელოვნური ტერასა) სასოფლო-სამეურნეო და ტყის კულტურების გასაშენებლად, ასევე წყლისმიერ ეროზიასთან ბრძოლის მიზნით. ღვარცოფულ აუზებში ფერდობის დატერასება, ხეებისა და ბუჩქნარის გაშენებასთან ერთად, ზედაპირული ჩამონადენის რეგულირებისა და ღვარცოფული აქტიურობის შემცირების ერთ-ერთი ეფექტური მეთოდია. ტერასების გაჭრა ხდება 35°-მდე ქანობის

ფერდობის დატერასება

ფერდობზე; მისი სიგანე არანაკლებ 3 მეტრია. ტერასებს შორის მანძილი დამოკიდებულია ფერდობის ქანობსა და ზედაპირის მდგომარეობაზე; როგორც წესი, ის შეადგენს ათეულ მეტრს. დატერასებული ფერდობი პრაქტიკულად გამორიცხავს ზედაპირულ ჩამონადენს და თავსხმა წვიმების დროს მცირემიწიანი უბნების სიბრტყით ჩამორეცხვას. ამის შედეგად, ხდება მაქსიმალური ხარჯის მრავალჯერადი შემცირება, ხოლო კალაპოტში შეტივნარებული ნატანის მოცულობა ათჯერ და ასჯერ მცირდება.

ფერვა – 1. ლითონის საგნებისათვის (ოქრო, ვერცხლი) ფერის დადება, დაფერვა; 2. ლითონის საგნების ხეხვით გაპრიალება; გაფერვა.

ფერთა ატლასი – სისტემატიზებული აქრომატული და ქრომატული ფერების ალბომი ან კრებული.

ფერი – 1. ოპტიკური დიაპაზონის ელექტრომაგნიტური გამოსხივების ხარისხობრივ-სუბიექტური მახასიათებელი, რომელიც განისაზღვრება ფიზიოლოგიურ-მხედველობითი შეგრძნების საფუძველზე და დამოკიდებულია მთელ რიგ ფიზიკურ, ფიზიოლოგიურ და ფსიქოლოგიურ ფაქტორებზე. ფერის აღქმას განაპირობებს ადამიანის ინდივიდუალურობა; 2. შთაბეჭდილება, რომელსაც თვალზე ახდენს საგნის მიერ არეკლილი სინათლე ანუ რაიმეს გარეგნული შეფერილობა.

ფერის ნაჯერობა – ქრომატული ფერის იმავე სინათლოვნების აქრომატულისაგან განსხვავების ხარისხი.

ფერის ტონალობა – გვიჩვენებს, ხილული სპექტრის რომელ უბანს ეკუთვნის მასალის ფერი. რაოდენობრივად იზომება ტალღების სიგრძით.

ფერის ტონი – სპექტრის ერთი ფერის მსგავსი ელფერების ერთობლიობა.

ფერიტი (ლათ. ferrum რკინა) – 1. რკინის შენადნობის ფაზური მდგენელი, რომელიც წარმოადგენს ნახშირბადისა და მალეგირებული ელემენტების მყარ ხსნარს α -რკინაში (α -ფერიტი). აქვს მოცულობითცენტრალური კუბური კრისტალური მესერი. 1401°C -ზე მეტ ტემპერატურაზე რკინანახშირბადიან შენადნობებში ქმნის ნახშირბადის მყარ ხსნარს β -რკინაში (β -ფერიტი), რომელიც განიხილება როგორც მაღალტემპერატურული ფერიტი. ფ. ქიმიურად თითქმის სუფთა რკინაა. მალეგირებული ელემენტების (Cr, Mn, Ni) დამატებით მტკიცდება. არალეგირებული ფ. შედარებით რბილი და პლასტიკურია; 2. ფერომაგნიტური ნახევარ-გამტარი.

ფერმა (ლათ. firmus მაგარი, გამძლე) – 1. ობ. წამწე; 2. სასოფლო-სამეურნეო საწარმო, რომელიც დაკავშირებულია სოფლის მეურნეობის რომელიმე სპეციალურ დარგთან (მაგ., მეფრინველეობა, მეცხოველეობა, მებოსტნეობა, მევენახეობა, მემცენარეობა და სხვ.).

ფერმენტი (ლათ. fermentum შედედება) – ცოცხალ უჯრედში წარმოქმნილი ორგანული ნივთიერება, რომელიც ხელს უწყობს ორგანიზმში მიმდინარე ქიმიურ რეაქციებს.

ფერმერი (ფრანგ. fermier < ferme ფერმა) – სოფლის მეურნეობის მუშაკი, რომელსაც სოფელში აქვს საკუთარი წარმოება.

ფერმუარი (ფრანგ. fermoir < fermer დაკეტვა) – 1. ქვის, ხის დასამუშავებელი სატეხი, ასეთი იარაღი ტყავის სატვიფრავად; 2. შესაკრავი აბზინდა (საკეტი) წიგნზე, ალბომზე, ყელსაბამზე, საფულეზე,

სურ. 1. ფერმუარი

ხელჩანთაზე და მისთ. (სურ. 1).

ფერო (ლათ. ferrum რკინა) – რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი, ნიშნავს რკინას (მაგ., ფერომანგანუმი, ფეროშენადნობი).

ფეროალუმინი – ფეროშენადნობი, რომელშიც მალეგირებელ ელემენტად გამოყენებულია ალუმინი.

ფერობორი – ფეროშენადნობი, რომელშიც მალეგირებელ ელემენტად გამოყენებულია ბორი.

ფეროვანადიუმი (ლათ. ferrum რკინა და თანამედროვე ლათ. Vanadium < ძველსკანდინავიური Vanadis < სკანდინავიელი სილამაზისა და ნაყოფიერების ქალღმერთ ფრეიას სახელის მიხედვით) – რკინის შენადნობი ვანადიუმთან, რომელშიც შედის: 35-45% ვანადიუმი, 1-3% სილიციუმი, 0,5-1,5% ალუმინი და დანარჩენი რკინა მინარევებით. მიიღება სილიკოთერმული ან სილიკოალუმინთერმული მეთოდით ვანადიუმის ხუთჯანგის სილიციუმით აღდგენით. გამოიყენება შავ მეტალურგიაში ფოლადის, შენადნობებისა და თუჯის ლეგირებისათვის წვრილკრისტალური სტრუქტურის მისაღებად.

ფეროვოლფრამი – ფეროშენადნობი, რომელშიც მალეგირებელ ელემენტად გამოყენებულია ვოლფრამი.

ფერომანგნეტიზმი (ლათ. ferrum რკინა და ბერძ. Magnēs lithos ქვა მაგნეზიიდან) – ფერომანგნეტიკებისათვის დამახასიათებელ მაგნიტურ მოვლენათა და თვისებათა ერთობლიობა.

ფერომანგანუმი (ლათ. ferrum რკინა და ბერძ. Magnēs lithos ქვა მაგნეზიიდან) – რკინის შენადნობი მანგანუმთან; გამოიყენება ფოლადის წარმოებაში.

ფეროსილიციუმი [ლათ. ferrum რკინა და silex (silicis) კაჟი] – ფეროშენადნობი, რომლის ძირითადი კომპონენტებია რკინა და სილიციუმი. გამოიყენება ფოლადის განჯანგვისა და ლეგირებისათვის, აგრეთვე ჟანგეულებიდან ლითონების აღსადგენად.

ფეროქრომი (ლათ. ferrum რკინა და ბერძ. chrōma ფერი) – რკინისა და ქრომის შენადნობი ქრომთან. ქიმიური ფორმულა – FeCr. შემადგენლობაში წონითი მასის მიხედვით შედის: ქრომი – 50-70%, ნახშირბადი – 5%-მდე, სილიციუმი – 8%-მდე, გოგირდი – 0,05%-მდე, ფოსფორი – 0,05%-მდე და რკინა. მიიღება მაღალი ტემპერატურის პირობებში (2800°C) ქრომიტის აღდგენით ელექტრორკალური კარბოთერმული მეთოდით. ძირითადად გამოიყენება უჯანგავი ფოლადების წარმოებაში, რომელშიც ქრომის შემცველობა დაახლოებით 18%-ია.

ფერსო – წრიულად შეკრული ხის რკალი, ჩამოგებული ურმის თვლის (ბორბლის) სოლებზე (ფერსოს ირგვლივ რკინა ეკვრის).

ფერფლი (ნავლი) – 1. ნივთიერების წვის შედეგად წარმოქმნილი ფხვნილისებრი ნარჩენი; 2. ორგანული ნივთიერების მინერალური კომპონენტი, რომელიც ფასდება წვის შედეგად მიღებული ნარჩენით; 3. ვულკანის ამოფრქვევის ერთ-ერთი პროდუქტი (სურ. 1); 4. ადამიანის სხეულის ნარჩენი კრემაციის ან წვის შემდეგ; 5. რაიმეს ნგრევის ნარჩენები; ნანგრევები.

სურ. 1. ფერფლი

ფერწერა (ფერით წერა) – სახვითი ხელოვნების დარგი, მხატვრული ნაწარმოები, რომელიც იქმნება ხისტ ან მოქნილ ზედაპირზე საღებავების დატანით. ის ასახავს ამა თუ იმ იდეოლოგიურ კონცეფციას, ზემოქმედებას ახდენს ადამიანის შემეცნებაზე,

აიძულებს მას განიცადოს მხატვრის მიერ ასახული სინამდვილე. აქვს დოკუმენტურ-საინფორმაციო ღირებულება. სურათი შეიძლება იყოს ნატურალური ან რეპრეზენტატიული (ნატურმორტულ ან პეიზაჟურ მხატვრობაში), ფოტოგრაფიული, აბსტრაქტული, სიმბოლური, თხრობითი, ემოციური ან პოლიტიკური. დასავლეთისა და აღმოსავლეთის მხატვრობაში ყოველთვის ჭარბობდა სულიერი მოტივები და იდეები, რომელთა მაგალითებია კერამიკულ ნაკეთობებზე დატანილი უძველესი მითოლოგიური ფიგურებიდან დაწყებული და დამთავრებული ბიბლიური სცენებით სიქსტუს კაპელას (ვატიკანი) კედლებსა და ჭერზე (მხატვარი მიქელანჯელო) და ბუდის ცხოვრების ამსახველი სცენები რელიგიური წარმომავლობის აღმოსავლურ მხატვრობაში. არსებობს მხატვრობის ხუთი სახეობა: დაზგური (შესრულებული მოლბერტზე გადაჭიმულ უხეშ ტილოზე ზეთის, ტემპერას, აკრილის საღებავებით), მონუმენტური (შესრულებული შენობის კედელზე ან ჭერზე წყლის საღებავებით, ფრესკული მხატვრობა), დეკორატიული (უშუალოდ დაკავშირებულია შენობების არქიტექტურულ გაფორმებასთან ან საგნების მოხატვასთან) თეატრალურ-დეკორატიული (დაკავშირებულია თეატრალური წარმოდგენების გაფორმებასთან) და მინიატურული (გალაქული და მოჭიქული ნაკეთობების ზედაპირის მოხატვა). საგნებისა და მოვლენების მიხედვით ფერწერა იყოფა ჟანრებად, რომელთაგან მთავარია: პორტრეტი, პეიზაჟი, ნატურმორტი, მარინა, ისტორიული, ბატალური, არქიტექტურული, ჟანრული, ანიმალისტური, ყოფითი, რელიგიური და სხვ.

ფერხული – ძვ. ქვის მრგვალი წყობა.

ფესვი – 1. მცენარის ერთ-ერთი ძირითადი ორგანო, რითაც ის მიწაშია დამაგრებული და იღებს საზრდოს; 2. მათემ. სიდიდე, რომელიც მისი ამ თუ იმ ხარისხში აყვანის დროს იძლევა ახალ რიცხვს.

სურ. 1. ფესვი საყრდენი

ფესვი საყრდენი – ფიცრისებრი ფესვი, ბრტყელი ფესვი; არაღრმად დატოტვილი ხის ტანის ყოველ მხარეს გამოზრდილი

დიდი ზომის ფესვები (სურ. 1. ფართოფოთოლა ფიკუსი [ლათ. *Ficus macrophylla*], ალერტონის ბოტანიკური ბაღი, კუნძული კაუაი, ჰავაის შტატი, აშშ]. ჩვეულებრივ გზვდება ტროპიკული ტყის საკვებით ღარიბი ნიადაგის პირობებში. ისინი იცავენ ხეს წაქცევისაგან და აგროვებენ დამატებით საკვებ ნივთიერებებს.

სურ. 1. ფესტონი

ფესტონი (იტალ. festone < festa დღესასწაული, ზეიმი) – ფერწერული ან ძერწული სამკაული ტალღისებრი ორნამენტის (სურ. 1), გირლანდისა (სურ. 2. ფესტონები კლასიკურ ფასადზე) და სხვა სახით.

ფესურა – ზოგიერთი მცენარის მიწისქვეშა ღერო, რომელიც, როგორც წესი, იზრდება ჰორიზონტალურად.

ფეტრი – იხ. თექა.

ფექრალი (რკინაქრომალუმინი) – საერთო დასახელება მხურვალმედეგი შენადნობებისა რკინის საფუძველზე, რომელიც შეიცავს ქრომსა და ალუმინს, რომლებშიც შეთავსებულია მხურვალმედეგობა მაღალ კუთრ ელექტროწინაღობასთან.

სურ. 2. ფესტონი

მზადდება უმეტესად მავთულისა და ლენტის სახით. გამოიყენება, როგორც ნიქრომის შემცველი წინაღობის ელემენტების დასამზადებლად, რომელთა მუშაობის ტემპერატურა არ აღემატება 1000°C.

ფემზუმი – 1. დაბალ ფეხებზე გამართული სამფიცრიანი მრგვალი მაგიდა; 2. სადგარიანი პატარა ლანგარი, რომელზედაც ლიტურგიის დროს კვეთენ სეფისკვერებს.

ფეხი – 1. ზოგი ნივთის საყრდენი; 2. თოფის სასხლეტი; 3. ადამიანის ქვედა კიდური, ცხოველის კიდური – სასიარულო ორგანო.

ფეხურა – შვერილები და ჩაღრმავებები ქვის კედელში, დატოვებული სხვა კედელთან კავშირისათვის.

ფეთრთაბაშირი (ფთორჰიდრიტი) – ქიმიური წარმოების ნარჩენი, რომელიც შეიცავს 80-90% უწყლო კალციუმის სულფატს. ქიმიური ფორმულა – CaSO_4 . გამოიყენება თაბაშირის მჭიდა მასალების წარმოებაში.

ფთორი [ინგლ. fluorine < ლათ. fluor(ic) დენადი ფლუსი] – მკრთალი-მოყვითალო ფერის, მკვეთრი სუნის, ძლიერ მომწამლავი აირი. ქიმიური სიმბოლო F. სიმკვრივე: თხევად მდგომარეობაში – 1505 კგ/მ³, აირად მდგომარეობაში – 1696 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – -219,67°C; დუღილის ტემპერატურა – -188,11°C. ბუნებაში ძირითადად თავმოყრილია მინერალ ფლიუორიტში. გამოიყენება თაბაშირის მჭიდა მასალების წარმოებაში, სარაკეტო საწვავის დამჟანგავად (ქლორის ტრიფთორიდი), ურანის იზოტოპების გასაყოფად (ურანის ჰექსაფთორიდი), მაცივებელ აგენტად (ფრეონი), ქიმიურად ინერტული პოლიმერების წარმოებაში (ტეფლონი), ალუმინის მისაღებად (ნატრიუმის ჰექსაფთოროალუმინატი) და სხვ.

ფთორპლასტი (ფთორლონი) – ფთორის შემცველი პოლიმერების ტექნიკური დასახელება. მას მიეკუთვნება პოლიტეტრაფთორეთილენი, პოლიტრიფთორქლორეთილენი, პოლივინილდენტტორიდი, აგრეთვე ფთორისგან წარმოებული თანაპოლიმერები. ფართოდ გამოიყენება ტექნიკაში: კაბელების გამაცხელებელი ძარღვის საიზოლაციოდ, ანტიფრიქციულ მასალად მანქანებში, სადებების, საყელურების, მაღალი წნევის ჰიდროსისტემების შლანგების დასამზადებლად. გამოირჩევა ქიმიური მედეგობით აგრესიული გარემოს მიმართ.

ფიალა – პირგაშლილი, დაბალი სასმისი. მცირე თასისმაგვარი ჭურჭელი.

ფიალი – პინაკლების, წვეტურების, კონტრფორტების დეკორატიული დაგვირგვინება – ჯვარედი ყვავილით შემკული წვეტი.

ფიანდაზი (სპარს.) – იატაკზე დასაგები გრძელი და ვიწრო ქსოვილი სასიარულოდ.

ფიასკო (იტალ. fiasco ბოთლი) – სრული მარცხი, კრახი.

ფიბრა (ლათ. fibra ბოჭკო, ძარღვი) – 1. მოქნილი და მკვრივი ქაღალდის მასა, ქიმიურად დამუშავებული და დაწნეხილი; იყენებენ საიზოლაციო მასალად და ტყავის შემცველად. უშვებენ ფურცლის, მილის ან ღეროს სახით; 2. მასალა წვრილი ბოჭკოების ან ვიწრო ზოლების სახით, რომელიც გამოიყენება ბეტონის ან პლასტმასის კონსტრუქციების დისპერსიული დაარმირებისათვის. ამ დროს იმატებს მასალის წინაღობა ჭიმვაზე, ცვეთაზე, დარტყმით დატვირთვებზე. ფიბრა შეიძლება იყოს ფოლადის (სურ. 1), მინის (სურ. 2), ბაზალტის (ნახ. 3, პოლიმერისა (სურ. 4. პოლიპროპილენის ფიბრა) და სხვ.

სურ. 1. ფიბრა

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

ფიბრობეტონი (ლათ. fibra ბოჭკო, ძარღვი და ფრანგ. béton ბეტონი < ლათ. bitumen მინერალური ფისი; ასფალტი) – ახალი კონსტრუქციული მასალა, დაარმატურებული წვრილი არარორგანული ან ორგანული ბოჭკოებით – ფიბრათი, რომელიც თანაბრადაა განაწილებული ბეტონის მოცულობაში (სურ. 1). დისპერსიული ფიბრა, ცემენტის ქვის სიმტკიცეს გაჭიმვასა და ღუნვაზე 50-200%-ით ადიდებს. დისპერსიული დაარმირება ბეტონის მოცულობაში შეიძლება მიმართული იქნეს ორიენტირებულად ან გაბნეული ქაოტურად. ორიენტირებული დაარმირება ხორციელდება ნაქსოვი და უქსოვი ბადით, გაუხშობელი ქსოვილით, ფოლადის ბოჭკოთი როცა დაყალიბება ხდება მაგნიტურ ველში და სხვ. ყველაზე უკეთესი მაჩვენებელი აქვს 0,1-0,5 მმ დიამეტრის ფოლადის ფიბრით დაარმირებულ ბეტონს. ფიბრის სიგრძეა 10-50 მმ და ის შეადგენს ბეტონის მასის 3-9%, რაც იძლევა 70-200 კგ-ს 1 მ³ ბეტონზე. ფიბრის სიგრძის გაზრდა იწვევს ბეტონის ნარევის ადვილჩაწყობადობის გაუარესებას. ფიბრის ბეტონთან შეჭიდულობის გაზრდის მიზნით იყენებენ პერიოდული პროფილის მავთულს და ფიბრას მოღუნული ბოლოებით. ფიბრობეტონის დაარმირებისათვის ასევე გამოიყენება მინის, ცელულოზის, ჯუტის, ნეილონის, ბაილონის, პოლიეთილენისა და სხვ. ბოჭკო, რომელიც არ განიცდის კოროზიას ჰიდრატირებული ცემენტის ტუტე გარემოში. ფ. იყენებენ კონსტრუქციაში, რომელსაც მუშაობა უხდება გაჭიმვაზე, ღუნვაზე, ცვეთაზე, განიცდის დარტყმას, აფეთქებასა და ვიბრაციულ დატვირთვას. დისპერსიული ბოჭკოს გამოყენება ყველაზე ეფექტურია წვრილმარცვლოვან ბეტონში, ექსპლუატაციის განსაკუთრებულ პირობებში, არის გამოცდილება მისი გამოყენებისა ხიმინჯის თავის დაბეტონებისათვის.

ნახ. 1

ფიბრობეტონებში ძირითადად გამოიყენება ფოლადის, ბაზალტის, მინისა და სინთეზური (პოლიპროპილენი, ნეილონი, პოლიეთილენი) ფიბრები. ფოლადის ფიბრის არმატურა გამოიყენება ქარხნული წარმოების მონოლითურ და ასაწყობ რკინაბეტონის კონსტრუქციებში. ფიბრის დიამეტრია – 0,2-1,2 მმ, სიგრძე – 50-120 მმ. გამოყენებული ფიბრის დიამეტრი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს კონსტრუქციაში ბზარწარმოქმნის ხასიათს. ექსპერიმენტულად დადგენილია, რომ კომპოზიტში გამოყენებული ფიბრული ბოჭკოს დიამეტრი განსაზღვრავს ბზარების გახსნის საწყის სიგანეს: 0,3 მმ დიამეტრის ფოლადის ფიბრის გამოყენებისას ბზარის გახსნის საწყისი სიგარძეა 1-3 მკმ, 0,9 მმ-ის დროს – 7-10 მმ და ა.შ. ბაზალტის ბოჭკოებზე დამზადებული ბეტონები ყველა დამაბული მდგომარეობისათვის გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცითა და უნარით აიტანოს დიდი დეფორმაციები დრეკად

მდგომარეობაში (ბაზალტს აქვს მაღალი დრეკადობის მოდული და სიმტკიცის კარგი მაჩვენებლები გაგლეჯაზე). ის უკეთეს მაჩვენებლებს იძლევა ფოლადის ბადეებით დაარმირებულ ანალოგიურ არმოცემენტის კონსტრუქციებთან შედარებით, რადგან ბაზალტის ბოჭკო არა მარტო აჭარბებს ფოლადის ბოჭკოს მითითებული პარამეტრებით, არამედ უზრუნველყოფს ცემენტის ცომის დაარმირების დისპერსიულობის ხარისხს.

ჩვეულებრივი ალუმინბორსილიკატური მინა არ არის მედეგი ბეტონის ტუტე გარემოს მიმართ, ამიტომ მინაფიბრობეტონებში გამოიყენება ცირკონიუმის მინაბოჭკო დიამეტრით 8-10 მმ, რომელიც სიმტკიცით შეესაბამება მაღალნახშირბადიან ცივქიმულ მავთულს, სიმკვრივით კი რამდენჯერმე ნაკლებია. დრეკადობის მოდული სამჯერ აჭარბებს კომპოზიტის მატრიცის დრეკადობის მოდულს. არსანიშნავია ისიც, რომ ასეთი წვრილი ბოჭკოების წარმოებას და შემდეგ მის შეხვევას კომპლექსურ ძაფად, სჭირდება ძვირადღირებული მოწყობილობა. თვით ცირკონიუმის მინის წარმოება ძვირადღირებულია (სჭირდება მრავალკომპონენტური შიხტა), რაც საბოლოო ჯამში აისახება მინის ფიბრის ფასსზე. მათი ბეტონში თანაბარი განთავსებაც რთული პოცესია (ამტვერება, კონტაქტური ფორმირება), რაც კიდევ უფრო ზრდის მინაფიბრობეტონის ღირებულებას, ამიტომ, მიუხედავად შესანიშნავი ტექნიკური მახასიათებლებისა, მინის ფიბრების გამოყენება ფიბრობეტონებში ჯერჯერობით შეზღუდულია, თუმცა ვხვდებით არაერთ არქიტექტურულად შესანიშნავად გაფორმებულ შენობის ფასადებს, სადაც წარმატებითაა გამოყენებული მინაფიბრობეტონის დადებითი მხარეები.

პოლიპროპილენის ბოჭკოებს ახასიათებთ კარგი შეჭიდულობა ბეტონის მატრიცასთან, თუმცა საკმარისად დეფორმადია, რადგან მისი დრეკადობის მოდული ოთხჯერ ნაკლებია მატრიცის დრეკადობის მოდულთან შედარებით. ამიტომ, ასეთი ბოჭკოების გამოყენება ეფექტურ მზიდ არმატურად მიზანშეუწონელია და ის, როგორც წესი, გამოიყენება დამატებითი (კონსტრუქციული) დაარმირებისათვის, რათა თავიდან იქნეს აცილებული კონსტრუქციის დაზიანებები ტრანსპორტირებისა და მონტაჟის დროს, ნაწილობრივ ამაღლდეს დარტყმითი სიმტკიცე, წინაღობა ცვეთისადმი და სხვ. ცალკე აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ მცირე გამჭიმავი ძაბვების არსებობისაგ კი, პოლიპროპილენის ბოჭკოებით დაარმირებული ელემენტები განიცდიან შედარებით დიდ დეფორმაციებს, რაც გამოწვეულია პოლიპროპილენის დაბალი ადჰეზიით ცემენტის მატრიცასთან. გარდა ამისა, ნაკეთობა დროთა განმავლობაში კარგავს სიმტკიცეს და ზედაპირი ხდება მაღალცვეთადი.

ფიბრონი – ფიბრული ცილა, გამოყოფილი ობობასებრი და სხვა მწერების მიერ, რომელიც შეადგენს ობობას ქსელისა თუ მწერის შეხვეული პარკის საფუძველს, კერძოდ კი – თუთის აბრეშუმხვევიას აბრეშუმის ძაფის შემადგენელ ნაწილს.

ფიბროლითი (ლათ. fibra ბოჭკო და ბერძ. lithos ქვა) – საშენი მასალა, რომელიც შედგება მერქნის წვრილი ნარჩენების, ქიმიური დანამატებისა და მაგნეზიური შემკვრელისაგან. ხასიათდება კარგი თბოსაიზოლაციო თვისებებით, ადვილად მუშავდება, ჭედვადია, ბიო- და ცეცხლმედეგია. გამოიყენება ისევე, როგორც არბოლიტი.

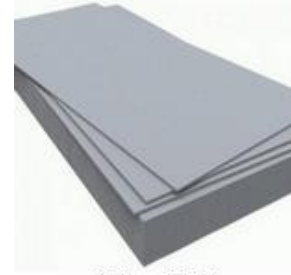
ფიბროლითი

ფიბროლითი აკუსტიკური – მასალა, რომელიც მიიღება მერქნის, მატყლის ან სინთეზური ბოჭკოსა და მინერალური შემკვრელისაგან (პორტლანდცემენტი, თაბაშირი). ფ. ა. ბგერაშთანთქმის კოეფიციენტი არანაკლები 0,4.

ფიბროლითი მაგნეზიური – ფიბროლითი, დამზადებული სპეციალური მინერალების გარეშე.

ფიბროცემენტი (ლათ. fibra ბოჭკო, ძარღვი და ძვ. ფრანგ. ciment საშენი ხსნარი, დულაბი, ხის ფისი < ლათ. caementum სამტეხლოს ქვა, უხეში ქვა, დულაბის მოსამზადებელი დამსხვრეული ქვა < caedere ჩეხა, პობა, ჭრა, დანამცეცება) – საშენი მასალა, რომლის შედგენილობაში შედის ცემენტი (80-90%), მარმირებელი ფიბრა (ბოჭკო) და მინერალური შემკვრები. პირველად, დაარმირებული პროდუქტი ცემენტის საფუძველზე მიღებული იქნა ავსტრიელი ლუდვიგ ჰაჩეკის (1856-1914 წწ.) მიერ მე-19 საუკუნის 90-იან წლებში. მან მარმირებლად გამოიყენა აზბესტის ბოჭკო და შექმნა იმ დროისათვის შესანიშნავი იაფფასიანი ცეცხლ-, ტენ-და ცვეთამდეგი მასალა, რომელიც მთელ მსოფლიოში გახდა პოპულარული და ფართოდ გამოიყენებოდა მშენებლობებზე 1976 წლამდე, ვიდრე არ გავრცელდა აზრი აზბესტის მტვრის მაგნეზლობის შესახებ (იწვევს ონკოლოგიურ დაავადებებს). შემდეგ დაიწყო ფიბროცემენტში მარმირებლად ცელულოზის, არამიდის, ბაზალტის და სხვ. ბოჭკოების გამოყენება, რამაც ამერიკის, ევროპისა და აზიის სამშენებლო ბაზარზე გააჩინა უამრავი კონსტრუქცია, ნაკეთობა, დეტალი დამზადებული ფიბრებით დაარმირებული ცემენტის საფუძველზე. კომპოზიტურ ცემენტში ქაოსურად განლაგებული ცელულოზის მოკლე ბოჭკოები მნიშვნელოვნად ზრდის ნაკეთობის (მაგ., ფილის) სიმტკიცეს, ტენმდეგობას, სიხისტეს ღუნვაზე, ამცირებს ტემპერატურული ხაზოვანი გაფართოების კოეფიციენტის სიდიდეს და ასრულებს მარმირებელი მასალის მოვალეობას. არამიდის ბოჭკო ზრდის ფიბროცემენტის სიმტკიცეს, თერმოსტაბილურობას, დარტყმა- და ცეცხლმდეგობას, დიელექტრიკულ თვისებებს და უზრუნველყოფს კონსტრუქციის ნორმალურ მუშაობს დიდ ტემპერატურულ დიაპაზონში; ხოლო ბაზალტის ბოჭკოები მკვეთრად აუმჯობესებს სიმტკიცის მახასიათებლებს და ზრდის დრეკადობის მოდულის მნიშვნელობას. მინერალური დანამატები ზრდის ფიბროცემენტის ფილის შინაგან პლასტიკურობას, თვით ცემენტი კი კომპოზიტის მატრიცული (შემკვრელი) მასალაა. ფიბროცემენტის ნაკეთობების, პირველ რიგში ფილების, წარმოებაში გამოიყენება ავტოკლავური დაწნეხის მეთოდები. ფილის დაწნეხის მომენტში წნევა შეადგენს 650 ნ/სმ². შემდეგ მის გამყარებას სჭირდება 6-8 სთ. ამის შემდეგ ნაკეთობას ათავსებენ ავტოკლავში (ტემპერატურა 175°C, წნევა 10 ატმ.) ტემპერატურა და ორთქლის წნევა საბოლოოდ ასრულებენ გამყარების პროცესს. ასეთი ტექნოლოგიით დამზადებულ ნაკეთობას აქვს ერთგვაროვანი სტრუქტურა. ფიბროცემენტის ფილების დამზადება და გამოყენება რეგულირდება DIN EN 12467 ევროპული სტანდარტით. თანამედროვე ფიბროცემენტი ეკოლოგიურად სუფთა მასალაა. მის შედგენილობაში არ შედის ადამიანის ჯანმრთელობაზე უარყოფითად მოქმედი კომპონენტები, ფიბროცემენტური მასალები არ ევემდებარება კოროზიას, ლპობას, სოკოების გაჩენას; მდგრადია მზის სხივების პირდაპირი ზემოქმედებისადმი (ულტრაიისფერი გამოსხივების). აქვთ კარგი ბგერა- და თბოსაიზოლაციო თვისებები, მისი გამოყენება შესაძლებელია ნებისმიერ კლიმატურ პირობებში. ფიბროცემენტი გამოიყენება სამხედრო, სამოქალაქო და სამრეწველო მშენებლობაში, არქიტექტურაში ვენტილირებადი ფასადებისათვის, ისტორიული შენობების რესტავრაციაში, ავეჯის წარმოებაში, შენობების სარემონტო სამუშაოებში, საკედლე პანელების, ტიხრებისა და მოსაპირკეთებელი ფილების (ფურცლების) დასამზადებლად. ფილებს აქვთ სასიამოვნო გარეგნობა და ფაქტურა, ფერთა დიდი გამა და ფაქტურა. ფიბროცემენტის ნაკეთობების ერთ-ერთ სახეობას წარმოადგენს ფიბროცემენტის საიდინგი (იხ. საიდინგი), რომელიც საკმაოდ ფართოდ გავრცელდა ჩრდილოეთის ქვეყნებში.

ფიბროცემენტი ფურცლოვანი (ლატონიტი) – უნივერსალური, ეკოლოგიურად სუფთა ფურცლოვანი მასალა, რომელიც გამოიყენება შენობის შიდა კედლების, სააბაზანოების, სანიტარულ-ტექნიკური კაბინების, ღუმლების, საუნების, აბანოების და მისთ. მოსაპირკეთებლად. შედგენილობა: 90% ცემენტი, 10% ცელულოზას ბოჭკო, მინერალური დანამატები და წყალი. დამკვეთის სურვილის მიხედვით, დეკორატიული ფერის მისაცემად, უმატებენ პიგმენტს. გამოირჩევა სიმსუბუქით, მექანიკური სიმტკიცითა და მაღალი ცეცხლმედეგობით.

ფიბროცემენტი
ფურცლოვანი

ფიბროცემენტის პანელი (ფილა) – თანამედროვე, პრაქტიკული და ეკოლოგიურად სუფთა მოსაპირკეთებელი მასალა, რომელიც შედგება მსუბუქი ბეტონისა და სინთეზური ბოჭკოსაგან. გარე კერამიკულ ფენას აქვს სხვადასხვა ტექსტურა და შეფერილობა. მზადდება პანელებისა (სურ. 1) და ფილების სახით (სურ. 2).

სურ. 1. ფიბროცემენტის პანელი

სურ. 2. ფიბროცემენტის პანელი

ფიბროცემენტის საიდინგი – კომპოზიტური მასალის ვენტილირებადი ფასადი. დასახელება – ფიბროცემენტის საიდინგი – მიიღო მისი შედგენილობის მიხედვით, რომლის საფუძველია ხელოვნური ან ბუნებრივი ბოჭკო (ცელულოზა) და ცემენტი. მათ ემატება კვარცის ქვიშა, წყალი და სახვადასხვა მინერალი. გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცით, ხანძარმედეგობითა და ეკოლოგიურობით.

ფიბროცემენტის საიდინგი

ფიგურა (ლათ. figura გარეგანი სახე, იერი) – 1. საგნის გარეგნული მოხაზულობა, სახე, ფორმა; 2. მათემ. სიბრტყის (სივრცის) ნაწილი, რომელიც შემოსაზღვრულია ჩაკეტილი ხაზით

(ზედაპირით); 3. მნიშვნელოვანი, შესამჩნევი პიროვნება; 4. ადამიანის ან ცხოველის სკულპტურული, სახვითი ან გრაფიკული გამოსახულება, აგრეთვე ადამიანის სხეულის მდებარეობა, პოზიცია; 5. ჭადრაკის სათამაშო ელემენტების (მეფე, დედოფალი, კუ, მხედარი, ეტლი) დასახელება.

ფიგურა გეომეტრიული – წერტილთა ყოველნაირი სიმრავლე (სასრული ან უსასრულო) სიბრტყეზე, სიბრტყის ნაწილზე, მრუდწირულ ზედაპირზე ან სივრცეში, რომელიც შემოზღუდულია ყველა მხრიდან (მაგ., წერტილი, ორი წერტილი, მონაკვეთი, სხივი, წრფე, სამკუთხედი, წრეწირი და ა.შ.).

ფიგურული – არასწორხაზოვანი მოხაზულობის, რთული ფორმის მქონე.

ფიდერი (ინგლ. fideer < ლათ. feed კვება) – 1. მკვებავი საკაბელო ან საჰაერო ხაზი, რომლითაც ელექტროდენი ელექტროსადგურიდან მიეწოდება ენერჯის მანაწილებელ ქვესადგურს; 2. მოწყობილობა რადიოსიხშირის ელექტრული რხევების გადასაცემად ანტენისათვის ან პირიქით; 3. სათევზაო ფსკერული მოწყობილობა ინტეგრირებული საკვებურით.

ფიზიკა (ბერძ. physikē ბუნება) – საბუნებისმეტყველო მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის ბუნების უმარტივეს და უზოგადეს კანონზომიერებებს, მატერიის აგებულებას, თვისებებს და მოძრაობის ზოგად ფორმებს სივრცესა და დროში. ფ. სხვა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებთან ერთად იკვლევს: მყარ სხეულებს, სითხეებს, აირებს, ატომურ ბირთვს, ატომებს, მოლეკულებს, პლაზმას, ელექტრობას, მაგნეტიზმს, ოპტიკას, ფიზიკურ ველებს, თერმოდინამიკას, კვანტურ მექანიკას, ფარდობითობის თეორიასა და ა.შ.

ფიზიკური პირი – ცალკეული ქმედითუნარიანი ადამიანი, რომელსაც შეუძლია გამოვიდეს მეურნეობრიობის ობიექტად ან დაქირავებულ მომუშავედ, იყოს სამართალურთიერთობათა ერთ-ერთი მხარე იურიდიულ პირებთან ან ცალკეულ მოქალაქეებთან.

ფიზიკური საფრთხე – ფიზიკურ საფრთხეს ქმნის ქიმიური ნივთიერებები, როგორებიცაა: წვადი სითხე, კრიოგენული სითხე, ფეთქებადი, აალებადი (მყარი, თხევადი ან აიროვანი) ნივთიერება, ორგანული ზეჟანგი (მყარი ან თხევადი), მჟანგავი (მყარი ან თხევადი), მჟანგავი აირი, თვითაალებადი (პიროფორული) (მყარი, თხევადი ან აიროვანი) ან არამდგრადი (რეაქტიული) (მყარი, თხევადი ან აიროვანი) ნივთიერება, ან წყალ-რეაქტიული (მყარი ან თხევადი) ნივთიერება.

ფიზიკური ქანქარა – მყარი სხეული, რომელსაც შეუძლია ბრუნვა სიმძიმის ძალის გავლენით იმ უძრავი ჰორიზონტალური ღერძის გარშემო, რომელიც არ გადის ამ სხეულის სიმძიმის ცენტრზე.

ფიზიკური შედუღებადობა – მასალის თვისება წარმოქმნას მონოლითური შეერთება ქიმიური ბმის სახით.

ფითხი (რუს. шпатель) – 1. ნაკვერცხლის ასაღები რკინის ნიჩაბი; 2. საგოზავი ნივთიერება; 3. ინსტრუმენტი ბრტყელი, ფართო, ბლაგვი პირით, რომელიც გამოიყენება ნივთიერებების შესარევადა და ზედაპირზე დასატანად.

ფითხი

ფითხნა – უსწორმასწორო ზედაპირის შევსების (გასწორების) პროცესი საფითხის (საგოზავის) გამოყენებით.

ფიკაცია (ლათ. -ficāre კეთება) – სიტყვის ბოლოსართი, რომელიც ნიშნავს კეთებას, მოწყობას.

ფილა – 1. მკვრივი მასალა, რომელსაც დიდი ფართობის ბრტყელი ზედაპირი აქვს. სისქის მიხედვით არსებობს თხელი და სქელი. მშენებლობაში ფ. ერთ-ერთი ყველაზე მეტად გავრცელებული ნაკეთობაა. მას იყენებენ სახურავებში, სართულშუა გადახურვებში, საძირკვლებში, ჰიდროტექნიკურ ნაგებობებში, საგზაო მშენებლობაში, მოსაპირკეთებელ სამუშაოებში; აივნების, იატაკების, ეზოებისა და ტროტუარების მოსაწყობად და ა.შ.; 2. ბრტყელი სხეული, რომლის სისქე გაცილებით ნაკლებია სიგრძესა და სიგანესთან შედარებით. არსებობს ფილის სახეები: ამრეკლი, ბეტონის, ბრტყელი, გადახურვის, განმბჯენი, გრანიტის, დასაკვალი, დაწებებული, დეკორატიული, ეტალონური, ზემაგარი, თბოსაიზოლაციო, თუჯის, თხელი, იატაკის, კაპიტელზედა, კედლის, კერამიკული, კერამიკული მოჭიქული, კერამიკული ფასადის, კონტურზე დაყრდნობილი, კოჭური, კუთხის, ლავარდანის, ლელქაშის, ლითონის, ლორფინის, მამოწმებელი, მარბლიტი, მარმარილოს, მაცივარი, მდფ, მერქნის, მერქანბოჭკოვანი, მერქანბურბუშელოვანი, მერქნის ნარჩენების, მეტლახის, მთლიანკვეთიანი, მინის, მინაპლასტიკის, მინატექსტილიტის, მინა-მარმარილოს, მინის, მოდელები, მოსაპირკეთებელი, მოჭიქული, მრავალსილრუიანი, მხურვალგამძლე, ნახევრადმყარი, ორმაგი სიმრუდის, პლასტმასის, პოლიკარბონატის, პოლისტირენის, რაფის, რეზინის, რეზინის ეკოფლორი, რკინაბეტონის, რკინის, საანკერო, საბრუნე, სადურგლო, საზუსტებელი, საიატაკე, საიზოლაციო, საკონტაქტო, საკონტროლო, სამარწუხე, სამოდელო, სამოწმებელი, საფეხურის, საყრდენი, სამშენებლო, საპარკეტე, საყრდენი, საშაბრავი, საძირკვლის, საწნები, საწრფევებელი, სახურავის, საჯავშნე, სინთეზური გრანიტია, სმალტის, სქელი, ტორფის, უჯრედებიანი, უჭრი, უჯრედოვანი, ფანერის, ფიბროლითის, ფოლადის, ქაფპოლისტირენის, ქვედის, ქვის, ქშინის, ღრუ, შამოტის, შუასაგები, ცემენტბურბუშელოს, ცვეთამედეგი, ცილინდრული, ცოკოლის, ძირითადი, წიბოვანი, წიდააზბესტის, წიდაბეტონის, წიდასიტალის, წინასწარ დამაბული, წყალგადასაშვები, წყალმედეგი, წყალჩასაშვები, ხის, ხის ორიენტირებული და სხვ.

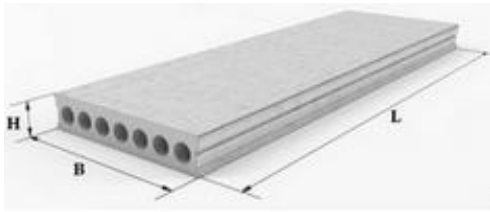
ფილა "მარბლიტი"

ფილა "მარბლიტი" – ფილა, დამზადებული კრისტალური ჩანართებიანი გაუმჭვირი მინისგან, რომელიც არეკვლისას იძლევა სანაკეთო ქვის ეფექტს. ფილებს იყენებენ გარე და შიგა მოპირკეთებისათვის. მათი ზომებია: 100x100-დან 1000x2500 მმ-მდე, სისქე 5-12 მმ.

ფილა გადახურვის (პანელი გადახურვის) – შენობის მზიდი სისტემის ელემენტი, რომელიც იღებს მასზე მოქმედ ვერტიკალურ დატვირთვებს და გადასცემს რიგელებს; აგრეთვე, იღებს კუმშვისა და ძვრის ძალებს, რომელიც წამოიშობა გადახურვის დისკოში ფილის (პანელის) ღუნვაზე მუშაობისას. გადახურვის ფილები ძირითადად მზადდება რკინაბეტონისაგან, იშვიათად ხისა და ლითონისაგან სამფენოვანი ფილების სახით. არსებობს რკინაბეტონის ფილის სახეები: მთლიანკვეთიანი (სურ. 1), სიღრუეებიანი (სურ. 2), წიბოვანი (სურ. 3).

სურ. 1. ფილა გადახურვის

სურ. 2

სურ. 3

ფილა ბრტყელი – სამშენებლო ფილა, რომლის ზედაპირი ბრტყელია.

ფილა თხელი – ფილა, რომლის სისქე 5-ჯერ ან მეტად მცირეა მის მალთან შედარებით, რომლის გასწვრივაც აღიმკრება მაქსიმალური მღუნავი მომენტი. ასეთი ფილების გაანგარიშება წარმოებს ფირფიტების ღუნვის ტექნიკური თეორიის საფუძველზე.

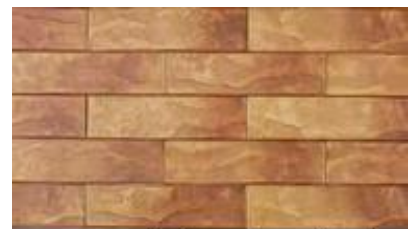
ფილა კაპიტელზედა – ჰორიზონტალური ფილა (ან ძელი) სვეტის თავზე (ან კაპიტელის თავზე), რომელიც ზრდის მზიდ ფართობს არქიტრავის (გადახურვის ძელის) დაყრდნობის ადგილზე.

ფილა კერამიკული მოჭიქული – მოსაპირკეთებელი ფილა, ამზადებენ თიხისაგან ნახევრადმშრალი დაწნების მეთოდით და შემდგომი გამოწვით. არის თეთრი, ფერადი და დეკორატიული. შეიძლება იყოს ფორმით კვადრატული და მართკუთხა. ფილები არაა გათვალისწინებული იმ ზედაპირებისათვის, რომლებიც ექვემდებარებიან მექანიკური, მაღალი ტერმპერატურის, ყინვის, მჟავებისა და ტუტეების ზემოქმედებას.

ფილა კერამიკული მოჭიქული

ფილა კერამიკული ფასადის – ფილა, რომელიც გათვალისწინებულია ძირითადად ქვის შენობების მოსაპირკეთებლად. არის მოჭიქული, არამოჭიქული, გლუვი და რელიეფური ზედაპირით. მზადდება თიხისაგან, დანამატებით ან მათ გარეშე.

ფილა კერამიკული ფასადის

ფილა კონტურზე დაყრდნობილი – ფილის სახეობა, რომელიც დაყრდნობილია ოთხივე კიდიტ და მიმდებარე გვერდების სიგრძეთა შეფარდებაა 2:1 ან ნაკლები. ასეთი ფილა იღუნება (მუშაობს) ორი მიმართულებით.

ფილა კოჭური – ფილის სახეობა, რომელიც დაყრდნობილია ოთხივე კიდიტ და მიმდებარე გვერდების სიგრძეთა შეფარდება მეტია 2:1- ზე. ასეთი ფილა იღუნება (მუშაობს) მხოლოდ ერთი, მოკლე გვერდის მიმართულებით. კოჭურია აგრეთვე ყველა ის ფილა, რომელიც ეყრდნობა მხოლოდ ორი, ერთმანეთის მოპირდაპირე კიდიტ.

ფილა ლელქაშის

ფილა ლელქაშის – საშენი მასალა, რომელიც მზადდება ლელქაშის ღეროების დაწნებითა და შეკრულია მოთუთიებული მავთულით.

ფილა მდფ (ინგლ. Medium Density Fibreboard, MDF) – მერქანბოჭკოვანი ფილა საშუალო სიმკვრივის, დამზადებული დაწნეხით წვრილდისპერსიული ხის ფქვილისაგან, მაღალი წნევისა და ტემპერატურის პირობებში. მდფ ჩვეულებრივ შედგება ხის ბოჭკოს (82%), შარდოვანაფორმალდეჰიდური ფისოვანი წებოს (9%), წყლის (8%) და პარაფინის ცვილისგან (1%). სიმკვრივე 600-800 კგ/მ³. მდფ-ს სამრეწველო წარმოება დაიწყო აშშ-ში 1966 წ. დამზადების მომენტში მდფ-ს შეიძლება მიენიჭოს ცეცხლ-, ბიო- და წყალმედეგი თვისებები. გამოიყენება ავეჯის წარმოებაში, სათავსის კედლების მოსაპირკეთებლად, როგორც ეკონომიკური სავაჭრო შენობებში და ლამინანტის დასამზადებლად. მდფ-ის ფილებს ფარავენ ემალის, პლასტიკით ან პოლივინილქლორიდის აფსკით, რაც საგრძნობლად აძვირებს მას მერქანფენოვან პლასტიკებთან შედარებით. აღსანიშნავია, რომ მდფ-ის დაჭრისას ჰაერში დიდი რაოდენობით გამოიყოფა მტვერი და თავისუფალი ფორმალდეჰიდი, რომელიც ადამიანის ჯანმრთელობისათვის საზიანოა, ამიტომ მასალაზე მუშაობა მიმდინარეობს ვენტილირებად და კონტროლირებად გარემოში.

ფილა მდფ

ფილა მინა-მარმარილოს – ბრტყელი ფილა, რომელიც მზადდება მინისა და მარმარილოს ნაფხვენებისაგან. გათვალისწინებულია შენობის შიგა კედლების დამცავ-დეკორატიული მოპირკეთებისათვის. ზომები იცვლება 140-დან 500 მმ-მდე, სისქე 5-12 მმ.

ფილა მინა-მარმარილოს

ფილა მინის – ფილა, რომელიც მიიღება სპეციალური შემადგენლობის მინის უწყვეტი გლინვის მეთოდით, ფართო დიაპაზონის ფერთა გამით, მქრქალი ან გაპრიალებული ზედაპირით. ფილების ფორმა კვადრატულია, უკუმხარეს აქვს დაღარული ზედაპირი. განკუთვნილია სანიტარული კვანძების მოსაპირკეთებლად. მზადდება კვადრატული ან მართკუთხა ფორმის, ზომებით 50-150 მმ, სისქით 4-6 მმ.

ფილა მინის

ფილა მოსაპირკეთებელი – კედლის, იატაკისა და შენობის სხვა ნაწილების დასაფარად გამიზნული სამშენებლო ნაკეთობა, რომელსაც აქვს დაცვითი და დეკორატიული მნიშვნელობა. დანიშნულებისა და მასალის მიხედვით შეიძლება იყოს ქვიშაცემენტის, კერამიკული, მეტლახის, მომინანქრებული, მოჭიქული, მოზაიკური, მინის, ბუნებრივი ქვის, მინაკერამიკის, ხის, ფოლადის, თუჯის, რეზინის, პოლივინილქლორიდის, პოლისტირენისა და სხვ.

ფილა მოჭიქული (ემალირებული) – ფილა, რომელსაც აქვს ფერადი მინით დაფარული ზედაპირი, რაც იძლევა სერიოზულ ესთეტიკურ მახასიათებლებს (ფერი, ბზინვა, სურათი, შეფერილობა და ა.შ.), აგრეთვე ტექნიკურ თვისებებს (სიმაგრე, ჰაერ- და ტენშეულწვეადობა და სხვ.). დამატებით იხ. ფილა კერამიკული მოჭიქული.

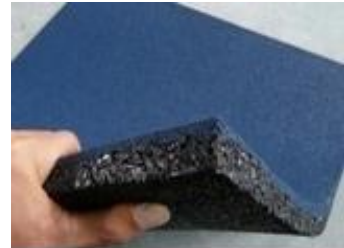
ფილა პოლისტირენის

ფილა ორმაგი სიმრუდის – სამშენებლო ფილა, რომელსაც აქვს ორი მიმართულების სიმრუდე. გამოიყენება რკ.ბ.-ის ასაწყობ ჰიპერბოლოურ-პარაბოლოიდურ გარსებში.

ფილა პოლისტირენის – ფილა დამზადებული პოლისტირენისა-

გან, მინერალური შემკვებისა და პიგმენტების დამატებით. მზადდება სხვადასხვა ზომის კვადრატული და მართკუთხა ფორმით. გამოირჩევა დაბალი თბომედეგობით.

ფილა რეზინის – თანამედროვე საშენი მასალა, რომელიც შედგება რეზინის მასისა და ფერადი შემავსებლისაგან, შეერთებული სპეციალური შემადგენლობის პოლიურეთანით. დასამზადებლად გამოიყენება დანაწევრებული რეზინის ნაფხვენი, მიღებული ავტომობილის მეორადი საბურავების (ან სხვა ნაკეთობების) გადამუშავებით. ფილას აქვს რეზინისათვის დამახასიათებელი თვისებები: ელასტიკურობა, დრეკადობა, მცირე დეფორმადობა, დარტყმისა და ბგერაშთანთქმადობა, ცვეთა- და ყინვამედეგობა, მდგრადობა მექანიკური დაზიანებებისა და ტემპერატურის ცვალებადობის მიმართ და სხვ. ტრანსპორტირებისას არ ზიანდება; ეკოლოგიურად სუფთაა. ბეტონისა და კერამიკულ ფილებთან შედარებით ფ. რ. აქვს რიგი უპირატესობებისა: არ ტყდება, არ იხლიჩება, ადვილი მოსავლეელია, აქვს ექსპლუატაციის დიდი ვადა. წარმატებით გამოიყენება საბავშვო და სასპორტო მოედნების, საცურაო აუზების, სამრეწველო საწარმოების, აგარაკების, ბაღის ბილიკების, სკვერებისა და მისთ. მოსაწყობად (სურ. 2). საშუალებას იძლევა განვახორციელოთ საინტერესო დიზაინერული გადაწყვეტები; ფერების სხვადასხვა გამა დადებითად მოქმედებს ბავშვების განწყობაზე, ალამაზებს სკვერებსა და მოედნებს და ქმნის დასვენებისა თუ მუშაობის საუკეთესო გარემოს. ამავე დროს მაქსიმალურად ამცირებს ბავშვთა ტრავმატიზმს საბავშვო მოედნებზე.

ფილა რეზინის

ფილა რეზინის ეკოფლორი – რუსული წარმოების თანამედროვე საშენი მასალა, რომელიც მიიღება რეზინის ნაფხვენისა (ფრაქცია 2-4 მმ) და პოლიურეთანული წებოს ცივი დაწნებით. გამოდის

სურ. 1. ფილა რეზინის

500×500 მმ ზომით მოხატულობის გარეშე (სურ. 1) და 300×300 მმ – მოხატულობით (სურ. 2), აგრეთვე ძელურას სახით ფორმით "აგური". იდეალური მასალაა საბავშვო მოედნებისა და ზონების მოსაწყობად. ტრამვაუსაფრთხო რეზინის ფილა ეკოფლორი შეიძლება დაიგოს ნებისმიერ ზედაპირზე (ბეტონი, ასფალტი, გრუნტი, ქვიშა, ანაცერი); მონტაჟი არ საჭიროებს სპეციალურ ცოდნასა და ინსტრუმენტებს.

სურ. 2. ფილა რეზინის ეკოფლორი

ფილა რკინაბეტონის – დაარმატურებული ბეტონისაგან დამზადებული ბრტყელი ან მრუდზედაპირიანი სამშენებლო კონსტრუქცია (კონსტრუქციული ელემენტი), რომლის სისქე გაცილებით ნაკლებია დანარჩენ ორ ზომაზე [იხ. ფილა (პანელი) გადახურვის; ფენილი; პანელი].

სურ. 1. ფილა სინთეზური გრანიტის

ფილა საზუსტებელი – ბრტყელი პრიზმული ფოლადის ფილა ლითონის ფურცლების, წნელებისა და ნაკეთობების საწრფეველად სპეციალური ჩაქუჩის დარტყმით.

ფილა სინთეზური გრანიტის – ფილა, რომელიც მიიღება ბრძმედული წიდის, ღორღისა და სხვა მასალების შენადნობისაგან მართული კრისტალიზაციით ან დაწნებით. აქვს გრანიტის ანალოგიური ტექსტურა, გააჩნია მაღალი წყალ- და დარტყმამდეგობა. გამოიყენება შენობების ინტერიერებისა და ექსტერიერების მოსაპირკეთებლად.

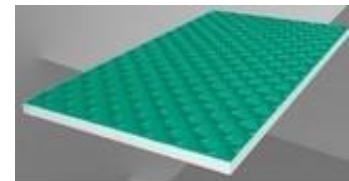
ფილა სმალტის

ფილა სმალტის – მზადდება გაღობილი მინამასის (სმალტის) სპეციალურ ფორმაში დაწნებით. გამოირჩევა მქრქალი ზედაპირით. ფილების ზომები მერყეობს 85-150 მმ ფარგლებში, სისქე 5-20 მმ. დამატებით იხ. სმალტა.

ფილა ტორფის

ფილა სქელი – ფილა, რომლის სისქე 5-ჯერ და მეტად დიდია მის მალთან შედარებით, რომლის გასწვრივაც აღიმკვრება მაქსიმალური მლუნავი მომენტი. ასეთი ფილების გაანგარიშება წარმოებს სქელი ფილების თეორიის საფუძველზე.

ფილა ქაფპოლისტირენის

ფილა ტორფის – საშენი მასალა ფილის სახით, რომელიც მიიღება ტორფის დაწნებით და შემდგომი თბური დამუშავებით. ფილის წყალმდეგობა დაბალია, სიმკვრივე 150-250 კგ/მ³. ძირითადად გამოიყენება თბოსაიზოლაციო მასალად.

ფილა ქაფპოლისტირენის – სამშენებლო ფილა გლუვი ან სახიანი ზედაპირით, დამზადებული სუსპენზირებული აფუებული პოლისტირენის ფუმეზე დანამატებით ან დანამატების გარეშე. სიმკვრივე 15-50 კგ/მ³. გამოიყენება ნაგებობის შემომზღვედი კონსტრუქციების, მათ შორის ბურულეების თბოსაიზოლაციოდ.

ფილა ცემენტ-ბურბუშელას

ფილა ცემენტ-ბურბუშელას – კონსტრუქციული მასალა, რომელიც შედგება პორტლანდცემენტში არეული დაწნეხილი ხის ბურბუშელას, დანამატებისა და წყლისაგან. გამოირჩევა ყინვამდეგობით, არატოქსიკურობითა და დამუშავების სიმარტივით. გამოიყენება შემომზღველდავი კონსტრუქციების, ტიხრებისა და იატაკებისათვის.

ფილა ცილინდრული – სამშენებლო ფილა, რომელსაც აქვს ერთი მიმართულების სიმრუდე.

ფილა ცილინდრული

ფილა წიდა-სიტალის – ფილა, რომელიც მიიღება მეტალურგიული ბრძმედის წიდისაგან, მინის მართული კრისტალიზაციით. ასეთი ფილები გამოიყენება აგრესიული გარემოს პირობებში არსებული კედლების მოპირკეთებისათვის. გამოდის გვერდის ზომით 150-დან 600 მმ-მდე; სისქით 4-12 მმ.

ფილა წიდა-სიტალის

ფილა ხის ორიენტირებული (OSB) (ინგლ. Oriented Strand Board) – ხის ფილა გრძელი ბურბუშელასაგან (ხის ნაჭრებისაგან) სისქით 0,6 მმ-მდე და სიგრძით 140 მმ-მდე. მზადდება მაღალი ტემპერატურისა და წნევის ქვეშ დაწნეხის მეთოდით. შესაწებებლად გამოიყენება წყალმდეგი წებოები (იზოციანური, შარდოვანა-მელამინურ-ფენო-

ლფორმალდეჰიდური). ხის ნაჭრები ხალიჩის მაგვარად ეწყობა სამ ფენად. გარე ფენებს ქმნის ნაჭრები, რომლებიც ორიენტირებულია მზა ფილის გრძივი ღერძის გასწვრივ, ხოლო შუა ფენის ნაჭრები განლაგებულია მათ მართობულად. ასეთი სტრუქტურის შექმნით ვიღებთ ანიზოტროპიულ მასალას – ამაღლებული სიმტკიცით ღუნვაზე და ამაღლებული დრეკადი სიმტკიცით ფილის მთავარი გრძივი ღერძის მიმართ. შინაარსით ფილა OSB "გაუმჯობესებული მერქანია", უფრო მტკიცე და მოქნილი, რადგან ბრტყელ ნაჭრებში შენარჩუნებულია მერქნის ყველა დადებითი თვისება დეფექტებისა და მანკების გარეშე. ფილა OSB წარმოადგენს ხის წარმომავლობის პირველ ფილას შექმნილს მშენებლობისათვის. ის თანდათან აძევებს ხმარებიდან ფანერსა და მერქანბურბუმელოვან ფილებს. ზედაპირის სპეციალური დამუშავება (Conti Finish) უზრუნველყოფს ფილის წყალ- და ცეცხლმედეგობას, რომლითაც მნიშვნელოვნად უსწრებს მასიურ მერქანს. ის მედეგია ატმოსფერული ცვლილებებისადმი (ტენიანობა, ტემპერატურა), ადვილად სუფთავდება მტვერისაგან და მუშავდება ყველა იმ ინსტრუმენტით, რომელსაც ვიყენებთ სადურგლო წარმოებაში. ეს ფილები იმითაც გამოირჩევა, რომ ადვილად იჭერს ტანში ლითონის მაკავშირებლებს. OSB ფილების წარმოებისათვის ძირითადად იყენებენ ფიჭვისა და ვერხვის ნარჩენებს. ფილაში მერქნის რაოდენობაა 95%, ხოლო შემკვრელის – 5%, ამიტომ ეს მასალა ყველაზე ეკოლოგიურად სუფთა ფილაა დღემდე არსებულ სხვა ხის ფილებთან შედარებით, როგორც მზა მასალის, ისე წარმოების მხრივ. წებოს სიმცირე უზრუნველყოფს ფილის სიმსუბუქეს (სიმკვრივე 650 კგ/მ³), დაბალ თბოგამტარობას, ბგერაშთანთქმის კარგ უნარს, დამუშავების სიმარტივეს და არაჩვეულებრივ ესტეტიკურ გარეგნობას. გამოდის ოთხი სახის: OSB-1, OSB-2, OSB-3 და OSB-4. აქედან ყველაზე მოთხოვნადია OSB-3 მისი უნივერსალურობისა და დაბალი ფასის გამო. OSB-4 გამოირჩევა მაღალი ტენმედეგობითა და ზემადალი სიმტკიცით. ფილების ძირითადი ზომებია: სისქე – 6, 8, 10, 12, 15, 18 და 22 მმ; სიგანე – 1045 (OSB-3, სისქით 6 მმ) და 1250 მმ (ყველა დანარჩენი სისქის); სიგრძე – 2500 მმ.

ფილა ხის ორიენტირებული

ფილასაჭრელი

ფილაქანი

ფილაქვა

ფილაკი – მცირე ზომის (მოსაპირკეთებელი) ფილა.

ფილასაჭრელი – საერთო დასახელება ინსტრუმენტებისა (დაზგების), რომლებიც გამოიყენება კერამიკული ფილების დასაჭრელად. მისი სახეებია: ხელის, მექანიზებული და სამაგიდო.

ფილაქანი – სუფთად გათლილი ქვის ფილა იატაკის დასაგებად; თვით ასეთი იატაკი.

ფილაქვა – ფილის სახით თხლად გათლილი ქვა, რომელიც გამოიყენება საფასადე მოსაპირკეთებელ მასალად, ბილიკების, ფილაქნების, ტერასების და მით. მოსაწყობად.

ფილთაქვა – იგივეა, რაც როდინი, ქვასანაყი.

ფილიალი (ლათ. filialis შვილობილი) – რაიმე დაწესებულების ან ორგანიზაციის განყოფილება, რომელიც გათავსებულია სხვაგან და აქვს ერთგვარი დამოუკიდებლობა.

ფილიგრანი (იტალ. filigrana < ლათ. filum ძაფი და graneus მარცვლოვანი) – ოქროს, ვერცხლის, სპილენძისა და ა.შ. წვრილი გრეხილი მავთულით შექმნილი იუველირული (მხატვრული) ნაკეთობა, რომელსაც წნული მაქმანის სახე აქვს (სურ. 1. სამაჯური: ტიხრული მინანქარი, ოქრო, ფილიგრანი ავტორი – ეკა სამხარაძე, გალერეა შარდენი, საქართველო).

სურ. 1. ფილიგრანი

ფილიზოლი – რუსული წარმოების რულონური მიმართვადი საბურთულე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალა პრემიუმის კლასის. მზადდება საფუძვლის (პოლიესთერი, მინაქსოვილი, მინის ტილო) ორივე მხარეს ბიტუმ-პოლიმერული შემკვრელის დატანით. ზედა მხარე დაფარულია მსხვილმარცვლოვანი გრანიტის, მინერალური ნაფხვენის ან ფიქალის ფენით, რომელიც ასრულებს დამცავ და დეკორატიულ ფუნქციას, ხოლო ქვედა მხრიდან მიკრულია თხელი აფსკი, რომელიც დაგების მომენტში სანთურას ალით დნება და ხელს უწყობს დაწებების პროცესს. გამოიყენება მცირექანობიან სახურავებში, შენობებისა და ნაგებობების საძირკვლების, აგრეთვე მილსადენების ჰიდროიზოლაციისათვის.

ფილოდენდრონი – ტროპიკული მარადმწვანე ხვიარა ბუჩქი ან ხე, რომელიც უმეტესად გამოიყენება ბალ-პარკების დეკორატიულ მცენარედ.

ფილტრატი – 1. მიწისქვეშა დასალევად ვარგისი წყალი; გაფილტრული (ფილტრში გატარებული) სითხე.

ფილტრაცია (ლათ. filtratio < filtnim ქეჩა) – სითხეების ან აირების მოძრაობა ფორებიან გარემოში (მაგ., წყლის, ნავთობის ან აირებისა გრუნტში). არსებობს ფილტრაციის სახეები: ანიზოტროპიული, დოპლერის, ელექტრონული ფოსტის, კონტენტური, კოლაბორაციული, მათემატიკური, მიკრო, რადიოელექტრონული, სენსორული ინფორმაციის, შეთანხმებული, ჰიდროტექნიკური და სხვ.

ფილტრაციის ველი – ტერიტორია ჩამდინარი წყლების ბიოლოგიური გაწმენდისათვის.

ფილტრაციის კოეფიციენტი – ფილტრაციის სიჩქარე ჰიდრავლიკური გრადიენტის გათვალისწინებით, რომელიც ტოლია ერთის. განზომილებაა მ/დღეღამეში.

ფილტრი (ლათ. filtrum ქეჩა, ქეჩის ნაჭერი) – 1. ფორებიანი მოწყობილობა სითხიდან ან აირიდან მინარევებისა და მყარი ნაწილაკების მოსაცილებლად; 2. მოწყობილობა არაერთგვაროვანი მყარი და თხევადი ფაზების სისტემების გასაყოფად, შესასქელებლად ან გამჭვირვალობის მისაღებად. თვით პროცესს გაფილტვრა ეწოდება. ფ. იყენებენ ნამუშევარი აირების გასაწმენდად მტვერისაგან. ყველაზე მაღალი გაწმენდის ხარისხით გამოირჩევა ნაჭრის (ქსოვილის) ფილტრი (99,9%), რომელიც აგრეთვე გამოიყენება საოჯახო მტვერსასრუტებში. არსებობს ფილტრის მრავალი სახეობა: ავტოპარამეტრული, აირული, აკვარიუმის, ამჟოლი, ანტიინტერფერენციული, არაწრფივი, ბიოლოგიური, გადამღობი, გამყოფი, გამჭოლი, გლაუკონიტის, დაბრკოლებასაწინააღმდეგო, დაფუჭვილი, დენების, დისკოიანი, დროსელიანი, ელექტრული, ელექტროსტატიკური, ზედა სიხშირეთა, ზეთის (სურ. 1), ზოლურგადამღობი,

სურ. 1. ფილტრი

სურ. 2. ფილტრი

ზოლური, იმპულსური, კოაქსიალური, კოქსის, ლითონის, აკორექტირებელი, მანელბელი, მასწორებელი, მაღალი სიხშირის, მექანიკური, მიმმართველი, მიმღები, მტვრის (სურ. 2. მტვერსასრუტის ფილტრი), ნახშირის, ონკანის, ოპტიმალური, პარამეტრული, რეზონანსული, რთული, საწვავის, სახელოებიანი, სითხიანი, სინათლის, სიხშირულ-ამპლიტუდური, ტევადობის, უდანაკარგო, უკუმდეები, უნაცრო, ფაზური, ფერადი, ფირფიტოვანი, ქვანახშირის, ქვედა სიხშირეთა, ქსოვილის, ჩასასობი, ძაბვათა, წამჭრელი, წმინდა გაწმენდის, წრფივი, წყლის, ციფრული, ჰაერისა და სხვ.

ფილტრი ბოჭკოვანი – სამრეწველო ფილტრი, რომლის ფორებიანი ტიხარი შესრულებულია ბოჭკოვანი მასალისაგან.

ფილტრი ბრტყელი – სამრეწველო ფილტრი, უძრავად დამაგრებული ხისტ კარკასზე ღრმა ჯიბეების ან ბრტყელი ფორმის სახით. გამოიყენება ჰაერის გასაწმენდად სხვადასხვა სავენტილაციო დანადგარებში, სადაც ჰაერის მოცულობა, დაქვემდებარებული ფილტრაციას, მეტია ნომინალურზე. ასეთებია სათავსები, რომელშიც დაყენებულია მაცირკულირებელი და გამწოვი სისტემები, ლაქსაღებავების კამერები, ლითონების დამუშავების, ქიმიური პროდუქციის, სამკურნალო პრეპარატების საწარმოები და სხვ.

ფილტრი ბრტყელი

ფილტრი მარცვლოვანი

ფილტრი დისკოიანი – დოლური ფილტრი სეგმენტური საფილტრავი ელემენტებით.

ფილტრი დოლური – უწყვეტი მოქმედების ვაკუუმური ფილტრი ცილინდრული ფორმის მოქნილი მფილტრავი ტიხრით, რომელიც დამაგრებულია მბრუნავ დოლზე.

ფილტრი ლაბორატორიული – ლაბორატორიულ პირობებში გამოცდებისათვის საჭირო მოწყობილობა, რომელიც სუსპენზიის ფაზებად (თხევადი, მყარი) დასაყოფად ან ფილტრის პარამეტრების (გაფილტვრის სიჩქარე, მფილტრავი ტიხრის წინაღობა, ნალექის შრის სისქე, ნალექის შრის კუმშვადობა და სხვ.) განსაზღვრისთვისაა განკუთვნილი.

სურ. 1. ფილტრი სამრეწველო

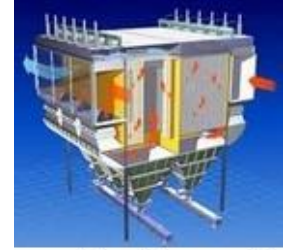
ფილტრი მარცვლოვანი – სამრეწველო ფილტრი, რომლის ფორებიანი ტიხარი არის მარცვლებით მოფენილი ფენა, რომელიც ქმნის უძრავ მტკიცე სისტემას. აირის ნაკადში შეტივტივებული მტვრის ნაწილაკების დაჭერა ხდება ფენის შიგა ზედაპირზე.

ფილტრი სამრეწველო – 1. წყლის (სურ. 1), ზეთის, ბენზინის, ნავთის, ნავთობის და მისთ. სითხეების გასაწმენდი ფილტრი, რომელსაც სამრეწველო დანიშნულება აქვს; 2. მშრალი მექანიკური მტვრის დამჭერი დამტვერიანებული აირის გასაწმენდად, რომელშიც ერთმანეთს ენაცვლება საფილტრავი და რეგენერაციული ციკლები (სურ. 2. სამრეწველო დანიშნულების საჰაერო ვენტილატორი-ფილტრი). საფილტრავ ციკლს მიეკუთვნება გასაწმენდი მასალის დამტვერიანება, რეგენერაციულს – გაწმენდა.

სურ. 2. ფილტრი სამრეწველო

ფილტრი სახელოიანი – სამრეწველო ფილტრი, რომლის ფორებიანი ტიხარი შედგება სახელოს მსგავსი საფილტრავი ელემენტებისგან. სახელო შეიძლება იყოს ღია ან დახურული ცალი მხრიდან. გასაწმენდი ჰაერის ტემპერატურაა $+260^{\circ}\text{C}$ -მდე, საწყისი დამტვერიანება – 200 გ/მ^3 -მდე. გაწმენდის შემდეგ, დამტვერიანება შეადგენს არაუმეტეს 10 გ/მ^3 , ხოლო გაწმენდილი ჰაერის სისუფთავე – 99% -ს. ასეთი სახის ფილტრები გამოირჩევა ეკონომიკურობით, ეფექტურობით, ხანგამძლეობითა და საიმედოობით ექსპლუატაციაში. გასაწმენდი მასალის რეგენერაციის მეთოდის მიხედვით ფ. ს. არსებობს: მექანიკური დაფერთხვით, იმპულსური გაქრევით და შექცეული გაქრევით. ფ. ს. გამოიყენება კვების, ფქვილის, ქიმიურ, ცემენტის, ნავთობქიმიურ, მეტალურგიულ, ხის დამამუშავებელ, სამთომომპოვებელ საწარმოებში, თამბაქოს ფაბრიკებში, ფეროშენადნობ ქარხნებში, აგრეთვე მინის, პლასტმასების, ნახშირბადის წარმოებაში და სხვ.

ფილტრი სახელოიანი

ფილტრი ქსოვილის – არაერთგვაროვანი სისტემების დასაცალკევებელი, შესასქელებელი ან გასასუფთავებელი ფილტრი, სადაც პროცესისათვის გამოიყენება ბამბის, შალის, სინთეზური და მისთ. საფილტრავი ქსოვილების ტიხრები.

ფილტრი ჰაერის – ჰაერგამწმენდი დანადგარის ელემენტი, რომელიც გამოიყენება მტვრისაგან ჰაერის გასაწმენდად (გასაფილტრავად), რომელიც მიეწოდება სათავსს სავენტილაციო და საკონდიციონერო სისტემით ან გამოიყენება ტექნოლოგიურ პროცესებში (მაგ., ჟანგბადის მიღება), გაზის ტურბინებში, შიგაწვის ძრავებში, სამრეწველო ობიექტებზე (სურ. 1. ჰაერის საფილტრავი მძლავრი სისტემა) და სხვ. ფ. 3. მრავალი სახეობა არსებობს, რომელთაგან ყველაზე მეტად გავრცელებულია ქაღალდის, ბოჭკოვანი, ნახშირის, ზეთისა და ღრუბლის (ქაფპოლიურეთანი) ფილტრები, რომლებითაც მტვრის ნაწილაკების დაწერა ხდება გაჭუჭყიანებულ ჰაერთან უშუალო კონტაქტის გზით (სურ. 2. მცირე ზომის მოდიფიცირებული ჰაერის ფილტრები). სავენტილაციო სისტემებში ჰაერის ფილტრები კლასიფიცირდება გასაწმენდი ჰაერის ხარისხის მიხედვით. რაც უფრო მცირე ზომისაა მტვრის ნაწილაკები, მით მეტია გამწმენდი ფილტრის კლასი. საერთაშორისო კლასიფიკაციით არსებობს ფილტრის ოთხი კლასი ჰაერის უხეში გაწმენდის (G1, G2, G3 და G4), ხუთი კლასი წმინდა გაწმენდის (F5, F6, F7, F8 და F9), ხუთი კლასი განსაკუთრებული წმინდა გაწმენდის (H10, H11, H12, H13 და H14) და სამი კლასი ულტრა-წმინდა გაწმენდის (U15, U16 და U17). გაწმენდის კლასის გარდა ფილტრების მნიშვნელოვან პარამეტრებს წარმოადგენს მტვერტევადობა და აეროდინამიკური წინაღობა.

სურ. 1. ფილტრი ჰაერის

სურ. 2. ფილტრი ჰაერის

ფილტრის ტალახმოცულობა – დაბინძურებული ნივთიერებების მასა, რომლის დაჭერაც შეუძლია გამწმენდ ფილტრს.

ფინანსები (ფრანგ. finances ფულადი სახსრები < ლათ. financia შემოსავალი) – ყველა მატერიალური რესურსის ერთობლიობა, მოქცეული ცალკეული პირის, ორგანიზაციის ან სახელმწიფოს მმართველობაში. სიტყვა ფინანსები ყოფიერებაში ხშირად იხმარება, როგორც ფულის აღმნიშვნელი სიტყვა. ფ., როგორც მეცნიერების დარგი – შეისწავლის ფულს და სოციალურ-

ეკონომიკურ ურთიერთობებს, რომელიც უკავშირდება მატერიალური რესურსების ფორმირებას, განაწილებასა და მოხმარებას. არსებობს სახელმწიფო, ადგილობრივი მუნიციპალური, პირადი, ოჯახის, მცირე ბიზნესის, კორპორაციული, საბანკო და არაკომერციული ორგანიზაციების ფ. ფინანსების მართვას სწავლობს მეცნიერება – ფინანსური მენეჯმენტი. საბანკო ფ. მართვა შეისწავლება საბანკო საქმის მეცნიერების ფარგლებში. ფინანსურ ბაზრებს სწავლობს მეცნიერება, რომელსაც ეწოდება ფინანსური ეკონომიკა. სტატისტიკის მცირე, თანამოსახელე ნაწილი შეისწავლის ფინანსურ სტატისტიკას. ფინანსური ინფორმაციის დამუშავების მეთოდებს შეისწავლის გამოყენებითი მათემატიკის მეცნიერება. ფინანსური ნაკადების კონტროლი შეისწავლება ფინანსური კონტროლის დისციპლინის ფარგლებში.

ფინანსური აქტივობა (საქმიანობა) – იმ მეთოდებისა (ტექნიკის) და პროცედურების გამოყენება, რომლებსაც კერძო პირები და ორგანიზაციები, საკუთარი ფინანსების სამართავად მიმართავენ.

ფინანსური მენეჯმენტი – მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ფინანსების მართვის ხელოვნებას.

ფინანსური მომსახურება – ფინანსურ ინსტრუმენტებთან ან/და ფინანსურ ოპერაციებთან დაკავშირებული მომსახურება.

ფინანსური ოპერაცია – ყველა სახის ანგარიშის (საანგარიშსწორებო, სადეპოზიტო, საბროკერო და სხვ.) გახსნა, განკარგვა, დახურვა, აგრეთვე ნებისმიერი საგადახდო ინსტრუმენტით სარგებლობა, მათ შორის, კლირინგი და ანგარიშსწორება ნაღდი ან უნაღდო ფორმით (მათ შორის, საინკასაციო მომსახურება), ფასიანი ქაღალდების გამოშვება, დაზღვევა, გადაზღვევა, საკრედიტო რიკის გაყიდვა, აქტივების გაგირავება და სხვ.

ფინი – 1. ჰორიზონტალური მორი ან სქელი ძელი, განლაგებული ნივნივების მართობულად (გადახურვებში) ან სათავსის იატაკის განივად მასზე შეფიცვრის მოსაწყობად; 2. იხ. ნახევარმორი.

ფინიმეტრი – მანომეტრის სახეობა, რომელიც გვიჩვენებს აირის რაოდენობასა და წნევას ჟანგბადის და მისთ. ბალონებში.

ფიონი – ქარი, რომელიც წარმოიქმნება ტენიანი ჰაერის მიერ მთის გადალახვის დროს, სხვადასხვა ექსპოზიციის ფერდობებს შორის წნევათა სხვაობის შედეგად. ფიონის შემთხვევაში ჰაერის ტემპერატურა სწრაფად მატულობს და, შესაბამისად, თოვლის სწრაფ დნობას აქვს ადგილი. დასავლეთ საქართველოში აღმოსავლეთის ქარს აქვს ფიონური ხასიათი და მას "ზენა" ქარს უწოდებენ.

ფიორდი (ინგლ. fjord < ძვ. სკანდ. fjörthr ლიმანი) – ვიწრო ყურე, რომელიც ზღვის მთიან სანაპიროზე გვხვდება. წარმოქმნილია მყინვარების მოქმედების შედეგად. მისი კალთები კლდოვანი, მაღალი და ციცაბოა. ფ. მრავლადაა სკანდინავიაში, განსაკუთრებით ნორვეგიაში, რომელსაც ფიორდების ქვეყანასაც უწოდებენ.

ფიორდი

ფირმა (იტალ. firma < ლათ. firmus მუდმივი) – იურიდიული პირის უფლების მქონე სავაჭრო ან სამრეწველო საწარმო, რომლის მარკითაც იყიდება საქონელი ან გამოდის ნაწარმი.

ფირმის ლიკვიდური სახსრები – სახსრები, რომელიც შედგება ფულის, ფასიანი ქაღალდების, ბანკებში არსებული რესურსებისა და სასაქონლო-მატერიალური მარაგის ზოგი ელემენტისგან.

ფირნი – მთიან რეგიონებში ან ჩრდილოეთის ქვეყნებში გარდამავალი სტადია თოვლსა და ყინულს შორის (მკვრივი მსხვილმარცვლოვანი გაყინული თოვლის გროვები).

ფირნიში – აბრა; წარწერებიანი ან ნახატებიანი დაფა სახელმწიფო თუ საზოგადოებრივი დაწესებულებების, მაღაზიებისა და ა.შ. შესასვლელებთან, მათი დანიშნულებასა და საქმიანობის აღსანიშნავად.

ფირუზი – ლაჟვარდისფერი არაგამჭვირვალე საიუველირო ქვა. არის სპილენძისა და ალუმინის ჰიდრატირებული ფოსფატი ქიმიური ფორმულით $CuAl_6(PO_4)_4(OH)_8 \cdot 4H_2O$. სახელწოდება სპარსულია, რაც "ბედნიერების ქვას" ნიშნავს. ფერი – ცისფერი, მწვანე, ნაცრისფერი. ფირუზს სხვა სახელითაც მოიხსენიებენ, როგორცაა, მაგ., აცტეკების ქვა, არაბული ქვა, ბედნიერების ქვა, ზეციური ქვა და სხვ., თუმცა სახელი "ფირუზი" ევროპაში შემოვიდა თურქეთის გავლით ირანიდან და ხორესანიდან XVII საუკუნეში (ფრანგ. turquois თურქული). არქეოლოგიური გათხრებით დადგენილია, რომ ფირუზის გამოყენება სამკაულად ჯერ კიდევ ჩვ. ერამდე 6 ათასი წლის წინ დაიწყო (ცენტრალური ამერიკა, ეგვიპტე, შუა აზია), შემდეგ კი გავრცელდა მთელ მსოფლიოში (სპარსეთი, შუამდინარეთი, ინდოეთი, ჩინეთი, იაპონია, კავკასია და სხვ.). გარდა სანახევლო ქვისა, ფირუზი გამოიყენებოდა (განსაკუთრებით აღმოსავლეთის ქვეყნებში) მეჩეთების, სასახლეების, საკულტო ნაგებობების მოსაპირკეთებლად, ტახტრევენების მოსართავად, აბანოებში და სხვ. აღსანიშნავია კურორტ ბორჯომში (საქართველო) 1892 წელს ირანის კონსულისათვის აგებული ორსართულიანი ულამაზესი შენობა, რომლის აივნის შიგნით, კედლები და ჭერი, სარკესავით მბრწყინავი ფირუზის ქვებით იყო დაფარული, ხოლო თბილისის არქიტექტურისგან მკვეთრად განსხვავებული, სპარსული სტილის ფირუზისფერი, ლამაზად მუჩუქურთმებული აივნის ფასადი ყველა გამვლელ-გამომვლელს თვალს სჭრიდა.

ფირუზი

ფირფიტა – კონსტრუქციული ელემენტი, რომლის ერთი ზომა (სისქე) გაცილებით ნაკლებია დანარჩენ ორ ზომაზე (სიგრძე, სიგანე). ფირფიტის სახეობებია: გადამხრელი, გამომყვანი, გისოსოვანი, დამცავი, დარჩილული, დასაჭერი, დეფლექტორული, დრეკადი, ვერცხლის, ვინილის, თუთიის, მამლიერებელი, მინის, ორთოქრომატული, ოქროს, პანქრომატული, პოხედიტის, საკეტი, საკონტაქტო, სამაგრი, სამიზნებელი, სასიგნალო, სპილენძის, უკუმჭრელი, ფიბრის, ფოტოგრაფიული, ქარსის, შუალედური, შუქმგრძნობიარე, ჩასადგმელი და სხვ.

ფირფიტა

ფირფიტა დრეკადი – ფირფიტა, რომლის ჩაღუნვაც იმავე რიგისაა, რაც მისი სისქე.

ფირფიტა თხელი – ფირფიტა, რომლის სისქე არ არის მისი ფუძის უმცირესი განზომილების 1/5-ზე მეტი (თუ 1/5-ზე მეტია, მას ეწოდება ფილა).

ფირფიტა მართკუთხა – ფირფიტა, რომლის შუა სიბრტყეს აქვს მართკუთხედის ფორმა.

ფირფიტა ორთოტროპიული – ანიზოტროპიული მასალისგან დამზადებული ფირფიტა, რომელსაც აქვს ურთიერთმართობული დრეკადობის მთავარი მიმართულებები.

ფირფიტა სქელი – ფირფიტა, რომლის სისქე იმავე რიგისაა, როგორც სხვა განზომილება.

ფირფიტა წრიული – ფირფიტა, რომლის შუა სიბრტყეს აქვს წრის ფორმა.

ფირფიტის შუა სიბრტყე – სიბრტყე, რომელიც ფირფიტის სისქეს შუაზე ყოფს.

ფირფიტის ჩალუნვა – ფირფიტის შუა სიბრტყის წერტილების გადაადგილება ამ სიბრტყის მართობულად.

ფირფიცარი – იხ. ფანერა სამშენებლო.

ფისი – ქვანახშირის, ტორფის, ხის კუპრის გამოხდის ნარჩენი (პიროლიზის შემდეგ). შავი ფერის მყარი ან ბლანტი მასა (სურ. 1. ბიტუმის ფისი). არსებობს ბუნებრივი და ხელოვნური. ფისები გამოიყენება საგზაო მშენებლობაში; ავეჯის გასაპრიალებლად; სათბობი ბრიკეტების წარმოებაში; ლაქების, ელექტრო- და ჰიდროსაიზოლაციო მასალების, ტოლის, რუბეროიდის, წებოების, სინთეზური ქსოვილების დასამზადებლად, ანტიკოროზიული დაფარვებისათვის და სხვ.

სურ. 1. ფისი

ფისი ბუნებრივი – სხვადასხვა გამჭვირვალობისა და შეფერილობის ამორფული ნივთიერება, რომელსაც გამოყოფს მცენარეები ნორმალური ფიზიოლოგიური ნივთიერებათა ცვლის ან ჭრილობის პირობებში (სურ. 1. ხის ფისი). ფ. ბ. დნება გაცხელებისას, იხსნება ან იჯირჯვება ორგანულ გამხსნელებში, ქმნის აფსკს. ყველაზე მნიშვნელოვანი ბუნებრივი ფისებია: ქარვა, კანიფოლი, კოპალი, შელაქი და სხვ. (შელაქს გამოყოფენ მწერები). გამოიყენება ლაქების, წებოების, ქაღალდის, გრამფირფიტების წარმოებაში. თანამედროვე პირობებში ბუნებრივის ნაცვლად, ხშირად გამოიყენება სინთეზური ფისები.

სურ. 1. ფისი ბუნებრივი

ფისი გლიფტალის – პროდუქტი, მიღებული სამატომიანი სპირტის (გლიცერინი) და ფტალატის ანჰიდრიდის პოლიკონდესაციით. გამყარება ხდება სამ სტადიად (ისევე, როგორც ფენოლფორმალდეჰიდის) წყლის გამოყოფით. ამისათვის საჭიროა მაღალი ტემპერატურა და დიდი დრო. აქვთ მაღალი თბომედეგობა 150°C ტემპერატურამდე. ბაკელიტური ფისისაგან განსხვავებით აქვთ მაღალი ელასტიურობა (დრეკადობა), მდგრადობა დაძველებისადმი და კარდგი ადჰეზიური თვისებები. იხსნებიან აცეტონსა და სპირტში, წყალ- და მჟავამდეგია. ახასიათებთ დიელექტრიკული თვისებები. მის საფუძველზე აწარმოებენ წებოებსა და ლაქებს.

ფისი ეპოქსიდური – ეპოქსიდის ჯგუფის შემცველი ოლიგომერები, რომლებსაც თვისება აქვთ გამამაგრებლის (პოლიამინები და სხვ.) ზემოქმედებით წარმოქმნან პოლიმერები. ეპოქსიდური ფისისგან ამზადებენ სხვადასხვა სახის წებოებს, პლასტმასებს, ელექტროსაიზოლაციო ლაქებს, ტექსტოლიტს (მინა- და ნახშირბადპლასტიკები), თხევად კომპაუნდებს, პლასტიკურ ცემენტებს და სხვ. ასეთ ფისებზე დამზადებული მასალებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანია ნახშირბადპლასტიკის კომპოზიტიური მასალა, რომელშიც ეპოქსიდური ფისი

გამოიყენება როგორც მატრიცა, ხოლო ნახშირბადის ბოჭკოები – როგორც შემავსებელი (იხ. კომპოზიტური მასალა). კომპოზიტური მასალები ეპოქსიდური ფისების საფუძველზე წარმატებით გამოიყენება თვითმფრინავ-, მანქანათ- და რაკეტმშენებლობაში, კველართან კომბინაციაში მისგან ამზადებენ ბრონეჟილეტებს. მშენებლობაში ეპოქსიდური ფისებისა და მის საფუძველზე დამზადებული მასალების გამოყენების სფეროა: პოლიმერბეტონი, ლაქ-საღებავები, უნაკერო იატაკები, დეკორატიული მოსაპირკეთებელი ფილები და პანელები, საავტომობილო გზები, აეროდრომების ასაფრენ-დასაფრენი ზოლები, რკინაბეტონის კონსტრუქციების რემონტი, ხის კონსტრუქციების აღდგენა-გაძლიერება, მილსადენების ჰიდროიზოლაცია, ელექტროტრანსფორმატორები და სხვ.

ფისი პოლიეთერული – პროდუქტი, რომელიც მიიღება სპირტებისა და მჟავების ან მათი ანჰიდრიდების პოლიკონდენსაციით. ორატომიანი სპირტის (გლიკოლი) საფუძველზე მიღებული პოლიეთერული ფისი მიეკუთვნება თერმოპლასტიკური პლასტმასების ჯგუფს, ხოლო სამატომიანი სპირტის და მჟავების საფუძველზე – თერმორეაქტიულს.

ფისი სინთეზური – ოლიგომერების ტრადიციული დასახელება, რომელიც მიიღება ძირითადად პოლიკონდენსაციით. სინთეზურ ფისებს შორის მნიშვნელობით გამორჩეულია ალკიდური, კარბამიდული, ეპოქსიდური და ფენოლფორმალდეჰიდური ფისები. ფ. ს. გამოიყენება საწყის მასალად პლასტმასების, წებოებისა და ლაქების წარმოებაში.

ფისი ფენოლფორმალდეჰიდური – სინთეზური ფისი, ფენოლის ($\text{H}\%15\%1\text{C}\%16\%1\text{-OH}$) ფორმალდეჰიდთან ($\text{H}\%12\%1\text{CO}$) პოლიკონდენსაციის პროდუქტი. პოლიკონდენსაციის პირობებზე დამოკიდებულებით წარმოიქმნება თერმორეაქტიული ან თერმოპლასტიკური ფისი, რომელთა გამყარება ხდება შემდგომი გადამუშავებით. თერმოპლასტიკური ფისი მყარი, მყიფე, გამჭვირვალე ნივთიერებაა. დნობის ტემპერატურა – 100-120°C. კარგად იხსნება აცეტონში, ეთილის სპირტში. მყარდება გაცხელებით უროტროპინის თანხლებით (უფრო სწრაფად ვიდრე თერმორეაქტიული ფისი). გამოიყენება დასაწნეხი ფხვნილების დასამზადებლად.

თერმორეაქტიული (რეზოლური) ფისი მიიღება ფენოლის პოლიკონდენსაციით ფორმალდეჰიდის ჭარბ რაოდენობასთან ტუტე გარემოში. მისი სამი ფორმა არსებობს: სტადია A (რეზოლი) – გაცხელებისას დნება და გადადის ბლანტდენად მდგომარეობაში; სტადია B (რეზიტოლი) – მიიღება რეზოლისგან 90-100°C ტემპერატურაზე გაცხელებით და იმყოფება ბლანტელასტიკურ მდგომარეობაში. გამხსნელებში არ იხსნება, იჯირჯვება; სტადია C (რეზიტი) – მიიღება რეზოლისგან 150-160°C ტემპერატურაზე გაცხელებით. 300°C ტემპერატურაზე ნახშირდება მექანიკურად მყარი კოქსის წარმოქმნით. მდგრადია ბენზინის, ზეთების, ორგანული გამხსნელების მიმართ. რეზოლური ფისები გადამუშავებისას ხანგრძლივად ინარჩუნებენ ბლანტდენად მდგომარეობას, რაც საშუალებას იძლევა მისგან დამზადდეს ფენოვანი პლასტიკები. მყარდებიან ჩვეულებრივ ტემპერატურაზე.

ფენოლფორმალდეჰიდური ფისი გამოიყენება ფენოლპლასტების, წებოების, ლაქსაღებავების, ჰერმეტიკების წარმოებაში და სხვ.

ფიტარეთის მონასტერი (ინგლ. Pitareti Monastery) – XIII საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლი, სამონასტრო კომპლექსი (სურ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს ქვემო ქართლის მხარე-

სურ. 1. ფიტარეთის მონასტერი

ში, თეორიწყაროს მუნიციპალიტეტში, მდინარე ქციის ხეობაში, თბილისიდან 100 კმ-ის დაშორებით (სურ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). სამონასტრო კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ღვთისმშობლის სახელობის ტაძარი, გალავანი, ბაქანი, საძვალე, მარანი და სხვადასხვა დამხმარე სამეურნეო შენობები. მონასტერი აგებულია საქართველოს მეფის ლაშა-გიორგის მეფობის პერიოდში (1213-1222 წწ.).

ტაძრის სამხრეთ კარიბჭეზე შიგნით არსებული წარწერის თანახმად ტაძრის ქტიტორი ამირეჯიბი ქავთარ ქაჯიფაისძე ყოფილა. მას შეუძენია ტანძია და თევდორეწმინდანი და ფიტარეთის საყრდისათვის შეუწირავს. შემდეგ ამ გვარის შთამომავლები ბარათაშვილ-ორბელიშვილები არიან. XVI ს. პირველ ნახევარში ფიტარეთი გიორგი ბარათაშვილს ეკუთვნოდა, 1536 წლიდან – ორბელი ბარათაშვილს, რომლის მემკვიდრეს ყაფლან ორბელის შვილს 1627-1671 წლებში, ქართლის მდივანბეგსა და სახლთუხუცესს, 61 სოფელი გაუშენებია და ფიტარეთის სამონასტრო კომპლექსიც საფუძვლიანად განუახლებია. XVII-XVIII საუკუნეების მიჯნაზე ფიტარეთის წინამძღვარს (1696-1730 წწ.) იობს აუშენებია მარანი. წინამძღვარი იობი ქართლის მეფე ვახტანგ VI-სა (დ. 1675 - გ. 1737 წ.) და დიდ ქართველ მწერალ და საზოგადო მოღვაწე სულხან-საბა ორბელიანთან (დ. 1658 - გ. 1725 წ.) დაახლოებული პირი იყო. მან გაამრავლა და გაამდიდრა ფიტარეთის ბიბლიოთეკა, ხელს უწყობდა მწიგნობრობისა და სულიერების განვითარებას. საბედნიეროდ, შემოსევებს გადაურჩა სახარება (1673 წელს იესე ორბელაშვილისა და მისი მეუღლის თამარ დიასამიძის შეკვეთით დამზადებული და შეწირული ფიტარეთის მონასტრისათვის), რომელიც ამჟამად საქართველოს ხელნაწერთა ინსტიტუტში ინახება. XVIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან მომხდური მტრების თარეშის გამო მონასტერი დაცარიელდა. ტაძრის ინტერიერში დაცული საფლავის ქვების წარწერების მიხედვით, აქ დაკრძალული არიან: საორბელოს პატრონები ყაფლან და პაპუნა ორბელიშვილები, ასევე საულხან-საბა ორბელიანის მეუღლე დარეჯან ბაგრატიონი და სხვ.

ფიტარეთის ღვთისმშობლის სახელობის ტაძრის გეგმა კვადრატს უახლოვდება. აღსანიშნავია, რომ იმ დროის ძეგლებისგან ფიტარეთს ძირითადი ნაწილების ზომების შეფარდება გამოარჩევს, საკურთხევლის ნაწილის გამოკლებით, ნაგებობის სიგანე გაცილებით მეტია სიგრძივ ღერძზე. ტაძარს სამხრეთიდან აქვს კარიბჭე. ტაძრის შიდა სივრცეს აღმოსავლეთით ფარგლავს სამნაწილიანი საკურთხეველი, რომლის ცენტრში ბემიანი აფსიდია მოთავსებული. ღრმა და განიერ აფიდს კედლის გასწვრივ საფეხური შემოუყვება. ცენტრალური სარკმლის ქვემოთ მღვდელმთავრებისთვის განკუთვნილი სამსაფეხურიანი ჩამოსაჯდომია გაკეთებული. საკურთხევლის ორივე მხარე აფსიდიან პასტოფორიებს უჭირავს. სამკვეთლო მთავარ სივრცეს და საკურთხევლის ბემას უკავშირდება, ხოლო სადიაკვნე მხოლოდ დარბაზს (აქედან აფსიდში გამავალი კარი მოგვიანებით იყო გაუქმებული). პასტოფორიების თავზე მეორე სართულია გამართული, რომელიც მთავარ დარბაზში ღიობით იხსნება.

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

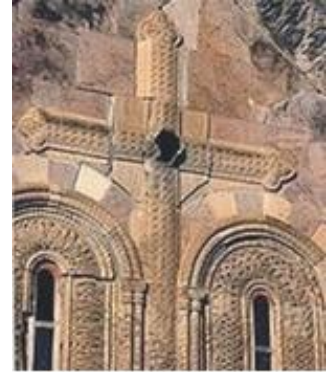
ტაძრის გუმბათი საკურთხეველის კუთხეებსა და დასავლეთით მდგარ ორ რვაწახნაგა პილონს ეყრდნობა. შეისრული მოხაზულობის გუმბათქვეშა თაღები გუმბათის ძირში გამავალ რთული პროფილის შვერილ სარტყლამდე სამ საფეხურს აკეთებს. მათი ზედა ლილვოვანი საფეხური ცენტრში მარყუჟს ქმნის. გუმბათის მაღალი ცილინდრი მარტივპროფილიანია და სარტყლით მთავრდება. ტაძარს დასავლეთით პატრონიკე არ გააჩნია. ეკლესია მოხატული იყო. დღესდღეობით მხატვრობის მხოლოდ ფრაგმენტებია შემორჩენილი.

ტაძარი სხვადასხვა სიმაღლეზე განლაგებული სარკმლებით ნათდება: საკურთხეველში სამი სარკმელია განთავსებული, სამხრეთ მხარეს ორი, ხოლო ჩრდილოეთ და დასავლეთ მკლავებში კი თითო-თითო. დასავლეთ კედელში დამატებით კიდევ თითო მცირე ზომის მრგვალი ღიობია გაკეთებული. მრგვალი სარკმელი აქვს კარიბჭე-ეგვტერს აღმოსავლეთი მხრიდან.

გუმბათის ყელში (სურ. 3. გუმბათის ყელის მორთულობა) თორმეტი სარკმელია გაჭრილი. გარედან ტაძრის, უპირველესად, გუმბათის ყელის მორთულობის სიმდიდრე ახდენს ძლიერ შთაბეჭდილებას. მცირფასი ჩუქურთმებით დაფარული კარნიზის ქვეშ გუმბათის ყელს ორლენტოვანი წნულის სარტყელი აქვს შემოვლებული. ფიტარეთის ოსტატი ცდილობს არ დატოვოს გუმბათის ყელზე თუნდაც მცირე თავისუფალი მონაკვეთი და ორნამენტული ფრიზის ქვეშ, სარკმლის თაღებს შორის შექმნილ სამკუთხა არეებს ადამიანის თავების სკულპტურული გამოსახულებებით ავსებს.

გუმბათის ყელის მაღალი და ვიწრო თაღოვანი სარკმლები მთარშიებულა ფართო ორნამენტებით. ყოველი სარკმლის არეს სამ-სამი ლილვისაგან შემდგარი გლუვზედაპირიანი პილასტრები შემოსაზღვრავს, თაღების ორნამენტული მოტივი „ბაგირი“ (გრეხილი) ლილვებითაა მიერთებული ცილინდრულ ყელთან. პილასტრების ბაზისები და კაპიტელები რთულია, ბურთულებით და მოჩუქურთმებული შეკრული სარტყლიანი კონებითაა მორთული. საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ფიტარეთის გუმბათის ყელი უსაზღვრო დეკორაციული სიუხვის მაგალითს წარმოადგენს (სურ. 4. გუმბათის თაღების კოპების რიგი).

ტაძრის ერთადერთი შესასვლელი სამხრეთი მკლავის ცენტრში განთავსებული ტრადიციული თაღოვანი კარიბჭეა. ის სამი ნაწილისგან შედგება. ცენტრი გარედან ღიაა და შიგნით ტაძრის კარს ესაზღვრება. შესასვლელის პარადულობას ხაზს უსვამს შუა ნაწილის კამარის დამუშავება რვა სხივით. კარიბჭის ცენტრალურ მონაკვეთს ორი მხრიდან სხვადასხვა ზომის უბე საზღვრავს. აღმოსავლეთის მონაკვეთი ღრმა უაფსიდო ეგვტერს უჭირავს. შედარებით მცირე ზომისაა დასავლეთის უბე. კარიბჭის შუა ფრონტონიანი ნაწილი ორფერდა სახურავითაა გადახურული. გვერდითი ფრთები კი ერთქანობიანია. კარიბჭეს მხოლოდ ფასადი აქვს დამუშავებული. დასავლეთის მხარე გლუვია, ხოლო აღმოსავლეთისაზე მხოლოდ წრიული მოჩუქურთმებული სარკმელია.

სურ. 5

სურ. 6

სურ. 7

ტაძრის კარიბჭე ფართო ღია თაღით და ღრმა თაღოვანი ნიშებით ძლიერ მახვილს წარმოადგენს სამხრეთ ფასადზე. მისი ფასადის კონტური ეკლესიის ფასადისას იმეორებს. უნდა ითქვას, რომ აქ ხუროთმოძღვარმა შეძლო კარიბჭისა და მის თავზე განთავსებული ტრადიციული კომპოზიციისგან – მდიდრული საპირეებით მოჩარჩოებული შეწყვილებული სარკმელი შუაში აღმართული ჯვრით – შეექმნა ფასადის ერთიანი შეკრული სურათი (სურ. 5. ტაძრის სამხრეთი ფასადის შეწყვილებულ სარკმლებს შორის აღმართული ჯვარი).

სურ. 8

ფასადთა მორთულობის მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია აღმოსავლეთი ფასადი, რომლის თავისებურება დეკორის ელემენტთა ახლებური ურთიერთშეფარდებითაა მიღწეული. საერთოდ, ფასადზე მორთულობის ტრადიციული ელემენტებია გამოყენებული: თაღოვანი სარკმლის ფართო ორნამენტული საპირე, თაღოვანი ჩუქურთმიანი სათაური ჰორიზონტალური კიდეებით, საკურთხევლის ნიშები, ორნამენტული ჯვრები, როზეტები და კარნიზები, მაგრამ ჩნდება სიახლეც ამ კომპოზიციისთვის – სწორკუთხა ორნამენტულ ჩარჩოში ჩასმული რელიეფები.

სურ. 9

ტაძრის აღმოსავლეთი ფასადის მორთულობა კონცენტრირებულია ცენტრში, ჯვრის მკლავის არეში. საპირეს და თავისებურ სამთაღედს ქმნის. ფასადის დომინანტია მთავარი სარკმელი, რომელიც ნიშებზე მაღლაა განთავსებული. მისი სათაური, ჰორიზონტალურად ფართოდ გადაშლილი მკლავებით ერთად კრავს სარკმლის და ნიშების სამთაღედს, რაც სრული სიახლეა და ტაძრის თავისებურებას წარმოადგენს. სარკმლის სათაურის ზემოთ მოჩუქურთმებულ კვადრატულ კვარცხლბეკზე აღმართული ორნამენტული, ფართომკლავიანი ჯვარია გამოსახული, რომელიც თავით ფრონტონის კეხს ებჯინება. ჯვრის გულში და მკლავებში რელიეფური კოპებია ჩასმული. ჯვრის ძირში, ორივე მხარეს, სწორკუთხა ორნამენტულ ჩარჩოში ჩასმული ლომების ჰერალდიკური გამოსახულებებია, რომლებიც ერთმანეთიკენ არიან მიმართული. ტაძარზე ბევრია წმინდა ლენტოვანი და მცენარეული მოტივები. აქ შექმნილია სახეების თავისებური ვარიაციებიც, ერთი საპირის ფარგლებში რამდენჯერმეა შეცვლილი მოტივის სახე. ადამიანთა და ცხოველთა გამოსახულებებს ორნამენტაციის სახე აქვთ და არა პლასტიკური გამოსახულებისა. პერანგისთვის სხვადასხვა ფერის (სოსანისფერი, ოქროსფერი, ლაჟვარდისფერი და მუქი წითელი) ქვის გამოყენებით ხუროთმოძღვარი ტაძრის მდიდრულობისა და მრავალფეროვნების ეფექტს ქმნის. საკმაოდ მაღალი ოსტატობით შესრულებული ჩუქურთმების სიუხვით ფიტარეთის ღვთისმშობლის სახელობის ტაძარს გამორჩეული ადგილი უჭირავს თავისი ეპოქის სხვა ძეგლებს შორის (სურ. 7. ჩუქურთმა, სურ. 8. დასავლეთი ფასადი, სურ. 9. სურ. 10: ჩუქურთმა).

სურ. 10

ტაძარი თავიდანვე ლორფინით იყო გადახურული. მას სხვადასხვა დროს რესტავრაციაც გაუკეთდა, მაგრამ აღდგენისას ყოველთვის მხოლოდ ქვას იყენებდნენ და ჩვენამდეც ასე მოაღწია. ტაძრის გარეთა ზომებია: 13,1x14,8 მ; სიმაღლე შიგნით – 16,7 მ.

ფიტარეთის მონასტრის გალავნის სამხრეთ ნაწილში ჩაშენებულია სამსართულიანი სამრეკლო (სურ. 3.121.6). პირველ სართულზე სამონასტრო კომპლექსის შესასვლელია, მეორე სართულზე სათავსო სამხრეთის კედელში ორი ვიწრო სარკმლით, ხოლო მესამე სართულზე სამრეკლოა ოთხივე მხრიდან ორთაღიანი გახსნილი კედლებით.

კომპლექსს შემოვლებული აქვს ორი გალავანი – ძველი და ახალი, რომელთაგან ახალი, სათოფურებიანი უკეთ არის შემონახული და XVII-XVIII სს. თარიღდება, ხოლო ძველი XII-XIII სს. განეკუთვნება და მისი დიდი ნაწილი დაზიანებულია.

ფიტინგი (ინგლ. fitting < fit არგებს, ამონტაჟებს, აწყობს) – მილსადენის შემაერთებელი ნაწილი – მოკლე რგოლი მილების მოსატრიალებლად, წყლის გადასაგდებად, მიმართულებების შესაცვლელად, განშტოების, მოხვევის, განსხვავებულ დიამეტრზე გადასვლის ადგილებში (სურ. 1) და სხვ. ამჟამად, ყველაზე მეტად გავრცელებული მეტალოპლასტმასის მილგაყვანილობის აწყობისათვის გამოიყენება სამი სახის ფ.: 1) კუთხვილიანი (დასაშლელ-საწყობი); 2) კომპრესიული (პირობითად დასაშლელი); 3) წნეხფიტინგი (არაგასართი). ფორმის მიხედვით ფ. არსებობს: პირდაპირი, კუთხური, სამკაპა, ჯვრისებრი, გადამყვანი და სხვ. ამათგან ყველაზე მეტად არის გავრცელებული კუთხვილიანი (სურ. 2) ფიტინგები, რომლებიც გამოირჩევა მობილურობით, საიმედოობით, ხანგამძლეობითა და მონტაჟის სიმარტივით.

სურ. 1. ფიტინგი

სურ. 2. ფიტინგი

ფიტინგი "პნდ"

ფიტინგი „პნდ“ (რუს. ПНД – полиэтилен низкого давления) – მილგაყვანილობის შესაერთებელი დეტალები დამზადებული დაბალი წნევის პოლიეთილენისგან. შეერთებები და მონტაჟი წარმოებს შედუღებით ან ელექტროფუზიონური შედუღებით.

ფიტინგი ცანგური – ფიტინგი პლასტმასის მილებისა და კვანძების შესაერთებლად პნევმატიკური სისტემებისათვის, რომელიც გათვლილია 15 ბარის წნევაზე. არსებობს პლასტმასისა (პოლიპროპილენი, პოლივინილქლორიდი, პოლიეთილენი) (სურ. 1. პირდაპირი; სურ. 2. ჯვარედინა) და ლითონის (თითბერი) (სურ. 3. პირდაპირი; სურ. 4. კუთხური).

სურ. 1

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

ფიტო (ბერძ. phyto მცენარე) – რთული სიტყვის თავსართი, რომელიც აღნიშნავს მცენარეს ან მცენარესთან დაკავშირებულს.

ფიტოგეოგრაფია (ბერძ. phyto მცენარე, გῆ დედამიწა და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – ბოტანიკის და ფიზიკური გეოგრაფიის დარგი, რომელიც შეისწავლის მცენარეთა გეოგრაფიულ გავცელებას დედამიწაზე და ადგენს ამ გავრცელების კანონზომიერებებს.

ფიუჟენი [ინგლ. fusion < ლათ. fusion(-) < fundere დასხმა, გავსება, დანთება, გახურება] – 1. თანამედროვე სტილის-ტიკებიდან ყველაზე ახალგაზრდა მიმართულება. ეს სტილი ჩამოყალიბდა სხვადასხვა კულტურის, ტრადიციის, დროებისა და ტექნოლოგიების გადაკვეთით. გამოირჩევა თავისი სიყვარულით ყველაფერი არაჩვეულებრივის და ეგზოტიკურის მიმართ, არ მისდევს ძველ ტრადიციებს, მაგრამ არსებობს მათთან თითქოს პარალელურ სამყაროში, სადაც საკუთარი კანონები აქვს. ფ. ინტერიერში გულისხმობს აღრევას თანამედროვე რეტრო-მოტივების, ახალი მასალების, ტექნოლოგიებისა და ხელნაკეთებისას, რომელიც დამზადებულია ერთ ეგზემპლარად. ინტერიერი ისე გამოიყურება, თითქოს სახლში ცხოვრობდა მოგზაურთა არაერთი თაობა. ფ. მთავარი შტრიხი – შინაგანი ჰარმონიის შეგრძნება და სიმყუდროვეა (სურ. 1); 2. ფორდის ფირმის ავტომანქანის მარკა.

სურ. 1. ფიუჟენი

ფიუჭერსი (ინგლ. futures მომავალი) – ფორვარდული გარიგების სტანდარტული ფორმა, რომელიც მოძრაობს ორგანიზებულ ბაზარზე ბირჟის შიგნით ცენტრალიზებული ანგარიშსწორებით. შეიძლება იყოს საანგარიშსწორებო და მიწოდების.

ფიფქი – ახალმოსული, მშრალი, დაუმჯდარი თოვლი; თოვლის კრისტალი.

ფიქალი – 1. ბრტყლად გათლილი და სუფთად დამუშავებული წვრილმარცვლოვანი, გათლილი ქვა (სურ. 1); 2. კლდიდან „აყრილი“ ქვა, რომლებიც შრეებადაა ჩაწყობილი მასივში. ფიქალი შეიძლება იყოს: არგილითური, აჯასპის, თიხიანი, კაჟიანი, კირქვიანი, კრისტალური, მეტამორფული, ნახშიროვანი, ფურცლოვანი, ქარსოვანი, ქვიშაქვის, ცარცისა და სხვ.

სურ. 1. ფიქალი

ფიქსატორი (ფრანგ. fixateur < ლათ. fixus მაგარი, ურღვევი, მტკიცე) – სამონტაჟო მოწყობილობა, რომელიც ზღუდავს კონსტრუქციის ელემენტის მდგომარეობას ერთი ან ორი მიმართულებით რაღაც დასაშვებ საზღვრებში (სურ. 1. ოთახებსშორისი კარის მაგნიტური ფიქსატორი).

სურ. 1. ფიქსატორი

ფიქსაცია (ინგლ. fixation < ლათ. fixus მაგარი, ურღვევი, მტკიცე) – რაიმეს დამაგრება განსაზღვრულ მდგომარეობაში, რაც ხორციელდება სპეციალური ფიქსატორების საშუალებით, მაგ., გადამრთველით ან აწყობის ფიქსატორით. ის გვხვდება მანქანის გადაცემათა კოლოფშიც.

ფიქსერი – ბიტუმ-პოლიმერული ცივი მასტიკა რბილი კრამიტის დასაწებებლად დიდქანობიან სახურავზე.

ფიცარი – დახერხილი ხის მასალა, რომლის სიგანე ორჯერ და უფრო მეტად ჭარბობს მის სისქეს. ფიცრის სისქე იცვლება 1,1-10 სმ-მდე, ხოლო სიგანე – 6-25 სმ. მაქსიმალური სიგრძეა 6,5 მ,

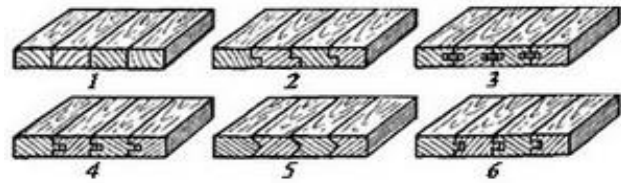

ფიცარი

გრადაციით 0,25 მ. არსებობს თხელი ფიცარი სისქით $h \leq 3,5$ სმ და სქელი ფიცარი $h \geq 3,5$ სმ. თუ ფიცარს ოთხივე გვერდი სუფთად აქვს ჩამორანდული, მას სუფთა ფიცარი ეწოდება. თუ ორი დიდი გვერდი გარანდული აქვს, მაშინ ის ნაშურიან ფიცარს წარმოადგენს. დანიშნულებისა და ფორმის მიხედვით ფ. სახეებია: ასაკრავი, გაგანიერებული, გათლილი, გამოსაწევი, გვერდითი, დამოკლებული, იატაკის, კონუსისებრი, მისაკრავი, მისაჭერი, მრუდე, ნაგვერდული, ნარიმანდიანი, ნახევრადჩამოგანილი, რადიალური, სალავგავარდნე, სამზარეულოს, საპირაპირე, სახურავის, სუფთად ჩამოგანილი, ტანგენციური, შეწებილი, ერთფენიანი, მრავალფენიანი, ჩამოგანილი, ჩამოტორსილი, ჭერისა და სხვ.

ფიცარფენილი – ფიცარნაგი; მიჯრით დალაგებული ფიცრებით შექმნილი ზედაპირი.

ფიცრების შემჭიდროება – ფიცრების (ძელების) შეერთება სიგანეში (ნაწიბურებით) წებოს ან მაკავშირებლების გამოყენებით [სურ. 1. ფიცრების შემჭიდროება: 1-ბრტყელი ჯიფთით (პირმიდგმით); 2-მეოთხედით; 3-ძელაკით; 4-ღართა და ქიმიით; 5-ღართა და სამკუთხა ქიმიით; 6-კოტათი]. გამოიყენება ფარების დასამზადებლად, სათავის ჭერისა და იატაკის მოსაწყობად, კედლებისა და ტიხრების მოსაპირკეთებლად და სხვ.

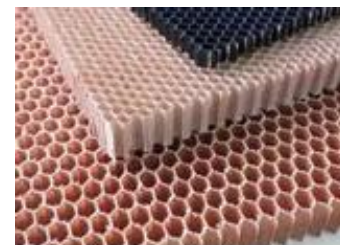
სურ. 1. ფიცრების შემჭიდროება

ფიწალი – ხელის ინსტრუმენტი გრძელი ხის (ლითონის, პლასტმასის) ტარითა და ლითონის სამ-, ოთხ- ან ხუთთითა სამუშაო ორგანოთი. ბზის, ჩალის, თივის, მოჭრილი ხის ტოტების, გასაპენტი მატყლისა და მისთ. ასაღებ-გადასატანად.

ფიწალი

ფიჭაპლასტი (იზოშაუმი, პიათერმი, სტიროფორი) – მასალა, შედგენილი რეგულარულად განმეორებადი გამჭოლი უჯრედებისგან, რომლებიც მიმართულია პანელის ან ფილის ზედაპირის მართობულად (სურ. 1). უჯრედის კედლები მზადდება თერმორეაქტიულ პოლიმერებში გაჟღენთილი მოქნილი ან ხისტი ფურცლოვანი მასალის (ქალაღი, კრაფტ-ქალაღი, ბამბის ქსოვილი, მინაქსოვილი, ფანერის შპონი, ალუმინის ფოლგა, მერქანბოჭკოვანი ფილა და სხვ.) ცხელი დაწნებით. უპირატესობა ეძლევა არაწვად მასალებს. უჯრედის აგებულება ძალიან ჩამოკავს ფუტკრის ფიჭის აგებულებას, საიდანაცაა წარმოშობილი ამ პლასტმასის დასახელება. ფ. მაღალი თბო- და ბერასაიზოლაციო თვისებების მისაცემად უჯრედებს ავსებენ ფხვნილისებრი ქაფპლასტით და კონსტრუქციის წახნაგებს შემოაწებებენ სხვადასხვა ტიპის ფურცლოვან უწვად მასალას, რათა კონსტრუქციას მიეცეს დამთავრებული სახე. ფ., როგორც კონსტრუქციული მასალის ღირსება ის არის, რომ მცირე სიმკვრივის (15-60 კგ/მ³) პირობებში შეუძლია აიტანოს საკმაოდ დიდი დატვირთვები, რამაც განაპირობა მშენებლობაში ფიჭაპლასტისგან დამზადებული ლეგო-ბლოკების (სურ. 2) გამოყენება.

სურ. 1. ფიჭაპლასტი

სურ. 2. ფიჭაპლასტი

ფიჭაპლასტისგან დამზადებული ლეგო-ბლოკების (სურ. 2) გამოყენება.

ფიჭვი (ლათ. *Pinus*) – ძვირფასი ხის ჯიშში (სურ. 1. კავკასიური ფიჭვი), რომელმაც ფართო გამოყენება პოვა მშენებლობაში. ხასიათდება ტანის სისწორით, სიმსუბუქით, მაღალი ტექნიკური თვისებებით. აქვს მკვეთრად გამოხატული მუქი წითელი ან ღია ყვითელი ფერის გული. დიდი რაოდენობით შეიცავს ფისს (18-20 კგ ფისი 1 მ³ მერქანზე), რაც უზრუნველყოფს მერქნის მაღალ მდგრადობას ლპობის საწინააღმდეგოდ. სიმკვრივე მშრალ მდგომარეობაში იცვლება ზღვრებში 400-710 კგ/მ³. საუკეთესო თვისებებით ხასიათდება ფ. მერქანი წლოვანებით 80-100 წელიწადი. მისი სიმაღლე აღწევს 40 მ-მდე, ტანი კი თითქმის ცილინდრულია, რაც აადვილებს დამუშავებას და ზრდის მერქნის გამოსავლიანობას. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ერთნაირი ტენიანობის პირობებში ნაქურთენის და გულის სიმტკიცე თითქმის ტოლია, რაც საშუალებას იძლევა გამოვიყენოთ განიკვეთის 85-90%. ფ. ივითარებს მძლავრ ფესვთა სისტემას. ის გვალვაგამძლე და სინათლის მოყვარული მცენარეა. დაჩრდილვას ვერ იტანს. ტყეებს (ფიჭვნარებს) ქმნის, როგორც მდიდარ, ისე მწირ და ქვიან ნიადაგზე. კირქვებსა და ტორფიან ჭაობებზე ცოცხლობს 300-350 წელს. გვარი აერთიანებს 100-მდე სახეობას, რომლებიც გავრცელებულია ჩრდილოეთ ნახევარსფეროში. საქართველოში გავრცელებულია 4 სახეობა: კავკასიური (სოსნოვსკის), ბიჭვინთის, ელდარისა და კოხის ფ. ყველა სახეობა ორწიწვიანია. ფ. მერქანზე დიდი მოთხოვნილებაა. ის ლარიქსივით არ იბრიცება და საკმაოდ გამძლეა. ფ. ძელებით აგებული სახლი რამდენიმე ასეულ წელს ძლებს. ის შესანიშნავი საშენი მასალაა და პრაქტიკულად ნებისმიერი კონსტრუქციის დასამზადებლად გამოიყენება.

სურ. 1. ფიჭვი

არსებობს ფიჭვის სახეები: ანგარის (რუსეთი), არიზონა (აშშ), არმანა (ჩინეთი), ბალფურა (აშშ), ბანკსა (ჩრდ. ამერიკა), ბიჭვინთის (საქართველო), ბოსნიური (გელდრეიჰა), ბუნგე (ჩინეთი), გვიანი (აშშ), დასავლეთის (ესპანეთი), დახვეული (გრდ. ამერიკა), დუგლასის (აშშ), ევროპული, ელდარის (საქართველო), ეკლიანი (აშშ), ელიოტის (აშშ), ვეიმუტის (ჩრდ. ამერიკა), ვირჯინიის (აშშ), თეთრი, თეთლი ბუტანის (აზია), თეთრი მექსიკური, თეთრქერქიანი (ჩრდ. ამერიკა), ზღვისპირეთის (ხმელთაშუაზღვის), იერუსალიმის (ალეპოს), იტალიური, კავკასიური, კალაბრიის, კანარიის (კანარიის კუნძულები), კარიბის, კაუჭისებრი, კოლორადოს (აშშ), კორეული, კოხის, კრემპვა (ვიეტნამი), კუზის, კულტერა (აშშ, მექსიკა), კუნძულის (კეზია, აზია), ლამბერტის (აშშ), მასონა, მთის (ჟერეპი), მოკლეწიწვებიანი (კანადა), მონტესუმის (მექსიკა), მწყობრი, ოთხწიწვიანი (აშშ), რბილი (ჩრდ. ამერიკა), საბინა (აშშ, კალიფორნია), საკმეველის (აშშ), სოსნოვსკის (რუსეთი), სხივისებრი, ტეკუნუმანი (მექსიკური), ტორი (ჩრდ. ამერიკა), ტუნბერგის (იაპონია, სამხრეთ კორეა), ფხიანი (აშშ, ნიუ მექსიკო, კოლორადო), ქვიშის (ჩრდ. ამერიკა), ქონდარა ყვითელი (რუსეთ), ყვითელი ორეგონის (აშშ), ყირიმის (უკრაინა), შავი ავსტრიული, ჩამქრალი (მექსიკა), ჩვეულებრივი, ციმბირული (რუსეთი), წითელი ამერიკული (მინესოტას შტატი), წითელი იაპონური, წითელი ჩინური, ჭაობის (აშშ, შტატი ალაბამა), ხისტი (აშშ), ჯეფრი (აშშ), ჰარტვიგის (აშშ), ჰიმალაის (აზია) და სხვ.

ფიჭვი ანგარის

ფიჭვი ანგარის – ჩვეულებრივი ფიჭვის ნაირსახეობა, მცენარე ფიჭვის გვარისა. სიმკვრივე 540 კგ/მ³; სიმაგრე ბრინელის მიხედვით – 2,5.

გავრცელებულია ციმბირში, მდ. ანგარას ბასეინში (რუსეთის ფედერაცია). სიმაღლეში იზრდება 50 მ-მდე. ტანის დიამეტრი – 2 მ-მდე. ნელა იზრდება. სიმწიფეს აღწევს 150-200 წლის შემდეგ. მიეკუთვნება უნიკალური ჯიშის ხეს. გამოიყენება მშენებლობასა და ავეჯის წარმოებაში, ადრეთვე გემთ- და ვაგონმშენებლობაში.

ფიჭვი ბიჭვინთის

ფიჭვი ბიჭვინთის – მცენარე ფიჭვის გვარისა. 25-40 მ-მდე სიმაღლის, სწორტანიანი, გამლილვარჯიანი ხე (სურ. 1). მიეკუთვნება მესამეული პერიოდის რელიქტურ და ენდემურ ჯიშებს. გავრცელებულია შავი ზღვის სანაპიროებზე ანაპის მიდამოებიდან (კრასნოდარის მხარე) ფსირცხამდე (აფხაზეთი) და სამხრეთ ყირიმში. გვხვდება ზღვის დონიდან 300-400 მ-ზე. იზრდება როგორც ზღვისპირული ვაკის ნიადაგზე (ბიჭვინთის კონცხი), ისე მთის კალთების ღორღიან თხელ ნიადაგზე და კირქვებზე. ფ. ბ. სწრაფმზარდი, სინათლისა და სითბოს მოყვარული, მეტნაკლებად გვალვა- და ქარგამძლე ჯიშია. გამოიყენება ბალ-პარკების მოსაწყობად შავი ზღვის სანაპიროს საკურორტო ზოლში და ნაწილობრივ აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში, როგორც დეკორატიული ხე.

სურ. 1. ფიჭვი დუგლასის

ფიჭვი დუგლასის – რბილმერქნიანი ხე, რომელიც გავრცელებულია დიდი ბრიტანეთის, კანადის, ახალი ზელანდიისა და აშშ-ის სამშენებლო ინდუსტრიაში (სურ. 1. დუგლასის ფიჭვის ტყე ვაკატიპუს ტბასთან, ქ. ქვინსტონის სიახლოვეს, ახალი ზელანდია).

ფიჭვი კავკასიური

ფიჭვი ელდარის – მარადმწვანე ხე, სიმაღლით 12-15 მ, ვარჯი – ფართოდ გაშლილი, ღია მწვანე ფერის გრძელი წიწვებით. ველურად გავრცელებულია საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვართან, ელიაროულის ქედზე (ივრის ზეგანი). გამოიყენება ბაღებსა და პარკებში, როგორც დეკორატიული ხე, აგრეთვე მთის ფერდობების გასამაგრებლად.

ფიჭვი კავკასიური – მარადმწვანე წიწვოვანი ხე, სიმაღლით 20-25 მ, ვარჯი – პირამიდული, კონუსური ან მომრგვალო ფორმის, წიწვები ტოტებზე წყვილ-წყვილად განლაგებული, ზღაგწვერიანი, შეიცავს ეთერზეთებს; გავრცელებულია თითქმის მთელს საქართველოში, ქიზიყის (კახეთი) და გარდაბნის მუნიციპალიტეტის (ქვემო ქართლი) ტერიტორიების გარდა. მერქანი გამოიყენება ისევე, როგორც ჩვეულებრივი ფიჭვისა.

ფიჭვი ციმბირული (ციმბირული კედარი) (ლათ. Pinus sibirica) – ფიჭვისებრთა ოჯახის მარადმწვანე ხე. სიმაღლეში იზრდება 35-44 მ-მდე. გავრცელებულია ციმბირისა და ურალის ტერიტორიაზე (რუსეთის ფედერაცია). აქვს 13 სმ-მდე სიგრძის გირჩები, რომელთა მარცვლები ითვლება დელიკატეს საკვებ პროდუქტად. გამოიყენება სამშენებლო საქმეში, ავეჯისა და მუსიკალური ინსტრუმენტების წარმოებაში, ფანქრების დასამზადებლად და სხვ.

ფიჭვი ციმბირული

ფლანკირება (ფრანგ. flanquer გვერდით გავლა, flanc კიდე, გვერდი) – არქიტ. კომპოზიციის გვერდითი ნაწილების გაფორმება, ცენტრალური ნაწილის გარშემორტყმა (მაგ., მთავარი რიზალიტი, გარშემორტყმული გვარდითი რიზალიტებით, კორპუსებით, ფლიგელებით, სვეტებით, პორტიკებით).

ფლანკირებული – არქიტ. ცენტრისადმი სიმეტრიულად განლაგებული.

ფლატე – მდინარის, ხევის ჩამონგრეული ნაპირი.

ფლემმატიზატორი (ინგლ. phlegmatizer < ბერძ. phlegma ლორწო) – დამატებითი კომპონენტი, რომელიც გამოიყენება იმ შემთხვევაში, თუ ტექნოლოგიური პირობებიდან გამომდინარე პროცესი უნდა ჩატარდეს წვადი ნივთიერების ისეთი კონცენტრაციის დროს, რომელიც აღნიშნული ნივთიერების აალების კონცენტრაციულ ზღვრებშია. ფ. შეჰყავთ სარეაქციო ნარევი, რის შედეგადაც ნარევი ხდება არაწვადი. იგი შეიძლება იყოს ინერტული კომპონენტი ან ინჰიბიტორი.

სურ. 1. ფლერონი

ფლერონი (ჯვარედი ყვავილი) (ძვ. ფრანგ. floron < flor ყვავილი, ყვავილობა; რჩეული ნაწილი; უმანკოება, ქალწულობა < ლათ. flōs ყვავილი) – 1. არქიტექტურასა და ორნამენტიკაში, ნამერწი, ამოჭრილი ან ნახატი სამკაული, ჯვრისებრად განშტოებული ღეროს მქონე, სტილიზებული ყვავილის სკულპტურული გამოსახულება, რომელიც აგვირგვინებს კლასიკური კორინთული ორდერის ან გოტიკური შენობის (მაგ., კოშკს, ფრონტონს, შპილს და სხვ.) (სურ. 1. ფლერონი ბრიუსელის რატუშაზე, ბელგიის სამეფო) ნაწილს; ერთგვარ მცენარეთა ყვავილების ფორმის სტილიზებული ჩუქურთმა ან მოტივი, რომელიც განსაკუთრებულად გამოიყენება შენობებზე, მონეტებზე და წიგნებზე; 2. ვინიეტი, თავსართი.

სურ. 1. ფლემში

ფლემში (ფრანგ. flèche ისარი) – 1. პატარა ხის შპილი; 2. სამხედრო არქიტექტურაში გამოშვერილი მახვილი ან ბლაგვი კუთხის მქონე V-სებრი მცირე საველე სიმაგრე (სურ. 1. ბაგრატიონის ფლემში, ს. ბოროდინო, რუსეთის ფედერაცია); დამატებით იხ. რედანი. 3. პატარა კოშკი სახურავის კეხის ნაწილში.

სურ. 1. ფლიგელი

ფლიგელი (გერმ. flügel ფრთა) – 1. საცხოვრებელი სახლის გვერდითი მინაშენი (სურ. 1); 2. დიდი სახლის ეზოში მოქცეული მცირე სახლი (სურ. 2).

ფლინტგლასი (ფლინტი) (გერმ. flintglas < flins კაჟი და glas მინა) – ერთგვარი ტყვიაშემცველი ოპტიკური მინა, რომელსაც ახასიათებს სინათლის გარდატეხის დიდი კოეფიციენტი. გამოიყენება სხვადასხვა ოპტიკური დეტალებისა და რთული ობიექტივების დასამზადებლად.

სურ. 2. ფლიგელი

ფლისკინა – ბირქი, ბლისკინა; ციხესიმაგრის (ციხე-ქალა-

ქის) ირგვლივ თავდაცვის მიზნით გარშემორტყმული წყლით სავსე თხრილი.

ფლოგოპიტი – ქარსების ჯგუფის სილიკატების კლასის მინერალი. ქიმიური ფორმულა – $KMg_3(AlSi_3O_{10})(F,OH)_2$. მინარევებია: Na, Ti, Mn, Rb და სხვ. აქვს ფირფიტისებრი ან პრიზმული კრისტალები, ქერცლოვანი აგრეგატები. ჩვეულებრივ, მწვანე ან მურა, ხოლო სახეობები, რომლებიც რკინას არ შეიცავს, უფერულია. აქვს სრულყოფილი ტკეჩადობა. სიმაგრე მინერალოგიური სკალით 2,2-5; სიმკვრივე 2780-2850 კგ/მ³. გვხვდება მეტამორფულ ქანებში. გამოიყენება ელექტროსაიზოლაციო მასალად.

ფლომა (ბერძ. phloios ქერქი) – ლაფანი, მცენარის ტანის (ღეროს) ქსოვილი, რომელიც ემსახურება ფოტოსინთეზის შედეგად ფოთლებში წარმოქმნილი ორგანული ნივთიერებების გატარებას მცენარის სხვა ნაწილებისაკენ (ვარჯი, ტანი, ფესვები).

ფლოკულაცია (ლათ. flocculus ფიფქი) – შედარებით მცირე მანძილებზე კოლოიდური ნაწილაკების ერთმანეთთან მიახლოებისა და ურთიერთფიქსაციის მოვლენა, რაც ჩვეულებრივ იწვევს ფაშარი ფიფქისებრი კოაგულანტების – ფლოკულების წარმოქმნას. მიმდინარეობს წყლის ფრთხილი შენჯღრევით, რაც იწვევს წვრილი ნაწილაკების კონგლომერაციას უფრო მსხვილი ნაწილაკების წარმოქმნით. წარმოქმნილი კონგლომერატი სწრაფად ილექება ფსკერზე.

ფლომასტერი (ინგლ. flowmaster < ტერმინი წარმოდგება სავაჭრო მარკისგან "Flo Master") – ხელსაწყო საწერად, სახატავად, სახაზავად, რომელსაც კორპუსის შიგნით მოთავსებული აქვს სპეციალური ფერადი მელნით გაჯერებული ე.წ. "მკვებავი"; მასთან მიერთებულია მილოვანი ღერო, რომლიდანაც ქალაღზე და მისთ. შეხებისას თანაბრად გამოდის მელანი.

ფლორა (ლათ. flora ყვავილებისა და გაზაფხულის ქალღმერთი) – ქვეყნის, გარკვეული ტერიტორიის ერთეულის, კუნძულის, კონტინენტისა და სხვათა ისტორიულად ჩამოყალიბებული მცენარეთა სახეობების ერთობლიობა; მცენარეთა სამყარო.

ფლორინგი (ინგლ. flooring < flōr იატაკი) – გარანდული და ნარიმანდ-ამოღებული საექსპორტო დახერხილი მასალა.

ფლორინგი

ფლოტაცია (ფრანგ. flottation ცურვა წყლის ზედაპირზე) – ლითონის მადნის გამდიდრების ერთ-ერთი წესი – გარემოში მინერალების ერთმანეთისგან განცალკევების მეთოდი, დაფუძნებული ჰაერის ბუშტებში მინერალის ნაწილაკების შეერთების თვისებაზე, რომლის საშუალებითაც მიიღება მადნის კონცენტრატი. ის ხორციელდება ფლოტაციის ავსკური, ზეთიანი ან ქაფიანი მანქანებით.

ფლოტაციური მანქანა – მექანიკური, პნევმატიკური ან კომბინირებული დანადგარი, რომლის მეშვეობით ხდება სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრება.

ფლოტაციური რეაგენტი – აქტიური ნივთიერება, რომელიც გამოიყენება ფლოტაციის პროცესის რეგულირებისათვის სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრებისას. ფ. რ. ცვლის სხვადასხვა მინერალების ფიზიკურ-ქიმიური შემადგენლობას და არეგულირებს ქაფწარმოქმნას. შემადგენლობის, სტრუქტურისა და თვისებების მიხედვით ფ. რ. სხვადასხვაგვარია – შეზღუდული და შეუზღუდავი, კარგად- და ცუდადხსნადი წყალში და სხვ.

ფლუატები – სილიციუმფთორწყალბადმჟავას მარილები, რომელთა ხსნარები გამოიყენება კირქვების ზედაპირის გაჟღენთვისათვის გამოფიტვისაგან მათი დაცვის მიზნით.

ფლუგარი – ბრტყელი სასუნთქი დეტალი სახურავის სავენტილაციო მილყვლებისათვის.

ფლუგერი (ნიდერლ. vleugel ფრთა) – მეტეოროლოგიური ხელსაწყო, რომელიც უჩვენებს ქარის მიმართულებას და სიჩქარეს; წარმოადგენს ანძაზე, შპილზე, სახურავზე, ლატანზე დამაგრებულ თავისუფლად მოძრავ ფირფიტას, ისარს.

ფლუგერი

ფლუორესცენცია (ლათ. fluor ნაკადი და escentia სუსტი მოქმედების აღმნიშვნელი ბოლოსართი) – ლუმინესცენცია, რომელიც გაღიზიანების (განათების) შეწყვეტის შემდეგ ძალიან მალე ქრება.

ფლუორიტი (ლათ. fluor ნაკადი და ბერძ. ites წაგრძელება) – ფთორიდების კლასის ყვითელი, მწვანე, იისფერი მინერალი. ქიმიური ფორმულა – CaF_2 ; სიმკვრივე – 3175-3184 კგ/მ³. გვხვდება ჰიდროთერმული საბადოს ძარღვებში, დოლომიტებსა და კირქვებში. მადანი შეიცავს იშვიათმიწა ელემენტებს, ზოგჯერ – რადიოაქტიურ ურანსა და თორიუმს. გამოიყენება მეტალურგიაში (ფლუსად), კერამიკულ წარმოებაში (ემალად, ჭიქურად), ოპტიკასა (ლინზების, ობიექტივების დასამზადებლად) და სხვ.

ფლუორიტი

ფლუსი (გერმ. fluss < fliessen დენა) – ნივთიერება (უმეტესად ნარევი) ორგანული ან არაორგანული წარმოშობისა, რომელიც გამოიყენება შედუღების პროცესში შესადუღებელი ლითონის ნაკეთობის ზედაპირიდან მჟანგავი ქიმიური ელემენტების მოსაცილებლად, ზედაპირული დაჭიმულობის მოსახსნელად, თხევადი სარჩილის განდენადობის გასაუმჯობესებლად და შედუღების ადგილის დასაცავად ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან. დანიშნულების მიხედვით არსებობს ფლუსის შემდეგი სახეები: ტემპერატურული აქტიურობის ინტერვალის მიხედვით – დაბალტემპერატურული (450°C-მდე) და მაღალტემპერატურული (450°C-ზე მეტი); გამხსნელის ბუნების მიხედვით – წყლიანი და უწყლო; მოქმედების განმსაზღვრელი აქტივატორის ბუნების მიხედვით – დაბალტემპერატურული (კანიფოლური, მჟავური, გალოგენური, ჰიდრაზინური, ფთორბორული, ანილინური, სტეარინული) და მაღალტემპერატურული (გალოგენური, ბორ-ნახშირმჟავური); მოქმედების მექანიზმის მიხედვით – დამცავი, ქიმიური მოქმედების, ელექტროქიმიური მოქმედების, რეაქტიული; აგრეგატული მდგომარეობის მიხედვით – მყარი, თხევადი, პასტისმაგვარი. შავი ლითონების შესადუღებლად გამოიყენება აქტიური (ცინკის ქლორიდი) და საშუალო ან მცირე აქტივობის (ამონიუმის ქლორიდი) ფ.; ალუმინის შენადნობებისათვის – მრავალკომპონენტური სარჩილი, რომელშიც შედის თუთია, კადმიუმი, ბისმუტი და სხვ. მეტალები, აგრეთვე ბინარული ორთოფოსფორის კონცენტრირებული მჟავა; უჟანგავი ფოლადებისათვის – ორთოფოსფორის მჟავა; მაღალტემპერატურული რჩილვისათვის – ბორის მჟავას, ბორაკის, ბორის ანჰიდრიდის, სპილენძის, ბრინჯაოს, თითბრისა და სხვ. ფლუსი.

ფლუსმეტრი (ლათ. fluxus დინება და métron გაზომვა) – ხელსაწყო მაგნიტური ნაკადის გასაზომად.

ფლუქტუაცია (ლათ. fluctuātiōn ღელვა, რხევა) – რაიმე სიდიდის შემთხვევითი გადახრა მისი საშუალო მნიშვნელობიდან.

ფოთის საკათედრო ტაძარი (ინგლ. Poti Cathedral) – ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლი, ბიზანტიური არქიტექტურული სტილის ღვთისმშობლის შობის საკათედრო ტაძარი ქ. ფოთში (სურ. 1. პანორამული ხედი; სურ. 2. საერთო ხედი). აგებულია 1906-1907 წლებში. არქიტექტორები ა. ზელენკო და რ. მარფელდი. ის კონსტანტინოპოლში მდებარე აია სოფიას ტაძრის შემცირებულ ასლს წარმოადგენს. ტაძარი 2000 მლოცველს იტევს. ინტერიერი გამოირჩევა ჰაეროვნებით, სიმსუბუქითა და კარგად განათებული დიდი სივრცით (სურ. 3. ინტერიერი). შესასვლელის სამთაღიანი პორტიკი (სურ. 4. ტაძრის შესასვლელი) საზეიმო განწყობილებას ქმნის და არქიტექტურულად კარგად არის შერწყმული ნაგებობასთან. ტაძრის აშენებაში დიდი წვლილი ქალაქის თვითმმართველობამ შეიტანა, რომელსაც ქალაქის თავი ნიკო ნიკოლაძე მეთაურობდა. ტაძრის ორნამენტები და ბარელიეფები აღებულია საქართველოსა და ტრაპიზონის მთებში არსებული ქართული მონასტრებიდან. ტაძარს სამი კანკელი გააჩნდა, კანკელის უმთავრეს ხატებს შორის სამი ხატი წმინდა ნინოს, წმ. ანდრია პირველწოდებულის და წმ. დავით აღმაშენებლისა გახლდათ. 1932 წელს საკათედრო ტაძარი თეატრად გადააკეთეს და მხოლოდ 2005 წელს დაუბრუნდა ქართულ მართლმადიდებლურ ეკლესიას.

სურ. 1. ფოთის საკათედრო ტაძარი

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

ფოთლოვანა – იხ. ლარიქსი.

ფოთოლი – მცენარის ორგანო, რომელიც ჰაერიდან ნახშირორჟანგს შთანთქავს, მიწიდან ფესვების მეშვეობით წყალსა და მასში გახსნილ მინერალურ ნივთიერებებს იღებს, ასრულებს ფოტოსინთეზისა და ტრანსპირაციის ფუნქციებს, ახორციელებს აირცვლას გარემოსთან და მონაწილეობს მცენარის ცხოველმოქმედების სხვა პროცესებში (ვეგეტატიური გამრავლება და სხვ.).

ფოიე (ფრანგ. foyer კერა, ფოკუსი) – თეატრში, კინოში და მისთ. – დარბაზი, სადაც იმყოფება მაყურებელი სანახაობის დაწყებამდე და შესვენებებს შორის.

ფოიე

ფოკის მონასტერი (ინგლ. Foka Monastery) – ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, ფოკის წმინდა ნინოს მონასტერი (სურ. 1. პანორამული ხედი). მდებარეობს სამხრეთ საქართველოში, ისტორიულ ჯავახეთში, ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტში, ფარავნის ტბის სამხრეთ ნაპირას, სოფელ ფოკაში. მონასტრის დაარსება საქართველოში

ველოში ქრისტიანობის გამავრცელებელ წმიდა ნინო კაბადოკიელის სახელთანაა დაკავშირებული. წმიდა ნინო საქართველოში სომხეთიდან შემოვიდა და ფარავნის ტბასთან შეჩერდა. ამ ადგილას XI საუკუნეში მისი სახელობის ტაძარი ააგეს (სურ. 2. საერთო ხედი).

მიუხედავად მცირე ზომისა (გარედან 8,00×15,00 მ.), ფოკა ჯავახეთის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი, მხატვრული ღირსებებითაც გამორჩეული ძეგლია. ეკლესია დარბაზული ტიპისაა მინაშენების გარეშე. შესასვლელი მხოლოდ სამხრეთიდან აქვს. ნაგებია ადგილობრივი მოვარდისფრო ანდეზიტური ტუფის კვადრებით, რაც მხატვრული ზემოქმედების ძლიერ ფაქტორს განაპირობებს როგორც გარეთ, ისე ტაძრის შიგნითაც. სუფთად გათლილი და დაწყობილი ქვის კვადრები ძალიან დიდია (ქვედა რიგებში ზოგიერთის სიგრძე 2,50 მ-მდეა). უზარმაზარი მართკუთხა ლოდია გადებული სამხრეთი კარის თავზეც (3,87×1,27 მ). თავისი სიდიდით და ფორმით ის თრიალეთურ ტრადიციას უკავშირდება. ეს უზარმაზარი არქიტრაფი ქმნის მთავარ დეკორაციულ აქცენტსაც. ძეგლის თავისებურებას სარკმლები შეადგენს. უჩვეულოა სამხეთი კედლის ორი სარკმლის კონსტრუქცია: შიგნით ღიობის მალი 1 მეტრზე მეტია მაშინ, როდესაც გარეთა ხვრელის სიგანე მხოლოდ 15 სანტიმეტრია. ისინი სამკუთხა ნიშების შთაბეჭდილებას ქმნიან, რაც ტაძრის ინტერიერს მეტ პლასტიკურობას ანიჭებს. საკურთხევლის აფსიდში სარკმლის ორივე მხარეს თითო მაღალი, გეგმით ნახევარწრიული თაღოვანი ნიშაა. დეკორატიული მორთულობა ეკლესიას მხოლოდ სამხრეთ ფასადზე, კარის არქიტრაფზე აქვს. ის ჩუქურთმის სახეებით და წარწერებითაა შევსებული. შვეულ პარალელურ ზოლებად დაყოფილ კომპოზიციამი განაპირა ზოლები ჩუქურთმებს აქვთ დათმობილი, ორ მომდევნოში წარწერებია. კომპოზიციის შუა ღერძზე ორანმენტული ჯვარია გამოსახული მაღალი ქვემო მკლავით. დახელოვნებული ოსტატის ხელი ჩანს სარკმლების საპირეების ჩუქურთმებშიც. აღსანიშნავია დასავლეთის და ჩრდილოეთის ყრუ ფასადები, რომლებიც ფოკას ეკლესიის კიდევ ერთ თავისებურებას წარმოადგენს.

სურ. 1. ფოკის მონასტერი

სურ. 2

სურ. 3

ეკლესია დარბაზული ტიპისაა, ნაგებია ადგილობრივი მოვარდისფრო ანდეზიტური ტუფის კვადრებით. საკურთხევლის აფსიდში ორი მაღალი ნახევარწრიული ნიშაა. დეკორატიული მორთულობა მხოლოდ სამხრეთ ფასადზეა შემონახული. შესასვლელი სამხრეთიდან აქვს. კარ-სარკმლები შემკულია ჩუქურთმებით. ინტერიერში შემონახულია ძველი მხატვრობის ფრაგმენტები.

ფოკის ეკლესია მნიშვნელოვანია მასზე დატანილი წარწერებიდან გამომდინარე, რადგან ისინი საშუალებას გვაძლევს დავათარილოთ ტაძრის აგება და შემდგომი შეკეთების პერიოდები. რელიეფური ასოებით შესრულებული წარწერებიდან ირკვევა, რომ ტაძარი ხუროთმოძღვარ ბავრელს აუგია 1033-1048 წლებში, ბაგრატ IV კუროპალატის და ქართლის კათოლიკოს იოანე ოქროპირის დროს. ტექნიკური შესრულების და ჩუქურთმათა ღირსების

მიხედვით ფოკუს ეკლესია ჯავახეთის ერთ-ერთი საუკეთესო ძეგლთაგანია. დროთა განმავლობაში დაზიანებული ტაძარი ამჟამად მთლიანად აღდგენილია.

ტაძრის აღმოსავლეთი ფასადის წინ, იმ ადგილას სადაც წმინდა ნინომ პირველად დადგა ფეხი ქართულ მიწას, განთავსებულია გათლილი ქვის მემორიალური მცირე ობელისკი (სურ. 3. წმინდა ნინოს ობელისკი) შესაბამისი წარწერით. წმინდა ნინოს საქართველოში შემოსვლის ადგილას 1989 წელს დაარსდა მამათა მონასტერი, ხოლო 1992 წელს ახლოსვე გაიხსნა დედათა მონასტერიც.

ფოკუსი (ლათ. focus კერა) – 1. მათემ. მეორე რიგის წირის (ელიფსის, ჰიპერბოლის, პარაბოლის) წერტილი, რომელიც ამ წირის სიბრტყეში მდებარეობს და ის თვისება აქვს, რომ წირის ნებისმიერი წერტილიდან ფოკუსამდე მანძილის ფარდობა ამ წირის დირექტრისამდე მანძილთან არის მუდმივი სიდიდე და ამ წირის ექსცენტრისიტეტის ტოლია; 2. ფიზ. გარდატეხილი ან არეკლილი სხივების გადაკვეთის წერტილი; 3. წერტილი, რომელშიც ფოტოგადაღების დროს საგანი მაქსიმალურად მკაფიო გამოსახულებას იძლევა; 4. გადატ. რისამე შუაგული, ცენტრი, შუაწერტილი; 5. ილეთი, ტრიუკი, რაც თვალებს ატყუებს და მაყურებლის განცვიფრებას იწვევს მოჩვენებითი ზეზუნებრიობით; დამყარებულია ხელის მოქნილობაზე, რაიმე კანონზომიერების ცოდნაზე; 6. ხრიკი, ფანდი, ოინი.

ფოლადბეტონი (ლითონბეტონი) – სპეციალური ცვეთამედეგი ბეტონი, რომელიც მზადდება პორტლანდცემენტზე კვარცის ქვიშის, ლითონის ბურბუმელისა და ნაქლიბის ნარევისაგან. გამოიყენება ისეთი ნაგებობების ელემენტებში, სადაც ადგილი აქვს ცვეთასა და დარტყმით ზემოქმედებებს (საწყობი, ანგარი, მეტალურგიული ქარხნის იატაკი, ბუნკერი, პლატფორმა და სხვ.).

ფოლადბეტონის ელემენტების ერთობლივი მუშაობა – მდგომარეობა, როდესაც ძვრადი შეერთება ხდება ეფექტური ბეტონის მასის გამყარების შედეგად.

ფოლადბეტონის ელემენტების შეერთების კვანძი – ფოლადბეტონის ორი ელემენტის პირაპირული შეერთების კვანძი (ფოლადბეტონის ელემენტის ფოლადთან ან რკინაბეტონის ელემენტთან), რომლის დაარმირება გაითვალისწინება კვანძის მზიდუნარიანობისა და სიხისტის განსაზღვრისას.

ფოლადბეტონის ელემენტი (ინგლ. steel-concrete element) – კონსტრუქციული ელემენტი ბეტონისა და კონსტრუქციული ფოლადის ერთობლიობით გაერთიანებული მოქნილი ან ხისტი ძვრადი შეერთებით, რომელიც ზღუდავს ბეტონსა და ფოლადს შორის გრძივ ძვრას, აგრეთვე ერთი ელემენტის აგლეჯას მეორესგან.

ფოლადბეტონის კარკასი – ნაგებობის კარკასი, რომლის ყველა მზიდი ელემენტი ან ელემენტების ნაწილი, ფოლადბეტონისაა, ხოლო დანარჩენი – ფოლადის.

ფოლადბეტონის კოჭი – ფოლადბეტონის ელემენტი, რომელიც ძირითადად ღუნვაზე მუშაობს.

ფოლადბეტონის სვეტი – ფოლადბეტონის ელემენტი, რომელიც ძირითადად კუმშვაზე ან კუმშვა-ღუნვაზე მუშაობს.

ფოლადბეტონის ფილა – გადახურვის ფილა, რომელშიც ფოლადის დაპროფილებული ფურცლები დასაწყისში გამოიყენება სტაციონარულ ყალიბად, ხოლო შემდეგ კონსტრუქციულად ერთიანდება ბეტონთან და მუშაობს როგორც გაჭიმული არმატურა.

ფოლადბეტონის ძვრადი შეერთება (ინგლ. steel-concrete shear connection) – ფოლადბეტონის ელემენტის ფოლადისა და ბეტონის კომპონენტების ხისტი ან მოქნილი შეერთება, რომელსაც აქვს საკმარისი სიმტკიცე და სიხისტე, რათა ორივე კომპონენტი გავიანგარიშოთ, როგორც ნაწილი მთლიანი კონსტრუქციული ელემენტისა.

ფოლადი (სპარს.) – რკინის, ნახშირბადისა და სხვა ელემენტების შენადნობი. მაღალი სიმტკიცისა და დაბალი ფასის გამო ფ. წარმოადგენს ძირითად კომპონენტს შენობების, ნაგებობების, ხომალდების ასაგებად, ინფრასტრუქტურის განსაკუთრებულად, ხელსაწყოების, ავტომობილების, მანქანების, ხელსაწყოების, იარაღის საწარმოებლად და სხვ. სიმკვრივე დამოკიდებულია მალეგირებელ კომპონენტებზე და მერყეობს ზღვრებში: 7750-7850 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 1450-1520°C; ტემპერატურული ხაზოვანი გაფართოების კოეფიციენტი – $(11,0-11,9)10^{-6}$ 1/°C; იუნგის მოდული – 210 გპა; ძვრის მოდული – 80 გპა; პუასონის კოეფიციენტი – 0,28-0,3. ნახშირბადი ფოლადს ანიჭებს სიმტკიცეს, სიმაგრეს, ამცირებს პლასტიკურობასა და სიბლანტეს. მისი შემცველობა ფოლადში იცვლება ზღვრებში – 0,022-2,14%, თუმცა გამოჩნდა თანამედროვე ფოლადები ნახშირბადის შემცველობით 3,4%-მდე. ფოლადის წარმოების უძველესი ხერხია ცივსაბერი პროცესი, რომელსაც საფუძვლად ედო ქურაში (მოგვიანებით შახტურ ლუმელში) რკინის აღდგენა მადნიდან ხის ნახშირით. ძველი ქართველი მელითონეები სიტყვა ფოლადს უწოდებდნენ მაგარ რკინას, რომელიც რუსულ ენაში "ბულატის" სახელწოდებით დამკვიდრდა. ადრეული მეტალურგიის უდიდეს მიღწევად ამ სახის ფ. ითვლება, რომლის ნაშადის ზედაპირი ტალღოვანია ან ქსოვილისებრი ბოჭკოვნებით გამოირჩევა, ახასიათებს მაღალი ფხამახვილობა, დიდი დრეკადობა და სიმტკიცე. ფოლადის მასობრივად გამოყენება დაიწყო XVII საუკუნიდან, როდესაც დამუშავებული იქნა ეფექტური მეთოდები ტიგელური ფოლადის მიღებისა, ხოლო XIX საუკუნის შუახანებში ბესემერის პროცესის გამოყენებამ საწყისი დაუდო სერიული ფოლადების ახალ ეპოქას. მას მოჰყვა სიმენს-მარტინის, თომასისა და სხვ. პროცესები, რომლებმაც გააუმჯობესეს ფოლადის ხარისხი (რბილი ფოლადი შეიცვალა ჭედადი ფოლადით). დანიშნულების მიხედვით ფოლადი არის საკონსტრუქციო, კოროზიამდეგი (უჟანგავი), საიარაღო, მხურვალმტკიცე და კრიოგენული; ქიმიური შედგენილობის მიხედვით – ნახშირბადიანი და ლეგირებული, მათ შორის ნახშირბადის შემცველობის მიხედვით: ნახშირბადმცირე (0,25%-მდე C), საშუალონახშირბადიანი (0,3-0,55%-მდე C) და ნახშირბადუხვი (0,6-2% C); მალეგირებელი ელემენტების მიხედვით: მცირედ ლეგირებული (მალეგირებელი ელემენტების რაოდენობა 4%-მდე), საშუალოდ ლეგირებული (11%-მდე) ან უხვად ლეგირებული (11%-ზე მეტი); სტრუქტურის მიხედვით – აუსტენიტური, ფერიტული, მარტენსიტური, ბეინიტური და პერლიტური. თუ სტრუქტურაში ჭარბადაა ორი ან მეტი ფაზა, მაშინ ფოლადებს ყოფენ ორფაზიან და მრავალფაზიანად; ხარისხის მიხედვით (მაგნე მინარეგებისა და აირების შემცველობის მიხედვით) – ჩვეულებრივი (ნახშირბადიანი), ხარისხიანი (ნახშირბადიანი კონსტრუქციული), მაღალხარისხიანი (ნახშირბადიანი და ლეგირებული კონსტრუქციული და ინსტრუმენტალური) და განსაკუთრებით მაღალხარისხიანი (ლეგირებული ინსტრუმენტალური სპეციალური). ზოგადად ფოლადის მრავალი სახეობა არსებობს: აზოტიანი, ალუმინიანი, ანტიკოროზიული, არადწფორმირებადი, არაეკტექტოიდური, არალეგირებული, არამაგნიტური, ბეინიტური, ბერილზოლოვანა, ბესემერის, ბორშემცველი, გაგლინული, გადამეტხურებული, განუჟანგავი, გასაუმჯობესებელი, გაუმჯობესებული, გემთსაშენი, გრაფიტიზებული, დააზოტებული,

დაკალიბრებული, დამასკოს, დამშვიდებული, დასააზოტებელი, დაცემენტებული, დეფორმირებადი, დიამაგნიტური, დინამოს, ევტექტოიდური, ელექტროტექნიკური, ვაკუუმირებული, ვანადიუმიანი, ვერცხლა, ვოლფრამიანი, ვოლფრამმოლიბდენიანი, „ვუცი“, ზეევტექტოიდური, ზეწვრილმარცვლოვანი, ზოლოვანი, თბომდგრადი, თბომდეგი, თვითწრთობადი, თომასის, თხელფურცვლოვანი, ინსტრუმენტული, კარბიდული, კონვერტერის, კობალტიანი, კოროზიამდეგი, ლეგირებული, ლედებურიტებული, მაგნიტური, მაგნიტურრბილი, მაგნიტურსალი, მაგნიტურხისტი, მანგანუმიანი, მანქანათსამშენებლო, მარტენის, მარტენსიტული, მარტენსიტულად დამკვლევადი, მაღალლეგირებული, მაღალმანგანუმიანი, მაღალი სიმტკიცის, მაღალი შეწრთობადობის, მაღალქრომიანი, მაღალხარისხოვანი, მდარე ხარისხის, მდულარე, მემკვიდრეობით მსხვილმარცვლოვანი, მემკვიდრეობით წვრილმარცვლოვანი, მეტად მაღალხარისხოვანი, მიკროლეგირებული, მიტკეცილი, მოთუთიებული, მოკალუ-ლი, მოლბობილი, მჟავა, მჟავაგამძლე, მჟავამდეგი, მოლიბდენიანი, მომინანქრებული, მცირედ ლეგირებული, მშვიდი, მჭრელი, მხურვალგამძლე, მხურვალმდეგი, მხურვალმტკიცე, საწრთობი, ნაწრთობი, ნაჭედი, ნახევრადთბომდეგი, ნახევრად-მშვიდი, ნახშირბადმცირე, ნახშირბადიანი, ნახშირბადუხვი, ნეობიუმიანი, ნიკელი-ანი, ნიკელმანგანუმიანი, ნორმალიზებული, ორფაზა, ორფაზა ფერიტულ-მარტენ-სიტული, პერლიტური, პლასტიკური, პრეციზიული, რბილი, რესორის, საავტომატე, საარმატურე, საბურულე, საბურდი, საგვერდვე, საზამბარე, საზომი ინსტრუმენტის, საიარალო, საიარალო არალეგირებული, საიარალო მცირედ ლეგირებული, საიარალო ლეგირებული, საიარალო ლეგირებული ცხელი დეფორმირებისათვის, საკონსტრუქციო, საკონსტრუქციო ამაღლებული დამუშავებადობის, საკონსტრუქციო თბომდგრა-დი, საკონსტრუქციო ლეგირებული, საკონსტრუქციო რესორ-ზამბარის, საკონსტრუქციო სასაკისრე, სამანქანო, სამოქლონე, სამსხმელო, სანაკეთო, სამშენებლო, სარე-ლსო, სასაკისრე, საქვაბე ფურცლოვანი, სამტამპე, საშუალოლეგირებული, საშუალონ-ახშირბადიანი, საშუალოსორტული, საცემენტაციო, სორტული, სილიკონიანი, სილი-ციუმიანი, სილიციუმქრომიანი, სპეციალური, სპილენძიანი, სქელფურცლოვანი, სწრაფმჭრელი, სხმული, ტიგელის, ტრანსფორმატორის, უჟანგავი, უნივერსალური, უძველებელი, უწრთობი, უხვადლეგირებული, ფართოზოლიანი, ფართოზოლიანი უნივერსალური, ფერიტული, ფოსფორიანი, ფურცლოვანი, ქრომვანადიუმიანი, ქრომვოლფრამიანი, ქრომიანი, ქრომნიკელიანი, შედუღებადი, ჩვეულებრივი, ცვეთა-გამძლე, ცვეთამდგრადი, ცვეთამდეგი, ცივი დეფორმირებისათვის, ცივი შტამპვისა-თვის, ცივნაგლინი, ცივნაჭიმი, ცხლადგლინული, ცხლად დეფორმირებისათვის, წვრილმარცვლოვანი, წვრილსორტული, წრთობადი, ჭედადი, ხარისხიანი, ჰადფილ-დის და სხვ.

ფოლადი რკინაბეტონთან და მერქანთან ერთად ყველაზე გამოყენებადი საშენი მასალაა მზიდი სამშენებლო კონსტრუქციების დასამზადებლად. აშშ-ში ლითონებისა და შენადნობების სტანდარტიზაციის ხაზით მომუშავე ცნობილი ორგანიზაციებია: AISI (თუჯისა და ფოლადის ამერიკული ინსტიტუტი), ACI (სხმულების ამერიკული ინსტიტუტი), ANSI (სტანდარტიზაციის ამერიკული ნაციონალური ინსტიტუტი), AMS (აეროკოსმოსური მასა-ლების სპეციფიკაცია), ASME (ინჟინერ-მექანიკების ამერიკული საზოგადოება), ASTM (მასა-

ლების გამოცდის ამერიკული საზოგადოება), AWS (შემდუღებლების ამერიკული საზოგადოება), SAE (ინჟინერ-ავტომობილისტების საზოგადოება).

ფოლადი ანტიკოროზიული – იხ. ფოლადი უჟანგავი.

ფოლადი არაღებური – ფოლადის სახეობა, რომელსაც გამოდნობის პროცესში არ ემატება სხვა ელემენტები. პროცესში შედის რკინის მადნის გაცხელება და დნობა რამდენიმე ეტაპად, რომლის დროსაც ნადნობს აცილებენ ნახშირბადს და ამ უკანასკნელის შემცველობა არ უნდა აღემატებოდეს 1%-ს.

ფოლადი არამაგნიტური – ფოლადი მაგნიტური შეღწევადობით (ფარდობითი მაგნიტური შეღწევადობით) არაუმეტეს 1,005 გაუსი/ერსტედი.

ფოლადი აუსტენიტის კლასის – უხვად ლეგირებული ფოლადი, მიღებული ერთფაზიანი აუსტენიტური სტრუქტურის წახნაგდაცენტრებული კრისტალური მესერიით, რომელსაც ინარჩუნებს კრიოგენურ ტემპერატურამდე გაცივებისას.

ფოლადი დამზიდებული – განჟანგული ფოლადი, რომლის შემადგენლობაში არამეტალური მინარევებისა და წილის მინიმალური რაოდენობაა დარჩენილი, რაც მიიღწევა გამოდნობის პროცესში ფეროსილიციუმის ან ალუმინის დამატებით. ფ. დ. გამოირჩევა საუკეთესო მექანიკური თვისებებითა და სიიფით.

ფოლადი დინამოს (ფოლადი ელექტროტექნიკური, ფოლადი სატრანსფორმატორო, ფოლადი სილიციუმისანი ელექტროტექნიკური) – რკინისა და სილიციუმის შენადნობი, ზოგჯერ ალუმინით ლეგირებული. მზადდება თხელი ფურცლების სახით სისქით 0,05-2 მმ. გამოირჩევა ფერომაგნიტური თვისებებით.

ფოლადი ვანადიუმისანი – სპეციალური ფოლადი ვანადიუმის შემცველობით 0,1-0,4%. აქვს ინსტრუმენტალური ფოლადის თვისებები. გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცით, დარტყმადეგობით, ჭედადობით (გამოწვის შემდეგ). კარგად მუშაობს მძიმე პირობებში.

ფოლადი "ვუცი" – ტიგელური ფოლადი ხაზოვანი სტრუქტურით, რომელიც წარმოიშობა მარტენსიტურ ან პერლიტურ მატრიცაში მიკროკარბიდული ფენებით ნახშირბადუხვ ფოლადებში ან მცირენახშირბადიან ფოლადების ფერიტულ და პერლიტურ სარტყლებში. ფოლადის შენადნობის ეს ნოვატორული მატრიცა, დამუშავებული იქნა ჯერ კიდევ ძვ. წ. VI საუკუნეში სამხრეთ ინდოეთში და იქედან გავრცელდა მთელ მსოფლიოში. ის ცნობილი იყო ძველ დროში სხვადასხვა სახელით, როგორცაა: Wootz, Ukku, Hindvi Steel, Hinduwani Steel, Teling Steel და Seric Iron. ძვ. წ. V საუკუნიდან ტიგელური ინდური ფოლადი ექსპორტირდებოდა (ტორტის ფორმის გლიბებით) რომში, ეგვიპტეში, ჩინეთსა და არაბეთში, როგორც ყველაზე საუკეთესო ფოლადი მსოფლიოში.

ფოლადი დაკალიბრებული – ცხლად ნაგლინი ფოლადის სახეობა, რომლის ნაგლინისათვის ზუსტი ზომების მისაღებად, დამატებით ცივი ადიდვა გამოიყენება.

ფოლადი დამასკოს – ფოლადის სახეობა თვალთ შესამჩნევი ზედაპირული არაერთგვაროვნებით, უმეტესად ნახჭისა და ლაქების სახით, რომელიც მიიღება სხვადასხვა მეთოდით. ასეთი ფოლადით (ინგლ. wootz) ახლო აღმოსავლეთში ამზადებდნენ ცივ იარაღს (ხმალი), რომლის ზედაპირი გვაგონებდა გამდინარ წყალს (სურ. 1; სურ. 2. დანა „ზვიგენი“ დამზადებული

სურ. 2. ფოლადი დამასკოს

დამასკოს ფოლადისაგან). ფოლადის სახელი დაკავშირებულია სირიის დედაქალაქ დამასკოსთან, სადაც პირველად დაიწყო აღნიშნული ფოლადის წარმოება და გამოყენება. დამასკოს ფოლადის მიღების ტექნოლოგია დღესაც უცნობია.

ფოლადი ზოლოვანი – ზოლების სახით მიღებული ფოლადი, რისთვისაც ცხელი, თბილი ან ცივი გლინვა გამოიყენება.

ფოლადი თბომდგრადი – ჰეტეროგენული სტრუქტურის საკონსტრუქციო *mcired* ლეგირებული ფოლადის სახეობა, რომელიც სითბოსადმი მდგრადობით გამოირჩევა. გამოიყენება მზიდი ფოლადის დეტალებისა და კონსტრუქციების დასამზადებლად, რომლებსაც მუშაობა უხდებათ 600°C ტემპერატურამდე გარემოში.

ფოლადი ინსტრუმენტული – მაღალი სიმაგრის, სიმტკიცისა და ცვეთამდეგობის ფოლადი სხვადასხვა ინსტრუმენტის ან მისი სამუშაო ნაწილის დასამზადებლად. დაბალსიჩქარიანი საჭრელი ინსტრუმენტისათვის, როცა დასამუშავებელი დეტალის ნაწიბური ცხელდება $200-300^{\circ}\text{C}$, გამოიყენება ნახშირბადიანი ფოლადი (0,6-1,3% ნახშირბადის შემცველობით), უფრო მაღალი სიჩქარის ჭრის დროს – ლეგირებული ფოლადი, რომელიც შეიცავს ქრომის, ვოლფრამის, ვანადიუმისა და სხვა ელემენტების დანამატებს, მათ შორის სწრაფმჭრელი ფოლადი 9 ან 18% ვოლფრამის დანამატით, რომელიც გამოირჩევა მაღალი წითელმდეგობით.

ფოლადი კოროზიამდეგი – მარტენსიტული, ფერიტული, აუსტენიტური ან შუალედურ სტრუქტურებიანი კლასის ლეგირებული ფოლადი, რომელიც 11,7-30% ქრომს შეიცავს. ხასიათდება მაღალი კოროზიამდეგობით ატმოსფერული ზემოქმედების, აგრეთვე მდინარის და ზღვის წყლის, მარილხსნარების, ტუტეების, ზოგიერთი მჟავის მიმართ.

ფოლადი ლეგირებული – ფოლადი, რომელსაც საექსპლუატაციო და ტექნოლოგიური თვისებების გასაუმჯობესებლად დამატებული აქვს მალეგირებელი ელემენტები (სურ. 1). ფ. ლ. შეიძლება იყოს: მცირედ ლეგირებული (მალეგირებელი ელემენტების რაოდენობა 2,5%-დე), საშუალოდ ლეგირებული (2,5-10%) ან უხვად ლეგირებული (10%-ზე მეტი). ფ. ლ. კლასიფიკაცია ხდება სტრუქტურის, დანიშნულებისა და შედგენილობის მიხედვით. სტრუქტურის მიხედვით ფ. ლ. იყოფა რამდენიმე კლასად: პერლიტური კლასი (პერლიტის ან მისი რომელიმე სახეობის – სორბიტის, ტროსტიტისა და მისთ. სტრუქტურის მქონე ფოლადები); მარტენსიტული კლასი (დაბალია ამ კლასის ფოლადების წრთობის კრიზისული სიჩქარე; ნორმალიზაციის შემდეგ მათ აქვთ მარტენსიტის სტრუქტურა); აუსტენიტური კლასი (დამახასიათებელია აუსტენიტის დაშლის მეტად დაბალი ტემპერატურა); ფერიტული კლასი (შეიცავს აუსტენიტის არის შემამცირებელ ელემენტებს); კარბიდული კლასი (გაერთიანებულია ისეთი ფოლადები, რომლებშიც ნახშირბადისა და კარბიდის წარმომქმნელი ელემენტები შედარებით დიდი რაოდენობითაა). დანიშნულების მიხედვით განასხვავებენ კონსტრუქციულ, საიარაღო და განსაკუთრებული თვისებების მქონე უჟანგავ, მზურვალმტკიცე, მზურვალმდეგ, ცვეთაგამძლე და სხვა ფოლადებსა და შენადნობებს. ხოლო შედგენილობის მიხედვით – ნიკელიან, ქრომიან, ქრომნიკელიან, ქრომნიკელმოლიბდენიან, ქრომმანგანუმაზოტიან და სხვ. ლეგირებულ ფოლადებს. ფ. ლ. მარკირება ხდება მათი ქიმიური შედგენილობის შესაბამისად.

ფოლადი ლეგირებული

ფოლადი მაგნიტური (ფოლადი ელექტროტექნიკური) – ფერომაგნიტური ფოლადი ამაღლებული ელექტრომაგნიტურობითა და სილიციუმის არადაფიქსირებული ნაწილით

(0,8-5%). სილიციუმის წილის ცვალებადობა მასალაში გავლენას ახდენს ფოლადის მაგნიტურ მახასიათებელზე. არსებობს ორი სახის: სატრანსფორმატორო და დინამოს. გამოიყენება ელექტროხელსაწყოებსა და აპარატებში მაგნიტური მიზნით.

ფოლადი მაღალი სიმტკიცის – ფოლადის სახეობა, რომლის დროებითი წინაღობა გავლენა აქვს 1500 ნ/მმ²-ს აღემატება.

ფოლადი მდულარე – ნახშირბადმცირე ფოლადი, რომელიც ფოლადსადნობი ღუმლიდან გამოდის მცირედ განჟანგული, ამიტომ მისი გაცივებისას ბოყვში გრძელდება მასში არსებული ნახშირბადის დაჟანგვა ნადნობში გახსნილი ჟანგბადით, რაც გარეგნულად გამოიხატება გაზის ბუშტულების გამოყოფით (ფოლადის დულილი). ფ. მ. უფრო იაფია, ვიდრე მშვიდი ან ნახევრადმშვიდი ფოლადი, მაგრამ ჩამორჩება მათ ფიზიკურ-მექანიკური თვისებებით, ამიტომ ფ. მ. დამზადებული ნაკეთობები საპასუხისმგებლო დანიშნულების ობიექტებზე არ გამოიყენება.

ფოლადი მცირედ ლეგირებული – ლეგირებული ფოლადის სახეობა, რომელშიც მალეგირებული ელემენტების ჯამი 2,5%-ზე ნაკლებია.

ფოლადი მხურვალმედეგი – ფოლადი, ზედაპირული მედეგობით კოროზიული რღვევის მიმართ აირულ გარემოში ტემპერატურით მეტი 500°C-ზე, რომელიც მუშაობს დაუტვირთავ ან ნაკლებადდატვირთულ მდგომარეობაში. მიიღწევა ფოლადის ლეგირებით ქრომისა და სილიციუმის დანამატებით. ზოგჯერ მალეგირებულ ელემენტებად გამოიყენება, აგრეთვე, ნიკელი, ტიტანი და მოლიბდენი. ფ. მ. იყოფა ოთხ ჯგუფად: ქრომიანი ფოლადი ფერიტული კლასის, ქრომსილიციუმისანი ფოლადი მარტენსიტის კლასის, ქრომნიკელიანი ფოლადი აუსტენიტ-ფერიტული კლასისა და ქრომნიკელიანი აუსტერიტული ფოლადი.

ფოლადი ნაწრთობი – ნახშირბადოვანი ფოლადის სახეობა, რომელიც გამოიყენება ინსტრუმენტებისა და მანქანათა მძიმე დეტალების დასამზადებლად. ასეთი ფოლადის მისაღებად ნახშირბადოვანი ფოლადი ცხელდება მაღალ ტემპერატურამდე და ასეთ მდგომარეობაში ხდება მისი წრთობა – ფოლადი სწრაფად ცივდება წყალში ან მარილხსნარში. ასეთი მასალა ძლიერ მაგარი და მყიფეა. სიმაგრის შესანარჩუნებლად და სიმყიფის შესამცირებლად მიმართავენ მეორად წრთობას იმ განსხვავებით, რომ ფოლადი ცივდება ბუნებრივ პირობებში და მიიღება ნაკეთობა, რომელიც მაგარია ნახშირბადოვან ფოლადთან შედარებით, ერთდროულად კი, აქვს მაღალი მედეგობა დარტყმითი დატვირთვების მიმართ.

ფოლადი ნაჭედი – ხელით ნაჭედი ფოლადის სახეობა მიღებული ნაკეთობის წრთობითა და თერმული დამუშავებით (დამატებით იხ. ჭედვა).

ფოლადი ნახშირბადუხვი – ფოლადი, რომელშიც ნახშირბადის შემცველობაა 0,6-2%. ასეთი ფოლადის დანიშნულებაა ბაგირის მავთულის წარმოება, რისთვისაც იყენებენ პატენტირებას – კაზმს სწრაფად აცივებენ წვრილმარცვლოვანი სტრუქტურის (ფერიტი + პერლიტი) მიღებამდე და დაუყონებლივ მიმართავენ ცივ დეფორმაციას – ადიდვას. ამ გზით მიღებული მავთულის მექანიკური სიმტკიცეა 3000-5000 მპა. ფ. ნ. კონსტრუქციულ დეტალებს არ აკეთებენ ფოლადის მცირე სიბლანტისა და ცუდი შედუღებადობის გამო.

ფოლადი პრეციზიული – უხვადლეგირებული ფოლადის ნამზადი მოცემული მაგნიტური, ელექტრული, ფიზიკური და ფიზიკურ-მექანიკური თვისებებით. იწარმოება ტექნოლოგიის მკაცრი დაცვით და არ შეიცავს გარეშე (უცხო) მინარევებს. იყოფა შემდეგ კატეგორიებად:

თერმობიძეტალები, მაგნიტურ-რბილი, ომური, მაგნიტურ-მაგარი და ზეგამტარი. ფ. პ. გამოიყენება მაღალი ხარისხის ნაკეთობების შესაქმნელად (ღეროები, მილები, პროფილები, მავთული, ლენტები, ზემადალი სიზუსტის ხელსაწყოები, მაგნიტური გულანები, რეზისტორები და სხვ.).

ფოლადი საავტომატე – ფოლადის სახეობა, რომელიც იოლად მუშავდება საჭრისით, რაც მიიღება ფოლადში გოგირდის, სელენის, ტელურის, კალციუმის დამატებით. ძირითადად გამოიყენება ნაკლებდატვირთული დეტალებისათვის (ქანჩი, ჭანჭიკი, ხრახნი და მისთ.). ცვეთამდეგობის გასაუმჯობესებლად მიმართავენ ცემენტაციასა და წროთობას.

ფოლადი საარმატურე – ნახშირბადიანი ან მცირედ ლეგირებული საკონსტრუქციო ფოლადის სახეობა, რომელშიც ნახშირბადის შემცველობა არ აღემატება 0,4%-ს.

ფოლადი საბურულე – ნახშირბადმცირე ფოლადისაგან დამზადებული თხელი ფურცლოვანი მასალა სისქით 0,25-2 მმ, რომელიც გამოიყენება შენობათა ბურულის მოსაწყობად, ასევე ლითონის ტარისა და საყოფაცხოვრებო ნივთების დასამზადებლად. კოროზიისაგან დასაცავად მიმართავენ ნამზადის ზედაპირის მოთუთიებას. მზადდება ფურცლების ან რულონების სახით ცხელი ან ცივი გლინვის მეთოდით.

ფოლადი საიარალო – ნახშირბადიანი ფოლადის სახეობა ნახშირბადის შემცველობით მეტი 0,7%-ზე. გამოირჩევა მაღალი სიმაგრითა და სიმტკიცით (თერმოდამუშავების შემდეგ) და გამოიყენება იარაღების (ინსტრუმენტების) დასამზადებლად. არსებობს ხარისხიანი (გოგირდის შემცველობა 0,03%, ფოსფორის – 0,035%) და მაღალი ხარისხის (გოგირდი 0,02%, ფოსფორი 0,03%). ასეთი ფოლადების უპირატესობაა დაბალი თვითღირებულება და საკმაოდ მაღალი სიმაგრე; უარყოფითი – დაბალი ცვეთა- და თბომდეგობა.

ფოლადი საკონსტრუქციო – ფოლადის სახეობა, რომელიც გამოიყენება მშენებლობაში კონსტრუქციების და მანქანათმშენებლობაში დეტალების, მექანიზმების, კონსტრუქციების დასამზადებლად, რომელსაც აქვს განსაზღვრული მექანიკური, ფიზიკური და ქიმიური თვისებები. კონსტრუქციული ნახშირბადიანი ფოლადების ხარისხს განსაზღვრავს მის შედგენილობაში მავნე მინარევების არსებობა, როგორებიცაა ფოსფორი და გოგირდი. ფოსფორი ფოლადს ანიჭებს სიმყიფეს, ხოლო გოგირდი – ყველაზე მავნე მინარევი – წითელმეტეხობას. ჩვეულებრივი ხარისხის ნახშირბადიანი საკონსტრუქციო ფოლადები ფართოდ გამოიყენება მშენებლობასა და მანქანათმშენებლობაში როგორც იაფი, ტექნოლოგიური მასალა, რომელსაც აქვს ყველა თვისება მასობრივი დანიშნულების კონსტრუქციების დასამზადებლად. ფ. ს. განჟანგვის ხარისხს განსაზღვრავს მასში სილიციუმის (Si) პროცენტული შემცველობა, რომელიც შეიძლება იყოს 0,07-0,12%-ის ფარგლებში. მცირედნახშირბადიანი ფ. ს. ამზადებენ დეტალებს ცივი დამტამპვის მეთოდით, ხოლო ნახშირბადუხვი ფოლადისაგან – ზამზარებს, რესორებს, მაღალი სიმტკიცის მავთულებსა და სხვ.

ფოლადი საკონსტრუქციო ამალებული დამუშავებადობის (ავტომატური) – ფოლადები გოგირდისა და ფოსფორის მაღალი შემცველობით, აგრეთვე ფოლადები, რომლებიც სპეციალურად არის ლეგირებული სელენით (Se), ტელურით (Te) ან ტყვიით (Pb). ეს ელემენტები უზრუნველყოფს ჭრის სიჩქარის გაზრდას, ჭრისათვის საჭირო ძალისა და საჭრისის ცვეთის შემცირებას, დასამუშავებელი ზედაპირის სისუფთავესა და სხვ. მათი გამოყენება მიზანშეწონილია წარმოებებში დეტალების მასობრივად დასამზადებლად ჩარხ-ავტომატზე. ლაზერული ჭრის ტექნოლოგიის დამუშავების შემდეგ შექმნილი იქნა საკონსტრუქციო ფოლადის სპეციალური სახეობები.

ფოლადი საკონსტრუქციო თბომდგრადი – ფოლადი, რომელიც გამოიყენება ენერგეტიკულ მანქანათმშენებლობაში ქვაბების, ჭურჭლების, ორთქლგამაცხელებლების, ორთქლსადენების დასამზადებლად, აგრეთვე მრეწველობის სხვა დარგებში ნაკეთობების მაღალ ტემპერატურაზე მუშაობისას. თბომდგრადი ფოლადებისათვის სამუშაო ტემპერატურა აღწევს 600-650°C, ამავე დროს დეტალების შეუცვლალად მუშაობის ხანგრძლივობა უნდა იყოს 10000-20000 სთ-ის ფარგლებში. 6 მპა-მდე წნევისა და 400°C ტემპერატურამდე საექსპლუატაციო პირობებში გამოიყენება საქვაბე ფოლადი ნახშირბადის შემცველობით 0,08-0,27%.

ფოლადი საკონსტრუქციო ლეგირებული – ლეგირებული ფოლადის სახეობა, მიღებული თერმული დამუშავებით (წრთობით), რაც უზრუნველყოფს მაღალ კონსტრუქციულ სიმტკიცეს. მალეგირებელი ქიმიური ელემენტებია: ქრომი (Cr), მანგანუმი (Mn), ნიკელი (Ni), მოლიბდენი (Mo), ვანადიუმი (V) და ბორი (B). ნახშირბადის (C) შემცველობა ლეგირებულ ფოლადებში 0,25-0,5%-ია. გამოიყენება მანქანების საპასუხისმგებლო და მიმედდატვირთული დეტალების დასამზადებლად.

ფოლადი საკონსტრუქციო რესორ-ზამბარის – ლეგირებული ფოლადის სახეობა. გამოიყენება რესორებისა და ზამბარების დასამზადებლად. იწარმოება მავთულისა და ზოლოვანი ლენტის სახით, რომელთაც ამტკიცებენ მარტენსიტში ცივი პლასტიკური დეფორმაციითა და გამოწრთობით. ასეთ ფოლადებს წაეყენებათ მოთხოვნები – მცირე პლასტიკური დეფორმაციისადმი (დრეკადობის ზღვარი) მაღალი წინაღობა და რელაქსაციისადმი მედეგობა (წინაღობა რელაქსაციური ძაბვებისადმი). ეს მახასიათებლები უზრუნველყოფს ზამბარის ზუსტ და საიმედო მუშაობას და მუდმივობას დროში ისეთი საექსპლუატაციო თვისებებისა, როგორცაა მგრები მომენტი და ძალოვანი პარამეტრები.

ფოლადი საკონსტრუქციო სასაკისრე – ფოლადის სახეობა, რომელიც ლეგირებულია ქრომით. ასეთი ფოლადი გამოირჩევა მაღალი სიმტკიცითა და სტრუქტურის ერთგვაროვნებით, რომელსაც წაეყენება განსაკუთრებულად მაღალი მოთხოვნები.

ფოლადი სილიკონიანი – ელექტრული სპეციალური ფოლადი (ლამინირებული ფოლადი, სილიკონური ელექტროტექნიკური ფოლადი, სილიციუმისანი ფოლადი, სარელეო ფოლადი, სატრანსფორმატორო ფოლადი), რომელსაც აქვს კონკრეტული მაგნიტური თვისებები: ჰისტერეზისის მცირე ფართობი, რაც უზრუნველყოფს ციკლში სიმძლავრის დანაკარგის შემცირებას, მცირე დანაკარგებს გულანაში და მაღალ გამტარობას. ფ. ს. შემადგენლობაში შედის: 0-დან 6,5%-მდე სილიციუმი (კომერციულ ფოლადებში 3,2%), მანგანუმი და ალუმინი, თითოეული 0,5%-მდე; ნახშირბადის, გოგირდის, ჟანგბადისა და აზოტის შემცველობა რაც შეიძლება მცირე უნდა იყოს, რადგან ეს მინარევები მნიშვნელოვნად ამცირებენ ფოლადში მაგნიტურ გამტარობას და ზრდიან ჰისტერეზისის დანაკარგებს. ამათგან ყველაზე მავნე მინარევია ნახშირბადი, რომელიც იწვევს მაგნიტურ დაძველებას, ამიტომ მისი შემცველობა არ უნდა არემატებოდეს 0,005%, რაც მიიღწევა ფოლადის გამოწვით. დნობის ტემპერატურა – 1500°C (სილიციუმის შემცველობისას 3,1%); სიმკვრივე – 7650 კგ/მ³ (სილიციუმის შემცველობისას 3%). ფ. ს. მომხმარებელს მიეწოდება საიზოლაციო საფარვლით, თერმული დამუშავებითა და განსაზღვრული მაგნიტური თვისებებით. გამოყენებისას მასალის პერფორაცია არ ასუსტებს მის ელექტროტექნიკურ თვისებებს. ძირითადად გამოიყენება ელექტროტრანსფორმატორებში. სილიკონიანი ფოლადის მარკები და ტექნიკური მონაცემები მოცემულია ამერიკულ ნორმებში (ASTM A976-03).

ფოლადი სპეციალური – ლეგირებული ან ნახშირბადიანი ფოლადი, რომელიც რაიმე სპეციალური დეტალების, ნაკეთობებისა და კონსტრუქციების დასამზადებლად გამოიყენება. გამოირჩევა სისუფთავითა და განსაკუთრებულად მყარი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებებით.

ფოლადი სწრაფმჭრელი – ლეგირებული ფოლადის სახეობა, რომელსაც ძირითადად, იყენებენ ლითონსაჭრელი ინსტრუმენტების დასამზადებლად, რომლებსაც მუშაობა უხდებოდა მაღალი სიჩქარის (ბრუნვათა რიცხვის) პირობებში. ფ. ს. უნდა ჰქონდეს მაღალი მედეგობა რღვევის, სიმაგრის (ცივ და ცხელ მდგომარეობაში) და სიწითლის მიმართ. ფ. ს. ლეგირება ვოლფრამით, მოლიბდენით, ვანადიუმითა და კობალტით უზრუნველყოფს ფოლადის წითელმედეგობას და სიმაგრეს მაღალი ტემპერატურის პირობებში. ბოლო პერიოდში ფ. ს. გამოიყენება შეიზღუდა ზემოაღნიშნულ ფართოდ გავრცელების გამო.

ფოლადი უჟანგავი (ფოლადი ანტიკოროზიული) – ფოლადი, რომელიც არ განიცდის კოროზიას ჰაერზე, ზღვის და მდინარის წყალში. უჟანგავი ფოლადი შეიცავს ქრომს (არანაკლებ 12%). მექანიკური და ქიმიური მდგრადობის ასამაღლებლად ფოლადში შეჰყავთ აგრეთვე ნიკელი, მანგანუმი, მოლიბდენი, ვანადიუმი, ნიობიუმი, ნახშირბადი და სხვა ელემენტები. გამოიყენება სახალხო მეურნეობის ყველა დარგსა და ყოფაცხოვრებაში.

ფოლადი უძველებელი – ნახშირბადმცირე (0,15%-მდე) ფოლადი სტაბილური მექანიკური თვისებებით. საჭირო თვისებები მიიღწევა დნობის ტექნოლოგიით (განჟანგვა ალუმინით) ან თერმული დამუშავებით და მცირე რაოდენობით დანამატების (ალუმინი, ტიტანი, ვანადიუმი, ნიობიუმი) შეყვანით. ძირითადად გამოიყენება საქვაბეებსა და მანქანათმშენებლობაში.

ფოლადი ჩვეულებრივი – ფოლადის სახეობა, რომელშიც მავნე მინარევის ფოსფორის შემცველობა 0,04%-ს, ხოლო გოგირდის 0,05%-ს არ აღემატება.

ფოლადი ცვეთამედეგი – ფოლადის სახეობა, რომელიც ხასიათდება მაღალი წინაღობით ზედაპირული ხეხვისა და კონტაქტური ცვეთის მიმართ. გამოიყენება მშენებლობაში, მანქანათმშენებლობაში, სამთომომპოვებელ მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაში.

ფოლადი ცივნაჭიმი – ფოლადი მიღებული ცივი ადიდვის მეთოდით. წარმოების საფუძველია სხვადასხვა მარკის საბაგირო ფოლადი. აქვს გლუვი და სუფთა ზედაპირი. მისგან მზადდება მავთული, ფურცელი, არმატურა, კუთხედი, კვადრატი და სხვ.

ფოლადი ხარისხიანი – ფოლადის კატეგორია, რომელსაც დამზადებისას წაეყენება მკაცრი ტექნიკური მოთხოვნები (სტრუქტურის ერთგვაროვნება, შედგენილობის სიწმინდე, მაღალი სიმტკიცე და სხვ.).

ფოლადის გამოწვა – თერმული დამუშავების პროცესი – ფოლადის გაცხელება განსაზღვრულ ტემპერატურამდე, დაყოვნება და შენელებული გაცივება (ლუმლიდან გამოუღებლად) წონასწორული სტრუქტურის მისაღებად.

ფოლადის მილი არალითონური საფარველით – ფოლადის მილი, დაფარული შიგა და გარე მხრიდან არალითონური შრით (მინაპლასტიკით, მინატექსტოლიტით, თხევადი მინით, პლექსიგლასითა და სხვ.).

ფოლადის მილი ლითონური საფარველით – ფოლადის მილი, დაფარული შიდა და გარე მხრიდან ლითონური შრით (სპილენძი, თუთია, ოქრო, ვერცხლი და სხვ.).

ფოლადის მოშვება – ფოლადის თერმული დამუშავების სახე, რომელიც ხორციელდება წრთობის შემდეგ რაღაც ტემპერატურამდე გაცხელებით და შემდეგი გაცივებით (ჰაერზე ან წყალში). მოშვების შემდეგ ფოლადი ხდება მყიფე, რაც სასურველი არ არის, ამიტომ, ფოლადის სიმტკიცისა და პლასტიკურობის საჭირო ფარდობის მიხედვით, განასხვავებენ მის სამ სახეს: დაბალს (120-250°C), საშუალოს (300-400°C) და მაღალს (450-650°C). ფერად ლითონებში მოშვების პროცესს ხელოვნური დაძველება ეწოდება.

ფოლადის რეკრისტალიზაციური გამოწვა – სამოქლონო ფოლადის გამოწვა ტემპერატურაზე, რომელიც მეტია რეკრისტალიზაციის საწყის ტემპერატურაზე ცივქედვის თავიდან ასაცილებლად და გარკვეული სიდიდის მარცვლების მისაღებად. ცივნაჭედი ფოლადის გაცხელებისას 400-450°C ტემპერატურაზე არ შეიმჩნევა დეფორმირებული მარცვლების ფორმისა და ზომის ცვლილება. მექანიკური თვისებები იცვლება უმნიშვნელოდ და მხოლოდ ადგილი აქვს შიგა ძაბვების დიდი ნაწილის მოხსნას. უფრო მაღალ ტემპერატურაზე გაცხელებისას ფოლადის მექანიკური თვისებები მკვეთრად იცვლება: სიმაგრე და სიმტკიცე მცირდება, პლასტიკურობა კი იზრდება. წაგრძელებული მარცვლების ადგილზე ჩნდება ახალი წონასწორული მარცვლები. რეკრისტალიზაცია იწყება დეფორმირებული მარცვლების გაჩენის ჩანასახშივე, რის გამოც ხდება ახალი მარცვლების წარმოქმნა მანამ, სანამ მთლიანად არ გაქრება დეფორმირებული სტრუქტურა. რეკრისტალიზაციის ტემპერატურად ითვლება ტემპერატურა, რომელზეც ცივ მდგომარეობაში დეფორმაციას დაქვემდებარებულ ლითონებში იწყება ახალი მარცვლების წარმოქმნა. მაგ., მცირედ ლეგირებული ფოლადებისათვის ეს ტემპერატურაა 600-700°C, რომელიც ამავე დროს არის რეკრისტალიზაციური გამოწვის ტემპერატურა.

ფოლადის სიცივით დამუშავება – ფოლადის თერმული დამუშავება ნაწრთობი ფოლადის გაცივებით, რომლის სტრუქტურაშიც არის ნარჩენი აუსტენიტი, 0°C-ს ქვემოთ ტემპერატურაზე (ჩვეულებრივ -80°C), ჰაერზე შემდგომი გახურებით. ამ პროცესს თან სდევს მარტენსიტის წარმოქმნა. ფ. ს. დ. მიმართავენ ნახშირბადის მაღალი შემცველობის ნაწრთობი დეტალების დამზადებისას, რომელთაც აქვს მაქსიმალურად მტკიცე და სტაბილური ზომები.

ფოლადის სრული გამოწვა – ფოლადის გამოწვა, რომელიც ხდება ძალიან მაღალ ტემპერატურაზე ფოლადისათვის წვრილმარცვლოვანი სტრუქტურის მისანიჭებლად, სიმაგრის შესამცირებლად და პლასტიკურობის ასამაღლებლად.

ფოლადის სხმული – ზოდის ფორმის მყარი ფოლადი, მიღებული გამდნარი ფოლადის ჩამოსხმით სამსხმელო ყალიბში.

ფოლადის ხარისხი – ფოლადის ფიზიკური, ქიმიური, ტექნოლოგიური და სხვა თვისებების სხვადასხვაობა განაპირობებს მის ფართო კლასიფიკაციას გამოყენების, დანიშნულების, წარმოების მეთოდების, ქიმიური შედგენილობის, ფიზიკური და ტექნოლოგიური თვისებების მიხედვით. ფ. ხ. შეფასების ერთიანი გაგება არ არსებობს, რადგან ფოლადს მუშაობა უხდება მუდმივად ცვლად გარემოში, რომელიც მნიშვნელოვნად ცვლის მის თვისებებს. ფოლადის ხარისხი განისაზღვრება ფიზიკური, ქიმიური და ტექნოლოგიური თვისებებით, რასაც განაპირობებს შენადნობის ქიმიური შედგენილობა და ლითონის სტრუქტურა. ხარისხზე უარყოფით გავლენას ახდენს მავნე მინარევეები (გოგირდი, ფოსფორი), არალითონური ჩანართები და აირები (აზოტი, ჟანგბადი, წყალბადი). ფოლადში მავნე მინარევეებისა და აირების შემცველობის მიხედვით განასხვავებენ: ჩვეულებრივ (ნახშირბადიანი ფოლადები), ხარისხიან (ნახშირბადიანი კონსტრუქციული ფოლადები), მაღალხარის-

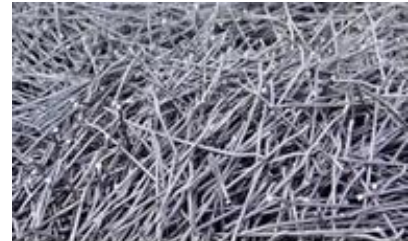
ხიან (ნახშირბადიანი და ლეგირებული კონსტრუქციული და ინსტრუმენტალური ფოლადები) და განსაკუთრებით მაღალხარისხიან (ლეგირებული ინსტრუმენტალური სპეციალური ფოლადები) ფოლადებს.

ფოლადის ჰომოგენიზაციური გამოწვა – გამოწვა ხანგრძლივი დაყოვნებით 900°C-ზე მეტ ტემპერატურაზე (როგორც წესი 1100-1200°C) ლეგირებული ფოლადის ფასონურ სხმულებსა და ზოდებში ქიმიური შედგენილობის გასათანაბრებლად.

ფოლადფიბრობეტონი – ბეტონი, დისპერსიულად დაარმირებული ფოლადის ბოჭკოებით – ფიბრებით, რომელიც საშუალებას იძლევა მივიღოთ ახალი კომპოზიტური მასალა, თვისობრივად განსხვავებული ბეტონმატრიცისაგან (სურ. 1; სურ. 2. ფოლადის ფიბრები). ფ. შემადგენლობაში შედის სამი კომპონენტი: მსხვილი შემავსებელი (ღორღი), ფოლადის ფიბრები და შემკვრელი ნივთიერება. ფ. სიმტკიცე დამოკიდებულია ბეტონის კლასზე და საწყისი მასალის – ფოლადის ფიბრების სახეობაზე, მის სიგრძესა და განივკვეთის ზომებზე, ზედაპირის ხარისხზე და სხვ. რკინაბეტონთან შედარებით ფოლადის ფიბრებით ბეტონის დაარმირება (2-3%) 140-150%-ით ზრდის მასალის სიმტკიცის ზღვარს, ბზარმდეგობას – 30-80%-ით, ხოლო ბზარების გახსნის სიდიდე მცირდება 6-10-ჯერ.

სურ. 1. ფოლადფიბრობეტონი

სურ. 2. ფოლადფიბრობეტონი

ფოლგა (პოლონ. folga < ლათ. folium ფურცელი) – სხვადასხვა ლითონის (ალუმინი, კალა, ტყვია და სხვ.) და მათი შენადნობებისაგან დამზადებული სიფრიფანა ფურცელი ან ლენტი; მიიღება გაგლინვით, ელექტროლიტური მეთოდით, ფუძემრეზე დალექვით ვაკუუმში. გამოიყენება კვების, ელექტროტექნიკურ მრეწველობაში, ხელსაწყობმშენებლობაში, პოლიგრაფიაში, სარკის წარმოებაში, სამშენებლო თბოსაიზოლაციო მასალების შესაფუთად და სხვ.

ფოლგა

ფოლგაიზოლი – იხ. კილიტაიზოლი.

ფოლვარკი (პოლონ. folwark < გერმ. vorwerk ხუტორი) – ცალკე დასახლება ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში; კარმიდამო, მამული.

ფოლხვა – გადახრა, დაცილება ფიქსირებული მდგომარეობიდან, რაც იწვევს ე.წ. თამაშს დეტალების, ლილვების, ღერძების, კბილანების შეერთებასა და მოდებაში. არჩევენ განივ და გრძივ, თვლების, რადიალურ, საკისრების, საჭის, ღერძისა და სხვა სახის ფოლხვას.

ფონდი (ფრანგ. fonds < ლათ. fundus ფუძე, საფუძველი, ძირი) – 1. იურიდიული პირი, როცა ერთი ან რამდენიმე დამფუძნებელი სპეციალურ ქონებას საერთო-საზოგადო სასარგებლო მიზნის მისაღწევად საკუთრებად გადასცემს დამოუკიდებელ სუბიექტს, რომელსაც არ ჰყავს წევრები. რეგისტრაციას ახორციელებს იუსტიციის სამინისტრო. რეგისტრაციისათვის აუცილებელია ყველა დამფუძნებლისა და გამგეობის ყველა წევრის მიერ ხელმოწერილი

განცხადება და წესდება; 2. რაიმე მიზნისათვის განკუთვნილი ფულადი სახსრები; რისამე მარაგი (მაგ., წიგნების ფონდი, საბინაო ფონდი და სხვ.).

ფონდუკუგება – პროდუქციის გამოშვება წარმოებითი ფონდების (ძირითადი კაპიტალი) ღირებულების ერთეულზე. ფ. ახასიათებს წარმოებითი ძირითადი ფონდის გამოყენების ეფექტურობის დონეს. მიიღება მზა პროდუქციის ღირებულების გაყოფით ძირითადი ფონდების ღირებულებაზე.

ფონი – 1. მდინარის თხელწყლიანი ადგილი, სადაც შესაძლებელია ფეხით გადასვლა; 2. რისამე (შენობის, ქანდაკების) უკანა ხედი; 3. ზედაპირის ძირითადი ფერი, ტონი, რომელზეც იხატება სურათი.

ფონო (ბერძ. phōnē ბგერა) – რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი – ნიშნავს ხმას, ბგერას.

ფონოგრამა (ბერძ. phōnē ბგერა და gramma წერილი, ჩანაწერი) – ხმის, ბგერის ჩანაწერი ფირზე, ფირფიტაზე და მისთანებზე.

ფონოგრაფი (ბერძ. phōnē ბგერა და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – ხმის, ბგერის ჩასაწერი ფირზე, ფირფიტაზე და მისთ.

ფონოთეკა (ბერძ. phōnē ბგერა და theke საწყობი) – ხმის ჩანაწერების (ფონოგრამების) საცავი, არქივი.

ფონომეტრი (ბერძ. phōnē ბგერა და métron გაზომვა) – ბგერის ძალის გასაზომი ხელსაწყო.

ფონონი (ბერძ. phōnē ბგერა) – კრისტალური მესერის ატომების რხევითი მოძრაობის კვანტი.

ფოპმალური – არაარსებითი; მოჩვენებითი; რაც მხოლოდ ფორმას იცავს და საქმის ნამდვილ ვითარებას არ შეესაბამება.

ფორვარდი (ინგლ. forward წინ, წინა) – 1. წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტი, ხელშეკრულება, რომლის თანახმად, ერთი მხარე ვალდებულებას იღებს ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ვადაში მიაწოდოს მეორე მხარეს (მყიდველს) საქონელი (საბაზო აქტივი), ან შეასრულოს ალტერნატიული ფულადი ვალდებულება, მყიდველი ვალდებულებას იღებს მიიღოს საბაზო აქტივი და მოახდინოს ანგარიშსწორება. ამ ხელშეკრულების თანახმად, მხარეებს უჩნდებათ შემხვედრი ფულადი ვალდებულებები, რომელიც დამოკიდებულია საბაზო აქტივის მაჩვენებლებზე ვალდებულების შესრულების მომენტისთვის ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ვადაში; 2. სპორტული გუნდის (ფეხბურთი, ჰოკეი და სხვ.) წევრი, რომელიც თავდასხმაში თამაშობს.

ფორვარდი ანაგარიშსწორების – საბირჟო გარიგება მიწოდების გარეშე, რომელიც არ სრულდება საბაზო აქტივის მიწოდებით.

ფორვარდი მიწოდების – ვადიანი საბირჟო გარიგება, რომელიც სრულდება საბაზო აქტივის მიწოდებით.

ფორვარდი ღია თარიღით – ფორვარდული ხელშეკრულება, რომელშიც არ არის მითითებული შესრულების თარიღი (ვადა).

ფორთის ტაძარი (ინგლ. Forti Temple) – ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, X საუკუნის ჯვარ-გუმბათოვანი ტაძარი, რომელიც მდებარეობს ისტორიულ სამცხეში (ახლანდელი თურ-

ქეთის ტერიტორია). გარეგანი მასებით, პროპორციით ფორთის ტაძარი შუალედ საფეხურზე დგას ადრინდელი ფეოდალური ხანისა და XI-XIII საუკუნეების ქართულ ხუროთმოძღვრებას შორის. გუმბათს ამკობს დეკორაციული თაღები და ხერხისებრი კარნიზი, რომლის გამოც გუმბათის საბურავს ნახევრადდაკეცილი ქოლგის სახე აქვს. გეგმით სწორკუთხა შენობის აღმოსავლეთი აფსიდი კედლის სიბრტყეშია მოქცეული. შიგნით მკაფიოდ არის გამოყოფილი მაღალი ჯვაროვანი შუა სივრცე და უფრო დაბალი ნაწილები კუთხეებში, ჯვრის მკლავებს შორის. აქვეა ორი თავისუფლად მდგარი გუმბათქვეშა ბურჯი და ბოძების კიდევ ერთი წყვილი დასავლეთ მკლავში. ქართველი ისტორიკოსის პავლე ინგოროყვას (1893-1983 წწ.) მოსაზრებით დღევანდელი ფორთის ტაძარი სინამდვილეში ხანძრის ტაძარია.

ფორი (ბერძ. poros გასასვლელი, ხვრელი) – ნივთიერების ნაწილაკებს შორის არსებული სივარცელი (სურ. 1. ფორებიანი ვულკანური ქვა); ახასიათებს ზოგიერთ საშენ მასალას (ბეტონს, მერქანს, ქაფკლასტს, ფიჭაპლასტს და მისთ.). შეიძლება იყოს: ბრმა, დახშული, მარტივი, მონარშიებული და სხვ.

სურ. 1. ფორი

ფორიანობა – მასალის ფორების მოცულობის ფარდობა მასალის საერთო მოცულობასთან; მასალის ფორებით შევსების ხარისხი, ანუ მასალის მოცულობის რა ნაწილია დაკავებული ფორებით. მასალის ფორიანობა იცვლება დიდ ფარგლებში, 0,2-0,8% – გრანიტისა და მარმარილოსათვის და 98%-მდე ქაფმასალებისა და მინერალური ბამბისათვის. ფორების რაოდენობასა და ხასიათზე (ზომები და ფორმა, ღია თუ დახურული) დამოკიდებულია მასალის უმნიშვნელოვანესი თვისებები: სიმკვრივე, სიმტკიცე, ხანმედეგობა, თბოგამტარობა, წყალშთანთქმა, წყალჟონადობა და სხვ. ღია ფორები ზრდის მასალის წყალჟონადობას და აუარესებს ყინვამედეგობას, თუმცა ბგერასაიზოლაციო მასალებში ღია ფორები სასურველია, რადგან ისინი ნთქავს ბგერის ენერგიას. ღია ფორების ხარჯზე დახურული ფორების გაზრდა ამალეებს მასალის ხანმედეგობასა და ამცირებს თბოგამტარობას.

ფორიანობა ზედაპირული – ნიმუშის ზედაპირზე (ძირითადად მერქნის) ფორების ჯამური ფართობის შეფარდება ნიმუშის ზედაპირის მთელ ფართობთან, გამოსახული პროცენტებში.

ფორიანობა მოცულობითი – ნიმუშში (ძირითადად მერქნის) არსებული ფორების ჯამური მოცულობის ფარდობა აბსოლუტურად მშრალი ნიმუშის სერთო მოცულობასთან, გამოსახული პროცენტებში.

ფორიანობა საცრისებრი – ფორიანობა, რომელიც სხეულში გამჭოლადია ანუ ერთი ზედაპირიდან მეორე, მოპირდაპირე ზედაპირზე გადის.

ფორიანობა ღია – ფორიანობის სახეობა, როდესაც ფორები უერთდება ერთმანეთს, გამოდის სხეულის გარეთაც და ივსება წყლით გაჯერების ჩვეულებრივ პირობებში (წყლიან ავზში ჩაძირვისას). ის ზრდის მასალის წყალშთანთქმის მაჩვენებელს და ამცირებს ყინვამედეგობას.

ფორმა (ლათ. forma სახე, იერი, მოწყობილობა) – 1. საგნის, ნაკეთობის გარეგნული მოხაზულობა, კონტური; 2. რაიმეს დადგენილი ნიმუში; 3. მოწყობილობა, რაიმესთვის გარკვეული მოხაზულობის მისაცემად. მაგ., იგივე ყალიბი სამსხმელო წარმოებაში, ბეტონის, თაბაშირის, კერამიკული და სხვა მასალების ნაკეთობების დასამზადებლად და სხვ.; 4. მხატვრული გამოსახვის ხერხებისა და საშუალებების სიტემა.

ფორმა დრეკადი ელემენტით – ფორმა, რომლის ერთ-ერთ ელემენტში გამოყენებულია ფორმალდის დრეკადი (ან დრეკადპლასტიკური) მუშაობა გარკვეული ტექნოლოგიური ოპერაციის შესასრულებლად.

ფორმა მრავალადგილიანი – ფორმა, რომელშიც ერთდროულად შეიძლება დამზადდეს ორი ან მეტი ნაკეთობა (ბლოკი, აგური, კიბის საფეხური, სვეტი, რიგელი და სხვ.

ფორმა ოჟივური – ორ- ან სამგანზომილებიანი გარსშემოდენილი ფორმა – შუალედური კონუსსა და ელიფსოიდს შორის. ტერმინი გამოიყენება თვითმფრინავის ფრთის, ჭურვის, ტყვიის აღწერისას, აგრეთვე არქიტექტურაში სივრცითი კონსტრუქციების დასახასიათებლად.

ფორმა უნივერსალური – ტრანსფორმირებადი ფორმა, რომელშიც შესაძლებელია დამზადებული იქნეს სხვადასხვა ფორმის ნაკეთობა ზღვრული ზომის ფარგლებში.

ფორმა ძალური – ფორმა, რომელიც იღებს ძალას ნაკეთობის წინასწარ დამაბული არმატურისგან.

ფორმა წონასწორობის – თავისუფლების ხარისხის ნებისმიერი რიცხვის მქონე მექანიკური სისტემის გეომეტრიული ფორმა, რომლის დროსაც მასზე მოქმედი ძალები იმყოფება წონასწორობაში.

ფორმალდეჰიდი (ინგლ. formaldehyde < ლათ. formica ჭიანჭველმჟავა და aldehydus ალდეჰიდი) – ორგანული ნაერთი, უფერო აირი მკვეთრი სუნით. არის ჭიანჭველმჟავას ანჰიდრიდი. საერთაშორისო დასახელებაა "მეთანალი". ფ. მიღების ძირითადი მეთოდია მეთანოლის დაჟანგვა ვერცხლისწყლის ან რკინა-მოლიბდენის კატალიზატორის თანდასწრებით 650°C ტემპერატურაზე ატმოსფერული წნევის დროს. ფ. მომწამვლელი ნივთიერებაა და თან შეტანილია კანცეროგენური ნივთიერებების სიაში. მშენებლობაში გამოიყენება თერმორეაქტიული პლასტმასების წარმოებაში (ფენოპლასტი, ამინოპლასტი), მერქანბურბუმელოვანი ფილების დასამზადებლად (ასრულებს შემკვრელის ფუნქციას), ანტისეპტიკად, სოფლის მეურნეობაში ფუმიგატორად, ტყავის მრეწველობაში მთრიმლავ ნივთიერებად, კოსმეტიკურ მრეწველობაში, ფარმაცოლოგიაში და სხვ. ფორმალდეჰიდი შეტანილია კანცეროგენური მასალების სიაში.

ფორმალინი (ლათ. formica ჭიანჭველმჟავა) – მძაფრი სუნის სადეზინფექციო საშუალება – ფორმალდეჰიდის 40%-იანი წყალსხნარი. სადეზინფექციო და საფიქსაციო საშუალება. ანადგურებს ბაქტერიებს, ვირუსებს, სოკოებსა და მათ სპორებს. ახასიათებს მჟავა რეაქცია (pH = 2,8-4,0). აქვს მკვეთრი სუნი. კარგი საშუალებაა ხის სახლებში მერქანჭამია ჭიებისა და მატლების მოსასპობად.

ფორმატი (გერმ. format < ლათ. formo ფორმის მიცემა) – ბეჭდვითი გამოცემის, რვეულის, წიგნის, ფურცლის, ფანერის, შპონის, ნაკეთობის და მისთ. სტანდარტული ზომა.

ფორმაცია [ძვ. ფრანგ. formacion < ლათ. formationem (formātiōn-)] ფორმაწარმოქმნა, ფორმირება] – 1. რისამე განვითარების გარკვეული სტადია, ეტაპი, საფეხური; 2. გეოლოგ. გენეტიურად შეკავშირებული ქანების კომპლექსი, რომლების ერთად წარმოქმნა და დედამიწის ქერქში არსებობა განპირობებულია გეოლოგიური გარემოს გარკვეული (მსგავსი) პირობებით; 3. საზოგადოების განვითარების განსაზღვრული სტადია, აგრეთვე, კონკრეტული სტადიისათვის დამახასიათებელი საკუთრების ფორმებისა და წარმოების საშუალებებით განსაზღვრული საზოგადოების სტრუქტურა; 4. სპორტ. ჯგუფური აკრობატიკის ელემენტი.

ფორმაწარმოქმნელი – 1. პლასტმასის დანამატი, რომელიც გამოიყენება ქაფპლასტების წარმოებაში. ის ხელს უწყობს თერმოპლასტიკური ან თერმორეაქტიული ფისის აქაფებას ცხელ მდგომარეობაში; 2. ნივთიერება, რომლის მეშვეობით წარმოიქმნება ფორების სისტემა მონოლითურ მასალაში. ესაა ორგანული ნივთიერება, რომელიც დაშლისას გამოყოფს აზოტს (ე.წ. ფოროფორები), არაორგანული ნაერთები, რომლებიც გამოყოფენ ნახშირბადის ორჟანგს (ნატრიუმის ჰიდროკარბონატი) და სხვ. გამოიყენება ფოროვანი რეზინის, ქაფბეტონის, კერამიკული მასალების წარმოებაში.

ფორმირება – 1. რაიმესათვის ფორმის მიცემის პროცესი; 2. ჩამოყალიბება; შედგენა, დაკომპლექტება; ახლის შექმნა (მაგ., სამხედრო ნაწილის).

ფორმულა [ლათ. formula ფორმა, წესი, კომბინაცია, მიწერილობა) – 1. სიმბოლური ჩანაწერი, შემდგარი ციფრების, ასოებისა და სპეციალური ნიშნებისაგან, რომლებიც დალაგებულია გარკვეული თანამიმდევრობით და გამოსახავს რომელიმე ინფორმაციას, წინადადებას. ფორმულის საშუალებით შეიძლება ჩაიწეროს საკმაოდ რთული წინადადებები კომპაქტური და მოხერხებული ფორმით; 2. მათემატიკური ნიშნების კომბინაცია, რომელიც გამოსახავს რაღაც დამოკიდებულებას (მაგ., ფორმულის მეშვეობით შეიძლება ჩაიწეროს მართკუთხა სამკუთხედის ჰიპოტენუზასა და კათეტებს შორის დამოკიდებულება); 3. გამოგონების მოკლე ვერბალური დახასიათება, რომელიც გამოხატავს მის არსს; 4. მსოფლიო ჩემპიონატი წრიულ ავტორბოლაში – ავტორბოლის ყველაზე ძვირი და მაღალტექნოლოგიური სახეობა (ფორმულა 1); 5. რისამე მოკლე და ზუსტი სიტყვიერი განსაზღვრა.

ფორმულირება – აზრისა, წინადადების, გადაწყვეტილების ზუსტად გამოთქმა, გამოხატვა.

ფოროპლასტი – მუქი ფერის ფოროვანი მასალა, რომელიც სტრუქტურით ძალიან ჩამოჰგავს ქაფპლასტს, მაგრამ განსხვავდება მისგან უფრო მაღალი ტენ- და წყალშთანთქმის უნარით, ამალელებული თბოგამტარობითა და დაბალი ელექტროსაიზოლაციო თვისებებით.

ფოროპლასტი

ფოროპლასტი პოლიურეთანის – პლასტმასის სახეობა, რომელიც მიიღება იზოციანატის, პოლიეთერის, კატალიზატორის, წყლისა და ემულგატორის ურტითერთქმედებით. გამოიყენება სამფენოვანი ფილების დასამზადებლად და ავეჯის წარმოებაში. გამოირჩევა სიმსუბუქითა და მაღალი თბოსაიზოლაციო თვისებით.

ფორსაჟი – რაიმე პროცესის აჩქარება, გაძლიერება.

ფორსმაჟორი (ფრანგ. force majeure გადაულახავი ძალა) – ვითარება, რომლის თავიდან აცილება შეუძლებელია; გადაულახავი დაბრკოლება.

ფორსტერიტი (ინგლ. forsterite < გერმანელი მეცნიერის ა. ფორსტერის სახელის მიხედვით) – ოლივინის ჯგუფის მზინავი მინერალი – მაგნიუმის სილიკატი. ფორმულა – Mg_2SiO_4 ; სიმკვრივე – 3275 კგ/მ^3 . იხსნება გოგირდმჟავაში. დედამიწაზე პრაქტიკულად ყველგან მოიპოვება. აღმოჩენილია მთვარეზე, ასტეროიდებსა და მეტეორიტებში. გამოიყენება ნედლეულად ცეცხლგამძლე აგურის დასამზადებლად. მის ძვირფას ნაირსახეობას (ქრიზოლიტს) წარმატებით მოიხმარენ საიუველირო საქმეში.

ფორტი (ლათ. fortis ძლიერი, მაგარი) – ცალკე მდგომი ციხესიმაგრე, რომელიც შედგება ერთი ან რამდენიმე ღია (დროებითი) ან დახურული (მუდმივი) ტიპის საფორტიფიკაციო ნაგებობისგან [სურ. 1. ბროკხერსტის პორტი (1850 წ.), ქ. გოსპორტი, ჰემპშირის საგრაფო, ინგლისი]. მისი მშენებლობა დაიწყო XVIII საუკუნეში, როგორც ცალკეული სიმაგრე თავდაცვითი ზღუდის წინ, შემდეგ კი ის გახდა ციხესიმაგრის განუყოფელი ნაწილი. ღია ტიპის ფ. ჰქონდა სხვადასხვა კონფიგურაცია, ეჭირა 4-5 ჰა ტერიტორია და მომარჯვებული იყო წრიული თავდაცვისათვის, ხოლო დახურული – ძირითადად წარმოადგენდა ბასტიონურ თავდაცვით სისტემას გალავნითა და მრავალსართულიანი კოშკებით, რომლებშიც შესაძლებელი იყო საარტილერიო დანადგარების განთავსება. ფ. მშენებლობისათვის გამოიყენებოდა ქვა, ბეტონი, ხის მორი, ჯავშანფილა და სხვ. თანამედროვე ეპოქაში ფორტმა დაკარგა თავისი პირდაპირი დანიშნულება და გამოიყენება, როგორც კულტურული-ისტორიული ღირებულების მქონე ნაგებობა.

სურ. 1. ფორტი

ფორტიფიკაცია (ლათ. fortis ძლიერი, მაგარი და -ficāre კეთება) – 1. სხვადასხვა სამხედრო-საინჟინრო ნაგებობა, რომელიც გამოიყენება ჯარისკაცების უზიფათო განლაგების, სასროლი იარაღის ეფექტური გამოყენების, სამხედრო ტექნიკისა და ჯარების მართვისათვის და სხვ. დანიშნულებით; 2. საჯარისო ნაწილების სამხედრო ძალის გაზრდის ხელოვნება საინჟინრო-ტექნიკური ნაგებობების მეშვეობით, სადაც მოხერხებულად და შედარებით დაცულად განლაგდება ეს ნაწილები; 3. სამხედრო-საინჟინრო მეცნიერება ადგილმდებარეობის გამაგრების შესახებ.

ფორტრანი [ინგლ. fortran < for(mula) ფორმულა და tran(slation) თარგმნა] – დაპროგრამების ენა ორიენტირებული საინჟინრო და სამეცნიერო ამოცანების გადაწყვეტაზე.

ფორუმი (ლათ. forum ბაზარი, ღია სივრცე, საზოგადოების თავშეყრის ადგილი) – 1. ძველ რომში – საზოგადოებრივი მოედანი ან ბაზარი, სადაც იმართებოდა სახალხო კრებები, სასამართლო და სხვა თავყრილობანი (სურ. 1. ძველი რომის ფორუმის ნანგრევები); 2. ფართო წარმომადგენლობითი კრება; 3. ადგილი ან გარემო, სადაც შესაძლებელია კონკრეტულ პრობლემებთან დაკავშირებული იდეებისა და შეხედულებების გასაჯაროება; 4. ჩრდ. ამერიკაში – სასამართლო ან ტრიბუნალი.

სურ. 1. ფორუმი

ფორფეიტინგი (ინგლ. forfeiting < forfeit გადახდა, ვალის გასტუმრება) – ფინანსური აგენტის მიერ კრედიტორის წინაშე მსესხებლის ფინანსური ვალდებულების შესყიდვის ოპერაცია. ფორფეიტინგის, როგორც სავაჭრო გარიგების ფინანსირების ოპერაციის არსი – ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული ყველა რისკების გადასვლა ფორფეიტერთან, გამყიდველზე უკუქცევის უფლების გარეშე. ფორფეიტერული ოპერაციების ძირითადი ობიექტებია მარტივი და გადასაპირებელი თამასუქები. არსებობს ფორფეიტერული ფასიანი ქაღალდების მეორეული ბაზარი.

ფოსგენი (ბერძ. phōs სინათლე და genos გვარი) – ორგანული ნაერთი, უფერო შხამიანი აირი; ქიმიური ფორმულა COCl_2 ; სიმკვრივე: აირად მდგომარეობაში (15°C) – $4,248 \text{ კგ/მ}^3$ (ჰაერზე დაახლოებით 3,5-ჯერ მძიმეა); თხევად მდგომარეობაში – 1432 კგ/მ^3 (0°C); თხევად მდგომარეობაში დუდილის ტემპერატურაზე ($+8,3^\circ\text{C}$) – 1403 კგ/მ^3 ; დნობის ტემპერატურა – -118°C ; დუდილის ტემპერატურა – $+8,3^\circ\text{C}$. ცუდად იხსნება წყალში, კარგად – ბენზინში, ძმრის მჟავაში, ქლოროფორმში, ქსილოლში, ტოლუოლში. მიიღება ნახშირჟანგისა და ქლორისაგან; გამოიყენება გამხსნელების, საღებრების დასამზადებლად.

ფოსო (ამონადარი) – 1. გადასასვლელი ფერდი ბრტყელი სახურავის ფუძიდან მიჯნამდე კუთხეების შესაუღლებლად, ჩვეულებრივ კეთდება 45° -იანი კუთხით; 2. წრეთარგი; შეზნე-ქილი მრუდხაზოვანი არქიტექტურული პროფილი, რომელსაც წრის მეოთხედის მოხაზულობა აქვს; 3. რაიმეს ზედაპირზე ჩაღრმავებული ადგილი – ღრმული.

ფოსტა (ლათ. posta < ძვ. ლათ. statio posita სადგური შეცვლადი ცხენებით) – საერთო სარგებლობის კავშირგაბმულობის დაწესებულება, რომელიც აწარმოებს საფოსტო გზავნილებათა მიღებას, დახარისხებასა და ადრესატებისათვის ჩაბარებას.

ფოსტამტი (გერმ. postamt < ფრანგ. poste ფოსტა და გერმ. amt თანამდებობა) – კავშირგაბმულობის მსხვილი საწარმო, რომელიც ემსახურება მოსახლეობას საფოსტო, სატელეგრაფო და სატელეფონო კავშირგაბმულობის ყველა სახეობით.

ფოსტერიტი [ინგლ. Forsterite სახელი ეწოდა ინგლისელი კოლექციონერის იაკობ ფორსტერის (1739-1806 წწ.) სახელის მიხედვით] – ოლივინის ჯგუფის მწვანე ფერის, გამჭვირვალე ან ნახევრადგამჭვირვალე მინერალი, მაგნიუმის სილიკატი. ფორმულა – Mg_2SiO_4 ; სიმკვრივე – 3275 კგ/მ^3 . ძირითადად გამოიყენება ცეცხლგამძლე აგურის დასამზადებლად, მისი ძვირფასი ნაირსახეობა (ქრიზოლითი) – საიუველირო საქმეში.

ფოსტერიტი

ფოსფატები (ფრანგ. phosphates < phosphore ფოსფორი) – ფოსფორული მჟავების მარილები და ეთერები. გამოიყენება ფოსფორული სასუქების, სინთეტიკური სარეცხი საშუალებების, სამკურნალო ნივთიერებების დასამზადებლად, ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების სინთეზში და სხვ.

ფოსფორესცენცია (ბერძ. phōsphoros სინათლის მატარებელი და ლათ. escentia ბოლოსართი, რომელიც აღნიშნავს სუსტ მოქმედებას) – ლუმინესცენცია, რომელიც შედარებით დიდხანს გრძელდება გალიზიანების შეწყვეტის შემდეგაც.

ფოსფორთაბაშირი – ფოსფატების ფოსფორმჟავად გადამუშავების ნარჩენი. შეიცავს 80-92%-მდე ორწყლიან თაბაშირს. ის კარგი ნედლეულია თაბაშირის მჭიდის წარმოებისათვის.

ფოსფორი (ბერძ. phōs შუქი და phoros მზიდი) – ელემენტთა პერიოდული სისტემის მეხუთე ჯგუფის მთავარი ქვეჯგუფის არამეტალური ელემენტი. სიმბოლო – P. სიმკვრივე თეთრი ფოსფორის – 1823 კგ/მ^3 ; წითელის – $2200-2340 \text{ კგ/მ}^3$; იისფერის – 2360 კგ/მ^3 ; შავის – 2690 კგ/მ^3 . დნობის ტემპერატურა – $44,15^\circ\text{C}$; დუდილის ტემპერატურა – $279,85^\circ\text{C}$. ელემენტური ფოსფორი გვხვდება ორი ძირითადი ფორმით – თეთრი და წითელი ფოსფორის სახით. თეთრ ფ. ახასიათებს ფოსფორესცენცია – სიბნელეში ანათებს, რასაც განაპირობებს ფ. ორთქლის ჟანგვა,

არსებობს აგრეთვე იისფერი და შავი ფ. დიდი ქიმიური აქტიურობის გამო ფ. ბუნებაში თავისუფალი სახით არ გვხვდება. წარმოქმნის დაახლოებით 190 მინერალს, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია აპატიტი, ფოსფორიტი და სხვ. ფ. მიიღება აპატიტისა და ფოსფორიტის ურთიერთქმედებით კოქსთან და კაჟმიწასთან 1600°C ტემპერატურაზე. ის მნიშვნელოვანი პროდუქტია ფოლადის წარმოებაში, ფოსფორ-ბრონზეს და სხვა მრავალი მსგავსი პროდუქტების მისაღებად. ფ. ემატება მეტალურ სპილენძს, რათა მიიღონ უჟანგბადო სპილენძი ან ფოსფორშემცველი სპილენძის შენაღობი, რომელსაც უფრო მაღალი თერმული და ელექტრული გამტარობა აქვს, ვიდრე სუფთა სპილენძს. ფ. გამოიყენება აგრეთვე, სპეციალური მინების (რომელსაც შემდგომ იყენებენ ნატრიუმის ნათურებში), ასაფეთქებელი ნივთიერებების დასამზადებლად; სასუქების, ასანთის წარმოებაში და სხვ.

ფოსფორიტი – ჯდენადი მთის ქანი, ბოჭკოვანი აპატიტის სახეობა, რომელიც ძირითადად შედგება წვრილკრისტალური ფორმის ფოსფორის მინერალებისაგან. ფერი – ყავისფერი, თეთრი, ნაცრისფერი, მოყვითალო-მოყავისფრო, შავი. შემადგენლობაში, კალციუმის ფოსფატების გარდა, შედის არაფოსფატური მინერალებიც: დოლომიტი, კალციტი, კალცი, გლაუკონიტი, ქალცედონი, თიხა და სხვ. გამოიყენება სოფლის მეურნეობაში სასუქად ეკოლოგიურად სუფთა ფოსფორიტის ფქვილის სახით.

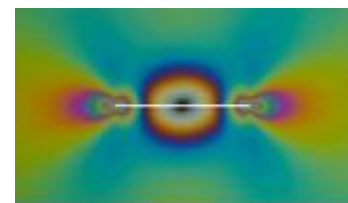
ფოსფოროსკოპი (ინგლ. phosphoscope < ბერძ. phōs შუქი, phoros მზიდი და skopein ყურება, შესწავლა) – ხელსაწყო ფოსფორესცენციის შესასწავლად.

ფოტო [ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე] – რთული სიტყვის პირველი ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს კავშირს სინათლესთან (ფოტოგრაფია, ფოტოალბომი, ფოტოკამერა) ან მოქმედებას მიმდინარეს სინათლის, სინათლის სხივის გავლენით (ფოტოთერაპია).

ფოტოგრამმეტრია [ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე, gramma ჩაწერა და métron გაზომვა] – საგნების ნამდვილი სიდიდისა და სივრცეში მდგომარეობის განსაზღვრა მათი ფოტოგრაფიული გამოსახულების მიხედვით; რაიმე ადგილის გეგმის შედგენა მისი ფოტოსურათის მიხედვით.

ფოტოგრაფია [ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა] – ფოტოკამერაში გამოსახულების მიღება შუქმგრძნობიარე ნივთიერებაზე ან შუქმგრძნობიარე მატრიცაზე. ფოტოგრაფიის ფიზიკურ საფუძველს შეადგენს გამოსახულების ფიქსირება ქიმიური და ფიზიკური პროცესების მეშვეობით, რომელიც მიმდინარეობს სინათლის სხივის ზემოქმედებით ფოტოემულსიაზე ან ფოტოელექტრულ გარდაქმნელზე. სამშენებლო საქმეში ძირითადად გამოიყენება ტერიტორიის აეროფოტო გადაღებებისათვის, გეოდეზიური სამუშაოების საწარმოებლად, ლანდშაფტურ არქიტექტურაში და სხვ.

ფოტოდრეკადობა (ფოტოელასტიკური ეფექტი, ფოტოოპტიკური ეფექტი) – ოპტიკური ანიზოტროპიის გაჩენა იზოტროპიულ მყარ ტანში (მათ შორის პოლიმერებშიც) მექანიკური დამაბულობის ზემოქმედებით. ის არის ნივთიერების დიელექტრიკული შეღწევადობის დეფორმაციაზე დამოკიდებულების შედეგი და ჩნდება სხივის ორმაგი გადატეხვისა და დიქროიზმის სახით. ფ. მეთოდით სხეულის დეფორმაციის ექსპერიმენტული შესწავლისას ფერად ფოტოფირზე თვალნათლივ გამოსახება ძაბვების განაწილების სპექტრი და მიიღება გამოსაცდელი ობიექტის დამაბულ-დეფორმირებული მდგომარეობა. ძირითადად გამოიყენება ლითონის კონსტრუქციების კვლევებში.

ფოტოდრეკადობა

ფოტოელემენტი [ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე და ლათ. elementum სტიქია, პირველსაწყისი ნივთიერება] – ხელსაწყო, რომელიც სინათლის ენერგიას ელექტროენერგიად გარდაქმნის.

ფოტოეფექტი [ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე და ლათ. effectus მოქმედება] – სინათლის ენერგიის უშუალოდ ელექტროენერგიად გარდაქმნის მოვლენა.

ფოტოვოლტაიკური (ფოტოვოლტური) – გამონათქვამი წარმოების მიმართ, როცა ელექტროდენის მიღება ხდება ორი ნივთიერების პირაპირში მზის სხივების ზემოქმედების დროს.

ფოტოვოლტაიკური მოდულები (ფოტოვოლტური ყავრები) – სახურავის ბურული, შემდგარი ბრტყელი ფოტოვოლტაიკური (ფოტოვოლტური) მოდულებისგან, რომლებიც ყავრის მსგავსი შედგენილი (კომპოზიტიური) ფურცლებია.

ფოტოლიზი [ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე და lysis დაშლა] – ნივთიერებათა დაშლა სინათლის ზემოქმედების შედეგად.

ფოტოლუმინესცენტური – ხილული ან უხილავი სინათლის ჩაქრობის შემდეგ გარკვეული დროის განმავლობაში სინათლის გამოცემის უნარი.

ფოტომეტრი [ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე და métron გაზომვა] – 1. რომელიმე წყაროს სინათლის ძალის გასაზომი ხელსაწყო (სურ. 1. ფოტომეტრი UNICO 2100); 2. ვარსკვლავთა სიკაშკაშის განმსაზღვრელი ხელსაწყო.

სურ. 1. ფოტომეტრი

ფოტონი (კვანტი) [ინგლ. photon < ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე] – ნულოვანი მასის მქონე ელემენტარული ნაწილაკი.

ფოტოპლასტიკური ეფექტი – მექანიკური ძაბვების გაჩენა კრისტალურ ნივთიერებებში (პიეზოელექტრიკებში) ოპტიკური გამოსხივების ზემოქმედებით. გამოიყენება პლასტიკური დეფორმაციების თეორიაში.

ფოტოსინთეზი [ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე და synthesis შეერთება] – პროცესი, რომლის დროსაც ნახშირორჟანგის, წყლისა და მასში გახსნილი მინერალური ნივთიერებისაგან, მზის სხიური ენერგიის დახმარებით წარმოიქმნება ორგანული ნივთიერება და ჟანგბადი. ფ. აქვს ორი – სინათლის და სიბნელის ფაზა. სინათლის ფაზაში მზის გამოსხივების ენერგია გარდაიქმნება ქიმიური ბმების ენერგიად (პროცესი მიმდინარეობს ორგანული ნივთიერების – ქლოროფილის მეშვეობით), წარმოიქმნება მოლეკულური ჟანგბადი, ხდება ატფ-ის (ადენოზინტრიფოსფატის) სინთეზი და ატომური წყალბადის წარმოქმნა, ხოლო სიბნელის ფაზა წარმოადგენს თანამიმდევრული რეაქციების რიგს. ამ რეაქციების შედეგად ნახშირბადის ოქსიდისა და წყლისაგან წარმოიქმნება ნახშირწყლები.

ფოტოსტატი (ინგლ. photostat < ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე და statós მდგომი, უძრავი) – აპარატი, რომელიც ფოტოგრაფიულად იღებს კალკაზე შესრულებული ნახაზის, ნახატისა და მისთ. პირს.

ფოტოსფერო – ვარსკვლავური ატმოსფეროს გამომსხივებელი ფენა, რომელშიც წარმოიშობა გამოსხივების უწყვეტი სპექტრის ნაკადი. ის იძლევა ვარსკვლავის გამოსხივების ძირითად ნაწილს.

ფოტოქიმია [ბერძ. phōs (phōtos) სინათლე და chēmeia < chymos წვენი] – ქიმიის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის სინათლის ზემოქმედებით გამოწვეულ რეაქციებს.

ფოჩი – 1. დახერხილი ხის მასალის წიბოს გასწვრივ დარჩენილი მოთელილი ბოჭკოების უწყვეტი ან წყვეტილი ლენტი, რომელიც აუარესებს მასალის სასაქონლო სახეს და ექვემდებარება მოცილებას; 2. ზონარი ერთ მხარეზე ჩამოკიდებული ძაფით, ბოჭკოთი, თასმით ან სხვ. საკიდრით. გამოიყენება ტანსაცმლის, მაგიდის გადასაფარებლის, ტანსაცმლის, თავსაბურავის, ყელსახვევის, ფარდის და მისთ. მოსართავად.

ფოცხი ხელის – ხელის ინსტრუმენტი გრძელი ხის (ლითონის, პლასტმასის) ტარითა და ლითონის მრავალკბილიანი სამუშაო ორგანოთი. გამოიყენება თივის, ფოთლების, მოჭრილი ბალახის, ნარჩენების ასაგროვებლად, მიწის გასაფხვიერებლად, ტერიტორიის მოსასწორებლად და სხვ.

ფოცხი ხელის

ფრაგმენტი (ლათ. fragmentum ნატეხი, ნაჭერი) – 1. ხელოვნების რაიმე ნაწარმოების ნაწილი; 2. დაზიანებული ან დაკარგული ტექსტის გადარჩენილი ნაწილი; 3. რომელიმე ობიექტის ცალკეული ნაწილი, ნარჩენი.

ფრამუგა [პოლონ. framuga < გერმ. hramabogen (brandbogen) < hrama ჩარჩო და boge თალი, რკალი] – კარ-ფანჯრის თავზე მოთავსებული საგდულიანი ელემენტი მოძრავის ფრთის გაღება-გადმოკიდებით. გამოიყენება სათავსის განიავებისათვის.

ფრამუგა

ფრანი – თოკზე მიმაგრებული, დელტოიდის ფორმის, მყარ კარკასზე გადაჭიმული ქსოვილის ან ქაღალდის მსუბუქი აპარატი (ნაკეთობა), რომელიც აეროდინამიკური ეფექტით ინარჩუნებს წონასწორობას ჰაერში.

ფრანი

ფრანკო (იტალ. franco თავისუფალი) – საგარეო ვაჭრობაში: ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს საქონლის დატვირთვას და გაგზავნას გამყიდველის ხარჯით.

ფრანკო-ვაგონი – ისეთი გარიგება, როდესაც საქონლის სადგურში მიტანისა და ვაგონის დატვირთვის ხარჯებს კისრულობს გამყიდველი, გამგზავნი. დამატებით იხ. ფრანკო და პორტო-ფრანკო.

ფრანჩაიზი (ინგლ. franchise < ფრანგ. frank < ლათ. francus უფასოდ) – 1. მწარმოებელს, ბითუმად მოვაჭრეს ან მომსახურების სფეროს ფირმასა (ფრანჩაიზერი) და დამოუკიდებელ საწარმოს ან პიროვნებას შორის სახელშეკრულებო ურთიერთობა, რომლის დროსაც ფრანჩაიზის მიმღები ყიდულობს უფლებას ფლობდეს და განაგებდეს ფრანჩაიზერის ერთ ან რამდენიმე კომერციულ ერთეულს (ობიექტს) ფრანჩაიზერის სისტემაში; 2. როდესაც რომელიმე დიდი კომპანიისგან იღებს მისი პროდუქტის წარმოების უფლებას შედარებით სუსტი კომპანია.

სურ. 1. ფრაქტალი

ფრანცო – საქონლის მიწოდების საბაზისო პირობა ვაჭრობაში. ხელშეკრულების თანახმად, გამყიდველი მყიდველს ათავისუფლებს სატრანსპორტო ხარჯებისაგან გზის გარკვეულ მონაკვეთზე.

ფრაქტალი (ლათ. fractus დამტვრეული, დამსხვრეული) –

გეომეტრიული ობიექტი არასწორი, ტეხილი ან ფრაგმენტული ფორმით, რომელიც წარმოქმნილია განმეორებადი სტრუქტურით (სურ. 1), როგორც წესი, იტერაციის პროცესში. ეს პროცესი მას მრავალ საინტერესო თვისებას ანიჭებს, რომელთა შორის აღსანიშნავია თვითმსგავსებადობა და უსასრულო დეტალურობა. კლასიკური მცდელობები ფ. პერიმეტრის, ფართობის ან მოცულობის გაზომვისა უშედეგოა, დეტალურობის განსაზღვრული ლიმიტის უქონლობის გამო. ფ. გეომეტრიას მრავალი გამოყენება აქვს მეცნიერებაში, ტექნოლოგიაში, მშენებლობაში (სურ. 2. ფრაქტალური გეომეტრიის შენობა), არქიტექტურულ და კომპიუტერულ გრაფიკაში და სხვ.

სურ. 2. ფრაქტალური

ფრაქცია (ლათ. fractio ტეხილი) – 1. ფხვიერი ან დამსხვრეული მყარი საშენი მასალის ნაწილი (მაგ., ქვიშის, ღორღის), რომელიც ნაწილაკების (ნაჭრების, მარცვლების) ზომის მიხედვით არის გაცალკევებული (საცრული ანალიზი) ან სიმკვრივის მიხედვით დაჯგუფებული (გრავიტაციული გამდიდრება); 2. ნივთიერება, რომელიც გამოიყოფა რისამე (მაგ., ნავთობის) გამოხდით.

ფრეზა (ღარვა) – იხ. ღარვა.

ფრეზი (საღარავი, ფრეზა) [ფრანგ. fraise ნაოჭიანი საყელო; ხბოს ჯორჯალი (მეზენტერიუმი) < ძვ. ფრანგ. fraiser დახუჭუჭება, დაკულულება, დახვევა; ნაჭუჭის, ღენჭებოს, ჩენჩოს, გარსის, ნიჟარის მოცილება < ლათ. friendere გასრესა, გაჭყლეტა; დამარცხება, ჩახშობა, განადგურება] – იხ. საღარავი.

ფრეზი სოგმანური – ფრეზი, სოგმანური ღარების დასამუშავებლად.

ფრეზი ტორსული – ფრეზი ბრტყელი ზედაპირების დასამუშავებისათვის, რომლის ღერძი მართობულია დასამუშავებელი ზედაპირის. არსებობს ასაწყობი, მაგარი ლითონის ფირფიტებით და ჩასადგმელი დანებით. თითოეულ დანის მჭრელ ნაწილს აქვს მჭრელი პირი, რომლის განლაგებას განსაზღვრავს მისი გეგმილი ფრეზის კბილების წვეროებზე გამავალ სიბრტყეზე.

ფრეზი ტორსული

ფრეზი ფასონური – ფრეზი, რომლის კბილების პროფილი ისეთივეა, როგორც დასამუშავებელი დეტალის პროფილი.

ფრეზი ცილინდრული – ფრეზი, ბრტყელი ზედაპირის დასამუშავებლად, რომლის ღერძი პარალელურია დასამუშავებელი ზედაპირის. აქვს კბილები მხოლოდ ცილინდრულ ნაწილში. ფ.ნც. საჭრისის პირი შეიძლება იყოს სწორხაზოვანი ან ხრახნული. ხრახნული გამოირჩევა მდოვრე მუშაობით და უზრუნველყოფს დასამუშავებელი ზედაპირის სისუფთავეს. ფ. ც. დასამზადებლად ძირითადად გამოიყენება სწრაფმჭრელი ფოლადი, მაგარი შენადნობები და ზემტკიცე პოლიმერები.

ფრეზი ცილინდრული

ფრეზი ჭია – ფრეზი, რომელიც გამოიყენება ვარსკვლავას (ჯაჭვური გადაცემის ამძრავის) კბილის მოსაჭრელად და ცილინდრული კბილებიანი ბორბლის დასამზადებლად.

ფრესკა (იტალ. fresco გრილი, ქორფა) – ფერწერის სახეობა, შესრულებული კირიან წყალში გახსნილი საღებავებით სველ ბათქაშზე. ასეთი ზედაპირი გაშრობისას იკეთებს გამჭვირვალე აფსკს, რის გამოც ნახატი მყარი და ხანგამძლე ხდება. ფ. ეწოდება აგრეთვე ამ ტექნიკით შესრულებულ მხატვრულ ნაწარმოებს. ფ. ტექნიკით ასრულებენ მონუმენტური ფერწერის კომპოზიციებს, რომლებიც მჭიდროდაა დაკავშირებული არქიტექტურასთან. ის კედლის მხატვრობის ძირითადი ტექნიკაა. მასში გამოიყენება საღებავები, რომლებიც კირთან რეაქციაში არ შედიან. საღებავებში, როგორც წესი, შერეულია წებო. ფრესკის ხელოვნება განვითარებული იყო ჯერ კიდევ ძვ. წ. II ათასწლეულში ეგეოსურ კულტურაში. ის იყო მხატვრობა საღებავებით, სადაც საღებავის შემკვრელად გამოიყენებოდა წებო და კაზეინი, ხოლო შესრულების ტექნიკა ახლოს იყო მხატვრობასთან მშრალ ზედაპირზე. საწყისი მასალების (კირი, ქვიშა, პიგმენტი, მინერალები) ხელმისაწვდომობამ, მხატვრობის მარტივმა ტექნიკამ და შესრულებული ნახატის ხანმედეგობამ, ხელი შეუწყო ფრესკული მხატვრობის განვითარებას ანტიკურ მსოფლიოში – ქრისტიანულ ხელოვნებაში ფრესკა გახდა ქვის ტაძრებისა და ეკლესიების კედლების მოხატვის ძირითადი მეთოდი. აღორძინდა ფრესკის შესრულება მშრალ ბათქაშზე (ტემპერით). ფრესკის შერეული ტექნიკა განვითარდა ბიზანტიაში, იტალიაში, საქართველოში, საფრანგეთსა და სხვა ქვეყნებში. უმაღლეს დონეს კი მიაღწია იტალიური აღორძინების ხანის (XVI საუკ.) ოსტატთა შემოქმედებაში (ჯოტო, მაზაჩო, რაფაელი, მიქელანჯელო, ვაზარი, ტინტორეტო, ჯორდანო, ტიეპოლო და სხვ.), რომლებმაც დაიწყეს სუფთა ფრესკების შექმნა ორფენიანი საფუძვლის მქონე კედლებზე. ფრესკის ტრადიცია არსებობდა XVII-XVIII საუკუნეების დეკორატიულ მხატვრობაში, XIX საუკუნიდან კი ფრესკის ტექნიკაში მუშაობენ მხოლოდ ცალკეული ოსტატები. XX საუკუნეში სინთეზური საღებავების შექმნამ ახალი შესაძლებლობები გახსნა ფრესკული ფერწერის შემდგომი განვითარებისათვის. საქართველოში შემორჩენილი ფრესკებიდან ყველაზე ადრეული ფრესკები თარიღდება VIII-IX საუკუნეებით (მაგ., არმაზი). განსაკუთრებით განვითარდა XI-XIII საუკუნეებში [ატენის სიონის, ვარძიის (იხ. ვარძია, სურ. 2), ყინწვისის (იხ. ყინწვისის მონასტერი, სურ. 2), ბეთანიისა და სხვა ქართული ტაძრების ფრესკები]. მონუმენტური მხატვრობის ძეგლები შემორჩა გვიანი შუა საუკუნეებიდანაც (იხ. უბისა, სურ. 3; 4; 5; 6). ახალი აღმავლობა კი განიცადა XIX-XX საუკუნეებიდან (სურ. 1. ლადო გუდიაშვილის მიერ ენკაუსტიკის მეთოდით შესრულებული საკურთხეველის ფრესკა ქაშვეთის წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარში, ქ. თბილისი, საქართველო).

სურ. 1. ფრესკა

ფრთა – 1. მანქანის სამუშაო თვლის ნაწილი, მიმაგრებული მორგვზე. მასზე მოხვედრილი სითხის ან აირის ნაკადი აბრუნებს თვალს, რომელიც ლილვზეა დამაგრებული. შედეგად მიიღება მექანიკური (ბრუნვითი) მოძრაობა; 2. იძულებითი მოქმედების შემრევი მანქანების სამუშაო ორგანოების ნაწილი, რომელიც დამაგრებულია ვერტიკალურ ან ჰორიზონტალურ ლილვზე და ბრუნვისას ახდენს მასის შერევას. უხემ დისპერსიულ გარემოში მბრუნავი შემრევი ფ. (ნიჩბები) განიცდის აბრაზიულ ცვეთას, რის გამოც მას ამზადებენ ცვეთამედეგი ლითონისაგან; 3. ფრონტალური დაქანებით დახურული სამკუთხოვანი ფერდი (დაქანება) სახურავის ფრთის ტორსებში; 4. კარის, ფანჯრის მოძრავი ნაწილი; 5. გარე კიბე, რომელსაც მივყავართ შენობის, ტაძრის, სადარბაზოს შესასვლელთან; 6. საფრენი ან სხვა მოძრავი აპარატის მზიდი სიბრტყე; 7. წისქვილის ბორბლის სოლი, რომელსაც წყალი ეცემა; 8. სპორტული მოედნის განაპირა ნაწილი; 9. ფრინველის ან მწერის საფრენი ორგანო.

ფრთედი – 1. ფლიგელი; სახლზე გვერდიდან მიშენებული სადგომი; 2. (თბ.) გადმოკიდებული ჩარდახი.

ფრთოვანა – მბრუნავი ფრთები, რომელიც გამოიყენება ტექნიკაში სხვადასხვა დანიშნულებით. კერძოდ, ფ. გამოყენებულია ცირკულაციურ სეპარატორში შეკუმშული ჰაერით წვრილ-მარცვლოვანი ფხვიერი მასალების გადასატანად. ფ. ბრუნვის ზონაში შესული ნაწილაკები ინერციის ცენტრიდანული ძალის გავლენით სხვადასხვა მიმართულებით გადაადგილდება, რომელთა გაყოფის ზღვარი რეგულირდება ფ. ფრთების განლაგების რადიუსის შეცვლით.

ფრიგიდარიუმი (ლათ. frigidarium ცივი ოთახი) – კლასიკური რომაული თერმების ერთ-ერთი სადგომი ცივი აბაზანებით. შემორჩენილია იმპერატორ დიოკლეტიანეს ფრიგიდარიუმი, რომელიც მიქელანჯელოს მიერ XVI საუკუნეში გადაკეთებული იქნა სანტა-მარია-დელი-ანჯელის (Santa Maria degli Angeli e dei Martiri) ბაზილიკად.

ფრიზა – გარკვეულ ზომაზე დაჭრილი მერქნის ნამზადი ცალობრივი პარკეტის დასამზადებლად.

ფრიზი (ფრანგ. frisé თმახუჭუჭა, დახვეული) – კლასიკური ანტაბლემენტის შუა ჰორიზონტალური ნაწილი, რომელიც მოქცეულია არქიტრავსა და კარნიზს შორის. ფრიზის არე, ხშირად, გამოყენებულია ლენტური აბსრაქტული, მცენარეული, ფიგურული სკულპტურული გამოსახულების ან ორნამენტული მოტივების მოსათავსებლად. შეიძლება იყოს ბრტყელი ან რელიეფური.

ფრიზი არკატურული – იხ. არკატურა.

ფრიზი ბრტყელი – კლასიკური არქიტექტურული ორდერის ფრიზი რელიეფის გარეშე (სურ. 1. ბრტყელი ფრიზი, ათენის აკადემია, საბერძნეთის რესპუბლიკა).

ფრიზი რელიეფური – კლასიკური არქიტექტურული ორდერის ფრიზი, შემკული რელიეფით.

ფრიტა – 1. მინისმაგვარი ნივთიერება გამომწვარი შეცხოვამდე, რომელიც წარმოადგენს ჭიქურების ძირითად შემადგენელ ნაწილს; 2. ძვ. ეგვიპტური მინისებრი, სპილენძის შემცველი, ლურჯი საღებავი, რომელსაც ალექსანდრიის ფრიტასაც უწოდებდნენ.

ფრიტრედერობა (ინგლ. free trade თავისუფალი ვაჭრობა) – ეკონომიკური მიმდინარეობა, რომელიც სამეურნეო ცხოვრებაში ვაჭრობის თავისუფლებასა და სახელმწიფოს ჩაურევლობას ემხრობა; თავისუფალი ვაჭრობა.

ფრიქცია (ლათ. frictio ხახუნი) – 1. წინააღმდეგობა, რომელიც წარმოიშობა რაიმე ზედაპირზე ან სხეულზე სხვა ობიექტის მოძრაობის შედეგად; 2. განხეთქილება ან შუღლი, რომელიც გამოწვეულია განსხვავებული იდეების, აზრების, სურვილების ან ტემპერამენტის შეჯახების შედეგად.

ფრიზი

სურ. 1. ფრიზი ბრტყელი

ფრიზი რელიეფური

ფრიქციული გადაცემა – მექანიკური გადაცემა, რომელიც ბრუნვით მოძრაობას ერთი ლილვიდან გადასცემს მეორეს ხახუნის საშუალებით. ხახუნი აღიმკვრება ერთმანეთთან მიჭერილ, ლილვებზე დასმულ დისკებს, ცილინდრებსა და კონუსებს შორის. ფ. გ. გამოიყენება უსაფეხურო გადაცემებში (ვარიატორებში), ფრიქციულ წნეხებსა და უროებში.

ფრიქციული მასალები – მასალები, რომელსაც აქვთ დიდი ხახუნის კოეფიციენტი და ცვეთის მაღალი წინააღმდეგობა. ეს მასალებია: ზოგი სახის პლასტმასი, თუჯი, ლითონკერამიკა. ფ. მ. იყენებენ სამუხრუჭე მოწყობილობებში.

ფრიქციული მექანიზმი – მექანიზმი, რომელშიც მოძრაობის გადაცემა ან შეცვლა განპირობებულია ელემენტებს შორის ხახუნით: ფრიქციული გადაცემა; ფრიქციული ქურო; ხუნდებიანი, ლენტური ან დისკური მუხრუჭი; სოლის მომჭერი და სხვ.

ფრონტალი (ლათ. frontalis < front, frons შუბლი, წინა მხარე, სახე) – წრფე, რომელიც პარალელურია ვერტიკალური სიბრტყისა, მაგრამ არ არის მართობული ჰორიზონტალური პროექციული სიბრტყისა.

ფრონტი (ლათ. front, frons შუბლი, წინა მხარე, სახე) – 1. ადგილი, უბანი ამა თუ იმ სამუშაოს ჩატარებისათვის ერთდროულად მრავალი ადამიანის მიერ (მაგ., მიწის სამუშაოთა ფრონტი); 2. სახელმწიფოებრივი ან საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სფერო (მაგ., იდეოლოგიური ფრონტი); 3. საომარი მოქმედების არე, ბრძოლის ველი; 4. საზოგადოებრივ ძალთა ყველაზე ფართო გაერთიანება რაიმე მიზნის მისაღწევად (მაგ., სახალხო ფრონტი); 5. მეტეოროლოგიაში: მეტნაკლებად ვიწრო გარდამავალი ზონა, რომელიც ერთმანეთისაგან ყოფს ჰაერის თბილსა და ცივ მასას.

ფრონტისპისი (ფრანგ. frontispice < ლათ. frontis შუბლი და spicere ყურება, ცქერა, მზერა) – 1. იგივეა, რაც ფრონტონი; 2. შენობის მთავარი ფასადი.

ფრონტონი (ფრანგ. fronton < ლათ. frons შუბლი, წინა მხარე, სახე) – 1. კლასიკური ტაძრის ან შენობის ფასადის დამაგვირგვინებელი, კარნიზით შემოფარგლული სამკუთხა ან ნახევარწრიული სიბრტყე; ფანჯრის, კარისა და სხვ. ელემენტის ანალოგიური მორთულობა.

ფრონტონი

ფრონტონი დანაწევრებული – ფრონტონი, რომლის ნაწილი დანაწევრებულია და წინ გამოდის კედლის სიბრტყიდან. პოპულარული იყო ბაროკოს ეპოქაში.

ფრონტონი დეკორატიული – 1. მცირე ზომის დეკორატიული ფსევდოფრონტონი; 2. სამერცხლულის ფრონტონი (იხ. სამერცხული კედლის, სურ. 1).

ფრონტონი კილისებრი – ფრონტონი ამობრუნებული გემის კილის სახით. გავრცელებული იყო ძველ რუსულ ხის ხუროთმოძღვრებაში.

ფრონტონი კონუსური – სამკუთხა ფრონტონის სახეობა, როდესაც სახურავის ფერდები ერთმანეთისადმი განლაგებულია მახვილი კუთხით.

ფრონტონი მშვილდისებრი – სეგმენტური ფრონტონი, რომელიც მოხაზულობით ჰგავს მოჭიმულ მშვილდს და უკავია სეგმენტის მცირე ნაწილი. გავრცელებული იყო აღორძინების ეპოქაში.

ფრონტონი ნახევარწრიული – ფრონტონი წრის ნახევრის ფორმის, რომლის ფერდების პროფილები შერწყმული არაა ჰორიზონტალური კარნიზის პროფილთან და უშუალოდ ეყრდნობიან ნახევარწრიულ ზედა ნაწილს. გვხვდება ბოლონიისა და ვენეციის ადრეული რენესანსის არქიტექტურაში. ფორმით, ნახევარწრის გარდა, შეიძლება იყოს ოვალის ან ელიფსის ნახევარკალის მსგავსი. ფრონტონის ზედა მორთულობისათვის გამოიყენება პალმეტები და ვარდულები. ტიმპანის სიბრტყე ხშირად დატვირთულია ორნამენტებითა და ლირსებით.

ფრონტონი სამკუთხა – ფრონტონის კლასიკური ფორმა, რომელსაც სამკუთხედის სახე აქვს. ანტიკური პერიოდიდან გავრცელებული იყო ძველი რომისა და ბიზანტიის არქიტექტურაში. ფრონტონის ტიმპანი მორთული იყო ქანდაკებებითა და ბარელიეფებით, ხოლო სამკუთხედის კუთხეები და კეხი – აკროტერიონებით (იხ. აკროტერიონი, სურ. 1). სამკუთხა ფრონტონი კლასიკური არქიტექტურული ორდერების ანტაბლემენტის ზედა შემადგენელი ნაწილი იყო და სრულდებოდა ყველა წესების დაცვით (იხ. ორდერი).

ფრონტონი საფეხურებიანი – ფრონტონი, რომლის ფერდებს კიბის საფეხურების ფორმა აქვს. ძირითადად გვხვდება ჰოლანდიურ არქიტექტურაში.

ფრონტონი ტრაპეციული – ფრონტონი, რომელსაც ტრაპეციული ფორმა აქვს. ძირითადად გვხვდება ნახევრადვალმურ სახურავებში.

ფრონტონი წვეტურა – ფრონტონი, რომელიც შედგება ორი დახრილი ფერდისგან და არ აქვს ჰორიზონტალური კარნიზი. პირველად მისი გამოყენება დაიწყო ძველ რომში, როცა სათავის გასანათებლად ფრონტონის სიბრტყეში სვამდნენ ნახევადწრიულ ფანჯრებს. შემდეგ გავრცელდა ჩრდილოეთის ქვეყნებში, სადაც დიდთოვლობის გამო საბინაო მშენებლობაში მასობრივად დაიწყო დიდქანობიანი სახურავების გამოყენება.

ფრონტონი წრიული – ფრონტონი, რომელიც ჰგავს მშვილდისებრ ფრონტონს, მაგრამ განსხვავებით მისგან, უკავია სეგმენტის დიდი ნაწილი.

ფრონტონი ხუთკუთხა – ფრონტონი, რომელსაც ხუთკუთხედის ფორმა აქვს.

ფრონტონი დანაწევრებული

ფრონტონი კილისებრი

ფრონტონი კონუსური

ფრონტონი მშვილდისებრი

ფრონტონი ნახევარწრიული

ფრონტონი სამკუთხა

ფრონტონი საფენურებიანი

ფრონტონი ტრაპეცოული

ფრონტონი წვეტურა

ფრონტონი წრთული

ფრონტონი ხუთკუთხა

ფრქვევანა – აგრეგატი სითხეების (წყალი, დიზელის საწვავი, მაზუთი) გასაფრქვევად. არსებობს ორთქლის, პნევმატიკური და მექანიკური.

ფრქვევანა

ფრჩხილი (ინგლ. trumb) – 1. არქიტექტურული ნატეხი, რომელსაც ფრჩხილის ფორმა აქვს; 2. ერთ-ერთი გრაფიკული ან მათემატიკური ნიშანი – შვეული ხაზი (სწორი, ბოლომობრილი, ფიგურული); 3. ადამიანის (ცხოველის, ფრინველის) ხელისა და ფეხის თითების დისტალური დაბოლოება.

ფრცხილი – ბუნებრივი ქვა, ქალცედონის ნაირსახეობა. ბუნებაში გვხვდება მოშავო მომწვანო ფერის, ზოგჯერ მოთეთრო, ნახევრადგამჭვირვალე ან წითელი, ყვითელი, ყავისფერი, ვარდისფერი ზოლებით. ქვის სახელწოდება ბერძნული სიტყვა ონიქსიდან მოდის, რომელიც ნიშნავს ფრჩხილს, ბრჭყალს. ითვლება რომ ონიქსს მრავალი მისტიკური ძალა გააჩნია.

ფსევდო (ბერძ. pseudos ტყუილი, სიცრუე) – რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი; ნიშნავს ცრუს, ყალბს.

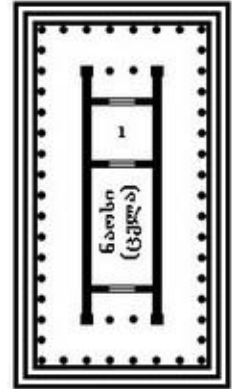
ფსევდოგოტიკა – იხ. ნეოგოტიკა.

ფსევდოდიპტეროსი (ბერძ. pseudēs ცრუ, ყალბი ან pseûdos სიცრუე, სიყალბე, ტყუილი, dís ორჯერ და pterón ფრთა, ბუმბული) – ანტიკური ტაძარი, რომლის სვეტნარი განლაგებულია ნაოსის გარშემო, მისგან ორმაგ სვეტმორისის მანძილზე [სურ. 1. არტემიდას ტაძრის ფასადი რეკონსტრუირე-

სურ. 1. ფსევდოდიპტეროსი

ბული რეპროდუქციის გამოსახულებაზე, კუნძული კერკირა (კორფუ), საბერძნეთის რესპუბლიკა; სურ. 2. ნაგებობის გეგმა, პოზ. 1. ოპისტოდომოსი]. დიპტეროსისგან განსხვავებით არ გააჩნია სვეტების მეორე, შიდა რიგი, თუმცა ადგილი მისთვის დატოვებულია.

სურ. 2

ფსევდოპერიპტეროსი (ბერძ. pseudēs ცრუ, ყალბი ან pseûdos სიცრუე, სიყალბე, ტყუილი; perí მახლობლად, გარშემო და pterón ფრთა, ბუმბული) – რომაული ტაძარი, პორტიკით მთავარ ფასადზე და ნახევარკოლონებით გვერდითა და უკანა ფასადებზე (სურ. 1. მეზონ კარე, ქ. ნიმი, საფრანგეთის რესპუბლიკა; სურ. 2. ნაგებობის გეგმა).

ფსევდორუსული სტილი (ნეორუსული, ცრურუსული, რუსული აღორძინება) – XIX ს. მეორე მეოთხედისა და XX ს. დასაწყისის რუსულ არქიტექტურაში ჩასახული რამდენიმე იდეურად განსხვავებული მიმდინარეობის ერთობლივი პირობითი სახელწოდება, რომელიც არის პეტრესდრიონდელი და ბიზანტიული არქიტექტურების ეკლექტიკური კომბინაცია, ასევე რუსული არქიტექტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაცია და სტილიზაცია. რუსული სტილი თანდათან შეერწყა სხვა ევროპულ სტილებს – დაწყებული არქიტექტურული რომანტიზმიდან და დამთავრებული მოდერნით. ფ. ს. გაჩნდა პერიოდში, როდესაც შეინიშნებოდა საერთოევროპული ინტერესების ზრდა ნაციონალური არქიტექტურების მიმართ. ამ სტილის პირველი მიმდინარეობა (რუსულ-ბიზანტიური) გამოჩნდა 1830-იან წლებში ტაძრის (ეკლესიების) არქიტექტურაში და მის განვითარებას ხელი შეუწყო რუსეთის იმპერიის სამთავრობო სტრუქტურების მხარდაჭერამ.

სურ. 1. ფსევდოპერიპტეროსი

ფ. ს. პირველი ნაგებობა იყო ალექსანდრე ნეველის ტაძარი პოტსდამში (გერმანია, არქიტ. ვ. შინკელი, 1826-1829 წწ.) (სურ. 1), შემდეგი კი – მაცხოვრის საკათედრო ტაძარი, კრემლის დიდი სასახლე (სურ. 2) და კრემლის იარაღის პალატა (ქ. მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია, არქიტ. ვ. ტონი); წმინდა ნიკოლოზის სახელობის საკათედრო ლუთერანული ტაძარი ჰელსინკში (ფინეთის რესპუბლიკა, 1830-1852 წწ.) (სურ. 3), ელცში (ვოზნესენსკის ტაძარი), ტომსკში, როსტოვსა და კრასნოიარსკში; პეტრესა და პავლეს ტაძარი პეტერგოფში (1836-1839 წწ.) და სხვ. 1880-იანი წლებიდან დაიწყო ფსევდორუსული სტილის ნაკლებად რადიკალური ვერსია, დაფუძნებული XVII საუკუნის აგურის არქიტექტურაზე. რუსეთში მასობრივად დაიწყო აგურისა და თლილი ქვის გამოყენება საკულტო და სამოქალაქო მშენებლობაში, რომლის მაგალითია ისტორიული მუზეუმის შენობა (არქიტ. ვ. შერვუდი), რომელმაც ფაქტურად დაამთავრა ქ. მოსკოვის წითელი მოედნის ანსამბლის არქიტექტურა.

სურ. 2

XX საუკუნის დასაწყისიდან განვითარება დაიწყო ნეორუსულმა სტილმა. მონუმენტალური უბრალოების ძებნაში არქიტექტორებმა მიმართეს რუსული ჩრდილოეთის – ძველი ნოვგოროდისა და ფსკოვის ხუროთმოძღვრების ტრადიციებს, რომელთა გამოყენებით

სურ. 1. ფსევდორუსული სტილი

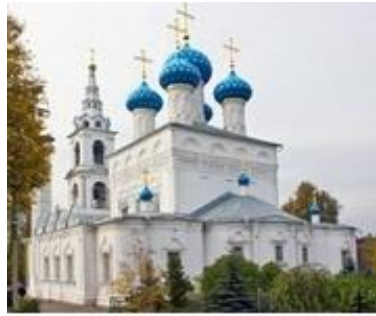
არაერთი შესანიშნავი შენობა აიგო, რომელთაგან აღსანიშნავია: ნიკოლოზ სასწაულმოქმედის ტაძარი დასახლება კლიაზმაში (თანამედროვე პუშკინო, მოსკოვის ოლქი; 1874-1875 წწ.) (სურ. 4); შემოსავლების სახლი და თეატრი, თეოთრი, ყვითე-ლი, ვარდისფერი, თეოთრი ქვისა და სატრაპეზო პალატები (ფეოდორის ქალაქი, პუშკინი, სანკტ-პეტერბურგის ოლქი, 1886-1918 წწ.); არხანგენ მიხაილის ტაძარი (ლომონოსოვო, 1911-1914 წწ.), წმ. ნიკოლოზ სასწაულმოქმედის ზღვის ტაძარი (კრონშტადი, 1902-1913 წწ.); წმ. ნიკოლოზის ტაძარი (პავლოვსკი, 1900-1904 წწ.); პეტრეპავლეს ტაძარი (სანკტ-პეტერბურგი, პეტერგოვი, 1895-1904 წწ.) (სურ. 5) და სხვ. რუსული არქიტექტურის ისტიკოსების აზრით, ნეორუსული სტილი უფრო ახლოსაა მოდერნთან, ვიდრე ეკლექტიკასთან და სწორედ ამით განსხვავდება ფსევდორუსული სტილისაგან, მისი ტრადიციული გაგებით.

სურ. 2

სურ. 3

სურ. 4

სურ. 5

ფსეფიტი (ტლანქმონატები) (ბერძ. psēphos კენჭი, მრგვალი ქვა) – 1. მსხილმარცვლოვანი ბრექჩია, კონგლომერატი, კაჭარი ან მსგავსი დანალექი სამთო ქანი; 2. სპეციფიკური ქანი, რომელიც წარმოიქმნება მეტამორფული ცვლილებების შედეგად.

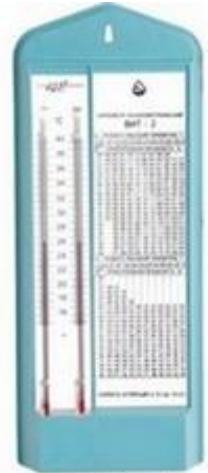
ფსიქრომეტრი (ბერძ. psychros ცივი და métron გაზომვა) – ხელსაწყო ჰაერის ტემპერატურისა და ფარდობითი ტენიანობის გასაზომად. ძირითადად გამოიყენება მერქნის საშრობ კამერებსა და ჰიდრომეტროსადგურებში. არსებობს სამი კატეგორიის: სტაციონარული (სადგურის), ასპირაციული და დისტანციური. ფ. მუშაობის პრინციპი დამყარებულია მშრალი და სველი თერმომეტრების მაჩვენებლების სხვაობაზე. ფარდობითი ტენიანობის დასადგენად აუცილებელია ფსიქომეტრიული ცხრილის არსებობა (უმეტეს შემთხვევაში ის ჩამონტაჟებულია თვით ხელსაწყოში).

ფსეფიტი

ფსიქრომეტრი ავგუსტის – სტაციონარული ხელსაწყო ჰაერის ტემპერატურისა და ფარდობითი ტენიანობის გასაზომად სათავსში.

ფსიქრომეტრი ასმანის – ასპირაციული ხელსაწყო ჰაერის ტემპერატურისა და ფარდობითი ტენიანობის გასაზომად ღია ჰაერსა და დახურულ სივრცეში.

ფსიქრომეტრი

ფსიქრომეტრი მანომეტრული – დისტანციური ხელსაწყო ჰაერის ტემპერატურისა და ფარდობითი ტენიანობის გასაზომად, რომელიც მუშაობს თერმოგადამწოდებისა და წინაღობის თერმომეტრების მეშვეობით.

ფსკერული საგუბარი – საგუბარის სახე, რომელიც ეწყობა ხრამში, წყლის ნაკადის სიჩაქრის შემცირების, ხრამის ფსკერისა და გვერდების გადარეცხვის თავიდან აცილების მიზნით.

ფუგასი (ლადმი) (ფრანგ. fougasse < ლათ. fugare გასაქცევად მიბრუნება) – სამხ. ფეთქებადი ნივთიერების მუხტი, რომელიც ფეთქდება ელექტროდენით, სადეტონაციო შნურით ან ავტომატურად (როდესაც ზედ გაივლიან).

ფუგასური – აფეთქების შედეგად წარმოშობილი გაზების ძალით მოქმედი (დარტყმით ან ცეცხლგამჩენი მოქმედებისაგან განსხვავებით).

ფსიქრომეტრი მანომეტრული

ფუთი – მასისა და წონის ძველი საზომი, რომელიც გამოიყენებოდა ძველ რუსეთში მეტრულ ერთეულთა სისტემის დანერგვამდე. 1 ფუთი (მასის ერთ.) = 40 ფუნტს = 16,3805 კილოგრამს; 1 ფუთი (წონის ერთ.) = 40 ფუნტს = 160,638 ნიუტონს.

ფუკოს ქანქარა (ფუკოს საქანი) – ქანქარა, რომელსაც იყენებენ დედამიწის თავისი ღერძის გარშემო ბრუნვის დამამტკიცებელი ფაქტის სადემონსტრაციოდ. ფუკოს ქანქარა წარმოადგენს მასიურ ტვირთს, რომელიც დაკიდებულია მავთულზე ან თოკზე, რომლის ზედა ბოლო ისეა მორგებული დარბაზის ჭერს, რომ ფუკოს ქანქარას შეუძლია იქანაოს ნებისმიერ ვერტიკალურ სიბრტყეში. პირველი ასეთი ქანქარა ჟ. ფუკომ პარიზის პანთეონში ააგო 1851 წ. მისი სიგრძეა 67 მ. სანკტ-პეტერბურგის ისააკის ტაძარში დადგმული ფუკოს ქანქარას სიგრძეა 98 მ.

ფუკოს ქანქარა

ფულერის გუმბათი – იხ. გუმბათი გეოდეზიური.

ფული – 1. აქტივების ერთობლიობა, გამოყენებული გარიგებათა დასადებად; საყოველთაო ეკვივალენტი, რომელზეც ხდება ყველა სხვა საქონლის გაცვლა; 2. საქონელბრუნვის საშუალება; წარმოების, საბითუმო და საცალო ვაჭრობის დამაკავშირებელი კონკრეტული სახმარი ღირებულება.

ფული ქაღალდის – სახელმწიფოს მიერ გამოშვებული ფულადი ნიშანი, დეკრეტული ფული, რომლის გარანტი თვით სახელმწიფოა. იგი, როგორც წესი, ქვეყანაში არსებული ნაღდი ფულის 90-95%-ს შეადგენს. იბეჭდება სპეციალურ ქაღალდზე და დაცულია გაყალბებისაგან.

ფულის მსყიდველობითუნარიანობა – ფულადი ერთეულის უნარი, გაცივალოს საქონლისა და მომსახურების გარკვეულ რაოდენობაზე.

ფულის ღირებულება – საქონლისა და მომსახურების ის რაოდენობა, რომელიც შეიძლება გაცივალოს ერთ ერთეულზე; ფულადი ერთეულის მსყიდველობითი უნარი.

ფუმაროლა (გვიანდ. ლათ. *fumariolum* სავენტილაციო ხვრელი, ნახვრეტი კვამლისთვის < ლათ. *fumus* კვამლი, ბოლი) – ვულკანის კრატერში, მის კალთებზე ან ძირთან არსებული მცირე ზომის ხვრელი და ნაპრალი, რომლებიდანაც გამოიყოფა ცხელი აირები (H_2O , HCl , HF , SO_2 , CO_2 , CO , H_2S , H_2 და სხვ.). ფუმაროლებიდან შეიძლება გამოდიოდეს ცხელი წყაროებიც – ფუმაროლური თერმები, რომლებიც წარმოიქმნება წყლის ორთქლის კონდენსაციისა და თანმხლები ვულკანური აირების წყალში გახსნის შედეგად (სურ. 1. ფუმაროლი ნამაფიალის ქედზე, ისლანდია).

სურ. 1. ფუმაროლა

ფუმაროლები – ვულკანის კრატერში, მის კალთებზე ან ძირთან არსებული მცირე ზომის ხვრელები, ბზარები და ნაპრალები, რომლებიდანაც ვულკანის აქტივობის (იშვიათად მიძინების) პერიოდში გამოიყოფა ცხელი აირები.

ფუმიგანტი (ლათ. *fumigo* გაბოლება, დაკვამლიანება) – მომზამავი ნივთიერება აირის ან ორთქლის სახით. გამოიყენება მცენარეთა მავნებლების საწინააღმდეგოდ. არის ქიმიური ნივთიერება (პესტიციდი) ხაგრძლივი ნარჩენი მოქმედებით, რომელიც ტოქსიკური არაა თბილსისხლიანებისათვის (ადამიანი, შინაური ცხოველი). ძლიერი ინსექტიციდია.

ფუმიგატორი – მანქანა, მოწყობილობა, ხელსაწყო (სურ. 1. ფუმიგატორი: მარცხნივ ელექტრული, მარჯვნივ საკვამლე ზამბარით), რომელიც გამოიყენება ნიადაგის, ნარგავების, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების პროდუქტების საწყობის, საცხოვრებელი სათავსისა და სხვ. დეზინსექციისათვის ფუმიგაციის მეთოდით (ინსექტიციდების ორთქლით).

სურ. 1. ფუმიგატორი

ფუმიგაცია (ფრანგ. *fumigation* < ლათ. *fumigo* გაბოლება, დაკვამლიანება) – ფუმიგანტის შხამიანი ორთქლისა და გაზების შეხრჩოლებით მცენარეთა და მუშავების პროცესი მავნებელთა მოსპობის მიზნით. ძირითადად გამოიყენება პრეპარატები ფოსფინი, ბრომის მეთილი, ქლორპიკრინი, დიქლორეთანი და სხვადასხვა ნარეგები (CS_2 , CCl_4 , SO_2 , ფორმალინი).

ფუნგიციდი (ლათ. *fungus* სოკო და *caedo* ვკლავ) – 1. ქიმიური ნივთიერება მცენარეებისა და თესლის ბაქტერიული, ვირუსული, პარაზიტული სოკოვანი დაავადებების საწინააღმდეგოდ (ფორმალინი, ფუნდაზოლი, გრანოზანი, მერკურანი; გოგირდის, სპილენძის, დარიშხანის არაორგანული შენაერთები; ტყვიის ორგანული შენაერთები, კარბამიდის მჟავას წარმოებულები და სხვ.). ფ. გამოიყენება გასხურების ან გაშხეფების გზით ნიადაგის, საცავების, კვალსათბურების დეზინფექციისათვის. ფ. უმეტესობა შხამიანია, რის გამოც შენახვისა და მოხმარებისას დაცული უნდა იქნეს უსაფრთხოების მკაცრი ზომები; 2. ძლიერი ორგანული წარმოშობის შხამი.

ფუნდამენტი (ლათ. *fundamentum* < *fundus* ფსკერი, ძირი, ფუძე) – იხ. საძირკველი.

ფუნდამენტური (ფუნდამენტალური) – 1. გამძლე, მყარი, მაგარი; 2. ძირითადი, მთავარი; 3. გადატ. ღრმაშინაარსიანი, საფუძვლიანი, ყველაფრისმომცველი.

ფუნდუკი – 1. ძვ. ქარვასლა, სასტუმრო ქარავნებისათვის; 2. საქარავნო საქონლის საწყობი; 3. ლომბარდიული (ტყის) კაკლის ბუჩქი, ხე ან მათზე მოწეული ნაყოფი (კაკალი, ნიგოზი, თხილი).

ფუნკულიორი (ლათ. funiculus წვრილი თოკი < funis თოკი, ბაგირი) – ქანობიან რელიეფზე მოწყობილი საბაგირო რკინიგზა, რომელზეც ვაგონები მოძრაობენ საბაგირო წვეით (სურ. 1. ჰალშტატის ფუნკულიორი, ავსტრიის რესპუბლიკა). ფ. დანიშნულებაა მგზავრთა გადაყვანა და ტვირთის გადაზიდვა. ფუნკულიორის მთავარი იდეაა ერთმანეთთან ბაგირით დაკავშირებული ორი ვაგონის არსებობა, რომელთაგან ერთი მოძრაობს წვეით, მეორე – ქვევით. ასეთი სქემის შემთხვევაში ხდება ვაგონების ურთიერთბალანსირება და ელექტრული ამძრავის მიერ დახარჯული ენერჯის მინიმუმირება.

სურ. 1. ფუნკულიორი

ფუნქცია (ლათ. functio შესრულება) – 1. მოღვაწეობა, მოვალეობა, ურთიერთობათა მოცემულ სისტემაში რომელიმე ობიექტის თვისებების გარეგნული გამოვლენა; 2. როლი, მნიშვნელობა, დანიშნულება; 3. ბიოლ. ორგანიზმის ან რომელიმე ორგანოს სპეციფიკური მოქმედება; 4. მოვლენა, რომელიც მეორე მოვლენაზეა დამოკიდებული და იცვლება ამ მოვლენის ცვლილებასთან ერთად; 5. ფუნქცია ანუ ასახვა, ერთ-ერთი ძირითადი ცნება მათემატიკაში, რომელიც გამოსახავს ერთი ტიპის ცვლადი სიდიდეების კავშირს სხვა ცვლად სიდიდეებთან. თუ x და y სიდიდეები ერთმანეთთან დაკავშირებულია ისე, რომ x -ის ყოველ მნიშვნელობას შეესაბამება y -ის გარკვეული მნიშვნელობა, მაშინ y -ს ეწოდება x არგუმენტის (ცალსახა) ფუნქცია. ზოგჯერ x -ს უწოდებენ დამოუკიდებელ, ხოლო y -ს – დამოკიდებულ ცვლადს. x -სა და y -შორის დამოკიდებულება ზოგადი სახით ჩაიწერება ასე $y = f(x)$ ან $y = F(x)$ და ა.შ. თუ x და y -ს შორის დამოკიდებულება ისეთია, რომ x -ის ერთსა და იმავე მნიშვნელობას შეესაბამება საზოგადოდ, y -ის რამდენიმე მნიშვნელობა შესაძლოა უსასრულოდ კი, მაშინ y -ს უწოდებენ x -ის მრავალსახა ფუნქციას.

ფუნქციის წარმოებული – x_0 წერტილში $f(x)$ ფუნქციის ნაზრდის არგუმენტის ნაზრთან ფარდობის ზღვარი, როდესაც არგუმენტის ზღვარი მიისწრაფვის ნულისაკენ (თუ ეს ზღვარი არსებობს). აღინიშნება სიმბოლოებით: y' , $f'(x_0)$, dy/dx ან $df(x_0)/dx$.

ფუნქციონალური ზომა – ზომა, რომელიც განსაზღვრულია ანთროპომეტრიული ნიშნით და საგნების პარამეტრებით.

ფუნქციონალიზმი – მიმართულება XX საუკუნის არქიტექტურაში, რაციონალიზმის სახესხვაობა; უპირატესობას ანიჭებს არქიტექტურული ნაწარმოების ფუნქციას (უტილიტარულ-პრაქტიკულ დანიშნულებას) მის ფორმასთან შედარებით. წარმოიშვა გერმანიასა და ნიდერლანდებში. ფ. დამახასიათებელი იყო: შენობის სტანდარტული სექციები და ბინები, მართკუთხოვანი გეომეტრიული ფორმები, ბეტონის დიდი სიბრტყეები, ორნამენტებისა და კედლის სიბრტყიდან გამონაშვებების არარსებობა, რომელიც აღარბეებდა და ერთფეროვანს ხდიდა ფასადებს, ბრტყელი სახურავები, მცირე ზომის ფანჯრები, იაფი ერთგვაროვანი ხელოვნური საშენი მასალები, შიგა მოპირკეთების მინიმალისაცია და ა.შ.

ფუნქციური ზედაპირი – ნაკეთობის ნაწილის ზედაპირი, რომელიც ექვემდებარება წყალსა-დენის ან ჩამდინარი წყლის ზემოქმედებას.

ფუნჯი – ტარზე დამაგრებული ბოჭკოს, ძაფის, ბალნისა თუ ჯაგრის კონა რისამე (საღებავის, წებოს, საპნისა და მისთ.) წასასმელად.

ფუჟვა – წვა ალის გარეშე, რომელიც გამოიწვობა კვამლის გაჩენით.

ფურგონი (ფრანგ. fourgon < ძვ. ფრანგ. forgon პოკერი < furgier ძებნა < ლათ. für ქურდი) – 1. მცირე ზომის სატვირთო ავტომობილი დახურული კაბინითა და ღია უკანა ძარით, რომლის დანიშნულებაც ადამიანების გადაყვანა ან ტვირთის გადატანა (სურ. 1); 2. გადახურული სატვირთო ოთხთვალა საზიდარი ან ვაგონი.

ფუჟვა

ფურნე – პურის საცხობი ღუმელი.

ფურნიტურა (ფრანგ. furniture < fournir მომარაგება, მიტანა) – დამხმარე მასალა რაიმე წარმოებაში, სახელოსნო საქმეში. არსებობს სხვადასხვა სახის ფ., მაგ., საავეჯო (ანჯამა, საკეტი, სახელური, დეკორატიული ელემენტები და სხვ.), ტანსაცმლის შესაკერი (ძაფი, ღილი, დუგმა და სხვ.), საათის (მინა, ისარი, ბორბალი, ხრახნი, ქანქარა და სხვ.), საკარე, საფანჯრე, საპირე, სამაგრი, უსჭვალო და სხვ.

სურ. 1. ფურგონი

ფურჩი – 1. ქსოვილის თხელი ფენა, რომელიც ქმნის ადამიანის ან ცხოველის ტანზე ბუნებრივ გარე შრეს; 2. განსაზღვრული ხილის ან ბოსტნეულის გარე შრე; 3. ოპერაციული სისტემის ან განაცხადის გრაფიკული გამოყენებითი ინტერფეისი.

ფურცელსაღენი მანქანა

ფურცელსაღენი მანქანა – მანქანა ლითონის ფურცლების (ზოლების) გადასაღენად და გასასწორებლად მათი გატარებით მბრუნავ ლილვებს შორის. არსებობს ორი სახის: მობრუნებადი საღენი კოჭით (სწორხაზოვანი კონტურის დეტალების, მიღების სამართულებზე, ჩაკეტილი კონტურების, ფურცლების ცივი ღუნვისათვის) და როტაციული (საქვების, მაღალი წნევის ჭურჭლების, კონვერტერების ელემენტების ღუნვისათვის).

ფურცელი – 1. მართკუთხა ქაღალდის ნაჭერი, უმეტესად სტანდარტული ზომების, რომელიც გამოდის კომერციულ საფუძველზე და გამოიყენება ჩანაწერების გასაკეთებლად და ტექსტის დასაბეჭდად; 2. ლითონის, მუყაოს, ფანერის ან მინის ბრტყელი ფართო ნაჭერი; 3. რაიმე ზედაპირის ერთიანი დიდი ფართობი; 4. ბოტან. მცენარის გარეგანი ორგანო, რომლის ძირითადი ფუნქციაა ფოტოსინთეზი, ჰაერცვლა და ტრანსპირაცია.

ფურცელი აღმაცერი (ფურცელი ირიბი) – ბრტყელი ფურცელი, რომლის მარცხენა და მარჯვენა გვერდები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისგან ფორმის მიხედვით ანუ ასიმეტრიულია.

ფურცელი დამცველი – ფოლადის ფურცელი, რომელიც შემოსაზღვრავს და იცავს რაიმე დეტალს დაზიანებისაგან.

ფურცელი დეკაპირებული – ცხლადგლინული ფოლადის ბრტყელი ფურცელი, რომლის ზედაპირი გასუფთავებულია ხენჯისგან. გამოიყენება ემალირებული ტევადობებისა და ჭურჭლის დასამზადებლად.

ფურცელი მაგნიტური – უსასრულოდ თხელი ორმაგი მაგნიტური ფენა (ფურცელი), რომელიც შექმნილია მაგნიტური დიპოლისაგან. განსაზღვრულ პირობებში იგი ეკვივალენტურია ფურცლის კონტურზე გამავალი მუდმივი ელექტროდენის მიერ შექმნილი ველისა.

ფურცელი მოპირსალეული (რუს. Нагартованный лист) – 1. ნებისმიერი პლასტიკური დეფორმაციისათვის დამახასიათებელი პროცესი, რომელსაც თან ახლავს ლითონის სიმტკიცისა და სიმაგრის ზრდა და პლასტიკურობის საგრძნობი შემცირება. შესაბამისად, ცივ მდგომარეობაში მყოფი ფურცელი, კუთხედი, მილი და ა.შ. გლინვის ან ადიდვისას განიცდის მოპირსალეობას; 2. ხისტი ლითონის ფურცელი მაღალი წინაღობითა და დაბალი ფარდობითი წაგრძელებით.

ფურცელსასწორებელი მანქანა

ფურცელსასწორებელი მანქანა – მანქანა, უსწორმასწორო ზედაპირის, ტალღოვნობის, ნაჭდევების მქონე ლითონის ფურცლების (ზოლების) გასასწორებლად ცივი (იშვიათად ცხელი) მეთოდით. არსებობს ორი სახის: გორგოლაჭებიანი და საჭიმი.

ფურცლის დაფა

ფურცლის დაფა (ინგლ. flip chart) – დასადგმელი დაფა, მასზე მიმაგრებული დიდი ზომის ქაღალდის ფურცლებით, რომლებიც გადაიშლება ბლოკნოტის პრინციპით. გამოიყენება პრეზენტაციისათვის. ხშირად, ფურცლის დაფაზე, მსმენელებისათვის შეუმჩნეველად, წინასწარ ფანქრით დაიტანება მოხსენების გეგმა, ნახაზის, ცხრილის, ფორმულის გამოსახულება, რომელსაც მომხსენებელი ლექციის მსვლელობის პროცესში გაამუქებს მარკერით და, შესაბამისად, დაიზოგება დრო.

ფურცლოვანი კონსტრუქციები – კონსტრუქციები, დამზადებულ-შესრულებული ფურცლოვანი ლითონისაგან. გამოიყენება ძირითადად სხვადასხვა დანიშნულების ტევადობისათვის, როგორცაა რეზერვუარი, ბუნკერი, აირსაცავი, სილოსი, დიდი დიამეტრის მილსადენი, საკვამლე მილი და სხვ. ფ. კ. დასამზადებლად გამოიყენება ფურცლების მოსაღვნი და გამასწორებელი დაზგა, ფურცლების დასაწნეხი ავტომატი და ავტომატური (ნახევრადავტომატური) შესადუღებელი აპარატი.

ფურცლოვანი კონსტრუქციები

ფურცლოვანი ლითონი – ფურცლები და ფართო ფურცლოვანი ზოლი ლითონისაგან, რომელიც მიიღება გლინვით. ზოგი ლითონის (ალუმინი, ტყვია, სპილენძი) გლინვით მიიღება ფოლგა. ფურცლოვანი ფოლადის განსაკუთრებული სახეა ბიმეტალის ფურცელი, მიღებული სხვადასხვა ლითონის ნამზადის ორი პაკეტის გაგლინვით.

ფუსტი (ლათ. fustis ჯოხი, კეტი) – არქიტ. სვეტის ბაზასა და სათავეს (კაპიტელს) შორის მოქცეული ნაწილი – სვეტის ტანი.

ფუსტიკი – თრიმლის (თუთუბოსებრთა ოჯახი) და ბრაზილიური ყვითელი ხის (ლათ. Chlorophora tinctoria, თუთისებრთა ოჯახი) მომწვანო ან მოწითალო-ყვითელი მერქანი.

ფუტი (ინგლ. footor < გერმ. fuss ფეხი) – ინგლისში, ამერიკასა და, ადრე რუსეთში, მიღებული სიგრძის საზომი ერთეული, რომელიც უდრის 0,3048 მეტრს (12 დუიმს).

ფუტირება (გერმ. Futter ქვესადები, შენაყელი) – მოპირკეთება ცეცხლგამძლე, ცვეთა- და ქიმიურად მედეგი, აგრეთვე თბოსაიზოლაციო მასალებით მეტალურგიული ღუმლების, ცი ცხვების, საქვების საცეცხლეების და სხვა მოწყობილობების, სადაც პროცესები მიმდინარეობს მაღალ ტემპურატურაზე.

ფუტურიზმი (ლათ. futurus მომავალი) – საერთო დასახელება ავანგარდული მხატვრული მიმდინარეობის არქიტექტურაში, ხელოვნებასა და ლიტერატურაში, რომელიც წარმოიშვა XX საუკუნის დასაწყისში იტალიაში. არქიტექტურასა და მშენებლობაში (სურ. 1. Galaxy SOHO, ქ. ბეიძინი, ჩინეთი) ფ. გამოვლინებაა ძლიერი ქრომატიზმი და გრძელი დინამიკური რიგები, რომელიც სიმბოლურს ხდის სიჩქარეს, მოძრაობასა და ლირიზმს. ფუტურისტებში გავრცელებული იყო მანქანური ეპოქის კულტი, ადიდებდნენ ომსა და უხეშ ძალას. ფუტურისტული ხელოვნების მიზანი არის არა გარემომცველი სინამდვილის ასახვა და შეცნობა, არამედ ახალი რეალობის შექმნა. ფ. საფუძველზე გაჩნდა ახალი ფუტურისტული მიმდინარეობა ნეო-ფუტურიზმი.

სურ. 1. ფუტურიზმი

ფუტშტოკი – გოდ. უძრავი სასიმაღლო ლარტყა დანაყოფებით, რომელიც დაყენებულია მდინარის, ტბის, ზღვის, ოკეანის ნაპირზე, წყლის დონის ცვლილებაზე დასაკვირვებლად (სურ. 1. კრონშტადტის ფუტშტოკი, რუსეთის ფედერაცია).

სურ. 1. ფუტშტოკი

ფუქსიტი (ქრომის ქარსი) (გერმ. fuchsit გერმანელი გეოლოგის იოჰან ნეპომუკა ფონ ფუქსის სახელის მიხედვით) – ქრომით მდიდარი (შეიცავს 4%-მდე ქრომის ჟანგს) მინერალური მუსკოვიტის სახესხვაობა, ღია მწვანე ფერის ფენოვანი მინერალი. ფორმულა – $K(Al,Cr)_2(AlSi_3O_{10})(OH)_2$. ხშირად მისგან ამზადებენ სამაჯურებსა და საყურებს. გამოიყენება ელექტროტექნიკასა (როგორც დიელექტრიკი) და ლაქსაღებავების წარმოებაში (როგორც დეკორატიული შემავსებელი).

ფულურო – ცოცხალ ხეში მერქნის სრულად დაშლის შედეგად წარმოქმნილი სიცარიელე, რაც მერქნის სოკოების ზემოქმედებითაა გამოწვეული.

ფუძე – 1. რისამე საყრდენი; საძირკველი, საფუძველი; 2. ადგილი, სადაც დგას ვისიმე სახლი, სახლ-კარი; 3. სიტყვის ძირითადი ნაწილი, რომელთანაც დაკავშირებულია საგნობრივი მნიშვნელობა; 4. ქიმიური ნაერთი, რომელიც მკავასთან შეერთებით წარმოქმნის მარილს.

ფუძე-გრუნტების კლასიფიკაცია – ითვალისწინებს მათ დაყოფას მსგავსი ნიშნების მიხედვით, სახელდობრ: ა) კლასი – სტრუქტურული კავშირების ხასიათის მიხედვით; ბ) ჯგუფი – წარმოშობის მიხედვით (გენეტიკური ნიშნით); გ) ქვეჯგუფი – ჩამოყალიბების პირობების მიხედვით; დ) ტიპი – პეტროგრაფიული აგებულებით, გრანულომეტრიული შედგენილობითა და არაერთგვაროვნობის ხასიათის მიხედვით; ე) სახეობა – სტრუქტურის, ტექსტურის, აგებულების სიმკვრივისა და ჩანართების მიხედვით; ზ) ნაირსახეობა – ფიზიკური, ფიზიკურ-მექანიკური და ქიმიური თვისებებითა და მდგომარეობით. გრუნტი იყოფა 2 კლასად: ა)

კლდოვანი გრუნტი, რომელსაც მიეკუთვნება ამოფრქვეული, დანალექი და მეტამორფული ქანები ხისტი სტრუქტურული კავშირებით ნაწილაკებს შორის, განლაგებული მთლიანი ან მასივების სახით; ბ) არაკლდოვანი გრუნტები, რომლებსაც მიეკუთვნება მსხვილნატეხოვანი, ქვიშოვანი და მტვროვან-თიხოვანი გრუნტები.

ფუმე-ჩარჩო – საძირკვლის ქვედა ნაწილი, რომელიც დატვირთვებს ფუმეს გადასცემს.

ფშავური სახლი – უმეტესად ერთსართულიანი მიწურბანიანი ქვის სახლი. სახლის შუა ადგილზე იდგა ორი დედაბოძი, რომლებიც ერთმანეთისგან დაცილებული იყო სამი-ოთხი მეტრით. მათ შორის 2 მ სიგრძეზე და 1,5 მ სიგანეზე, იატაკი შუა ადგილას ბრტყელი ქვით იყო მოპირკეთებული. ამ ადგილს კერას ეძახდნენ. კერაზე საკიდელი იყო ჩამოკიდებული, რომელიც მიმაგრებული იყო ჭერში გადებულ ორ სალეთზე ჯოხზე. კერა მოთავსებულია სახლის საკომთან ან გვირგვინის ქვეშ, რომ კერის ბოლი სახლიდან გავიდეს. კერას ორი მხარე გააჩნდა

ფშავური სახლი

– მარჯვენა და მარცხენა. მარჯვენა მხარე იყო საკაცო, მარცხენა – სადედაკაცო. საკაცო კერის მხარეს იდგა ფიცრის დიდი ტახტი, რასაც სკამს ეძახდნენ, მასზე მხოლოდ კაცები სხდებოდნენ. საკაცო კერის მხარეს ქალებს გადასვლა ეკრძალებოდათ. ქალები სხდებოდნენ სადედაკაცო კერასთან, მიწაზე. მოხუცი ქალები უპირატესობით სარგებლობდნენ და სხდებოდნენ სანაცურაზე (გაუკრეჭავი ტყავისაგან გაკეთებული ბალიში). ტახტის ბოძზე ეკიდა ფანდური, ხოლო ტახტის თავზე კედელს ამშვენებდა მამაკაცის საბრძოლო იარაღი. დედაბოძი ხშირად მოჩუქურთმებული და სხვადასხვა გეომეტრიული ფიგურით იყო დამშვენებული. სახლის გასანათებლად არყის ხისა და თუნუქის ჭრახს ხმარობდნენ. სახლზე მიშენებული იყო დერეფანი, კიბე, საბძელი, ბოსელი და სხვ. თანამედროვე სახლებში კერა მოშლილია და ბუხარი ან თუნუქის ღუმელია გამართული.

ფხა ლურსმანი – მოთუთიებული დაკბილული ფოლადის ლურსმანი. გამოიყენება ხისა და ფურცლოვანი მასალების შესაერთებლად. გამოირჩევა მაღალი კოროზიამდედგობით, შეჭიდულობითა და საიმედოობით.

ფხა ლურსმანი

ფხვიერი გარემოს მექანიკა – უწყვეტი ტანის მექანიკის ნაწილი. შეისწავლის ფხვიერი ტანის მოძრაობასა და წონასწორობას, რომელიც შედგება მრავალი ცალკეული ნაწილაკისაგან (მაგ., წვრილმარცვლოვანი გრუნტი, ცემენტი, დანაწევრებული ნახშირი და სხვ.).

ფხვიერი ქანები – სხვადასხვა მინერალთა ან ერთი მინერალის ურთიერთშორის დაუკავშირებელი მარცვლების მარტივი მექანიკური ნარევი (ხრეში, ქვიშა).

ფხვნილთა მეტალურგია – ლითონის ფხვნილისა და მასთან შეცხოვრილი ნაკეთობის დამზადება. გამოიყენება აგრეთვე ლითონებისა და არალითონების კომპოზიციები. ფ. მ. მიიღება ძნელდნობადი ლითონები, ფორებიანი და ფრიქციული მასალები და სხვ.

ფხვნილი – ნივთიერების მდგომარეობა, როდესაც მყარი ნივთიერება ან მასში შემავალი ნივთიერებები ძალიან დაქუცმაცებულია, თანაც მისი ნაწილაკები შეერთებული არ არის ერთმანეთთან (მაგ., წებოთი), რაც საშუალებას იძლევა გროვას მიეცეს ნებისმიერი ფორმა.

ფართოდ გამოიყენება მშენებლობასა და მრეწველობაში. ფ. გამოყენების მაგალითებია: ცემენტი, თაბაშირი, ქვიშა, ტალკი, მანგანუმი, კანიფოლი, გრაფიტი, ფქვილი; აბრაზიული, სარეცხი, საღებავის, მერქნის, ზუმფარის, ლითონის, მინისა და მისთ. ფხვნილები და სხვ.